РЕЧНИК ПО НОВА БЪЛГАРСКА ЛИТЕРАТУРА

РІ94

ХЕМУС

РТ 94

ЧИТАЛНЯ

РЕЧНИК ПО НОВА БЪЛГАРСКА ЛИТЕРАТУРА

1878-1992

БАН
Институт за
литература
БИБЛИОТЕКА

БЪЛГАРСКА АКАДЕМИЯ НА НАУКИТЕ
ИНСТИТУТ ЗА ЛИТЕРАТУРА

Книгата
е издадена
с конкурс
на Националния
център
за книгата

РЕЧНИК ПО НОВА БЪЛГАРСКА ЛИТЕРАТУРА

1878-1992

БАН
Институт за литература
БИБЛИОТЕКА

ИЗДАТЕЛСТВО
ХЕМУС
СОФИЯ
1994

ГЛАВЕН РЕДАКТОР

МАГДАЛЕНА ШИШКОВА

РЕДАКЦИОННА КОЛЕГИЯ

САБИНА БЕЛЯЕВА

МИРОСЛАВ ДАЧЕВ

ЕНЦИКЛОПЕДИЧЕН РЕДАКТОР

МАРИЯ КОСТОВА

ПРОВЕРКА
2009 - 2010

БАН
БИБЛИОТЕКА

РІ 94
Б 1027/95

© МАГДАЛЕНА ШИШКОВА, САБИНА БЕЛЯЕВА, МИРОСЛАВ ДАЧЕВ
СЪСТАВИТЕЛСТВО И РЕДАКЦИЯ
© ВЕСЕЛИН ЦАКОВ, ХУДОЖНИК

ИЗДАТЕЛСТВО „ХЕМУС“ ООД, 1994

Речник по нова българска литература. Българска. Първо издание. Редактор на издателството *Елена Константинова*. Художник *Веселин Цаков*. Технически редактор *Веселин Сеизов*. Коректор *Ценка Стойнова*. Формат 8/60/84. Печатни коли 55. Предпечатна подготовка Екатерина Тодорова. Печат ДФ „Балкан прес“. Подвързия ЕАД „Образование и наука“. Издателство „Хемус“ ООД. София 1000, ул. Бенковски 14.

ISBN 954-428-061-8

ЗА ХАРАКТЕРА И ЦЕЛИТЕ НА ИЗДАНИЕТО

БАН
Институт за литература
БИБЛИОТЕКА

Речникът представлява енциклопедико-справочно издание, съдържащо биобиблиографска и аналитична информация за представители на българската литература от нейното минало и съвременно развитие за периода от Освобождението /1878/ до наши дни. Стремежът на съставителите е да се обхванат чрез професионалните, гражданските и главно – чрез творческите им биографии, класиците на българското литературно наследство, както и изтъкнатите фигури от няколко поколения в съвременния литературен живот. С аналитико-синтетични характеристики на литературното им дело и еволюция да се очертаят косвено закономерностите, развойните линии, непреходните ценности, традиционните и новаторските постижения в българския художествен, научноизследователски и критико-оценъчен процес. За целта Речникът предлага информация за поети, писатели, литературни историци, теоретици, критици, естети, драматурзи, издатели, публицисти и есеисти. Критерият при подбора на имената е еднакво чужд на пренебрежението, проявявано в миналото към автори от определени среди, и на антинаучни конюнктурни съображения. Подборът се определя не от идеологически, а от ценностни критерии, подчинени на обогатени, актуализирани схващания за реалното място на личности и книги, на литературни кръгове, изобразително-изразни тенденции, методологически подстъпи и явления в поетиката и стилистиката в контекста на цялостното следосвобожденско литературно развитие.

За пръв път в този Речник се осветляват поновому личности, тълкувани тенденциозно или съзнателно премълчавани в миналото, като д-р Кръстьо Кръстев, Симеон Радев, Димо Кьорчев, Владимир Василев, Иван Радославов, Чавдар Мутафов, Трифон Кунев, Яна Язова и други. Разкрити са мястото и значението на автори като Димитър Димов, Димитър Талев, Емилиян Станев, Йордан Радичков, Павел Вежинов, Ивайло Петров, Васил Попов, Вера Мутафчиева, Дора Габе, Елисавета Багряна, Атанас Далчев, Валери Петров, Блага Димитрова, Иван Радоев, Константин Павлов и други за създаването на съвременна литературна класика, известна извън пределите на България; изтъкнат е техният принос за утвърждаването на нова социална и нравствено-философска проблематика, на нов тип изображение, приобщаващи националната литература към достоянията на световното словесно изкуство. Речникът съдържа статии за представители на българската поезия, проза и наука като Стефан Груев, Христо Огнянов, Петър Увалиев, Юлия Кръстева, Цветан Тодоров, Атанас Славов и други, чието дело е влог в развитието на чуждестранни култури, но носи отпечатъка и на патриотична съпричастност към българската проблематика, белязано е със знака на автобиографизма. Включени са и представители на най-младото поколение автори, произведенията на които са израз на модерно светоотношение и продуктивно художествено експериментаторство. Отделено е значително място на литературни историци и критици с участие в развитието на българското литературознание, с присъствие в критико-оценъчната практика.

Речникът е изготвен от съставителски, редакторски и авторски колектив от Института за литература при БАН, Софийския университет „Св. Климент Охридски“ и Националния литературен музей – специалисти от различни поколения в областта на литературната история, теория и критика. Независимо от типологичната си близост в някои отношения с тритомния „Речник на българската литература“ /С., БАН, 1976–1982/ настоящият Речник не е негов осъвременен вариант, а самостоятелно издание със значително по-кратък времеви обхват. Поради ограничения си обем съдържа информация единствено за автори и книги, без да включва литературната периодика, антологиите, сборниците, литературните направления и понятия. По необходимост библиографията за авторите е сведена до литературнокритическите очерци, портрети, монографии, юбилейни сборници и спомени книги.

Текстовото комплектуване на Речника привърши в края на 1992 година. Изразяваме почит и признателност на Сабина Беляева, която посвети и последните си дни на този колективен труд.

От редакционната колегия

А

АВДЖИЕВ, Желью Димов /22.I.1920, с. Костен, Бург. област – 14.I.1992, София/. Учи гимназия в Сливен и Карнобат, завършва Ин-та за прогимназиални учители в Дупница /1942/ и бълг. филология в Соф. ун-т /1950/. Участвува в последната фаза на II световна война. Учителствува в с. Лозарево /1945–46/, Бург. област. През 1954 защитава канд. дисертация за творчеството на Г. Бакалов, а през 1973 – докт. дисертация на тема „Септемврийската литература. 1923–1927 година". Доц. /1963/, проф. /1969/ по история на бълг. литература в Соф. ун-т. През 1965–68 е лектор по бълг. ез. и литература в Лион, Франция. Ректор на ИЧС /1969/ и на Великотърн. ун-т /1970–71/. През 1971–73 е директор на НИИ по образование „Т. Самодумов". Зав. Катедрата по бълг. литература във ВПИ в Шумен /1973–79/ и в Благоевгр. педагог. ин-т /1984–91/.

Първите си лит.-крит. статии публикува по време на следването си. Изследователските интереси на А. са насочени към историята на бълг. литература от Освобождението /1878/ до 1944. Осветлява спецификата на крит.-реалистичното направление, на народничеството. Най-целенасочен е в проучването на революционно-борческата линия в нац. лит. процес – влиянието на социалистическата идеология, зараждането на т. нар. метод на социалистическия реализъм и утвърждаването му през 20-те и 30-те г., развитието на марксическата лит. критика, в чиято област откроява и многостранно анализира крит. дело на Г. Бакалов, поетическото творчество на Хр. Смирненски. В обсега на наблюденията си включва пролетарския лит. пер. печат. Революционно-борческата тема е доминиращ критерий и в изследването на септемврийското творчество, което А. отнася към социалистическата литература. Автор на статии за Ел. Багряна, П. Росен, Ал. Вутимски, ранната лирика на Р. Ралин, на студия за творчеството на Кр. Григоров и др.

СЪЧ.: Георги Бакалов. Литературно-критическа дейност. 1959; Народнически илюзии и художествена правда. Към въпроса за народничеството в българската литература. 1963; Кирил Христов. Лит.-крит. очерк. 1965; Влиянието на социалистическите идеи върху българската литература. До края на Първата световна война. 1968; Българската литература след Освобождението. Студии и очерци. 1970 /1977/. Ч. 2. 1985; Септемврийската литература. 1923–1927. Борба за нов свят и нова литература. 1973; Георги Бакалов. 1975; Естетическото тържество на социалистическата литература. 1919–1923. 1975; Христо Смирненски и неговото време. Лит.-крит. очерк. 1978; Литература, класа, народ. Т. 1–2. 1978–1979; Поезия и борба. Социалистическата поезия в България до 9 септември 1944. 1981.

С. Беляева

– 1. V. 2008

АВРАМОВ, Димитър Григоров /6.IX.1929, Бургас/. Завършва гимназия в родния си град /1947/ и философия в Соф. ун-т /1954/. Ред. /1955–60/ в сп. „Философска мисъл". Н.с. /1961/, ст.н.с. II ст. /1972/, ст.н.с. I ст. /1978/ в Ин-та по изкуствознание и в Ин-та за литература /1989–91/ при БАН. Защитава докт. дисертация на тема „Естетиката на Шарл Бодлер" /1985/; д-р на филос. науки. От 1983 чете курс лекции по история на новата бълг. култура /след Освобождението, 1878/ в Центъра по културология към Филос. ф-т на Соф. ун-т. Зам. гл. ред. /1968–80/ на сп. „Проблеми на изкуството".

За пръв път А. печата статия в сп. „Философска мисъл" през 1954. Ранните му публикации са на филос. тематика – въпроси на онтологията, философия на материята и др. От нач. на 60-те г. развива научноизследователска и критическа дейност с широк тематичен и жанров диапазон: монографии, проблемни и обзорни студии, статии, десетилетни и годишни прегледи на худ. изложби, творчески портрети на художници и поети, полемични и публиц. материали, свързани с историята, теорията, естетиката, практиката на изобразителното изкуство и литературата, с актуални проблеми на културологията и социокултурата. Печата в списанията „Изкуство", „Проблеми на изкуството", „Литературна мисъл", „Съвременник", „Септември", „Пламък", „Отечество", във вестниците „Народна култура", „Литературен фронт", „АБВ", „Свободен народ", „Начало", „Култура", „Литературен форум", „Век 21", „Литературен вестник" и др. Разнообразните му прояви се характеризират с естетико-филос. култура и фактологична осведоменост, с антиконформистко мислене, комплексен методологически подход към явленията от миналото и настоящето, яснота и прецизност на изказа, гражд. и нравствена ангажираност с интерпретираната проблематика. Устойчива и продуктивна тенденция в проучванията на А. определя стремежът да бъдат осветлени типологическите сходства, закономерностите в приобщаването към обединяващи естетически конвенции, взаимодействията, „диалозите" и синхронът между явленията в пластичните и словесното изкуство, да се разгадае смисълът на паралелизма и аналогиите в худ. дело на майстори на перото и палитрата. Показателни в това отношение са студийните му изследвания „Произход и същност на теорията 'Изкуство за изкуството'". – Лит. мисъл, 1963, № 6; „Индивидуализмът в модерното изкуство". – Лит.

мисъл, 1964, № 6; „Натуралистичната естетика на Франция“. – Лит. мисъл, 1965, № 5; „Чистота и симбиоза на изкуствата в естетиката на модернизма“. – Проблеми на изкуството, 1968, № 1; „Спорът за реализма“. – Проблеми на изкуството, 1971, № 2, 3; „Динамичният стил на модерното изкуство“. – ИИИ, 1970, № 14; „Незаслужено забравен принос. За урбанистичната естетика на Чавдар Мутафов“. – Проблеми на изкуството, 1977, № 4; „Бунтът на експресионизма /мирогледни и стилистични паралели/“. – Септември, 1978, № 8, 9; „В търсене на национален стил. Българското изкуство на границата между две епохи“. – В: Сб. „Проблеми на сравнителното литературознание“. 1978; „Николай Лилиев и Майстора. Нравствено-психологически предпоставки на една дружба“. – Лит. фронт, № 6, 7, 1981; „Проблеми на националното в изкуството ни през двадесетте години“. – ГСУ, т. 78, 1984, и др. Стремежът към естетически паралелизъм, изведен до аналитико-синтетична и интерпретационна концепция, мотивира до голяма степен композицията на обемната монография на А. „Естетика на модерното изкуство“. Тя е първото по време на появата си, по мащабност на замисъла и многопроблемност на осъществяваното теоретично изследване на модерните западноевроп. пластични изкуства и литература /от средата на XIX до 30-те г. на XX в., предимно във Франция/, анализиращо техните естетически платформи, еволюция, новаторство и реален принос в развитието на световната култура. Авторът разглежда модерното изкуство /импресионизъм, кубизъм, сюрреализъм, футуризъм, фовизъм, експресионизъм, абстракционизъм и др./ като закономерен феномен в естетическия развой на Европа, опозиция-бунт на антиконвенционални умове и таланти с авангардно мислене и нов худ. светоглед, противопоставящи се на нормативността на традициите, и същевременно – като нова перспектива към общочовешката съкровищница на духовни ценности, създадени в предходни епохи и от различни цивилизации. С информационно-интерпретативното си и тематично богатство, с внушителността на идеите и обобщенията монографията е сериозен принос в развитието на нац. естетико-теоретична култура. Приносен характер има и монографичното изследване на А. „Шарл Бодлер“, посветено на сложната, трагично раздвоена и многоизмерима личност на фр. поет, худ. критик и естет. Тук авторът предпочита психобиогр. подход, предоставил му възможност да проследи дълбоките психол. антиномии на един „homo duplex“, да проникне в съкровената мотивация на противоречивото му житейско и творческо поведение, на отношението му към личностните обвързаности, социалната и артистичната среда, към екзистенциално-нравствените ценности и ценностното в собственото дело. А. изгражда своеобразно истор.-лит. и психобиогр. повествуване, подплатено с богата фактология, почерпана от кореспонденцията, дневника, спомените свидетелства на близки и съвременници на Бодлер. Проявява диференцирано отношение към натрупаната в чужбина литература за поета, ситуира го аргументирано в контекста на фр. худ. процес като възлова фигура между втората генерация романтици и предвестниците на екзистенциализма. Обективен интерпретатор на обстойно проучените житейски, социални, творческо-психол. реалии, авторът не е чужд и на съизживяването-съпричастие към съдбата на изследвания обект. Монографията се допълва и обогатява от докт. дисертационен труд „Естетиката на Шарл Бодлер“, с който образуват своеобразна дилогия, осветляваща цялостно живота и делото на твореца. Многопроблемност, многоаспектност и богатство на интерпретационните подстъпи постига А. в монографията „Майстора и неговото време“, посветена на един от класиците на бълг. изобразително изкуство – Владимир Димитров–Майстора. Проникновено изследване на нравствено-психол. отличителност, дарованието, поетиката и стилистиката на изключително оригиналния и продуктивен художник, монографията представлява и разгърнат летопис на няколко худ. десетилетия. А. е автор на студийни въведения, творчески портрети и съставител на албуми на художниците М. Цончева, В. Гоев, К. Петров, Г. Генков, В. Димитров–Майстора и др.; на предговори към каталози на изложби на П. Урумов, Б. Обрешков, В. Недкова, Н. Райнов, З. Бояджиев, П. Георгиев, С. Русев, Н. Танев, Е. Стойчев, И. Милев, Л. Йорданов, Х. Симеонов, З. Алексиев и др.; на предговор към антол. „Трепети“ от К. Христов /1978/. Съст. на „Естетически и критически съчинения“ на Ш. Бодлер /1978, 1985/.

СЪЧ.: Естетика на модерното изкуство. 1969; Шарл Бодлер. 1985; Майстора и неговото време. 1989.

М. Шишкова

АКЬОВ, Васил Георгиев /6.VI.1924, Дупница – 7.II.1989, София/. Учи гимназия в родния си град. През 1942 е арестуван за антифашистка дейност и изключен, продължава да учи в Горна Джумая /дн. Благоевград/. Като член на Околийския к-т на РМС е изключен от всички гимназии в страната /1943/. Завършва като частен ученик през с. г. Полит. затворник в Кюстендилския затвор /5.VII.1943– 9.IX.1944/. Член на Околийския к-т на РМС и на Бюрото на Околийския к-т на БКП в Дупница. От 1945 е член на Обл. к-т на РМС и на

ЦК на Демократ. младеж. Участвува в строителството на линията Перник–Волуяк /1946–47/. Гл. ред. на детския отд. в изд. „Народна младеж“, ред. във вестниците „Народна младеж“ и „Работническо дело“ /през 1960–70/; гл. ред. на в. „Литературни новини“ през 1961–64. Ред. в Студията за игрални филми „Бояна“.

А. е белетрист и кинодраматург със самобитна творческа индивидуалност и новаторски подход в интерпретирането на антифашистката тема. Съпротивата се превръща за него в изстрадана лична и творческа отговорност. Той изследва нейните социални и нравствени параметри в миналото и съвременността, като използува различни белетристични жанрове – късия разказ и повестта, новелата и романа. Първите му 2 романа и сб. с разкази разчупват клишето на романтико-героичната стилистика, утвърждават филос.-аналитичния, трагико-ироничния и гротесковия подход към истор. факти и събития. Характерен белег на белетристичната му поетика е съзнателното отдалечаване от докум. и публиц. мислене, навлизане в пластовете на индивидуалното съзнание, разчитане на сложната мотивация на човешкото поведение в кризисни ситуации.

А. пръв подлага на худ. анализ „неудобната“ тема за полит. репресии след 1944 в романа си „Инфаркт“, публикуван 20 г. след създаването му. И в по-късното си творчество се интересува от диалектиката на борбата, от мястото на отделната личност в истор. процес /революцията, формите на властта/. Последният му роман „Ангели след потопа“ /публикуван в сп. „Пламък“ през 1990/ разголва генезиса и механизмите на соц. диктатура, като използува напрежението между реалистико-психол. подход и символно-метафоричната образност /библейски алюзии и цитати/. В творчеството си, посветено на съвр. тематика, А. продължава новаторските си търсения – иронизира и отрича наивно-героичните стереотипи на поведение и мислене, тиражираната идеалистико-догматична схема на т. нар. производствен роман, взривява романтичната представа за трудовия героизъм и търси житейски реализъм, психол. неподправеност и колоритност на събитията. Характерен за поетиката на А. е повишеният интерес към усложнената образност на гротеската и абсурда, който намира своя худ. израз в оригиналния роман-гротеска „Петляно време“. Изявите на А. в кинодраматургията продължават и задълбочават белетристичните му търсения. Той е сценарист на филмите „Птици и хрътки“, „И дойде денят“, „Пантелей, Тигърчето“ и др. Първите 2 филма са „кръстопътни“ за бълг. антифашистки филм със задълбочената филос. интерпретация на революционните събития, с новата кинематографична техника и похвати /използуването на иронията и гротеската/. А. е автор на лит.-крит. статии, рецензии, мемоари, на проза за деца и юноши. Негови разкази и романи са превеждани на рус. език.

СЪЧ.: Република на смъртните. Повест. 1966; И дойде денят. Роман. 1967 /1974/; Светове. Критика. 1968; Ивайло. Истор. разказ за деца. 1972 /1976/; Тихи залези. Разкази и новели. 1973; Джокерите. Роман. 1977; Вили Тръпката. Разкази. 1979; Жокей върху асфалта. Роман. 1981; Любовен джаз. Роман за юноши. 1982; Петляно време. Роман-гротеска. 1983; Игри по никое време. Роман. 1984; Избрани произведения. В 2 т. 1984; Улица Вишнева. Повест за юноши. 1987; Инфаркт. Роман. 1988.

М. Иванова

п. 1996

АЛЕКСÀНДРОВА, Рада /Рада Александрова Николова/ /19.V.1943, Свиленград/. Завършва гимназия в родния си град /1961/ и бълг. филология в Соф. ун-т /1969/. Библиотекарка в Свиленград /1967–68/, учителка в София /1969–70/. Ред. в Радио София /1972–75/, през 1975–76 – във в. „Студентска трибуна“, в отдел „Поезия“ на сп. „Пламък“ /от 1977/.

Публикува за пръв път през 1958 в сп. „Родна реч“. Основна тема в творчеството ѝ са делничните преживявания на съвременния човек, отхвърлил обременяващите го политико-идеологически условности и търсещ опора в първичните, природосъобразни начала на живота. Отличителните белези на ранните ѝ стихове – виталността, романтично-съзерцателната нагласа, приглушено-изповедният тон, предпочитанието към клас. стих и народнопесенната метрика и образност, се запазват и през 80-те г., когато поет. внушения придобиват драматична напрегнатост. Осъзнавайки преходността на нещата и чувствата в модерния технизиран свят, лирическият „аз“ се стреми към уравновесяване на разума и емоциите, към спонтанност и взаимност в общуването. Произведения на А. са преведени на белорус., исп., пол., рус., словаш., словен., тур., унг., финл. и швед. език.

СЪЧ.: Златните момичета. Стихотворения. 1972; Невъзможно бягство. Стихове. 1975; Коприва. Стихове. 1978; За Айя и други разкази, които могат да се нарекат и приказки. 1980; За близкия човек. Стихотворения. 1980; Камък. 1985; Сега разбирам. 1987; Зимна роза. 1989.

С. Беляева

АЛÈКСИЕВ, Георги Иванов /10.IX.1927, с. Якимово, Михайловгр. област/. Завършва гимназия в Берковица /1949/, Военноартилерийско у-ще /1950/ и Военнополит. у-ще /1952/. До 1956 служи като офицер. Работи в ЦК на ДСНМ /1956–57/ и в Окръж. к-т на ДСНМ в Пловдив /1957–60/. Завършва задочно право в Соф. ун-т /1960/. Работи в

Окръж. к-т на БКП в Пловдив /1960–72/; зам. гл. ред. /1972–75/ и гл. ред. /1975–87/ на алм. „Тракия". Нар. представител в VII ВНС /1990/.
За пръв път печата разкази през 1970 във в. „Отечествен глас" /Пловдив/. В романовата трилогия „Кръстопът на облаци", „Духовете на Цибрица" и „Горещници" изобразява бита и социалните борби в едно бълг. село през периода от Освобождението 1878 до наши дни. Обобщеният притчово-утопичен модел на нац. истор. живот е постигнат чрез съвместяване на конкретноистор. битови форми с езически и раннохристиянски ритуално-обредни жестове. Съотнасянето им подчертава устойчивостта и значимостта на духовната традиция на миналото – тя подкрепя активно народностните борби за социална справедливост. Историята на Толовия род, която е съсредоточие на повествованието, е доразвита в новелистичните сборници „Засука се вихрушка", „Разпятие", „Разсечено небе", „Сказание за Млечния път" и в романа „Добър ден, неудачнико". Обект на худ.-психол. анализ са обществените деформации в годините на тоталитаризма: разминаването между идеологически постулати и социална практика, култовското насилие върху личността, незачитането на човешката индивидуалност, безпринципността, корупцията, кариеризмът. Произведения на А. са преведени на пол. и рус. език.

СЪЧ.: Засука се вихрушка. Разкази. 1971; Кръстопът на облаци. Роман. 1973; Духовете на Цибрица. 1976; Кръстопът на облаци. Духовете на Цибрица. 1977; Разпятие. Разкази и новели. 1978; Горещници. Роман. 1978; Разсечено небе. 1984; Сказание за Млечния път. 1987; Добър ден, неудачнико. Роман. 1988; Господ е болен. 1991.

С. Беляева

АЛÈКСИЕВ, Райко Николов /7.III.1893, Татар Пазарджик, дн. Пазарджик – 18.XI.1944, София/. Роден в учителско семейство. Учи в гимназиите в Сливен и Враца. Следва литература в Соф. ун-т, едновременно посещава курсовете по рисуване в Държ. худ. академия. Участвува в I световна война. Военните му рисунки са публикувани в сп. „Отечество". Ред. /1913–14/ на списанията „Людокос" и „Сълза и смях", през 1917–18 – на сп. „Барабан", от 1919 – на сп. „Българан". Съставител и худ. оформител /1918–19/ на „Хумористична библиотека". Организатор /1920/ и чл. на Дома на изкуствата в София. Чл. на д-во „Съвр. изкуство" и на Д-вото на художниците в Б-я. През 20-те г. посещава Германия, Австрия, Италия, където учи живопис. От 1930 редовно участвува в изложбите на бълг. карикатура и в общи худ. изложби. Неколкократно е председател на Съюза на д-вата на художниците в Б-я. През 1932–44 издава и редактира хумористичния в. „Щурец", където публикува журналистическа сатира, разкази, фейлетони, карикатури, пътеписи. Осъден от Нар. съд за „антисъветска" и „прогерманска" пропаганда. Жизненият му път е прекъснат трагично.
За пръв път публикува карикатури като ученик през 1907. Първата си самостоятелна изложба урежда във Враца /1914/. Активно работи в областта на приложната графика и книжното оформление. Съществен е приносът му за утвърждаване на авторитета на бълг. карикатура. Характерна за хумор. разкази и фейлетони на А. е забавната битово-анекдотична ситуация. Авторът си служи с постоянни герои-типове – Гуньо Гъсков, Отец Терапонтий, Генчо Завалията и др., чиито имена се стреми да превърне в нарицателни. Оригинален е опитът му да напише хумористична история на българите. Автор на читанки /съвм. с Д. Подвързачов и М. Влайков/. Псевд.: Гратис, Гуньо Гъсков, Козирог, Мъртва стража, Скитник Перо, Спартакус, Тома Черни, Ферибачи, Фра Дяволо, Щурец, Fra Diavolo.

СЪЧ.: Душеспасителна книжица /с псевд. Fra Diavolo/. 1917; Жалостиви случки. Хумор. Разкази и фейлетони /с псевд. Fra Diavolo/. 1929; Генчо Завалията. Жалостиви случки и премеждия. Ч. 1–3 /с псевд. Fra Diavolo/. 1933–34; Клюката. Хумор. разкази. 1935; Хорска уста. Хумор. разкази. 1937; Хумористична история на българите. 1937; С дявола шега не бива. Фейлетони, разкази, стихотворения, карикатури. Предг. и съст. Г. Александров. 1991.

ЛИТ.: Стойков, Ат. Българската карикатура. 1970; Още за Райко Алексиев. Албум. Съст. и предг. Ир. Генова. Б. г.

В. Чернокожев

АЛÌПИЕВ, Петър /Петър Алипиев Пашанков/ /14.III.1930, с. Босилковци, Разгр. област/. Завършва гимназия в Русе /1949/. Работи в Радио София /1953–55/; зав. ред. „Худ. литература" в книгоизд. „Г. Бакалов" – Варна /1963–79/, секр. на Д-вото на преводачите във Варна /1979–90/.
За пръв път публикува поезия в ученическите вестници „Емос" и „Средношколско единство"; следват публикации във вестниците „Народна младеж", „Труд", в сп. „Читалище". В центъра на поетическото му внимание са природата и споменът за миналото, отразени в тяхната простота и органично съвършенство. Обагрена от непосредствено чувство, поезията на А. търси в красотата и хармонията потвърждения за нравствена чистота и добродетелност. Чрез вариативност на възприятия и чувства А. одухотворява природните картини и явления, поставя ги в своя поетическа атмосфера. В стиховете си тълкува изконните въпроси на битието, екзистенциалните и вечни проблеми на човека. С присъщата си филос. съ-

зерцателност А. води към познание на истината, правейки обобщения, почерпени и вдъхновени от естествения порядък, от изначалната мъдрост на природата. В лириката му присъствува морална и естетическа повеля, извлечена от корените на битието. Поезията му е жизнелюбива, черпеща импулси от човешката обич, благородство и доброта. В кн. „Без малко Тиртей. Картини от една изложба". А. разкрива в хумористично-сатиричен ракурс сцени и образи на ръководни фигури в лит. живот в Б-я от близкото тоталитарно минало. Не спестява и иронията към самия себе си. Книгата откроява нови черти на дарованието му и активна гражд. позиция. Изтъкнат преводач на поезия, А. превежда на българ. ез. стихове на множество рус. поети – от А. С. Пушкин и А. В. Колцов до Н. А. Заболоцки, Е. Г. Багрицки и Н. М. Рубцов; творби на Н. Ленау, Ш. Петьофи и Ав. Исаакян. Творби на А. са преведени на афг., англ., арм., нем., пол., рум., словаш., укр., унг., фр. и чеш. език.

СЪЧ.: Лирика. 1961; Лирика. 1966 /1972/; Лирика. 1980; Лирика. 1985; Лирика. 1989; Дъжд през юли. 1990. Без малко Тиртей. Картини от една изложба. 1992.

Д. Илинова

АНГЕЛОВ, Божан Ангелов Великов /1.XI.1873, Русе – 2.VII.1958, София/. Завършва гимназия в родния си град и слав. филология във Висшето у-ще /дн. Соф. ун-т/ през 1894. Дебютира през 1896 в сп. „Училищен преглед". Сътрудничи с лит. статии в списанията „Мисъл", „Училищен преглед", „Съвременен преглед" /Русе/, „Звезда" /Търново/ и др. Учител във II мъжка гимназия в София /от 1902/. Дир. на Нар. театър в София /1909–11, 1918–20/ и гл. инспектор по българ. ез. в М-вото на нар. просвещение. Дир. на Нар. библиотека в София /1923–28/.

Автор на множество учебни помагала и сборници: „Стилистика за IV клас на гимназията" /1906/, „Кратка теория на прозата и поезията за V клас" /1907, с преиздания/, „Съчинението в нашите средни училища с теория, скици, планове и теми" /1912/, „Христоматия за IV клас" /1915/, „Христоматия за V клас" /1915/, „Теория и история на поезията с оглед на българската литература" /1921/, „Начала на историческата поетика" /1923/, „История на българската литература в примери и библиография. Т. 1. Българска народна поезия. Отбор народни поетически творения" /1921, в съавт. с М. Арнаудов/; Т. 2. „Стара българска литература в примери, преводи и библиография" /1922, съвм. с М. Генов/, „Сенки изневиделица. Книга за българската народна балада" /1936, в съавт. с Хр. Вакарелски/, „Трем на българската народна историческа епика. От Момчила и Крали Марко до Караджата и Хаджи Димитър с фолклорни, истор., ез. и др. бележки, показалец и речник" /1939, в съавт. с Хр. Вакарелски/, „Книга на народната лирика" /в съавт. с Хр. Вакарелски, 1946/. Методологията на А. като лит. историк е еклектична; култ.-историческият му подход към лит. факти е съчетан с увлечения по индивидуализма на П. П. Славейков, но в по-голямата част от публикациите си проявява интерес и предпочитания към традиционните реалистични явления в българ. литература.

СЪЧ.: Средновековна литература. 1914; Иван Вазов. 1920; Българска литература. Ч. 1. Исторически очерк на старата българска литература от началото до Отец Паисий. 1923. Ч. 2. Исторически очерк на новата българска литература от Отец Паисия до днес. 1924 /1933/; Литературни статии. 1960.

Х. Дудевски

АНГЕЛОВ, Боню Стоянов /Боню Ангелов Стоянов/ /6.I.1915, с. Горно Паничерево, дн. с. Ягода, Хаск. област – 26.X.1989, София/. Учи гимназия в Казанлък, завършва като частен ученик в Ст. Загора /1934/. Завършва слав. филология в Соф. ун-т /1938/. Учителствува в Плевен /1939–40/, Карлово /1940/ и Казанлък /1940–46/. Дир. на мъжката гимназия в Казанлък /1944–45/. Н.с. в Ин-та по българ. ез. /1946/ и в Ин-та за литература при БАН /от 1949/. Ст.н.с. /1957/, проф. /1967/; зам.-дир. на Ин-та за литература /1974–77/. Чл. на ред. колегия на пер. изд. „Старобългарска литература" от създаването му /1971/. Носител на Кирило-Методиевска награда на БАН /1978/, на награда „Паисий Хилендарски" /1987/.

А. е специалист по стробълг. и възрожд. литература. Важно място в публикациите му /над 300/ заемат кирило-методиевската проблематика, творчеството на старобълг. писатели, Паисиевата епоха, руско-българ. лит. връзки, издания на средновековни паметници и на докум. материали и др. Познава не само българ. книгохранилища, но и рус., срб. и рум. библиотеки. В трите книги под заглавие „Из старата българска, руска и сръбска литература" редица факти от слав. средновековна книжнина намират ново осветление. А. обнародва важни кирило-методиевски извори, съчинения на св. Климент Охридски, Йоан Екзарх, Григорий Цамблак, Владислав Граматик, Димитър Кантакузин, Матей Граматик и др. Открива неизв. ръкописи на Мардарий Рилски, Висарион Дебърски, Пахомий Слепченски и Висарион Хилендарски, разкрива богатата дейност на някои книжовни средища през Късното средновековие – с. Аджар /дн. с. Свежен, Пловд. област/, Враца, Карлово, Тетевен и др. При проучване на кирило-методиевската проблематика вниманието на изследователя е на-

сочено към писмени свидетелства за делото на Кирил и Методий и техните ученици и към култа на слав. просветители през Средновековието и Възраждането. А. издирва и публикува неизв. преписи на Краткото житие на Кирил /Успение Кирилово/, Солунската легенда, Проложните жития на св. Кирил и св. Методий, службите за Кирил и Методий, изследва синаксарните данни за слав. първоучители и сведенията за тях, поместени в слав. печатни книги от XV–XVII в. Поддържа становището, че св. Климент Охридски е автор на Житието на Кирил и на Житието на Методий, на първите слав. служби за Кирил и Методий, Канона за Климент Римски и Канона за Димитър Солунски, на няколко общи служби и др. Установява Климентовото авторство на редица поучителни и похвални слова, изследва ги и ги издава. Особено ценни са проучванията му върху Индекса на забранените книги, Похвалата за цар Симеон, съчинението на Георги Хировоск за поетическите фигури и др. А. разглежда и проблеми, свързани с богомилството, апокрифната литература и старобълг. белетристика. Приносен характер има публикацията му за Сказание за железния кръст, в която е показано, че то е част от цял цикъл творби, посветени на св. Георги Победоносец, свързани с бълг. действителност от X в. А. за пръв път проследява традицията на празника на св. Кирил и св. Методий през вековете и характеризира отношението на възрожд. дейци към тяхното дело. Основните му проучвания в тази област са събрани в кн. „Борба за делото на Кирил и Методий“, в която е изложен богат фактически материал. Специално внимание А. отделя на бълг. литература през XVII и XVIII в. Посочва процесите и явленията, които представляват мост между старата и новата литература и обосновава тяхната приемственост. В двутомника „Съвременници на Паисий“ очертава портрети на книжовниците Йосиф Брадати, Никифор Рилски, Янкул Хрельовски, Стоян Кованлъшки, Дойно Граматик и др. „История славяноболгарская“ на Паисий Хилендарски заема централно място в работата на А. върху проблемите на възрожд. литература. Той подготвя 2 издания на съчинението, снабдени с обширни предговори – изследвания на текстологията на творбата, разпространението ѝ и историята на изучаването ѝ. А. издирва неизвестни ръкописи на Софроний Врачански, проучва непознати страни от живота и делото му. Отделна насока в изследванията му са руско-бълг., българо-рус. и българо-срб. книжовни отношения, на които са посветени монографиите „Руско-южнославянски книжовни връзки“ и „Из историята на руско-българските литературни връзки“. В тях са коментирани документи и факти с голяма истор. стойност. А. е един от основните автори на „История на българската литература“ /т. 1–4, 1962–76/, съавтор е на няколко учебника за гимназиите и учителските ин-ти. Съвм. с К. Куев, Хр. Кодов, Кл. Иванова подготвя за печат „Събрани съчинения“ от Климент Охридски. Т. 1–3. 1970–77; съвм. с Г. Данчев, Ст. Кожухаров и Г. Петков – „Събрани съчинения“ от Димитър Кантакузин, 1989.

СЪЧ.: Из старата българска, руска и сръбска литература. 3 кн. 1958–78; Паисий Хилендарски. История славяноболгарская. Никифоров препис от 1772 г. 1961; Съвременници на Паисий. Т. 1–2. 1963–64; Рилска преправка на История славяноболгарская. 1966; Борба за делото на Кирил и Методий. 1969; В зората на българската възрожденска литература. 1969; Кирилл и Мефодий – создатели славянской письменности. 1969; Из историята на руско-българските литературни връзки. Т. 1–2. 1972–80; Из историята на славянобългарската и възрожденската литература. 1977; Кирил и Методий, славянски и български просветители. 1977; Руско-южнославянски книжовни връзки. 1980; Старобългарски писатели. 1981; Старобългарско книжовно наследство. 1983.

ЛИТ.: Стойкова, А. Библиография на публикациите на проф. Боню Ангелов. – В: Старобълг. литература, 18, 1985.

А. Милтенова

ÀНГЕЛОВ, Цветан Константинов /28.I.1922, Враца – 29.I.1982, София/. Завършва полуклас. гимназия в родния си град. Работи в кооперация „Напредък“, по-късно – като строит. работник. През 1943–44 е учител в с. Ерден, Михайловгр. област. След 1944 следва слав. филология в Соф. ун-т. Ред. /1946–47/ в Радио София и в. „Стършел“, от ноем. 1947 във в. „Септемврийче“; гл. ред. /1960–82/ на сп. „Дружинка“.

Печата още като ученик във в. „Национален подем“ /Враца/, в списанията „Българска реч“, „Въздържателче“, „Весело другарче“, по-късно – във всички детски издания. В книгите си със стихове и в своите романи отразява живота на децата в цялото му многообразие. Майстор на сатир.-хумористични стихове за деца, в които се открояват най-характерните особености на стила му и отношението му към детския свят. Стихове на А. са преведени на нем., рум., рус. и др. езици. Псевд.: Кактус, Камен Ралев, Скорпион, Танчо Тантилов, Алексей Туманов.

СЪЧ.: Пролетен празник. Пиеска. 1946; Лагер наш, незабравим. Очерк. 1947 /2 прераб. изд. 1948/; Димитровска смяна. Стихове за деца. 1948; Весели чавдарчета. Стихове за деца. 1949; С барабанче и знаме. Избр. стихове за деца. 1949; Честна дума. Повест. 1950 /2 прераб. изд. 1955, 3 прераб. изд. 1958, 4 прераб. изд. 1964, 5 прераб. изд. 1974, 6 прераб. изд. 1977, 7 прераб. изд. 1983, 8 прераб. изд. 1988/; Пионерско знаме. Стихове за

деца и юноши. 1951; Отрядът на дружните. 1952; Слънце в очите ни. Стихотворения. 1953; Весело звено. 1953 /2 доп. изд. 1955/; Пионерско лято. Стихове за деца и юноши. 1954; Вълшебната кутия. Пиески за деца и юноши. 1955; Дългоушко-клепоушко. Стихове. 1955; Село в равнината. Роман. 1956 /1967/; Весела година. Стихотворения за малките ученици. 1957; Смешки от грешки. Хумористични стихове. 1957; Бръмбарчето Зум. Приказка в стихове. 1958; Без другари. Пиеса. 1958; Наши познайници. Стихове за деца. 1959; Златни детски дни. Избр. стихове за деца и юноши. 1960; Пионерска петилетка. Весели стихове за пионери. 1960; Желязното сандъче. Пиеси. 1961; Лагерна тревога. Поема. 1962; Мечтатели с алени връзки. Стихове. 1962 /1985/; Отчет на сърцето. Лирика и сатира. 1962; Приключения с голямата чанта на раздавача. Поема. 1962; Кой направи добрини. Поема. 1963; Слънцето, което не залязва. Разкази за деца и юноши. 1963; Пътечки на радостта. Стихове за деца и юноши. 1963; Приказка за деветия брат. Поема. 1964; Златотърсачи. Повест. 1964 /1968, 1981/; В минути на размисъл. Есета, статии, очерци, портрети, реплики и драски. 1964; Злополучни техници. Весели стихове. 1965; Светлана. Стихове за деца и юноши. 1965; Стъпките на пролетта. 1966; Ключът с деветте брилянта. Повест. 1966 /1971, 1988/; 7 звездички. Стихове за малките ученици. 1967; Екипаж от капитани. Стихове за пионери. 1968; От един дол дренки. Хумористични стихове. 1968; Летни пътечки. Стихове за деца. 1968; Синьо и златно. Стихове за пионери. 1969; Цветушка. Стихове за малки ученици. 1969 /1976/; Смешна галерия. Стихове. 1970; Снежинки. Стихове за деца. 1970; Родина. Стихове. 1971; Кон до коня, юнак до юнака. Стихове за пионери. 1971; Има такава Зорница. Поетичен рецитал. 1971; Есенни капки. Стихотворения за деца. 1971; Писана ракла. Избр. стихове за деца. 1972; Люлка на радостта. Избр. стихотворения. 1973; Весели залъгалки. 1973 /1976/; Ваза с маргаритки. Разкази за деца. 1973; И това се случва. Весели стихове. 1974; Деветин юнак. Стихове за деца. 1974; Разговорки. Стихове за най-малките. 1975; Присмехулки. Стихотворения. 1975; Идва на света човек. Размисли. 1976; Вълчови патила. Стихотворения. 1976; Време работно. Стихове за деца. 1977; Смешни работи. Стихове и поеми за деца. 1978; Смешна уличка. Поеми за деца. 1978; Бръмбарови патила. Приказки в стихове. 1978; Бабина тревога. Поема. 1978; Вълшебникът от втория етаж. Весел роман за деца. 1979; Къщурка за веселие с три коминчета и четири прозорчета. Стихове за деца. 1980; Градинка без ограда. Стихове и приказки в стихове. 1980; Нищо не измислям. Роман и приказки за деца. 1982; Гнездо на земята. Лирика. 1982; Избрани произведения. Т. 1. Стихотворения. Т. 2. Ключът с деветте брилянта. Роман. Текодонт. Разкази. 1982.

Е. Ангелова

АНДАСА̀РОВ, Петър Георгиев /16.VII.1937, с. Елешница, Соф. област/. Завършва гимназия в Разлог /1956/, Педагог. ин-т в Ст. Димитров /1959/ и бълг. филология в Соф. ун-т /1965/. През 1970–71 работи в Ст. Димитров като редактор и кореспондент на Радио София и в. „Работническо дело". През 1972–75 е редактор в култ. отдел на в. „Кооперативно село", през 1978–83 – в Партиздат. От 1983 е завеждащ ред. „Худ. литература" в изд. „Народна младеж".

Творец със съзерцателна нагласа, А. пише предимно интимна и пейзажна лирика и стихове за деца. В тях се връща към спомените за детството и селския живот, към родния край и образите на майката и любимата. Вълнуват го и актуални проблеми – отчуждението, урбанизацията, снобизмът. В публиц.-пътеписните книги, посветени на посещенията му в Афганистан, застъпва официалната теза, според която съв. военна агресия и жертвите на афганския народ са освободително интернац. дело. Произведения на А. са превеждани на араб., афг., нем., пол., рум., рус., срб., хърв., чеш., унг., яп. и др. езици.

СЪЧ.: В строя. Стихове. 1969; Нося те в очите си. Стихове. 1969; А е толкова рано за сбогом. Докум. повест. 1973; Преди да те повикам. Лирика. 1977; Безсмъртничета. Стихотворения за деца. 1980; Зайко клепоушко. Приказки и стихове за деца. 1980; Слънце между нас. Лирика. 1980; И няма връщане. Лирика. 1982; Иде хубавото време. Кабулски бележки. 1983; Да си влюбен. Худ.-докум. роман. 1984; До поискване. Лирика. 1984; А ме боли от нежност. Лирика. 1985; Хорце до небето. Стихове за начална и училищна възраст. 1985; Тази кръв ще бъде спомен. 1985; Така да ви обичам. Лирика. 1987; Ти освети небето на душата ми. Интимна лирика. 1989.

Цв. Трифонова

АНДРÈЕВ, Веселин /псевд. на Георги Георгиев Андреев/ /16.II.1918, Пирдоп – 11.II.1991, София/. Израства в семейството на дребен чиновник. Най-големият му брат Андрей е активен деец на БКП, съден за участие в Септемврийските събития /1923/, емигрирал в СССР, където загива в сталински концлагер. Житейската и творческата съдба на поета е повлияна от двата противоречиви фактора – примера на брат му в борбата за социална справедливост и трагичната му гибел. А. учи в родния си град, завършва гимназия в София /1937/, следва право в Соф. ун-т /1938–41/. Едновременно работи и се занимава с организационна дейност в РМС и БОНСС. През септ. 1941 минава в нелегалност като функционер на ком. движение; от септ. 1943 е партизанин в отряд „Чавдар". През 1944–49 е гл. редактор на в. „Народна войска", през 1949–55 – на в. „Литературен фронт". Секр. на СБП /1950–54/, нар. представител /1966–90/. Самоубива се, обявявайки, че напуска БКП.

За пръв път А. печата през 1934 в сп. „Българска реч" и получава годишната награда на списанието. Сътр. и ред. на в. „Академик", сътрудничи на списанията „Звън", „Ученически подем", „Младежки преглед", във вестниците „Съвременник", „Жар",

„Хоровод“, „Заря“, „Дъга“ и др. издания с лява насоченост. Редактира /1940–41/ в. „Средногорска мисъл“. Като частен секр. на Михаил Маджаров /края на 30-те г./ общува с видни бълг. интелектуалци. Това изгражда у него толерантност и уважение към култ. традиции, за разлика от сектантския фанатизъм на съмишлениците му. Първите си опити в поезията А. прави като ученик. Стиховете, създадени в партизанския отряд, излизат в сбирката „Партизански песни“ и веднага придобиват значителна популярност, защото се отделят от масовата стихотворна продукция на времето с лит. си култура и оригинална стилистика. При А. ком. идея е убеждение, искрена социална надежда, а не конюнктурно приспособяване. Тъкмо затова разочарованията от социалистическата действителност през следващите години предизвикват в душата на поета постоянна драма, водят до конфликти с властвуващите негови другари, до периоди на изолация от обществ. живот и до фаталния му край. А. е автор на разкази, пътеписи, очерци, есета, спомени. Особен интерес представлява кн. „Не мога без вас“, съдържаща размисли или спомени за М. Маджаров, Т. Г. Влайков, Чудомир, К. Константинов, Н. Фурнаджиев, Н. Вапцаров и др. В двутомника „Умираха безсмъртни“ А. разказва за дейността и за хората в партизанския отряд „Чавдар“. Замисълът му е да създаде епос на съпротивата по време на II световна война по образеца на З. Стоянов. А. търси съпоставка между две несравними явления – общонар. подем през Възраждането, описан от З. Стоянов, и партизанското движение, организирано от БКП. Повествованието е изградено в два пласта – фактически /документален/ и коментарен /от позицията на преживяното минало време/. Участието на видни ком. властници /Т. Живков и др./ като действуващи лица обаче задължава автора да изневери на докум. достоверност и на свободния коментар, защото според партийната етикеция той трябва да им придаде качества, които отговарят на високия им държ. пост по времето на появата на книгата. „Умираха безсмъртни“ е свидетелство за епохата и за усилията на писателя да постигне мемоарно внушение, подчинено едновременно на човешката достоверност и на условностите на режима. И творбата, и личността на А. са показателни за трагичното противоречие между интелектуалеца хуманист и полит. реалности на епохата. Престижните тогава звания и награди, присъдени му със значително закъснение заради неговите опити за независима позиция, говорят колкото за обвързаността на А. с режима, толкова и за постоянните му конфликти с него. Псевд.: Веселин Георгиев, Георги В. Георгиев, П. Георгиев, Андрей Брест, Васка Пепел, Денкин, Веселинко, Андрей Г., Андрей Бистров, Георги Андреев, В. Лозев и др.

СЪЧ.: Партизански песни. 1947 /12 изд., 1949–82/; В Лопянската гора. Мемоарни очерци. 1947 /1953, 1954, 1955, 1966, 1969/; Има на света Москва. Впечатления от Съветския съюз. 1951; Партизански подарък. 1959; Партизански разкази. 1963 /1965, 1968/; Мигновения в Египет. Пътепис. 1963; Младостта остава с нас. Есета. Очерци. 1963; Преди всичко човек. Военна публицистика. Статии, есета, очерци. 1963; Малкият приятел на партизаните. Разказ за деца. 1964; Вихра. 1964; Най-малкият ми брат. Разказ. 1965; Лалугера Мечковад. Разказ за деца. 1967; Двамата и сърната. Избр. разкази и очерци. 1968; Избрано. В 2 т. 1968; Умираха безсмъртни. Кн. 1. 1973. Кн. 2. 1982; Не мога без вас. Есета и спомени за наши писатели. 1974 /1976, 1983/; Избрани произведения. В 2 т. 1978; Избрани творби. 1980; Соната за Петя Дубарова. 1985; Живков – мъртъв приживе. Незавършена повест. 1991.

ЛИТ.: Й о р д а н о в, Хр. Веселин Андреев. Лит.-крит. очерк. 1966.

Й. Василев

АНДРЀЕВА-ПОПО̀ВА, Надежда Петрова /26.I.1924, Дупница/. Завършва клас. отдел на I девическа гимназия в София /1942/, нем. и фр. филология в Соф. ун-т /1946/. Преподавателка /от 1951/, проф. /1984/ по история на западноевроп. литература в НАТФИЗ. Защитава канд. дисертация на тема „'Многострадална Геновева'. От средновековната легенда до българската възрожденска сцена“ /1961/ в Соф. ун-т. Д-р на филол. науки /1976/ с труда „Немската художествена и научна литература в България през Възраждането“. Чл. на Координационния съвет на Междунар. асоциация по сравнително литературознание, участвува в редактирането на поредицата „Сравнителна история на литературите на европейските езици“ /от 1973/. А.-П. работи в областта на сравнителното литературознание, историята на западноевроп. литератури, българо-нем. лит. отношения, епохата на Бълг. възраждане и първата половина на XX в., влиянието на модерните западноевроп. течения в бълг. лит. процес /„Немската художествена литература в България през Възраждането“. – Годишник на ВИТИЗ, т. XIII. 1971; т. XIV. 1973; „Немската научна литература в България през Възраждането“. – Годишник на ВИТИЗ, т. XV. 1974 и т. XVI. 1974; „Възприемането на немската литература в България през Възраждането и типологическата общност на литературните периоди и течения“. – В: сб. Българо-немски литературни и културни взаимоотношения през XVIII–XIX в. 1985; „Assen Raszwetnikov und Goethes 'Hermann und Dorothea'“. – In: Festschrift für Wolfgang Gesemann, B. I., München, 1986, и др./. Изследва въпро-

си от историята и теорията на драмата, худ. природа, генезис и същност на експресионизма /монографията „Поезията на немския експресионизъм“/, има принос в развитието на съвр. бълг. литературна компаративистика /„Tradition and Changes in Literary History“. – In: Proceedings of the Xth Congress of the International Comparative Literature Association, New York, 1982, и др./. Принос към изследването на българо-нем. лит. отношения и към бълг. лит. наука е монографията на А.–П. „Асен Разцветников и немската поезия“. Поетическото и преводаческото наследство на Разцветников се интерпретира в нова светлина; в сравнителноистор. план е откроено мястото на бълг. поет в контекста на модерната европ. литература. Публикува студии, статии, рецензии в чужбина, участвува в множество нац. и междунар. научни форуми. Съст. и ред. на сб. „Българо-немски литературни и културни взаимоотношения през XVIII–XIX век“ /1985/.

СЪЧ.: Поезията на немския експресионизъм. 1983; Асен Разцветников и немската поезия. 1992.

Б. Рачева

АНДРЕЙЧИН, Иван Стоянов /1.V.1872, Габрово – 15.II.1934, София/. Завършва гимназия в родния си град. Учителствува във Враца. Следва литература във Франция. Прогимназиален и гимназиален учител по фр. ез. и бълг. литература в София /1898–1927/. До 1912 всяка година посещава Франция, където слуша лекции по литература. Предс. /1913/ на новоучредения СБП. През 1915–19 живее в Швейцария. Участвува в I междунар. сдружение на прогресивните писатели „Кларте“, основано от А. Барбюс през 1919. Като ученик през 1888 печата свои преводи на рус. поети в сп. „Библиотека 'Св. Климент'“ и сп. „Искра“. Сътрудничи редовно на сп. „Мисъл“, участвува и в редактирането му. Издава символистичните списания „Из нов път“ /1907–10/ и „Бисери“ /1911–14/; гл. ред. на I год. /1908–09/ на сп. „Барабан“; редактира в. „Свободна мисъл за литература, театър, изкуство и критика“ /1921/. Печата и в списанията „Ден“, „Илюстрация светлина“, „Дело“, „Българска сбирка“, „Ново време“, „Нов живот“, „Художник“, „Ново общество“, „Съвременник“, „Съвременна мисъл“, „Начало“, „Художествена култура“, „Литературна беседа“, в. „Свободно слово“ и др.

А. е поет, разказвач, лит. критик и теоретик, театрал, преводач, съставител на популярни сборници с преводна поезия, проза и драматургия. Започва лит. си дейност с реалистични, социално заострени стихове и разкази. Още в края на XIX в. и нач. на XX в. еволюира към символизма. Един от първите представители на символизма в бълг. литература. Символистичните, както и реалистичните му стихотворения, разкази и импресии не са белязани с открития и не оставят трайна диря в развитието на бълг. литература. Много по-значима е дейността му като редактор и преводач – вещ познавач и пропагандатор на модерната фр. литература в Б-я. Критико-теоретичните му текстове не са оригинални, но редица от тях /главно печатаните в сп. „Из нов път“/ играят съществена роля за утвърждаването на модернизма в Б-я. „Из нов път“ е първото типично символистично бълг. списание. В него А. помества едни от първите манифести на бълг. символизъм: „Из нов път. Литературен манифест“, „Декадентство и символизъм“, „Анекдот и символ“, в които интерпретира възгледи на теоретиците на фр. символизъм. Съжденията му за пътищата на бълг. лит. развитие са твърде противоречиви. Обосновал теоретически необходимостта от отваряне на родната литература за модерните западни влияния, подчертал многократно значимостта на превода като неразделна съставка на нац. култура, А. посвещава много сили на преводаческа и съставителска работа, която така инфилтрира личното му творчество, че преводът и заемката често трудно се отличават от оригиналните му инвенции. Съставя сборници и антологии, добили широка известност в Б-я: „Из чуждата книжнина. Лит. сборник от преведени разкази, драми, поеми, стихотворения и изречения“ /1898/; „Вечеринки и утра“ /т. 1–4, 1903–11; т. 1–2, 1930–31/; „Цветя от всички полета. Малки шедьоври из всемирната литература“ /1910/; „Любов и страдание. Най-хубавите любовни поеми от всички времена и народи“ /1926/; „Любовта пряко времената. Най-хубавите любовни поеми от всички времена и народи“ /1926/; „Театър за малките. Сборник от пиеси, монолози, диалози, хумор и сатира, откъслеци за bis и декламации“ /1931/. Превежда „Капитанска дъщеря“ от А. С. Пушкин, „Тарас Булба“ от Н. В. Гогол, „Пелеас и Мелизанда“ и „Княгиня Малена“ от М. Метерлинк, „Веселият човек“ от О. Марден, „Скитникът под звездите“ от Дж. Лондон, „Приказки“ от Х. Кр. Андерсен, „Давид Коперфилд“ от Ч. Дикенс, романи от М. Рид и др. Псевд.: А. Ананчай, Архидекадент, Ванка Надински, Ерик Светлооки, Иванчо Новопутни, Михаил Жеков, Оцеола, Светослав А. А., Сладкодум, Светослав Стоянов, Тополкин.

СЪЧ.: Мамо, защо се бият хората. 1895; Първата крачка. Разказ. 1896; Навеяни мисли. Стихотворни мотиви. 1896; Любов и мъка. Случайни стихове. 1898; Първа стъпка. Разкази. 1898; Драматически етюди. 1902; Песни. Нови стихове. 1902; Книгата и животът. Лит.-обществ. бележки. 1903; В мълчанието на нощта. Мозайки. 1905; Христо Ботйов. Лит. мозайка. 1906; Книга за

любовта и жената. 1910; Книга за театъра. Истор., теоретически и крит. бележки. 1910; Книга за любимата. Поеми в проза и стихове. 1914 /1919/; Градина на милувките. Мавританска касида. 1919; Целувка. Б. г. /1919/; Из най-хубавите любовни писма. 1919.

Цв. Атанасова

АНТÒНОВА, Неда Монова /28.XI.1940, с. Николаево, Лов. област/. Завършва педаг. у-ще в Плевен /1958/. Следва бълг. филология във Великотърн. ун-т /1966–68/. Завършва Ин-та по култура в Ленинград /1972/. Учителка /1959–63/ и библиотекарка в Плевен /1963–64/. През 1966–68 е инструктор в ГК на Комсомола в Плевен. Драматург на Северняшкия ансамбъл в Плевен /1972–74/. От 1975 е журналист в сп. „Отечество“, редактор в худ. редакция на Държ. военно изд. /1979–84/, член на групата на писателите и композиторите при МНО /1984–90/.

В творбите на А. водеща е историческата тема, която авторката се стреми да осмисля от нравствено-философски позиции. Чрез съдбата на народа се разкрива и истината за отделната личност, отстояваща правото си на избор, свобода и вяра. Един от мотивите в произведенията ѝ е насилието – политическо, психологическо, физическо. Грехът пред близките, пред собствената съвест и обществото, неговото изкупление е друг аспект, чрез който се търсят отправни точки към настоящето. Криминалният сюжет е средство за проникване в психиката на съвр. човек. Нравствените стойности в живота, приятелството и любовта, неосъществените амбиции и безпричинната жестокост като уродлива форма на себеизява ангажират вниманието на авторката. Проблемът за самотата на модерния човек, за лутането му в търсене на близост се свързва с необходимостта от повече чувствителност и човешка отзивчивост. Авторка е и на драматургични творби: „И слезе Господ на земята“ /1984/, „Гълъб за сърдечни послания“ /1989/, „Звезда от последна величина“ /1990/.

СЪЧ.: Повторими неща. Стихове. 1969; Войната свърши в четвъртък. Роман. 1979; Не умирай вместо мен. 1981; Три кита в аквариума. Роман. 1982; Приют за щастливи. Роман. 1983 /1990/; Обичам те, вълк. Роман. 1984; Ангела. Роман. 1985; Надали. Роман. 1987; Вълк на покрива. Роман. 1988; Лобният път на сърцето. Роман. 1989.

Е. Алексиева

À НЧЕВ, Панко Кирилов /25.III.1945, Варна/. Завършва гимназия в родния си град и бълг. филология във Великотърн. ун-т /1971/. Лит. сътрудник в Радио Варна /1972–73/, ред., гл. ред. и дир. в изд. къща „Галактика“ /1973–90/. Сътрудничи на частната изд. къща „Андина“ във Варна /от 1990/. А. започва лит.-крит. си дейност през 70-те г. с рецензии и статии по проблеми на бълг. лит. класика и съвр. бълг. литература. Изследва творчеството на възрожд. автори /Н. Бончев, П. Р. Славейков/, класици на бълг. худ. слово /П. К. Яворов, Й. Йовков, Ив. Вазов, Ст. Загорчинов, Елин Пелин, Д. Дебелянов, Е. Попдимитров/, съвр. поети и писатели /Ив. Петров, Й. Радичков, Е. Станев, Ив. Цанев, П. Алипиев/, на лит. историци и критици като Б. Пенев, Г. Цанев, Т. Жечев и др. В лит. портрети извежда значителното и физиономичното за всяко творческо дело, очертава мястото му в лит. процес и живот. Съставя сборници с разкази от бълг. и съв. писатели, сб. с нар. приказки: „Сибирски народни приказки“ /1975/, „Кавказки народни приказки“ /1977/, „Разкази за книги и библиотеки“ /1985/.

СЪЧ.: Творци и слово. Статии и портрети. 1982; Човекът в словото. Критически размишления. 1986; Съвестта на думите. Критически размишления. 1989.

К. Бъклова

АПÒСТОЛОВ, Кирил /Кирил Апостолов Стоянов/ /30.X.1931, с. Кърджево, дн. с. Българчево, Соф. област – 31.V.1992, София/. Завършва гимназия в Благоевград /1949/ и агрономство във ВСИ в София /1956/. Агроном в селата Хотово и Ласкарево – Соф. област, гл. агроном и зам.-предс. на обединено ТКЗС – гара Перник /дн. Кресна/. През 1962–67 е директор на селскостопански учебни заведения в Белица и с. Леснево, Соф. област. Зам. гл. ред. /1968–71/ на сп. „Пламъче“, 1971 – секр. на комисията за връзки с чужбина в СБП. През 1972 постъпва на работа в изд. „Бълг. писател“ – гл. ред. на ред. „Детско-юношеска литература“, зам.-дир. по административните въпроси /1973/, зам. гл. ред. /1975/, гл. ред. /1981/, дир. /1989/. От 1991 е зам. генерален директор на изд. къща „Бълг. писател“.

За пръв път печата фейлетон през 1952 във в. „Вечерни новини“, разказ през 1953 в сп. „Пламъче“. Сътрудничи на детско-юношески издания, публикува разкази в сп. „Септември“, в. „Вечерни новини“. Има публикации в лит. пер. печат по проблеми на екологията, схващана в широк съвр. социалнопсихол. план. В първите си книги с разкази, повести и новели, предназначени предимно за детско-юношеската читателска аудитория, А. се стреми да представи колкото е възможно по-пълно комплекса от социални, морални, психол. и др. фактори, действуващи върху индивида в периода на неговото оформяне и първоначално утвърждаване. Почти без изключение тези процеси са представени на фона на съвр. селска действителност; във всекидневието се търсят преди всичко конфликтността и драматизмът в развитието на мла-

дия човек в условията на промените в бълг. село. В синтезиран вид и на равнището на романовата конструкция сродни проблеми са представени в своеобразната романова трилогия „Началото на празника“, „Сезони в Югне“ и „Солта на живота“. Вниманието на автора е съсредоточено главно върху социално-икон. и духовно-психол. процеси в бълг. село от 60-те и 70-те г. Събитията отново са пречупени през погледа на младия съвременник, детството и юношеството са представени като част от истинския живот, а не само като подготовка за него. Принос на А. в съвр. разработка на анималистичната тема е последният му сборник разкази и новели – „Гибелта на глутницата“, в който се внушават аналогии с човешките отношения и живот. Разкази на А. са преведени на пол., рус. и словаш. език.

СЪЧ.: Момчета. Разкази. 1959; Гълъби и хора. Разкази. 1962; Звездата над Осогово. 1965; Трите връстници. Повест. 1967 /1981/; На брега. Пиеси. 1968; По пътя. Разкази. 1969; Ратайчето. Разказ за деца. 1970; Отиват си корабите. Повест. 1973; Зайко Късото ухо. Приказки. 1974; Завръщане при своите. Разкази. 1975; Началото на празника. Роман. 1975 /1982/; Сезони в Югне. Роман. 1977 /1981/; Солта на живота. Роман. 1979 /1981/; Сезоните и хората. 1981; Радост за всички. Приказка. 1982; Двамата Мироновци. Разказ за деца. 1985; Да спечелиш, да загубиш. Роман. 1985; Колата или Голямата мечка. Разкази. 1986; Гибелта на глутницата. Разкази и новели. 1988; Поклон. Очерци за партизани от Кюстендилския край. 1990.

Б. Попов

АПРИ́ЛОВ, Борис /псевд. на Атанас Василев Джавков/ /21.III.1921, Малко Търново/. Завършва гимназия в Бургас /1939/. Ред. /1947–59/ във в. „Стършел“, гл. драматург в Дирекция на бълг. циркове /1959–63/. Постоянен сътрудник на лит. и хумористичен пер. печат. От 1990 живее в Израел. А. е автор на обемно и разнообразно по жанр творчество – хумористични разкази, очерци, фейлетони, сатир. повести, новели, пиеси, радиопиеси, сценарии за филми, лит. сериал за деца, романи, детски и телевизионни драми. Още в първите си хумористични и приключенско-екзотични разкази А. се интересува от нравствено-психол. проблеми на съвр. личност, от противоречията между природното, хармоничното битие и урбанистичната еснафско-потребителска стихия. Белетристичното му творчество е построено върху няколко основни идейно-тематични цикли: морски разкази, урбанистични разкази, разкази за приключения. А. е майстор на словесната маринистика. Морето е устойчив нравствен коректив, метафора и символ на непостигнати духовни територии, на съхранена личностна свобода и право на избор. Голяма част от морските му разкази са автобиографични и импресионистични. Характеризират се с безсюжетност, психол. аналитизъм и символна условност, разкриват важна черта от поетиката на автора – съчетаването на интелектуално концепиране с емоционалния и пластическия рисунък. Поредицата разкази за пътешествия се отличават със занимателен сюжет. Заличавайки условната граница между реалност и измислица, те градят един метафоризиран, условен свят, като акцентират върху екзистенциалните измерения на личността. Урбанистичните разкази на А. задълбочават тези проблеми, придавайки им социален характер и нови идейни дълбочини. Хуморът и иронията отстъпват място на сатир.-гротесковия анализ, външната събитийност – на психологическия подход и емоционалното напрежение. Специфична особеност на наративната техника на А. е използването на културологични модели и типове разказване в пародиен, алегоричен или гротесков вариант. Детската тема определя другата голяма област в творчеството на А. Литературният сериал „Приключенията на Лиско“ обединява разкази и повести в своеобразна романна рамка и утвърждава модела на психол. приказка. В него е преобърната семантиката на познати фолклорни и лит. образци, потърсени са нови идейни измерения на приказния жанр. Героите полемизират с традиционните си първообрази, превръщат се в радетели на доброто и истината, на справедливостта в утопичния свят /„Тихата гора“/. Наред с клас. повествователни атрибути – занимателна интрига, остроумен диалог, комични ситуации и алегорични образи, авторът постига филос.-иронично подтекст, екзистенциални параметри на приказния сюжет и проблематика. Той използува европ. лит. и приказнични /Малкият принц, Алиса/ парадигми, противопоставяйки автоматизма, технократията, бездуховността на емоционалния и нравствен кодекс на човечността, добротворството и истината. Множеството приключения на Лиско очертават един символичен път към истинските духовни и нравствени стойности на битието. А. драматизира своите приказки, създава и др. пиеси за деца. Автор е и на пиеси на съвр. тема /„Антракт“, 1979, „Дъждът“, 1985, и др./, бележещи нов момент в нравствено-психол. изследване на личността, нарастващ интерес към вътрешния драматизъм и психол. рефлекс. Романът „Великата суета“ навлиза в света на подсъзнателните инстинкти и страсти, изследва механизмите на социалните и културологичните модификации на „аза“, кореспондира с модерни наративни модели и похвати.

СЪЧ.: Тревога. Хумористични разкази и фейлетони. 1953; Върхът на нахалството. Хумористични разкази. 1957; Приключенията на Лиско. Хумористична повест. 1957;

БАН Институт за литература БИБЛИОТЕКА

Нокаут. Хумористични разкази. 1959; Морето е на всички. Разкази. 1963; Пиратска романтика. Хумористични разкази. 1964; Докосване. Разкази. 1965; Топка в морето. Приказки. 1965; Кончето Пончо. Приказка. 1967; Кифлата на началника. Хумористични разкази. 1968; Папагалчето и пеперудката. Приказка. 1968; Приключенията на Лиско по море. Роман за деца и възрастни. 1968 /1982/; Есенни дюни. Разкази. 1969; Произшествие. Пиеса. 1969; Едно малко бяло облаче. Приказка. 1970; Избрани разкази и повести. 1971; Новите приключения на Лиско. 1973; Най-новите приключения на Лиско. Привидението и Голямата награда. Повести за деца. 1975; Лиско при квадратните същества. Роман за деца. 1975; Шестте пингвинчета. Повест за деца. 1978; История с лебед. Хумористични разкази. 1979; Приключенията на Лиско. Избр. творби за деца. 1981; Отбраната на Спарта. Разкази и новели. 1982; Четири повести. 1984; Часът на източния бриз. Разкази и новели. 1986; Деликатно настроение. Разкази и новели. 1986; Десет приключения на Лиско. Повести за деца. 1987; Далечно плаване. Повести. 1988.

М. Иванова

АРÈТОВ, Николай Аретов /14.III.1954, София/. Завършва гимназия в София /1972/ и българ. филология във Великотърн. ун-т /1978/. Учител по българ. език и литература /1978–80/. Ред. /1980–82/ в сп. „Читалище“, от 1983 е редактор на сп. „Литературна мисъл“. През 1988 защитава канд. дисертация на тема „Преводната белетристика през Българското възраждане“. Н. с. в Ин-та за литература при БАН /от 1988/.

Изследва проблеми на българ. възрожденска литература и историята на преводаческото дело в Б-я. Автор на студии, статии и рецензии за съвр. българ. и чужди писатели.

СЪЧ.: Димитър и Рахил Душанови. 1988; Преводната белетристика през Възраждането. Развитие, връзки с оригиналната книжнина, проблеми на рецепцията. 1990.

В. Чернокожев

АРНАŬДОВ, Михаил Петров /5.X.1878, Русе – 18.II.1978, София/. Завършва гимназия в родния си град и слав. филология във Висшето у-ще /дн. Соф. ун-т/ в София /1898/. Специализира през 1898–1900 индогерм. езикознание, философия и литература в Германия /Лайпциг и Берлин/ при А. Лескин, Е. Виндиш, Ф. Бругман, В. Вунд, К. Гелднер. Известно време е гимназиален учител във Видин и София. През 1903–04 специализира в Прага, където защитава докт. дисертация по философия, слав. филология и индология при Т. Масарик, Й. Зубати, И. Поливка. През 1907 е поддиректор на Нар. библиотека в София. Посещава Париж и Лондон /1908–09/ във връзка с научните си проучвания. Доц. /1908/, извънреден проф. /1914/, редовен проф. /1919/ в Соф. ун-т. Титуляр на Катедрата по сравнителна лит. история /1928–44/. Декан на Историко-филол. ф-т /1921–22/, ректор на Соф. ун-т /1935–36/. Дир. на Нар. театър в София /1926/. Дописен чл. на БАН /от 1918/, действ. чл. /акад./ – от 1929. Чл. на Укр. АН, на Унг. лит. академия „Петьофи“, почетен д-р на ун-тите в Хайделберг /1936/ и Мюнстер /1943/.

Научните интереси и творческото дело на А. са разностранни – той е ерудиран фолклорист, етнограф, лит. историк и теоретик. Изследва нар. приказки и българ. обреди и легенди, нар. психология и бит. Записва и издава песни, гатанки и поверия. Студиите на А. върху българ. фолклорна култура, върху историята на българ. фолклористика с методологичните ѝ проблеми и видни представители, проучванията му за творческите връзки на българ. писатели с фолклора го утвърждават като един от най-крупните представители на българ. народонаука. Значителни са приносите му в историята на българ. литература – изследва всестранно възрожд. литература и култура, събира, издава и обобщава огромен фактически материал и върху основни проблеми на лит. развитие, и върху конкретни възрожд. дейци. Монографиите му за Паисий, Неофит Бозвели, В. Априлов, Ив. Селимински, Г. С. Раковски, Л. Каравелов, многобройните му студии и статии открояват релефно богатото съдържание и спецификата на Българ. духовно възраждане. Приносни са изследванията на А. и в областта на българ. литература след Освобождението. Съвременник на именити творци и на интересни явления, той създава колоритни портрети на едни от най-изтъкнатите българ. писатели – Ив. Вазов, П. К. Яворов, К. Христов, Й. Йовков, Д. Дебелянов и др. В „Психология на литературното творчество“ разработва основни проблеми на лит. теория. Солидните му наблюдения и анализи, изградени върху богата аргументация, документират неговата проникновеност в сложния свят на худ. творчество. А. оставя интересни изследвания и за световноизвестни западноевроп. и слав. писатели – Й. В. Гьоте, Ж.-Ж. Русо, А. С. Пушкин, Ф. М. Достоевски, Х. Сенкевич, А. дьо Ламартин и др., разкриващи широта на естетическите възгледи и лит.-истор. ерудиция. Дълги години /1925–43/ е редактор на сп. „Българска мисъл“. Издава библ. „Български писатели“ /т. 1–6, 1928–29/. Под ред. на А. излизат съчинения на Неофит Рилски, В. Априлов, Неофит Бозвели, Иларион Макариополски, Г. С. Раковски, Хр. Ботев, Ив. Вазов, нар. умотворения. Той е един от редакторите на многотомното изд. „Българско народно творчество“, на сборници за Г. С. Раковски, В. Друмев, Ш. Петьофи и др. Научното дело на А. е известно в чужбина и цитирано в научни публикации на слависти и българисти.

СЪЧ.: Български народни празници. Обичаи, вярвания, песни и забави през цялата година. 1918 /2 прераб. изд. 1943/; Крали Марко в народната поезия. 1918; Студии върху българските обреди и легенди. Ч. 3–4. 1920; Увод в литературната наука. Задачи. История. Съвременно състояние. 1920 /2 прераб. и доп. изд. Основи на литературната наука. 1942/; Г. С. Раковски. Живот. Произведения. Идеи. 1922 /2 изд. Г. С. Раковски. Живот – дело – идеи. 1942, 3 изд. 1969/; Студии върху българските обреди и легенди. Ч. 1–2. 1924; Личности и проблеми. Лит. очерки. 1925; Неофит Хилендарски Бозвели. 1785–1848. Живот – дело – епоха. 1930 /2 прераб. изд. в 2 т., 1971–72/; Психология на литературното творчество. 1931 /2 попр. и доп. изд. 1965/; Гьоте като поет, човек и мислител. Страници от съчиненията му и биография /2 прераб. и доп. изд. 1966/; Очерки по българския фолклор. 1934 /2 изд., т. 1, 1958, т. 2, 1969/; В. Априлов. Живот, дейност, съвременници /1789–1847/. 1936 /1971/; Ив. Селимински. Живот – дело – идеи. 1799–1867. 1938; Творчество и критика. Лит. портрети и характеристики. 1938; Иван Вазов. Живот и дело. 1939 /2 прераб. и доп. изд. 1944/; История на Софийския университет „Климент Охридски“ през първото му полустолетие. 1888–1938. 1939; Екзарх Йосиф и българската културна борба след създаването на Екзархията /1870–1915/. Т. 1. 1940; Творци на Българското възраждане. 1940 /2 доп. изд. 1942/; Борци и мечтатели. Лит. портрети. 1941; Българското възраждане. Наченки на движението за народност, култура и независимост. 1941 /2 прераб. и доп. изд. 1942, 3 изд. 1944/; Непознатият Бозвели. Първообразът на „Мати Болгария“ и други необнародвани трудове и писма. 1942; Паисий Хилендарски /1722–1798/. 1942; Братя Миладинови. Живот и дейност /1810, 1830–1862/. 1943 /2 прераб. и доп. изд. 1969/; Софроний Врачански. 1739–1813. 1943; Български образи. Лит. студии и портрети. I. Наченки на Възраждането. 1944; Строители на Българското духовно възраждане. Паисий Хилендарски, Софроний Врачански, Неофит Рилски, Неофит Хилендарски Бозвели. 1954; Из живота и поезията на Иван Вазов. Лит.-истор. и текстологически изследвания. 1958; Яворов. Личност, творчество, съдба. 1961 /1970/; Паисий Хилендарски. Личност, дело, епоха. 1962; Баладни мотиви в народната поезия. I. Песента за делба на двама братя. 1964; Любен Каравелов. Живот, дело, епоха. 1834–1879. 1964 /1972/; Живот и дейност на Екзарх Йосиф. 1965; Поети и герои на Българското възраждане. 1965; Българското книжовно дружество в Браила. 1869–1876. 1966; Кирил Христов. Човекът и писателят. 1967; Веркович и Веда Словена /Принос към историята на българския фолклор и на Българското възраждане в Македония/. 1968; Дела и завети на бележити българи. 1969; Творци на Българското възраждане. Т. 1, 2. 1969.

ЛИТ.: Алманах на Академията на науките. Т. 1. /Библиография/. 1968; Изследвания в чест на академик Михаил Арнаудов. Юбилеен сборник. 1970; Арнаудова, И. Михаил Арнаудов – човекът и ученият. Лит. анкета и характеристика. 1977; Генов, Кр. Михаил Арнаудов. Жизнен и творчески път на един учен-столетник. 1983; Димов, Г. Михаил Арнаудов. 1990.

Д. Леков

АСЕ́НОВ, Драгомир /псевд. на Жак Нисим Меламед/ /15.V.1926, Фердинанд, дн. Монтана – 19.VI.1981, София/. Учи гимназия в София. През 1943 за антифашистка дейност е изключен и изселен в Русе, където ръководи нелегална група. Завършва право в Соф. ун-т /1953/. Ред. /1953–56/ във в. „Работническо дело“. От 1957 е редактор, през 1965–68 – гл. редактор на сп. „Родна реч“. Зам. гл. ред. /1968–71/ на в. „Литературен фронт“, от 1971 е секретар на СБП.

Първите си статии, очерци, репортажи и памфлети печата във вестниците „Русенски отечествен фронт“ и „Дунавски културен фронт“ през 40-те г. Сътрудничи активно на лит. пер. печат. Първата му книга „Когато Тито награждава“ е тенденциозна, крайно политизирана. Ранните разкази на А. в сб. „Съвест“ и повестта „Нашият взвод“ също следват шаблоните на „производствената“ соц.-реалистична литература, но в тях се усеща и майсторско представяне на градската атмосфера, направени са опити за проникване в сферата на нравственото. Романовата трилогия „Под сянката на Херострат“ е до голяма степен автобиографична; тя е разказ за нерадостното детство на сирак, който се включва в антифашистката борба. Интересни, макар и силно тенденциозни, са авторовите наблюдения върху епохата в навечерието на II световна война. Далеч по-сполучлив, остро сатиричен, изпълнен с верни характеристики на конюнктурната худ.-творческа интелегенция, е романът „Най-тежкият грях“. Интересен женски образ е обрисуван в незавършения роман „Елегия за едно женско сърце“. А. е особено популярен като драматург. През 1964 Нар. театър „Ив. Вазов“ поставя първата му драма „Рожден ден“. Столични и провинциални театри многократно представят пиесите му „Рози за д-р Шомов“, „Разходка в събота вечер“, „Изпити“, „Горещи нощи в Аркадия“, „Професия за ангели“, „Златното покритие“, „Наградата“ и др. А. изгражда майсторски сценичния конфликт, пише блестящи диалози, предлага на зрителя умерена доза социален критицизъм. Слаби са развръзките в пиесите му, защото най-често сложните обществ. проблеми се решават като с вълшебна пръчка от честни комунисти.

СЪЧ.: Когато Тито награждава. Разкази. 1951; Нашият взвод. Повест. 1956 /2 прераб. изд. 1962/; Съвест. Разкази. 1956; Пътищата се разминават. Роман. 1959; Кафявите хоризонти. Роман. 1961 /2 прераб. изд. 1970/; Големият каменен дом. Роман. 1963; Рожден ден. Драма. 1965; Плодът на ветровете. Роман. 1966; Рози за д-р Шомов. Драма. 1967; Разходка в събота вечер. Пиеса. 1969; Сурово възпитание. Разкази. 1969; Горещи нощи в Аркадия. Пиеса. 1970; Изпити. Пиеса. 1970; Тази кръв няма да се пролее. 1973; Биография на един вечен ден. 1976; Най-тежкият грях. Роман. 1980; Големият каме-

нен дом. Роман за деца. 1980; Огнена междa. Летопис в два романа. 1980; Наградата. Пиеса. 1981; Избрани произведения. В 3 т. 1983–84; Елегия за едно женско сърце. Роман. 1984.

Г. Цанков

АТАНÀСОВ, Герчо Вичев /12.IX.1931, Шумен/. Завършва гимназия в родния си град /1949/ и икономика в Ленинград /1954/. Икономист в Държ. планов к-т /1954–55/, ред. /1955–59/ във в. „Народна младеж“, ред. и зам. гл. ред. /1959–68/ на сп. „Родна реч“. Зам. дир. на Бълг. култ. център в Полша /1968–70/. Редактор във в. „Литературен фронт“ през 1970–71, ред. /1971–72/ в сп. „Септември“, гл. ред. в Центъра за лит. информация при СБП /1972–75/, зам. гл. ред. /1975–89/ на сп. „Септември“. Дир. на изд. „Бълг. писател“ /1989–91/.

Лит. си дейност А. започва с разкази и новели. Основно място в творчеството му заема социално-нравствената проблематика. В центъра на худ. му интереси са съвременникът и неговите морални проблеми, промените в психологията, етиката и манталитета на днешния човек. А. обогатява поетиката си, преминавайки към романа, като изгражда композицията изключително върху асоциативните преходи с подчертан превес на вътрешния монолог. Основна композиционно-стилова отлика на романите му /„И никога не е късно“, „Провинциална история“/ е монопсихологизмът. Преходът от разказ към романово повествование е следствие от стремежа да се преодолее констативността и статичността и да се постигне психол. дълбочина и социална аналитичност. Разкази и новели на А. са преведени на литов., нем., пол., рус., словаш., фр. и чеш. език.

СЪЧ.: Градско небе. Разкази. 1962; Ленинград, интимно. Повест. 1963; Ваканция на изненадите. Повест. 1965; Наивният. Разкази. 1965; България и ти. Докум. публицистика за деца. 1966; Докато очакваме. Разкази. 1972; Встрани от магистралата. Разкази и новели. 1974; Както в живота. Разкази и новели. 1974; И никога не е късно. Роман. 1977 /1990/; Провинциална история. Роман. 1978 /1979, 1982, 1984/; Изчакай утрото. Роман. 1980; Греших докрай. Роман. 1984 /1986/; Само мъртвите не говорят. Роман. 1986; Аз, щастливецът. Разкази, новели. 1988.

Й. Стефанова

Б

БАГРЯ́НА, Елисавета /псевд. на Елисавета Любомирова Белчева/ /16.IV.1893, София – 23.III.1991, София/. Родена в чиновническо семейство. Основно и гимназиално образование получава в София /1910/. Една година живее със семейството си в Търново, където пише първите си стихове /1907–08/. През 1910–11 учителствува в с. Афтане /дн. Недялско, Бург. област/, където получава непосредствени впечатления от живота на бълг. село и на селската жена. Като студентка по слав. филология в Соф. ун-т /1911–15/ жадно чете бълг. и чужда поезия и дружи с писателите Г. Райчев, К. Константинов, Д. Дебелянов, Д. Подвързачов, Хр. Ясенов, Й. Йовков. През 1915 са отпечатани за пръв път две нейни стихотворения – „Вечерна песен“ и „Защо“ /сп. „Съвременна мисъл“/. През 1915–19 е гимназиална учителка във Враца и Кюстендил. От 1921 редовно участвува в лит. живот. Сътрудничи във „Вестник на жената“, в. „Лик“, в списанията „Съвременник“, „Златорог“ и др. Окончателно се утвърждава след издаването на първата си книга „Вечната и святата“ /1927/. Изявява се и като детска писателка и преводачка. По-късно сътрудничи на в. „Литературен фронт“, на списанията „Изкуство“, „Септември“, „Пламък“ и др. От 1952 е член на ред. колегия на сп. „Септември“.

Б. навлиза в бълг. лит. живот след I световна война, когато господствуващата в предходното десетилетие символистична поезия се измества от един нов поетичен свят – реален и земен, раздвижен от тътена на социалните сблъсъци и устрема към всестранно освобождаване на човешката личност. Лириката ѝ покорява с първичната стихия на пориви и чувства, с размаха на младост и волност. В стиховете ѝ се усеща пълнокръвният пулс на здравия земен човек, изпълнен с жизнена сила и радост, стихийно материалистичен в своето светоотношение и светоусещане. Поетесата не търси смисъла на нещата някъде извън тях, в скритите тайни на други светове – тя възприема света с непосредствения трепет на своите сетива, готови да приемат като висше благо даровете на живота. Дори когато стига до дъното на човешкото страдание, не изгубва тази жизнена сила, която и в мрака на най-черната скръб ражда нова надежда и нов порив. Изразителка на витализма и обновителните устреми на следвоенните години, нейната самобитна и ярка лирич. героиня има корени в дълбоките недра на нар. душевност. Светлият ѝ оптимистичен поглед и непоколебимата устойчивост срещу несгодите на живота са черти, пресъздадени от лит. класика като отличителни белези на бълг. нац. характер. Оттук и естествеността, с която прозвучават в лириката на Б. стихове с нар. песенен стил. Душевността на лирич. ѝ героиня непосредствено прилива от облика на съвр. жена към чертите на жената от народа /цикъла „Старонародни образи“/. Образът на родината е неотменима част от душевния свят на поетесата /„Моята песен“/. Най-хубавите ѝ творби са пропити от един невинаги податлив на логически определения нац. дух. В поезията на Б. звучи векове потисканият порив на жената към свободна изява, към пълноценно разгръщане на творческите сили, към широките простори на големия живот. Лирич. ѝ героиня е волна и смела. Полетът ѝ руши прегради на условностите и наслоенията на предразсъдъците, мами я към неизвестни брегове. Пътешествията, широкият свят с чудесата на непознати земи привличат като магнит жадните ѝ очи. Пулсът ѝ тупти с динамичния ритъм на съвременността, тя познава опиянението от височината и скоростта, тръпките на опасността са ѝ приятни /„Стихии“, „Видение“, „Зовът на морето“, „Птицата с моторно сърце“ и др./. Същевременно тя носи чертите на една подчертана женственост – в нея говори сърцето на „последната и първата жена“, през него са пречупени всичките ѝ пориви и жажди, цялата ѝ жизнена философия. Оста, около която се върти нейният свят, е оста на женското сърце – своето осъществяване тя намира в любовта и чрез любовта. Чрез поезията на Б. за пръв път в бълг. литература жената разкрива смело и откровено своята природа /„Потомка“, „Intérieur“, „Пенелопа на XX в.“ и др./. Любовта се слива с копнежа по свободен и пълнокръвен живот, немислима е в тесните рамки на еснафския уют, свързана е неразривно с представата за разгръщане на човешката личност, за полет на мисълта и чувството /„Вик“, „Ден първи“, „Среща“, „Requiem“ и др./. Лириката на Б. се отличава с покоряваща интензивност на емоцията, с върховно психично напрежение, което издига интимните преживявания до върховете на голямото обобщение. В нея владее хармоничното чувство на единение с другите. Пред жизнерадостния устрем на поетесата постоянно никнат прегради – еснафските ограничения на обществото, жестоките случайности в живота, тежката атмосфера в навечерието и по време на II световна война. Тя минава през всичко това и излиза закалена от разочарованията и крушенията, умъдрена от събрания житейски опит. Идейно-творческият ѝ развой познава и душевни кризи, които водят до разширяване и задълбочаване на худ. поглед. Чрез страданието Б.

стига до драмата на своето време, в личната ѝ болка зазвучава болката на съвр. човек, притиснат от огромната тежест на един свят на войни, катастрофи и глад /„Мъгла“, „Сеизмограф на сърцето“, „Херкулес на XX в.“, „Днес“/. Стихийният бунт на младата и непокорна кръв все повече се превръща в осъзнат протест, добил явно антифашистка окраска в стихотворението „Клоунът говори“. Дългият творчески път на Б. преминава през различни идейно-худ. търсения и очертава няколко нейни преображения. Това проличава твърде ясно още при стихосбирките ѝ от 30-те г. /„Звезда на моряка“ и „Сърце човешко“/, където някогашното жизнерадостно лирич. опиянение, намерило израз в характерна широка и плавна мелодия на стиха, се заменя от жаждите и терзанията на интелектуалността, която започва да чупи клас. стихотворни размери. През 50-те г. Б. плаща данък на характерната за този лит. период декларативна тезисност /стихосб. „Пет звезди“/, но след 60-те г. отново намира себе си /стихосб. „Контрапункти“, „Светлосенки“ и „На брега на времето“/. Нейното вдъхновение продължава да се носи по шириите на пространството и времето, но негов терен си остава преди всичко човешкото сърце. Богатата жизнена и духовна биография на авторката сега разкрива своя обобщителен смисъл. С настъпването на периода на жизнените равносметки този обобщителен смисъл на лично изстраданото става все по-подчертан. Стиховете на Б. от последните десетилетия покоряват със своите все така силни, но вече и интелектуално осмислени чувства, с мъдрото осъзнаване на интуитивно постигнатата и преди хармония на битието. Размахът на вдъхновението и високата поетическа култура придават на поезията на Б. голяма въздействена сила. Стиховете ѝ са преведени на 30 езика и издадени във Франция, Чехо-Словакия, Югославия, СССР, Румъния, Италия, Швеция, Полша и др. Носителка на златен медал на Междунар. асоциация на поетите в Рим /1969/. Др. псевд.: Елизабета Б., Ел. Бленова, Ничия Долче, Микаела.

СЪЧ.: Вечната и святата. 1927 /1980/; Търкулната годинка. 1931; Звезда на моряка. 1932; Сърце човешко. 1936; Госпожата. Пиеса в 3 д. и 1 карт. /в съавт. с М. Вълев/. 1938; Звездички. 1938; Чудната елха. 1942; Майско утро. 1951; Детски дни щастливи. 1951; Чуден сън. Пиеса за деца /в съавт. с М. Попова/. 1952; Пет звезди. 1953; Самолет за Москва. 1953; Влак. 1955; Избрани стихотворения. 1955; Обичам те, Родино. Избр. произведения. 1956; Избрани произведения. 1957; Орлякът излита. 1960; От бряг до бряг. 1963; Избрани стихотворения. 1964; Стихотворения /Библ. за ученика/. 1966 /1968, 1969, 1970, 1971, 1972, 1986/; Стихотворения. Под ред. на Бл. Димитрова. 1968; Птички лекокрили. Стихотворения за деца. 1971; Контрапункти. Стихотворения. 1972; Майско утро. Стихове за деца. 1972; Избрана лирика. В 2 т. 1973; Другарче в пътя. Стихотворения. 1975; Картинен свят. Сб. стихове и разкази /в съавт. с Л. Милева и А. Дончев/. 1976; Светлосенки. Стихотворения. 1973–1977. 1977; Избрани преводи. 1979; Избрани стихотворения. 1982; На брега на времето. Стихотворения. 1983; Избрани произведения. В 2 т. 1983; Търкулнати годинки. Избр. стихотворения за деца. 1983; Антология манускрипта. Стихотворения. /Съст. и послеслов Ст. Памуков/. Дългосвиреща плоча за любовта. Стихотворения. 1984; Избрани стихотворения. В 3 т. 1988.

ЛИТ.: Цанева, М. Елисавета Багряна. – В: Петима поети. 1974; Димитрова, Бл., Й. Василев. Младостта на Багряна и нейните спътници. 1975; Дни черни и бели. Елисавета Багряна – наблюдения и разговори. 1975; Ликова, Р. Елисавета Багряна. – В: История на българската литература – поети на 20-те години. 1979; Цанева, М. Елисавета Багряна. – В: Писатели и творби. 1980; Колева, Д. За поетиката на Багряна. 1983; Елисавета Багряна, Христо Радевски, Борис Крумов: Био-библиографски очерк /ред. К. Илинчева и др./. 1984; Константинова, Б. Елисавета Багряна. Лит.-крит. очерк. 1989; Елисавета Багряна. Нови изследвания. /Сб. под ред. на П. Динеков, М. Цанева, Ив. Сарандев, Р. Кунчева/. 1989; Сарандев, Ив. Елисавета Багряна. Лит. анкета. 1990.

М. Цанева

БА̀ДЕВ, Йордан Антонов /25.II.1888, Битоля – 1944/. Завършва гимназия в родния си град /1906/. От ранна възраст се включва в осв. борби на Македония. Учителствува в Битоля и София. От 1931 е редактор по култ. въпроси във в. „Зора“. Редактира вестниците „Народност“, „Миргород“. Участвува в издаването и редактирането на сп. „Златорог“. Със своите идейни и полит. позиции Б. си спечелва противници сред левите сили в Б-я и е обект на остра, често невъздържана полемика. След 1944 г. е осъден на смърт от т. нар. Нар. съд.

Б. е сред полит. и култ. дейци, чието дело подлежи на основна преоценка. Близо половин век решаваща е присъдата на писатели-комунисти и парт. идеолози. Характеризиран е като великобълг. шовинист, царедворец, гонител на всичко „честно и прогресивно“, върл антикомунист и пр. От друга страна, неговите съмишленици и симпатизанти в известна степен преувеличават качествата му на полит. деец, журналист и критик. Съвр. читател трудно може да си обясни шумните спорове около личността и делото на Б.: поводите за тях днес не изглеждат толкова значителни; избледняват събитията и критериите, по които някога остро се е дискутирало и съдило. Доброжелателен, либерален и еклектичен, в нормални условия Б. не би трябвало да настройва срещу себе си. Точно това става обаче в атмосферата на балкански-

те битови и полит. нрави, класово-егоистични ежби и предълно висок градус на партизанските страсти от 30-те и 40-те г. Решаваща е незрелостта на бълг. култ. среда. Образован, начетен, по възрожденски буден, Б. създава обемисто лит.-крит. и публиц. дело. Близо 3 десетилетия откликва на множество лит. факти и събития. Фр. възпитаник, последовател на худ. критици и лит. историци като А. Тибоде, Е. Фаге, Ф. Брюнетиер и др., той поддържа във в. „Зора“ постоянна колонка на критика и публициста. Активността му в оперативната критика е безпрецедентна. Проявите му са неравностойни. Неохотно и не особено вещо Б. анализира крупни фигури на бълг. литература като Й. Йовков, Елин Пелин и др. Към автори от величината на Д. Немиров, Г. Райчев, Д. Шишманов той проявява лит. вкус, усет за мащаб и анализаторско умение. Б. е наблюдателен портретист и очеркист. В духа на фр. естетика и критика той се бори за обновяването на бълг. лирика и роман, утвърждава перспективни направления и имена, но подценява някои талантливи представители на соц. течение в литературата. През 30-те и 40-те г. Б. публично осъжда макед. тероризъм в Б-я.

СЪЧ.: Ранно детство. 1926; Скици на живите. 1934; Животът и изкуството. 1938; Даме Груев, живот и дело. Б. г.

Институт за литература БИБЛИОТЕКА

Л. Цветков

БАКАЛОВ, Георги Иванов /27.XI.1873, Ст. Загора – 14.VII.1939, София/. Завършва гимназия в Сливен и естествени науки в Женева /1893/. По време на следването си изучава марксизма в средите на рус. революционна емиграция, установява лични връзки с Г. В. Плеханов. Учителствува във Враца /1893–94/ и в Сливен /1894–95/, където е сътрудник и редактор на в. „Сиромашки защитник“ /преименуван по-късно „Работнически другар“/. Делегат на Лондонския /1897/ и Амстердамския /1904/ конгрес на II интернационал; чл. на ЦК на БРСДП /т. с./ и редактор /1903–05/ на нейния орган сп. „Работнишко дело“. През 1905 е изключен с групата на анархолибералите, встъпва отново в партията през 1920. Редактира левите списания „Съвременник“ – през 1908–10, и „Нов път“ – през 1923–25. След Априлските събития 1925 емигрира в СССР и Франция. От 1929 отново е в СССР; чл.-кор. на АН на СССР /1932/. След завръщането си в Б-я през 1932 издава ком. лит. списания „Звезда“ /1932–34/ и „Нова литература“ /1935, през год. II със загл. „Мисъл“/.

Б. е изтъкнат представител на войнствуващата марксическа критика в периода до II световна война, надарен според свидетелствата на съвременниците му с неизчерпаема енергия и работоспособност. Изявява се като активен пропагандатор на марксизма, изследовател на Бълг. възраждане, лит. историк, критик и публицист, редактор и организатор на ком. лит. печат, преводач, лексикограф и издател. Крит. му възгледи се формират под въздействието на рус. революционни демократи – „шестдесетници“ и особено Плеханов. Поддържа Плехановата теза за „социалния еквивалент“ и оценностява лит. факти съобразно с техния обществ.-утилитарен, класово-революционен ефект. Свързал разностранната си дейност с идеологията и практиката на пролетарското движение, Б. настоява за неговата приемственост с нац.-осв. борби през епохата на Възраждането. С оглед на приемствеността еволюционистко-просветителските умонастроения на част от бълг. възрожд. интелигенция остават извън полезрението му. В студиите на Б. е осветлена главно революционно-борческата линия в доосвобожденския обществ. живот, представена от Г. С. Раковски, В. Левски, Г. Бенковски, Бачо Киро, Хр. Ботев. В остри полемики с бурж. историография Б. утвърждава бълг. пролетариат като единствен законен наследник на възрожд. националреволюционни идеали. Показателно е становището му за личността и делото на Хр. Ботев: Ботев е предтеча на научния социализъм и пролетарската борба. От полит.-идеологически ъгъл той наблюдава и текущата лит. действителност след Освобождението /1878/, като обвързва значимостта на худ. творба с идейно-обществ. позиция на нейния автор и по-специално – с отношението му към соц. идеология. Б. пръв приветствува революционно-призивната действеност на сб. „Да бъде ден“ от Хр. Смирненски, но се изказва рязко отрицателно за Ив. Вазов и Ст. Михайловски; недооценява постигнатото от Н. Лилиев и Т. Траянов. С особена ожесточеност реагира срещу „ренегатството в литературата“. Заради факта, че П. Яворов, А. Страшимиров, Ив. Кирилов, П. Ю. Тодоров, Ив. Ст. Андрейчин, К. Христов са били симпатизанти на социализма, но по-късно са му „изменили“, критикът отрича и творческите им приноси. Темата за „ренегатството“ е общо „място“ в лит.-крит. публикации на Б. почти до края на живота му. Тя избухва с нова сила през 1924, когато младите сътрудници на сп. „Нов път“ А. Разцветников, Н. Фурнаджиев, А. Каралийчев и Г. Цанев са отлъчени от пролетарските лит. среди, задето публично са почели паметта на „ренегата“ Яворов. Нападките срещу тях осветляват не просто присъщия на Бакаловата личност крит. субективизъм и емоционална рязкост. Като организатор и законодател на пролетарския лит. фронт през 20–30-те г. Б. обобщава чрез собствената си позиция принципни недъзи на партийната култ. политика: доктринерска нетърпимост към иначемислещите, аб-

солютизиране на „единствено правилния“ класов мироглед за сметка на стилово-изобразителното многообразие, ценностен релативизъм в резултат на подмяната на худ. с класово-идеологически критерии, свеждане на критиката до контролно-надзорен и репресивен фактор, в разрез с органично присъщите ѝ естетико-аналитични и худ.-оценъчни функции. След завръщането на Б. в Б-я резкостта на неговите крит. текстове се усилва, налице са квалификации, усвоени от сталинистката действителност. Следвайки лозунга за ленинизиране на пролетарската култура, критикът уточнява отношението си към Вазов, преоценява публично увлеченията си по Плехановия вулгарен социологизъм. Преходът от плехановската към ленинската естетика обаче не освобождава Б. от груповщината и доктринерската едностранчивост. Възгледът на В. И. Ленин за „двете култури“ задълбочава противостоянието между буржоазнодемократ. и пролетарскореволюционната линия в худ. процес на 30-те г., а изискването за партийност потиска относителната автономност и естетическата избирателност на пролетарското изкуство. Неслучайно в т. нар. кормиловски спор, разгърнат през 1936 във вестниците „Кормило“, „Ведрина“ и „Брод“, Б. поддържа „идейниците“, които абсолютизират тематично-съдържателния аспект на лит. творба, и обявява за „разколничество“ и формалистичен уклон опитите да се дискутира темата „художествено качество“. Наред с лит.-крит. си дейност Б. се изявява като издател на съчиненията на К. Маркс, Фр. Енгелс, Г. В. Плеханов, В. М. Фриче, някои от които са в негов превод. Превежда творби от А. С. Пушкин, А. С. Грибоедов, Л. Н. Толстой, В. В. Вересаев и др., поредица представителни образци на античната и западноевроп. литература /Еврипид, Аристофан, Платон, Й. Гьоте, Г. Лесинг, Молиер, А. Франс и др./. Автор е на отзиви и статии за известни рус., съв. и западноевроп. творци. Псевд.: Базаров, Г. Байкалов, БАК, Войнов, Генчо Бодката, Георги, Гочо, Дилетант, Занаятчия Г., Зарски, Г. Зарски, Ж. Зарски, Иванов, Г. Иванов, Б. А. Калов, Литератор, Немо, Н. Немов, Онуфрий, Православний християнин Онуфрий, Н. Соколов, Твой приятел Георги, Ж. Фанчев, Nemo, Onufrius.

СЪЧ.: Българската литература и социализмът. 1911 /1920/; Иван Вазов. Крит. етюд. 1911; Христо Ботев социалист. 1919; Иван Вазов и социализмът. /3 изд. 1920/; Христо Ботев и пролетариатът. 1920; Литературни очерки и бележки. 1921; Беседи по изкуството. 1924; Нашите революционери: Раковски, Левски, Ботев. 1924; Ораторското изкуство за работници. 1924; Сергей Нечаев и Христо Ботев. 1924; Български писатели и книги. Кн. 1–2. 1925; Великани на мисълта и делото. 1925; Чужди писатели и книги. 1925; Г. В. Плеханов в Болгарии. М., 1928; Христо Смирненски. 1925; Димитрий Благоев. „Дедушка“ болгарского пролетариата. М.–Л. 1931; Д. И. Полянов пролетарски поет ли е? 1933; Интервю за Съветския съюз. 1933; Алеко Константинов и Бай Ганьо. 1934; Васил Левски. 1934; Г. С. Раковски. 1934; Николай Чернишевски. 1934; Против меншевизма в литературоведението. Критика и самокритика. 1934; Христо Ботев. 1934; Бачо Киро. 1936; Очерки по българското национално-революционно движение. 1936; В защита на Христо Ботев. 1937; Заветите на Българското възраждане. 1937; От Пушкин до Смирненски. Лит. очерки. 1937; Руските приятели на Христо Ботев. 1937; Христо Ботев критик. 1937; Априлското въстание и Бенковски. 1938; Бунт против Левски. 1938; Днешната българска литература. Крит. ъчерки. 1938; Пълен руско-български речник. 1938; Христо Ботев. Живот, идеи и съчинения. 1938; Речник на чуждите думи. 1939; Христо Смирненски. 1946; Избрани произведения. 1953; Избрани исторически произведения. 1960; Избрани произведения. В 4 т. 1963–64; Литературни статии и изследвания. 1973; Избрани произведения. В 2 т. 1983.

ЛИТ.: П а в л о в, Т. Георги Бакалов, литературен критик. 1940; А в д ж и е в, Ж. Георги Бакалов. Литературно-критическа дейност. 1959; Д а н ч е в а, Й. Георги Бакалов. Биобиблиография. 1963; Димитър Благоев, Георги Кирков, Георги Бакалов в спомените на съвременниците си. 1968; Д а н ч е в а, Й. Георги Бакалов. Биобиблиогр. по случай 100 г. от рождението му. 1973; А в д ж и е в, Ж. Георги Бакалов. 1975; С л а в ч е в, Св. Улици в Женева. /Докум. повест/. 1977; Е л е н к о в, К. Георги Бакалов. Лит.-крит. очерк. 1983; В а с и л е в, М. Георги Бакалов. /Биогр./. 1985; Георги Бакалов. Живот и дейност. /Сб./. 1989.

З. Петров, С. Беляева

БАЛАБА̀НОВ, Александър Михайлов /18.I.1879, Щип – 30.XI.1955, София/. Учи бълг. гимназия в Солун. Завършва клас. гимназия в София /1898/ и клас. филология в Лайпциг /1904/ като стипендиант на М-вото на нар. просвещение. През 1904 в Ерланген защитава докт. дисертация на тема „Юридическото положение на древноелинската жена“. След завръщането си в Б-я е учител в I мъжка гимназия в София /1904–12/; за кратко време е и драматург на Нар. театър. Частен доц. /1909/, редовен доц. /1912/ в Катедрата по сравнителна лит. история в Соф. ун-т. Извънреден проф. /1917/, редовен проф. /1921/. Основател на специалността клас. филология в Соф. ун-т /1921/ и титуляр на Катедрата по клас. филология /до септ. 1944/.

Още като ученик /1898/ Б. превежда 22-ра и 23-а песен на „Илиада“, публикувани в сп. „Български преглед“. Активно сътрудничи на лит. и обществ.-полит. печат със студии, статии, стихове, есета, рецензии, преводи. Б. е един от основателите и редакторите /със С. Радев и П. Генадиев/ на сп. „Художник“ /1905–09/. През 1908–09 издава и ре-

дактира с д-р Ал. Гиргинов, Й. Хербст и др. в. „Време“ – неофициален орган на Демократ. партия. Основател е на първия лит. вестник в Б-я – „Развигор“ /1921–27, 1937/ и на сп. за клас. литература „Прометей“ /1937–43/. Един от организаторите на Ботевите тържества на връх Вола, инициатор за построяването на Студентския дом на културата в София, създател на популярното през 20-те г. творческо студентско д-во „Бяло море“. Научните занимания на Б. са съсредоточени в областта на античната култура. „История на класическата литература“ е първото изследване в Б-я, което дава цялостна представа за старогрц. и римската литература. Със задълбочените анализи на запазените оригинални текстове, с богатата истор. информация и интересните културологични съпоставки със съвременността то се превръща в едно от най-често цитираните научни съчинения в тази област. Изследванията на Б. върху любовния мотив в античната литература имат не само литературоведски, но и народопсихол. и социокулт. характер. Авторът анализира появяването и утвърждаването на любовта като мотив, проследявайки формирането на емоционалното самоосъзнаване и еманципирането на личността в старогрц. общество. Б. е един от първите преводачи от старогрц. и лат. ез. Особено популярни /и многократно преиздавани/ са преводите му на трагедии на Есхил, Софокъл, Еврипид, комедии на Аристофан, басните на Езоп, стиховете на Сафо, „Характери“ на Теофраст, „Федон или за душата“ от Платон. За високите худ. качества на преводите и за значението им за опознаване на античната литература през 1914 Б. е удостоен със специална награда на БАН. През 1906 той публикува първия превод в стихове на „Фауст“ от Й. В. Гьоте, предизвикал множество противоречиви оценки, но използуван и до днес. Б. е един от най-продуктивните автори на публиц. и лит.-крит. статии, театр. рецензии, коментари по езикови въпроси, лит.-истор. студии. Неговите анализи провокират с оригиналността на мненията /напр. статията „Художествен театър или 'Вишнева градина'“, опровергават наложени оценки /„Епохата на Любомир Бобевски“/, разчупват догматични канони в култ. и обществ. живот. Най-често те са остро полемични и предизвикват оживени спорове в пер. печат. През 1922 със статията си „Един класик на българската проза“ /сп. „Пролом“, 1922, № 11–12/ Б. пръв разкрива високата худ. стойност на „Записки по българските въстания“ от З. Стоянов – дотогава снизходително споменаван като публицист и непризнат като писател. Б. е една от най-популярните личности на своето време и като социално поведение, и като външност. Герой е на множество карикатури и фейлетони. Известен в цялата страна със своите сказки по актуални култ. и обществ. въпроси.

СЪЧ.: Еволюция на мотивите в гръцката поезия през класическия период. 1911; История на класическата литература. 1914 /2 прераб. изд. 1917, 3 прераб. изд. 1931/; Облакът като мотив в поезията. 1914; Мястото на българската литература. 1930; Любов и поезия. 1939; Джобен българо-английски речник. 1943 /1946, 1991/; Студии, статии, рецензии, спомени. Т. 1–2. 1973–78; И аз на тоя свят. Автобиогр. повест. 1979; И аз на тоя свят. Спомени от разни времена. 1985; Избрани преводи. 1989.

ЛИТ.: Боров, Т. Дейността на Ал. Балабанов. 1934; Юбилеен сборник. Из един живот. 1934; Ал. Балабанов, С. Радев в спомените на съвременниците си. 1986.

Е. Трайкова

БАНКÒВСКИ, Христо Павлов /8.VIII.1937, Габрово – 22.V.1976, Варна/. Завършва Априловската гимназия в родния си град /1955/ и българ. филология в Соф. ун-т /1960/. Учител-възпитател в Момчилград /1961–63/, ред. /1963–66/ във в. „Народна младеж“ и в. „Пулс“, през 1968–76 – в Българ. радио.

За пръв път печата стихове през 1956 във в. „Народна младеж“. Сътрудничи със стихове, есета, очерци, репортажи, епиграми, басни, рецензии на вестниците „Стършел“, „Студентска трибуна“, „Пулс“, „Работническо дело“, „Балканско знаме“, на сп. „Септември“ и др. Постоянни теми и мотиви в творчеството на Б. са верността към родината, възторгът от нейната природа, любовта към поезията и любимата. Съхранил романтичното начало във възприятията си, Б. посвещава на лириката чисти помисли и слова. За него голямата поезия е ненакърнима територия, доказала своята духовна мощ. Един от постоянните мотиви, които разработва, е безкористното приобщаване на съвременника към съдбата на големите поети, чийто творчески пример и завети се стреми да отстоява. Редом с пантеона от имена на безсмъртни истор. личности и творци Б. изгражда и свой лирич. герой – високо морален, мислещ и емоционален, носител на стремежа към свобода в името на поезията. Посредством прекия изказ и без сложна асоциативност в лириката на Б. са споделени и прекомерната наранимост, и внезапната смяна на настроения у една личност, която умее да овладее тези състояния и да заяви своята позиция. Пронизано от вярата в призванието на поезията, творчеството на Б. е борба за отвоюване на чиста и извисена територия за лирич. герой, формиран в трудно обществ. време. Превежда от рус. ез. стихове на С. Есенин, Р. Рождественски, Е. Евтушенко, С. Заболоцки и др.

СЪЧ.: Рожден ден. Стихотворения. 1961; Далечен град. Стихотворения. 1967; Откраднати дъждове. Стихотворения и поеми. 1967; Български календар. Поеми. 1971; Мъжки години. Стихотворения. 1974; Виждам планина. Лирика. /Съст. П. Братинов и К. Гончев/. 1981; Най-горчивата любов. Избр. стихотворения и поеми. 1987.

ЛИТ.: Христо Банковски. 50 години от рождението му. Био-библиогр. указател. 1987.

Р. Арнаудова

БА̀НОВ, Банчо Рафаилов /16.VI.1925, Сливен – 11.XII. 1993, София/. Завършва Военното у-ще /1944/ и медицина /1951/ в София. Репортер /1945–50/ във в. „Изгрев". Ред. /1950–52/ във в. „Вечерни новини". Ред. и чл. на ред. колегия /1952–66/ на в. „Литературен фронт". Зам. гл. ред. в Бълг. телевизия /1966–68/. Драматург на Нар. театър в София /1984–90/. Ред. и зав. отд. „Изкуство" в изд. „Бълг. писател" /1970–90/.

За пръв път печата през 1945 във в. „Народна войска". Б. има заслуги за възраждането и актуализирането на съвр. бълг. басня. Първата си басня публикува през 1954 и оттогава този жанр заема основно място в творчеството му. Използува клас. изобразително-изразни средства на баснения сказ, но ги изпълва с ново социално съдържание, поставяйки моралните проблеми на съвр. човек. Ироническата и сатир. иносказателност в езоповския език на Б. са недвусмислено ясни и категорични. Автор е на драматизациите на мюзикъла „Службогонци" /1964/ и на „Казаларската царица" /1978/, „Под игото" /1984/ и „Чичовци" /1988/ от Ив. Вазов, „Бесове" /1990/ от Ф. М. Достоевски. Пише либрета за опери и балети на П. Хаджиев – „Сребърните пантофки" /1962/, „Лето 861" /1975/, „Хан Крум Ювиги" /1980/, „Арко Ирис" /1984/, на Ал. Йосифов – „Робинзон Крузо" /1986/, „Юранд" /1987 – по романа „Кръстоносци" на Х. Сенкевич, играна и в Полша/, „Макс и Мориц" /1992/ и др. Пръв в Б-я превежда редица клас. фарсове на средновеков. фр. театър от XII в. – „Жененият любовник" /1978/, „Момчето и слепецът" /1990/, поставени в Нар. театър за младежта в София. Превежда стихове и пиеси от У. Шекспир, А. дьо Мюсе, Н. Ф. Погодин, Б. А. Лавреньов и др. Съст. и ред. на „Избрани творби" от Д. Подвързачов, /съвм. с А. Подвързачова и В. Чернокожев/. 1975 /1981/; „Избрани творби" от Ст. Михайловски. 1978 /1986/: „Избрани преводи" от Д. Подвързачов. 1978; „Избрани произведения" от Л. Стрелков. Т. 1. 1982; Сб. „Сто шедьоври на баснята". 1983; „Смешки и бележки. Епиграми от български писатели". 1985. Творби на Б. са преведени на белорус., исп., молдав., нем., рус, укр., фр. и чувашки език.

СЪЧ.: Басни. 1955; Басни. Рис. Б. Ангелушев. 1957; Басни. Рис. Б. Ангелушев. 1961; Басни. 1964; Смешно огледало. Басни за деца. 1969; Третото ухо на заека. Басни. 1971; Басни. Избрано. 1975; 101 басни. 1985.

В. Чернокожев

БАРУ̀Х, Виктор Сабат /2.VI.1921, София/. Завършва гимназия в София /1947/. Участвува в антифашистката съпротива. Следва право /1947–49/ и задочно история /1954–57/ в Соф. ун-т. Техн. ред. в Партиздат /1946/, през 1946–50 – ред. във в. „Народна младеж", през 1950–66 – в изд. „Народна младеж"; зам. гл. ред. /1966–70/ на сп. „Пламък", зав. отдел „Детско-юношеска литература" в изд. „Народна младеж" /1970–72/, зав. отдел „Белетристика" /1972–75/ и гл. ред. /1975–78/ на изд. „Бълг. писател".

Публикува за пръв път през 1940 /псевд. В. Бешков/ във в. „Горски кооператор". Сътрудничи на централните лит. издания от 1947. Обект на изображение в ранното му творчество е етнически разнородното човешко множество в крайните столични квартали през годините на II световна война. Романите „Отречени от закона" и „Сватбени свещи" разкриват психическите травми, които расизмът и антисемитизмът нанасят на човека, и усилията му да ги надмогне с нравствен стоицизъм или със социална активност. В романа „Завоевателката" и в повестта „Японска кукла" мотивът за духовното устояване и реализацията на личността се свързват с анализ на съвр. социални взаимоотношения. Изостреното внимание към духовния свят на персонажите води до замяна на външнописателното изображение с форми на субективно-психологическия анализ – вътрешен монолог, монтажно-асоциативна техника и др., които придават на белетристичния разказ кинематографична релефност и емоционална овладяност. Монтажно-асоциативният принцип е организиращ фактор и в романа-мемоар „Късно око", в който Б. осмисля социалната биография на своето поколение от позицията на съвр. си личностен опит. Творби на Б. са преведени на англ., иврит, кит., рус. и фр. език.

СЪЧ.: Разкази. 1949; На преден пост. Повест. 1951 /1953, доп. изд. 1956/; През стобора. Разкази. 1956; Отречени от закона. Роман. 1960 /1963, 1971, 1978/; Ескадронът в тревога. 1962; Морякът получи двойка. Разказ за деца. 1965; Японска кукла. Повест. 1965; Сватбени свещи. Роман. 1968; Маймунката от Сингапур. 1971; Трите весели човечета. 1974 /1978/; РО-2 – отделение на смъртта. 1974 /1977, 1985/; Зърно от едър клас. Разкази за ремсиста Владо Гьошев. 1975; Завоевателката. Роман. 1979; Избрани произведения. В 2 т. 1981; „Мицуко" – парфюмът на спомена. 1983; Деца на града. Японска кукла. 1985; Късно око. Роман-мемоар. 1988; Тошковата магия. 1988.

С. Беляева

БÀШЕВ, Владимир Дамянов /28.VII.1935, София – 19.XI.1967, София/. Завършва гимназия в родния си град /1953/ и балг. филология в Соф. ун-т /1958/. Сътр. и ред. /1957–58/, зам. гл. ред. /1963/ на в. „Народна младеж“, гл. ред. /1963/ във в. „Пулс“. Лит. сътр. /1957–63/ на в. „Работническо дело“, зав. отд. и зам. гл. ред. /1964–67/ на в. „Литературен фронт“. Чл. на Управителния съвет на СБП, на ГК на ДКМС в София, на ЦК на ДКМС. Загива при злополука.

За пръв път публикува стихотворение през 1950 във в. „Самоковска трибуна“. Печата поезия, преводи, статии по лит. и обществ.-полит. въпроси в централните пер. и лит. издания. Ранните му стихове са в конвенцията на идейно-тематичната и изразна патетика на 50-те г. Искреният младежки порив към динамично съществуване, към личностно и професионално ангажиране със съдбата на „тревожната планета“ се съчетава с усилие за самогероизиране на лирич. „аз“ и героизация на поколението, зад които не се долавя изстрадан жизнен и гражд. опит. Декларативният патос на тези стихове контрастира симптоматично с простотата на изказа, автентичността на чувствата и състоянията в лирич. миниатюри, посветени на майката и любимата. През 60-те г. се разширяват тематичният и изобразително-изразният регистър на поезията му, обогатяват се азовите пространства на лирич. субект. Б. се утвърждава като рационално-конструктивен поет с урбанизирано съзнание, чиято мисловност е обсебена от проблемите на съвременността /войната и мира, научно-техническия прогрес, абсурдите на днешната цивилизация/, а асоциациите са от света на научното познание, изкуствата, космическите пространства, худ. наследство на миналото. Разширяват се и географските параметри на поетическите възприятия, очертава се декорът на съвр. модерен европ. град; нараства тревогата от отчуждението, вещоманията, гигантоманията, автоматизма в човешките отношения. Лирич. субект размишлява върху проблемите на времето, осмислено в неговите екзистенциални и филос. измерения, върху относителността на постигнатите истини и „необятните бездни“ на процесите и явленията, отблъсква го нищетата на безвъпросното съществуване. Интелектуалното му безпокойство е съчетано с респект към постиженията на науката, свързани с хуманни цели, към спецификата и изказните възможности на музиката, живописта, скулптурата, с тънък усет за символиката на природния детайл сред сиво-черната „хармония“ на съвр. градски пейзаж. С умъдреност се изживява и любовното чувство – радост от човешка взаимност и общение, стимул за интелектуално-творчески прозрения. Последните стихове и намерените непубликувани творби в архива на поета разкриват тенденция към активизиране на рефлективно-монологичното и аналитичното начало на дарованието му. Считан от лит. критика за типичен представител на т. нар. априлско поколение, Б. се откроява сред него с естетическата си култура, със силата на един рано съзрял интелект, с продуктивното експериментиране в римо-ритмичната, стихово-строфичната и лексикалната структура на текстовете. Автор е на либрета на оперите „Антигона 43“ от Л. Пипков /1963/ и „Мост“ от Ал. Райчев /1965/, на текста на ораторията „Ода на нашето време“ от Л. Пипков /1959/, на множество текстове за масови и лирич. песни. Превежда „Избрани стихотворения“ /1965/ от Е. Евтушенко, „Стихове и поеми“ /1966/ от А. Вознесенски. Публикува свои преводи на произведения от М. Луконин, Е. Винокуров, Ст. Шчипачов, М. Светлов, С. Орлов, Вл. Соколов, В. Фьодоров, Л. Мартинов, В. Михалик, О. Микулашек, А. Захарополус, Я. Рицос, С. Рацинос, Рита Буми Папа, А. Ефталоитис, К. Паламас, М. Сантурис, К. Кованис, М. Мартинатис и др. На рус. ез. излиза „Лирика“ /избр. стихотворения, 1978/ на Б. Негови творби са включени в антол. сборници, представящи балг. литература на англ., араб., грц., ит., пол., рум., рус., унг. и др. езици.

СЪЧ.: Тревожни антени. Стихове. 1957; Преодоляване на гравитацията. Стихове. 1960; Желязно време. Стихове. 1962; Нецелунати момичета. Стихове и поеми. 1963; Магазин за часовници. Стихове. 1964; Възраст. Стихове. 1966; Ателие. Стихове. 1967; Избрани стихотворения. 1968; Прекрасната зависимост. Публицистика. 1972; Избрани стихотворения. 1974; Стихотворения за живите. Предг. и съст. П. Караангов. 1981; Открих звезда. Избр. стихотворения. Съст. Ив. Теофилов. 1986.

ЛИТ.: Ако няма какво да дадем на света... Спомени за Владимир Башев. 1972; Б а ш е в а, К. Вл. Башев – какъвто живее в мене. Спомени. 1983.

М. Шишкова

БÀШЕВА, Миряна Иванова /11.II.1947, София/. Завършва англ. гимназия в родния си град /1965/ и англ. филология в Соф. ун-т /1972/. Лит. сътрудник в Балг. телевизия /1970–71/, ред. в сп. „Отечество“, в СИФ „Бояна“, в сп. и изд. „Факел“.

За пръв път печата стихове през 1972 във в. „Литературен фронт“. Сътрудничи със стихове и публицистика на списанията „Пламък“, „Септември“, „Отечество“, на вестниците „Студентска трибуна“, „Народна култура“, „Народна младеж“ и др. Стиховете на Б. представят мисленето и настроенията на младежта от средата на 70-те г., изразяват не показен бунт, а дистанцирано несъгласие и ясно разграничение от пошлата действителност. Създадени от иронична лирич. позиция,

те се отличават с непримиримост към остарелите форми на съществуване и на изкуство, към консумативното отношение спрямо живота, с непоносимост към фалша и демагогията на полит. и социалната действителност при комунистическия режим. Б. смело въвежда в стиха си нови стилистични пластове, използува думи от младежкия жаргон, които придават на поезията ѝ особен чар. Творбите от сб. „Сто години суета“ развиват и обогатяват поезията ѝ с вглъбеност, без да са загубили нищо от младежката енергия и пренебрежението към условностите на социалния протокол. По текстове на Б. са създадени естрадни песни от П. Чернев, М. Белчев, Ст. Димитров, А. Косев, Ю. Ступел, С. Русинов и др., постигнали значителна популярност. Творби на Б. са преведени на основните европ. езици.

СЪЧ.: Тежък характер. 1976; Малка зимна музика. 1979; Сто години суета. 1992.

Й. Василев

БЀЛЕВ, Георги Трендафилов /4.V.1945, Кюстендил/. Завършва гимназия в София /1963/ и радиоинженерство във ВМЕИ в София /1969/. Проектант в „Транспроект“ /1970–71/. През 1971–73 е редактор във в. „Орбита“, 1974–82 – във в. „Литературен фронт“, 1983–89 – в изд. „Нар. култура“. За пръв път печата през 1969 в сп. „Септември“. Сътрудничи със стихове, публиц. статии, разговори и интервюта с писатели и учени в лит. и технич. пер. издания; участвува с предавания по Радио София по въпроси на инженерните науки и литературата. В поезията си Б. търси хармонията между човека и машината, научния прогрес и хуманитарните проблеми, изразява тревога за бъдещето на вселената. Творбите му се отличават с драматизъм, нравствено вълнение и иронично-гротескна образност. Стихове на Б. са преведени на англ., нем., рус., фр., пол. и др. езици.

СЪЧ.: Разчетен надпис. Стихове. 1976; Умерена облачност. Стихове. 1979; Пясък между зъбите. Иронии, жалби, балади. 1985; Смешки. Стихове за предучилищна възраст. 1986; Довереник на здрача. 1989.

М. Тодорова

БЀЛЧЕВА, Мара Иванова /8.IX.1868, Севлиево – 16.III.1937, София/. Завършва средно образование в Търново. Следва във висш девически ин-т във Виена. Учителствува в Русе и София. След убийството на съпруга ѝ м-р Хр. Белчев /1891/ следва филология във Виена. От 1903 е близка с П. П. Славейков, чийто жизнен път споделя до смъртта му. По време на Междусъюзническата война /1913/ е милосърдна сестра и учителка в София.

Б. е поетеса и преводачка с широки култ. интереси. Превежда произведения от Фр. Ницше – „Тъй рече Заратустра“ /1915/, Г. Хауптман – „Потъналата камбана“ /поставена 1922/ и др. Публикува стихове от 1907. Неголямото ѝ по обем творчество е неповторимо индивидуално в историята на бълг. „женска“ поезия. Духовно обогатена от общуването си с големия бълг. поет, Б. създава интимна лирика на нежните чувства и размисъл. Творбите ѝ са посветени на човешката близост и доверие. Любимият в стиховете ѝ е човекът, достоен за трайна привързаност, почит и всеотдайна обич. Споменът за него озарява поезията на Б. със съзнанието, че духовната връзка е неизчерпаема и непреходна. Изповедното начало, характерно за ранните стихове на Б., по-късно се свързва с размисъл върху вечните човешки въпроси. Поетесата изповядва християнските добродетели и се уповава на тях, мисълта за Бога става една от доминантите в творбите ѝ. Висока нравственост, спокойно мечтателно-носталгично любовно чувство, дирене на хармония в съществуването определят облика на творчеството ѝ. Ред. на „Избрани съчинения“ на П. Славейков /1923/.

СЪЧ.: На прага стъпки. 1918; Пенчо Славейков. Бегли спомени. 1923; Сонети. 1925; Избрани песни. 1931.

ЛИТ.: Славейков, П. Писма от Пенчо Славейков до Мара Белчева. 1929 /1940/.

К. Янева

БЕЛЯ̀ЕВА, Сабина Алексиева /8.XII.1943, Сливен – 2.V.1993, Перник/. Завършва гимназия в Сливен /1961/ и слав. филология в Соф. ун-т /1966/. Учителка в Перник /1966–70/. Редовен аспирант /от 1971/, филол.-специалист /от1974/, н.с. /от 1976/, ст.н.с. /от 1986/, научен секр. /от 1989/ в Ин-та за литература при БАН. Защитава канд. дисертация на тема „Съвременният цикъл разкази – идейни и естетически особености“ /1975/. Специализира в АН на СССР по проблеми на худ. време и пространство /1980/. Участвува с доклади на междунар. научни форуми: I и II българо-сканд. симпозиум /София, 1979, и Упсала, Швеция, 1986/, II междунар. конгрес по българистика /София, 1986/, Полско-бълг. конференция по проблеми на модернизма /Варшава, 1989/ и др. Ред. на научни изд.: сб. „Никола Вапцаров. Нови изследвания и материали“ /1980/, сб. „Съвременната българска проза и европейските социалистически литератури“ /1985/; вж. и рус. изд.: „Современная болгарская проза и литературы европейских социалистических стран“ /1985/, поред. „Периодика и литература“ /Т. 2/. Превежда от рус. език. Сътрудничи на лит. пер. печат със статии и рецензии.

Научните интереси на Б. са в областта на поетиката: изследва развойните тенденции в най-новата бълг. худ. проза, страни от поетиката на Й. Йовков, М. Вълев, Н. Вапцаров; работи по проблеми-

те на времевия и пространствения континуум, повествователната техника, естетическото преосмисляне на мита в съвр. проза, пролетарската литература от 20-те и 30-те г. В ранните си текстове /„Преображенията на героя“/ анализира актуалния за съвр. литературознание проблем за гледната точка /интерпретиран от Б. и като израз на оценъчна позиция, на исторически формирали се социално-етични възгледи/, отнасяйки го към развитието на цикъла разкази и съвр. българ. роман. Във „Време, литература, човек“ Б. разглежда времето и пространството като проблем на худ. литература, базирайки се на съвр. философия и лит. теория, съизмерени с нац. лит. традиция; поставя въпроса за „пространството на българския човек“ /поетиката на дома, на пътя/ и за многоизмеримостта на проблема време – худ. индивидуалност /неспокойното съзнание, митологичното в съвр. българ. худ. проза, „обратното“ време/.

СЪЧ.: Преображенията на героя. 1977; Време, литература, човек. Наблюдения върху съвременната българска проза. 1986.

М. Дачев

БЕНБАСА̀Т, Алберт Нисим /28.IX.1950, София/. Завършва средно образование в София /1968/ и българ. филология в Соф. ун-т /1975/. Учител в с. Смирненски, Михайловгр. област; зав. кабинет „Ст. Чилингиров“ и уредник в НМБЛ /1976–86/. От 1986 завежда ред. „Филол. науки“ в Университетското изд. „Свети Климент Охридски“. Дир. на Нац. център за музеи към М-вото на културата /от 1992/.

Б. се занимава с научноизследователска, редакторска и издателска дейност, участвува в оперативната лит. критика. Автор е на над 150 научни и лит.-крит. публикации, в които отстоява независими позиции и търси оригинален подход към лит. явления от Освобождението /1878/ до наши дни. Изследванията му, посветени на творчеството на Д. Немиров, Ал. Константинов, Н. Лилиев, Д. Дебелянов, Хр. Смирненски, Г. Милев, Н. Вапцаров, А. Попов, Д. Димов, Р. Ралин, В. Петров и др., се отличават с неординерност на постановките, с усет за проблемната и худ. специфика на лит. творба. В кн. „Критически срещи“ в нов аспект се поставят въпросите за мястото на Смирненски между символистичната поезия и пролетарската традиция, за композиционното единство на „Бай Ганьо“, за естетическата съотносимост между творчеството на Хр. Ботев и Вапцаров. Б. има пиетет към лит. документи, към несправедливо забравените имена от миналото. Проучванията му възкресяват лит.-истор. памет за загиналите във войните автори, за Д. Немиров, Б. Руменов и Р. Алексиев. Съст. и автор на послеслов към „Д. Немиров. Избрани произведения“ /1982/, съст. на сб. „За тебе те умряха“ /1987/.

СЪЧ.: Критически срещи. 1991.

Цв. Трифонова

БЪ̀НЧЕВ, Минко Николов /22.III.1942, Кнежа/. Завършва гимназия в родния си град /1959/ и българ. филология в Соф. ун-т /1966/. Преподавател по българ. ез. и литература в Селскостопанския техникум в Кнежа /1966–67/. Ред. във вестниците „Септемврийче“ – през 1967–70, „Народна младеж“ – 1971, „Нова светлина“ – 1971–73, „Литературен фронт“ – 1978–79, в сп. „Пламък“ – през 1973–78. Ред. и зав. отд. „Критика“ в изд. „Българ. писател“ /от 1979/.

Б. е автор на монографични изследвания, студии, статии, лит. портрети, рецензии, свързани с българ. лит. история и съвр. лит. процес. Чужд на конюнктурни съображения, Б. отстоява своята творческа независимост, избягва елементарните тематични анализи и преднамерената на политизираните оценки. Лоялен и толерантен към лит.-крит. изследвания, той защитава категорично собствената си позиция, акцентува върху трайни и значителни явления в литературата. Представителни за крит. му мислене са статиите „Белегът на поезията“, „Простота и изящество“, „Барутният буквар на революцията“, „Рицар на добротата“, „Вода от чист извор“, „Поддаване на съблазни“, „Животът на малките критически форми“ и др. Б. изследва българ. стих, неговата мелодика и езикова специфика. С полемична страст отстоява високохуд. слово /статията „Поезията? Че това е много трудно“/; има безспорни постижения в лит.-крит. портретуване /А. Германов, П. Караангов, Ив. Давидков, Н. Кънчев, Ив. Цанев/. Успява да надмогне емпиричността на худ. факт и конкретността на данните от творческата биография на разглеждания писател и да очертае лит.-филос. паралели, отвеждащи към обобщения за нац. мислене в контекста на световната литература. Отделни статии на Б. са преведени на рус. език.

СЪЧ.: Общуване с поезията. Лит.-крит. статии и профили. 1976; Увлечения. Етюди и портрети. 1984; Свидетелства. Критики от различни години. 1989.

М. Тодорова

БЕРБЀРОВ, Михаил Ангелов /26.II.1934, Стара Загора – 7.VIII.1989, София/. Завършва гимназия в родния си град и българ. филология в Соф. ун-т /1958/. Ред. /1958/ в сп. „Пионерски ръководител“, във в. „Септемврийче“ – през 1958–59. Шлайфист в завода за товарни автомобили „Мадара“ в Шумен /1960–61/. Ред. /1964–67/ в Детската редакция на Радио София, в сп. „Обзор“ – през 1967–69, в. „Народна култура“ – 1969–72. Ред. и отг. секр.

/1972–78/ на сп. „Съвременник“; зам. гл. ред. /1978–80/ във в. „АБВ“, гл. ред./ 1980–83/ в изд. „Нар. култура“ , гл. ред. /1983–89/ в изд. „Бълг. писател“.

Б. публикува като ученик стихотворения във в. „Септември“ /Ст. Загора/. Поощрен е от съгражданите си, поетите Ив. Мирчев и Ив. Хаджихристов. За пръв път /в съавт. с Р. Стойков/ отпечатва стихотворение във в. „Литературен фронт“ през 1952. В тематично отношение творчеството на Б. се отличава с широк времепространствен обхват: от митологията и древните цивилизации до индустриалните обекти на Девня и атомната електроцентрала край Козлодуй, от камерните изживявания на индивида до съдбоносните за съвр. човечество въпроси на войната и мира, от прозаичния делник до тектоничните загадки на Земята, от хаоса на природните стихии до премислената саможертва на загиналите за родината идеалисти. Характерни за светоусещането и артистичната природа на Б. са сливането на миналото с настоящето и бъдещето, потъването на субективния „аз“ в дълбините на себепознанието и същевременно – категоричната, публиц.-естетическа отвореност на поезията му към изискванията на деня. Увличат го контрастните худ. отражения с резки преходи и насечен ритъм, а парадоксалните взаимовръзки на явленията го вдъхновяват за ярка поетическа метафоричност и новаторски изразни средства, с които експериментира през цялото си творческо развитие. В късните стихове на Б. е засилено авторското лирич. присъствие, видим е стремежът към мисловна и емоционална углъбеност и уравновесеност, към омекотена тоналност и опростена худ. форма. Характерни теми в творчеството му за деца и юноши са драматичната истор. съдба на родината, природата, поривите и стремежите на чистото детско сърце. Б. публикува статии и отзиви за автори и явления в бълг. и чуждестр. литература и култура, участвува в полемики, защитавайки творческото присъствие и постиженията на поетите от своето поколение, на които посвещава стихосбирката „Пристрастно око“. Самостоятелно превежда от рус., а в съавт. – от грц., рум. и тур. ез. Сред превежданите от Б. автори са Вл. Маяковски, Е. Евтушенко, О. Елитис и др. Стихотворения и поеми на Б. са преведени на араб., грц., нем., рум., рус., словаш., чеш. и яп. език.

СЪЧ.: Внук на кавалджии. Стихотворения. 1958; Часове на възмъжаване. Очерк. 1962; Старт към комунизма. Разказ /в съавт. с А. Александрова/. 1963; И се сляха с изгрева. Стихове. 1964; Момичето с отрязаните плитки. Поема за юноши. 1965; Гори една звезда. Поема за деца. 1965; Госпожа Бомба. Поема за деца. 1965; Луната в една от своите четвърти. Стихове. 1968; Хляб, замесен с любов. Стихотворения. 1968; Мустакатото море. Поема за деца. 1969; Момчета, момчета... Стихове за деца. 1969; Звездно ято. Стихотворения за деца. 1969; Отдалечен, ще бъдеш близо. Стихове. 1972; Ранобуден лъч. Стихове за деца. 1972; Морето се завръща. Стихотворения. 1974; Реквием в червено. Стихове. 1977 /1984/; Обожавам риска. Стихотворения. 1978; Атон – легенда жива. Пътепис /в съавт. с Б. Милев-Огин/. 1981; Причастие за думите. Избр. стихотворения. 1984; Усмивка с бодилче между устните. Очерци. 1985; Пулсации. Стихотворения. 1986; Да попитаме звездите. Избр. стихотворения и поеми за деца. 1986; Пристрастно око. Почти документални стихотворения. 1987; Псалми на любовта. Любовна лирика. 1990; Пулсации – 2. Стихотворения. 1992.

Св. Каролев

БЀШКОВ, Илия /Илия Бешков Дунов/ /11.VII.1901, Долни Дъбник – 23.I.1958, София/. Завършва гимназия в Плевен. От 1918 следва право в Соф. ун-т. Смъртта на баща му, един от създателите на БЗНС в Плев. край, го принуждава да прекъсне следването си и да се завърне в Долни Дъбник, където учителствува /1920–21/. Завършва Худ. академия в София /1926/ в класа по живопис на проф. Н. Маринов. Учител в I соф. образцова гимназия /1927/. Посещава Гърция и Италия /1924/, Прага и Париж /1930/, Югославия /1933, 1937/. След конкурс на М-вото на нар. просвещение през 1939 е изпратен на дългосрочна командировка в Париж. Заедно със С. Попов и Г. Ив. Вълков редактира сп. „Стършел“ през 1940–41. Доц. /1945/ по рисуване, литография и монотипия, проф. /1951/ по композиция и илюстрация в Худ. академия в София.

Започва творческата си дейност с карикатури в хумористичните списания „Маскарад“ и „Див дядо“ през 1922–23. Художник на в. „Пладне“ /1928–34/. Сътрудничи на сп. „Българан“ през 1916–24 и на вестниците „Литературен глас“, „Сеяч“, „Щурец“, „Вик“, „ЛИК“, „Съвременник“ и др. Б. е своеобразен връх в развитието на бълг. рисунка и карикатура, на бълг. изобразителна мисъл. Надарен с дълбок усет за същността на обществ. събития, той се отдава на призванието си още в студентските години. Б. приема за личен противник не само фашизма, който предусеща и разобличава в карикатурното си творчество през 20-те г., но и всяко насилие над човека, всякакъв вид тоталитаризъм. Срещу тях се бори с рисунка и слово до последния си миг. Б. понася тежко гибелта на брат си д-р Ив. Бешков, министър на земеделието в кабинета на Д. Божилов, невинно осъден от т. нар. Нар. съд и разстрелян заедно с 24 министри, регенти и депутати от XXV ОНС. Десетилетната му активност на изтъкнат художник-антифашист секва след планетарната победа над фашизма сред всеобщото „опиянение“ на ма-

нипулирания от сталинизма унифициран печат. Феноменът „Бешков-писателят", „Бешков-мислителят" се ражда не постфактум, а в иманентна, дълбоко осъзната връзка с Бешковата рисунка, раждаща се всеки ден, с Бешковата пластичност, неподдаваща се на никаква догма. Макар да продължава творчеството си на илюстратор и карикатурист, след избирането му за професор в Худ. академия Б. разгръща огромния си талант не само като график и педагог, възпитал няколко поколения художници, но и като проницателен философ – тълкувател на пространството. Постига собствена космогония, която извежда от знаменитата си „сферична перспектива". Остроумията, парадоксите, духовитостта в интервютата и есетата му звучат хармонично в основния и чист тон на неговата рождена същност – духовността. Журналист и публицист от висока класа, в последните години от живота си Б. създава образци на филос.-есеистична, моралистична проза. Оригинални и точни са характеристиките и портретите му на Хр. Ботев, Ив. Вазов, Ал. Константинов, К. Петканов, М. де Сервантес, У. Шекспир, Н. В. Гогол, Л. Н. Толстой. Б. оставя и отделни фрагменти самостоятелна худ. проза – „Миланчо", „Барата", „Другите врати", „Април 1925", „Спомен от Гърция", „Ние, хората", „Отворен прозорец", „Моите дни", „Сърце", „Владая". Създава психол. портрети и блестящи анализи на бълг. възрожденци, есета на филос. и полит. теми, мисли и трактати за изобразителното и музикалното изкуство, за фолклора, карикатурата, за хумора и смеха, за предисторията на бълг. народ, за траките и орфизма. Те разкриват феномена на писател-мислител от европ. величина. Част от тях са публикувани с цензурни намеси в кн. „Словото на Бешков". Отделни фрагменти от тази книга са преведени на всички европ. езици. Б. оставя истински шедьоври на илюстративното изкуство. Илюстрира и оформя над 60 книги – на Елин Пелин, А. Каралийчев, Д. Габе, Й. Стубел, Ран Босилек, Н. Фол, Сл. Красински, К. Петканов, К. Константинов, Ат. Душков, Ас. Разцветников, Г. Томалевски, С. Попов, Н. Балабанов и др.

СЪЧ.: 60 рисунки. Предг. Н. Мавродинов. 1938; Рисунки и карикатури. Албум. С предг. от Ат. Божков. 1958 /паралелни издания на англ., нем., рус., фр. ез. на „София-прес"/; Словото на Бешков. 1965 /1973/; Илия Бешков. Албум. С предг. от П. Чуховски. 1981; Словото. Есета, размишления, интервюта, писма, разговори. Съст. и ред. Ст. Сивриев. 1981; Бешков, войната, мирът. С предг. от Ал. Бешков. 1985.

ЛИТ.: R a i n o v, B. Portrait d'Ilia Bechkov. Avec des gravures originales avant-propos de G. Besson. Paris, 1960; Каталог на юбилейна изложба, посветена на 60-год. от рождението на художника. Предг. от Б. Райнов. 1962; С и в р и е в, Ст. Илия Бешков. Творчески портрет. 1969; С т о й к о в, Ат. Българската карикатура. 1970; Ч у х о в с к и, П. Бешков, рисунката и пространството. 1971; Илия Бешков. Юбилеен лист, посветен на 70-год. от рождението на художника. 1971; Народный художник Болгарии Илия Бешков. Каталог към ретроспективната изложба на художника в Ермитажа /Ленинград/ и Музея на изобразителните изкуства „А. С. Пушкин" в Москва. М., 1972; О в ч а р о в а, М. Илия Бешков в паметната 1923 година. Албум. 1973; О в ч а р о в а, М. Бешков – художник – гражданин. Участието на Ил. Бешков в периодичния печат през годините на антифашистката борба 1923–1945. Моногр. 1983; Р а й н о в, Б. Илия Бешков. Моногр. 1983; С и в р и е в, Ст. До видело. Разговори с Илия Бешков. 1988; Я г о д о в, М. Големият най-малък син. Лична книга за Илия Бешков. 1988.

Ал. Бешков

БИÒЛЧЕВ, Боян Асенов /11.XII.1942, София/. Завършва гимназия в София /1960/ и пол. филология в Ягелонския ун-т в Краков, Полша /1968/. Аспирант /1969/, асистент /1972/, доц. /1982/ в Катедрата по слав. литератури при Соф. ун-т. Защитава канд. дисертация на тема „Драматургията на Станислав Виспянски" /1978/ и хабилитационен труд „Самобитност и европейски традиции в Полския ренесанс" /1982/. Чете курсове лекции в Соф. ун-т по полска литература, сравнително слав. литературознание и полско странознание. Участвува в междунар. и нац. научни форуми.

Първите научни публикации на Б. излизат през 1965 – рецензии в пер. лит. издания и монографични очерци за пол. писатели Ст. Мрожек, В. Гомбрович, Т. Ружевич, Я. Кохановски и др. В тях Б. изследва както специфичните, така и общославянските особености на пол. литература и лит. процес. За пръв път публикува худ. проза /разкази/ през 1971. Белетристичното му творчество отразява конфликта мужду индивидуалните стремежи и възможностите, предлагани от социума, конфликт, който води до нарушаване на духовната идентичност на героите и лежи в основата на нравствената криза на съвр. човек. Дълбокият психол. анализ мотивира социалния и морален срив като резултат от невъзможността за духовно оцеляване при липсата на нравствени устои. Б. е автор на киносценариите: „Тайната на дяволското оръжие", „Очите плачат различно", „Племенникът-чужденец", „Славянската цивилизация" и „Мираж под наем". Превежда научни текстове и худ. проза от пол. ез. Творби на Б. са преведени на грц., дат., пол., рус., словаш., фр., чеш. и швед. език. Книгата „Очите плачат различно" е публикувана на нем. и словаш. ез.; „Градината на чичо Блум" – на нем. език.

СЪЧ.: Пробуждане. Разкази. 1975; Сапфир. Новели. 1979; Очите плачат различно. Роман. 1981; Сатурнов кръг.

Роман. 1983 /1986/; Пътят на едно Възраждане. Самобитност и европейски традиции в поезията на Полския ренесанс. 1987; Холтер-87. 1990; Мираж под наем. 1991; Бюро намерени вещи 2001. 1992.

М. Димитрова

БЛАГÒЕВ, Димитър /Димитър Благоев Николов/ – Дядото /14.VI.1856, с. Загоричане, Костурско – 7.V.1924, София/. Първоначално образование получава в родното си село. През 1871 отива в Цариград при баща си и братята си; 2 г. чиракува при обущари, след това учи в бълг. у-ще. Заедно с др. ученици от пансиона при у-щето /между които Тр. Китанчев и Сп. Гулапчев/ участвува в основаването на ученическо д-во за пропагандиране на нац. идея сред българите в Цариград. През 1874 учи при П. Р. Славейков в Одрин, където неуморният възрожденец основава бълг. гимназия, през 1875 с негово съдействие заминава за Габрово и постъпва в IV кл. на Априловската гимназия. След разгрома на Априлското въстание /1876/ отива в Ст. Загора, получава отново морална и материална подкрепа от Славейков, присъединява се към борбата против старозагорските чорбаджии. По време на Руско-тур. осв. война посреща рус. войници и с войската на ген. Н. Г. Столетов се връща в Ст. Загора. Като ученик в Априловската гимназия се вълнува от „въпросите за целта на живота и на знанието". Тези въпроси го занимават и в Русия, където след Освобождението на Б-я /1878/ продължава образованието си. Те го насочват към революционна идеология и дейност, към марксизма. През ян. 1879 заминава за Одеса, а от септ. 1880 се премества в Санкт Петербург – записва се студент по естествени науки; след 2 г. се прехвърля в Юрид. ф-т. Дружи със студенти-народници, включва се в живота на студентските землячески организации и комунални групи, изучава историята на рус. революционно движение, опознава различните съвр. революционни течения, но целите и средствата за постигането им не го задоволяват. След като изучава произведенията на Ф. Ласал и особено т. 1 от „Капитала" на К. Маркс, в края на 1883 Б. основава I социалдемократическа организация в Русия, известна под името Благоева група, изработва програмата ѝ. Пропагандира марксическите идеи под нелегалното име Пьотр Егоров. Печатен орган на групата е в. „Рабочий" /1885/ – първият рус. социалдемократ. вестник, в който Б. публикува първите си статии. Заподозрян, че участвува в рус. революционно движение и в издаването на в. „Рабочий", Б. е арестуван и след 5-мес. престой в затвора – екстериран от Русия. Пристига в Б-я /1885/, пропагандира соц. идеи, издава заедно с жена си Вела Живкова /В. Благоева/ месечното сп. „Съвременний показател", където в представата за социализъм съжителствуват марксически, ласалиански и народнически идеи. Заедно с Н. Габровски Б. слага началото на соц. движение в Б-я. По негова инициатива на 2 авг. 1891 40 представители на соц. дружинки се събират на връх Бузлуджа и учредяват Бълг. социалдемократ. партия. След разцеплението на партията /1903/ е начело на тесните социалисти. Нар. представител. Б. оставя обемно наследство от трудове по полит., икон., филос., истор. и др. въпроси. Лит. му статии заемат по-скромно място в това наследство, но слагат начало на направление в естетиката и лит. теория в Б-я. Естетиката на Б., която не представлява завършена система, по същество е гносеологична, а гносеологията му – диалектикоматериалистична. Б. особено набляга върху познавателната и действената роля на изкуството. През 1885 в статия, печатана в „Съвременний показател", той характеризира худ. литература като „огледало на обществото". За Б. худ. литература е „едно от най-добрите средства за самопознанието на обществото и следователно за поддържането и развитието на обществените връзки" /из рецензия за романа „Сред мрака" от Д. Страшимиров/. Отражението на това специфично огледало не е огледално в буквалния смисъл на думата. С език и терминология, оцветени от времето, Б. изтъква необходимостта от худ. обобщение; за него то е реалистичното. Б. особено цени онези писатели, които улавят и художествено пресъздават нови черти, явления, герои от обществ. действителност. Реалистичното худ. изображение не отхвърля изключителното и случайното. Това, което е изключително в едно отношение, може да бъде характерно в друго отношение. В изключителното често се оглежда особено отчетливо същността. Оттук – различните форми на заостряне, с които си служат писателите, за да разкрият нагледно характерното. За Б., който гради естетическите си идеи въз основа на наблюдения главно върху реалистичната худ. литература, всеки писател, „колкото и да не желае", „внася" в произведенията си известна тенденция, тъй като „се намира под влияние на оная сума от впечатления, мисли, принципи, идеи", които получава от средата, времето, обществ. движения на обкръжаващата го действителност. Б. предпочита критичните към обществото тенденции в съвр. му литература, защото според убежденията му те съответствуват на обективното развитие. Склонен е да омаловажава произведения, в които съзира тенденции, противоречащи на мирогледа му – особено ако те са съзнателни. Приветствува „високо полезното за обществото" „направление" на Алековия талант, отнася се положително към първите разкази на А. Страшими-

ров, отразяващи социалните сблъсъци в бълг. село през 90-те г. на XIX в., към повестта „Ратай“ на Т. Г. Влайков, изобразяваща разлагането на „старите основи на обществения живот“. Безпощадно критичен е към „Дядовата Славчова унука“ заради идеализацията на дребнособственическия бит и на патриархалния човек. Според Б., „колкото и високи естествени дарби да има“, писателят не може да създаде произведение с худ. стойност, ако не стои на равнището на филос. движения на своето време. На практика в редица случаи Б. преодолява този свой мирогледен абсолютизъм, особено когато става дума за големи световни писатели; за това спомага и възгледът му за ролята на опита и наблюдението върху естеството на мирогледа: „Колкото опитът е по-голям и колкото наблюдението е по-широко, толкова по-правилно и по-трайно бива мирозрението.“ На тази склонност да абсолютизира ролята на мирогледа се дължи прекалено рязката му оценка за някои произведения на народниците и на писателите критически реалисти, особено на Ив. Вазов. Б. цени типизацията, обобщението в реалистичното творчество, неговата конкретност и нагледност. Многократно изказва възгледа, че изкуството е отражение – пресъздаване на действителността в „живи образи и картини“. При това самите идеи трябва да притежават качеството „живост“; идейността на произведението не се състои от авторови мисли-декларации, а се изразява чрез „живи образи и картини“. Идейността да бъде „патосна“ /според термина на Белински/. Б. свързва пряко действената роля на худ. творба с формата ѝ, от която според него зависи влиянието, упражнявано от худ. произведения върху обществото. Колкото формата на едно произведение е по-художествена, толкова е по-голямо обществ. му значение. Б. смята, че лит. критика е „една от най-полезните, но и най-мъчните умствени работи“, „най-високо проявление на човеческото мишление“. За да изпълнява високото си предназначение, тя трябва да бъде ясна и строга. Псевд.: Д. Братанов, Ц. Б. Железов, Николаев, Novus, Senex, Б., Бр-в, Б-ъ, Б. В-ъ, В-н, Д., Д-р, Д-ъ, Д. Б., Д. Б-в, Д-р Б, Д-Н, Д-р Н-в, Д-р Н. Б., Н., Н-в, Р-н, С.-Д-ъ, У., Х.

СЪЧ.: Нашите апостоли. 1886; Христо Ботев /Реч, приготвена по случай отпразнуването на пловдивските ученици паметта на Ботева на 18 май т. г./. 1887; Що е социализъм и има ли той почва у нас? 1891; Принос към историята на социализма в България. 1906; Към марксизма! 1911; Избрани произведения в два тома. 1950; Събрани съчинения. Т. 1–20. 1957–64; Кратки бележки из моя живот. 1971 /5 изд./.

ЛИТ.: К л и н ч а р о в, Ив. Благоев. Историята на неговия живот. 1926; Спомени за Димитър Благоев. 1956; Димитър Благоев 1856–1956. Сборник по случай 100 години от рождението на Д. Благоев. 1956; Сборник научни доклади за Димитър Благоев. 1962; Сборник научни доклади за Димитър Благоев. Посветен на 110-год. от рождението на Д. Благоев. 1967; Димитър Благоев, Георги Кирков, Георги Бакалов, Димитър Полянов в спомените на съвременниците си. 1968; К а р о л е в, Ст. Димитър Благоев и Георги Кирков. Библ. творчески портрети. 1972; К о л е в с к и, В. Естетическите възгледи на Димитър Благоев. Очерк. 1974; Димитър Благоев. Сборник. 1979; Димитър Благоев – Дядо: 1856–1924. Сборник. 1981.

Ст. Каролев

БЛÈНИКА /псевд. на Пенка Денева Цанева/ /8.II.1899, Тутракан – 19.XII.1978, София/. Родена в семейство на абаджия, опълченец в Руско-тур. осв. война. Детството ѝ преминава в Тутракан. През 1911–16 живее и учи в Търново. Принудена е да се издържа сама, от 1916 се установява в София и постъпва на работа в Съюза на земед. кредитни кооперации. Завършва като частна ученичка Търновската девическа гимназия /1918/ и слав. филология в Соф. ун-т /1925/. Учителка по бълг. ез. и литература в София /1937–46/, ред. /1952–58/ в сп. „Жената днес“. Съпруга на лит. историк и критик Г. Цанев.

Дебютира през 1919 със стихове във в. „Равенство“. Публикува поетични творби във вестниците „Вестник на жената“, „Литературен час“, „Литературен фронт“, в списанията „Кооперативна просвета“, „Изкуство и критика“, „Септември“, „Жената днес“ и др.; разкази за деца в списанията „Прозорче“, „Детски свят“ и др. В хармоничния поетичен свят на Б. доминират любовта, светостта на майчиното чувство, родната Добруджа. Те са в основата на цялостното ѝ светоусещане. Стиховете ѝ изграждат лирич. образ на нравствено извисена личност, която овладява и най-драматичното в живота чрез мъдра жизнеутвърждаваща философия, човечност и женска всеотдайност. В края на 30-те г. в лириката ѝ навлизат ярко социални, антивоенни и патриотични мотиви. Вълнуват я героичната бълг. история, проблемът за мира и опазването му в името на децата и бъдещето. В автобиогр. ѝ разкази за деца се откроява духовната приемственост на родови стойности, памет и мъдрост, преплитат се фолклорно-митологични, истор. и поетически пластове, осъществено е спонтанно потапяне в носталгичния свят на детството. Б. е авторка на стихотворни преводи от творчеството на М. Ю. Лермонтов, Н. А. Некрасов, И. Волкер, Д. Максимович и др. слав. поети, които се отличават с вникване в поетиката на автора и максимална близост до оригинала. Стихове на Б. са преведени на сърбохърв. език. Използувала е псевд. Перуника.

БАН
Институт за литература
БИБЛИОТЕКА

СЪЧ.: Брегове. 1932; Бяла птица. 1937; Сребърни ръце. 1943; На пост. 1952; Лирика. 1960; Пътят към звездите. Лирич. поема. 1964; Отражения. Избр. стихотворения. 1976; Избрани стихотворения. 1979; Край белия Дунав. Спомени. 1987; Избрани преводи. 1990.

Л. Малинова

БÒГДАНОВ, Богдан Иванов /2.X.1940, София/. Син на лит. историк и писател Иван Богданов. Завършва гимназия в София /1958/ и клас. филология в Соф. ун-т /1963/. От с. г. преподава стгрц. и лат. ез. във Великотърн. ун-т, където ръководи Катедрата по чужди ез. и преподава антична и западноевроп. литература /от 1967/. Асистент /1969/, ст. асистент /1971/ и гл. асистент /1976/ по клас. филология в Соф. ун-т. През 1975 защитава канд. дисертация на тема „Двучастните трагедии на Еврипид и въпросът за описанието на мирогледната проблематика на атическата трагедия". Специализира стгрц. литература в Атина /1978/. От 1979 чете курс лекции „Увод в класическата филология" и „Старогръцка култура" в Соф. ун-т. През 1986 защитава докт. дисертация на тема „Мит и литература. Проблеми на типологията и поетиката на старогръцката литература до епохата на елинизма". Доц. по клас. филология /1983/, проф. и зав. Катедрата по клас. филология в Соф. ун-т /от 1989/, където преподава история на стгрц. литература. Член на Академичния съвет в Соф. ун-т /1989/. Предс. на Управ. съвет на Фондация „Отворено общество", София, на Д-во „Нов бълг. университет" /от 1990/. Участвува в междунар. и нац. научни форуми. Посланик на Б-я в Гърция /от 1991/.

Научните изследвания на Б. са главно в областта на стгрц. литература и култура. Проучва стгрц. литература в широк култ. контекст, разкрива нейната типологична цялост и процесуалност и в този ракурс интерпретира представителните ѝ явления. Формулира по нов начин проблеми на рецепцията ѝ както в собственото ѝ социокултурно пространство, така и в по-късни епохи на европ. култура. Отделни трудове на Б. образуват своеобразен цикъл, в който литературоведът изгражда своя цялостна концепция за стгрц. култура в различните ѝ етапи на развитие. След изследванията си върху Омировия епос и атическата трагедия проучва периоди и разглежда фундаментални проблеми на историята и типологията на стгрц. литература. В книгата „Литература на елинизма" Б. представя процесите на структуриране и функциониране на лит. живот в епохата на елинизма, предлага по-крупна периодизация, разграничавайки доелинистичната и елинистичната епоха според различните степени на литературност; отделя особено внимание на появата на книгата и читателя. През 70-те г. Б. изследва отношенията между мита и литературата. Във фундаменталния труд „Мит и литература..." разглежда тези отношения в доелинистичната епоха, изследва процесите на обособяване на литературата от мита и фолклора, без да извежда произхода ѝ от тях /за разлика от традиционния подход към проблема/. Оперира с понятията „вторичен мит" и „вторичен фолклор", очертава едновременното, но разнотипно функциониране на литературата, мита и фолклора в различните нива на култ. контекст. Синтез на по-ранни изследвания на Б. е книгата „Романът – античен и съвременен". Без да се съсредоточава върху генезиса на жанра, авторът подкрепя тезата за ранния му произход, интерпретира антични романни творби от гледна точка на жанровата типология, а във връзка с проблемите на романния автор представя западноевроп. романисти и техните най-значителни творби, преведени на бълг. език. Една от задачите на автора е научната им интерпретация да стимулира по-задълбочената им рецепция в Б-я. В книгата си „История на старогръцката култура" Б. обобщава проучванията си за различни периоди и създава цялостен и динамичен културологичен модел на стгрц. епоха. В „Орфей и древната митология на Балканите" Б. синтезира по-ранни свои изследвания и развива предложената в „Мит и литература..." хипотеза за хоризонтално и вертикално моделирано пространство в представата за света като оразличител на стгрц. и тракийския митологичен тип, разглежда функционирането на тяхната опозиция в елинистичната литература и философия и открива следи от участието им като формант на балканската култура. Б. е автор на студии и предговори, представящи творчеството на антични и западноевроп. творци /предимно романисти от XIX и XX в./; съст. на сборници, справочници и учебници по стгрц. ез. и литература, автор на коментари и послеслови към изд. на антични и западноевроп. писатели, преводач и ред. на преводи от стгрц. и фр. ез. /Старогръцка лирика. 1985; Г. Флобер. Избрани творби в 4 т. 1984/. Превежда за пръв път в Б-я съчинения на: Теофраст. Характери. /Прев. от стгрц. и бел./. 1968 /2 доп. изд. 1980/; Плутарх. Избрани животописи. /Прев. от стгрц. и бел./. 1969 /1981/; Лонг. Дафнис и Хлоя. Псевдо-Калистен. Животът на Александър Македонски. Лукиан. Истинска история. /Прев. от стгрц., бел. и предг./. – В: Антични романи. 1975 /1976, 1981/; философ. творби на Платон. – В: Диалози. Т. 1. 1979. Т. 2. 1982. Избрани диалози. 1982; Марк Аврелий. Към себе си. /Прев. от стгрц. и бел./. 1986; Лукиан. Александър или Лъжегадател. /Прев. от стгрц. и бел./. – В: Лукиан. Сатири и пародии. 1986.

СЪЧ.: От Омир до Еврипид. Студии и анализи по старогръцка литература. 1971; Омировият епос. 1976; Литературата на елинизма. Културно-социологическа и жанрова характеристика. 1979; Мит и литература. Типологически проблеми на старогръцката литература до епохата на елинизма. 1985; Романът – античен и съвременен. Опит върху поетиката и социологията на античния и западноевропейския роман. 1986; История на старогръцката култура. Теоретичен поглед. 1989; Орфей и древната митология на Балканите. 1991.

Св. Иванова

БÒГДАНОВ, Иван Генчев /3.V.1910, Търново – 6.VIII.1992, София/. Завършва гимназия в родния си град /1929/ и право в Соф. ун-т /1936/. Работи като юрист, стопановед в държ. предприятия и като адвокат на частна практика. От 1948 се посвещава на свободна писателска практика. Един от основателите на ССП /1990/.

От 1933 до 1992 Б. сътрудничи активно на лит. и пер. печат. Публикува във вестниците „Време“, „Вестник на жената“, „Листопад“, „Мир“, „Слово“, „Литературни новини“, „Изгрев“, „Съдба“, „Звън“, „Днес“, „Народна култура“, „Литературен фронт“, „Отечествен фронт“, „Пулс“ и др., на списанията „Училищен преглед“, „Българска мисъл“, „Светлоструй“, „Златорог“, „Славяни“, „Литературна мисъл“, „Език и литература“, „Картинна галерия“, „Отечество“, „Септември“, „Пламък“, „Простори“, „София“ и др. Като изследовател на бълг. литература и писател е изключително продуктивен. Лит. му интереси са в няколко посоки – лит. история и методология, изворознание, библиография, лит. периодика, култура, история. Автор е на фундаментални извороведски и лит.-истор. трудове като „Българската книга през вековете“, „Тринадесет века българска литература“, „Българска литературна периодика“, „Речник на българските псевдоними“, „Енциклопедичен речник на литературните термини“ и др. В тях е включен обемен фактологичен и докум. материал, свидетелства за лит. живот, за личности и събития. По правило всяка от книгите е снабдена с прецизен справочен апарат: бележки, коментари, приложения, регистри, репертоари, библиография и пр., които придават на изданието енциклопедичен характер. Б. пише лит.-крит. очерци за бълг. писатели, редактира и издава съчинения на Ст. Михайловски, Божан Ангелов, Ил. Блъсков, Чудомир. В книгите „Спътници на първенците“ и „Забравени реалисти“ /в съавт./ възкресява паметта на забравени в определени периоди творци като Илия Иванов–Черен, Ненчо Илиев–Сириус, Петко Росен, Йордан Сливополски и др. С култ. ерудиция обхваща и проблемите на бълг. нац. истор. развитие. Създава очерци и монографии за бележити истор. личности и събития. Конкретната биография и истор. факт в тези книги са представени на широк обществ.-култ. фон, задълбочено се изследват икономическият, полит. и духовният профил на съответната епоха. Стилът на очерците е лаконичен, отличаващ се с точност и логична яснота. Под перото на Б. излиза и поредица от романизовани биографии на истор. лица и творци от световната история и култура – хан Крум, Н. Пиколо, Василий Врач, Боян Магесника, Леонардо да Винчи, Александър Македонски, Авицена. В продължение на десетилетия активно се включва в лит. полемики, дискутира по въпроси на лит. методология и критика с присъщата си острота и независим дух. Мемоарните книги на Б. съдържат автентични свидетелства за интензивния лит. период между двете световни войни. Въпреки субективността на автора те са увлекателно четиво, тъй като носят отпечатъка на живо човешко присъствие и пристрастие, открояват ярки и оригинални черти от портретите на големи бълг. творци и учени. В един от последните си монографични трудове – „'Веда Словена' и нашето време“, Б. прави опит да измести акцента на изследователските спорове и да разшири проблематиката, свързана с този уникален епос. Застъпва възгледа, че изследователската дейност трябва да се съсредоточи върху съдържанието на текста, а не върху неговата история. Според автора „Веда Словена“ съдържа естетически и духовни ценности, които разширяват съществено представите за светоотношението, бита, ритуалите, митологията и изкуството на тракославянския народностен субстрат по нашите земи. Той предлага епосът да бъде творчески пресъздаден и да се включи в слав. култ. комплекс /подобно на авторизираните фински епоси „Калевала“ и „Калевипоег“/.

СЪЧ.: Илия Блъсков. Народен просветител и писател. Лит.-крит. очерк. 1940; Стоян Михайловски. Поет, трибун и мислител. Студия. 1947; Спътници на първенците. 1960; Забравени реалисти /в съавт. с Ж. Авджиев/. 1960; Чудомир. Лит.-крит. очерк. 1961; Речник на българските псевдоними. 1961 /1978, 1989/; Клади край Босфора. Истор. очерк. 1962; Жанровото многообразие на литературата. 1962; Българската комедия. Развой и съвременно състояние. 1962; От наблюдение към творчество. 1963; Безсмъртни предтечи. Истор. очерк. 1963; Сияние пред залез. Истор. очерк. 1963; Елин Пелин – художник на българското село. Очерк. 1964; Живият въглен на словото. Истор. очерк. 1965; Между приятели. Очерк /на тур. ез./. 1965; И те са хора. Трагикомични истории с български писатели. 1965 /1978/; Узунджово. Истор. очерк. 1965; Българската литература в дати и характеристики. 817–1965. 1966; Светлините на Атон. Истор. очерк. 1966; Литературни студии. Профили и проблеми. 1966; Климент Охридски. Истор. очерк. 1967; Хайдути. Истор. очерк. 1967; Критика и антикритика. 1967; Василий Врач. Романизован живо-

топис. 1968 /1988/; Велико Търново. Градът-чудо. 1968; Въстаници. Истор. очерк. 1969; Кратка история на българската литература. Ч. 1–2. 1969–70; Патриарх Евтимий. Книга за него и неговото време. Истор. очерк. 1970; Български твърдини. Книжовни огнища, крепости, манастири в София и Софийско. Истор. очерк. 1971; Д-р Николо Пиколо. Биография. 1972; Българска литературна периодика. Приносът на българския периодичен печат в развитието на българската литература. Анотиран библиографски указател. 1972; Авицена. Истор. очерк. 1974 /1977/; Симеон Велики. Епоха и личност. 1974; Хан Аспарух. 1975 /1981/; По българската земя. Истор. пътепис. 1976; Прабългари. Произход, етническо своеобразие, исторически път. Истор. очерк. 1976; Трявна през Възраждането. Исторически принос. 1977; Българската книга през вековете. Изследване. 1978; Епопея на подвизи и слава. Истор. очерк за Освободителната война 1877–1878. 1978; Другото лице на Леонардо да Винчи. Истор. очерк. 1979; Хан Крум. Романизован животопис. 1980; Безсмъртни слова. Коментирани литературни паметници. 1980; Неизбледняващи спомени. Срещи и разговори с български писатели и учени. 1981; Тринадесет века българска литература. 681–1981. Ч. 1–2. 1983; Залог за историческо безсмъртие. Очерк. 1985; Същност и значение на литературната критика. Беседи с един млад приятел. 1985; Гробът на Патриарх Евтимий – национална светиня. Изследване. 1987; Кирил и Методий. Романизован животопис. 1987; Александър Македонски. Романизована биография. 1988; Боян Магесник. Романизован животопис. 1989; Веда Словена и нашето време. Изследване. 1991.

Цв. Трифонова

БОЖИ́ЛОВ, Божидар Борисов /5.IV.1923, Варна/. Завършва гимназия в родния си град /1942/. Следва медицина и право в Соф. ун-т /1942–46/. Като ученик редактира лит. страница „Завой“, обединяваща леви творци, и единствения бр. на тримесечния сб. „Антени“, конфискуван от полицията. През 1943–44 е уредник на вестниците „Литературен глас“ и „Литературен живот“. След 1944 е редактор в Радио София, гл. редактор на сп. „Радиопреглед“, отг. секр. на в. „Литературен фронт“, редактор в изд. „Ълг. писател“ и зав. отдел „Поезия“ във в. „Литературен фронт“. Зам. гл. ред. и гл. ред. /1960–73/ на сп. „Пламък“, дир. на изд. „Нар. култура“ /1973–80/, гл. ред. на в. „Пулс“ – през 1980–85, на сп. „Факел“ – през 1985–89. Секр. на СБП /1966–68/.

Лирик, белетрист и драматург, автор на стихове за деца, на докум.-очеркова проза и на лит.-крит. есета за Хр. Ботев, Д. Дебелянов, К. Христов, Н. Лилиев, Н. Вапцаров и Ал. Геров, в които проявява тънък худ. усет. Като поет е изповедно-емоционален и дори сантиментален при разработката както на интимни, така и на гражд.-полит. и патриотични мотиви. В поредица стихотворения-посвещения заявява духовната си близост с именити световни творци и особено с рус. писатели на XX в. – А. Ахматова, А. А. Блок, С. А. Есенин, М. А. Шолохов, К. Г. Паустовски, А. А. Вознесенски. Пише с импресионистична лекота, използува баладични образи, запечатва поетични мигове и душевни движения, без да изпада в самоцелен психологизъм. Негови пиеси са поставяни вълг. театри. Превежда „Ричард II“ от У. Шекспир /1974/ и сб. „Земни стъпки“ от У. Мередит /1982/. Съст. на антол. сборници: „Антология на античната и новата гръцка поезия“ /съвм. със Ст. Гечев/. 1960 /1970/; „Човекът-звезда. Стихове за полета на майор Гагарин“. 1961; „Ти помниш, Альоша... Антол. на съв. военно-патриотична поезия“. 1969; „Безсмъртие. Стихове и проза отълг. писатели за Г. Димитров /съвм. с К. Калчев и Д. Гулев/. 1972; „Антология на българската любовна лирика“. 1976 /1978/; „Докато обичам. Поетеси от цял свят“. 1982; „Напред, другари млади. Антол. на стихове от съв. автори“. 1987. За съставителството на „Modern Bulgarian Poetry“, Iowa, USA /1976/ е избран за почетен доктор на ун-та в Айова /1976/. Носител на междунар. награда за поезия /Италия, 1969/. Самостоятелни книги на Б. са издадени на англ. /2 издания/, грц., итал., рус. /2 изд., прев. Б. Т. Окуджава/, хинди. Негови стихове са превеждани на почти всички европ. езици. Псевд.: Ахил, Ст. Завоев.

СЪЧ.: Трета класа. Стихове и поеми. 1939; Извън времето. Поема. 1942; Разказ за любовта. Лирич. поема. 1942; Стихотворения. 1948; Агитатор. Стихове. 1950; Димитров. Поема. 1950; Любов и омраза. Стихове. 1951; Венец пред саркофага на Сталин. 1953; Под знамето. Стихове. 1954; За правда и свобода. Стихотворения. 1955; Стадион. Стихове и поеми. 1955; Ямбически новели. 1955; С ракета „LZ“ на луната. Научнофантастичен роман. Кн. 1. 1956; Суворовец и нахимовци. Стихотворения за деца. 1956; Лирика. 1957; Добри и весели другари. Стихотворения за деца. 1958; Южни стихове. 1959; Войнишка кръв. Стихове. 1959; Исторически поеми. 1960; Варненски въздух. Стихове. 1961; Четвърто измерение. Стихове. 1961; И дъх на бензин. Повест. 1962; Стихове. 1962; Каталог на чувствата. Стихотворения. 1963; Посещение в миналото. Балада в пролог, 3 д., връщания из миналото и епилог. 1963; Пробният брак на Ани. Комедия в 6 карт. 1963; Мъжествен ритъм. Стихове. 1964; Пролетна поезия. Стихотворения. 1965; Празник. Лирика. 1966; Специален кореспондент. Репортажен роман. 1966; Лиричен роман. Избр. стихотворения. 1967 /1971/; Образи и чувства. Стихотворения. 1968; Поезия. Книга стихове. 1968; Без лице. Драма в 2 ч. и пролог. 1969; Звънете ми на телефон... Пиеса в 2 ч., 6 карт. 1970; Море. Морска лирика. 1970; Безкраен миг. Четири срещи с Ленин. Поема. 1971; Десети конгрес. Полит. биография на 6 дни. Есе. 1971; Кръговрат. Избр. стихове. 1971; Площад „Поезия“. Стихове. 1971; XX век. Стихотворения. 1972; Желязно сърце. Драм. поема. 1972; Лирични приключения. 1972; Златната катеричка. Сти-

хове за пионери. 1973; Лесни песни. Стихове за деца. 1973; Стихотворения и поеми. 1973; Бъдещето – наш дом. Лирика. 1974; Един звънец на някого звъни. Стихове. 1974; Сила. Стихове. 1975; Американска тетрадка на... Стихотворения. 1976 /1978/; Поети отблизо. Есета и статии. 1976; Тежък бетон. Лирика. 1977; Пътници от „Сивата хрътка". Американски скици. 1979 /1987/; 12 стихотворения за любовта и други творби. 1980; Кентски шестстишия и други стихове. 1981; Любовна лирика. 1981; Поет, или защо живя Иван Нивянин. Докум. повест. 1982; Избрани произведения. В 2 т. 1983; Клопки. Повест. 1984; Нежност и ярост. 1985; И дъх на бензин. Повест. 1986; Избрани стихотворения. 1988; Критика и обзори. Лит.-крит. очерци. 1990; Едничкото, което мога. Лирика. 1991.

ЛИТ.: Д е л ч е в, Б. Родени между две войни: Цветан Спасов, Веселин Ханчев, Божидар Божилов, Александър Геров, Иван Радоев, Александър Вутимски. Лит. очерци. 1963; П и н д и к о в, Ал. Божидар Божилов. Разговори и беседи. 1986.

З. Петров, С. Беляева

БОЖИ́НОВ, Александър Николов /24.II.1878, Свищов – 30.IX.1968, София/. Завършва живопис в Държ. рисувално у-ще в София /1902/. Специализира в Мюнхен /1902–04/. Дописен чл. /дн. чл.-кор./ /1929/ и редовен чл. /дн. акад./ на БАН /1941/. Един от основателите на Д-во „Родно изкуство" /1919/. Дир. на Ин-та за изобразителни изкуства при БАН /1952–53/.

За пръв път печата през 1898 във в. „Смях и сълзи". Карикатурите му, публикувани във вестника, стават повод да бъде съден за обида на княз Фердинанд I. Б. пръв в Б-я превръща вестникарската карикатура в изкуство. През 1904–09 във в. „Българан" помества хумористичните си стихотворения, разкази, фейлетони; в него създава христоматийно известните графични образи на Елин-Пелиновите герои Пижо и Пендо. През 1905–09 е редактор на вестника. Б. е в центъра на българановския кръг, който заема средищно място в бълг. смехова култура от нач. на XX в. Заедно с Елин Пелин и А. Протич съставя и редактира първия „Литературен сборник на българановците" /1906/. Лаконичната, експресивна линия на карикатурите Б. продължава и в хумористичните си стихове, които са весело предизвикателни, бохемски дръзки, изобретателни в импровизациите. Рисунката и словото у него заживяват в прастария си синкретизъм. Редактира списанията „Смях" /1911–15/ и „Българан" /1917–18/, около които събира известни творци; илюстрира множество книги на бълг. и чужди писатели. Широко известни са илюстрациите му към антологичната „Златна книга за нашите деца" /1921/. Талантът на Б. е многостранен – пише изкуствоведски и лит.-крит. статии и рецензии, спомени, статии за бълг. материална култура, за историята на изкуствата. Постоянен сътрудник с карикатури, рисунки и лит. материали на бълг. пер. печат. Б. рисува пейзажи и натюрморти. През 1909–10 работи като сценограф в Нар. театър в София. Псевд.: Унче Автономлиев, Аста Нилзен, Бедняк Альоша, Бомбардек, Бисмарк II, Гений № 3, Методи Генков, Камен Дерзкий, Лумпациус, Митрофан Голий, Не съм аз, Orlando, Savanarola, Septimi Sever, Sinus.

СЪЧ.: Лека нощ! 1906; Албум от карикатури из нашия обществен и политически живот. 1907; Азбука за малките. 1921; Злободневки. Стихотворна проза. 1921; Карикатури. 1924; Комедия без име /съвм. със Ст. Л. Костов/. 1938; Златна книга за нашите деца. 1921 /1947, 1985/. Карикатури и скици. С предг. от Ил. Бешков. 1957; Ковано желязо. Художествени творби на български ковачи преди Освобождението /съвм. с Хр. Вакарелски и Д. Друмев/. 1957; Минали дни. Спомени. 1958; Македония в карикатури. /Албум/. Б. г.

ЛИТ.: Сборник Александър Божинов, издаден по случай двадесет и пет годишната дейност на Ал. Божинов. 1924; С т а й к о в, Ат. Българската карикатура. Кратък очерк за нейния път и за творчеството на Ал. Божинов. 1970.

В. Чернокожев

БО̀ЙЧЕВ, Борислав Върбанов /26.IX.1933, с. Страшимирово, Варн. област/. Завършва гимназия в Попово /1951/ и журналистика в Соф. ун-т /1957/. До 1969 е кореспондент и редактор в Бълг. радио. Ред. /1970/ и зам. гл. ред. /1990/ на сп. „Септември" /дн. „Летописи"/.

Публикува разкази и новели във в. „Литературен фронт" и в списанията „Септември", „Отечество", „Пламък" от 1960. В прозата си Б. представя както реалното социално-полит., така и индивидуалното психологическо време на селския трудов човек. Разказите му са детайли от народопсихологическия портрет на българина, който е изобразен и с иронични акценти, за да бъде по-близък до съвр. читател и до реалностите в живота.

СЪЧ.: Тежките дядови ботуши. Разкази за деца. 1970; Село без кучета. Разкази. 1982.

В. Попов

БО̀ЙЧЕВ, Стоян Тодоров /16.XII.1927, с. Вонеща вода, Лов. област/. Завършва гимназия в Елена /1946/ и философия в Соф. ун-т /1951/. Учител, дир. на у-ще /1953–56/, организационен работник в Окръж. к-т на БКП в Перник /1968–75/. Ред. /1976–81/ във в. „Работническо дело". Чл. на групата на писателите при МНО /1976–81/.

Първата му публикация – разказът „Пролет", излиза във в. „Народна младеж" през 1960. Б. пише напрегната, мисловна проза. Следва потока на съзнанието на лит. герой, дава превес на монологич-

ната форма пред диалога. Текстът му е наситен с ретроспективни разкази и асоциации. Повествователното темпо е неравно – непрекъснати избързвания и забавяния напомнят за относителността на категорията време, за способността на човешката памет да преподреди субективно събитията в зависимост от гледната точка. Разместването на времевите пластове, противопоставянето на сегашно и минало има нравствен аспект: сегашното – като носител на новото, миналото – като синоним на вечното в традицията и като нравствен коректив. Б. търси смисъла на живота преди всичко в неговите човешки измерения. Лайтмотивът на творчеството му е истината – независимо каква е тя. От една страна, опоетизира делника, от друга – остава „жесток реалист", комуто е чужда лакировката. Всеки факт и събитие са разкрити и оценени най-малко от две гледни точки – на героя и на разказвача. Новелите му „Сок от мушмула" и „Достоверна приказка" са преведени на рус. език.

СЪЧ.: Неспокойни дни. Повест. 1966; Белият път. Роман. 1974; Топла есен. Новели. 1975; Дъждовно време. Новели. 1979; Глад. Роман. 1979; Горчива трева. Роман. 1981 /1987/; Зарасли пътеки. Разкази. 1982 /1985/; Иваново възшествие. Новели. 1985; Пазач на наблюдателница. Новели. 1985; Звънарят. Роман. 1986; Милост за грешните. Роман. 1986; Достоверна приказка. Разкази и новели. Избрано. 1987; Холандско лале. Новели. 1989; Росни капки. Малки разкази и случки. 1990.

Л. Григорова

БОРИСЛÀВОВ, Иван /Иван Бориславов Попов/ /30.III.1946, Варна/. Завършва гимназия във Варна /1964/ и българ. филология в Соф. ун-т /1970/. От 1970 работи в Българ. радио – ред., зав. ред., зам. гл. ред. /от 1976/ на ред. „Култура".

Б. е поет, есеист, преводач с лирично-медитативна нагласа и предпочитание към модернизма на XX в. Дебютира с цикъла „Възмъжаване" в сб. „В строя. Стихове" /1969/. Поезията му показва еволюция от конкретна към по-абстрактна и многопластова образност, израз по-скоро на интелектуални, отколкото на сетивно-емоционални трепети. Стихът му е свободен и раздвижен, с индиректни внушения. В есеистичната си книга „Поезия и багри" търси взаимовръзките между модерната зап. поезия и живопис. Превежда предимно от фр. и рус. ез. В негов подбор и превод излизат книгите: „Синове на мълнията" от Е. Сезер /1984/, „В сърцето на света" от Б. Сандрар /1987/, „Сянката на дните" от А. дьо Ноай /1989/, „Приказки за непослушни деца" от Ж. Превер /1991/; съвм. с Г. Виячев превежда М. Наг – „Бели нощи" /1980/; участвува с преводи в „Да кажеш всичко" от П. Елюар /1981/. Негови стихотворения са преведени на ит., норвеж., пол., рум., рус., словаш., укр., унг., фр. и чеш. език.

СЪЧ.: Слънчева лавина. Стихотворения. 1978; Ако дойдеш утре. Стихотворения. 1984; Разговор с безкрая. Стихотворения. 1986; Мигове с Париж. 9 стихотворения в 9 екз. /Библиофил. изд./. 1986; Поезия и багри. 1987; Латерна магика. 9 стихотворения. /Библиофил. изд. в 50 екз./. 1988; Светлината, която остава. 1991; Гнездо над бездната. Стихотворения. 1992.

Цв. Атанасова

БОРЍСОВ, Георги /Георги Борисов Богданов/ /17.VII.1950, София/. Завършва гимназия в София /1969/ и Лит. ин-т „Максим Горки" в Москва /1974/. Ред. /1976–80/ във в. „Литературен фронт", зам. гл. ред. /1980–91/ на сп. „Факел".

За пръв път печата стихотворения през 1967 в сп. „Родна реч". В лириката си се стреми да разкрие съкровените връзки между природата и съвр. човек, закономерностите в неговото битие. Екзистенциалните категории – раждане, живот, любов, смърт – определят тематичния спектър на поезията му. Творби на Б. са преведени на рус. език.

СЪЧ.: По пладне, някъде в началото. Стихове. 1977; Оставете човека. Стихотворения. 1981; Врати. Стихотворения. 1986.

М. Тодорова

БÒРОВ, Тодор /псевд. на Тодор Цветанов Тодоров/ /30.I.1901, Лом – 27.V.1993, София/. Завършва гимназия в София и слав. филология в Соф. ун-т /1923/. Специализира източноевроп. история, библиография и вестникознание в Берлинския ун-т /1924–27/. През 1929–31 е библиотекар в Университетската библ.; през 1931–44 – в библ. при Централно управление на Българ. земед. и кооп. банка. Организатор и дир. на ББИ „Елин Пелин" /1941–64/, дир. на НБКМ /1944–49/. Доц. /1942/ по библиография във Висшето търговско у-ще във Варна, хонор. доц. /1943/ и хонор. проф. /1947/ по библиотекознание и библиография в Соф. ун-т; проф. и ръководител на Катедрата „Библиотекознание и библиография" в Соф. ун-т /1952–69/. Чл. на Междунар. консултативен к-т по библиография, на Нац. комисия за ЮНЕСКО.

Лит. си дейност започва с библиогр. преглед „Книжовни трудове на д-р Иван Д. Шишманов" /1920/. През 1921–24 участвува в редактирането на седмичника „Развигор" /съвм. с Ал. Балабанов, Елин Пелин и Д. Б. Митов/. Уредник и близък сътрудник на сп. „Прелом" /ред. Д. Кьорчев/. През февр. 1924 /съвм. с А. Страшимиров, Й. Хербст и Хр. Ясенов/ редактира „Бюлетин" на Общия помощен к-т за пострадалите от септемврийските събития. Сътрудничи на сп. „Нарструд", през 1924–26 е член на неговия организационен к-т.

През 1930 редактира сп. „Българска книга“ и сътрудничи /до 1944/ на вестниците „Литературен глас“, „Мир“, „Фронт на трудовоборческите писатели“, „РЛФ“, „Кормило“, „Лик“, „Развигор“, „Дъга“, на списанията „Българска мисъл“, „Училищен преглед“; през 1935–42 редактира и сп. „Подслон“. Заедно с Тома Измирлиев събира и редактира съчиненията на Хр. Смирненски, които изд. „Хемус“ издава в 3 т. /1931–32/. Тази редакция се преиздава многократно до 1948. Заедно с Ж. Дюстабанова и Хр. Радевски редактира „Избрани произведения“ на Хр. Смирненски /1948/, през 1951–52 – с Хр. Радевски подготвя нова редакция на съчиненията в 2 т. През 1938 съвм. с Елин Пелин редактира съчиненията му в 5 т., преиздавани многократно в тази редакция. След 1944 сътрудничи на вестниците „Отечествен фронт“, „Работническо дело“, „Труд“, „Литературен фронт“ и др., на списанията „Простори“, „Септември“, „Ново време“. Б. е основополагаща фигура в развитието на бълг. библиогр. и библиотечно дело. Разработва основните принципи и насоки в развитието и утвърждаването на националното библиотекознание, библиотечна организация и култура на библ. дело. Обучава поколения библиотечни специалисти, създава традиции в изд. дейност и книгознанието. Синовете му са известни учени – Цв. Тодоров, проф. в Сорбоната, Париж; Ив. Тодоров – физик-акад.

СЪЧ.: Речникът на Найден Геров. 1923; Литературната дейност на Ал. Балабанов. 1934; Българската книга. 1935; Защо ни е нужен български библиографски институт. 1941; Домашни библиотеки. 1941; Книги, библиотеки, библиография. 1941 /1947/; Пътят към книгите. 1942; 100 години българска библиография. 1852–1952. 1952; Хр. Смирненски. Препоръчителна библиография. 1953 /съвм. с Е. Иванова/; Съветската художествена литература в България. 1955; Чехов и България. 1955; Bulgarische Bibliographie. 1959 /1966/; Александър фон Хумболдт и България. 1960; Der bibliographische Dokumentationdienst eines Institutes für Agrarökonomie. 1960; Ausbildung von Bibliothekaren in Bulgarien. 1964; Руската литература на VIII в. в България през епохата на Възраждането. 1966; Живот с книги. 1942–1972. 1973; Студии, статии, 1923–1980 и малко спомени. 1981.

ЛИТ.: В чест на 80-годишнината на проф. Тодор Боров. 1984.

Х. Дудевски

237
24.IV 1997

БО̀СЕВ, Асен Иванов /22.XI.1913, с. Руска Бела, Михайловгр. област/. Завършва педагог. у-ще в Берковица /1932/ и с допълнителна матура – полуклас. гимназия във Враца /1935/. Учител във Врачанско /1932–36/. Завършва обществ.-полит. науки – дипломация и консулство, в Свободния ун-т в София /1938/ и право в Соф. ун-т /1942/. Ред. /1941–44/ и зам. гл. ред. /1944/ на в. „Заря“. За антифашистка дейност е интерниран в концлагера „Кръсто поле“ /край с. Еникьой, Ксантийско, 1941/ и в черна рота във военния концлагер „Св. Врач“ /дек. 1943 – септ. 1944/. Ред. /1945–46/ във в. „Работническо дело“ и гл. ред. /1945–52/ на в. „Септемврийче“. Съветник по култ. въпроси при Бълг. посолство в Москва /1953–55/. Ред. /1956–59/ в сп. „Пионерски ръководител“. Основател и пръв дир. на Дома на детската книга, преименуван на Дом на литературата и изкуствата за деца и юноши /1960–61, 1965–71/. Гл. ред. /1961–65/ на в. „Стършел“. Един от основателите и пръв предс. /1972–90/ на бълг. секция към Междунар. съвет по детската книга /IBBY/; два поредни мандата /1976–80/ е член на Изпълнителния му к-т. През 1978 името му е вписано в Почетния списък „Х. Кр. Андерсен“ на съвета.

Творчеството на Б., посветено на децата, е социално обвързано с нерешените гражд., нравствени и човешки проблеми. В жанрово и стихово разнородната си поезия той приятелски и открито разговаря с малките читатели по големите въпроси на съвременността. Творчеството му е непрекъсваща духовна връзка между поет и дете – емоционално и образно Б. пресъздава своеобразното очарование на детството, всекидневието на детето, неговите мечти, безбройните въпроси, обсебващи съзнанието му. В стиховете за пионери с пренапрегнат патос и явно идеологическо пристрастие се утвърждава чувството за гражд. дълг, за идейна принадлежност на лирич. герой, за отговорност пред бъдещето, а семейството, училището и пионерската организация са среда за проявите на героя. Принос на Б. в бълг. поезия за деца са хумористичните му стихове, включени във всяка негова книга, отделно издадени в над 20 хумористични сборника. Хуморът в тях произлиза от разбирането на детските несъвършенства и от нежеланието на поета да постигне непряка поучителност, като избягва менторската назидателност. С особена тревога Б. порицава мързела и невежеството. Продължител на Елин-Пелиновата и Ран-Босилековата традиция, той търси хумора на ситуациите и характерите; отделя основна роля на хиперболизацията – носител и на развлекателните моменти в текста. Особени са функциите на диалога, на парадоксалната игра на думи, на нонсенса. Стихотворните „уловки“, в които безсмислицата произлиза от причудливото смесване на логически несъвместими белези, понятия, вещи, разсмиват читателя, развиват неговата бърза остроумна реакция и аналитично мислене. Стиховете на Б. имат разнообразна ритмика и римика; и макар понякога да се допускат „пълнежни“ думи и изрази, цялостната му поезия е емоционал-

но въздействуваща, богата на образи, багри, звуци и игрови елементи. Б. е автор на множество гатанки, поговорки, скороговорки, в чиято синтетичност на образните внушения се открива умело използуване на традиционните фолклорни похвати. Съвм. с рус. детски писател Сергей Алексеев написва истор. повести „Двамата Антоновци“ и „Магическата дума“, в които патриотизмът е обвързан с чувството за интернац. дружба. Творби на Б. са преведени на англ., араб., белорус., исп., казах., кирг., молдав., нем., пол., рус., словаш., срб., укр., унг., фр., чеш. и яп. ез. Кн. „Мимето“ е преведена на англ., нем. и фр. ез.; на рус. ез. са издадени над 15 книги; „Книжка-ракета“ е преведена на укр. ез. Псевд.: Асен Жетваров, Ас. Б.

СЪЧ.: Радостен живот. Поеми. 1941; Мики и Кики около света. Илюстрована приказка за деца. 1942 /1948/; Пет врабчета журналисти. Стихове за деца и юноши. 1942; Три немирни патета. 1942 /1971/; Храброто козле Бечо. Илюстрована приказка за деца. 1942; Гошо почна да разбира. Поема за деца. 1943; Малкият Ботев. 1943; Стрина Ганка софиянка. Весела поема за деца. 1943; Ванко Забраванко. Стихове. 1945; Селската торба – гостенка в града. Поема. 1945; Трудовакът Тричко, „специалист“ по всичко. Весела поема. 1945; Тук радио „Славей“. 1945 /1979/; Чудни времена. Поеми и стихотворения. 1945; Победители. Поема. 1946; Септемврийчета. Поема. 1946; Строители ще станем. Избр. поеми за деца и юноши. 1947; Млад юнак-здравеняк. Поеми и стихотворения. 1948; Село Цветна светна. Поема. 1948; Димитровски огън. Стихотворения и поеми. 1949; Пролетен разцвет. Стихотворения и поеми. 1949; Шестица и звездица. 1949; В мир и дружба ще растем. Поема. 1952; Пионерска радост. Стихотворения и поеми. 1952; За честта на отряда. Поема. 1953; Не правете като тях, да не станете за смях. Весели стихове за деца и юноши. 1953 /1956, 1970/; За вас, деца. Избр. стихотворения и поеми. 1955; От сърце благодаря. 1955; Пакостникът Панко. 1957; Приказки, гатанки, весели истории. 1957; Речено-сторено. Стихове за деца. 1957; Право куме в очи. Хумор и сатира за възрастни. 1958; Мешко-Смешко. Поема. 1959; Чудо нечувано. Стихове, приказки, гатанки, хумор. 1959; Бранимир юнак. Пиеса-приказка. 1960; Кирчо пред съда. Поема за деца. 1960; Книжка-ракета. 1960; Кой с какво се слави. Стихове за деца и юноши. 1960; Летка-Петилетка. Поема. 1960; Две битки – две геройства. Поема. 1961; Мимето. Весела история. 1961 /1974, 1989/; Твоят спътник. Стихотворения. 1962; Избрани произведения. 1963; Къде е момчето? 1963; От Балкана до Хавана. Стихотворения. 1963; Победители. Поема за деца. 1964; Смеховизор. 1964; Чеда на свободата. Стихове за деца и юноши. 1964; Шейничка с парашут. Стихотворения. 1964; Ех, че интересно! Стихове. 1965; Кандидат за луната. Комедия. 1965; Песни, смях и приключения. Стихове. 1965; Роза в родния балкан. 1965; Светът в приказки. 1967 /1979/; Цветя за Октомври. Стихотворения за пионери. 1967; Чудострой. Поема. 1967; Здравейте, приятели мои! Стихотворения. 1968; Пакоствред и П. К. 5. Пиеса за деца и юноши. 1968; Истории славни и случки забавни. Весели стихове. 1969; За родината раста. Стихове за деца. 1970; Книжко моя, сладкодумна. 1970 /1972, 1985/; Хитър Петърчо. Стихотворения за деца. 1970; В този ден. Стихотворения. 1971; Дом на радостта. Стихотворения. 1971; Ние, вие, те. Стихотворения за деца. 1971; Пойно ято от Япония. Стихотворения. 1971; Храброто козле. 1971 /1991/; Приключение с Григори. 1972; Винаги с вас. Избр. творби. 1973; Кой по улицата крачи? 1973; Пушка от Септември. Стихотворения. 1973; Какво ли става тук? Стихотворения за деца. 1974; Родина – градина. 1974; Ще ви кажа нещо. 1974; Двамата Антоновци /в съавт. със С. Алексеев/. 1975; Няма вече. Поемка. 1975; Приказки за нови времена. 1975; Скок-подскок. Стихотворения. 1976 /1987/; Да сте весели, засмени. Приказки и закачки. 1977; С мене по света. Стихове за деца и юноши. 1977; Батко Радко. 1978; Карнавал. Стихотворения. 1978; Магическа дума. 1978; Една торбичка смешки. Приказки, шеги, закачки. 1979; Крила на детството. Беседи, образци, срещи, есета, възпоминания. 1979; Път към детското сърце. 1979; Да и не. Стихове за пионери. 1980; 99 гатанки и още нещо. Занимания за деца. 1980; Тичайте, вълшебни колела. Поетичен рецитал /в съавт./. 1980; Хубост след хубост. Стихове за Родината. 1981; Ехове от векове. Възпев на Родината. Стихове. 1982; Какво се случи. Стихове за деца. 1982; Изненади. Стихове за деца. 1983; Приказно и любопитно. Избр. произведения. 1983; Роман за малките. 1983; Кой на що се радва. Стихове за малките. 1984; Пламъчета сини и червени. Стихове за вас, другарчета, пионери и чавдарчета. 1984; Питай, дядо, ще отгатна. Гатанки с отгатки. 1985; Да си капнеш от смях. Весели стихове. 1986; С перо и боички – забавно за всички. 1986; От все сърце. Стихотворения. 1988; Гледки ненагледни. Стихове за деца. 1989; Трамвайни спирки. Стихотворения. 1990.

ЛИТ.: Г е н о в, Кр. Асен Босев. Лит.-крит. очерк. 1977; Т а ш е в а, З. Асен Босев. Лит.-крит. очерк. 1983; Асен Босев. Библиогр. материали и тематични разработки. Съст. и ред. Т. Цонева. 1983.

Ил. Костова

БО̀СЕВ, Росен Асенов /4.IV.1946, София – 18.I.1988, София/. Син на поета Асен Босев. Завършва гимназия в столицата /1964/ и българ. филология в Соф. ун-т /1968/. Коресп. /1969–70/ на в. „Стършел“ в Бургас, ред. /1970–73/ и коресп. на същия вестник във Враца през 1973–74. Ред. в отдел „Проза“ в изд. „Българ. писател“ /1975–76/, зам. гл. ред. /1979–81/ във в. „Литературен фронт“. Дир. на изд. „Народна младеж“ /1981–87/. Самоубива се. За пръв път печата през 1961 във в. „Стършел“. Автор на разкази, новели, пътеписи, сатир. проза, роман. Прозата му се отличава с жив, увлекателен диалог, с дискретен, но силен вътрешен драматизъм. Той се постига чрез активното самонаблюдение, иронията, самоиронията и скептицизма на героите, пронизващи и авторската позиция. Още в първата си книга „Напред през росата“ Б. разкрива основното кредо на творческото си виж-

дане – ненатрапчив, но последователен и траен, обагрен с хумор и болка повик за опазване същността на хармоничния индивид, който е най-малко изкушен от външните белези на благополучието. Авторът успява да внуши, че драстичното „напред", характерно за технократския период на социализма, е безогледен фанатизъм, който руши и за който се плаща скъпо. „Небесен дом" и „Портрети на небесни тела", жанрово и композиционно независими, представляват тематико-смислово единство. „Неверника", тръгнал да овладее космоса само с математико-техническите познания на своето време, обобщава духовната ощетеност на едно поколение, израсло в „безвремието" на социалните канони. В тези две книги Б. предрича избора на собствената си смърт. Творби на Б. са преведени на нем., рус., унг. и чеш. език.

СЪЧ.: Напред през росата. Разкази. 1973; Усмивки под мустак. Хумористични разкази и стихове /в съавт. с Ив. Коларов/. 1973; Синьо-зелено. Хумористични разкази. 1976; Небесен дом. Разкази. 1977; Пясъчен часовник. Пътепис за Тюркмения. 1977; Портрети на небесни тела. Роман. 1979; Иронична проза. 1985.

М. Тодорова

БО̀ЧЕВ, Димитър Върбанов /13.VIII.1944, Силистра/. Завършва гимназия в родния си град, следва стоматология /1962–63/ и философия в Соф. ун-т /1965–70/, отъкъдето е изключен двукратно по полит. причини без право да продължи образованието си. Обвиняван е за изказвания на факултетни дискусии, оспорване мненията на преподавателите по обществ. въпроси, връзки с чужденци. Многократно е арестуван и изпращан по етапен ред в Силистра без право да напуска града. Работи на хонорар във в. „Дунавска правда" /Русе, 1967/. През 1972 напуска Б-я и заминава за Кьолн, където преминава през лагер за бежанци. Редовен сътрудник /от 1973/ на Радио „Дойче веле", където заедно с Г. Марков води рубриката „Есеистични понеделници". След смъртта на Г. Марков взема участие в реализирането на филма „Случаят Марков" за англ. телевизия. От 1975 Б. е програмен редактор в бълг. емисия на Радио „Свободна Европа" и въвежда своя култ.-публиц. програма „Контакт". През 1976 срещу него е заведен задочен наказателен процес в Силистра. Осъден е на 10 г. затвор; съдът постановява присъдата да се излежи в Белене. През ян. 1993 Върховният съд отменя присъдата.

Б. се появява в пер. печат през II половина на 60-те г., когато публикува стихове и статии. В бълг. печат негови произведения /худ. проза и есеистика/ се обнародват отново в края на 1989 в списанията „Пламък" и „Летописи" и във вестниците „Литературен форум", „Литературен вестник", „Демокрация" /от апр. 1991 води есеистичната рубрика „Междинно кацане"/ и др. Сътр. на рус. емисия на сп. на източноевроп. интелигенция в изгнание /списание за литература, религия и политика/ „Континент" с есета и публицистика. Романът на Б. „Междинно кацане" /с предговор от Асен Игнатов/ е мемоарен – автентичният материал, преживян външно и психоемоционално, худ. осмислен и претворен в разказ без начало и без край, „гнусен" /по думите на автора/ разказ за злото отсам и отвъд границата на индивидуалната и социалната свобода на човека. Посветен на живота на емигранта, романът е не толкова събитиен, колкото психологически, роман – пътуване през преградите пред човешката същност и из лабиринтите на азовите пространства. В него съжителствуват директните и докум. наблюдения с метафорично пресъздаденото преживяно. Ръката на документалиста е усукана като с въже за ръката на художника, както са преплетени линията на мисълта и линията на емоциите. Калейдоскопно размесени и изместващи се са образите на реални и реалистично представени човешки характери с гротесково изкривените, но мотивирани в своето битие, лица и съдби. Макар породена от живота в емиграция, „Междинно кацане" е откровено бълг. книга, която адекватно се вписва в контекста на съвр. литература.

СЪЧ.: Междинно кацане. Роман. 1991.

П. Ватова

БОЯДЖѝЕВ, Димитър Иванов /18.V.1880, Татар Пазарджик, дн. Пазарджик – 12.VII.1911, София/. Останал сирак на 13 г., поема издръжката на голямото си семейство и напуска у-ще. Постъпва в общината като писар, самообразова се, пише стихове в социален дух. Окт. 1901 идва в София, работи в Отделението за печата при М-вото на външните работи. Едновременно е уредник на сп. „Летописи" /издавано от К. Величков/, в което сътрудничи със стихове и преводи от рус. ез. – творби на М. Ю. Лермонтов, И. С. Тургенев, М. Горки, Л. Н. Андреев, И. А. Бунин, Ф. И. Тютчев и др. Секр. на бълг. консулство в Марсилия /1907–09/, работи в Дирекция на печата. Сътрудничи на списанията „Ново време", „Съвременна мисъл", в. „Българан" и др. Самоубива се по лични причини.

В някои от най-ранните стихотворни опити на Б. /„Ще дойде ден", „Нима да вярвам ощ..." и др./ се чувствува влиянието на социалистическите идеи. Скоро нотките на социален критицизъм заглъхват, за да зазвучат отново в края на живота му. Лириката на Б. се насища с лични чувства и има характер на интимен дневник. В повечето стихотворения от това време личното страдание на поета придобива по-широк смисъл – неговият извор

може да се открие в бруталностите на действителността, която задушава стремежа на нежната и изтънчена личност към светлина и красота, към поезия и щастие. Приживе Б. не издава книга, за него не е писано нищо. Но някои от стиховете му привличат вниманието на култ. общественост с изострената чувствителност на автора, благородството на поривите, изяществото на стиха и високото професионално майсторство. По тоналност Б. се родее със символистите, но не принадлежи към тях. Лириката му е по-жизнена и предметна, образността му е реалистична, със силно изразена импресивност. По-голяма част от стиховете му звучат меланхолично, но свържат ли се с личната съдба на Б., ще се види, че песимизмът не е подражание, нито моден повей, а изразява слабостта на поета в свят на „силни на деня“, където духовните му стремления остават неосъществими. В поезията на Б. няма резигнация и проповеди на отчаянието, самотата, смъртта. По дух и характер лириката му е изповедна. Поетът не се наслаждава на страданието си, а иска да избяга от него; изповядва ужаса на опустошената от безверие душа, търси изход от противоречията, които го гнетят. Б. се утвърждава като един от създателите на психол. лирика в бълг. поезия, пише винаги с активизирани до краен предел емоции и сетива. Стиховете му се отличават със субективност и камерност. Понякога в тях светът изгубва реалните си очертания, видян твърде лично от поета. Погледът му е насочен навътре, към душевния свят, където открива не по-малко драматичност и конфликтност. Стилът му носи подчертано романтико-лирична багра. Изключение от общата тоналност правят няколкото хумористични творби на Б., плод на всекидневното му участие в българановската среда. Важно място в лириката му заема стихотворението „Марсилия“, в което поетът изразява категорична критичност към обществото, носещо аморалност и мизерия. Псевд.: Димитър Ивчов, Ех, Ех поет, Б-в, Ивч.

СЪЧ.: Стихотворения. Под ред. на Вл. Василев. 1927 /2 доп. изд. 1940/; Стихотворения. 1957; Вечерен трепет. 1979.

ЛИТ.: Георгиев, Л. Димитър Бояджиев. Лит.-крит. очерк. 1963; Сестримски, Ив. Димитър Бояджиев. Лит.-крит. очерк. 1980.

Л. Георгиев

БОЯДЖИЕВ, Пирин Лефтеров /12.XI.1913, Силистра/. Завършва бълг. частна гимназия в Силистра /1931/ и рум. филология в Букурещ /1938/. Учител в бълг. частно у-ще в Букурещ /от 1940/, което през 1948 е преобразувано в рум. държ. педагог. у-ще с преподаване на бълг. ез. Работи в колектив за учебници за новооткритите бълг. у-ща в Банат. Подготвя самостоятелно /името на автора не е посочено/: „Буквар“ /Букурещ, 1948/, „Български език. Граматика и правопис. За II и IV клас“ /Букурещ, 1954/ и „Български език. Христоматия за VII клас“ /1950/. Лектор по бълг. ез. в Ин-та за балк. проучвания в Букурещ /1942–52/ и н.с. в Секцията по балканистика в Ин-та по история при Рум. АН /1951–52/. Учител в Силистра /1954–74/. Чл. на Рум. д-во за истор. и филол. науки в Букурещ /от 1949/.

Дебютира през 1931 във в. „Пробуда“ /Силистра/. Публикува статии и рецензии на рум. и фр. ез. в чуждестр. списания и сборници. Участвува в научни форуми – конгреси по балканистика, румъно-бълг. симпозиуми, междунар. конференции. Предмет на изследванията му са френската поезия /Ф. Вийон, въздействието на В. Юго върху Ив. Вазов/, рум. поезия /М. Еминеску, П. Черна, въздействието на рум. поезия върху Вазов/, въпроси на сравнителното литературознание, на румъно-бълг. лит. взаимоотношения. Проучва основно дейността на бълг. възрожденци в Румъния от Партений Павлович до Вазов, както и тази на неизследвани бълг. книжовници, и бълг. култ. възраждане в Добруджа.

СЪЧ.: Партений Павлович. 1988; Съвременници на Берон. 1992.

М. Дачев

БОЯДЖИЕВА, Ваня /Иванка Александрова Бояджиева/ /1.I.1931, Оряхово/. Завършва гимназия в Берковица /1948/ и бълг. филология в Соф. ун-т /1952/. Учителка в София /1952–54/. Аспирантка в Ин-та за литература при БАН. Защитава канд. дисертация на тема „Проблеми на конфликта и композицията в драматургията на Камен Зидаров и Орлин Василев“ /1962/. Н.с. /1969–85/ и ст.н.с. /1985-90/ в Ин-та за литература, БАН. Лектор по бълг. литература и култура в ун-та „Йотвош Лоран“ в Будапеща /1976–79/. Ред. /1980–89/ във в. „Литературен фронт“.

Лит.-крит. изследвания на Б. са в областта на съвр. бълг. драма, поезия и белетристика. По-обстойно разглежда създаденото от Ел. Багряна, Ат. Далчев, В. Ханчев, Ив. Пейчев, Й. Радичков, В. Попов, Ив. Радоев, Хр. Фотев, Б. Иванов и др. Пише творчески портрети на Бл. Димитрова и Ст. Пенчева. Книгата ѝ „Профили“ е посветена изцяло на бълг. поезия. Б. е авторка на очерка „Развитие на българската драматургия през тридесетилетието“ в колективния труд „Очерци по история на българскта литература след Девети септември 1944 година“ /1980/. Занимава се и с оперативна лит. критика.

СЪЧ.: Профили. Лит. портрети. 1972; Летопис на бъл-

гарската драма. 1980; Творчество и действителност. 1983; Битка за човечност. Есета и скизи. 1985.

М. Тодорова

БРАТА̀НОВ, Георги Колев /17.III.1944, Ямбол/. Остава сирак на 14 г. Израства като син на пехотен полк. Завършва вечерна гимназия в Ямбол и журналистика в Соф. ун-т /1975/. Като студент сътрудничи на младежката ред. в Радио София и на пер. издания. Предс. на Окръж. клуб на младата худ.-творческа интелигенция в родния си град /1975–86/, уредник на дома-музей „В. Карагьозов" /1986–90/. От 1990 работи в София – гл. ред. на сп. „Зари" /изд. на ССБ/.

Автор с изострен усет за нестабилността на човека в края на XX век. В наситените с импресионистична енергия стихове е споделена тревога за бъдещето на човечеството. Поемите му се характеризират със сложна асоциативност, в подтекста им се крие хуманистична съпротива срещу насилственото отчуждаване на личността от нравствените добродетели и от природата. Стихове на Б. са преведени на англ., исп., рус., финл. и фр. език.

СЪЧ.: Ще ви потрябвам. Стихове. 1977; Молитва към човека. Стихове. 1983; Нощни светове. Стихотворения. 1988; Превъзмогване. Поеми и стихотворения. 1988; Баладични часови. Стихотворения. 1989; Хипноза. Поеми. 1991; Мираж. Поезия. 1991; Топъл джаз. Любовна лирика. 1992.

Р. Арнаудова

БРАТЍНОВ, Петко Христов /13.IX.1939, с. Горна Росица, Лов. област/. Завършва гимназия в Добрич /1958/ и българ. филология в Соф. ун-т /1967/. Ред. в Радио София /1967–68/, през 1971–73 – във в. „Пулс", зав. „Худ. отдел" /1974–77/ в сп. „Български воин", зав. ред. „Поезия" в изд. „Нар. младеж" /1978–86/, ред. /1987–91/ в отдел „Поезия" във в. „Литературен фронт". Дир. на изд. къща „Българ. писател" /от 1992/.

За пръв път печата очерк през 1953 във в. „Борба" /В. Търново/. Първата му стихотворна творба е поместена във в. „Добруджанска трибуна" /1956/. Поет на афористичния лаконичен изказ, Б. изобразява света и човека в него при подчертана интензивност на възприятията. За това говорят и заглавията на стихосбирките му – „Движение", „Полюси", „Траектория", „Предимство". Следващите поетични книги бележат съсредоточаване и умъдряване на лирич. субект, чийто постоянен спътник са тъгата и меланхолията. В стиховете на Б. трайно навлизат темите за смъртта, за духовното износване и физическото остаряване. Повикът за опазване на човешкото достойнство става постоянен лайтмотив в лириката му, стремяща се да отрази кръстните мъки на съвр. индивид по пътя към самопознанието. Природата играе роля на своеобразен коректив на духовната неуютност, сред която живее българинът, а и човекът въобще, откъснат от хармонията на естественото битие. В духовния свят на поета често се сблъскват мистиката с реалността, фаталното с повелите на разума. Многообразието на гледните точки и притчово-иносказателното поднасяне на идеите правят поезията му интригуваща. Стихове на Б. са преведени на рус., фр. и др. езици.

СЪЧ.: Движение. Стихове. 1966; Полюси. Стихове. 1971; Траектория. Стихове. 1974; Предимство. Стихове. 1977; Привлечен от свещта. Стихове. 1982; Насаме с далечината. Стихове. 1984.

М. Тодорова

БРЪЗЍЦОВ, Христо Димитров /30.V.1901, Цариград – 31.I.1980, София/. Учи в Цариград, завършва гимназия в София. Следва дипломация в Свободния ун-т в София. С журналистика се занимава още като ученик. Дебютира през 1915 във в. „К'во да е". Заедно с Н. Граблашев издава /1915–16/ сп. „Родна лира", през 1917 с Хр. Смирненски и Н. Граблашев – „Смях и сълзи". През 20-те г. заедно с Н. Фол издава вестниците „Смях и сълзи" и „Палячо". Журналист във вестниците „Общински вестник", „Заря", „Зора", „Мир", „Време"; гл. ред. на в. „Мир" и в. „Днес". Активно сътрудничи на почти всички лит. пер. издания до II световна война. След 1944 е обвинен в шовинизъм и осъден от Нар. съд. В затвора прекарва 9 г., след което е реабилитиран и отново се включва в лит. живот.

До II световна война Б. се изявява главно като журналист, публицист и хуморист. Отличава се с бърз репортерски рефлекс, вкус към анекдотичното и остроумен, чисто сатиричен подход към обществ.-полит. живот. Ценен лит.-истор. извор са интервютата и репортажите му с видни представители на българ. култура, печатани във в. „Литературен глас" под загл. „Един час при...", събрани по-късно в книгите „Когато те говореха", „Един час при...", „При големи хора по халат и чехли". След излизането си от затвора Б. пише мемоарни книги, истор. очерци и хроники. Книгите му „Во Прилепа града" и „Бащин край", отразяващи едни от най-трагичните страници от съдбата на българите в Македония, имат както историко-етнографска познавателна стойност, така и худ.-изобразителна. В пер. печат използува над 80 псевдонима.

СЪЧ.: Усмивки. Хумористични разкази. 1918; Скукоубиец. Весели разкази /в съавт. с Н. Лашев и Дж. Браунщайн/. 1918; Мъже и жени. Хумористични типове. 1920; По света. 1922; На безобидни теми от върха на камбанарията. Злободневки /в съавт. с Ив. Генадиев/. 1925; Любовни писма в стихове и проза. 1928; Хумористична

история на българите. 1928; Смешникът на Симеон. 1929; В плен на дявола. Сатиро-хумористичен роман. 1930; Руян. 1930; Симеон в Цариград. 1934; Дневникът на млад баща. 1936; Как ми се мерна Европа. Пътеписи и наблюдения на един съвременник. 1939; Женски дяволии. Съвр. разкази и драски. 1942; Когато те говореха. Т. 1, 1942, т. 2, 1943; Един час при... 1943; Мои познайници. Хумористични разкази. 1943; Някога в Цариград. Бълг. хроника. 1965 /1966/; Бащин край. Хроника. 1968; Во Прилепа града. 1969; Някога в София. 1970; Спомени на едно момче. 1971 /1979, под загл. „Спомени на едно българче"/; Екзарх Йосиф I. 1973; Български книгоиздатели. 1976; При големи хора по халат и чехли. 1976; Далечни спомени за близки хора. 1979; София разказва. 1979; Три хиляди нощи в затвора. 1992.

Цв. Атанасова

9.IX.2001

БУМБАЛОВ, Любен Стоянов /4.II.1943, Ямбол/. Завършва бълг. филология в Соф. ун-т /1966/. Защитава канд. дисертация във Великотърн. ун-т на тема „Някои проблеми на българския роман между двете световни войни" /1973/. Доц. по съвр. бълг. литература в Благоевградския ун-т /1976/. Лектор по бълг. литература и култура в Будапещенския ун-т „Йотвош Лоран" /1971–72/. Лектор по бълг. литература в Римския ун-т „Ла Сапиенца" /1975–82/. Член на Академията за световно изкуство, Рим /1976/. † 2-р. 1997

Научните и крит. интереси на Б. са в областта на психологията и философията на лит. творчество, на народопсихологията и отражението ѝ в лит. процес, на западноевроп. лит. теория и критика, на крит. методология и взаимодействието на различните методи /„Бележки върху някои страни на методологията на съвременната западна литературна наука". – Лит. мисъл, 1978, № 2; „Шандор Петьофи и българската литературна критика". – В: сб. Българо-унгарски културни взаимоотношения. 1980; „Поле на творческа и гражданска дейност". – Пламък, 1986, № 2/. В последните си публикации в лит. пер. печат ратува за преоценка на лит. факти и явления в бълг. художествен процес. Има публикации на статии в чуждестр. изд. – в Италия и Унгария.

СЪЧ.: Въпроси на психологическото майсторство. 1976; Илия Волен. Историко-крит. очерк. 1976; Идеология и литература. Идеи и направления в световната литературна наука и естетика. 1981; Присъствие. Проблеми и профили на съвременната българска литература. 1985; Лабиринтите на Психея. Психологическите търсения на българските белетристи между двете световни войни. 1986; Българският роман между двете световни войни. 1988; Посоките на словото. 1989.

Л. Григорова

БУРНÀСКИ, Евстати Стоилов /21.X.1922, с. Муртинци, Соф. област/. Завършва гимназия /1941/ и ветеринарна медицина /1947/ в София. Секр. на РМС, секр. на нелегалния канд.-студентски к-т, активен участник в антифашистката съпротива, арестуван през юли 1944. Участъков лекар в с. Мировци, Новопазарско /1947/. Военен лекар в поделенията в Разлог, Кърджали, Крумовград и др. /1948–54/, във Военната ветеринарна лечебница в София /1954–58/. Ред. /1958/, зав. лит. редакция в Държ. военно изд. /1959–68/. Оглавява групата на писателита и композиторите към М-вото на отбраната /1968–88/.

Публикува стихове от 1953. Лиричните му творби са на военно-патриотична, нравствено-социална и любовна тематика. Наситени са с емоционалност, с усет за психологическа и жизнена правда. Разкриват динамиката на съвремието чрез сложното и многоизмеримо индивидуално човешко битие. Поезията на Б. е богата на конфликтни ситуации, драматични сблъсъци, прозрения, одухотворени от размисъл и съпричастие към днешния човек. Защитава вечните морални ценности, доверието в личността, красотата и любовта. Съст. на сб.: Древна пролет. 1960; Венец от песен жива. 1962; Знаме. Двадесет години народна армия. Кн. 2. 1964.

СЪЧ.: Песни по пътя. Войнишки стихове. 1957; Брегове са стръмни. Стихове. 1960; Лирика. 1963; Динковият взвод. Поема за деца. 1964; Обич. Стихове. 1965; Събудени очи. Лирика. 1965 /1967/; Шеста алея. Стихотворения. 1967; Легенда за България. Рецитал-спектакъл. 1969; Вик на тишината. Поема. 1970; Стенопис от куршуми. Стихове. 1970; Любовта на лейтенанта. Поема. 1971. Стихотворения и поеми. 1972; Избрани стихотворения. 1973; Кипарисова сянка. Стихотворения. 1975; Между два сезона. Стихотворения и поеми. 1977; Стълба от лъчи. Стихотворения и поеми. 1977; В часа на проливния дъжд. Стихотворения. 1979; Стихове за Доли. 1979; Подземният вятър. Роман в стихове. 1980; Елегична есен. Стихотворения и поеми. 1982; Спасени истини. 1982; Вечерница – Деница. Стихотворения и поеми. 1985; Личности и коне. Из един забравен офицерски бележник. 1987; Внезапни признания. Лирика. 1988; Гореща слана. Стихотворения и поеми. 1989.

Д. Илинова

БЪЧВÀРОВА, Свобода Тодорова /11.I.1925, Горна Джумая, дн. Благоевград/. Завършва гимназия в родния си град /1946/ и журналистика в Ленинградския ун-т /1951/. Чл. на РМС от 1940; интернирана в концлагер в Крумовград /ян. – авг. 1944/. Инструкторка по печата в отд. „Пропаганда и агитация" към ЦК на БКП /1951–53/, лит. сътр. и зам. зав. отд. „Литература, наука, изкуство" във в. „Работническо дело" – през 1953–61. Ред. в Сценарната редакция на студията за игрални филми „Хемус" /1961–73/, дир. /1973–79/, худ. ръководител /1979–81/, кинодраматург /1981–85/ при сту-

дията. От 1985 е на свободна практика.
За пръв път печата през 1953 във в. „Работническо дело". Пише разкази, повести, есета, романи, статии по проблеми на съвр. бълг. кино. Романът ѝ „Литургия за Илинден..." е сред успешните творби, посветени на Илинденско-Преображенското въстание /1903/. Тетралогията „Земя за прицел", „Наследникът", „Изборът", „Гонитбата" тълкува от нов ъгъл социалните проблеми на българина от Освобождението /1878/ до наши дни – от компромисите, които се допускат заради успешната професионална кариера, до сложните проблеми на човешката екзистенция. Всяка част от тетралогията обобщава събития, характерни за отразените десетилетия, и издава предпочитанието на Б. към ярки мащабни характери. Част от произведенията ѝ са белязани с известна схематичност и предпоставено тълкуване на ком. принципност и социалната перспектива на българина. Като сценарист Б. проявява мащабно и драматургично мислене. Авторка е на сценарии на игрални и докум. филми: „Между релсите", получил наградата „Сребърният лъв на Сан Марко" във Венеция /1964/, „Призованият не се яви" /1966/, „Спомен" /1974/, „Да изядеш ябълката" /1976/; на телевизионните новели „Утре ще решим" /1972/, „Погледни в слънцето" /1975/, „Улица с буква А" /1976/; на увлекателния детски сериал „Фильо и Макензен" /1979/. Съавт. на сценариите на серийния филм „На всеки километър" /съвм. с П. Вежинов, Е. Константинов, Г. Марков, К. Кюлюмов, 1964/, „Бой последен" /съвм. с Н. Русев, З. Хаския, 1977/, „Бумеранг" /с Ив. Ничев, Ж. Радева, 1979/. Авторка на пиесите „Веранда в планината", „Идентификация", „Житейските проблеми на Буба" и др. Отделни творби на Б. са преведени на рус. и укр. език.

СЪЧ.: Великденска ваканция. Повест. 1963 /1986/; Последната дума на Иван. Докум. повест. 1966; Литургия за Илинден. Житие на един четник. 1969 /1977, 1982/; Приключенията на Фильо и Макензен. Роман. 1980 /1982/; Земя за прицел. Роман. Кн. 1. 1984; Наследникът. Роман. Кн. 2. 1985; Изборът. Кн. 3. 1986; Гонитбата. Роман. Кн. 4. 1987; Телеграма с много неизвестни. Роман. 1985; Опасен чар. Роман. 1987.

М. Тодорова

В

ВА̀ЗОВ, Иван Минчов /27.VI.1850, Сопот – 22.IX.1921, София/. Произхожда от семейство на средно заможен търговец, в което владее атмосфера на строг ред и патриархалност, уважение към религиозните и битовите традиции, отзивчивост към възрожд. просветителски и патриотични настроения. Завършва местното взаимно и класно у-ще, запознава се с бълг. оригинална и преводна литература. С помощта на учителя Партений Белчев, рус. възпитаник, отрано се приобщава и към рус. поезия. През 1865 учи грц. ез. в Калоферското у-ще при Б. Петков /баща на Хр. Ботев/, като става негов помощник-подидаскал. Там намира богата библиотека от фр. и рус. книги, които изиграват голяма роля за лит. му развитие. През 1866 се записва в IV кл. на Пловд. гимназия, ръководена от Й. Груев, където трябва да овладее грц. и тур. ез. Вместо това В. усърдно изучава фр. ез. и се увлича от поезията на П. Беранже, В. Юго и А. дьо Ламартин. През 1868 баща му го извиква в Сопот, за да поеме търговията, но В. не проявява склонност към тази професия, а изпълва бащините си тефтери със стихове /част от тях излизат през 1880 в стихосбирката „Майска китка“/. През 1870 в „Периодическо списание на Браилското книжовно дружество“ излиза и първото му публикувано стихотворение „Борба“. Поетическата дейност на младия В. е покровителствана от майка му Съба – общителна и ученолюбива жена, но буди недоволството на баща му, решил да направи сина си търговец. С тази цел през 1870 В. е изпратен в Румъния да практикува при своя чичо, търговец в Олтеница. Но и там В. остава верен на призванието си – научава рум. ез., запознава се с рум. поезия и пише стихове в патриотично-просветителски дух, които печата в „Периодическо списание“, сп. „Читалище“, в. „Отечество“, в. „Свобода“ и др. Една нощ избягва в Браила, живее 2–3 месеца сред хъшовете в кръчмата на Н. Странджата. Животът всред бълг. емигранти, срещите с Ботев в Браила и Галац оказват въздействие върху впечатлителния млад поет, у когото се пробуждат патриотът и гражданинът. След завръщането си в Б-я В. учителствува /1872–73/ в Мустафа паша /дн. Свиленград/, работи като преводач на строежа на железопътната линия София–Кюстендил, усъвършенствува фр. ез., учи нем. ез., опознава бита на бълг. селянин. През 1875 се завръща в родния си град и става член на възобновения Сопотски революционен к-т. След преждевременното избухване на Априлското въстание /1876/ възниква опасност да бъде арестуван и емигрира в Русия. В Букурещ В. влиза в „Бълг. централно благотворително общество“ и става негов секретар. При много трудни условия подготвя първите си стихосбирки „Пряпорец и гусла“ /с псевд. Пейчин/ и „Тъгите на България“. През Руско-тур. осв. война, на която откликва с кн. „Избавление“, В. е писар в Свищов /при губернатора Н. Геров/, откъдето е командирован в Русе. След едногод. престой в града заминава за Берковица; предс. е на Окр. съд /март 1879 – септ. 1880/. Случай от съдебната му практика в Берковица го вдъхновява за написването на поемата „Грамада“. От 5 окт. 1880 се установява в Пловдив, столицата на Източна Румелия. Дейно участвува в обществ. и култ. живот на областта като депутат в Областното събрание, редактор, публицист и критик, култ. деец и писател. Заедно със своя приятел и съратник от този период – К. Величков, в продължение на 5 г. В. участвува в редактирането на в. „Народний глас“, от чиито страници води пламенна борба срещу суспендирането на Конституцията от княз Александър I Батенберг. В нач. на 1881 е избран за предс. на Пловд. научно книжовно д-во и става гл. ред. на издаваното от него сп. „Наука“ – първото сериозно научно-лит. пер. издание след Освобождението /1878/. През 1885 В. и Величков основават сп. „Зора“ – първото чисто лит. списание в Б-я. В Пловдив те съставят и прочутата двутомна „Българска христоматия“, която запознава бълг. читател с повече от 100 бълг. и чужди автори. Пловдивският период е извънредно благоприятен за творческото развитие на В. През тези години поетичният му талант съзрява в целия си блясък, изявява се и дарбата му на белетрист. Произведенията му от това време създават основата на бълг. следосвобожд. литература в почти всички лит. жанрове, очертавайки и редица от клас. й върхове – цикъла „Епопея на забравените“, стихотворенията „Българският език“, „Към свободата“, „Не се гаси туй, що не гасне“, „Новото гробище над Сливница“, повестите „Немили-недраги“, „Чичовци“, разказа „Иде ли?“ и др. През есента на 1886, след събитията ок. 9 авг., започват полит. гонения и В. е принуден да напусне Б-я. След неколкомесечен престой в Цариград се установява в Одеса, където, за да заглуши мъката по изгубената родина, пише романа „Под игото“, публикуван след завръщането му в Б-я в „Сборник за народни умотворения, наука и книжнина“. От 1889 живее в София. През 1890 основава сп. „Денница“, което излиза 2 г. По това време издава най-силните си крит.-реалистични разкази, събрани в „Драски и шарки“ /в 2 т./. През 1895 тържествено е честван 25-год. му лит. дейност. Романът „Нова земя“ е посрещнат от критиката толкова отрицателно, че огорченият автор стига до мисълта да се откаже

от писане. С това обяснява и съгласието си да влезе през авг. 1897 в народняшкото правителство на К. Стоилов като министър на нар. просвета. Но министерският пост е тегоба за него и той посреща с облекчение падането на кабинета /ян. 1899/. На войните през 1912–18 откликва с 3 стихосбирки – поетична хроника на събитията. В. е между тези, които се противопоставят на въвличането на Б-я в I световна война на страната на Германия, но когато това става, възпява в стиховете си победите на бълг. войски. Втората нац. катастрофа приема мъчително, с чувството, че е дочакал разгрома на своя свят, но не изгубва вярата си в бъдещето на Б-я. През 1920 тържествено е отпразнуван 70-год. юбилей на В., отдавна вече спонтанно обявен за нар. поет. Успял да види всенар. любов и признателност, на следната година умира от разрив на сърцето. Действителен чл. на БКД /дн. БАН/ от 1881, почетен чл. на БАН от 1921.

Оформен под прякото въздействие на патриотичния подем в навечерието на Априлското въстание като поет-гражданин, реалист и демократ, В. цял живот защитава своето разбиране за високата обществ. мисия на литературата. В творчеството си слива своя духовен живот с битието на народа, нар. съдба става негова поетична участ. Свързани тематично и идейно-емоционално, първите стихосбирки на В. – „Пряпорец и гусла“ и „Тъгите на България“ – са худ. неравни, но в погледа на лирич. герой свети несломимият дух на народа. Наред с вярата в неговите революционни възможности, обществ. оптимизъм на В. има още една опора – надеждата в помощта на Русия /„Русия“/. Към темата за нац.-освободителните борби В. се връща и след Освобождението. От дистанцията на времето той има възможност по-широко да обгърне епохата, по-дълбоко да обмисли събитията. Цикълът „Епопея на забравените“ е поетичен паметник на цяла истор. епоха – от първите прояви на оформящото се нац. съзнание до епичния бой на Шипка; той е възторжена лирична прослава на великото и възвишеното, на идеализма и героизма, на големите синове на Б-я, на добродетелите на бълг. народ. Прославяйки обществ. идеализъм на предшествениците, В. хвърля рязък укор в лицето на новото издребняло и егоистично време. В първото десетилетие след Освобождението разочарованието и изобличението стават основни мотиви в лириката му, която придобива критико-изобличителен характер. Още преди Освобождението, когато патриотизмът и хуманизмът на поета се сблъскват с егоистичния дух на западноевроп. външна политика, стиховете му прозвучават с гневния тон на изобличението /„Векът“/. Малко признаци са нужни на В., за да долови основните пороци на бълг. следосвобожденско общество – меркантилния му дух, липсата на големи общонар. идеали. Поезията на В. получава най-силна социална окраска в края на 90-те г. на XIX в., когато обществ. развитие рязко поставя въпроса за масовото разоряване на дребните собственици и мизерията на народа; селската неволя става основна тема в бълг. литература. Тя е разработена в едно от най-популярните му стихотворения „Елате ни вижте!“. Но колкото и да е чувствителен към социалните несправедливости, колкото и покварата да го потиска, В. не губи оптимистичния си поглед за живота и обществ. развитие; убеден е в добродетелите на народа, вярва в нравствените сили на човека, в спасителната роля на труда, в благородната мисия на хуманистичните идеи. По израза на самия В. в поезията му може да се намери отклик „на всичките трептежи на Балкана“, на бурната история на младата бълг. държава, израсла из пожарищата на Априлското въстание и кървавия епос на Рус.-тур. осв. война и преминала през огъня на четири нови войни. При тяхното изобразяване поетът е верен на своя демократизъм. Прославяйки победите на бълг. армия, той издига на пиедестал образа на обикновения войник /„Само ти, солдатино чудесни“, „Паметник на българската мощ“ и др./. В стихосб. „Сливница“ възпява патриотичното себеотрицание на бълг. войници в Срб.-бълг. война и оплаква трагичното потъпкване на предосвобожденските мечти за южнослав. солидарност. Стихотворението „Новото гробище над Сливница“ звучи като тържествен реквием за загиналите във всички боеве в защита на Б-я. Във военните стихове на В. органично съжителствуват патосът на патриота и огорченията на хуманиста. Към края на I световна война лириката му изразява умората от ужасите на войните, жаждата на човечеството за мир. /„Световната война“, „Всемирната война“, „Жреците на Ваала“, „Идеален сън“/. Отчаян от погрома, 70-год. поет заявява: „Не ще загине!“ – и в това заглавие на последната му стихосбирка прозвучава твърдата вяра на целия му живот. Силна е поетичната чувствителност на В. и към природата – той пръв я въвежда в бълг. поезия като самостоятелен обект на изображение и ѝ посвещава голям дял от творчеството си. Пейзажите му носят бълг. характер – в тях възхищението е не просто от природата, а от бълг. земя. Б-я със своя народ, минало, език и природа – това е фокусът, който събира всички линии на Вазовата лирика, изворът на вдъхновението му, постоянната тема, основният образ в поетичния му свят. В над 50-год. си творческа дейност поетът създава и немалко стихотворения, разкриващи интимния му свят. Поместени са предимно в изляз-

лата към края на живота му стихосбирка „Люлека ми замириса“. В поезията на В. е отразена цялата гама на човешките преживявания – от мирната картина на вечерния час до бурния вихър на сражението, от игривата закачка до най-сериозните проблеми на обществото. Това богатство на съдържанието се осъществява в също така богати и разнообразни жанрови форми – от краткото лирич. стихотворение до широкия замисъл на цикъла „Епопея на забравените“, от патетичния тон на одата до горчивината на епиграмата. В. е автор и на 9 поеми, създадени през 1879–84. Най-популярна от тях е изпълнената с демократ. патос поема „Грамада“ – худ. паметник на един оригинален нар. обичай, своеобразен „нравствен линч“ над провинилите се пред народа. Близка до „Грамада“ по сюжет, образи и народностен дух е патриотичната поема „Загорка“, в която централната тема е отпорът срещу тур. робство. Самият В. най-високо цени лирико-фантастичната си поема „В царството на самодивите“ – новаторско за времето произведение, в което В. преплита във фантастичния свят на бълг. митологичен фолклор разочарование от съвременността и патриотични видения от славното минало, интимни вълнения и гражд. тревоги. През 1906–08 с романтичния цикъл „Легенди при Царевец“ той отново се доближава до особеностите на поемата, този път в рамките на истор. балада.

Повече от 10 г. след отпечатването на първото си стихотворение В. се изявява само като поет. В нач. на 1881 за нуждите на новооснованото сп. „Наука“ написва спомените си „Неотдавна“, които са и дебютът му като белетрист. И в първата си повест – „Митрофан“ /по-късно „Митрофан и Дормидолски“/ използува спомени – този път от пребиваването си в Берковица. В I десетилетие след Освобождението прозата на В. се опира главно върху непосредните му впечатления от последните години на робството. Като белетрист В. израства твърде бързо. Още през 80-те г. той създава най-големите си постижения в областта на худ. проза – повестите „Немили-недраги“ и „Чичовци“ и романа „Под игото“. Повестта „Немили-недраги“ е посветена на живота на революционните бълг. емигранти в Румъния; акцентът пада не върху истор. личности, а върху „хъшовете“ – безименните герои на историята. Образите им са обрисувани ярко, с убедително жизнено внушение. Повествованието съчетава патриотичен патос, лиризъм и хумор. Само чрез няколко реда, въвеждащи в следосвобожденската действителност, В. изправя една срещу друга 2 истор. епохи, за да укори „дребните характери“ на новото време. В хумористичната повест „Чичовци“ писателят пресъздава патриархалната среда на своето детство – изостанала, с наивната си любознателност, с плахите си патриотични пориви. Повестта представлява богата галерия от човешки образи с ярки и оригинални физиономии. Изобразявайки дребни битови епизоди от един застоял живот и колоритни образи на българи, израсли под сянката на робството, В. съумява да внуши истор. дух на епохата. Оттук и тясната връзка, съществуваща между „Чичовци“ и „Под игото“. Романът „Под игото“ рисува подготовката, избухването и погрома на Априлското въстание, както те се пречупват в живота и психиката на обикновените хора в един кът от Подбалк. долина. Контурите на сюжета не се извличат от истор. документи, в интригата почти не се вплитат имена на истор. личности, но въпреки това романът звучи със силата на общонационален патос – авторът изобразява основния истор. процес на епохата: революционизирането на нар. маси, превръщането на обикновения мирен българин в ентусиазиран бунтовник. Това е роман за цялостния битово-истор. живот на ония цветущи селища, които въплъщават представата ни за „българското“ в последния и най-патетичен период на Бълг. нац. възраждане – неслучайно се счита за „национална епопея“. През 90-те г. и покъсно вниманието на В. е привлечено преди всичко от съвременността. На реалността след Освобождението той се отзовава и през 80-те г. с хумористичната повест „Митрофан и Дормидолски“, с недовършения разказ за предизборната демагогия „Нов свят и нови людье“ /по-късно „Кандидат за хамама“/, с разказите за Срб.-бълг. война /„Вълко на война“, „Писмо до дядо попа в с. К.“ и „Стоянчо из Ветрен“ /„Иде ли?“/, с които слага началото на късия разказ в бълг. литература. Но едва през 90-те г. съвременността става обект на Вазовата белетристика. По това време излиза и романът му „Нова земя“, който е своеобразно продължение на „Под игото“, без да може да се сравнява с него като худ. постижение. Романът пресъздава моменти от живота на Княжество България и Изт. Румелия от Освобождението до Съединението /1885/. В центъра на авторовото внимание е обществ.-полит. и нравствена поквара на следосвобожденското общество; В. проявява и свои полит. пристрастия. На съвр. живот той откликва най-често с кратката форма на разказа, която през 90-те г. на XIX и началото на XX в. става основна в прозата му. Радостта от извоюваната с кръв свобода В. въплъщава в клас. образ на дядо Йоцо /„Дядо Йоцо гледа“/. Радостта на слепеца още по-рязко откроява разочарованието на зрящите, превърнало се в основна тема на Вазовите разкази. В публиц. разказ „Кардашев на лов“ /1895/ В. обосновава правото си на критично изображение. „Нека бъде сатирата!“ – заявява В. чрез своя ге-

рой, като отбелязва с това една закономерност на собствения си творчески развой. При все това, закърменият от възрожденски идеали писател продължава да вярва в нравствените сили на бълг. народ и въплъщава тази вяра в редица обаятелни персонажи от миналото и съвременността /баба Илийца от „Една българка“, Ненко от „Тъмен герой“ и др./. Вроденото у В. чувство за хумор се изявява често в неговите разкази, без това да омаловажава сериозността на въпросите, поставени от тях. На съвр. живот е посветен и романът „Казаларската царица“. Успехът на В. е главно в крит. изображение на морала и нравите на едно общество, в което пътят към успеха минава през подлостта. Със съвр. сюжет е и повестта „Нора“, в която чрез дидактична история за печалните резултати от женското лекомислие е окарикатурен стремежът на жената към независим живот. С навлизането в бита на големия град и специално на столицата В. поставя основите на бълг. градска белетристика. Неуспял да създаде достатъчно убедителни съвр. герои, които да изразяват неговите нравствени и патриотични идеали, в I десетилетие на XX в. В. търси вдъхновение в далечното минало /създава романа „Светослав Тертер“ и повестта „Иван Александър“/, като не се колебае да припише на истор. герой твърде съвр. характеристики.

Голям дял в худ. проза на В. заемат пътеписите му. В тях природата е пречупена през светоусещането на патриота и гражданина, като В. умело редува пейзажите с географски, истор. и етнографски бележки, осведомителния тон с белетристично изображение, лиризма с хумор.

Интересът към създаването и развитието на бълг. следосвобожденски театър стимулира първите драматургични опити на В., които имат успех сред публиката, проправят пътя на младата бълг. драматургия, но не са худ. завоевание за автора. Популярност му донасят драмите „Хъшове“, „Към пропаст“, „Борислав“ и „Ивайло“ и комедията „Службогонци“, които са нов етап от развоя на бълг. драма след В. Друмев и Д. Войников. С патриотичния си патос, колоритните характери и убедително изявените действие и реч „Хъшове“ пренася на сцената голяма част от идейно-емоционалното богатство на „Немили-недраги“; с драматично напрежение е изпълнена и „Към пропаст“ – драматизация на повестта „Иван Александър“.

Още от края на XIX в. произведенията на В. са широко разпространени и извън Б-я. Преведени са на повече от 50 ез. Псевд.: Пейчин, Добринов, Ц-в, Д. Н-ров, Т. Габровски, Боянец, Белчин, Н-чев и др. Награден е с медал за наука и изкуство /златен, 1896/.

СЪЧ.: Пряпорец и гусла. Стихотворения. 1876 /2 изд. под загл. „Народна и стара песнопойка“. 1882, 1895/; Тъгите на България. 1877 /1895/; Избавление. 1878 /1895/; Видул. Тракийска идилия. 1879; Майска китка. Стихотворения. 1880; Гусла. Най-нови лирически и епически стихотворения на Ивана М. Вазова. 1879–1881. 1881; Един кът от Стара планина. 1882; Митрофан. Повест. Ново прераб. изд. 1882; Михалаки чорбаджи. 1882; Загорка. 1883; Руска. 1883; Стихотворения за малки деца. 1883; Българска христоматия, или Сборник от избрани образци по всичките родове съчинения. С приложение на кратки жизнеописания за знаменитите писатели. Съст. Ив. Вазов и К. Величков. 1884; Италия. Стихотворения. 1884; Поля и гори. Стихотворения. 1884; Подпоручик Вълко. Разкази из Сръбско-българската война. 1886; Сливница. Стихотворения по войната ни със сърбите през 1885. 1885 /1886/; Повести и разкази. Т. 1–3. 1891–93; В недрата на Родопите. Пътни бележки и наблюдения. 1892. Отпеч. от СбНУ, 1892, № 7–8 /2 доп. изд. 1904/; Великата Рилска пустиня. Пътни бележки и впечатления. 1892 /2 доп. изд. 1904/; Звукове. Лирич. стихотворения. 1893; Поеми. 1879–1884. 1893; Драски и шарки. Очерки из столичний живот. Ч. 1–2. 1893–95; Грамада. Поема из шопския живот. 1894; Под игото. Роман из живота на българите в предвечерието на Освобождението. 1894; Хъшове. Драма. 1894 /2 прераб. изд. 1899/; Нова земя. Роман из живота на българите през първите години след Освобождението. 1896; Скитнишки песни. Впечатления и усещания в Малата и Голяма Стара планина. 1899; Вестникар ли? Комедия. 1900; Под нашето небе. Нови стихотворения. 1900; Видено и чуто. Разкази, спомени и пътешествия. 1901; Пъстър свят. Разкази, спомени, драски, пътни впечатления. 1902; Казаларската царица. Роман. 1903; Службогонци /Станчо Квасников на гости у министъра/. Комедия. 1903; Утро в Банки. Добродушни разкази. 1905; Иван Александър. Истор. повест из живота на Търновското царство в средата на XIV столетие. 1907; Светослав Тертер. Роман из бълг. история в края на XIII в. 1907; Нора. Повест. 1908; Борислав. Истор. драма. 1909; Към пропаст. Пиеса, извлечение из повестта „Иван Александър“. 1910; Легенди при Царевец. Балади и поеми. 1910; Из големите поети. Преводни стихотворения. 1910; Под игото. Пиеси в 10 драматически картини. 1910; Пълно събрание на съчиненията. Т. 1–8. 1911–18 /незавършено/; Ивайло. Истор. драма. 1913; Казаларската царица. Драма. 1914; Под гърма на победите. Стихотворения, писани през първата балканска война. 1914; Песни за Македония. Стихотворения. 1913–1916. 1916; Нови окове. Дисонанси. 1917; Юлска китка. /Какво пее планината/. Впечатления и поетически навеи при Костенецкия водопад, юли 1911. 1917; Люлека ми замириса. Лирични стихотворения. 1919; В Източна Румелия. Спомени. 1920; Из бележника на поета. 1920; Не ще загине! Стихотворения, писани през септ. – окт. 1919. 1920; Поетическа биография на Ивана Вазова до 20-год. му възраст. /Псевд. Т. Габровски/. 1920; Любов и природа. Стихотворения. 1921; Пълно събрание на съчиненията на Иван Вазов. Т. 1–28. 1921–22; Избрани съчинения. Под ред. на М. Арнаудов. Т. 1–12. 1938–39 /2 изд. 1939–41/; Събрани съчинения. Пълно изд. под ред. на

М. Арнаудов. Т. 1–22. 1942–50; Писма на Ив. Вазов до Е. Марс. С предг. от Т. Павлов. 1947; Избрани произведения. В 4 т. Т. 1–4. Под ред. на Т. Павлов, П. Зарев, Ем. Стефанов. 1950; Непубликувани писма. Подбор, ред. и коментар В. Вълчев. 1955; Събрани съчинения. В 20 т. Т. 1–20. Под ред. на П. Динеков, П. Зарев, Г. Константинов, Ем. Стефанов, Г. Цанев. 1955–57; Васил Левски. Разкази и поеми. 1960; Избрани разкази /предг. П. Динеков/. 1960 /1963, 1965, 1966, 1967, 1968, 1969, 1970, 1971, 1972, 1974/ /предг., подбор., ред. и прил. М. Василев/ /1975, 1977/ /от 10-то до 13-то изд. излиза под загл. „Разкази“/ /1980/; Избрани стихотворения /предг. М. Цанева/. 1960 /1963, 1965, 1966, 1967, 1969, 1970, 1971/; Кандидати на славата. Комедия-глума /заедно с П. Ю. Тодоров, Първите, драма в 3 д./. 1961; Немили-недраги. Повест /предг., ред. и прил. М. Цанева/. 1961 /1962, 1963, 1964, 1965, 1966, 1967, 1968, 1969, 1970, 1971, 1972, 1973, 1974, 1975, 1976, 1977, 1978, 1983, 1988/; Под игото /предг. П. Динеков/. 1961 /1962, 1963, 1964, 1965, 1967, 1968, 1969, 1971, 1972, 1974, 1975, 1986/; Българин да се наричам първа радост е за мене. Стихотворения. 1962, Епопея на забравените. Поеми. 1962 /1963, 1964, 1969, 1977/; Паисий. 1962; Чичовци. Галерия от типове и нрави български в турско време /предг. Г. Марков/. 1962 /1966, 1967, 1975, 1983, 1986/; Избрани разкази /съст. М. Марковска/. 1964; Съчинения в 4 т. 1964 /1967, 1970, 1982, 1986/; Отечество. Стихотворения. 1965; Лирика /ред. Н. Стайков/. 1966; Дядо Йоцо гледа. Избр. разкази. 1967; Избавление. Отбрани творби. 1968; Избрани пътеписи /подбор и прегл. Д. Осинин/. 1968; Неиздадени произведения. Подготвил за печат по ръкописите на авт. /с предг. от М. Стоянов/. 1968; Стихотворения /под ред. на М. Цанева/. 1968; Питат ли ме де зората... Избр. стихове /съст. и ред. Ив. Николов/. 1970; Повести и разкази /под ред. на М. Цанева/. 1971; Стихотворения /предг., подбор, ред. и прил. М. Цанева/. 1972 /1973, 1975, 1977, 1979, 1981, 1983, 1987, 1989/; Апостолът в премеждие. Разказ за деца. 1974 /1976/; Пътеписи. 1974; Отечество любезно, как хубаво си ти. Разкази и пътеписи /под ред. на Н. Янков и Б. Константинова, предг. Н. Янков/. 1976; Българин да се наричам... Стихове за деца. 1977; Опълченците на Шипка. 1977; Стихотворни преводи /подбор, ред. и предг. Ив. Сестримски/. 1977; Опълченците на Шипка. 11 авг. 1877 г. 1978; Кочо. Защитата на Перущица. Стихотворения /за нач. учил. възраст/. 1979; Светослав Тертер. Роман. Иван Александър. Повест. 1980; Само ти, солдатино чудесни. Стихове и разкази /съст. и послесл. Хр. Йорданов/. 1981; Нова земя /предг. М. Цанева/. 1984; Към пропаст. Службогонци. Пиеси. 1985; Събрани съчинения. В 22 т. /под ред. на П. Динеков, П. Зарев, Г. Цанев, М. Цанева/. 1974–79; Левски. Ода. 1986; Пътеписи /съст. М. Цанева, предг. К. Бъклова/. 1986; Син съм на юнашко племе. Избрани стихотворения за нач. учил. възраст /съст. Г. Веселинов, предг. Ил. Монова/. 1986; Българче. Стихотворение за деца /съст. и предг. М. Блъскова/. 1988; Българин да се наричам. Стихотворения /съст. К. Назъров, Г. Трифонов/. 1990.

ЛИТ.: Плачков, Ив. „Гусла“. Най-нови лирически и епически стихотворения от Ивана М. Вазова. Критика. 1881; Нешев, Н. Критика на „Епоха – кърмачка на велики хора“. 1891; Канели, Р. Двадесет и пет годишния юбилей на Вазова. 1895; Юбилеят на Ивана Вазова. Тържественото честуване на 25-ата год. от книжовната деятелност на Ив. Вазов на 24 септ. 1895 в София; Балджиев, В. Критика върху романа „Под игото“. Роман из живота на българите от Иван Вазов. 1896; Миларов, И. Иван Вазов като драматически писател. 1896; Миларов, И. Иван Вазов като романист. Крит. студия. 1896; Ерлет, Ж. Французката критика за Иван Вазов. 1899; Бакалов, Г. Иван Вазов. Крит. етюд. 1911; Гаврийски, Д. Образователни ценности в поезията на Иван Вазов. 1912; Иван Вазов. Живот и творчество. За 70-год. от рождението му. Под ред. на Ст. Романски. 1920; Славчев, Н. Иван Вазов. 1920; Трифонов, Ю. Иван Вазов. Живот, произведения и възгледи. 1920; Христов, К. Иван Вазов. Кратък животопис. 1920; Юбилеен сборник Иван Вазов. Под ред. на Хр. Цанков–Дерижан. 1920; Шивачев, А. Иван Вазов като патриот и обществен деятел. 1920; Българският народ за своя велик поет Иван Вазов. 1920; Чилингиров, Ст. Прослава на Иван Вазов. Сб. за тържествата и честуванията на народния поет по случай 50-год. от неговата книжовна дейност. 1921; Вранчев, Н. Лириката на Иван Вазов и отбор стихотворения. 1922 /1925, 1942/; Сиротинин, А. Иван Вазов. Личност и творчество. 1922; Чилингиров, Ст. Помен за Иван Вазов. Сб. за траурните честувания на нашия поет от 22 до 28 септ. 1921. 1922; Шишманов, Ив. Иван Вазов. Спомени и документи. 1930 /1976/; Къща-музей на народния поет Ив. Вазов в гр. Сопот. 1935 /1940/; Николов, Е. Лириката на Иван Вазов. Стихотворения, бележки и животопис. 1936; Hristoforov, P. Ivan Vasov. La formation d'un écrivain bulgare /1850–1921/. 1938; Арнаудов, М. Иван Вазов. Живот и дело. 1939 /1944/; Керемидчиев, Г. Вазовата разказна похватност. 1939; Минков, Цв. Иван Вазов. Поезия, творчество, живот. 1939; Николов, Е. Романът „Под игото“. 1939; Николов, М. Иван Вазов. Животопис и оценка на цялото му творческо дело. 1939; Райнов, Н. Вечното в нашата литература. Т. II. Иван Вазов. 1941; Арнаудов, М. Иван Вазов и българската природа. 1943; Куев, К. Чувството за природата у Вазов. 1943; Ликов, А. Иван Вазов като социален поет. 1945; Генов, М. Иван Вазов. Детство, юношество, младини. 1946; Павлов, Т. Иван Вазов. Народен поет и класик. 1946; Юбилеен лист Иван Вазов. 25 год. от смъртта му. 1946; Иван Вазов. Сб. от спомени, материали и документи. Под ред. на Н. Лилиев. 1949; Натан, Ж. „Записките“ на Захари Стоянов и „Под игото“ от Иван Вазов. 1949; Державин, Н. Иван Вазов. Живот и творчество. 1950; Зарев, П. Иван Вазов – народен писател. 1950; Иван Вазов. Сб. по случай сто години от рождението му. Под ред. на Т. Павлов, Н. Лилиев, Ст. Божков. 1950; Константинов, Г. Иван Вазов. Велик реалист и патриот. 1950; Каролев, Ст. Иван Вазов. Художествен метод и литературни позиции. 1951; Чилингиров, Ст. Иван Вазов от близо и далеч. 1953; Арнаудов, М. Из живота и поезията на Иван Вазов. 1958; Консулова-Вазова, Е. Иван Вазов. Детство и юношество. 1958

/1965/; Любенов, Г. Иван Вазов и един юноша. Спомени. 1959; Цанева, М. Из поетичния свят на Иван Вазов. Лит.-крит. статии. 1965; Цанева, М. Иван Вазов в Пловдив. 1966; Иван Вазов в спомените на съвременниците си. Под ред. на Г. Димов и Хр. Йорданов. 1966; Минев, Д. Иван Вазов. Проучвания и извори на творчеството му. 1967; Панова, И. Вазов, Елин Пелин, Йовков. Майстори на разказа. 1967 /1975, 1988/; Бояджиев, И. и Ц. Делев. Из живота и творчеството на Иван Вазов. 1968; Вълчев, В. Иван Вазов. Жизнен и творчески път. 1968; Арнаудов, М. Какво е за нас Иван Вазов. 1970; Вазов лист. 120 год. от рождението на Иван Вазов. 1970; Вълчев, В. Иван Вазов в развитието на бълг. литература. 1970; Вълчев, В. Иван Вазов. Препоръч. библиогр. по случай 120 г. от рождението му и 50 г. от 1 изд. на „Под игото". 1970; Тенев, Др. Стъпалата на славата. /Романизована биогр. на Ив. Вазов/. 1972; Цанева, М. Иван Вазов. Изследване. 1973 /1983/; Димов, Г. Иван Вазов и бълг. лит. критика. 1974; Цанева, М. По страниците на „Под игото". Изследване. 1976 /1989/; Иван Вазов. Сб. по случай 125 г. от рожд. на писателя. 1976; Атанасов, Т. Берковска хроника. Случки от младите години на Иван Вазов. 1978; Цанева, М. В търсене на героя. Иван Вазов на прелома между две епохи. 1979; Пондев, П. Иван Вазов и неговата проза. 1980; Вълчев, В. Музей „Иван Вазов" – София. /Ил. истор. очерк/. 1980; Янков, Н. Любимата книга. Разкази и случки за и около „Под игото". 1980 /1984/; Вазова, В. Иван Вазов и неговите близки. Спомени. 1981; Марковска, М. Летопис за живота и творчеството на Иван Вазов. 1981; Апостолова, А. Вазовата къща. – Берковица. /Албум/. 1982; Коларов, Ст. Иван Вазов. Лит.-крит. очерк. 1984; Тенев, Др. Животът на Вазов. 1984; Вълчев, В. и др. Иван Вазов. 1850–1921: Био-библиогр. 1985; Матеева, Н. Изучаване на Иван Вазов в училище. 1985; Перништка, Е. Иван Вазов – строител на бълг. лексика. 1985; Иван Вазов. /Докл. от межд. колоквиум „Проблеми на бълг. литература"/. Ред. кол. М. Цанева, Ст. Елевтеров. 1987; Българската критика за Иван Вазов. Съст. и ред. М. Цанева и Ил. Тодоров. 1988; Иван Вазов. Снимки и документи. /Албум/. Съст. И. Бачева, Л. Малинова. Предг. М. Цанева. 1991; Страници за Иван Вазов. Творчеството на писателя в бълг. лит. критика. 1991; Цанева, М. Иван Вазов. Поетически път. 1992.

М. Цанева, Л. Малинова

ВАПЦÀРОВ, Никола /Никола Йонков Вапцаров/ /7.XII.1909, Банско – 23.VII.1942, София/. Баща му Йонко Вапцаров, националреволюционер, участвува в борбите на българите от Македония за освобождение от турско робство; през 1903 е в чета с П. К. Яворов, през 1912 – с поета известяват свободата в Банско. Това определя семейния култ към Яворов и голямата юношеска любов на В. към творчеството му. Носител на родовото интелектуално начало е майката, Елена Вапцарова, завършила Американския колеж в Самоков и учителствувала преди женитбата си. На нея В. дължи ранното запознаване с бълг. и със световната лит. класика. Завършва прогимназия в Банско /1924/, 2 класа в гимназията в Разлог /1924–26/ и ММУ във Варна /1932/, където добива популярност на поет сред връстниците си литератори, макар че те познават само десетина /съвсем не най-добрите/ негови ранни стихотворения. Като ученик публикува стихове в младежкия и ученическия печат – във вестниците „Борба" и „Глобус", в списанията „Родина" и „Българска реч". Няма възможност да следва литература и през 1932 постъпва на работа във фабриката на ААД „Бълг. горска индустрия" в Кочериново като машинен техник. Уволнен е след авария /1936/, премества се в София, работи като огняр на парен локомотив /1936–38/ и като техник в Соф. екарисаж /1938–40/. Занимава се с профсъюзна дейност, участвува в ръководството на Съюза на техниците със средно образование в Б-я и е избран в ред. к-т на органа му в. „Технически глас" /1940/. Редактира в. „Литературен критик" /1941/. Публикува във вестниците „Кормило" – през 1936, „Нова камбана" – 1937, „Светлоструй" – 1939, „София" – 1941, в сп. „Занаятчийска беседа" – 1937–41 и др. През дек. 1940 участвува в акция за събиране на подписи за сключване на пакт за приятелство и взаимопомощ със СССР. Заловен е от полицията и заради намереното при обиска негово стихотворение „Селска хроника" е съден през окт. 1941. Оправдан е, вероятно, за да бъде следен и използуван за разкриването на останалите от нелегалната организация, на която междувременно е станал член – от септ. 1941 е в Централната военна комисия към ЦК на БРП /к/, която оглавява въоръжената антифашистка съпротива. За тази му дейност е съден и заедно с петима идейни съмишленици – А. Иванов, А. Попов, А. Романов, П. Богданов и Г. Минчев – е разстрелян на 23.VII.1942 на Гарнизонното стрелбище. Преценяван с европ. истор. мярка, В. е един от героите на съпротивата срещу световната хитлеристка интервенция през 1939–45. Носител е на почетната награда за мир, присъдена от Световния съвет на мира за 1952.

В краткия си живот, неуспял да посвети времето си изцяло на литературата, В. създава неголямо по обем творчество. Приживе издава една книга – поетичния сб. „Моторни песни" с оформление на Б. Ангелушев. Макар че често идентифицират творчеството му с тази забележителна книга, литературният път на В. и написаното от него далеч надхвърлят нейните граници. В творчеството и в развитието си е самотна фигура, необвързана нито с лит. приятелства, нито с течения и кръгове, нито с модата. Започва да пише стихове отрано, а първите му публикации и запазени ръкописи датират от 1926. Както с тях, така и със сътворе-

вж. ЦБ Трафоний. Архив. бр. Б.В. Летопис (137с.)
Бойчо Григоров Вапцаров 15.11.1913 (1918 → по стар фонд. грешно) →
поч. 17.4.2003, София (слаба 11.2.1934) родена Кочани, Македония

ното в следващите десетина години, В. остава встрани от лит. живот на тогавашна Б-я, в една своя, и далечна, но и близка на актуалното лит. провинция. Първоначално пише само стихове, въпреки че още в началото на пътя го съпътствува и любовта към театъра. Най-ранните му творби, както и част от написаното през следващите 4–5 г., са интонационно повлияни от предходните бълг. класици – първоначално Ив. Вазов, Хр. Ботев, по-късно Д. Дебелянов, Н. Лилиев и най-вече – П. К. Яворов. Още в тях личи големият талант; поне няколко от тези стихотворения са образци на лирич. творби. Доминиращите поетични мотиви са любовта, споменът, родината, самотата, повтарящи се, обвеяни от лит. наслоения. Основните настроения са меланхолията, неясната скръб, тихата любовна радост. Някои от стиховете наред с худ. си потенциал носят автобиогр. заряд, който, обобщен, може да се нарече търсене на голям обществ. и общочовешки идеал и увереност в намирането му. Това обяснява и по-късното му развитие като дирене на път за човека и на хармония за отделната личност.

От ученическите си години в Банско, Разлог и ММУ и по време на работата в Кочериново В. се занимава с театър, макар и не така последователно, както с поезия. Той открива в театъра втората си творческа страст. Само за няколко години изиграва над 30 роли /почти всички централни/ в театр. постановки на пиеси от А. П. Чехов, Ж. Б. Молиер и др. известни драматурзи; режисира 20 от тях. Става дума за любителски театър, но редица индикации /спомени на участници и зрители, доброволният отказ на професионални режисьори да му съперничат в подготовката на постановките и др./ говорят за многостранен театр. талант – артистичен, режисьорски и драматургичен. От играта през режисурата В. стига и до драматургията. Между 1931 и края на 1935 не пише поезия или е унищожил поетичните си опити. Отдава се на театъра; през 1935 създава драмата „Вълната, която бучи". С единствената си пълноактна драма В. приключва цял цикъл от своя живот и от ранното си творческо развитие. Доминантната тема на тогавашните му размисли – компромисът /Реч при завършване на ММУ, писма от този период/ – намира худ. реализация във „Вълната, която бучи". Драмата не достига до сцената, играе се за пръв път след повече от 20 г. През 1937 В. пише две радиопиеси за провеждания от Радио София конкурс за едноактна драма – „Бент" и „Очакване". Особеното в тях е тематичното различие със зрялото му поетично творчество. И в двете нравствено-филос. идеи са поднесени в необичаен за поезията на В. битов план. И тъкмо това подсказва какъв огромен потенциал е бил заложен у него.

Поетичният възход – появата на съвсем нов, изненадващо различен поет става през 1936. Публикуването на стихотворенията „Родина", „Горки", „Пушкин" свидетелствува за това, а участието в лит. конкурси говори за творчески подем и продуктивност през 1936–37. Със стихотворението „Романтика" В. печели конкурс през 1937, в друг /за химн на столицата/ е близо до успеха, в трети /за радиопиеса/ – няма наградени. Във всички тези престижни конкурси участвува тогавашният писателски елит и е чест за млад и неизвестен автор да победи. Но скоро В. се отдръпва от интензивния лит. живот в едно друго, посвоему провинциално писателско братство – Македонския лит. кръжок. В нач. на 1940 издава „Моторни песни", с което приключва нов цикъл от идейно-тематичните и худ. му търсения за периода 1936–40. Изградена от 4 цикъла – „Песни за човека", „Песни за родината", „Песни" и „Песни за една страна" стихосбирката представлява великолепно идейно-смислово единство и предава внушенията си не само чрез отделните творби, но и чрез тяхното подреждане и циклиране. „Моторни песни" е книга за целостта на модерния човек, изграден от няколко същности – обществ. битие, традиция, Аз. Доминиращите символи – песен, свобода, хляб, свързани с конфронтационната напрегнатост на тогавашна Европа, определят характера и на др. страни на книгата – хуманизъм, свободолюбие, социална справедливост, несъгласие с развитието на човешкото общество, детерминирало личността като несвободна и нехуманна. Откъм изобразителната си страна „Моторни песни" притежава специфика, която се е наложила като представа за Ваццаровата поетика. Чертите ѝ са диалогичност, поетична реторика, кинематографична образност и монтажност, неравномерна строфична дължина и графично своеобразен /начупен/ стих. Книгата, приемана от съвременниците само в социален план /разбиране, за съжаление превърнато в традиция/, е недооценена по тази причина и премълчавана в специализирания лит. печат. От друга страна е посрещната с 6 положителни рецензии, писани от автори извън лит. среди, и бързо намира читателска публика, натрупва потенциала на бъдещата популярност на В. Поетът приема със стоицизъм, общо взето, неадекватното на стойността на „Моторни песни" крит. отношение. Излиза отново от своята затвореност – в края на 1940 и нач. на 1941 активно участвува в пер. печат. Използува благоприятната възможност за работа във в. „Литературен критик" и за кратко време го преобразява – привлича нови сътрудници измежду талантливите млади писатели и художници, проявява редакторски талант и усет. Пи-

ше стихове, подготвя проект за втора книга /намерен в ръкописите му/. Поезията на В. от този период е обвързана с ангажираността му в световния и вътрешнонац. конфликт – II световна война, без да губи от драматизма и филос. насоченост на всяко голямо изкуство. Основна нейна тема е трагизмът на избора да се прави история от личност, предопределена да коментира историята. Ключови думи на тази поезия са характеризиращите определен отрязък от истор. време – хроника, дни, история. Променят се строфиката и графичният строй на творбите. Без да изменя на предишната диалогичност и на поетичната реторика, строфата много по-често е класическа, а стихът – песенен. Сред написаното тогава са емблематичните Вапцарови творби – „История", предсмъртните стихотворения „Борбата е безмилостно жестока..." и „Прощално", създадени в Дирекция на полицията. Представата за Вапцаровата писателска личност допълват и редица прояви в др. жанрове – импресии, репортажи, статии, епистоларно наследство. Както в поезията, така и в тях той оставя образци. Шедьоври са любовните му писма, изказ на съвършена нежност и човешко достойнство. Прозата му говори за недовършеността на творческото дело на големия талант. Опитите да се заобикаля тази недовършеност с тезата за „единство между човека, поета и революционера" само прикриват страшната истина за нац. живот – в Б-я големите таланти се принасят в жертва, стават мъченици, а по-късно се митологизират. Това не отрича романтичната готовност и последователност на В. да принесе себе си в жертва на човечеството. Поетът се радва на изключителна популярност извън границите на Б-я. В. е сред малцината признати посланици на бълг. култура в чужбина. Преведен е на над 50 ез., сред които са англ., исп., ит., кит., нем., порт., рус., укр., фр., хинди и др. Книги с негови стихове са публикувани в почти всички европ. страни; издаван е в азиатски, латиноамер. и африкански държави. В редица от тях /Англия, Франция, Италия, Германия, Русия, Украйна, Унгария, Китай, Индия, Сирия, Чехия, Гърция, Турция и др./ изданията са повече от едно.

СЪЧ.: Моторни песни. 1940; Избрани стихотворения. Предг. и ред. Хр. Радевски. 1946; Влак. Поема за деца. 1947; Избрани стихотворения. Ред. Б. Делчев, Н. Шмиргела. 1948; Пролет. Стихове за юноши. Подб. В. Акьов. 1949; Избрани стихотворения. Ред. Б. Делчев, Н. Шмиргела. 1950; Избрани стихотворения. Ред. Б. Божилов. 1952; Пролет. Избр. стихове за юноши. Ред. Г. Димитрова. 1953; Избрани стихотворения. Ред. П. Динеков, Б. Божилов. 1954; Избрани стихотворения. Ред. Б. Божилов. 1955; Стихотворения. Ред. Л. Кацкова. 1957; Избрани стихотворения. Ред. П. Пондев. 1959; Избрани стихотворения. Ред. Т. Тихов. 1959; Събрани съчинения. Предг., ред. Е. Петров. 1959; Избрани произведения. Предг. Хр. Радевски, ред. В. Андреев. 1960; Стремително, смело, нагоре! 1961; Стихотворения. 1964; Врабчова сговорна дружина. Поема за деца. 1965; Стихотворения. 1966; Когато вълната бучи /Деветата вълна/. Драма в 2 ч. Сценична преработка Б. Дановски. 1967; Вяра. Стихотворение /паралелен текст на 29 чужди езици/. 1968; Съчинения. Предг. Хр. Радевски, ред. Л. Кацкова, Б. Вапцарова. 1969 /1971, 1974, 1976/; Съчинения. 1972; Песен за човека. Избр. стихове. 1977; Вяра. Десет стихотворения. Ред. П. Братинов. 1979; Съчинения. Предг. Хр. Радевски, ред. Б. Вапцарова. 1979 /1983/; Моторни песни. Фототипно изд. 1979; Стихотворения. Съст., ред. М. Шишкова. 1984; Стихотворения. Библ. за ученика. Ред. Цв. Джагарова /19 изд./; Стихотворения. Фототипно изд. на „Моторни песни", „Сива тетрадка", „Кафява тетрадка", „Тетрадка „Сампа". Съст., ред. М. Шишкова. 1989.

ЛИТ.: Никола Йонков Вапцаров. Стихове, статии, стихотворения. 1947; Исаев, Мл. Поема за Вапцаров. 1948; Вапцарова, Б. Спомени за Вапцаров /лит. обработка Св. Минков/. 1952; Н. Й. Вапцаров. По случай 10 години от смъртта му. Тезис. 1952; Ганев, Хр. Песен за човека. Киносценарий. 1952; Никола Йонков Вапцаров, лауреат на Почетната награда на мира. 1953; Никола Йонков Вапцаров. Спомени, писма, документи. 1953; Руднева, Л. Никола. Повест. 1956; Пондев, П. Никола Вапцаров. Лит.-крит. очерк. 1956; Вапцарова, Р. Бакьо. 1958 /1965, 1978/; Вапцарова, Е. Спомени за моя син. 1960 /1964, 1975/; Вапцарова, Б. Когато милионите възкръсват. 1961; Караславов, Г. Срещи и разговори с Никола Вапцаров. 1961; Мутафчиев, Р. Наблюдения над езика и стила на Вапцаровата поезия. 1961 /2 изд. под загл. „Език и стил на Вапцаровата поезия", 1963/; Александров, В. Н. Й. Вапцаров. Био-библиогр. справка. 1962; Димитрова, Е. Певец на подвига и саможертвата. 1963; Русев, П. Никола Вапцаров. Лит. очерк. 1963; Христо Смирненски, Никола Вапцаров. В спомените на съвременниците си. 1966; Българската критика за Никола Вапцаров. Съст., ред. Н. Янков. 1969; Вапцаров и светът. Статии, изказвания, писма, стихове от чуждестранни автори. Съст. Т. Константинова, В. Петрова. 1969; Никола Вапцаров. Нови изследвания. Отг. ред. Ст. Каролев. 1970; Караславов, Г. Книга за Смирненски и Вапцаров. 1971; Данчев, П. Обречени на безсмъртие. Ботев, Яворов, Смирненски, Вапцаров. 1977; Вапцарова, Б. Никола Вапцаров. Летопис за живота и творчеството му. 1978; Никола Вапцаров. Спомени за поета и революционера. Ред. Г. Караславов и др. 1979; Никола Вапцаров – гордост на българския народ. 1979; Данчев, П. Преди и след разстрела. 1979 /1983, 1985/; Даскалова, Е. Никола Вапцаров в Морското машинно училище. Докум.-крит. очерк. 1979; Коларов, Ст. Живот, по-хубав от песен. 1979 /1982, 3 доп. и преработ. изд. 1990/; Колевски, В. Огнярът поет. 1979 /1982, 1983/; Радонова, М. Творческият път на Вапцаров. 1979; Светът за българския поет Никола Вапцаров. Сб. статии и изказвания на чуждестр. писатели.

Съст. Й. Каменов, В. Петрова, Ц. Петкова. 1979; Никола Вапцаров. Нови изследвания и материали. Ред. Б. Ничев и др. 1980; Никола Вапцаров. 1909–1942. Биобиблиогр. указател. Съст. Ив. Петрова и др. 1981; Никола Вапцаров. 70 г. от рождението му. Междунар. научна конференция. София, 6–7 дек. 1979. Доклади и изказвания. 1981; Вапцарова, Р. Мама. Роман за Е. Вапцарова. Кн. 1–2. 1981–88; Никола Вапцаров. Илюстр. биогр. очерк. Текст. Вл. Голев. 1981; Вапцарова, Б., М. Шишкова. Никола Вапцаров. Ръкописно наследство. 1982; Коларов, Ст. Шестимата от дело № 585/1942. Докум. очерци. 1982 /2 доп. и прераб. изд. 1985, 3 прераб. изд. 1989/; Тотев, П. За него – Живота: Пет подстъпа към „Моторни песни“ на Никола Вапцаров. 1983; Шишкова, М. Но разкажи със думи прости... Разговори със съвременници на Никола Вапцаров. 1988; Вапцарова, Б. Вапцаров сред събратята му по перо. 1989; Ничев, Б. Вапцаров или нашият поетичен диалог със света. 1989; Вапцаров, Б. Моят брат. Спомени, статии, слова. 1989; Никола Вапцаров. 1909–1942. 80 години от рождението му. Биобиблиогр. указател. Обзори на архивни документи, музейни сбирки, филми, творби на изобразителното изкуство и др. Съст. Ю. Попова. 1989; Трифонова, Цв. Архив на Никола Вапцаров. Аналитичен опис. 1991; Спиридонов, Ал. Никола Вапцаров: поетът срещу тоталитаризма. 1991.

Й. Каменов

ВАСИ́ЛЕВ, Владимир Матеев /4.XI.1883, Бургас – 27.XII.1963, София/. Завършва клас. отдел на I мъжка гимназия в София /1900/ и право в Юрид. ф-т на Соф. ун-т /1903/. Съдия в Радомир, Плевен, Пловдив и София. От 1923 до 1939 няколко пъти е директор на Нар. театър в София. През I световна война е мобилизиран в щаба на армията в Кюстендил.

Лит. си дейност започва с рецензии, публикувани в списанията „Светлина“ /през 1900/ и „Българска сбирка“ /през 1904/. Сближава се с писателите от кръга „Мисъл“ и редовно сътрудничи на списанието със статии за Елин Пелин, Г. П. Стаматов, Ив. Вазов, А. Страшимиров и П. К. Яворов. От 1905 до 1914 сътрудничи и на сп. „Демократически преглед“. От 1920 до 1943 е редактор на сп. „Златорог“ – едно от най-елитните бълг. лит. издания, чиито сътрудници са сред най-изявените поети, писатели и критици, по-късно заклеймени от соцреалистическата доктрина с ироничното „компанията около 'Златорог'“, с пренебрежителната присъда „златорожци“ и „златорожщина“. В сп. „Златорог“ В. публикува всички свои значителни студии и статии. Без да проявява пристрастия към определена филос. школа или лит.-крит. направление, без да принадлежи към полит. партия, В. е сред най-освободените от обвързаности с каквито и да било канони и догми бълг. лит. критици. Отделяйки внимание само на талантливи автори – П. П. Славейков, П. К. Яворов, Д. Дебелянов, Й. Йовков, Д. Бояджиев, Н. Лилиев, Ел. Багряна и др., толерантен към техните естетически позиции, В. анализира поетиката на худ. им текстове. Чужд на всякакъв вид митологеми, но и на снизходително подценяване, той ситуира прецизно и аргументирано индивидуалното творчество в контекста на един нац. и европ. култ. модел. Оценките му са категорични и точни, защитени от обективно разчитане на скритите механизми за създаване на худ. творба, от деконструиране на нейната структура – език, стил, композиция, от извеждане и крит. интерпретиране на многозначните послания на текста. В. насочва вниманието си и към психологията на творческата личност, върху която оставят неизменен и предопределящ отпечатък както уникалната дарба и личната биография на писателя, така и характерни социокулт. ситуации. В обзорните студии „От пет години насам“ /1928/, „От 1920 до днес“ /1932/, „Поети на смирението“ /1936/ и др. той интерпретира ключови проблеми на динамичния лит. процес. Чрез задълбочен и многоаспектен анализ проследява репродуцирането на модерни тогава естетически течения и филос. системи върху бълг. литература, извежда движението на теми, породени от обществ.-полит. събития, развитието на мотиви в контекста на променящата се авторова поетика. Поставя строги професионални и нравствено-етични изисквания пред бълг. критика, прави интересни наблюдения върху нац. култ. традиция от гледна точка на народопсихологията, защитава приемствеността в духовното развитие. И като редактор, и като критик, В. прилага високи критерии при оценка на худ. явления, утвърждава елитарната бълг. литература. Това му създава славата на законодател на лит. вкус близо четвърт век, но предизвиква и много коментари, нападки, отрицания. В. е автор на множество публиц.-полемични бележки, подписани с псевд. Н. Р-ски. В тях най-често се преплитат гротескни характеристики на опонентите му с иронично пренебрежение към бездарието, графоманията и пошлостта. В острокритичните си статии с емблематични заглавия – „Пантеисти и маняци“ /1912/, „Между сектантство и демагогия“ /1923/, „Хулиганство в литературата ни“ /1927/, „Бараж от литературни формули“ /1942/, така характерната за В. обективност понякога се измества от пристрастия, а анализът на отделни места е подчинен на предпоставени идеи. В редица статии В. коментира репертоарната политика на Нар. театър, препоръчва интелектуално шлифоване на актьорския талант, насърчава създаването на оригинални бълг. пиеси, които могат да се съизмерват с европ. драматургична традиция. Прави и режисьорски опити. Под редакцията на В. излиза първото изд. на съчине-

ниятa на П. К. Яворов в 3 тома /1924/ и издание в 5 тома /1934–36, 2 изд. 1939–40/, „Купол“ /1943/ – избр. стихотворения от Ем. Попдимитров, и др. Др. псевд.: П. Рудевиц, В. Ямуков, Вл. В.

СЪЧ.: Бараж от литературни формули. Брошура. 1942; Студии, статии, полемики. 1992.

Е. Трайкова

ВАСИ́ЛЕВ, Йордан Асенов /26.IX.1935, Радомир/. Завършва гимназия в Троян /1953/ и балг. филология в Соф. ун-т /1959/. Ред. и уредник във в. „Народна младеж“ /1960/, 1960–61 – в сп. „Пионерски ръководител“, Полиграфиздат /1964–66/, през 1966–67 – сп. „Септември“, 1969–75 – сп. „Литературна мисъл“. Филолог-проучвател /1975–90/ и ст.н.с. /от 1990/ в Секцията по нова и съвременна балг. литература при Ин-та за литература – БАН. Защитава канд. дисертация на тема „Иван Хаджийски в българската култура“ /1984/. Създател и научен ръководител на поредицата изследвания „Периодика и литература“. Основател и пръв гл. ред. на в. „Демокрация“ /1990/. Нар. представител в VII ВНС /1990/ и в XXXVI НС /1991–92/.

Литературоведските интереси на В. обхващат широк истор. диапазон – от възрожденските книжовници до динамиката на културното съвремие. Изследванията му са насочени към малко известни факти и личности. Отличават се със задълбочено познаване на лит. минало и стремеж да се дадат многообхватни културологични тълкувания на текстове, чрез които се коригират общоприети оценки и се допълва с нови щрихи творчеството на С. Радев, Б. Пенев, Г. Занетов, или се правят нови литературоведски интерпретации на произведения на П. К. Яворов, Ил. Бешков, М. Николов, Цв. Стоянов и др. В студиите и статиите си В. се опира на новооткритите материали, на прецизна критическа рецепция, на задълбочени биобиблиогр. проучвания, които му позволяват да определи точните истор. и култ. параметри на разглежданите проблеми и автори. Като лит. критик В. проявява подчертана независимост от идеологическата конюнктура. Аргументираната, обективна интерпретация му дава възможност да осъществи не само естетически анализ на една книга или на едно творческо дело, а да потърси и филос. измерения на лит. процес чрез синтез на историческото познание и съвр. методология. В книгите „Младостта на Багряна“ и „Дни черни и бели“ /в съавт. с Б. Димитрова/ не само изгражда оригинален житейски и творчески портрет на поетесата, но и за пръв път след дългогодишна забрана и идеологически изопачавания възстановява автентичната култ. атмосфера в нач. на XX в., възкресява от наложената забрана личността на Владимир Василев и други видни интелектуалци, подчертава значението на естетическия кръг около сп. „Златорог“ в балг. култура. Това предизвиква остро отричане и забрана на тези книги през 70-те г. С помощта на интердисциплинарен подход, обединяващ структурни, езиковедски, социалнопсихол. тълкувания, В. ситуира личността и делото на Ив. Хаджийски в контекста на европ. социологическа мисъл и нац. традиция. Съст. и ред. на съчинения на Е. Станев, Ив. Хаджийски, Цв. Стоянов, М. Николов.

СЪЧ.: Младостта на Багряна /в съавт. с Б. Димитрова/. 1975; Дни черни и бели /в съавт. с Б. Димитрова/. 1975; Иван Хаджийски в българската култура. 1988; Мнения. Български критици, публицисти и есеисти. 1989.

Е. Трайкова

18.11.1997

ВАСИ́ЛЕВ, Михаил Иванов /29.VIII.1935, София/. Завършва гимназия в София /1953/ и балг. филология в Соф. ун-т /1960/. Защитава канд. дисертация на тема „Павел Вежинов и естетическите търсения в съвременната българска литература“ /1972/ и докт. дисертация на тема „Проблемите на българския разказ от Първата световна война до днес“ /1983/. Текстилен работник в завод „Е. Телман“ /1953–55/, коректор в изд. „Нар. просвета“ и сътр. в музей „Иван Вазов“ в София /1960–61/, учител /1961–63/, зам. гл. ред. на сп. „Смяна“, хонор. асистент /1963/ и асистент в Катедрата по балг. литература /1966/, доц. по история на балг. литература /1974/, проф. /1985/ в Соф. ун-т. Ред. в отд. „Критика“ на в. „Пулс“ през 1966–67 и в сп. „Пламък“ през 1967–70, лектор по балг. ез. в Рим и Неапол /1970–73/. Основател и гл. ред. /1981–89/ на алм. „Мизия“. Предс. на секция „Критика“ в СБП /1981–89/.

За пръв път публикува рецензия през 1961 във в. „Студентска трибуна“. През 70-те и 80-те г. е оперативен критик. В продължение на 10 години /1979–89/ води на страниците на в. „Отечествен фронт“ рубриката „Книги от седмицата“. Съсредоточава усилията си в изследване на балг. литература след 1878. Специално проучва историята на балг. разказ от възникването му до днес. Разработва в монографии проблеми на историята на балг. и европ. лит. наука.

СЪЧ.: Отражение на антифашистката борба в българската литература. 1964; Йордан Йовков – майстор на разказа. 1968; Съвременни детски поети. 1968; Литературно-критически етюди. 1969; Константин Петканов. 1970; Проблеми на съвременната поезия. 1971; Българският разказ до Първата световна война. Типологични проблеми. 1973; Традиции и талант. Лит.-крит. статии. 1974; Подиграните мисионери. Есета. 1975; Михалаки Георгиев. Лит.-крит. очерк. 1976; Българският разказ между двете световни войни. Изследване. 1977; Редове за поезията. Очерци за балг. поети. 1978; Съвременна

българска литература. Учебник за студенти от Соф. ун-т. 1978 /1983/; Критически стрели. Статии и рецензии. 1978; Съвременният български разказ. Изследване. 1980; Природа и поезия. Лит.-крит. очерци. 1982; Похвално слово за Солунските братя. 1982; Христо Радевски. Лит.-крит. очерк. 1982; Българска детска поезия от Петко Р. Славейков до наши дни. Лит.-крит. очерци. 1983; Пресечена земя. Лит.-крит. очерци. 1983; Традиции и съвременност в българската литература. Избрано. 1985; Георги Бакалов. Биография. 1985; Движение и съзряване по априлския път. Хроника на литературните мнения и дискусии след април 1956 г. 1986; Българският разказ. Изследвания. 1987; Българска детска проза. 1987; Литература и национален живот. Лит.-крит. очерци. 1988; Орлин Василев. Лит.-крит. очерк. 1988; Личности и явления. Имена в европейската критика от XX в. Очерци. 1990.

Й. Стефанова

ВАСЍЛЕВ, Орлин /псевд. на Христо Петков Василев/ /20.XI.1904, с. Враняк, Михайловгр. област – 2.IV.1977, София/. Завършва прогимназия в Бяла Слатина, където попада под влиянието на Н. Хрелков, и гимназия във Враца /1923/. Като ученик работи в печатница, дърводелска работилница; помощник-огняр в мелница. Чл. на РМС от 1919. Участвува в Септемврийското въстание /1923/, арестуван е. Учител в с. Козлодуй, Михайловгр. област /1923–25/; чл. на БКП /от 1924/. За антифашистка дейност е уволнен. През 1926 се установява в София, където сменя различни професии. Чл. на ред. к-т на нелегалния в. „Патриот“, редактира /1933–34/ в. „Свят“. Сътрудничи с лит. произведения на всички леви издания. Директор на радиоразпръскването /1944–45/, зав. отд. „Белетристика“ /1949–55/ във в. „Литературен фронт“, директор на Нар. библиотека в София /1963–64/. За пръв път печата през 1927 във в. „Ведрина“ статия против уволнението на чиновнички. Първите му разкази набелязват началото на реалистичната линия, която В. следва през целия се творчески път. Романът „Бялата пътека“ и повестта „Огненият обръч“ са отзвук от Септемврийските събития. Пресъздадени са революционните стремежи, борбата и поражението, мечтите на въстаниците. В алегоричната повест „Дивата гора“ в своеобразна условна форма са изразени възгледите на автора за съвр. общество и за необходимостта от преобразования. В истор. роман „Хайдутин майка не храни“ романтиката на хайдушкото движение се свързва с проблема за личната участ на човека, който жертвува себе си за другите. Писателят се интересува от съкровено човешкото в психиката на героите си. След II световна война пише редица произведения, от които най-значителни са драмите му. В „Тревога“ са разкрити моменти от антифашистката съпротива, критикува се тезата за ненамеса в събитията, за „активен неутралитет“. В драмата „Любов“ се разглеждат социално-етични проблеми, отричат се проявите на непълноценен морал. Значителен обществен отзвук има и драмата „Щастие“, разкриваща съдбата на едно поколение, което минава през сложни политико-истор. стълкновения. Драмата „Заровено слънце“, представена през 1959 в Бург. драм. театър, отразява в реалистико-психол. план негативни страни от соц. действителност и е оценена от догматичната критика като „критика на слабостите от превзети, нездрави позиции“. В. е автор на очерци, сценарии на филми, есета, статии, на произведения за деца – предимно разкази и приказки. Псевд.: Един огняр, Ив. Калев, Плама Петрова, О-ко, О. В.

СЪЧ.: Дни и нощи. 1928; Бялата пътека. Роман. 1929 /1959, 1964, 1965, 1972/; Прости сърца. Разкази. 1930 /1961/; В сянката на Пирина. Едно пътуване. 1932 /1959, 1964/; Тор. Роман. 1932; Огненият обръч 1923. Повест. 1933; Дивата гора. Повест. 1935 /1945, 1954, 1962, 1966, 1977, 1988/; Мъртвите виновни. Илюстрован репортаж. 1936; Хайдутин майка не храни. Роман. 1937 /1945, 1970, 1979, 1985/; Грях. Разкази. 1938; Тревожни образи. Разкази. 1938; Горчив хляб. Разкази. 1939; Островът на прокажените. Драма. 1939 /1965, 1068, 1970/; Храбра дружина. Приказки. 1939; Любов и разум. Есета. 1941; Войната на кафявия бик. 1942; Елза от Брабант. 1942; Коня Камберата. 1942; Парсифал. 1942; Рицарите на Граал. 1942; Страхил войвода. 1942; Битки и приключения. 1943 /1949, 1963/; Чудо невиждано. Приказки. 1943; Вампирът. 1943; Зъб за зъб. Роман. 1944 /1945, 1947, 1950, 1955, 1960, 1970, 1983/; Кой надви мечката. Приказки. 1944; Житие-битие. Разкази. 1945 /1961/; В царството на буквите /в съавт. с Л. Станчев/. 1945; Въоръжената съпротива срещу фашизма в България. 1923–1944. 1946; Тревога. Драма. 1948 /1951, 1964, 1965, 1966, 1967, 1968, 1969, 1970, 1971, 1972, 1973/; Глас народен. Избр. разкази. 1952; Любов. Драма. 1952 /1953, 1968, 1977/; Щастие. Драма. 1954 /1962, 1964, 1968, 1977/; Вестител на идващата правда. 1954; Страх-страшилище. Избр. произведения за деца и юноши. 1956; Съчинения. В 5 т. 1956–57; Умните патици. Разкази. 1958; Заровено слънце. Драма. 1959 /1968/; Горчивата леща. Разкази. 1959 /1965/; Конфликти. Разкази. 1961 /1963/; Океанският кит. Разказ за деца. 1961; Култеса. Хумористични разкази. 1963; Отломки. Сборник афоризми, разкази и импресии. 1963; Часовникът и баклавата. Разказ за деца. 1965; Приказки. 1966; Опити. Есета. 1968; Васко космонавта. Разказ за деца. 1971; Търси се заглавие. Разказ за деца. 1971; Сияйна зора. Драма. 1972 /1974/; Бурени. Разкази. 1973; Избрани произведения. В 6 т. 1973–76; Лаком Генчо и Хитър Тренчо. Разказ за деца. 1974; Изграждане на творческата личност. 1976; Гошо и лъвът. Разказ. 1977; Надхитрената Хитрана. Приказка. 1978; Съчинения. В 4 т. 1984–85; Битки и приключения. Приказки и разкази. 1989.

ЛИТ.: П о п и в а н о в, Ив. Орлин Василев. Лит.-крит. очерк. 1965; Ч о л о в, П. Орлин Василев. Био-библиог-

рафски очерк. 1976; Василев, М. Орлин Василев. Лит.-крит. очерк. 1988.

Ив. Попиванов

ВАСЍЛЕВА, Весела Григорова /22.XII.1919, София – 6.I.1944, Виена/. Дъщеря на известния полит. и обществен деец Григор Василев. Завършва Първа девическа гимназия в София и слав. филология в Соф. ун-т /1942/. Специализира във Виенския ун-т, където подготвя докт. дисертация по старобълг. език. Загива трагично.

Публикува стихове и участвува в ред. колегия на ученическите издания „Звън“ и „Ученически подем“. Сътрудничи и в списанията „Първи стъпки“ и „Родина“. В поезията ѝ се открояват няколко теми и мотиви: градът, самотата, природата, любовта, изкуството, войната. Интерпретирани в подчертано лирико-камерен план, те разкриват благородно съчетани проницателен интелект, крехка чувствителност и нравствен максимализъм.

СЪЧ.: Стихотворения. Лирични фрагменти. Писма. 1981 /1990, посм. издания/.

Л. Малинова

ВЀЖИНОВ, Павел /псевд. на Никола Делчев Гугов/ /9.XI.1914, София – 21.XII.1983, София/. Изключен за леви убеждения, завършва гимназия като частен ученик /1938/. Учи философия в Соф. ун-т /1939–44/. През есента на 1944 заминава на фронта, където е военен кореспондент и гл. редактор на в. „Фронтовак“. През 1947–51 е зам. гл. редактор на в. „Стършел“, 1951–54 – на сп. „Септември“. Сценарист, зам. генерален дир. и предс. на Худ. съвет в Бълг. кинематография /1954–72/, гл. ред. /от 1973/ на сп. „Съвременник“.

Печата за пръв път през 1932 във в. „Жупел“ /с псевд. Мустафа/. Сътрудничи на вестниците „РЛФ“, „Щит“, „Литературен преглед“ и на сп. „Изкуство и критика“. Изявява се като художник урбанист още с дебютния сб. разкази „Улица без паваж“, в който скицира в репортажен стил мизерното всекидневие и социалните стремления на хората от столичните предгradия. Сб. разкази „Дни и вечери“ бележи укрепнал аналитико-психол. усет и интерес към персонажи от буржоазните среди. В романа „Синият залез“ те са в центъра на изображението. Стремейки се към интригуващо социално-изобличително повествование, В. съчетава елементи на криминалната, диаболичната, еротичната и булевардно-сензационната литература. При публикуването на романа през 1947 този тип литература е в рязко противоречие с новите обществ.-култ. и естетически конвенции и „Синият залез“ е отхвърлен от критиката като проводник на упадъчни фройдистки, порнографски и др. идеи. Междувременно В. пише хумористични разкази, пародии и фейлетони, посветени на актуалната обществ. действителност. Осмисля и военновременните си впечатления в поредица творби, най-значими сред които са повестите „Втора рота“ и „Златан“. Въпреки известен идеен схематизъм и описателност в тях на преден план са изведени проблемите на човешката личност. Наблюденията върху нейната социализация и истор. активност се задълбочават в творбите с антифашистка тематика – повестите „В полето“ и „Далеч от бреговете“, новелата „Нашата сила“. В тях повествователният фокус постепенно се премества от непосредната събитийна динамика към етиката и оттам – към философията на революционното движение. Светогледно-филос. характер на белетристичния конфликт е най-отчетлив в романа „Звездите над нас“. В него персонажите съидейници се конфронтират в зависимост от възгледите си за ролята на отделната личност в обществ. процеси, за революционно-практическата приложимост на теоретичното познание и т. н. Диалозите им, съдържащи явни или скрити цитати, отварят романовия сюжет към клас. филос. наследство /И. Кант, Б. Спиноза/ и към идейните полемики в Б-я през 30-те г. /Д. Михалчев – Т. Павлов/. Така романът е зареден с полемични обществ.-идейни внушения, насочени срещу елементарно-прагматичния политизиран прочит на филос. теория и най-вече – срещу незачитането на човешката индивидуалност. В разрез с класово-партийния релативизъм В. подчертава присъщата ѝ абсолютна ценност, достойнство, автономност на волята и с това набелязва контурите на обобщаващата антропологична представа за личността, която ще се утвърди в прозата му през II половина на 70-те г. А през 60-те той тематизира главно кризата на моралните ценности в съвр. общество. След неуспешния опит да съчетае в „Сухата равнина“ злободневна строителна проблематика с конвенциите на т. нар. производствен роман В. отново се обръща към кратките повествователни форми в сб. разкази „Момчето с цигулката“ и „Дъх на бадеми“. Моралният упадък в съвр. общество е предмет на анализ и в романа „Малките приключения“, в който чрез историята на една професионална проститутка са осветлени премълчавани до този момент в бълг. литература социални явления и типове. Нравствената тревога сближава социално-психол. проза на В. с фантастичните му творби /повестите „Сините пеперуди“, „Когато си в лодката“ и „Над всичко“, романа „Гибелта на Аякс“/. Свободно от технически атрибути, изображението клони към поетиката на тайнственото, загадъчно-чудесното, при което представлява поле по-скоро за етично-психол. и филос., отколкото за научнопрогностични изводи.

Духовната си свързаност със съвременността В. заявява и в криминално-приключенските творби, предназначени предимно за юноши /„Следите остават“, „Произшествие на тихата улица“/, и в творбите на спортна тематика /„Знамена над стадиона“, криминалната повест „Голямата стъпка“, репортажно-пътеписните бележки за олимпиадите в Хелзинки и Мелбърн/. След новелистичното творчество през 60-те г. темата за приемствеността преминава в романа „Нощем с белите коне“, в който нравственото поведение на личността е ретроспективно обвързано с родословните ѝ корени, така че днешните ѝ действия се разкриват като брънка от дълголетен истор.-социален процес. Романът е равносметка на един човешки живот, но и съсредоточие на проблеми, разисквани в предишни произведения на В.: за отчужденността като интимно състояние на индивида, за стимулиращата роля на любовта и изобщо на духовната взаимност, за уязвимостта на творчеството в едно анормално общество, за моралните основания на обществ. отговорност на науката и т. н. Третоличната обектно-пластическа изразност е съчетана с метафорична обобщеност и емоционална експресивност на предметната среда, интригуващата фабула – с лайтмотивни повторения. Сред тях най-значим е мотивът за белите коне, символизиращи волност и благородна просветленост на духа. Повестите „Бариерата“, „Езерното момче“, „Белият гущер“, „Измерения“ и романът „Везни“ могат да се означат като „антропологични“, доколкото в тях В. търси в човешката природа определящите истор. ѝ еволюция първични материи и структури. Предмет на худ. анализ са светогледно-психическите корелации разум – емоции, логика – интуиция, интелект – инстинкт, посредством които човекът се идентифицира сред обкръжаващия го природен и социален космос като мислещо и творящо същество. Най-представително свойство на личността според В. е нейната духовна незавършеност, изменчивост и безпределност, подхранващи усилията ѝ да превъзмогне наличното битие и да разчупи отеснелите светогледни и ценностни хоризонти. Разчупването на хоризонтите се свързва по правило с някакво кризисно състояние на психиката – прекомерна впечатлителност /„Езерното момче“/, натрапчива идея /„Бариерата“/, ускорена биологична и интелектуална мутация /„Белият гущер“/, амнезия /„Везни“/, и е последица от конфликтния сблъсък на различни светогледно-познавателни /а не просто морално-поведенчески/ позиции. Така съвр. етични противоречия се преобразуват в противоречия между пределността на съществуването, доминирано от елементарно-прагматичния здрав разум, и безпределните, макар все още скрити възможности на търсещата човешка мисъл. Специфичен белег на изображението във Вежиновата „антропологична“ проза е раздвоеността между реалното и фантазното, житейски правдоподобното и символно-чудесното, привичното и загадъчно-необяснимото. В. е автор на сценарии на игрални и телевизионни филми: „Следите остават“, „Специалист по всичко“, „Това се случи на улицата“, „Средношна среща“, „Неспокоен дом“, „Дъх на бадеми“, „Процесът“, „Скорпион срещу Дъга“, „Трета след слънцето“, „Тримата от запаса“, „Зарево над Драва“, „Аз съм атомна“, „Бариерата“ и др. На чужди ез. са преведени следните негови творби: „Следите остават“ /рус., словен., унг./, „Далече от бреговете“ /англ./, „Нашата сила“ /нем./, „Произшествие на тихата улица“ /чеш./, „Втора рота“ и „Звездите над нас“ /кит., рус., чеш./, „Сините пеперуди“ /чеш./, „Момчето с цигулката“ /рус./, „Гибелта на Аякс“ /рум., рус./, „Кутия за енфие“ /унг., чеш./, „Нощем с белите коне“ /естон., казах., кит., литов., нем., пол., рум., рус., словаш., словен., укр., фр./, „Бариерата“ /рус., словаш., укр., унг., хол., чеш./, „Езерното момче“ /литов., рус., унг./, „Малки семейни хроники“ /чеш./, „Везни“ /пол., рум., словаш./. Произведения на В. намират критически отклик в статии и студии в чуждестр. лит. пер. печат, в самостоятелни изследвания.

СЪЧ: Улица без паваж. 1938; Весело сърце /в съавт. с Челкаш/. 1938; Дни и вечери. 1942; Чудното откритие. Разкази. 1946; Дни на героите /в съавт. с Ив. Мартинов/. 1946; Синият залез. Роман. 1947; Ръката. 1947; На пост. Разкази. 1947; Мека мебел. Хумористични разкази. 1948; Втора рота. Повест. 1949 /1963, 1968, 1970, 1976/; За честта на родината. Роман за юноши. 1949 /1972, 1975, 1981, 1985/; В полето. Повест. 1950; Знамена над стадиона. Повести. 1950; Сухата равнина. Роман. 1952 /1957/; На олимпиадата в Хелзинки. 1953; Следите остават. Роман за юноши. 1954 /1955, 1970, 1978, 1984, 1987/; До Мелбърн по въздух и море. 1957; Далече от бреговете. Повест. 1958; Нашата сила. Разкази. 1958; Невероятни истории. Хумористични разкази. 1958; Произшествие на тихата улица. Повест за юноши. 1960 /1967, 1971, 1979/; Краят на пътя. Повест. 1958; Момчето с цигулката. Разкази. 1963; Голямата стъпка. Роман. 1963 /1974/; Избрани повести. 1964; Избрани разкази. 1965; Човекът в сянка. 1965; Дъх на бадеми. 1966; Звездите над нас. Роман. 1966 /1969/; Сините пеперуди. Научнофантастични новели. 1968 /1970, 1980/; Прилепите летят нощем. Роман. 1969 /1984/; Разкази. 1969; Малките приключения. Роман. 1970; Гибелта на Аякс. Научнофантастичен роман. Над всичко. Фантастична повест. 1973 /1989/; Кутия за енфие. Роман. 1973; Самопризнание. Роман. 1973 /1986, на рус. ез./; Избрани произведения. В 2 тома. 1974; Нощем с белите коне. Роман. 1975 /1976, 1980, 1981, 1983, 1987/; Бариерата. Повест. 1976; Бариерата. Белият гущер. 1977 /1978/; Синият камък. Разкази и повести. 1977; Езерното момче. Повести. 1978; Малки семейни хроники. Ироничен ро-

ман. 1979 /1988/; Аз съм атомна. Роман. 1981; Повести. Бариерата. Белият гущер. Измерения. 1982 /1987/; Везни. Роман. 1982 /1986/; Избрани произведения. В 4 тома. 1984; Белият гущер. Повести и разкази. 1985.

ЛИТ.: Николов, М. Павел Вежинов. Лит.-крит. очерк. 1959; Узунова, Р. Павел Вежинов. Лит.-крит. очерк. 1980; Ненчева, В. и др. Павел Вежинов, Салис Таджер, Богдан Глогински. Биобиблиогр. очерк. 1984; Книга за Павел Вежинов /съст. Ат. Свиленов/. 1987; Игов, Св. Павел Вежинов. Творчески портрет. 1990; Климчук, В. Н. Творчество Павла Вежинова. /Концепция человека. Художественное своеобразие/. Киев. 1991.

С. Беляева

ВЕЛЍЧКОВ, Георги Василев /7.IV.1938, Сливен/. Завършва гимназия в родния си град /1956/ и право в Соф. ун-т /1962/. Адвокат в юрид. консултация в Сливен /1962–66/, драматург на Сливенския драм. театър /1966–68/, журналист /1968–69/ във в. „Сливенско дело", ред. /1973–74/ в сп. „Родна реч", през 1974–75 – в сп. „Септември", 1976 – в сп. „Пламък"; ред. в изд. „Бълг. писател" /1977/, в киностудия „София" при Бълг. кинематография /1977–80/. Ред. и зав. отдел „Белетристика" /1980–92/ и гл. ред. /от 1992/ в ИК „Бълг. писател". Депутат в VII ВНС /1990–91/ от Дискусионния клуб за гласност и преустройство, чийто учредител и съпредседател е от ноем. 1988.

Първата му публикация е разказът „Обикновен случай", отпечатан във в. „Сливенско дело" през 1957. През 1965 Сливенският драм. театър поставя пиесата му „Сезонът на надеждите", а през 1966 излиза дебютната му книга „Прости чудеса". Сътрудничи на всекидневни публиц. и пер. лит. изд. с разкази, новели, повести, лит.-крит. материали. Разработва предимно малките прозаични форми. Превес в творчеството на В. имат слабосюжетните психологически разкази и етюди, в които подлага на худ. изследване сложни и съкровени сфери от духовния и душевния свят на съвременника, навлиза в глъбините на човешката психика. Повечето от разказите му са написани върху автобиогр. основа и имат изповеден характер. Обикновено се оттласква от тривиални семейни и битови ситуации; събитията са често само декоративен фон, на който се разгръщат психол. анализи или се проследява психол. мотивация на човешките постъпки. Напрегнатата атмосфера на творбите му се подхранва не от фабулата, а от вътрешнопсихологическите движения, от интелектуалната и емоционалната динамика. Разказваческият му маниер е сдържан, чужд на илюстративността и обстоятелствеността, в него преобладава съзерцанието и проникването в многозначните психол. детайли. Притежава строг стил, неправолинейно, усложнено худ. мислене, прецизен и лаконичен, но богат на подтекстови внушения език. Повествованието му е наситено с лиризъм, нерядко оцветено със сатирични и иронични интонации. Важна структурообразуваща функция се предоставя на спомена и особено на онзи, чрез който действието се пренася в детството – писателят предпочита да показва света, пречупвайки го през призмата на детската сетивност. Детският свят като обект на худ. изображение присъствува в творчеството на В. още от „Прости чудеса" /„Възрастни", „Черни въглища", „Букетчето", „Топла квартира", „Корени"/ – интересуват го пътищата на познанието, чрез които детето открива света и себе си, взаимоотношенията му с възрастните. Проблемите за човешкото общуване, за самотата и отчуждението заемат доминиращо място сред многообразието от теми и сюжети. Персонажите му са чувствителни натури, склонни към самовглъбяване и самоанализ, търсещи в самотата себе си. Най-често те са творчески личности: писатели, журналисти, драматурзи. Тяхната душевност и преживявания, както и въпросите за същността на таланта, психологията на худ. творчество определят друг важен проблемен кръг в разказите на В. и особено в сб. „Щъркел в снега" /„Ако нямаше болка", „Нещо непременно синьо", „Добрият дядо Мраз" и др./. В рецензиите и лит.-крит. си статии В. проявява подчертан интерес към творчеството на млади бълг. автори, както и към нови книги на съвр. амер., англ. и рус. прозаици. Кн. „Прости чудеса" е преведена на грц. ез. /1977/; разкази и новели на В. са публикувани в чуждестр. периодика или в сборници с творби на бълг. писатели – на литов., нем., пол., рум., рус., унг., финл. и фр. език.

СЪЧ.: Прости чудеса. Разкази. 1966; Самотна луна на небето. Разкази. 1972; Приказки за мен и за вас. Разкази. 1975; Щъркел в снега. Разкази. 1977; Вместо гроздобер. Новели. 1978; От трите страни на барикадата. Разкази и новели. 1980; Последен кръг над океана. Новели. 1981; Навикът да умираме. Разкази. 1985; Еньовден. Повести. 1986; По-опасно и от смелостта. Разкази. 1987; Ранна есен, свечерява се. Разкази и новели. 1988; В антрето на демокрацията. Публицистика. 1990; Способи за самозалъгване. Критика, публицистика, есеистика. 1990.

Р. Русев

ВЕЛЍЧКОВ, Константин /Константин Величков Петков/ /1855, Пазарджик – 3.XI.1907, Гренобъл, Франция/. Завършва Цариградския лицей /1874/. Учител по бълг. и фр. ез., история и география в Пазарджик /1874–76/, предс. на читалище „Виделина" в града. Чл. на революционния к-т в Пазарджик. Заедно с Т. Каблешков участвува активно в подготовката на Априлското въстание /1876/. Арестуван и осъден на смърт. Няколко месеца е в зат-

вор; спасен е от европ. комисия, разследваща беззаконията при потушаване на въстанието. Писар в Бълг. екзархия /1876–77/. След Руско-тур. осв. война се завръща в Пазарджик. Избран за член, а след това за предс. на Окр. административен съвет в Пазарджик /1878/ и нар. представител в Обл. събрание /1879–85/; дир. на нар. просвещение /1884–85/ в Източна Румелия. Следва право във Франция /окт. 1880 – авг. 1881/. Нар. представител в IV обикновено НС /май 1886/. По време на Стамболовото управление е полит. емигрант във Флоренция, Италия /1887–89/, където следва живопис; преподавател по фр. ез. в бълг. гимназии в Солун /1890–91/ и Цариград /1891–92/ и „доброволен изгнаник" в Цариград /до 1894/. Завръща се в Б-я в нач. на юни 1894. Избран за председател на бюрото на Нар. партия и за нар. представител в VIII обикновено НС. Назначаван е последователно за министър на обществ. сгради и съобщенията /1894/, на нар. просвещение /1894–97/, на търговията и земеделието /1897–98/. През 1898 минава към Прогресивно-либералната партия. Дипломатически представител в Белград /1902–04/. По решение на правителството на Р. Петров е отзован от поста и преждевременно пенсиониран. Разочарован от обществ.-полит. действителност и с разклатено здраве, В. отново емигрира. Умира на път за Гренобъл; след 2 г. костите му са пренесени в София. Действителен чл. на БКД /дн. БАН/ /1884/.

Обществ. дейност на В. още от младежки години е свързана с културата и литературата. Едва 17-год., той превежда заедно с Г. Николов драмата на В. Юго „Лукреция Борджия". В негов превод излиза Пушкиновата драма „Русалка". Драмата на В. „Невянка и Светослав" е поставена на сцена през 1872; първото си стихотворение публикува през 1874 в сп. „Читалище". След завършване на лицея В. изнася публични сказки в родния си град, урежда театр. представления, в които е и актьор. В. е един от радетелите и организаторите на гимнастическите дружества, избран е за член на техния Върховен к-т със седалище в Пловдив /1879/. По същото време става и гл. редактор на в. „Народний глас". В Пловдив В. развива усилена лит. дейност: пише драми, повести и разкази, статии, стихове и др. По негова инициатива с Ив. Вазов съставят двутомна „Българска христоматия" /1884/, която за пръв път запознава читателите с редица от шедьоврите на европ. литератури; голяма част от преводите е дело на В. Участвува заедно с Вазов в редактирането /1881–84/ на сп. „Наука"; след спирането му двамата основават едно от първите чисто лит. издания в Б-я – сп. „Зора" /1885/. Когато Вазов става редактор на сп. „Денница", В. му изпраща от Цариград първите 8 от „Писма от Рим", стихотворения и лит.-крит. студия за Л. Каравелов. Съставя 2 христоматии за началните и горните класове, които излизат през 1890 в Солун. Подготвя курс по всеобща история на литературата, отпечатан по-късно в Пазарджик. Особено плодотворен е периодът от лятото на 1891 до средата на 1892, когато се завръща в Цариград. Тук създава повечето от своите „Цариградски сонети" и стихотворения за деца, довършва „Писма от Рим", превежда Шекспировата драма „Макбет" и Дантевата „Божествена комедия", започва да пише спомените „В тъмница". Редовно сътрудничи на лит. списания „Мисъл", „Български преглед", на сп. „Лъча", редактирано от брат му Б. Величков. Основава сп. „Ученическа беседа" /1900–04/, издава и редактира сп. „Летописи" /1899–1905/. По инициатива на В. се открива Държ. рисувално у-ще в София, учредява се Висш учебен съвет при М-вото на нар. просвещение. В. основава /1896/ сп. „Училищен преглед", създава закон за депозиране на 2 екз. от всички печатни произведения в Нар. библиотека в София и Пловдив. В. е един от основателите и почетен председател на Д-вото за поддържане на изкуството; съдействува за организиране на ученически библиотеки, читални и др. В. владее фр., ит. и рус. език и развива активна преводаческа дейност, воден от благородната идея да се разшири кръгозорът на бълг. читатели. Освен „Божествена комедия" от Данте Алигиери В. превежда творби на Софокъл, Теокрит, Хораций, Фр. Петрарка, Т. Тасо, Дж. Кардучи, Стекети, У. Шекспир, Молиер, Х. Хайне, А. С. Пушкин, Н. А. Некрасов, Язиков и др. Изявява се и като лит. критик с творчески портрети на възрожд. писатели Г. С. Раковски, В. Друмев, П. Р. Славейков, Д. Войников, Гр. Пърличев, Л. Каравелов и Хр. Ботев; пише рецензии за произведения на Вазов, П. Яворов, А. Страшимиров, К. Христов, Елин Пелин, Ц. Церковски, Тр. Кунев и др. В. създава и живописни творби. Негови картини притежават Нац. худ. галерия, Соф. град. худ. галерия, худ. галерии в Пловдив, Пазарджик и частни лица.

Творчеството на В. е създавано в редките затишия между отговорни полит. ангажименти, които е поемал, поради което то не е обемисто; много от книгите му са отпечатани след смъртта на автора. Личност с европ. ерудираност, В. е по възрожденски неуморен ентусиаст в работата си за издигане на култ. равнище на своите съотечественици. Драмите, които пише и превежда, а някои и сам поставя, имат за цел да повдигнат нивото на бълг. театър. Поезията на В. и главно „Цариградски сонети" се отличава с овладян лиризъм в изразяване на преживяванията, с доминиращ носталгичен тон в стиховете, посветени на отечеството;

дори интимната му лирика е омекотена от благородната идея за извисяване и усъвършенстване на човешката личност. Този мотив е характерен и за жизнерадостните му стихотворения за деца. Без да има особени постижения в драмат. си произведения, В. обогатява худ. поетичен бълг. ез. благодарение най-вече на преводите си. Стилистиката на „В тъмница“ е синтез от умело преплитане на реалистично изображение на фактите с емоционално въздействащ лиризъм, което я отличава от познатите дотогава мемоарно-епически произведения за Априлското въстание. В. е автор още и на „Възпоминания и впечатления от Цариград“, „Първата ми среща с Бенковски“, „Игнатиев и Бенковски“ и др. спомени. Повестите и разказите на В. също имат свое място в бълг. литература. Макар и да носят белези на сантиментализъм, те привнасят нови моменти с проблематиката си и дават насоки за развитието на бълг. белетристика. „Писма от Рим“ е изключителна не само за времето на появата си книга. Тя и днес изумява с богатата култ. ерудиция на автора, която определя познавателната ѝ стойност, с вдъхновения тон, издигащ я сред постиженията на бълг. есеистика. Култ. студии и портрети на В. се характеризират с ерудираност и литературноестетическа взискателност към авторите, за които пише. В рецензиите си за някои по-млади творци В. е повече благосклонен, воден от стремежа да поощри новоявяващите се имена. Псевд.: Джовани Белтрафио, Един българин от Южна България, А. Коса, П. Минев, А. И., А. М., В. П., К. В., С., С. К.

СЪЧ.: Невянка и Светослав. Драма. 1874; Винчензо и Анджелина. Драма. 1882; Всеобща история на литературата. 1891; Таласъмът. 1893; Детска гусла. 1894; Писма от Рим. 1895; В тъмница. 1899; Цариградски сонети. 1899; В решителния момент. 1901; Добре дошли. 1902; Патриарх Евтимий. 1906; Чужда литература. 1914; Пет имена. 1929; Любен Каравелов. 1938; Майка. 1943; Пълно събрание на съчиненията на Константин Величков. С предг. и под ред. на Ив. Вазов. В 9 т. 1911–15; Избрани произведения. В 1 т. 1955; Тъги и радости. Избр. произведения за деца и юноши. В 1 т. Под ред. на Г. Веселинов. 1957; Избрани произведения. В 2 т. Под ред. на Ст. Попвасилев и Ив. Сестримски. 1966; Цариградски сонети. В тъмница. Писма от Рим. Под ред. на Ив. Сестримски. 1980; Съчинения. В 5 т. Ред. Б. Делчев и др. С предг. от Ил. Тодоров. 1986–87.

ЛИТ.: П о п в а с и л е в, Ст. Константин Величков. Личност и творчество. 1926 /1939, 1947/; Константин Величков. Лит.-крит. очерк. 1960.

Р. Арнаудова

ВЕЛЍЧКОВ, Михаил Александров /13.XI.1917, София – 30.VIII.1993, София/. Завършва гимназия в родния си град /1937/ и право в Соф. ун-т /1941/, следва философия. През 1942–43 учи театрознание във Виена и Берлин. Сътрудничи на левия младежки печат, гл. ред. /1935–37/ на сп. „Ученически подем“. От 1945 е редактор в изд. „Нар. култура“, гл. ред. в Профиздат, драматург в Държ. театър в Смолян /1952/. Гл. секретар на РАБИС /1953/, ред. и зам. гл. ред /1954–74/ в сп. „Театър“, драматург в Театъра за младежта, София /от 1974/. Драматург, театр. критик и теоретик. Автор на аналитико-психологически пиеси, отличаващи се с екзистенциална конфликтност, интелектуално концепиране и камерна конструкция. Още в първите си пиеси /„Катерина иде при нас“, „Пътят на Елена“/ се насочва към психол. микрокосмос на персонажа. Интересува се от затворената, лишена от външна атрактивност и динамика драматична ситуация, в основата на която стоят психологическите мотивации на личността. Изследва разпадащия се личностен статус на индивида, разрива между емоционално-психол. и социалното му битие, но без да стига до гротескния универсум на западната драматургия на абсурда, тъй като и в кризисната точка на разпад и деформация открива съхранени нравствено-психол. и духовни устои. През 70-те г. В. утвърждава творческия си стил /„Добър ден като този“, „Прекрасни като истински“/, насочва се към затворените пространства на камерната пиеса и пластиката на интимния театър. Ограничава до минимум персонажите, затваря сценичното пространство до една стая, самотна пейка, към плажна ивица. Времето е сгъстено, интериоризирано в съзнанието на личността. Словото е семантизирано до пределност, наситено с емоционално-психол. и волеви рефлекси. Монологът и диалогът са само формални средства на изказа, те не предизвикват интригата, а само я експлицират. Интригата не е във веригата от събития, а в нравствено-психол. пространство на човека. Тези особености на поетиката и стилистиката на В. се доразгръщат в пиесите му от 80-те г. /„Понякога големите сини крила“, „Нощ и нежен блуз“, „Бягството“/, които се налагат със засилена лирико-психол. и сатирична насоченост, адаптивни са към радио- и телевизионни интерпретации. Персонажите са реални личности, раздвоени в търсенето на собствената идентичност, трагични в невъзможността да я постигнат и достойни в стремежа си към съхранените нравствени и духовни ценности. Тази специфична за сценична реализация и „особена“ за рецепиране драматургия има своето трудно битие в Б-я в годините на културна и политическа стагнация. И неслучайно пиесите на В. намират най-напред прием във Франция, Германия, Холандия, Финландия, Канада, Полша, Чехословакия. Поставяни и премирани на зап. сцени, излъчвани по радио и телевизия, те формират до голяма степен предс-

тавата за съвр. бълг. драма. В. защитава теоретическите си схващания за драмата в „Тетрадки по драматургия“ /сп. „Театър“, 1984/. Пиесата му „Господи, помилуй“ /сп. „Мост“, 1989/ разработва в познатия стил темата за парализиращия страх и насилие през тоталитаризма.

СЪЧ.: Хитлерова Германия. Репортажи. 1945; Пътят на Елена. Пиеса. 1947; Сборник пиеси. 1951; Катерина иде при нас. Пиеса. 1957; Дълъг зъб. 4 комедии. 1962; В края на нощта. Драма. 1966; Из големия град. Диалози, сцени, пиеси. 1968; С коня ход напред или почти комедия. Пиеса. 1971; Дългото мълчание. Драма. 1975; Като на театър. Приказки. 1976; Избрани пиеси. 1977; Бягството. Пиеса. 1981; Пиеси. 1984; Театър. Избр. пиеси. В 2 т. 1987; Господи, помилуй. 1989.

М. Иванова

ВЀЛЧЕВ, Велчо Петров /15.VI. 1907, Враца – 2.V.1991, София/. Завършва гимназия в родния си град и слав. филология в Соф. ун-т /1934/. Учител по бълг. ез. и литература в Кърджали, Пловдив и София /1936–42/. Доц. по бълг. и слав. филология в ун-та в Скопие /1943/. Проф. по рус. литература във Филол. ф-т на Соф. ун-т /1945/. Основател и ръководител на Катедрата по история на рус. и съв. литература /1945–65/. Специализира в Московския ун-т, където чете лекции по старобълг. и бълг. възрожд. литература /1946–47/. Чл.-учредител на Съюза на научните работници в Б-я /1945/, един от основателите на Ин-та за литература при БАН и ръководител на секция „Рус.-бълг. и съв.-бълг. лит. връзки“ /1948–65/. Чл. на Нац. славистичен к-т, основател и ред. /1946–84/ на сп. „Език и литература“. Декан на Ф-та по слав. филология и зам.-ректор на Соф. ун-т.

Работи в областта на старобълг., възрожд. и новата бълг. литература, рус. клас. литература, сравнително литературознание. Полага началото на изследванията на рус.-бълг. литературни отношения в Б-я през 30-те г. Проучва добросъвестно фактологическия материал, но отдава предпочитания на концептуалните построения. Автор е на статии, студии, предговори, рецензии, между които по-значителни са „Старобългарски елементи в творчеството на Пушкин“ /1937/, „Към творческата история на Каравеловата повест 'Българи от старо време'“ /1940/, „Социалната структура на България през X век според 'Беседата' на Презвитер Козма“ /1945/, „Възникване, идея и композиция на Алековия 'Бай Ганьо'“ /1946/, „Романът на Пушкин 'Евгений Онегин' в светлината на руското освободително движение“ /1949/, „П. Ю. Тодоров и руската литература“ /1957/, „Пенчо Славейков и руската литература“ /1958/, „Чехов и българската литература“ /1960/, „Пушкин и болгарская литература“ /1961/, „Творчеството на Григорий Цамблак в светлината на южнославянския Предренесанс“ /1961/, „Към идейно-творческата проблематика на богомилската книжнина“ /1962/, „Жанровата структура на Вазовия роман 'Под игото'“ /1968/, „Проблема человека в комедии Грибоедова 'Горе от ума'“ /1971/, „Търновската книжовна школа и предренесансовото движение на Балканите“ /1974/, „Проблемата за човека и света у ученици и последователи на Евтимий Търновски“ /1980/, „'Прогласът към Евангелието' – възвестяване на културното самоопределение на славянския етнос“ /1983/ и др. Съавтор на „Учебен руско-български речник“ /1953/ и „Руско-български речник. Т. 1–2“ /1960, 1986/. Участвува в множество научни сесии, симпозиуми в Б-я и чужбина, в междунар. славистични конгреси. Чл. на ред. колегия и един от авторите на „Кирило-Методиевска енциклопедия“ /т. 1, 1985/. Псевд.: В. В. Красногорцев.

СЪЧ.: Л. Каравелов и Н. В. Гогол. Принос към изучаване на руското литературно влияние у нас. 1938; Йордан-Йовковите „Старопланински легенди“. Естетиколит. опит. 1939; Константин Кирил и Методий в старобългарската книжнина. 1939; Отец Паисий Хилендарски и Цезар Бароний. Към изворите на Паисиевата „История“. 1943; Пиесата на М. Горки „На дъното“ в ново осветление /на рус. ез. 1948, на бълг. ез. 1949/; Руска литература в образци и очерци. Ч. 1–2. 1953–55; Максим Горки – велик съветски и световен писател. 1956; Въздействието на руската класическа литература за формиране и развитие на българската литература през XIX век. 1958; Изучаване на руско-българските и съветско-българските литературни връзки за 15 години /в съавт./. 1959; Тургенев в Б-я. Втората половина на XIX век /на рус. ез./. 1959; Идеологията на Паисий Хилендарски. 1962; Руската литература в образци и очерци. XI–XVIII век. 1963 /1978/; Руско-български литературни взаимоотношения през XIX–XX век. От Фонвизин до Горки. 1974; От Константин Философ до Паисий Хилендарски. 1979; Паисий Хилендарски – родоначалник на Българското просвещение /на англ. ез./. 1981; Паисий Хилендарски. Епоха, личност, дело. 1981 /1987/; Свят на героика и красота. „Старопланински легенди“ на Йордан Йовков. 1992.

З. Петров

ВЀЛЧЕВ, Петър Велчев /22.IV.1944, с. Искрец, Соф. област/. Завършва гимназия в София /1962/, исп. и бълг. филология в Соф. ун-т /1968/. Ред. в изд. „София-прес“ /1969–71/. Аспирант по естетика в Соф. ун-т; филолог-проучвател /1975/, н.с. /1979/ и ст.н.с. /1985/ в Ин-та за литература при БАН. Защитава канд. дисертация на тема „'Дон Кихот' и българската литература“ /1979/. Зав. секция „Сравнително литературознание“ /от 1991/. Чл. на Асоциацията на испанистите в Б-я, бълг. секция на Междунар. асоциация на писателите-криминалисти.

За пръв път печата през 1966 във в. „Софийски университет". Сътрудничи със стихове, статии, студии и поетични преводи на лит. пер. печат, на чуждестр. издания /„Известия на АН на СССР", „Списание на Испанската кралска академия" и др./. Поезията му се отличава с интелектуална дълбочина, непосредственост на преживяването, стремеж към нови лирич. форми. В. работи в областта на лит. теория, история и критика, по проблеми на худ. превод, поетиката на бълг. поезия, сравнителното литературознание. Изследва българо-исп. лит. отношения. Автор е на статии и портрети за Ив. Вазов, П. К. Яворов, Н. Райнов, Д. Дебелянов, Ем. Попдимитров, Ас. Разцветников, Н. Вапцаров, Ал. Геров, Ем. Станев, Д. Методиев, Бл. Димитрова, Хр. Фотев, Р. Радков, Б. Христов, М. Башева и др. В. участвува в антологии и сборници като преводач на творби от А. С. Пушкин, М. Ю. Лермонтов, Ф. И. Тютчев, И. А. Бунин, В. Я. Брюсов, М. Волошин, Б. Л. Пастернак, Ф. Арвер, А. дьо Вини, Л. де Камоинш, А. Мачадо, Ф. Г. Лорка, М. де Унамуно, М. Ернандес, Н. Гилйен, С. Валйехо, Р. М. Рилке и др. рус., нем., фр., исп. и латиноамер. поети. Съст., ред. и преводач на сб. „100 шедьоври на сонета" /1978/, на стихове от Ел. Багряна /на англ. ез., 1970/, от Хр. Ботев /на исп. ез., 1972/, сборници със статии за Н. Вапцаров /1980/ и Гео Милев /1989/, на стихосбирките „Слово за Търновград" от Р. Радков /1991/, „Спомени за пространства" от Л. Любенов /1991/, „Глътка въздух" от Ас. Сираков /1992/. Ред. на превода на „Поемата за моя Сид" /1984/, преводач на кн. „Нощната теменуга" от А. А. Блок /1992/ и др. Стихотворения и статии на В. са преведени на исп., пол., рус., финл. ез. Псевд.: Петър Апостолов.

СЪЧ.: Рецепцията на Сервантес в българската литература. Монографичен очерк. 1978; Поглед върху поезията. Статии. 1989; Дон Кихот в българската поезия. 1988; Оскъдно слънце. Стихотворения. 1989; Местожителство. Стихотворения. 1991; Ангелът на здрача. Сонети. 1992; Самотен плувец. Стихотворения. 1992; Поезия и поетика. Студии. 1992.

З. Петров

ВЕСЕЛЍНОВ, Георги Владимиров /3.III.1909, София – 22.VII.1978, София/. Детството си прекарва в с. Рани луг, Соф. област. Учи гимназия в Койнаре, Кнежа, Бяла Слатина. Завършва слав. филология в Соф. ун-т /1934/. Учителствува в Кула, Пловдив, София. През 1947 е лектор по бълг. ез. в Белград. Асистент /1947/, проф. по история на бълг. литература след Освобождението /от 1959/ в Соф. ун-т.

За пръв път печата стихотворения в сп. „Жътварка". През II пол. на 30-те г. сътрудничи на детските издания „Светулка", „Детски свят", „Венец". Като лит. историк проучва биографията и творчеството на Ал. Константинов /„Алеко Константинов. Критико-биографичен очерк". – ГСУ, Филол. ф-т, т. 53, 1959, кн. 1/, на Д. Полянов. Най-успешни са заниманията му с литературата за деца. Автор е на статии за творчеството на В. Ив. Стоянов, Ран Босилек, за творбите за деца и юноши на Н. Вапцаров. Пише учебници, съставя христоматии и сборници с избр. стихове за деца: „Българска детска литература. Христоматия". 1964 /1966, 1971, 4 доп. и подобр. изд. 1975, 1978/; „Златна книга на песните. /Сб. нар. песни за деца/" /съвм. със Здр. Сребров/. 1949 /1968/; Детска литература. Учебник за институтите за детски учителки. 1960 /1961, 1963, 1966, 1969/. Стиховете му за деца се отличават с лек, напевен стих и бодри, жизнерадостни интонации. Основен мотив е любовта към бащиното огнище и родния край, към природата, знанието и труда. Значителен дял от творчеството на В. е пронизан от закачлив добронамерен хумор.

СЪЧ.: Чудният скитник. 1939; Батко казва. 1947; Българската литература. Основни въпроси. Ч. 1–3. 1947; Златното пламъче. 1947; Ручеите пеят. 1948; Литературни очерци и портрети. 1959; Борбата срещу монархията и фашизма, отразена в българската литература. 1964; Гости неканени. 1964; Димитър Полянов. Лит.-крит. очерк. 1964; Да четем и да броим. Стихове за деца. 1965; Весело календарче. Стихове за деца. 1967; Майчица сенчица. Стихове за деца. 1968; Ручеят от планината. Стихотворения. 1970; Дъга. Стихотворения за деца. 1971; Безстрашните юнаци. Стихове за деца. 1972; Гора еленова. Приказка в стихове. 1972; Горска приказка. 1972; Как наш козльо стана слон. Приказка в стихове. 1978; Самохвалко. Приказка в стихове. 1978; Пролетна радост. Избр. творби за деца. 1979.

С. Беляева

ВЛА̀ЙКОВ, Тодор Генчов /13.II.1865, Пирдоп – 28.IV.1943, София/. Завършва средно образование в София /1885/. Следва слав. филология в Московския императорски ун-т с държ. стипендия /1885–88/. Връща са в Б-я, без да завърши пълния курс на обучение. Учител в Пирдоп /1888–91/ и Търново /1891–92/. Училищен инспектор в Соф. учебно окръжие /1892–94/. Учител в Соф. мъжка гимназия /1894–96/. Основател на първата бълг. земеделска кооперация в с. Мирково, Соф. област /1890/, на Бълг. народообразователно д-во /1893/. Предс. на БУС /1898/. Ред. /1902–25/ на сп. „Демократически преглед". Нар. представител /1901, 1919–20/. Един от основателите на Радикалдемократ. партия /1905/, чл. на нейното ръководство /до 1924/. Участвува в управлението на Демократ. сговор /1924/. От 1931 се оттегля от полит. дейност. Като студент В. се увлича отначало от идеоло-

гията на Д. И. Писарев, по-късно – на теоретика на народничеството Н. К. Михайловски. Възприема идеята за просвещението на народа като основен дълг на интелигенцията. Затова напуска ун-та и става учител. Развива активна просветна и обществ. дейност – изнася беседи, организира четения, създава библиотеки към селските у-ща, урежда вечерни и неделни у-ща за възрастни, издава читанки. Първи стихотворни опити В. публикува през 1882–83 в списанията „Здравец“ и „Марица“, а първите си разкази /„Седянка“ и „Разказ на една бабичка“/ – през 1885 в сп. „Народен другар“ /Русе/ и „Периодическо списание“. Като белетрист се оформя под влияние на бълг. разказваческа традиция /Л. Каравелов, Ил. Блъсков, В. Друмев/ и на рус. и укр. писатели /Н. В. Гогол, М. Вовчок, Г. И. Успенски, В. Г. Короленко/. Първите си значителни творби – повестите „Дядовата Славчова унука“ и „Леля Гена“, създава в Москва. Те отразяват светоотношение, формирано в патриархална среда, която издига в култ добродетели като почтеност, трудолюбие, любов към близките, грижа за семейството. В „Дядовата Славчова унука“, най-популярната Влайкова творба, елементите на битово-етнографско изображение се съчетават върху идилично-романтична основа с фолклорни повествователни прийоми. Разказът е подробен, спокоен, героите минават през обстоятелствата, без да се развиват и без драм. взаимоотношения, за да разрешат проблемите си в благополучен, типичен за нар. приказка финал – сватбата. Писателят изгражда свят, който познава добре и по който тъгува /престоят в чужбина засилва емоциите/, свят на хармония и топлота, желан, но далечен, а и вече невъзможен. Семейството става отправна точка за проникване в човешките взаимоотношения, в него фокусират особеностите на психология, бит, социалност. В „Леля Гена“ В. преодолява до голяма степен битовизма и уверено тръгва към социално-психол. проблематика; преминава от безконфликтността в патриархалната общност към усложнената индивидуална съдба и душевност. В тази повест е обрисуван и първият силен, художествено уплътнен и естетически въздействуващ женски образ в творчеството му. Така В. влиза в литературата на 90-те г. със своя тема – разрушаването на патриархалното семейство под влияние на социални фактори. В следващите си творби той е критичен към социалната действителност, защото тя разрушава човешките стойности – любов, взаимност, грижа за другите; заплашва уюта и спокойствието на живота /„Ратай“, „Чичо Стайко“, „Косач“/. С по-определена социално-крит. насоченост се отличават очеркът „Каменов“, скицата „Случайни срещи“, хрониката „Кметове“, повестта „Вестовой“, разказът „Кандидат за лакей“ и др. Худ. обобщение на народническите си идеи за учителя като възпитател на обществото В. постига в „Кметове“, „Учител Миленков“, „Нерешеният въпрос“. Но нар. учител, натоварен с непосилни социални функции на преобразовател на обществото, като худ. образ остава под равнището на др. негови герои. Поставен извън семейни взаимоотношения и битова среда, лишен от индивидуална психология, той е книжен и неизстрадан. Тези творби имат главно познавателна стойност – илюстрират определени социални явления и идеи.

В нач. на XX в. В. изоставя худ. творчество и се насочва към полит. дейност, за да се върне след ок. 2 десетилетия към него. И тогава отново тръгва от познатата и любима територия – семейството, навлиза в традиционни битови теми /отношението снаха – свекърва/, създава нови силни женски образи /„Стрина Венковица и снаха ѝ“, „Житието на една майка“/. Преживял разочарования, успехи, крушения на илюзии, узрял социално, той се връща към непосредственото човешко битие, към началата на живота. Усеща болезнено нравствените последици от нац. катастрофи – морална разруха, отчуждение, антихуманност. Желае да съхрани традиционните нравствени добродетели, да ги преосмисли и отново да отправи повик за любов, доброта, взаимност. Погледът към бита не е вече поетично-романтичен, а аналитичен, неговата идеализация е преодоляна по пътя на нравственото му оцеляване. В последните си повести В. представя като висша човешка добродетел духовния стоицизъм, добротворството, примирението, приело религиозна форма, но по същество израз на достойнство; утвърждава благословения труд, душевната щедрост. С тях за писателя започва период на преоценка на личния жизнен и творчески път, която през 30-те г. дава сериозни худ. резултати. Автобиогр.-мемоарната книга „Преживяното“ е разказ за живота на детето от подбалк. градче в навечерието на Освобождението /1878/ и на юношата ученик в София през първите свободни години. Тя е плод на продължителна подготовка и преосмисляне на преживяното. Творческо въображение, усет за емоционален пълнеж на детайла, око за скрития вътрешен смисъл на нещата вдъхват естетически живот на обикновени реални събития и факти. Създават илюзия за спонтанност на разказа, за автентичност на изображението. Детето-герой е артистично худ. превъплъщение на писателя и наред с детската гледна точка се долавя и неговият дистанциран зрял поглед. Допълнение към „Преживяното“ е мемоарно-публиц. книга „Завои“, където творецът разкрива искрено своя идеен път и съзряване, без да пести съмнения, колебания,

пристрастия. Кн. „Чиновничество и властници“ предлага чрез синтез на докум.-автентично и худ. повествуване явления от обществ. действителност: чиновническа корупция, нравствена деградация на административния апарат, изборни машинации, полит. безпринципност, кариеризъм. Идейно-тематично и образно тя кореспондира с някои ранни творби на Ив. Вазов, Ал. Константинов, Елин Пелин, М. Георгиев. В. е автор на много статии, печатани във в. „Съзнание“, в списанията „Демократически преглед“, „Мисъл“, „Учител“ и др. Основни теми са просветното дело, земед. и кооп. движение, нац. въпрос. Политикът В. е привърженик на парламентаризма и демокрацията, противник на личния режим на монарха и партизанщината. Търси нравствени стойности и в политиката, призовава за висок партиен и полит. морал /„Върху морала в партиите и в политическия живот у нас“, „В защита на парламентарното управление“, „Не само политическо съзнание, но и повече обществен морал“, „Общественото поведение у нас като фактор в парламентаризма“ и др./. Псевд.: Веселин, Здравко.

СЪЧ.: Вестовой. Повест. Б. г. /1940, 1941/; Дядовата Славчова унука. Повест. Б. г. /1917, 1927, 1928, 1929, 1941, 1946, 1978, 1985, 1989/; Седянка. Разказ. Б. г. /1941/; Стрина Венковица и снаха й. Повест. Б. г. /1938/; Разказ за леля Гена. 1890; Няколко мисли за народния учител като учител и на обществото. 1891; Ратай. Повест. 1894 /1941, 1957, 1961/; Разкази и повести. 1897; Няколко речи, изказани в XI-то ОНС. 1902; До г-да избирателите в Белоградчишка околия. 1903; Политиката на м-р Шишманов. Реч... 1906; Някои от належащите задачи на днешния политически момент и новото правителство. 1908; Личният режим у нас. Бележки върху неговото развитие и върху условията за премахването му. 1910; Разтурянето на XVI ОНС и отговорността за това. 1914; Леля Гена. Повест. 1917 /1941, 1946, 1947/; Днешният политически момент в Радикалната партия. Реч /в съавт. с Н. Савчев/. 1919; Съчинения. Т. 1–6. 1925–31; Две се млади залибиле. 1929 /1940, 1956/; Принос към въпроса за нашата образователна система. 1929; Добри Немиров. Бегла характеристика. 1932; Земеделският съюз. 1932; Преживяното. 1–3. 1934–42 /1985/; Чиновничество и властници. Очерки. Според бележките и спомените на моя брат. 1934; Завои. Из жизнения и творчески път на един писател и общественик. 1935; Златко. 1939; Косач. 1939; Моите родители. Из детските ми спомени. 1939; Съчинения. Т. 1–4. 1941–46; Из „Преживяното“. 1946; Избрани съчинения. 1949; Разкази. 1957; Русите идат. Откъс из „Преживяното“. 1960; Съчинения. Т. 1–8. 1963–64; Разкази и повести. 1967; Като бях момче. 1975.

ЛИТ.: Тодор Г. Влайков. Литературно и обществено дело. 1865–1885–1935. 1939; Крънзов, Г. Тодор Г. Влайков. Биографична скица. 1935; Константинов, Г. Тодор Г. Влайков. Лит.-крит. очерк. 1960; Панова, М. Земята в светоусещането на българския селянин /според произведенията на Т. Влайков, М. Георгиев, А. Страшимиров, К. Петканов, Елин Пелин/. Канд. дисертация. 1977.

К. Бъклова

ВО̀ЛЕН, Илия /псевд. на Марин Христов Стаменов/ /13.X.1905, с. Ъглен, Лов. област – 17.VIII.1982, София/. Учи в родното си село, в с. Дерманци, Лов. област, и в Луковит /1912–20/. Завършва Духовната семинария в София /1927/. Следва слав. филология в Соф. ун-т /1927–29/. През 1928 работи в ред. на в. „Ведрина“; секр. в Митрополията във Враца /1928–29/, чиновник в архива на Св. Синод /1930–37/, библиотекар в Нар. театър в София /1937–51/. Редактира сп. „Детско знаме“ през 1935–37, в. „Орле“ /1938/, през 1952–69 е редактор в отд. „Белетристика“ на изд. „Бълг. писател“, зам. гл. ред. /1962–66/ и ред. /1970–72/ на сп. „Септември“. Зам.-предс. на СБП /1962–66/.

За пръв път печата стихове през 1924 в сп. „Дионисус“; сътрудничи на сп. „Християнка“ – 1925–26. През 20–30-те г. публикува разкази във вестниците „Ведрина“, „Литературен глас“, „Пладне“ и в списанията „Копнежи“, „Златорог“, „Изкуство и критика“. Още от първата книга на В. „Черни угари“ тръгват основните теми на творчеството му – неволята на селския бит, но и красотата на селския труд, драмата на бедните в село, породена от социалните конфликти и от противоречията в душата на обикновения човек. С психологическо проникновение В. разкрива драматизма в постъпките и изживяванията на героите си; в изобразяването на бълг. село от 20-те и 30-те г. достига до „яростен реализъм“ /по думите на един от първите му критици Ал. Балабанов/. Героите в разказите на В. са „диви души“, но и „Божи хора“. Творби като „Грудка“, „Юноша“, „През една есен“, „Светица“, „Песента на земята“, „Когато зърното даде плод“ и др. са съществен щрих към вечната тема за любовта и страстта, омразата и благородното страдание. Чрез библейския сюжет в повестта „Йов“ В. навлиза в света на селянина, показвайки неговите духовни търсения, страдания и съмнения; бунтът на свещеник Назаров е психологически мотивиран и социално обусловен. Личната драма на героя е разкрита в сблъсъка на традиционната религиозност на селянина /отразена предимно във фолклорните обреди и обичаи/ с противоречията и скептицизма на личността. Съзвучен с традициите на Й. Йовков и Елин Пелин в худ. проза, творческият път на В. в последните години от живота му го извежда до сентенциозната проза. Книгите „Мисъл и думи“, „Търсене на истини“, „Осъзнаване“ очертават облика на писател, който умело се домогва до тайните и драмите на човешката душа, до същината и откритията на творческия процес, до магията на ези-

ка в худ. текст. В. е редактор на съчинения на Г. Райчев /1953/, Л. Стоянов /1954/, Й. Йовков /т. 5–7, 1956/, А. Страшимиров /т. 1, 3, 1962/, Й. Йовков /т. 1, 1968/. Повестта „Йов“ и отделни разкази на В. са преведени на рум. и фр. език /София-прес, 1968/.

СЪЧ.: Черни угари. Разкази /предг. А. Страшимиров, худ. Ст. Венев/. 1928; Кръстци. Разкази. 1931; Божи хора. Разкази. 1937; Радост в къщи. Разкази за деца. 1942 /1955, 1961, 4 доп. изд. под загл. „Шегите на дядо“. Сб. разкази, пътеписи и очерци. 1970/; Диви души. Разкази. 1945; Вълчи времена. Пиеса. 1956; Между два свята. Разкази. 1958 /1962, 1985, съст. С. Султанов/; Избрани разкази /предг. С. Султанов/. 1959; Златановата мечта. Разкази. 1960; Бедни хора. Разкази. 1963; Йов. Новела. 1964 /1967/; Избрани произведения. В 2 тома. 1965; Героят на селото. Разкази за деца. 1966; Мисъл и думи. Есета, изказвания. 1967; На село през войната. Разкази. 1967; Две пиеси. 1968; Еднакви имена. Разкази за деца. 1969; С хора се живее. Разкази. 1972; Хроника на селото. Разкази и повести. 1973; Търсене на истини. Мисли, бележки, есета. 1973; Съчинения. В 2 тома. Разкази и повести /предг. С. Султанов/. 1975; Проси-троши. Разкази за начална училищна възраст. 1975; Страни и хора. Пътеписи. 1978; Осъзнаване. Есета, интервюта, мисли, изказвания. 1980; Силата на живота. Разкази и повести. 1981; Денят кратък – нощта дълга. Разкази. 1982; Вишо гледа напред. Разкази и повести. 1982.

ЛИТ.: Султанов, С. Четирима белетристи. Лит. очерци. 1960; Бумбалов, Л. Илия Волен. Лит.-крит. очерк. 1976; Колева, Д. Белетристиката на Илия Волен. /Канд. дисертация, 1978/; Дамянова, Р. Илия Волен. Лит. анкета. 1980.

Р. Дамянова

ВУТЍМСКИ, Александър /псевд. на Александър Коцев Вутов/ /30.VII.1919, Своге – 23.IX.1943, Сурдулица, Моравско/. До 10-год. възраст живее в Своге. След трагичната загуба на близките си – майка, баща, двама братя, – починали в продължение на 1 г. от туберкулоза, се премества в София. Отначало живее при сестра си /която също умира от туберкулоза през 1937/, а после при единствено оцелелия си брат Кирил. Завършва I соф. мъжка гимназия /1937/. От 1938 следва клас. филология в Соф. ун-т, но заболява от туберкулоза и след 1 година прекъсва ученето си. Лекува се безрезултатно в различни санаториуми в страната, от пролетта на 1941 – в санаториума на Сурдулица.

Първото му отпечатано стихотворение е „Пак самичко“ /в. „Весела дружина“, № 6, 15 окт. 1935/, но първият му сериозен поетически дебют е стихотворението „Улицата“ /сп. „Ученически подем“, 1936–37, № 2/. Началните творчески изяви на В. са свързани с ученически и др. леви издания – „Ученически подем“, „Звън“, „Светлоструй“, „Трезва младеж“ и др. Участвува заедно с Ал. Геров, В. Осиковска, Л. Йорданов и Ем. Манов в издадения от тях лит. сб. „Праг“ /1938/; като студент – в лит. сб. „Жажда“ /1939/. Публикува и в „Млад кооператор“, „Кооперативна просвета“, „Росица“, „Вестник на жената“; подписва се Ал. Вутов, Ал. Коцев, Ал. Вълканов. От май 1939 редовно сътрудничи в издаваното от Вл. Василев сп. „Златорог“, където са публикувани най-значителните и най-зрелите стихотворения на поета, подписани с псевд. Ал. Вутимски. Началните творчески прояви на В. са като че ли опит да избяга от предопределението на съдбата. Те са още младежки наивни стихотворения, нерядко заредени с оптимизъм и вяра в бъдещето, често дори с борчески патос, несвойствен за поета. Скоро чувството на обреченост, дълбоко прикривано, но носено като кръст още от детството, заема съответствуващото на личността и самосъзнанието ѝ място. Тази обреченост никъде и никога не се декларира пряко, болката и страданието пренасят поета в друг свят, в който дистанцираността от реалиите на физическия свят му позволява да погледне на себе си и на всичко около себе си като че ли някъде отвън и отгоре. Затова все почесто В. предпочита самотата на бедна кръчмица пред вихъра на компаниите, чийто център доскоро е бил с декламациите си, степа и китарата. Поетичният му свят се населява със самотници – самотно момиче в кръчма, самотен фенер на забравен от всички кръстопът, самотно стърчащи есенни дървета, скитници и пияници, които призрачно се разминават и носят тежестта на житейския си кръст. Светлината отстъпва място на здрача зад прашния прозорец в хотелската стая; в здрача светът губи реалните си измерения, старият часовник отмерва изтичащото човешко време. Характерна за поетиката на В. е вариативността – темите и мотивите се повтарят, наслагват и обогатяват. Откъслеците живот, запечатани във всяко отделно стихотворение, се допълват, за да представят изповедта на „синьото момче“ /поетичен двойник на В./ – сложна, драматична фигура, съчетаваща ангелско очарование и демонски нрав. Вариативността е характерна и за есетата на В. Те доочертават худ. и естетическите възгледи на поета, повтарят или добавят нови щрихи към автобиографията му. Могат да бъдат определени като поетични размишления за житейски и нравствено-психол. явления /„За простотата“, „За силата“, „За парите“, „За равенството“, „За радостта“, „За най-смирените“, За наслаждението“ и др./. Написани без морализаторски патос, без излишно философстване, тези „късчета“ проза дооформят портрета на талантлив представител на поколението поети от 40-те г. в бълг. литература. В.

не успява да издаде приживе своя стихосбирка; остава неиздадена и худ. му проза /запазена в машинописен препис – 15 кратки есета, писани през 1941–43/.

СЪЧ.: Стихотворения. 1960; Избрани произведения. 1970; Избрани произведения. 1979.

ЛИТ.: Кунчев, Б. Александър Вутимски. Живот и творчество. 1984.

Ю. Обретенова

ВЪ́ЧКОВ, Юлиан Димитров /31.I.1936, Варна/. Завършва театрознание във ВИТИЗ /1958/. Защитава докт. дисертация в Ин-та за литература при БАН на тема „Българската драматургия /1878–1944/" /1987/. Завежда кабинет по режисура в Творчекия дом на актьора /1959–69/. От 1969 до 1990 е гл. редактор на сп. „Театър".

Есеист, театрален критик и историк, публицист. За пръв път публикува през 1955. Има над 600 публикации в пер. печат. Изявява се в различни области: естетика на театъра, история и теория на драматургията, телевизионна теория и худ. публицистика, социална психология. Един от създателите на оперативната телевизионна критика у нас. Автор на първата история на бълг. драматургия от нейното създаване през 1856 до 1979. Книгата му „Телевизията – живот и чудо" е сред основополагащите изследвания по проблемите на телевизията като средство за масова информация. Някои от социално-психол. му публикации носят белези на критическа проза. „Изкуството да живеем" е преведена на рус. език /1989/.

СЪЧ.: Живот с голяма и малка буква. Есета и публиц. очерци. 1965; Театрални светове. 1968; Човешки нрави. Есета. Свободни размишления върху всекидневни наблюдения. 1975 /1980/; Изборът в живота. Есета. 1981; Българска драматургия 1944–1979. 1981; Българската драматургия 1878–1944. 1983; Изкуството да живеем. 1984; Театърът – реалност и магия. 1986; Сезоните на възрастта, или Глад за обич. 1988; Българска драматургия 1856–1878. 1989; Телевизията – живот и чудо. 1990.

Л. Григорова

ВЪ́ЛЕВ, Димитър Йорданов /4.X.1929, с. Лесово, Бург. област/. Завършва гимназия в Елхово /1946/ и Школа по журналистика в София /1951/. Учител в родното си село /1949–50/. Ред. във в. „Народна младеж" – през 1956–61, в сп. „Младеж" – 1970–72, в изд. „Бълг. писател" – 1973–74. Зав. отд. /1974–78/ в сп. „Съвременник", чл. на писателската група към Профиздат /1978–90/.

За пръв път печата разказ през 1965 във в. „Литературен фронт". Творчеството му обхваща различни жанрове на прозата: разкази, повести, новели и романи. Ревнив към своето присъствие в лит. живот, авторът има амбиции и спрямо стиловото своеобразие на произведенията си. Характерна тяхна особеност е търсенето на метафорично разнообразие, което се наблюдава не само в пейзажните обрисовки, но и в представянето на душевния свят, на мисленето на героите. Социалното чувство на В. открива онези деформации в обществото, които създават благоприятни условия за израстване на непочтени и неспособни хора в управленските институции. Писателят е особено пристрастен към героите, които отстояват своите нравствени и гражд. принципи, дори когато са изхвърлени извън борда, заплащайки своето единоборство нерядко с цената на живота си. Силните характери на този тип герои, душевните им терзания, смелостта им да рискуват подхранват надеждата в устойчивостта на бълг. характер и корени. Творби на В. са преведени на кит., пол., рум., рус., унг., чеш. и др. езици.

СЪЧ.: Покрайнина. Разкази. 1966; Ние, величествата. Разкази. 1969; Ярост. Новели. 1969 /1975/; Южняк. Повест. 1970; Кардинал. Новели. 1976; Трите смъртни гряха. Роман. 1978; Южняци. Избр. новели. 1979; Отвъд реката Йордан. Новели. 1979; Утро в началото на юни. Разкази. 1983; Умът на звяра. Роман. 1986; Притчи за невинния. Роман. 1987; Жив или мъртъв. Разкази. 1987; Трите смъртни гряха. Умът на звяра. Романи. 1989.

Р. Арнаудова

ВЪ́ЛЕВ, Матвей /псевд. на Димитър Христов Вълев/ /21.X.1902, Ямбол – 7.XI.1944, с. Бугарени, Югославия/. Роден в семейство на гимназ. учител. Прекъсва образованието си и се препитава като машинописец, фабричен работник и докер на Бург. пристанище, дървосекач из Лонгоза, общ работник по жп линии. От 1922 публикува хумористични творби в списанията „Маскарад" и „Българан". Първият му белетристичен опит – „Из записките ми" – излиза в „Българан" през 1922 /№ 18/. Участието на В. в левия печат /с псевд. Матвей Босяка/ го сближава с Хр. Смирненски и Ал. Жендов. През юни 1923 заминава за Германия, за да следва журналистика. Членува в земляческото д-во „Нар. студент", което си поставя задача да информира европ. общественост за събитията в Б-я след 1923. Активно печата в неговия орган „Нарстуд" и в левите нем. вестници „Rote Fahne" /орган на ГКП/, „Die Welt am Abend", „Berliner Tagesblatt" с псевд. Heinrich Wolf. Изпраща материали в Б-я за списанията „Звънар" и „Пламък"; кореспондент на в. „Съзнание" – орган на бълг. емиграция в САЩ. През 1930 се преселва в Бразилия, търси препитание из степите и чифлиците с градинарство и земеделие. Завръща се в родината през 1934 по предложение на Ал. Жендов, сближава се с Хр. Радевски, Б. Ангелушев, Б.

Дановски, В. Лукова. През 1935–42 е чиновник в столичната община; в нач. на 40-те г. редактира луксозното илюстрирано сп. „Сердика“. От 1938 работи в Радио София, където създава радиотеатъра с Н. Вапцаров. Сътрудничи на ок. 60 издания – на списанията „Златорог“, „Изкуство и критика“, „Българска мисъл“, „Летец“, „Родолюбие“, на вестниците „Кормило“, „Жупел“, „Фронт на трудово-борческите писатели“, „Слово“, „Мир“, „Вестник на жената“, на дет. сп. и издания на кооп. движение. Заради участието си в официалния в. „Щурец“ е причислен след деветосепт. събития към писателите, поддали се на „фашистки влияния“. Доброволец във II световна война, загива в сражение с албанска СС дружина, прикривайки отстъплението на своята част.

Разказите и репортажите на В. могат да се разделят условно на 2 групи: „отсамни“ – със сюжети от бълг. действителност от 20–30-те г., и „отвъдни“, в основата на които залягат впечатленията му от Бразилия. Обединява ги темата за отчуждението и дух. разминаване между хората в урбанизираното индустриално общество. Където и да са – в родината, на презокеанските параходи или сред далечните джунгли и степи, персонажите живеят, обладани от безпокойство и жажда за промяна. Космополитното светоусещане и скитническата нагласа обезсилват порива им към сближение и „закотвяне“, правят ги пришълци както сред свои, така и сред чужди. Авантюрното им поведение е особено функционално в т. нар. бразилски разкази, разкриващи пред бълг. читател екзотичната общност на натурализирани европейци и цветнокожи коренни жители – каубои, касадори, наемни убийци, прислужнички, сеячки на ориз. В. повествува психол. проникновено за тяхната уязвимост от природните стихии и спонтанния им протест срещу обществ. неправди, подчертавайки вродената им артистичност и достолепие. Естетизирани и облагородени, образите на цветнокожите представляват дискретна полемична реплика срещу расистките теории, битуващи в навечерието на II световна война. Хуманистично-худ. внушения на В. се отличават с реализъм, достоверност, визуално-кинематографична експресивност и клонят към романов синтез – доколкото са скрепени от общо фикционално пространство /Сертонското плато/ и от общ персонаж, преминаващ от разказ в разказ. През 1943 писателят пристъпва към романова преработка на „бразилската“ си проза. Отпечатването на романа е осуетено поради бомбардировките над София. Публикуван след повече от 4 десетилетия под загл. „Ферма в Сертон“, той е най-зрялата му представителна творба.

СЪЧ.: Прах след стадата. Разкази. 1937; Войници и На брега. Разкази. 1938; Госпожата. Пиеса в 3 д. и 1 карт. /в съавт. с Ел. Багряна/. 1938; Крилата помощ. Пиеса в 3 карт. /в съавт. с А. Каралийчев/. 1938; На котва. Повест. 1938; Разковниче. Пиеска за малки спестовници в 3 карт. /в съавт. с Й. Стубел/. 1938; Малките мореплаватели. Разкази. 1939; Мечка стръвница. Весела игра в 2 д. /в съавт. с Й. Стубел/. 1939; Пороят. Пиеска в 2 карт. 1939; Пътници. Разкази. 1939; Знаменосци. Очерки из живота на велики кооператори. 1940; Отсам и отвъд. Разкази. 1940; Радост в живота. Разкази и репортажи.1940; Някога и днес. 1942; Отвъд и отсам. Избр. разкази. 1957; Избрани произведения. 1975; Ферма в Сертон. Роман. 1988.

ЛИТ.: Карастоянов, Хр. Матвей Вълев. Лит.-крит. очерк. 1982.

С. Беляева

ВЪЛЧЕВ, Йордан Тодоров /24.VI.1924, Кула/. Завършва гимназия в София и право в Соф. ун-т /1949/. Участвува като запасен офицер в последната фаза на II световна война /1944–45/, за което е награден с орден за храброст II ст. През 1947–49 е репресиран в лагера „Куциян“, през 50-те г. е съден 2 пъти по полит. обвинения. Работи като администратор /1957–86/ в сп. „Славейче“.

За пръв път печата през 1943 във в. „Литературен кръг“ /Видин/. Сътрудничи на пер. печат с разкази, очерци, репортажи и статии. Първата му книга „Боеве“ пресъздава впечатления от походите и боевете в Югославия, Унгария, Австрия. Тя предизвиква широк отзвук, но и противоречиви оценки от страна на критиката заради своя „абстрактен хуманизъм“. В. е автор на истор. романи, на разкази със съвр. тематика, през последните години – на множество полит. статии. Сб. „Родихме се змейове“, в който пародийно са преобразувани мотиви от езическата митология, е една от първите прояви на ремитологизирането на худ. представи, започнало в бълг. проза от II пол. на 60-те г. Заедно с есетата под загл. „Календар и слово“ този сборник реабилитира отхвърлената след 1944 древнобълг. традиция като градивен елемент в бълг. истор. живот. В повестта „Куциян“ – докум. разказ за насилието над човека при тоталитарния режим, В. очертва галерия от характерни социално-психол. типове и поведенски модели. Псевд.: Ишбул /в. „Народно земеделско знаме“/. Негови разкази са преведени на пол., рум., рус. и унг. език.

СЪЧ.: Боеве. Разкази. 1946 /1981, 1990/; Надбягване с пътищата. Из бележника на един снабдител. 1956 /1986/; Напред знамената. Лято 840. Роман. 1963; Цар Симеон. Истор. очерк. 1965; Бунт на Владетеля. Лято 863. Истор. роман. 1967; Родихме се змейове. Разкази. 1969; Сигнали за атака. Разкази. 1969; Стъпала към небе. Роман. 1969 /1979, 1990/; Сватба. Разкази. 1971; Тошко и Божко. Разказ за деца. 1973; На педал. Разкази. 1978; Исперих. Опит на тема Владетелят и свободата. 1979 /1991/; От-

стъпление няма. Добър ден, капитане. Повести. 1981; Старо злато. Разкази. 1983; Цар Симеон. Хроника. 1984; Календар и слово. Есета. 1986; Надбягване. Роман. 1986; Наклонената пиза в Кула. Разкази. 1988; Куциян. Мемоари. 1990; Мими мимоза. Повест. 1991.

П. Велчев

ВЪЛЧЕВ, Найден Станев /30.VIII.1927, с. Брестница, Лов. област/. Завършва гимназия в Плевен и право в Соф. ун-т /1951/. През 1954–55 е редактор на сп. „Български воин“ и в. „Народна армия“, 1956–83 – в сп. „Септември“, 1983–88 – в сп. „Съвременник“; гл. ред. /1988–89/ на сп. „Дарители“. Председател на СПБ /1989–91/.

За пръв път публикува стихове през 1946 във в. „Лост“. Проявява трайно предпочитание към клас. стихови форми, в които съчетава изповедност с актуална проблемност, сюжетност с лирическа съзерцателност, образно-пластична нагледност с песенна звучност. В. опоетизира делничните състояния на съвр. човек – съзнанието му за воински дълг, радостта от труда, лит. творчество и общуването с природата, паметта на истор. минало и духовните традиции. Най-изразителни и естетически значими са любовните изповеди на лирическия „аз“ – издържани често в стил „ретро“, пронизани от ведра ирония или самоирония. В. се изявява и като активен преводач от рус. и белорус. ез. Превел е поемата „Василий Тьоркин“ от А. Т. Твардовски, повестите „Прокобата“, „Кариерата“, „Хайка“ от В. Биков, стихове от А. С. Пушкин, М. Ю. Лермонтов, Е. Межелайтис, Р. Гамзатов, М. Исаковски, Е. А. Евтушенко, Р. И. Рожденствески, Б. А. Слуцки, Д. Павличко и др. Плод на общуването с народите и културата на Русия и Беларус са книгите на В. „Северна светлина“ и „Белоруска бреза“. Съст. и преводач на сборниците на Н. Гилевич, Я. Купала, Я. Колас, М. Танк, А. Кулешов, П. Панченко и др. от библ. поред. „Съветски поети“. Стихове на В. са преведени на белорус. ез. под загл. „Белая чайка“. 1969.

СЪЧ.: На южната граница. Стихове. 1953; Тиха победа. Стихове. 1954; Малка повест. Поема. 1956; Край самотния кантон. Поемка за деца. 1959; Пъстра палитра. Стихотворения. 1960; Българска земя. Стихотворения за деца и юноши. 1963; Химни и повести. Стихове. 1964; Северна светлина. Стихотворения. 1965; Звъни, звънче! Детски стихове. 1968; Лунапарк. Стихове. 1970; Синьо цвете, влак, жена. 1975; Зърна за посев. Избр. стихотворения /1953–1973/. 1976; Златен август. Избр. стихотворения. 1977; Белоруска бреза. Пътепис за Белорусия. 1978; Две снежинки. Стихотворения. 1980; Фото „Esperanto“. Стихотворения за юноши. 1983; Написано на кленов лист. Стихотворения. 1984; Далечната тръба. Стихотворения. 1985; Гигантски слалом. Стихотворения. 1986; Далечен ден. Стихотворения и поема. 1987; Нежната жена. Стихотворения. 1987.

С. Беляева

Г

ГА̀БЕ, Дора Петрова /28.VIII.1886, с. Харманлък, дн. Дъбовник, Варн. област – 16.II.1983, София/. Дъщеря на Петър Габе, преселник от Русия, публицист и общественик. Завършва гимназия във Варна /1903/, записва естествени науки в Соф. ун-т /1904/, следва фр. филология в Женева и Гренобъл /1905–06/. Учителка по фр. ез. в Добрич /1907/. От 1911 до 1932 пребивава многократно /със съпруга си проф. Б. Пенев и самостоятелно, във връзка с преводаческата си дейност/ в чужбина: Полша, Германия, Швейцария, Австрия, Чехия, Франция, Англия. През 20-те и 30-те г. изнася в Б-я и зад граница сказки по проблеми на бълг. литература и за съдбата на Добруджа. През 1925 М-вото на нар. просвета ѝ възлага да редактира /съвм. със С. Андреев/ библ. поредица „Библиотека за най-малките". Ред. /1939–41/ на детското сп. „Прозорче". Г. е сред учредителите на Българо-пол. к-т /1922/, на Бълг. ПЕН-клуб /1927/ и негова дълг. председателка. Съветничка по култ. въпроси в Бълг. посолство във Варшава /1947–50/, представителка на Б-я в междунар. конгреси на ПЕН-клубовете, в междунар. срещи на писатели, преводачи и дейци на културата. Чл. на Нац. к-т за защита на мира и на К-та за балк. сътрудничество. За пръв път Г. публикува като ученичка в Шумен стихотворението „Пролет" в сп. „Младина" /1900/. Истинският ѝ творчески дебют са стихотворните цикли, поместени в списанията „Мисъл", „Демократически преглед" и „Ново общество" през 1905–06. От нач. на II десетилетие до края на 30-те г. обнародва поезия за възрастни и деца, пътеписи, разкази, есеистична проза, импресии, отзиви за театр. постановки и концерти, статии по въпроси на чуждестр. и бълг. литература, спомени за поети и писатели в списанията „Съвременна мисъл", „Златорог", „Полско-бълг. преглед", „Демократически преглед", „Листопад", „Добруджански преглед", „Изкуство и критика" и др., във вестниците „Слово", „Епоха", „Вестник на жената", „Свободна реч", „Зора", „Женски глас", „Мисъл", „Съвременник", „Вестник на вестниците", „Дневник", „Заря" и др., в детските пер. издания „Светулка", „Детска радост", „Детски свят", „Другарче", „Детски живот", „Росица", „Славейче", „Весела дружина", „Прозорче" и др. След 1944 публикува в лит. и пер. печат, в детските списания „Славейче", „Дружинка", „Деца, изкуство, книги" и др. Първата лирич. стихосбирка на Г. „Теменуги" е в духа на модния в нач. на века сецесионен сантиментализъм и отчасти – на налагащата се поетична конвенция на символизма. Създадена е с редакторската намеса на П. К. Яворов /стигаща до съавторство/ и при съставителството на проф. Б. Пенев, чиито образи поетесата съхранява трайно в емоционалната си памет, вплита имплицитно и чрез посвещения в късното си творчество. Втората ѝ поетична книга за възрастни „Земен път" представлява худ. животопис и психография на лирич. героиня, изобразена във време на личностно консолидиране и в дирене на нови посоки в живота. Избраният път е земен; понятията „път" и „земя" функционират с денотативната си яснота и чрез богатството на символните си значения. В сложна гама от ситуационно-психол. превъплъщения и емоционално-чувствени прояви се разгръща темата за любовта – страдание, всеотдайност, всеопрощение, като благороден избор и поведенска доминанта в живота на жената, проследена в традиционни битови реалии, сред градския пейзаж или при активната съпричастност на природата. Лирич. героиня – земна, жизнена, жадуваща полет и преображения, открива опорни точки за духа извън субективния „аз" – в света на изкуството, във всекидневието на „простите, мъдри хора", в истор. битие на нацията, на поробената родна Добруджа. Симптоматично за еволюцията на поетесата – житейската драма на безответната любов се превръща постепенно в драма на духа; лирич. субект се освобождава от кръга на солипсизма, страданието и самотата стават личностна школа за духовно оцеляване и изостряне на интелектуалната впечатлителност. Съзрява гносеологически пренасочено съзнание, обърнато към дилемите на човешкото битие, към загадките на природата и вселената. Виталността на лирич. субект е извор на светъл пантеизъм, в който духът открива празнично ликуване или поема към проблемите на всемира и трансцендентното. „Земен път" набелязва устойчивите особености на лирич. рефлективност на Г., очертава основните семантични ядра в късната ѝ лирика. Поемите, поместени в кн. „Лунатичка", свидетелстват за усилията на авторката да се приобщи към идейно-тематичните, изобразително-изразните и лексикалните трансформационни процеси, настъпили в доминиращата естетика и поетика на 20-те и 30-те г. Лирич. субект се преориентира към социалната проблематика, размишлява не само върху самотата като екзистенциален феномен, но се стреми да разгадае и механизмите на обществ. обусловената самотност и унижение. Терзае се от неназовима собствена вина за трагедиите на социалните низини; в терзанието се долавя неудовлетвореност от непостигната лична социална реализация. След 1944 Г. се подчинява на

преобладаващата закономерност в лит. живот – ускорена продуктивност, патосно-декларативна отвътрешност на конкретните обществ.-полит. поводи, осмисляне на творческия жест като социална поръчка на деня. Тематичната ѝ пренагласа носи индивидуално-психол. отличителност, но е характерна преди всичко за типологичната отличителност на лит. десетилетие. Откликва на темите за престъпленията на фашизма, антифашистката съпротива, партизанското движение /поемата „Вела"/, съв. воини в Б-я, началото на соц. строителство, борбата за мир и др. /кн. „Неспокойно време"/. Продуктивността и тематичното разнопосочие са противопоказни на склонността ѝ към медитация, съзерцателен пантеизъм и вглъбяване в нравствено-филос. проблематика. Но творческото ѝ поведение не е само резултат на конюнктурен тематичен натиск; носи белезите и на индивидуална мотивация за изживяване императивите на времето като собствени повели, имплицира стремеж към нови идейно-тематични параметри, обогатен персонаж и прозрения за значимото и мимолетното във всекидневието на „ставащата" история. Изневерила на медитативната си нагласа, поетесата не изневерява на своята непримиримост към постигнатото, на жаждата за обществ. ангажираност и действена съпричастност. Постига значителна версификационна сръчност, обогатява римо-ритмичната и строфичната структура, графичната експресивност на текстовете си. Затова, когато се завръща „към себе си" /по собствените ѝ твърдения/ с кн. „Нови стихове", Г. носи мъдростта на годините, на човешките изпитания и гражд. самопроверки, на натрупания худ. опит. „Завръщането" като оплодено самооткриване, нова личностна идентификация и реабилитация на суверенния човешки „аз" се осъществява в контекстуалното единство на поредицата от поетични книги „Почакай, слънце", „Невидими очи", „Сгъстена тишина", „Глъбини", „Светът е тайна". Бележещи късния ренесанс на авторката, те са своеобразна лирико-филос. серия, единна семантична, изобразително-изразна и стилистико-лексикална система с многопосочни, нюансирани и взаимнообогатяващи се авторски послания. Променена е изобразителната оптика: от индивидуалния ценностен свят /дискретно поднесен/ към света на социалнопсихол. и нравствено-философ. ценности. Персоналният „аз" на лирич. субект е средоточие и изразител на проблемите на съвременността; те се конкретизират в психол. времепространство на самоанализиращата се и себеизразяваща се творческа личност. В богата мотивна и интерпретационна гама, при максимален езиков лаконизъм, достигащ до аскетизъм, поетесата осветлява темите за сезоните в човешкия живот, любовта и самотата, преходността на материята и нетленността на духа, мимолетно-мигновеното и непреходното в индивидуалното и вселенското пространство, радостта от съществуването и вакуума на смъртта, за ефимерността на персоналните Изгреви и Залези и вечността на Мирозданието. Гносеологичната тревожност, безответността на въпросите не внушават психол. стрес и агностичен песимизъм; авторката опоетизира самия познавателен акт, усилията за самоситуиране, самоосмисляне на човека сред загадките на всемира, докосването му до квинтесенцията на битието или извисяването на духа до сферите на метафизичното. Темата за любовта звучи с шопеновска изтънченост и приглушен драматизъм. Любовта – потребност на емоциите, сетивата и интелекта, изначална същност, сърцевина на битието, е възведена до универсална екзистенциална и естетическа категория. Тържество на виталните начала, тя води до щастливо нравствено-филос. озарение, до прозрения за логиката и хармоничността на всемира, природата и житейския кръговрат. Г. открива богата символика в динамиката на природата /„Глъбини"/, синхронизирана с динамиката на човешкото съществуване, с приливите, отливите, възземанията и крушенията на човешкия дух. Създала своя поетична вселена с продуктивно концептуално и структурообразуващо монологично начало, поетесата прави свой оригинален принос в утвърждаването на рефлективно-аналитичната тенденция в развитието на бълг. поезия през 60-те и 70-те г. С максималната мисловна и емоционална сгъстеност на изказа, с акцентуването на отделната дума като внушителна семантична единица с богато конотативно излъчване и графична самостойност, при разнообразна и овладяна интонираност на белия стих Г. обогатява нац. стихосложение и поетична култура.

Г. разгръща дарованието си и в областта на детската литература. Дебютира в „Златна книга на нашите деца" на Ал. Божинов през 1921. Книгите ѝ за деца от 20-те до 60-те г. са настолно четиво на няколко поколения бълг. деца, принадлежат към класиката на детското лит. наследство. Възпитават в нравствено здраве, добротворство и жизнелюбие; чужди са на дидактиката и наставничеството, внушават доверие у малкия мислещ човек, субект на своеобразно оцветено поетично световъзприемане, откриващ истините за живота чрез логиката на емоциите, интуицията и въображението. Култивират вкус към бълг. стихотворна реч с игрив ритъм, звучна рима и бодра интонация. Особено място в творчеството на Г. за деца /осъществено и в прозаични жанрови форми/ заемат мемоарните импресии, събрани в кн. „Някога". „Малки психологически етюди в поетична фор-

ма“ /според прецизното определение на Вл. Василев/, те разкриват очарованието на първооткривателството и началната адаптация на детето в света на големите, природата и семейството. Възстановяват детската свежест на усетите, поезията на детската впечатлителност и фантазно образотворчество. В духовното прохождане на детето се съдържат и послания към възрастните – за относителността на индивидуалните истини, за равноправието на интелекта, чувствата и въображението, за мястото на природата в съвр. цивилизация. С „Някога“ поетесата прави съществен влог в развитието на субективизираната, лирич. проза на 20-те г.; интертекстуални връзки свързват споменните импресии с късната ѝ поезия.

От 1917 до края на живота си Г. развива активна преводаческа дейност. Превежда от пол., чеш., рус., фр., грц. ез. творби на А. Мицкевич, М. Конопницка, С. Виспянски, К. Тетмайер, Ю. Словацки, В. Реймонт, Ян. Каспрович, Х. Сенкевич, В. Лидер, А. Дигасински, Л. Стаф, А. Слонимски, Ю. Тувим, К. Алберти, И. Волкер, Е. Флеч, В. Незвал, К. Чапек, Ж. Жиано, Я. Сайферт, А. Слуцки, В. Броневски, В. Имбер, С. Маршак, Е. Камберос, Р. Буми-Папа, М. Лундемис, Я. Рицос и мн. др. Най-крупното ѝ преводаческо дело са антол. „Полски поети“ /1921/, на която Г. е преводачка, съставителка и авторка на характеристиките, „Химни“ на Ян Каспрович /1924/ и „Анхели“ на Ю. Словацки /1925/. Отделни книги /„Някога“ – преводачи В. Незвал и Я. Рицос; „Почакай, слънце“/ и творби на Г. са преведени в Австрия, Аржентина, Великобритания, Виетнам, Германия, Гърция, Канада, Куба, Ливан, Перу, Полша, Румъния, Русия, Словакия, Украйна, Франция, Чехия. Подписва се: Дора Г., Дора Петрова Габе, Дора Габе-Пенева, Д. Габе, Дора Г. Пенева, Д. Г., Д. Г.-П.; псевд.: Богдан Харитов.

СЪЧ.: Теменуги. Лирич. песни. 1908; Малки песни. 1923 /1929/; Някога. 1924 /1938, 3 съкр. изд. 1971/; Калинка-малинка. 1924 /1928/; Звънчета. Стихове за малките деца. 1925 /1929/; Малкият добруджанец. 1927 /2 доп. изд. 1936, 3 доп. изд. 1942, 1970/; Земен път. Песни. 1928; Сънчец ходи. 1929; Великден. 1930; Коледарче. 1931; Мълчаливи герои. Ч. 1–2. 1931–40 /1934, 1945, 1955, 1962, 1968, 1977, 1980/; Лунатичка. Поеми. 1932; Бяла люлчица. 1933 /1946/; Диви крушки. Стихове за деца. 1934 /1946/; Горска къщичка. Игра. 1934 /1954/; Малка Богородица. Стихове за деца. 1937; Дечица. Стихове за деца. 1938; Бронзовото братче и живо сестриче. Балада за деца. 1938; Когато бях малка. Разкази. 1939; Поеми. Внуците. Лунатичка. 1946; Вела. Партизанска поема. 1946 /2 прераб. и доп. изд. 1952/; И ние малките. Повест за юноши. 1946; Червеното цвете. Разкази. 1946; Птичи перца. 1947; За малките. Стихове. 1955; Най-обичам. Залъгалки. 1955; От слон до мравка. Стихове за деца. 1955 /1975/; Неспокойно време. Поеми и стихове. 1957; Нашите сърчица. Избр. стихотворения за деца. 1957; Какво вижда слънцето. Стихове за малките. 1960; Капчици. Стихове и залъгалки за най-малките. 1961; Слушането най-тежи. Поемка. 1962 /1981/; Нови стихове. 1963; Лирика. Избр. стихотворения. 1966; За нас, малките. Стихотворения. 1967 /1973/; Почакай, слънце. Стихове. 1967 /1980/; Дивата ябълка. Поема. 1967; За всички дечица. Избр. поеми. 1969; Невидими очи. Стихове. 1970; Майка Парашкева. Романизована биография /на П. Димитрова/ за юноши. 1971 /1972, 1977, 1980, 1982/; Стихотворения. 1975; Глъбини. Разговори с морето. 1976; Избрани стихове. В 2 т. 1978; Избрани преводи. 1979; Поеми. 1982; Светът е тайна. 1982; Избрани стихотворения. 1982.

ЛИТ.: Димитрова, Ив., Х. Шаллиева. Дора Габе. Био-библиогр. очерк. 1974; Сарандев, Ив. Книга за Дора Габе. 1974; Дончева, А., С. Атанасова. Дора Габе. 1886–1983. Био-библиогр. указател. 1985; Сарандев, Ив. Дора Габе. Лит. анкета. 1986; Кралева, С. Докосване до Дора Габе. 1987.

М. Шишкова

ГÀЛИНА, Лада /псевд. на Ганка Славова Габровска/ /6.II.1934, Бургас/. Завършва гимназия в Димитровград /1951/ и бълг. филология в Соф. ун-т /1958/, където специализира исп. език и литература /1974–76/. Като ученичка в Димитровград заедно с П. Пенев основава лит. кръжок, сътрудничи на в. „Строим Димитровград“. През 1951–54 е редактор във в. „Септемврийче“, през 1957–67 – в сп. „Пламък“, зав. отд. „Публицистика и информация“ /1967–70/ във в. „Литературен фронт“, през 1970 – в сп. „ЛИК“ и Радио София. Чл. на бюрото на град. съвет за култура в София /1965–71/, гл. драматург на Сатир. театър в София /1970–76/ и ред. в изд. на Бълг. профсъюзи /1976–89/. През 1987 получава Фулбрайтова стипендия за връзки между Изтока и Запада и участвува в Междунар. писателска програма в ун-та в Айова, САЩ.

За пръв път печата разкази през 1950 във вестниците „Народна младеж“ и „Литературен фронт“. В белетристичното си творчество интерпретира нравствено-психол. проблеми, сред които главно място отрежда на антиконформизма като морална и поведенска позиция на съвр. човек. Г. открива своите герои главно в средите на научната и худ. интелигенция. Силно докум.-очерково начало в съчетание с худ. инвенция внушава социално-психол. значимост на моралния жест и отстояването на личната гражд. позиция. Етичната проблематика доминира и в циклично свързаните романи „Цветът на изворите“, „Кристали“, „Пръстенът“ и „Искам да ти разкажа“, чиито фрагментарно изграден сюжет и герои ги доближават до „новелистичния“ тип романи. Действието им обхваща повече от 3 десетилетия /след 50-те г./ и обединява многобройни човешки съдби, най-често свър-

зани с главната героиня – журналистка, чийто образ до известна степен е автобиографичен. В творбите си за деца и юноши Г. пресъздава детското одухотворяващо въображение и съхранената връзка с природата в първите сблъсъци с конфликтното социално всекидневие. Публицистиката на Г. е свързана с пътуванията и лит. й контакти главно с Латинска Америка. Превежда от англ. и исп. ез. стихотворения, разкази и драми. Съст. и преводач /от исп. ез./ на антологии – „В подножието на Андите“, „Чилийски разкази“, „Перуански поети“ /1977/ с предг. от Г. Романи на Г. са преведени на рум., рус. и слов. ез.; по романа „Кристали“ са създадени пиеса и игрален филм. Нейни разкази и повести са публикувани в антологии на бълг. проза и в пер. издания на араб., белорус., исп., нем., рум., рус., укр. и унг. ез. Пиеси на Г. са поставяни в различни театри в страната, излъчвани са в телевизионни и радиопостановки.

СЪЧ.: Най-хубавият миг. Очерци и разкази. 1957; Малки приказки. 1957; Момчето параснало. Разкази. 1958; Лястовичката. Повест. 1960; Лилия. Биогр. разказ. 1961; Упоритото момче. Разказ. 1962; Другият бряг на залива. Новели. 1963; Пътепоказателят, който искаше да тръгне на път. Приказки. 1964; Самолетът и слънцето. Новели. 1964; Аерогара. Разкази. 1965; Златина златното момиче. Разкази. 1966; Цветът на изворите. Роман. 1966 /1974/; Приказка за цветето и каменната ваза. 1967; Приключение подир обед. Новели за деца. 1967; Майска сесия. Разкази. 1968; Детска поща. Разказ. 1969; Калин и майсторите. Повест. 1969; Пътешествието на Желъдко. 1971 /1982/; Шосето не е космос. Новели. 1971; Лиляна. Докум. повест. 1972 /1984/; Кристали. Роман. 1973; Серия с кораби. 1973; Мечтата не е простреляна. Чилийски дневник – 73. 1974; Топлите камъни. Кристали. Сантяго – хотел „Карера“. Пиеси. 1974; Ехо от Андите. Пътеписи. 1977; Пръстенът. Роман. 1977; Високите звезди на Киргизия. 1978; Кой по-скоро ще порасне. 1978 /1985/; Есен в дъбовите гори. Разкази. 1979; Огънят гори. Новели. 1979; Приказки. 1979; Искам да ти разкажа. Роман. 1981; Какво хубаво време за труд. 1982; Край морето пчелин. Новели. 1983; Разкази за малкото братче. 1983; Цветът на изворите. Кристали. Пръстенът. Искам да ти разкажа. Романи. 1983; Влакът свири за нас. Избр. творби за деца. 1984; От Балкана до Сиера Невада. Срещи с Испания. 1986; Майско зелено. Новели. 1987; Ехо в раковина. Разкази. 1989; Американски писатели. 1992; Митът за Александър. Роман. 1992.

Св. Иванова

ГА̀НЕВ, Христо Костадинов /2.VIII.1924, Павел баня/. Завършва гимназия в София /1943/. Партизанин в отряда „Чавдар“ /1943–44/. Участвува във II световна война /1944–45/ като военен кореспондент и дописник. През 1946–47 е редактор във в. „Стършел“ и гл. редактор на в. „Народна младеж“. Завършва кинодраматургия в Ин-та по кинематография в Москва /1952/. Сценарист и ред. в Бълг. кинематография /1952–88/, режисьор на докум. и анимационни филми. Чл. на ред. колегия на в. „Стършел“ /1956–62/ и постоянен сътр. на сп. „Пламък“.

Творчеството на Г. е проява на безкомпромисната му гражд. позиция и непримиримата му творческа съвест. Един от основоположниците на бълг. кинематографично изкуство, от т. нар. поколение на формирането, той създава сценарния модел на първите бълг. филми след 1944, в които професионалният подход към факти и събития е съчетан с познаване на новата кинематографична техника. Първите му сценарии са в основата на нац. филмови образци, очертали идейните худ. параметри на младото бълг. кинематографично изкуство. Още с дипломния си филм „Песен за човека“ /1951/ Г. предлага интерпретация на личността на Н. Вапцаров, полемизираща с утвърждаващата се рецепция на образа, чужда на митологизацията и на героичната показност. Сценариите за игрални филми „Две победи“ /в съавт. с В. Ханчев и А. Вагенщайн, 1951/, „Партизани“ /1957/ и „А бяхме млади“ /1961/ експлицират характерни черти на сценарната му поетика – граждански активна, обективна позиция към истор. явления и факти и лирико-емоционална интерпретация на образи и характери. Докум. основа на повествованието нерядко конфликтува с романтичната концепция и революционния идеал. Авторът търси истината за революцията, нейните социални и нравствени измерения. Постепенно романтикът отстъпва пред реалиста. Кризисните социални събития са факторът, провокиращ личностния избор. Героите на Г. са извън едностранчивата характеристика на „черното“ и „бялото“, те са мислещи, активни личности, направили своя съзнателен избор, съхранили или предали революционната идея.Сложни и пълнокръвни характери, те са далеч от голата тезисност и идеологизираното морализаторство. В киносценариите си на съвр. тема – „Басейнът“ /1977/, „Голямото нощно къпане“ /1980/ и драмата „Кога умират слоновете“ /1978/ – авторът с присъщата си откровеност и непримиримост анализира разрушителните процеси на приспособяването и алиенацията, социалния страх и несигурност, разкъсването на връзките между поколенията и изопачаването на революционния идеал. Г. щрихира и загатва негативните явления, със силно развития си усет към пластиката и детайла концентрира проблема, промива го от наносите и оголва първопричината. Той търси духовните и социалните стереотипи на всекидневието, които често крият рискове и смъртоносни изходи /„Басейнът“/; героите от „Голямото нощно къпане“ се сблъскват със смъртта, за да реализират измамните стойности в живота си. Фактор за успешната

филмова реализация на сценариите на Г. е творческото сътрудничество с режисьорката Б. Желязкова. Автор е и на анимационните филми „Басня“ /1964/, „Дяволът в черквата“ /1969/, „Хипотеза“ /1976/, „Кавалкада“ /1979/; на докум. филми „Празник на надеждата“ /1963/, „Палат край Нил“ /1963/, „Търсене на буквата П“ /1973/, „Художникът“ /1977/, които също са интелектуална провокация спрямо явления от духовното и социалното битие. Творческият портрет на Г. се допълва от кинопублицистиката и хумористично-сатир. му творчество, от доклади и изказвания по проблеми на литературата, киното и културата на съвременността.

СЪЧ.: Естраден сборник. Хумор и сатира /в съавт. с П. Незнакомов и Г. Бицин/. 1951; А бяхме млади. Басейнът. Киносценарии. 1976; Избрани произведения. 1984; Невероятните приключения на Син Дядо. Фейлетони /в съавт. с В. Петров/. 1992.

М. Иванова

ГÀНЧЕВ, Марко /Марко Ганчев Маринов/ /13.II.1932, с. Марча, дн. квартал на Дряново/. Завършва гимназия в Дряново /1950/ и българ. филология в Соф. ун-т /1954/. Ред. във вестниците „Народна култура“ и „Стършел“, в изд. „Нар. култура“ и в сп. „Съвременник“. През 1984–89 е гл. редактор на алм. за хумор и сатира „Апропо“, от дек. 1989 до 1992 – на в. „Литературен форум“ и предс. на ред.-фирмения съвет на „Литературен форум“.

Г. дебютира във в. „Средношколско единство“ през 1946. По душевна нагласа на лир. субект и по формални особености ранното творчество на Г. е в руслото на младата „априлска вълна“ на 50-те и 60-те г. Излязъл от село, неуспял да стане гражданин, лирич. герой на Г. дири своите родови корени в социалния водовъртеж на епохата и това определя живия нерв на превъплъщенията му. Между черноземa и соц. строителство той е раздвоен и напрегнат. Дълго пази спомена за войнишките землянки, уроците от командировки из различни места на Б-я, плодовете на острата детско-юношеска впечатлителност. Г. споделя със своите връстници зряло стихотворно майсторство – свободно интонационно вариране на размерите, житейска проза, снета в лирич. текст, римни клаузули, ритмична находчивост. Оттук и естественият му преход в умел и продуктивен детски поет – друга проява на творческата личност в годините на тоталитарния застой, своеобразно укритие на опозиционни и дисидентски настроения. На тази почва израства и днешният лирич. сатирик или сатир. лирик, вече твърде различен от събратята си „априлци“ по яснота на гражд. зрение. Г. усеща дълбоко и болезнено основните дефекти на соц. система: непроизводителността, празнословието, заложения в основите ѝ паразитизъм. Напипва в зародиш негативните страни на действителността. Трезвомислещ, прозорлив, нелишен от чувство за самоирония, авторът е силен в диагностиката и отчасти – в прогнозирането на социалните явления, които заплашват да станат повседневие. Това е линията, в която набира скорост и публиц. му есеистика. Заедно с гражд. му антитоталитаристка активност тя го извежда на предния фронт в борбата за демокр. преобразования в Б-я /в края на 80-те г./. Творческото му своеобразие се определя от „простия, сбит и умерено образен стих“ /Б. Делчев/, от предметното и конкретно виждане при съхраняване на битовия детайл, разговорната, пределно диалогизирана реч. Постига синтетични формулировки, своеобразни битови сентенции, които добиват популярност. Г. осъществява стихотворни преводи на „Песен на гордата болка“ от Мигени /1958/, „Избрани стихотворения“ от Яр. Смеляков /1963/, „Избрани стихотворения“ от С. Смирнов /1966/, „Махабхарата. Рамаяна. Индийски епопеи“ /1972–81/, „Макс и Мориц“ от В. Буш /1983/, „Цоп и Цап“ от В. Буш /1988/. Ред. и съст. на сборници със сатир. поезия и анекдоти.

СЪЧ.: Семената зреят. 1957; Марсиански възторзи. 1960; Второ пришествие. 1964; Всички пътища и един от тях. 1965; Правото да бъдеш буден. Стихотворения. 1966; Оправяне на света. Сатири. 1967; Бягащо дърво. Лирика. 1969; Случки от практиката. 1970; Страшният Мъркот. 1971; Кое как се прави. 1973; Сбогом на таласъмите. 1974; Свой човек. Хумористичен пенкилер. 1975; Огледало за обратно виждане. 1975 /1978/; Дива мечка. Хумористични разкази и стихове. 1976; По-малкият брат на крокодила. 1976; Кесия с пуканки. 1977; Мълчаливи сирени. 1977; Книжка с бинокъл. 1978; Голямата помпа. Поема за деца. 1979; Лирика. 1979; Драскотини. 1979 /1984/; Епиграми. 1979; Кълбовидна мълния. 1980; Големите и малките. 1980; Професия несъгласие. 1982; Избрани сатири. 1982; Панчови песни. 1983; Имате ли гъдел. 1984; Изгубената кула. 1984; Ветерани на нищото. Докум. поеми. 1985; Голяма челяд. Стихотворения. 1987; Чанта за утре. 1987; Нищо смешно. 1988; Къси съединения. 1989; Таласъмът Хайде Холан. 1990; Опрощение и проклятие на измамата. Есета. 1991.

Л. Цветков

ГÀНЧЕВА, Бистра Лазарова /9.II.1944, с. Бачково, Пловд. област/. Завършва гимназия в Асеновград /1962/ и българ. филология в Соф. ун-т /1966/. Учителствува в Хисар /1966–67/. Аспирант по съвр. българ. литература в Соф. ун-т /от 1968/, където защитава канд. дисертация на тема „Творческият свят на Константин Константинов“ /1975/. Преподавател по българ. език и литература в Държ. библ. ин-т – София /1972–74/. Асистент по съвр. българ. литература /от 1975/, доц. по българ. литература от

Освобождението до I световна война /1982/, ръководител на Катедра и зам. декан /1984/ в Пловдивския ун-т. Води спецкурс в Пловдивския ун-т на тема „Между литература и нелитература“ /от 1991/. Съст. и автор на предговор към изданието „Калина Малина. Благородни сърца“. 1988. Съвместно с Ж. Иванов пише „Българска литература от Освобождението до Първата световна война. Помагало за студенти“ /1989/.

Работи в областта на новата бълг. литература. Изследва тенденции в лит. процес, проблеми на поетиката и жанровото развитие най-вече в художествената проза. Въпросите на литературоведския анализ свързва с нац. и социалната ангажираност на литературата и с функциите ѝ в рамките на бълг. култура след Освобождението /1878/.

СЪЧ.: Калина Малина. Разговори и беседи. Лит. анкета. 1982; Недоизминатият път на пътеписеца. 1989.

М. Дачев

ГÀНЧЕВА, Вера Лалева /23.II.1943, София/. Завършва гимназия в София и слав. филология в Соф. ун-т /1965/. Изучава швед. ез. и литература в ун-та в Стокхолм, Швеция /1966–69/. Репортер в БТА /1966–70/. Ред. /1970–72/ и гл. ред. /1972–76/ на сп. „ЛИК“, зам. гл. ред. /1976–78/ на сп. „Отечество“. Гл. ред. /1978–80/ и дир. /1980–89/ на изд. „Нар. култура“. Основател и гл. директор на изд. „Хемус“ ООД /от 1990/. За изследвания и преводи Г. е удостоена с награда на името на Лундквист, с награда на Шведската академия, с почетна грамота „Х. Кр. Андерсен“.

За пръв път печата през 1965 във в. „Народна младеж“. Интересите на Г. са в областта на „чуждестранните литератури и култури“ /Скандинавия, САЩ, Франция, Китай/, на които посвещава монографични изследвания, есета, статии, очерци, портрети, пътеписи. Публикува и интервюта с видни европ. и амер. творци: Х. Бьол, К. Вонегът, Р. Стоун, А. Лундквист, А. Линдгрен, П. П. Пазолини, Кл. Симон и др. Като есеист, публицист и критик има подчертан вкус към актуалното и злободневното. Пиететът ѝ към новото и модерното обуславя и начина на писане – ударно, с публицистичен нерв. Но същевременно Г. е авторка на първото в Б-я многопроблемно изследване върху историята на швед. литература в европ. контекст – монографията „Синьо + жълто = зелено“. Позицията ѝ е категорично защитена: независимо дали утвърждава, или отрича. Нейните текстове са физиономични – като избор на темата, като интерпретация и изказ. Заглавието, често пъти ефектно предизвикателство /„Второ зрение, седмото чувство, третият талант“, „Носталгия по рая“ и др./, е носител и на основната концепция. От информационния поток, който поднася, Г. успява да отсее не само характерното за явленията, но и да ги открои в тяхната типологична отличителност. Съст. и ред. на сб. „Шведски разкази“ /1976/, „Полунощно слънце“ /1980/ и др., съдържащи творби на съвр. писатели от Европ. север. Превежда от швед. ез. стихове на Т. Транстрьомер, произведения на А. Стриндберг, А. Лундквист, А. Линдгрен, Л. Густавсон и др., от норв. ез. на Кн. Хамсун, Ю. Борген, Р. Якобсен. Авторка на предговори към произведения на видни чуждестр. писатели – „Игра на стъклени перли“ от Х. Хесе, „По пътя“ от Дж. Керуак, „Избрано“ от Н. Сарот, „Стъкленият похлупак“ от С. Плат, „В сянката на Дон Жуан“ от Л. Юленстен, „Пустинята“ от Ж. М. Г. льо Клезио и др. Статии на Г. са преведени на рус. и англ. език.

СЪЧ.: Телескоп, път и две сиамски котки. Критика и публицистика. 1984; Гладът като хляб. Критика и публицистика. 1988; Синьо + жълто = зелено. Общоевропейски координати в развитието на шведската литература. 1992.

Л. Григорова

ГÈНОВ, Кръстьо Тодоров /15.VIII.1908, Пазарджик/. Завършва гимназия в родния си град и слав. филология в Соф. ун-т /1932/. Учител /1933–52/ в Пазарджик, Самоков и София, преподавател в Стажантския ин-т при III мъжка образцова гимназия в София. Н.с. /от 1952/, ст.н.с. /от 1956/, проф. /1972–73/ в Ин-та за литература при БАН. Защитава док. дисертация на тема „Романтизмът в българската литература“ /1969/.

Работи в няколко области: история на бълг. литература през Възраждането и след Освобождението; проблеми на романтизма, реализма и соц. реализъм в сравнително-истор. план; въпроси на бълг. фолклор; история на детско-юношеската литература. Наблюденията му върху бълг. възрожденска литература са подкрепени с аргументи от рус., балканските и западноевроп. литератури и се обединяват около тезата за романтизма като направление и основен метод с ярки худ. завоевания. В поредицата очерци за Елин Пелин се придвижва от социално-идейните към идейно-худ. аспекти на неговото творчество. Автор на учебници по бълг. език и литература /съвм. с Г. Цанев и С. Русакиев; с Н. Драганов и Л. Георгиев/.

СЪЧ.: Поетиката на Аристотел /в съавт. с П. Радев/. 1943 /1947/; Съветска литература. Развой и представители. 1917–1945. 1946; Добри Чинтулов. Живот, идеи, поезия. 1949; Елин Пелин. Живот и творчество. 1956 /1983/; Нашата мемоарна литература за партизанското движение. 1958; Елин Пелин. Лит.-крит. очерк. 1960; Марко Марчевски. 1961; Никола Ланков. 1964; Детската литература през епохата на Възраждането. 1966; Ан-

гел Тодоров. 1967; От Паисий до Ботев. 1967; Романтизмът в българската литература. 1968; Стъпала към художественото майсторство. 1971; Елин Пелин – любим писател на малките. Студия. 1972; От пролетарска литература към социалистически реализъм. Научно-популярен очерк. 1973; Асен Босев. Лит.-крит. очерк. 1977; Национални и общочовешки измерения в творческия свят на Елин Пелин. Очерк. 1978; Славянски и балкански паралели. 1982; Михаил Арнаудов. Жизнен и творчески път на един учен-столетник. Лит.-крит. очерк. 1983.

С. Беляева

ГЕОРГИ́ЕВ, Емил Иванов /10.I.1910, Шумен – 1.V.1982, София/. Завършва клас. гимназия във Варна /1928/; учи в София, Прага, Виена. Завършва Държ. музикална академия /дн. Бълг. държ. консерватория/ /1931/ и слав. филология в Соф. ун-т /1938/. Специализира в Прага и Виена. Във Виенския ун-т защитава докт. дисертация върху Италианската легенда /1939/. Доц. в Скопския ун-т /1943–44/ и в Соф. ун-т /1945/, проф. /1947/. Завежда Катедрата по слав. литератури в Соф. ун-т /1947–76/. Ръководител на Секцията по сравнително литературознание в Ин-та за литература при БАН /от 1948/. Дир. на Центъра за българистика /от 1976/. Секр. /1962–71/ и зам. предс. /от 1971/ на Съюза на научните работници в Б-я, предс. на Слав. д-во /от 1968/ и на Д-вото на българистите /от 1977/. Д-р на филолог. науки /1955/. Чл.-кор. на БАН /1967/, акад. /1977/.

Г. започва лит. си дейност със стихове. По-късно изцяло съсредоточава усилията си в областта на слав. литературознание, сравнителното изучаване на слав. литератури, историята на старата и новата бълг. литература. Централно място в проучванията му заема кирило-методиевската проблематика, в която внася нови хипотези. Студията „Две произведения на св. Кирила“ /1938/ защитава възгледа, че Проглас към Евангелието и Азбучна молитва са творения на Константин-Кирил Философ /оспорен по-късно от К. Куев, Е. Зиков, Г. Попов и др., които свързват втората творба с авторството на Константин Преславски/. В монографията си за Италианската легенда въз основа на всестранен анализ на изворите Г. доказва, че Пространното житие на Константин-Кирил възниква преди 882 /тезата е потвърдена от П. Девос, П. Мейвер и М. Таден/. За пръв път прави опит да уточни книжовното наследство на слав. първоучители, който не е загубил значението си до днес. В редица студии и статии Г. излага становището, че още преди създаването на глаголицата от Кирил и Методий кирилското писмо /исторически възникнало от гръцкото/ е имало продължително развитие в бълг. земи. В трудовете си застъпва тезата за тясна връзка на Кирил и Методий с Б-я, свързва произхода на слав. първоучители с бълг. славяни, смята, че тяхната мисия е да служат в името на народността. Според него слав. просветители развиват дейност сред бълг. славяни по долината на р. Брегалница /въпрос, който не е решен окончателно до днес/. Цялостен обзор на бълг. литература и култура през Средновековието представлява трилогията му „Разцветът на българската литература в IX–X в.“, „Литература на изостряни борби в средновековна България“ и „Литературата на Втората българска държава. Литературата на XIII в.“, която съдържа ценни приноси въпреки някои спорни възгледи и интерпретации на фактите. Обобщение на изводите на Г. по кирило-методиевските въпроси са книгите „Кирил и Методий. Истината за създателите на българската и славянска писменост“ и „Нашето АЗ, БУКИ, ВЕДИ“. Г. е автор на редица трудове в областта на историята на слав. литератури, на слав. и бълг. поетика и стихосложение, българо-пол., българо-чеш. и българо-сръб. лит. връзки /„Българи и чехи в епохата на тяхното възраждане“. – ГСУ, Ифф, 42, 1946; „Две сръбски исторически трагедии с български сюжети от I половина на XIX в. Йован Стерия Попович. 'Владислав' и 'Лахан'“. – Изв. на Камарата на нар. култура. Серия хуманитарни науки. 6, № 2; „Ролята на междуславянските литературни връзки в създаването на новата българска литература“. – Славистичен сборник. 2. 1958; „Общи закономерности в развитието на славянските литератури“. – Слав. филология, 6, 1963; „Немската литература и възникването на новата българска литература“. – В: Сборник в чест на К. Х. Билфелд. Берлин, 1967, и др./. Г. е автор на първия учебник за студенти по слав. литератури.

СЪЧ.: Въжеиграч. Лирическа поема. 1929; Сантиментални песни. 1930; Сапунени мехури. 1932; Цар Глад. Поеми. 1933; Вечни мотиви. Песни и поеми. 1934; Игри на пламък. Стихотворения. 1935; Две произведения на св. Кирила. Към въпроса за книжовната дейност на слав. първоучител. Историко-лит. проучване. 1938; Произведенията, приписвани на св. Кирила. Ч. 1. 1939; Die Italienische Legende. Sofia, 1939; Началото на славянската писменост в България. Старобългарските азбуки. 1942; Книжовното дело на славянските просветители Кирил и Методий. Книжовна дейност на св. Кирил до създаването на славянската глаголическа писменост. 1943; Иржи Волкер, създател на чешката пролетарска поезия. 1948; Славянская письменность до Кирилла и Мефодия. 1952; Славянските литератури в очерци и образци. Ч. 1. От началото на славянската писменост до средата на XIX в. 1949; Ч. 2. От 1848 г. до Великата октомврийска социалистическа революция. 1950; Ч. 3. Славянските литератури след Великата октомврийска социалистическа революция. 1954; Кирил и Методий – основоположници на славянските литератури. 1956;

Очерки по история на славянските литератури. Ч. 1. От възникването на славянската писменост до победата на реализма в славянските литератури. 1958 /1964/; Ч. 2. От победата на реализма до наши дни. 1963; Разцветът на българската литература в IX–X в. 1962; Общо и сравнително славянско литературознание. 1965; Ревнители на българското отечество. 1966; Литература на изостренi борби в средновековна България. 1966; Хуманизмът в литературата. 1966; Българската литература в общославянското и общоевропейското литературно развитие. 1969; Кирил и Методий. Истината за създателите на славянската писменост. 1969; Български образи в славянските литератури. 1969; Основи на славистиката и българистиката. 1979; Литературата на Втората българска държава. Литературата на XIII в. 1977; Люлка на старата и нова българска писменост. 1980; Нашето АЗ, БУКИ, ВЕДИ. 1981.

ЛИТ.: Библиография на трудовете на акад. Емил Георгиев. – Старобългаристика, 6, 1982, № 3.

А. Милтенова

ГЕОРГЍЕВ, Кольо /Кольо Георгиев Колев/ /22.XII.1926, с. Голямо Ново, Разгр. област/. Завършва гимназия в Попово /1945/, икономика и планиране на промишлеността в Ленинград /1955/. Участвува в младежкото антифашистко движение. Полит. затворник в Шуменския затвор /1943–44/. Ред. /1953–55/ и коресп. /1955–58/ на в. „Работническо дело“ в Москва, отг. и зам. гл. ред. в Радио София /1958–68/, секр. на СБП по муждунар. въпроси /1972–73/, драматург в Нар. театър за младежта в София /1974–78/, дир. на театър „София“ /1978–86/, драматург в Студията за игрални филми „Бояна“ /1987–90/; предс. на СБП /от 1990/.

За пръв път печата през 1954 във в. „Вечерни новини“. В творбите му присъствува автобиогр. начало, смешното и трагичното се преплитат или съжителствуват. Често разказите му са обединени в цикли, които създават усещане за автентичност. Повечето от героите минават през перипетиите на антифашистката съпротива; понякога идеите им се сблъскват остро с грозните прояви на тоталитаризма във всекидневието. Г. е един от водещите съвр. бълг. драматурзи. Пиесите му се отличават със солидна постройка на драм. действие, с остра гражд. и морална чувствителност, с умело изграден сценичен диалог. Някои от тях ни връщат към времето на съпротивата, за да поставят въпросите за осъществяването на идеалите, за отговорността на личността пред поколенията. Най-популярна е пиесата „Съдии на самите себе си“, в която в критичен план се поставя проблемът за взаимоотношенията между различните генерации, за съвестта като индивидуален и социален феномен. Произведенията на Г. не са напълно освободени от известна тезисност. Пиесите му „Внимание, адска бомба“, „Изключителен шанс“, „Завръщане в бъдещето“, „Време за любов“, „Синьо-белият скреж“ са поставени в много бълг. театри.

СЪЧ.: Най-хубавото на тоя свят. Разкази. 1962; Лека нощ, татко. Разкази. 1965; Приятели. Разкази за деца. 1966; Дни на тъга. Разкази. 1967; Тридесет и един чифта волове. Разкази. 1968; Изключителен шанс, или Момчето и палачите. Пиеса. 1971; Сънища наяве. Разкази за юноши. 1971; Време за борба, време за любов. Разкази. 1974; Докато дишаме, докато живеем. Избр. разкази. 1974; Съдии на самите себе си. Пиеса. 1974; Завръщане към бъдещето. Тузлушка история. Пиеса. 1976 /1986/; Адска бомба. Разкази за деца. 1977; Пиеси. 1980; Пиеси. 1984; Дни на тъга. Разкази. 1986; Прелистени страници. Разкази. 1992.

Г. Цанков

29.1.2011

ГЕОРГЍЕВ, Любен Христов /13.I.1933, София/. Израства в семейство на книгоиздател /изд. „Цвят“/. Завършва гимназия в Горна Оряховица /1952/ и бълг. филология в Соф. ун-т /1955/. През 1952–58 членува в Кабинета на младите писатели при СБП. От 1952 сътрудничи в пер. печат с лит. статии и рецензии. Лит. сътрудник /1953–54/ на в. „Народна младеж“, ред. /1955–58/ в сп. „Септември“, ред. в изд. „Народна младеж“ /1960–63/, в агенция „София-прес“ /1963–64/; отг. секр. /1964–66/ на сп. „Пламък“, ред. в изд. „Бълг. писател“ /1966–75/, отг. секр. /1981–82/ на сп. „Факел“, зав. отдел /1984–88/ в сп. „Съвременник“. През 1962 защитава канд. дисертация в Ин-та за литература при БАН на тема „Петко Ю. Тодоров. Монография“; през 1985 защитава докт. дисертация на тема „Димитър Димов. Монография“. От 1987 е доцент във ВИТИЗ.

Лит. историк, критик, есеист и публицист с широк кръг на изследователските интереси – лит. история и съвременност, драматургия и театър, бълг. и съветска култура. Изявява се в различни жанрове: монографията, лит.-крит. очерк, мемоара, проблемната статия, портрета, пародията. Публикациите му носят белезите на живо и остро полемично перо, на артистичен темперамент, съчетан със страстта и последователността на научния изследовател. Лит. му проучвания синтезират лит.-истор. подход с естетико-крит. оценка, носят полемичен дух и трайни личностни пристрастия. Под негова редакция и съставителство излизат съчинения на: П. Ю. Тодоров /1957, 1858, 1966, 1968, 1972, 1979, 1981/; В. Воденичарски /1964/; д-р Кр. Кръстев /1978/; Д. Бояджиев /1979/; П. Пенев /1963, 1970, 1972, 1980, 1981, 1990/; Сборници със статии на П. К. Яворов /1980/; със спомени за Вл. Башев /1972/.

СЪЧ.: Петко Ю. Тодоров. Лит.-крит. очерк. 1961; Поле-

БАН БИБЛИОТЕКА

мики. Статии и портрети. 1962; Христо Смирненски. Монография. 1962 /1967, 1982, 1988/; Димитър Бояджиев. Лит.-крит. очерк. 1963; Петко Ю. Тодоров. Монография. 1963; Васил Воденичарски. Лит.-крит. очерк. 1964 /1968/; Пеньо Пенев – поетът с ватенката. Монография. 1965 /1970, 1983, 1990/; В търсене на новия герой. Статии и портрети. 1967; Георги Кирков–Майстора. Лит.-крит. очерк. 1967; Наши писатели. Статии и портрети. 1968; д-р Кр. Кръстев. Лит.-крит. очерк. 1968; Съвременни писатели. Статии. 1969; Млади писатели. Статии и портрети. 1969; Владимир Башев. Лит.-крит. очерк. 1972; Пейо Яворов. Романизирана монография. 1972 /2 прераб. изд. 1982/; Критически притворения. Статии. 1974; Посланици на красотата. Статии и портрети. 1974; Георги Цанев. Лит.-крит. очерк. 1976; Московски квартири. Статии и портрети. 1977; Български писатели-класици. 1978; Театрална Москва. Статии и портрети. 1979; Съвременност и поезия. Монография. 1979; Пеньо Пенев. Лит.-крит. очерк. 1980; Московски срещи. Статии и портрети. 1981; Димитър Димов. Монография. 1981 /1985/; Литературни кръговрати. Статии и портрети. 1983; Съветски писатели отблизо. 1984; На екрана и извън него. 1986; Владимир Висоцки. Монография. 1986 /1988/; Уловени мигове. Статии. 1987; В хармония с идеала. Статии. 1987.

С. Илиев

ГЕОРГИ́ЕВ, Марин Маринов /9.IV.1946, с. Биволаре, Лов. област/. Завършва техникума по механотехника в Плевен /1965/ и българ. филология във Великотърн. ун-т /1971/. Журналист в Радио Варна /1971–72/, лит. сътр. /от 1974/ в отдел „Публицистика“ на в. „Пулс“, от 1975 е редактор, зав. отдел и зам. гл. ред. във в. „Литературен фронт“. От 1992 е директор на в. „Литературен форум“.

За пръв път печата стихове през 1965 във в. „Народна младеж“. В първите си две стихосбирки „Село“ и „Памет“ Г. представя традиционния обективно-образен свят на българ. село без сантиментално-носталгични отклонения, а възприет от едно нетрадиционно, трагично съзнание. Пластико-изобразителното в тези стихове е съчетано с рационално-обобщаващото начало – авторът рисува примамливата картина на близкото минало, но го привличат и загадката на всекидневието, конкретният смисъл на човешката същност, на естествените пориви, човешкото присъствие в сезоните на битието. Подобни са търсенията и внушенията и в следващите книги; сравнително най-завършен вид те получават в стихосбирката „Показалец“. В нея Г. проявява и най-остър усет за структурно единство на поетическото виждане, за жанрово-стилова хомогенност на худ. изказ. Превежда стихове от монг., рум., рус., унг. ез. Стихове на Г. са преведени на рус. и унг. език.

СЪЧ.: Село. Стихотворения. 1975; Памет. Стихотворения. 1979; Праг. Худ.-докум. проза. 1981; От игла до конец. Стихове за деца. 1984; С Петър и Марина у дома и в детската градина. Поемка за деца. 1986; От първо лице. Стихове. 1986; Когато главнята стане дърво. Очерци. 1987; Показалец. Стихотворна книга. 1987; Скарали се две петлета. Стихове за деца. 1988; Показания: поезия и проза. 1990; Записки на слугата. 1991.

Б. Попов

ГЕОРГИ́ЕВ, Михалаки /Михалаки Георгиев Лозанов/ /11.VIII.1854, Видин – 14.II.1916, София/. Завършва Земеделско-индустриално у-ще в Табор, Чехия /1874/. Учител във Видинското класно у-ще /1874–78/. Развива широка просветна и обществ. дейност. Печата статии по стопански въпроси във в. „Право“ и в списанията „Читалище“ и „Ступан“. В навечерието на Рус.-тур. осв. война предава на рус. командуване плана на Видинската крепост, стопански и военни сведения. След Освобождението /1878/ е чиновник, учител в Лом /1880–82/ и в София /1982–84/. След 1884 се отдава на стопанска, обществ. и култ. дейност. Началник на отд. в М-вото на обществ. сгради, земеделието и търговията /1884–93/. Организира земед. образование в Б-я, организатор и дир. на Първото българ. земеделческо и промишлено изложение в Пловдив /1892/. Негово дело е първият българ. гимназиален учебник по ботаника. В статиите си по стопански въпроси, част от които са поместени в редактираното от него сп. „Домакин“, се застъпва за модернизиране на българ. земеделие и за развиване на промишлеността. Дипломатически представител в Българ. легация във Виена и Белград /1894–99/. Значителна негова обществ. проява е участието му във в. „Балканска трибуна“ /излизал през 1906–08/, отличаващ се с острите си критики срещу правителството на Д. Петков и срещу монарха, което става причина за многократни конфискации на отделни броеве, а Г. за известно време е затворен в Черната джамия в София. След спирането на вестника се оттегля от полит. дейност, участвува активно в култ. живот на страната. Един от основателите на д-во „Слав. беседа“, на Физико-медицинско общество, на Българ. земеделско д-во. Поддържа приятелски връзки с Ив. Вазов, Ив. Д. Шишманов. Дописен чл. на Срб. земед. д-во; действителен чл. на БАН /1884/.

Първите разкази на Г. излизат през 1890 в сп. „Денница“. Отразяват впечатленията от Срб.-българ. война, тревогата от беззащитността на човека пред военните събития и страданията, които понася, без да има вина. Противоречието между конкретното човешко съществуване и глобалните държ.-полит. решения и действия, в които човешкият живот се обезценява, присъствува в различни аспекти в цялото творчество на Г. Вниманието му е насочено предимно към селото, в чиито устойчиви форми на живот настъпват драм. промени.

Тази тема, нова и актуална, привличаща интереса на бълг. писатели от 90-те г., намира характерни решения в прозата му. Писателят разглежда проблемите на живота през призмата на морала, който е и критерий при анализа на социалните явления. Рушенето на устойчивата до този момент ценностна система на патриархалния човек, на установените форми на взаимоотношения се разглежда като пагубно явление. Концентрирана проява на деморализацията на обществото Г. вижда в полит. борби. Тревожат го безотговорността и безгледната алчност на управляващите. Разочарованието му от следосвобожденското време в Б-я намира най-обобщен израз в автобиогр. разказ „Три срещи". Консерватизмът на Г. е принципен и последователен. Той критикува привнасянето на чужди, несъответстващи на навиците и разбиранията на народа форми на държ. и административно устройство /„С тебешир и въглен"/. Въплъщение на градивното начало в живота вижда в носителите на колективния опит и традиционните нравствени добродетели /„Бае Митар пророкът"/. Г. пише почти изключително разкази, които в жанрово отношение са близки до възрожд. традиция. Разказвачът се идентифицира с патриархалния човек не само в мирогледно отношение, но и чрез сказовия тип повествование. Композицията следва логиката на традиционния устен разказ с множество забавяния и отклонения от основния сюжет, в речта има подчертано диалектни думи и изрази. Вътрешният живот на героите не се засяга. Те са представени преди всичко чрез начина, по който техните постъпки рефлектират в оценката на обкръжението им, защото меродавен е винаги духът на общността. Г. определя част от творбите си като „хумористични", но всъщност хуморът широко присъствува в цялото му творчество. Той възниква обикновено от сблъсъка на различни типове култ. съзнание и от недоразуменията, които се пораждат от взаимното неразбиране между представителите на град. и селската култура, между патриархалното разбиране за живота и новите държ. институции /„Меракът на чичо Денчо", „Моят приятел Пенчо Чатмаков", „Разкумил кума си" и др./. Г. е далеч от оформящия се в нач. на XX в. в бълг. литература модерен възглед за човека и изкуството. Определено принадлежи към кръга на „старите". Автентичното пресъздаване на традиционната патриархална култура и нейното духовно съдържание, богатството на опита и житейската мъдрост придават стойност на произведенията му. Творби на Г. са публикувани в списанията „Денница", „Мисъл", „Български преглед", „Войнишка сбирка", „Летописи", „Българска сбирка", в „Църковен вестник" и др. Автор е на либрето за операта „Тахир беговица" /музика Д. Хаджигеоргиев/. Псевд.: Хаджи Мирза-бей, Искренов.

СЪЧ.: Така се лъже човек. Хумореска. 1899; Три срещи. Спомени от миналото. 1899; От късмета е всичко на тоя свят. 1904; Бирникът дошел. Драматизация. 1905; Тахир беговица. 1910; Разкази и хумористични. Т. 1–2. 1919–21; Избрани разкази. В 3 т. 1938–42; Избрани разкази. 1946; Избрани разкази. 1952; Съчинения. Т. 1–2. 1961; Разкази. 1973; Меракът на чичо Денчо. Избр. творби. 1980.

ЛИТ.: Георгиев, Б. Михалаки Георгиев. Биогр. бележки и спомени. 1960; Цани Гинчев, Михалаки Георгиев, Константин Величков, Тодор Влайков, Цанко Церковски в спомените на съвременниците си. 1964; Русев, П. Михалаки Георгиев. Лит.-крит. очерк. 1965; Василев, М. Михалаки Георгиев. Лит.-крит. очерк. 1976.

Л. Велева

ГЕОРГИЕВ, Никола Георгиев /24.XI.1937, Казанлък/. Завършва гимназия в София /1956/ и бълг. филология в Соф. ун-т /1961/. Асистент /1962/, доц. /1977/, ръководител на Катедрата по теория на литературата при Ф-тета по слав. филологии в Соф. ун-т /от 1991/. През 1972 защитава канд. дисертация на тема „Лириката. Развой на понятието. Същност". Лектор по бълг. ез. и литература в Пражкия ун-т /1965–67/, в Ленинградския ун-т /1979/, гост-проф. в Ун-тета в Залцбург, Австрия /1985/. През 1989–90 чете курс лекции по теория на литературата и културата и сравнително литературознание в ун-тите в Лондон и Кардиф /Великобритания/.

Г. е учен с приноси във всички дялове на лит. наука – с теоретическите си построения, с истор. си студии върху развойни процеси в бълг. литература, с крит. си интерпретации на отделни творби. Неизменен белег на трудовете му е съчетанието на широка ерудиция и информираност за най-новото и злободневното в световното литературознание с оригиналност на собствената теза. Първоначално методологическите пристрастия на Г. се разполагат между структурализма, новата критика и Шпитцеровата интерпретация на текста. Той представя последователен аналитичен подход към лит. творба, чиято худ. специфика търси в особеностите на нейната структура, в сложното противоречиво единство на съставящите я елементи. Същевременно усетът на теоретика за приемственост и връзка между явленията /литературни и извънлитературни/ разчупва още в този етап тесните рамки на „затвореното четене". В дисертационния си труд Г. обосновава концепция за лит. род „лирика", който разглежда като етап от развоя на тенденциите, оформящи самата худ. литература. В кн. „Българската народна песен.

Изобразителни принципи, строеж, единство“ изследва поетиката на нар. песен от гледна точка на единна худ. теория, сближаваща устното и писменото словесно изкуство. От нач. на 80-те г. Г. разширява многопосочно периметъра на изследователските си интереси в съзвучие с актуалните тенденции на съвр. литературознание. Разработва методологически въпроси на лит. историография, историческата поетика, литературоведската реторика, речевата типология, междутекстовите връзки. Измежду представителните публикации от този период могат да бъдат посочени: „Цитиращият човек в литературата“. – ГСУ, т. 74, 2, 1980; „Как разказва Захари Стоянов в 'Записки по българските въстания'“. – В: Захари Стоянов. Нови изследвания и материали. 1980; „'Епилог' от Петко Славейков и епилогът на един етап от българската поетика“. – Лит. мисъл, 1981, № 5; „O pewnym milczącym dialogu w literaturze bułgarskej“. – Pamiętnik slowiański, XXXV, 1985; „Мълчаливите диалози в литературата“. – Език и литература, 1987, № 1; „Тезиси по история на новата българска литература“. – Лит. история, 1987, № 16, и др. Всяка студия на Г. – независимо от това, дали проблематизира понятието „литературен факт“ в лит. история, или очертава истор. обособили се типове поетика в бълг. литература /които назовава със собствени термини – „компактна“ и „дифузна“/, или подлага на анализ имплицитните интертекстуални връзки между лит. творби – въвежда нов проблем в бълг. литературознание, който влиза в научно обръщение: разработките на Г. служат за отправна точка на следващи текстове, които „стъпват“ в тях, опирайки се на методологическите им построения. В изследванията си Г. широко използува образци на световната литература. В това отношение е безспорен приносът му в интерпретацията на чеш. литература /по-специално творчеството на Я. Хашек и К. Чапек; студията „Parodie obsahu a parodie struktury – Švejk a 'antiroman'“. – Česka literatura, 1966, 3/. От 1989 създава поредица от есета – трудно постижима сплав от наука и публицистика, в които злободневни обществ.-полит. и култ. проблеми са видени в неочакван ракурс и чрез неочаквани аналогии през погледа на филолога и семиотика. Трудове на Г. са отпечатани на пол., словаш., сърбохърв. и чеш. език. Отзиви за негови научни публикации са обнародвани в Русия, Великобритания, Чехия, Словакия.

СЪЧ.: Българската народна песен. Изобразителни принципи. Строеж. Единство. 1976; Анализ на лирическата творба. 1986; Нова книга за българския народ. 1991; Цитиращият човек в художествената литература. 1992; Името на розата и на тютюна. 1992.

Р. Коларов

ГЀРМАНОВ, Андрей Димитров /17.VI.1932, с. Яворово, Варн. област – 15.V.1981, София/. Завършва гимназия в Дългопол /1950/ и рус. филология в Соф. ун-т /1955/. Учител по рус. ез. в Дългопол /1955–57/. Преподавател по рус. ез. във ВМЕИ, София /1958–59/, ред. /1961/ в сп. „Младеж“ и във в. „Нар. младеж“, през 1964–66 – в изд. „Нар. младеж“, в отд. „Поезия“ при изд. „Бълг. писател“ /1967/, зав. отд. „Поезия“ в изд. „Нар. младеж“ /1970–73/, зам. гл. ред. /1973–74 / на сп. „Съвременник“, гл. ред. /1974–80/ на сп. „Пламък“.
За пръв път публикува стихотворения през 1951 във вестниците „Работническо дело“ и „Народна войска“. Утвърждава се като поет през 60-те г. Творческите му интереси са съсредоточени почти изцяло в областта на лирическата поезия. Интензивно и драматично изживява повратностите в бълг. полит. действителност от три десетилетия. Към своята съвременност Г. се отнася открито и съпричастно; понякога по-силно от представителите на своето поколение съумява да проникне в нейното екзистенциално съдържание. Първата му стихосбирка „Кълнове“ е носталгично прощаване с юношеството. Г. проявява чувствителност и вкус, верен на най-добрите традиции на бълг. селска поезия и проза. Много от стиховете в тази книга са обвеяни от романтично преклонение пред природата, истор. минало и трудовите дела на хората. В стихосб. „Работнически влак“ и „Родов герб“ навлиза градът, напрегнат и задъхан. Лирич. герой е духовно здрав и предприемчив млад българин. На места темите се разгръщат и сюжетно-събитийно. Пастелен или акварелен, рисунъкът е и графично контуриран. В „Равноденствие“ и „Да ме запомниш“ поетическата техника забележимо се разнообразява, темите се разработват по-зряло и задълбочено. Набелязва се тенденция към сгъстяване на поетическия образ. Със „Светлинки в планината“ – трогателни реминисценции от детството, се разгръща друга страна от поетическия дар на Г. – поезията за деца и юноши. Тук Г. проявява тънък усет и подход към детската душа. Автор с богата артистична природа, Г. е и художник-карикатурист, майстор на шаржа /„Парнас около нас. Дружески шаржове, пародии, епиграми“, съвм. с Ив. Николов/. В последните му стихосбирки зазвучават драматично-трагични интонации, свързани с тоталитарната действителност. Развива активна преводаческа дейност. В свои преводи Г. въвежда в бълг. култура редица укр., белорус., литов. и сърбохърв. автори. Преводач е на „Избрани стихотворения“ от А. Т. Твардовски /1962/; „Избрани стихотворения“ от М. П. Бажан /1963/; „Избрани стихотворения“ от Р. Рождественски /1964/; „Избрани стихотворения“ от В. Н. Соснора /1965/; „Песен за

Опанас“ от Е. Г. Багрицки /1965/ и др. Превежда пиеси от Е. Радзински, С. Альошин, Л. Зорин; поемата на Гр. Пърличев „Войводата“. Ред. и съст. на поетическия „Алманах“ /1973/.

СЪЧ.: Кълнове. Стихотворения. 1959; Работнически влак. Стихове. 1962; Родов герб. Стихове. 1964; Равноденствие. Стихове. 1965; Светлинки в планината. Стихотворения за юноши. 1966; Късче мрамор от Акропола. Пътепис /съвм. със Сл. Караславов и М. Недялков/. 1966; Камчийска балада. Докум. худ. повест. 1967 /1985/; Хитрият гост. Поемка за най-малките. 1967; Да ме запомниш. Стихотворения.1967; Преображения. Стихотворения. 1968; Яростно слънце. Стихотворения. 1969; Азбука. Стихотворения. 1970; Всяка заран. Стихотворения за деца и юноши. 1970; Като въздишка. Лирика. 1970 /1975/; Мост. Стихове. 1970; Острови. Стихотворения. 1972; Огледалце. Стихотворения за деца. 1973; Стихотворения. 1973; Котка по гръб не пада. Разказ в стихове за деца. 1973; И оживяха в песента. Поема. 1974; Парнас около нас. Дружески шаржове, пародии, епиграми /съвм. с Ив. Николов/. 1974; Четиристишия. Стихотворения. 1974; Като слънце над всички. 1974; Каменна земя. Стихове. 1975; Нови четиристишия. 1976; Взривна зона. Стихотворения. 1977 /1980/; Песен в Боженци. Албум. 1978; На светлина превърнат. Докум. повест за Георги Георгиев. 1978; Границата на снега. 1979; Олелии. Стихотворения и поемки за деца. 1979; Самоубийствено живеем. 1979; Други четиристишия. 1980; Душа незащитена. Лирика. 1981; Две момчета и едно момиче. Стихотворения за деца. 1981; Шаячни момчета. Спомени. 1981; Стихотворения. 1982; Златна светлина. Стихотворения. 1983; Змей на вратата. Стихотворения и поемки за деца. 1983; Време за творчество. Интервюта. Статии. 1986; Чешмата под снега. Стихотворения за деца. 1987; Избрани преводи. 1987.

Л. Цветков, М. Иванова

ГЪРМАНОВ, Георги Димитров /15.VI.1926, Яворово, Варн. област/. Завършва гимназия в Провадия /1945/ и рус. филология в Соф. ун-т /1950/. Аспирант по рус. литература в Соф. ун-т, където защитава канд. дисертация на тема „Проблемата за положителния герой в творчеството на Н. А. Некрасов“ /1954/. Работи в Соф. ун-т: хонор. асистент по рус. литература /от 1951/, ред. асистент /1954/, преподавател /от 1957/, ст. преподавател /от 1962/, доц. /1965/, проф. /1979/; зам.-декан на Ф-тета „Славянска филология“ /1966, 1970–72/, декан /1978–83/, зам.-ректор и ректор на ИЧС /1967–69/; ръководител на Катедрата по рус. и съв. литература в Соф. ун-т /1980–89/. Член-основател на Д-вото на русистите в Б-я /1967/, чл.-учредител на МАПРЯЛ /1967/. През 1974–84 и 1987–91 е гл. редактор на сп. „Болгарская русистика“. Чете лекции във Великотърн. и чуждестр. ун-ти /Варшава, Минск, Бърно, Люблин, Брайтън, Будапеща и др./. Участвува с доклади в нац. и междунар. научни форуми по славистика, русистика и българистика. Автор на предг. към издания на съч. на А. С. Пушкин /1965/, М. Ю. Лермонтов /1964, 1967/, А. П. Чехов /1987/.

Основни области на научните му разработки са рус. литература от XIX в. и българо-руските лит. взаимоотношения /„Достоевски за България“. – Септември, 1956, № 2; „Драматургията на Лермонтов в българската критика“. – Славистични студии. 1963; „Априлското въстание и руската литература“. – Пламък, 1976, № 1, и др./. Има публикации и за т. нар. ленинска естетическа концепция /„Ленин и традициите на руската култура“. – В: сб. Ленинската естетическа концепция за литературата и изкуството. 1971; и др./.

СЪЧ.: Проблемата за положителния герой в творчеството на Н. А. Некрасов. 1957; Драматургията на Лермонтов. 1964; Н. В. Гогол – писател реалист. 1964; И. С. Тургенев и неговият роман „В навечерието“. 1967; Василий Немирович Данченко и българите. 1972; Окървавено навечерие. България и българите. 1976 /1985/; И. С. Тургенев. 1980; Върхове на руската класическа литература. 1982; А. С. Пушкин. 1984.

М. Гургулова

ГЀРОВ, Александър Цветков /15.V.1919, София/. Завършва гимназия в родния си град и право в Соф. ун-т /1942/. През есента на 1942 е мобилизиран, в нач. на 1944 е арестуван за конспиративна дейност и излиза от затвора на 9.IX.1944. Ред. /1944–52/ в Радио София, през 1953–55 – в сп. „Киноизкуство“, във в. „Кооперативно село“ /1963/, в ред. „Фокус“ към Бълг. кинематография и в изд. „Бълг. писател“.

За пръв път печата съчинение в проза на 11-год. възраст във в. „Изгрев“ /Сливен/. Сътрудничи на детските издания „Весела дружина“, „Другарче“, „Поточе“, „Детски свят“ и на ученическите списания „Ученически подем“ и „Звън“. По-късно публикува във вестниците „Заря“, „Литературен глас“, „Светлоструй“, в списанията „Изкуство и критика“, „Златорог“ и др. Участник в лит. сборник „Праг“ /1938/ и в младежкия комунистически лит. кръжок „Хр. Смирненски“. В ранните си стихове изповядва състояния, породени от конкретната военновременна действителност: тревога, протест, болка заради бруталния натиск върху човека, съпричастност с полит. тежнения на бореща се антифашистка Европа. През този период започва да се проявява и характерното за цялото му творчество влечение към метафизичните, филос.-битийните въпроси: загадките на Вселената и на човека, проникването в тях, самотата, любовта и надеждата, дилемата преходно́ст – вечност, смъртта и безсмъртието. Поетическите решения на посочените въпроси са уникални за бълг. литература; в тях не следва да се търси влияние, нито

дори съотносимост с някаква филос.-теоретична система. В размишлението си – по детски спонтанно и безхитростно, Г. се приближава до светоусещането и поетиката на наивизма. Емоционалните реакции на лирическия „аз“ са интензивни и всеобхватно завладяващи, мисълта му е противоречиво напрегната, без това да накърнява внушенията за цялостност и хармонична окръгленост на природния космос. Показателна е трактовката на смъртта. Тя не е предел на съществуването, а безначално-безкрайно битие, превъплъщаване в сферата на универсалното. Извисено-метафизическият възглед на Г. за света е положително оценен едва през 60-те г. Дотогава критиката го е подлагала на остри нападки, които, съчетани с култовски подозрения, довеждат поета до психическа депресия. Впоследствие той осмисля своето кризисно състояние в автобиогр. новела „Неспокойно съзнание“ от сб. „Фантастични новели“. Това е един от значимите новаторски образци в областта на бълг. проза от 60-те г., който противно на догматичния култовски рационализъм утвърждава духовната многосложност на човека, подчертавайки неговата съзнателност като предпоставка за жизнетворчество и коректив на ентропията в съвр. свят. Втората новела от сборника – „4004 година“, е замислена като позитивно научнофантастично повествование на тема „безсмъртие“. В процеса на нейния прочит обаче се осъществява „отместване“ от авторовия замисъл, при което творбата започва да се възприема като памфлет, сатира на някои плоско рационалистични илюзии относно бъдещето на човека, като пародия на утопиите за съвършено, „научно“ общество, построено върху разумни начала. Стихове на Г. са преведени на англ., иврит, нем., пол., рус., фр. и чеш. език.

СЪЧ.: Ние хората. Стихове. 1942; Два милиарда. Стихове. 1947; Стихотворения. 1949; Бригада „Млада гвардия“. 1949; Нашата сила. Стихотворения и поеми. 1953; Стихотворения. 1956; Най-хубавото. Стихотворения. 1958; Дете на прозореца. Стихотворения за деца и юноши. 1959; Усмивка под мустак. Хумористични разкази. 1960; Герои. Три поеми. 1961; Стихотворения. 1961; Обикновени приключения. Поема за деца. 1962 /1969/; Нулева група. Пиеса /в съавт. с Д. Чавдаров – Челкаш/. 1963; Сто мегатона. Стихове. 1963; Щастие и нещастие. Разкази. 1963; Приятели. Лирика. 1965; Златни пантофки. Стихове.1966; Инжекции. Хумор и сатира. 1966; Фантастични новели. 1966 /1980, 1984/; Свободен стих. Стихотворения. 1967; Стихотворения /библ. за ученика/. 1968 /1969, 1970, 1971, 1972, 1987/; Политическа поезия. Избрано. 1969; Най-хубавото. 1970; Прашинки. Стихотворения. Най-хубавото. 1979; Дете на прозореца. Избр. стихотворения за деца и юноши. 1981; Любовна лирика. 1983; Обръщение. Стихотворения. 1983; Избрани стихотвоения. 1984; Внезапни стихотворения. 1986; Избрани произведения. Т. 1–3. 1989; Книга за Тамара. Стихотворения. 1991.

ЛИТ.: Делчев, Б. Родени между две войни. 1963; Мочуров, Ат. Александър Геров. 1970; Янева, К. Александър Геров. Лит. анкета. 1978; Кунчев, Б. Александър Геров. 1987.

С. Беляева

ГЀЧЕВ, Алберт Стефанов /11.X.1881, Ловеч – 2.XII.1915, Ловеч/. Завършва слав. филология в Соф. ун-т /1905/. Гимназиален учител в Пловдив, където се сприятелява с Ас. Златаров, и в Русе. Започва лит.-крит. си дейност като учител. С научни цели посещава много от големите култ. средища в Европа. Мобилизиран през 1915; умира във военната болница в Ловеч.

Първата му публикация е студията „Добри Войников в развоя на нашата драма“ /Изв. Семинара по слав. филология при Соф. ун-т, 1905, № 1/. От 1906 редовно сътрудничи с рецензии и статии на сп. „Демократически преглед“, където излизат повечето от крит. му творби. Между тях са и год. лит. прегледи, издадени по-късно в книга. Публикува и в списанията „Училищен преглед“ и „Свободно мнение“. В „Сборник в чест на проф. Милетич“ /1912/ е поместено изследването му „Вазов пред съда на нашата литературна критика“. Като критик Г. се стреми да бъде безпристрастен, не се ориентира към никоя лит. група. Дели бълг. литература след Освобождението /1878/ на 2 периода, условната граница между които е 1894. Физиономията на I период според него определя „тракийската школа“ на Ив. Вазов и К. Величков, в която се проявява бълг. романтизъм; следва „групата на младите“ начело с д-р Кр. Кръстев и П. П. Славейков, която „отражава в себе си модерни западноевропейски литературни възгледи и се домогва да осмисли тия възгледи според оригиналните особености на нашата нация“. Г. цени заслугите и на едните, и на другите; търси връзката между литература и общ. живот, между читателските настроения и стремежа на литературата да отговори на духовните потребности на обществото и смята, че в лит. живот намират все по-голямо място борбите между отделни обществени групировки. В год. си лит. прегледи Г. отделя най-голямо внимание на Вазов, П. К. Яворов, П. П. Славейков, П. Ю. Тодоров, а от списанията най-много цени „Мисъл“.

СЪЧ.: Българската литература през последните няколко години. 1907–1912. Крит. статии. 1914; Български правопис. История и научни основания. Публична лекция. 1914 /2 попр. изд. с добавка Официалното упътване за общо правописание/. 1915.

Л. Велева

ГЀЧЕВ, Стефан Албертов /29.I.1912, София/. Учи в Париж, завършва гимназия в София и слав. филология в Соф. ун-т /1934/. От 1935 слуша лекции по виз. литература при проф. Вейс в ун-та в Атина, където води и курс по бълг. и старобълг. ез. за грц. студенти /1936/. Превежда заедно с Кл. Пераскос стихове на Ел. Багряна и Ат. Далчев на грц. ез., публикувани в сп. „Неа естия". От 1942 живее в Братислава. След 9.IX.1944 до май 1945 е интерниран в Пищяни, след което се връща в Братислава и е консул до 1947. Работи в бълг. легация във Варшава /1947–50/. В Б-я започва работа в Министерството на външните работи /1950/. Ред. във в. „Стършел" /до 1956/. Заедно със Ст. Сърчаджиев и В. Ханчев основава Сатир. театър в София /1957/, където е драматург /до 1958/. Зав. отд. „Публицистика" в сп. „Пламък" /до 1966/. Зам. гл. ред. на сп. „Контакти" /1966–67/.

Г. е значителна, но недооценена фигура в култ. живот на Б-я, със силно интелектуално присъствие. Автор на стихове, разкази, фейлетони, драми, критика, криминални и приключенски романи, публицистика, преводи. За пръв път пише стихове на 15 г. Поезията му е философски осмислена, изискано лаконична, в посоката на модерните търсения от средата на XX в. Официалната критика я отхвърля като „отглас от съмнителни образци" /първата стихосбирка „Бележник" е „обвинена" в сюрреализъм и дадаизъм/ и за цели десетилетия Г. е изолиран от лит. живот, като са анулирани всичките му договори за книги с бълг. издателства. През това време създава оригинални творби, които излизат от печат едва след 1989 /стихосбирката му „Поеми" включва стихове и поеми в проза, писани през 1966–86/. Г. е автор и на обстойни статии и есета, поместени като предговори към антологии и книги на чужди автори, издадени в Б-я. Съст. на „Антология на новата гръцка поезия" /1960/, „Съвременна кипърска поезия" /1965/, „Френски поети" /1992/, участвува и в превода на стихотворенията. Превежда от грц. ез. стихове на К. Кавафис /1963, 1984/, А. Диктеос /1967/, Сеферис /1975/; от англ. ез. – „Алиса в огледалния свят" на Л. Карол /1965/. Редактира „Антична поезия" /1970/. Помага на Диктеос за издаването на „Антология на българската поезия" на грц. ез. През 1984 подготвя превод на „Песните на Малдорор" от Конт де Лотреамон, който завършва окончателно през 1986, но и до днес не е отпечатан. Творби на Г. са преведени на нем., пол., рус. и др. езици. Псевд.: Венцислав Диаватов.

СЪЧ.: Към въпроса за славянския физиолог. Изследване. 1938; Ние и другите. Хумористични разкази и фейлетони. 1956; Цветовете на грижата. Разкази. 1961; Момичето и предателят. Повест /в съавт. с К. Кюлюмов/. 1964; Денят на екзекуцията. Пиеса. 1964; Човекът с табакерите. Роман. 1966; Бележник. Лирика. 1967; Крадци на богородици. Роман. 1969 /в съавт. с М. Миланов/; Мостът. Роман. 1983; Поезия. Лирика, поеми. 1990.

Й. Василев, М. Дачев

ГЍНЧЕВ, Цани /Цани Гинчев Шкипърнев/ /VIII.1835, Лясковец – 26.VII.1894, София/. Учи килийно у-ще в Лясковския светогорски метох /1842–43/ и в Търново при Н. Михайловски /1844–45/. Градинар в Букурещ /от 1846/ и в Белград /от 1848/. Учи в Белградската гимназия /1853–57/, не успява да я завърши. Сближава се с Г. С. Раковски, заминава за Одеса, където живее при него /1858–59/. Волнонаемен слушател по естествени науки в Киевския имперски ун-т /1860–62/. Учител в с. Караагач /Бесарабия/ през 1862–69, в Русе /1870–72/, Габрово /1873–75/. Арестуван, съден като бунтовен подстрекател и затворен в Търново /1878/, нар. представител в Учредителното събрание /1879–80/, училищен инспектор във Врачанско и Оряховско учебно окръжие /1881–84/. Учител в Лом /1884–85/ и Търново /1886–93/. Дописен чл. на БКД /дн. БАН/ от 1875, редовен чл. /1884/.

През 60-те и 70-те г. Г. сътрудничи на вестниците „Цариградски вестник", „Македония" и на списанията „Общ труд", „Периодическо списание" с фолклорни материали, статии по въпроси на учебното дело, дописки за обществ. и култ. прояви, басни и стихотворения с нравоучителен и просветителски характер. Значително негово дело е списанието „Труд", излизащо през 1887–92 в Търново. То има енциклопедично-просветителски характер, Г. го издава почти изцяло с лични средства. В него помества богат фолклорен материал и изследвания върху фолклора, статии по етнография, география, езикознание, естествени науки, педагогика, худ. текстове – пътеписи, басни, стихотворения /бълг. и преводни/. В „Труд" Г. помества и своите худ. творби, вкл. и недовършената повест „Седянка". Като белетрист следва възрожденската повествователна традиция на Л. Каравелов и Ил. Блъсков. Повестите на Г. представляват обстоятелствен, спокоен, даже муден разказ за живота в бълг. село от края на XIX в. Имат проста, еднолинейна фабула, лишени са от сензационни интриги и сантиментални моменти. С подчертан битописателен характер, те предлагат богата етнографска, битова, географска фактология. Битовата и истор. достоверност определят худ.-докум. и познавателна стойност на тези повести.

СЪЧ.: Български басни. 1870 /1885/; Учебник за земляделието или първоначално изучаване на земляделието в училищата и за секиго. 1871 /2 изд. под загл. Катехизис за земляделието... 1874/; Две тополи или неожидана среща. Балада. 1872; Стихотворения и приказки – за ученици и всекиго. 1884; Златна Панега. 1884; Златната

стена. 1887; Ганчо Косерката. Повест. 1890 /1943, 1961/; Женитба. 1892; Повести /Зиналата стена. Женитба. Златна Панега/. 1955; Избрани произведения. В 2 т. 1968; По няколко думи за занаятите, билкарството и поверията на българския народ /съст. С. Янев/. 1988.

ЛИТ.: М и н е в, Д. Цани Гинчев. Лит.-крит. очерк. 1963.

К. Бъклова

ГÒЛЕВ, Владимир Иванов /20.VIII.1922, Банско/. Завършва полуклас. гимназия в Казанлък /1942/ и право в Соф. ун-т /1949/. Ред. /1947–49/ във в. „Студентска трибуна“, в Радио Москва – на предаванията за Б-я /1950–52/, гл. ред. /1952–56/ на Лит. отд. на Радио София, ред. /1960–67/ в Сценарната комисия при Студията за игрални филми. Сътр. и консултант в изд. „Нар. младеж“ /1970/. Гл. ред. /1975–90/ на сп. „Септември“.

Г. е автор на обемно и разнообразно по жанр творчество. Първите му стихосбирки интерпретират характерните за 50-те г. стандартни теми /соц. строителство и революционния патос/ чрез героико-романтична образност и одическа тоналност. Родните реалии /Пирин, Банско/, обвързани с революционното минало, провокират акварелен рисунък и пластичен детайл в пантеистичните му стихове. В следващите стихосбирки рефлексивно-аналитичното начало измества сетивно-лиричното. В рамките на традиционната поетика и през призмата на родното Г. се насочва към универсални теми и проблеми. От ритмизирана строфа преминава към свободен стих с неочаквана асоциативност, символно-експресивна образност и богат подтекст. Зрелите му стихосбирки са опит за творческа равносметка; в тях се забелязва интересна оркестрация на стиха и лаконичност на изказа. От поезията Г. закономерно преминава към лирич. проза. Мемоарната му трилогия е интересен опит за изследване на родовите корени и народопсихологията посредством есеистично-автобиогр. повествование. Мемоарен характер има и романната трилогия, изградена в два плана – занимателна криминална интрига и носталгично-романтична равносметка за личния житейски избор и ценностна позиция. В пиесите си Г. изследва нравствено-етични проблеми на младите хора. Творчеството му за деца и юноши разширява познавателния хоризонт на детето и култивира нравствени ценности. Г. е автор на публиц. материали, лит.-крит. очерци за Н. Вапцаров, Чудомир, Н. Хрелков, Ив. Мирчев, на докум.-есеистични творби за Банско, на статии върху проблемите на съвр. езиково изразяване. Творби на Г. са преведени на англ., исп., пол., рум., рус., фр., чеш. и др. езици.

СЪЧ.: Знаме над Пирин. Стихове. 1952; Родно море. Стихове за морето и параходите. 1953; С песен срещу вятъра. Лирика. 1958; За какво пеят мурите. Лирич. стихове и поеми. 1961; Къщичка в гората. Стихове за деца. 1963; Революцията живее. Стихотворения. 1964; Дъх на звъника. Стихове за юноши. 1966; Книжка за пролетта, за гората и за още, което ще разберете, като я прочетете. Стихове за деца. 1967; Лирика. 1967; Мироздание. Лирика. 1969 /1972/; Кой събуди гората. Приказка в стихове. 1969; Стъпки в гората. Стихове за деца. 1969; Ако случайно остареем. Стихотворения. 1970; Чудесната тройка. Пиеса. 1971; Отговорност. Стихотворения. 1971; С дъха на ветровете. Лирика. 1972; Стихотворения. 1972; Лястовичките дошли. Стихове за деца. 1972; Една нощ в рая. Пиеса. 1972; Златни мигове. Стихове за деца. 1973; Русия мила. Стихове за деца. 1973 /1975/; Късни признания. Стихотворения. 1974 /1976/; Най-обичам у дома. Стихове за деца. 1974; Защо? Защо? Защо? Пиеса. 1976; Чудесното име. Поема за деца. 1977; Невероятните приключения на Иван Прасето и Кирчо Сламката. Роман за деца. 1977 /1979, 1985/; Спомени за старата къща. Автобиогр. повест. 1979 /1980/; Н. Вапцаров. Илюстрован биогр. очерк. 1981; Крадец на мигове. Стихотворения. 1981; Избрани стихотворения. В 2 т. 1982; Спомени за едно лято. Почти докум. роман за юноши. 1983; Като въздишка кратко. Стихотворения. 1985; Всичко отначало. Неизмислен роман. 1985; Мълчи или умри. Роман. 1986; Капан за наивници. Роман. 1987; Бряг. Стихотворения. 1987; Бъди ми ти всичко. Интимна лирика. 1987; Малка криминална история. Роман. 1988; В късна есен. Лирика. 1989; Мълчи или умри. Капан за наивници. Романи. 1989; Самотната вила. Роман. 1990.

М. Иванова

ГÒНЧЕВ, Кирил Христов /14.V.1940, с. Дриново, Варн. област/. Завършва гимназия в Шумен /1959/ и бълг. филология в Соф. ун-т /1966/. Сътр. на в. „Народна младеж“ /1962/, ред. в Радио София /1966–69/, драматург в драм. театър в Търговище /1970/, ред. в Радио Шумен /1971/, в сп. „Български воин“ – през 1973, в Радио София /1974–80/, в изд. „Народна младеж“ /1980–82/, в Профиздат /1985–89/, във в. „Литературен фронт“ /1989/. Уволняван по време на събитията в Чехословакия през 1968, през 1982 – като редактор на книгата „Фашизмът“ от Ж. Желев. За пръв път публикува стихове през 1958 в сп. „Родна реч“. Поезията му изразява преживените, изстрадани и дълбоко промислени истини за лозунговото безсмислие на миналото и настоящето, за празната декларативност на изреченото и за недоизреченото. Преживял изпитания, поетът запазва своето гражд. и нравствено достойнство, поради което между стихосбирките му лежат паузи от мълчаливи десетилетия. Цялостното му творчество издава остро чувство за съвременност и е съчетание между лирика, сатира и пародия. Стихове на Г. са преведени на пол., рус., тур. и укр. език.

СЪЧ.: Пътуват макове. Стихове. 1966; Горчиво прост-

ранство. 1979; Перо от Пегас. Пародии. 1987; Усмихнат до стената. 1990.

Й. Стефанова

ГОРЯ̀НСКИ, Петър /псевд. на Петър Николов Матеев/ /5.I.1911, Ямбол – 29.I.1990, София/. Завършва гимназия в София и право в Соф. ун-т /1934/. Библиотекар в Бълг. ипотекарна банка /1937–39/, драматург в Скопския нар. театър /1941–45/. Като редактор на опозиционния в. „Свободен народ" през 1945–48 е многократно арестуван, изключен от СБП и изселен. Драматург на театър „Трудов фронт" /1956–60/ и на Театъра на нар. армия /1968–72/.

Сътрудничи с рецензии и статии на вестниците „Вестник на жената", „Светлоструй", „Мисъл", „РЛФ", „Щит", „Литературен глас", „Народ", на списанията „Предел" и „Завети". Дебютира като лит. критик, утвърждава се като поет с градско светоусещане и предпочитание към клас. стихови форми. Предметно-нагледна и жизнелюбиво интонирана, лириката му пресъздава атмосферата на малкия провинциален гра̀д, където човекът живее в близост със земята и природата и вярва във възвисяващата сила на любовта. В по-късното му творчество се появяват нотки на резигнация, отекват военновременни тревоги и копнеж по мир и социална хармония. След II световна война Г. пише главно драматургични произведения с гражданско-патриотична тематика. В поредица мемоарно-очеркови книги възкресява значителни личности и събития от междувоенната култ. действителност. Превежда драми от Шекспир, Лопе де Вега, А. П. Чехов, О. Уайлд, Вл. Маяковски, Ф. Г. Лорка и др., стихове и поеми от А. С. Пушкин, М. Ю. Лермонтов, С. А. Есенин и др. Автор на драматизация на романа „Хоро" /А. Страшимиров/, играна в редица бълг. театри.

СЪЧ.: Бунтът на масите в българския роман. Лит.-крит. студия. 1933; Законите на хана. Истор. новела. 1933; Месемврия. Истор. новела. 1933; Вдъхновени жени /Мара Белчева, Дора Габе, Ел. Багряна и др./. 1936; Вдъхновени жени. Лит. силуети. 1938; Момичето, което беше сън. Стихотворения. 1938; Врагове. Поема за деца. 1939; Дървените яйца. Поема за деца. 1939; Песен в ливадите. Стихотворения. 1940; Една година Скопски народен театър. Първи сезон. 1942; Затъмнена пролет. Стихотворения. 1942; Митинг. Басни. 1947; На пост. Пиеса. 1965; Сам съм, други няма. Пиеса в 7 карт. 1965; Орелът прекърши крила. Дramат. поема. 1966; Сказание за Родопа. Истор. хроника. 1966; Има един Октомври. Дramат. фреска-рецитал. 1967; Лирика. Избр. стихотворения и поеми. 1971; Дни без залези. Спомени и очерци. 1981; Весела азбука. Стихотворения за деца. 1982; Когато светлините не гаснат. Лит. портрети и спомени. 1984; Очи в очи. Спомени и очерци. 1990.

С. Беляева

ГО̀ЧЕВ, Гочо Вълчанов /Григорий/ /5.VI.1913, Каварна – 26.XI.1991, София/. Завършва средно образование във Варна /1932/ и право в Соф. ун-т /1938/. Гл. ред. /1931/ на ученическия в. „Виделина". Чл. на ОК на РМС /1932/; съден по ЗЗД през 1934. Стажант във Варн. съд /1938–40/, адвокат в Каварна /1940–42, с прекъсвания/. Уволнен от армията като комунист, интерниран в концлагера „Белене" /от март до ноем. 1943/ и в с. Иван Шишманово, Разгр. област /пролетта на 1944/. Драматург на Варн. театър /1944–45/; гл. секр. на Съюза на бълг. артисти и театрални служители /1945–50/; секр. на театр. секция в Камарата на нар. култура /1945–50/; зав. отд. „Театър" /1945–52/ и съветник по театр. въпроси /1946–52/ в КНИК. Гл. ред. /1946–57/ на сп. „Театър". Преподавател по театр. критика, доц. /1950/ и проф. /1962/ във ВИТИЗ, зав. секция „Театр. изкуство" в Ин-та за изкуствознание при БАН /1968–83/. На писателската конференция на 24.XI.1970 заедно с В. Петров, М. Ганчев, Хр. Ганев и Бл. Димитрова отказва да подкрепи протестното писмо на СБП срещу Нобеловия к-т, присъдил наградата за литература на А. И. Солженицин; изключен е /1970–84/ от БКП за „проявена идейно-политическа безпринципност".

Първата публикация на Г. е „програмното" стихотворение „Виделина" /1931/ във в. „Виделина", написано под влияние на символизма. Твърде скоро /още в ученическите си години/ Г. изоставя поезията и се насочва към превода /от рус. и от фр. ез./, към лит. и театр. критика. Привърженик на т. нар. социалистически реализъм в изкуството, в публикациите си на практика той се противопоставя на сектантството, догматизма, ограниченията, които налага класово-партийният подход, и по този начин предизвиква гнева на ортодоксално мислещите. Негов идеал са високоталантливата драматургия и актьорска игра, социално и нравствено извисени, и когато ги срещне, рицарски се бори за тяхното утвърждаване. Интерпретациите му са публиц. патетични, темпераментни и емоционални. Често худ.-оценъчният пласт на разработките е повод да изрази свои разсъждения върху живота и неговото многообразие. Строг ценител, Г. е силен не в отрицанието, а в утвърждаването. Тогава аналитичното му слово се обогатява и с остроумна изобретателност, с присмехулна мъдрост. Освен познанието, което носи, неговата критика заразява с любовта към предпочитаните творци /К. Кисимов, Ст. Бъчваров, П. Атанасов, Л. Тенев, Н. Русев, Ив. Радоев и др./. Понякога топлото чувство прехожда към сантименталното, но вечно будното жило на иронията го неутрализира. Г. е автор на пътеписи и мемоари. В „Недописан дневник" рисува житейските

си перипетии от детството до 70-те г. Погледът му рядко е обърнат навътре, чужд е на самоанализите, на интелигентското раздвоение и противоречия. Дори и когато говори за себе си /неизбежно за жанра/, то е с цел да изобрази общата атмосфера, природата, към която изпитва пантеистични чувства, събитията, хората около себе си и техните постъпки.

СЪЧ.: Театър и драма. 1960; Театър и критика. 1963; Константин Кисимов. Театр. портрет. 1965; Сцена и живот. 1973 /1983/; Изкуството на актьора. 1975; Недописан дневник. 1979 /1981/; Сценични силуети. 1989.

М. Гарева

ГРАНЍТСКИ, Иван /псевд. на Иван Йорданов Димитров/ /24.XII.1953, София/. Завършва гимназия в София /1972/ и журналистика в Соф. ун-т /1979/. Ред. и зам. гл. ред. /1979–85/ на в. „Пулс“, зам. гл. ред. /1985–91/ на в. „Литературен фронт“, гл. ред. на сп. „Черно и бяло“ /от 1991/. Дир. на ИК „Христо Ботев“ /от 1992/. БНТ 1995-96. Публикува от 70-те г. във вестниците „Литературен фронт“, „Пулс“, в списанията „Септември“, „Пламък“, „Съвременник“ и др. Изявява се предимно като оперативен критик с усет за актуалност, за социалния дълг на лит. критика пред съвременността. Постига сбити характеристики на различни автори, свързва анализа на творческите им търсения с тенденциите в бълг. литература от края на 70-те – 80-те г., прави своя интерпретация на процеси и явления в съвр. лит. живот. Изследва личностите и делото на К. Маркс и Фр. Енгелс. Статии на Г. са преведени на рус. и чеш. език. канд. филос. науки

СЪЧ.: Поезия и поетическо самосъзнание. Критика. 1982; Марксовата полемика: От „Скорпион и Феликс“ до „Немска идеология“. 1984; Младите Маркс и Енгелс: Слово и действие /в съавт. с Л. Стайков/. 1987; Време и художествени идеи. 1987.

Ил. Костова

ГРА̀ШЕВА, Лиляна Борисова /6.XII.1936, София/. Завършва гимназия в София /1954/ и бълг. филология в Соф. ун-т /1959/. Учителка в Благоевград /1959–60/. През 1960–61 е лит. сътрудничка на в. „Пиринско дело“. Аспирантка по стара бълг. литература /1961–64/, филол.-специалистка в Секцията по бълг. литература до Освобождението /1965/, н.с. /1969/, ст.н.с. /1985/ в Ин-та за литература при БАН. Защитава канд. дисертация на тема „Художествени особености на старобългарската литература“ /1969/. От 1978 е член на ред. колегия на пер. изд. на БАН „Старобългарска литература“, от 1980 – на поредицата от преводи на старобълг. текстове на новобълг. ез. „Стара бълг. литература“ /изд. „Бълг. писател“/, ред. и чл. на ред. колегия на „Кирило-Методиевска енциклопедия“ /1985 –/. Хонор. преподавател по стара бълг. литература в Пловд. ун-т /1973–81/. Участвува в нац. и междунар. научни форуми.

Научните интереси на Г. са съсредоточени върху теорията и поетиката на средновековните литератури, естетическите и изобразителните принципи в старата бълг. литература, кирило-методиевската проблематика, творчеството на писателите от т. нар. Златен век /„Към въпроса за творческия облик на старобългарския писател“. – Лит. мисъл, 1964, № 5; „За старобългарската литературно-теоретическа мисъл“. – ИИЛ, 18–19, 1965; „Някои изобразителни принципи в похвалните слова на Климент Охридски“. – В: Климент Охридски. Сб. статии по случай 1050-годишнината от смъртта му. 1966; „Брегалницкая миссия в свете главнейших источников о деятельности Кирилла и Мефодия. /История вопроса/“. – В: Проблемы изучения культурного наследия. М., 1985; „K jednomu společému motivu ve středověkých literaturách jižnich, západnich a východnich Slovanů.“ – In: XVIII Miculovské sympozium, 1988, Brno/. Важно място в изследванията на Г. заемат анализите на творческото дело на Презвитер Козма и Константин Преславски /„Поглед върху старобългарската ораторска проза“. – В: Стара българска литература. 2. Ораторска проза. 1982; „Най-ранното изследавне за Константин Преславски. /Из архива на В. М. Ундолски/“. – Старобълг. литература, 17, 1985, и др./. Изследва основните особености на преводната повествователна книжнина – белетристика и апокрифи /„Старобългарска белетристика“. – Септември, 1967, № 3; „В света на средновековната фантастика“. – Септември, 1968, № 10/. Преценява от съвр. литературоведска гледна точка естетическата стойност на старобълг. творби, като разглежда средновековния текст в неговата органична цялост и отхвърля привнасянето на критерии, заети от новата бълг. литература /„'Реалистичните елементи' и естетическата стойност на старобългарската литература“. – Старобълг. литература, 1, 1971/. Г. проучва сродни проблеми в другите слав. литератури, отразени в трудовете на чуждестр. слависти /„Старославянските литератури в ново осветление“. – Лит. мисъл, 1969, № 3; „Старобългарските произведения за княз Лазар и Косовската битка и някои проблеми на средновековната поетика“. – Лит. мисъл, 1970, № 3, и др./. Авторка е на учебник и методическо помагало за VIII клас /в частта му за старобълг. литература/, на редица научнопопулярни статии и рецензии в областта на лит. история. Съст. и ред. на т. 2 от поредицата „Стара българска литература“ – „Ораторска проза“ /1982/.

А. Милтенова

ГРИГОРОВ, Крум /Крум Григоров Захариев/ /27.VII.1909, с. Габрешевци, Соф. област – 11.VI.1987, София/. Завършва педагог у-ще в Лом /1928/. Следва финанси и администрация в Свободния ун-т в София /1942–44/. Учител в селата Ломница /1928–31/, Габрешевци /1931–34/, Петърч /1934–42/ – Соф. област, банков чиновник в София /1942–48/; дир. на кината „Благоев“ и „Славейков“ в София /1948–50/; очеркист /1950–54/ във в. „Работническо дело“, ред. /1957–58/ във в. „Вечерни новини“. Дългогод. чл. на ред. колегии на списанията „Септември“ и „Пламъче“.

За пръв път печата през 1936 във в. „Брод“ – разказа „Границата“. Сътрудничи на пер. печат с разкази и педагог. статии. Развива активна писателска и журналистическа дейност като белетрист, очеркист и публицист след 1944 във вестниците „Работническо дело“, „Литературен фронт“, „Вечерни новини“ и в списанията „Септември“, „Пламък“, „Пламъче“ и др. В творчеството си за възрастни и деца изобразява предимно селския живот и свързаните с него социално-нравствени конфликти. Героите му са трудови хора, представители на социалните низини в бълг. село – бивши ратаи, бедняци, учители. Пише разкази и очерци за процеса на кооперирането на земята, за драмата на селянина, разделящ се с нея, за краха на наследените трудови добродетели. Като белетрист се утвърждава главно с автобиогр. си произведения, в които автобиографизмът се изявява като творческа съдба и продуктивно начало. В автобиогр. мемоарни книги „Моето детство“, „Сред народа“, „Раздолчани“, „Гимназист“, „Да уловим видението“ пресъздава действителността в бълг. село между двете световни войни, суровата правда на един малък свят, който носи чертите и на регионалното, и на националното своеобразие. Г. има свой географски регион – Кюстендилското Краище, чийто бит и проблеми пресъздава с колоритен език.

Творби на Г. са преведени на рус. ез.: „Сборник разкази“ /1950/, „Игличево“ /1954/, „Ласка“ /1978/; на белорус. ез.: „Танчо от Гороцвет“ /1961/; кор. ез.: „Игличево“ /1955/; пол. ез.: „Новодомци“ /1951/, „Председател на селсъвета“ /1952/; рум. ез.: „Председател на селсъвета“ /1953/; унг. ез.: „Председател на селсъвета“ /1953/. Отделни разкази са преведени на исп., итал., сърбохърв., фр. и хинди. Псевд.: Крумегри, Габраков, Кр. Г-в, Кр. Григор.

СЪЧ.: Слънчев глад. 1935; Границата. Разкази. 1939; Бразди из черноземa. Разкази. 1941; Бойно кръщение. Разкази. 1945; По нов път. Разкази. 1947; Родилни дни. Разкази. 1947; Новодомци. Разкази. 1949; Председател на селсъвета. Разкази. 1950 /1952/; Нашият дом. 1950; Малкият овчар. 1951; Жътва. Разкази. 1952; Игличево. Повест. 1953 /1956/; Моето детство. Повест. 1953 /1954/; Сред народа. Повест. 1955 /1964, 1976/; Мечтите на моя дядо. Разкази. 1955; Избрани разкази. 1955; Раздолчани. Повест. 1958; Танчо от Гороцвет. Селска хроника. 1959; Две повести. Моето детство. Сред народа. 1959; Отново на училище. Избр. разкази за деца и юноши. 1959; Звездана. Разказ. 1961; Овчаре. Разказ. 1961; Пилчар. Разказ за деца. 1961; Съкровището на баба. Разкази. 1961; Пролет в Черешово. Селска история. 1962; Крадецът на орехи. Разказ за деца. 1963; Лакомото пиле. 1963; Сред народа /Моето детство. Сред народа. Раздолчани/. 1964; Гимназист. Повест. 1966; На гости. Разкази. 1966; Цигулката. Разкази. 1966; Цигулката. Разказ за деца. 1967; Манчо и баба Ана. Разказ. 1967; Лисичето кожухче. Разкази. 1967; Сред народа. Избр. повести. Т. 1–2. 1969; Живата кукла. Разкази за деца. 1970; Зимни гости. Разказ за деца. 1970; Неспокойно сърце. Разкази. 1970; Братовчедка. Разказ. 1971; Да уловим видението. 1972; Из дневника на Мутара. Повест. 1976; Ласка. Разкази. 1976; Братя. Разказ за деца. 1977; Разкази за Кунето. 1978; Избрани произведения. В два тома. Т. 1 /Моето детство, Гимназист/ и т. 2 /Сред народа, Раздолчани/. 1979; Ездач на вълци. Разкази за деца и юноши. 1983; Водачката. Разкази за деца и юноши. 1983; Оронени зрънца. Разкази. 1984; Едно сърце за всичко. Разкази. 1986; Моето детство. Гимназист. Повести. 1989.

ЛИТ.: Димов, Г. Крум Григоров. Лит.-крит. очерк. 1962; Григорова, Л. Крум Григоров. Лит. анкета. 1982; Димитрова, Ив. Крум Григоров. Биобиблиографски очерк. 1984.

Л. Григорова

ГРИГÒРОВА, Людмила Крумова /28.IV.1943, София/. Завършва англ. гимназия в София /1962/ и англ. филология в Соф. ун-т /1967/. Дъщеря на писателя Крум Григоров. Преподавателка в Центъра за чужди езици към К-та за култ. връзки с чужбина /1965–68/, аспирант /1969–71/ и н.с. /1980/ в Ин-та за литература при БАН. През 1979 защитава канд. дисертация на тема „Проблеми на твореца и творчеството в западноевропейските литератури /XIX–XX в./“. Ред. на раздел „Литературознание“ в Реферативния бюлетин на БАН /1990–92/.

За пръв път публикува през 1960 в сп. „Родна реч“. Работи в областта на западноевроп. литератури и на англо-бълг. лит. връзки и отношения, публикува статии и студии за западноевроп. романтизъм и модернизъм, за творчеството на Т. Ман, драматургията на О. Уайлд в контекста на бълг. лит. процес /в списанията „Литературна мисъл“, „Септември“, „Театър“/. Има публикации и в чуждестр. научни издания, междунар. участия: в Австрия /1973/ – в Залцбургския семинар по американистика, в Англия /1974/ – в Междунар. д-во за съвр. литература и театър. Работи също в областта на съвр. бълг. литература и лит. критика. Сътрудничи на лит. и пер. печат със статии, рецензии, лит.

портрети; проявява траен интерес към психологията на лит. творчество, към литературата за деца и юноши. Г. превежда разкази и статии от Джон Барт, Шон О'Кейси, Розмари Тонкс и др.

СЪЧ.: Крум Григоров. Лит. анкета. 1982; Творецът и неговият двойник. Проблеми на творческата личност в западноевропейската литература през XIX–XX век. 1983; Автобиографизъм и творчество. 1986; Български писатели за деца и юноши. Младен Исаев. Лит.-крит. очерк. 1987.

М. Тодорова

ГРУБЕШЛЍЕВА, Мария Иванова /13.VI.1900, Кюстендил – 31.I.1970, София/. Завършва гимназия в София /1919/. За пръв път печата стихотворението „Под бялото море" през 1929 във в. „Вестник на жената". Сътрудничи с поезия и проза на различни пер. издания: „Вестник на жената", „Студентска борба", „Щит", „Литературен преглед", „Кормило"; на списанията „Хиперион", „Детски свят" и др. Участвува в учредяването /1931/ на Съюза на трудововоборческите писатели. Заедно с Л. Стоянов и Кр. Белев участвува в междунар. конгреси на писателите в защита на мира и културата, състояли се в Париж /1935/, Мадрид и Валенсия /1937/. За преживяното разказва в репортажната книга „Какво видях в Испания". През 1939 заедно със съпруга си Л. Стоянов е интернирана в Пазарджик, а по-късно в с. Сомовит, Лов. област. От 1956 до края на живота си работи като зав. отдел „Белетристика" на сп. „Пламък".

Г. започва творческото си дело с безгрижна епикурейска възхвала на живота и неговите радости /сб. „Хляб и вино"/. От средата на 30-те г. поезията ѝ придобива социален характер – отразява тежестите, конфликтите и проблемите в семейния и обществ. живот. Приобщавайки се към антифашисткия културен фронт, пише разкази и повести, разкриващи трудностите на живота в тогавашното общество, борбите на работническата класа за социална справедливост. Книгите ѝ „Стрели", „Мост", „Улица", „Женени хора" приближават творчеството на Г. по тематика и идеи до пролетарската и лявата худ. проза. След II световна война пише стихове за новите социални преобразования, за борбата за мир. В романа „През иглено ухо" разкрива II световна война и антифашисткото движение като важен етап от бълг. история. Главният герой е младеж, който израства в събитията, а това е основна тема и в юношеската повест „Гемия в морето". Г. е авторка на книги за деца и юноши. Превежда творби от Д. Байрон, Л. Н. Толстой и др. Псевд.: Балина, Мария Брулева.

СЪЧ.: Хляб и вино. Стихотворения. 1930; Езически песни. 1933; Женени хора. Разкази. 1935 /1943/; Стрели. Стихотворения. 1936 /1938/; Бягството на Методи Ников. Повест. 1936; Чужденец. Повест. 1937; Мост. Стихотворения. 1937; Какво видях в Испания. Пътепис. 1938; Полюси. Разкази. 1938; Весело посрещане. Стихотворения. 1938; Радостна книжка. Стихотворения. 1938; Разминаване. Повест. 1939; По нанадолнището. Разкази. 1940; Насрещен вятър. Роман. 1941 /1963/; Улица. Стихотворения. 1942; Стихотворения. 1945; Детски дни. Стихотворения. 1946; През иглено ухо. Роман. 1948; Знамена. Стихотворения. 1950; Избрани произведения. 1952; Гемия в морето. Повест. 1952 /1972/; Пред прага. Разкази. 1955; Игла самошийка. 1955; Две братчета мечета. 1956; Негърчето Бигър. Поема. 1958 /1966/; Грижи и радости. 1960; Избрани стихотворения. 1960 /1970/; Врагове. Роман. 1964; Всеки ден. Стихотворения. 1965; Оказионен магазин. Разкази. 1967; Митко Палаузов. Поема за деца. 1967; Избрани произведения. Разкази. 1970; Избрани произведения. Стихотворения. 1970 /1980/.

ЛИТ.: С е с т р и м с к и, Ив. Мария Грубешлиева. Лит.-крит. очерк. 1962.

Х. Дудевски

ГРУ̀ЕВ, Стефан Павлов /26.I.1922, София/. Завършва I мъжка гимназия в София /1941/ и право в Женева, Швейцария /1946/. Сътрудничи на в. „Зора" /от 1943/ и на в. „Пари мач" /през 1949–77/. Живее в САЩ.

Г. е автор с разнопосочни творчески търсения. Работи в широк тематичен и жанров диапазон – от очерковата скица до научното изследване, опрян винаги на добре проучени докум. източници. Интересът му към живота на гангстерите и на мафията в САЩ е изявен в интригуващата репортажна кн. „Главатарите на Ню Йорк". Върху непосредствени лични впечатления е изградено повествованието за проекта „Манхатън" /историята на създаването на атомната бомба в САЩ/. Уникална е трилогията „Човекът и морето" – „Човекът и земята" – „Човекът и космосът", осветляваща многоизмерната връзка на човека с неговата жизнена среда, както и научните резултати, следствие на тази връзка. Особен интерес и популярност сред бълг. читатели поражда докум. му роман „Корона от тръни", посветен на историята и полит. действителност в Б-я по време на царуването на Борис III. Личността на царя, представена от Г., наподобява със своя драматизъм Шекспиров персонаж и нанася съществени поправки в представата на няколко поколения българи за истор. реалност в Б-я преди и по времето на II световна война. „Корона от тръни" е своеобразен принос в развитието на докум.-истор. жанр в съвр. бълг. литература.

СЪЧ.: Les Caïds de New York /съвм. с D. Lapierre/. 1958; Les Ministres du Crime /съвм. с D. Lapierre/. 1966; Manhattan Project – The Untold Story of the Making of the

Atomic Bomb. 1967; L'Homme et la Mer. 1973; L'Homme et la Terre.1974; L'Homme et le Cosmos. 1975; Crown of Thorns. 1987; Корона от тръни. 1991.

В. Балевски

ГУ̀ЛЕВ, Димитър Ламбрев /29.IX.1927, София/. Завършва гимназия /1946/ и полит. икономия във ВИИ /1950/ в София. Ред. /1948–55/ във в. „Септемврийче“, в Българ. кинематография /1959–63/; ред., зам.-дир. /1963–72/ и гл. ред. /1977–83/ на изд. „Българ. писател“, зам. гл. ред. /1973–77/ на в. „Литературен фронт“, дир. /1983–91/ на изд. „Отечество“; президент на ИК „Гулев“ /1991/.

Прозата на Г. е актуално-проблемна и конфликтна. Представя „малкия човек“ от големия град, неговото трудово всекидневие, характера и интимния му свят. Героите впечатляват с чистия си младежки порив към красота; изправени пред житейските противоречия и нравствените проблеми на времето, те остават безкомпромисни в сблъсъка с дребнавото, пошлото, еснафското. Творчеството на Г. за деца се отличава с леко и увлекателно повествование и изострен усет за съвременност. Проследено е формирането на разнообразните юношески характери, първото доказване и отстояване на приятелството, първите прозрения за несправедливостта. Г. се интересува от отношенията на юношите с окръжаващата среда – у-щето и семейството, и особено от неедноп осочните отношения с възрастните като фактор за многостранното изграждане на човешкия характер. Новост в развитието на детско-юношеската проза е външно агресивният, вътрешно беззащитен образ на аутсайдера /„Парола 'Фокси'“, „Тайната команда“, „Ти не си сам“, „Здравей и сбогом, Дон Кихот“/. В „Здравей и сбогом, Дон Кихот“ Г. поставя остро проблема за социалното разслоение в съвр. общество, с което се сблъсква днешният юноша. Силно изявено е авторското присъствие във вътрешните монолози, в преките диалози с героите, в лирич. отклонения, които внушават без морализаторство худ. идеи. В различни книги /двойките детски романи „Парола 'Фокси'“ – „Тайната команда“, „Конници край могилите“ – „Голямата игра“/ действуват едни и същи герои, които позволяват по-пълно да се проследи духовното им развитие. С усет за историзъм Г. търси духовните корени и измерения на съвр. личност и в отминали епохи /„Аз, севаст Огнян“/.

СЪЧ.: Връстници. Разкази. 1956; Лодкарева щерка. Разкази. 1958; След празника. Новели. 1961; Ветроход с три мачти. Разкази. 1964; Бели взривове. Разкази. 1965; Виза за два дни. 1965; Случка през лятото. Повест. 1967; Тихата долина. Разкази. 1967; Някой ден, някоя нощ... /драма в 3 д., в съавт. с Л. Морчев/. 1968; Чудните нейни очи. 1969; Парола „Фокси“. Роман за деца. 1970 /1984/; Кошница бели череши. 1972; Тайната команда, или Петимата от VII^а. Роман за деца. 1972 /1977/; Конници край могилите. Роман. 1973 /1981/; Ти не си сам. Роман за юноши. 1974 /1982/; Вечно зеленият пояс. Избр. разкази и новели. 1977; Тайната команда. 1977; Здравей и сбогом, Дон Кихот. 1978 /1982/; Голямата игра. Роман за деца. 1979; Тъмни олтари. Новели. 1979 /1981, 1987/; Аз, севаст Огнян. Роман за юноши. 1987 /1990/; Светлината на света. Разкази и новели. 1987.

Ил. Костова

Страсбург. 3 VII 1995 ул. (там е погр.)

ГУЛЯ̀ШКИ, Андрей Стоянов /7.V.1914, с. Раковица, Михайловгр. област/. Учи във фр. търговски колеж, завършва гимназия в София; изключен за антифашистка дейност, взима матура във Враца /1934/. До 1944 е без постоянна работа. Следва Свободния ун-т, работи като банков чиновник, преподава частни уроци по фр. ез. и др. Гл. ред. /1944/ на в. „Литературен фронт“, кореспондент /1948–52/ на в. „Работническо дело“ в Добруджа, ред. /1952–56/ в сп. „Септември“, през 1956–66 е гл. редактор на сп. „Пламък“, през 1972–73 – на сп. „Съвременник“. Дир. на Нар. театър /1967–69/. След 1956 заема ръководни длъжност в СБП.

Дебютира с разкази през 1930–31 в ученическите издания в. „Струя“ и в. „Ученически подем“. Сътрудничи във вестниците „РЛФ“, „Дъга“, „Заря“, в списанията „Звезда“ и „Нов път“. Ранните му белетристични опити издават вкус към романтично-приказното и сантименталното изображение. Участвува в кръжока на левите писатели „Хр. Смирненски“. В романите и драмите си от края на 30-те и нач. на 40-те г. /„Дон Кихот от Силвеция“, „Жени“, „Смъртна присъда“, „Новолуние“/ рисува живота на различни социални групи в големия град, проявява увлечение към ефектни ситуации, нестандартни герои, необикновени съдби. В романите от трилогията „МТ станция“, „Село Ведрово“ и „Златното руно“ разглежда актуални проблеми на българ. село през 50-те г. В „Седемте дни на нашия живот“ отново създава герои, адекватни на полит. и идеологическата конюнктура, но със сложни и необикновени биографии, противоречива психика, драматични и дори трагични в своята човешка същност. Тези усложнени човешки характери и съдби са своеобразна реакция на писателя срещу наложените схеми за т. нар. положителен герой на времето. Г. проявява трайно предпочитание и успешно изгражда серия от образи на личности, обществено активни, надарени, силни и същевременно романтични мечтатели, правдотърсачи, невинаги предсказуеми в действията, със светло-тъмни очертания в психол. портрет. Този тип герои се появяват в следващите романи на Г. в различни превъплъщения – криминален инспектор /поредицата за Авакум Захов/,

истор. личност /цар Симеон от „Златният век“/, представители на водещата техническа интелигенция /„Завръщането на инженер Надин“, „Домът с махагоново стълбище“/ и др. През 70-те г. Г. насочва вниманието си към тревожни обществ. тенденции – духовното обедняване за сметка на технизацията, изгубването на нравствени ориентири в търсене на материален просперитет и др. В романите му навлизат проблемите на социалната психология, икономиката, техническия прогрес, екологията, видени като противоречия между интелектуално и нравствено развитие /„Трите живота на Йосиф Димов“, „Отделение за реанимация“/. Същевременно все повече се налагат докум.-публиц. начало, респектът към факта, познанието, автентичността, социологичната гледна точка към изобразяваното /„Романтична повест“, „Един ден и една нощ“/. Героят вече не е необикновена личност с романтични проявления, а преди всичко човек със съвр. мислене, средоточие на съвр. проблеми и противоречия. Белетрист с комбинативно въображение, Г. има амбицията да поднася нови идеи по оригинален начин, да се дистанцира от ординерното. Разчита не толкова на преки жизнени впечатления, колкото на внушителността на собствените идеи; пренебрегва пластичния рисунък, съсредоточавайки вниманието си върху емоционално-мисловното съдържание. Героите му живеят преди всичко в света на идеите; те активизират мисловността, емоционалната отзивчивост, духовния им живот. Тази особеност на творческия процес създава понякога впечатление за предпоставеност и съчинителство в романите му. Г. използува максимално възможностите за жанра, създава романи в много разновидности – роман-биография, роман-хроника, роман в писма, роман-притча, социално-психол., криминален, приключенски, научнофантастичен роман и т. н. Творбите му са превеждани на всички европ. и на някои др. /напр. хинди/ ез. С особена популярност се ползуват романите за Авакум Захов, преведени в над 20 страни.

СЪЧ.: Златният кръг. Комедия в 4 карт. Б. г.; Дон Кихот от Силвеция. 1936; Блато. 1937 /1947/; Жени. 1938; Смъртна присъда. Роман. 1940 /1945/; Новолуние. Роман. 1944; Бий врага. 1945; Стъпки в снега. Роман. 1946; МТ станция. Роман. 1950; Обещание. 1950; Село Ведрово. Роман. 1952 /1953, 1954/; Любов. Роман. 1955 /1957, 1962, 1986/; Скъпоценният камък. 1956; Златното руно. 1958 /1984/; Ведрово. Роман. 1959; Контраразузнаване. 1959; Приключение в полунощ. 1960; Спящата красавица. Роман. 1961; Приключенията на Авакум Захов. 1962 /1963/; През една дъждовна есен. 1963; Избрани произведения. 1964; Седемте дни на нашия живот. 1964 /1966/; Малка нощна музика. 1965; Срещу 07. Роман. 1966; Повест за кавалера Химериус, за живота му в Плиска и при славяните. Истор. повест. 1967; Един ден и една нощ. Роман. 1969; Златното руно. Седемте дни на нашия живот. Повести. 1969; Приключенията на Авакум Захов. Повести. 2 т. 1969; Златният век. Роман. 3 кн. 1970–72 /2 и 3 изд. в 1 кн. – 1975, 1979/; Романтична повест. 1970 /1979/; Завръщането на инженер Надин. Случаят Ставрев. 1972; Избрани произведения. В 2 тома. 1974; Домът с махагоново стълбище. Семейна хроника. Роман. 1975 /1978/; Последното приключение на Авакум Захов. 1976; Животът и приключенията на Авакум Захов. Повести. 2 т. 1977; Трите живота на Йосиф Димов. Роман. 1977 /1982/; Откраднато на Даная. Роман. 1978; Отделение за реанимация. Повести. Лазарина. Щастието на Георги Динков. 1979; Златната жена. Роман. 1980; История с кучета. Последните приключения на Авакум Захов. 1981 /1983/; Яков и дявола. Роман в 6 приказки. 1981; Скитник броди по света. Роман. 1982; Писма от тихия град. Какво не знае младата жена. Роман. 1983; Избрани произведения. В 4 т. 1984; Разказ за село Ведрово, за Людмила и Исай. Роман. 1984; История с кучета. Случаят в Момчилово. Последното приключение на Авакум Захов. Романи. 1985; Срещу 07. Откраднато на Даная. Спящата красавица. Романи. 1985; Убийството на улица „Чехов“. Роман. 1985; Краят на Лалелия. Роман. 1987; Романтични приключения. Романи. 1987; Виелица. Роман. 1988; Чудак. Роман. 1988; На чашка коняк. Роман. 1989.

ЛИТ.: К а р а н ф и л о в, Е. Андрей Гуляшки. Лит.-крит. очерк. 1958; Б ъ к л о в а, К. 1. Идейно-художествени измерения на съвременния герой в прозата на Андрей Гуляшки и Камен Калчев. Канд. дисертация. 1975; 2. Андрей Гуляшки. Лит. анкета. 1978.

К. Бъклова

ГЪРГУЛОВА, Мария Димитрова /22.VIII. 1927, Пловдив/. Учи в гимназия в Пловдив; изключена по полит. причини от всички учебни заведения в страната /1943/. Завършва средно образование /1946/ и рус. филология в Соф. ун-т /1950/. Преводач в МНО /1950–53/, преподавател по рус. в МГИ в София /1953–57/. Аспирант в Московския държ. ун-т /от 1958/, където защитава канд. дисертация на тема „Творчество В. М. Гаршина. Малоизученные стороны творческого облика писателя“ /1965/. Работи в обединение „Бълг. книга“ /1963–65/. Зам. гл. ред. на изд. „Наука и изкуство“ /1966–69/. Дир. на лит. музей „П. К. Яворов“ /1970–74/. Ръководител на Катедрата „Рус. литература“ /1974–83/, зам.-декан /1976–77/ и зам.-ректор /1977–79/ на Пловд. ун-т. Хонор. преподавател към Катедрата по рус. и съв. литература в Соф. ун-т /от 1963/. Проф. /1987/ в Ин-та за литература при БАН. Чл. на Д-вото на русистите в Б-я /от 1970/.

Работи по проблемите на рус. литература и методиката на нейното преподаване; в областта на бълг. литература, сравнителното литературознание и българо-рус. лит. взаимоотношения. Автор на изследвания, публикувани в бълг. и рус. научни

изд., на статии в „Лермонтовская энциклопедия“ /1981/ и „Енциклопедичен речник на руската литература“. Особено място в научните й интереси заема творчеството на В. М. Гаршин /текстологично и естетическо наследство, рецепцията на Гаршин в Б-я и отношението му към страната/, на М. Ю. Лермонтов /рецепция и влияние върху българ. литература/. Г. участвува в междунар. конференции по проблеми на изучаването и преподаването на рус. клас. и на съв. литература. Съст., ред., автор на встъпителни статии към произведения на рус. и съв. писатели и на научни сборници по проблемите на рус. и съв. литература /Херцен, А. И. Минало и размисли. 1977; Шолохов, М. Донски разкази. Съдбата на човека. М., 1979, С., 1980; Сборник докладов второй межвузовской студенческой конференции. 1977; В помощь преподавателя русского языка и литературы. 1978/.

СЪЧ.: Творчеството на Всеволод Михайлович Гаршин. 1967; Лермонтов и българската литература. 1987.

М. Дачев

ГЪЛЪБОВ, Константин Спасов /17.IV.1892, Перущица – 25.XII.1980, София/. Баща му е учител, участник в Априлското въстание /1876/ в Перущица и негов хроникьор. Познавал се е с Ив. Вазов, П. Р. Славейков, К. Величков, Т. Г. Влайков и др. Г. завършва гимназия в Пловдив /1910/. Следва слав. филология в Соф. ун-т /1910–11/ и нем. филология /с помощни специалности философия и история на изкуството с археология/ в Гьотинген и Кил – Германия /1911–15/. Д-р по философия на Килския ун-т /1915; преутвърден „д-р на Килския ун-т“, 1965/. Учител в София /1918–21/. Лектор по нем. ез. /1921–23/, доц. /1923/, извънреден проф. /1926–31/, редовен проф. /1931–58/, хонор. проф. /1958–70/ в Соф. ун-т. Основател на Катедрата по нем. филология /1923/, декан на Историко-филол. ф-т /1933–34 и 1935–36/. Дописен почетен чл. на Герм. академия в Мюнхен, чл. на Българ. ПЕН-клуб. Основател на Д-вото на българ. есеисти /1928/. Изнася сказки из цялата страна. Има многобройни лични контакти и приятелства с българ. и чуждестр. писатели, учени и дейци на културата, част от които описва в спомените си. Сътрудничи на българ. и немскоезичния печат.

Научната и лит. дейност на Г. е многостранна. Привлича го творчеството на големите имена в нем. литература от Просвещението, класиката и романтизма до съвременността. Разглежда проблеми на историята и развитието на нем. ез., на сравнителното езикознание. Литературоведските и езиковедските трудове на Г.са основополагащи за българ. германистика. Той е автор и на монографии, студии и статии по въпроси на българ. литература и култура. Изявява се в различни области, пише лит. критика, есета, стихове, разкази, повести, хумористичен роман, драма, спомени, история на Перущенското въстание; преводач и редактор. Активно се включва в лит. и култ. живот на Б-я след I световна война. Г. се отнася отрицателно към индивидуализма в българ. литература и рязко отхвърля късните прояви на символизма в Б-я като анахронични от идейно-естетическа и формално-поетическа гледна точка и поради това – худ. непълноценни. Подкрепя новите, общоевроп. по своя характер тенденции в следвоенната българ. литература и участвува в полемики за тяхното утвърждаване. Насърчава произведения и худ. търсения, близки на действителността, отразяващи проблемите на модерното съзнание, промените в светогледа и чувствителността у съвременника. Създава лит. кръг „Стрелец“ /1926/, в който членуват изтъкнати българ. интелектуалци; редактира /1926–27/ неговите органи в. „Изток“ и в. „Стрелец“. В тях публикува програмни статии за необходимостта българ. литература и целият духовен живот да „се европеизират“, да възприемат идеите и идеалите, най-високите постижения в културата на съвр. Европа, без да се изневерява на ценното, физиономичното и същностното в нац. традиция. Г. се придържа към своите теоретични възгледи и в лит.-крит. си практика. Идейно-естетическите му разбирания са в основата на крит. му преценка за автори и творби, поради което изказва полярни мнения за изявени творци на българ. литература – подкрепя едни, в които вижда потвърждение на своите позиции, и отрича други – със своя път в изкуството. Ерудиция, родолюбие, високо самочувствие, живо и енергично перо характеризират разнообразната лит. и научна дейност на Г. Псевд.: К. Водолей, Лелин, Хорибиликрибрифакс.

СЪЧ.: Два разказа. 1911; Пролетен сън. Стихове. 1911; Разкази. 1912; Чужда кръв. Драма. 1912; Die Stellung Fr. Schlegels und der anderen deutschen Romantiker zu Geothes „Wilhelm Meister“ im Lichte des „Urmeister“. 1917; Пир в Канна. Стихотворения. 1919; Das dialektische Geprage der Geotheschen Jugendsprache und die Bearbeitungen der Prosadramen Gotz, Clavigo und Stella. 1921; Geothes „Urmeister“ und die mundartlichen Eigentumlichkeiten seiner Sprache. 1921; Царкинята на съня. Фантастичен разказ. 1924; „Деметриус“ на Фр. Хебел. 1925; Краят на западната култура според Шпенглер. 1925; Живот, истина, творчество. Лит. опити. 1926; Пакостната дейност на един критик. Владимир Василев. 1927; Пътеката на мравките. Повест. 1929; Гьоте. Обожествяване и природа. 1930; Зовът на родината. Културният ръст на българина. Лит. опити. 1930; Орнаменти. Филос. и лит. есета. 1934; Вълшебният играч. Разкази. 1934; Новата българска литература. 1936 /отделен отпечатък на ГСУ, Ифф,

XXXII, 1936/; Наше село. Весели разкази. 1938 /2 доп. изд. 1943/; Шилер. Живот и произведения. Ч. 1. Шилер младият. Ч. 2. Шилер мислителят. Ч. 3. Шилер драматикът. 1938–41; Готска граматика. 1939; История на въстанието в Перущица: Април 1876. 1940 /ГСУ, Ифф, XXXV/ /1956, попр. и доп. изд. 1956/; История на немската литература от 30-годишната война и романтизма. 1942; Гологаниада. Хумористичен роман. 1943; Шилер. Живот и творчество. 1947; Deutsche Dichter. Texte mit Biographien und Erläuterungen. 17. und 18. Jahrhunderts. 1947; Der Nibelunge Not in Auswahl. Mit einen Wörterverzeichnis und einer knappen mittelhochdeutschen Grammatik. 1947; Deutsche Dichter des 17. und 18. Jahrhunderts. Texte mit Biographien und sprachlichen Erläuterungen. 1948; Deutsche Dichter. 19. Jahrh. Texte mit Biographien. Literarische Würdigungen und sprachlichen Erläuterungen. 1948; Гьоте. Живот и творчество. 1948; Немска граматика. Фонетика. Морфология. Етимология. Синтаксис. 1949; Lesebuch zur Geschichte der deutschen Sprache. Texte und Wörterverzeichnisse mit sprachlichen Erläuterungen. 1950; Немска фонетика с оглед на български език. 1952 /1956/; Увод в изучаването на готски, старовисоконемски, средновисоконемски и ранновисоконемски. 1953; Историческа граматика на немски език. 1955; Лесинг. От барок и рококо към реализъм и класицизъм в литературата. 1957; Немско-български фразеологичен речник /съвм. с Ж. Николова-Гълъбова/. 1958 /осн. прераб. и доп. изд. 1985/; Спомени весели и невесели за български писатели. 1959; Гьоте. От барок и рококо към реализъм и класицизъм в литературата. 1961; Хумористични с грапаво перо. 1963; Хайне. Романтизъм и реализъм. 1967; Хумористични. 1968; Българско-немски фразеологичен речник. А-Я. /Съвм. с Ж. Николова-Гълбова/. 1968 /1977/; Петко Р. Славейков. Живот, дейност, творчество. 1970.

Св. Каролев

Д

ДАВЀРОВ, Владо Георгиев /27.VIII.1948, Плевен/. Завършва нем. ез. гимназия в Ловеч /1968/ и нем. филология в Соф. ун-т /1972/. Репортер /1972–74/ във в. „Народна младеж“, зав. отдел „Култура“ /1977–80/ във в. „Студентска трибуна“. Сценарист-ред. в СИФ „Бояна“ /1980–91/. Зав. отдел „Национален живот“ във в. „Демокрация“ /от 1991/.

За пръв път публикува в сп. „Родна реч“ през 1965. Автор на разкази, новели, романи, киносценарии. В прозата си пресъздава преживявания от детството и ранната младост в провинциалния град. Персонажите на Д. са посвоему антигерои, бунтари. Жизнеността им идва от съпротивата – да не бъдат колелца в системата, а да принадлежат единствено на себе си и на своето несъгласие. Съзнателното им иронично разминаване с историята е бунт срещу обезличаването на съзнанието и нивелирането на човешката индивидуалност, срещу плакатно клишираното безсмислие. Прозата на Д. познава силата, целесъобразността и издръжливостта на всеки човешки детайл. При портретуването Д. търси не толкова майсторството, колкото достойнството, не изяществото, а съвестта. Романът „Вчера“ е преведен на пол. ез. /1989/, а сборникът разкази „Вятърът фльорца“ – на нем. ез. /1992/. Д. е автор на киносценарии – „Царска пиеса“ /1982/, „Живот до поискване“ /1985/, „Вчера“ /1988/, „Делото“ /1989/. Творби на Д. са преведени на англ., виетн., нем., пол., рус., унг., фр., чеш. и др. езици.

СЪЧ.: Което е било. Разкази. 1978; Имена на жени. Разкази. 1985; Много дни до есента. Новели. 1987; Вчера. Роман. 1989; Спасение. Вероятни и невероятни разкази. 1990; В оня звезден миг. Разкази. 1992.

В. Чернокожев

ДАВЍДКОВ, Иван /Иван Давидков Иванов/ /9.III.1926, с. Живовци, Михайловгр. област – 6.VIII.1990, София/. Завършва гимназия в Берковица /1944/ и слав. филология в Соф. ун-т /1951/. През 1958–59 е в Украйна и Белорусия по линия на култ. спогодба, изучава укр. и белорус. ез., постига творческа близост с видни представители на укр. и белорус. литература, което предопределя насоките на преводаческата му дейност. Ред. във в. „Септемврийче“, в детско-юношеската редакция на Радио София, гл. ред. на „Родни простори“ /лит. приложение на в. „Септемврийче“/; чл. на Сценарната комисия при Бълг. кинематография, гл. ред. на списанията „Пламъче“ и „Славейче“ /през 50–60-те г./. Гл. ред. на изд. „Бълг. писател“ /1968–86/. Носител на нац. и чуждестр. награди за поезия и преводаческо творчество.

Поет, прозаик, есеист, художник и преводач, Д. дебютира с произведения за деца през 1946 във в. „Септемврийче“. Публикува собствени творби и преводи в централния лит. пер. печат. Близо пет десетилетия разгръща богата в тематично, жанрово и изобразително-изразно отношение творческа дейност. Изключителната му продуктивност в областта на поезията и прозата за възрастни и деца, в преводаческото изкуство и живописта очертава възходящото развитие на многостранен талант, чиито прояви са пронизани от професионална нравственост и растяща с годините художническа самовзискателност. Започнал с творби /главно за деца и юноши/ в идейно-тематичното русло на регламентираната нормативна естетика, твърде рано – в средата на 50-те г. със стихосб. „Светлина на скрежа“ и последвалите я, Д. осмисля естетическата себестойност на собствения емоционален свят, на изповедно-доверителното начало в поезията, преживява безболезнено прехода от лакировъчно-патосния изказ и обектно-събитийното описателство към субективния микросвят на себеизразяващия се лирич. Аз. В лириката му от края на 50-те и 60-те г. се открояват темите за човешкия труд в повседневните му разновидности /на градинари, каменоделци, грънчари, художници/ като съзидание и послание към бъдещето, за мястото на съкровено преживяното през детството и младостта в емоционалната памет и житейската ориентация на индивида, за природата като мъдро и действено присъствие в личностното самосъзнание и хармонизиране на битието, в оценностяването на трайни и преходни стойности. Светоусещането е ведро, жизнеутвърждаващо; изобразителната оптика се движи от емоционалната впечатлителност на съзерцаващия субект /с деликатна, ранима душевност/ към реалите на пъстроцветната действителност; сетивата и усетите са необичайно активизирани, улавящи багри, звуци, аромати, мириси в тяхната преливност, детайли и вариативност. Поетичната фраза е лаконична, стихът – римуван, но строфиката и римо-ритмичната интонираност са разнообразни, графично експресивни, подсказващи потенциала на бъдещо експериментаторство в стиховата оркестрация. Най-характерната особеност на поезията на Д. през 70–80-те г. е нейната сгъстена метафоричност, породена от и продуцираща мисловно-емоционална асоциативност, алюзии и иносказание. Майсторството при метафората се опира на щедростта на природата, на дълголетното общение със света на живописта /Ван Гог, Гоген, Дюрер, Леонардо да Винчи/, на музиката

/Шопен, Бетховен, с предпочитани инструменти виолончело, флейта, арфа/, с образната система на античната митология. Живописно-изобразителната палитра, с превес на пастелните, златисто-есенни тонове, рисува многобагрието на природните сезони и сезоните в човешкия живот, на родния и украинския пейзаж, на пейзажа в Бретан /Франция/, на стара и „модерна“ София. Ключови понятия стават „съзвездието“, „листопадът“, „изгревът“, „залезът“, „морето“, „дървото“ /кипарис, кестен, дъб/, „реката“, присъствуващи с денотативната си конкретност, но преди всичко – с ореол от конотативни значения, възвеждащи до внушителна символна семантика. Променят се и характеристиките на лирич. Аз – доверително-изповедното начало отстъпва пред медитативно-рефлективното, светлият поглед към света приема аналитико-скептична насоченост, екзистенциалната и гражд. проблематика се интерпретира с дискретен, но ясен нравствен критицизъм и тревожност. В пластико-изобразителната гама навлиза семантиката на сивотата, мрака, безнадеждността /черното на небитието, на „отвъдния бряг“/. В богат интерпретационен регистър поетът тематизира мотивите на любовта и самоидентификацията в нея, на творчеството – спасителна алтернатива сред ерозията на прагматизираното съществуване и отлитащото време, на самотността като житейска съдба и доминиращо екзистенциално състояние, на физическото и душевното страдание като сублимно изпитание, извеждащо до нравствен подвиг, творческа продуктивност и благородна толерантност към човешките несъвършенства. Болестта, страданието /„Лодката на Харон“, „Морето“, „Къпането на нимфите“, „Може би сбогом“/ са собствените „неосквернени Термопили“ /„Термопили“/, личната Голгота, изживени със стоицизъм и извисяване до катарзисни филос. прозрения за преходността на физическото битие и извънвремевото битие на Словото, за цената на мига и пропуснатите мигновения, за измамните илюзии и вечните истини, за уникалността на Живота-чудо, с който човек е „наказан и ощастливен“ /„Лодката на Харон“/. Прозата на Д. хармонизира в идейно-тематично, образно и изказно отношение с лириката. В повечето случаи тя е моноперсонажна, асоциативно-фрагментарна, с максимално условен сюжет, с доминация на споменно-носталгичното, автобиографично-автопортретното начало. Пунктираната сюжетна линия не следва събитийната хронология, а логиката на авторовите изповедни реакции, импресии и емоции, на аналитико-обобщаващата и оценъчната му мисъл. Героите – най-често артистико-емоционални и интелектуални двойници на писателя, са творчески личности, „чудаци“ според предразсъдъците на инертното всекидневие, но със свое житейско и художническо кредо, с личностно достойнство и стил в поведението. Мозаичното подреждане на белетристичните епизоди и портретните ескизи на второстепенните, спомагателни персонажи, асоциативните преходи между обектно-събитийния и мемоарно-ретроспективния поток на лирич. повествуване сочат недвусмислено за трагико-гротесковия сблъсък на творческото начало, на артистичното и оригиналното у човека с убийствената сивота на догмата и култовската култ. политика. Д. е автор и на книги, в които худ. творчество и индивидуалният творчески процес се самонаблюдават, самоанализират и ситуират в света на духовните ценности /„Полетът на стрелата“, „Нощно виолончело“/, разкриващи отново продуктивността на изповедно-аналитичната рефлективност и естетическата култура на автора.

В превод на Д. са публикувани множество произведения – предимно на укр. и белорус. творци: Вл. Сосюра, Евг. Далматовски, Яр. Смеляков, М. Дудин, С. Маршак, Пл. Воронко, Вл. Лафшиц, Л. Ошанин, Дм. Билоус, Дм. Павличко, В. Ткаченко, П. Тичина, Ан. Малишко, Ив. Драч, Нил Гилевич, М. Рилски, А. Вертински и др. Книги на Д. са издадени на англ. /„Fires of the sunflower“, 1988/, белорус. /„Крокі вернасці“, 1970; „Квиток до Бретані“, 1983; „Белый конь за акном“, 1981/, пол. /„Kęs chlieba dla wedrowca“, 1978; „Ballada o samotnych zeglarzach“, 1982/, рус. /„Прощай, Акрополь“, сб. повести, 1978; „Белый конь у окна“, 1979; „Прощай, Акрополь“, изд. на София-прес, 1980; „Балада об одиноких мореплавателях“, София-прес, 1983; „Краюха хлеба для путника“, София-прес, 1984 и др./, словаш. /„Kúsok chleba putnikovi“, 1974; „Balada o samotenych moreplavcoch“,1987/, укр. /„Лірика“, 1960/, фр. /„Les qués lointains“, София-прес, 1989/, чеш. /„Útesy dalekých hvezd“, 1985; „Muj pomijivy obraz“, 1986/ и др. езици.

СЪЧ.: Знаме с петолъчка. Стихове за деца. 1949; Трамвай. Стихове. 1950; Украинецът с бялата хармоника. Стихове. 1951; Дружно напред. Стихове за пионери. 1953; Кооператив „Победа“. 1953; Рамо до рамо. Стихове. 1953; У дома. Стихове за юноши. 1956; Светлина от скрежа. Лирика. 1957; Огърлица. Стихове за юноши. 1959; Днепър под моя прозорец тече. Стихове. 1960; Съзвездието на светулките. Стихове за юноши. 1961; Радостта стои до всеки праг. Лирика. 1962; Крила и корени. Стихове. 1964; Утринни влакове. Стихове за юноши. 1964; Песни и балади. 1965; Хълмове под вечерницата. Стихове. 1966; Под лозницата. Стихове за деца. 1967 /1983/; Далечните бродове. Повест. 1967; Ден с чучулигови криле. Стихове за юноши. 1967; Стихотворения. 1968; Тракийски могили. Стихове. 1968; Мостове от облаци. Избр. стихове за юноши. 1969; Озарение. Стихове. 1970; Къшей хляб за пътника. Повест. 1971

/1974/; Каменоломна. Стихотворения. 1972; Наздравица за звездопада. Стихове. 1972; Пътеките на зорницата. Стихове за деца и юноши. 1972; Вечерен разговор с дъжда. Роман. 1973; Бял кон на прозореца. Танц на кипарисите. Стихове. 1975; Сбогом, Акрополис! Роман. 1976; Избрани стихотворения. 1976; Молитви за длетото и камъка. Стихове. 1977 /1980/; Билет за Бретан. Роман. 1977; Стихотворения. 1977; Искам да ти подаря. Стихотворения. 1977; Балада за самотните мореплаватели. Роман. 1979; Проза. Далечните бродове. Къшей хляб за пътника. Вечерен разговор с дъжда. 1979; Момче с фенерче. Стихове за деца и юноши. 1981; Рифовете на далечните звезди. Роман. 1981; Владетелят на нощните слънца. Стихове. 1981; Зимните сънища на лъвовете. Роман. 1982; Око на птица. Стихове. 1983; Корида. Стихотворения. 1984; Мелодия за флейта. Любовна лирика. 1984; Полетът на стрелата. Бележки, наблюдения, есета. 1985; Лирика. Т. 1–2. 1986; Отлитането на скорците. Стихотворения. 1987; Лодката на Харон. Роман. 1987; Морето. Стихотворения. 1988; Термопили. 9 стихотворения. /Библиофил. изд. в 50 екз./. 1988; Нощно виолончело. Бележки, наблюдения, есета. 1989; Къпането на нимфите. Стихотворения. 1990; Може би сбогом. Стихотворения. 1992.

М. Шишкова

ДÀЛЧЕВ, Атанас Христов /12.VI.1904, Солун – 17.I.1978, София/. Завършва I мъжка гимназия в София, клас. профил /1922/, философия и педагогика в Соф. ун-т /1927/. Баща му е адвокат в Солун и учител в бълг. мъжка гимназия „Св. св. Кирил и Методий“, нар. представител на бълг. население от Серска област в тур. парламент. След Балк. война семейството се преселва в Б-я. През 1927 Д. заминава за Италия при брат си, скулптора Л. Далчев. Слуша лекции по история на изкуството. Пътува из Франция, слуша лекции в Парижкия ун-т /1928–29/. Училищен инспектор и учител по бълг. ез. в София /1930–36/. През 1936 посещава отново Франция и завършва курс за преподаватели по фр. ез. към Сорбоната. Назначен е за учител /1937/ в Бълг. у-ще в Цариград, но тур. власти не му разрешават да практикува. Училищен инспектор /1938–41/. Дир. на I прогимназия „Хр. Ботев“ в София /1941–44/. Началник на отдел „Обществ. възпитание“ при М-вото на информацията и на изкуствата /1944–47/. В периода 1947–52 е без постоянна щатна работа; занимава се с преводачество. През 1952–56 е редактор и зам. гл. редактор на сп. „Пламъче“. Получава съв. орден „Знак почета“ за приноса му в популяризирането на рус. и съв. литература. Носител на междунар. награда на Виенския ун-т „Готфрид фон Хердер“ за целокупното си лит. творчество /1972/. За пръв път публикува свои стихотворения през 1923 в колективния сборник „Мост“ /съвм. с Д. Пантелеев, Г. Караиванов/. Най-ранните стихотворения на Д., от които поетът се отказва, са символистични. Началото на зрялото му творчество съвпада с естетическия прелом от средата на 20-те г. в Б-я, отразил сходни процеси в културата на Европа около и след I световна война. Д. публикува крит. статии, в които отхвърля естетиката и поетиката на бълг. символизъм и защитава нуждата от нов тип реализъм. Членува в лит. кръг „Стрелец“ /1926–27/, обединил изтъкнати бълг. интелектуалци. Неголямото по обем поетическо творчество на Д. е смислово и стилово многопластово, със силен нравствен и хуманистичен патос. Д. утвърждава в бълг. поезия тенденцията на интелектуалната лирика, в която чувството е художествено опосредствувано и овладяно във формата. Разширява правата на обективното в поезията и усвоява нови худ. територии. В стиховете му осезаемо присъствуват материалният и вещественият свят. Тази характерна особеност има важна и променяща се роля в процеса на творческото му развитие. В ранните Далчеви стихотворения въвеждането на веществено-предметната реалност е преди всичко елемент на новаторската му поетика, която воюва с лексиката на бълг. символизъм. В идейно-естетическо отношение стиховете му от този период са близки на отрицаното от него лит. направление с типичен лирич. герой – самотен страдалец, с натрапчивата тема за смъртта и трагичната, метафизична неразрешимост на проблемите на съществуването. Д. запазва и задълбочава филос.-интелектуалната същност на поезията си и скоро изгражда свой оригинален худ. светоглед, отразяващ многобагрието на действителността, в чийто център е духовното богатство на обикновения човек. Според творческите му възгледи красотата като естетически обект на поезията има конкретен земен смисъл и е неотделима от истината за човека и съвр. свят. Д. я наблюдава в широките граници на живота – от пълнокръвните форми на всекидневието до извисяващите идеали на нравствеността и хуманизма. Творчеството му е съсредоточено около основни филос., екзистенциални и социални проблеми на модерния човек: смисъла на съществуването, самотата, отчуждението и аморалността на съвр. урбанистична цивилизация, духовното и физическото осакатяване на индивида и превръщането му във вещ. Същевременно Д. опоетизира лично изстраданата и преоткрита красота на света, вярва в нравственото му спасение и се възхищава от нестихващия ритъм на живота въпреки екзистенциалната тъга, която той обективно носи за отделния индивид. Автор е на програмни за бълг. поезия естетико-крит. статии. Утвърждава изкуството на „фрагмента“ – лапидарно-афористични размисли, в които съчетава своята ерудиция с усета си на естет, критик и мислител.

Д. е изтъкнат бълг. преводач. Започва да превежда световноизвестни автори още през 20-те г.: от рус. ез. – произведения на А. П. Чехов, А. П. Гайдар, К. М. Симонов, Н. С. Лесков, Ис. Бабел, Д. А. Фурманов, Ал. Толстой, М. А. Шолохов; от фр. ез. – произведения на Ж. Дюамел, Б. Паскал, Монтен, Стендал и др. Съвм. с Ал. Муратов превежда от исп. ез. творби на Н. Гилен, Ф. Г. Лорка, Х. Марти, С. Вальехо, Г. Мистрал, К. Д. де Андраде, А. Мачадо, антол. на исп. поезия, антол. на латиноамер. поезия и др. Съвм. превеждат и басните на Ж. дьо Лафонтен. Съвм. с Ч. Шишманов Д. превежда от нем. ез. произведения на Фр. Хьолдерлин и Й. В. Гьоте. В продължение на десетилетия Д. публикува в пер. печат множество преводи на творби на поети и писатели от различни националности. Произведения на Д. са преведени на повече от 15 чужди ез. В чужбина са издадени следните негови книги: на ит. ез. – „Poesie e pensieri“ /1980/; на нем. ез. – „Fragmente“ /1980/; на пол. ез. – „Poezie“ /1981/; на рус. ез. – „Избранное“ /1974/; на словаш. ез. – „Protivný vietor“ /1970/; на унг. ез. – „Öszi hasatérés“ /1974/, „Töredékek“ /1979/; на фр. ез. – „Poèmes“ /1967/; на чеш ез. – „Svátky v drobných starostech“ /1970/; на фински ез. – „Runoia, mietteitä, fragmentteia“ /1984/.

СЪЧ.: Прозорец. 1926; Стихотворения. 1928; Париж. 1930; Ангелът на Шартър. 1943; Стихотворения. 1965 /1969/; Балкон. Подредба на Р. Ралин. 1972; Стихотворения. Фрагменти. 1974; Стихотворения. Фрагменти. Мисли и впечатления. 1978; Съчинения. В 2 т. 1984; Стихотворения. Преводи. Миниатюри. Подбор, ред., предг. и прил. Р. Ралин. 1990.

ЛИТ.: Лазовски, Ат. Атанас Далчев. Лит.-крит. очерк. 1966; Каролев, Св. Атанас Далчев. 1988.

Св. Каролев

ДАМЯ́НОВ, Дамян Петров /18.I.1935, Сливен/. Завършва гимназия в родния си град /1953/ и бълг. филология в Соф. ун-т /1961/. Лит. консултант във в. „Народна младеж“, ред. в отд. „Поезия“ на сп. „Пламък“ /60-те г./, чл. на писателската група при ЦС на бълг. профсъюзи, на ЦК на ДКМС.

За пръв път публикува стихотворение през 1949 във в. „Сливенско дело“; по-късно обнародва поетически творби в централния пер. и лит. печат. В първите си стихосбирки Д. се изявява като поет на преодоляното лично страдание, на изстраданата жизненост и човеколюбие. Поезията му носи внушение за своеобразен нравствен подвиг, за силен човешки дух, превъзмогнал субективната болка, устремен към пъстрото многообразие на живота, хората и човешките отношения. Непрекъснато се разширява идейно-тематичният и естетическият кръгозор на поета, който обхваща патриотични, социални, интимни и пейзажни мотиви; в интерпретацията им се долавя вълнуващ размисъл за жизнени проблеми на съвременността, за истините и заблудите на човешкото съществуване, за гражд. и човешката реализация. Лирич. му герой познава не само нежността, чистосърдечието и благородната обич, но и терзанията на една чувствителна съвест. Отстоява свои гражд. позиции, следва своя логика на развитие, чужда на конюнктурната променливост. Една от постоянните теми на творчеството му е любовта /„Любовна лирика“/ като безспорна екзистенциална ценност, необходимост от човешка близост, взаимност и психол. уют, синоним на хармонизиращите живота начала. В поетиката и стилистиката си Д. е верен на стремежа си към естественост, простота на изказа; създава поезия с широк читателски адресат. На рус. ез. излиза книгата му „Пусть окно распахнется“ /1963/ в превод на М. Кудинов. Отделни творби на Д. са включени в антол. или публикувани в лит. пер. издания на белорус., рус., унг., укр. и др. езици.

СЪЧ.: Ако нямаше огън. Стихове. 1958 /1959/; Очакване. Стихове. 1960 /1968/; Лирика. 1962; Поема за щастието. 1963; Пред олтара на слънцето. Стихове. 1964; Стени. Стихове. 1964; Преди всичко любов. Драматична поема. 1965; Като тревата. Стихове. 1966; Гимназия „Родина“. Стихове и поеми. 1967; ... И си отива лятото... Стихотворения. 1968; Коленича пред тебе... Стихове. 1968; Живей така че... Есета, силуети, импресии. 1969; Ти приличаш на моя сълза. Стихове. 1969; ... И моята България пътува. Лирич. хроника. 1971; Вчера по същото време. Стихотворения. 1971; Молба към света. Стихотворения. 1973; Радостно, тъжно и весело. Лирика. 1974; Ще има връщане. Стихотворения. 1976; Първото име на щастието. Страници от пътни бележки. 1976; Да бяха хляб... Стихотворения. 1977; Хвърчилото се връща. Разкази за едно детство. 1978; Благословено да е нещото, което!... Стихотворения. 1979 /2 доп. изд. 1982/; Стигат ми солта и хляба... Стихотворения. 1980; Тетрадка по всичко. 1980; Отворен кръг. Стихотворения. 1983; Таванът: почти роман. 1983; Всеки делник има красота. Стихотворения. 1985; Избрани стихове. Лирика. 1985; Молитва в полунощ. Стихотворения. 1986; Сбогом, бързам!: Проза и не съвсем. 1989; Любовна лирика. 1990 /1992/.

М. Шишкова, М. Ангелова

ДАМЯ́НОВ, Красимир Радоев /25.III.1948, София/. Завършва гимназия в София /1966/ и транспортно строителство във ВИСИ в София /1973/. Инженер на Аспаруховия мост във Варна /1973–74/, проектант в НИПК /1976–80/. Ред. в изд. „Бълг. писател“, отд. „Проза“ /1985–86/, в СИФ „Бояна“ /1986–88/, в изд. „Бълг. писател“ /1989–90/. От 1990 работи като инженер в Мадрид.

Първите му публикации са във вестниците „Комсомолска искра“ /Пловдив/, „Студентска трибу-

на“, „Отечествен фронт“, в алм. „Тракия“ и др. В прозата си отразява делниците на съвр. „малък човек“, неудовлетворението му от себе си, от собствената неувереност, от отчуждението в човешките отношения. В гротесково-ироничен план са изведени невидимите страни на душевния живот на героите; белезите на материалния свят в съзнанието им са иносказателно натоварени, доведени до източник на фантазност, на места граничеща с диаболистичност. Оттук тръгват нишките между делничното и духовното, между случайността в живота и привидно ненарушимото външно спокойствие. Невероятното интригува и провокира изявата на онази прикрита същност на индивида, която, невидима или мимикрираща в дребнавото всекидневие, нерядко се докосва до големите истини на човешката и социалната екзистенция. Понякога разказите се превръщат в трагикомични пародии, проблемите на героите изглеждат комично абсурдни, но авторът ги възприема със съпричастие и нравствена тревога. Повествованието е фрагментарно-експресивно, времевите пластове се смесват, което води до потискане на фабулата и безсюжетност. Езикът е пластичен. Приказките на Д. за деца съдържат подчертан познавателен и игрови елемент, свежо чувство за хумор. Негови творби са преведени на англ., нем., пол., рум. и рус. ез. По новелата „Дяволски нокът“ е създаден филмов сценарий.

СЪЧ.: Защо няма Бог. Разкази и новели. 1982; Дяволски нокът. Разкази и новели. 1985; Приказки за злояди деца. 1989.

Ил. Костова

ДАНАЙЛОВ, Георги Христов /8.I.1936, София/. Завършва гимназия в Плевен /1954/, химия и физика в Соф. ун-т /1960/. Учител по химия и зав. заводска лаборатория в Свищов. През 1963–76 е асистент в Катедрата по органична и обща химия във ВХТИ – София. От 1976 е драматург в театър „Сълза и смях“.

С литература се занимава от студентските си години. За пръв път печата през 1960 във вестниците „Народна младеж“ и „Вечерни новини“. Постоянен сътр. на списанията „Наука и техника“ и „Космос“, на вестниците „Орбита“ и „Поглед“ като научен наблюдател и автор на научнопопулярни статии. Автор е на научни трудове по проблеми на химията, публикувани в Б-я и в чужбина. Премиерата на първата му пиеса е през 1975. Драматург, белетрист и киносценарист, Д. е един от най-плодовитите и популярни бълг. творци. Пиесите и сценариите на съвр. тема се отнасят към т. нар. драматургия на ежедневието. Твърде често повод за написването на творбата е действителен случай, чрез който авторът прави значими социални обобщения. Развитието на действието обикновено изследва психол. и социални мотиви на поведението на персонажите, които излизат извън рамките на общоприетия охранителен морал. Тези своеобразни „аутсайдери“ не са герои в клас. смисъл на понятието – тяхната изключителност е преди всичко във верността към собствените им нравствени принципи. Но патетично-героичната поза им е чужда, те защитават своята истина, воювайки с оръжието на интелекта, хапливата реплика, иронията, чувството за хумор. Успехът на пиесите на Д. се определя от умението му да строи лек, жив, жизненодостоверен, остроумен диалог и динамичен сюжет, да съчетава реалистичните и комедийно-сатир. елементи в изграждането на образите. Интересът на Д. към личностните мотивации за действие остава неизменен и в истор. пиеси, изградени върху докум. основа. Пиесата „Господин Балкански“ и книгата „До Чикаго и назад – сто години по-късно“ го разкриват като проницателен изследовател на устойчиви черти на нац. психология, съчетаващ острата критичност на наблюдателя с авторската самоирония. Д. създава сценарии за филмите „Деца играят вън“, „При никого“, „За къде пътувате?“, „А сега накъде“ /съвм. с Р. Вълчанов/, „Лагерът“ /съвм. с Г. Дюлгеров/. Негови книги и пиеси са превеждани на арм., нем., пол., рум., слов., чеш. и др. езици. Пиеси на Д. са играни в Москва, Ленинград, Чешка Будейовица, Бърно, Братислава, Варшава, Тбилиси, Ереван. Носител на междунар. награди за кино, литература и телевизионен театър.

СЪЧ.: Деца играят вън. Повест за деца. 1970 /1986/; При никого. 1973; Краят остава за вас. Пиеса. 1975; Съдията и жълтата роза. Пиеса. 1977; Несериозна комедия. Пиеса. 1979; Есента на един следовател. Пиеса. 1980; Докле е младост. Пиеса. 1982; Убийството на Моцарт. Размисли за възпитанието. 1982 /1986/; Солунските съзаклятници. Пиеса. 1983; Господин Балкански. Пиеса. 1985; Една калория нежност. Пиеса. 1986; Крадецът на тролейбуси. Пиеса. 1987; До Чикаго и назад – сто години по-късно. Пътепис. 1990 /1992/; Почивка преди Рая. Пиеса. 1990.

Институт за литература БИБЛИОТЕКА

Св. Байчинска

ДАНЧЕВ, Георги /Георги Данчев Савов/ /6.XII.1932, с. Плаково, Лов. област/. Завършва гимназия в Търново /1950/ и бълг. филология в Соф. ун-т /1956/. Специализира в Белград /1966–67/, Москва /1969–70/ и Ленинград /1974/. Учител в с. Червенци, Варн. област /1950–51/, Елена /1956–59/ и Търново /1959–63/. Асистент по история на бълг. литература до Освобождението /1963–66/, ст. асистент /1966–69/, доц. /1969/, проф. /1980/. Защитава докт. дисертация на тема „Българската литература през втората половина на XV век“ /1977/. Зам.-

ректор /1970–79, 1986–87/ и ректор /1987–91/ на Великотърн. ун-т. Лектор по бълг. ез. и литература в Рим /1981–85/.

За пръв път печата стихове през 1952 във вестниците „Труд“ и „Народна младеж“. Литературовед, поет и белетрист. Изследва проблеми на бълг. нар. творчество, на историята на старата бълг. литература и на литературата през Възраждането. Осветлява неизвестни моменти от дейността на Търновската книжовна школа, посвещава специални изследвания на изтъкнати средновековни възрожденски творци – Владислав Граматик, Димитър Кантакузин, П. Р. Славейков и др. В. худ. си творчество разработва историко-патриотични теми, използува фолклорни мотиви и образи. Пише и за деца. Солидната докум. основа на научните му трудове и новооткритите материали определят приносите на Д. за проучването на нац. литература и култура до Освобождението /1878/. На ит. ез. излиза книгата на Д. „La radice dura“ /Firenze, Italia, 1985/; на исп. ез. – „No hables“ /Firenze, Italia, 1985/.

СЪЧ.: Гергьовска люлка. Стихотворения. 1966; Петко Славейков. Поглед върху най-хубавото от творчеството му. 1966; Искам да летя. Стихове за деца. 1967; Владислав Граматик – книжовник и писател. Монография. 1969; Белогрив поток. Стихове за деца. 1970; Ивайло. Разказ в стихове. 1970; Фрески. Стихотворения. 1970; Звездички, кажете! Стихотворения за деца. 1971; Похвално слово за Евтимий от Григорий Цамблак. Монография. 1971; Ангел Кънчев. Истор. повест. 1976; Първокласник. Стихотворения за деца. 1978; Димитър Кантакузин. Монография. 1979; Благодаря ви, руски братя. Стихове за деца. 1979; Упорити хребети. Стихотворения. 1982; Жилав корен. Избр. стихотворения. 1982; Страници из историята на Търновската книжовна школа. 1983; Щом порасна. Стихове за деца. 1985; Конник от камък. 1986; Трептят антените. Стихотворения. 1989.

Ст. Коларов

ДÀНЧЕВ, Пенчо Иванов /8.II.1915, с. Сеймен, дн. Симеоновград – 14.XI.1989, София/. Завършва гимназия в Пловдив, следва сравнителна история на слав. литератури в Карловия ун-т в Прага /1938–39/, завършва слав. филология в Соф. ун-т /1942/. Учителствува в Ботевград /1943–44/ и София /1944/. Участник в антифашистката съпротива. Ред. в Изд. на БКП /1944–47/, през 1947–52 – във в. „Литературен фронт“, зам. гл. ред. /1969–75/ на сп. „Септември“. Доц. /1948/, проф. /1954/ по диалектически и истор. материализъм и естетика във ВИТИЗ.

Публикува за пръв път стихове в нач. на 30-те г. Сътрудничи на сп. „Жупел“ и вестниците „РЛФ“, „Хоровод“, „Лик“. Работи в областта на естетиката и лит. история и критика. В първата си кн. „Индивидуализмът в българската литература“ разглежда идейно-худ. наследство на лит. кръг „Мисъл“ през призмата на вулгарния социологизъм. Социологическият критерий доминира и в сб. статии „Съвременни български поети“. Преодолял към края на 50-те г. крайностите на догматичното мислене, Д. остава последователен застъпник на класово-партийния анализ и подход, което определя дискусионната тематика и полемичната острота на редица негови публикации в пер. печат до края на 80-те г. Осветлява от марксически позиции същността на красотата и на естетичното, отношението действителност – изкуство и спецификата на худ. познания. Подлагайки на критика структуралистките теории, Д. се опитва да съвмести категорията структура с понятията на традиционното литературознание. Като лит. историк проявява интерес към революционно-борческата линия в бълг. поезия /Хр. Ботев, Хр. Смирненски, Н. Вапцаров/. Изследванията за П. К. Яворов бележат постепенно придвижване към тезата за неделимост на Яворовата личност и творчество. Следи и своевременно се изказва по въпроси на текущата лит. действителност, отбелязва проявите на мнозина съвр. автори, предимно поети. Публикува портрети и проблемни статии за Н. Фурнаджиев, Хр. Радевски, Мл. Исаев, В. Ханчев, Р. Ралин, П. Пенев, В. Андреев, П. Матев, Г. Джагаров, Ив. Давидков и др. Докъм средата на 70-те г. активно оценява развитието на младата поезия. През 80-те г. енергично оспорва и отхвърля като консервативни опитите за преоценка на националреволюционната и „умерената“ тенденция в развитието на бълг. общество от Възраждането и след Освобождението /1878/. Съставя антол. „Проблеми на естетиката“ /1955/, „Поезия. 1962“ /1962/, „Българският революционен разказ“ /1967/.

СЪЧ.: Индивидуализмът в българската литература. 1949; Съвременни български поети. Лит.-крит. статии. 1951; Въпроси на литературата и изкуството. 1955; Въпроси на марксистко-ленинската естетика. 1960; Писатели и време. Лит.-крит. статии. 1962; Социалистическият реализъм. 1964; Естетика. Литературна критика. Избр. произведения. 1965; Критика и естетика. 1970 /1972/; Литература, общество, изкуство. Теоретико-естетическо изследване. 1973; Съвременни проблеми и автори. 1973; Избрани произведения. В 2 тома. 1975; Чертите на гения. Очерк. 1976 /1979, 1981/; Обречени на безсмъртие. Ботев, Яворов, Смирненски, Вапцаров. Лит.-крит. очерци. 1977; Яворов. Творчески път. Поетика. 1978 /1981/; Преди и след разстрела. Творчески портрет на Н. Й. Вапцаров. 1979 /1983/; Избрани произведения. В 3 тома. 1985; Критика. Полемика. Лит.-крит. статии. 1989.

С. Белѣева

ДАСКАЛÒВ, Стоян Цеков /22.VIII.1909, с. Лиляче, Михайловгр. област – 18.V.1985, София/. За-

вършва педагог. у-ще в Лом /1928/, Учителския ин-т в Шумен /1932/ и слав. филология в Соф. ун-т /1942/. Учителствува с прекъсвания /1928–38/ в родния си край. През последната фаза на II световна война редактира /съвм. с Д. Чавдаров–Челкаш/ фронтовия в. „Часовой". Ред. и гл. ред. през 1948–56 на сп. „Дружинка", ред. /1957–58/ в сп. „Български воин", сценарист в Бълг. кинематография.

За пръв път печата през 1930 във в. „Светлоструй". Сътрудничи на вестниците „РЛФ", „Бран", „Брод", „Кормило", на списанията „Угари", „Жупел", „Изкуство и критика", „Златорог" и др. Ранните му разкази със сюжети из селския живот привличат вниманието на критиката; сб. „Магдина чука" е отличен с наградата на БАН. След 1944 тематизира текущите обществ.-полит. промени – войната, бригадирското движение, национализацията, колективизацията в бълг. село, и отзвука, който те пораждат у бълг. селянин. Белязана от обществ.-идейната конюнктура, прозата му представлява редуване на натурализъм с документалност и приказнично-фантазна одухотвореност. Най-близки до господствуващата естетическа конвенция са творбите, създадени през 40–50-те г. В тях е налице злободневна тематика, конфликтно съотнасяне на старо с ново и наподобително-илюстративна поетика, в рамките на която психол. съдържателност на характерите и конфликтите е накърнена от стихийно-разточителни битоописания. Д. е автор на проза за деца и юноши, на сценарии за филми /„Тайната вечеря на Седмаците", „Стубленските липи", „Неспокоен път" и др./. Негови произведения са преведени на 30 езика. Псевд. Ст. Бунтарски.

СЪЧ.: Мъка. Разкази. 1935; Коловоз. Разкази. 1937; Росица. Разкази. 1937; Магдина чука. Разкази. 1940 /1943, 1946/; Доброволче. Разкази. 1941; Под ямурлука. Разкази. 1941 /1946/; Двор. Разкази. 1943; Път. Роман в 3 ч. 1945 /1948, 1950, 1952, 1956, 1964, 1969, 1971, 1984/; Фронтовак. Разкази. 1945; При своите. Разкази. 1945; Биволарчета. 1946 /1955, 1976/; Ударничка. Разкази. 1946; Нови разкази. 1946; Без межда. Разкази. 1949; Гошко на фестивал. Разкази. 1949; Девойката от прохода. Повест. 1949 /1975/; Мелницата Липовански. Роман. 1951 /1961, 1985/; Своя земя. Роман. 1952 /1954, 1955, 1959, 1965, 1970, 1977, 1984/; Владин пише на Сталин. Разкази. 1952; Разкази за пионерите. 1953; Биволарчета. Повест. 1953; Звънчето на Рогуша. Разкази. 1955 /1968/; Цветя за всички. 1956; Първа дружба. Роман за юноши. 1957 /1967, 1971, 1984, 1987/; Вода от манастира. Повест. 1958; Опак човек. Хумористични повести. 1958; Първаче. Разкази. 1958; Селски души. Разкази. 1958; Бялата погача. 1959; Момчето от последния чин. Разкази. 1959; По съветска земя. Пътепис. 1959; Пътечка из полята. Избр. произведения. 1959; Стубленските липи. Роман. 1960; Войнишка жена. Повест. 1960; Тошко чифтето. Хумористични разкази. 1960; Кога започва любовта. Три повести. 1961; Осемте хляба. Разкази за Г. Димитров. 1962 /1969, 1972/; Притоци. Разкази. 1962; Конят на командира. Разкази и повести. 1963 /1968, 1973/; Село край завод. 1963 /1966, 1969/; Поколение без земя. Повест. 1964; Осиновен съпруг. Хумористични разкази. 1964; Райски птици. 1964 /1970/; Есенно сено. 1966; Европа без слънце. Пътеписи. 1967; Земна светлина. Роман. 1968; Републиката на дъждовете. Роман. 1968; Зелената къщичка. Разкази за деца. 1969; Избрани произведения. Т. 1–4. 1969–72; Бащиния. Разкази. 1970; Детски радости. Избр. творби за деца. Т. 1–2. 1970–71; Моите ученици. Разкази за малки и големи. 1970 /1982/; Заключената приказка. 1971; Земя на апостоли. Септемврийски разкази и повести. 1971; Продадената картинка. 1971; Аз съм Ники. Детски апокрифи. 1972 /1979/; Нашият Георги Димитров. Разкази. 1972; Урок за България. Разкази за деца. 1972 /1975/; Дъбрава. Разкази. 1973; Кученцето Руни. 1973; Гласове от огъня. Разкази. 1974; Родното място на таланта. Лит. размисли. 1974; Котаракът и прахосмукачката. 1975; Наследницата. Роман в 2 ч. 1975; Слънцето е за всички. Пътеписи. 1975; Разкази. 1976; Късни младоженци. Новели. 1977; Моите учители. Разкази за юноши. 1977; Щърков сняг. Новели. 1977; Домашен слон. 1978; Взлом. Роман. 1979; Едно дете приема парада. 1979; Избрани произведения. В 3 т. 1979; Педагогика по телефона. Хумористични разкази. 1979; Клекуцан и великият обрат. Роман. 1980; Сечи, бабо, дръвце. Разкази. 1980; Улица „Петропавловска". Новели за юноши. 1980; Лондонски противоречия. Пътепис. 1981; Хляб и литература. Худ. публицистика. 1982; Предшественикът. Биогр. роман за Никола Войводов. 1983; Капчици роса. 1984; Шопска мозайка. Разкази. 1984; Линда – преследваната красота. Роман. 1985; Ханка. Хумористични разкази. 1985; Кога шоп сваля капа. Разкази. 1986; Той, Елин Пелин... и наша милост. Спомени. 1986; На високо шопско равнище. Разкази. 1988; Последна среща. Разкази. 1988; Целувка край Балатон. Разкази. 1988; Избрани разкази. 1989.

С. Беляева

ДАСКАЛÒВА, Лиана Георгиева /10.XI.1927, Перущица/. Завършва гимназия в Перник /1946/ и право в Соф. ун-т /1951/.

За пръв път печата като ученичка през 1942 в сп. „Българска реч". От 1949 сътрудничи на лит. пер. печат. Първите ѝ стихотворни книги са непосредствен отклик на събитията на деня, третират характерни за времето теми за бригадирското движение и индустриализацията, колективизацията и др. Постепенно Д. се насочва към лирически размисъл за истор. корени и нравствената проблематика на съвр. жена, за семейството, издигнато над еснафския делник, за изкуството и същността на поезията. Героините ѝ се утвърждават в спор с околните и със самите себе си. Романтичните мечти на младото момиче, тревогите на майката, активната обществ. позиция на съвр. жена са представени в широк жанров диапазон – от лиричната

миниатюра до поемата. Д. насочва вниманието си и към практическите и теоретичните проблеми на детската литература. Разкрива детския свят от позицията на приятеля, съветника, спътника. Творбите й за деца са чужди на менторския тон и на открития дидактизъм. Предметността на худ. стил води до т. нар. сюжетно стихотворение, което има общи жанрови белези с поемата. Тайните на детската душевност, проблемите на малките читатели се интерпретират чрез традиционните жанрове на приказната поемка, лиричната песничка, залъгалката, поговорката, игрословието, приспивната песничка и др. Основни градивни елементи на стиха са асонансите и повторенията. Интересни са експериментите на Д. в областта на приказния жанр, откриването на нови и достъпни за малкия читател повествователни форми. Генетично свързани с фолклорната вълшебна приказка, приказките на Д. откриват чудото на всекидневието, всред познатите на децата предмети и явления. Открояват се със засилено внимание към реалистичните детайли, придаващи достоверност на повествованието. Героите и случките са взети от реалния детски свят, фантастичното се вплита умело в наративната тъкан и сближава приказката с разказа. Д. е преводачка на творби от Е. Межелайтис, Зулфия, Е. Андреева; на фр. поети: Жана Кифер, Ана Мария дьо Бакер, Луиза дьо Вилморен, Луи Арагон, Рьоне Ги Каду и др. Произведения на Д. са преведени на азърб., нем., рус., словаш. и др. езици.

СЪЧ.: Когато мечтите се сбъдват. Стихотворения. 1953; Весели ята. Стихове. 1954; Бабините внучки. Приказка в стихове. 1957; Признание. Стихове. 1953–1957. 1957; Черното коте с дългите мустаци. Приказка. 1957; Стихове за тебе. 1959; Нишка. Стихове. 1961; Старата къща. Поема. 1961; Русото дете. Стихове. 1963; Как се става космонавт. Поема за деца. 1964; Обичам тоя град. Поема. 1964; Тракийка. Стихотворения. 1964; Майчина целувка. Стихотворения. 1965; В огледалото. Стихове. 1966; Момчето, което ронеше хляба. Приказка. 1966; ... И нарисува нейната усмивка. Стихове. 1967; Черни лебеди. Поеми. 1967; Пръстени. Стихове. 1968; Романтични портрети. Стихотворения. 1968; Как в големите гори злият вятър се смири. Поема за деца. 1969; Рози. Стихове. 1969; Цариградските чехлички. Приказки. 1969; Лакомият цар и умният сладкар. Приказка. 1970; Ключ от бащината къща. Приказки. 1971; Човекът, който събуждаше слънцето. Стихове. 1971; Гълъбово перце. Стихове за деца. 1972; Лятна къща. Стихове. 1972; Бобчо, бобеното зърно. Приказка за деца. 1974; Седмата душа. Стихове. 1974; Храброто войниче. Приказка. 1974; Мечов буквар. Стихове за деца. 1975; Вечеря на свещи. Стихове. 1976; Шестица по лудории. Повест за деца. 1976; Рими. Избр. стихове. 1977; Детската стая. Поемка за деца. 1978; Люляци и кипариси. Стихове. 1978; Приказки. 1978; Тони лети с балони. Поемка. 1978; Врабчова дружина. Стихове за деца. 1979; Избрани поеми. 1979; Приказка, която израсна от една луковица. 1979; Приспивниче. Стихотворения за деца. 1982; Ходене по водата. Стихове. 1983; Зимният цар. Разказ. 1984; Шарена каручка за милата внучка. Стихове за деца. 1984; Кошничка с кълбенца... и други истории. Приказки. 1986; Душа на открито. Стихотворения. 1987; Будилниче-приспивниче. Избр. стихове за деца. 1987; Дом за бездомни. Приказки за деца. 1988.

Р. Илчева

ДЕБЕЛЯНОВ, Димчо /Динчо/ Вельов /28.III.1887, Копривщица – 2.X.1916, Демирхисар/. Расте в семейството на абаджия, съхранило традициите на патриархална човечност и обич. На 9 г. остава без баща; оскъдицата става спътница в „нерадия“ му път. През 1896 семейството му се преселва в Пловдив при големия син Иван, пощенски чиновник. В Пловдив, където учи гимназия, се сближава с Л. Стоянов, К. Кнауер, К. Гълъбов, пише стихове, които по-късно изгаря. От есента на 1904 живее в София, завършва I мъжка гимназия /1906/. Дълго се помни неговото слово за празника на Св. св. Кирил и Методий. Още по-силно впечатление прави Д. с рецитацията на Вазовото стихотворение „Елате ни вижте“, с която привлича вниманието на княз Фердинанд I, удостоил с присъствието си тържественото ученическо утро в „Слав. беседа“ на 18.XII.1904. Крит. отношение на Д. към монарха и послушните „държавни мъже“ /„Орден“/ се подхранва от тежките условия на живот, укрепва от наблюденията му върху обществ. изяви на властвуващите. Най-голямо влечение Д. изпитва към поезията на П. П. Славейков – тя му допада и с меланхолната си красота, и със стаената си нравствена сила; в нея той намира опора срещу душевните страдания. Първите му печатани стихотворения /цикълът „Посвещение“/ са писани под влияние на Славейков. То се забелязва и в др. ранни творби. След като завършва гимназия, Д. постъпва в Метрологичната станция – отначало като надничар, а от май 1907 е на щатна длъжност – пресметач по земед. метрология. Работата не му допада, чиновническата среда му е чужда. През лятото на 1907 в Долна баня се запознава с Н. Лилиев и стават близки приятели. През 1909 напуска чиновническата служба, за да има повече време за творчество, но е принуден да води тежка борба за прехраната си – работи като репортер и коректор във вестниците „Ден“ и „Балканска трибуна“, стенограф в Нар. събрание и в Соф. община, преводач от фр. и рус. ез. Следва право, после литература, но не завършва. През 1910 заедно с Д. Подвързачов издава „Българска антология. Нашата поезия от Вазов насам“ – първата бълг. поетическа антология. През Балканската война /1912/ Д. отбива военната си повинност в Самоков, от септ. 1913 до март 1914 е в ШЗО в Княжево. През

окт. 1914 постъпва във Върховната сметна палата като докладчик. По това време Д. е съредактор /заедно с К. Константинов, Г. Райчев и Н. Янев/ на сп. „Звено“, чийто гл. редактор е Д. Подвързачов. В списанието сътрудничат и Н. Лилиев, Д. Стоянов, Хр. Ясенов, Й. Йовков, Гео Милев, с които е в близки човешки и творчески отношения. По време на I световна война, въпреки че не е подлежал на мобилизация, настоява да бъде изпратен на фронта, защото съвестта му не му позволява да живее в столицата, когато хиляди загиват на фронта. В края на ян. 1916 заминава като доброволец на Южния фронт, изпълнява задълженията си, но продължава и лит. си занимания; получава книги по фронтовата поща, изучава нем. ез., сравнявайки текста на „Тъй рече Заратустра“ от Фр. Ницше с превода на М. Белчева. Създава част от най-значителните си творби. Д. загива като подпоручик на рота, чието командване му поверяват малко преди трагичния му край. Погребват го в двора на църквата в Демирхисар; костите му са пренесени в Копривщица след 15 г. На гроба му е издигнат паметник – шедьовър на скулптора Ив. Лазаров.

Когато Д. навлиза в литературата, в бълг. поезия доминират П. П. Славейков и П. К. Яворов. Те привличат вниманието на младия Д., творчеството им хармонира със съкровени душевни пориви у съзряващия поет. Своеобразна и оригинална, зрялата поезия на Д. е в насоката, очертана в бълг. литература от Славейков. Много бързо от влиянието, което засенчва индивидуалния поглед и стил, остава само творческата близост между двамата поети. Тя е в психол. вглъбеност, в интереса към етичните проблеми, в копнежа по духовна хармония, в романтичните блянове, в грижата за езика, за културата на поетичното слово. Д. се родее със Славейков и в мъжествените си усилия да се извиси над обществ. условности и предразсъдъци, да постигне самостоятелност и духовна свобода в байганьовското общество. Ето защо Л. Стоянов го нарича „поет на жизнения подвиг“ в едноименната си книга. Пишейки за изкуството като „самоцел и самоценност“, Д. има предвид самоотдаването на худ. творчество без користни цели, без жажда за слава и богатство. Като следва учителя си Славейков, той призовава бълг. творци да бъдат душевно чисти и благородни в своя „устрем към изкуството“, осъжда „стремлението към обикновено благоденствие и самодоволство“, изисква „благочестие пред изкуството“. Родствен е духовно и на Яворов – с вътрешното си неспокойствие, с вечното си „копнение в духът“. Д. чете в оригинал произведения на В. Я. Брюсов, А. А. Блок, Ш. Бодлер, П. Верлен, Фр. Жам, А. Самен, от които се учи да пише ритмично съвършени, мелодични стихове, богати на асонанси и алитерации, излъчващи поетически настроения. Увлечението на Д. по символизма съжителствува с конфликта му с обществото, с обществ. нрави в София, където поетът често се чувствува „заключен в мрачен затвор“, „бездомен и самин“, както убеждава изповедната му лирика /„Помниш ли, помниш ли“, „Спи градът“ и др./. Като мнозина европ. символисти Д. се противопоставя не само на „тълпата“, но и на обществото, като често се озовава в обятията на самотата. Паралелно с това Д. е привлечен от нравствените ценности на патриархалния свят, но не може да се задоволи с кръгозорите му. Заедно със своя лит. кръг поетът мечтае за култ. издигане на бълг. народ, но знае, че той тъне в нищета, непозволяваща духовно извисяване. Драматизмът в изживяванията на твореца се засилва и от една свръхчувствителна, яворовска съвест, подтикваща го към равносметки, поразяващи с дълбоката си искреност и с несправедливата неумолимост на преценките. Душевният мир на Д. се драматизира и от фаталистичното усещане, че е под прицела на съдбата, която преграждa пътя му към даровете на живота, към любовта и щастието /„Под сурдинка“ – III/. Оспореното в миналото стихотворение „Черна песен“ е искрен худ. израз и на природна душевна противоречивост, която има своите социални подбудители и причини, и на угнетяващото фаталистично чувство за „коварство на съдбата“ /Вл. Василев/. Двете властни сили – съдбата и съвестта, изправят Д. всеки ден пред конфликти със самия себе си. Оттук и елементите на вътрешен диалогизъм в редица творби.

По общия си облик поезията на Д. не е символистична – символистичните белези се изразяват главно в някои словесни образи, езикови фигури. Поетът преодолява символизма по посока на романтизма. Творчеството му, особено през ранните години, е пропито с романтични пориви към друг живот, към други светове. Но Дебеляновият романтизъм често е родствен на реализма или своеобразно се преплита с него. При това поетът се развива към реалистично изображение, за което красноречиво свидетелствуват фронтовите му стихотворения. Удивително е разнообразието на жанрово-стиловите форми в поезията на Д.: произведения като поемата „Легенда за разблудната царкиня“, чиято романтично-символна образност и виртуозна римо-ритмична организация внушават по сходен на музиката начин изконни пориви и страдания, полети и падения на неутолимата човешка душа; творби като „Сиротна песен“, в които с недостигната още поетическа простота и яснота са очертани пътят и съдбата на един необик-

новен, трагично извисен дух; стихове, в които се леят лекоструйни мелодии, като романтичната „Гора“, където ромонът на стиха унася в живот, изтъкан от светлина и покой, или като „Старият бивак“ – с уравновесена разказна интонация, с прекъсващи стиха паузи-анжамбмани; творби, в които романтично се заостря върху едно чувство, едно състояние /„Светъл спомен“, „Аз знам, че когато се нявга пробуди...“/, произведения като „Един убит“ – с реалистична и сложна диалектика на чувствата. Всяка нова идея у Д. намира свой и често съвършен худ., жанрово-стилов израз; той е ненадминат майстор на елегията, по-специално – на любовната /„Аз искам да те помня все така“/ в бълг. поезия. Не е само вдъхновен лирик, но и поет с високо „самосъзнание“ – според изискването на Славейков. Дори фронтовите условия не помрачават светлата жажда на духа у поета, жаждата за изкуство, култура, творчество. Със своята „земна любов“ и красота, с реалистичната си простота фронтовите стихотворения на Д. вдъхновяват поети като Ат. Далчев и Ел. Багряна, които съзнателно се противопоставят на символизма чрез „предметност“ на изображението. Така поезията на Д., която продължава направлението на Славейков и на кръга „Мисъл“, хвърля мост към реализма на по-новото време. С течение на десетилетията поезията на Д. завладява все повече хора и става техен „близък интимен другар“ според сполучливия израз на Вл. Василев. Популярността на Дебеляновата поезия, нейната „тиха победа“ е свидетелство за предразположението на българина към духовно извисеното и благородното в човешкото битие. Псевд.: Аз, Амер, Субалтъор, Тафт, Шприц, Ястреб, Amer, Frau Sorge, А-р, Д. Д., Д. Д-в. Стихове на Д. са превеждани на редица европ. езици.

СЪЧ.: Стихотворения. Под ред. на Д. Подвързачов, Н. Лилиев, К. Константинов, 1920; Златна пепел. Неиздадени стихотворения на Д. Дебелянов. Под ред. на Г. Михайлов. 1924 /2 изд. под ред. на Н. Лилиев, 1940/; Стихотворения. Под ред. на Г. Михайлов. 1927; Стихотворения. Под ред. на Н. Лилиев. 1930 /1939, 1943/; Съчинения. Т. 1. Стихотворения. Под ред. на Вл. Русалиев. 1936 /1937/; Стихотворения. Под ред. на Л. Стоянов. 1940 /1946, 1948, 1950/; Любовните писма на Д. Дебелянов. С предг. от Вл. Русалиев. 1940; Стихотворения. Под ред. на Л. Кацкова и Хр. Радевски. 1957; Съчинения. В два тома. Т. 1. Стихотворения и преводи. Т. 2. Проза и писма. Под ред. на Е. Константинова и Здр. Петров. 1969; Съчинения в два тома. Т. 1. Лирика. Хумор и сатира. Стихотворни преводи. Т. 2. Проза. Писма. Под ред. на Е. Константинова и Н. Александрова. 1983; Съчинения в два тома. Т. 1. Лирика. Хумор и сатира. Стихотворни преводи. Т. 2. Проза. Писма. Под ред. на Е. Константинова и Н. Александрова. 1987.

ЛИТ.: Стоянов, Л. Димчо Дебелянов. Поет на жизнения подвиг. Спомени и впечатления. 1926; Минков, Цв. Димчо Дебелянов. Творчество и живот. 1926 /1940/; Русалиев, Вл. Бездомник в нощта. Животът, любовта и смъртта на Димчо Дебелянов. 1936 /1939, 1944, 1946/; Станчев, Ст. Димчо Дебелянов. Поет на спомена. 1937; Дебелянова-Григорова, М. Димчо Дебелянов. Спомени за моя брат. Писма, документи и снимки. 1946; Дебелянова-Григорова, М. Димчо Дебелянов. Спомени, писма, документи. 1956; Геров, Т. В казармата и на фронта с Димчо Дебелянов. 1957; Каролев, Ст. Димчо Дебелянов. Лит.-крит. очерк. 1961 /2 попр. изд. 1965/; Марков, Г. Димчо Дебелянов. Лит. очерк. 1962 /2 прераб. изд. 1966/; Цонев, Св. Поезията на Димчо Дебелянов. 1965; Константинов, Г. Едно необикновено приятелство. Лит. очерк. 1967; Димчо Дебелянов, Николай Лилиев, Георги Райчев в спомените на съвременниците си. 1967; Марков, Г. Димчо Дебелянов. Личност и творчество. 1974; Марков, Г. Димчо Дебелянов. Творчески портрет. 1984; Илиев, Ст. Димчо Дебелянов. Между греха и разкаянието. Изследване. 1985; Българската критика за Димчо Дебелянов. 1988; Монова, Ил. Проблеми на поетиката на Димчо Дебелянов. 1990.

Ст. Каролев

ДЀЛЧЕВ, Борис /Борис Делчев Стойчев/ /22.I.1910, Пазарджик – 6.IV.1987, София/. Завършва гимназия в Пазарджик и право в Соф. ун-т /1933/. Следва история на изкуството в Екол дьо Лувр в Париж /1939/. До 1944 работи като адвокат в Пазарджик и София. На 14 г. е член на Комсомола, на 20 – на БКП. През 1934–35 членува в лит. кръжок „Хр. Смирненски“. Заради активна полит. дейност е преследван и интерниран на два пъти – в Несебър /1938/ и в с. Бабек, Пловд. обл. /1941–42/. През 1944–45 е сътрудник на ЦК на БКП в отдел „Агитация и пропаганда“. От 1944 до 1949 с прекъсвания е редактор във в. „Литературен фронт“, през 1949–52 е култ. аташе в Париж; началник на кабинета на предс. на Президиума на НС /1953–56/, гл. ред и ред. в изд. „Бълг. писател“ /1956–70/. Първата му публикация е „За някои основни грешки в нашата белетристика“ /РЛФ, № 148, 26 ноем. 1933/ – по повод книгата на Кр. Белев „Смяна на знамената“. Сътрудничи предимно на левия пер. лит. печат – РЛФ, „Кормило“, „Светлоструй“, „Заря“, „Литературен глас“, „Час“, „Нова камбана“ и на сп. „Философски преглед“. След 1944 публикува в почти всички пер. лит. издания. Д. се създава като лит. критик в догматична и сектантска обстановка, но тъкмо тя го прави и свой отрицател. В началото на творческото си утвърждаване е принуден да отбива атаки на сектанти от пролетарската лит. формация и да воюва с представители на официалната литература. Като критик има своя мярка за лит. явления, свои ясни възгледи за същността и предназ-

начението на критическата дейност, свое морално и естетическо кредо. В представите му критикът трябва да съчетава три задължителни качества: дарба, характер и морална чистота. Още в първата си книга „Литературни въпроси. Есета и критики“ /1941/ наред с конкретните преценки постига и обобщения, засягащи отделните тенденции в лит. живот и неговите закономерности, поставя теоретични проблеми на лит. наука /„Черти на новата литература“/. В следващото десетилетие и половина Д. публикува сборници с лит.-крит. статии, портрети, очерци. През този период критикът доминира изцяло в авторовото осъществяване. Оперативността му се съчетава с крит. обзори, проблемни прегледи, лит.-крит. портрети, с обобщения и някои прогнози за процесите в нац. ни литература с дълголетна валидност. Периодът приключва с излизането на сб. „Литература, изкуство, критика“ /1966/, съдържащ елементи на равносметка на сътвореното в областта на оперативната лит.-крит. дейност. В четирите раздела на книгата са събрани статии за поезията, прозата, изобразителното изкуство и за лит. критика. В интервала между споменатите две книги Д. отпечатва всичко онова, с което си извоюва име на един от най-взискателните и безкомпромисни критици: сборниците „Мъките на реалиста“, „С любов и ненавист“, „Родени между две войни“. В началото на 60-те г. /след речта на Т. Живков от 15 апр. 1963/ Д. е принудително изолиран и зачеркнат от текущия лит. живот. Това означава край на крит. му дейност и начало на творческа и човешка драма. След 1966 Д. започва поредица от лит. портрети, в които вплита лични спомени и докум. свидетелства – „Познавах тези хора“. Поредицата е документ за личността на твореца Д., а изброяването на имената, включени в нея, дава представа за обхвата и стойността на авторовите свидетелства – Д. Полянов, Елин Пелин, Ал. Балабанов, Вл. Василев, Н. Лилиев, Г. Велев, К. Константинов, К. Петканов, Н. Хрелков, Ас. Разцветников, Д. Димов, К. Цонев, Ил. Бешков, П. Елюар и др. През последните години на своя живот критикът продължава да работи върху третата книга от поредицата, завършва очерците за Ж. Папазов, Ат. Далчев и С. Радев. Резултат от пренасочването му към лит. история е и монографията „Христо Ботев. Опит за психография“, плод на многогодишен труд, чрез който познаваме по-добре не само Ботев, но и българ. нация. В продължение на много години Д. пише миниатюри, фрагменти, профили, събрани в тома „В късни часове“. Това е книга на авторовата равносметка, наситена с размисъл и синтезиран опит вследствие на половинвековно присъствие в литературата. Сътвореното в житейската и писателската есен откроява духовния образ на твореца и неговия път през годините. Едновременно изповед и равносметка, „В късни часове“ има ключово значение за разгадаване и осмисляне на душевността, изпитанията и позициите на лит. критик, историк и мемоарист Д. Във „В късни часове“ са застъпени най-разнообразни теми и проблеми: нац. история и култура, теория и история на българ. худ. слово; философски и естетически размисли; езикът – неговото богатство, скрити възможности, езикови недоразумения в текущата практика; лит. родове – лирика, епос, драма; жанрове – фарс, гротеска, роман и т. н. Открояват се трайните области, към които авторът неднократно се връща: изкуството, литературата и лит. критика, хуморът, сатирата, иронията и самоиронията. Като цяло книгата свидетелствува, че въпреки външната принуда критическият нерв, оперативността в крит. му реакции са живи и продуктивни. Оттук и скритият полемизъм на „В късни часове“. Антидогматично устроена личност, противопоставяща се на тоталитаризма в културата, Д. успява да каже в сгъстените пространства на миниатюрата онова, което по принуда бе лишен от възможността да разгърне като система от крит. принципи и възгледи в свои статии и студии.

СЪЧ.: Литературни въпроси. Есета и критики. 1941; По неравен път. Съвременни литературни въпроси. 1946; Франция – окупирана и не. 1953; Мъките на реалиста. Литературни въпроси. 1954; Двата образа на съвременната френска литература. 1955; Зад шест морета. Хроника на едно пътуване. 1956; С любов и ненавист. Литературни въпроси. 1958; Творци и книги. Избр. статии. 1960; Родени между две войни. Лит. очерци. 1963; Литература, изкуство, критика. Статии. 1966; Познавах тези хора. Мемоарни очерци. Кн. 1–2. 1968, 1974 /1979/; Избрани статии. 1970; В късни часове. Миниатюри, фрагменти, профили. Кн. 1–2. 1976, 1982 /2 доп. изд. 1985/; Избрани произведения. В 2 тома. 1980; Христо Ботев. Опит за психография. 1981 /1986/.

Ив. Сарандев

ДЕНЕВ, Младен Жеков /20.III.1931, с. Самуилово, Хаск. област/. Завършва техн. у-ще в Ст. Загора и ВИСИ в София /1961/. Инженер в ОНС в Перник /1961–65/. Ред. в изд. „Народна младеж“ /1966/, драматург в Пернишкия театър „Б. Дановски“ /1970–85/.

Автор на разкази със съвременна тематика. Героите му са хора от града и селото, отстояващи своята делнична правда. Д. разкрива човешките взаимоотношения без патос и остра конфликтност. Образите са изградени пестеливо и внушават любов към човека, родната природа и земята. Детските му разкази пресъздават стремежа на младите герои към романтичното, а криминалните творби разкриват динамичното напрежение във

всекидневието на следователя. Чрез увлекателни проблемни ситуации поставят и решават значителни обществ. и нравствени въпроси. Д. е автор на пиеси /излъчени по Бълг. телевизия/: „Деформации“ /1972/, „Дом за утре“ /1986/, „Крадци“ /в съавт. с Л. Михайлова/ /1990/.

СЪЧ.: Синя ръж. Разкази. 1962; Припеци. Разкази. 1965; Прашката. Разкази за деца. 1968; Вечер през Октомври. Разкази. 1970; Етажи. Разкази. 1971; Топка по Дунава. Повест за малки и големи. 1971; Слънчеви рудници. Стихотворения, разкази, очерци. 1972; Късни изпити. Разкази за деца. 1978; Да чакаш нещо. Избр. разкази. 1981; Тримата без алиби. Криминални разкази и новели. 1986.

М. Г. Димитрова

30 XI 1995

ДЖÀГАРОВ, Георги Георгиев /14.VII.1925, с. Бяла, Бург. област/. Завършва гимназия в Сливен /1946/. Участник в антифашистката съпротива, политзатворник. Завършва Лит. ин-т „М. Горки“ в Москва /1951/. Ред. /1951–61/ във в. „Литературен фронт“, драматург в Нар. театър за младежта /1961–66/, предс. /1966–72/ на СБП, зам.-предс. на Държ. съвет /1971–89/.

За пръв път публикува стихове през 1941 в сп. „Българска реч“. Сб. „Моите песни“, посветен на антифашистката съпротива, е в рязко противоречие с нормативната естетика на 50-те г. Противно на узаконената анонимност на лирич. „аз“ творбите в тази книга се отличават с индивидуализирано изповедно звучене. Противоречиво-човечното преживяване на затворническия бит нанася същностни поправки в каноничния образ на комуниста, изписван по формулата „не човек, а желязо“. Споменът за съпротивата и девизът „да не падаме на колене“ присъствуват като нравствен коректив и в по-нататъшното творчество на Д. Те са елемент от патетично-оптимистичната визия на соц. настояще, в която най-релефен е образът на родната земя с неговите варианти – образите на майката, любимата, невръстния син. Отклонението от комунистическия идеал и гражд. дълг поражда у лирич. „аз“ болезнени състояния на духа, излаз от които е пантеистичното възприемане на природата и осъзнаването на нейната непреходност и хармония. Общо „място“ в публикациите на Д. е пиететът към личността и делото на Хр. Ботев. Той се проявява както на тематично и интонационно равнище, чрез многобройните цитати и парафрази на Ботеви стихове, така и в стихотворенията-посвещения и в есетата от сб. „От Ботев до Ботев“. Драмат. нагласа на поета Д. е естествена предпоставка за преход към драматургично творчество. Причислени към т. нар. лирич. вълна, пиесите „Вратите се затварят“ и „И утре е ден“ предхождат най-значителната драма на Д. „Прокурорът“. Тя е отглас от обществ.-полит. разведряване след 1956 и среща широк обществ. резонанс със специфичната полемична напрегнатост и острота на антикултовските внушения. „Тази малка земя“ тематизира нарушеното екологично равновесие и свързаното с него нравствено обедняване на съвр. личност. Д. е носител на Специалната награда за световна поезия на фр. Академия на безсмъртните /1982/. Отделни негови книги и цикли са издадени на азърб., англ., белорус., грц., исп., нем., пол., рус., тур., укр., унг. и инд. език. В чужбина са поставени „Прокурорът“ /Англия, Дания, Естония, Индия, Полша, Румъния, Русия, САЩ, Украйна, Унгария, Финландия, Франция, Чехословакия/ и „Тази малка земя“ /в източноевроп. страни/.

СЪЧ.: Моите песни. Стихотворения. 1954 /1955, 1985/; Лирика. 1956; В минути на мълчание. Стихове. 1958 /1985/; Вратите се затварят. Пиеса. 1961; И утре е ден. Пиеса. 1963; Прокурорът. Пиеса. 1965 /1969, 1975, 1986/; Стихотворения. 1969 /1970, 1971, 1972/; Проблемите на живота – проблеми на литературата. Доклад, изнесен на II нац. конференция на СБП. 1970; Понякога. Избр. стихове. 1975 /1979/; Сезони. Стихотворения. 1981; От Ботев до Ботев. Статии и речи. 1982; Изповед. Стихове и публицистика. 1984; Птици срещу вятъра. 1985.

ЛИТ.: Корени в живота. Среща-разговор с Г. Джагаров. 1985; Христов, В. Априлската песен на Георги Джагаров: поет, публицист, драматург, общественик, човек. 1985; Спасов, Ив. Георги Джагаров. Лит.-крит. профил. 1988.

З. Петров, С. Беляева

ДÌЛОВ, Любен /Любен Дилов Иванов/ /25.XII.1927, Червен бряг/. Начално образование получава в София. През 1939–45 живее със семейството си в Германия. Завършва гимназия в Луковит /1947/ и бълг. филология в Соф. ун-т /1954/. Работи като референт в СБП /1953–57/. Ред. /1962/ в лит. притурка на в. „Септемврийче“ – „Родни простори“, в сп. „Септември“ – през 1962–75, сп. „Картинна галерия“ – през 1975–82.

Като ученик печата разказчета в детското вестниче „Слънчоглед“ през 1937. Редовното си сътрудничество в печата започва през 1951 с репортажи, очерци и статии на актуални теми във в. „Народна младеж“. Преживяното в Германия през годините на II световна война е в основата на кн. „Гълъби над Берлин“. Разработката на сюжети от съвр. действителност в ранното му творчество се отклонява от худ.-идеологическите щампи – при обрисовката на персонажите вземат превес индивидуално-човешките, а не класовите и ведомствено-йерархичните характеристики, събитийността е стимул за тънко нюансирани психол. състояния /разказа „Август загина на война“, повест-

та „Почивката на Боян Дарев“/. С подчертано внимание Д. изследва личността на интелигента /най-често журналист или писател/. Ситуациите на вътрешен смут и несигурност, в които последният се самоизявява, оголват нравствената недостатъчност на съвр. индивид, но сигнализират и за определени неблагополучия в съвр. общество, с което предизвикват неодобрението на някои критици – блюстители на ком. идейност и официално прокламирания „съвременен герой“. В търсене на поле за по-свободна изява на творческите си възгледи, Д. се насочва към худ. фантастика, привлечен от нейната социална иносказателност и относителна необвързаност с идеологическата конюнктура. Въпреки повишената худ. условност, образът на света запазва своите реалистично-предметни очертания, поради ограничения дял на фантастичната екзотика, както и на задължителните за „същинската“ научнофантастична литература техн. атрибути и футурологични хипотези. Конкретизирано като необичаен персонаж /киборга в „Парадоксът на огледалото“/ или събитие, фантастичното е по-скоро средство – деавтоматизиращ фактор, катализатор на разтърсващи преживявания и мисловни прозрения. Взаимодействието на „реалистичното“ с фантастиката се осъществява чрез разнообразни гротесково-игрови импровизации, засягащи проблематиката, персонажите, жанровата конструкция и др. Специфична импровизационна проява е ролевото превъплъщение, при което героят, обладан от порива да бъде друг, се опитва да превъзмогне всекидневните си навици. Този похват, най-отчетлив в романите „Парадоксът на огледалото“ и „Жестокият експеримент“, е задействуван и в нефантастичната проза на Д. /„Почивката на Боян Дарев“, „Тръстиките“, „Очерк за самия себе си“/. С оглед на това може да се смята, че фантастичните му творби доразвиват общата водеща идея за неедноизмерния, динамичен човек, за неутолимия му копнеж към познание и себепознание, за усилието му да прекрачи отвъд наличното към неизвестното. От тази незавършеност и подвижност произтичат склонността на персонажите към самонаблюдение и рефлексия, както и честотата на ретроспекциите и вътрешния монолог. Разбирането за динамичната природа на човека предопределя и проблемите, над които размишлява Д.: за породените от научно-техн. революция обществ. и светогледно-психически промени, за съотношенията жива – мъртва природа, човешки мозък – изкуствен интелект /„Пътят на Икар“/, за способността на „земния“ човек да преодолее еднозначната си детерминираност от екологичната среда и от истор. формираните култ. конвенции и да поеме при излизането си в Космоса определени отговорности /„Тежестта на скафандъра“/. Връзката човек – Космос Д. осветлява в многообразието на нейните социологически, светогледно-психол., антропологични и др. аспекти. Израз на авторовия универсален, интегриращ подход е и пародийното преосмисляне на определени митологични и лит. реминисценции. Богатия си интелектуален опит писателят споделя във „Впечатления от една планета. Записки на фантаста“, обединяващи негови размисли от различни години и по различни въпроси: за съотношението индивид – власт, наука – худ. творчество, за социалната употреба на езика, за гражд. позиции на творческата личност и др. Д. е автор на фантастични произведения за деца и юноши, сред които най-значителен е романът в 2 части „Звездните приключения на Нуми и Ники“ и „До райската планета и назад“. Чл. е на Световната асоциация на професионалистите-фантасти /World – SF/. Междунар. награда за фантастика от М-вото на културата на Полша /1973/ и специалната награда на Европ. асоциация на приятелите на фантастиката /ЕВРОКОН – III, 1976/ го утвърждават като един от изтъкнатите европ. писатели фантасти. Чл. на Бълг. ПЕН-клуб и на ред. колегия на библ. „Галактика“. Д. е познавач на немскоезичните литератури и техен популяризатор в Б-я; преводач, автор на предговори. Съст. на сборници с проза от З. Ленц /1972, 1974, 1979/, на антол. сборници „Съвременни немски разкази“ /1970/, „Когато войната свърши“ /1971/, „Морски новели от Австрия, ФРГ, Швейцария“ /1976/, „Немски фантастични разкази от ГДР“ /1987/, „Фантастика на ФРГ, Австрия и Швейцария“ /1981/ и др. 32 произведения на Д. са преведени на 10 езика в Европа и Япония.

СЪЧ.: Гълъби над Берлин. 1953; Атомният човек. 1958 /1979/; В един пролетен ден. 1960; Почивката на Боян Дарев. 1961; Коко и Кики. 1961; Кладенецът на таласъмите /в съавт. с Д. Пеев, Ант. Дончев/. 1963; Човекът, който търси. Научнофант. разкази. 1964; Помня тази пролет. 1964; Чуждият човек. 1964; Многото имена на страха. 1967 /1988/; Пътят на верността. 1967; Тръстиките. 1968; Тежестта на скафандъра. 1969 /1977, 1983, 1988/; Моят странен приятел – астрономът. 1971; Вълшебната гривна. 1972; Пътят на Икар. 1974 /1979, 1984/; Весело и тъжно. 1975; Парадоксът на огледалото. 1976 /1980/; Да нахраниш орела. 1977; Очерк за себе си. Избр. повести и разкази. 1977; Двойната звезда. 1979; Звездните приключения на Нуми и Ники. 1980; Пропуснатият шанс. Из съчиненията на моя компютър. 1981 /1986/; Не пушете! Затегнете коланите! 1982; Точката на Лагранж. 1983; До райската планета и назад. Другите приключения на Нуми и Ники. 1983; Жестокият експеримент. 1985; Незавършеният роман на една студентка. 1986; Жажда в неделя. 1987; Дори да си отидат. 1987; Ние и другите. 1990; Впечатления от една планета. Записки на фантаста. 1990.

С. Беляева

ДИМИТРÒВ, Благой /Благой Димитров Петров/ /2.IV.1931, с. Протопопинци, Царибродско/. Завършва гимназия в Тетевен /1952/ и бълг. филология в Соф. ун-т /1956/. Учител, журналист и ред. /1959–60/ във в. „Народна младеж“, Радио София /1964–65/, изд. „Народна младеж“ /1966–68/, 1969–84 – в сп. „Нов живот“, 1985–91 – във в. „Литературен фронт“. Във връзка с т. нар. случай Солженицин е изключен от СБП /1970/ за критично отношение, а през 1984 е възстановен.

За пръв път печата стихове през 1951. Автор на стихосбирки, в които основно място заемат проблемите на съвременността в подчертано критичен план. Поетът воюва срещу човешката деформация и деградация, на които противопоставя размисъл за нерадостната нац. съдба на българина. Лириката му се отличава с нравствен и социален патос, с преклонение пред красотите на природата, пред героиката през Възраждането и антифашистката борба. В областта на прозата проявява предпочитание към докум. и биогр. повествование. Превежда от сърбохърв. ез. /М. Кърлежа. Зрели сънища. Стихове. 1981/, рус. и тур. ез. /в съавт. с П. Парушев/. Творби на Д. са преведени на иврит, рус., тур. и укр. език.

СЪЧ.: Смола от наранен бор. Стихове. 1959; Раждане на силата. Стихове. 1962; Поема за подвига. Биогр. очерк за д-р Черкезов. 1964; Настъпление. Стихове. 1966; Релси. Дневник. 1966; Живият мост. Стихове и поеми за родния край. 1968; Успокоени мълнии. Стихове. 1969; Генерал Гордост. Докум. повест. 1970 /2 доп. изд. под загл. „Живот за почит“. 1988/; Здравец на балкона. Стихове. 1978; Целуната земя. Стихове. 1980; Давид Овадия. Лит. анкета. 1983; Пространство. Подбрани стихотворения. 1985; Между два сезона. Стихове. 1989.

Л. Стаматов

ДИМИТРÒВ, Михаил /Михаил Димитров Дафинкичев/ /30.IX.1881, с. Чупрене, Михайловгр. област – 6.X.1966, София/. Следва философия в София. Изключен за участие в студентските демонстрации срещу Фердинанд I; продължава следването си в Берн и Загреб, дипломира се в Соф. ун-т /1908/. Учителствува в Ямбол, Севлиево и София. Работи в Нар. библиотека в София /1913–20/. Асистент по експериментална психология /1921/, проф. /1946/ в Соф. ун-т, акад. /1946/. Предс. на Съюза на научните работници в Б-я /1945–60/, подпредс. на БАН /1949–56/. Основател и дир. /1945–59/ на Ин-та „Хр. Ботев“ /дн. в състава на Ин-та за история при БАН/.

Д. печата от 1910. Започва началното си творчество с проучвания в областта на психологията: „Психофизиология на смеха“ /ГСУ, Ифф, 1925, № 21/ – с явни следи от влияние на А. Бергсон; „Психология на спонтанния ейдетизъм“ /ГСУ, Ифф, 1931, № 27/; „Движение на цветовете при спонтанния ейдетизъм“ /ГСУ, Ифф, 1934, № 30/ и др. Д. е автор на изследвания върху живота, творчеството и идеологията на видни представители на Бълг. възраждане, изтъкнат ботевовед. Основно място сред трудовете му заема „Христо Ботев. Идеи, личност, творчество“. В него Д. прави цялостен анализ на Ботевата идеология, революционна дейност, личност и характер. Изследването му „Биография на Христо Ботев“ заедно с книгата на Е. Волков „Христо Ботев“ /1929/ поставя на научни основи животоописанието на изтъкнатия революционер и поет. Във второто, основно прераб. издание, Д. използува новооткрити документи в рум. и съв. архиви. Той определя Ботев като велик революционен демократ, последовател на Н. Г. Чернишевски, А. И. Херцен, Д. И. Писарев, пръв български интелигент в европ. смисъл на думата, предтеча на научния социализъм в Б-я. Д. елиминира идейното влияние на М. Бакунин върху Ботев. През 1924 той представя на научната общественост нови данни за поета и неговата епоха /„Христо Ботев. Неизвестни произведения“/. Под редакцията на Д. излизат 4 издания на Ботеви съчинения. През последните години от живота си изследва жизнения път и творчеството на Л. Каравелов, схващанията му за когото съдържат спорни моменти. Съст. и ред. на „Публицистиката на Л. Каравелов до излизането на в. 'Свобода' /1860–1869/. Статии, дописки, писма“. Т. 1–2. 1957–66. Под ред. на Д. излизат още „Г. Бакалов. Избрани произведения“ /съвм. с Ж. Натан, 1953/; „Хр. Ботев. Сборник по случай сто години от рождението му“ /съвм. с П. Динеков, 1949/.

СЪЧ.: Христо Ботев. Идеи, личност, творчество. 1919 /1946/; Биография на Христо Ботев. 1924 /2 осн. прераб. изд. 1948/; Личността на Ботева. Крит. преглед. 1938 /1945/; Ницше като идеолог. 1938; За литературното наследство на Христо Ботев. 1941; Поява, развитие и идеология на фашизма в България. 1947; Любен Каравелов. Биография. 1959.

Ж. Ескенази

ДИМИТРÒВ-РУДÀР, Петър /псевд. на Петър Димитров Келов/ /2.VII.1906, Сливен/. Завършва гимназия в Сливен /1924/ и право в Соф. ун-т /1929/. Гл. ред. /1927–29/ на сп. „Млад турист“ и ред. на детското в. „Планинче“; зав. детския отдел на в. „Литературен глас“. Един от инициаторите за създаване на Д-вото на детските писатели, секр. /1928/ и предс. /1946–48/ на д-вото. Като съдебен кандидат при Слив. окр. съд е уволнен по ЗЗД. Адвокат в Стралджа и Сливен. Един от основателите и дейците на ОФ в Сливен, обвинител в Нар. съд. Гл. ред. /1945/ на в. „Сливенско дело“. Гл.

секр. /1946–49/ на Съюза на бълг.-съв. д-ва и гл. ред. /1949–51/ на в. „Българо-съветско единство". Преподавател по детска литература в Държ. библиотечен ин-т и зам. гл. ред. /1952–62/ на изд. „Нар. младеж".

От 1925 сътрудничи на детските списания „Светулка" и „Детска радост". Интересува се от развитието и проблемите на бълг. детска литература. Автор на множество учебници и учебни помагала. Първото си изследване – „Нашата детска литература. Ч. 1. Поезия", издава като студент. В учебника за учителските ин-ти /в съавт. с В. Александров и Г. Михайлова/ се придържа към схематично-праволинейния възглед за класовия характер на литературата, който води до опростенческо тълкуване на фолклора, особено в нар. пословици и поговорки. Автор на хумористични стихотворения и разкази за деца. Съст. и ред. на лит. сборници за деца.

СЪЧ.: Нашата детска литература. Ч. 1. 1927; Съветският съюз – велик покровител и защитник на българския народ. 1947; Детска литература. Учебник за институтите за прогимназиални учители. 1953; Детска литература. Учебник за учителските ин-ти /в съавт. с В. Александров и Г. Михайлова/. 1954; Какво да четат децата. 1956; Христоматия по детска литература /авт. колектив/. 1957 /1962, 1964, 1973/; Юнаци, герои – познайници твои. Хумористични стихотворения и поеми. 1961; Детска литература. Учебник за ин-тите за начални учители. 1968 /1971, 1974/; Разкази за Георги Димитров. 1968 /1971, 3 доп. изд., 1972, 1977, 1981, 1986/; Съвременността и детската литература. 1971; Най-голямото богатство. Лошата дума. Разкази за Георги Димитров. 1971 /1972/; Урокът на Георги Димитров. Разказ за деца. 1972; Велики руски писатели. Очерци за деца и юноши. 1975 /1980, 1987/; Дядо Вълю и вълкът. 1976; Конвихрогон. Разкази. 1979; Разказът на Георги Димитров. 1980; Заветите на Георги Димитров. 1981 /1987/; Писатели и книги. 1982; Тръбачът на Казак алай. Разказ за деца. 1986; Избрани произведения. В 2 т. 1986–87; Жив е той. 1990.

ЛИТ.: Николчина, Н. и Т. Пенкова. Петър Димитров–Рудар. Био-библиогр. очерк. 1976.

Ил. Костова

п. 2 V 2003

ДИМИТРÒВА, Блага Николова /2.I.1922, Бяла Слатина/. Завършва клас. гимназия в София /1941/ и слав. филология в Соф. ун-т /1945/. Същевременно учи пиано при проф. А. Стоянов, който оказва влияние върху развитието ѝ. Аспирант в Лит. ин-т „М. Горки" в Москва, където защитава канд. дисертация на тема „Маяковски и българската поезия" /1951/. Ред. /1950–58/ в сп. „Септември". През 1952–54 по собствено желание работи като редактор във вестник за строителството в Родопите; впечатленията си отразява в романа „Пътуване към себе си". През 1962 е редактор в изд. „Бълг. писател", през 1963–82 – в изд. „Нар. култура". Активно се занимава с преводаческа и обществ. дейност, издава антологии. По време на войната във Виетнам посещава страната 5 пъти. Една от учредителките на К-та за защита на Русе /8.III.1988/ и на Клуба за гласност и демокрация /3.XI.1988/; участвува в ръководството на Федерацията на клубовете за демокрация – СДС, на фондация „Отворено общество" /от 1990/. Председател на Свободно поетично общество, нар. представител в XXXVI ОНС. Вицепрезидент на Република Б-я /1992–93/. Участвува в мждунар. срещи за правата на човека, общоевроп. култура, бъдещето на Европа. Награда от Пол. ПЕН-клуб за преводи на А. Мицкевич /1977/, награда „Лундквист" за преводи на швед. поезия /1984/, Хердерова награда /1991/.

Д. печата за пръв път през 1938 в сп. „Българска реч", след това – в списанията „Ученически подем", „Изкуство и критика", в. „Литературен живот". Сътрудничи на сп. „Прометей", редактирано от проф. Ал. Балабанов, където публикува преводи на „Метаморфози" от Овидий. През 50-те г. участвува в бригадирското движение. Щрихи от трудовите делници и типични за времето романтични пориви са отразени в стихосбирките „Песни за Родопите" и „На открито". Този период се характеризира и с пристрастието на Д. към епическата поема. Изпод перото ѝ на преводачка излизат на бълг. ез. поемите „Пулковски меридиан" /1946/ от В. М. Инбер, „Василий Тьоркин" /1947/ от А. Т. Твардовски и епопеята на А. Мицкевич „Пан Тадеуш" /1959/. Школуването ѝ в преводаческото изкуство се отразява върху нейното творческо развитие. Въпреки известна декларативност в поемата „Лиляна" Д. показва владеене на стихотворната техника, усет за нюансирано поетическо слово и словосъчетание. След едно десетилетие търсената полисемантичност се превръща в основен смислоподреждащ фактор на свободния ѝ стих. Развитието в областта на худ. форма върви успоредно с мисловната и емоционалната еволюция. В стихосбирката „До утре" лирич. „аз" се отказва от ролята на обществ. говорител, дири съкровеното в човешката същност, разкривайки чувственото, страдащото, питащото женско начало. Любовта като конкретно изживяване, като тържество на духа и материята е издигната над съществуващите условности. Стихосбирката „Обратно време" и романът „Пътуване към себе си" бележат значителен скок в творческото развитие на Д. За пръв път критиката заговаря за появата на интелектуална женска поезия и на модерен филос.-лирич. роман-есе. Особено популярни в продължение на 2–3 десетилетия са стихотворенията „Ars Poetica", „Сама жена на път" и „Да бъдеш

жена“. Без да се съобразява с обвиненията в прекалена разсъдъчност, поетесата-романистка продължава да усъвършенствува стила си, съчетаващ психол. проникновение, ретроспективен самоанализ и филос. лиризъм. Този стил се утвърждава по-късно в романите „Отклонение“ и „Лавина“ /филмирани и отличени на междунар. кинофестивали/. В тях линията на лиризация на прозата е доведена до съвършенство. Творческото експериментиране в сферата на поетическата мисъл и худ. изказ се задълбочава в книгите на Д., посветени на Виетнам. Превръщайки темата за тази страна в собствено съдбовно изживяване /осиновява 4-год. виетн. дете/, тя създава значимите по своя обществ. резонанс и стилистика сб. стихове „Осъдени на любов“ и пътеписните дневници „Страшният съд“, „Подземно небе“. Усетила ограниченията на чисто белетристичната форма, когато трябва да пише с двойния усет на човека „отвън“, на хроникьора, и на човека „отвътре“, през очите на смъртта, Д. осъществява худ. синтез на военната хроника и житейската драма-изповед, изстрадана в бомбените скривалища, сред виетн. жени и деца. Антивоенната позиция на тези книги ѝ спечелва голяма популярност в Б-я и в западноевроп. страни. Гласът на поетесата звучи на Стокхолмската и на Версайската конференция наред с д-р Спок, Дж. Фонда и др. Произведенията на Д. за Виетнам са преведени на много езици, отделни стихове са включени в авторитетни антологии. През 70-те и 80-те г. всяка нейна книга се посреща едновременно с възторжени отзиви и с тенденционни идеологически отрицания. Авторката не се вмества в схемите на соцреалистическата конвенция. Това става ясно още при излизането на антидогматичния роман „Лавина“, но окончателно се потвърждава чрез романа „Лице“. През 70-те г. стихосбирките „Импулси“, „Как“, „Гонг“ забележимо се отклоняват от официалната линия в поезията с остро социалната и екзистенциалната си проблематика. Лирич. субект в тях всеки момент променя образа си, наблюдавайки се отстрани, превръщайки се в средоточие на тревожна мисловност, на въпроси и дилеми, конфликти и разочарования. В поемата „Забранено море“ поетесата осъществява филос. синтез на 3 основни екзистенциални понятия: Любов, Смърт, Слово. Поетиката е нова – външна рима не съществува, а семантичното поле на словото е максимално активизирано. В „Забранено море“ и в „Лице“ Д. открито поставя въпроса за тоталитарната същност на бълг. общество, за социалните, моралните и интелектуалните окови, притискащи човека. Резултатът е развихряне на идеологическа кампания срещу Д., отрицание на идейните ѝ позиции, на пристрастието ѝ към езикови и стилови експерименти. Повод за недоволството стават и съвместните ѝ с Й. Василев лит.-крит., истор.-биогр. книги „Младостта на Багряна и нейните спътници“ и „Дни черни и бели. Ел. Багряна – наблюдения и разговори“. Т. 3 – „Кръстопътища. Събития, срещи, съдби – Ел. Багряна и нейното време“, е спрян от цензурата /не е публикуван/. През тези години не са допуснати за печат ръкописите и на други нейни книги: „Светулките гаснат“ /1970/, „Фикус“ /1976/, „Въпроси“ /пиеса, 1977/, „Хобиада“ /сатир. поема, 1978/, „Поплак за тополите“ /лирич. поема, 1982/, „На куц крак“ /сатир. стихове, 1988/, „Урания“ /фантастичен роман, 1988/. През 80-те г. стихосбирките „Пространства“, „Глас“ и „Лабиринт“ се открояват с нравствения стоицизъм и благородното себераздаване на лирич. „аз“, с възвеличаване на силата на познанието и неизбежността на възмездието като житейски коректив, защитаващ истините на отделния човек, извън обществ. постулати. Д. изисква създаване чрез словото на нови кодове за взаимопроникване, за разбиране на мъртвото и живото. Акцентът се поставя върху мотива за смъртта, който често е пронизан от лирич. самоирония. От разколебаната понятийна система на заобикалящата я действителност поетесата създава модерния парадокс и го утвърждава като собствен език във филос. си поезия. Тази линия на новаторско означаване на света, на авторски неологизми продължава и в стихосбирката „Между“ и поемите „Транзит“ и „Ключ“. Те съдържат драматична, почти трагедийна неудовлетвореност от нравите и бита, обществ. ред, посегателствата върху личността и природата, грубото вмешателство в интимния мир на човека. Активната полит. дейност на Д. през периода 1989–92 е отразена в сб. с полит. етюди „Предизвикателства“, в стихосбирката „Нощен дневник“, в „силуетите“ в „Отсам и отвъд“.

През целия си творчески път Д. се изявява като преводач. Превежда /съвм. с Ал. Милев/ „Илиада“ от Омир /1969/; съставя и превежда част от стиховете в антол. „Виетнамска поезия“ /1972/, представяйки всеки автор с очерк; чрез преводите си от швед. ез. /съвм. с А. Праматарова–Милчева/ популяризира непознати имена в Б-я – Е. Сьодергран /„Пръстенът на вечността“, 1984/, Й. Шьостранд /„Чувам пулсиращ всемир“, 1984/, Т. Транстрьомер, Л. Густавсон, Т. Бергрен. Представя на бълг. ез. пол. поетеса Д. Шимборска /„Обмислям света“, 1989/ и др. пол. поети /А. Словацки, А. Камена, У. Кожул/. Превежда /съвм. с Й. Василев/ и проза – „Писма от руския музей“ от В. Солоухин /1976/. По стихове на Д. са създадени музикални творби от А. Стоянов, Л. Пипков, М. Големинов, Г. Златев–Черкин, Т. Попов, Д. Сагаев, В. Казан-

джиев, Л. Николов. Моноспектакълът „Сама жена на път“ е поставян многократно на бълг. сцена; пиесите „Д-р Фаустина“ /1972/ и „Нечакана среща“ /1973/ са играни в София. „Д-р Фаустина“ е поставяна в Осло, излъчвана по радиото в Прага и Варшава. Творби на Д. се преведени на над 20 езика, между които англ., виетн., грц., исп., ит., нем., пол., рум., рус., словаш., словен., срб., унг., фр., швед. и др. Отзиви за творчеството на Д. са публикувани в множество чуждестр. лит. пер. издания. Псевд.: Светла Станчева, Блага Звездина.

СЪЧ.: Стихове за вожда. 1950; С Назъм Хикмет в България. Пътепис. 1952; Песни за Родопите. 1954; На открито. Стихотворения. 1956; До утре. Стихове. 1959 /1960/; Лиляна. Поема. 1959; Светът в шепа. Стихотворения. 1962; Експедиция към идния ден. Лирич. поеми. 1964; Обратно време. Стихове. 1965; Пътуване към себе си. Роман. 1965 /1972, 1985/; Осъдени на любов. Стихове. 1967; Отклонение. Роман. 1967 /1973, 1976/; Мигове. Поезия. 1968; Стихотворения. /Библ. за ученика/. 1968 /1969, 1970, 1971, 1972/; Страшният съд. Роман-пътепис. 1968 /1972/; Име. Стихове. 1950–1971. 1971; Лавина. Роман. 1971 /1977/; Подземно небе. Виетнамски дневник' 72. 1972; Импулси. Избр. поезия. 1972; Как. Стихотворения. 1974; Младостта на Багряна и нейните спътници /в съавт. с Й. Василев/. 1975; Дни черни и бели. Ел. Багряна – наблюдения и разговори /в съавт. с Й. Василев/. 1975; Забранено море. Поема. 1976; Гонг. Избр. поезия. 1976; Пространства. Стихотворения. 1980; Лице. Роман. 1981 /1990/; Д-р Фаустина. Пиеса. 1982; Нечакана среща. Пиеса. 1982; Избрани творби. В 2 т. Т. 1. Памет. Поезия. 1982; Т. 2. Отклонение. Лавина. Романи. 1982; Глас. Стихове. 1985; Избрани стихотворения с грамофонна плоча /библ. „Слово – звук“/. 1986; Лабиринт. Стихотворения. 1987; Отвъд любовта. Любовна лирика. 1987; Между. Стихотворения. 1990; Транзит. Поема. 1990; Ключ. Поеми. 1991; Предизвикателства. Полит. етюди. 1991; Нощен дневник. Стихотворения. 1992; Отсам и отвъд. Силуети на приятели. 1992; Знаци по снега. 1992.

А. Димчева

17.XI.2000

ДИМИТРÒВА, Елена Йорданова /20.IV.1923, Пазарджик/. Завършва гимназия във Видин и слав. филология в Соф. ун-т /1946/. От 1947 е асистентка в Ин-та за бълг. език при БАН. През 1950 постъпва на работа в Ин-та за литература – спец.-филол., н.с. и ст.н.с. /от 1974 до 1983/.

Изследва творчеството на Ал. Константинов /„Някои сатирични и хумористични похвати във фейлетоните на Алеко Константинов.“ – Лит. мисъл, 1963, № 1; „Сатиричният образ у Алеко Константинов.“ – Лит. мисъл, 1969, № 2/, Ст. Л. Костов /„Ст. Л. Костов“. – В: История на българската литература. Т. 4. 1976/, Йордан Йовков /„За психологическата характеристика у Йовков.“ – Лит. мисъл, 1970, № 6/, Николай Лилиев /„Поетичният свят на Лилиев.“ – Лит. мисъл, 1984, № 10/, Асен Разцветников /„Стилът на Разцветников“. – В: Сб. Проблеми на теорията и историята на литературата. 1984/, Христо Смирненски /„Някои черти от майсторството на Смирненски.“ – Лит. мисъл, 1968, № 6; „Интимната лирика на Смирненски.“ – Лит. мисъл, 1974, № 2; „Школуване на таланта. Смирненски и някои от любимите му учители.“ – Лит. мисъл, 1983, № 6/, Никола Фурнаджиев /„Стилът на Фурнаджиев.“ – Лит. мисъл, 1982, № 7/, Никола Вапцаров /„Стилно-езикови средства в поезията на Вапцаров.“ – ИИЛ, кн. XII, 1962; „Прозата на Вапцаров.“ – В: Сб. Никола Вапцаров. Нови изследвания. 1980/. Интересуват я въпросите на стила, строежа на стиха, връзката между синтаксис и поетична интонация, майсторството в постигане на психологизъм в прозата. Отделя особено внимание на съпоставимостта на автори със сходни филос. и худ. възгледи /„Яворов и Дебелянов.“ – В: Сб. Яворов. Раздвоеният и единният. 1980; „Някои черти от творчеството на Йовков и Толстой.“ – Лит. мисъл, 1980, № 6; „Военната тема у Йовков и Толстой.“ – В: Сб. Йордан Йовков. Нови изследвания. 1980; „Йовков и Достоевски.“ – Сравнително литературознание, 4, 1984; „Емилиян Станев и Достоевски.“ – Лит. мисъл, 1986, № 1/ и др.

СЪЧ.: Христо Смирненски. Живот и творчество. 1963; Певец на подвига и саможертвата. Очерк за живота и творчеството на Н. Вапцаров. 1963; Алеко Константинов. Живот и творчество. 1969; В съавт.: A bibliographical handboop of Bulgarian autors, by Mateja Matejic, Elena Dimitrova, Krustiju Kuymdzhiev, Dotcho Lekov, Ivan Sarandev. Colombus, Ohaio. 1982.

Д. Леков

25.II.1995

ДÌМОВ, Георги Христов /14.III.1918, с. Покрован, Хаск. област/. Завършва гимназия в София /1936/ и романска филология в Соф. ун-т /1941/. През 1942–43 специализира в Падуа, където защитава докт. дисертация на тема „Мястото на Антонио Фонадзаро в италианската литература“. Учител в Ловеч /1948–49/. Н.с. /1949/, ст.н.с. II ст. /1956/, проф. /1967/, зам.-дир. /1966–74/ на Ин-та за литература при БАН. Зам.-дир. /1974–86/ и дир. /1986–88/ в ЕЦЕЛ при БАН. Доц. и проф. по история на бълг. литература във Великотърн. ун-т /1963–83/, ректор на ун-та /1968–70/. През 1967 изнася специализиран курс лекции на тема „Характерни процеси и явления в съвременната българска литература“ в Москва, Киев и Тбилиси. През 1976–83 е гост-професор по сравнителна история на бълг. литература в Източния ун-т в Неапол; възобновява Катедрата по българистика в града, чете курс лекции в ун-тите в Рим, Пиза, Болоня. Зам. гл. ред. /1976–90/ на сп. „Литературна мисъл“. Участник в множество нац. и междунар. научни форуми в страната и в чужбина. Инициатор

и организатор на българо-ит. конференции по българистика /1976, 1977, 1979, 1981/.

Работи в областта на лит. история и сравнителното литературознание. Върху материал от творчеството на Г. С. Раковски, З. Стоянов, Л. Каравелов, Ив. Вазов, В. Друмев, Н. Бончев анализира обществ.-истор. предпоставки и идеологическата основа на нац. лит. процес през епохата на Възраждането. Осветлява в сравнително-исторически план взаимоотношенията на възрожд. литература с др. слав. и балк. литератури, вкл. ролята на рус. революционно-демократична естетика при зараждането на лит. критика в Б-я. Особено устойчив и целенасочен е интересът на Д. към лит.-крит. и естетико-теоретичната мисъл от Възраждането до наши дни. Като неин историк изтъква първостепенната култ.-истор. значимост на делото на Ив. Д. Шишманов и М. Арнаудов. Посвещава редица изследвания на марксическата лит. наука и критика. Търси нейните опорни точки в идеите на Възраждането, посочва водещата им роля в процеса на формиране на социалистическото и марксическото литературоведско съзнание на южнослав. страни, ролята на Д. Благоев и Т. Павлов. В отделни студии маркира социално-борческата линия в лит. процес след Освобождението – Хр. Смирненски, септемврийската литература, Л. Стоянов, Г. Караславов. Съст. и ред. на: „Архив на Г. С. Раковски". 1952; Т. Павлов „Лъчи в преизподнята". 1956; „Документи за историята на Българското книжовно дружество в Браила. 1869–1876" /съвм. с П. Миятев/. 1958; „Иван Вазов в спомените на съвременниците си" /съвм. с Хр. Йорданов/. 1966; „Иван Шишманов. Избрани съчинения в три тома". Т. 1, 1965; т. 2, 1966; т. 3, 1971; „Българската литературна критика". Т. 1 /съвм. със С. Султанов/. 1967; „Bulgarische marxistische Literaturtheorie und Literaturkritik. 1891–1941" /съвм. с Д. Вичев/. Berlin, 1978. Чл. на ред. колегия на поред. „Български критици" на изд. „Бълг. писател".

СЪЧ.: Иван Д. Шишманов – литературен историк и критик. 1956; Крум Григоров. Лит.-крит. очерк. 1962; Иван Д. Шишманов. Лит.-крит. очерк. 1964; Българската литературна критика през Възраждането. 1965; Из историята на българската литературна критика. 1968; Иван Вазов и българската литературна критика. 1974; Тодор Павлов и проблемите на литературната теория, история и критика. 1974; Априлското въстание и българската литература. 1976; Национална революция и национален литературен процес. 1978; Литературна критика и литературен процес. 1979; Българската марксическа критика и развитието на националната ни литература. 1980; Иван Шишманов. Строител на българската национална наука и култура. 1988; Михаил Арнаудов. 1990.

ЛИТ.: П о п о в а, П. Георги Димов. Био-библиография. 1988.

С. Беляева

ДИ́МОВ, Димитър Тодоров /25.VI.1909, Ловеч – 1.IV.1966, Букурещ/. Роден в интелигентско семейство. Баща му Т. Димов е офицер, загинал на фронта през Междусъюзническата война. Вторият му баща Р. Генев също е офицер, по-късно – тютюнев експерт. Майката на писателя В. Харизанова има подчертани лит. интереси. Д. учи до 10-год. възраст в Дупница, след това в София, където завършва I мъжка гимназия /1928/. През 1928 постъпва във Ветеринарномедицинския ф-т на Соф. ун-т, след 1 семестър се прехвърля в Юрид. ф-т, после се отказва и се връща във Ветеринарномедицинския; завършва през 1934 като д-р по ветеринарна медицина. До 1939 е участъков ветеринарен лекар в с. Ваксево, Соф. област, и в Кнежа; микробиолог в Обл. ветеринарно-бактериологична станция в Бургас. Асистент по анатомия във Ветеринарномедицинския ф-т на Соф. ун-т /от 1939/. През ян. 1943 заминава на специализация в Мадридския ин-т „Рамон-и-Кахал" по хистология на нервната система. През март 1944 се връща в Б-я. Мобилизиран в Беломорието до септ. 1944. Доц. в Агрономическия ф-т в Пловдив /1946/. Доц. в Селскостопанската академия /1949–52/. Проф. по анатомия, ембриология и хистология на гръбначните животни във ВСИ в София /1950/. Предс. на СБП /от март 1964 до смъртта си/. Д. е автор на над 20 научноизследователски труда, а след 1966 в архива му са открити нови планове и ръкописи за 2 книги върху теория на отражението. От 1942 Д. сътрудничи с разкази, пътеписи, откъси от романи и драми във вестниците „Литературен глас", „Литературен фронт", „Мир", „Народна култура", „Отечествен фронт", на списанията „Септември", „Театър". Творбите му го представят предимно като майстор на психол. и социалния роман. Писател с подчертано демократични позиции, Д. утвърждава в бълг. литература модерен худ. стил, който се отличава с психол. проникновение, интелектуална задълбоченост, остра конфликтност и тънък усет към богатството на езика. Героите му, носители на силни чувства и амбиции, са детерминирани чрез социалните и нравствените стълкновения на епохата, за което оказват влияние както острото социално зрение на писателя, така и силното увлечение по идеите на З. Фройд, Фр. Ницше, А. Бергсон и творчеството на О. Мирбо. Характерен в това отношение е още първият роман на Д. „Поручик Бенц", който експлицира интереса на автора към сложните и необичайни психол. конфликти, към болезнените и свръхчувствителни отношения между персонажите, към странното, екзотичното, нездравото. Дълбоко драм. конфликт Елена Петрашева – Бенц /„фаталната жена", продукт на бушуващото подсъзнателно, срещу противоречиво-разд-

воения Бенц, чиято непреодолимост на влечението предпоставя трагизма на образа/ е замислен още в студентските години на писателя. „Поручик Бенц“ е започнат ок. 1933 и завършен в Бургас през 1938. Изпратените във в. „Литературен глас“ и на Д. Б. Митов ръкописи остават без отговор и Д. предоставя романа си на издателя Д. Чилингиров, който успява да го издаде в последните дни на дек. 1938 /на корицата по настояване на автора е отбелязана годината 1939/. Романът, чиито автобиогр. ракурси проникват в образите на героите, намират частичен отзвук в пер. печат, което е характерно за творбите на писателя от ранния период. След „Поручик Бенц“ Д. публикува разказите „Севастопол, 1913 г.“ /„Лит. глас“, № 476, 15.V.1940/, печатан и във в. „Мир“, № 12468–12470, 1942, под загл. „Шпионката“/, „Карнавал“ /„Лит. глас“, № 453, 18.II.1942/ и пътеписа „Субтропични брегове“ /„Мир“, № 12623–12628, IX.1942/, творческите интенции, за които отново са предпоставени от вкуса към необикновеното, драматичното, съдбовното. Откритите след смъртта на автора ръкописи карат голяма част от изследователите да смятат, че след 1939 Д. започва да пише нов роман, чийто по-късен вариант е „Тютюн“. Недовършеното и неозаглавено произведение, известно като „Роман без заглавие“, е отпечатано в сп. „Пламък“ /1967, № 11 и 12/ и влиза в Събрани съчинения от 1966–67. Предполага се, че когато Д. заминава на специализация в Испания, изоставя замисленото повествование, за да се върне към него след 1945 по съвсем различен начин. Престоят в Испания се оказва плодотворен не само от гледна точка на научните му интереси; случайното запознанство с представител на Йезуитския орден в Испания и последвалото гостуване в Толедо /резиденция на ордена/ засилват интереса на Д. към католицизма и го превръщат в една от повествователните нишки в романа „Осъдени души“. Връзката на Фани Хорн /мултиплицирала образите на Елена от „Поручик Бенц“ и Адриана от „Роман без заглавие“/ с отец Ередиа, проектирана на фона на исп. действителност през Гражд. война, ражда интригуващ сюжет, който прави романа особено популярен. Започнат в Испания и завършен след мобилизацията в Беломорието, той излиза през 1945, получава държ. награда, преведен е на сърбохърв. и унг. език и е екранизиран. Скоро след това Д. публикува последователно 4 пътеписа за Испания – „Януарска пролет“, „Кастилска зима“, „Куха Испания“ и „Сан Себастиан“; към този период вероятно се отнася и намерението след смъртта на автора ръкопис, озаглавен „Идалго“. През 1946 е отпечатан първият откъс от романа „Тютюн“ /„Лит. фронт“, № 2, 28.IX.1946/, озаглавен „Тютюнев склад“. 2 г. по-късно излиза нов откъс – „Двубой“ /„Лит. фронт“, № 20, 31.I.1948/, след още 1 г. – „Тютюн“ /глава от роман/ в сп. „Септември“ /1949, № 7/. През 1951 романът е завършен окончателно, предаден в изд. „Нар. култура“ и в края на 1951 стига до читателите и до своите „злополучни критици“. „Тютюн“ се оказва не само един от най-четените романи в бълг. литература, но и спъни-камъкът на бълг. марксическа критика. Популярността му напуска романовото пространство и обсебва всичко за и около творбата. Започнал с тридневното „обсъждане“ на „Тютюн“ /8, 11 и 13.II.1952/ в СБП, спорът се пренася в пер. печат /„Лит. фронт“, № 10, 6.III.1952, и № 11, 13.III.1952/ и кулминира в редакционната статия на в. „Работническо дело“ – „За романа 'Тютюн' и неговите злополучни критици“ /16.III.1952/ – спор не толкова за достойнствата на романа, колкото за границите и възможностите на догматичното литературоведско мислене. Единодушно изказаното мнение, че „Тютюн“ се нуждае от „преработване“, настойчивите подкапвания, дългите обсъждания и оказаният натиск карат Д., макар и с неохота, да се съгласи да промени романа си, като разшири описанието на работническия свят и въведе нови герои; това увеличава обема на книгата с нови 250 страници. Работата по II редакция протича съвместно с ангажирания от изд. „Нар. култура“ лит. критик Я. Молхов – ред. и помощник на Д. през 1953, а през 1954 „Тютюн“ се появява в новия си вид. През 1955 излиза III изд. на романа, в което Д. извършва допълнителни поправки върху текста, но и в двата случая лит. критика предпочита да се дистанцира от категорични преценки. В крайна сметка „Тютюн“ заживява в новия си вариант и едва през 1992 се появява отново в първоначалния си образ. В различните си редакции „Тютюн“ е роман и за ужасната самотност на личността в капиталистическото общество, за огромния натиск на живота върху нравствените принципи в света на капитала, и за истор. обреченост на олигархиите в Б-я, за социално-психол. причини за тяхната гибел; роман и за потиснатите от монопола на тези олигархии, за техните икон. и полит. борби, и за сложния психол. лабиринт на човешките взаимоотношения както в зловещия свят на „Никотиана“, така и извън него. Романът е екранизиран през 1961 /режисьор Н. Корабов/, преведен е на над 30 езика /нем., пол., рум., рус., словен., сърбохърв., унг. и др./. Сред незавършените творби на писателя е романът „Ахилесова пета“ /публикуван в сп. „Пламък“, 1966, № 10/, който Д. започва през 1958 и независимо от сключени договори с изд. „Бълг. писател“ и с К-та по култура го изоставя до изтичането на мандата му като предс. на СБП. Нереализи-

рана остава романизованата биография на Я. Сандански, за която Д. усърдно събира материали /в годините, последвали „Тютюн“/ и която по замисъл се отнася към ранния му творчески период. След „Тютюн“ писателят продължава да търси жанрово разнообразие. Появяват се разказът „Анатомът Да Коста“ /„Наша родина“, 1955/ и пътните бележки „Юлска зима“ /публикувани посмъртно/, които са плод на впечатленията от пътуването на Д. до Чили през септ. 1954; пиесите „Жени с минало“ /поставена за пръв път през 1959 в Театъра за младежта в София/, „Виновният“ /1961, в Нар. театър „Ив. Вазов“/и „Почивка в Арко Ирис“ /1964, в Театъра за младежта/. Творческият облик на Д. се допълва от неговите статии и изказвания по въпроси на литературата, сред които безспорно изпъкват „Изказване-отговор за романа 'Тютюн'“, „Как преработих романа 'Тютюн'“, „Днешната българска литература“.

СЪЧ.: Поручик Бенц. Роман. 1938 /1972, 1981, 1987/; Осъдени души. Роман. 1945 /1957, 1960, 1968, 1969, 1970, 1971, 1972, 1977, 1986/; Тютюн. Роман /I ред./. 1951, 1992; /II ред. 1954, 1955, 1961, 1964, 1968, 1979, 1981, 1984, 1988/; Жени с минало. Сатира в 4 д. 1960; Събрани съчинения. В 6 т. 1966–67; Съчинения. В 5 т. 1974 /1981/.

ЛИТ.: З а р е в, П. Димитър Димов. Лит.-крит. студия. 1972; Димитър Талев, Светослав Минков и Димитър Димов в спомените на съвременниците си. 1973; Г е о р г и е в, Л. Димитър Димов. Монография. 1981; И в а н о в а, Е. 1. Страници от жизнения и творчески път на Димитър Димов. 1981; 2. Димитър Димов. Ил. биогр. очерк. 1983; 3. Димитър Димов. Автор, време и герои. 1985; Светлата диря на един живот. Книга за Димитър Димов. 1983; Д о с п е в с к а, Н. Познатият и непознатият Димитър Димов. 1985; Г е о р г и е в, Л. Димитър Димов. Живот и творчество. 1985; К у ю м д ж и е в, Кр. Димитър Димов. Монография. 1987; Случаят „Тютюн. 1951–1952“. 1992.

Кр. Куюмджиев, М. Дачев

ДЍМОВСКИ, Димо Желязков /8.IV.1945, с. Горно Александрово, Бург. област/. Завършва Техникума по механотехника в Сливен и балг. филология в Соф. ун-т /1972/. Сътр. в Радио София /1968–69/, драматург в Драм. театър в Сливен /1970–71/, кореспондент /1971–72/ на в. „Труд“ в Русе, ред. в Радио Варна /1972–74/. Зав. отдел /от 1975/ в сп. „Обзор“.

За пръв път публикува през 1961 в сп. „Родна реч“ и в. „Сливенско дело“. Сътрудничи на пер. печат с къси разкази, есета, импресии. Ранните му публикации са емоционално връщане към детството на село. По-късно худ. свят на Д. става по-проблемен и драматичен. Трайна тема в творчеството му е миграцията и социалнопсихологическите ѝ последици за отделния човек. Героите му са хора, напуснали физически и духовно селския свят, но трудно адаптиращи се към новата градска среда. Обичайна форма е аз-повествованието – изповед на тези герои „без корени“, хора на кръстопът, близки по манталитет, социална и психологическа същност.

СЪЧ.: Ведрото, от което пием. Разкази. 1970; Малки гари. Разкази. 1971; Глуха гора. 1980; Пътят през нощта. Разкази. 1982; Щури хора. Разкази. 1984; Жена на хълма. Разкази и новели. 1986; Остров сред мъглата. Глуха гора. Повести. 1986; Шеги с любовта. Новели. 1986; Скрито и покрито. 1986; Вик от рая. Роман. 1990.

К. Бъклова

ДЍМЧЕВА, Росица Кирилова /30.VIII.1940, София/. Завършва гимназия в София /1958/ и балг. филология в Соф. ун-т /1963/. Учителка по балг. ез. и литература в Кубрат /1963–65/. Аспирант в Катедрата по теория на литературата в Соф. ун-т /1965–68/. Защитава канд. дисертация на тема „Литературните видове през началния период на Българското възраждане /до средата на XIX в./“ /1970/. Филол.-специалист в Катедрата по теория на литературата /1970–72/, асистент /1972–84/, доц. /1984/.

Научните изследвания на Д. са свързани главно с теоретични проблеми на лит. видове и жанрове през Балг. нац. възраждане и особено в творчеството на Паисий Хилендарски, Д. Чинтулов, Неофит Бозвели, д-р Ив. Селимински. Проучва теоретико-методологически проблеми на сатирата в европ. контекст. Авторка е на студии за Ив. Радоев, Ст. Стратиев.

СЪЧ.: Проблеми на теорията на сатирата. 1981; Из историята на Просвещението в България и Гърция през XVIII и XIX век. Монография. 1985.

В. Чернокожев

22 II 1992

ДЍНЕКОВ, Петър Николов /17.X.1910, с. Смолско, Соф. област – 22.II.1992, София/. Завършва гимназия в София /1929/ и слав. филология в Соф. ун-т /1933/. Специализира във Варшава /1934–35/. Учител във Фр. колеж в Пловдив /1936–38/. Асистент в Катедрата по слав. ез. в Соф. ун-т /1938/, доц. /1941/, проф. /1945/, зав. Катедрата по история на балг. литература /1960–79/ в Соф. ун-т. Ръководител на Секцията по балг. литература до Освобождението в Ин-та за литература при БАН /1948–83/, дир. на Ин-та за фолклор при БАН /1973–82/. Чл.-кор. /1947/, акад. /1966/. Известно време е ръководител на Архивния ин-т и на Ин-та „Ботев–Левски“ при БАН. Дир. на Кирило-Методиевския център към Президиума на БАН /1980–89/. Почетен д-р на Варшавския ун-т /1973/; член на Междунар. к-т на славистите /от 1955/, на Европ. академия на науките, изкуствата и литера-

турата, Париж /1989/. Гл. ред. /1957–64/ на „Списание на Българската академия на науките“, през 1975–82 – на сп. „Български фолклор“; на поредицата „Старобългарска литература“ към изд. „Ълг. писател“. Чл. на ред. колегии на списанията „Българска мисъл“, „Изкуство“, „Септември“, „Български език“, „Литературна мисъл“ и др. Чл. на ред. колегия на „Кирило-Методиевска енциклопедия“ /1985 – /. Чл. на ред. колегии на много издания – съчинения на Ив. Вазов, П. П. Славейков, „Българско народно творчество“ и др. Под негова редакция и с негови предговори излизат съчинения на Паисий Хилендарски, Софроний Врачански, Г. С. Раковски, Р. Жинзифов, Н. Бончев, П. Р. Славейков, Л. Каравелов, Хр. Ботев, Ив. Вазов, М. Георгиев, П. К. Яворов, Й. Йовков, Св. Минков, Н. Ракитин; на А. Мицкевич, Ю. Словацки, Б. Прус, Ю. Тувим, Вл. Броневски, М. Яструн, К. И. Галчински и др. Изнася многократно лекции по проблеми на слав. иълг. литература в ун-тите в Париж, Букурещ, Загреб, Ленинград /дн. Санкт Петербург/, Москва, Страсбург, Гьотинген, Кьолн, Мюнхен, Брюксел, Гент, Хелзинки, Кембридж, Оксфорд, Лондон, Упсала, Рим, Варшава, Краков, Питсбърг, Белград, Будапеща и другаде. Организатор и участник в междунар. научни форуми /славистични и българистични конгреси/. Носител на Кирило-Методиевска награда на БАН /1980/, награда на София /1991/.

Научноизследователската дейност на Д. обхваща цялостното развитие наълг. литература, на нар. творчество, на проникването и рецепцията на чуждите литератури в Б-я. Значителните му приноси са в областта на старобълг. и възрожд. литература иълг. фолклор. Д. осветлява проблеми на лит. развитие, на периодизацията наълг. литература, на нейното възникване, връзките ѝ с лит. и култ. процеси в др. слав. страни, еволюцията на лит. жанрове и др. Във фолклористичните си изследвания поставя и разглежда интересни теоретични въпроси, предлага периодизация на истор. развитие наълг. нар. творчество, разкрива худ. стойност на фолклорните творби, разглежда дейността на изтъкнати фолклористи – братя Д. и К. Миладинови, К. Шапкарев, М. Цепенков и др. В редица изследвания разглежда епохалното дело на слав. първоучители Константин-Кирил Философ и Методий, връзката му с лит. живот в Б-я през IX–X в. Приноси са изследванията на Д. и в областта на сравнителното проучване на българо-пол. и българо-рус. лит. връзки. Обнародва студии и статии за видни пол. писатели – А. Мицкевич, Ю. Словацки, Б. Прус, Х. Сенкевич, Ст. Жеромски, Т. Бой-Желенски, Т. Йеж, Ю. Тувим, Вл. Броневски, Галчински и др. Многостранността на научните му интереси и интерпретаторски възможности се потвърждава и от активното му участие в съвр. лит. живот. Непосредственият контакт на Д. с утвърдениълг. творци /Д. Димов, Ем. Станев, Ел. Багряна, Д. Габе, Й. Радичков, Бл. Димитрова, К. Калчев и др./, умението му да навлиза в худ. тъкан на творбата, в психологията на нейния автор, му дава възможност да създаде проникновени портрети на писатели, оставили значителен влог в развитието на нац. литература. Интересни са и публикациите му, посветени на известниълг. и чуждестр. учени. Научното дело на Д. е високо ценено в чужбина, многократно е цитирано от учени – слависти и българисти. Негови статии и студии са публикувани в Полша, Германия, Англия, Италия, Франция, САЩ, Украйна, Италия, Япония, Швеция, Чехия, Словакия и др. страни.

СЪЧ.: София през XIX в. до Освобождението на България. 1937; Софийски книжовници през XVI век. I. Поп Пейо. 1939; Кузман Шапкарев – събирач на народни умотворения. 1940; Българска лирика. Антология. 1940; Първи възрожденци. 1942 /1944/; Литературни легенди. 1942; Българска народна поезия. 1949; Стара българска литература. Ч. 1 и 2. 1950–53; П. Р. Славейков. Творчески път. 1956; Литературни образи. 1957 /1958, 1968/; Писатели и творби. 1958; Български фолклор. Т. 1. 1959 /1972, 1978, 1990/; Христоматия по старобългарска литература /в съавт. с К. Куев, Д. Петканова/. 1961; Възрожденски писатели. 1962 /1964/; Литературни въпроси. 1963; Старобългарски страници. Антология. 1966 /1968/; Из историята на българската литература. 1969; Между свои и чужди. 1969; Възрожденски страници. Антология. 1969; Историческа съдба и съвременност. 1972; В света на Христо Ботев. 1976; При изворите на българската култура. 1977; O bułgarskiej literaturze, folklorze i zwiazkązkach z Polską. Warszawa. 1977; Между фолклора и литературата. 1978; Похвала на старата българска литература. 1979 /1988/; В живота и литературата. 1982; Литература и култура. 1982; От Възраждането до днешния ден. 1987; По следите на българската литература и наука. 1988; Проблеми на старата българска литература. 1989.

ЛИТ.: Янакиева, Т. Петър Динеков /уводна статия: Б. Ничев. Научното дело на един проникновен изследовател; литература за живота и научната дейност на акад. П. Динеков /1941–1981/; био-библиография/. 1982; Литературознание и фолклористика. В чест на 70-годишнината на акад. Петър Динеков. 1983; Янакиева, Т. Библиография на трудовете на акад. Петър Динеков /1980–1989/. – Старобълг. литература, 1991, № 25–26 /посветен на акад. П. Динеков по случай 80 г. от рождението му/.

Д. Леков

ДИНКОВ, Иван Иванов /26.VIII.1932, с. Смилец, Пловд. област/. Завършва гимназия в Стрелча /1949/ и право в Соф. ун-т /1945/. През 1954–58 е редактор в сп. „Младеж“, от 1958 – в изд. на БКП

/Партиздат/. Дир. /1990–91/ на изд. „Хр. Ботев". За пръв път печата стихове през 1958 във в. „Народна младеж". Първата му стихосбирка „Лична карта" е оценена от лит. критика като успешен и обещаващ дебют. В „Епопея на незабравимите" са включени стихотворения и балади, посветени на загиналите в антифашистката съпротива. Характерни за нея са епическо-баладичното звучене на творбите и народно-песенното начало в много от тях; в предговора Д. нарича книгата си „дъщеря на Вазовата 'Епопея на забравените'". Антифашистката тема го занимава и в докум. книга „Докосвания до България" – своеобразна мартирология на българ. литература, която се родее със „Записки по българските въстания" на З. Стоянов. В „Антикварни стихотворения", издадени след близо десетилетие мълчание, Д. е изповеден и безпощаден към себе си и времето, в което живее, изпълнен с глухо недоволство и дълбоко наранен. Следващите поетически сборници на Д. потвърждават независимото му творческо поведение – винаги срещу демагогията, апатията, с ясна гражд. и нац. позиция. Д. е автор и на кн. „Почит към литературата" – вписваща се в традицията на Далчевите „Фрагменти" – разсъждения, породени от конкретни поводи, за гражд. доблест и морал на твореца. В автобиографичния романов триптих „Навътре в камъка" /„Вятър по амвоните", „Цветя за махалата" и „Хляб от трохи"/ основен дял има споменно-асоциативният модел на повествование. Авторът възкресява моменти от поетическата си младост, разказва за срещи с творци от своето поколение, цитирайки техни стихове, изказвания, оценки; романът „Моминството на войниците" е написан в гротесков план и пародира клишетата от 50-те г., използвани при разработването на темата за антифашисткото движение в Б-я. Стихотворения на Д. са преведени на англ., нем., рус., финл. и др. езици.

СЪЧ.: Лична карта. Стихове. 1960; Епопея на незабравимите. 1963 /2 прераб. и доп. изд. 1969, 3 изд. 1973/; Атанас Манчев. Биогр. очерк. 1967; Няколко пролога към един епилог. /Биогр. очерк за Ст. Мураданларски/. 1968; Докосвания до България. Докум. очерци. 1974 /1976, 1984/; Антикварни стихотворения. 1977; Почит към литературата. 1980 /1986/; Животопис на един документ. /Предсмъртното писмо на Йордан Лютибродски/. 1979; Лична карта. Избр. стихотворения. 1982; Моминството на войниците. 1983; Цветя за махалата. Роман. 1984; Навътре в камъка. 1986; Признания пред Бела Цонева. Стихове. 1988; Маски. Стихове. 1989; Повторения. Стихове. 1990; Проверка на каруците. Роман. 1990; Славянски псалми. Стихотворения. 1991.

Л. Стаматов

ДИЧЕВ, Ивайло Стефанов /28.III.1955, София/. Завършва гимназия в София /1973/ и англ. филология в Соф. ун-т /1979/. Ред. във в. „Орбита", сътрудник в Информационния център към СБП, ред. /1985–87/ в изд. „Бълг. писател". От 1990 е асистент в Катедрата „Логика, етика, естетика" в Соф. ун-т. От 1991 специализира в Сорбоната в Париж. Защитава канд. дисертация на тема „Проблемът за автора и целостта на творбата" /1992/.

Д. е представител на младото поколение разказвачи от 80-те г., ориетирани към идейно-естетическите постулати на постмодернизма и повествователната техника на „новия роман". Основна тема в творчеството му е самоидентификацията на съвр. личност в един релативизиран свят на разпадащи се социални и нравствени ценности. В първите си сборници с разкази и новели изследва мисловните и поведенчески стереотипи, които поставят под въпрос избора и личностната реализация на съвременника. Авторът конструира модерно повествование, което обиграва с различни култ.-комуникативни кодове. Романът „Идентификация" иронично белетризира теорията за романния жанр, демаскира механизмите на неговото „правене" и социална реализация, разобличава социалния и езиковия конформизъм на пишещия човек. Експериментален характер имат и следващите му произведения, което затруднява жанровото им определяне. Д. разглежда житейските явления през призмата на модерните филос., социологически и литературоведски теории, като създава своеобразно метаравнище на худ. внушение; разширява словесните значения чрез въвеждането в текста на графични изображения – фотоси, шрифтове, рисунки. Последните му творби усилват внушението за „научност" и „литературност", открояват интелектуалната дистанция и крит. рефлексия, подчертаващи социалната безтегловност и ценностната аморфност на съвр. личност. Д. е автор на научни публикации по проблеми на философията, културологията, естетиката. Дисертационният му труд разглежда авторовата фигура в системата на худ. комуникация и нейното култ. преодоляване. Произведения на Д. са преведени на нем., рус., унг., фр. и др. езици.

СЪЧ.: Уча се да плача. Разкази. 1979; Звезден календар. Новели. 1982; Идентификация. Роман. 1987; Миг след края на света. Разкази и новели. 1988; Граници между мен и мен. Есета. 1990; Еротика на авторството. Изследване. 1991; Буквализми. Разказоиди. 1991.

М. Иванова

28796

ДИЧЕВ, Стефан Николов /9.I.1920, Търново/. Завършва гимназия в родния си град /1938/. Следва строително инженерство в Чехословакия /1939/. Завършва право в Соф. ун-т /1943/; асистент по икон.

науки /1944–46/, д-р на полит. науки /1946/. От 1948 е инспектор във Върховната стопанска камара. Основател и гл. ред. на сп. „Космос“ /1962–90/. Дир. /1967–72/ на изд. „Нар. култура“ и един от създателите на поредицата „Световна класика“.

Творчеството на Д. е характерно за развитието на бълг. истор. проза от 50-те г. до съвременността, в което илюстративността постепенно отстъпва пред интереса към филос.-екзистенциалните проблеми на историята. Първият му роман „За свободата“ очертава тематичните пристрастия, култ. и худ. параметри на белетристиката му. Нац.-освободителните борби през Бълг. възраждане са постоянна тема, худ. откровение и творческа съдба на автора. Д. ги пресъздава през зрителната призма на романа епопея. С богата истор. култура и ерудиция авторът реконструира логиката на истор. процес, като съчетава докум. разказ на истор. хроника с полифоничния поток на романното повествование. Романистът познава обективните факти и събития, интересува се от генезиса и протичането им, което предпоставя тълкувателния подход. Като изгражда пъстра галерия от реални истор. личности, Д. интериоризира истор. събитие, разкрива неговия социален и психол. механизъм. Този подход налага определен принцип на нарация – създаването на множество гледни точки, които моделират събитията и координиращото авторово присъствие. Чрез интимно-психол. битие на нац. герои се обективира представата за цялостния истор. процес, за върховите истор. моменти през Възраждането. Д. използува установените култ. и худ. парадигми на образи и събития, без да се конфронтира с тях, съхранявайки истор. памет. В следващите си романи той ограничава обема на истор. материал и участието на реални истор. лица; в тях нараства ролята на худ. фикция. Авторът акцентира върху худ. персонажи и техните лични съдби, пресъздава реалистичния образ на нац.-осв. движение /„Пътят към София“, „Ескадронът“/. Наративната техника се променя – появява се драматичната схема на приключенското фабулиране, която откроява закономерните параболи в истор. битие /„Крепости“, „Среща на силите“/. Романът „Подземията на Сен Жан д'Акр“ разглежда екзистенциалните въпроси на личността, поставена в екстремални истор. условия, изследва култивираните и подсъзнателните рефлекси за самосъхранение и себепознание, кореспондира с психол. построения А. Камю и Ж.-П. Сартр. Д. е автор на занимателни истор. повести и романи за деца и юноши, на 2 театр. пиеси /„Отвъд отчаянието“, „Суровото време“/, на сценарии за телевизионни филми /„Пътят към София“, „Раковски“/. Романите му са преведени на англ., исп., нем., пол., рус., словаш., чеш. и др. езици.

СЪЧ.: За свободата. Истор. роман. Ч. 1–2. 1954–56 /1959, 1960, 1964, 1970, 1980, 1981/; Първата българска легия. Истор. повест. 1960; Рали. Повест за юноши. 1960 /1961, 1965, 1969, 1976/; Пътят към София. Роман. 1962 /1963, 1967, 1969, 1977, 1983, 1988/; Младостта на Раковски. Истор. повест за юноши. 1962; Ескадронът. Роман. 1968 /1971, 1983/; Крепости. Роман. 1974 /1978, 1990/; Неуловимият. Новели за юноши. 1976; В лабиринта. Роман. 1977 /1984, 1988/; Среща на силите. Истор. роман. 1978; Съдбоносната мисия. Новите приключения на Рали. Роман за юноши. 1978; Избрани произведения. Среща на силите. Крепости. Романи. 1980 /1985/; Непокорните. Новела за юноши. 1986; За свободата. Истор. роман. Кн. 1. Раковски. 1986. Кн. 2. Левски. 1987; Подземията на Сен Жан д'Акр. Роман. 1988 /1990/; Рали. Роман за юноши. 1985 /1990/; Цариградски романи. 1990.

М. Иванова

ДÒБРЕВ, Добрин Начев /7.II.1951, Дряново/. Завършва гимназия в Шумен /1969/ и бълг. филология в Соф. ун-т /1974/. Учител в Шумен /1976–78/. Специализира в Соф. ун-т /1978/, в Прага /1986/ и Москва /1988/. Асистент /1980/, доц. /1990/ във ВПИ „Константин Преславски“ в Шумен. През 1984 защитава канд. дисертация на тема „Проблеми на семиотичния анализ в художествената литература“. Чете лекции по естетика, литература и култура, по методика на лит. обучение във ВПИ в Шумен. Води систематичен курс по семиотика във Великотърн. ун-т, ВПИ в Шумен и Соф. ун-т.

Представител на строгите научни подходи в литературознанието и културологията, Д. публикува в списанията „Литературна мисъл“, „Език и литература“, „Философска мисъл“ студии и статии по проблемите на лит. теория /перспективи на структурно-системния подход, тенденции в развитието на наратологията, понятията текст, култура и др./ и лит. история /поетологията на Й. Йовков, худ. особености на бълг. символизъм/. Изследването „Теория на знака“ проследява развитието на семиотиката от античността до наши дни, като откроява приносите на нейните основни представители. Информативно-обобщителен, трудът предлага и авторски възглед относно семиотичните характеристики на лит. текстове от худ. тип. Към същата проблемно-тематична линия принадлежат първите по рода си в Б-я справочници на семиотичните термини и на символите в бълг. символизъм. В „Поетика на Йовковия разказ“ Д. прави съвр. теоретичен прочит на универсалните теми, мотиви, образи, символи в Йовковата проза с оглед на функциите им при моделирането на нац. худ. съзнание и търсенето на неговите начала.

СЪЧ.: Теорията на знака /в съавт. с Е. Добрева/. 1988;

Поетика на Йовковия разказ. 1989; Литературно образование и интерпретация на художествения текст в училище /в съавт. с Т. Тенева/. 1992; Справочник на семиотичните термини /в съавт. с Е. Добрева/. 1992.

К. Каранов

ДÒБРЕВ, Чавдар Атанасов /21.VIII.1933, Ямбол/. Завършва гимназия в родния си град, унг. филология и журналистика в Будапеща /1955/. Защитава канд. дисертация на тема „Творческо многообразие в съвременната българска драма“ /1963/ в Москва и докт. дисертация на тема „Лирична драма“ /1975/ в Ин-та по изкуствознание при БАН. Н.с. /1963/, ст.н.с. /1970/, зам.-дир. /1972–80/ на Ин-та по изкуствознание и на Научното обединение за изкуствознание при БАН /1980–88/. Сътрудник на М-вото на външните работи /1960/, ред. в изд. „Нар. култура“ /1956–57/, през 1967–68 – във в. „Литературен фронт“, зам. гл. ред. /1971–72/ на сп. „Съвременник“. Сътр. и дир. на Нац. научен информационен център при К-та за култура /1978–80/, гл. драматург на Нар. театър „Ив. Вазов“ и на Сатиричния театър в София; дир. на Бълг. култ.-информационен център в Москва /1991–92/.

Д. работи активно в областта на театр. и лит. критика, изявява се и като публицист, преводач на худ. литература и поет. Започва като лит. критик с остро чувство към актуалните худ. явления. Занимават го предимно проблемите на лит. наследство, на съвр. бълг. литература и драма, на лит. наука и критика. Сътрудничи на почти всички лит. и пер. издания. В лит.-крит. си книги, студии и статии изследва въпроси на театр. теория и практика, на режисурата, създава творчески портрети на изтъкнати актьори и драматурзи, изяснява особеностите и характерните представители на поетичната вълна в съвр. драма, търси призванието на критика, прониква в изкуството на актьора. Особено внимание отделя на диалектиката на развитие на лирич. драма като жанр; разглежда взаимовръзката между метод, стил и жанр. Като лит. критик търси съотношенията между идеология и литература, класика и съвременност, идеали и реалност. Изследва творчеството и съдбата на Ем. Станев, Ат. Далчев, Й. Радичков и др., проблеми на бълг. роман и белетристична традиция. Като поет Д. създава предимно мисловна поезия, пронизана от хуманистичен патос и жизнелюбие. Публиц. и есеистичните му прояви са свързани с актуални обществ. проблеми и са белязани с идеологически пристрастия и емоции. Д. е автор на студии, статии и рецензии за видни унг. писатели и драматурзи, превежда и редактира от унг. ез. Съст. и ред., автор на предг. „Лирика“ /1970/ и „Избрани творби“ /1985/ от Ш. Петьофи. Автор и съизд. на кн. „Петьофи“ /1972/. Съизд. на сб. „Българо-унгарски културни взаимоотношения“ /1980, унг. изд. 1981/. Съст. на „Литературни портрети“ от Д. Лукач, на кн. „Писатели на стадиона“ /1987/. Превежда произведения на Б. Илеш, Я. Кадар, Б. Палотаи, стихове от Ш. Петьофи, Д. Костолани, А. Тот, Е. Ади и др. Книгата на Д. „Лирична драма“ е преведена на рус. ез. /1983/. Лит.-крит. статии обнародва в СССР и Унгария.

СЪЧ.: Литература и хуманизъм. 1967; Реализмът на „Вахтангов“. 1967; Театър и време. 1967; Овладяване на човешкия свят. 1968; Живот и сцена. 1971; Разум и революция. 1972; Лирична драма. 1973; Време и творци. 1976; Актуален театър. 1977; Планета на свободата. 1978; Поезия и време. 1981; Забранените плодове на познанието – Емилиян Станев. 1982; Окосена болка. 1983; Творчество и култура. 1984; Драматургични идеи и театрална методология. 1984; Сфера. 1985; Литература и критика. 1988.

Й. Найденова

ДÒНКОВ, Калин Георгиев /2.XII.1941, с. Беглеж, Плев. област/. Завършва гимназия в Плевен /1960/ и журналистика в Соф. ун-т /1966/. Ред. в Бълг. телевизия /1966–69/, в Радио София /1970/, през 1971–80 – във в. „Антени“. Отг. секр. /1981–90/ на сп. „Септември“, зав. отдел „Поезия“ в сп. „Летописи“ /от 1991/.

Поезията на Д. е сериозен опит за нравственопсихол. осмисляне на проблемите на съвр. човек. Интересът към обикновения делничен живот постепенно извежда поета към вглъбено, философско вглеждане в битието, към анализ на подсъзнателната природа на човешкия индивид и на механизмите, чрез които той оцелява. Д. е особено взискателен към формата на стиха. Лаконичен и рязък, нетърпящ лековерни интонации, поетът воюва срещу псевдоистините на своето израсло сред идеологически заблуди поколение /стихосб. „Внезапна възраст“, „Риза за ближния“, „Животът е последен“/. Заглавията фокусират една болезнено изстрадана тема – за човешката отговорност пред себеподобните и планетата, безразсъдно унищожавана в днешния ден. Д. е автор и на худ. публицистика, в която преобладават актуални, злободневни теми, конфликтът, непредсказуемата ситуация /„Частен случай“, „Ранни мемоари“/. Творби на Д. са преведени на исп., нем., пол., рус., словаш., унг., фр., чеш. и др. езици.

СЪЧ.: Априлски хълмове. Лирика. 1970; Внезапна възраст. Стихове. 1974; Риза за ближния. 1977 /1981/; Частен случай. 1979; Ранни мемоари. 1980; Неизбежен човек. 1982; Тъгувайте в почивен ден. 1982; Животът е последен. 1986; Очевидец на съдбата. 1986; Незабрава. 1987.

М. Тодорова

III 1997

ДÒНКОВ, Славчо Александров /12.II.1942, с. Кумарица, дн. кв. Нови Искър, София/. Завършва гимназия в София /1959/ и балг. филология в Соф. ун-т /1966/. През 1966–68 работи в РК на ДКМС в София; ред. /1968–70/ във в. „Септемврийче“, през 1970–71 – във в. „Поглед“, през 1971–76 – в изд. „Народна младеж“, от 1976 – в изд. „Отечество“.

Д. е прозаик и поет, автор на произведения за деца. Прозата му е насочена към обречената селска самобитност и застрашените изконни нравствени ценности. Нехармоничната съвременност поставя хората в конфликт с природата и социалната среда, руши връзките помежду им, откъсва ги от корените им. Оттук основният проблем в прозата на Д. – духовното оцеляване на съвременника. Лишени от житейски опори, героите му се самоизолират в болезнен, опустошен вътрешен свят, пред който са безпомощни. Сюжетите са изградени върху емоционалното и интелектуалното изживяване на действителните събития. В. центъра на повествованието са духовно-психол. процеси в съзнанието на героите; основни похвати са интроспекцията и ретроспекцията. Разликата между удълженото субективно психологическо време и обективния ход на времето поставя граница между героя и реалността. Писателят е близък до фолклорния сказ, с характерно присъствие на състрадателен разказвач. Разказите и новелите на Д. са многомотивни, някои са циклично свързани помежду си. Лаконичният изказ създава усещане за вътрешна напрегнатост, езикът е лирично обагрен, понякога с публиц. отклонения. Поезията на Д. е съзерцателна и меланхолична, богата с метафори и метонимии, с неочаквани обобщения, чийто смисъл е разтворен в образите. Поетът предлага свое виждане за трайното в човешките отношения и за природната красота. Стиховете му за деца впечатляват с момчешки раздвижената фантазия и оригиналната си предметност. Д. превежда детска поезия от рус. ез. /К. И. Чуковски, С. Я. Маршак/. Кн. му „Как без мен“ е преведена на исп. /в Куба/, негови разкази – на белорус., нем., рус., укр. ез., стихове – на пол., рус. език.

СЪЧ.: В строя. Стихове. 1966; Да повикаме щурците. Стихове. 1974; Лятото на последните щъркели. Разкази. 1977; Синя неделя. 1978; Хан Аспарух. 1979; Щастливата зелена морава. Разкази. 1981; Нека децàта дойдат при мен. Новели. 1982; Как без мен. Стихотворения. За предучилищна възраст. 1983; Корабче от вестник. Стихове за деца. 1983; Поклон от брега. Стихове. 1984; Високи пясъци. Разкази и новели. 1986; Пекни, пекни, слънце. Книжка-играчка. 1987; Водопоят на пеперудите. Повести. 1988; Чудните тайни. Разказ за живота на Захари Зограф. 1988; Занимателна азбука. А – Я. 1989; Съсед с далекоглед. Весели стихове за най-малките. 1989.

Ил. Костова

ДÒНЧЕВ, Антон Николов /14.IX.1930, Бургас/. Завършва гимназия в Търново /1948/ и право в Соф. ун-т /1953/. Работи в Търново като сътрудник на ОК на СНМ /1948/, в М-вото на културата /1954–58/, ред. в изд. „Нар. младеж“ /1961–64/, чл. на Сценарната комисия при Балг. кинематография /1969–79/. През 1979–89 работи в Балг. телевизия, от 1989 – в агенция „София-прес“.

Д. започва лит. си занимания като ученик. Печата разкази, очерци, репортажи през 50-те г. във вестниците „Борба“ /Търново/, „Отечествен фронт“, „Литературен фронт“, „Земеделско знаме“ и др. Творческите му усилия са съсредоточени главно в областта на истор. роман, където се реализира повече от 3 десетилетия. Със средствата, които жанрът предлага, и с творческата фантазия /особено продуктивна в ретроспективните визии/ авторът се стреми да отговори на редица въпроси от миналото и настоящето на балг. народ. Те могат да се сведат до един основен кръг от проблеми: факторите за оцеляване на балг. народност във възловите периоди от истор. ѝ минало. Д. осветлява онези истор. условия, събития и алтернативи, при които са възможни отговорите на поставения въпрос. Въстанието на Асен и Петър /1185–87/ е в центъра на романа „Пробуждане“ /в съавт. с Д. Мантов/; изображението на бита и масовите движения има в известна степен самоцелен характер, истор. материал не е овладян достатъчно, но нар. мощ и величие са показани ярко върху пъстър социално-полит. фон. Значително поголеми са успехите на Д. в многоплановото му и широкомащабно повествование „Сказание за времето на Самуила...“, замислено и реализирано като тритомен епос за падането на Б-я под виз. иго. Романът разглежда причините и следствията на една от първите балг. нац. катастрофи. Актуални са опитите на писателя да проникне в механизмите на държ. власт, в силите, които я изграждат и разграждат. Авторът хвърля светлина върху доскоро табуирани понятия като харизматичен вожд, явни и скрити страни на военния комплекс, йерархичната субординация на духовната институция и др. Много от наблюденията му върху някои слабости на нац. характер, войска и командуване, проявявани в заключителния етап на сраженията, съдържат прогностична стойност. „Време разделно“ разкрива друг повратен истор. момент – насилственото помохамеданчване на родопските българи през XVII в. Почти с докум. достоверност се проследява процесът на мобилизиране на духовните сили на българина – вяра, език, истор. памет – пред заплахата от верска и етническа асимилация. В хода на едно драматично напрегнато и диалогично по форма повествование се обособяват моменти на успешна и неуспешна /но поу-

чителна/ нар. съпротива. Силните страници на романа – сцените на кръвопролитие, когато с мощта на меча се решават верски и социални въпроси, носят актуални послания. Към размисъл за неунищожимостта на онтологичната определеност тласка детайлно описаният в романа насилствен опит за смяна на едно религиозно съзнание /православното/ с друго – ислямското. Поставени са и остри дискусионни въпроси с днешна дата: еничарството като „троянски кон" на асимилаторската политика, съзидателните възможности на нар. памет, спонтанната поява на герой и герои по логиката на историята. В романа са разгърнати и някои новаторски похвати – паралелен дискурс, кръстосване на гледни точки, широкообхватен интертекст. Отделни образи, грижливо и вдъхновено изградени /Баба Сребра, Караибрахим и др./, издържат проверката на времето. Опит за проникване в генезиса на българ. народност и държавност е „Сказание за времето на хан Аспарух, княз Слав и жреца Терес". Този истор. епос, замислен като романна трилогия, възстановява един етнически пъстър и социално многолик свят на славяни и прабългари, на техните взаимоотношения и верски различия. Със събития преди и след властването на Аспарух в него е обхванато развитието /почти 2 века/ на държ., обществ. и религиозен живот. Както в предишните си творби, и в този епос Д. създава най-успешно герои и характери, резистентни духом, волеви, преодоляващи себе си в изпитанията. Чрез тях се отстоява идеята за оптимистични тенденции в истор. процеси на българ. земя. Основната тема – образуването на българ. държава в резултат на спойката между слав. и прабългар. етнос, е осъществена чрез докум. подплатено и художествено разгърнато повествуване. Проследени са взаимодействието между 2 езически стихии в душата на тогавашния славянобългарин, наченките на прехода към еднобожие. Редица сцени на религиозни ритуали имат христоматиен характер. С тънък, на места и филигранен психологизъм, е очертан образът на Аспарух, едно от върховите постижения на българ. истор. жанр. Остро и наблюдателно е окото на писателя за различията в поведението на славяни, прабългари и др. племена в мирен живот и в бран. Д. работи и в областта на худ. есеистика. Поредица портрети на „учители по мъжество" в дръзновенията на духа – Ж. Бизе, Р. Амундсен, Н. Рьорих и др., утвърждават индивидуалната духовна мощ, изправена пред абсурда, безсмислието и хаоса /„Девет лица на света"/. Изявява се като сценарист на игрални и телевизионни филми: „Калоян" /в съавт. с Д. Мантов и Д. Даковски/, „Глутницата", „От другата страна на огледалото", „Река от два извора"; на телевизионни сериали: „Изгори, за да светиш", „Аспарух", „Приваловските милиони" и др. В съавт. и съред. с Д. Пеев и Л. Дилов пише сб. научнофантастични разкази „Човекът, който търси" /1964/; в съавт. с Ел. Багряна и Л. Милева – сб. стихове и разкази за деца „Картинен свят" /1976/. Д. е лауреат на нац. и междунар. награди; вписан е в 4-ото изд. на Who is who in the World /Чикаго/ и в 4-ото изд. Who is who in Europe /Брюксел/. Романът „Време разделно" има 24 изд. на чужди езици.

СЪЧ.: Пробуждане. Роман /в съавт. с Д. Мантов/. 1956; Сказание за времето на Самуила, за Самуил и брата му Арон, за синовете им Радомир и Владислав, за селяка Житан и старейшината Горазд Мъдрия и за много други хора, живели преди нас. 1961 /1969, 1980, 1984, 1988, 1990/; Време разделно. Роман. 1964 /12 изд. на българ. ез./; Предводителят на невидимата войска. Лято 1191. Разказ за деца. 1967; Грамотата. Истор. разказ за деца. 1961 /1973, 1977/; Николай Рьорих. Ярило слънчицето и бога Агини. Биогр. очерк. 1979; Сказание за хан Аспарух, княз Слав и жреца Терес. Тетралогия. Т. 1–4. 1982–92; Девет лица на света. Есета. 1989.

Л. Цветков

ДÒНЧЕВ, Николай /Николай Дончев Джаров/ /29.X.1898, София – 1.I.1988, София/. Завършва гимназия в София и слав. филология в Соф. ун-т /1926/. Учителствува /1919–21/ в с. Долна студена, Рус. област и в Две могили. Завежда лит. страница /1924–35/ на излизащия на фр. език в София всекидневник „La Bulgarie". Ред. /1936–44/ на седмичниците „La parole Bulgare" и „Vita Bulgara". През 1961–67 работи в отд. „Връзки с чужбина" на СБП. Участвува като делегат на СБП в междунар. срещи и конгреси.

Сътрудничи на списанията „Сила", „Българска мисъл", „Златорог", печата статии, рецензии, отзиви за българ. литература във френските пер. издания: „Cahiers du Sud", „Les Nouvelles Littéraires", Le Thyrse", а след II световна война – в „Culture française", „L'Europa littéraria", „Ausonia", „Le Journal des Poètes", „Giornale dei Poeti". Д. изследва чуждите влияния /главно на фр. и ит./ върху българ. литература, работи десетилетия за българо-фр. лит. и култ. сближаване. Автор е на поезия и на лит. изследвания, посветени на западноевроп. литература, лит. и обществени дейци. Превежда проза от фр., ит. и рус. ез. и произведения на българ. поети и писатели на фр. език. През 1937 е награден от фр. правителство с „Palmes Académiques", през 1938 от Фр. академия с „Médaille de langue française" за „Études bulgares" /критически очерци на фр. език/. През 1965 получава награда на Федерацията за универсален фр. език за есе по конкурс на тема върху фр. език.

СЪЧ.: Горящи степи. Стихове. 1919; Жътвар. Стихотво-

рения. 1927; Influences étrangères dans la littérature bulgare. 1934; Portrait de Pentcho Slaveikov. Essai. 1935; Études bulgares. 1936; L'Italia e le sue influenze nella Letteratura bulgara. 1938; Racine en Bulgarie. 1939; Кратък очерк по западноевропейска литература. 1946; Едуар Ерио. Живот, идеи, творчество. 1947; Андре Стил – пламенен борец за мир. 1954; Литературни и мемоарни етюди. Избрани произведения. 1978; Литературнокритически статии. 1988.

Х. Дудевски

ДРÀГОВА, Надежда Николова /18.II.1931, Раднево/. Завършва гимназия в Раднево, школа за прогимназиални учители в София /1949/ и българ. филология в Соф. ун-т /1952/. Учителка в с. Борован, Михайловгр. област /1952–53/. От 1953 е редовна аспирантка по възрожд. литература. Защитава канд. дисертация на тема „Добри Войников" /1958/. Асистент по възрожд. литература и фолклор в Катедрата по българ. литература в Соф. ун-т /1956–66/. Н.с. /1968/, ст.н.с. II ст. /1971/, ст.н.с. I ст. /1991/ и зав. секция „Култ. история на балк. народи" в Ин-та по балканистика при БАН /1974–90/. Хонор. доц. по поетика на старобълг. литература в Катедрата по изкуствознание във ВИИИ в София /1971–79/. Д. е сред основателите на ВПИ в Шумен /1971/, където преподава старобълг. и възрожд. литература /1971–93/. Доц. /1973/, проф. /1990/ и зав. Катедрата по българ. литература в Ин-та, научен ръководител на центъра „Преславска книжовна школа" /1988–92/. Преподава българистика и балканистика в Букурещкия ун-т /1966–68/, Белградския ун-т /1970–71/, в Свободния ун-т в Западен Берлин /1979–84/.

Д. е автор на драми, комедии, романи, книги за деца, крит. отзиви и научни изследвания. В областта на худ. литература се посвещава главно на драматургията – самостоятелно пише драмите „Майка с връзки" /комедия, 1959/, „Жарава" /ритуална драма, 1979/; в съавт. с П. Стефанов – „Звезда керванджийка" /сценарий, 1962/, „Има бог Перун" /драма, поставяна и под загл. „Единадесета заповед", 1964/, „Между два изстрела" /драма, 1968/, „На война като на война" /драма, 1972/, „Женски години" /1973/, „Мечтател безумен" /драма, 1974/, „Дипломати" /1978/, „Насред София" /1987/; телевизионните пиеси „Хлеб наш насущний" /1969/, „Светът от майка е роден" /1970/; комедиите „Почти идилия" /1968, играна и под загл. „Свободна валенция"/, „Столичани" /1970/. Пиесите ѝ имат над 40 постановки в Б-я и в чужбина. В комедиите, представени като мюзикъли, за конструиращ принцип е избрана „играта"; с поетичния текст на песните си те допринасят за развитието на жанра лирич. комедия през 60-те г. Пиесите с истор. тематика се отличават от българ. лит. традиция не само по избора на нови теми, но и по структурирането и драм. функциониране на персонажа. Реализирани като докум. драми, те имат свое място в актуалните за 60-те и 70-те г. естетически търсения в посока на документалистика – литература – култура. Като изследовател на лит. процес Д. работи в областта на старобълг. и възрожд. литература. Вниманието ѝ привличат делото на св. св. Кирил и Методий, на техните ученици и последователи, традициите им в покъсните епохи. В студията „Втората апология на българската книга и нейните извори" /В: Константин-Кирил Философ. Юбил. сб. по случай 1100-год. от смъртта му. 1969/ Д. развива тезата, че препаката на творбата „За буквите" от Черноризец Храбър е самостоятелно публиц. произведение, възникнало в епохата на виз. владичество. Д. прави опит да реставрира части от азбучния акростих Химн на света Троица /„Непроучен старобълг. азбучен акростих". – Ез. и лит., 23, 1968/, изказвайки предположението, че е възникнал при създаването на глаголическата азбука. В студията „Старобългарските извори на житието на петнадесетте тивериуполски мъченици от Теофилакт Охридски" /Studia Balkanica, 2, 1970/ формулира нов начин за реконструкция на изчезнали старобълг. творби по опазени фрагменти от тях. Тази методика е приложена и в отъждествяването на изчезналото старобълг. житие на княз Борис I във фрагменти от други творби. В други публикации Д. обогатява докум. база за проучване на делото на слав. първоучители /„Старобългарски извори на Дуклянската хроника". – В: Преславска книжовна школа. 1. 1992/. Нови акценти по отношение на късносредновековната книжнина се съдържат в студията „Жанрова трансформация на Евтимиевото житие на св. Петка през XVI–XVII в." /В: Търновска книжовна школа. 4, 1985/. В областта на възрожд. литература Д. посвещава редица изследвания на културата и литературата през XVIII в. като преход към съвр. епоха, откроявайки нови страни в българ. истор. съчинения, и на историзма като духовно движение на българите; осветлява въпроси, свързани с култ. центрове през Възраждането, с балк. култ. общност и възрожд. процеси сред балк. диаспора. Съст. и автор на предг. на кн. „Добри Чинтулов. Стихотворения" /1974/, „Софроний Врачански. Житие и страдание грешнаго Софрония" /1987/, „Мавро Орбини. Царството на славяните" /1983/, „Йеромонах Спиридон. История во кратце о болгарском народе славенском" /1993/, „Йован Раич. История на всички славянски народи и особено на болгари, хорвати и серби" /1993/.

СЪЧ.: Знай своя род и език. 1961; Българкето още комиткето. /Преображенското въстание 1903/. 1962; Пробуждане. Есе. 1963; И го нарекоха Паисий. Роман. 1963; Кой е създал нашите букви. 1965; На велику ползу всем

болгарам. Есе. 1965; Климент Охридски. Разказ за него и враговете му. 1966 /1971/; Еретици /драма в съавт. с П. Стефанов/. 1968; Между два изстрела /в съавт. с П. Стефанов/. 1969; Пиеси /в съавт. с П. Стефанов/. 1975; Съвременна българска драма. Докум. пиеси. Женски години. Столичани. Свободна валенция /в съавт. с П. Стефанов/. 1981; Балканският контекст на старобългарската писмена култура VIII–XII в. 1992.

А. Милтенова

ДУБÀРОВА, Петя Стойкова /25.IV.1962, Бургас – 4.XII.1979, Бургас/. Учи в англ. езикова гимназия в Бургас. Самоубива се ненавършила 17 г. Пише стихове от най-ранна детска възраст. Първите ѝ публикации са във вестниците „Септемврийче“ и „Народна младеж“, в списанията „Родна реч“ и „Младеж“. Неин духовен наставник е поетът-преводач Григор Ленков.

През краткия си живот Д. създава оригинални поетични творби, импресии, приказки и разкази, които се открояват в лит. живот на 70-те г. със самородната си изразна лекота, с дързостта и свежестта на худ. виждане. Потесата естетизира първозданните стихии и вечните човешки ценности – морето, лятото, дъжда, младостта, любовта, поезията, възвръщайки архетипния им смисъл и първичната им красота. Стиховете ѝ разкриват духовния облик на едно поколение, нежелаещо да се примири с унификацията, лицемерието и лъжата. Несъгласието си с пошлостта и порока Д. изразява не само с лириката си, но и с отказа да бъде съучастничка в заблудите и фалша на едно деградиращо общество.

СЪЧ.: Аз и морето. 1980 /1981/; Поезия. Стихове и разкази от различни години. 1984; Лястовица. Стихове и разкази. 1987; Най-синьото вълшебство. 1988.

ЛИТ.: Андреев, В. Соната за Петя Дубарова. 1985; Игов, Св. Мемоарна соната за Петя Дубарова. – В: Грозните патета. 1989.

Цв. Трифонова

ДỲДЕВСКИ, Христо Лалев /28.I.1928, Троян/. Завършва гимназия в родния си град и рус. филология в Соф. ун-т /1950/. Аспирант по съв. литература в Соф. ун-т /1950–54/. Защитава канд. дисертация на тема „Творческият път на А. Н. Толстой“ /1954/. Хонор. асистент в Соф. ун-т /1952–54/. Н.с. /1953/, ст.н.с. II ст. /1969/, ст.н.с. I ст. /1979/ в Ин-та за литература при БАН, където през 1953–56 е научен секретар. Чете лекции по рус. клас. и съв. литература във ВИТИЗ /1961–67/, проф. във Великотърн. ун-т /1976/. Защитава докт. дисертация на тема „Съветската литература в България: влияния, връзки, типология“ /1973/. Чл. на ред. колегии на списанията „Факел“ /през 1981–89/ и „Сравнително литературознание“ /през 1980/, чл. на ръководството на Д-вото на русистите в Б-я /1982–91/.

Лит. историк с широк профил, Д. работи върху проблемите на рус. и бълг. литература, на руско-бълг. лит. отношения, на съв. литература. Основните си научни интереси съсредоточава върху автори с непреходно значение: А. Н. Толстой, М. Шолохов, Л. Леонов и др. В посочените области са и публикациите му, отличаващи се с лит.-истор. подход и компаративистична методология /„Людмил Стоянов и Алексей Толстой“. – В: сб. „Людмил Стоянов. Изследвания и статии за творчеството му“. 1961; „Михаил Шолохов и Лев Толстой. Традиция и новаторство“. – В: Славянска филология. 1978; „Сравнителното изучаване на съветската литература и на връзките ѝ с другите славянски литератури“. – Славянска филология. 1983; „Литературното влияние – фактор за формиране на нови художествени структури“. – В: сб. „Проблеми на рецепцията на славянските литератури в България“. 1986, и др./. Д. има публикации в научни издания в Германия и СССР. Съст. на сборниците: „Съветската литература в България. 1918–1944. Материали, спомени и документи“ /съвм. със С. Божков и С. Стоименов/. Т. 1–3. 1961–69; „Освобождението на България и литературата. Изследвания“ /съвм. с Г. Цанев и В. Смоховска, 1978/; „Биография на дружбата. Истор.-лит. алманах. По случай 40-годишнината на социалистическата революция“ /съвм. с В. Хаджиниколов и Д. Марков, 1984/; „Писатели на народите на Съветския съюз“ /съвм. с Л. Баева и Г. Германов, 1990/.

СЪЧ.: Българо-съветски литературни връзки. Очерци. 1963; Михаил Шолохов. Идеи, образи. Очерци. 1965 /1975/; Емануил Попдимитров. Лит.-крит. очерк. 1969; Максим Горки и българските писатели. 1977; Съветската литература в България. Връзки, влияния, типология. 1977.

Л. Цветков

ДỲЙЧЕВ, Иван Симеонов /18.IV.1907, София – 24.IV.1986, София/. Завършва гимназия в Лом и история в Соф. ун-т /1932/. Специализира виз. история и филология в Римския ун-т /1933–36/; получава докторат /1935/. Завършва Висшата школа по палеография и архивистика при Ватиканския архив /1936/. Асистент /1936/, доц. /1939/ в Соф. ун-т. От 1943 е ръководител на катедрите по история на Б-я, на Византия и на балк. страни. Ст.н.с. /1950/, проф. /1967/, завежда Секцията по библиография, научна информация и истор. география в Ин-та за история при БАН /от 1968/. Чл. на Академията на науките, литературата и изкуствата /1967/ и чл.-кор. на Ин-та по византология /1975/ в Палермо, чл. на АН в Неапол /1975/, чл.-кор. на

Британската академия /1976/. Почетен д-р на Бонския ун-т. Чл. на Гл. редакционна комисия за издаване на Реперториума на истор. извори от Средновековието в Рим /от 1955/, на Междунар. комисия за издаване на изворите за историята на Византия /от 1966/. Предс. на Археографската комисия при НБКМ /от 1978/. Акад. /1981/. Носител на Хердерова награда /1973/.

Д. работи главно в областта на средновековната бълг. история и култура, виз. история и филология, старобълг., грц. и лат. палеография. Научното му творчество обхваща над 600 публикации /книги, студии, статии, рецензии и библиография в бълг. и чуждестр. издания/. Централно място в научните му занимания заема историята на бълг. държава от заселването на славяните на Балк. п-в и идването на прабългарите в областта на Долни Дунав до периода на османското владичество включително. Ценен принос е неговото тълкуване на текста на редица старобълг. паметници в светлината на виз. полит. и култ. традиция. Много публикации на Д. са посветени на кирилометодиевистиката. Той открива пространно грц. житие и служба на Наум Охридски, грц. житие на св. св. Кирил и Методий, неизвестен препис от Краткото житие на св. Климент Охридски от Димитър Хоматиан и др. /„Le testimonianze bizantina sui SS. Cirillo e Metodio". – In: Miscellanea Francescana, 63, № 1; „Краткото Климентово житие от Димитър Хоматиан". – В: Климент Охридски. Сборник от статии по случай 1050 години от смъртта му. 1966; „Пространно гръцко житие и служба на Наум Охридски". – В: Константин-Кирил Философ. Юбилеен сборник по случай 1100-годишнината от смъртта му. 1969/. В продължение на десетилетия събира и обнародва виз. свидетелства за живота и делото на слав. просветители. Специално място отделя на Италианската легенда /„La solution de quelques énigmes cyrillo-méthodiennes". – Byzantion, 24, 1954/, на съществения въпрос за хронологията на слав. жития на св. св. Кирил и Методий /„Към тълкуването на пространните жития на Кирила и Методия". – В: Хиляда и сто години славянска писменост. 1963/. Според неговите наблюдения слав. жития имат ранен произход, а авторството им се свързва с кръга на преките Кирило-Методиеви ученици, най-вероятно със св. Климент Охридски. За пръв път Д. прави опит чрез метода на „обратния превод" да възстанови важни извори на Кириловото житие, написани на грц. ез., напр. Химна в чест на св. Климент Римски /„Die Hymne von Konstantin-Kyrill dem Philosophen zu Ehren des HL. Klements". – In: Festschrift für M. Woltner zum 70. Geburtstag. Heidelberg. 1967/. Д. е автор на няколко обзорни статии върху живота и делото на св. Климент Охридски /„Климент Охридски и неговото дело в научната книжнина. Критико-библиографски преглед". – В: Климент Охридски. Сборник от статии по случай 1050 години от смъртта му. 1966; „Климент Охридски в научното дирене. Постижения и задачи". – В: Климент Охридски. Материали за неговото честуване по случай 1050 години от смъртта му. 1968/, на системно събирана и обработвана кирило-методиевска библиография /съвм. с А. Кирмагова и А. Паунова/ /„Българска кирило-методиевска библиография за периода 1944–1962 г.". – В: Хиляда и сто години славянска писменост. 1963; „Българска кирило-методиевска библиография за периода 1963–1968". – В: Константин-Кирил Философ. Юбилеен сборник по случай 1100-годишнината от смъртта му. 1969; „Кирило-методиевска библиография. 1940–1980". 1983/. Важно значение за бълг. медиевистика имат изследванията на Д. за св. Иван Рилски и за мястото на Рилското книжовно средище в лит. живот. Посвещава редица публикации на естественонаучната книжнина през Средновековието, като за пръв път обнародва в оригинал и превод на новобълг. ез. най-значителните произведения /Шестоднев и Небеса на Йоан Екзарх, Християнската топография от Козма Индикоплевс, Диалози на Псевдо-Кесарий и др./. Благодарение на дългогод. му усилия са издадени Болонският псалтир и Манасиевата хроника. Д. разработва темите за богомилството и неговото разпространение, за амулетите с апокрифни молитви и за най-стария индекс на забранените книги. Той прави първите изчерпателни изследвания за католическата архиепископия в Б-я през XVII в. и за ролята на католическата книжнина в бъл. културa. Д. има приноси и в проучванията на слав. местни и лични имена в грц. ръкописи, изучава украсата на ръкописната книга и изображенията на антични мислители и писатели в старата бълг. живопис. Участвува в съставянето на „Гръцки извори за българската история" /т. 3. 1960; т. 6. 1965/ и на „Латински извори за българската история" /т. 2. 1960/. Чл. на ред. колегия на „Кирило-Методиевска енциклопедия" /т. 1. 1985/. Съст., преводач и ред. на едни от първите антологии на старобълг. литература.

СЪЧ.: Avvisi di Ragusa. Roma. 1935; II cattolicesimo in Bulgaria nel sec. XVII secondo i processi informativi sulla nomina dei vescovi cattolici. Roma. 1937; Uno studio inedito di mons. G. Ciampini sul Papa Formoso. Roma. 1937; Чипровец и въстанието през 1688 година. 1938; Софийската католишка архиепископия през XVII век. Изучаване и документи. 1939; Из старата българска книжнина. 1. 1940 /1943/; 2. 1944; Св. Климент Охридски. 1941; Mazedonien in der bulgarischen Geschichte. Sofia. 1941; Страници из българското минало. 1944; Проучвания върху Българското средновековие. 1945 /1949/; Рилският светец и не-

Институт за литература БИБЛИОТЕКА

говата обител. 1947 /фот. изд. 1990/; Естествознанието в средновековна България /съвм. с Цв. Кристанов/. 1954; Рилският манастир. 1960; Миниатюрите на Манасиевата летопис. 1962; Летописта на Константин Манаси. 1963; Medioevo bizantiano-slavo. 1. Saggi di storia politica e culturale. Roma. 1965; 2. Saggi di storia Letteraria. Roma. 1968; 3. Nuovi saggi di storia politica e culturale. Roma. 1971; Болонски псалтир, 1968; L'importance de Constantin le Philosophe-Cyrille dans l'histoire de la culture europeenne. Sofia. 1969; Slavica orthodoxa. Collected studies in the history of the Slavic Middle Ages. London. 1970; Българско средновековие. Проучвания върху политическата и културната история на средновековна България. 1972; Древноезически мислители и писатели в старата българска живопис. 1978; Проучвания върху средновековната българска история и култура. 1981; Страници от миналото. Очерци. 1983; Пътеки от утрото. Очерци за средновековната българска култура. 1985; Der Aufstand von 1185 und die Entstehung des zweiten bulgarischen Staates. Sofia. 1985; Рилската грамота на цар Иван Шишман от 1378 година. 1986; Средноболгарский перевод хроники Константина Манасия в славянских литературах /съвм. с М. А. Салмина, О. В. Творогов/. 1988.

ЛИТ.: Гюзелев, В. Проф. Иван Дуйчев и проучването на Българското средновековие. – В: Българско средновековие. 1980; Матакиева, М., В. Вълчев. Библиография на трудовете на проф. Иван С. Дуйчев /1931–1976/. – Пак там.

А. Милтенова

ДУШКОВ, Атанас Гаврилов /23.X.1909, Копривщица/. Завършва Графическото у-ще в София /1928/. През 1931 следва слав. филология в Соф. ун-т. През 1926 /съвм. с Б. Шаренков/ издава в. „Зидари". В периода 1930–43 е репортер във вестниците „Пладне", „Заря", „Зора". Военен кореспондент по време на II световна война. Журналист във вестниците „Ден", „Земеделско знаме", „Здравна просвета" и в сп. „Кладенче" през 1946–50. Драматург към М-вото на културата /1950–55/. Зам. гл. ред. /1955–68/ на сп. „Славейче".

Първата стихосбирка на Д. „Копачи" е издадена през 1926 от лит. кръжок „Ученическа мисъл". Автор на повече от 50 книги за възрастни и деца със стихове, разкази, приказки, поеми, басни и епиграми. Работи активно главно в областта на детската литература. Стихът му за деца е лек и игрив, обагрен от добродушен хумор. Проявява изострено чувство както за актуалното и злободневното, така и за вечните човешки ценности и добродетели. От стиховете на Д. лъха ведрост и оптимизъм, те са жизнеутвърждаващи и бодри. Сладкодумен разказвач, той познава детската душевност; в поемите и приказките му поуката се ражда естествено, внушена чрез логиката на сюжета. Д. превежда от рус. и сърбохърв. ез. Съст. и преводач /съвм. с Ж. Битев/ на „Родина или смърт. Кубински поети" /1967/ и „Слънчева книга. Стихотворения за деца от съветски поети" /1970/. Ред. на юбил. сб. „50 години Читалище 'Възраждане'. 1928–1978" /1978/. Произведения на Д. са преведени на белорус., нем., рум., рус., словаш., тур., унг., холанд. и швед. език.

СЪЧ.: Копачи. Стихове. 1926; Човекът с латерната. Стихотворения. 1934; Весели приключения. Поеми за малки и големи. 1935; Заю-Баю радиолюбител. Смешни приказки и стихотворения за деца. 1935; Майчино сърце. Разкази. 1935 /1947/; Ръжен хляб. Разкази. 1936; Весели пътешественици. Приключенията на две бълхи. Приказка в стихове. 1937; Весели гости. Приказки-поеми за малки и големи. 1938; Горски ягоди. Весели стихове за деца. 1938; Горският цар. Приказки. 1939; Доктор Петльо. Весели поеми. 1940; Слънчеви пътеки. Стихотворения за деца. 1940; Послушните зайчета. Илюстр. приказка за деца. Стихове. 1942 /1948/; Четирите котенца. Илюстр. приказка за деца. 1942 /1945/; Щъркели. Стихове. 1942; Пакостници. Весела поема. 1943 /1947/; Човешки чудеса. Поема. 1943 /1947/; Хубав дом под върха Ком. 1944 /1947/; Зъболекар Щъркелан. 1946; Приключения на двама смешници. 1946; Синеоката хубавица. Разкази. 1946; Кладенче в гората. Стихотворения за деца и юноши. 1947; Малкият бригадир и борбата за свобода. Разкази. 1947; Бяло агънце. Стихове. 1953 /1955/; А Б В. Стихове и картинки за най-малките. 1957 /1960/; Дядо Мраз. Стихове. 1958; Зоологическа градина. Стихове. 1958; Летец-храбрец. Поема. 1958; Пионерски лагер. Стиховорения – гатанки – хумор. 1958; Пъстри пеперуди. Стихове. 1958; Юнаци-веселяци. Стихотворения – гатанки – хумор. 1960; Болната кукла. 1961; Кибритената кутийка. Поема. 1961; Заюватa люлка. Стихове за деца. 1963; Разходка из София. Поема. 1963; Петьо на фестивал. Поема за деца. 1964; Пожар в гората. Поемка. 1964; Първата пушка. Поема за деца. 1966; Защо Мечо се разболя. Поемка. 1967; Крилатият българин. Приказки и разкази. 1967; Горска стряха. Избр. стихове за деца. 1969; Здравец от Копривщица. Стихове. 1970; Слушай, фронт. Стихове. 1970; Гатанки. 1971; Приказка за портокалите. Поемка. 1971; Вече съм голяма. Стихотворения за деца. 1975; Две приказки в стихове. 1979; Кладенче. Избр. стихове. 1979; 100 гатанки. 1979; Цветя за мама. Стихотворения. 1980; Гатанки. 1981; Как наша Гуна намрази тютюна. Поеми за деца. 1984; Строим дом. Поема за деца. 1984; Бистра водица – мирна главица. Стихотворения за деца. 1985; Чета от момчета. Избр. стихотворения и гатанки за деца и юноши. 1985; Песни от градината. Стихове и залъгалки за дечица малки. 1988; Весела команда. Стихове за деца. 1989; Мама, татко, аз и батко. Стихотворения за деца. 1989.

Л. Григорова

Е

ЕВТИ́МОВ, Евтим Михалушев /28.X.1933, Петрич/. Завършва Ин-та за начални учители в Петрич /1952/. Учителствува 10 г. в родния си край. Програмен ръководител на радиото в Петрич и пограничния район /1955–58, 1960–62/, секр. на град. читалище /1962–65/. Зав. отд. „Поезия“ и дир. на изд. „Народна младеж“ /1966–84/, зам. гл. ред. на сп. „Пламък“ през 1966–75; гл. ред. на в. „Литературен фронт“ /1984 – апр. 1988, когато е уволнен/. Гл. ред. на сп. „Родолюбие“ /1989–91/.

Полит.-гражд., патриотични и любовно-изповедни са основните мотиви в поезията на Е. Ранните му стихове репродуцират най-характерните теми и образи на времето чрез типичните изразни средства на соц. реализъм. Първото му стихотворение е отпечатано във в. „Пиринско дело“ през 1951; от 1953 активно сътрудничи на пер. печат. Болката за деформираното сакрално пространство на традицията, носталгичната привързаност към родния край и неговото героично минало, идеализираният детски спомен се преплитат с тривиалността на актуалната за времето проблематика, с идеологическата еднозначност в интерпретацията на действителността. Истор. ретроспекции, притчовите архитипове, фолклорните стилизации, характерни за поетиката на Е., най-често са подчинени на устойчиви идейно-тематични ядра. В по-късната му лирика патетиката е снижена от иронични нюанси; лозунговата монолитност е разколебана от засилена алегоричност, експресивността на изказа подсказва промяна на позицията. Подчертаната диалогичност се допълва от емоционално-психол. вглъбяване и самоанализ, публиц. сюжетност отстъпва пред екзистенциалните проблеми на съвр. личност. Любовта е основен елемент в поетичната ценностна система на Е. Тя е пространство, в което най-цялостно и най-искрено се разкрива обременението от съмнения и противоречия лирич. Аз. На все по-осезаемата самотност и мъчителните прозрения поетът противопоставя неутолимата жажда за обич. Клас. ритмична структура, близостта до народнопесенната стилистика, успешните естрадни интерпретации определят популярността на любовната лирика на Е.

СЪЧ.: Будни клепачи. Стихове. 1959; Люлка под върховете. Лирика. 1962; Пиринski балади. Стихове. 1964 /1970, 1984/; Обич за обич. Стихове. 1966 /1974, 1979, 1983, 1984/; Клас, стани! Стихове за деца. 1967; Книга за една обич. Лирич. поеми. 1967; Лирика. 1967; Балада за едно момче. Стихове. 1968; Поема за България. 1968 /1980/; Пиринski орел. Поема. 1969; Човекът. Лирика. 1972; Нощи. Интимна лирика. 1971 /1980/; Българска земя. Лирика. 1972; Цвят от кестен. Лирика. 1972; Щъркели на юг летяха. Стихове за деца. 1973; Горчиво вино. Любовна лирика. 1975 /1978, 1981, 1987/; Училище на върха. Стихове за деца. 1976; Първият партизанин. Истор. разказ за деца. 1976; Орлови кръгове. Стихове. 1977; Застава, в оръжие. Записки от границата. 1977; Пирине мой. Дневник на поета. 1977 /2 доп. изд. 1979, 1984/; Обредни песни. Стихове. 1979; Нощи. Горчиво вино. Любовна лирика. 1981 /1982/; Планина. Сонети. 1984; Любовна лирика. 1984; Съновник. Любовни сонети. 1985; Сватбата на Антон. Докум. роман. 1987; Продадени билети. Стихове. 1988; Причастие. Стихове. 1990; Ако ти си отидеш. 1991; Виното на мрака. Стихове. 1992.

Е. Трайкова

8 VI. 1997

ЕЛЕВТЕ́РОВ, Стефан /Стефан Елевтеров Стефанов/ /10.IV.1930, Горна Оряховица/. Завършва търговска гимназия във В. Търново /1948/ и българ. филология в Соф. ун-т /1952/. Учител в София /1953–56/, ред. /1956–60/ в сп. „Младеж“. Асистент /1962/, доц. по българ. литература след Освобождението /1975/ в Соф. ун-т. През 1991 защитава докт. дисертация на тема „Италианската легенда“. Преподавател по българ. ез. и литература в Белградския ун-т /1963–68/, през 1978–80 – в ун-та в Сиатъл и в Йелския ун-т, САЩ. Научен секр. на Ин-та за литература при БАН /1976–78/ и зам.-декан на Ф-та по слав. филологии в Соф. ун-т /1983–86/. От 1983 е директор на Междунар. колоквиум „Проблеми на българската литература“ в Соф. ун-т.

Е. печата за пръв път през 1954 и в продължение на 20 г. сътрудничи на лит. и пер. печат с рецензии, статии и лит. портрети за съвр. българ. писатели и творби. Научните му интереси са главно в областта на българ. лит. история след Освобождението /1878/. Изследва закономерности и особености в еволюцията на жанровете, връзките на литературата с фолклора и др. В центъра на вниманието му е творчеството на Ив. Вазов, Ал. Константинов, Т. Г. Влайков, Г. П. Стаматов, П. К. Яворов, А. Страшимиров, Елин Пелин, Й. Йовков. По негова инициатива в учебните планове на българ. висши учебни заведения, в които се изучава специалността българ. филология, е въведена дисциплината историческа поетика; по нея Е. чете курсове в Соф. ун-т и в Пловд. ун-т. Като предлага свое схващане за понятието лит. форма, Е. определя истор. поетика като специфичен способ за лит. изследвания, който се интересува главно от лит. форми и от тяхната истор. еволюция. Между изследванията му се откроява кн. „Поетиката на Алеко Константинов и нашето литературно развитие“ със самостоятелния подход към творчест-

вото на Щастливеца и с оригиналния анализ на произведенията му. В монографията е разработен нов теоретичен модел за прехода от натуралнореалистична към психол. проза в бълг. литература от края на XIX и нач. на XX в. Е. разработва в сравнителен план и проблеми на бълг. и срб. литература /Л. Каравелов и Св. Марковић, Михалаки Георгиев и Л. Лазаревич и др./. Публикува статии и студии в срб. и инд. научна периодика. Участвува с доклади в нац. и междунар. научни конгреси, конференции и симпозиуми. Съст. и ред. на: „Ал. Константинов. Избрани творби“ /1974/; „Антология на българската литература. Избр. текстове и характеристики“ /1977/; „А. Страшимиров. Хоро. Избр. разкази“ /1986/.

СЪЧ.: Художествен образ. 1964; Нова българска литература. 1878–1918. 1978; Поетиката на Алеко Константинов и нашето литературно развитие. 1978.

Л. Стаматов

ЕЛЀНКОВ, Константин Рангелов /2.VI.1941, Перник/. Завършва гимназия в родния си град /1959/ и бълг. филология в Соф. ун-т /1966/. През 1966–70 е учител по бълг. език и литература в Михайловград и Перник. Ред. /1971–74/ във в. „Вечерни новини“, 1974–79 – във в. „Литературен фронт“, 1980–87 – в сп. „Септември“, 1987–90 – във в. „Литературен фронт“. През 1991 работи в Агенция за авторско право. От 1992 е директор на бълг. култ. център в Москва.

За пръв път печата във в. „Литературен фронт“ през 1968. Лит. критик, автор на рецензии, статии, монографични и обзорни изследвания, засягащи главно развитието на бълг. поезия след II световна война. Интересува се също от съвр. състояние на лит. критика, от аналитичното авторефлексивно начало в литературата. Застъпва идеята за т. нар. социална поръчка, схващана в най-широк смисъл: като фактор, обуславящ гражданската ангажираност и социалните функции на литературата, от една страна, и, от друга – промените в областта на поетиката. Свързва худ.-трансформационните процеси в поезията с променящата се светогледна нагласа на съвр. личност. Лит.-крит. очерк за Г. Бакалов е опит да се разкрият наред с приносите и вътрешните противоречия на Бакаловото лит. наследство.

СЪЧ.: Критически фрагменти. 1978; Георги Бакалов. Лит.-крит. очерк. 1983; Поети и поезия. Лит.-крит. очерци. 1985; За съвременната българска поезия. 1987; 9 теми за кандидат-студенти. Лит. разработки. 1991.

С. Беляева

ЕЛЍН ПЕЛЍН /псевд. на Димитър Иванов Стоянов/ /18.VII.1877, с. Байлово, Соф. област – 3.XII.1949, София/. Роден в семейството на беден, но буден селянин. Баща му, известен повече под името Йото Варджията, полага усилия да даде образование на децата си. Двама от братята на Е. П. са учители. Първоначално у-ще той завършва в родното си село, учи гимназия в Панагюрище и в София, но, увлечен в лит. си интереси, през 1895 напуска и става учител в с. Байлово, организира вечерно у-ще за връстниците си. Обича да рисува и мечтае да стане художник; през 1896 кандидатствува в Рисувалното у-ще, но не е приет. Отново учи в I соф. мъжка гимназия /1896–97/, но не успява да завърши V /дн. IX/ кл. Небрежен към училищните си задължения, Е. П. се увлича в четене, опознава бълг. и рус. литература и още като ученик пише стихове и разкази. Повечето от многобройните му стихотворения от това време остават неотпечатани; в зрялото си творчество той се насочва към прозата, като продължава да пише само детски и хумористични стихове. За пръв път печата през 1895 в сп. „Войнишка сбирка“ /разказа „Мило е отечеството“/ и в ученическото сп. „Извор“ /разказа „На майчин гроб“/. През 1898–99 живее в родното си село, задълбочава впечатленията си от селския бит и душевност, написва първите си зрели разкази – „Ветрената мелница“, „Напаст божия“, „Гост“, „Изкушение“, „Пролетна измама“. От есента на 1899 се установява в София и се отдава изцяло на лит. труд. Работи в редакцията на в. „Търговски вестник“, за няколко месеца е репортер на в. „Дневник“. С материалната помощ на учителя В. Стоин през 1902–03 издава 4 бр. от сп. „Селска разговорка“, което списва почти изцяло сам. Показателна за социалната насоченост на списанието е излязлата още в кн. 1 статия на Е. П. за държавата с изразителното заглавие „За едни майка, за други – мащеха“. Със своя социално-изобличителен и народническо-просветителски дух „Селска разговорка“ има голям успех сред селските учители, за които е предназначена. Употребен за пръв път през 1897, псевд. Елин Пелин скоро добива широка известност. За да даде на писателя възможност за творческа работа, през 1903 м-рът на просветата проф. Ив. Шишманов го назначава на служба в Университетската библ., командирова го във Франция /септ. 1906 – май 1907/. От 1908 Е. П. е „пазител“ в хранилището на Нар. библиотека. През I световна война е мобилизиран като военен писател към ред. на в. „Военни известия“ и сп. „Отечество“. От 1926 до 1944 е уредник на музея „Ив. Вазов“ в София. Участвува в редактирането на хумористичния в. „Българан“ /през 1908–09/ и на лит. сп. „Слънчоглед“ /през 1909/; един от създателите и ред. на в. „Развигор“ /през 1921–24/. Редактира и участвува в редактирането на детски списания и

вестници: „Веселушка“ – през 1908–10, „Чавче“ – 1913–14, „Светулка“ – 1920–32, „Пътека“ – 1933–34; член на ред. к-т на в. „Септемврийче“ – 1945–49. Предс. на СБП /1940/. Акад. /1940/.

Основният дял от произведенията на Е. П. са създадени до войните и носят духа и колорита на преломното истор. време от края на XIX и нач. на XX в. – време на масово пропадане на дребните собственици от града и селото, на стихийно недоволство сред нар. маси, на народнически и народническо-соц. увлечения сред интелигенцията. След 1905 той се отдалечава от борческите настроения на своята младост, но в творческия му облик остават създадените под въздействието на тези настроения черти на писател демократ и хуманист. Е. П. рисува селото без сантиментална идеализация, в цялата му неподправена жизненост и своеобразие. Израсъл сред Соф. поле, той познава душевността на шопа, който става негов любим герой. На писателя допадат подчертаната индивидуалност в характера на шопите, упоритият им скептичен и критичен поглед, живото чувство за хумор. Критицизмът към официалните държ. норми и трезвият жизнерадостен реализъм стават основни черти и на собствения му творчески облик. Изпълнен със съчувствие и любов към онеправданите, Е. П. прави основна тема на творчеството си селската неволя. Понякога още външният вид на рисуваното село навява мрачни настроения, тъжен е дори пейзажът, пропит сякаш със селска мъка /„Летен ден“, „Закъснялата нива“, „Напаст божия“/. Писателят разкрива социалните причини за нерадостната участ на героите. В сб. „Разкази“ /т. 1–2, 1904–11/ се срещат характерните образи и проблеми на бълг. село от края на 90-те г. на XIX и нач. на XX в. заедно с тогавашната леко сантиментална социална терминология – селската беднота, изправена срещу бирника и чорбаджиите, сиромашката неволя и стихийният бунтовен протест. В някои разкази социалният патос излиза на пръв план /„Напаст божия“, „Андрешко“/, в други е скрит в худ. тъкан на изображението /„Край воденицата“, „Лепо“/. Въпреки външната си худ. сдържаност авторът внушава осезателно солидарността си с бедния човек от народа. Основният герой на Е. П. – сиромахът селянин, гледа на новата бълг. държава като на враждебна сила, носеща беди и нещастия на сиромашта. Художникът демократ се интересува от неговата реакция, от скрито или явно изразеното му недоволство /„Андрешко“, „Напаст божия“, „Престъпление“/. Неслучайно такъв жизнерадостен писател като Е. П. неведнъж рисува в разказите си убийства – отмъщения на бедняка, който няма други средства за защита. В тези трагични случаи авторът е привлечен не от сензацията и от криминалната страна на случката, а от стихийния израз на накипялата болка и протест на онеправдания селянин. Обикнат герой в разказите му е селският учител. С особено съчувствие Е. П. изобразява трудния му живот, душевните му страдания, разочарованията и униженията, през които преминават младите селски учители /„Кал“, „Душата на учителя“, „Самичка“, „В интереса на просветата“, „Непосветена“/. Е. П. пресъздава в творбите си жизнената и идейната атмосфера на определен период от бълг. обществ. развитие. Но в тях има нещо, което рязко ги отделя от по-голямата част на тогавашната народническа и народническо-соц. литература, затворена в рамките на своето време като изображение на една вече отминала действителност. От исторически определеното жизнено съдържание, подчинено на актуални проблеми, Е. П. създава един худ. свят, в който пулсира човечна и земна философия за живота. Конкретните белези на истор. момент се носят от пълноводно жизнено течение, характерната шопска атмосфера събира в себе си багрите на нац. своеобразие. Художникът не опростява живота до стандартни социални схеми, а го изобразява в цялото му богатство и пъстрота. Дори и там, където героите се сблъскват като представители на две различни социални сили, техният конфликт получава допълнителни богати нюанси, пречупвайки се през бита, нравите, социално-етичните представи и характерологичните особености на бълг. народ. Веселата хитрост, остроумието, способността да се надсмееш и над враждебните сили, и над собствените си нещастия – белег на несломената от бедите жизнерадост на бълг. нац. характер, са присъщи не само на любимите герои на Е. П., но и на самия автор. В творбите му е разкрита и поезията на естествения селски живот; в него трепти веселият лъч на оптимистичен, непосреден и свеж хумор. Разказът „Ветрената мелница“ е възхвала на селската жизнерадост, на волните характери, способни на решителен и съдбоносен жест. Скърбите и радостите се редуват дори и в рамките на един и същ разказ. Неочакваният и същевременно логичен край на „Задушница“ разкрива трезвия и естествен, топъл и жизнеутвърждаващ поглед на автора. Чужд на всякакво морализаторство, Е. П. не идеализира героите си, открито съчувствува на „грешните“ земни слабости на своите наивни и хитровати селяни. Дори и под черното расо на божиите служители продължава да търси сърцето на обикновения земен човек. Разобличавайки лицемерието на църквата като власт и догма, писателят разбира и прощава скръбта на съкрушените братя по изтеклото тригодишно вино /„Нещастие“/ и тръпките на младия калугер пред любовните пролетни измами

/„Пролетна измама“/. Едно от най-значителните произведения на Е. П. и едно от най-високите постижения на бълг. белетристика е повестта „Гераците“. Историята на разпадането на задружното и щастливо някога семейство на Йордан Герака разкрива разлагането на патриархалното село като икономика, бит и морал – социално-истор. закономерност, претворена в човешки образи и съдби с трайно худ. въздействие. С особена худ. сила се откроява крехкият образ на Елка – героинята, въплътила традиционните патриархални добродетели на бълг. жена. В разказите и хумореските, писани през 1915–16 и събрани в сб. „Китка за юнака“ и „Пижо и Пендо“, като худ. постижение се откроява разказът „Среща“, в който намира израз привързаността на селянина към неразделния му другар в труда – впрегнатия във военен ярем кротък вол. Към най-хубавите черти от творчеството на Е. П. преди войните ни връща повестта „Земя“. Като се изключи краят, набърже написан и неубедително поднесен, идеята, че прекомерната алчност опустошава душата на човека, е въплътена в ярки образи и поетични картини от селския живот. След тази повест творческият поглед на Е. П. се отвръща все повече от селската действителност, изпреварила го вече в развитието си. Сб. „Черни рози“ /1928/ съдържа изповедни размисли и настроения на художника, а сб. „Аз, ти, той“ /1936/ – злободневни разкази и фейлетони, изобличаващи обществ.-полит. и нравствената поквара на съвременността. Най-високото творческо постижение на Е. П. от този период са оригиналните му „легенди“ от сб. „Под манастирската лоза“, които утвърждават и опоетизират трезвия земен поглед на българина. В известен смисъл те са обобщение на една от основните линии в творческия свят на Е. П., в който човекът и природата живеят в своето изначално единство. Тъкмо това единство защитава художникът от изсушаващите догми на аскетичния морал. Филос. патос на „легендите“, както и на цялото творчество на Е. П., е в антидогматичната „греховна“ поезия на естественото, човешкото, земното.

Е. П. е един от най-популярните бълг. автори за деца. Десетилетия наред той печата в детския пер. печат или в отделни книги стихотворения, поеми, басни, приказки и разкази за деца. Автор е и на едни от най-хубавите бълг. романи за юноши „Ян Бибиян“ и „Ян Бибиян на Луната“. Превежда „Макс и Мориц. Лудориите на две деца в стихове“ от В. Буш /1919, 1924, 1928, 1932, 1943/. Произведения на Е. П. са преведени на повече от 20 езика. Др. псевд.: Чичо Благола , Горка Горчица, Камен Шипков, Иван Коприва , Катерина, Елчо, Мито Йотов, Мито, Пан, Пе инаш, Чер Чемер, Поручик.

СЪЧ.: Разкази. Т. 1. 1904 /1912, 1918, 1926–28/; Пепел от цигарите ми. 1905 /1910/; От прозореца. 1906; Златни люлки. Стихове за деца. 1909 /1918, 1939, 1942/; Разкази. Т. 2. 1911 /1918, 1926–28/; Китка за юнака. Разкази. 1917 /1918, 1925, 1942, 1944/; Пижо и Пендо. Хумористични стихове. 1917 /1918, 1921, 1925, 1929, 1939, 1942, 1944, 1991/; Гори Тилилейски. Приказки за деца, наредени в стихове. 1919 /1948, 1952, 1954, 1970, 1977/; Петльо герест-златоперест. Рус. нар. приказки. 1919 /1926, 1942/; Сладкодумна баба. Нар. приказки. 1919 /1927, 1933/; Правдата и кривдата. Нар. приказки. 1920 /1927, 1938/; Избрани разкази. 1922; Сборник от разкази. 1923; Сватбата на Червенушко. Весела история в стихове за деца. 1924 /1959, 1969/; Цар Шишко. Приказки в стихове. Карт. от Ил. Бешков. 1925 /1937, 1945/; Песнички. 1927; Земя. Повест. 1928 /1932, 1946, 1948 с предг. от Б. Делчев, 1962, 1976, 1985/; Черни рози. 1928; Поточета бистри. Стихове за деца. 1931 /1948/; Ян Бибиян. Невероятни приключения на едно хлапе. 1933 /1941, 1946, 1948, 1969, 1991/; Ян Бибиян на Луната. 1934 /1943, 1946, 1948/; Аз, ти, той. Мили родни картинки. 1936 /1940, 1942, 1945, 1984/; Под манастирската лоза. 1936 /1940, 1945, 1978, 1986/; Дядовата ръкавичка. 1937 /1945, 1958, 1961, 1973, 1975, 1982, 1986, 1991/; Кумчо Вълчо и Кума Лиса. Сценирана приказка. 1939; На оня свят. Хумореска. 1939; Спасова могила. Разкази. 1939; Три баби. 1940 /1945, 1961/; Щурче-свирче. Весели стихчета за момичета и момчета. Карт. от Ил. Бешков. 1940 /1947/; Грешка. Хумористични разкази. 1942; Гераците. Повест. 1943 /1946, 1948, 1956, 1959, 1965, 1966; Библ. за ученика – 1967, 1968, 1969, 1970, 1971, 1987; драматизация на М. Колчакова /1955/; Страшен вълк. Приказки в стихове. 1944 /1956/; Антология. 1946; Избрани разкази. Под ред. на П. Динеков. 1946; Дневник на Пътечко. Стихове. 1946; Мили родни картинки. Весели разкази. 1948; Избрани разкази. 1949; Приказки и басни. Ред. А. Каралийчев. 1949 /1952/; Бай Станю Познавача. Разкази и задачи /в съавт. с Д. Подвързачов/. 1952; Приказки и разкази. Събрал и подредил Ц. Цветанов. 1955; Петльо и Лиса. Приказка. Рис. от В. Лазаркевич. 1956 /1960, 1976, 1988/; Приказки. Подбрал Цв. Ангелов. 1957; Чохено контошче. Приказка в стихове. 1957 /1979/; Домашно огнище. Избр. стихотворения, разкази и приказки за деца. Отбрал А. Каралийчев. Худ. Б. Ангелушев. 1958; Стихотворения и приказки в стихове за деца. 1958; Торбаланци. Приказка. 1958 /1962, 1975, 1987/; Разкази. 1961 /Библ. за ученика – 1963, 1964, 1965, 1966, 1967... 1971/; Разкази. В 2 т. 1963; Приказки. 1964; Ян Бибиян. Ян Бибиян на Луната. 1966 /1968, 1969, 1976, 1984, 1985, 1991/; Повести и разкази. 1968; Три умни глави. Приказки. 1971 /1975/; Чичо Пейо. Приказки. 1971 /1973, 1980/; Знам и мога. Приказки и разкази за деца. 1973; Лошата катеричка. Знам и мога. Приказки за деца. 1974; Врабчетата на стрина Дойна. Приказки и разкази за деца. 1974; Бяло облаче над Витоша. Избр. творби. 1975; Съчинения. Под ред. на Т. Боров. Т. 1–4. 1938–42 /1946/; Събрани съчинения. Предг. от Цв. Минков. Т. 1–5. 1948 /1949/; Събрани съчинения. С предг. от Цв. Минков. Т. 1–2. 1950; Събрани съчинения. В 10 т. Под ред. на Т. Боров, К. Генов, П. Русев. Предг. Г. Караславов. 1958–59; Съчинения. В 2 т. 1965 /1967/; Съчинения. В 6 т. Ред. Т.

Боров, К. Генов, П. Русев. 1972–73 /1977–78/; Ум царува, ум робува. Нар. приказки за труда и мързела. 1977 /1979/; Сребърната пара. Избр. творби. 1977; Елин Пелин и Йордан Йовков. Тяхното слово. Статии, беседи, изказвания, интервюта. Съст. Ат. Свиленов. 1977; Разкази и повести. 1977; Тримата глупаци. Приказка. 1977; Съчинения. В 2 т. 1981; Избрани творби. Предг. П. Тотев. 1981 /Библ. за ученика – 1983, 1984, 1987/; Кривото патенце. Приказка. 1982; Добре дошъл, кос! Стихове. 1982; Ветрената мелница. Повест и разкази. 1983; Неизвестни писма. Представени от Ст. Памуков. 1986; Глупавият вълк. Приказка. 1987; Съчинения. В 2 т. С предг. от Р. Коларов. 1987.

ЛИТ.: Митов, Д. Б. Белетристи. А. Страшимиров, Елин Пелин, Йордан Йовков. 1939; Райнов, Н. Вечното в нашата литература. Бълг. класици. VIII. 1941; Караславов, Г. Елин Пелин – най-яркият и най-талантливият представител на критическия реализъм в българската литература. 1949; Русев, П. Творчеството на Елин Пелин до Балканската война. 1954; Споменна книжка по случай 5 г. от смъртта му. 1954; Генов, Кр. Елин Пелин. Живот и творчество. 1956 /1983/; Пондев, П. Елин Пелин. Лит.-крит. очерк. 1959 /1973/; Тихолов, П. Елин Пелин. Интервюта и разговори. 1959; Генов, Кр. Елин Пелин. Лит.-крит. очерк. 1960; Пондев, П. Майстори на разказа. Елин Пелин и Йордан Йовков. 1962; Антон Страшимиров, Елин Пелин и Йордан Йовков в спомените на съвременниците си. 1962; Богданов, Ив. Елин Пелин – художник на българското село. 1964; Драгостинова, М. За реализма в творчеството на Елин Пелин. 1964; Панова, И. Вазов, Елин Пелин, Йовков. Майстори на разказа. 1967 /1975/; Литературен архив. Т. 4. 1972; Пондев, П. Елин Пелин. 1976; Градева, К. и К. Рачев. Елин Пелин. Био-библиогр. очерк. 1977; Елин Пелин в българската критика. Сб. статии. Съст. и ред. П. Пондев. 1977; Лихачева, Л. П. Елин Пелин. Био-библиогр. указател. 1977; Генов, Кр. Национални и общочовешки измерения в творческия свят на Елин Пелин. Очерк. 1978; Елин Пелин. Сто години от рождението му. Нови изследвания. 1978; Русев, П. Елин Пелин – художествено виждане и творческо своеобразие. 1980; Даскалов, Ст. Ц. Той, Елин Пелин... и наша милост. Спомени. 1986; Страници за Елин Пелин. Творчеството на писателя в българската литературна критика. Сб. статии. 1992.

М. Цанева

Ж

ЖÈКОВ, Васко Николов /9.I.1941, с. Ласкар, Лов. област/. Завършва гимназия в с. Беглеж, Лов. област /1958/ и бълг. филология във Великотърн. ун-т /1972/. Актьор в кукления театър в Плевен /1960–64/, работник на строежа на металургичния комбинат „Кремиковци“ /1964–65/, дир. на заводския култ. дом /1967–70/; ред. /1972–85/ и зав. отд. „Белетристика“ /1985–87/ във в. „Литературен фронт“, секр. на клубния съвет на СБП /1987–90/, секр. на СБП /от 1990/.

За пръв път печата през 1969 във в. „Пулс“. Сътрудничи с разкази на вестниците „Литературен фронт“, „Стършел“, „Народна армия“, на списанията „Пламък“, „Наша родина“, „Български воин“ и др. Остро конфликтна, прозата му тематизира негативни житейски ситуации – кражби, злоупотреби с обществ. положение, митнически нарушения, изневери и подкупи, безчестия, позорни лични и социални явления. Ролята на парите в едно общество, парадиращо с равенство и хуманни идеали, е показана убедително и интригуващо. В основата на авторските замисли лежи остро чувство за обществ.-социална справедливост, за човешко достойнство. Критичният патос на прозата му се съчетава с романтична носталгия по погубената младост и илюзиите на детството. Без да е идеализирана, любовта между героите е своеобразен оазис сред житейската пошлост и коректив в тяхната драма, породена от социални конфликти и грешки в жизненото поведение. Творби на Ж. са преведени на нем., рус. и укр. език.

СЪЧ.: Митница. Разкази. 1974; Тревожни пари. Роман. 1978; Нощни телеграми. Роман. 1981; Пазачът на планетата. Роман. 1983; Смъртта на небето. Роман. 1986; Лед. Роман. 1988.

М. Тодорова

ЖÈНДОВ, Александър Стефанов /26.VIII.1901, София – 29.X.1953, София/. Завършва III мъжка гимназия в София, където се сприятелява с Хр. Смирненски. През 1920–21 работи като касиер в Казанлък. Учи архитектура във Виена /1921–22/, но не завършва поради липса на средства. Учи живопис в Худ. академия в София при проф. Н. Маринов /1923–25/. През 1925 емигрира в Германия; учи в Берлин и Виена /1925–27/. През 1928 е изтеглен в Москва като функционер на БКП, там завършва худ. си образование във Висшия худ.-технологичен ин-т /1930/. Завръща се в Б-я /1930/, активно сътрудничи на пер. печат като карикатурист и публицист. Негови карикатури редовно се появяват в списанията „Сълза и смях“ и „Художествена седмица“, във вестниците „Българан“, „Барабан“, „Червен смях“, „Маскарад“, „Звънар“, „Звезда“ и др. Публиц. статии и фейлетони печата във вестниците „Жупел“, „Кормило“, „Ведрина“, „Папагал“, „РЛФ“ и др. Ред. е на сатир. сп. „Жупел“ /1931–32/; ред. /1932–33/ на в. „Фронт на трудовоборческите писатели в България“, чл. на ред. колегия на „РЛФ“. Чл. на Д-вото на новите художници и негов пръв председател /1931/. През 1947–48 пребивава в Италия, Париж, Лайпциг и Берлин. Заради независимите си естетически възгледи и несъгласие с партийното ръководство на изобразителното изкуство е изключен от БКП /1951/ и подложен на обструкции в печата. Изпаднал в немилост и мизерия, дискриминиран като творец, Ж. заболява тежко и умира.

Ж. е талантлив бълг. художник – илюстратор и карикатурист. Графичното му творчество създава специфичен образ на света, видян в светлината на класово-партийния светоглед. Рисунките му се отличават с изразителна лаконичност и чистота на графичната линия, със сатир. острота и откровен оценъчен план. Със силата на емоционалното и визуалното внушение те рязко разделят социалните типажи на свои и чужди, бедни и богати. Изобразяваният свят е лишен от полусенки и нюанси, изтъкан е от контрасти. Тази особеност на творческия натюрел на Ж. се оказва съзвучна с идейно-образното съдържание на цикъла „Зимни вечери“ от Хр. Смирненски, илюстриран от художника през 1922. Ж. воюва на пролетарско-комунистическия фронт не само като художник, но и със слово. Активно публикува в левия печат рецензии, статии, фейлетони, включва се в остри полемики по злободневни полит. и култ. проблеми. Лит.-публиц. му наследство е събрано в сб. „Перото на Жендов“. Рецензиите му по повод худ. изложби на Ал. Божинов, Ил. Бешков, Ст. Венев, Ст. Сотиров и др. са развитие на марксисткия възглед, че чисто изкуство като багра и форма не съществува. Ж. се намесва активно в спора на страниците на в. „Кормило“ и застава на страната на т. нар. качественици със силно изобличителната си статия „Георги Бакалов фалшифицира“ /1936/. Културологичен принос има изкуствоведското му изследване „Пушкин в изобразителното изкуство“, в което проследява голямата тема за живота на великия поет във времето и в духа на рус. живопис. Ж. е един от създателите на мита за Г. Димитров; в многобройни статии във в. „Жупел“ възвеличава образа му на лайпцигски герой и вдъхновител на лявата интелигенция. Публиц. статии на Ж. са свързани с актуални полит. теми – хитлеризма в Германия, въстанието във Виена, по-

литиката на II интернационал и зап. държави, които той страстно укорява заради политиката им спрямо СССР. Голяма част от материалите съдържат апология на сталинската ком. империя /„Звездите на изтока“/. Във фейлетоните си проявява безспорно сатир. дарование; с богатата си изразна палитра и социален патос тези творби се присъединяват към Ботевско-Алековата сатир.-хумористична традиция. В разказите на Ж. проличава жив усет към психол. интрига, към драм. образи и ситуации. Пример в това отношение е разказът „Дядо Нестор“, където в динамичен възел се преплитат традиционно-битови елементи, езическа освободеност на страстите и душата и религиозен мистицизъм. Псевд.: Александър-Седем, Антифа, Перекопец, Спиридонов, С. Стефанов, Червен Нане, Чичо Слон, Щелчок, Antifa.

СЪЧ.: Разкази и фейлетони. 1963; Перото на Жендов. Избр. статии, разкази, фейлетони, рисунки, карикатури, документи, писма /съст. А. Колушева/. 1984.

ЛИТ.: Ал. Жендов. Албум от репродукции. 1959; Стойков, А. Българската карикатура. 1970.

Цв. Трифонова

пост. 17.X.1996

ЖЀЧЕВ, Марин /Марин Жечев Тонев/ /24.VIII.1935, с. Дивдядово, дн. квартал на Шумен/. Завършва гимназия в Шумен /1953/ и българ. филология в Соф. ун-т /1958/. Учител в Преслав /1958–60/, ред. /1960–65/ във в. „Шуменска заря“ и във в. „Народна младеж“ /през 1965–68/. Аспирант /1968/, н.с. /1972/, д-р на филол. науки /1981/, проф. /1987/ в Ин-та по балканистика при БАН. През 1971 специализира в Гърция, през 1972 защитава канд. дисертация на тема „Никос Казандзакис и развитието на романа в балканските страни“, а през 1981 – докт. дисертация „Гръцката поезия между двете световни войни“. Лектор по българ. ез. и литература в ун-та в Янина, Гърция /1976–78/ и дир. на Българ. култ. център в Република Кипър /1982–85/.

Научните интереси на Ж. са свързани с историята на гръцката литература в цялото ѝ жанрово многообразие – от романа до есето и поезията. Литературноисторическите му анализи обхващат произведения на видни гръцки писатели и поети – Г. Сеферис, Н. Казандзакис, О. Елитис, К. Варналис, К. Кавафис, А. Сикелианос, Я. Рицос и др. Търси пресечните точки на елинската културна традиция и съвр. жанрови форми, проследява тематичните и естетическите направления в грц. литература между двете световни войни, както и взаимодействията ѝ с процесите в световната култура. Компаративистичните му изследвания се съчетават с преводаческа и съставителска дейност в областта на грц. поезия и проза. Преводач и ред. на „Гръцки морски новели“ /1975/, „Ориентации. Стихотворения“ /1980/ и „Открити карти“ /есета от О. Елитис, 1982/. Автор на предг. към сб. „Гръцка поезия XX век“ /1978/, сб. „Гръцка поезия XIX век“ /1979/ и „Земя и лилия“ от Н. Казандзакис /1981/.

СЪЧ.: Поглед към съвременната гръцка литература. Лит.-крит. статии. 1975; Гръцки литературни паралели. 1979; Гръцката поезия между двете световни войни. 1983.

Цв. Трифонова

пост. 23.II.2000 СФ - УА.

ЖЀЧЕВ, Тончо /Тончо Жечев Тонев/ /6.VII.1929, с. Дивдядово, дн. квартал на Шумен/. Завършва гимназия в Шумен /1947/ и право в Соф. ун-т /1954/. Комсомолски деятел /1947–56/. Зам. гл. ред. /1956–59/ на сп. „Родна реч“. Аспирант в АОНСУ, Москва /1959–62/, където защитава канд. дисертация на тема „Проблеми на съвременния български роман“ /1962/. Зав. отдел „Критика“ /1962–63/ в сп. „Септември“. Н.с. /1963/, ст.н.с. /1972/, ст.н.с. I ст. /1976/ и директор /1974–82/ на Ин-та за литература при БАН. Защитава докт. дисертация на тема „Българското възраждане и проблемите на българската литература“ /Москва, 1977/. Чл.-кор. на БАН /1989/. Зам.-предс. на Съвета за развитие на духовните ценности на обществото /1979–82/. Предс. на Специализирания научен съвет по литературознание /от 1978/, чл. на Комисията по хуманитарните науки /1986–90/ и чл. на Президиума /от 1990/ на ВАК. Проф. по история на новата българ. литература в Шуменския ун-т /1985–90/. Гл. ред. /от 1990/ на сп. „Септември“ /от 1991 – „Летописи“/. От 1991 чете спец. курс – литература и история – в Соф. ун-т. Участвува с доклади в нац. и междунар. научни форуми: конгреси по българистика /София, 1981, 1986/; по славистика /София, 1988/; симпозиум по въпроси на отношенията Изток–Запад /Сполетто, Италия, 1981/; Българо-швед. симпозиум /Стокхолм, 1982/; Българо-австр. симпозиум /Залцбург, 1982/; симпозиум по въпросите на модернизма в слав. литератури, организиран от Нобеловия к-т /Стокхолм, 1985/ и др. Ж. е единственият българ. учен, представен в X юбил. изд. на „Men of Achievement“ /1984/, International Biographical Center, Cambridge, от поред. „Who is who“.

Ж. сътрудничи в печата с рецензии, статии, очерци, студии от 1951. Търси тенденции, разкриващи трайните и дълбоки традиции в българ. литература, култура, история и народопсихология. Определя като главна задача на съвр. българ. лит. наука, критика и обществ. мисъл осмислянето на нац. истор. и култ. развитие. Анализът на общокултурни и лит. идеи в техния развой и тенденции е основната цел на изследователската му работа. Актуалността на идеите и полемичността на крит.

Институт за литература БИБЛИОТЕКА

му мислене са доказани от лит. дискусии в печата по повод на негови книги и публикации. Книгата на Ж. „Българският Великден или страстите български“ е събитие в лит. живот на Б-я. В нея авторът изследва Цариградския кръг и ролята му в борбите за църковна независимост като етап от Бълг. възраждане. Поредица от статии на Ж. поставят тези борби в контекста на цялостния лит. и култ.-исторически процес от Възраждането до съвременността. Основните му трудове анализират периода на Възраждането, новата бълг. литература и съвременни автори и проблеми. Книгата „Въведение в изучаването на новата българска литература /1878–1944/“ насочва към нов прочит на новата бълг. литература. Дългогод. изследовател на бълг. роман, Ж. е автор на романи и есета, обогатяващи културологичните му внушения. Съст. и ред. на сборници и съчинения на истор. дейци и писатели. Автор на частта за развитието на бълг. роман след 9.IX.1944 в „Очерци по история на българската литература след Девети септември 1944 година“. Кн. 1. 1979. Автор на над 400 научни статии и студии. Статии и книги на Ж. са преведени на англ., грц., исп., нем., пол., рус. и фр. език. Книги: Le Mythe d'Ulysse. – La Lettre, 1986, № 10; Erlebniss und Reflexionen eines Pigmalion. Leipzig. 1987; Судьба народа, судьба литературы. М., 1987; откъси от „Митът за Одисей“ – на англ., исп., ит., нем., фр.; откъси от „Българският Великден...“ – на пол. ез.; откъси от „Историята и теориите на един Пигмалион“ – на грц. ез. Статии: „Литературная наука в Болгарии“. – Вопросы литературы, 1975, № 3; „Probleme des Humanismus im neuen bulgarischen Roman“. – In: Bulgarisch Sprache, Literatur und Geschichte, 1985, № 10; „Towards the Origins of the Modern Circles and Movetents in Bulgarian Literature“. – In: The Slavic Literatures and Modernism, A Nobel Symp, aug. 5–8, 1985 /1986/; „Оправданием моим“. – In: Бъдеще /L'Avenir/. P., 1986, №5/, и др.

СЪЧ.: Съвременни образи и идеи. 1964; Идеи на прозата. 1967; Критически погледи. 1971 /1975/; Българският Великден или страстите български. 1975 /1976, 1980, 1985/; Тодор Икономов. 1975; Литература и общество. 1976; Статии. 1978; История и литература. 1979; Българският роман след Девети септември 1944 г. 1980; Историята и теориите на един Пигмалион. 1983; Митът за Одисей. 1985; Родно място. 1987; Критически дневник. 1987; Христо Радевски. Творчески портрет. 1983; Избрани съчинения в 2 тома. Т. 1. Митът за Одисей. Т. 2. Литература и история. 1989; Въведение в изучаването на новата българска литература /1878–1944/. 1990. 1992, 1995

Ив. Монова

ЖИВКОВ, Тодор Иванов /15.VII.1938, с. Митровци, Михайловгр. област/. Завършва гимназия в с. Бели мел, Михайловгр. област и бълг. филология в Соф. ун-т /1961/. Учител в Смядово /1961–63/. Н.с. в Секцията по фолклор в Етнографския ин-т с музей /от 1963/, ст.н.с. /1974/, проф. /1981/ в Ин-та по фолклор при БАН. Зав. Секцията по теория /от 1973/ и дир. на Ин-та /1982–90/. Защитава канд. дисертация на тема „Българският антифашистки песенен фолклор“ /1971/ и докт. дисертация – „Народ и песен“ /1977/. Специализира в Ленинград, Москва, Берлин, Киев и Париж. Чете лекции по фолклористика и етнология в ун-тите в София, Пловдив, Благоевград и Шумен.

Ж. изследва широк кръг проблеми, свързани с фолклора, фолклористиката и етнологията. Методологически значими са проучванията му, посветени на фолклористиката и нейното утвърждаване като самостоятелно научно познание за фолклорната култура. Историята на бълг. култура Ж. представя в множество публикации с оглед на специфичното в Бълг. нац. възраждане и в широк културологичен контекст като част от развитието на европ. култура. В поредица от статии осветлява взаимоотношенията и връзките на фолклористиката с др. хуманитарни науки, както и нейната структура като научно познание. Принос имат постановките му за отграничаването на фолклористичното от етноложкото познание, за обособяването на антропологичен, социологичен и етноложки проблемен център в хуманитаристиката и др./ „За началата на европейския фолклоризъм“. – Бълг. фолклор, 1988, № 2; „Фолклор и литературознание“. – Бълг. фолклор, 1980, № 3; „Фолклор и етнография“. – В: Етнография на България. 1982; „Етнология и фолклористика“. – Векове, 1990, № 5/. Основна теза в трудовете на Ж. е разбирането и представянето на фолклора като културна ситема, която се реализира от човешки общности, възпроизвеждащи относително пълно социологическата структура на обществото /„Фолклорът като художествена култура“. – В: Известия на ЕИМ, 1969, № 15; „Социологически аспекти на фолклора“. – В: Проблеми на българския фолклор. 1977/. Фолклорната култура се интерпретира като универсално явление, трайна потребност за културата изобщо със свои пътища на пораждане, разпространение и съхраняване на информация, чиято същност в основата си е художествена. Особено място в трудовете на Ж. заема проблемът за съотношението фолклорно – етнично. Етничните функции на фолклора се изследват в два плана – като отражение на живота на етноса и като средство за формиране на етнично самосъзнание, на етнично означени изяви в полето на културата. Значими са постановките за фолклорното като потребност на личността, на личностната култура, на човешките общности и обществото. Взаи-

модействието фолклорна – нефолклорна култура е друг водещ проблем в публикациите на Ж. Представянето на различните форми на осъществяване на това взаимодействие очертава специфичното в проявлението на фолклорните реалии в различните истор. стадии. Редица изследвания интерпретират жанровото многообразие на фолклорната култура – предания, обредно изкуство, песенност и т. н. Научните трудове на Ж. се характеризират със систематизиране на тематично и худ. многообразен материал, с използването на интердисциплинарен методологически подход.

СЪЧ.: Български антифашистки песенен фолклор. 1972; Народ и песен. 1977; Фолклор и съвременност. 1981; Етнокултурно единство и фолклор. 1987.

И. Бокова

ЖÒТЕВ, Добри /псевд. на Добри Александров Димитров/ /24.I.1921, с. Радуй, Соф. област/. Учи гимназия в София и Перник. През 1942 е арестуван за антифашистка дейност и осъден на 15 г. затвор. През авг. 1944 избягва от Скопския затвор. Присъединява се към югославски партизани. През септ. 1944 се завръща в Б-я с бълг. партизански батальон „В. Коларов“. Завършва средното си образование в Перник. Работи в ЦК на ДСНМ – зав. пресбюро, зав. отдел „Млади творци“ /1948–49/. Лит. консултант /1949–54/ във в. „Народна младеж“. Ред. /1954–68/ в изд. „Народна младеж“, където активно подпомага развитието и утвърждаването на редица млади автори. Ред. /1968–76/ във в. „Стършел“.

За пръв път печата стихове през 1942 в сп. „Младежко слово“ /Перник/. Поезията му от 50-те г. носи ярък идейно-полит. характер. Лирич. герой е борец за социална и полит. справедливост. Доминира героичното, жизнеутвърждаващото начало. По-късно в стиховете му навлиза реалната действителност с нейните усложнени конфликтни и драматични прояви. Налагат се размисълът, гражданската тревога, предупреждението, гневът и болката. Ж. се насочва към социално-полит. сатира с гражд. и морални послания. В прозата си се връща към преживените в нелегалност и в затвора години, като търси съвр. гледна точка към събитията. Пише и хумористични разкази и фейлетони на съвр. тема. Автор на стихотворения и разкази за деца и юноши с ведра, оптимистична интонираност. Произведения на Ж. се преведени на англ., араб., исп., нем., рус., унг. и укр. език. Кн. „Преживени разкази“ излиза на рус. /1975, 1989/ и укр. език /1978/.

СЪЧ.: Как и какви пиеси да играем. 1949; Жажда. Стихотворения. 1951; Буйният вятър. Стихотворения. 1958; Лесньо дири лесninата. Весели истории в стихове. 1960 /1967/; На гости у дявола. Поеми. 1962; Птичи хор. Стихове за деца. 1963; Обич моя. Стихове. 1964; Вълчи вървища. Разкази за юноши. 1965; Пак мамеше изгрева. Очерци. 1965; Викове. Поеми. 1966; От дявола до кибернета. Сатирични поеми и стихове. 1968; Обличане на Венера. Комедия. 1969; Стихотворения. 1969; Автостоп. Хумористични разкази и стихове. 1970; Прощъпулки. Стихотворения за деца. 1971; Птичи хор. Вълчи вървища. Лесньо. Избр. творби за деца. 1971; Влюбени слънца. Стихове. 1973 /1983/; Преживени разкази. 1973 /1976, 1980/; Лирика. 1974; Лирически поеми. 1974; Предумишлено убийство. Хумористични разкази. 1974; По пътищата. Разкази. 1975; Душа человеческа. 1979; Малолетният. Повест за Петър Киряков /в съавт. с В. Тачев/. 1980; Избрани произведения в 2 т. Т. 1. Стихотворения и поеми. Т. 2. Разкази. 1981; През извървяното. Поеми и стихотворения. 1981; Делфийският оракул. Поеми. 1983; Шерле-перле. 1983; Награда от Джокондата. Разкази. 1983 /1985/; Ало, ку-ку. 1986; Влюбени слънца. Любовна лирика. 1986; Пробягва вихърът на времето. Стихотворения и поеми. 1987; Сватбата на Гочо. 1988; Слънчев сплит. Стихове. 1988. Начало за евангелие. Поема. 1991.

ЛИТ.: Я н е в а, В. Добри Жотев. Лит. анкета. 1980.

К. Бъклова

З

ЗАГОРЧИ́НОВ, Стоян Павлов /3.XII.1889, Пловдив – 31.I.1969, София/. Завършва гимназия в София /1908/. Следва история в Соф. ун-т /1908–10/, история на философията и филология в Женева и Нюшател, Швейцария /1910–12/. Завършва история и фр. филология в Соф. ун-т /1915/. Участвува във войните /1912–18/. Банков чиновник във Варна /1918–19/. Преподавател по история в ММУ във Варна /1920–25/ и по фр. език във Военното у-ще в София /1925–49/. Сътрудничи на списанията „Съвременна мисъл“, „Българска мисъл“, „Хиперион“, „Съдба“, „Изкуство и критика“, „Изкуство“, „Балкански преглед“ и др. Творчеството му е етапно в развитието на бълг. истор. проза с худ. и теоретичното концепиране на жанра истор. роман. З. изследва Бълг. средновековие в неговите социално-полит., религиозно-идеологически и нравствено-естетически параметри, като съчетава синтетичния подход на учения реставратор и на художника откривател. Първата му истор. повест разкрива оригинално истор. мислене и белетристичен талант – автентично реконструиране на епохата в нейните религиозни и социални форми, нравствено-психол. анализ на основната средновековна опозиция: телесно – духовно, езичество – християнство, намерила израз в черно-бялата графична техника на образите, в сетивно-пластичното, пантеистичното световъзприятие, освободено от догмите на религията и морала. Романът „Ден последен – ден господен“ е програмен за развитието на социално-епичния роман в бълг. литература – с постигнатата синтетична формула на историята, в която пулсира динамиката на един нар. Ренесанс, с историко-филос. самосъзнание и социални търсения. Като традиция и като худ. структура творбата е свързана с фолклора и нац. повествователни традиции, с образци на средновековното изкуство. Отличава се с оригинална поетика – двуизмерността и декоративната стилизация на старото виз. изкуство са снети в повествователната архитектоника; средновековният етикет характеризира дългите диалози, в които се смесват нар.-разговорната със стиловата традиция на старата бълг. литература; поетиката на юнашкия епос моделира епичната поетизация на героите. В „Ивайло“ З. продължава темата за етиката на властта, за морала на историята, за сложните пътища на истор. прогрес, като пресъздава образа на известния селски вожд, психологията и истор. динамика на нар. движения. Романът „Празник в Бояна“ е посветен на безименния творец на Боянската стенопис и реставрира творческата личност на ренесансовия художник, отхвърлил средновековния канон в изкуството. Интересен е наративният модел на творбата, синтезиращ худ. повествование с проникновени естетически беседи върху стенописите в Боянската църква, използуващ „потока на съзнанието“ за по-пълна характеристика на творческата и социалната реализация на личността, на худ. ѝ безсмъртие. Пиесата „Ръка Илиева“ акцентира върху нравствено-филос. измерения на ренесансовия творец. З. е автор на спомени, статии, очерци и портрети. Сб. с есета „Бразди“ и „Един живот в сянка“ допълват и разширяват теоретичните и идейно-естетическите концепции на писателя за динамиката и непознатите страни на истор. процес. Произведения на З. са преведени на рус., словаш., срб., фр. и хърв. език. Псевд.: Ян Загор.

СЪЧ.: Легенда за света София. Повест. 1926 /1940, 1947, 1962/; Ден последен – ден господен. Истор. роман от XIV столетие. Дял 1–3. 1931–34 /1943, 1949, 1960, 1974/; Първата сълза на Дон Жуан. Едноактна игра. 1938; Ръка Илиева. Сценична игра в 4 д. 1943; Празник в Бояна. 1950; Байрактарят. Пиеса. 1950 /1966/; Бразди. Очерци, портрети, статии. 1956; Ивайло. Истор. роман. 1962 /1966, 1972/; Майка. Пиеса. 1964; Горски пътник. Пиеса. 1965; Любов и подвиг. Пиеса. 1965; Пленникът от Мундрага. Пиеса. 1965; Един живот в сянка. Книга на спомени. 1966; Избрани произведения. В 4 т. С предг. от Г. Цанев. 1968–69 /1981–82/.

ЛИТ.: С т а н и ш е в а, Е. Стоян Загорчинов. Лит.-крит. очерк. 1967.

М. Иванова

ЗАЙМОВ, Стоян Стоянов /12.VIII.1853, Чирпан – 9.IX.1932, Плевен/. Учи в с. Тюркмешлии /дн. с. Рупките, Хасковска област/ и в Чирпан. Завършва петокласното у-ще в Ст. Загора /1869/. Запознава се с В. Левски и става член на тайния революционен к-т в града. Определен е за куриер между революционните к-ти в Чирпан и Ст. Загора. Заподозрян от тур. власти, З. се прехвърля в Пловдив; завършва едногод. педагог. курс /1871/. Учител в Хасково /1871–73/, работи заедно с Ат. Узунов и П. Берковски. През 1873 З. и Узунов извършват покушение над хасковския чорбаджия и гъркоман хаджи Ставри. Двамата са заловени и осъдени на вечно заточение в Диарбекир. З. успява да избяга /1874/ и се прехвърля в Румъния. В Букурещ се запознава с Л. Каравелов, Хр. Ботев и др. видни представители на бълг. революционна емиграция и се включва активно в нейната дейност. През 1875 редактира в Браила хумористичния в. „Михал“. На заседание на БРЦК в Букурещ през авг. 1875 се взема решение едновременно с

избухването на въстание в Б-я да бъде предизвикан пожар в Цариград. З. е определен за ръководител на групата, която трябва да замине за тур. столица, а за пръв негов помощник – Гаврил Хлътов /Г. Бенковски/. Акцията не се осъществява и З. се връща в Румъния. През есента на 1875 участвува в основаването на Гюргевския централен к-т, който подготвя ново въстание. Определен е за апостол на Врачанския революционен окръг. В нач. на 1876 се прехвърля в Б-я, но е заловен и осъден на смърт от тур. съд в Русе. Присъдата му е заменена с доживотен затвор. Заточен е в крепостта „Сен Жан д'Акр" /Мала Азия/; освободен е по обща амнистия след Освобождението /1878/. Учителствува в Чирпан. През 1880–82 учи в Педагог. ин-т в Москва. Учител в Шумен, Варна, Кюстендил; окр. управител, дир. /1903–08/ на Нар. библиотека в София. Има заслуги за създаването на паметниците и мемориалните комплекси /в Плевен и Плевенско/ в чест на героите, загинали за освобождението на Б-я. З. е баща на ген. Вл. Заимов, разстрелян от фашистите на 1 юни 1942.

Оставя богато лит. наследство. Основният му труд – „Миналото", е замислен да излезе в 12 кн., но са написани и издадени 4. В тях З. разказва повече за събития, на които не е бил свидетел, и по-малко за събития, в които непосредствено участвува. Въпреки това „Миналото" е ценно мемоарно произведение, едно от първите след Освобождението, посветено на бълг. нац.-освободителни борби. Особено сполучливи са местата, където авторът описва личните си впечатления и преживявания. Заедно със „Записките по българските въстания" на З. Стоянов „Миналото" на З. слага началото на богата мемоарна традиция в новата бълг. литература. З. е мемоарист и биограф /автор на биография на В. Левски/, който твори от демократични позиции, вдъхновен от възрожд. идеализъм. Псевд.: Сен-Жан д'Акарски, Стоян Диарбекирски, Пътник.

СЪЧ.: Миналото. Белетристически и исторически очерки из областта на българските движения от 1870–1877 година. Кн. 1–4. 1884–88; Васил Левски. Живот и дейност. 1895; Васил Левски. Дяконът. Кратка биография, написана по повод откриването на паметника /на Апостола/. 1895 /1897/; Миналото. Етюди върху Записките на Захари Стоянов. 1895; Миналото. Очерки и спомени из деятелността на българските тайни революционни комитети от 1869–1877 г. Кн. 1–3. 1898–99; Осоговци. Първите гости-юнаци на българската столица /с псевд. Сен-Жан д'Акарски/. 1899; Юнашка молитва и юнашки заповеди /с псевд. Сен-Жан д'Акарски/. 1900; Малък дневник, спомени от Главната квартира на Цар Освободителя при с. Горна Студена през Освободителната война 1877 година. 1905; Пътни бележки из светите места на признателна България. 1907; Светите места на признателна България. В 3 книги. 1912; „Златни книги" пред паметниците на свободата /с псевд. Стоян Диарбекирски/. Кн. 1. 1922; Далечното минало, близкото и далечно бъдеще. Легенда. 1923; Миналото. Юбил. изд. по случай 54-год. обществена и писателска дейност на автора му. 1925; Орли. Песен за хвъркатите юначни сърца и светлите крилати мечти на българската земя. 1926; Из „Миналото". Атанас Узунов и тракийското съзаклятие. Очерки и спомени из деятелността на българските тайни революционни комитети от 1869 до 1877 г. /подбор и ред. Т. Жечев и Св. Гюрова/. 1968; Миналото. Очерки и спомени из дейността на българските революционни комитети. 1869–1877. 1969; Миналото. Очерки и спомени из деятелността на българските тайни революционни комитети от 1869–1877 г. /съст. А. Меламед, послеслов от Ил. Тодоров/. 1986 /1988/.

ЛИТ.: Димитров, Д. Стоян Заимов. Книга за него и неговото време. Б-ка „Бележити българи". 1971.

Л. Стаматов

ЗАЙМОВА, Женя /псевд. на Гени Ангелова Георгиева-Заимова/ /22.III.1917, Орхание, дн. Ботевград/. Завършва II девическа гимназия в София, а през 1946 – теоретичния отд. на Държ. музикална академия със специалност пеене. През 1947 специализира пеене в Рим. От 1957 живее в САЩ, където защитава дисертация по рус. литература, а по-късно подготвя докторат по сравнително литературознание. Преподава пиано и пеене. Участвува в оперни постановки, филми, радио- и телевизионни предавания. Чл. на Междунар. ПЕН-клуб. От 1981 е почетен доктор по литература на Световния ун-т. През 1992 се завръща в Б-я.

Започва да печата стихове от 1938 в ученическото сп. „Звън", сътрудничи и във „Вестник на жената". Авторка на поетични книги, пише на бълг., ит. и англ. език. В стихотворенията ѝ преобладават интимните мотиви, неутолимият копнеж по родната земя, болката от злочестата съдба. В поезията ѝ доминира изстраданото, изповедното начало. В сатир. си творби З. е безпощадна към обществ. недъзи и на Изток, и на Запад.

СЪЧ.: Lettere a Corrado Alvaro. Milano, 1956; Песни разпилени. Ню Йорк, 1971; Щъркели. Ню Йорк, 1972; Мартеници. Ню Йорк, 1977; Тракийско злато. Ню Йорк, 1981; The Star Obscure. Luxembourg, 1985; Letteres a Corrado Alvaro. Luxembourg, 1986; Прокудената. 1990; Отвъд океана. 1992.

Р. Стоянов

ЗАНЀТОВ, Гаврил Танасов /1863, с. Кънгас, Бесарабия – 25.II.1934, София/. В нач. на XIX в. родът Занет се преселва от Варна в Южна Бесарабия. З. учи в родното си село на рум. и бълг. ез. Завършва гимназия в Болград и юрид. науки в Женева. Ок. 1882 се установява в Б-я. Съдия в Сливен /1892/, прокурор във Враца /1893–94/. Чл.

на Окр. Варн. съд /1895–96/. От 1898 до пенсиониране си З. е съдия в Соф. апелативен съд.
З. е автор на крит. и публиц. обществ.-полит., истор., юрид. статии, обзори, преводи, отпечатани в различни пер. издания в Пловдив и София. През 1890–1933 сътрудничи на списанията „Денница", „Периодическо списание", „Български преглед", „Българска сбирка", „Пролом", „Българска мисъл", СпБАН, на вестниците „Балканска зора", „Воля" /ред. С. Радев/. Издава и лит.-крит., и историко-етнографски книги. На 10.X.1898 Истор.-филол. клон на БКД /дн. БАН/ избира З. за дописен член /дн. чл.-кор./. През 1900 З. подава оставка. До края на живота си живее усамотено в Княжево. Притежава солидна за времето си култура, има разностранни интереси и изяви: литература, социална психология, историография, междунар. право, развой на правните норми и обичаи през отделните периоди на човешкото развитие. За първа публикация на З. се приема условно статията „Осветление на българската поезия" от Г. З-ча /сп. „Зора", 1885/. Написана е с усет за съвр. изисквания към литературата, с отчетливо дефинирани естетически и философ. тези и ясна социална обвързаност. Като лит. критик З. прави трезв анализ на бълг. литература и пер. печат, разисква проблемите на интелигенцията в страната, предлага варианти за култ. политика. Занимава се епизодично с лит. критика, но откроява имената на Хр. Ботев, Ив. Вазов /Бълг. преглед, 1894, № 1/, П. П. Славейков /в. Балканска зора, № 624, 625, 1892/. Пръв пише отзив за сп. „Мисъл" и за неговия гл. ред. д-р Кр. Кръстев /Балканска зора, № 569, 570, 1892/. Пръв се насочва към проблемите на бълг. население извън територията на страната: в Русия /студията „Българските колонии в Русия". – Периодическо списание, 1891, № 37–38, 39; 1895, № 48/; в Добруджа – /Бълг. преглед, 1896, № 5/; в Македония /„Нови известия за П. Парчевич и времето му". – Бълг. преглед, 1896, № 9–10/; пише за диаспората въобще – Бълг. преглед, 1896, № 6. Издава книги за западнобълг. предели и Сърбия. Книгата „В Сръбско и Хърватско" документира в репортажно-публиц. стил впечатления на автора от съседните слав. страни. З. посвещава поредица от статии на мястото, което Б-я заема на Балк. п-в и на отношението на Великите сили към нея /„Из историята на Балканската война. Кабинетът на Данова". – Пролом, 1926, № 7–8; „Австро-Германската политика към България". – Бълг. мисъл, 1928, № 4, № 9, № 10/. През 1932 публикува в СпБАН /през 1933 – отделен отпечатък/ 9 записани от него песни от с. Кънгас и мемоарно-етнографски очерк за родното си място. Превежда от рум. и ит. език. Псевд.: З., Г. З-в, Г. З-ч, Г. З-ча, Х. Х.

СЪЧ.: Две статии по нашата литература. 1893; Сръбско и Хърватско. 1898; Българското население в Средните векове. Историко-юрид. скица. 1902; Българи в Морава. Истор. и етнографски скици. 1914; Западните предели на българската народност. 1915; Западните български земи и Сърбия. История и етнография. 1917; Населението по долината на Велика Морава. 1918; Български народни песни от с. Кънгас, Бесарабия. Записал... 1933 /СпБАН, 1932, № XLV/.

ЛИТ.: Периодика и литература. Т. 1. 1985; В а с и л е в, Й. Сто години неизвестност. – В: Мнения. Български критици, публицисти и есеисти. 1989.

Д. Димитрова

ЗÀРЕВ, Владимир Пантелеев /5.X.1947, София/. Завършва гимназия в родния си град /1965/ и бълг. филология в Соф. ун-т /1972/. Ред. /1976/, зав. отд. „Преводна литература" /1979/, зам. гл. ред. /1987/ и гл. ред. /1989/ на сп. „Съвременник".
Първия си разказ печата през 1965 в сп. „Пламък". Сътрудничи редовно на лит. и пер. печат с разкази, повести и стихове. Първите книги с разкази, повести и новели на З. представляват пъстри описания на съвр. живот – както в средите на интелигентската младеж, така и сред други възрастови и социални категории. Интересът на автора е насочен трайно към нравствено-психол. проблематика на съвременността. Преобладават точните и конкретни впечатления, психосоциологическият анализ. Обикновено З. избягва изключителните съдби, върховите изпитания и ефектните ситуации; привлича го непрекъснатото вътрешно движение и развитие на героите. Поради това драматизмът в прозата му произтича от многопосочното преодоляване на противоречията у отделната личност и микросвета, в който тя се движи, надмогва себе си и се реализира. По своеобразен начин тези белетристични подстъпи се утвърждават и в романите на З., между които централно място заема дилогията „Битието" и „Изходът" – резултат на влечение към епични романови синтези. Структурата на двата романа функционално съчетава родовата хроника и истор. събития с личната житейска съдба на героите. Основен е стремежът да се види днешното битие като брънка от многовековната верига на историята, да се осмисли по нов начин миналото, да се потърсят в него неоформените черти на утрешния ден. Друга романова дилогия – „Хрътката" и „Хрътката срещу Хрътката" – е принос на З. в развитието на криминалния жанр. Като интерпретира криминалното престъпление в социален аспект, авторът следва традицията на клас. криминален роман, в който темата за престъплението е обект на сериозна концептуална разработка. Повести и новели на З. са преведени на нем., пол., рум. и чеш. ез.

Кн. „Денят на нетърпението“ е публикувана на рус. /1978/ и тур. /1975/, „Така хубаво, мъчително, безкрайно“ – на чеш. /1987/; „Хрътката“ и „Хрътката срещу Хрътката“ – на рус. език /1990/.

СЪЧ.: Ако това е времето. Стихотворения. 1969; Неспокойни чувства. Разкази. 1971; Голямата странна градина. Приказка за деца и възрастни. 1972; Така хубаво, мъчително, безкрайно. Повести. 1972; Дунавски новели. 1974; Денят на нетърпението. Роман. 1975 /1977/; Битието. Роман. 1978 /1981/; Изходът. Роман. 1983; Процесът. Новели. 1984; Изборът. Роман. 1985 /1989/; Хрътката. Роман. 1987; Лето 1850. Роман. 1988; Хрътката срещу Хрътката. Роман. 1990.

Б. Попов

п. 18 II. 97

ЗА̀РЕВ, Пантелей /псевд. на Пантелей Йорданов Пантев/ /11.XI.1911, Видин/. Завършва гимназия в родния си град и философия в Соф. ун-т /1941/. Чиновник в митницата в Лом /1931–33/. Учител в с. Негованци и с. Реброво – Соф. област /1942–43/. Политзатворник /1935–36/. Сътрудник /1944–48/ и зав. отдел „Литература и изкуство“ /1948–51/ в ЦК на БКП. Доц. /1947/, проф. /1950/, зав. Катедрата по теория на литературата в Соф. ун-т /1947–78/. Ректор на Соф. ун-т /1968–72/. Зам.-дир. на Ин-та за литература при БАН /1951–60/, чл.-кор. на БАН /1951/, акад. /1967/, първи зам.-предс. на БАН /1968–90/. Предс. на СБП /1972–79/, гл. ред. /1957–90/ на сп. „Литературна мисъл“. Нар. представител в VI нар. събрание.

З. е лит. историк, критик, теоретик на литературата. През 30-те г. печата стихове, разкази и лит.-крит. статии във вестниците „РЛФ“, „Кормило“, „Нова литература“, „ЛИК“, „Час“, „Светлоструй“, „Глобус“, „Нова камбана“, „Заря“, „Завой“ и др., в списанията „Философски преглед“, „Изкуство и критика“ и др. Като студент е редактор на в. „Академик“ и на сб. „Жажда“ /1939/. В първата му кн. „Българското възраждане“ е изявен стремежът на марксистката критика да преодолее сектантския нихилизъм спрямо нац. културно наследство. „Литературата като познание“, в която обект на анализ са филос.-естетическите аспекти на худ. литература, бележи нов, теоретико-обобщителен план в изследванията на З. и затвърдява възгледа му за отражателните и обществ.-познавателните функции на литературата. С публикациите си в областта на лит. история и теория З. съдействува за преустройството върху марксистко-ленински основи не само на литературознанието, но и на образованието в първите години след 1944 /„Проблеми на развитието на българската литература“/. Принципите на ком. култ. политика З. отстоява и като оперативен критик. Многобройните му рецензии, статии и доклади по текущи обществ.-лит. и лит.-худ. въпроси и особено участието му в обсъждането на романа „Тютюн“ от Д. Димов /1952/ го представят като поддръжник на схематизма и естетическата нормативност. След грубата намеса на В. Червенков в обсъждането З. се оттегля от активна крит. дейност и започва подготовка на 5-томна академична „Панорама на българската литература“; анализира темите стил и художественост, съвр. лит. процес – соц.-реалистичен метод, пише монографично изследване за творчеството на Хр. Ботев. Публикувана в продължение на 1 десетилетие, „Панорамата“ е широкообхватен критико-оценъчен труд за развоя на бълг. литература от Възраждането до съвременността. Доколкото синтезира множество частни изследвания на различни периоди, направления, автори, и същевременно различни изследователски подходи – социологически, биографичен, структурален, „Панорамата“ поражда нови проблемно-аналитични ситуации. Сочейки като определител на лит. самобитност нац. характер, З. съчетава култ.-истор. с народоведския и социалнопсихол. анализ. Триединството нац. съдба /история/ – нац. характер – нац. литература е предмет на повторно, по-широко разискване в кн. „Народопсихология и литература“. От друга страна, динамично изменящата се нар. душевност детерминира развитието на стиловите форми. Съчетаването на народоведски и стилистичен подход продължава и в кн. „Теория, психология и техника на стила“, където езиковата природа, елементите и формите на стила се разглеждат във връзка с неговите филос. и психол. основания. Загатнати в „Панорамата“ общотеоретични положения се разискват и в двутомната „Теория на литературата“. Анализирани са структурата и функциите на худ. литература, проблемите на творческата личност и творческия процес, истор. съществуване и възприемането на худ. литература. Проследена е еволюцията на естетическите и литературоведските идеи от древността до наши дни. Обобщаващ характер има изследването „Логиката на литературно-историческите процеси. Логика и психология на литературното творчество“, установяващо диалектическа взаимовръзка между обществ.-истор. и народопсихол. обусловеност на литературата и нейната относителна самостойност, между субективността на творческата личност и истор. подвижния възприемател, между уникалността на творческия акт и общовалидните закономерности на лит. направления и жанрове. Успоредно със заниманията си по проблеми на лит. история и теория от нач. на 60-те г. З. подновява наблюденията си върху съвр. лит. живот /„Преобразена литература“, „Съвременна чувствителност. Критика“/. Редактор е на съчинения на Ив. Вазов, Ал. Константинов, Хр. Смирненски, Хр. Ясенов, Л. Стоянов, Св. Мин-

ков, Н. Вапцаров, Г. Караславов, М. Арнаудов, С. Радев и др. Пише предговори към техни творби, помагала и учебници по бълг. литература за гимназиите и учителските ин-ти. Съст. и ред. на сб. „Развитие на българската литература“ /в съавт. с О. Бояджиев/. Т. 1–2. 1950–52, „Людмил Стоянов. Изследвания и статии за творчеството му“ /1961/, „А. П. Чехов. 1860–1960. Сборник по случай 100 г. от рождението на писателя“ /1961/, „Литературен архив. Т. 2“ /1964/, „100 г. Пенчо Славейков. Юбилеен сборник“ /1966/, „Философски и методологически проблеми на съвременния модернизъм и западното литературознание“ /1969/, „100 години Българска академия на науките. 1869–1969. Т. 3“ /1969/, „Ленинската концепция за литературата и изкуството“ /1971/, Доклади от Втория международен конгрес по българистика /1986/ и др. Студии и статии на З. са преведени на повечето европ. езици. В съкратен вариант „Панорама на българската литература“ е издадена на грц., исп., ит., нем., рус., унг. и фр. език.

СЪЧ.: По крайбрежието. Разкази. 1938; Българското възраждане. Характер и особености. 1939 /1945, 1946/; Боян партизанинът. Разкази. 1945; Победители. Разкази. 1945; Доклад за постановленията на ЦК на ВКП /б/ за списанията „Звезда“ и „Ленинград“ и за някои проблеми на нашата литература. Б. г.; Литературата като познание. 1945; Българското възраждане и развитието на национал-освободителните борби. /Развитието на буржоазнодемократическата революция/. 1949; Проблеми на развитието на българската литература. 1949; Българската литература. /Проблеми на развитието ѝ/. 1950; Иван Вазов – народен писател. 1950; Естетическите възгледи на Маркс – Енгелс. 1952; Стил и художественост. 1958; Богатството на литературния процес и социалистическият реализъм. 1960; Класика и съвременност. Избр. студии и статии. 1961; Христо Ботев. Лит.-крит. очерк. 1963 /1973/; Панорама на българската литература. В 5 т. Т. 1 – 1966 /1969, 1977/; Т. 2 – 1967 /1969, 1977/; Т. 3 – 1969 /1971, 1978/; Т. 4 – 1973 /1978/; Т. 5 – 1976 /1979/; Преобразена литература. 1969; Структурализъм, литературознание и естетически идеал. 1969; Народопсихология и литература. 1970 /1976/; Избрани произведения. Т. 1–2. 1971–72; Димитър Димов. Лит.-крит. студия. 1972; Георги Караславов. /Изследване/. 1973; Емилиян Станев. /Изследване/. 1973; Христо Ботев. /Изследване/. 1973; Литературни портрети. Павел Вежинов, Андрей Гуляшки, Камен Калчев и Богомил Райнов. 1974; П. К. Яворов. Изследване. 1974 /1984/; Съвестта на писателя. Очерк. 1975; Народопсихология и литература. Аспекти на стила. 1976; Съвременност и наследство. Теоретични и лит.-крит. очерци. 1977; Христо Ботев. Богатството на гения. Изследване. 1977; Теория на литературата. В 2 т. 1979–81; Съчинения. В 3 т. 1981; Българска народопсихология и художествена литература. 1983; Теория, психология и техника на стила. 1984; Съвременна чувствителност. Критика. 1986; Българска класика. Изследване. В 2 т. 1986–87 /1989/; Логиката на литературно-историческите процеси. Логика и психология на литературното творчество. 1987; История на българската литературна критика. Т. 1. 1989.

ЛИТ.: Литературен процес и художествено творчество. Сб., посветен на 60-год. на акад. Пантелей Зарев. 1974; Стайкова, Цв. Пантелей Зарев. Биобиблиогр. 1983; Проблеми на теорията и историята на литературата. Сб. в чест на 70-год. на акад. Пантелей Зарев. 1984.

С. Беляева

ЗВЕЗДÀНОВ, Николай Петров /16.II.1949, с. Ягодово, Михайловгр. област/. Завършва гимназия във Вършец /1967/ и бълг. филология в Соф. ун-т /1974/. Преподавател по рус. клас. литература в Катедрата по чужди литератури във Великотърн. ун-т /от 1975/. Защитава канд. дисертация на тема „Художествената картина на света в творчеството на Йордан Радичков и Гогол“ /1984/, доц. от 1990. Специализира в Москва, а през 1989–91 е лектор по бълг. ез. и култура в Нац. автономен ун-т в Мексико-сити. През 1991 чете лекции по рус. клас. литература в ун-тите Интерконтинентал и Иберо-американа.

Научните интереси на З. са в областта на бълг., рус. и латиноамериканската литература и култура, митотворчеството в литературата и националния модел на света. Публикува студии и статии в научни издания в Б-я и в Мексико. Част от изследванията му са посветени на творчеството на Йордан Радичков. Като обособява главните мотиви в прозата на Радичков, авторът строи картина на худ. свят на писателя, един модел на неговия космос и на представата му за човека. В публикациите си за рус. класици Н. В. Гогол, Л. Н. Толстой и Ф. М. Достоевски разглежда нравствената проблематика и въпроси на поетиката. З. е автор на предисловия и коментари към „Събрани съчинения. В 12 т.“ от Ф. М. Достоевски /1983/, „Майстора и Маргарита“ от М. А. Булгаков /1990/.

СЪЧ.: Неосветените дворове на душата. /Йордан Радичков/. 1987; В света на „Майстора и Маргарита“. 1992.

Р. Кунчева

ЗДРÀВКОВ, Иван Милев /12.V.1941, с. Долни Цибър, Михайловгр. област/. Завършва гимназия в Лом /1959/ и бълг. филология в Соф. ун-т /1976/. Журналист /1968/ във в. „Септемврийско слово“ /Михайловград/. През 1969 работи във Фармахим. Ред. в Младежката редакция на Бълг. телевизия /1969–74/, отг. ред. в редакция ЛИК /1974–81/ на Бълг. телевизия. Зам. гл. ред. на в. „Студентска трибуна“ – през 1981–90 и на сп. „Отечество“ – през 1990-91. От 1991 е редактор в изд. фирма „Интержурнал“.

Първата творческа проява на З. със статут на самостоятелна книга е цикъл стихове в колективния поетичен сб. „Кръстопът на птиците“ /1974/. Те-

матично ядро на лириката му са екзистенциалните проблеми – смисълът на човешкото съществуване, любовта и смъртта, изкуството и красотата. Успоредно с това поетът търси нравствените устои на съвр. човек. Предпочита иносказателния пред предметния и конкретния образ. Иносказателността придава своеобразна мекота и многозначност на поетическия рисунък.

СЪЧ.: Закълнете се в солта. Стихотворения. 1977; Вечерна чаша. Стихотворения. 1985; Любовен живот. Стихотворения. 1990; Сенки бродници. Роман. 1992.

Л. Григорова

ЗИДÀРОВ, Камен /псевд. на Тодор Събев Манев/ /16.IX.1902, с. Драганово, Лов. област – 12.XII.1987, София/. Завършва гимназия в Търново /1922/. Книговодител и библиотекар в читалището на мини „Перник“ /1922–23/, основава първия работнически драм. театър в Перник. Заболява от туберкулоза и се завръща в с. Драганово; работи като писар в общината /1925/. Сътрудничи на левите прогресивни списания „Младеж“, „Бъдеще“, „Звънар“, от 1924 – на сп. „Нов път“, от 1926 – на сп. „Ведрина“. Уволнен за ком. убеждения, пристига в София през 1934. Секр. на строително д-во „Собственик“/1936/ и на професионалната организация на бълг. градинари /1944/. Дир. на Военния театър /1945/; ред. във в. „Отечествен фронт“ /1947/, дир. на филиала на Нар. театър /1948/ и на Нар. театър „Иван Вазов“ /1949–54/. Завежда отд. „Критика“ на сп. „Септември“ /1956–60/.

З. е утвърден творец в бълг. театр. и култ. живот. Считан е за родоначалник на бълг. драма след 1944. Драматургичното и лиричното му творчество следва да се интерпретират в контекста на идейно-революционните, полит. и нравствените възгледи, формирани през 20-те и 30-те години. Лирич. му прояви носят белезите на революционно-романтичен порив и социална ангажираност. Пиесите му очертават материалистическодиалектически подход към социално-истор. явления и факти. Тематичните търсения на З. са насочени към бълг. история. Тя е обект на филос.-аналитична и романтико-патриотична трактовка. Догматичното мислене и ограниченият класово-партиен подход са чужди на писателя – и в истор., и в съвр. си пиеси З. разглежда значими социално-полит., нравствено-психол. конфликти през призмата на филос. и културологичното познание, на истор. опит. Интересуват го върхови моменти на нац.-истор. живот, в които изпъква не ореолът на героичната личност, а нейното трагично раздвоение между ограниченията на властта и свободата на духа. Драматургичната поетика на З. се характеризира с прилагане на традиционните клас. драматургични похвати. Персонажите му са реални исторически лица, подчинени на определен истор. бит, философия и морал, но са и носители на универсални общочовешки идеи. Принципът на раздвоение и самоанализ е водещ в конструирането на образите. Пиесите на З. активизират развитието на нац. театр. живот и пораждат върхови постижения в сценичната практика. Към края на живота си З. пише изповедно-мемоарна проза, създава богати на информация лит. и театр. портрети на свои съвременници. Превежда произведения от А. С. Пушкин, М. Ю. Лермонтов, П. Тичина, А. Франс и др. Пиесата „Царска милост“ е поставена в МХАТ /1969/.

СЪЧ.: Тишина. Стихотворения. 1936; Антена. Стихотворения. 1938; Септемврийски песни. Стихотворения. 1945; Людмил Стоянов. Кратък биогр. и лит. очерк. 1948; Царска милост. Пиеса. 1949 /1955/; В навечерието. Драматизация. 1953; Избрани стихотворения. 1955; За честта на пагона. Драма. 1957; Безсмъртна песен. Драма. 1959; Блокада. Драма. 1960; Иван Шишман. Драма. 1962; Пиеси. Царска милост. За честта на пагона. Блокада. Усилни години. Иван Шишман. 1963; Избрани стихотворения. 1964; Царска милост. Пиеса. 1964 /Библ. за ученика – 9 изд. 1976/; Иван Шишман. Драма. 1967 /Библ. за ученика – 7 изд. 1980/; Калоян. Драма. 1969; Драми. 1970; Избрани драми. В 3 т. 1972; Звезди от голямата плеяда. Спомени и размисли. Кн. 1–2. 1973–78; Асен Разцветников в живота и поезията. 1976; Среща в Рим. Драма. 1978; Избрани произведения. Стихове, драми, портрети и профили. 1978; Избрани произведения. В 4 т. 1982; Броеница на времето. Публицистика, театър, спомени. 1982; Избрани преводи. 1982; Изкуство и живот, неподвластни на забрава. Спомени. 1983; Пламъци от изпепеляваща любов. Спомени. 1986; Соната за живота и смъртта. Пиеса. 1987; Избрани произведения. Драми. В 3 т. 1987.

М. Иванова

XI. 2007

ЗИДÀРОВ, Николай Иванов /28.IX.1921, с. Въбел, дн. в Търговище/. Завършва гимназия в Търговище /1940/. Участвува в младежкото антифашистко движение. Завършва строително инженерство в София /1948/. Работи в редакцията на в. „Септемврийче“, където отначало е куриер, след това – редактор, а по-късно – гл. редактор /1956–86/.

За пръв път печата стихове в сп. „Българска реч“ през 1939. Сътрудничи на вестниците „Подем“, „Шуменска поща“, „Обществена трибуна“, „Светлоструй“, „Литературен ек“, на сп. „Българска реч“ и др. През 1939–41 сам редактира и издава в. „Язовир“. В лириката си възпява родния край, размишлява за смисъла на човешкия живот, за любовта и красотата, разкрива вярата си в доброто, споделя впечатления от близки и далечни пътувания. Основната част от творчеството си посвещава на децата и техните преживявания, описва дет-

ството с цялото негово многообразие. Стиховете и поемите на З. са проникнати от бодрост, жизнелюбие и патриотизъм. Пише както за най-малките, така и за юношите, като се стреми да внуши обич, доверие, жажда за добротворчество. Възкресява образи и подвизи от миналото на родината, търси съвр. измерения на героизма, възпитава у младите читатели чувство на приятелство, отговорност и вяра в утрешния ден. Превежда „Кораби на слънцето. Румънски поети". 1989 /от рум. ез./. Произведения на З. са преведени на англ., нем. и рус. език.

СЪЧ.: Пътища и срещи. Стихотворения. 1951; Артек. Поема. 1952; Кремълска звезда. Стихотворения. 1953; Пионерско сърце. Стихове за юноши. 1955; Весело барабанче. Хумористични стихотворения. 1956; Сърце под червената връзка. Стихотворения. 1957; Мунка малката маймунка. Поема. 1959 /1974/; Неделно слънце. Стихотворения. 1960; Пламък с три върха. Стихотворения. 1960; Незабравки. Избр. стихотворения. 1962; Крокодил. Поемка. 1962; Поемка за радостта. Картинна книжка. 1962; Героична Куба. Картинна книжка. 1962; Една шепа светулки. Стихотворения. 1963; Слънчев кът. Поемка. 1963; Ние се събуждаме с усмивки. Стихотворения. 1963; Празник. Стихотворения. 1965; Камбанки. Стихотворения. 1965; Родина. Картинна книжка. 1965; И „Радецки" пак заплува. Поемка. 1966; Игликите са подранили. Стихотворения. 1966; Букетчета за партизаните. Картинна книжка. 1966; Детски небеса. Стихотворения и басни. 1967; Звезда октомврийска. Картинна книжка. 1967; На кого се усмихват звездите. Стихотворения. 1968; Легенди от бръшлян. Стихотворения. 1968; Фрески без ореол. Стихотворения. 1969; Девети септември, здравей. Стихотворения. 1969; Песента ме води за ръка. Стихотворения. 1969; Любопитната маймунка. Басни за деца. 1969; Лалета за Ленин. Стихотворения. 1970; Под ленинска стряха. Поемка. 1970; Тези мигове да задържиш. Стихотворения. 1971; Звезди върху клепачи. Избр. стихотворения. 1971; Ние, облаците и сезоните. Избр. стихотворения. 1971; Еленови снегове. Стихотворения. 1974; Сини ваканции мои. Стихотворения. 1976; Вечер, пълна с чудеса. Картинна книжка. 1976; Довери се на топлия вятър. Стихотворения. 1977; Усмивка с дъх на цвете. Стихотворения. 1977; Ден под дъга. 1978; Болка и спомен за обич. Лирика. 1979; Весели вълшебства. 1979; Тоя вечен копнеж. Лирика. 1980; Хиляда и триста пролети. 1980 /1984/; Пазарът на дивите макове. Стихотворения. 1981; Камбани на щастливо детство. 1981; Златна школска стряха. 1981; Великденчета. 1982; Ще се видим на хълма. 1984; Приятели на детската планета. 1984; Пръстенът с капка от твойте очи. 1985; Кой как пътува по света. 1985; Есенно тайнство. 1986; Обички от череши. 1986; Знаеш ли защо са смешни. 1986; Слънцестоене. 1987; Италиански капричиа. 1990; Зелените конници на ветровете. 1990.

Ст. Коларов

ЗЛАТÀНОВ, Златомир /псевд. на Златомир Борисов Стоянов/ /9.X.1953, с. Слатина, Лов. област/. Завършва немска езикова гимназия в Ловеч /1972/ и журналистика в Соф. ун-т /1979/. Строителен работник и управител на кино. От 1983 е редактор в сп. „Родна реч".

На фона на баналното всекидневие З. въвежда своите чувствителни, нараними, свръхинтелектуални герои. Освободеният от клас. рамки сюжет позволява многопластово разгръщане на повествованието. Асоциативният поток и скритата цитатност провокират културния опит на читателя. Стилът поддържа експресивно, мисловно напрежение. Поезията на З. е многозначно метафорично послание към духовно освободения човек. Пластичната образност в наситените с истор. и библейски асоциации стихове провокира към филос. преосмисляне на нравствените ценности.

СЪЧ.: Входът на пустинята. Новели. 1982; Нощни плажове. Стихове. 1983; Невинни чудовища. Разкази и новели. 1985; Палинодии. Стихове. 1989.

Е. Трайкова

И

ИВАНÒВ, Биньо Стоянов /16.I.1939, с. Бараково/. Завършва ВИИ в София /1965/. Работил е в промишлено предприятие в Кюстендил, в местния лит. печат.

Чрез сложна асоциативна образност И. търси опорните връзки на съвр. човек с динамично променящото се време. Вплитането на фолклорни елементи, образи и стилови похвати, иронията към пасторалната носталгия му помагат да пресъздаде изплъзващата се същност на градския делник. Социалните вълнения и полит. актуалност, характерни за първите му стихосбирки, са изместени от метафоричен поглед към нравствените проблеми на времето. Наивистичното отношение към света, подчертаното внимание към битовия детайл и природните реалии отстъпват на поетичния експеримент, изграден върху абстрактни сравнения и условни пространствено-времеви категории. Привидно хаотична, поезията на И. е подчинена на строг вътрешен ред, който изключва тривиалното читателско възприятие. Тя е своеобразен синтез между сетивност и филос. вглъбяване, между виталност и болезнен скептицизъм.

СЪЧ.: До другата трева. Стихове. 1973; Над полето, сред небето. Стихове. 1979; Навярно вечно. Стихове. 1980; Природи. Стихове. 1985; Пътешествието на бабините очила. Детски стихове. 1985; Стихотворения. 1989.

Е. Трайкова

ИВАНÒВ, Вичо Димов /25.V.1901, с. Петров дол, Варн. обл. – 14.V.1979, София/. Завършва гимназия във Варна /1921/. Следва Худ. академия в София /1928–31/. Гл. библиотекар в Нар. библиотека и музей в Пловдив /1934–44/. Работи в М-вото на информацията, началник отд. „Литература, изкуство и театър“ в Радио София, съветник в КНИК. Зав. отд. в БТА /1944–58/. Дир. на Бълг. култ. център във Варшава /1958–64/.

Първата си статия публикува през 1924 в сп. „Възраждане“. Сътрудничи на списанията „Хиперион“, „Българска мисъл“, „Българска книга“, на вестниците „Заря“, „Пладне“, „Завой“, „Бран“, „Кормило“, „Щит“, „Литературен глас“ и др. През 1925 изнася публични сказки за Ив. Вазов, П. К. Яворов, Р. Тагор и др. писатели. Кръгът на творческите му интереси е широк – разкази, повести, лит. портрети, очерци за актьори, художници, истор. личности, театр. критика и др. Композиционен център в първата му книга с разкази – „Бунт“, е трагичната атмосфера след Септ. въстание /1923/. По-късно създава ярки худ. образи – бездомни, гладуващи, пострадали от войната, невинно убити след Деветоюнския преврат /1923/ и Септ. въстание. През 30-те г. следва реалистична линия на изображение, стреми се към обогатяване на езика, към по-голяма точност и стегнатост на фразата. Психол. характеристика на героите става по-убедителна. През 1951–55 И. установява приятелски връзки с бележити чеш. и словаш. културни дейци – Й. Плева, В. Пекарек, Зд. Нейедли, Вл. Шмерал и др., чиито образи претворява в книги. Като дир. на Бълг. културен център във Варшава общува с Я. Ивашкевич, Вл. Броневски, М. Домбровска, Л. Кручковски, В. Мах, Й. Лец, за които по-късно пише в книгата си „Те останаха в моите спомени“. Превежда „Невчесани мисли“ на пол. сатирик Ст. Йежи Лец.

СЪЧ.: Мъдростта на Рабиндранат Тагор. 1925 /1926/; Бунт. Разкази. 1926; Четири имена. Хр. Ботйов, П. К. Яворов, Д. Дебелянов, Вл. Мусаков. 1926; Смъртта на Умара. 1932; Два свята. 1932; Как живеят някои. Повести и разкази. 1933; Две повести. Конят и детето. Старецът от тухларницата. 1933; Марсел Пруст и Достоевски. Сравнителна студия. 1935; Пътят на Васил Левски до бесилката. 1935; Пейо К. Яворов като поет и човек. 1935; Възпоменателна книга за Васил Левски /в съавт. с Хр. Цанев/. 1937; Идеи и личности. 1937; Пушкин в своята графика. 1937; Иван Мещрович и неговото изкуство. 1938; Образи и отражения. 1939; Нешо Бончев – първият български критик. 1939; Дни и нощи. 1939; Заглъхналата гора. 1939; На село. Повести. 1940; Николай Павлович. Живот, творчество и писма. 1940; Йордан Йовков – певецът на Добруджа. 1940; През полето. Разкази. 1943; Следите се губят. Повести и разкази. 1945; Портрети от близо и далеч. 1946; Другари и врагове. Разкази. 1949; Чехословашки образи. 1955; Там, гдето пее Вълтава. Очерк. 1956; Хора на изкуството. Писатели, художници, артисти. Очерци. 1957; Цено Тодоров. Живот, личност, творчество. 1957; Рафаел Михайлов. 1964; Под небето на Полша. Впечатления, разкази и лит. очерци. 1966; Станислав Доспевски. 1966; Владимир Димитров – Майстора. 1968; Ценко Бояджиев. Албум. 1968; Далечни и близки. 1968; Петко Абаджиев. Албум. 1969; Георги Велчев. Албум. 1970; Как живееха някои. Избр. повести и разкази. 1970; Преслав Кършовски. Монографии. 1971; С мисъл и порив. 1972; Майстори на сцената. Очерци. 1975; Те останаха в моите спомени. 1976.

ЛИТ.: С т е ф а н о в а, Й. Вичо Иванов. Лит. анкета. 1981.

Й. Стефанова

ИВАНÒВ, Йордан Николов /6.I.1872, Кюстендил – 29.VII.1947, София/. Завършва Кюстендилското педагог. у-ще /1889/ и слав. филология във Висшето у-ще /дн. Соф. ун-т, 1892/. През 1892–94 специализира в Лозанския ун-т /Швейцария/, където се запознава с езиците и литературите на роман-

ските народи, изучава лат. ез., палеография, основно усвоява фр. ез. и става един от най-добрите му познавачи в Б-я. Учител по бълг. и фр. ез. в Сливенската мъжка гимназия /1894–98/, лектор по фр. ез. в Соф. ун-т /1899–1906/. Като секретар на Бълг. търговско агентство в Солун /1906–08/ има възможност да обиколи Македония и атонските манастири, да издири и да събере ценни лит. и истор. паметници и материали. Хоноруван частен доц. /от 1909/, редовен доц. при Катедрата по бълг. и слав. литератури в Соф. ун-т /от 1911/, извънреден проф. /от 1917/, редовен проф. и ръководител на Катедрата по бълг. литература /1925–42/. Проф. по бълг. ез. и литература в Нац. у-ще за живи източни езици в Париж /1920–23, 1927–30/. Редовен чл. на БКД /дн. БАН/ от 1909.

И. развива широка научна дейност, работи в няколко области: лит. история и фолклор, етнография и езикознание, история и археология, епиграфика и палеография. Той е един от най-изтъкнатите представители на бълг. филологическа наука. Придържа се строго към фактите, винаги борави с изворите, отлично познава старите езици, отнася се критично към материала, всестранно доказва оценките и изводите си, притежава богата научна ерудиция, владее основните европ. езици. Много често се насочва към нерешени или спорни въпроси, във всяко свое изследване се старае да даде научен принос. И. започва научната си дейност със статии и изследвания, посветени на слав. съдба и слав. култура /„История на славянските литератури“, „Славянската взаимност в миналото и сегашното“, 1898–99, „Пангерманизмът, панславизмът и югославският съюз“, 1902, и др./. Твърде голямо внимание отделя и на учебниците за ученици и студенти, главно по фр. език. Постепенно интересите му се съсредоточават във филологическите и истор. дисциплини и особено в историята на старобълг. литература. Широката подготовка му позволява да решава някои въпроси комплексно – като историк, археолог, етнограф, езиковед и лит. историк. Такъв е първият му голям труд „Северна Македония“ – цялостна истор. монография върху Кюстендилския край, изключително ценна и богата по съдържание, плод на упорити самостоятелни проучвания. В множество истор. студии И. решава важни въпроси във връзка с Брегалнишката и Велбъждската епископия, Самуиловата столица Преспа, Асеновата крепост и Бачковския манастир, старобълг. и виз. пръстени, гръцко-бълг. отношения преди черковната борба, средновековна София и др. Някои от студиите му са резултат от археологическите разкопки, които той прави.

И. посвещава ценни изследвания на етнографията на Македония /„Българите в Македония“, „Македонският въпрос от историческо, етнографско и статистическо гледище“, на фр. ез., и др./. Автор е на няколко ценни студии в областта на диалектологията, старобълг. изкуство и фолклора. В големия му труд „Български народни песни“ е дадена обстойна и задълбочена цялостна характеристика на бълг. песенен фолклор. В богатото научно наследство на И. най-голям дял заемат трудовете му по история на бълг. литература, поточно – на старобълг. литература и отчасти на Възраждането. Привърженик на филологическия и култ.-истор. метод, той изследва лит. явления и проблеми в тясна връзка с цялостното културно развитие на бълг. народ. И. отдава първостепенно значение на книжовните паметници на миналото; тяхното издирване и обнародване смята за своя най-важна научна задача. Увлечението, с което работи в тази област, е достойно за възхищение. Той обикаля всички важни книгохранилища на старобълг. книжовни паметници в Б-я и в чужбина. Добре подготвен палеограф, отличен познавач на старобълг., на виз. и новогрц. език, към всяко издание на текст И. пристъпва като към научен проблем; издаването се съчетава с научно изследване. Събирателската и издателската дейност на И. е свързана органически с основното проучване на истор. развитие на бълг. литература. За това свидетелствуват забележителните му трудове „Български старини из Македония“, „История славеноболгарская“, „Св. Иван Рилски и неговият монастир“, „Богомилски книги и легенди“, „Старобългарски разкази“, „Жития на Св. Иван Рилски“. В тях И. помества огромен брой старобълг. и някои възрожд. паметници – от надписите, приписките, подписите върху икони, фрески и др. до значителни книжовни произведения, като словата на Климент Охридски, Сказанието на Черноризец Храбър, творбите на Евтимий Търновски, службите и житията за св. св. Кирил и Методий, Зографската история, Паисиевата история и др. Само в „Български старини из Македония“ освен надписите, приписките, бележките са издадени 60 забележителни книжовни произведения, повечето открити или за пръв път обнародвани от него. Придружителните бележки към тях твърде често се превръщат в самостоятелни научни изследвания.

През 1906 И. открива зографски текст на Паисиевата история и го издава в отделна книга /1914/. Той обнародва точно текста и обстойно го проучва. И. не само решава въпроса за автентичността му /правилно смята, че принадлежи на перото на Паисий/, но пише и обширен очерк за делото на хилендарския монах. Такъв характер има и изключително ценната книга „Богомилски книги и легенди“, където са поместени основните произве-

дения на богомилската книжнина. Освен общата характеристика на богомилската литература всички отпечатани творби са придружени с обстойни встъпителни статии, които всъщност са научни студии. В историко-генетичния, текстологичния и идейния анализ, в многобройните съпоставки с грц. и лат. извори ярко проличава рядката начетеност на учения. Трудът „Богомилски книги и легенди", незаменим в научната литература и до днес, започва с обстоен увод върху произхода, същината, разпространението и значението на богомилството, като се изтъква неговият демократичен и прогресивен характер. Заслугата на И. за широкото и правилно осветляване на това голямо идейно и социално движение е безспорна. Огромна стойност има и обемната антология на средновековната бълг. белетристика „Старобългарски разкази" /публикация на текстове, новобълг. преводи, коментар и библиогр. бележки/.

И. е автор и на голям брой студии и статии по отделни въпроси на старобълг. литература. Той е извънредно взискателен кам работата си, не обича да повтаря стари и известни неща, винаги се старае да внесе нещо ново в разглежданите въпроси. Заслугите му като изследвач на старобълг. литература са огромни. Научните му трудове са високо ценени в Б-я и в чужбина.

СЪЧ.: История на славянските литератури. 1896; Северна Македония. Истор. издирвания. 1906; Български старини из Македония. 1908 /2 доп. изд. 1931, фототипно изд. 1970/; Гръцко-българските отношения преди църковната борба. 1911; История славеноболгарская собрана и нареждена Паисием иеромонахом в лето 1762. 1914; Българите в Македония. Издирвания и документи за тяхното потекло, език и народност с етнографска карта и статистика. 1915 /1917, 1986/; Населението в Югоизточна Македония. 1917; Св. Иван Рилски и неговият манастир. 1917; La région de Cavalla. Berne, 1918; Les Bulgares et leurs manifestations nationales. Documents historiques, ethnographiques et diplomatiques. Berne, 1919 /2 изд. под загл. Les Bulgares devant le Congrès de la paix. 1919/; La question macédonienne au point de la vue historique, ethnographique et statistique. Paris, 1920; Богомилски книги и легенди. 1925 /фототипно изд. 1970/; Старобългарски разкази. Текстове, новобългарски превод и бележки. 1935; Български народни песни. 1959; Избрани произведения. В 2 т. 1982.

ЛИТ.: Гечева, Кр. Йордан Иванов. Био-библиография. 1974.

П. Динеков

ИВÀНОВ, Мирон Василев /1.VII.1931, София – 7.XII.1988, София/. Завършва гимназия в Брезник /1950/ и фармация във ВМИ, София /1957/. Журналист /1955–61/ във в. „Вечерни новини". Ред. /1961–71/ във в. „Труд", 1971–88 – във в. „Стършел", 1971–75 – в сп. „Септември". За пръв път публикува фейлетон през 1950 във в. „Стършел". Автор е на стотици фейлетони, сатир. разкази, радио- и телевизионни пиеси, театр. пиеси, сатир. повести и романи, филмови сценарии. Приживе са издадени 30 негови книги /архивът му съдържа много непубликувани произведения/. Диктувани от всекидневието, фейлетоните и разказите на И. не са подчинени на конюнктурни цели. Те носят болката и загрижеността на своя автор за мрачните нелицеприятни обществ. явления, за всичко, което е заплаха за човека у самия него. Фантастично-гротескната сатира на И. е богата на внушения. От играта между битовата реалност и социално абсурдното той извлича с неизтощимо въображение парадоксите на култовския тоталитаризъм. Пример в това отношение е романът гротеска „Живей като другите и бъди благословен". Ирониятa, пародията, гротеската в произведенията на И. не са просто творчески похват, а начин да се изрази дисхармонията между човека и света. Малка част от пиесите му са поставени на театр. сцена – „Пачи яйца" /1961/, „Мачово бърдо" /1964/, „Къмпинг" /1969/, „Куклата" /1981/, „Клоунът и момичето" /1988/, „Дядо Йоцо гледа" /1988/, „Обичате ли човешко?" /1989/. Носител е на наградите „Георги Кирков – Майстора" /1979/ и „Чудомир" /1973, 1985, 1988/. Творби на И. са преведени на пол., рум., рус., словаш., укр., фр., чеш. и др. езици.

СЪЧ.: Разсеяните убийци. Хумористична повест. 1958; Какви времена доживяхме! Хумористични разкази. 1960; Просто да не повярваш. Хумористични разкази. 1962; Железни хора. Фейлетони и комични сценки /в съавт. с П. Незнакомов/. 1964; Изпитание на издръжливостта. Хумористични разкази. 1964; Чудото във Въображаево. Хумористична повест /в съавт. П. Незнакомов/. 1966; Делфините. Хумористични разкази. 1969; Полуфабрикати. Разкази. 1971; По суша и море. Хумористични разкази. 1971; Пуяк с брилянти. Хумористични разкази. 1973; Първородният. Повест. 1973; Във вихъра на страстта. Хумористични разкази. 1975; Живей като другите и бъди благословен. Ч. 1. 1975; Новогодишни разкази. 1975; Гневът на чиновника. Разкази и новели. 1978; Живей като другите и бъди благословен. Роман. Ч. 1–2. 1978; Пътуването на Атлантида. Хумористични разкази. 1979; Случаят Хаджиаристотелев. Роман и разкази. 1979; Трендафил лети с ракета. Хумористични разкази. 1981; Гневът на чиновника. Избр. произведения. 1981; Балканска епопея. Повест. 1982; Приказка за лулите и нулите. Приказки. 1982; Един нищожен свръхчовек. Разкази и новели. 1983; Празнична торта. Хумористични разкази. 1983; Наполеон под Вакарел. Хумористични разкази. 1985; С тролейбус около Хеопсовата пирамида. Разкази. 1986; Из лабиринтите. Хумористични разкази. 1987; Аероодисея. Част първа от сатиричен роман сериал за непредубедени читатели „Да имаш да даваш". 1987; Как да бесим вълци. Хумористични разкази. 1988; Византийски победи. Хумористични разкази. 1989; Как

я пеем тази песен. Публицистика. 1990; Ония сънни, радостни години. Сатир. роман. 1990; Илирийски замък. Сатир. роман. 1991.

П. Миронова

ИВАНÒВА, Климентина Илиева /13.II.1940, София/. Завършва гимназия в София /1957/ и българ. филология в Соф. ун-т /1962/. Учителка във Варна /1963/. Аспирант по старобълг. литература /1963–66/, филол.-специалист в Секцията по българ. литература до Освобождението /от 1969/ в Ин-та за литература при БАН. Специализира в Сектора по стара рус. литература в Ин-та за литература /Пушкинский дом/ при АН – Ленинград /1968–69/. Защитава канд. дисертация на тема „Агиографската продукция на Търновската книжовна школа" /1979/. Н.с. /1980/, ст.н.с. /1986/. Преподава стара българ. литература в Соф. ун-т; чете лекции в Свободния ун-т в София /1990–91/. Ред. и чл. на ред. колегия на „Кирило-Методиевска енциклопедия" /1985– /. Носител на Кирило-Методиевска награда на БАН за 1978.

Научните интереси на И. са съсредоточени върху археографски, текстологични и едиционни проблеми, свързани с творчеството на старобълг. писатели, с преводите в средновековната българ. книжнина и разпространението им в другите слав. литератури. Издирва нови преписи на творби за св. св. Кирил и Методий, на произведения от св. Климент Охридски, Константин Преславски, Йоан Екзарх и анонимни книжовници от X в. /„Два неизвестни азбучни акростиха с глаголическа подредба на буквите в среднобългарски празничен миней". – В: Константин-Кирил Философ. Доклади от симпозиума, посветен на 1100-годишнината от смъртта му. 1971; „Цикл великопостных гомилий в Гомилиаре Михановича". – ТОДРЛ, 32, 1977; „Неизвестна редакция на триодния панегирик в състава на триода". – Старобълг. литература, 20, 1987/. Участвува в издаването на събраните съчинения на св. Климент Охридски с текстологична обработка и публикуване на предположително Климентовите слова от великопостния цикъл. Издава пълния текст на „Слово за Сретение" и „Слово за Преображение" от Йоан Екзарх /„Пълен текст на Словото за Сретение от Йоан Екзарх". – ИИБЕ, 17, 1969; „Неизвестен препис на Екзархово слово в състава на Ягичевия Златоуст". – В: Изследвания върху историята и диалектите на българския език. Сборник в памет на чл.-кор. К. Мирчев. 1979/. Намира нови преписи от „Азбучна молитва" и от „За буквите" на Черноризец Храбър; установява някои от източниците на последната творба /„Един вероятен източник на 'За буквите' от Черноризец Храбър". – В: Литературознание и фолклористика. В чест на 70-годишнината на акад. П. Динеков. 1983/. Изучава кирило-методиевските традиции в рус. средновековна книжнина. Значение имат проучванията ѝ върху състава и превода на най-древните сборници от типа на панегириците, чети-минеите и др., възникнали през Средновековието в Б-я. Издирва ръкописи, сродни по тип със Симеоновия сборник /Светославов Изборник от 1073/, Супрасълския сборник и др. /„Неизвестна редакция на Златоструя в сръбски извор от XIII век". – Зборник историје књижевности, 10, 1976; „Агиографско-хомилични сборници с устойчив състав в южнославянските литератури". – Cyrillomethodianum, 5, 1981/. Има приносни публикации за източниците на агиографските творби, създадени от търновските книжовници през XIII–XIV в., сред които на първо място за Патриарх Евтимий и неговите ученици /„Някои моменти от българо-византийските литературни връзки през XIV в." – Старобълг. литература, 1, 1971; „Две неизвестни старобългарски жития". – Лит. история, 1, 1977; „Житийно-панегиричното наследство на Търновската книжовна школа в балканската ръкописна традиция". – В: Търновска книжовна школа. 1980; „Литературни наблюдения върху две похвални слова от патриарх Евтимий Търновски". – Старобълг. литература, 14, 1983/. И. анализира лит. особености на старобълг. творби, разкрива тяхната естетическа стойност и значението им в историята на старобълг. и на другите слав. литератури. Издирва и обнародва неизвестни произведения и нови преписи на старобълг. творби от XIII и XIV в. /„Зографски сборник от края на XIV в." – ИИБЕ, 17, 1969; „Неизвестни служби на Иван Рилски и Михаил Воин." – ИИБЕ, 22, 1973; „За Хилендарския препис на първия Симеонов сборник". – Старобълг. литература, 5, 1979/. Един от основните проблеми в научното творчество на И. е проучването и аналитичното описание на сбирки от слав. ръкописи и изясняването на важни терминологични въпроси, свързани с правописа, езика, произхода на ръкописите и др. И. е автор на археографски бележки за книгохранилищата в Югославия и другаде; съставя библиография за св. Климент Охридски /Климент Охридски. Библиография. 1878–1944. 1966/; превежда старобълг. жития и слова на новобълг. ез. Съст. и ред. на „Стара българска литература. IV. Житиеписни творби". 1986, на „Патриарх Евтимий. Съчинения". 1990. Участвува в нац. и междунар. научни форуми.

СЪЧ.: Български, сръбски и молдовлахийски кирилски ръкописи в сбирката на М. П. Погодин. 1981; В началото бе книгата. Разказ за старобългарската книга и нейната съдба. 1983; Патриарх Евтимий. 1986.

А. Милтенова

ИВАНÒВА, Мирела Цветкова /11.V.1962, София/. Завършва гимназия с изучаване на нем. ез. /1981/ и българ. филология в Пловд. ун-т /1985/. Сътрудник на в. „Литературен фронт“ през 1987–88. От 1988 е редактор в сп. „Икар“.

За пръв път публикува през 1978 в сп. „Родна реч“. Сътрудничи на лит. пер. печат. В поезията на И. традиционните за лириката теми за приятелството, самотата и любовта намират интелектуална интерпретация. Те са само конкретните измерения на много по-сложния, комплексен и болезнен проблем – непрекъснатата нужда от защита и отстояване на неприкосновеността на духовната територия на личността, което означава и защита на нейната цялост. Стихове на И. са преведени на латв., нем. и чеш. език.

СЪЧ.: Каменни криле. 1985; Самотна игра. 1990; Шепоти. 1990; Памет за подробности. 1992.

М. Димитрова

ЙВЧЕВ, Георги Александров /21.III.1929, с. Дрен, Соф. област/. Завършва гимназия в София /1950/ и журналистика в Соф. ун-т /1957/. Кореспондент в Силистра /1957–59/ на БТА, ред. в БТА /1959–61/. Лит. сътр. /1961–66/ на в. „Вечерни новини“. Ред. в ред. „Хумор и сатира“ /1966–82/ и в „Детска редакция“ /1982–90/ на Радио София.

Епиграмно-афористичните сатир. стихове на И. разчитат не толкова на битово смешното, колкото на социално комичното в обществ. живот. Остриият им социален критицизъм е своеобразна интелектуална реакция срещу несвободата на човека в тоталитарното общество. Отличават се с лирико-сатир. си иронична двуплановост и съзнателно търсената песенност на стиха. Стиховете на И. са сатир. импресии за парадоксите на битието. Авторът се стреми да развива нетрадиционни жанрове на сатирата – напр. сатир. поема /„Планета Киборгия“/. Автор е на либретата на сатир. опера „Бокачо“ /1979/ и на буфоопера „Цар и водопроводчик“ /съвм. с Л. Пеевски и Г. Христов, 1972/, която има и телевизионен вариант /1973/. Пише приказки в стихове за деца, където използува карнавално-водевилни елементи, за да осмее вечните човешки недъзи. Негови стихове са преведени на англ., рум., рус., словаш., сърбохърв., укр., чеш. и др. езици.

СЪЧ.: Семеен възел. Хумористични разкази и стихове /в съавт. с М. Топалов/. 1966; Ревю на парадни дрехи. Сатир. и хумористични стихове. 1968; На кон без юзда. Сатир. стихотворения. 1985; Миши късмет. Стихове за деца. 1986; Прозрачна приказка. 1990.

В. Чернокожев

ИГНÀТОВ, Рангел Георгиев /5.XII.1927, Пловдив/. Завършва гимназия в родния си град /1945/ и Нар. военно артилерийско у-ще в Шумен /1949/. Офицер в Сливен, Грудово, Шумен. Ред. в Държ. военно издателство /1953–66/, дир. на Театъра на нар. армия /1971–74/, зам. гл. ред. /1976–80/ на в. „Литературен фронт“.

Темата за войната, проблемите на дълга и патриотизма, съдбата на човека, свързана с армейския живот, са основата на повечето произведения на писателя. Изобразява живо и непринудено онези морални добродетели, които се проявяват в трудни мигове и характеризират най-пълно човешката личност. Някои от творбите на И. са изградени върху документална основа и разчитат на достоверността в изображението. Автор е и на творби за юноши, на няколко драми.

СЪЧ.: Митьо от Равногоре. Разкази. 1954 /1959/; Мечтата на Стоян. Разкази. 1956; Дълг. Роман. 1957; Човешка голгота. Новели. 1959; Късче небе за трима. Повест. 1962 /1966/; Искри от огъня. Разкази. 1964; Могъщият таран. 1965; Сбогом, любов. Роман. 1965 /1968, 1972/; Страната, където слънцето не залязва. Пътепис /в съавт. със Сл. Г. Караславов и Хр. Траянов/. 1967; В сянката на ливадите. Разкази. 1968; Неуловимият Шишко. 1969 /1971, 1974/; Съд на честта. Пиеса. 1974; Човешка голгота. Избр. повести. 1977; За грош надежда. Разкази. 1977; Законодателят и Разпятието. Драми. 1978; Големият жребий. Роман. 1979; През бурята. Роман. 1983; Никога унизен. Худ. публицистика. 1985; Зала 13. Повести и новели. 1987; Цитаделата отговори. Роман. 1990.

Ст. Коларов

ЙГОВ, Светлозар Атанасов /30.I.1945, с. Радуил, Соф. област/. Завършва гимназия в София /1961/ и слав. филология в Соф. ун-т /1966/. Специализира слав. литератури в Белград и Загреб /1967–68/. Асистент в Соф. ун-т /1967–69/, ред. – през 1969–70 във в. „Литературен фронт“, през 1972–77 – в сп. „Съвременник“. Защитава канд. дисертация на тема „Иво Андрич – творческо развитие и художествена структура“ /1978/. Н.с. в Ин-та по изкуствознание при БАН /1976–78/, н.с. в Ин-та за литература при БАН /1978–87/, ст.н.с. /от 1987/. Доц. по слав. литератури в Пловдивския ун-т /от 1985/. Участвува в множество научни форуми в Б-я и в чужбина. Член на СПБ.

За пръв път печата през 1960. Сътрудничи редовно на българ. лит. пер. печат със статии, обзори, рецензии, есета, преводи, студии. Основни области на научните му занимания са историята и съвр. развитие на българ. литература, поетиката на романа и лит. критика, общото и сравнителното литературознание, слав. литератури и лит. връзки, теорията и критиката на превода. Изявява се и в худ. литература с фрагменти, афоризми, есета, разкази, поезия, преводи. И. е между най-активните съвр. оперативни лит. критици. Автор е на мно-

гобройни аналитични портрети на творци и творби от съвр. литература, на предговори към избр. произведения на бълг. писатели. Крит. му фрагменти от далчевски тип, събрани в поредицата „Грозните патета“, са история на съвр. литература в движение, отличават се с проницателни тълкувания и усет за значимото в лит. процес. Широките изследователски интереси закономерно довеждат критика до проблематиката на лит. история. През 1979–81 И. пише своя труд „История на българската литература“, забранен от тоталитарния режим в Б-я. Публикуването на отделни части от историята започва едва през 1990. Това обемно изследване е един от редките опити в Б-я за създаване на цялостна визия на бълг. лит. традиция; синтезира натрупванията на съвр. бълг. лит.-истор. мисъл с оригинална авторска концепция за бълг. литература и редица приносни тълкувания на отделни автори, творби и тенденции. Познавач на клас. и модерната литературна и философска мисъл, И. разкрива в „История на българската литература“ оригинална в методологическо отношение периодизационна схема, основаваща се върху смяната на водещите жанрови формации и редуването на екстравертна и интровертна худ. оптика. В противовес на догматичното разбиране за „двете литератури“ той изхожда от идеята за континуитета на нац. лит. процес. Като критик, изследовател, преводач и съставител И. допринася за представянето на редица световноизвестни писатели в Б-я: Г. Брандес, Т. С. Елиът, А. Камю, М. Бахтин, В. Б. Шкловски, К. Чапек, М. Църнянски, М. Кърлежа, Вл. Десница, Д. Матич, В. Попа, М. Павлович, Й. Христич, Др. Михайлович и др. Голям е приносът му за цялостното представяне на Иво Андрич в Б-я. Студии и статии на И. са преведени на англ., исп., нем., рус., сърбохърв., унг., фр. и чеш. език.

СЪЧ.: Високо при извора. Критики и есета. 1974; Хуманизъм и творчество. Проблеми на съвременната проза и критика. 1978 /1981/; Грозните патета. Критическо ежедневие. 1978–81. 1984; Българийо, за тебе пяха. Лит.-крит. очерци. 1985; Богомил Райнов. Лит.-крит. очерк. 1986; Призори. Фрагменти. 1988; Грозните патета. Кн. втора. 1989; История на българската литература. 1878–1944. 1990 /1991/; Николай Кънчев. Лит.-крит. очерк. 1990; Павел Вежинов. Лит.-крит. очерк. 1990; От Ботев до Йовков. 1991; Български шедьоври. 1992; Иво Андрич. Монографично изследване. 1992.

В. Чернокожев

ИЗМИРЛИЕВ, Тома Димитров /9.IX.1895, Кукуш, Македония – 22.XI.1935, София/. Брат на Хр. Смирненски. Завършва гимназия в Кукуш /1901/. Учи в гимназиите в Солун и Битоля /1908–12/. През 1913 семейството му емигрира в София. Постъпва във Военното у-ще /1913/, чийто кратък курс завършва през 1916. Стипендиант в Цариград /1914/, където завършва гимназия и започва да следва медицина. Принуден е да напусне следването си поради избухването на I световна война. Мобилизиран като офицерски кандидат в 11 макед. дивизия на Южния фронт /1916–18/. Сътрудник на Военнотехн. комисия при ЦК на БКП /1921–23/. Посещава със секретни мисии СССР, Турция, Австрия. Контрольор в Окр. сметна палата в Хасково /1925–32/ и в Соф. обл. сметна палата /1932–35/.

За пръв път печата през 1913 във в. „К'во да е“ с псевд. Голгол. Сътрудничи на списанията „Барабан“, „Българан“, „Червен смях“, „Маскарад“, „Звънар“, на вестниците „Щурец“ и „Утринна хасковска поща“, където редактира „Весела страница“. През 1922–23 заедно с Хр. Смирненски и Н. Тодоров–Фол редактира сп. „Маскарад“, през 1924–25 заедно с Кр. Кюлявков – сп. „Звънар“. Хумористично-сатир. му творчество е жанрово разнообразно, класово ангажирано. Амплитудата му е традиционна за левия хумор от 20-те и 30-те г. – от фриволния бохемски хумор до острата полит. сатира срещу сговористи, социалдемократи, широки социалисти. Хуморът е открито публицистичен. Авторът разчита преди всичко на политически злободневния парт. патос, но притежава и безспорни импровизаторски качества. Понякога дори изненадващата рима засилва хумористичния ефект. Характерен за творчеството на И. е цикълът фейлетони за Митре Шупелката, писани на кукушки диалект. Заедно с Т. Боров редактира първото тритомно издание на съчиненията на Хр. Смирненски /1932–33/. Псевд.: Алфонс Пасифик, Анабел–Ли, Гарабед Бедний, Гарабед, Циклопян, Голголенко, Драка, Звонарчик, Клинчи, Линка, Севдалина, Любичек, Междунн, Момче Македонче, Мъстафиз, Борис Подрумов, Тома, Тома Неверний, Томич, Фома Фомич, Чиновник в оставка, Чичо Тома, Шило, Bavardo и др.

СЪЧ.: Премеждия. Разкази и фейлетони /с псевд. Фома Фомич/. 1930; Смях и жлъч. 1931; Хумор и сатира. 1938; Хумор и сатира. Кн. 1. 1946; Разкази и фейлетони. Под ред. на К. Зидаров. 1947; Избрани произведения. Хумор и сатира. 1955; Краен елемент. Избр. стихотворения, разкази и фейлетони. 1975; Смях и жлъч. Избр. произведения. В 2 т. Съст. и ред. В. Измирлиев. 1985.

В. Чернокожев

ИКОНОМОВ, Тодор Поппетров /29.VIII.1838, с. Жеравна, Бург. област – 28.X.1892, Шумен/. Израства в свещеническо семейство. На 13 г. И. остава кръгъл сирак, расте при двамата си чичовци. Учи в родното си село, в Сливен /при С. Доброплодни/ и в София /при С. Филаретов/.

Завършва Киевската духовна академия /1865/. Учителствува в униатското у-ще в Цариград /1861/, в Шумен /1866–69/ и в Тулча /1870–71/. Деец на борбата за църковна независимост /1861–73/, представител на Тулчанската християнска община в Църковно-нар. събор /Цариград, 1871/, секр. на Епархийския съвет в Тулча /1872/. Защитава възгледа за постигане на самостоятелна бълг. църква – незабавно и с всички средства; през определен период е привърженик на униатската идея, за кратко време се замонашва. Един от организаторите на Богоявленската акция /5.I.1872/. Противопоставя се на проекта на Митхад паша за сливане на тур. с бълг. у-ще. По време на Руско-тур. освободителна война /1877–78/ оказва съдействие на рус. командуване за изграждане на административно управление на Б-я. Полит. си дейност продължава след Освобождението /1878/ – подпредс. е на Учредителното НС, изработило първата бълг. конституция /1879/. Заема високи длъжности в гражд. управление на Източна Румелия /през 1879 е префект на Сливен и Бургас/ и на Княжество Б-я: м-р на вътрешните работи /1880/, кмет на София /1880–81/, окр. управител на Шумен /1881/, предс. на Държ. съвет /1882/, м-р на обществ. сгради, пътищата и съобщенията /1883–84/. Подготвя устава за организирането на земед. каси в страната. Репресиран по време на Стамболовото управление /1887–94/. Оттегля се от полит. дейност и отваря книжарница в Шумен. Към края на живота си се разстройва психически. Умира скоро след несполучлив опит за самоубийство.

С граматическите си идеи, с учебниците и публиц. си дейност И. е един от строителите на новобълг. език. Журналист и вестникар /сред. с Н. Генович – през 1871, при издаването на в. „Турция“, излизал във времето 1864–75/, уредник /от 1872/ на сп. „Читалище“. Сътрудничи в пер. печат още като ученик в София /1859/. В поредицата от статии „Приятелска кореспонденция“ /в. „Турция“/ ратува за светско и прагматично образование, представя детайлна програма за бълг. образователна система. По тези въпроси полемизира с Т. Бурмов. В полит. си статии поддържа идеята за дуалистична българо-тур. държава; разглежда въпросите на нац. идентичност; спори за характера и ролята на бълг. възрожд. интелигенция /„Силата на идеите“. – Македония, 1869; „Една стъпка напред“. – Читалище, 1872/. Най-пълно естетическите му схващания за преимуществото на полезното пред красивото са отразени в „Поезията на природата и нашите нужди“ /сп. „Читалище“, 1871, № 16/. Участвува в дискусия за театъра и ролята му в обществото. Материалист във филос. си възгледи, И. изгражда схващанията си под влияние на рус. революционно-демократ. мисъл. В освободена Б-я той се стреми да застане на надпартийни позиции, издава поредица брошури, в които апелира към полит. разбирателство, нравственост, обществ. справедливост. Голяма популярност сред съвременниците му има поредицата публикации „Писма за Сърбия“ /в. „Марица“, 1882/, излезли по-късно и в самостоятелна книга. В тях посредством успореден анализ на полит. действителност в двете съседни държави се разглежда съществения проблем за копирането на чужди модели и избора на самостоятелен път на развитие. Откъси от „писмата“ са включени в многобройни читанки и христоматии. Особено ценни са мемоарните и автобиогр. произведения на И. Те представят нов тип достоверна литература с амбицията да бъдат история на идеите – собствените и на времето. И. остава горещ привърженик на схващането за ползата от обществ. дейност. Кореспонденцията му не е проучена и издадена.

СЪЧ.: Нова българска читанка. Русчюк. 1867 /1868, 3 разш. изд. 1868, 1874/; Читанка за приготвяне към граматиката. Русчюк – Пловдив – Битоля. 1867; Пълна читателница. Русчюк. 1868; Воскресник или Черковно въсточно песнопение. Цариград. 1872; Избирането на българский екзарх. Цариград. 1872; Ръководство за словосъчинение на българский язик. Виена. 1875 ; Българска граматика. 1881; Писма за Сърбия. 1883; Кой ще бъде виновний. 1886; Мемоари. 1897; Мемоари. Подбор, ред. и предг. Т. Жечев. 1973.

ЛИТ.: Т о д о р о в, Ив. Т. Икономов и дейността му в служене на българския народ. 1821; Ж е ч е в, Т. Тодор Икономов. Монография. 1975.

К. Михайлов

ИЛИЕВ, Георги /Георги Илиев Георгиев/ /25.VII.1881, с. Тарфа, Чаталджанско – 18.VII.1961, Ст. Загора/. Учи 2 г. в Духовната семинария в Цариград. Завършва реална гимназия в Ст. Загора. Лежи в цариградските затвори /1902–04/, заточен в Мала Азия /1904–05/ за бунтовна дейност. Учителствува няколко години. Завършва строит. инженерство в Мюнхен /1914/. Работи продължително време в Областното инженерство в Ст. Загора.

Първите си лит. творби публикува в списанията „Смях“ и „Българан“. Ред. /1934–41/ на сп. „Гребец“. Печата във в. „Остен“, сп. „Хризантеми“, в. „Литературни новини“. Дебютирал като поет, И. е считан за един от основоположниците на фантастичния жанр в бълг. литература, с предпочитания към социално-нравствената проблематика. В романа „О-Корс“ въображението се стреми да открие ония възможни граници във времето, където човечеството ще бъде заставено да избере доброто и любовта като автентични измерения на хуманността. Прогностичните функции на худ. изображение в романа са подчинени на идеята за

еволюцията като непрекъснато рушене и съграждане на нравствени и естетически ценности. Същата идея И. застъпва и в романа си „Теут се бунтува“, награден от М-вото на просвещението през 1934. Характерен белег на творбата е социално-психологическият ракурс към определен тип обществ. взаимоотношения. Движението на И. от фантастичното към реалистичната фактура на худ. действие /от „О-Корс“, през „Теут се бунтува“ към „Повест за Нанти“, „Три капки кръв“ и „От вятър отвени“/ слага отпечатък не само върху проблематиката. То обогатява психол. съдържателност на персонажа и придава нова обемност на сюжета, който надхвърля частния случай, за да изрази идеала на писателя за една хармонична личност и за общество, способно да предложи повече алтернативи за човека. Поетичното творчество на И. не се отличава със сериозни постижения и оригиналност, но е доказателство за продължителния интерес на автора към вътрешния живот на личността, към нейната връзка със социалната действителност. Псевд.: ГИЛ, Пиери, Георги Смирнов, Г. И. Смирнов, Ausgerütscht, S. Saltans.

СЪЧ.: Тъжни напеви. Лирика. 1906; Горести. Лирика. 1921; О-Корс. Роман. 1930; Теут се бунтува. Роман. 1933 /1983/; Повест за Нанти. 1937; Три капки кръв. Повест. 1940; От вятър отвени. Роман. 1946.

Л. Бумбалов

ИЛЍЕВ, Константин Илиев /16.X.1937/, с. Горно Павликене, Лов. област/. Завършва гимназия за чужди езици в Ловеч /1956/ и нем. филология в Соф. ун-т /1961/. Учител по нем. ез. в с. Врабево, Лов. област. Спец. в М-вото на просветата. От 1968 е редовен аспирант в Хумболтовия ун-т в Берлин, където специализира театрознание и защитава канд. дисертация върху драматургията на Фр. Дюренмат /1972/. Драматург в театър „Н. Й. Вапцаров“ – Благоевград /1973/, в театър „София“ /1978/ и в Нар. театър „Ив. Вазов“ в София /от 1984/.

И. принадлежи към т. нар. трета вълна бълг. драматурзи, които през 70-те г. формират новия профил на нац. драматургия. Творчеството му се отличава със специфична драматургична поетика, естетико-нравствена проблематика и съвр. филос. рефлексия. Пиесите му очертават широк кръг от тематични и жанрови пристрастия. Българската нац. история е основен обект на драматургичната интерпретация. И. тръгва от мащабното платно на епичната драма, рушейки утвърдени идеологически клишета и установени стереотипи на традиционната антифашистка пиеса /„Музика от Шатровец“/ и нар. драма на колективизацията /„Босилек за Драгинко“/, преминава през сложните аналитични форми на психол. пиеса /„Прозорецът“, „Нирвана“/, за да стигне до крайния драматургичен експеримент – монодрамата /„Великденско вино“/. В пиесите му се коментират, разминават или сливат два тематико-образни пласта: достоверният – хроникално-епичен, и драматико-психологичният, тези на традицията и документа и на свободната авторова инвенция. И. експериментира с творческите методи на Б. Брехт, А. Стриндберг, със стилови нац. особености и установени драматургични похвати. Постоянно ядро в драматургичния модел на автора е проблематизирането на граничната ситуация на избор, който детерминира социалните и нравствените устои на личността. Този инвариантен модел предопределя и аналитико-ретроспективния принцип в развитието на действието. И в най-новите си творби И. търси непознат и неочакван ракурс към драматургичната интерпретация на познати теми, образи и мотиви /„Одисей пътува за Итака“, „Червено вино за сбогом“/. Автор е на романа „Френско магаре“, характерен с автобиогр. си основа и мироглед-но-философска рефлективност. Драмите на И. са поставяни от професионални театри в Б-я, в Австрия, Русия, Полша, Чехословакия, Естония и другаде.

СЪЧ.: Музика от Шатровец. Босилек за Драгинко. Великденско вино. Пиеси. 1986; Нирвана. През октомври без теб. Прозорецът. Пиеси. 1987; Френско магаре. Роман. 1989.

М. Иванова

поет. 4 II 2004

ИЛЍЕВ, Стоян /Стоян Илиев Димитров/ /2.V.1932, с. Маломир, Ямбол. област/. Завършва педагог. у-ще в Ямбол и философия в Соф. ун-т /1958/. Ред. /1958–60/ във в. „Народна младеж“, зав. отд. „Критика“ /1963–66/ на сп. „Септември“, зам. гл. ред. /1966–67/ на в. „Литературен фронт“ и на изд. „Бълг. писател“ /1969–71/. През 1963 защитава канд. дисертация в Московския ун-т на тема „Диалектика на субективното и обективното в лириката“. Н.с. /1967/, ст.н.с. II ст. /1981/ и ст.н.с. I ст. /от 1985/ в Ин-та за литература при БАН. И. навлиза в лит. живот в края на 50-те г. като оперативен лит. критик сред група млади автори от кръжока „В. Воденичарски“ в Соф. ун-т. Вълнуват го текущи полит. събития, лит.-худ. прояви, развитието на нови таланти. В крит. си оценки И. е взискателен, понякога и педантичен, но поощрява разнообразни и смели худ. търсения. Основните му постижения са в областта на лит.-истор. творчески портрет, очерк, авторски профил, монографично изследване. Насочва се към значими и проблемни худ. явления и драматични писателски съдби; чрез обилен биографичен материал се стреми пределно да ги доближи до днешния бълг.

читател. Творци от няколко поколения – П. К. Яворов, Д. Дебелянов, Т. Траянов, Н. Лилиев, Ивайло Петров, намират в И. добросъвестен портретист-летописец. Кръгът на изследователските му интереси се разширява непрекъснато – вниманието му е насочено към проблеми на бълг., фр. и рус. символизъм, на сатирата, на личностните обвързаности и взаимоотношения на бълг. писатели. Стреми се да преодолее наукообразния академизъм, идеологическите схеми и да реабилитира конкретно-истор. подход при изследване и интерпретация на автори и проблеми. Съст., ред., автор на встъпителни текстове на сб. по естетика и история на литературата: „Слово и символ. Из естетиката на европейския символизъм“ /1979/, „Яворов. Раздвоеният и единният. Нови изследвания“ /1980/, „Теодор Траянов. Нови изследвания“ /съвм. със Здр. Петров и Хр. Йорданов, 1987/, „Блуждаеща естетика. Българските символисти за символизма“ /1992/; „П. К. Яворов. Стихотворения“ /1992/.

СЪЧ.: Незавършени портрети. 1967; Спор за поезията и критиката. 1969; Противоречивият свят на Яворов. 1976; Естетическите програми на френските и руските символисти. 1979; Пътищата на българските символисти. 1981; Теодор Траянов – грядущ и непознат. 1983; Дебелянов – между греха и разкаянието. 1985; Николай Лилиев – син на обезверен жребий. 1987; Ивайло Петров и неговите герои. 1990; Любовта на поетите. 1992.

Л. Цветков

ИНДЖÒВ, Никола Иванов /30.IX.1935, Бургас/. Израства в семейство на бежанци от Беломорска Тракия. Завършва Икон. техникум в Бургас /1953/, следва във ВИНС – Варна и във ВИИ – София /1949–54/. Учи исп. ез. в Хаванския ун-т /1958/. През 1958–65 работи последователно в сп. „Младеж“, Радио София, в сп. „Български воин“. От 1965 до 1990 е гл. редактор в Бълг. телевизия, зам. гл. редактор на сп. „Отечество“, гл. редактор на „Литературен вестник“. На дипломатическа работа в Куба и Мексико /1970–82/,, гл. ред. на в. „Камбана“ /1991/.

За пръв път печата стихове през 1953 в сп. „Септември“. Споделя порива и самозаблудите на т. нар. априлско поколение в бълг. литература за хуманно обновяване на социализма. Не отбягва задължителните през застойното време теми, но ги разработва човешки, непредубедено. Положителна роля за това изиграват пределната отвореност на худ. му поглед към света, социалната му контактност, живият му интерес към различни хора и събития. И. сродява своя читател с непознати светове в родината и в далечна чужбина. В подхода му има нещо преселническо, дори „конквистадорско“, което го приближава до Н. Гумильов. Прозорецът на експреса е обикнатият зрителен ъгъл, дневниковите бележки – предпочитана жанрова форма. Принос на И. е представянето пред бълг. читател на Латинска Америка – география, история, етноси, значими представители на своеобразната ѝ култура. Преводач и съст. на сборниците „Петото слънце. Поезия на маите и ацтеките“ /1984/, „Поезия на убити латиноамерикански поети“ /1989/. И. оползотворява своята стихотворна техника и разказваческо изкуство в преводите си на испаноезични класици и съвременни творци – „Фуенте овехуна“ от Лопе де Вега, 1972, произведения от В. Хара, Рубен Дарио и др.

СЪЧ.: Предчувствие. Стихотворения.1959; Балада за Камен болшевика. Поема. 1962; Пътища и любов. Стихотворения. 1964; Тихол с петела. Поема. 1965; Вечерна ръкавица. Стихотворения. 1967; Дългосвет. Поеми. 1970; Сантиментален марш. Худ. публицистика. 1970; Ден днешен. Пътеписи /в съавт. със С. Северняк/. 1971; Кубамар. Социогр. очерк. 1974; Висоти и подножия. Пътеписи. 1977; Всекидневен човек. Стихове. 1977; Лотос, винтовка, рало. Впечатления от Лаос. 1977; Попътна повест. Роман. 1981; Всекидневно човечество. Худ. публицистика. 1984; Лунна родина. Стихотворения. 1985; Предчувствие. Стихотворения и поеми. 1985; Отдалече път и надалече. Худ. публицистика. 1987; Избор на звезда. Поеми. 1988.

Л. Цветков

ИНКЬÒВ, Димитър Янакиев /10.X.1932, Хасково/. Завършва Минен техникум в Перник /1951/ и театрознание във ВИТИЗ /1958/. През 1952–61 е редактор в сп. „Наука и техника за младежта“, откъдето е уволнен, а редакцията е разтурена с обвинение, че насажда преклонение пред западните технологии. През 1965 емигрира в Германия. Работи /1966–91/ в Радио „Свободна Европа“, където създава и поддържа с псевд. Велко Верин рубриките „Хумористичен разказ“ и „Весела неделя“. Живее в Мюнхен.

Започва да публикува стихове и очерци през 1949 във в. „Рудничар“ /Перник/. Ред. на ученическия месечен бюлетин „Млад техник“, кореспондент на в. „Изгрев“. Автор на пиесите „Изгревът“, „Легенда за Айденларската гора“, „Дъщерята се завръща“, „Голямата печалба“, играни през 1960–65 в театрите в Хасково, Пловдив, Русе и др. През 1958 в Германия излиза на нем. ез. фантастичната повест на И. „Скок през вековете“. От 1974 публикува проза за деца на нем. ез.; автор е на около 80 книги. Техни отличителни особености са динамичната фабула, разгърната най-често в домашна среда, и закачливият диалог, изграден на принципа на вариативната повторителност. Дебютната му книга в областта на детската литература – „Куклата, която искаше да има бебе“, е посочена сред най-добрите творби на годината. През 1977

излиза „Пътешествие до Люточушкония“ – повествование с детски сюжет, но с открита политико-сатир. насоченост, предизвикало положителен отзвук в пресата и радиото. През същата година сп. „Brigite“ започва да публикува серията разкази „Аз и моята сестричка Клара“, издадени в различни страни в неколкомилионен тираж. Творби на И. са превеждани на англ., грц., дат., иврит, исп., итал., кит., кор., португ., срб., тур., унг., фински, фламандски, фр., хол., швед. и яп. език. Негови произведения са поместени в школски учебници в Германия, Австрия, Швейцария и Гърция, в редица латиноамер. страни.

СЪЧ.: Хитрата мишка. Приказки за деца. 1991; Весела неделя. Хумористични разкази и фейлетони. 1992; Куклата, която искаше да има бебе. Приказка. 1992.

С. Беляева

ЙРЕЧЕК /Jireček/, Константин Йосиф /24.VII.1854, Виена – 10.I.1918, Виена/. Роден в семейството на Б. Шафарикова, дъщеря на слависта Павел Шафарик, и министерския съветник Йосиф Иречек. Завършва гимназия в Терезианум /1872/. Учи срб. и хърв. език. Общува с Ами Буе, В. Д. Стоянов, Гр. Д. Начович. След провъзгласяването на Германската империя през 1871 семейството се установява в Прага. През 1875 И. се сближава с М. Дринов и д-р К. Стоилов; изучава бълг. език. Завършва Карловия ун-т в Прага с докторат по история на българите и славяните /1875/. Редовен проф. по всеобща история с оглед на славянската /1884–93/ в същия ун-т и по история на слав. народи и техните съседи във Виенския ун-т /1893–1918/. По покана на Княжество Б-я през 1879–84 И. живее в Б-я. Гл. секр. на М-вото на нар. просвещение /1879–81/, м-р на Нар. просвещение /1881–82/ и предс. на Учебния съвет при м-вото /1883/. Дир. на Нар. библиотека в София/1884/. В края на годината е избран за професор в Карловия ун-т и отпътува от Б-я. Редовен чл. /1884/ и почетен чл. /1898/ на БКД /дн. БАН/. Чл. на Виенската АН /1898/. Почетен чл. на Бълг. археологическо д-во /1903/. Първите публикации на И. са 71 реферата върху слав. книги /с подпис – Č-/, обнародвани в Časopis Českého Musea. Още във Виена започва да събира и през 1872 отпечатва в ПСп /Браила/ библиогр. опис „Книгопис на новобългарската книжнина. 1806–1870“. През 1893 Ал. Теодоров-Балан го замества в тази дейност с изработената нова библиография за 1641–1877. Първоначалните интереси на И. са към средновековна Сърбия. Постепенно бълг. тематика става централна в изследванията му. Докторската му дисертация „История на българите“ прераства по-късно в задълбочен истор. труд. Преведена е на няколко езика, непрекъснато допълвана и преработвана. Тя е първата цялостна научна история на Б-я; в нея е обхванат периодът от древността до 1873. Учен с широка култура и ерудиция, И. възстановява истор. достоверност, изследва прецизно истор. извори и избягва смесването на фолклор и действителност. В Б-я И. заедно с М. Дринов, В. Д. Стоянов и П. Каравелов е инициатор за възобновяването на дейността на БКД. С авторитета си привлича чуждестр. учени за сътрудници в изданията му – ПСп и СбНУ. На 24.II.1882 като министър на нар. просвещение връчва изработения от него правилник, с който освобождава научното учреждение от попечителството на м-вото. Участвува в организирането на учебното дело и в създаването на много култ. ин-ти в Княжеството. Събира и обработва огромен научен материал за миналото и настоящето на страната. В кн. „Българското княжество“ И. представя важно политико-географско, икон., демографско, етнографско и дори статистическо изследване на проблемите в държавата. Особено внимание проявява към въпросите на нац.-истор. специфика на научните изследвания /рецензии за няколко съобщения на В. Н. Златарски: „Писмата на византийския император Романа Лакапена до българския цар Симеон“; „Студии по българската история. Приемниците на Омуртаг. Кой е бил Черноризец Доксов“; „Два неизвестни български надписи от IX в.“ – Archiv für slav. Philologie, 1899, bd. XXI/. Сътрудничи на сп. „Наука“, „Учебен вестник“, „Журнал научно списание“, „Искра“, „Светлина“. В СбНУ отпечатва „Етнографските промени в България от основаването на Княжеството“ /1891, № 5/. Редовно участвува в списването на ПСп /„Стари пътешествия по България от XV–XVII столетие“, 1883, № 3, 4, 6, 7; „Рилский манастир“, 1885, № 18; „Погановски поменик“, 1889–91, № 7/. И. прави експресивен анализ на миналото и настоящето; представя психофизическа характеристика на населението. Неговите научни изследвания имат комплексен характер /„Приложение към античната география и епиграфика на България и Румелия“. – ПСп, 1882, № 2/. Интересът на И. към Б-я, започнал с отпечатването на библиогр. опис и статия за потушаването на Априлското въстание /препечатана от чеш. сп. „Osveta“ във в. „Марица“, № 10, 12 септ. 1878/, не намалява след отпътуването му от страната. Постепенно научните му занимания се съсредоточават върху византийската история, но до смъртта си И. поддържа кореспонденция с проф. Ив. Шишманов, проф. Л. Милетич, проф. Ал. Теодоров-Балан. Псевд.: К. И., д-р К. И.

СЪЧ.: Книгопис на новобългарската книжнина. 1806–1870 /Bibliographie de la Littérature bulgare moderne. 1806–1870/. 1872; История на българите: чеш. Dějny nàroda bulgarskeho. 1876; нем. Geschichte der Bulgarien.

1877; рус. История булгар. Варшава, 1877; История болгар /2 изд., Одеса/. 1878 /прев. Ф. К. Браун и В. Н. Палаузов, изд. В. Е. Априлов/; бълг.: Търново, 1886 /прев. Н. Д. Райнов и З. Бояджиев/; 1939 /прев. Ст. Аргиров/; б. г. /прев. А. Диамандиев и Ив. Раев, ред. В. Н. Златарски/; 1978; унг. A bolgarok törtenite. 1899; Heerstasse von Belgrad nach Konstantinopol. 1877; Упътване за събиране географически и археологически материали. Съобщава... 1883 /отпеч. от ПСп, 1883–84, № 5/; Българското Княжество /прев. Г. Бенев/. 1878; Княжество България. 1891 /нем. Das Fürstenthum Bulgarien/. Неговата повърхнина, природа, население, духовна, културна, управленска и новейша история. I. Българска държава /прев. от нем. ез. Ек. Каравелова/. II. Пътувания по България /прев. от чеш. Ст. Аргиров/. 1899 /1974/; Балканските народи и техните културни и политически стремежи. – Бълг. сбирка, 1909, № 7 /също в отделен отпеч., б. г./; Диаманди Андреев Ихчиев /възпоменателни бел./, б. г.; История на сърбите. Т. 1–4. 1922–23; Български дневник. 30 окт. 1879 – 26 окт. 1884. /Прев. от чеш. Ст. Аргиров/. 1–2. 1930–32; Из архива на К. Иречек. 1–2. Преписка с българи. Документи за обществ.-полит. и култ. история на България от 1871 до 1914. 3. Преписка с чужденци. Документи за научната, култ. и полит. история на славяните и някои неслав. народи в Европа. 1870–1914. Подбор и подг. П. Миятев. 1953–63.

ЛИТ.: Боров, Т. Слово за стогодишнината на българската библиография. – Год. ББИ, 1952–53; Арнаудов, М. Строители на Българското духовно възраждане. 1954; Честуване 100 год. от рождението на К. Иречек. – Год. ББИ, 1954; Миятев, П. Връзки и сътрудничество на Г. Н. Златарски с К. Иречек през 1881–1893 по запазена тяхна преписка. 1955; Ангелов, Д. Иречек и българската историческа наука. – В: Чехословакия и България през вековете. 1963; Миятев, П. К. Иречек и българо-чехословашките културни отношения /1876–1918/. По случай 120-год. от рождението му. 1974; Боров, Т. Българският дневник на Иречек. 1930. – В: Книга и литература. 1981; Периодика и литература. Т. 1. 1982.

Д. Димитрова

ИСА̀ЕВ, Младен /Младен Исаев Младенов/ /7.VI.1907, с. Балювица, Михайловгр. област – 14.V.1991, София/. Начално образование получава в родното си село, през 1922 се записва в Механотехн. у-ще в София, откъдето е изключен заради участие в ученическа стачка. Учи в гимназията в Берковица, участвува в Септемврийското въстание /1923/. През 1925–26 е ученик в гимназията във Враца, след което емигрира в Югославия и живее сред полит. емигранти. Изпраща къси разкази в сп. „Наковалня“. След амнистия И. се завръща в Б-я, известно време живее в родното си село, през 1929 идва в София, свързва се с млади пролетарски писатели. Завършва средно образование във Враца като частен ученик /1932/. Ред. на в. „Ехо“ /през 1931–32/ и на сп. „Наша мисъл“ /през 1932/. Изданията са инкриминирани от полицията като комунистически. И. е арестуван и няколко месеца е в Соф. и Старозаг. затвор. През 1933–42 работи като чиновник в СБП. Сътрудничи със стихове, статии и рецензии, с преводи от рус. ез. на антифашистките издания „Работнически литературен фронт“, „Кормило“, „Звезда“, „Щит“, „Нова литература“ и др. Заради нелегална дейност е съден по процеса на ЦК на БКП /1942/. Интерниран е в концлагерите „Гонда вода“, „Кръсто поле“ и „Св. Кирик“ /1942–43/. Освободен, няколко месеца пребивава в родния си край, след което отново идва в София. Участвува като военен писател-доброволец във II световна война /1944–45/. Секр. /1944–47, 1956–58/, зам.-предс. /1962–66, 1980–88/ на СБП; зам. гл. ред. /1958–60/ на в. „Литературен фронт“, ред. /1960–67/ в сп. „Български воин“. Нар. представител в VI–VIII НС.

Още с първите си стихосбирки „Пожари“, „Жертви“, „Ведрина“ И. откликва на остри социални проблеми, пресъздава актуални събития. Лирич. изповеди на поета са изпълнени с бодрост, вяра в доброто; те са неспокоен летопис на преживяното. Отразяват съдбата на младия човек, който напуска селото и идва в големия град. В някои от най-сполучливите си творби И. изобразява красотата на родния край, многобагрието на пейзажа, закърмил трайна обич към Родината. Патриотичното чувство е силно и вдъхновено, долавя се в почти всяка стихосбирка на автора и през късните години на творчеството му. И. създава много антивоенни произведения – и по време на II световна война, и по-късно, когато ядрената заплаха надвисва над човечеството. Описва преживяванията си на фронта, в Унгария и Австрия, като изразява хуманистичните си вълнения, прославя подвига на обикновения войник. Много от творбите му са проникнати от размисъл за гражд. призвание на таланта, отразяват авторовото остро и проникновено отношение към промените в родината и в света. Когато пише за деца и юноши, И. също търси онези проблеми, които възпитават патриотична гордост, разказва за миналото и настоящето на своя народ, възкресява образи, които живеят трайно в нац. памет. В публиц. си книги, в статиите и в мемоарите си той очертава широк кръг от въпроси, свързани с формирането на творческата личност, рисува отделни представители на бълг. литература между двете световни войни. Разкрива своето верую на автор, който застава на страната на трудовите хора и споделя в поезията си тяхната социална участ. И. превежда „Избрани стихотворения и поеми“ от А. А. Блок /1960, 1973/, „Евгений Онегин“ от А. С. Пушкин /1957, 7 изд./, „Кавказки пленник“ /1940, 1949, 3 осн. прераб. изд. 1959/ и др. Съставя сб. „От изгрева ти се родих.

Бълг. революционна поезия. 1944–1984". 1984. Псевд.: Оса, Пролетаров.

СЪЧ.: Пожари. Стихове. 1932; Жертви. Стихове. 1934; Ведрина. Стихове. 1936; Вироглавци. Весели стихове за деца. 1938; Горско юначе. Стихове за деца. 1933 /1945/; Дечко Боримечко. 1938; Сърненцето от планината. 1938; Тревожна планета. Поеми. 1938; Затвореното сърненце. Разкази. 1941; Моите другари. Детска книжка с картинки. 1941 /1942, 1944/; Пролетна радост. Разкази. 1941; Човешка песен. Стихове. 1941; Война. Избр. лирика. 1945; Сърненцето. Разкази за деца. 1945; Сърце юнашко. Весели истории. 1945; Четирите кученца. Приказка в стихове. 1945 /1948, 1949, 1950/; Огъня. Лирика. 1946; Изгубеното агънце. 1947; Поема за винтовката. 1947; Чудният свирец. Избр. стихове за деца и юноши. 1947; Дивото мече. Повест за деца. 1948; Поема за Вапцаров. 1948; Младост. Стихове. 1949; Звезда на мира. Лирика. 1950; Избрана лирика. 1951; Нашата земя хубава. Отбрани творби за деца и юноши. 1952 /1955/; Бойна младост. 1953; Великани. Нарисува Г. Попов. 1953; Земя и герои. Стихове за деца. 1953; Кротки, диви и грабливи. Картинна книга за малките. 1954; Обич. Стихове. 1954; Шоколадовият завод. 1954; Стихотворения и поеми. 1955; Под слънцето на Китай. Стихотворения. 1956; Стихотворения и поеми. 1957; Стихотворения и разкази за деца и юноши. 1957; Ясни далечини. Лирика. 1959; Мъжество. Стихове. 1960; Лирика. Избр. стихотворения. 1961; Зеленото дърво. Стихотворения. 1963; Крила. Стихотворения за деца и юноши. 1964; Приказна земя. Стихотворения и разкази за деца и юноши. 1964; Революционни балади. Стихотворения. 1964; Високи сини планини. Стихове и разкази за деца. 1966 /1969, 1975/; Замфир Попов. Биогр. очерк. 1966 /библ. за ученика – 8 изд./; Щедрост. Лирика. 1966; Избрани творби. В 2 кн. 1. Лирика, поеми, балади. 1930–1950. 2. Лирика, поеми, балади. 1951–1966. 1967; Партизанска поляна. 1967; Таралежова ръкавица. Епиграми. 1968; Хайдушко кладенче. Стихотворения за деца и юноши. 1968; Висина. Лирика. 1969; Стихотворения. 1970; Покой за тебе няма. Лирика. 1971 /1975/; Петрохански вечери. Лирика. 1972; В прекрасния свят на поезията. Очерци и есета. 1973; Гневът. Септемврийска поема. 1973 /1981/; Човекът посреща слънцето. Стихове. 1974; Високи сини планини. Стихове за деца. 1975; В страната на слънцето. Стихотворения и разкази за деца и юноши. 1977; Избрана поезия. В 2 т. 1977; Незабравимото. Мемоари. 1976 /1979/; Апология на слънцето. 1978; Избрани преводи. 1979; Избрани произведения. В 3 т. 1981; Завиждам на птиците. 1981; Огъня. 1982; Звездни мигове. Лирика. 1983; Избрани стихотворения. 1983; Антология манускрипта. 1984; Стихотворения. 1985; Епоха. Стихотворения. 1986; Избрани творби. В 4 т. 1987; Дървото на любовта. Любовна лирика. 1989; Слънцето. Стихотворения за деца. 1989.

ЛИТ.: Л и к о в а, Р. Младен Исаев. Лит.-крит. очерк. 1960; К о л а р о в, Ст. Младен Исаев. Лит.-крит. очерк. 1977; Ц а н к о в, Ат., М. Д о й р е н с к а. Младен Исаев. Био-библиогр. очерк. 1977; К о л а р о в, Ст. Младен Исаев. Лит. анкета. 1980; Г р и г о р о в а, Л. Младен Исаев. Бълг. писатели за деца и юноши. 1987; К о л а р о в, Ст. Черти на поетиката на Младен Исаев. 1988.

Ст. Коларов

ИСÀЕВА, Людмила Антонова /1.III.1926, Провадия – 17.IX.1991, София/. Завършва гимназия /1944/ и Педагог. ин-т /1948/ в Шумен. Участвува в бригадирското движение в Димитровград и на язовир „Копринка" /1948–49/. Сътр. на Радио София /1949–55/, ред. в отдел „Поезия" на изд. „Бълг. писател" /1964–90/. Завършва живота си със самоубийство.

За пръв път печата през 1936 във в. „Звънче". Поезията ѝ се отличава с вглъбеност, емоционална овладяност и елегично-изповедна интонираност. Теми на лир. размисъл са необратимият ход на времето, нетрайността на нещата и чувствата, творчеството като акт на осмисляне и надмогване на житейските противоречия. Действеното жизнелюбие и нравствената самовзискателност на поетическия „аз" се съчетават с изострен усет за дисхармонията в съвр. технизиран свят. Това поражда състояние на самота и резигнация, които обаче са просветлени от копнеж по хуманна търпимост и духовна взаимност между хората. Стихотворения на И. са преведени на англ., араб., грц., нем., пол., рум., рус., сърбохърв., тур., унг. и фр. език.

СЪЧ.: Сърцето говори. Стихове. 1957; Лирична биография. 1963; Истина. Стихотворения. 1967; Не позволявайте света да остарява. Стихотворения. 1970; Сърцевина. Стихотворения. 1975; Изповед. Стихотворения. 1976; Стихотворения. 1978; Съдба. 1979; Писма от бялата къща. 1984 /1987/; Чувства. Стихотворения. 1986.

С. Беляева

Й

ЙОВЕВА, Румяна /Румяна Йовева Николова/ /23.X.1938, Каспичан/. Завършва гимназия в Нови пазар /1956/ и българ. филология в Соф. ун-т /1964/. Учителка в с. Бозвелийско, Варн. област /1964–65/, Провадия /1965–68/, Шумен /1968–79/. През 1979 защитава канд. дисертация на тема „Философско-историческите романи на Емилиян Станев" в Ин-та за литература при БАН. Специализира по проблеми на поетиката в Ленинград /1983/. Асистентка /1980/ и доц. /1984/ във ВПИ „Константин Преславски" в Шумен, където чете курс лекции по методика на литературата.

Интересите на Й. са насочени главно към новата българ. литература. Специално внимание посвещава на съотношението между худ.-идеологическите и поетологическите аспекти на лит. творба. Поставя елементите на поетиката – жанр, сюжет, време и пространство, повествователна стратегия – във функционална взаимозависимост спрямо социалните и психоемоционалните характеристики на лит. персонаж. Тази зависимост се осветлява както в плана на диахронията /прозата на Ем. Станев и разказите на Г. П. Стаматов/, така и при анализа на единични худ. структури /„Тезата за полемиста в 'Песен за човека' от Н. Й. Вапцаров". – Българ. език и литература, 1979, № 5; „Обективното време в романа 'Под игото'". – Пак там, 1980, № 5; „Бай Ганьо – мит и реалност". – Лит. мисъл, 1989, № 5; „Художествена словесност, литературна наука, култура". – Сб. „Общуване и култура", 1989/.

СЪЧ.: Философско-историческите романи на Емилиян Станев. 1981; Георги П. Стаматов. За някои страни от поетиката на разказа. 1985.

С. Беляева

ЙОВКОВ, Йордан Стефанов /9.XI.1880, Жеравна, Бург. област – 15.X.1937, Пловдив/. Детските и юношеските години на Й. преминават в родното му място, където получава основно образование /1895/. Завършва гимназия в София /1900/; учителят му по литература – поетът Ив. Грозев, му предсказва бъдеще на писател. След дипломирането си живее в Добруджа, където се преселва семейството му. През 1900 е назначен за учител в с. Долен извор. Завършва ШЗО в Княжево /1902–04/, като по време на обучението си публикува първата си творба – стихотворението „Под тежкия кръст" /в. „Съзнание", № 9, 26.X.1902/. В началото на 1904 се записва студент в Юридическия ф-т на Соф. ун-т, но смъртта на баща му осуетява следването му. Есента на 1904 Й. се завръща в с. Долен извор и учителствува в различни добруджански села до 1912, когато е мобилизиран. Участвува в Балк. и Междусъюзническата война като командир на рота. През юни 1913 е ранен край Дойран, а месец по-късно е повишен в чин. След войните Й. се установява в София и работи като ред. в сп. „Народ и армия", където в № 1 публикува докум. очерк за Балк. война – „Утрото на паметния ден". След като списанието престава да излиза, Й. е принуден да търси работа и с помощта на Гр. Василев е назначен за библиотекар и ред. на сп. „Преглед на Министерството на вътрешните работи и народното здраве" в Отделението за социални грижи и благотворителност. Остава на работа до есента на 1915, когато отново е мобилизиран и изпратен в гр. Ксанти, а година по-късно е командирован в ред. на в. „Военни известия". След края на I световна война настъпва един от най-тежките периоди в живота на Й. II национална катастрофа го заварва в Добрич. След трудни дни, изпълнени с душевни терзания и материални несгоди, и след като Добруджа е окупирана от румънците, Й. минава нелегално границата и се установява във Варна, където е учител до есента на 1920. След застъпничество на приятели от София е назначен в българ. легация в Букурещ. През 1920–27 е редовен сътрудник по печата; постоянно е понижаван в длъжност, поради което в края на 1927 напуска легацията. Последните десет г. от живота му са изпълнени с творчески труд и изтощително напрежение, което се отразява на здравето му. Неизлечимо болен, през есента на 1937 заминава на лечение в Хисаря. Поради влошено състояние е опериран по спешност в Католическата болница в Пловдив, но след 24 часа Й. умира. Погребението му в София се превръща в манифестация на нар. любов и признателност.

Й. дебютира като поет. През 1902–11 публикува стихове /общо 31/ в различни пер. издания – в. „Съзнание", списанията „Пробуда", „Художник", „Ново време", „Ново общество" и „Бисери". Лириката му не се отличава с особено богатство и разнообразие на мотиви – започнал като социален поет, по-късно Й. трансформира социалния протест в резигнация, в печал и умора. Първата си белетристична творба – „Овчарова жалба", с подзаглавие „Старопланинска легенда" – Й. публикува в сп. „Просвета" през 1910. Годините, прекарани по фронтовете на трите войни, предопределят тематиката и персонажите в по-нататъшното му творчество. Военните си творби Й. започва да печата от началото на 1913 /„Утрото на паметния ден"/; до 1917 името му се среща и по страниците на списанията „Звено", „Съвремен-

на мисъл“, на вестниците „Слово“, „Демократически преглед“, „Военни известия“ и „Отечество“. Откроява се импресиите „Те победиха“, „На старата граница“, „Безотечественици“, „Ехо“, разказът „Балкан“ и повестта „Земляци“. В докум. си очерци Й. обективно свидетелствува за войнишките делници и празници – баталните очерци са ярки худ. свидетелства за преживяното по време на войната – от първия й ден до нейния трагичен край. В тях редом с летописеца присъствува и есеистът; синтезът се постига чрез емоционално овладяване на военната тема, пречупена през индивидуалното впечатление. Й. идва в бълг. литература с една болка, която пронизва всичко, написано от него за войните, и от която се ражда специфичният му хуманизъм. В баталната му проза няма ожесточение, викове на омраза. Хуманизмът му се възвисява до философска позиция, очертана от житейския опит и познание за човека и човешката душа. Написаното за войната е едно „не!“ на взаимното изтребление между хората и „да!“ на хуманизма и красотата. Най-значимите си военни творби Й. събира в излезлите през 1917 и 1918 2 тома „Разкази“. Въпреки че на 2 пъти по-късно се връща към баталните сюжети – веднъж с новелата „Последна радост“ /1920/ и след 1 десетилетие с разказите „Бели рози“, „Другар“, „На стража“, Й. изчерпа темата, преди да е приключила самата война за Б-я. В известен смисъл тези последни творби са равносметка, сумирала постиженията и недостатъците на периода, през който авторът израства и се налага като писател от нац. величина. Ако с „Последна радост“ Й. прави своеобразна рекапитулация на темата за войните, с повестта „Жетварят“ /1920/ възвестява завръщането си към сюжетите и проблемите на бълг. село. В развитието му на белетрист това е началото на процес, който окончателно оформя идейно-естетическия му свят. „Последна радост“ е кръстопътна книга – в нея са събрани завършекът на един етап и началото на друг. Сборникът определя координатите на Йовковия худ. свят, в който етично и естетично се оказват неразчленими; явленията и персонажите разкриват истинската си същност и смисъл, потопени в атмосферата на традиционната добродетелност и красота. И въпреки че отсъства от Б-я цели 7 г., тъкмо в чужбина Й. подготвя трайното си присъствие в нац. дух. и лит. живот чрез сборниците „Последна радост“, „Старопланински легенди“, „Вечери в Антимовския хан“, „Женско сърце“ и романите „Чифликът край границата“, „Ако можеха да говорят“, както и незавършения роман „Приключенията на Гороломов“, драмите „Албена“, „Боряна“, „Обикновен човек“ и комедията „Милионерът“. Ако Ив. Вазов е патриотичното, а Елин Пелин – социалното самосъзнаване на българина в нац. ни литература, Й. е неговото нравствено и естетично самопознаване. Подобно на тях той обгръща цялостно нар. живот – от раждането на човека до неговата смърт; в мирен труд и война, в мигове на радост, скръб и религиозно преклонение. По този начин Й. се утвърждава като класик на бълг. литература, отбелязал след Вазов и Елин Пелин нов етап в худ. самосъзнаване на нацията. Той търси и разкрива сложната и противоречива душевност на човека, копнеещ за красив и нравствен свят. Моделът му за човешко поведение съчетава проверените през вековете морални и естетически максими със скрижалите на житейска философия, съобразена с настъпилите промени в Б-я след войните. Мирогледната си доктрина писателят изгражда върху три начала: човека, труда и природата. Й. е убеден, че нарушаването на това триединство изправя обществото пред трагични изпитания. Още в повестта „Земляци“ ракурсът, от който изобразява войната, отвежда към проблема за непоправимо нарушената връзка между селянина и земята. В този смисъл повестта е не толкова разказ за военните стълкновения, колкото за последиците от тях – за копнежа у селянина по родното село. Войната унищожава бълг. селянин не само физически, но прекъсва и връзката му със земята, разрушава го нравствено. По-късно в сб. „Вечери в Антимовския хан“ Й. отново се връща към същия проблем, като причините за отчуждаването на човека от земята са по-различни. На насилието писателят противопоставя труда и близостта с природата: общуването с нея прави хората здрави, красиви, отношенията им – прости и ясни. „Вечерите“ са ясновидско прозрение за пагубните последици от прекъсната връзка с прамайката природа. Долавяйки тази тенденция много по-рано, Й. открива непреходна тема за нашата нац. литература. Пространствата на неговия худ. свят, определени от етичното и естетичното начало, обуславят мотива за нравственото прераждане – толкова често интерпретиран от Й. Доверието и вярата в изначалната доброта на човека – това са позициите, от които изобразява героите си. В моралистичния му патос се съдържа упрек към наситената с катастрофи и размирици, с въстания и войни съвременност. В социалния и духовния хаос, обхванали страната, Й. търси нравствени пътища за разрешаване на противоречията и социалните конфликти, за осъществяване на мечтаната от него хармония. Поради това силата на неговите худ. внушения не е и не трябва да се търси в идеологията, а в изобразяването на човешките добродетели, в страданията на хората, в превратностите на съдбата, в крушенията на човешките мечти и най-сетне – в изобразяването на

бълг. природа. Силата на Йовковия хуманизъм не е в социалната му ангажираност, а в категоричната му етичност. Пръв в бълг. литература Й. разкрива диалектиката на красотата – като сила, в която се срещат съзиданието с разрухата, животът със смъртта, щастието със скръбта: от Сали Яшар до Сарандовица, от Албена до Боряна. Й. издига женската хубост в езически култ, пред който се прекланят героите му. Греховни или добродетелни, носещи разруха или съзидание, те са белязани с хубост, поставяща ги над другите – дори и тогава, когато грехът тежи на съвестта им, хубостта стопява ожесточението и го заменя с прошката на възхищението и преклонението.

Като драматург, още с първата си пиеса Й. сътворява свят, изтъкан от етика и красота, в чиито пространства доброволно се самозаточва, измъчван от алтернативите на моралното и естетичното начало у човека. Тяхното съчетаване разширява психол. и филос. хоризонти на бълг. драма, отбелязвайки нов, по-висок етап в нейното развитие. В развитието си като творец Й. преминава сложни етапи, които очертават посоката от национална към общочовешка проблематика, като по този начин сътвореното от него надхвърля рамките на бълг. литература и се съизмерва с постиженията на европ. и световната худ. мисъл. Това обяснява интереса към Йовковото творчество в чужбина и нарастващия брой преводи в различни страни. 70 негови книги са преведени на над 25 езика, а отделни творби на Й. – на над 37, сред които и араб., виетн., кит., перс., финл., хинди, швед., яп. и др. езици.

СЪЧ.: Разкази. Т. 1–2. 1917–18; Жетварят. 1920 /2 прераб. изд. 1930/; Последна радост. 1926 /2 изд. под загл. „Песента на колелетата“, 1933/; Старопланински легенди. 1927; Вечери в Антимовския хан. 1928 /с предг. от П. Константинов, 1988/; Разкази. Т. 1–3. 1928 /1929, 1932/; Албена. Драма. 1930; Милионерът. Комедия. 1930; Боряна. Драма. 1932; Чифликът край границата. 1934 /1987/; Женско сърце. 1935; Ако можеха да говорят. 1936; Обикновен човек. Драма. 1936; Събрани съчинения. В 7 т. /предг. П. Пондев/. 1956; Събрани съчинения. В 6 т. /под обща ред. и предг. С. Султанов/. 1970 /1976, 1978, 1983/; Те победиха. Военна проза. 1982; Разкази. Предг. П. Динеков. 1983; Избрани разкази. Ред. и предг. С. Султанов. 1986; Съчинения. В 2 т. Предг. С. Султанов. 1989; Разкази. В 2 т. Съст., ред. В. Русева. 1992.

ЛИТ.: Йордан Йовков /1880–1937/. Лит. сборник. 1938; Николов, М. Творческият път на Йордан Йовков. 1938; Велчев, В. Йордан Йовковите „Старопланински легенди“. Лит.-естетически опит. 1939; Минков, Цв. Йордан Йовков. Живот и творчество. 1939; Митов, Д. Б. Белетристи. А. Страшимиров, Елин Пелин, Йордан Йовков. 1939; Василев, Гр. Спомени и писма. 1940; Иванов, В. Певецът на Добруджа. 1940; Мешеков, Ив. Йордан Йовков. Романтик-реалист. Лит.-крит. студия. 1947; Минев, Д. Йордан Йовков. Документи и свидетелства за живота и творчеството му. 1947 /2 изд. под загл. „Йордан Йовков. Спомени и документи“, 1969/; Казанджиев, Сп. Срещи и разговори с Йордан Йовков. 1960; Василев, Ст. Естетически проблеми в творчеството на Йордан Йовков. 1961; Пондев, П. Майстори на разказа. Елин Пелин и Йордан Йовков. 1962; Антон Страшимиров, Елин Пелин и Йордан Йовков в спомените на съвременниците си. 1962; Панова, И. Вазов, Елин Пелин, Йовков – майстори на разказа. 1967 /1975, 1989/; Василев, М. Йордан Йовков. Майстор на разказа. 1968; Султанов, С. Йовков и неговият свят. Лит. етюди. 1968 /1971/; Гайдова, Ж. Препоръчителна библиография по случай 90 г. от рождението на Й. Йовков. 1970; Георгиев, Ст. Език и стил на Йордан Йовков. 1979; Дюгмеджиева, П., Св. Георгиева и др. Йордан Йовков. 1880–1937. Био-библиографски указател. 1980; Сарандев, Ив. В света на „Старопланински легенди“. 1980; Йордан Йовков. 1880–1980. Нови изследвания. Съст., ред. М. Шишкова, Ив. Сарандев. 1982; Цанев, Г. Йордан Йовков. 1982; Сарандев, Ив. Йордан Йовков. Жизнен и творчески път /1880–1937/. 1986; Йовкова, Д. Йордан Йовков. Спомени, записки, писма. 1987; Добрев, Д. Поетиката на Йовковия разказ. 1989; Велчев, В. Свят на героика и красота – „Старопланински легенди“. 1992; Страници за Йордан Йовков. Творчеството на писателя в българската литературна критика. 1992.

Ив. Сарандев

ЙОРДАНОВ, Александър /Александър Йорданов Александров/ /13.II.1952, Варна/. Завършва гимназия във Варна и бълг. филология във ВПИ – Шумен /1976/. През 1973–75 е зам. гл. редактор на в. „Студентски глас“ /Шумен/. Лит. ред. в Агенция София-прес /1977–78/, аспирант /1979/ и н.с. /1986/ в Ин-та за литература при БАН. През 1985 защитава канд. дисертация на тема „Литературната критика на българския модернизъм /Димо Кьорчев, Иван Радославов, Гео Милев/“. Специализира по проблеми на поетиката в Полша /1987, 1988/, участвува в междунар. и нац. научни конференции и конгреси. Нар. представител в VII ВНС и в XXXVI НС /председател на последното от 1992/. Зам. гл. ред. /1990/ и гл. ред. /от 1991/ на в. „Век 21“.

Лит. историк, критик и публицист, изследовател на бълг. литература от Освобождението /1878/ до наши дни, автор на множество статии по въпроси на съвр. полит. действителност. Осветлява малко проучени възлови моменти от историята на бълг. крит. мисъл, пренебрегвани по конюнктурни идеологически съображения – критическите възгледи на модернизма, приноса на кръга „Мисъл“ в нац. лит. развой, крит. дело на Ив. Мешеков, Вл. Василев и др. Интересът му към личностното начало в лит. процес е реализиран в поредица от портретни статии за П. К. Яворов, А. Каралийчев, Н. Хрелков, Д. Габе, Г. Джагаров, Й. Радичков, Л. Дилов,

Д. Вълев и др. Следи текущите промени в съвр. лит. живот и откликва със статии и рецензии, в които предмет на анализ много често е творчеството на млади автори. Статиите и етюдите в книгата „В сянката на думите“ сочат широкообхватност на наблюденията /от Ив. Вазов до представители на съвр. лирика/ и са обединени от идеята за особената свързаност и комуникативност на лит. явления. Разкрита е истор. променливост на худ. структури – символи, изобразителни принципи, идеи, „вечни теми“. Представени са, от друга страна, многообразните прояви на диалогичност в литературата: между „свое“ и „чуждо“ в границата на „своята“ традиция, между съвр. поезия и нац. история, поезия и научно-техническа цивилизация. Ред. и съст. на т. 2 от „Събрани съчинения“ на Н. Райнов /в 5 т., 1990/; съст., ред., автор на предг. на „Студии, статии, есета“ от Д. Кьорчев /1992/; съст. на „Студии, статии, полемики“ от Вл. Василев /1992/; коментар на сб. „Блуждаеща естетика“ /1992/.

СЪЧ.: Личности и идеи. 1986; В сянката на думите. 1989.

М. Шишкова, В. Балевски

ЙОРДАНÒВ, Недялко Асенов /18.I.1940, Бургас/. Завършва гимназия в родния си град /1957/ и българ. филология в Соф. ун-т /1962/. Учител в Малко Търново /1962–63/. Драматург в Бург. драмат. театър „А. Будевска“ /1963–83/ и негов худ. ръководител /1983–90/. Гл. ред. /1980–88/ на алм. „Море“. Драматург на театър „Възраждане“ – София /от 1990/. Поезията на Й. е своеобразно явление в съвр. българ. лирика – отнасят я към т. нар. поезия на ежедневието, с устойчив тематико-идеен център – явленията и фактите от прозата на делника. Тя е откровено автобиографична, открито изповедна, житейски земна и реалистична. Отличителни черти на поетиката ѝ са ритмизираният и музикален стих, непосредствената самоизява на лирич. герой /тъждеството му с авторския „аз“/, лиризацията на битовата предметност и емоционалната наситеност на преживяванията. Авторовата откровеност, задушевната изповедност и самокритичност са само първият пласт в многоизмеримостта на тази поезия. Зад тях прозират игровата нагласа, асоциативността, съзнателният стремеж да се демаскират и изобличат поведенските шаблони, автоматизмът и приспособленството във всекидневието. Активната личностна позиция и нравственият максимализъм определят основното семантично ядро в лириката на Й. То присъствува както в младежките творби на патриотично-революционна тематика, така и в любовните стихове, в по-късните лирич. откровения. Успоредно с творческото съзряване на поета еволюира и поетиката му. Директната изповедност и „наивитет“ се превръщат в съзнателен худ. способ, в особен вид стилизация на поетичния изказ. Житейската равносметка сгъстява драматизма на лирич. тон, засилва неговата условност и метафоричност, подчертава раздалечаването между авторовия „аз“ и лирич. персонаж. Филос. резигнация, самоиронията, поетичният експеримент очертават ново равнище в интерпретацията на познати теми и мотиви. Най-голям успех Й. постига в жанра на интимната любовна лирика, в нравствено-психол. поема. Значителен дял в творчеството му заемат стихотворенията и поемите за деца и юноши. Интересни и занимателни, те възпитават нравствени стойности и добродетели у децата.

Й. е автор на значително драматургично творчество. Пиесите му гравитират към лирическото направление в съвр. българ. драматургия. Поетът търси драматургичен изказ за дискутиране на острите проблеми на своето поколение – социално-битови и нравствено-психологически. Осветлява ги през романтичната призма на гражд. смелата позиция и етика. Пиесите му са разнородни по жанр, структура и стилистика. В тях се откроява иманентен действен модел – напрегната интрига /често в стила на криминалната сюжетност/ с неочаквани ходове и психол. обрати, градирано емоционално напрежение, опоетизиране на бита. Водеща е ролята на морално-етичната проблематика и нравствено-психол. катарзис. Устойчив похват в пиесите на Й. е включването на лирични и прозаични текстове – стихове, песни, писма, послания. Те създават втория семантичен пласт в творбите му – откровено поетичния, в някои случаи с ироничен и сатир. подтекст. Персонажите му са очертани като пълнокръвни човешки характери, поведението им е разчетено между житейската правдоподобност и поетическата инвенция. Постижение в драматургията му са пиесите „Любов необяснима“ /1974/ и „Мата Хари“ /1983/. Те разработват антифашистката тема с нови изразни средства. С драматургично новаторство са белязани някои от последните творби на поета – „Убийството на Гонзаго“ /1989/, „Поезията на Трендафил Акациев“ /1991/, „Има нещо гнило в Дания“ /1992/. Авторът свободно интерпретира клас. лит. образци, култ. и идеологически модели с оглед съвр. идейно-нравствени и худ. внушения. Професионален драматург, Й. създава в нач. на 70-те г. т. нар. авторски театър. Тази линия намира продължение в „авторски филм“ – „Кажи ми, Кармен“ /1978/. Автор е на телевизионни постановки, сценарии за игрални филми и театрални студии /„Моят Хамлет“, „Чайка“/. Носител е на награди за режисура и драматургия на нац. прегледи за драма и театър. Пиеси на Й. са пре-

ведени и поставяни в Белгия, Германия, Русия, Белорусия, Украйна, Литва, Естония, Полша, Чехия, Словакия, Унгария, Финландия и др.

СЪЧ.: Всичко ще изпитаме. Стихове. 1963; Едно дете говори с баща си. Поема. 1964; Когато ставаме бащи. Стихове. 1965; И все пак любов. Стихотворения. 1968; Ние не вярваме в щъркели. Пиеса. 1968; Ние сме на 25. Пиеса. 1969; Аз се казвам Красимир. Поема за деца. 1972; Лирика. 1973; Мотопедът. Лирич. комедия. 1973; Младостта си отива. Стихове. 1977; Пиеси. Въпрос на принцип. Любов необяснима. Мотопедът. 1977; Развод по български. Пиеса. 1978; Красимир и Владимир. Поеми. 1978 /1988/; Любовна лирика. 1958 /1978, 1979/; Имате ли огънче. Комедия. 1980; Няма време. Стихотворения. 1981; Страшни смешки – смешни страшки. Роман в стихове за деца. 1982; Стихотворения. 1983; Мата Хари. Пиеса. 1983; Любов необяснима. Стихотворения и поеми. 1986; Вълкът и седемте козлета. Приключения опасни за герои сладкогласни. Крокодил посред Балкана. Детски пиеси. 1986; Любовна лирика. 1987; Остаряваме бавно. Стихотворения. 1990; По следите на един полицейски документ. 1991; Не остарявай, любов. 1991; Поет на социализма и демокрацията. Трендафил Акациев преди и след 10 ноември. Сатир. сборник. 1992.

М. Иванова

ЙОРДАНÒВ, Руденко Радев /4.IV.1946, Русе/. Завършва средно образование в Бяла /1964/ и медицина във ВМИ в Пловдив /1973/. Лекар в Районната болница в Бяла /1973–76/ и в Първостепенната окр. болница в Русе /1976–90/. Зам. гл. ред. на лит. алм. „Светлоструй" /Русе/. Нар. представител в VII ВНС /1990–91/.

Главните проблеми в прозата на Й. са духовната несигурност и нравствените дилеми на съвременника, търсенето на собствената идентификация и морални устои в един свят на релативизиращи се ценности. На основата на богат жизнен материал писателят пресъздава специфичния духовен облик на разнородни социални групи – от селянина до интелектуалеца, от столичния сноб до съвр. социален хищник. Повествователната му палитра съчетава разнообразни изобразителни подходи, но епичната полифония винаги е подчинена на основния идеен център на творбите. Сюжетите увлекателно разплитат частната интрига, но не достигат истината за подмолните процеси и трагичните въпроси на социалната действителност.

СЪЧ.: Четирите годишни времена. Разкази и новели. 1973; Четвъртък и дните след него. Повести. 1981; Лука Блажени. Повести. 1984; Светлина и спокойствие. Роман. 1987; Времето, което ни разделя. Разкази и новели. 1989.

Цв. Трифонова

ЙОРДАНÒВ, Юлиян Цаньов /7.X.1931, Фердинанд, дн. Монтана/. Завършва гимназия в родния си град /1949/ и българ. филология в Соф. ун-т /1956/. Учител /1956–60/, работник /1960–61/, ред. /1961–62/ във в. „Учителско дело", лит. сътрудник и зав. отдел в Дома на литературата и изкуствата за деца и юноши /1962–69/, гл. ред. /1969–76/ на сп. „Деца, изкуство, книги", гл. ред. в изд. „Отечество" /1976–91/.

Й. е един от лит. критици, посветили се изцяло на детската литература и поставящи нейната проблематика на широк култ. фон. Преодолявайки регионалния подход към лит. факти и явления, Й. ги проектира върху сложните социални процеси на съвременността. Проявява вкус към обобщенията, към закономерностите на лит. развой, от който творчеството за деца е неразделна част. Съчетава интереса към актуалното и злободневното с трайно влечение към клас. ценности в българ. и чуждестр. литература. Обединява психол. с теоретичния подход, прилага и някои елементи на структуралния анализ.

СЪЧ.: Път през детските книги. Лит.-крит. статии и изследвания. 1981; Литература на днешното детство. Статии. 1984; Портрети от книжната лавица. Лит.-крит. очерци. 1988.

Л. Григорова

ЙÒСИФОВ, Веселин /Веселин Йосифов Колев/ /21.VI.1920, Чирпан – 3.IX.1990, София/. Завършва гимназия в Стара Загора /1938/ и право в Соф. ун-т /1942/. Участвува във II световна война /1944–45/; на фронта редактира вестниците „Тунджански боец" и „Шейновец". Чл. на ред. колегия /1946–49/ на в. „Работническо дело". В периода 1950–66 е последователно редактор, завеждащ отд. „Лит. теория и критика", член на ред. колегия и зам. гл. редактор на в. „Литературен фронт". Чл. на ред. колегия /1966–89/ на в. „Стършел", зам. гл. ред. /1966–71/ на сп. „Наша родина", гл. ред. /1971–90/ на в. „Антени". Предс. на СБЖ /1976–86/. Чл. на ЦК на БКП /1976–90/.

За пръв път Й. печата във в. „Кръгозор" /Ст. Загора/ през 1933. Помества през 30–40-те г. лит. и публиц. материали във вестниците „Литературен глас", „Заря" и др., по-късно – в централния пер. печат. Изтъкнат българ. публицист с остро и темпераментно перо, бърз рефлекс, участник в редица полемики, получили противоположни оценки. Авторската му рубрика „От сряда до сряда" на страниците на в. „Антени" е сред ярките явления в българ. публицистика. В нея Й. последователно и страстно защитава българ. нац. съзнание, подчертава връзките между различните епохи на българ. култура и държавност; почитта към познавачите на българ. култура и история редува с безпощадна ирония срещу всяко /и най-високопоставеното/ невежество по нац. въпроси. Сплав от злободневни

и стратегически проблеми, колоната „От сряда до сряда“ е пример за авторска рубрика от съвр. журналистическо гледище: разкрива неизтощима асоциативност, уравновесява магазинното, монтажното, колажното поднасяне на факти и коментари. Още в нач. на 70-те г. Й. поставя в рубриката въпроса за приоритета на екологическата проблематика пред агресията на икономизма и технократията. Постоянна е нетърпимостта му към упадъка на бълг. език в литературата и публицистиката; реагира срещу прояви на езикова посредственост и претенциозна неграмотност. Интересът на Й. към бълг. лит. история произтича от усета му за многовековното развитие на нац. култура, за нейните приноси в общослав. и общоевроп. цивилизация. Като гл. редактор на в. „За буквите“, в който редовно пише „приписка на съвременния българин“, като защитник на рубриката „Българистика и българисти“ във в. „Антени“ Й. популяризира възлови публикации на най-крупни съвр. българисти – акад. Д. С. Лихачов, проф. Р. Айпетмюлер, проф. Р. Бернар, проф. Р. Пикио и др., както и открития на бълг. учени медиевисти. Статиите и изследванията на Й. за Ц. Гинчев, Ив. Вазов, З. Стоянов, П. К. Яворов, К. Христов, Б. Шивачев, Гео Милев, П. Матеев, Л. Стоянов, М. Грубешлиева, В. Ханчев и др. са написани с широта и често в полемика с академичното литературознание. Предпочита традициите и приносите на писатели с леви убеждения. В лит.-крит. памфлети, реплики, участия на Й. в дискусии се отразява времето на идеологически конфронтации, на обвързаност между полит. и естетическите критерии. Въпреки това лит. критик успява да запази самостоятелна ориентация сред новостите в бълг. литература. Той е сред първите, които забелязват и оценяват дарования като Й. Радичков, Ив. Петров, П. Вежинов; от друга страна, Й. различава с усет естетическата и общокулт. недостатъчност на шумно рекламирани или саморекламиращи се автори. Роден сатирик, Й. е автор на полит. памфлети и лит.-крит. фейлетони, в които следва традициите на Л. Каравелов и З. Стоянов. Полемиката придобива импровизационен блясък и особен сарказъм, когато опонентите са слабо запознати с бълг. проблеми, когато личи техният епизодичен интерес към една „периферна“ страна . Лит.-крит. му фейлетони взимат на прицел „академическото“ скудоумие, салонно-елитарния снобизъм, криворазбраната мода, езиковата немара. Обвиняван често в догматизъм, Й. остроумно разобличава създаващите се поредни догми на всеотрицания, подражателства, раболепия. Сатир. му стрели са насочени срещу превъплъщенията на ретроградността, еснафщината с нови претенции, консуматорството, бездейността /нищоправеца/, нихилизма – национален, социален, глобален.

СЪЧ.: Статии за български писатели. 1958; Съвременници. 1963; Прицели. 1975; Нетърпения. Публицистика. 1978; Размисли и страсти. В 2 т. Т. 1. Публицистика. Т. 2. Литературна критика. 1980; От сряда до сряда. Приписки на съвременния публицист. 1982; Слово за словото. 1988; Приписки. 1990.

П. Тотев

ЙÒСИФОВА, Екатерина Петрова /4.VI.1941, Кюстендил/. Завършва гимназия в родния си град /1959/ и рус. филология в Соф. ун-т /1964/. Учителка в Станке Димитров и Кюстендил /1964–71/, ред. /1971–72/ във в. „Звезда“ /Кюстендил/, драматург на Кюстендилския драм. театър /1972–81/, зав. отд. „Поезия“ /1981–90/ в алм. „Струма“.
Още с първите си публикации през 60-те г. Й. предизвиква полемики сред лит.-критическите среди. Стиховете ѝ стават обект на безапелационно отрицание, проявено от критици с догматична нагласа, или на неовладяно възторжено преклонение и възхвала на новите интонации, които нахлуват чрез поезията ѝ в съвр. бълг. литература. Но едно е безспорно – сред пъстрата гама от преживявания и настроения в творчеството на Й. прозира една деликатна и богата човешка същност на жена-творец, дръзнала да се противопостави на баналностите в живота и обществото. Дори отделни творби като „Наздраве, нощ“, „Има нещо между мен и любовта“, „Не биваше“, „Вълчицата“ внушават последователността на характера на поетесата, както и твърдата ѝ решимост да се съпротивлява на обезличаващата я мъжка агресивност в бита, „предназначен за двама“. Стиховете ѝ са наситени с резки въпроси, поривисти отговори, обрати в интонацията, многозначителни паузи. Нейната лирич. героиня е една неостаряваща с годините жена, чийто тонус е сходен с магнетизма на земята – определя посоките, дарява живот, отнема живот, благославя и проклина /стихосб. „Посвещение“, „Къща в полето“, „Имена“/. А в „ръченицата“ на думите в стиховете ѝ откриваме ритъма на вечния неунищожим живот. Позната дълбочините на разочарованията и болките, на човешката неудовлетвореност от постигнатото, Й. е сред най-жизнелюбивите бълг. поетеси – тя умее да превръща собствената си виталност в обобщена представа за характера на българката. Стихове на Й. са преведени на нем., пол., рус., словаш., унг. и др. езици.

СЪЧ.: Късо пътуване. Стихове. 1969; Нощен иде вятър. Стихове. 1972; Посвещение. 1979; Къща в полето. 1983; Имена. Стихотворения. 1984.

М. Тодорова

К

КАДИЙСКИ, Кирил Крумов /16.VI.1947, Кюстендил/. Завършва гимназия в родния си град и рус. филология в Соф. ун-т /1971/. Ред. в Лит. редакция на Радио София /1972–77/ и в отд. „Поезия“ на изд. „Нар. култура“ /1979–91/. От 1991 е собственик на изд. „Нов Златорог“.

К. дебютира като поет в сб. „Лирично ято“ /1975/. Сътрудничи със стихове и поетични преводи на вестниците „Студентска трибуна“, „Пулс“, „Литературен фронт“, „Народна младеж“, „Век 21“, „Литературен вестник“, на списанията „Пламък“, „Септември“, „Дружба“, „Хоризонт“, „Простори“, „Тракия“ и др. Печата в самиздатските списания „Мост“ и „Глас“. През 1989–92 издава сп. „Нов Златорог“ /първоначално като самиздат/ и библ. поред., обозначена с инициалите КК /през 1988–89/. От нея излизат 13 книги – поезия, лит. студии; от 1990 продължава като библ. „Нов Златорог“. Поезията на К. е худ. опит да се съчетае всичко – тук – около – мен /човека, поета/ с бездната от неразрешими въпроси за живота, смъртта, смисъла на битието – на човека и природата, проточило безкрайната си нишка през миналото, настоящето и бъдещето, през историята и сънищата; да се осмисли преходността и трайността на човешките и природните творения, вкл. и предназначението на поетическото творене. К. с лекота облича авторските си емоции и размисли в клас. стих, смело опитва възможностите на свободния стих и на модерните плътни стихови форми, владее сонетната стихотворна структура, опира се на фрагмента – особено при по-големи поетически произведения /поемата „Преди да възкръснеш“/. Превежда активно от пол., рус., фр. и укр. ез.: поемата на Н. А. Некрасов „Кой в Русия живее добре“, рус. нац. епос „Слово за похода на Игор“ /1986/, „Избрани стихотворения“ от В. А. Солоухин /1970/, „Избрани стихотворения“ от Н. Н. Ушаков /1972/, „Избрани стихотворения“ от В. С. Шафнер /1976/, „Трима френски поети. Бодлер, Верлен, Рембо“ /1978/, стихове от Ст. Маларме, А. Ламартин, А. А. Блок, Фр. Прешерн, Л. Стаф, Н. А. Заболоцки, П. Г. Антоколски и др. Преводи на К. са включени в антологиите „Виетнамска поезия“ /1972/, „100 шедьоври на европейската любовна лирика“ /1976/, „100 шедьоври на съветската лирика“ /1977/, „Антология на световната любовна лирика“ /1978/, „100 шедьоври на сонета“ /1978/ и др. Поезията на К. е превеждана на англ., белорус., исп., ит., пол., рус., тур., укр., унг., фр. и финл. език.

СЪЧ.: Небесни концерти. Стихове. 1979; Гърне с опашка. Стихотворения и поеми за деца. 1982; Ездач на мраморни коне. Стихотворения. 1983; Пясъчно време. Стихотворения. 1987; Ламентации. 9 стихотворения. 1988; Сме ли смели? Стихотворения за деца. 1989; Преди да възкръснеш. Поема. 1990; Между двойна бездна. Стихове, есета, преводи. 1991; Перо от феникс и други стихотворения. 1991; Господни делници. 1992.

П. Ватова

КАЗАНДЖИЕВ, Спиридон Спасов /23.XII.1882, Севлиево – 13.V.1951, София/. Следва слав. филология в Соф. ун-т /1903–07/ и философия в Лайпциг /1907–09/, завършва в Цюрих /1911/ с докторат върху психологията на В. Вундт – „Die innere Erfahrung und der rein psychologische Standpunkt bei Wundt“. Участвува във войните /1912–19/, след което учителствува в София и Русе. Доц. /1920/, извънреден проф. /1924/, редовен проф. /1948/. Завежда Катедрата по систематична философия /1920–49/, декан на Историко-филол. ф-т /1926–27/ на Соф. ун-т. Дописен чл. /1930/, акад. /1941/ на БАН. Секр. на Управителния съвет /по-късно научен секр./ на БАН /1942–49/, секр. на Филос.-обществ. /1942–43/ и на Филос.-педагог. /1949–50/ клон на БАН. Гл. секр. на М-вото на нар. просвета /1935–36/. Печата в списанията „Ново общество“, „Училищен преглед“, „Златорог“, „Дом и училище“, във вестниците „Народ“, „Съвременник“, в „ГСУ. Историко-филол. ф-т“ и др. Един от редакторите /1924–25/ на сп. „Златорог“.

Основните трудове на К. са в областта на психологията – обща, военна, възрастова, психология на чувствата и на творчеството. Филос.-психол. му възгледи са дуалистични и се опират на психофизическия паралелизъм на В. Вундт, чиято метафизична система К. подлага на крит. анализ /кн. „Критически опит върху метафизиката на Вилхелм Вундт“/. Възприема схващането на Вундт, че физичното и психичното са две самостоятелни вериги, които се реализират паралелно, без да се докосват, но оспорва теорията му за „чистата аперцептивна воля“, както и „метафизическата му трансценденталност“. Занимават го въпросите за същността и предмета на философията, отношението между истина и очевидност, същността на възприятието и на чувствата, „колективния човек“ и др. Според К. философията е мироглед, не наука, а истината е субективна и релативна. Душевният живот на индивида е уникален, най-неповторими и субективни са чувствата, които определят характера на личността. Естетическите възгледи на К. са повлияни от Й. Фолкелт, К. Ланге, Фр. Ницше, А. Бергсон. Той е привърженик на психол. естетика – естетическото преживяване и естетическата наслада го занимават като психол. феномени. Защитава нормативно-формалистичната

традиция в бълг. естетическа мисъл, създадена от д-р Кр. Кръстев, и индивидуализма на лит. кръг „Мисъл". Лит. и филос.-естетическите му студии са публикувани предимно в сп. „Златорог": „Индивидуализмът на Пенчо Славейков", „Поезия и мироглед", „Дадаизмът в изкуството", „Боян Пенев", „Поглед върху делото на д-р Кръстев", „Антон Страшимиров като народопсихолог". Интересът му към индивидуално психичното и към творческия акт го подтиква към водене на анкети и дневници за срещите и разговорите си с бълг. писатели /А. Страшимиров, д-р Кръстев, М. Кремен, Б. Пенев, К. Христов, Елин Пелин, Й. Йовков, Н. Райнов/ и художниците /Ив. Лазаров, Б. Денев, Ил. Бешков, Ал. Божинов/, останали в ръкопис. Записките му за Йовков, водени системно в продължение на години, излизат посмъртно в докум.-извороведски ценната книга „Срещи и разговори с Йордан Йовков". Псевд.: Боян Вербев, С. К., MS.

СЪЧ.: Критически опит върху метафизиката на Вилхелм Вундт. /Научна или историческа философия/. 1919; Психология на възрастите. 1925; Периферната теория за ефекта и репродуцирането на патогенните афектни преживявания. 1934; Пред извора на живота. [1937] /2 доп. изд. 1943/; Обща психология. 1938 /1941, 1946/; Знание и вяра. [1939]; Психология на възприятията. Б. г. /2 доп. изд. 1940/; Военна психология. Психология на боеца. 1943; Срещи и разговори с Йордан Йовков. 1960 /1980/; Философски и психологически съчинения. 1982.

Цв. Атанасова

КАЗÀСОВ, Димо Тотев /5.IX.1886, Трявна – 28.VII.1980, София/. Завършва средно образование в Русе /1904/ и право в Соф. ун-т /1918/. През 1906–10 е учител в Тутракан, Русе, Бургас, Кула, с. Вонеща вода, Лов. област. Секр. на БУС /1910–17/. Участвува в професионалното движение на държ. и общински служители /1910–20/. Чл. на ЦК на БРСДП /с/ /1919–26/. Участвува в превратa на 9 юни 1923 и в правителството на Ал. Цанков /до февр. 1924/. Основава полит. кръг „Звено" /1927/. Участвува в превратa на 19 май 1934. Пълномощен м-р в Белград /1934–36/. Предс. на К-та за защита и амнистия на полит. борци /1936–44/. Чл. на нелегалния к-т на ОФ /1943/. М-р на пропагандата /1944–45/, м-р на информацията и изкуствата /1945–47/. Гл. директор на издателствата, полиграфията и търговията с печатни произведения /1950–53/. Предс. на Д-вото на столичните журналисти /1924–28/, на Дома на изкуствата и печата, на Бълг. аероклуб, на Соф. Червен кръст, на Полско-бълг. к-т за сближение чрез печата, на Съюза на българо-югосл. д-ва /1932–41/. Гл. ред. на вестниците „Трибуна", „Народ", „Напред", „Изгрев", „Съзнание", „Защита", „Балкан", на списанията „Бъдеще", „Звено" и др. След 1944 сътрудничи на вестниците „Отечествен фронт", „Литературен фронт", „Народна култура", „Кооперативно село" и др.

За пръв път публикува през 1906 в сп. „Ден". Основна част от публицистиката му е на актуални полит. теми. К. е активен общественик с неустойчиви и противоречиви полит. убеждения. В статии, рецензии, бележки взима отношение по въпроси на изкуството, културата, просветата – театър, опера, живопис, плакат, илюстрация, книгоиздаване, език, учебно дело и др. Мемоарните му творби обхващат периода от края на XIX до средата на XX в. Представят богата картина на обществения и полит. живот в Б-я, открояват образи на политици, общественици, просветни дейци, предлагат лична оценка на събитията като превратa на 9 юни 1923, създаването и развитието на БУС, македонските борби и др.; описват бита, нравите, култ. живот, архитектурата на столицата и на много провинциални градове. В тях позицията на свидетеля и участника е защитена с публиц. нерв, а нерядко и със средствата на худ. изображение.

СЪЧ.: Двете учителски организации. Техните теории, практика и актив. 1915; В тъмнините на заговора. /Из дневника на един журналист/. 1925; Без път и без идеи. 1926; С любов към настоящето и с поглед към бъдещето. Реч. 1929; Две поколения, два различни свята. Реч. 1931; Професионалното движение като фактор в държавата. 1931; Вестникът на идеята и вестникът на новината. 1933; Проблемът на политическия вожд. 1933; Звено без грим. 1936; Днешна Югославия. 1938; Борбата за Средиземно море. 1939; Кризата в Югославия. Външни и вътрешни отражения. 1939; Идеи и програма на Помощната организация. 1945; Еволюция на съвременния вестник. 1946; Една основна, първична обществена и държавна деятелност. 1947; Бурни години. 1918–1944. 1949; Конституцията на НРБ гарантира правата и свободите на българските граждани. 1949; Империализмът в Близкия и Средния изток. 1950; Книгоиздателското и печатарското дело в Чехословакия. 1956; Улици, хора, събития. София през първите години на 20-ия век. Спомени. 1959 /2 илюстр. и доп. изд. 1968/; Трявна. 1962; България. Пътеводител. 1963; София. Пътеводител. 1963; Русе. Истор. очерк. 1964; Видяно и преживяно. 1891–1944. 1969; Следи от миналите дни. Публицистични статии и извадки от книги на автори. 1971; Срещи, случки, размисли. 1971; Някогашните наши градове. 1892–1912. Истор. очерци. 1975; Искри от бурни години. Избр. произведения. 1987.

К. Бъклова

КАЛÌНА МАЛÌНА /псевд. на Райна Иванова Радева-Митова/ /3.VIII.1898, София – 4.I.1979, София/. Завършва гимназия в столицата /1917/. Записва се в Истор.-филол. ф-т на Соф. ун-т, но след 1 семестър напуска поради липса на сред-

ства. Учителка в Етрополе /1918/. Завършва Висшия педагог. ин-т в София /1921/ и учителствува в няколко соф. прогимназии /1921–35/.

Творчеството на К. М. е посветено на децата – стихотворения, приказки /авторски и авторизирани/, разкази, повести, романи. Започва да пише стихове и статии в нач. на 20-те г., като се подписва Р. Радева, по-късно – Р. Митова. През 1924 в сп. „Светулка“ излиза стихотворението ѝ „Без подслон“ – за пръв път с псевдонима К. М. Автор на първия бълг. роман за юноши „Златно сърце“ и на първата приказна повест в Б-я – „Косьо Дългоносьо и Фроса Дългокоса“. В стиховете и приказките си за най-малките проявява познание на детската душевност. Прозата ѝ е актуална и реалистична, пропита от хуманизъм и социална загриженост. Отразява живота предимно на градското дете от бедните покрайнини. След II световна война в творчеството на К. М. навлизат нови теми, съответстващи на детското всекидневие, интереси и светоусещане – животът в у-ще, в пионерските лагери, участието на деца в антифашистката съпротива. К. М. е съставител и редактор на учебници и учебни помагала по бълг. ез. и литература за началните у-ща и прогимназиите, на сб. „Чичо Пей. Песни, декламации, диалози и сценки за деца“ /съвм. с А. Георгиев, 1932/ и др. Участвува в редактирането на вестниците „Вестник на жената“ и „Литературен глас“, ред. на детските вестничета „Въздържателче“, „Пътека“ и „Градинка“. Превежда произведения на В. Юго и др. фр. автори. Др. псевдоними: Рюрюк победител.

СЪЧ.: Кавалче. Стихове. 1928; Златно сърце. Роман за юноши. 1929 /1942, 1947, 1966, 1978, 1988/; Преди, преди, вретенце. Стихове за деца. 1930; Воденичарски приказки. 1931; Девойчето и месеците. Драм. приказка в стихове. 1932 /1946/; Девойчето и месеците. Пиеса за деца в 3 д. 1933 /1941/; Сирачета. Роман за юноши. 1933 /1946/; Малките благородници. Разкази за деца и юноши. 1934 /1939/; Чарли Чаплин в Дивотино. Поема. 1934; Косьо Дългоносьо и Фроса Дългокоса. Весела повест за деца. 1935; Йошка Палячо. Разкази за деца и юноши. 1936; Провинциални сенки. Разкази. 1936; Дядо Коледа дойде. Розобер. Сценки в стихове. 1938; Дядовото магаренце. Поема за деца. 1938; Кръвта на дедите. Повест. 1938; Момиченцето на кантонера. Разкази. 1938; Моряче. Стихове за деца. 1938; Нощни пеперуди. Разкази. 1938; Малките житни зрънца. Стихове за деца. 1939; Пепеляната чорбица. Приказки. 1939; Детето на затворника. Роман за юноши. 1940 /1947/; Отбор юнаци. Нар. приказка. 1940 /1946/; Старшата сестра. Роман. 1941; Бедната старица и момченцето. Разкази. 1943; Дядо Коледа дойде. Сценка в стихове. 1943; Новият другар. Разкази. 1943; Планинецът. Разкази. 1943; Кошер. Стихове за деца. 1945; Благородни сърца. Разкази за деца и юноши. 1943 /1988/; Маретка на пост. Разкази и приказки за деца и юноши. 1947; Огърлица. Избр. стихотворения. 1948; Симовата чета. Повест за деца. 1948 /1973/; Искам да стана учител. Роман за юноши. 1952; Дружната игра. Стихотворения за най-малките. 1953; Тик-так, тик-так. Стихотворения за най-малките. 1954; Скъпата пионерска връзка. Разкази за деца. 1957; Колибарчето. Повест за юноши. 1958; Пионери. Стихове. 1959; Синьото птиче. Приказка. 1959; Дете от народа. Поема. 1960; Другарче от детските ми дни. Избр. творби за деца. 1961; Слънчева сестрица. Стихчета. 1962; Солничко. Приказка в стихове. 1963; Живял е в стари времена. Приказка в стихове за деца. 1964; Сърцати и любящи. Разкази за пионери. 1965; Необятна нива. Стихове за пионери. 1966; Звезданка. Разкази за деца. 1967; Мои познайници. Стихове за деца. 1967; Ей, пътечко моя. Избр. стихове за деца. 1968; Синя връзка. Стихове за чавдарчета. 1969; Най-близкият приятел на Коля. 1972; Хилядолетие. Стихове. 1975; Към Месечко. Стихотворения за деца. 1976; Избрани творби. Стихотворения, поеми, разкази, приказки. 1978; Майчини песни. 1990.

ЛИТ.: К а с а б о в а, Бл. и Хр. Ш а л л и е в а. Калина Малина. Библиогр. справка. 1973; К а с а б о в а, Бл. Калина Малина. Лит.-крит. очерк. 1979; Г а н ч е в а, Б. Калина Малина. Разговори и беседи. 1982; П ъ р в а н о в а, А. Със златно сърце сред хората. 1984.

Ил. Костова

КАЛОЯ̀НОВ, Анчо /псевд. на Анчо Йорданов Анчев/ /25.IX.1943, с. Бъзовец, Разгр. област/. Завършва гимназия в Две могили /1961/ и бълг. филология във Великотърн. ун-т /1968/. Учител в с. Беляново, Разгр. област /1963–64/, краевед в Градския музей в Дългопол /1968–72/. Асистент по бълг. фолклор във Великотърн. ун-т /от 1972/, доц. /1989/. Научните му занимания са свързани с бълг. езичество и митология. К. е един от най-добрите познавачи на произхода и развитието на бълг. митове и свързаните с тях обреди и обичаи. Изследва спецификата на митичните сюжети и герои, проследява тяхната фолклорна интерпретация. Анализира много фолклорни текстове с оглед на мястото, където са съхранени, осветлява худ. им същност, тяхното психол. и познавателно значение. В разказите, новелите и романите си К. изследва проблеми на селския живот, отразява събитията от периода преди Освобождението /1878/, стреми се да разкрие от съвр. гледище самобитни черти на бълг. характер. В унисон с традицията, с трайното и преходното в нея авторът използува разнообразни изразни средства при обрисовката на персонажите. Диалогът в произведенията му е жив и изразителен, детайлите са колоритни и оригинални. Задълбоченото проучване на събитията е обвързано с остро чувство за историзъм. В много от творбите си К. пресъздава връзката между трагичното и нравствения стоицизъм на индивида. Това предопределя предпочитанието му към силни мъжествени характери, които се формират

в трудни, преломни истор. събития. Съст. на сб. „Добър юнак с добра коня. Обредни песни“ /1986/; „Българска фолклористика. Христоматия“ /в съавт. с Г. Данчев/ /1975, 1977/.

СЪЧ.: Последното жито на лятото. Разкази. 1970; Селищна могила. Новели. 1976; Димитър Злочести и войводата Патрев. Истор. повест. 1978 /1987/; Български митове. 1979; Седмият живот. Разкази и новели. 1981; Престолнина. Есета. 1985; Търсачи на Слънцеград. Роман за юноши. 1987.

Ст. Коларов

КÀЛЧЕВ, Камен /псевд. на Петър Митев Калчев/ /31.VII.1914, с. Керека, Лов. област – 14.I.1988, София/. Завършва Софийската духовна семинария /1934/. Работи в адвокатска кантора /1935/. Осъден за нелегална дейност, излежава присъда в Соф. затвор /1935–36/. Следва администрация и финанси в Свободния ун-т в София /1937–38/. Няколко години е без постоянна работа. Мобилизиран в Беломорието /1943/. Чиновник в д-во „Петрол“ до септ. 1944. През 1944 е редактор във в. „Литературен фронт“ и в. „Весело другарче“, 1945–47 – във в. „Септемврийче“, 1945–50 – в сп. „Пламъче“, 1950–53 – в сп. „Септември“. Гл. ред. /1957–59/ и дир. /1960–62/ на изд. „Бълг. писател“, гл. ред. на Изд. за литература на чужди езици /1962–64/, през 1966–75 – на сп. „Септември“. Чл. на Управителния съвет на СБП /1946/, предс. на СБП /1962–64/. К. започва лит. си дейност през 30-те г. в средите на лявата интелигенция, събрана около кръжока „Хр. Смирненски“. Първият му отпечатан разказ /„Кучешки живот“/ излиза в сб. „Сигнали“ /1935/. Публикува разкази в списанията „Младежки преглед“, „Трезвост и култура“, „Нова литература“, във вестниците „Заря“, „Брод“, „Литературен преглед“ и др. Сътрудничи и на детските списания „Детски глас“ и „Здравец“. Упорито и целенасочено се подготвя за писател, учейки се от западноевроп. и рус. майстори на късия разказ и романа / А. П. Чехов, Г. дьо Мопасан, Дж. Голсуърти, Л. Н. Толстой, Кн. Хамсун/. Първите му творби са остро социални; с мрачни краски описва живота на бедни, болни, нещастни хора. Още в „Пътник от планината“ го занимава проблемът за житейското и духовното израстване на личността, за взаимоотношенията ѝ със средата и обстоятелствата – тенденция, която се запазва и в по-късните му творби. В края на 40-те и през 50-те г. в съзвучие с наложилата се „епическа вълна“ в литературата К. се насочва към широки повествователни платна. Стреми се да обхване близкото минало /„Живите помнят“/, актуалните социални процеси в селото /„На границата“/ и в града /„Семейството на тъкачите“/. В тях непосредствените наблюдения върху живота, интересът на твореца към личността и нейните индивидуални проявления се съпротивляват на господствуващите идеологически схеми и постулати. Тази съпротива определя сполуките в някои образи, верните психол. попадения и убедителния на места пластичен рисунък. Представителни творби за К., а и за десетилетието, стават издадените през 60-те г. „Двама в новия град“, „Софийски разкази“, „При извора на живота“, „Как търсех бъдещето си“. Различни по жанр /роман, циклични разкази, спомени, публицистика/, те отразяват процесите на преосмисляне и преоценка на отминалото време, в тях звучи по-силно авторовият глас. Съзвучни с актуални явления, те доказват сериозните усилия за преодоляване на наложените през предходните десетилетия естетическа еднолинейност и емоционално обедняване на личността чрез туширане на многообразието и сложността ѝ. Героите от „Двама в новия град“ се борят за физическо и духовно оцеляване, мъчително търсят вътрешни опори в едно антихуманно време. В „При извора на живота“, „Как търсех бъдещето си“, „В моя свят“ властвува автобиогр. начало. К. се връща към изворите на живота, за да открие там неподвластни на конюнктурата духовни ценности. Себеутвърждаване търсят и младите герои в повестта „Влюбените птици“, и в романа „През април“. Нов поглед към наскоро преживяното предлага цикълът „Софийски разкази“. В него звучи очистителният смях, чрез който миналото се преоценява. Изобличителната гама в разказите варира от безобидния, добродушен хумор, през тъжната ирония, до острия сарказъм. Този стил се запазва и в следващите творби на К. /„Пренасянето на огъня“, „Маски“, „Огледалото“/. Постоянно движение от възвишено към низко и обратно, бърза смяна на мащаби, хумористично-иронично снизяване на високи материи отличават естетическия свят на зрялото му творчество. Основа на повествованието е конкретното човешко битие – социално и лично. Героят на К. е „малкият човек“, здраво свързан с материалния свят, изключително мобилен, жизнен, колоритен. Затова полит. събития, социалните трусове, нравствените проблеми в творбите се проектират върху битови сфери, проявяват се във формите на баналното, всекидневното. Оттук и присъствието на темите за еснафството, пошлостта, бездуховността и тяхното преодоляване. 70-те г. отбелязват композиционно-стилови промени в романите на К. Фабулата става по-усложнена, ефектна, с много случайности, изненади, съвпадения. Понякога придобива и криминален характер, обогатява се с фантазни видения. К. е автор и на произведения за деца и юноши. Негови творби са преведени на исп., нем., рус., укр., фр., чеш., швед. и др. ез.

Псевд.: Александър Веснов, Камен Карали.

СЪЧ.: Пътник от планината. Повест. 1938; Всемогъщият човек. Разкази. 1940 /1945, 1948, 1955/; Години, които си отиват. Разкази. 1941; В края на лятото. Роман. 1945 /1949, 1955, 1968/; Едноактни пиеси за деца и юноши. 1945; Партизани. Драма. 1945; Приказки за слънцето. Разкази. 1946; Преоблякъл се Илия. Фарс в 2 карт. 1946; Сребърният ключ. 1947 /1949, 1953, 1970, 1978/; Хаинбоазки мотиви. Пътепис. 1947; Чехословашки дневник. Пътни бележки и впечатления. 1948; Васил Левски. Повест за живота му. 1949; Син на работническата класа. Докум. роман. 1949 /1962, 1966, 1969, 1971, 1972, 1982/; Двойният другар. Разкази. 1950; Живите помнят. Роман. 1950 /1952, 1954, 1958, 1960, 1964, 1968, 1984/; На границата. Роман. 1953 /1955/; Семейството на тъкачите. Роман. 2 кн. 1956–60 /1962, 1964, 1972, 1975/; Прозорец на дружбата. Пътепис. 1957; Смелият капитан. Романизована биография на Георги Мамарчев. 1958 /1961, 1964, 1969, 1973, 1977, 1982, 1986/; Училището на чичо Стоил. Разкази. 1959 /1965/; Намерено съкровище. Избр. произведения за юноши. 1961; Влюбените птици. Повест. 1962; При извора на живота. Спомени. 1962; Куба – островът на свободата. Пътепис. 1963; Двама в новия град. Роман. 1964 /1965, 1979, 1982/; Избрани произведения. 1964; При извора на живота. Роман. 1964 /1966, 1968, 1977, 1979/; В деня на наградите. Разкази. 1965; Повест за Иван Владков. Биогр. очерк. 1965; През април. Роман. 1965; „Ту-104“. Пътепис. 1965; Имането. Разкази. 1967 /1983/; Софийски разкази. 1967 /1970, 1978/; В моя свят. Бележки и размисли. 1969; Приключенията на дървеното човече. 1969 /1971/; Разминаване. Повест. 1969 /1974/; Как търсех бъдещето си. 1970; Сребърният ключ. Разкази за деца. 1970; Георги Димитров. Кратък биогр. очерк. 1971; Завръщане. Пиеса. 1971; Левски. Роман. 1971 /1984/; Маски. Роман. 1971; Пренасянето на огъня. 1972; Лоши момчета. Детско-юношеска повест. 1973; Огнено лято. Роман. 1973; Избрани произведения. В 2 т. 1974; Въстанието. Роман. 1975; Генерална проверка. Огнено лято и Въстанието. 1976; Огледалото. Роман. 1977; Романтична история. Разкази и новели. 1979; Срещи с любовта. Две повести. 1979; Градът на нашето страдание. Роман. 1980; Пробуждане. 1981; Люба. Роман за Любица Ивошевич-Димитрова. 1982; Голямата надежда. Трилогия. 1983; Песента на Мария. Роман. 1983; Избрани произведения. В 4 т. 1984; Третият. Роман. 1985; Мирни времена. Трилогия. 1986; Васил Левски. Повест за юноши. 1987; Вечерни разкази. 1987; Градът на нашето страдание. Софийски разкази. 1987; При извора на живота. Двама в новия град. Романи. 1989.

ЛИТ.: Константинова, Е. Камен Калчев. 1974; Николчина, Н. и Н. Николова. Камен Калчев. Био-библиогр. очерк. 1975; Бъклова, К. Идейно-художествени измерения на съвременния герой в прозата на Андрей Гуляшки и Камен Калчев. Канд. дисертация /1975/; Георгиева, В. Камен Калчев. Лит. анкета. 1984.

К. Бъклова

КÀЛЧЕВ, Христо Константинов /11.VIII.1944, Балчик/. Завършва гимназия в София /1962/. Драматург на театъра в Русе /1968–70/. Работи във вътрешния отдел на СБП /1980–82 и през 1989/. За пръв път публикува през 1967 във в. „Народна младеж“. Сътрудничи с разкази и новели на пер. лит. издания. Основно място в творчеството му заемат социално-нравствените проблеми на съвременника – жител на големия град, произхождащ предимно от средите на интелигенцията. Доминиращи теми в произведенията на К. са корупцията, моралната деградация на „интелектуалния елит“, потискащата атмосфера на духовна унилост и безпътица във всекидневието му.

СЪЧ.: Инерция. Разкази. 1976; Предел. Разкази и новели. 1976; Железният кон. Новели. 1978; Луда вода. 1980 /1984/; Вътрешна светлина. 1981; Монолог. Разкази. 1982; Нежни вълци. Роман. 1985; Гняв рисов. Разкази и новели. 1985; Белият дявол. Роман. Кн. 1. 1987; Опит за оцеляване. 1988; Белият дявол. Синове. 1989; Белият дявол. Атентатор. 1991.

М. Димитрова

КÀМЕНОВА, Анна /псевд. на Анна Михайлова Стайнова/ /31.XII.1894, Пловдив – 1.VIII.1982, София/. Дъщеря на М. Маджаров, обществ. и полит. деец, публицист. Изучава англ. ез. в Лондон, където баща ѝ е пълномощен министър /1912–13, 1914/ и рус. ез. в Петроград, където Маджаров заема същия пост /1914–15/. Полага зрелостен изпит като частна ученичка за завършване на гимназия в София /1913/, записва право в Соф. ун-т /1916/. Завежда рубриката „През световния прозорец“ /1924–29/ на в. „Свободна реч“. През 1934–35 живее във Франция със съпруга си П. Стайнов, пълномощен министър. Чл. на Секретариата на СБП /от 1930/. Чл. на бълг. ПЕН-клуб /от 1930/, секр. /1938/ и предс. /1967–71/ на клуба. Участвува в конференции и конгреси на междунар. ПЕН-клубове, в междунар. срещи на европ. писатели. Чл. /1944–56/ на ред. колегия на в. „Литературен фронт“. Чл. на Управителния съвет на Общонар. к-т за българо-съв. дружба /от 1950/ и на Управителния съвет на К-та на бълг. жени /1954–60/. Поддържа лични познанства и кореспондентна връзка с Р. Тагор, Д. Максимович, А. Притъм, К. А. Федин, У. Сароян, А. Зегерс, И. Г. Еренбург, М. Лундемис, Е. Олби и др.

За пръв път К. публикува през 1919 във в. „Мир“ статията „Тържеството на славянството“. През 20-те и 30-те г. сътрудничи на списанията „Златорог“, „Съвременник“, „Философски преглед“, „Слово“, на вестниците „Свободна реч“, „Женски глас“, „Вестник на жената“ и др., в които помества разкази, пътеписи, есета, рецензии за худ. произведения, театр. постановки, култ. събития, творчески портрети на художници, актьори, музиканти. Пъстрата ѝ в тематично и жанрово отношение

публицистика, водената от нея рубрика „През световния прозорец“ свидетелствуват за осведоменост по проблемите на бълг. и чуждестр. литература /англ., нем., рус., фр., ирланд./, на изобразителното изкуство, театъра, киното, езиковото строителство, преводаческото дело, по актуални явления на обществ. бит и психология. Израз са на стремежа за приобщаване към хоризонтите на европ. естетическа култура, за съизмерване на родното със световните ценности; отстояват правата на бълг. жена интелектуалка за самоутвърждаване в нац. култ. живот, за постигане на духовна независимост, авторитет и нови социални функции. Худ. творчество на К. – романи, новели, разкази, пътеписи, истор. очерци за възрастни и деца, се характеризира с народоведски патос и преклонение пред бълг. природа, паметниците на истор. минало и духовните завещания на възрожд. епоха. Разкрива траен интерес към душевността и традиционните морални устои на българката, към проблемите на любовта, брака, майчинството, професионалната реализация, интериоризирани в разнолики житейски съдби, самосъзнания и изповедни равносметки. Дебютният ѝ роман „Харитиниият грях“ я утвърждава като веща интерпретаторка на женската психика, на любовта – стоическа саможертва в името на родов дълг, и любовта – жажда за самореализация, изтръгване от патриархалната инертност, воля за самостоятелен избор, за общение с нови, далечни светове, със силни личности. Романът е принос в развитието на бълг. лирич. проза – с изискания лаконичен изказ, с естетизацията на природния и душевния пейзаж, с пастелния рисунък в портретуването, във възпроизвеждането на сантименталноидиличната атмосфера на западащия патриархален град. Женската проблематика и персонаж доминират и в романите „Градът е същият“ и „Пет момичета“, в които К. отново защитава нравствените добродетели, жизнеспособността, адаптивността на българката /във втория роман чрез контрастна съпоставка с чужденки, при мелодрам. обстоятелства/. Тезисност и конюнктурно самоподчинение на модни за 50-те г. теми се долавят в романа „Близо до София“ със сюжет от соц. строителство. Житейска умъдреност, психол. аналитизъм и обогатена поетика определят облика на късната ѝ новелистична кн. „Часовник без стрелки“. Тя тематизира проблемите на съвр. жена, произтичащи от раздвоеността ѝ между семейството и професията, между собствения емоционален свят и обществ. порядки. К. води повествованието със свободно, раздвижено наративно поведение; използува множествеността на гледните точки към психол. събития и ситуации, редува интроспекции и ретроспекции, за да осветли душевния мир на съвр. си героини с усложнени съдби, урбанизирано самосъзнание и чувствителност, които бранят представите си за пълноценно съществуване в действителност с релативизиращи се стойности. Друга плодотворна жанрово-тематична линия в творчеството на К. определят есеистичните ѝ пътеписи и очерци в книгите „Неповторимото“ и „Копривщица“. Наситени с романтико-носталгична атмосфера, те разкриват щедра обич към бълг. земя, преклонение пред истор. минало, възкресяват очарованието на старинния бит и нрави на бълг. възрожд. градчета и се домогват до „неповторимото“ в душевността, манталитета и изкуството на традиционния българин. В тези книги К. защитава най-пълноценно десетилетната си убеденост /изразявана многократно и в публицистиката ѝ/ в необходимостта да се постигне приобщаване към универсалното в духовната култура на човечеството чрез постиженията на нац.-самобитното в бълг. култ. наследство. К. е авторка на произведения за деца и юноши; популярна е повестта „Владко в Индия“, съобразена с детската психика и познавателни интереси. Превежда „Чичо Томовата колиба“ от Х. Бичер Стоу /1954/. Романът „Близо до София“ е преведен на рус. ез. Отделни творби на К. са преведени на англ., нем., пол. и рус. език.

СЪЧ.: Копривщенка. 1929; Харитиниият грях. Роман. 1930 /1943, 1960, 1972/; Градът е същият. Роман. 1933; С Мариела на път. Пътепис. 1935; Пет момичета. Роман. 1938; Неповторимото. Пътеписи. 1942; Близо до София. Роман. 1957; Владко в Индия. Разкази за деца. 1961 /2 доп. изд., повест, 1963, 1972, 1978/; Индия. Пътепис. 1962; Индия, която видяхме и обикнахме. Пътепис /в съавт. с П. Стайнов/. 1963; Копривщица. Истор. очерк. 1963; Владко се връща в Индия. Повест. 1965; Неповторимото. Избр. произведения. 1974; Кой, Кото и Куто. Разкази за деца. 1975; Неочаквано пътуване. Пътепис. 1977; Така каза Бенковски. Повест за юноши. 1978; Часовник без стрелки. Новели. 1980; Неповторимото. Харитиниият грях. Часовник без стрелки. Неповторимото. Копривщица. Публицистика. Съст. и ред. М. Шишкова.

М. Шишкова

КÀНОВ, Любомир Младенов /29.X.1944, Банкя/. Завършва медицина в София, лекар-психиатър в Лом, Курило и София. На 3.III.1977 и арестуван от органите на ДС с обвинение в „клеветническа пропаганда и планиране на бягство на Запад“. Излежава присъда в Старозаг. затвор, след което няколко години е общ лекар и психиатър в болниците в Курило и Карлуково. Репресиите срещу К. продължават и през 1984 той емигрира в Канада. Работи в психиатрична клиника в Тексас, от 1989 се установява като психиатър в Ню Йорк. Публикува разкази в библ. „Мост“ /разказа „Апокалипсис тогава“, изд. в 50 самиздатски екз., в съавт. с

Вл. Бояджиев/, във вестниците „Литературен форум“, „Литературен вестник“, „Век 21“. Автор на есеистичната книга „Писма от Северна Америка“ /под печат/.

Единствената книга на К., излязла досега, сборникът с разкази „Човекът кукувица“, трудно намира аналози в съвр. бълг. проза. Тя не би могла да се нарече „емигрантска“, защото е инспирирана, а и създадена в бълг. обществ. и култ. ситуация на 70-те и 80-те г. Част от разказите в нея са замислени, докато К. е в затвора. Други се зараждат в приятелско интелектуално обкръжение и съавторство /напр. „Апокалипсис тогава“/. Въпреки че К. използува в белетристиката си познати похвати – пародия, гротеска, карнавално деформиране на образи, смела комбинация на митологични, литературни и исторически образи /напр. „Логофаго“/, вплита логически абсурди и обрати в едно „спокойно“ и традиционно повествование /„Дяволска каруца“/, творбите му са оригинални и свои. И ако все пак имат някакви лит. и култ. първооснови, те трябва да се търсят в авангардните дирения на бълг. литература след I световна война. А иначе разказите на К. са съвременни като худ. израз на мирогледна и естетическа позиция, неконвенциална спрямо явленията в бълг. лит. и обществ. действителност, която изобличават.

СЪЧ.: Апокалипсис тогава /в съавт. с Вл. Бояджиев/. 1990; Човекът кукувица. 1991.

П. Ватова

КАНЪ̀ШЕВ, Димитър Маринов /1.VI.1925, с. Килифарево, Великотърн. област/. Завършва Военноморското у-ще във Варна /1948/ и бълг. филология в Соф. ун-т /1953/. Като студент публикува лит.-крит. и театроведски статии и рецензии. Завежда отдел „Театър“ във в. „Народна култура“ през 1962–70, зам. гл. ред. /1970–72/ на в. „Литературен фронт“. От 1972 до 1977 работи в К-тета за изкуство и култура. През 80-те г. е завеждащ отдел „Изкуство и култура“ в сп. „Отечество“. От 1974 преподава театрална критика във ВИТИЗ, където е доцент /1975/ и професор /1987/.

Творчеството на К. е посветено на проблемите на съвр. бълг. театър – драматургия, режисура, актьорско майсторство. Изявите му в рецензентската практика се съпътствуват от проблемни студии с теоретико-крит. и методологичен характер. К. е сред защитниците на реалистичните принципи и жизнената достоверност в изкуството, на необходимостта от значимо социално-истор. съдържание в драматичното или сценическото произведение. Според него обектът, който заслужава вниманието на лит. и театр. творци, е преди всичко общественият човек, активно взаимодействуващ с реалността, която се стреми да промени според своя идеал. К. воюва срещу превръщането на драмата единствено в повод за демонстриране на режисьорска и актьорска изобретателност. Качествата на театр. спектакъл според него са неотделими от задълбочения социално-психол. анализ и от верността към лит. първоизточник, от способността да бъдат сценично проявени особеностите на худ. му структура. И в портретите на актьори К. остава верен на своите реалистични естетически убеждения, като успява да разкрие социалните проекции на психол. или откровено условна, гротескова игра.

СЪЧ.: Театрални вълнения. 1966; Театър и литература. Крит. статии. 1971; Театрална критика. 1980; Сцена и време. 1982; Съвременност, съвременност. 1987.

Св. Байчинска

КАРААÀНГОВ, Петър Киров /11.XI.1931, Св. Врач, дн. Сандански/. Израства в семейство на българи – бежанци от Егейска Македония след Междусъюзническата война /1913/. Завършва гимназия в родния си град, полувисшия Държ. библиотекарски ин-т /1952/ и бълг. филология в Соф. ун-т /1957/. Библиотекар в Централната библиотека на БАН /1952–53/. Коректор в изд. „Бълг. писател“ /1958/. Референт по работата с младите и по творческите въпроси на СБП /1958–63/. Ред. /1963–64/ в отд. „Поезия“ на сп. „Пламък“, гл. ред. на изд. „Бълг. писател“ /1964–68/, гл. ред. в Студията за игрални филми „Бояна“ /1968–71/. Зам.-дир. на Бълг. култ. център във Варшава /1971–72/, зам. генерален дир. по худ.-творческите въпроси в Бълг. кинематография /1972–80/, гл. ред. /1980–83/ на сп. „Пламък“, гл. дир. на НБКМ /1983–89/, гл. секр. на СБП /1989–91/.

За пръв път публикува в нач. на 50-те г. в сп. „Читалище“, в. „Народна младеж“ и в. „Литературен фронт“. Нравствена извисеност на поетическото чувство, интелектуална вглъбеност, хармонична връзка с багрите, релефа и сезоните на родната природа, с фолклора и душевността на българина отличават стиховете на К. За него изкуството е общуване, сливане със света, с неговата дълбока и вечна същност, която художникът озарява със светлината на творческия акт. В поезията на К. съществува съзнаван вътрешен конфликт между влечението по красотата и мисълта за нейната преходност и непостижимост, между стремежа към сетивна, емоционална и мисловна пълноценност на поетическите изживявания и мимолетността на собственото съществуване, което придава на стиховете му характерна елегична тоналност. К. цени конкретното, пластично-изобразителното поетическо слово, което следва логиката на природните закони и естествения, непра-

волинеен ритъм на живота. Изпитва влечение към необичайни съседства и взаимовръзки на думите, в които открива богатство и дълбочина на езика, пътища за неговото обновление и развитие. Пише в клас. и свободен стих, използува често асонансни рими. К. е автор на кн. „Нежни профили...“, която обединява лит.-крит. портрети, статии, рецензии, отзиви, интервюта, пътеписи, на сатир. комедия „Състезанието“ /1969/. Превежда поезия от пол. и рус. език. Съст. и преводач от пол. ез. на антол. „Съвременни полски поети“ /съвм. с Д. Габе, Бл. Димитрова, П. Стефанов, 1967/, на стихосб. „Вкусът на всеки сезон“ от Юзеф Озга-Михалски /1979/. Съст. и ред. на поетически и фолклорни сборници: „Ято пред полет“ /1960/, „Български народни песни, събрани от братя Миладинови Димитрия и Константина и издани од Константина“ /1968/, „Избрани стихотворения“ от Вл. Башев /съвм. с Н. Инджов, 1974/, „Корените на света. Избр. стихотворения“ от Я. Рицос /1977/, „Разговор с един град“ /1979/ – сб. стихове за гр. Сандански, „Стихотворения за живите“ от Вл. Башев /съвм. с Н. Инджов, 1981/. Ред. на т. 5 от седемтомното изд. „Българска народна поезия и проза. Любовни песни“ /1982/. Стихове на К. са преведени на повече от 20 езика. На чеш. ез. излиза книгата му „Ахилесова пета“ /Achillova pata, 1990/.

СЪЧ.: Следи по пътя. Лирика. 1957; Сезоните и нашата улица. Лирика. 1960; Участие. Стихотворения. 1964; Годишни кръгове. Стихотворения. 1965; Зимни недели. Стихотворения. 1967; Внезапно лято. Стихове. 1970; Приближаващи снегове. Стихове. 1971; Както музиката вечер. Стихове. 1973; Стихотворения. 1974; Дъждът, преди да стане сняг. Стихове. 1976; Континент. Стихове. 1980; Биография с молив. Поема. 1981; В средата на сезона. Избр. стихотворения. 1981; Аз отивам на училище. Поема за деца. 1983; Зимни недели. Стихове. 1984; Нежни профили. Статии, разговори, бележки. 1988.

ЛИТ.: Петър Караангов. Био-библиография. Окръж. библ. „Н. Фурнаджиев“. Пазарджик. 1985; Петър Караангов. Био-библиографски указател. 1986.

Св. Каролев

КАРАКА̀ШЕВ, Владимир Георгиев /28.IX.1932, Русе/. Завършва гимназия в София /1950/ и театрознание във ВИТИЗ /1954/. Съветник по театралните въпроси в М-вото на културата /1954–55/, драматург на Театъра на нар. армия /1955–62/, зав. отд. „Изкуство“ /1962–67/ в сп. „Пламък“, зам. ген. дир. на Бълг. кинематография /1967–68/, драматург на Нар. театър в София /1968–70/, гл. ред. /1971–76/ на в. „Народна култура“. Доц. /1979/ и проф. /1987/ по история на рус. драматургия и театър във ВИТИЗ.

К. е автор на значително критико-театр. творчество – студии, статии, рецензии, лит.-крит. изследвания, монографични творби. Проучва основните тенденции в развитието на най-новата бълг. драматургия и анализира различни естетико-театр. и лит. процеси и явления. Разглежда актуални проблеми в съвр. театр. процес от гледна точка на съхранените в традицията непреходни ценности. В. крит. си практика К. прилага различни изследователски подходи – проблематизира истор. процеси и тенденции в съвр. драматургия и театър, разглежда поетиката на отделни театр. стилове и течения в театр. процес, изгражда значими творчески портрети на бълг. драматурзи, актьори и режисьори. Постоянна тема в крит. му публикации е съвр. герой в неговата драматургична и театр. интерпретация. Изследователските възможности на К. се проявяват особено в портретирането – от точно уловения щрих /в краткия очерк/ до психол. дълбочина и наблюдателност в театр. портрет. Полемичността на оперативния критик е белязана от неовладяна субективност и пристрастия, които са в дисонанс с обективната аналитичност на изследователя, утвърждаващ непреходни ценности в лит. и театр. худ. процес. В съавт. с А. Гуляшки създава драм. варианти на „Контраразузнаване“, „Спящата красавица“ и „Малка нощна музика“. Някои от крит. му книги са преведени на англ., араб., нем., пол., рус. и др. езици.

СЪЧ.: Камен Зидаров. Лит.-крит. очерк. 1962; Ние гледаме театър. 1962; Театър и съвременност. Статии. 1966; Стефан Гецов. Театр. портрет. 1967 /1971/; Критически летопис. 1956–1966. 1969; Театрални хипотези. Статии. 1971; Пътища към безсмъртния образ. Ленин, революцията, театърът. 1972; В кръговете на светлината и мрака. Меридиани на изкуството. 1973; Революция и драма. Монография. 1973; Човекът на новото време. 1980; Драма, сцена, време. Избр. произведения. 1982; Драматургия и време. Статии. 1983; Сцена на революцията. Статии. 1984; Слово и сцена. Портрети на драматурзи, актьори и режисьори. 1989.

М. Иванова

КАРАЛӢЙЧЕВ, Ангел Иванов /21.VIII.1902, Стражица – 14.XII.1972, София/. Завършва гимназия в Търново /1921/. Работи известно време в Стражишката община, следва химия в Соф. ун-т, завършва дипломация в Свободния ун-т в София /1928/. През 1932–44 е редактор на лит. страница на сп. „Кооперативна просвета“. Ред. /1947–52/ в изд. „Народна младеж“, през 1952–53 – във в. „Литературен фронт“, 1952–69 – в изд. „Бълг. писател“. За пръв път публикува през 1919 в сп. „Ученическа мисъл“ /Русе/ стихотворението „Орелът“. В началото на творческата си дейност сътрудничи на сп. „Нов път“, в което печата част от разказите, включени по-късно в сб. „Ръж“. Публикува в спи-

санията „Червен смях“, „Чернозем“ и в др. пер. издания, които провеждат лява култ. политика. След 1925 сътрудничи на списанията „Златорог“, „Българска мисъл“, „Венец“, „Детска радост“, „Светулка“, „Кооперативна просвета“ и др. След II световна война творческата му дейност е насочена предимно към децата и юношите. К. е автор на книги за възрастни и за деца – оригинални приказки, разкази, авторизирани приказки и легенди от българ. и чуждестр. фолклор. Разказите, събрани в сб. „Ръж“, го откриват в българ. литература като талантлив художник и тълкувател на българ. селска душевност. Те са израз на отношението му към една от най-драматичните страници от новата българ. история – погрома на Септемврийското въстание /1923/. Сюжетът им е изграден върху емоционално-психол. оценка на личността и върху нравствено-филос. представа за живота като сблъсък между мечтаното и социалната обреченост. Събитието отстъпва място на дълбокото съпреживяване, намерило естествен израз в движението на чувствата между болката и убедеността, че в страданието лежи истината за човека. След 1925 К. се насочва към тематика и образи, които пълноценно могат да изразят социалната сложност и душевното богатство на обикновения човек, и към търсене на форми, пресъздаващи вътрешния му свят в конкретни и на пръв поглед елементарни преживявания и постъпки. Но зад тази елементарност се разкрива изключително богатство от нравствени стойности и възгледи за живота и смъртта. Това предопределя и наличието на истор. и фолклорни сюжети /легенди, приказки и предания/, изразяващи представата на К. за народа като носител на непреходни качества – чувство към красивото, честност, състрадание, трудолюбие и др. Възгледът на автора за устойчивостта на нравствената красота на човека от народа в повечето случаи е освободен от изкуствени стилизации и не се свежда до консервативна идеализация на българ. фолклор. К. се стреми да улови исторически формиралите се свойства на нар. душевност в тяхната автентична форма и съдържание. Романтичният подстъп към обстоятелствата, при които се натрупва естетическата и филос. енергия на тази душевност, нерядко /сборниците „Лъжовен свят“, „Имане“ и „Росенският камен мост“/ се съчетава плодотворно със способността на автора да синтезира психологически познанията си за човека и за неговото етнографско обкръжение. Макар че е загубило социално-драм. си острота, изображението на К. между 1925 и 1944 улавя и образно-пластично внушава характерни прояви на обществ. действителност през този период. Творчеството му след 1944 се характеризира с интерес към промените в манталитета на българ. селянин. Отношението на писателя към обществ. реалност в някои случаи носи знака на полит. конюнктурност, но силният му талант преодолява идеологизираното интерпретиране на събития и факти от всекидневието. Съществен дял в лит. дело на К. заемат произведенията му за деца. Авторизирани приказки и легенди, разкази, в които нравствено-етичната проблематика е подчинена на идеята за доброто като смисъл и цел на човешкия живот, представят писателя като сладкодумен разказвач, за когото светът на детето е и си остава пространство за освободена от всякакви полит. съображения творческа дейност. Лирико-експресивният слог, образният език и психол. мотивираност на действия, жестове и преживявания налагат К. като един от най-талантливите творци в българ. литература за деца. Превежда произведения на Л. Н. Толстой, А. П. Чехов и др. Преразказва „Приключенията на Барон Мюнхаузен“ /1955, 1962, 1967, 1990/ от Е. Распе. Съставя сборниците „Приказник“ /1933, 1943/, „Народна кооперативна читанка“ /1934, съвм. с Н. Монев/, „Кандило пред иконата. Отбрани разкази за български писатели“ /1938/. Творби на К. са преведени на повече от 60 езика. Псевд.: Акакий Акакиевич, Илия Чернев, Каралийката, Кент, Множко Гладнев, Пчела № 2, Шонерман, А. К., А. К-в, Ангел К., А. Соколов и др.

СЪЧ.: Мауна-Лоа. Революционна поема. 1923; Крали Марко. По народни песни. 1925 /1930, 1991/; Мечо. Разкази за деца. Ил. от Ил. Бешков. 1925 /1930/; Ръж. Разкази. 1925; Жълтици. Малки разкази. Ил. от Ил. Бешков. 1926 /2 прераб. изд. 1930/; Имане. Разкази. 1927 /2 изд. под загл. „Разкази“. Кн. 1. 1931. Кн. 2. Лъжовен свят. Разкази. 1932; 3 прераб. изд. под загл. „Росенският камен мост“. Разкази. 1941 /1943, 1946/; Крилатият юнак. Приказка. 1927 /1929/; Чудната свирка. Приказка за деца в 1 д. 1927; Богородична сълза. Приказки. 1928 /2 прераб. изд. 1930/; Цар Иван Шишман. 1928; Приказен свят. Т. 1–3. 1929–30 /2 прераб. изд. на отделно изд. в кн. Мечо, Жълтици, Крали Марко, Богородична сълза, Крилатият юнак и новата кн. „Трохи за птичките“/ /1933, 1942, 1943, 1946/; Смъртта на хан Крума. Истор. разкази и легенди. 1929; Честит човек. Приказки. 1929; Жълтите птички. 1931; Край огнището. Нар. приказки. 1931 /2 прераб. и доп. изд. 1936/; Мравешка история. Малки разкази. 1931 /1945/; Народни приказки из книгата „Край огнището“. 1931; Разкази. Кн. 1. 1931 /вж. Имане. 1927/; Дядовата броеница. 1932 /1940/; Кошер. Стихове и разкази за малките спестовници. 1932; Лъжовен свят. Разкази. Кн. 2. 1932 /вж. Имане. 1927/; Чудната птичка. 4 нар. приказки из книгата „Дядовата броеница“. 1932; Бързоходната княгиня. Естонска нар. приказка. 1933; Златното момиче. 1933; Месечината и дяволът. Естонска нар. приказка. 1933; Пророческият сън. 1933; Кладенче. 1934 /1943/; Аз съм книга хубавица за най-малките дечица. Картинки. 1935; Сребърна ръкойка. Пътеписи. Настроения. Разкази. 1935; Божият

ратай. Приказки и разкази. 1936; Ането. Повест. 1938 /1943, 1966, 1976/; Вихрушка. Разкази и легенди. 1938 /1940, 1943, 1946/; Едно гърне старо злато. Безсмъртните басни на Европа. Ил. от Ил. Бешков. 1938 /1943/; Крилатата помощ. Пиеса в 3 карт. /в съавт. с М. Вълев/. 1938; Ято. Стихотворения и разкази на кооперативни теми. 1938; Али-Баба и 40 разбойници. 1939; Бедният рибар и дяволът. Източна приказка. 1939; Весели приказки /в съавт. с М. Вълев/. 1939; Дебелият, опакият, дългоухият и техните другари. Немска нар. приказка. 1939; Звездочелият юнак и неговият рогат кон. Нар. приказка. 1939; Земята на българите. Пътеписи. 1939 /1942/; Старопланински бунтовници. Разкази. 1939; Тошко Африкански. Ил. от Ил. Бешков. 1940 /1945, 1948, 1953, 1970, 1978, 1982, 1992/; Птичка от глина. Разкази и пътеписи. 1941 /1943, 1946/; Росенският камен мост. Разкази. 1941 /вж. Имане. 1927/; Българчета. Разкази и приказки за деца. Ил. от В. Лазаркевич. 1942 /1947/; Кладенче. 1943; Книга за малките българчета. 1943; Чепинският змей. Приказки. 1943; Надежда. Разкази. 1944; Весели премеждия. Стихотворения. 1945; Двете маймунчета. Весели картинки и приказки. 1945; Великанът и ламята. Приказки. 1946; Соколова нива. Разкази. 1946; Български народни приказки. Ил. от Ил. Петров. 1948 /2 доп. изд. 1952, 3 доп. изд. 1954, 4 прераб. изд. 1956, 5 изд. в 2 кн. 1957; 1958–60, 1968, 1971–74, 1975, 1985, 1986/; Великият конник. 1948; Житената питка. Приказки за деца. Ил. от Ил. Бешков и Н. Тузсузова. 1948 /1973, 1974, 1988, 1992/; Крали Марко освобождава три синджира роби. 1948 /1991/; Най-хубавата земя. Разкази и приказки. 1948 /1950, 1953, 1957, 1961/; Мъничкият Мук. Източна приказка. 1949; Народен закрилник. Разкази. 1949 /1950, 1954/; Който не работи, не трябва да яде. Смешни приказки. Ил. от В. Лазаркевич. 1950; Строители на републиката. Избр. разкази. 1950; Бялото гълъбче. 1951; Рожен. Пиеска в 2 карт. 1951; Разкази и приказки. 1952; Златното момиче. Нар. приказка. 1953; Малкият орач. Нар. приказка. 1953; Приказка за житните зърна. 1953; Братче и сестриче. Приказка. 1954; Исторически разкази и очерци. 1954; Наковалня или чук. Разкази и очерци за Георги Димитров. 1954 /1958, 1963, 1971, 1972, 1982/; Трите братя и златната ябълка. Приказка. 1954; Иванка и Марийка. Нар. приказка. 1955; Който не работи, не трябва да яде. Приказка. 1955; Приказен свят. Отбрани приказки и разкази. Ил. от Ил. Петров. 1955 /1958, 1960, 1969, 1972/; Пътища далечни. Очерци и пътни бележки. 1955; Гладният вълк. Глупавата мечка. Нар. приказки. 1956 /1961, 1967/; Избрани произведения. Съст. и ред. С. Султанов. 1956; Самотната елхица. Приказка. 1956; Храброто петле и турския султан. Унгарска нар. приказка. 1957; Белият кон. Разкази и приказки. 1958; Лъв без опашка. Приказка. 1958 /1975, 1991/; Трите патенца. Приказка. 1958; Топлата ръкавичка. Приказки и разкази. 1959 /1965/; Юначни българи. Истор. разкази и очерци. 1959; Безценно камъче. Приказка. 1960 /1963/; Вълкът и седемте козлета. Руска нар. приказка. 1960; Гостенчета крилати. Нар. приказки от разни страни. 1960 /1964/; Житената питка. Приказка. 1960; Пух-пах. 1960; Трите юнаци. Приказка. 1960; Малкият орач. Приказка. 1961 /1970/; Избрани произведения. В 3 т. Под ред. и с предг. от С. Султанов. 1962–63; Най-скъпият подарък. Разкази и приказки. 1965 /1973/; Великанът и ламята. Приказка. 1963; Майстор над майсторите. Нар. приказка. 1963; Подрумчета. Сб. мъдрости, афоризми, спомени, случки и импресии. 1963 /1990/; Юначният заек и вълчицата. Непослушните деца. 1964; Житената питка. Приказка. 1965; Локомотивът на историята. Разкази и очерци. 1965; Топлата ръкавичка. Приказка. 1965 /1972, 1975/; Петимата братя. Приказка. 1965; Дървеното конче. Приказка. 1966; Майчина сълза. Житената питка. Лъв без опашка. Приказки. 1966 /1975/; Спомени. Из моя дневник. В ширната съветска земя. Пикатели. Капки мастило. 1967 /1971/; Съкровищница. Нар. приказки от различни страни. 1967 /1969, 1979/; Имало едно време. Приказки. 1968 /1976, 1979, 1985/; Приказки на славянските народи. В 5 т. 1968; Разкази. Съст. С. Султанов. 1968; Майчина сълза. Топлата ръкавичка. Вълкът и седемте козлета. Приказки. 1969; Безценно камъче. Юначният заек и вълчицата. Непослушните деца. Приказки. 1970; Избрани произведения. В 2 т. Съст. С. Султанов. 1972; Гладният вълк. Глупавата мечка. Нар. приказки. 1973; Житената питка. Приказки. 1973 /1974/; Приказен свят. В 3 т. Ред. и предг. С. Султанов. 1974 /1982/; Бялото агънце и Малкият скъперник. Приказки. 1975; Майчина сълза. Приказка. 1975 /1989, 1991/; Приказки на съветските народи. В 5 т. /съвм. с Н. Тодоров/. 1975–77; Приказки. Топлата ръкавичка. Една кибритена клечка. 1975; Дарените години. Нар. приказки. 1976; Дядо Божиловата надежда. Приказки. 1976; Камбаната на свободата. 1976 /1989/; Патаран и цървулан. Нар. приказки. 1976; Един за друг. Истор. разкази за деца. 1977; Знамето на Средногорското въстание. Приказка. 1977; Разкази, очерци, приказки. Съст. С. Султанов. 1977; Торбата с лъжите. Приказки за Хитър Петър. 1977 /1979, 1991/; 1877. Истор. разказ за деца. 1977; Юначният българин. Истор. разказ за д-р Константин Ив. Везенков. 1977; Безстрашното зайче. Приказка. 1979; Най-тежкото имане. Приказки и разкази. 1979; Приказки на балканските народи. В 4 т. /съвм. с Н. Тодоров/. 1979–83; От ралото до хляба. Избр. творби. 1980; Торбата с жълтиците. Бълг. нар. приказки.1980; Трите братя и златната ябълка. Приказна повест. 1980; Приказки на славянските народи. В 2 т. /съвм. с Н. Тодоров/. 1981–82; Юначното петле. Приказка. 1981 /1986/; Приказки на съветските народи. В 2 т. /съвм. с Н. Тодоров/. 1983–84; Приказки на балканските народи. В 3 т. /съвм. с Н. Тодоров/. 1985–90; Есенна приказка. 1991; Трите братя и златната ябълка. Бълг. нар. приказки. 1991.

ЛИТ.: Султанов, С. Ангел Каралийчев. Лит.-истор. очерк. 1958; Султанов, С. Четирима белетристи. Лит. очерци. 1960; Чолов, П. Ангел Каралийчев. Биобиблиогр. справка. 1962; Константинов, Б. и Хр. Шалиева. Ангел Каралийчев. Био-библиогр. справка. 1973; Асен Разцветников, Ангел Каралийчев, Никола Фурнаджиев в спомените на съвременниците си. 1976; Коларов, Ст. Ангел Каралийчев. Лит.-крит. очерк. 1976; Струмски, Г. Имаше един вълшебник. Спомени. 1976; Константинова, Б. Ангел Каралийчев. Лит.-крит. очерк. 1979; Коларов, Ст. Майстор на лиричната проза. 1983; Киров, Й. Ангел

Каралийчев отблизо. Спомени. 1984; Петров, Т. Ангел Каралийчев. 80 г. от рождението му. Био-библиогр. указател. 1982; Султанов, С. Съдбата на един приказник. Книга за А. Каралийчев. 1984; Дойренска, М., М. Баева, Е. Ангелова. Ангел Каралийчев. Биобиблиогр. указател. 1985; Традиция, отворена към бъдещето. 85 години от рождението на А. Каралийчев. 1989.

Л. Бумбалов, Р. Чернокожева

23.III.1998 год.

КАРАНФИЛОВ, Ефрем Спиров /27.XI.1915, Кюстендил/. Завършва гимназия в родния си град, Военното училище /1937/ и право в Соф. ун-т /1947/. Участвува в последната фаза на II световна война, преподава военна администрация в ШЗО „Хр. Ботев" /1948–51/ и редактира междувременно сп. „Народен командир". От 1957 завежда отд. „Теория и критика" в сп. „Пламък", през 1959–60 е негов зам. гл. редактор. Ст.н.с. /1961/, проф. /1967/ в Ин-та за литература при БАН, чл.-кор. на БАН /1979/, акад. /1989/. Дир. на изд. „Бълг. писател" /1966–68/, зам.-предс. на СБП /1968–70/, гл. ред. /1970–72/ на сп. „Пламък", през 1973–82 – гл. ред. на в. „Литературен фронт". Секр. на СБП /1972–73/, зам.-дир. на ЕЦЕЛ /1972–74/, дир. на Ин-та за литература /1982–89/.

акад. 6.XI.1989

За пръв път печата стихове и статии през 1933–34 във в. „Ученическа мисъл" /Кюстендил/, на който е гл. редактор. Сътрудничи на сп. „Българска реч", на вестниците „Трезвеност", „Светлоструй", „Дунавска искра" и др. През 1938–42 публикува в сп. „Философски преглед" поредица социално-психол. етюди – „Душата на младежа тарикат", „Мижитурката", „Социология на клюката". През 1941–43 сътрудничи на в. „Мир" и на сп. „Златорог". Подновява лит. си дейност в атмосферата на духовно оживление и усилия за преодоляване на култовския догматизъм в обществ. живот и в изкуството. Още ранните лит.-крит. статии и очерци на К. открояват трайните му пристрастия към европ. хуманистично-моралистична традиция и интереса му към нац. история и народопсихологията. Следейки бълг. лит. живот, К. изтъква новаторски явления като лиризирането на прозата, разцвета на истор. роман и на докум. жанрове, променящия се възглед за героичното в историята. Повлиян от фр. хуманисти – творци и мислители, утвърждава значимостта на човешката памет и на изповедно-споменното начало в съвр. литература. За да изрази адекватно своите хуманистични идеи, актуализира пренебрегвани през 50-те г. жанрови форми – есето, характерологичния портрет, социално-психол. очерк, чрез които се осъществява продуктивният обмен между лит. критика и сродните ѝ хуманитарно-познавателни области: история, социология, социална психология, етика. Пиететът му към нац. духовна традиция е изявен в трилогията „Българи", съставена от портрети на видни творци /З. Стоянов, Г. Милев, Н. Лилиев, Ст. Загорчинов, К. Цонев, Вл. Димитров–Майстора, Ил. Бешков/ и общественици /Левски, Г. Бенковски, отец М. Преображенски, Г. Димитров, Ал. Стамболийски/, както и в поредицата биогр. очерци за именити бълг. офицери-родолюбци /сб. „В служба на родината"/. Считани за принос в бълг. историография, посочените очерци и портрети не просто утвърждават висок личен и гражд. морал. Те са значими от гледище на социологията и социалната психология, доколкото представените истор. личности въплъщават определени социални типове и поведенчески модели. Любопитни социологически и социалнопсихологически изводи съдържа и есеистичният сборник „Корените и колелата", осветляващ променящата се светогледна ситуация на човека в днешния „век на бързината". Представителен характер имат изследванията, в които се осъществява взаимопроникване и взаимодопълване на лит.-критическите със социалнопсихологически и народоведски наблюдения. В трилогията „Герои и характери" напр. при анализа на популярни персонажи от световната лит. класика /Дон Кихот, Жулиен Сорел, Рудин, Остап Бендер, Холдън Колфийлд и др./ на преден план са изведени техните социално-типизиращи характеристики. Синтез на лит.-историческа и народоведска проблематика представляват също монографиите „Най-българското време. Книга за 'Записките' на Захари Стоянов", „Антон Страшимиров и душевността на българина" и особено монографията „Заради живота. Как умират героите на българските писатели", в която чрез поредица лит. образи е илюстрирано отношението на българина към смъртта. К. допринася за развитието на бълг. социологическа и социалнопсихологическа наука и като инициатор на издаването на лит. наследство на Ив. Хаджийски, и като негов редактор /„Бит и душевност на нашия народ" /1966/; „Оптимистична теория за нашия народ" /1966/; Съчинения. В 2 т. 1974/. Отделни статии на К. са публикувани на англ., араб., исп., ит., кит., нем., рум., рус., укр., фр. и чеш. език.

СЪЧ.: За свободата. Лит.-крит. очерк. 1955; Войникът в строя и в литературата. Лит.-крит. статии. 1956; Поезия в прозата. Крит. очерци. 1957; Андрей Гуляшки. Лит.-крит. очерк. 1958; Езиковият шаблон в литературата. 1959; Сенки от миналото. Очерци, статии и есета за някои остатъци от буржоазния морал в социалистическото общество. 1960 /1963, 1978/; Съвременност и майсторство. Лит.-крит. статии. 1961; Герои и характери. Есета. Ч. 1. Мечтатели. 1962; Ч. 2. Раждането на подвига. 1964; Ч. 3. Творци. 1967 /Ч. 1–3. В света на чуждите литератури. 1970/; Български поети. Лит.-крит. статии. 1965; Литературно-критически статии. Избра-

но. 1965; Под пагона – човекът. Лит.-крит. статии. 1966; Българи. Ч. 1–2. 1968–71 /1973, 1980/; Съвременност и белетристика. 1969; В служба на родината. 1971; Минало и съвременност. Есета. 1972; Творецът и патриотът Георги Димитров пред Лайпцигския процес. Очерк. 1972; Владимир Димитров–Майстора. 1973; Съвременност и литературни жанрове. Лит.-крит. статии. 1973; Избрано. Т. 1–2. 1975; Най-българското време. Книга за „Записките" на Захари Стоянов. Монография. 1976 /1979/; Корените и колелата. Есеистика. 1977; Сред живота, сред народа. Писател – читател – критик. 1977; Юноши. Лит. критика. 1977; Антон Страшимиров и душевността на българина. 1979 /1980/; Към свободата. Биогр. очерци. 1980; Писатели и мемоаристи. Лит.-крит. очерци. 1980; Талант и труд. Лит.-крит. статии. 1980; Мощта на словото. Лит.-крит. очерци и есета. 1981; Книга за народната съдба. Записки по българските въстания. Изследване. 1983; Споменни есета. 1983; Сред хората, сред книгите. 1983; Трибуни и поети. Очерци. 1983; Избрани произведения. В 3 т. 1985; Творческото начало на труда в съвременната белетристика. Научнопопулярен очерк. 1985; Заради живота. Как умират героите на българските писатели. Лит.-крит. очерци. 1987; Младостта на спомените. 1988; Следи по изминатия път. Фрагменти. 1989.

ЛИТ.: Н и ч е в, Д. Ефрем Каранфилов. Лит. анкета. 1985.

С. Беляева

КАРÀПЕТРОВ, Петър Константинов /27.I.1900, Казанлък – 5.I.1980, София/. Завършва гимназия в Стара Загора /1917/, право и дипломация в Соф. ун-т /1922/. Специализира в Париж /1937/. Директор на Държ. печатница в София /1929–30/, където издава сп. „Български печат". Гл. ред. /1926–27/ на сп. „Нов свят". Издава худ. библ. „Древна България" /1926–43/, включила много от истор. му романи, повести, разкази. Заедно със Сирак Скитник издава сп. „Свят – хора – изкуство"; публикува „Малки песни" на Дора Габе, „Алманах на българската жена" и др. Създател и уредник на библ. „Български исторически романи" и „Периодическа историческа библиотека".

Първата си творба печата в библ. „Искрица" /Казанлък/ през 1912. Автор на голямо по обем белетристично творчество – 30 романа, 250 истор. повести, разкази и новели. К. извлича сюжети от далечното и по-близкото истор. минало, проявява подчертан интерес към събития и личности, определящи съдбата на бълг. народ и неговото нац. самосъзнание. Героите му са подчинени на идеята за утвърждаване и възход на бълг. държава. Представени са повече със своята полит. и държавническа ангажираност, отколкото с индивидуалните си човешки качества. Псевд.: Камен Каменов, Камен Чернокаменов, Черният Пиеро и др.

СЪЧ.: Последните дни на Търново. 1926; Смъртта на Беласица. Разказ. 1926; Хан Крум. 1926; Клокотница. 1927; Към кръста. 1927; За ханския престол. Истор. повест. 1928; Заговор. 1928; Победна песен. 1928; Богомили. Роман. 1929 /1936/; Кръстоносци. 1929; Куманката. 1929; Тангра. Повест. 1929; Алцек. Либрето за опера. 1930; Боят при Маркели. 1930; Дъщерята на боила. 1930; Дъщерята на Шишмана. 1930; За вярата на дедите. 1930; Мечът на хановете. 1930; Последното сражение. 1930; Последният жрец. 1931; Прабългари. 1931; Сердика. 1931; Ханската наложница. 1931; Година 679. 1932; Муската. 1932; Славянският княз Пребъд. 1932; Тракийски цар. 1932; Елена, тайната на Балдуиновата кула. 1933; Когато ханът се покръсти. 1933; Леман. Повест. 1933; Размирни години. Истор. роман от XIII стол. 1933; Стари и нови времена. 1933; Чудото. 1933; Войводата Ивац. 1934; Победа. 1934; Родна азбука. 1934; Слепият хан. 1934; Смъртта на Св. Кирил. 1934; Ахелос. 1935; Дионисий. 1935; Победата при Българофигон. 1935; Прабългари. 1935; Първата обсада на Цариград. 1935; Симеон при Цариград. 1935; Синовете Борисови. 1935; Цар Симеон. 1935; Царственият юноша. 1935; Боян магесникът. 1936; Васил Левски. 1936; Великото народно събрание на Оборище. 1936; Въстанието на княз Михаила. 1936; Детелин войвода. 1936; Индже войвода. 1936; Кавхан Ишбул. 1936; Коледна нощ през турското робство. 1936; Любов, без която не можем. Разкази. 1936; Опълченците. 1936; Отец Паисий при Софроний Врачански. 1936; Раковски – турски зет и войвода. 1936; Раковски – ученик. 1936 /1941/; Сватбата на Цар Петра. 1936; Света Олга. 1936; Смъртта на Цар Симеон. 1936; Балчик. Роман. 1937; Белият конник. 1937; Братоубийство. 1937; Въстанието на комит Никола и синовете му. 1937; Жертвени нощи. Роман. 1937; Измама. 1937; Небесни огньове. 1937; Победата при Ихтиман. 1937; Последна песен. 1937; Свети цар Давид. 1937; В мрежата на заговора. 1938; Войводата Драган. 1938; Войводата Никулица. 1938; Въстанието на Воденчани. 1938; Едноръкият. 1938; Обсадата на Перник. 1938; Изгревът на България. 1939; Каменният бог. Истор. роман. 1939; Кръвта говори. 1939; Последни дни. 1939; Смъртта на цар Самуил. 1939; При куманите. 1939; Среднощно видение. 1939; Бягството на заложника. 1940; Ирник. 1940; Пленената царица. 1940; Цареубийство. 1940; Черната могила. 1940; Възцаряването на Калояна. 1941; Добруджа – люлка на българщината. 1941; Ехото отвръща. 1941; Железните хора в Цариград. 1941; Кралят кръстоносец. 1941; Северният гост. 1941; Слепият вожд. 1941; Смъртта на Ивайло. 1941; Вярната стража. 1942; Деспот Слав. 1942; Детелин войвода. Истор. разкази. 1942; Дъщерята на Йоан Асеня. 1942; Еретическият папа. 1942; Заговорникът. 1942; Измяната на рицарите. 1942; Исперих. 1942; Князът на просяк. 1942; Майка и дъщеря. 1942; Отплатата на кир Тодора. 1942; Падение. 1942; Севастократ Стрез. 1942; Съд на богомилите. 1942; Тайната на Асеновата крепост. 1942; Три видения. 1942; Бдин се брани. 1943; Император Иваница Хубавий. 1943; Крум побеждава. 1943; Кубер, първият български владетел на Македония. 1943; Малката императрица. 1943; Младият герой. 1943; Някога и сега. Легенда за латинските гробища. 1943; Охридски легенди. 1943; Сватбата на княгиня Елена. 1943; Солун за България. 1943; Ста-

ринни предания. 1943; Хубавата Елена. 1943; Царска изповед. 1943; Царският гонец. 1943; Царският коняр. 1943; Исперих. Роман. 1980; Славянско вече. Б. г.

Д. Илинова

КАРÀСИМЕОНОВ, Александър Пантелеев /12.IX.1930, София – 6.III.1991, София/. Син на поета П. Матеев. Завършва гимназия в София /1948/ и българ. филология в Соф. ун-т /1955/. Учи кинодраматургия в Москва /1966/. Ред. /1957–64/ във в. „Литературен фронт“, ред. /1966–70/ в Студията за игрални филми, зам. гл. дир. на Държ. обединение „Бълг. кинематография“ /1971–72/ и сценарист /1972–76/ в Студията за игрални филми. Зав. отдел „Белетристика“ /1976–79/ и ред. /1980–89/ в сп. „Септември“.

Печата за пръв път през 1953 във в. „Стършел“. Автор е на разкази, повести, романи, на сценарии за филми /„С особено мнение“ /1969/, „Обич“ /1972/, „Началото на деня“ /1976/. Разработва производствени, битово-психол. и криминални сюжети, в чиято основа винаги е заложен моралноетичен конфликт. К. търси героите си сред инженери, криминални инспектори, бивши партизани, интелектуалци, които са съхранили принципите и съвестта си и се опитват да се съпротивляват в условията на корупция и конформизъм. Образите им са усложнени от решаването на собствени психол. казуси. Във втория план на повествованието дефилира уродливият паноптикум на посредствеността – преуспяващи кариеристи, подкупни чиновници и нагаждачи, властвуващи дребеи. Конфликтите обаче са локализирани, лишени от живеца на истинския бунт и на дълбоките социални обобщения. Авторът дири упование в партизанския идеализъм като нравствена опора за своите рицари на морала. Оптимизмът подменя жестоките истини за тоталитарното общество. Резултат от допуснатото съчинителство в сюжетите, конфликтите и образите е стиловият дисбаланс между интелектуално-умозрителни, риторично-монологични, описателни елементи и пластично-емоционалния рисунък. Романът „Обич“ е преведен на нем., пол., рус., чеш. и др. езици.

СЪЧ.: Главният свидетел. Разкази. 1963; Толкова очаквани приятелства. Повест. 1966; Обич. Роман. 1969 /1974, 1986/; Приближаване. Роман. 1976; Избрани произведения. 1980; Еднодневни цветове. Роман. 1982 /1990/; Двойна игра. Роман. 1982 /1984, 1987/; Експертна комисия. 1988; Двойна игра. Експертна комисия. Романи. 1990; Обич. Еднодневни цветове. Романи. 1990; Хотел „Планета“. Роман. 1990.

Цв. Трифонова

КАРÀСЛАВОВ, Георги Славов /12.I.1904, с. Дебър, дн. квартал на Първомай – 26.I.1980, София/. Завършва гимназия в Първомай /1922/. Постъпва в Телеграфо-пощенското у-ще в София, където се включва в младежкото ком. движение. Учи в педагог. у-ща в Харманли /1923/ и Казанлък /1924–25/. Участвува в Септемврийското въстание /1923/. Следва агрономство в Соф. ун-т /1925–28/, но е изключен като един от инициаторите на студентска стачка. Продължава следването си в Карловия ун-т в Прага /1929–30/, едновременно е строит. работник в предградието Споржилов. След завръщането си в Б-я завършва агрономство в Соф. ун-т /1930/; ред. /1931/ на в. „Поглед“, на хумористичния в. „Жупел“ /през 1932–34/. Заради повестта „Селкор“ е осъден и лежи в Соф. централен затвор. Участвува в списването на вестниците „Ведрина“, „РЛФ“ и „Кормило“; ред. на информационния всекидневник „Ехо“. След 1944 работи в Полит. управление на армията. Дир. на Нар. театър „Ив. Вазов“ в София /1947–49/, гл. ред. /1952–58/ на сп. „Септември“, гл. секр. и предс. на СБП /1958–62/. Акад. /1961/. Нар. представител в I–VII НС, чл. на Президиума на НС /1950–62/.

За пръв път печата стихотворение през 1920 в сп. „Ученическа мисъл“. Сътрудничи на сп. „К'во да е“ с пародии, вицове, сатири. От 1923 публикува активно в ком. печат; през 1924–26 помества разкази във вестниците „Полярна звезда“ и „Единство“. Сътрудничи с разкази и статии на вестниците „РЛФ“ и „Кормило“ и на сп. „Изкуство и критика“. В дебютния сб. разкази „Уличници“ обект на изображение са децата от крайните град. квартали. Макар да носи белезите на мелодрамата, в тази творба ясно са изразени както нравствено-психол., така и политико-идеологическият подход към личността и нейното социално обкръжение. Сб. „Кавалът плаче“, излязъл в издаваната от А. Страшимиров библ. „Знание“, е тематично и идейно свързан със Септемврийските събития през 1923. Повечето разкази са изградени върху житейски ситуации, подчертаващи съзнателния избор на полит. позиция и оценка. В първия си роман „Споржилов“ К. прави успешен опит да определи територията, в която репортажно представените факти от живота добиват худ. убедителност благодарение на психол. подстъп към човешките взаимоотношения и постъпки. Романът е плод на непосредствени наблюдения върху бита и душевността на работниците от Пражкото предградие Споржилов. При описанието на социалните противоречия и най-вече при психол. мотивиране на връзката личност – среда личи влиянието на Е. Зола. През 30–40-те г. К. все по-дълбоко осъзнава худ. творба като изображение на обществ. действителност чрез проникване във вътрешния свят на личността. Вниманието му е насочено предимно към селото като арена на сложни

и драм. социално-полит. борби, ударението пада върху идеологическите моменти в тогавашната действителност – Септемврийското въстание /„На пост“ и „На два фронта“/, моралния упадък в полит. отношения /„Изчадия адови“/, социалнопсихол. параметри на собственическия манталитет /„Имот“, „Татул“, „Снаха“/ и др. Постижения както в областта на романовия жанр, така и в традицията на бълг. „селска“ проза са романите „Татул“ и „Снаха“. Замислени според признанието на автора като „трагическа поема“ за собственическата страст /ч. 1 „Имот“; ръкописът на последната част е изгубен/, те са оригинални преди всичко с филос.-психол. трактовка на една тема, която е вълнувала мнозина бълг. писатели. Изборът на проблема за престъплението и наказанието определя както идейната връзка на двата романа, така и различието при психол. и социално-идеологическия анализ на обществ. и частния живот на човека. Като тръгва от две убийства /едното е обмисляно дълго и с ужасяваща скрупульозност, другото е случайно, макар и детерминирано от обективни социални предпоставки/, К. за пръв път в историята на бълг. роман оголва ярко и в дълбочина трагичната разруха на човешкото: едно положително качество, каквото е трудолюбието и привързаността на българина към земята, се изражда в унищожителна собственическа стихия. „Татул“ и „Снаха“ се налагат като върхови образци на нац. худ.-психол. традиция, но и като начало на нова худ. философия и поетика, които бълг. проза ще следва в по-нататъшното си развитие. Следвоенното творчество на К. е обвързано с текущите обществ. промени и се отличава с жанрово многообразие и със сполучливи експерименти в композицията на повестта и романа /„Орлов камък“, „Танго“, „Неверният Тома“/. Успоредно с работата си върху множество сборници с разкази, репортажи, творби за деца и юноши, лит.-крит. очерци, статии и др. писателят създава поредица романи под загл. „Обикновени хора“, свързани както от събитийно-хронологическата си последователност, така и от общите персонажи. Худ. действие в публикуваните 6 книги следва истор. събития в Б-я от I световна война до 1944. Докум. точност на описанията на места /кн. 3 и 4/ влиза в противоречие с психол. убедителност на характерите. Връзката между документ и фикция, между строгия реалистичен разказ за реалните събития и относително по-свободното възсъздаване на индивидуалните преживявания и действия е поограничена в кн. 1 и 2. Произведения на К. са преведени на азърб., алб., англ., белорус., виетн., груз., естон., ит., кит., литов., нем., пол., португ., рум., рус., словаш. словен., срб., тур., узб., укр., унг., фр., чеш., чув., холан. и др. езици. Романът „Снаха“ е издаден на 29 езика. Псевд.: Асор млад, Асор Чернорък.

СЪЧ.: Уличници. Разкази. 1926; Кавалът плаче. Разкази. 1927; Споржилов. Роман. 1931 /1949/; Изчадия адови. Хумористични разкази. 1932 /1953/; На пост. Разкази. 1932; Селкор. Повест. 1933 /18 изд./; На два фронта. Разкази. 1934; Победители. Разкази за деца. 1935; Ученните мишки. Разкази за деца. 1935 /1973/; Имот. Разкази. 1936; Пилето със златната перушина. Разкази за деца. 1938 /1943/; Татул. Роман. 1938 /1943, 1946, 1952, 1955, 1966, 1973/; Честна дума. Патилата на четирима пакостници. 1938; На село. Роман за деца. 1942 /1949/; Снаха. Роман. 1942 /19 изд., драматизация 1951/; Виненната чешма. Хумористични разкази. 1943; Заешки планове. Приказки. 1943; Крилатият Данко. Разкази за деца. 1943; Чудната свирка. Разкази за деца. 1943; Сега му е времето. Разкази. 1944 /1945/; Враг. Разкази. 1945; Ратай на реакцията. 1945; Борба за демокрация. Полит. фейлетони. 1946; Танго. Повест. 1946 /1951, 1956, 1962, 1967, 1969, 1982, драматизация 1967/; Свърши се нашата. Хумористични разкази. 1946; Селски истории. Повести и разкази. 1946; Проходът на младежта. Репортаж за Хаинбоаз. 1947; Първи май. 1947 /1948/; Орлов камък. Родопска легенда. 1948 /1954, 1965, 1967, 1971, 1974, 1980, 1985/; Елин Пелин. Лит.-крит. очерк. 1949; Христо Смирненски. Биогр. очерк. 1949 /1953, 1955, 1967/; На прав път. 1950; Селски истории. Кн. 2. 1950; От Лидице до Банска Бистрица. Пътеписи. 1951; Превъзходството на социалистическата култура. Студии. 1951; Героична Корея. Пътепис. 1952; Обикновени хора. Роман в 6 ч. Ч. 1. 1952 /1954, 1958, 1965, 1969/; Ч. 2. 1956 /1959, 1960, 1969/; Ч. 3. 1963 /1964, 1969/; Ч. 4. 1966; Ч. 5. 1973 и Ч. 6 1975; Танго и Неверникът Тома. 1954; Габерови. Пиеса. 1955; Крилете на човека. Избр. произведения за деца. 1955; Избрани съчинения. В 10 т. Предг. Р. Ликова. 1956–58; Ленко. Повест за юноши. 1957 /1960, 1964, 1968, 1970, 1973/; Камък в блатото. Комедия. 1959; Малкият откривател. Разкази за юноши. 1959; Нови пътища. Повести и разкази. 1959; Бащин грях. Повест. 1961; Срещи и разговори с Никола Вапцаров. 1961; Глас народен. 1963; Избрани романи. Татул. Снаха. С предг. от В. Йосифов. 1964 /1968/; Освобождение. Избр. повести. 1966; Татул. Пиеса в 4 д. 1966; Бялото теленце. Разказ за деца. 1967; На стража. Избр. разкази. 1967; Близки и познати. Мисли и спомени. 1968 /2 прераб. изд. 1971/; Повести и разкази. 1969; Разкази за деца. 1969; Книга за Смирненски и Вапцаров. 1971; Срещи и разговори с Георги Димитров. 1971; Белуша. Разказ за деца. 1972; Пиеси. 1972; Майка на всички. Пиеса в 9 карт. 1973; При опит за бягство. Разкази. 1973; Разкази за деца. 1973; В цяла Странджа роб запява. Пиеса в 8 карт. 1974; Повест за Беличката гора. 1975; Избрани съчинения. В 3 т. 1974; Приказки. 1977; Среднощен конник. Новели. 1978; Избрани произведения. В 11 т. 1978–79; Мравчо-Главчо. 1979; Татул. Снаха. Романи. Предг. Ел. Константинова. 1984.

ЛИТ.: Л и к о в а, Р. Георги Караславов. Лит.-крит. очерк. 1958; П о п в а с и л е в, Ст. От Георги Караславов. Очерци върху творчеството му. 1964; К о н с т а н т и н о в, Г. Георги Караславов. Очерк. 1966; К о н-

стантинов, Г., Ел. Константинова. Книга за Георги Караславов. Крит. оценки, спомени, разговори. 1971; Спиридонов, Ал. Образи и идеи в „Обикновени хора". Монография. 1975; Георги Караславов. Изследвания, посветени на 70-годишнината му. 1976; Константинова, Ел. Георги Караславов. Творчески портрет. 1977 /1986/; Коларов, Ст. Георги Караславов. Разговори и беседи. 1978; Спиридонов, Ал. Героите на Георги Караславов. 1978; Коларов, Ст. Георги Караславов и неговият свят. 1984; Спиридонов, Ал. Георги Караславов. Монография. 1984.

Л. Бумбалов

31 III 2002 СФ

КАРАСЛАВОВ, Слав Христов /27.III.1932, с. Дебър, дн. квартал на Пловдив/. Завършва гимназия в Първомай /1952/. Гл. ред. на многотиражка в Исперих и Попово през 1957–58, ред. /1959/ във в. „Народна младеж" и в сп. „Септемврийче" през 1960–62; ред. в Детската лит. ред. на Радио София /1962–65/, зав. отдел „Поезия" в изд. „Народна младеж" /1964/ и в изд. „Бълг. писател" /1966/. Гл. ред. /1966–68/ на изд. „Народна младеж", негов дир. /1970–72/. Гл. секр. на СБП /1972–80/, зам.-предс. на К-та по печата /1980–81/, дир. на изд. „Отечествен фронт" /1981–91/, зам.-предс. на К-та за култура /1989/.

За пръв път печата стихотворение през 1954 във в. „Народна младеж". Сътрудничи на лит. пер. печат със стихове, разкази, очерци, новели и докум.-истор. творби. Поезията му е наситена с носталгия по селския бит, от който се откъсва рано, но продължава да го носи в душата си и да търси проявите му в градския живот. Стихосбирката му „Когато се роди момче" е широко популярна не само заради фолклорната си поетика, но и поради постигнатата художественост. С някои изключения /„Априлски пространства"/ стиховете му са плод на дълбока връзка с проблемите на съвр. живот. Свързан чрез обществ. си ангажираност с етажите на властта, К. прави опит в стихосбирките си да преосмисли без заблуди живота; лириката му носи силно елегично изживяване. В истор. си проза К. пресъздава устойчивия героичен дух на българина, жаждата му за красота, справедливост и воля на духа. Претърпели многократни издания, книгите му за Иванко, Калоян, Асеновци, деспот Слав, капитан дядо Никола, Георги Тертер, Теодор Светослав са опит да се очертае нац. характер на българина. Романът „Детрониране на величията" е противоречиво оценен поради прякото авторово ангажиране с полит. ситуация. Романът „Неуспешно следствие" носи конюнктурен отпечатък в интерпретацията на проблемите. Творби на К. са преведени на белорус., исп., ит., нем., пол., рум., рус., словаш., укр., чеш. и фр. език.

СЪЧ.: Ехо от кавалите. Стихотворения. 1959; На бял камък. Стихотворения. 1961; Корава пръст. Стихотворения. 1962; Жълтият пират. Поема за деца. 1964; Когато светлините се раждат. Пиеса. 1964; Приказка за житното зрънце и малкото момче. Книга за деца. 1964; Приятел със смъртта. Новели. 1964; Сенките пътуват с нас. Стихотворения. 1964; Насаме със сина. Стихотворения. 1965; Двамата. Новела. 1966; Късче мрамор от Акропола. Пътепис /в съавт. с А. Германов и М. Недялков/. 1966; След време. Стихотворения. 1966; Приемете ме такъв. Стихотворения. 1967; Братята от Солун. Пиеса. 1968; Хроника за Хаджи Димитър. Роман. 1968 /1973/; Когато се роди момче. Стихотворения. 1969; Счупената вода. Стихотворения за деца. 1969; Деспот Слав. Роман. 1970 /1973/; И никога да не си отивам... Стихотворения. 1970; Житие на Капитан дядо Никола. Роман. 1971 /1983/; Стихотворения. 1971; Залезът на Иванко. Роман. 1972; Предсказания. Стихотворения. 1972; Поеми. 1973; Гост на себе си. Стихотворения. 1974; Когато Калоян премина Хем. 1974; Оръжие за живите. Новели. 1974; Ракетен век. Стихотворения. 1974; Априлски пространства. Поеми. 1976; И името ти хубаво... Разкази и новели. 1976; И се възвисиха Асеновци /Деспот Слав. Залезът на Иванко. Когато Калоян премина Хем. И много пътеки изходих.../. 1976 /1980, 1982/; Писма до моя приятел от книжния свят. 1976; Чудният палат. Приказка в стихове. 1976; Полуостров. Стихове. 1977; Приказка за шивач Ежко. Детски стихове. 1977; По следата на тайната. Новели. 1977; Акция Тарантул. Повест за деца. 1978; Солунските братя. Трилогия: Светът на надеждата. Роман за Кирил и Методий. Кн. 1. 1978; Светът на догмата. Кн. 2. 1978; Светът на безсмъртието. Кн. 3. 1979; Безводни реки. Стихове. 1979; Неуспешно следствие. Новели. 1980 /1984/; Дуел. Стихове. 1981; В дните на цар Ивайло. Роман. 1981; Избрани стихотворения. 1982; Топлинка за Димитров. Новели за деца. 1982; Снегопад. Стихове. 1983; В дните на цар Ивайло, на хан Ногай, на Георги Тертер и Теодор Светослав. Роман. 1984; Сватбено пътуване. Интимна лирика. 1985; Детрониране на величията. Роман. 1986; Ракета. Стихове за деца. 1987.

В. Бояджиева, М. Тодорова

КАРАСТОЯНОВ, Христо Тодоров /22.II.1950, Тополовград/. Завършва бълг. филология в Соф. ун-т /1981/. Живее в Ямбол, където работи като редактор в заводски вестник /1972–73/, ред. във в. „Народен другар", по-късно в. „Факт" /1973–75; 1986–90/, в център за фотопропаганда /1976–80/, в Окр. съвет за културата /1980–84/; драматург на Куклення театър в Ямбол /1984–86; 1990/.

К. публикува разкази, стихове и публиц. материали във вестниците „Народна младеж", „Студентска трибуна", „Пулс", „Отечествен фронт", „Антени", „Работническо дело", „Стършел", „Литературен фронт" и в списанията „Отечество", „Пламък", „Тракия", „Септември", „Ах, Мария", „Орфей" и др., в алм. „Хоризонт", „Море", „Юг". Основният дял от творчеството му е белетристиката. В трилогията „Перпетуум мобиле", „Сбъркана

хроника“, „Кукувича прежда“ политическият живот в Б-я през 20-те г. е представен през погледа на анархистките кръгове, със средствата на асоциативното повествование. Проучва живота и творческото дело на Матвей Вълев. К. превежда „Чевенгур“ и „Съмняващият се Макар“ от А. П. Платонов /сп. „Пламък“, 1988/. Пиеси за куклен театър на К. са поставяни на няколко бълг. театр. сцени.

СЪЧ.: Пропукан асфалт. Разкази. 1981; Матвей Вълев. Лит.-крит. очерк. 1982; Перпетуум мобиле. Повест-хроника. 1984; Тази вечна земя /в съавт. с Д. Яръмов, Ат. Тодоров/. 1985; Сбъркана хроника. Повест. 1987; Вкус на узряване. 1989; Кукувича прежда. 1989.

Н. Аретов

КАРИМА, Ана /псевд. на Ана Тодорова Велкова/ /1871, Бердянск, Украйна – 6.III.1949, София/. Дъщеря на Т. Велков – изселник от Шумен, доброволец в Кримската война, войвода на чета през 1875 и участник в Руско-тур. война, оженил се в Русия за украинка. След Освобождението /1878/ К. учи в Шумен и Варна, завършва гимназия в София. През 1888 се омъжва за общественика-социалист Янко Сакъзов, с когото по-късно се разделя. Учителствува в Шумен, Плевен, Одрин, открива в София първото в Б-я женско търговско у-ще /1916/. Отрано се отдава на обществ., публиц. и писателска дейност. К. е една от първите видни деятелки на женското движение за равноправие в Б-я. През 1897 основава Соф. женско образователно д-во „Съзнание“, което първо започва борба за допущане на жените в Ун-та. Една от инициаторките и първата предс. на създадения през 1901 Бълг. женски съюз, чийто орган е основаният от нея вестник „Женски глас“. През 1908 К. основава нов съюз на „напредничавите жени“ с орган „Равноправие“, с предимно интелигентски състав и просветно-феминистична насоченост. Тази дейност на К. е свързана с обиколки из Б-я, със сказки по женския въпрос; най-вече на женското движение са посветени и многобройните ѝ публицистични изяви. По време на войните 1912–18 К. се отдава на патриотично-благотворителна дейност. През Балканската война е самарянка на фронта. През 1921 тържествено се честувува в Нар. театър 30-год. ѝ обществена и писателска дейност. След Септемврийското въстание /1923/ и Априлските събития /1925/ се впуска в обществ. дейност за разобличение на правителствения терор, заради което е подведена под отговорност по ЗЗД. Дава материали на А. Барбюс за изобличителната му книга „Палачите“, която тя превежда на бълг. ез. К. редактира списанията „Почивка“, „Нова струя“ и вестниците „Женски глас“, „Равноправие“, „Българка“, „Повик“. Отпечатва първия си разказ „Обикновена история“ през 1891 в социалистическото сп. „Ден“. Пише лит.-крит. статии, драми, разкази, повести и романи. Повечето от романите на К. фактически са дълги разкази или повести. Произведенията ѝ, голяма част от които са със сюжет от съвр. действителност, покрай морално-психол. засягат и някои обществ. и социални въпроси. Обикновено техен център са изобразените в сантиментален дух изживявания на съвр. жена с нейната усложнена и ранима душевност, които често завършват със самоубийство на героинята. Драмите ѝ „Подхлъзна се“, „Загубен живот“ и „Над зида“ са поставяни в Нар. театър в София; написаната на рус. ез. пиеса „В балканах“ е играна в Санкт Петербург. К. е автор и на пиески за деца. Ред. на първото бълг. изд. на съчиненията на А. П. Чехов, побългарява укр. драми. Псевд.: Вега, Мамин, А. Самуров.

СЪЧ.: М. Л. Кропивницки. Лихвар. Драма в 4 д. и 5 сцени. Побългарила от укр. Ана Карима. 1900; Под натиска на живота. Повест. 1901; Подхлъзна се. Драма в 4 д. и 2 сцени из съвременния ни живот. 1901; Пробуждане. Пиеса из съвр. живот в 4 д. 1903; В Париж. Скици. 1905; Разкази. Т. 1. 1906; Една велика идея. Сцена в 1 д. 1907; Загубен живот. Драма в 4 д. 1907; За свободата. Повест. 1908; Женското движение у нас. Кратък преглед на неговото минало и настояще. 1910; Над зида. Драм. песен в 4 д. 1912; Разкази по народни мотиви. 1917 /2 доп. изд. 1929/; В днешна Русия. 1928; Чистата любов. Роман. 1928 /1931/; В Париж /Против клеветата/. 1929; Зла свекърва. Драма в 3 д. 1930; Курбан. Драма в 4 д. 1930; Отритната. Жертва на големия град. Драм. сцена. 1930; По-силният. Психол. драма в 4 д. 1930; Поп Богомил. Истор. драма в 4 д. 1930; Яна войвода. Драма в 3 д. и 2 карт. 1930; Българска червеношапчица. Пиеска за деца в 3 д. 1931; За свободата. Драма в 7 карт. 1931; Златната рибка. Според А. С. Пушкин. Пиеска за деца. 1931; В лош ден. Пиеска за деца в 2 д. 1932; Гърбавият Петьо. Пиеска за деца в 3 карт. 1932; Квартет. Пиеска за деца. 1932; Предател /Подхлъзна се/. Драма в 3 д. 1932; Щъркел и лисица. Пиеска за деца в 2 карт. 1932; Голгота. Роман. 1933; Убийца /Трогателна драма из живота на пияниците в 3 д./. 1933; Кървавият режим на Ал. Цанков и дейността ми в Париж /По повод на моя процес/. 1934; Ирина. Роман. В тинята. Разказ. 1935; Към щастие. Драма в 3 д. 1936; Чудесата на Евгения Марс. 1938; Облог. Битова драма в 3 д. 1939; Разкази. 1939; Сантиментални разкази. 1939; Янин извор. Битова драма в 3 д. и 1 карт. 1939; Безутешната женичка. Комедия в 1 д. 1940; Доброто момче. Пиеса в 4 карт. за прогимназиални ученици. 1940; Жертва. Драма в 4 д. 1940; Лотарията крива. Комедия в 3 д. 1940; Мъртво сърце. Роман. 1940; Панагюрската дева. Истор. драма в 7 карт. 1940; Патилата на запасния Иван. Весела комедия в 3 карт. 1940; Разкаяние. Роман. 1941; Янин извор. Разказ по нар. песен. 1941; Към просвета и култура. Спомени. 1943.

М. Цанева

КАРÒЛЕВ, Стоян Несторов /23.II.1921, Стара Загора/. Завършва гимназия в родния си град /1939/ и слав. филология в Соф. ун-т /1943/. Учител по бълг. ез. и литература в Горна Оряховица и по рус. ез. в София /1944–45/. Ред. и гл. ред. /1945–48/ в Изд. на БКП. Асистент в Катедрата по бълг. литература след Освобождението в Соф. ун-т /1947–48/. Ред. и гл. ред. /1949–52/ на сп. „Септември“, зав. отд. „Критика“ /1954–56/ във в. „Литературен фронт“. Ст.н.с. /1954/, проф. /1960/, зав. Секцията по нова и съвр. бълг. литература /1975–81/ в Ин-та за литература при БАН. Защитава докт. дисертация на тема „Жрецът воин“ /за личността и делото на П. П. Славейков/ през 1977. Чл. на ред. колегия /1957–75 и от 1991/ на сп. „Литературна мисъл“.

Дебютира като поет със стихотворение във в. „Кооперативна защита“ /1941/, а като лит. историк – със статията „Индивидуализмът на Пенчо Славейков“ в сп. „Философски преглед“ /1942/. Публикува студии, статии, рецензии, стихове в списанията „Изкуство“, „Философска мисъл“, „Ново време“, „Младеж“, „Родна реч“, „Език и литература“, „Септември“, „Пламък“, „Литературна мисъл“, „Съвременник“, „Янтра“, „Хоризонт“, „Обзор“ и др., във вестниците „Мир“, „Литературен живот“, „Литературен ек“, „Литературен подем“, „Вестник на жената“, „Земеделско знаме“, „Работническо дело“, „Отечествен фронт“, „Литературен фронт“, „Пулс“, „Народна култура“, „АБВ“, „Литературен форум“, „Дума“ и др. К. е лит. историк, теоретик и критик с широк тематичен обхват на проучванията, плодотворна еволюция и реализация в разнообразни жанрови форми – от лит.-крит. очерк, портрет, скица до обемното монографично изследване. Започнал с крит.-оценъчно представяне в духа на нормативната естетика на 50-те г. на личности от лит. наследство /Ив. Вазов, П. П. Славейков, Д. Благоев, Д. Дебелянов/, постигнал крит. вкус към худ. специфика, новаторските изобразително-изразни явления и развойните тенденции в бълг. проза през 60-те г., К. осъществява най-пълноценно изследователските си възможности в монографичното концептуално интерпретиране на сложни творчески личности /П. П. Славейков, Ем. Станев/ в контекста на тяхното култ.-истор. и худ. време. Пъстротата на крит. му прояви от различни десетилетия илюстрира траен интерес към безспорни фигури от нац. литература – Д. Дебелянов, П. П. Славейков, Д. Талев, Д. Димов, Й. Радичков, към които се завръща многократно, но винаги от преосмислени идейно-естетически позиции, с обогатени ценностни представи и усет за индивидуалното присъствие на твореца. Със „Замисъл и образ“, „Въпроси на художественото майсторство“, „Съвременни литературни въпроси“, „В света на прозата“, „Идеи – изображение – стил“ К. се откроява като автор, дистанциран се от практиката на издаване на рецензентски текстове, който в книгите си обединява проблемни студии върху възлови лит.-истор. и теоретико-естетически проблеми на съвр. лит. процес: замисъл и изображение, идея – изображение – идейност, съвременни стилови явления, цели и средства в поезията, форми и функции на психологическата характеристика и др. Методологическият му подстъп, подчинен на постоянно обогатяващото се естетическо мислене и склонността към теоретически обобщения, му позволява да разкрие не само индивидуалната отличителност, но и реалния принос за обновлението на бълг. проза през 60-те г. на автори като Й. Радичков, К. Калчев, Н. Хайтов, Г. Стоев, В. Мутафчиева, Б. Райнов, П. Вежинов, А. Дончев, Ем. Манов, А. Гуляшки и др. В тези книги К. очертава своеобразното място на произведения и писатели в осъществяването на доминиращата развойна линия към субективизация на прозата, към обогатяване на мисловната, социалнопсихол. и нравствено-филос. й проблематика чрез новаторски търсения и продуктивно експериментиране в областта на поетиката и стилистиката. Проявява селективна крит.-аналитична отзивчивост към различни типове изображение и разнообразни творчески предразположения – гротесково-пародийна деформация и сказов изказ /Радичков/, условно-истор. интерпретация на съвр. проблематика чрез множественост на гледните точки /Мутафчиева/, фрагментарно-асоциативно повествуване със синтетична, метафоризирана изказност /Стоев/ и др. Има склонност и към психол., изобразително-изразен паралелизъм между автори и произведения /Иво Андрич и Ем. Станев/, който осветлява личности и худ. факти в тяхната съизмеримост и типологична близост. Фундаментално и уникално в бълг. литературна наука по многопроблемност и мащабност на замисъла е тритомното монографично изследване на К. за П. П. Славейков под наслов „Жрецът воин“. Въз основа на детайлно проучен и целенасочено интерпретиран фактологически материал К. изгражда аналитичен портрет на Славейков като култ. мисионер, поет-критик и воин за приобщаване на бълг. худ. култура към филос.-естетическите и нравствените идеи на Европа /т. 1, т. 2 от монографията/, анализира особеностите, традициите и новаторството му в областта на поетиката /т. 3/. Сложната, противоречива и „конфликтна“ личност на поета-мислител се откроява чрез влиянията, които изпитва /Ибсен, Ницше, Фолкелт, Ланге, Гьоте, Хайне, Пушкин, Тургенев, Толстой и др./, и въздействията, които оказва, чрез мястото му на идеен стожер в кръга „Мисъл“ и

междуличностните отношения в този кръг. Като цяло монографията представлява сериозен принос в съвр. лит. история, осветляваща богат и кръстопътен период от развитието на нац. култура, устремила се в края на XIX и нач. на XX в. към светогледно-естетическите и интелектуалните постижения на тогавашния европ. свят. Продукт на дълголетно близко общуване с личността и худ. дело на Ем. Станев е монографията на К. „Неутолимият. Книга за Емилиян Станев", в която авторът проследява еволюцията и многостранната реализация на писателя, сложния му идеен и мисловен свят, изживените и оплодени влияния, духовния магнетизъм на „великите учители" А. П. Чехов, Ф. М. Достоевски и Л. Н. Толстой и своеобразния му култ към бълг. нац. характер, традиции и култура; разкрива актуалните послания на богатата му в жанрово и идейно-теманично отношение проза. Под редакцията на К. излизат „Партизански песни" /с предг., 1949/ от В. Андреев, „Стихотворения" на Д. Дебелянов /с предг. 1962, 1973, 1974, 1986 и др./, „Проблеми на съвременната българска литература" /1964/, „Избрани фейлетони и хумористични разкази" /с предг., 1965/ от Г. Кирков, „Литературен архив. Т. 3. Пенчо Славейков /1967/, „Никола Вапцаров. Нови изследвания" /1970/, „Съчинения" /с предг. в 11 т./ на Д. Талев /1972–78/, „Събрани съчинения. В 7 т." на Ем. Станев /1982/ и др. Студии и статии на К. са публикувани на рус. ез. в лит. пер. издания.

СЪЧ.: Димитър Благоев – литературен теоретик и критик. 1951; Иван Вазов – художествен метод и литературни позиции. 1951; Замисъл и образ. 1959; Димчо Дебелянов. Лит.-крит. очерк. 1961 /2 попр. изд. 1965/; Въпроси на художественото майсторство. 1963; Съвременни литературни въпроси. 1966; В света на прозата. 1968; Идеи – изображение – стил. Избрано. 1971; Димитър Благоев и Георги Кирков. 1972; Жрецът воин. Т. 1–2. 1976 /2 попр. и доп. изд. 1981/; Неутолимият. Книга за Емилиян Станев. 1982; Портрети и скици. 1986; Преображенията на поета. Жрецът воин. Т. 3. 1988.

М. Шишкова

КАСА̀БОВА, Благовеста Йорданова /7.IV.1934, Козлодуй/. Завършва бълг. филология в Соф. ун-т /1967/. Завежда „Лит. кабинет" в Дома за литературата и изкуството за деца и юноши /1970–78/. От 1978 е редактор в изд. „Нар. младеж" /до 1989/. Автор на лит.-крит. статии и студии в областта на детско-юношеската литература. В книгите си обхваща значителни проблеми на детската литература – представители, съвр. развойни тенденции, детско лит. наследство и класика. Съст. на антологиите „Мила мамо", „Въпроси на детската литература", „Поточе", „На пързалката" и др. Редактор на повече от 120 книги – лит. критика и проза, на първи книги на млади критици.

СЪЧ.: Калина Малина. Лит.-крит. очерк. 1979; Жива светлина на детството. 1980; Книга за бой и свобода. 1983; Трайко Симеонов. 1984; В делника на детството. 1986; Детство, съвременност, литература. 1987; Дълг и слава. 1989; Богородица на свободата. 1990.

В. Бояджиева

КЕРѝМ, Усин /26.VII.1928, Тетевен – 8.V.1983, Чепеларе/. Завършва гимназия в Тетевен /1946/. Участвува в бригадирското движение /1947–49/. Работи като секач в Тревненската планина /1949–51/, в Държ. минно предприятие в Маджарово /1951–53/; кореспондент /1954–56/ на в. „Отечествен фронт" за Слив. окръг. Ред. на излизащи в провинцията многотиражки и вестници /1958–59, 1961–64/. От 1965 живее в Чепеларе.

За пръв път печата откъс от поемата „250 000" през 1948 във в. „Народна младеж". Сътрудничи на вестниците „Средношколско единство", „Работническо дело", „Отечествен фронт", „Народна армия" и на списанията „Септември", „Пламък", „Наша родина". Основни теми в поезията му са радостта от преобразуващия се живот, жизнеността на етническите корени, романтиката на бригадирския труд, верността към любимата. Поет на силните чувства; най-добрите му постижения са в областта на интимната лирика /цикъла за Ата/.

СЪЧ.: Песни от катуна. 1955 /1977/; Очите горят. Стихове. 1959; Стихотворения. 1968; Под синия шатър. 1968; Заю Баю и орача. Приказка в стихове. 1969; Сърцето ми. Стихотворения. 1978; С бащин глас. Стихотворения. 1978; Когато страшен пътник се завръщам. 1989.

Х. Дудевски

КЕХЛИБА̀РЕВА, Надя /Надежда/ Димитрова /22.XI.1933, Варна – 16.X.1988, София/. Завършва гимназия във Варна /1950/ и фр. филология в Соф. ун-т /1954/. Учителка по рус. ез. във Варна /1954–56/, преподавателка по нем. и фр. ез. в М-вото на външните работи /1956–59/, ред. в изд. „Народна младеж" /1959–67/. Ред. и зав. отд. „Поезия" в изд. „Бълг. писател" /1968–88/.

К. навлиза в поезията като маринист, с изповедно-интимна, импресивна лирика, чужда на интелектуалната умозрителност и концептуалност, с подчертан интерес към звуковите и цветовите възможности на ритмизирания стих. Тематичният регистър на поетесата включва актуални проблеми на съвр. жена – социалната ѝ ангажираност, творческите, етическите и естетическите параметри на битието. К. работи в жанра на късото стихотворение, поемата, стихотворния цикъл, лирич. миниатюра, есето, очерка, пейзажната скица. Характерни

черти на поетиката ѝ са реалистичната предметно-сетивна образност, психол. вглъбеност на възприятието, романтико-лирич. изповедност, интересът към фолклорната стилистика. В творчеството си К. изследва възможностите на поетическия изказ за внушаване на изконните човешки ценности, свързани с любовта, труда, изкуството, свободата, отговорността. Умело си служи с клас. и белия стих; прецизна е към композиционната цялост на творбите. Създава „поетична" публицистика, в която лирич. текст подготвя рецепцията на репортажния очерк, есето, импресията, портретната скица. В творчеството ѝ за деца преобладават емоционално-образното мислене, преодоляването на худ. стереотипи и дидактиката, интересът към експеримента и усетът за детската психика. Често границата между стиховете ѝ за деца и възрастни е условна. Превежда поезия от нем., рус. и фр. ез. Отделни творби на К. са преведени на рус. и чеш. език.

СЪЧ.: Моето море. Стихотворения. 1960; Деца от брега. Стихове. 1962; Планина на силните. Стихове. 1965; Остани, любов! Малки поеми. 1965; Цветни стъкълца. Стихове за деца. 1966; Момчето и слънцето. Стихове за пионери. 1967; Глобуса на приказките. Стихове за деца. 1969; Ветровете на залива. Стихотворения. 1970; Тревогите дълго живеят. Стихове. 1970; Има навсякъде хубост. Поеми. 1971; Момчето и нощта. Стихове за деца. 1971; И няма тишина. Поема. 1972; Рисунки от едно лято. Очерци. 1973; Приказки от Голямата долина. 1974; Кръгла година. Стихотворения. 1974; Поема за Девня. Стихотворения. 1974; Паунови порти. Стихотворения. 1975; Синьо пристанище. Стихове. 1976; Усмивката на Евридика. Очерци за новия живот и новите хора в Родопите. 1977; Отражения. Стихотворения. 1978; Бряг на очакването. Стихотворения. 1979; Катеринчето, бате Стамо и другите. Повест за деца. 1979; Красотата върви през делника. Очерци. 1980; Танц на чудесата. Стихотворения за деца. 1981; Повест за българката. Очерци. 1981; Женски светове. Стихове. 1982; Цвете на хълма. Избр. стихове. 1983; Любовта е близо. Стихове. 1983; Моряшка земя. Стихотворения. 1984; Приказки за моряшкия куфар. Приказки за деца. 1984; С твоята усмивка. Стихове. 1985; Светлината на миговете. Худ. публицистика. 1985; Птиче с качулка. Стихотворения за деца. 1985; Интимен свят. Стихове. 1986; Захарни петлета. Стихотворения за деца. 1986; Потомки на хубава Яна. Очерци. 1987; Един живот не стига. Интимна лирика. 1988; Какво разказват ръцете. Очерци и стихотворения. 1989; Целувката. Избр. любовна лирика. 1970–1988. 1990; Гостенче с бодли. Стихотворения за деца. 1992.

М. Иванова

КЍНОВ, Васил Дулев /28.V.1940, с. Орешак, Лов. област/. Завършва балг. филология в Соф. ун-т /1970/. През 1972–92 е редактор във в. „Земеделско знаме". Културно аташе в Полша /от 1992/. К. започва да пише стихове в Троянската гимназия под псевд. Вео Дулев. За пръв път печата разказ в сп. „Септември" през 1975. Първата му книга с разкази „Не чакай залеза" очертава основната проблематика на творчеството му: интереса към психиката на балканджиите, желанието да се изследват социалните и нравствените проблеми на своето поколение. В повестите „Конникът" и „Дайлада" К. анализира причините за бездуховното съществуване на младите хора, а в „Цвят от корментил" изпраща героя си в планинските селца на Полша, за да търси своя идеал. Романите „Замъци по избор" и „Нежност за беглеца" задълбочават мисловните дирения на писателя – в тях откриваме остра социална критика. Сатир. нотки се прокрадват в романа „Жена без тяло". Проникновено вглеждане в интимния свят на съвременника отличава „Изкушенията на един плейбой" и повестта „Адам и Ева по време на кризата". К. превежда от пол. ез. „Кибериада" от Ст. Лем, пиеси от Славомир Мрожек, Кажимеж Брандис, Тадеуш Новак и др. Произведения на К. са преведени на англ., нем., пол., рус., унг. и чеш. ези́к.

СЪЧ.: Не чакай залеза. Разкази. 1976; Конникът. Дайлада. Две повести. 1981; Цвят от корментил. Повести. 1983; Ловен сезон. Разкази и повест. 1984; Часовник с махало. Повест. 1986; Замъци по избор. Роман. 1987; Нежност за беглеца. Роман. 1989; Замъци по избор. Роман. Ч. 1–2. 1990; Жена без тяло. Роман. 1990; Изкушенията на един плейбой. Роман. 1991; Адам и Ева по време на кризата. Повест. 1992.

Г. Цанков

КЍРКОВ, Георги Йорданов /Майстора/ /15.VIII.1867, Плевен – 25.VIII.1919, София/. От 1879 до 1886 учи в Александровската гимназия в гр. Николаев, Русия; живее в Южнослав. пансион на Т. Минков. През 1886–87 е ученик в Априловската гимназия в Габрово, през 1887 пристига в Търново и помага на възрожд. писател Цани Гинчев при издаването на сп. „Труд". В нач. на 1888 се премества в Русе, участвува в редактирането на сп. „Развитие", в което отпечатва незавършената си повест „Старият дъб". Известно време учителствува в с. Мъртвица /дн. с. Подем, Лов. област/ и в Плевен. Завършва ШЗО в София /1890/. През 1892–95 следва картография във Виена след спечелен конкурс. През 1895 става член на БРСДП, сътрудничи на в. „Социалист" и сп. „Ден". През 1897–99 е редактор /с Евтим Дабев/ на в. „Работнически вестник". Вестникът излиза по негово предложение, направено на IV конгрес на БРСДП; конгресът ги избира за редактори. В подлистниците излизат негови полит. фейлетони, подписани с псевд. Майстор Гочу Зулямът, който бързо става популярен. Част от тези фейлетони са събрани в книжка – „Дремиградски

смешила“. На V конгрес на БРСДП /1898/ е избран за член на ЦК, от 1903 е секретар-касиер на ЦК. През 1904 е сред основоположниците на Общия работнически синдикален съюз; на II конгрес /1905/ е избран за секретар на Синдикалния к-т. Участвува в работата на Щутгартския /1907/ и на Копенхагенския /1910/ конгрес на II интернационал. През балканските войни /1912–13/ е на фронта /получава 2 ордена за храброст/. По време на I световна война е сред малцината европ. социалисти, които са срещу военните конфронтации. Делегат на III Цимервалдска конференция /1917/, подписва Възванието на цимервалдската левица. Нар. представител /1901–03, 1913, 1914–19/, К. е сред най-остроумните оратори в НС, един от най-добрите представители на полит. красноречие в Б-я. Чужд на ожесточението, създава стил на полемика, в която опонентът не се принизява.

Полит. фейлетонистика на К. се развива върху възрожденската лит.-публиц. традиция на Хр. Ботев и Л. Каравелов. Сатирикът отправя стрелите си както към върховете на държ. йерархия, така и към махленската затвореност и безразличието към обществ. дела, към детската вяра в чудотворна „смяна на режима“. Характерен за К. е фейлетонът-басня. Широко известни са либералът, консерваторът и демократът от подлистника „Политическа зоология“. Сатирикът предупреждава, че както диктаторите, така и разноцветните парламентарни режими имат едни и същи господари. Депутатските, министерските, монархическите равнища на йерархията /„Пилета“, „Пред касапницата“, „Вълци и овце“/ са симетрични на класациите сред „тонковците“ в социалната и полит. периферия. Борбата за големия кокал или за общинската метла се води с едни и същи лозунги и под едни и същи знамена. За да бъдат превърнати „дремиградците“ в граждани, за да се пробудят най-прости социални чувства, мисли, цели, са необходими усилията на цялата интелигенция. Но и тя не е застрахована срещу общите болести и либералното пустословие, суета, олимпизъм. К. е автор на „Песен на труда“ /„Дружна песен днес да екне“ – „Червен народен календар“, 1898, музика Г. Горанов/ и на „Работнически марш“ /„Червен народен календар“, 1899, музика Ем. Манолов/. Псевд.: Kritcus, Агасфер, Дядо Сократ Зембелекът, Майстор Васил Азълът, Пройчо Гурбетът, Есхил, Прометей, Спартак, Майстор Гочу Зулямът и др.

СЪЧ.: Дремиградски смешила. Сатири и хуморески. 1900 /1973, 1987/; Хуморески, статии и речи. 1924; Избрани произведения. Т. 1–2. 1950–51 /2 доп. изд., т. 1. 1989/; Избрани фейлетони и хумористични разкази. 1965 /1967, 1987/.

ЛИТ.: Георги Кирков. Възпоменателен сборник по случай 5-годишнината от смъртта му: 1919–25 авг. 1924; Цанев, Г. Георги Кирков – Майстора. Биографичен научнопопулярен очерк. 1964; Георгиев, Л. Георги Кирков – Майстора. 1967; Д. Благоев, Г. Кирков, Г. Бакалов и Д. Полянов в спомените на съвременниците си. 1968; Иванов, В. Георги Кирков като трибун. 1972; Каролев, Ст. Димитър Благоев и Георги Кирков. 1972; Тотев, П. Политическата сатира на Георги Кирков. 1974; Георги Кирков. Био-библиография. 1975; Василев, Дж. Георги Кирков. Лит.-крит. очерк. 1979; Правчанов, С. Майстора в Народното събрание. 1980 /1987/.

П. Тотев

КИ́РКОВ, Димитър Щерев /4.X.1945, Пловдив/. Завършва техникум по текстил в родния си град /1964/ и българ. филология в Соф. ун-т /1970/. Ред. /1970–72/ във в. „Литературен фронт“. Специализира по проблеми на теория на литературата в Москва /1972–73/; ред. в изд. „Наука и изкуство“ /1974–81/. През 1975–81 е хонор. асистент по история на българ. литература в Соф. ун-т. Защитава канд. дисертация на тема „Възгледите за човека в съвременната българска художествена проза“ /1983/. От 1981 е редактор, завеждащ отдел „Белетристика“ и зам. гл. редактор на сп. „Септември“ /дн. „Летописи“/.

К. е лит. критик, теоретик на худ. превод, белетрист. Автор на студии, статии и рецензии по проблеми на българ. литература след 1944. В „Анализи“ интерпретира значими образци на съвр. българ. проза /„Цената на златото“ и „Завръщане“ от Г. Стоев, „Дървото на греха“ от Д. Фучеджиев, „Бариерата“ от П. Вежинов/, съчетавайки приложно-крит. анализ с теоретични размишления за целите, границите и функциите на критиката, за отношението мит – литература, за антиномията човек – свят. Проявите на тази антиномия К. изследва впоследствие и като романист, във фикционално-худ. плоскост. Изобразява частния живот на персонажите върху фона на драматични истор. ситуации /османското средновековие, II световна война/, за да се прояви по-отчетливо напрежението между тяхната историко-социална детерминираност и усилието им да запазят индивидуалността си и да реализират екзистенциалните си качества. Романовото повествование се отличава с интригуваща фабула, психол. аналитизъм и съчетаване на филос. концептуалност с клас. образно-пластичен изказ. Крит. рецензии на К. и статии по проблеми на худ. превод са публикувани на рус. и холанд. ез. Романът „Хълмът“ е издаден на рус. език.

СЪЧ.: Позиции и творчество. 1977; Анализи. Лит.-крит. очерци. 1981; Хълмът. Роман. 1986; Любов в ада. Роман. 1989; Тайните на автомобилното гробище. Роман за юноши.1992.

С. Беляева

КЛИСУ́РОВ, Таньо /Таньо Иванов Стоянов/ /23.V.1944, Мъглиж/. Завършва строит. техникум /1963/ и българ. филология във Великотърн. ун-т /1971/. Зав. отдел „Култура“ /1972–83/ във в. „Септември“ /Ст. Загора/, гл. ред. на лит. алм. „Хоризонти“ през 1981–91 и на в. „Вик“ /Ст. Загора/. Печата стихове във вестниците „Литературен фронт“, „Пулс“, „Студентска трибуна“, „Учителско дело“, в списанията „Отечество“, „Септември“, „Пламък“, в алманасите „Хоризонт“, „Тракия“, „Юг“ и др. Поезията му е лишена от външни ефекти и патетика. Поетическото слово тежи с първичния си смисъл, с уравновесеност и вглъбеност на чувството. В основата на лирич. изповеди стоят житейско-етични проблеми – живот и смърт, любов и дълг, съвест и съхранена човечност. Лирич. герой търси своята човешка идентичност, копнежите му са свързани с простите и хармонични истини на живота. К. сътворява портрета на обикновения човек, чийто мълчалив всекидневен подвиг е в нравственото отстояване, в зачитането на изконни етични начала. Тематичният кръг на поезията му се разширява в кн. „Резервен изход“, засягаща глобални проблеми на съвр. свят – агресивността, наркоманията, тероризма, ядрената заплаха. Поетът изследва нравствените и духовните постижения, дехуманизацията и катастрофичните психози, породени в динамиката на всеобщата деструкция. Предизвикателствата към съвестта на твореца разчупват установените естетически стереотипи, пораждат тенденции към обобщеност на образи и идеи, филос. подтекст, язвителни интонации и ускорена ритмика на стиха.

СЪЧ.: Южна гора. Стихове. 1975; Най-скъпото. Стихове. 1980; Минирано поле. Стихотворения. 1982; Резервен изход. Стихотворения. 1988.

Цв. Трифонова

25.04.2000

КОЖУХА̀РОВ, Стефан Емануилов /13.XI.1934, с. Петърч, Соф. област/. Завършва Духовната семинария /1953/, Духовната академия в София /1957/ и българ. филология в Соф. ун-т /1965/. Учител в София /1966–67/. Работи в Нар. библиотека в София; филол.-специалист в Секцията по история на българ. ез. в Ин-та за българ. ез. при БАН /1968/. Полузадочен аспирант по стара българ. литература /1968–71/, филол.-специалист /1972/ в Секцията по българ. литература до Освобождението в Ин-та за литература при БАН. Специализира в Сектора по стара рус. литература към Ин-та за рус. литература при АН в Ленинград /1978/. През 1981 е гост-проф. в щатския ун-т в Охайо /Калъмбас, САЩ/. Участвува в Зографската научна експедиция /съвм. с Б. Райков и Хр. Кодов/ през 1978–79. Ст.н.с. в Ин-та за литература /от 1988/; ръководител на Секцията по стара българ. литература /от 1990/, дир. на Ин-та за литература /от 1992/. Чл. на ред. колегия и автор на статии в „Кирило-Методиевска енциклопедия“ /1985– /. Чете курс лекции по църковнослав. ез. в Богословския ф-т в Соф. ун-т /от 1976/ и спецкурс в Свободния ун-т /от 1991/. Научните интереси на К. са съсредоточени предимно върху извороведски и лит.-истор. проблеми на старобългар. песенна поезия, връзките и взаимодействията между оригиналната слав. и византийска химнография, художествената специфика на химнографския жанр и мястото му в творчеството на старобългар. писатели. В проучванията си очертава хронологичните граници, продуктивността и периодизацията на старобългар. песенна поезия, установява наличието на химнографски школи в средновековната българ. литература: Преславско-Охридска /IX–XI в./, Търновска /XIII–XIV в./, Рилска /XV в./ и Софийска /XV в./. /„Към въпроса за обема на понятието 'Старобългарска поезия'“. – Лит. мисъл, 1976, № 7/. Отделя специално внимание на песенното творчество на св. Методий /„Методиевият канон за Димитър Солунски“. – Кирило-Методиевски студии, 3, 1986/, на учениците и последователите на св. св. Кирил и Методий. За пръв път К. установява, че св. Наум Охридски е автор на книжовни произведения, като открива името му в акростиха на канон за апостол Андрей /„Песенното творчество на Наум Охридски“. – Лит. история, 12, 1984/. К. обогатява представата за книжовното дело на Константин Преславски с неизвестен Канон за архистратига Михаил /„ПЪТИ ДОСТОИТ АРХИСТРАТИГА“. Новооткрито произведение на Константин Преславски“. – В: Литературознание и фолклористика. В чест на 70-годишнината на акад. П. Динеков. 1983/. Изследвайки специфичните особености на най-ранните преводни химнографски сборници, набелязва основните етапи на жанровото им оформяне и разкрива спецификата на състава им. Важно място в научното творчество на К. заемат произведенията на търновските песнописци от XIII–XIV в.; обосновава схващането за Търновската книжовна школа като процес в литературата и културата на епохата /„Търновската книжовна школа и развитието на химничната поезия в старата българска литература“. – В: Търновска книжовна школа. 1371–1971. Междунар. симпозиум. В. Търново. 1971; „Новооткрита поетична творба от XIII в., посветена на Филотея Темнишка“. – Лит. история, 11, 1983/. К. разглежда новите форми, обогатили химнографията през XIV в. – полиелейни припеви и молебни канони /параклиси/, свързани с имената на неизвестни досега книжовници – инок Макарий, инок Симеон и др. Посвещава изследвания на песенното творчество на Григорий

Цамблак и Димитър Кантакузин /„Приносът на Димитър Кантакузин в развитието на химнографския цикъл за Иван Рилски. /Служба за 1.VII./". – Старобълг. литература, 15, 1984; Димитър Кантакузин. Събрани съчинения. 1989/. Въвежда проложните стихове в историята на старобълг. поезия с нов фактологичен материал за същността и разпространението им /„Старобългарски проложни стихове". – Лит. история, 1, 1977/. Изследва развитието на химнографския цикъл за Петка Епиватска /Търновска/ в старите слав. литератури и открива неизвестна служба за нея, писана вероятно от Патриарх Евтимий, както и неизвестен летописен разказ от времето на Иван Асен II за пренасянето на мощите ѝ /„Неизвестен летописен разказ от времето на Иван Асен II". – Лит. мисъл, 1974, № 2/. В химнографията на XVI в. установява авторството на Службата за Николай Софийски /„Тах Андрей – един неизвестен химнописец от XVI в.". – Старобълг. литература, 18, 1985/. Пряко свързани със старобълг. поезия са проучванията на К. върху средновековни музикални паметници – открива и въвежда повече от 12 нови паметника на т. нар. тита-нотация /„Палеографски проблеми на θ-нотацията в среднобългарските ръкописи". – В: Славянска палеография и дипломатика. 1. 1980/. Автор е на археографски проучвания на ръкописите на Зографския манастир /„Опис на славянските ръкописи в библиотеката на Зографския манастир на Света гора". 1. 1985 /в съавт. с Б. Райков и Хр. Кодов/, на ръкописната сбирка в Троянския манастир /съвм. с Б. Велчева и Е. Кочева/; превежда от старобълг. на новобълг. ез. произведения на старобълг. химнография. Съст. и автор на предг. /съвм. с Ив. Божилов и А. Минчева/ на сб. „Българската литература и книжнина през XIII век". 1987. Участвува в нац. и междунар. конференции, конгреси, симпозиуми.

А. Милтенова

КОЛÀРОВ, Радосвет Стефанов /3.VII.1942, София/. Завършва гимназия в София /1961/. и българ. филология в Соф. ун-т /1965/. Филол.-спец. в Катедрата по теория на литературата в Соф. ун-т /от 1972/. Филол.-спец. /от 1975/, н.с. /от 1976/, ст.н.с. /от 1986/, зам.-директор /от 1989/ на Ин-та за литература при БАН. Защитава канд. дисертация на тема „Художествени функции на звуковия строеж в прозата" /1974/. Лектор по българ. език и литература в Лондонския и Оксфордския ун-т /1979–81/. Чл. на междунар. ред. колегия на сп. „Essays in Poetics" – през 1982–84, на ред. колегия на сп. „Литературна мисъл" – от 1990. Участвува с доклади и съобщения на междунар. конгреси и конференции /Втори конгрес по българистика, София, 1986; българо-унг. симпозиум „Алтернативи на съвременното литературознание", Варна, 1989; българо-пол. конференция върху постмодернизма, Варшава, 1987; юбил. междунар. конференция, организирана от Неоформалистическата школа, Оксфорд, 1990/. Съст. и автор на встъпителна студия към Съчинения в 2 тома на Елин Пелин /1987/. Научните интереси на К. са насочени към изследване на функционалния строеж на лит. творба, към разкриване на нейното йдейно-худ. единство и съдържателността на худ. форма, което е демонстрирано в анализи върху текстове на Н. Фурнаджиев /Лит. мисъл, 1971, № 1/, Г. Милев /Лит. мисъл, 1976, № 5/, Ив. Вазов /Лит. мисъл, 1977, № 2/, Елин Пелин /Лит. мисъл, 1977, № 7/, Хр. Ботев /Лит. мисъл, 1978, № 1/, Н. Вапцаров /Лит. мисъл, 1979, № 8/ и в книгите му, оценени като явление в българ. литературознание. В първата от тях – „Звук и смисъл" – върху материал от „класически" текстове от новата българ. литература, подложени на компютърна обработка, К. подхожда по оригинален начин към проблема за връзките между звуковата и смисловата страна на худ. проза /което е новаторска изходна позиция/. За целта К. въвежда /и аргументира/ термина „метафония" и разграничава 3 основни типа метафонични структури – от фреквентен, комбинаторен и позиционен тип. Главно място в изследването е отделено на функционирането на тези структури в микро- и макроконтекста. Посочва се, че в първия случай метафоничните структури могат да постигнат худ. ефект както чрез изобразителни функции, така и чрез смислово-звуково корелиране, а във втория – чрез звуково курсивиране и смислово-звуков паралелизъм. Едновременно с изследването на синтактичния и семантичния аспект на семиотичния процес К. подчертава и важността на прагматичния, който се отнася до перцептивната реалност на метафоничните структури. Изследването на К. спомага за премахването на едно от ограниченията върху активността на творческото съзнание, като доказва, че поемайки ролята на худ. активна структура, звуковият пласт в худ. проза не е откъснат от смисъла. В книгата „В художествения свят на романа 'Хоро'" К. интерпретира известната творба на А. Страшимиров от нова гледна точка – на преден план излизат проблемите за езика на пространствено-времевия континуум, за гласа на повествователя, за чертите на гротесковия свят и „преобърнатия народен космос" в романа. Откривайки наличието на изоморфност между времето и пространството в романа /върху плоскостта на събитийността/, К. ги разглежда като семантични характеристики с особено активна моделираща функция. Проблемът за наративността /в частност за авторитетното присъствие и за максималното отсъствие на повествователя в

романа/ е представен в светлината на най-съвременните теоретични търсения. На такава основа са разгледани и проблемите за недетерминираността на худ. свят в „Хоро“, за нарушената комуникация, за „обратния ритъм“, за изградения своеобразен нар. антикосмос, които репрезентират едно интензивно семиотизиране на романовия свят и които в съвкупност пораждат нова, обогатена представа за творбата на Страшимиров. Изследвания на К. са публикувани и в чужди научни изд. /„Звук и смисъл в художествената проза“. – сп. Slovenská literatúra, 1988, № 2; „Обесването на Васил Левски“ и поетиката на Ботев. Опит за още една интерпретация“. – сп. Essays in Poetics, 1981, № 2/.

СЪЧ.: Звук и смисъл. Наблюдения над фоничната организация на художествената проза. 1983; В художествения свят на романа „Хоро“. 1988.

М. Дачев

КОЛÀРОВ, Стефан Любенов /28.IX.1943, Лом/. Завършва журналистика в Соф. ун-т /1968/. Ред. /1967/ във в. „Народна младеж“, референт в СБП /1968/, ред. /1969–70/ в сп. „Обзор“, в агенция „Софияпрес“ /1970/, в Профиздат /1974–75/; ред. /1975–79/ във в. „Работническо дело“. През 1975 защитава канд. дисертация на тема „Творчеството на Ангел Каралийчев“. От 1977 е преподавател, от 1980 – доцент по история на бълг. литература във Великотърн. ун-т. Н.с. от 1979 и ст.н.с. от 1988 в Ин-та за литература при БАН. Преподавател по бълг. ез. и култура в Лион, Франция /1984–88/.

За пръв път печата като ученик във в. „Септемврийско слово“ /Михайловград/ през 1961. От 1965 сътрудничи на пер. печат с лит. статии и рецензии. Лит.-крит. му изяви са свързани с лит. процес между двете световни войни, както и с проблемите на съвр. бълг. литература. Разглежда творческото развитие на видни представители на поезията и прозата. Пише на военно-патриотични теми, за гражданската отговорност на писателите, за особеностите на худ. майсторство. Автор на предговори и съст. на сборници /Романтика. Лит. сборник за млади творци. 1981 /1982, 1983, 1984, 1986/; Вл. Мусаков. Кървави петна. 1983; Бетон и нежност. Антология. 1984; Златни ниви и бойни полета. 1985; Литературата на 30-те години. 1985; Утрини от рамене. Лит. сб. с произведения на творци от Девня. 1985; Илинденско-Преображенското въстание и българската литература. Научно-докум. сборник. 1985/.

СЪЧ.: Между дълга и вдъхновението. Лит.-крит. статии. 1971; Съвременни силуети. Лит.-крит. портрети. 1972; Творци и проблеми. Лит. критика. 1974; Ангел Каралийчев. Лит.-крит. очерк. 1976; Класа и литература. Лит.-крит. портрети и статии. 1976; Младен Исаев. Лит.-крит. очерк. 1977; Георги Караславов. Лит. анкета. 1978; Изстраданото слово. Срещи и разговори със съвременни писатели. 1979; Живот, по-хубав от песен... 1979 /1982, 1990/; Дора Габе. Лит.-крит. очерк. /Бълг. писатели за деца и юноши/. 1980; Младен Исаев. Лит. анкета. 1980; Дълг и литература. 1982; Майстор на лиричната проза. Ангел Каралийчев. Монография. 1983; По априлската магистрала на времето. Проблеми на съвременната българска поезия /1956–1981/. 1983; Иван Вазов. Лит.-крит. очерк. 1984; Свобода и любов. Лит.-крит. статии. 1985; Шестимата от дело 585. 1942. Докум. проза. 1982 /1985 – доп. и прераб. изд., 1990/; Черти от поетиката на Младен Исаев. 1988.

Л. Григорова

КÒЛЕВ, Васил Гочев /20.VIII.1949, Първомай/. Завършва бълг. филология в Соф. ун-т /1975/. Отг. секр. /от 1976/ във в. „Литературен фронт“, ред. /от 1983/ в отдел „Белетристика“ на в. „Литературен форум“.

За пръв път публикува през 1972 във в. „Народна младеж“. Произведенията на К. третират проблемите на отчуждението, на затварянето в индивидуалния свят на човека, който е натоварен със сложни и непредвидими дилеми. Затова тази проза не разчита на ефекта на сюжета, а зад необременото действие се опитва да разчете „скритите“ в обстоятелствата психол. аргументи.

СЪЧ.: Поглед през рамо. 1983; Чужди места. 1987.

М. Димитрова

КÒЛЕВСКИ, Васил Ламбрев /6.III.1925, с. Яврово, Пловд. област/. Завършва рус. филология в Соф. ун-т /1951/. Сътрудник в отд. „Наука, образование и изкуство“ към ЦК на БКП /1955–64/. Защитава канд. дисертация на тема „Поемата на Маяковски 'Хубаво'“ /1955/ и докт. дисертация „Патосът на Октомври“ в Ин-та за световна литература „М. Горки“ в Москва /1969/. Н.с. /1959/, ст.н.с. /1967/ и проф. /1972–90/ в Ин-та за литература при БАН. Ректор на ВИТИЗ /1964–68/, където чете курс лекции по рус. и съв. литература. Дир. на Ин-та за рус. ез. и литература при БАН /1976–79/. През 1973–79 е председател на Д-вото на русистите в Б-я и вицепрезидент на Междунар. асоциация на преподавателите по рус. език и литература; предс. на Предметната комисия по литературознание към асоциацията /от 1979/. Зам. гл. ред. /1970/ на сп. „Пламък“; гл. ред. на сп. „Факел“ и на сп. „Болгарская русистика“ /1991/. Чл. на Междунар. асоциация на лит. критици.

Изходно положение в изследванията на К. са схващането за литературата като отражение на актуалната обществ.-полит. действителност и последователно застъпваният класово-партиен подход към худ. явления. Разработва проблемите на т. нар. соц. реализъм – същност и генезис на метода,

утвърждаването му в СССР и Б-я. С оглед на това осветлява естетическите възгледи на В. И. Ленин и Д. Благоев; моменти от развитието на бълг. пролетарска и антифашистка литература; влиянието, което съв. литература и култура оказват върху бълг. духовен живот преди и след 1944. Специално се интересува от крит. оценки за творчеството на Хр. Смирненски, от личността и делото на Н. Вапцаров. Поддържа тезата, че бълг. литература се превръща в „литература на свободата" в нач. на 1949 в резултат на категоричното утвърждаване в нея на ком. партийност. Принципите на партийната идеология отстоява и като участник в множество теоретични и лит.-крит. дискусии както по проблеми на соц. реализъм, така и по повод на явления в текущата лит. практика. Има публикации в съв. издания – в сборници и в лит. пер. печат.

СЪЧ.: Поэма Маяковского „Хорошо". 1958; За социалистическия реализъм. 1959; Патосът на живота – патос на литературата. 1962; Литературната критика за Хр. Смирненски. 1964 /2 доп. изд. загл. „Христо Смирненски в нашата критика". 1978/; РЛФ – борец за партийна литература. 1964; Красота и правда. 1967; Патосът на Октомври. Съветската литература в българския пролетарски и антифашистки литературен печат. 1917–1943. 1967; Ленин за литературата. 1968; Литература на свободата. 1969 /1983/; Ленин и художествената литература. 1970; Идеологическата диверсия в литературата и изкуството. 1971; Ленин и художественная литература. М., 1972; Естетическите възгледи на Д. Благоев. 1974; Идеология и литература. 1974; Литература партийна, народна. Избр. статии и рецензии. 1975; Един е лозунгът. Съветската култура и развитието на духовния живот в България. 1977; За литературата на социалистическия реализъм. 1977; Никола Й. Вапцаров. 1979; Огнярят-поет. 1979 /1982, 1989/; Живот и литература. 1981; Нравственият патос на съветската литература. 1983; Социалистический реализм. Теория и творчество. М., 1985; Избрано. Т. 1. Литературна критика. Т. 2. Литературна теория и история. 1985; Слово съветско. 1986; Социалистическият реализъм в движение. 1988.

Ю. Обретенова

(14.08.2009)

КÒНЕВ, Илия Харалампиев /6.II.1928, Петрич/. Завършва гимназия в родния си град и бълг. филология в Соф. ун-т /1951/. Учител в Годеч и Перник /1951–52/. Филолог-специалист /1954–63/, н.с. /1964/, ст.н.с. /1968/, ст.н.с. I ст. /1976/ в Ин-та за литература при БАН. През 1968 защитава канд. дисертация на тема „Българо-сръбски литературни взаимоотношения през XIX в. /До Освобождението/", през 1972 – докт. дисертация на тема „Литературни взаимоотношения и литературен процес. /Българската възрожденска литература и нейните взаимоотношения с балканските литератури/" в Ин-та по славянознание и балканистика при АН на СССР. Специализира в Югославия и Румъния. През 1967–72 е научен секретар на Ин-та за литература. През 1970–72 е сътрудник в Ин-та по славянознание и балканистика, АН на СССР. Чете курс лекции по бълг. възрожд. литература във Великотърн. ун-т /1972–73/. Лектор по бълг. ез. и литература в Лайпцигския /1975–79/ и Гьотингенския ун-т /1982–85/. Гост-проф. в Ин-та по слав. филология в гр. Марбург, Германия /1991–92/. От 1988 чете лекции по литература на Бълг. възраждане във ВПИ в Благоевград, където основава и води Междунар. университетски семинар по балканистични проучвания и специализации; ректор на ин-та /1989–91/. Нар. представител във ВНС /1990/; м-р на науката и висшето образование /1990/. Предс. на Фондацията за духовно общуване в съвр. свят „Ив. Вазов" /от 1991/.

Научните интереси на К. са в областта на Бълг. възраждане, славистиката и балканистиката. Изследва бълг.-срб. лит. взаимоотношения през Възраждането, анализира идейно-тематичната им същност, закономерности и тенденции, изтъква значението им за развитието на културата на двата народа /„Българо-сръбските литературни взаимоотношения през XIX в."/. Проследява най-значителните прояви на тези взаимоотношения през периода след Освобождението /1878/ до Балк. война /1912/ /„Из българо-сръбските литературни взаимоотношения"/. Проучва взаимните култ. и лит. връзки между балк. страни, като се спира на най-съществените сходни моменти от нац. им развитие /„Ние сред другите и те сред нас"/. Изследва живота и творчеството на отделни автори /Л. Каравелов, Ил. Блъсков и др./. Резултат на дългогод. проучвания на Бълг. възраждане в култ.-истор. план и в областта на компаративистиката е монографията на К. „Българското възраждане и Просвещението". Трудът интерпретира възрожд. период в бълг. култура като звено от общоевроп. култ. процес. Главна задача на монографията е да открие сходствата, взаимодействието и различията между Бълг. възраждане и Просвещението на основата на задълбочен сравнителен анлиз и чрез постиженията на съвр. истор. познание. Обхваща направления и течения на бълг. нац. култ. развитие през XVIII и I пол. на XIX в., разкрива многопосочните аналогии и взаимообвързаност с общоевроп. култ. развой.

СЪЧ.: Българо-сръбски литературни взаимоотношения през XIX в. 1964; Българо-сръбски и българо-хърватски книжовни взаимоотношения. 1966; Любен Каравелов. Лит.-крит. очерк. 1966; Из българо-сръбските литературни взаимоотношения. От Освобождението на България до Балканската война. 1968; Илия Блъсков. Живот и дело. 1969; Белетристът Каравелов. 1970; Ние сред другите и те сред нас. /Балканистични студии/.

1972; Литературни взаимоотношения и литературен процес. 1974; Българското възраждане и Просвещението. Т. 1. История, историческо съзнание, взаимодействия. 1983. Т. 2. Въпроси на българската филологическа култура. 1991; Ние сред другите и те сред нас. /Литературни взаимоотношения/. 1985; Европеизацията на българската култура. 1987.

Ю. Обретенова

КОНСТАНТИ́НОВ, Алеко Иваницов /1.I.1863, Свищов – 11.V.1897, край с. Радилово, Пловд. област/. Учи при частните учители Ем. Васкидович и Я. Мустаков, в Свищовското у-ще /1872–74/ и в Априловската гимназия в Габрово /1874–77/. По време на Руско-тур. освободителна война е писар в канцеларията на свищовския губернатор /1877/. Завършва средно образование в гр. Николаев, Русия /1881/ и право в Новоросийския ун-т в Одеса /1885/. Съдия /1885–86/ и прокурор /1886/ в Соф. окр. съд, пом.-прокурор /1886–88/ и съдия /1890–92/ в Соф. апелативен съд. Два пъти уволняван по полит. причини. Юрисконсулт на Соф. град. управление /1896/. До края на живота си е адвокат на свободна практика в София. Подготвя хабилитационен труд на тема „Правото за помилване по повод на новия наказателен закон“ /1896/ с цел да стане преподавател по углавно и гражд. право в Юрид. ф-т на Соф. ун-т. Посещава Всемирното изложение в Париж /1889/, Земското индустриално изложение в Прага /1891/ и Колумбовото изложение в Чикаго /1893/. Училищен настоятел, чл. на Върховния македон. к-т, на настоятелството на д-во „Слав. беседа“, на Бълг. народообразователно д-во, на Комисията за насърчаване на местната индустрия, на Д-вото за насърчаване на изкуствата, на Музикалното общество, на Театр. к-т. По негова инициатива се създава първото туристическо д-во в Б-я /начало на организиран туризъм – изкачването на „Черни връх“, 27.VIII.1895/. Като студент К. проявява пристрастия към П. Каравелов – идеолог на парламентаризма и демокрацията. Сътрудничи на основаното от него сп. „Библиотека 'Свети Климент'“. Чл. на опозиционната Дем. партия начело с П. Каравелов /1896/; участвува в изготвянето на програмата ѝ, сътрудничи с фейлетони, пътеписи, дописки, статии в нейния орган в. „Знаме“ от създаването му /1894/. Убит от наемници по полит. причини.

Първите отпечатани творби на К. са стихотворенията „Огледало“ /1880/ и „Защо?“ /1881/, изпратени от гр. Николаев и публикувани във вестниците „Целокупна България“ и „Свободна България“. В тях той не крие отношението си към полит. обстановка в Б-я и проявява чувствителност към социалните пороци. Реакция на конкретни полит. събития е и писаната в Одеса поема „Песен за Слобод-Маджара и Пламен-Теня /1883/. Първата зряла творба на К. е „До Чикаго и назад“. В нея са предадени непосредствените впечатления на автора от пътуването му до Америка. Тя носи белезите на неговата ярка творческа индивидуалност – темперамент, артистичност, чувство за хумор. Познанието за далечната страна се съчетава с нац. самопознание, с размисъла за настоящето на родината и тревогата за нейното бъдеще. К. вижда Б-я в системата на съвр. свят, той пътува с любопитство и пътешественическа страст, но и със стремеж за съизмерване на българското с чуждото. Идеен център на творбата е отношението към зап. цивилизация, което се движи между възторга от високото материално равнище и техн. завоевания и възмущението от антихуманните прояви в това добре подредено, богато общество. Авторът има селективно отношение към фактите, вижда ги от неочаквана страна и ги интерпретира най-често иронично. Отбелязва мимоходом впечатления, рисува образи с няколко щриха, готов винаги да избухне в смях. Сериозен остава единствено пред величието на природата, пред постиженията на техниката, пред тревожните социални явления. Пътеписът отразява онзи момент от бълг. духовно развитие, когато българинът започва да опознава света, за да намери в него своето място и мястото на родината. „До Чикаго и назад“ е принос в развитието на бълг. пътепис. Чрез тази творба пътеписният жанр излиза от сферата на географско-етнографското описателно четиво и се превръща в пълноценно художествено явление.

С кн. „Бай Ганьо“ К. се изправя пред сложните икон. и социалнопсихол. въпроси на своето време – пътя на Б-я и целта на нейното развитие, мястото ѝ сред другите страни, съдбата на нац. добродетели, морал, бит, нрави. Под формата на забавни приключения на дребен амбулантен търговец на розово масло, втурнал се да забогатява чрез търговия и политика, К. засяга болезнени проблеми на нац. живот, бит, психология, манталитет, култура и се смее над тях с пречистващ смях. Емоционалният градус се движи от добродушно-снизходителния, опрощаващ и разбиращ смях през тъжната горчивоиронична усмивка до гръмкия присмех и острото сатир. изобличение. Творбата е своеобразно преодоляване, мъчително по същество, но изпълнено с лекота, хумор и артистичност, на нац. комплекси и социални пороци. Тя е особено популярна поради близостта на героя до масовата социална психология на грубия практицизъм, ниските духовни хоризонти. Бай Ганьо е колоритен и изключително витален образ. Обикаляйки Европа, в контакт с други нрави, отношения, култура, той изпада в комични ситуации. Въпреки скъперничеството, арогантността, липсата на морални принципи, ниската култура,

физическата нечистоплътност този образ не отблъсква, а разсмива, уравновесен от Алековата благородна артистична личност. Във втората част на книгата, когато героят се връща в Б-я и започва да „прави“ политика, смехът утихва, удавен в погнуса, гняв, разочарование от тревожните и страшни тенденции в обществ. живот, чийто изразител става Бай Ганьо. Неговият образ е най-дискутираният в бълг. лит. критика. Оценките на същността му – национална или социална – са противоречиви, понякога полюсни. Социално-исторически детерминиран, героят носи и специфични бълг. черти, и белези на устойчивия, жизнен във всички времена човешки тип – изразител на грубия практицизъм, ниските нива на съзнанието, примитивната психика, бездуховността. В „Бай Ганьо“ е заложен реален истор. трагикомизъм, породен от бързото разместване на социални пластове в новоосвободена Б-я и от припрения й стремеж за догонване на „другите“. Традиционно и ново, патриархално и модерно съществуват едновременно и при сблъсъка им се пораждат недоразумения, грешки, изненади, разрешавани комично. Въпреки своеобразния строеж – поредица от анекдоти, разказвани в бохемска компания, без стройна сюжетно-фабулна връзка между тях, творбата е композиционно промислена и с единна худ. концепция. Образът на Бай Ганьо, худ. обезсмъртен, има живот и извън творбата. Става герой на разкази и вицове, името му е нарицателно и синоним на разнообразни, често противоположни понятия и представи. К. прославя с лиричен патос красотата и величието на бълг. природа в пътеписите „Невероятно наистина, но факт...“, „Какво? Швейцария ли?“, „В Българска Швейцария“ и др. Пътеписите му носят белези и на фейлетона, и на репортажа; с остър критицизъм са засегнати битови неуредици, обществ. проблеми. Звучат като повик за нац. сплотяване и възпитаване на нац. достойнство.

Като ученик в гр. Николаев К. пише фейлетони, белег за ранна хумористична реакция на действителността /цикъла „Проза в стихове“/ /лятото на 1894/. До края на живота си създава над 40 фейлетона, повечето от които са отзвук на конкретни събития. Основни теми във фейлетоните му са потъпкването на изборните права на бълг. народ, поведението на министри, депутати, на монарха, наболели обществ. проблеми. Морално извисената личност на твореца уравновесява гнева и смеха, ненавистта и болката, предпазва го от заслепение, от нарушаване на худ. и етична мяра. Смехът е овладян и артистичен, смях, който изобличава, но и забавлява. К. разгръща фейлетона най-често в ироничен план и чрез асоциации, въпроси, обръщения, намеци, коментар въвежда читателя в ироничната „игра“, създава атмосфера на доверие, на свободно бъбрене и събеседване. Хумористичната атмосфера прониква в целия фейлетон – от заглавието до послеписа и подписа. Трансформира се нерядко в остър сарказъм, в чиято основа е гражданската болка и нравствената тревога. Нови за традициите на жанра са фейлетоните „Страст“ и „Честита Нова година“, където обект на ирония е авторът, дистанцирал се от себе си, доказал своята духовна независимост, утвърдил се като личност. В цикъла „Разни хора, разни идеали“ частният случай е изведен до худ. обобщение, създадени са плътни социалнопсихол. типове с трайна общочовешка стойност.

Личностното, гражданското и творческото реализиране на К. съвпада с първите стъпки на новоосвободена Б-я, с процеса на изграждане на нейната нова материална и духовна култура. Той живее с непознато дотогава чувство за цивилизация и прогрес, със съзнанието и отговорността на обществ. възпитател. Потопен е изцяло в своята съвременност; не търси сравнения, корективи, критерии в миналото. Интересува го нац. ситуация и проблематика в европ. и световен контекст. Хумористичното отношение към реалността е част от мирогледно-поведенската система на К. Творецът притежава неподдаващо се на догми съзнание, вродена способност да приема нещата в тяхната неоднозначност, изменчивост и подвижност, свободно да ги размества, взаимно да ги замества и свързва според худ. логика. Неговият хумор е сплав от безгрижен гръмък смях и мъдро разбиране на човека, от гняв, породен от социални и лични пороци, и стремеж към тяхното хумористично надмогване и сатирично унищожаване. Това е артистичен смях, който не потиска, а преодолява грозното и пошлото и действува като морална сила. Наред със способността да открива около себе си в комично деформиран вид безброй варианти на социални сблъсъци и човешки метаморфози К. внася в литературата и усещането за артистична радост и забава от творческия акт.

К. превежда произведения от А. С. Пушкин /„Бахчисарайски фонтан“, „Полтава“, „Цигани“/, М. Ю. Лермонтов /„Демон“, „Беглец“/, Н. А. Некрасов /„Руските жени“, „Кой е строил железния мост?“/, Молиер /„Тартюф“/, Фр. Копе /„Отче наш“/, В. Сарду /„Партиите в Монако“/ и др. Произведения на К. са преведени на ок. 30 езика. Първите преводи са от края на XIX в. /естон., рус., срб./ и нач. на XX в. /нем., пол., фр., чеш. и др. ез./. Псевд.: Башибозук, Беньо Наков, Въса Пъцова, Един от клуба на Моралното влияние, Щастливец.

СЪЧ.: Песен за Слобод-Маджара и Пламен-Теня. 1883; До Чикаго и назад. Пътни бележки. 1894 /1918, 1929, 1935, 1936, 1937, 1938, 1940, 1947, 1948, 1949, 1954, 1956,

1960... до 1972/; Бай Ганьо. Невероятни разкази за един съвременен българин. 1895 /1917, 1919, 1929, 1930, 1936, 1937, 1938, 1939, 1941, 1944, 1946, 1948, 1950, 1956, 1959, 1960... 1973, 1976... 1981... 1992/; Един неочакван годеж. Разказ, писан през 1888. 1898; Съчинения. Кн. 1–2. 1901–03; Пази боже, сляпо да прогледа. Нещо шумолеше, ама какво беше? 1905; Съчинения. Т. 1–3. 1922; Бай Ганьо на френски и български. Избр. страници за изучаване на чужди езици чрез превод. 1924; Съчинения. 1927; Алековият Бай Ганьо. Пригодил за деца и юноши Н. Фол. 1929; Бай Ганьо пътува. 1931; Бай Ганьо в банята. 1931; Бай Ганьо във влака. 1931; Бай Ганьо на гости. 1931; Пази боже, сляпо да прогледа. 1931 /1942, 1957, 1959/; Разкази и фейлетони. 1937; Бай Ганьо във Виенската баня. 1939; Бай Ганьо по Европа. 1939; Бай Ганьо тръгва за Европа. 1939; Съчинения. Т. 1–3. 1941–45; През марта на Чепино. Пътни бележки. 1942; Избрани фейлетони и очерки. 1949; Съчинения. В 2 т. 1957 /1970, 1974/; Избрани пътеписи и фейлетони, разкази, очерци. 1959 /1962... 1972/; Бай Ганьо. Разкази, фейлетони, пътеписи. 1967; Избрани творби. 1974 /1976, 1978, 1981, 1984/; Събрани съчинения. В 4 т. 1980–82; Бай Ганьо. До Чикаго и назад. 1982 /1983/; Избрани преводи. 1987; Съчинения. В 2 т. 1989.

ЛИТ.: Кръстев, Кр. Алеко Константинов. Лит. силует. 1907; Бакалов, Г. Алеко Константинов и Бай Ганьо. 1934; Мешеков, Ив. Алеко Константинов. Велик реалист и гражданин. Лит.-крит. студия. 1937 /1947/; Пенев, Б. Алеко Константинов. Биография. 1937; Бай Ганьо. Най-популярната българска книга. Статии и библиогр. материали /ред. Т. Боров/. 1947; Мантов, Д. Щастливецът. 1963; Константинов, Г. Алеко Константинов. Биография. 1957 /1964/; Ничев, Ал. Алеко Константинов. 1863–1897. 1964; Димитрова, Е. Алеко Константинов. Живот и творчество. 1969; Българската критика за Алеко Константинов. 1970; Тотев, П. Алеко Константинов. 1977 /1990/; Елевтеров, Ст. Поетиката на Алеко Константинов и нашето литературно развитие. 1978; Алеко Константинов. 1863–1897. Био-библ. указател. 1983; Мантов, Д. Алеко Константинов. 1989.

К. Бъклова

КОНСТАНТЍНОВ, Георги Гогов /25.II.1902, Кюстендил – 24.III.1970, София/. Завършва гимназия в родния си град /1920/ и слав. филология в Соф. ун-т /1926/. През 1923–34 работи в редакцията на в. „Радикал“ и сътрудничи на в. „Заря“ с журналистически материали. За пръв път печата лит. критика през 1922 в сп. „Чернозем“. Активно сътрудничи със статии и рецензии на всекидневния и пер. печат, главно на списанията „Българска мисъл“ и „Златорог“. Редактира вестниците „Радикал“ и „Време“, сп. „Простори“. Ред. в изд. „Народна младеж“ /1954–63/.

Един от големите познавачи на бълг. литература, К. е школуван в традициите на бълг. филол. наука. Въпреки че лит. му изяви започват през 20-те г., той е чужд на характерните за периода призиви за радикална промяна в изкуството и отхвърляне на всички предишни норми. Преутвърждава ценностни критерии, които водят началото си от Бълг. възраждане – социална отзивчивост, клас. простота и прозрачност на изказа. В лит.-крит. си статии търси изявите на таланта в тяхната спонтанност и непосредственост, цени жизненото правдоподобие, ярката и свежа образност. Според него, макар и „самостойни“ и „автономни“, творците са подчинени на истор. закономерност и са фатално зависими от обществ. идеали, от бита и социалната обстановка. През целия си творчески път К. присъствува в лит. живот като критик, свързан с актуалното състояние и проблеми на бълг. литература. Стремежът му да ги обхваща в пълнота личи още в „Българската литература след войната“. К. проявява траен интерес към лит. история, която използува като база за разбирането на съвр. явления. Той е сред малцината автори на цялостна история на бълг. литература /в 3 т./ – от първобълг. надписи до най-ново време. К. се опитва да разкрие „каква е трайната, повтаряща се духовна устременост на бълг. литература“. „Историята...“ се опира върху предшествуващите я проучвания на бълг. филол. наука. Богатата информативност и достъпност на изложението са характерни както за нея, така и за другите лит.-истор. книги на К. Бълг. възраждане като цяло и съдбата на Македония в него привличат трайно интереса му. Занимават го и българо-рус. лит. връзки и рус. литература, особено силно е влиянието на Л. Н. Толстой, от чието учение се увлича в младежките си години. Творчеството на К. е голямо по обем и с широк тематичен обхват. Обобщаващ характер има тритомната поредица „Писатели-реалисти“, в която чрез очерци за отделните писатели е представена бълг. белетристика от В. Друмев до най-ново време. Аналогични по замисъл и постройка са книгите „Съвест на народа“, посветена на поетите от Хр. Ботев до Хр. Смирненски, и „Не е легенда, а жива история“, продължена с „Като в приказките“ с портрети на бълг. нар. дейци. В книгите на К. за Н. Лилиев и символистите – „Николай Лилиев. Човекът. Поетът“, „Едно необикновено приятелство“, „Николай Лилиев всред своите приятели“, се проявява в най-пълния си вид склонността му да свързва лит. критика с документа и спомена, която присъствува все по-явно в късното му творчество. Подобни жанрови особености имат „Моето поколение в литературата“ и „Книга за Георги Караславов“ /в съавт. с Е. Константинова/. Спомените на К. имат голяма стойност за лит. история: наред с основното и детайлно познаване на бълг. лит. живот в течение на десетилетия в тях се проявяват лит. компетентност и психол. наблюдателност на

автора. След 1944 К. е определян като представител на „буржоазната критика“, приписван му е национализъм. Атакуван е заради историята си на бълг. литература, т. 3 от която е бил изземван по нареждане на Военното м-во през 1943 поради факта, че в него са включени Т. Павлов, Хр. Смирненски, Гео Милев, Хр. Ясенов. К. издава редица справочници с био-библиогр. сведения за бълг. писатели. Значителни по обем са и преводите му от рус. лит. класика – произведения на Л. Н. Толстой, И. С. Тургенев, Ф. М. Достоевски, Н. В. Гогол, И. А. Гончаров. Псевд.: Младен Изворски, Стар библиофил, Театрал Х.

СЪЧ.: Емануил Попдимитров. 1922; Лев Толстой и България. 1928; Българската литература след войната. 1933; Любен Каравелов. Живот – творчество – идеи. 1936 /1949/; Васил Друмев. Живот и творчество. 1937; Вук Караджич и Любен Каравелов /в успореден текст на бълг. и срб. език/. 1938; Раковски и българската революционна идеология. 1939; Душата на Македония. 1941; Творци на българската литература. 1941 /2 доп. изд. под заглавие „Български писатели“, 1947/; Стара българска литература. От Св. Св. Кирил и Методий до Паисий Хилендарски. 1943 /1946/; Възраждането и Македония. 1943; Нова българска литература. От Паисий Хилендарски до наши дни. Т. 1. До Освобождението. 1942 /1947/. Т. 2. След Освобождението. 1943; Революционна романтика в Българското възраждане. 1944; Алеко Константинов. Биография. 1946; Иван Вазов. Велик реалист и патриот. 1950; Захари Стоянов като публицист и писател. 1952; Писатели-реалисти. Ч. 1–3. 1956–62; Алеко Константинов. 1957; Български писатели – творци на литература за деца и юноши. 1958; Нашите учители. Русия и българите. Руската литература и българската. 1959; Т. Г. Влайков. Лит.-крит. очерк. 1960; Български писатели. Биографии. Библиография /в съавт./. 1961; Братя Миладинови. Очерк. 1962; Апостолът Левски. 1963; Николай Лилиев. Човекът. Поетът. 1963; Съвест на народа. 1963; Априлци. 1876. 1964; Писатели-реалисти от Друмев до наши дни. Избр. очерци. 1965; Георги Караславов. Очерк. 1966; Не е легенда, а жива история. 1966 /1978/; Едно необикновено приятелство. 1967; П. Р. Славейков. 1967; Като в приказките. Очерци за бълг. писатели. 1968; Л. Н. Толстой и влиянието му в България. 1968; Моето поколение в литературата. 1917–1967. Ч. 1. 1968. Ч. 2. 1970; Емил Коралов. 1969; Николай Лилиев всред своите приятели. 1971; Книга за Георги Караславов /в съавт. с Е. Константинова/. 1972.

Л. Велева

КОНСТАНТЍНОВ, Георги /Георги Константинов Христов/ /20.XII.1943, Плевен/. Завършва гимназия в родния си град /1961/ и бълг. филология в Соф. ун-т /1967/. Зам. гл. ред. /1972–73/ на в. „Народна младеж“, гл. ред. /1973–83/ на сп. „Родна реч“, гл. ред. на сп. „Пламък“ /от 1983/. Нар. представител в VII ВНС /1990–91/.

За пръв път печата стихове в сп. „Родна реч“ и във вестниците „Народна младеж“, „Септемврийска победа“ /Плевен/. Поезията на К. разкрива усложненото гражд. и лично битие на съвременника. Постига синтез между индивидуални човешки преживявания и обществ. самосъзнание, придаващ душевна цялостност на лирич. герой. С изповеден тон и естественост в изказа защитава житейския и нравствения максимализъм, поставя въпроса за оцеляването на неопетнената човешка съвест като смисъл на съществуването. Лирич. герой, осъзнаващ недъзите на досегашното полит. и социално битие, встъпва с чувство за отговорност в борбата за нова обществ. действителност. За нея той ратува и със средствата на хумора, иронията, поетическата насмешка. В стиховете на истор. тема К. свързва нишките на миналото с настоящето и настоява за приемственост между тях. Оптимистичното и борческо отношение към света и категоричността на поетическото верую определят творческата му самобитност. Романът за деца „Туфо, рижият пират“ е преведен на нем., пол., рус. и фр. език.

СЪЧ.: Една усмивка ми е столица. Стихове. 1967; Обичай ме в недля. Стихотворения. 1970; Хиляди прозорци. Стихове. 1971; Папагалчето. Браво. Детски приказки. 1973; Така живеят легендите. Разкази. 1973; Лично време. Стихове. 1974; Гълъб със запалени криле. Стихове. 1976; Как планината отиде на море. 1977; Неграмотно сърце. 1978 /1981/; Вечен ден. Стихове. 1980; Туфо, рижият пират. 1980 /1987, 1989/; Електронното куче. 1981; Театралното представление. 1981; Общителен самотник. 1982; Палто за всички. 1982; Магаре с крила. Хумористични приказки за малки и големи. 1983; Не Маре – гълъбът. Памфлети. 1983; Духовита възраст. Хумор. стихове. 1984 /1986/; Високо – към света. Стихотворения. 1985; Лично време. Стихове. 1985; Новите подвизи на Туфо, рижия пират. Хумор. повести за деца. 1985; Човек в тълпата. Стихове. 1986; Денят до мен. Страници от моя бележник. 1987; Път и дом. Стихотворения и поеми. 1988; Обичам те дотук. 1992.

Д. Илинова

КОНСТАНТЍНОВ, Евгени /Евгени Константинов Димитров/ /15.II.1923, Варна – 7.IV.1986, София/. Завършва гимназия /1941/ и стоматология в София /1948/. Стоматолог в с. Обединение и в с. Полски Сеновец – Лов. област /1949–53/, в Студентската поликлиника в София. Отг. ред., гл. ред. и зам. гл. ред. във филмовата ред. на Бълг. телевизия /от 1963/.

За пръв път печата през 1946 във в. „Труд“. В белетристичното си творчество пресъздава главно събития и личности от Бълг. средновековие. Реставрира истор. минало върху широка социално-битова основа, съчетавайки похватите на традиционното образно-пластическо повествование с елементи на субективно-психологическия изказ

/ретроспекции, множественост на повествователните позиции/. Повестта „Гнездата на звездите...“ третира в сатирично-фантастичен план морални проблеми на съвр. действителност. Автор на сценарии за игрални филми – „Ивайло“, „Сватбите на Йоан Асен“, „Боянският майстор“, на телевизионни сериали – „С пагона на дявола“ /в съавт. с К. Кюлюмов/, „На всеки километър“ /в съавт. с К. Кюлюмов, П. Вежинов, Св. Бъчварова, Г. Марков/, „Синята лапма“ /в съавт. с Ив. Славков, Б. Герасимов, М. Семов/.

СЪЧ.: Тлееща жарава. Истор. роман. 1957; Случки край Маториевите гори. Истор. разкази. 1958; Дрезгавини. Истор. роман. 1960; Ивайло. Роман /в съавт. с Д. Ангелов/. 1961; Моята древна и млада родина. Илюстрирана история на България. 1965 /1982/; Покръстването. Истор. роман. 1965; Хан Аспарух. Истор. очерк. 1969; Сватбите на Йоан Асен. Роман. 1974 /1987/; Гнездата на звездите или притча за сто и един гола, за двама академици, за някаква любовница на шантажист и за сто и петдесет хиляди, които облякоха еднакви дрехи. Издадено в София през 2035 г. Повест. 1976.

С. Беляева

КОНСТАНТИНОВ, Константин Илиев /20.VIII.1890, Сливен – 3.I.1970, София/. Средно образование получава в родния си град. През 1906 се записва във Физико-математическия ф-т на Соф. ун-т, завършва Юрид. ф-т /1911/. През с. г. заминава за Париж с намерение да специализира. Поради липса на средства се завръща /1912/ и стажува в Соф. окр. съд. Чл.-съдия във Врачанския окр. съд /1914/, миров съдия в Цариброд /1915/. След I световна война постъпва в Соф. окр. съд отначало като зам.-прокурор, а след това като съдия в III гражд. отделение. Юрисконсулт на Бълг. централна кооп. банка /1923–34/, адвокат на кооп. централа „Напред“ /1935–44/. Предс. на секция „Литература“ в Камарата за наука и изкуство /1945–47/. Предс. на СБП /1945–46/ и на Ин-та за преводна литература при М-вото на информацията.

Печата от 1907 в сп. „Българан“, сътрудничи на списанията „Българска сбирка“, „Наблюдател“, „Наш живот“, „Съвременна мисъл“, „Златорог“, „Изкуство и критика“, „Изкуство“ и др. Заедно с Д. Дебелянов и Д. Подвързачов издава сп. „Звено“ /1914/. К. е автор на разкази, очерци, лит. есета, спомени, пътеписи и роман. Светът в белетристиката му е възпроизведен през призмата на характерния за автора интерес към нац. психика, съдба, история, култура; в него се чувствува атмосферата на родния град, на родната страна. В творбите му доброто, злото, любовта, състраданието присъствуват не само като категории на морала; те са изобразени и като състояния, присъщи на човешкия дух. Подобно на своите чуждестр. учители Г. дьо Мопасан, А. П. Чехов, и И. А. Бунин в прозата си той предпочита психол. подход и осветление на проблемите и персонажите; като хуманист е убеден противник на всякакво насилие, даже и тогава, когато то е революционно /„Кръв“/. Друга голяма тема в творчеството на К. е българският дух, оформян в течение на столетия; той е моделиран от природната и култ. истор. среда, свързан е с нея и с нар. съдба. Под различни форми той се превъплъщава в нац. история, в материалната и духовната култура, в изкуството и в големите творчески индивидуалности. Оттук и обектите на историко-есеистичните проучвания на К. – св. св. Кирил и Методий, Паисий, Д. Чинтулов, В. Левски, Априлското въстание /1876/, Т. Каблешков, Хр. Ботев, З. Стоянов, Иван Арабаджията и др. Между тях няма воини и царе, а единствено духовни първенци, идеолози, личности, в чиято жизнена и творческа биография се очертават етапите от развитието на нац. душевност. Пътеписите и спомените на К. представляват не само описания, природни картини, срещи и разговори; на преден план в тях е авторовата личност – в допира с природата и миналото тя се самосъзнава, възприема ги като скрито присъствуващи в психиката на твореца. Произведенията на К. имат стройна композиция, точен и пластичен език. Той е един от най-добрите преводачи от рус. и фр. език /А. С. Пушкин, Л. Н. Толстой, И. С. Тургенев, А. А. Первенцев, Г. Флобер, Е. Зола, Р. Ролан, Ж. Дюамел, Ф. Тусен, А. Екзюпери и др./. Творби на К. са преведени на ит., словен., срб., фр. и др. езици. Псевд.: К. Бродяга, Полишинел, Душечка, Polichinel.

СЪЧ.: Към близкия. Разкази. 1920; Приказки за тебе. 1924 /1933, 1972, 1987/; Любов. Разкази. 1925; Дядо Петко Славейков. 1927; Приказки на щурчето. 1927 /1945/; Босата команда. 1929; По земята. Разкази. 1930 /1945/; Кръв. Роман. 1933 /1946, 1991/; Отбор юнаци. 1933; Сърцето в картонената кутия. Седем невероятни приключения /в съавт. със Св. Минков/. 1933 /1986/; Трета класа. Разкази. 1936 /1943/; Ден по ден. Разкази. 1938 /1943/; Ехо-о-о. 1938 /1946/; Нашата земя хубава. Пътеписи. 1940 /1945/; Седем часът заранта. Разкази. 1940 /1945/; Приключенията на котарака Мър-мър. 1945; Птица над пожарищата. Разкази. 1946; Златната къщичка. 1947; Приказки за тебе. Избр. приказки и разкази. 1959; Срещу Нова година. 1959; Разкази и пътеписи. 1960; Път през годините. Спомени. Т. 1–3. 1959–66 /1981/; Върхове. Есета. 1967; Разкази за Добри Чинтулов. 1967 /1973/; Избрани разкази и пътеписи. 1968; Празници. 1969; Меденатa питка. 1976; Пътуване към върховете. Портрети, спомени, есета. 1976; Надлъж и нашир. 1987; Малкият коминочистач. 1989.

Ив. Сарандев

КОНСТАНТЍНОВ, Петър Стоянов /1.VIII.1928, Казанлък/. Завършва гимназия /1946/ и медицина /1952/ в София. Специализира кардиология /1960/. Завършва полит. икономия във ВИИ в София /1967/. Работи върху проблеми на заболяванията на миокарда и медицинската казуистика; участвува в междунар. научни срещи, има научни публикации в Б-я и чужбина. Лекар в Гл. управление на строителни войски /1952–88/. Предс. на общонар. сдружение „Мати Болгария".

За пръв път печата разказ през 1964 във в. „Новини". Публикува разкази, есета, очерци, статии по въпроси на бълг. култура и нац. духовно наследство в списанията „Читалище", „Родна реч", „Тракия", „Турист", „Септември", „Наука и техника за младежта", „Дарители", във вестниците „Отечествен фронт", „Народна култура", „Вечерни новини", „Труд", „Отечествен вестник", „Литературен фронт", „Факс", „Век 21", „Литературен форум" и др. Цялостното му творчество на писател и публицист е пронизано от патоса на страстен патриотизъм, на преклонение пред героизма и духовната мащабност на Бълг. нац. възраждане, пред унаследената материална и естетическа култура, която К. интерпретира като средоточие на безспорни стойности и изходни, непреходни ориентири в създаването на съвр. ценностна система. Худ. и худ.-публиц. му дело са резултат от многостранно проучване на истор. фактология и проникване в нейната логика, филос. смисъл и етическа съдържателност. Историзмът му е чужд на ефектната събитийност и етнографското правдоподобие. Отличава се с аналитизъм и психол. проницателност, с пиетет към динамиката, продуктивността и съдбата на духовното начало в истор. развой. К. тематизира проблемите на героичното родословие, на приемствеността между поколенията и истор. им обособеност във времето, на моралната съотносимост между различни епохи и десетилетия, на творчеството като призвание, съдба и откровение, смисъл и съдържание на човешкия живот. Романът „Синият аметист" отразява сложната духовна и обществ.-полит. обстановка в навечерието на Руско-турската освободителна война /1877–78/, възстановява социалното разслоение и духовния климат в Пловдив, сочи движещите сили и нравствената проблематика на революционно-освободителната борба. В моноперсонажното повествование на романа „Последната изповед на майстор хаджи Георги" с редуване на два времеви пласта К. проследява равносметката-изповед и животопис на майстор-строител, в чиято житейска одисея се открояват артистико-творческата душевност на създателите на бълг. възрожд. култура, съкровената мотивация на творческия им процес, странствуванията по чужди земи като приключение на духа и емоционалната впечатлителност. Чрез умерена старинна стилизация и интонираност на речта, приказно-романтична опоетизация на веществения и природния свят и преди всичко – чрез визуални внушения, постигнати с усет за цветовите стойности на словото, авторът рисува едновременно сложния душевен пейзаж и одухотворения пейзаж на възрожд. град /Пловдив/ с богатството на колористичните хармонии, на символиката в стенописите, дърворезбите и каменната пластика, с експресивността на архитектурния декор. В сътворените материални ценности на миналото К. открива, въплътена и кондензирана, духовната съзидателно-артистична енергия на българина. Тази проблематика той разглежда и в очерково-есеистичните книги „Вдъхновението на едно столетие", „Времето на майсторите", „От душа и от сърце", „Светилници в утрото" и др. Създаденото от човешката ръка, въображение и интелект през Възраждането, заплатено с изпитания, самотност и жертвеност, писателят тълкува като сублимна проява на бълг. душевност, характер и воля за просъществуване в света на естетичното, в пространствата на Духа. Занимава го трайно антиномията материално богатство /у заможните съсловия/ и безсребърничество, душевна щедрост, емоционално-волеви преображения у създателите на духовни блага. Вълнуват го мястото на любовта, присъствието на обаятелни женски образи в самосъзнанието, в житейския и художническия път на твореца. Книгата „Вдъхновението на едно столетие" представлява своеобразен есеистичен летопис на Бълг. нац. възраждане като могъщ духовен и революционен процес, разгърнал и оплодил героичното и съзидателното начало у българина. Тя съдържа народоведски и социалнопсихол. характеристики, ярки портретни обрисовки на просветители и революционери, проследява масови умонастроения и личностни дела, внушава ренесансовия патос на истор. епоха. Във „Времето на майсторите" – научнопопулярно изследване на бълг. худ. занаяти, К. разкрива тяхната естетическа специфика, развитие и значението им на худ. образци в съвременността. Произведения на К. са преведени на пол., чеш. и фр. ез.

СЪЧ.: Предания за изчезналия град. Разкази. 1966; Старият Пловдив. Очерк за художника Цанко Лавренов. 1967; Черкезките хълмове. Повести. 1967; Синият аметист. Роман. 1968 /1977, 1982, 1986/; Хаджи Адем. Повест за един човек, живял през XIX столетие. 1969; Вдъхновението на едно столетие. 1978; Времето на майсторите. 1979; От душа и от сърце. Очерци. 1980; Светилници в утрото. Очерци. 1981; Последната изповед на майстор хаджи Георги. Роман. 1983; Пролетта на чувствата. Очерци. 1983; Сказание за долината на розите. 1983; Благословена земя. Разкази. 1984; Пъти-

ща на надеждата. Очерци. 1985; Вечерен здрач. 1988; Прощаване с пролетта. Роман. 1988; Съкровищата на Европа. Очерци. 1988.

М. Шишкова

КОНСТАНТИНОВА, Елка Георгиева /25.V.1932, София/. Дъщеря на лит. историк и критик Георги Константинов. Завършва гимназия в София /1951/ и българ. филология в Соф. ун-т /1956/. Преподавател в Държ. библ. ин-т /1966–67/. Зав. лит. отдел /1968/ във в. „Народна култура", ред. /1969/ в сп. „Септември". Защитава канд. дисертация на тема „Георги Райчев. Живот и творчество" /1968/. Н.с. в Ин-та за литература при БАН /1969/, преподавател по история на новата българ. литература и доц. във ВПИ в Шумен /1974/, ст.н.с. /1976/, докт. на филол. науки /1987/ и проф. /1991/ в Ин-та за литература. Лектор по българ. литература в Ягелонския ун-т в Краков /1978–83/, където води спецкурсове за българ. проза между двете световни войни, за диаболизма в българ. литература, за творчеството на Й. Йовков, за съвр. българ. проза. Преподавател в НАТФИЗ /от 1988/. Дир. на в. „Век 21" /1990–91/. Депутат в VII ВНС /1990–91/. Министър на културата /1991–92/. Чл. на Междунар. асоциация по научна фантастика /от 1969/. Участвува в нац. и междунар. научни форуми: Първи конгрес за научна фантастика, Будапеща, 1969; Втори конгрес по българистика, София, 1986; конференция по проблемите на модернизма, Полша, 1989; конференция „Етика и политика", Братислава, 1990. Публикува в чужди научни списания на пол., рус. и фр. език. За пръв път печата през 1953 във в. „Литературен фронт". Съавт. на изследвания върху българ. лит. процес: Творческото дело на Антон Страшимиров. 1889–1937. 1963 /с Е. Цветанова/; Български революционен разказ. 1968 /с Ив. Динков/; Книга за Георги Караславов. Критически оценки, спомени, разговори. 1971 /с Г. Константинов/; Развитие на разказа и повестта. 1944–1956. 1979 /с Кр. Куюмджиев/; Тридесет години българска повест и разказ. – В: Очерци по история на българската литература след девети септември 1944 година. 2 кн. /съвм. с Кр. Куюмджиев/. 1970. Съст. и ред. на худ. и научни издания: Христов, К. Съчинения в 5 тома. Т. 2, 4. 1966, 1967; Дебелянов, Д. Съчинения в 2 тома. Т. 1–2. 1968 /1974, 1983, 1987/ – съвм. с Н. Александрова; Райчев, Г. Съчинения в 2 тома. Т. 1–2, 1968; Избрани творби. 1982; Вазов, Ив. Събрани съчинения в 22 тома. Т. 16, 17, 18. 1978; Константинов, К. Разкази и пътеписи. 1980; Път през годините. 1981; Априлски дъждове. Разкази за новото българско село. 1980; Септемврийското въстание в българската литература. 1983 /съвм. с Р. Ликова/; Полянов, Д. Избрани съчинения. 1986 /2 изд./; Лилиев, Н. Поезия. 1987 /съвм. с Н. Александрова/; Гачев, Д. Избрани произведения в 2 тома. Т. 2. 1989; Niewidzialne skrzydła: Antologia poezji bulgarskij /od IX wieku do roki 1944/. Krakow. 1987.

К. работи по проблемите на българ. литература от XX в., по-специално върху литературата от периода между двете световни войни. Автор е на изследвания за българ. разказ, за особеностите на психол. реализъм от 20-те и 30-те г., диаболизма, научната фантастика, символизма; за жизнения и творческия път на Г. Райчев, Г. Караславов, К. Калчев, Н. Лилиев, Д. Дебелянов. С първата си самостоятелна книга за Райчев /1970/ и по-късната си монография за него /1982/ К. представя първото цялостно проучване на живота и творчеството на писателя, където противоречието между житейска съдба и творчество са ситуирани в един многостранен социо-култ. контекст. „Аналитично-психологичната същност" на Райчевия повествователен стил, ролята и значението му за съвр. белетристика се разглеждат паралелно с психологията на личността в творчеството на писателя. По аналогичен начин в 2 книги /1971, 1977/ К. изследва психо-биогр. и идейно-худ. аспекти в творчеството на Караславов; представя творчески портрети на К. Калчев /1974/ и Н. Лилиев /1988/. Голяма част от изследванията ѝ са посветени на проблема за фантастичното в българ. худ. проза. В няколко книги /„Фантастика и белетристика", „Фантастика и съвременност", „Въображаемото и реалното"/ К. разглежда развитието на фантастичното от фолклора до съвр. научнофантастична худ. проза, разкрива нац. му своеобразие в неговите функции на фона на цялостния худ. процес, предлага концепция за фантастичното като худ. явление, проследява неговия генезис и разнородности. Друга насока в научните търсения на К. са наблюденията ѝ върху принципите на лит. периодизация и върху отделни етапи от развитието на съвр. българ. литература – предлага нов модел на развойно-периодизационна подредба в българ. литература с акценти върху самия лит. процес, развива идеята за вътрешна динамика на символистичната поезия, разглежда отношението между българ., пол. и съв. белетристика. Самостоятелен проблем в изследванията на К. е и развитието на българ. разказ – разглежда неговите особености през 60-те и 70-те г., отношенията документалност – художественост, съвр. разказ – мит, проблемите на жанра и героя, процесите на експериментиране при млади белетристи.

СЪЧ.: Георги Райчев. Лит.-крит. очерк. 1970; Фантастика и белетристика. Лит.-крит. статии. 1973; Камен Калчев. 1974; Георги Караславов. Творчески портрет. 1977 /1986/; Наблюдения над литературното развитие. 1977; Самобитно и общочовешко. 1980; Георги Райчев.

Жизнен и творчески път. 1982; Силуети от вчера и днес. 1985; Фантастика и съвременност. 1985; Българският разказ от вчера и днес. 1987; Въображаемото и реалното. Фантастиката в българската художествена проза. 1987; Николай Лилиев. Творчески портрет. 1988 /2 доп. изд. 1992/; Лечебната сила на литературата. 1992.

М. Дачев

КОРА̀ЛОВ, Емил /псевд. на Емил Дончев Станчев/ /2.XI.1906, с. Славотин, Михайловгр. област – 29.VII.1986, София/. Завършва гимназия във Враца и нем. филология в Соф. ун-т /1933/. През 1933 издава /съвм. с В. Станчев/ седмичния вестник за деца и юноши „Весела дружина“ и го редактира до края на излизането му /1947/. Заедно с Г. Цанев и Св. Минков издава седмичния в. „ЛИК“ /1934–36/. Ред. в изд. „Народна младеж“ /1947–66/. Печата за пръв път през 1922 стихотворението „Песента на камбаната“ в сп. „Младеж“. Впоследствие се насочва към прозата, търси героите си в различни обществени среди, рисува разнородни характери и съдби, проявява интерес към необикновени хора, изгражда остросюжетни произведения. Антифашистката проблематика интерпретира в приключенски план. В зрелите си творби пресъздава съвременната действителност с нейните нравствени конфликти, във връзка с които се усилва рефлексията от името на авторовия „аз“. Творчеството на К. за деца и юноши е в идейно-тематично съзвучие с произведенията му за възрастни. Др. псевд.: Запушалка, Е. Зрак, Корал.

СЪЧ.: Белият конник. Стихотворения /в съавт. с Т. Харманджиев/. 1926; Луната и прокурорът. Разкази. 1927; Великата жажда. Роман. 1930; Непобедимите. Повест за деца и юноши. 1933; Тайните на стария рудник. Повест за деца и юноши. 1933; Безстрашният Ради и хитрите крадци. Повест за деца. 1934; Златният извор на пустинята. Повест за деца. 1934 /1935, 1941/; Индиецът Черното око. Повест за деца. 1934; Катастрофата в морето. Повест за деца. 1934; Кражбата в киното. Повест за деца. 1934; Пантерата Индокитайски лес. Повест за деца. 1934; Приключението при Бялата река. Повест за деца. 1934; Страшният скок с парашут. Разкази за деца. 1934; Съкровището на изгорялата къща. Повест за деца. 1934; Хвъркатият автомобил. Повест за деца. 1934; Човекът с две лица. Роман. 1934; Загубеният брат. Повест за деца. 1935; Човекът, който вижда всичко. Повест за деца. 1936; Златната земя. Повест за деца. 1937 /1941/; Ралина. Разкази. 1938; Загадъчното отмъщение. Роман за деца. 1938; Крепостта на живота. Повест за деца. 1938; Кулата на чудесата. Повест за деца. 1938 /1946/; Малкият хайдутин. Повест за деца. 1938 /1940/; На изпитание. Разкази. 1938 /1939/; Непримиримите. Роман. 1938; Съкровището на синята планина. Роман за деца. 1938; Царството на светлината. Повест за деца. 1938; Черният капитан. Повест за деца. 1938 /1942/; Аз ям мечки. Приказка за деца. 1939; Бялата крепост. Повест за деца. 1939; Освободителят. Повест за деца. 1939; Приключенията на несговорчивите братя. Роман за деца. 1939 /1946/; Тайната на тримата. Роман за деца. 1939 /1943/; Човекът на бъдещето. Роман за деца. 1939; Белият вожд на червенокожите. Под земята. Повести за деца. 1940; В страната, дето хората хвърчат. Повест за деца. 1940; Електрическият човек. Роман за деца. 1940; Островът на вечното слънце. Роман за деца. 1940; Сърцето на океана. Повест за деца. 1940; Тайните и чудесата на слънчевата книга. Повест за деца. 1940; Тайнствената подводница. Роман за деца. 1940 /1942, 1946, 1947/; Безсмъртният вожд. Роман за деца. 1941 /1946/; Градът на Жари и Морското момиче. Роман за деца. 1941; Самолет без хора. Повест за деца. 1941; Слънцето на поробените. Роман за деца. 1941 /1945, 1947/; Безстрашното българче. Повест за деца. 1942; Жари в Африка. Роман за деца. 1942; Към свободната страна. Повест за деца. 1942; Необикновеното отмъщение. Повест за деца. 1942; Бездънната пещера. Повест за деца. 1943; Дворецът на свободата. Роман за деца. 1943; Момъкът с черната ръка. Повест за деца. 1943; Палавите момчета. Повест за деца. 1943; Подвигът на една майка. Повест за деца. 1943; Синята планина. Повест за деца. 1943; Старото българско съкровище. Повест за деца. 1943; Хората на бъдещето. Повест за деца. 1943 /1947/; Всяко нещо има край. Весели приказки. 1944; Преобличеният вълк. Приказки и разкази. 1944; Славните умници. Весели приказки и разкази. 1944 /1947/; Вихрогонци. Приказки и разкази. 1945; Закрилникът от планината. Роман за деца. 1945; Летящият отряд. Роман за деца. 1945; Островът на щастието. Роман за деца. 1945; Септемврийци. Роман. 1945 /1950, 1953, 1959, 1963, 1982/; Кому каквото се пада. Приказки за деца. 1946; Малейко може всичко. Приказки и разкази. 1946; Огненият парашутист. 1946 /1948/; Хитрото циганче. Разкази. 1946; Чудното пътешествие. Пиеси за деца. 1946; Всезнайко. Весели разкази. 1947; Подвигът на едно момче. Роман за деца. 1947; Светът на правдата. Повест за деца. 1947; Хитрите момчета. Повести за деца. 1947; Дъщерята на партизанина. 1947 /1949, 1955, 1965, 1984/; Нощен поход. Пиеса за деца. 1948 /1949/; Каблешково гори. Роман. 1949 /1952, 1953, 1964, 1970, 1981/; Тошковата тайна. Приказки и разкази. 1949; Чавдаркината катеричка. Приказки. 1949; Съдбоносни дни. Пиеса. 1950; Училище за смелите. Роман. 1951 /1952, 1953, 1957, 1961, 1966, 1973, 1981/; Край Марица. Роман. 1952 /1953, под загл. „Отражения в Марица“/. 1968; Двубоят. Роман. 1953 /1957, 1966, 1986/; Гъделчо. Весели приказки. 1955; Спътници. Роман. 1956 /1971/; Нова летопис. Роман. 1958 /1961, 3 прераб. изд. под загл. „Неспокоен летопис“, 1972, 1986/; Чудният двор. Разказ. 1958; Дом на ластовички. Приказки и разкази за деца. 1960 /1963/; Малкият въстаник. Разкази. 1960; Двете ябълки за мама. Разкази за деца. 1961; Крилатите делвички. Разказ. 1961; Хвърковато-чудновато. Приказка. 1961; Чудните предачки. Разкази. 1963; Побратими. Приказка. 1964; Крилатото момче. Разкази за деца. 1965; Чинарите зашумяха. Роман. 1965 /1968, 1980, 1984, 1987/; Яна Чимширева. Перуника. Повести. 1965; Драгойчо помага на дядо си. Разказ за деца. 1966; Стаичката с бухалите. Приказка. 1967; Да избягаме от мама. Разказ. 1969; Неонови слънца. Повести. 1969; Тези, които обичаме. Повест. 1969; Чипровското

конче. Разкази за деца. 1970; Чудната леля. Разказ за деца. 1970; Всеки има своя ден. Роман. 1972; Като в приказките. 1973; Бенгалски огън. Разкази и приказки за деца и юноши. 1975; Градът на светло. Роман. 1975; Вярност. Разкази и новели. 1976; Избрани творби. В. 2 т. 1976; Приказки. 1978; Една сърничка бяга. Разкази за деца. 1979.

ЛИТ.: Константинов, Г. Емил Коралов. Лит.-крит. очерк. 1969; Касабова, Бл. Емил Коралов. Биобиблиогр. очерк. 1976; Първанова, Ан. Емил Коралов. Лит.-крит. очерк. 1982.

К. Янева

КÒРУДЖИЕВ, Димитър Георгиев /26.XII.1941, София/. Завършва гимназия в София /1959/ и балг. филология в Соф. ун-т /1966/. През 1966–72 е редактор в отдел „Култура“ на в. „Труд“, 1972–74 – във в. „Народна култура“, 1974–76 – в отдел „Белетристика“ на сп. „Пламък“, 1976–89 – в изд. „Балг. писател“, от 1989 – в сп. „Съвременник“. За пръв път печата във в. „Пулс“ през 1965. Сътрудничи на лит. печат, на вестниците „Демокрация“ и „Век 21“. Отличителни белези на ранната му проза са съвр. тематика, безсюжетността, психол. аналитизъм, интересът към делничния свят на наглед незначителни, но с достойнство отстояващи житейския си възглед персонажи. В „Подозрението“, „Невидимият свят“ и „Мигът преди здрачаване“ К. открива „невидимия свят“ на подсъзнанието, където под агресивните въздействия на външната реалност се проявяват психологическата разколебаност, фобиите, самотата на модерния човек. Разглеждана по традиция в балг. литература като кризисно състояние, самотата според К. е предусловие за запазване на личностната нестандартност и оттук – за по-хармонично междучовешко общуване. Като подстъп към хармонията е осмислено и телесното страдание в „Градината с косовете“, „Домът на Алма“, „Къща под наем“. Болестта издига човека над всекидневието, променя светогледа и жизнените му навици, прави го способен да превъзмогне своята обособеност сред всемира и да се слее с него. Така хармонията се трансфрмира от социално-психол. и нравствена категория в светогледно-философско понятие за единството на живата и неживата материя, на природното и разумното, на индивидуално-човешкото и планетарното. К. утвърждава това единство както с участието си в екологичното движение, така и в есеистично-публиц. си текстове. Те са обединени от идеята за нов полит. и правов ред, който би гарантирал целостта на планетата. К. е автор на пиесите „Омагьосаният кръг“ и „Стаята“ /постав. в театър „София“, 1979–81/. Негови книги са преведени на грц. /„Приключение на таванския етаж“/, нем. и рум. /„Градината с косовете“/, рус. /„Градината с косовете“, „Невидимият свят“, „Домът на Алма“, „Къща под наем“/, унг. ез. /„Приключение на таванския етаж“/.

СЪЧ.: Ще мине време. Разкази. 1972; Коридори в дъжда. Повест. 1974; Този чудесен ритъм. Очерци. 1974; Нощната улица. Разкази. 1975; Остров от тишина. Разкази и новели. 1976; Подозрението. Повест. 1978; Невидимият свят. Разкази. 1980 /1982/; Мигът преди здрачаване. Разкази и новели. 1981; Градското джудже. Повест за деца. 1982; Приключение на таванския етаж. Роман за деца и юноши. 1983; Градината с косовете. Из спомените на вечния редник. Повест. 1984 /1986/; Домът на Алма. Шведски записки. Роман. 1986; Къща под наем. Повест. 1988; Болката, когато е прекрасна. Есеистични фрагменти. 1989; Пуснете слънчевата светлина. 77 есета от в. „Демокрация“. 1991.

С. Беляева

КÒСТОВ, Стефан Лазаров /30.III.1879, София – 27.IX.1939, София/. Завършва гимназия в родния си град /1897/ и слав. филология във Висшето у-ще в София /1903/. Журналист, учител във II мъжка гимназия в София /1903/. Продължава образованието си във Виена и Германия /1906/ при славистите В. Ягич, В. Вондрак, М. Решетар. От 1909 е уредник, от 1924 директор на Нар. етнографски музей в София, чл. и предс. /1926/ на Артистичния съвет на Нар. театър. За няколко месеца е директор на театъра. Дописен чл. на БАН /1929/.

К. е един от талантливите балг. комедиографи. Творчеството му е своеобразна илюстрация /със средствата на комичното/ на негативните явления и процеси в балг. социална и култ. действителност между двете световни войни. С изследователска страст и критична нагласа К. отразява както язви и пороци на всекидневието, така и универсалните категории на богатството и властта, кариеризма и алчността, като акцентува върху породилата ги социално-икономическа и нац. реалност. Издига на нов етап комедийния жанр, разработва формалните и структурните елементи на комедията, осигурявайки ѝ нов худ. и рецептивен статус. К. започва творческия си път с къси хумористични разкази и фейлетони, като постепенно овладява сложната „лабиринтовидна“ композиция на комедията. Първите му творби са в границите на водевилния хумор и на фарсовите ситуации /„Мъжемразка“, „Пред изгрев слънце“/. Аналогията с породилите ги обществ. явления /модни светски и религиозни увлечения/ е все още пряка и зрелищна. С разгръщането на комедиографския си талант К. овладява нови територии в комедийния жанр, за да достигне в „Златната мина“ и „Големанов“ аналитизма на сатирико-реалистичната комедия. Преодолял прагматиката на „понисшите“ жанрове, той осъществява редица про-

мени в композиционната и образната система. Центрира основните черти на „типа“ от комедийния персонаж в пълнокръвен худ. образ. Създава нов действен модел, при който характерът определя ситуациите и олицетворява нравите. Хаджиев /от „Златната мина“/ е първият етап в изграждането на пълноценен комедиен образ, който все още е в плен на „типични обстоятелства“, но подготвя почвата на Големанов като завършен характер и основен двигател на комедийното действие. В тези пиеси монологът отстъпва действените си функции на диалога, а сценичността се превръща в основен фактор на худ. битие на творбата. С „Големанов“ К. бележи връх в бълг. комедиография и в худ. интерпретация на типа „буржоазна личност“ между войните. Това е клас. комедийна творба, илюстрация на социално-полит. нрави в бълг. общество през 20-те и 30-те г. „Големановщината“ напуска полето на конкретния худ. образ и се превръща в „пораждащ модел“ на безкрайно множество от явления, характеризиращи социалната действителност от този период. Следващите комедии на К. отстъпват в худ. отношение, но продължават социално-крит. насока в творчеството му. В „Новото пристанище“ и „Комедия без име“ се дискредитират полит. власт и морал, в „Скакалци“ разобличението на чиновническия апарат навлиза в сферата на сарказма и пародията. К. създава галерия от портрети, чрез които изследва детайлно качествата на оформилия се социален тип, но вече не в неговата единичност и неповторимост, а в типичността и множествеността му. Продължава опитите си в областта на едноактната фарсова пиеса, в която наред с изострената наблюдателност и забавната интрига на действието прозира трагикомичното в образа и битието на „обикновения човек“, загубил социални и нравствени устои, безпомощен сред морето на полит. и морална поквара. Интересни са интерпретациите му на фолклорно-приказни мотиви. „Женско царство“ е народностен фарс, структуриран по модела на приказния фолклор с актуални идейно-полит. внушения. Във „Вражалец“ талантливо и забавно К. разработва темата за „надхитрения мошеник“, изследвайки народопсихологията на бълг. селянин. Роден комедиограф, К. се оказва драматургически безпомощен в интерпретацията на истор. сюжети /„Симеон“/ и съвр. психол. проблеми /„Тя и двамата“/.

Научноизследователската дейност на К. допълва творческия му портрет. Той проявява траен интерес към етнографията на славяните, проучва я на широка сравнителна основа. Съчетава подготовката на етнограф с ерудицията на историк и езиковед. По-значими негови изследвания са „Изображението на св. Георги в българския народен накит“ /1912/, „Прелица“ /1924/, „Македонските убруси и сокаи“ /1925/, „Старите къщи в Банско“ /1926/, „Белодрешковци в Северозападна България“ /1932/, публикувани в „Известия на Етнографския музей“. Печата етнографски проучвания и в съавт. с Е. Петева: „Селски бит и изкуство в Софийско“ /1935/ и „Български народни шевици“ /ч. 1–2. 1928–29/. Псевд.: Пеньо Тодоркин, С. К., С. Л. К.

СЪЧ.: Мъжемразка. 1914; Златната мина. 1926 /1929/; Големанов. 1928 /1929, 1935, 1965... 12 изд. до 1985/; Морска болест. 1929; Симеон. 1929; Тя и двамата. 1929; Главчо и царската дъщеря. 1929; Гонизаека. 1930; От много ум. Държавните липи. Женско царство. 1931; Новото пристанище. 1931; Патичета. 1931; Скакалци. 1931; Чл. 223. 1931; Вражалец. 1933 /1955, 1973/; Царска сватба. 1936; Комедия без име. 1938; Избрани творби. 1943; Големанов. Златната мина. Комедии. 1953; Комедии. 1961 /1975/; Златната мина. Големанов. Вражалец. Комедия без име. Избр. комедии. 1979.

ЛИТ.: Т о д о р о в, А. Ст. Л. Костов. Лит.-крит. очерк. 1961; Т и х о л о в, П. Стефан Л. Костов. – В: Срещи с три поколения. 1979; П а н о в а, Сн. Ст. Л. Костов. Творчески портрет. 1987.

М. Иванова

КРÀПЧЕВ, Данаил Василев /15.XII.1880, Прилеп – 10.IX.1944, Горна Джумая, дн. Благоевград/. Завършва история в Соф. ун-т /1906/. Ред. /1907–08/ на в. „Илинден“. По време на Младотур. революция е в Солун, участвува в редактирането на в. „Отечество“ /1909/ – орган на Съюза на бълг. конституционни клубове в Турция, след спирането му редактира /1910/ в. „Родина“. Завръща се в София, през 1911–12 издава в. „Вардар“. По време на I световна война е редактор във в. „Пряпорец“. От 1919 до края на живота си е редактор на в. „Зора“. Убит без съд и присъда.

Публиц. статии на К. отразяват най-важните събития в новата бълг. история, видени през погледа на демократ и родолюбец. Широката ерудиция му позволява да коментира своето съвремие, позовавайки се на поуките от миналото, да прави обществ.-полит. анализи, без да се ограничава от тясно партийни позиции. В спомените си за П. К. Яворов и в статиите, посветени на видни култ. дейци, изгражда лаконични, но ярки психол. портрети. С поетична образност създава оригинални пейзажни импресии. Езикът му е точен, логичен, пестелив на изразни средства, фразата – стегната, отривиста.

СЪЧ.: Изминат път. Т. 1–3. 1936–41.

Е. Трайкова

КРАСÌНСКИ, Славчо /псевд. на Венцеслав Генков Кръстев/ /25.XII.1909, Фердинанд, дн. Монтана – 22.III.1984, София/. Завършва гимназия в София /1926/. Арестуван и инквизиран по

време на Септ. въстание /1923/ в Бойчиновци. Работи като физически работник. Сътрудничи на пролетарския печат. Изживява сложна идейна еволюция. От 1930 е сътрудник на сп. „Златорог". Завежда отд. „Детска литература" в МНП /1937–40/. Драматург в театрите в Пловдив /1940–44/, в Бургас и Шумен /1951–52/.

К. разчупва тривиалната представа за селската тема в бълг. поезия. Поставя болезнените въпроси за разпадналото се сакрално пространство и подменената автентичност на традицията. С постоянния мотив за връщане към спомена за патриархалния уют поетът подчертава контраста между бездуховността на град. делник и идиличния свят на детството. В ранната си поезия К. търси не остро критична, а подчертано лирична интерпретация на социалните проблеми на своето време. Стихосбирката „Вистрел" е в контекста на септемврийската литература с метафорично-асоциативното изживяване на революционната романтика и трагизма след погрома на Септемврийското въстание. С пластична образност и подчертана диалогичност К. поставя екзистенциалните и филос. въпроси, характерни за късната му лирика – човешката уязвимост и преходността на всичко земно, привидното и истинското във вечния природен кръговрат, любовта и самотата; търси разгадка на тайнствата на живота и смъртта. В произведенията си за деца и юноши К. увлекателно, без дидактичност, с шеговити закачки и остроумни истории внушава ненатрапливи поуки. Драмите в стихове на К. се играят с успех в Б-я въпреки шаблонността на налаганите от т. нар. социалистически реализъм теми; те привличат със своя лиризъм и с романтичния подход при решаването на драматичните конфликти.

СЪЧ.: Вистрел. Стихове. 1929; Пролетен гост. Стихове. 1932; Крачулан и Караман. Поема за деца. 1935 /1962/; Момичето с райския глас. Разкази за юноши. 1936; Една къща в гората. Разкази. 1937; Веселата къща. Приказки. 1938; Зелени облаци. 1938 /2 прераб. изд. 1941/; Крилатата свиня. Поема за деца. 1938; Под небесната стряха. Стихове. 1938; Животът на трима ученици. Роман за юноши. 1939; Клешо и Пешо. Приказка. 1939; Чучулига. Стихове за деца. 1939; Божа птица. Стихове за деца и юноши. 1940; Призори. Драма в стихове. 1940; Юнак Клюнчо. Приказки. 1941; Верният другар. Разказ. 1942; Късметът на Ижо. 1942; Приключение в гората. Приказки. 1942; Защо Манго не царува. 1943; Лъжлив Тилилейко. Разкази за деца. 1943; Момче с перушина. 1943; Мързелив Кльопчо. 1943; Червените маймуни. 1943; Юнак над юнаците. 1944; Огненият меч. Драм. поема в стихове. 1956; Фиданките цъфтят. Пиеса. 1956; Чутна Яна. Драм. поема. 1957 /1958, 1976/; Бели нощи. Драм. поема. 1960; Избрана лирика. 1963; Пиле песнопойче. 1965; Пътища човешки. Пиеса. 1968; Стъпки в снега. Приказка. 1969; В двора на детството. Стихове за деца. 1973; Лирика. Пиеси. 1979; Лирика. 1981.

Е. Трайкова

КРЕМÈН, Михаил /псевд. на Михаил Иванов Икономов–Грозев/ /1.XII.1884, Оряхово – 22.XII.1964, София/. Завършва гимназия в Сливен. От 1902 следва слав. филология във Висшето у-ще /дн. Соф. ун-т/. През 1905 е изключен заради участие в обструкциите за завоюване на академична свобода, през ян. 1907 – във връзка с освирквaнето на цар Фердинанд при откриването на Нар. театър в София. Продължава следването си в Загреб, Цюрих и Виена. Учител с прекъсвания в годините преди I световна война. Участвува във войните /1912–13/, след което учителствува в София. Библиотекар в Нар. библиотека /1920–24/. През 1925 открива в София представителство на предприятие „Кремона" за търговия с музикални инструменти. Работи дълги години като импресарио – урежда гостуването на чуждестр. певци и инструменталисти. След 1944 се отдава на писателска дейност. За пръв път К. печата разказ през 1903 в сп. „Мисъл". В серия от разкази, публикувани в списанията „Мисъл", „Демократически преглед", „Ново общество", „Съвременник" и др., пресъздава живота в провинцията; по-късно ги издава в отделна книга под загл. „Схлупени стрехи". Възнамерява да обнародва втори том с разкази, към които П. К. Яворов обещава да напише предговор. Постепенно творческите му интереси се съсредоточават върху личността, живота, средата, драматургията и поезията на Яворов. Печата студията „'В полите на Витоша' и нейните критици" /сп. „Съвременна мисъл", 1912, № 4–5/. През 1934 в сп. „Предел" /№ 2/ излизат неговите „Спомени за Яворов и Лора". Интересна е статията му „Най-после Яворов получи своето място в театъра /в. „Мир", № 11749, 1939/. Спомените си от Междусъюзническата война разказвà в книгата „Брегалница". Най-значителното лит. произведение на К. е „Романът на Яворов" – мемоарно-докум. книга /с елементи на романизована биография/ за личността, житейската драма, делото и епохата на поета. Др. псевд.: Homo Novus.

СЪЧ.: Схлупени стрехи. Разкази. 1914; Брегалница. Спомени. 1921 /1946, 1955, 1982/; Романът на Яворов. Ч. 1, 2. 1959–65 /1970, 1972, 1983/.

Х. Дудевски

КРЪСТЕВ, Кирил Василев /1.I.1904, с. Кортенска баня, Бург. област – 2.IX.1991, София/. Завършва гимназия в Ямбол /1923/, следва философия /1923–25/, завършва естествени науки в Соф. ун-т /1930/. Специализира изобразително изкуство в Париж /1938–39/. Гимназиален учител в София /1930/,

Никопол /1931/, Плевен /1932/, София /1930–44/. Ред. /1924–27/ на в. „Тракиец“, през 1941–44 на в. „Просветно единство“. В периода 1952–61 работи в Отделението за изкуствознание при БАН.

За пръв път печата през 1918 във в. „Тунджа“ /Ямбол/. Сътрудничи на вестниците „Тракиец“, „Изток“, „Стрелец“, „Литературен глас“, „Мир“, „Слово“, „Днес“, „Просветно единство“, на списанията „Нашето кино“, „Българска мисъл“, „Философски преглед“, „Златорог“, „Съдба“, „Венец“, „Училищен преглед“, „Просвета“, „Подслон“, „Земя и хора“ /сред./. След 1944 сътрудничи на вестниците „Изгрев“, „Нов живот“, „Труд“, „Народна младеж“, „Литературен фронт“, „Народна култура“ и др., на списанията „Балкански преглед“, „Читалище“, „Картинна галерия“, „Наша родина“, „Отечество“ и др. Създател и ред. на сп. „Crscendo“ /през 1922, Ямбол/, ред. и сред. през 1940–41 на библ. „Знание“, „Съвременно изкуство“ /през 1946–47/, „Научен мироглед“ /1947/, „Реалистично четиво“ /1947/. Носител е на наградата „Николай Райнов“ на СБХ за 1989.

К. започва авторския си път като поет, но покъсно се утвърждава като есеист, лит. критик и кинокритик, публицист, научен популяризатор, а от 40-те г. се изявява и в худ. критика и изкуствознанието. Като изкуствовед работи в областта на бълг. медиевистика, съвр. бълг. изкуство и западноевроп. модерно изкуство. Публикува множество статии и студии по художествени и култ. въпроси, монографии за художници, научнопопулярни трудове. Автор е на встъпителните статии към албумите с репродукции на Б. Коцев /1963/, Б. Иванов /1964/, Св. Трифонова /1965/, Й. Раевска /1967/, Г. Павлов /1968/. Особено ценни са неговите „Спомени“, разкриващи духовната атмосфера на различни лит. и културни периоди в Б-я. Книги на К. са преведени на англ., нем. и фр. език. Псевд.: Даскал Дамаскин, К. Кортен, Фон Кабиле, Zoo.

СЪЧ.: Опит за естетика на киното. 1929; Съвременната любов. 1938; Както на небето, така и на земята. Натурфилософ. есета. 1939; Смъртната красота. Есета. 1939; Последният Париж. Пътеписи. 1940; Атлантида още съществува. 1941; Химичните тайни на живота. 1941; Душата на камъните. 1942; Микеланджело. Студия /в съавт. с А. Вентури/. 1943; Душата на книгата. Очерк за хартията и книгопечатането. 1947; Как да разбираме живописта. 1947; Окото, прозорец към света. 1947; Асен Белковски. Монография. 1955; Иван Пенков. 1957; Потъналият материк. Атлантида. 1959; Стара българска живопис. Албум /в съавт. с В. Захариев/. 1960 /1961/; Вселената в цифри, образи и сравнения. 1962; Георги Бакърджиев. Монография. 1965; Атлантида. Култ.-истор. изследване. 1966; Bulgarien. Von Sofia bis zur Schwarzmeerküste. Албум /Wien – München/. 1966; Непознати образи на земята. Геофизически очерци. 1968; Трявна. Фотоалбум /в съавт. с К. Пенчев/. 1969; Красота, родена сред океана. Островитянското изкуство. 1971; Наченки на Ренесанс в средновековна България. 1971; Кюстендил. Краеведски очерк. 1972; Сирак Скитник. Човекът, поетът, художникът, критикът, театралът. Монография. 1974; Бенчо Обрешков. Монография. 1982; Пикасо. Монография. 1982; Жорж Папазов. Монография. 1987; Спомени за културния живот между двете световни войни. 1988.

Х. Манолакев

КРЪСТЕВ, Кръстьо Котев /31.V.1866, Пирот – 5.IV.1919, София/. Учи в Пирот /до 1878/ и София. Завършва клас. гимназия в София /1885/ и философия в Лайпциг /1888/ с докторат на тема „Лотцевото метафизическо понятие за душата“. В последните класове на гимназията работи като стенограф в НС. Дир. на педагог. у-ще в Казанлък /1888–90/, учител по логика, психология и етика в клас. гимназия в София /1890–91/, драгоманин при М-вото на външните работи /1892/, проф. по философия и по нем. ез. във Висшето у-ще /дн. Соф. ун-т/ /1895–96/, учител в Соф. мъжка гимназия /1899–1904/, лектор по философия във Висшето у-ще /1899–1907/, дир. на педагог. у-ще в Скопие /1907–08/, извънреден проф. по философия, психология, етика и естетика в Соф. ун-т /1908–1919/. Дописен чл. /1898/, действителен чл. /1900/ на БКД /дн. БАН/.

К. е първият професионален лит. критик в Б-я след Освобождението /1878/, лит. историк и теоретик, критик и теоретик на преводната литература, преводач; основоположник на експерименталната психология и на неокантианската нормативна естетика в Б-я, философ идеалист; създател и гл. редактор на най-значимото бълг. лит. списание до I световна война – „Мисъл“ /1892–1907/, около което в нач. на XX в. се формира първият лит. кръг с ясно определена естетическа и култ.-просветна програма; публицист със смели гражд. прояви. Първата си лит.-крит. студия „Иван Вазов. Етюди за стихотворната му поезия“ /сп. „Труд“, 1888, № 5–6/ пише като студент в Лайпциг. Издава „Литературно-научно списание на Казанлъшкото учителско дружество“ /1890/ и сп. „Критика“ /1891/. Сътрудничи на списанията „Периодическо списание“ /на БКД/, „Труд“, „Денница“, „Демократически преглед“, „Съвременна мисъл“, „Листопад“, на вестниците „Гражданин“, „Демократ“, „Народ“ и др. Публикува обзорни студии върху новата бълг. литература в редица чуждестр. изд. – сп. „Современник“ /Санкт Петербург/, „Вестник Европы“ /Санкт Петербург/, „Internationale Wochenschrift“ /Berlin/.

Филос. му възгледи са еклектични, в лоното на субективния идеализъм – „материята е дело на нашия дух“ и съществува „само като състояние

на нашето съзнание“. От страниците на сп. „Мисъл“ К. воюва /предимно в гносеологически план/ срещу вулгарния материализъм на Л. Бюхнер и срещу бълг. му проповедници Д. Благоев и Д. Димитров от сп. „Ново време“, като защитава интуитивизма и релативизма. В областта на етиката е „пленник на идеалистични блянове“ и проповядва „живот за нравствен идеал“. Възпитаник е на видния представител на експерименталната психология В. Вундт и на следовниците му. Естетическите възгледи на К. са формирани под въздействието на нем. неокантианска естетика /К. Грос, К. Ланге, Й. Фолкелт/. Защитава едновременно релативния и нормативния характер на естетиката. Провъзгласява естетическата наслада за единствената пряка цел на изкуството и се обявява против тенденциозността в него. Прокарва рязка граница между литература и публицистика, между „историко-естетическото значение на едно художествено произведение“ и „неговата естетическа стойност“. Наред със съратниците си от кръга „Мисъл“ воюва за отграничаване на бълг. литература от другите области на духа; критикува конюнктурните, главно полит. тенденции в нея. Нравствените тенденции обаче смята не само за допустими, но и за необходими.

Като критик К. участвува активно в лит. живот близо 3 десетилетия. Стреми се да улови характерологичното за всеки писател. Открива и утвърждава П. П. Славейков, П. Яворов, П. Тодоров, К. Христов. Проникновено анализира творчеството на съратниците си от кръга „Мисъл“. Дава точни характеристики за произведенията на Т. Влайков, М. Георгиев, С. Михайловски, Д. Великсин, Н. Начов. Вниква в личността на Ал. Константинов. Ратува за обекивна критика, основана на строги естетически критерии. Оттам и противоречивото му, понякога несправедливо негативно отношение към Ив. Вазов, З. Стоянов, Елин Пелин, Г. Стаматов. Оценките му за Вазов еволюират от благосклонни към отрицателни. К. цени предимно поета Вазов, но към белетриста и драматурга отрано има резерви, които впоследствие нарастват. Плод на нормативизъм и известен естетически догматизъм е и подценяването като „художници“ на З. Стоянов, Л. Каравелов, А. Страшимиров, отчасти Ал. Константинов. Лит.-крит. творчество на К. е извънредно разнообразно и в жанрово отношение – от кратките крит. бележки, отзиви и рецензии през крит. етюди, есета и памфлети до проблемните литературоведски студии, студийни портрети и монографични изследвания. Студията му „За тенденцията и тенденциозната литература“ /1903/ и книгата му „Млади и стари“ имат естетико-програмен характер и проправят път за по-модерните явления в бълг. литература. Като теоретик К. радее за „безпристрастна критика“, но на практика е пристрастен, темпераментен, публицистично-полемичен. Издига европ. мерки пред бълг. литература и воюва срещу всичко пошло и бездарно в нея. Като редактор на сп. „Мисъл“ е толерантен и привлича широк кръг сътрудници. Като редактор, критик, теоретик, преводач и университетски преподавател работи последователно за култивиране на естетически вкус у бълг. читател. Чрез статии и преводи популяризира много европ. класици. Превежда „Емилия Галоти“ от Г. Лесинг /1890/, „Философски размишления...“ на Р. Декарт /1898/, „Джон Габриел Боркман“ /1898, 1912/, „Кога мъртви възкръснем“ /1907/, „Призраци“ /1911/, „Народен враг“ /1911/ на Х. Ибсен и др. Основен момент в естетическата му програма е идеята за европеизиране на бълг. литература, като същевременно се съхрани нац. й самобитност. „Младите“ според К. трябва „не само да присадят на родна почва общочовешки хуманитарни идеи... но преди всичко да внесат в нашата поезия национално схващане на живота“.

К. е автор на статии в областта на философията, психологията, социологията, педагогиката, учебното дело, вътрешната и външната политика. Обществ. му позиция се основава на убеждението, че всеки гражданин е длъжен да се интересува „живо от държавния живот на страната и въобще от всички явления, касаещи се до общите интереси на народа, но не и да взема страната на някоя партия, не да влиза в партизански борби“. Верен докрай на стремежа си към надпартийна позиция, К. не става член на нито една партия, но се отзовава на всички важни полит. събития. Изповядва републикански и демократични възгледи. Пише изключително смели статии срещу княз Фердинанд I и царедворските правителства /„Размишления за една държава, в която убийствата са обикновено нещо“, 1897; „Съдбините на нашия университет“, „Към българската студентска младеж“, „Княз Фердинанд и българската литература и духовен живот“ – 1907/. След освирквaнето на княза през 1907 застава категорично на страната на бълг. студенти. В навечерието на I световна война организира к-т за борба срещу германофилската политика на правителството и участвува в съставянето на позив против въвличането на Б-я във войната, заради което е арестуван. К. се вълнува от съдбата на макед. българи и подпомага морално и материално борбата им за свобода. Псевд.: В. Миролюбов, Боян Благомиров, С. Делиспасов, З. Ф. О., К. К. и др.

СЪЧ.: Курс на философията. Ръководство... Т. 1. Психология. 1891; Етюди и критики. 1894; Към историята на Висшето училище. 1897; Литературни и философски студии. 1898; Певец на воля и младост. 1906; Алеко Конс-

тантинов. Лит. силует. 1907; Млади и стари. Крит. очерки върху днешната бълг. литература. 1907; Нашият университет. Статии. 1907; Петко Тодоров /П. Ю. Тодоров: Идилии/. 1908; Поглед в новата българска литература. Т. 1. От Петко до Пенчо Славейков. 1910; Христо Ботйов – П. П. Славейков – П. Тодоров – П. К. Яворов. 1917 /2 изд./; Алеко Константинов. Шест статии. 1917; Етюди, критики, рецензии. 1978.

ЛИТ.: Радев, С. Д-р Кръстев като литературен критик. 1907; Маринополски, Й. Критици. 1910; Данчев, П. Индивидуализмът в българската литература. 1949; Натев, А. Цел или самоцелност на изкуството. Критически наблюдения върху неокантианската естетика и нейното влияние в България. 1960; Георгиев, Л. Д-р Кръстьо Кръстев. 1968; Цанев, Г. Страници от историята на българската литература. Т. 2. На прелома между две столетия. 1971; Иван Д. Шишманов, д-р Кръстев, Боян Пенев в спомените на съвременниците си. 1983; Стаматов, Л. Д-р К. Кръстев. Личност и критическа съдба. 1887; Цанков, Г. Д-р Кръстьо Кръстев. 1987; Атанасова, Цв. Кръгът „Мисъл". 1991.

Цв. Атанасова

КРЪСТЕВА, Юлия Стоянова /24.VI.1941, Сливен/. Завършва гимназия в София /1959/ и фр. филология в Соф. ун-т /1964/. През 1962–64 работи като журналист във в. „Народна младеж" и сътрудничи на в. „Средношколско знаме". Аспирант по сравнително литературознание в Ин-та за литература при БАН /от 1964/. През дек. 1965 заминава за Франция във връзка с дисертацията си за новия фр. роман. Н.с. в Laboratoire d'Anthropologie Sociale /Section de Sémio-linguistique/ и в Centre National de la Recherche Scientifique /Paris/. Защитава докторат на тема „Le texte du roman" /1968/ и държ. дисертация на тема „La Révolution du langage poétique: Lautréamont et Mallarmé" /1974/. Проф. по лингвистика в Ун-та Paris – VII /от 1975/. Постоянен гост-проф. във фр. отдел на Колумбийския ун-т в Ню Йорк /от 1977/. Чл. на Д-вото на психоаналитиците /фройдисти/ в Париж. Практикуващ психоаналитик /от 1979/. К. е сред изтъкнатите автори на сп. и библ. „Tel Quel", чл. на ред. му колегия /1970–83/. Един от основателите на сп. „Semiotica" и чл. на ред. му колегия /от 1969/.

Преди да замине за Франция, К. сътрудничи на списанията „Септември", „Родна реч", „Пламък", „Литературна мисъл", където публикува статии за творчеството на Ив. Вазов, П. П. Славейков, Й. Йовков, Бл. Димитрова, Хр. Радевски, О. дьо Балзак, Л. Арагон. С установяването ѝ в Париж започва нов етап в творческото ѝ развитие. Още с пристигането си К. търси своето място сред интелектуалния елит на Франция, който е под влияние на модния тогава структурализъм. Скоро е привлечена в групата „Tel Quel", начело на която е романистът и теоретикът Филип Солерс /по-късно неин съпруг/. През 1967 статии на К. се появяват в някои от най-авторитетните фр. списания: „Critique", „Langage", „Tel Quel". Една от първите ѝ публикации /„Pour une sémiologie des paragrammes", Tel Quel, 1967, № 29/, както и участието ѝ в престижния колективен сборник на групата „Тел Кел" /„Tel Quel. Théorie d'ensemble", 1968/ редом с автори като Р. Барт, М. Фуко, Ж. Дарида, Ф. Солерс, Ж. Рикарду, предсказват стремителното ѝ навлизане в областта на семиотиката и литературознанието. Отличното познаване на марксизма, теорията на руския формализъм и постформализъм /и главно творчеството на М. Бахтин/, философията на Г. Хегел и психоанализата на З. Фройд позволяват на К. постепенно да се наложи сред фр. интелектуален елит. В края на 60-те и нач. на 70-те г. се появяват 3 от фундаменталните изследвания на К.: „Séméiotiké", „Le Texte du roman", „La Révolution du langage poétique". Чрез оригиналното съчетаване на семиотична и психоаналитична методология К. въвежда семанализата /sémanalyse/ като метод за изследване на текста; поставя проблема за интертекстуалността, получил широка популярност, и за текста като процес на означаване /чрез предложеното разделение на генотекст и фенотекст/; прокарва път на революционната теория за знака в неговото отношение към социалната и политическата действителност; развива концепцията си за поетичния език, базирайки се върху представители на фр. модернизъм /Ст. Маларме и Лотреамон/; демонстрира появата на романа като семиотична практика през късното Средновековие /върху прозата на А. дьо ла Сал/. В друга своя книга от този период – „Le langage, cet inconnu" /излязла под псевд. Julia Joyaux/, К. проследява развитието на различните видове знакови системи и обосновава знаковостта на отделните видове писмо. През 1974 предприема триседмично пътуване до Китай заедно с някои от членовете на „Тел Кел", което се оказва повратна точка в интереса им към кит. комунизъм: прогресивно настроените и леви по убеждения фр. интелектуалци изживяват разочарование при срещата си с режима на Мао Дзъдън. Впечатленията от това пътуване, пречупени през гледната точка на западната жена, са в основата на книгата „Des Chinoises" /първата книга на К., преведена на англ. ез./. Влиянието на психоанализата на Лакан, което се забелязва още в „Séméiotiké", след 1974 се изразява в нова поредица от творчески експерименти, съчетали културологичен с психоаналитичен подход. Появяват се книгите „Polylogue", „Pouvoirs de l'horreur", „Histoires d'amour", „Au commencement était

l'amour", „Soleil noir", които към чисто теоретичните търсения в областта на психоанализата прибавят и опита на практикуващия психоаналитик – психоаналитичният дискурс представя дискурс на любовта, ситуирал себе си в пространството на религията, а въпросът за взаимоотношенията между психоаналитичната теория и практика и католическата теология и символика се интерпретира редом с въпросите за майчинството и детския език, сексуалните различия, депресията и меланхолията, унижението и страданието. В широкия диапазон от интереси отново намират място проблемите на лит. дискурс /Солерс, Селин, Бекет/, на езика на живописта /Джото, Белини, Холбайн/, на полит. теория /дисидентът като нов тип интелектуалец, интересът към амер. „невербално" общество като символ на постмодерната ера/, проблемът за етиката на лингвистиката /Р. Якобсон/; оригинални интерпретации на значимостта на явления като Ф. М. Достоевски, З. Фройд, Р. Барт. В края на 80-те и нач. на 90-те г. К. се насочва „отвъд" филос. и теоретичното търсене в посока към фикцията. В резултат се появяват двата й романа „Les Samouraïs" и „Le Vieil Homme et les loups", които й носят нова популярност. Докато „Самураите" е роман за живота и бита на интелектуалците в периода 1965–90, за близостта и сливането на паметта на културите и играта с тях /като полифоничната организация се поражда от смесването на 3 повествователни линии – социалното лице на интелектуалната авантюра, нейното полит. лице и сексуалност, рефлексивния аспект на полифонията/, то „Старецът и вълците" /чиито естетически размисли са породени от личен повод и вплетени в криминална интрига/ представлява алегоричен роман за съвр. варварство, за упадъка в отношенията между хората, за кризата на моралните ценности в съвр. общество.

К. е съавтор на книгите: „La traversée des signes" /1975/ и „Folle vérité. Vérité et vraisemblance du texte psychotique" /1979 – Séminaire dirigé par J. Kristeva et édité par J.-M. Ribéttes/. Съст. на сб. „Essays in Semiotics. Essais de sémiotique" /1971/. През 1980 изд. на Колумбийския ун-т публикува сб. „Desire in Language. A Semiotic Approach to Literature and Art", който включва избрани есета от „Séméiotiké" и „Polylogue", а през 1986 – сб. „The Kristeva Reader", включващ есета и от „Le texte du roman", „La Révolution du langage poétique", „Des Chinoises", „Histoires d'amour", „Folle vérité", както и от пер. печат. К. е автор на статията „Sémiologie" в ENCYCLOPAEDIA UNIVERSALIS /Corpus 17, 1985/. Книгите на К. са преведени на много ез. За пръв път фр. текстове на К. се превеждат и публикуват на бълг. език след 1989.

СЪЧ.: Séméiotiké. Recherches pour une sémanalyse. 1969 /1978/; Le langage, cet inconnu /Une initiation à la linguistique/. 1969 /1981/; Le texte du roman /Approche sémiologique d'une structure discursive transformationnelle/. 1970; La Révolution du langage poétique /L'avant-garde à la fin du XIX siècle: Lautréamont et Mallarmé/. 1974 /1985/; Des Chinoises. 1974; Polylogue. 1977; Pouvoirs de l'horreur /essai sur l'abjection/. 1980 /1983/; Histoires d'amour. 1983 /1985/; Au commencement était l'amour /psychanalyse et foi/. 1985; Soleil noir /Dépression et mélancolie/. 1987 /1989/; Etrangers à nous-mêmes. 1988; Les Samouraïs. 1990; Le Vieil Homme et les loups. 1991.

М. Дачев

КЪ́УЕВ, Куйо Марков /11.XI.1909, с. Острец, дн. към Априлци – 28.XII.1991, София/. Завършва Духовната семинария в Пловдив /1932/ и слав. филология в Соф. ун-т /1937/. През 1937–39 е лектор по бълг. ез. в Ягелонския ун-т в Краков, където защитава докторат на тема „Константин Костенечки в българската и сръбската литература" /1939/. Учителствува в София /1939–40/. Специализира слав. филология във Виена и Лайпциг /1941–42/. Гимназиален учител в Севлиево, Перник и София. През 1943 е уволнен по ЗЗД за антифашистка дейност. Асистент /1947/, доц. /1957/, проф. /1961/ при Катедрата по слав. литератури в Соф. ун-т. През 1948–51 е култ. аташе във Варшава. Зам.-декан /1962–65/ и декан /1972–76/ на Ф-тета по слав. филология в Соф. ун-т. Докт. на филол. науки /1973/. Носител на Кирило-Методиевска награда на БАН /1978/, чл. на ред. колегия на „Кирило-Методиевска енциклопедия" /1985– /. Заслужил деятел на пол. и бълг. култура.

К. е автор на над 250 научни публикации, които са резултат от дългогод. системни проучвания в книгохранилищата и архивохранилищата в Б-я, Полша, Чехия, Словакия, Румъния, Русия и Украйна. Научното му творчество обхваща проблеми на старобълг. литература, сравнителното литературознание, полско-бълг. култ. отношения. Сред приносните му изследвания върху бълг. литература през IX–X в. се открояват трудовете „Черноризец Храбър", „Азбучната молитва в славянските литератури", участието му в изд. „Климент Охридски. Събрани съчинения" /3 т., 1970–77/. К. пръв проучва цялостно и издава „За буквите" /по 73 преписа, 50 от които са издирени от него/; осветлява от нови позиции личността и делото на Черноризец Храбър. При изследването на Азбучната молитва стига до важни изводи, общоприети днес в славистиката, като убедително доказва, че творбата е написана на глаголица и принадлежи на Константин Преславски. Голямо значение имат издирванията на К., свързани със Симеоновия сборник /Изборник от 1073/, с Пространното житие на Константин-Кирил /„Към

въпроса за Кириловото пространно житие като исторически паметник“, 1963/, с летоброенето в най-старите писмени паметници /„Към въпроса за началото на славянската писменост“, 1957/ и др. Книгата „Съдбата на старобългарските ръкописи през вековете“ представя автора като изследовател-публицист, обрисувал картината на унищожение и разпиляване на бълг. ръкописи. К. изгражда творчески портрети на учени-слависти, допринесли за съхраняването на най-ценното от старобълг. книжовно наследство: П. Й. Шафарик, А. Миханович, лорд Р. Кързън, А. С. Норов, В. И. Григорович, П. А. Успенски, А. Ф. Гилфердинг, В. М. Ундолски, П. И. Севастиянов, П. А. Сирку и др. Открива и осветлява данни за местонахождението на най-старите слав. ръкописни книги, почерпани от трудно достъпни източници. Издаването на Лаврентиевия сборник от 1348 г. /1981/ очертава една нова насока в научните интереси на К. – бълг. литература по времето на цар Иван-Александър /1331–1371/. Авторът разглежда истор. обстановка през XIV в. и развоя на книжнината, появата, съдбата и значението на сборника, прави пълен анализ на неговото съдържание. Приносни са проучването, публикуването и обстойният коментар към „Написание за правата вяра“, „Въпроси и отговори към княз Антиох от Атанасий Александрийски“, „Черковно сказание“ и др. Висока докум. стойност има изданието на Събраните съчинения на Константин Костенечки. За пръв път на научната общественост се представят всички произведения /оригинални и преводни/, свързани с името на старобълг. писател от XIV–XV в. К. проучва обстойно и издава съч. „Сказание за буквите“ – значителен паметник в традицията на Търновската книжовна школа, Житие на Стефан Лазаревич, астрономо-космографски съчинения, тълкувания върху „Песен на песните“ и др. К. изследва творчеството на видни пол. писатели: „Развитие на Адам Мицкевичевите революционни възгледи до 1830 г.“ /ГСУ, ФФ, 51, 2, 1956/, „Развитие на Адам Мицкевичевите възгледи след 1830 г.“ /ГСУ, ФФ, 52, 2, 1957/, „Идейно-творческото развитие на Ванда Василевска“ /„Език и литература“, 1955, № 1–2/, „Юлиуш Словацки в България“ /Славистичен сб. 2, 1958/, „Мария Конопницка в България“ /ГСУ, ФФ, 54, 1961/ и др. Превежда от пол. ез. книги на Б. Прус, Й. Юрандот, Х. Коротински, Х. Сенкевич. Съавт. на „Полско-български речник“ /1963/. Участвува в редица междунар. конференции и симпозиуми, в конгресите по славистика и българистика. Научното му дело получава признание в европ. и световната славистика. Съст. и ред. на „Христоматия по старобългарска литература“. 1961 /1967, 1974/.

СЪЧ.: Чувството за природата у Иван Вазов. 1943; Konstantyn Kostenecki w literaturze bulgarskiej i serbskiej. Kraków. 1950; Черноризец Храбър. 1967; Азбучната молитва в славянските литератури. 1974; Съдбата на старобългарските ръкописи през вековете. 1979 /2 изд. 1986 под загл. „Съдбата на старобългарската ръкописна книга през вековете“/; Иван-Александровият сборник от 1348 г. 1981; Събрани съчинения на Константин Костенечки. Изследване и текст /съвм. с Г. Петков/. 1986.

А. Милтенова

КЪЗМАНОВ, Евгени Георгиев /13.V.1941, Радомир/. Завършва гимназия в родния си град /1960/ и скулптура във ВИИИ /1975/, футболист в „Струмска слава“ /Радомир/ и „Спортист“ /Кремиковци/ до 1970. Автор на паметниците на архимандрит Зиновий в Радомир и на Ю. А. Гагарин в Габрово. Участвува в нац. худ. изложби. Работи като художник на свободна практика.

Експресивната проза на К. е колкото реална, толкова и фантастично-алегорична, за да подчертае абсурдността на обществ. битие в условията на тоталитарната държава. Постоянна тема в разказите, новелите и романите на К. е манипулирането на обществ. съзнание по време на преломни истор. обрати, използуването на първичното в човешката природа като двигател на полит. борба. В деформираното от тоталитарната система обществ. пространство героите на К. са съзнателно и целенасочено лишавани от своята индивидуалност, от елементарното право да защитят живота и свободата си. Впримчени в гротескно алогични, непредсказуеми социални ситуации, те остават разпънати между властта и подчинението, страха и бунта, избора и насилието, целта и пътя. Битовите подробности имат символно значение. К. не описва парадоксите на обществ. развитие, а разсъждава категориално за тях. По сб. с разкази и новели „История за оркестър“ е заснет филмът „За госпожицата и нейната мъжка компания“ /1984, реж. Ив. Добчев/. Романът „Чайки далеч от брега“ е преведен на пол. ез. /1989/. Разкази и новели на К. са превеждани на нем., пол. и рус. език.

СЪЧ.: Безкрайни конкурси. Разкази. 1978; История за оркестър. Разкази и новели. 1982; Чайки далеч от брега. Роман. 1983; Фото „Лазур“. Разкази и новели. 1990; Контрафалц. Роман. 1991.

В. Чернокожев

КЪЛЕКОВ, Иван Георгиев /28.IV.1951, с. Хирево, Лов. област/. Завършва Техникума по индустриална химия в Русе /1970/ и бълг. филология в Соф. ун-т /1976/. Ред. в Бълг. радио /от 1975/. Сътрудник и съавтор в предаването „Вариант-3“ на Бълг. телевизия /от 1990/.

Рисункописното творчество на К. е своеобразна

худ. арена на пародийни сюжети от реалния живот. Разминаванията между гражданските добродетели и житейските стандарти са дълбоко осмислени и съкровено изстрадани. Нравствената непримиримост подчертава пародийността и нелепостта на житейските, политическите и социалните ситуации. С изобретателност и въображение К. се стреми да е едновременно понятен, развлекателен и въздействуващ. Парадоксалната игра на мисълта и рисунъка прониква в драматизма на човешкото съществуване; неговите най-дребни прояви са белязани от съзнанието за житейски безпорядък. Словото-образ придава пластична изразителност на връзката между социално-полит. и социално-психол. план в творчеството на К.

СЪЧ.: На нов ред. Сатирични миниатюри. 1982; Ръкописи. 1989; Скрити картинки. 1989; /Ша съ óправим/. 1991.

Й. Стефанова

КУ̀НЕВ, Трифон /Трифон Кунев Бояджиев/ /20.II.1880, с. Ъглен, Лов. област – 1.II.1954, София/. Завършва клас. отд. на Априловската гимназия в Габрово /1898/ и юрид. науки в Соф. ун-т /1908/. Учителствува 4 г. в родното си село. Редактира в. „Българска независимост“, участвува в редактирането на в. „Воля“ /в които публикува фейлетони с псевд. Ланчелото и Риналдо Риналдини/, на списанията „Славяни“ и „Изкуство“. Сътрудничи на пер. изд. „Мисъл“, „Демократически преглед“, „Българан“, „Художник“, „Златорог“, „Победа“, „Див Дядо“, „Сеяч“, „Земеделско знаме“, „Земеделска борба“, „Пладне“, „Кооперативна просвета“ и много др. Участвува като поручик в Балк., Междусъюзническата и I световна война. През 1920–23 е нар. представител от листата на БЗНС. След превратa на 9 юни е арестуван, след апр. 1925 – интерниран за година и половина. Нар. представител в управлението на Нар. блок /1931–34/. След 9 септ. 1944 е директор на Нар. театър и председател на СБП. От лятото на 1945 минава в опозиция на ком. режим и като член на ПП на БЗНС „Никола Петков“ редактира неговия орган в. „Народно земеделско знаме“, където помества статии и фейлетони в рубриката „Ситни-дребни като... камилчета“. Нар. представител във ВНС /1946–47/. След разгрома на демократ. опозиция е арестуван и осъден на 5 г. затвор /1947–51/. Книгите му са забранени и името му е зачеркнато от бълг. литература.

Започва худ. си творчество с лирич. песни в нар. стил, подбор от които публикува в първата си стихосбирка „Песни“. Те носят характерните черти на нар. песен – преобладаващи любовни мотиви, анимистично въображение, активна роля на метафората и символа, на всички народнопесенни фонетични и синтактични структури. Въпреки това сродство те не са имитация или преработки на съществуващи нар. песни, а автентично индивидуално творчество – лирично и вълнуващо. Втората стихосбирка на К. „Хризантеми“ внезапно и радикално скъсва с народнопесенната поетика и е издържана изцяло в духа на модния в края на I десетилетие на XX в. сецесионен психологизъм с целия му мрачен репертоар от теми и мотиви, с натрапчивите символи на безнадеждност, с атмосферата на постоянна потиснатост, умора, бездействие и метафизична горест. В подобен дух е и последната му стихосбирка „Зарници“, в която са събрани стихотворения от периода 1905–08. Междувременно К. се втурва в полит. живот на Б-я. Плод на тази нова и крайно рискована ориентация, която ще следва до края на живота си, са няколко съчинения – памфлети, фейлетони, битови разкази с тънка наблюдателност и великолепно чувство за хумор, и пръснатите в пресата между двете световни войни есета, пронизани от народнически и патриотичен патос. Публиц. им. форма изявява принципите на обществ. мироглед и морал на К.: любов към селянина, към бълг. земя, нац. история, фолклор и етнография, към старинните бълг. книги, занаятчийството, патриархалния бит на някогашния българин, традиционната му християнска вяра с нейните „божествени повеления“ и фундаментални нравствени закони – човещина, доброта, свобода, справедливост, правда. В името на този морал К. осъжда всяка форма на полит. и духовно потисничество; този морал му дава сили /единствен между бълг. писатели/ да се противопостави открито на ком. тоталитарна власт. Др. псевд.: Тевеке, Тунку.

СЪЧ.: Песни. 1905 /1938/; Хризантеми. 1907; „Конско евенгелие“ за народняците. 1910; Весели злополучия. Кн. 1–2. 1919–22 /1939, 1945/; Зарници. 1926; Антология. 1937; Гуне от Горна баня. Хумористични разкази. 1944; Стихотворения. 1945; Ситни-дребни като... камилчета. 1946 /1992/.

Д. Аврамов

КУ̀НЧЕВ, Божидар Богомилов /28.IX.1948, Добрич/. Завършва бълг. филология в Соф. ун-т /1973/. Сътр., ред. и зав. отд. „Култура“ /1973–75, 1977/ във в. „Студентска трибуна“. Ред. /1977–91/ в отд. „Теория и критика“ на сп. „Септември“. Преподавател /от 1988/ и доц. /1992/ в Катедрата по история на бълг. литература след Освобождението в Соф. ун-т. Защитава канд. дисертация на тема „Александър Вутимски. Живот и творчество“ /1988/. Ред. /от 1992/ във в. „Век 21“.

Като лит. историк и критик К. изследва главно проблеми на бълг. поезия. Подчертан е интересът му към поетите на 40-те г. на XX в., за някои от които пише монографични портрети – Ив. Пей-

чев, Ал. Вутимски, Ал. Геров. Крит. му текстове се отличават със стремеж да бъде открито неповторимото в човешката и творческата съдба на авторовата личност. Търсенията му имат за цел да осмислят връзката на словесното изкуство с проблемите на човешкото битие, да докажат мисията на поезията като хуманистично послание. Кн. „Поглед към поезията“ обхваща широк спектър от имена на поети с разнообразна творческа индивидуалност и от различни худ. десетилетия – от Райко Жинзифов до Борис Христов; разкрива способността на автора да проникне с усет и естетическа култура в своеобразния им духовен свят, да открои мястото им в лит. процес и отличителността им на художници. Статиите и рецензиите на К. в пер. печат носят отпечатъка на публиц. темперамент и гражд. категоричност.

СЪЧ.: Един бял лист, едно перо. 1981; Александър Вутимски. 1984; Иван Пейчев. 1986; Александър Геров. 1987; Поглед върху поезията. 1990; Заслушан в тревогите на душата. 1990.

В. Балевски

КЪНЧЕВА, Рая Тодорова /8.XI.1951, София/. Завършва гимназия в София /1969/ и българ. филология в Соф. ун-т /1973/. Аспирант в Ленинградския държ. ун-т /от 1977/, където защитава канд. дисертация на тема „Влияние русской поэзии на становление болгарского силлабо-тонического стихосложения“ /1979/. Филол.-проучв. /от 1980/, н.с. /от 1982/ в Ин-та за литература при БАН. Води спецкурс по стихознание в Соф. ун-т /1988/ и в Пловдив. ун-т /от 1990/.

Работи върху актуални проблеми в областта на стихознанието – фразовата организация на стиха, знаковата му функция; изследва стиха като заемане на позиция спрямо утвърдени конвенции. Автор на лит.-теоретически изследвания, публикувани в българ. и чуждестр. научни издания. Участвува в междунар. конференции по проблемите на стиха /САЩ, 1987; Полша, 1987, 1988, 1989, 1990; Югославия, 1987; Варна, 1989; Унгария, 1991/. Чл. на междунар. проблемна група по сравнителна славянска метрика. Ред. на сб. Елисавета Багряна. Нови изследвания /съвм. с П. Динеков, М. Цанева, Ив. Сарандев/. 1989.

СЪЧ.: Стихът като възможност за избор. 1988.

М. Дачев

КУЮМДЖИЕВ, Кръстьо Тодоров /28.IX.1933, Свищов – 22.V.1988, София/. Завършва гимназия в родния си град /1952/ и рус. филология в Соф. ун-т /1957/. Ред. в Сценарната комисия при Студия за игрални филми /1958–60/ и в сп. „Септември“ /1960/. Н.с. /1960/, ст.н.с. II ст. /1974/, ст.н.с. I ст. /1982/ в Ин-та за литература при БАН. През 1972 защитава канд. дисертация на тема „Кирил Христов. Личност и дело“, а през 1987 – докт. дисертация на тема „Димитър Димов“.

Лит. критик и историк, представител на т. нар. артистична /импресионистична/ критика, утвърдила се през първата половина на 60-те г. в остра полемика с привържениците на критическия социологизъм и позитивизъм. Още ранните публикации на К. във вестниците „Литературен фронт“ и „Народна младеж“, в сп. „Септември“ правят впечатление с категоричността на съжденията, с остротата на естетическия усет и с изискания си стил. Те призовават към емоционално съпреживяване на лит. творба, издигат личността на критика в противовес на имперсонализма, сковаващ творческата ѝ субективност и активност, демонстрират артистично въображение и раздвижен, богат на култ. асоциации изказ. Предпочитаните от К. жанрове са рецензията, критическото есе, литературният портрет. Блестящ полемист /вж. статията „Лекарю, излекувай се сам!“/ и скрупульозен стилист, той иронизира догматизма и войнствуващата посредственост, ревностно бранейки заклеймени от официалната критика ценности /поезията на Константин Павлов/, но проявява нетърпимост към сциентизма в критиката /вж. полемиката по повод „Диви разкази“ на Н. Хайтов в сп. „Лит. мисъл“, 1974/. Активно участвува в преоценката на нац. лит. наследство със статии за Н. Лилиев, Хр. Смирненски, Н. Ракитин. Проникновени са монографичните му изследвания за Кирил Христов, към чиято лирика К. изпитва траен, дълбок интерес. Стремежът да открои непреходното в текущата лит. практика и общозначимото в търсенията на една или друга творческа индивидуалност се проявява в портретите на съвр. автори – В. Петров, Б. Райнов, Ив. Петров, Й. Радичков, Л. Левчев, П. Караангов /сб. „Силуети“/. Във всички случаи К. наблюдава явленията поскоро като критик, отколкото като лит. историк. Така е и в „Разтворена книга“, чийто предмет са тенденциите в развитието на разказа и повестта след 1944. Написана като мозайка от обзорни и полемични статии, портрети и рецензии, тя осветлява главно човешката, историческата страна на лит. процес, а не стиловите и жанровите му характеристики. Най-значителното дело на К. е монографията „Димитър Димов“. Тя увенчава дългогодишните му проучвания върху живота и творчеството на писателя и съчетава литературоведския анализ с данни и подходи на обществ.-полит. история, икономиката, социологията, психологията. След психобиографията на Д. Димов изследването се фокусира върху романните му творби – замисъл, история на написването, идейно-худ. свое-

образие, рецепцията им в Б-я и в чужбина. Книгата съдържа оригинални съждения за мястото на романа „Поручик Бенц“ в руслото на бълг. „градска“ проза и за нац. специфичното в наглед екзотичните ранни произведения на писателя, както и повик националното да се разглежда не в неговите външни и елементарни, патриархално затворени форми, а с оглед на присъщата му динамичност и диалектика. Най-многообхватен е анализът на романа „Тютюн“ – наред с идейно-проблемните му особености са изяснени отношението персонажи – прототипи, парадоксите на рецепцията, текстологичните разлики между първата и втората редакция. К. е редактор на „Съчинения“ /т. 1–3. 1966–67/ на К. Христов, „Избрани стихотворения“ /1968/ на К. Христов, „Гори тилилейски“ /1970/ на Елин Пелин, „Стихотворения“ /1971/ на Н. Ракитин, „Съчинения“ /1974/ на Д. Димов, „Събрани съчинения“ /1977/ на П. К. Яворов.

СЪЧ.: Профили в черно и бяло. Лит.-крит. очерци. 1966; Кирил Христов. Лит.-крит. очерк. 1967; Критически делници. 1972; Певец на своя живот. Книга за Кирил Христов. 1974 /1980/; Силуети. Лит.-крит. очерци. 1976; Критика и литературен живот. Очерци. 1977 /1980/; Историята като жива памет. Статии. 1979; Развитие на разказа и повестта. 1944–1956. Изследване /в съавт. с Е. Константинова/. 1979; Очерци по история на българската литература след Девети септември 1944. В 2 кн. Кн. 2 /в съавт. с Е. Константинова/. 1980; Избрани страници. Лит.-крит. очерци. 1983; Разтворена книга. Тенденции в развитието на разказа и повестта след 9 септември 1944. Изследване. 1983; Словото – творец. Лит.-крит. очерци. 1985 /1989/; Димитър Димов. Монография. 1987.

З. Петров, С. Беляева

КЬÒРЧЕВ, Димо Петров /19.V.1884, В. Търново – 22.XII.1928, Париж/. Завършва гимназия в родния си град. Следва право в Лайпциг /1905/ и в Соф. ун-т, където се дипломира /1908/. Прокурор в Свищов /1908/, адвокат в София /от 1909/. Виден деец и идеолог на Национално-либералната партия, от 1920 е неин секретар. Нар. представител /1914–19, 1923–28/ в XVII, XXI и XXII НС. Заедно с Трифон Кунев издава лит. алм. „Южни цветове“ /1907/, с Елин Пелин – сп. „Слънчоглед“ /1909/; ред. /1922–27/ на сп. „Пролом“. Сътрудничи на списанията „Наш живот“, „Ново време“, „Общо дело“, „Свобода“, „Българска мисъл“, на вестниците „Ден“, „Воля“, „Българан“, „Дневник“, „Независимост“ и др.

Лит. критик и теоретик, есеист, публицист с филос. нагласа. Познавач и разпространител на модерните за нач. на XX в. филос., етични и естетически теории, които интерпретира творчески. Проникновен тълкувател на Ницше, от когото възприема редица идеи. Нравствено-филос. възгледи на К. са своеобразно съчетание на евангелските проповеди с ницшеанството и толстоизма. Индивидуалист и интуитивист, идеалист с парадоксално-диалектическа мисъл. Основополагаща за светогледа му е идеята за усъвършенстваване на личността. Привърженик на силната личност. Обявява се срещу декадентските настроения, които смята за преходен етап в кръговрата на общественото развитие. Страстен апологет на индивидуалното творческо начало, отрицател на всякакви норми, канони и школи. На тази основа е и критиката му срещу естетиката на кръга „Мисъл“, с която има редица допирни точки. В естетическите, както и във философските си възгледи проповядва „абсолютно освобождение“, премахване на „всяка рамка, всяка систематизация“. Изкуството „не решава задачи, не услужва на цели“. То е домогване до „абсолютната истина“, а тя е „чувство от ирационален характер“. „Новото изкуство“ е проявление на „свръхчовека“, който съчетава мислителя, художника и артиста. С филос.-естетическите си идеи и с критиката си срещу кръга „Мисъл“ К. проправя път за символистичното направление в Б-я. Програмно-полемичните му студии и есета „Тъгите ни“ /алм. „Южни цветове, 1907, № 1/, „Из миналото“ и „Литературни бележки“ /„Наш живот“, 1906–07, № 6–7, 9–10/, „Близкото минало“ /сп. „Слънчоглед“, 1909, № 1/ го причисляват към теоретиците и критиците на бълг. модернизъм, без да принадлежи към определен кръг или школа. Призивът му към бълг. поети – да заживеят в „мира на виденията“, в „един отвъдмиров свят“, го свързва с естетиката на символизма, макар да не разработва теорията за символа. Като критик поощрява едни от първите прояви на бълг. поети символисти: пише отзиви-импресии за „Хризантеми“ на Тр. Кунев и „Regina mortua“ на Т. Траянов. Воюва срещу безкритичното възприемане на чужди образци както в общественото, така и в лит. развитие и защитава самобитната линия в бълг. литература. Цени високо самородни дарования като З. Стоянов, Елин Пелин, К. Христов. Един от първите лит. критици, които отчитат худ. стойност на „Записки по българските въстания“ /студията „Захари Стоянов, Иван Вазов, Пенчо Славейков“/. Има точни наблюдения върху поетиката на Ел.-Пелиновите разкази. Близък приятел и почитател на Д. Бояджиев. Противник на „формалната критика“, на всякакви „правила и методи“, К. е за съзерцателно-съпреживяваща крит. интерпретация /есето „Литературната критика“/, образци за каквато дава в рецензиите си за Траянов и Кунев. Лит. му студии в по-голямата си част са аналитико-оценъчни. Характерно за крит. му стил е съчетаването на

рефлексията с образно-емоционалния изказ. К. е един от създателите на филос.-лит. есе в Б-я.
Лит. му творчество е създадено главно до 1914, когато се отдава на полит. и публиц. дейност. След войните пише студии, статии, прегледи и есета върху обществено-полит. въпроси, които разглежда на по-широк културно-истор. фон. Добре запознат с полит. история, анализира задълбочено следвоенната европ. и балк. политика. Прогнозите му за т. нар. македонски въпрос, за отношенията между слав. страни и народи и за бъдещето на Югославия са реалистични и далновидни. Привърженик на независима и рационална политика, К. е против влизането на Б-я в една югославянска държава и против обвързването ѝ с „големи покровители". Изпълнен с романтична вяра в самобитните сили на бълг. нация, издига като върховна добродетел любовта към отечеството, която смята за основа и на всяко творчество, на всяка дух. дейност. Верен на индивидуалистичното си кредо, К. застъпва либерални възгледи и проповядва самоуправлението и съзнателната гражданственост като основни държавнически принципи. Противник на всяко насилие, диктатура и класова ненавист, воюва срещу „болшевишката напаст", в която вижда заплаха за либерализма. Опонент на социалноутопичните теории и комунистическия интернационализъм. Подчертава ролята на интелигенцията за либерализиране на държавата. Публицистиката му е непопулярна, рефлективна, теоретико-културологична. Псевд.: П. Ератов, Д. К, Z.

СЪЧ.: Може ли да бъде съден от държавния съд ген. Савов. Реч... 1914; Зад фронта. В Австро-Унгария и Германия. 1916; Политика и съюзи. 1917; Целостта на отечеството и германската социална демокрация. 1918; Балкански съюз или Югославия? 1919; Политически прегледи. Ч. 1. Европа през 1922 година. Ч. 2. Европа през 1923 година. 1923–24; Трагедията на американския президент. 1929; Избрани съчинения. Т. 1–2. 1933–34; Студии, статии, есета. /Библ. Бълг. критици/. 1992.

ЛИТ.: Димо Кьорчев. Възпоменателен сборник по случай годишнината от смъртта му. Статии и речи. 1929; Янев, Я. Димо Кьорчев. Личност и идеи. 1932; Йорданов, Ал. Един от „забравените". /Предг. към Д. Кьорчев. Студии, статии, есета. 1992/.

Цв. Атанасова

КЬÒСЕВ, Александър Динов /17.XI.1953, София/. Завършва гимназия с преподаване на нем. език в София /1972/ и бълг. филология в Соф. ун-т /1978/. Учител по бълг. език и литература в София /1979–80/. Преподавател по история на бълг. литература в Соф. ун-т /1980–88/ и в Центъра по културознание в ун-та /1989/. Защитава канд. дисертация на тема „Стихосбирката 'Пролетен вятър' на Никола Фурнаджиев в художествения контекст на своето време" /1989/. Специализира /1990/ теория на литературата и културата в ун-та в Йорк, Великобритания, и в Центъра за крит. теория в Кардиф, Великобритания. Лектор по бълг. език и литература в Гьотинген, Германия /от 1990/. Ръководител на група по история на бълг. метафора в Соф. ун-т и един от чл.-основателите на група „Синтез". Участвува с доклади и съобщения в междунар. научни форуми /Втори конгрес по българистика, София, 1986; конференциите „Българо-нем. култ. контакти", 1987, 1988; „Българошвейцарски култ. контакти", 1988; „100 г. от възстановяването на бълг. държава", Хамбург, 1988; конференции за нац. идеология – Берлин, 1987, и Дубровник, 1988; конференциите по методологически въпроси на славистичната компаративистика, Гьотинген, 1991, и „Образи на Централна Европа", Залцбург, 1991, и др. Сътр. на първите изд. на бълг. Самиздат; автор на студии към произведения на Ст. Михайловски /Михайловски, Ст. Божествен размирник. 1987/ и У. Голдинг /Голдинг, У. Избрани произведения. 1986/.
Научните интереси на К. са насочени към проблемите на литературата и интерпретацията като институции и към областта на истор. поетика на бълг. литература. Особено внимание отделя на поетиката на септемврийската литература и творчеството на някои поети от лит. кръг „Стрелец" /на „мозаичния" и „монолитния" худ. модел, стоящи според К. в основата на поезията на 20-те г., на проблема за „древното"/, по-специално на поезията на Н. Фурнаджиев. В книгата си за „Пролетен вятър" К. разглежда стихосбирката не само като произведение, което се наблюдава и тълкува, но и като произведение, чрез което се наблюдават и тълкуват важни развойни процеси в бълг. лирика. В дадената от него интерпретация стихосбирката на Фурнаджиев се осмисля на фона на един драматичен лит. и културно-истор. контекст: изследването свързва, от една страна, „фрагментарната хаотичност" и „космичната цялостност" на „Пролетен вятър" в една система от поетически закономерности, а от друга – ситуира септемврийската поезия в мрежа от систематични интертекстуални връзки със септемврийската публицистика и документалистика. Успоредно с това К. разглежда въпросите за актуалния смисъл на понятието „Родина" в развойните процеси на бълг. лирика /от Хр. Ботев до Фурнаджиев/, за типологичния характер на родството между Фурнаджиев и С. А. Есенин като авангардни варианти на два различни нац. митопоетически свята.

СЪЧ.: „Пролетен вятър" на Никола Фурнаджиев в художествения контекст на своето време. 1988.

М. Дачев

КЪНЧЕВ, Николай Христов /25.XI.1936, с. Бяла вода, Плев. област/. Завършва гимназия в Свищов /1955/, следва бълг. филология в Соф. ун-т през 1959–61. Автор на свободна практика.

За пръв път публикува стихове във в. „Народна младеж“ през 1957. Лирик с напрегнато-интензивни възприятия, универсализираща метафизична настройка на мисленето и сгъстено-афористичен изказ. Чужда на официалните идеологически схеми, поезията на К. през 60-те г. е отлъчена от казионните бълг. лит. критици като „неясна“ и се цени главно в чужбина. След сб. „Колкото синапено зърно“/ настъпва принудителна пауза, през която на поета са разрешени изяви само в худ. превод и в литературата за деца. Именно тогава се утвърждава парадоксално преобърнатата /по детски „отчуждена“/ зрителна перспектива, която деавтоматизира наличната действителност и изразява поетовия копнеж по изначалната онтологична простота и цялостност на битието. С влечението към изначалност са функционално взаимообвързани и архаичните образни структури, които К. актуализира от бълг. фолклорно-песенна традиция, от Свещеното писание и древните далекоизточни култури; и семантичната плътност на образите; и асоциативното съполагане на отдалечени или несъвместими реалии; и игрословиците, разколебаващи устойчиви притчови, митологични, битово-разговорни и пр. фразеологически конструкции. Съгласуваното им взаимодействие поражда друг свят, в който противостоянието близко – далечно е преодоляно, времената се взаимопроникват в едно метафизично всемирие, а мигът обема в себе си вечността. Въплъщение на утопичния идеал за „другост“ е образът на Поета. Мотивът за неговата мисия, за същността и функциите на Словото се отличава с висока честота не само в стиховете на К. Авторефлексивна проблемно-критическа насоченост имат и предговорите към някои от сборниците със стихове и есета от груз. и фр. автори, на които К. е съставител и преводач: „Избрани стихотворения“ от Г. Леонидзе /1965/; „Безкраен глас. Стихотворения“ от А. Мишо /1981/; „Диаманѓена земя“ от К. Уайт /1982/; „Петима съвременни френски поти“ /1983/; „Стихове“ от Г. Й. Амулети /1984/; „Големият бряг. Есета“ от К. Уайт /1985/; „Дъх на битие. Антология на грузинска поезия“ /1985/; „Синият път. Есета“ от К. Уайт /1988/; „Един сън в Мантуа. Есета“ от Ив. Бонфоа и Б. Ноел /1989/; „Нощен полет. Сърбохърватска поэия“ /съвм. със Св. Игов, 1989/. През 1988 К. участвува в междунар. фестивали на поезията в Ротердам и в Белград, а през 1991 – в Париж и на о-в Крит. Носител е на междунар. награда за поезия „Златен ключ“ /Смедерево, 1991/. Книги на К. са издадени на англ., груз., итал. /2 сб./, нем., пол., срб. /2 сб./, фр. /2 сб./, хол. /3 сб./ и чеш. език.

СЪЧ.: Присъствие. Стихове. 1965; Кълвач. Стихове за деца. 1967; Мравешка държава. 1967; Колкото синапено зърно. Стихотворения. 1968; Чудесии. Стихотворения. 1973; Глухарче-другарче. Поеми за деца. 1977; Охлювата къща. Стихотворения. 1978; Боси ескимоси. Стихове за деца. 1979; Послание от пешеходец. Стихотворения. 1980; Снежна птица. Стихотворения за деца. 1980; Кукуряк. Хумористична лирика. 1981; Осланям се на маранята. Стихотворения. 1981; Нощен пазач на зората. Стихотворения. 1983; Попова лъжичка. Стихотворения за деца. 1983; Лайкучката не хапе, а ухае. Стихотворения. 1984; Вълни на вероятността. Стихотворения. 1985; Редом с всички мигове. Стихотворения. 1986; Сресване на път. Избр. стихотворения за деца. 1987; Времето раздадено на всички. Стихотворения. 1989; Със слънце на сърцето. Стихотворения. 1989; В гората има някой. Стихотворения. 1990; И междуочието да прогледа. Стихотворения. 1992.

ЛИТ.: И г о в, Св. Поезията на Николай Кънчев. Лит.-крит. очерк. 1990.

С. Беляева

6 III 1998

КЮЛЮМОВ, Костадин Спасов /19.XI.1925, с. Гайтаниново, Соф. област/. Завършва гимназия в Неврокоп /дн. Гоце Делчев/ /1943/. Политзатворник /1943/, партизанин /1944/. Следва слав. филология и право в Соф. ун-т, завършва право в Москва /1959/. Работи в М-вото на вътрешните работи. Създател и гл. ред. /от 1980/ на сп. „Струма“.

За пръв път печата стихотворения през 1944 във в. „Свободна трибуна“ /Неврокоп/. Първоначално лит. му интереси са в областта на криминално-приключенския жанр /повестта „Момичето и предателят“/. В романите „Момъкът и планината“, „Залезът“ и в новелистичната книга „Безсънни нощи“ К. рисува образи на герои от партизанската борба. Насища творбите си с драматични моменти, поставя героите си в сложни ситуации и изпитания. По-късно съсредоточава вниманието си върху нац.-освободителните борби в Македония. Интересуват го както истор. закономерности, драматизмът на тези борби, така и сложните образи на водещите фигури в тях. Проявява засилващо се внимание към конфликтните моменти в човешкото поведение, към срещата на различни характери, съдби и тенденции; платната му стават епически обхватни. К. съчетава успешно белетристичното с докум. начало. Истор. му повествование се гради на основата на богат мемоарен, историко-публиц. материал и проецира съвр. проблематика. Автор е на телевизионни пиеси /„Вечерен гост“, 1965/, на сценарии за филми /„Златният зъб“, 1961, „Школникът“, 1965, „Опасен полет“, 1967, „Слънце над Пирин“, 1973, „Четвърта оперативна зона“, 1974/, на драмата „Последният шанс“ /пос-

тавяна 1967–69/; съавт. на телевизионни сериали /„С пагоните на дявола“, 1966, „На всеки километър“, 1966–72/.

СЪЧ.: Момичето и предателят. Повест /в съавт. с В. Диаватов/. 1964; Последният шанс. Пиеса в 5 карт. 1969; Урок по толерантност. Повест. 1973; Момъкът и планината. Роман. 1974 /1977/; Залезът. Роман. 1975 /1979, 1983/; Безсънни нощи. Новели. 1976 /1984/; Скалите на пролетта. Новели и разкази. 1977; Не отбивай водата. Партизански епос. 1978; Възшествието. Роман. 1978; Тихи утрини. Новели. 1979; Разлюлени сенки. Новели. 1979; Да дочакаш слънцето. Роман. 1980; Записки на Иван Козарев. Роман. 1980 /1984/; Мисията на майора. Роман. 1981 /1988/; Младостта на инспектора. 1982 /1988/; Яне. Роман. 1982 /1990/; Скендер войвода. Докум. роман. 1983; Срещу вятъра. Разкази. 1983; Фаталният изстрел. Партизански епос и новели. 1985; Душманин на империята. Роман. 1985; Смърт за надежда. Роман. 1987; Полковникът. Роман. 1989; Убийството на хан Кубер. Роман. 1992.

К. Янева

Л

ЛÀЗОВСКИ, Атанас /псевд. на Атанас Янков Тенев/ /6.II.1939/, с. Нови извор, Пловд. област/. Завършва педагог. у-ще в Пловдив /1957/. Учителствува в с. Ахматово, Пловд. област /1957–58/. Завършва българ. филология, библиография и библиотекознание в Соф. ун-т /1964/. Ред. /1969–73/ във в. „Литературен фронт“ и сп. „Пламък“, драматург в Търговищкия окр. театър. През останалото време е на свободна лит. практика.

Л. работи в широк жанров диапазон – лит.-крит. и публиц. статии, разкази, фейлетони, стихове, докум. повест. Съчетава професионализъм с гражд. чувствителност. Проектира творческите си вълнения и социални пориви върху широк филос. фон., който определя многопосочността и жанровото многообразие на лит. му изяви, както и периодичното пренасочване на изследователския му интерес. Еднакво темпераментно Л. пише и за героинята ремсистка, отдала мъченическия си живот за мечтания идеал, и за устремените към правда съвременници. Със своя мярка за човечност подхожда към личности и събития, от които извлича нравствени уроци. Уповавайки се на забравени и незачитани ценности от предосвобожденската епоха, отстоява чистотата на българ. нац. идея, на социалната справедливост и порядъчност. Неотстъпчив в позициите си, предизвиква полемики, реплики, отпор. Относително редките изяви на Л. като оперативен критик утвърждават значими, макар и не гръмки писателски имена. В негово лице един неординерен и трудно разгадаем поет като Ат. Далчев намира свой чувствителен тълкувател. Съст. на сборници с култ.-просветен и научнопопулярен характер: „Проблеми на съвременната българска рецензия. Статии и студии“ /съвм. със С. Драгански, 1971/, „Кавалът свири и говори: майстори изпълнители“ /1985/.

СЪЧ.: Атанас Далчев. Лит.-крит. очерк. 1966; А ти за какво воюваш. Докум. повест. 1975 /1983/; Не си поголям от хляба. Публицистика. 1978.

Л. Цветков

ЛАМÀР /псевд. на Лалю Маринов Пончев/ /1.I.1898, с. Калейца, Лов. област – 21.II.1974, София/. Завършва Търговската гимназия в Свищов /1916/ и ШЗО в София /1918/. Участвува в I световна война като подпоручик-артилерист. След войната е чиновник в Земеделската банка в Троян; уволнен /1923/ заради анархистичните си убеждения. Установява се в София, където се сближава с Гео Милев и Хр. Ясенов. Създава собствена печатница „Ново изкуство“ /1925–47/; през 1929–32 издава сп. „Новис“, в което се публикуват статии за литература, театър, преводни произведения. Участвува във II световна война /1944–45/ като командир на култ. бригада към Щаба на българ. армия. Зам. гл. ред. /1962–74/ на сп. „Български воин“, чл. на ред. колегия на сп. „Турист“ /през 1956–74/, основател и чл. на ред. колегия на в. „Ехо“ /през 1958–74/. Секр. на СБП /1956–58/, предс. на Печатарския съюз /1946/. Чл. на туристическото д-во „Алеко“ /от 1926/.

Л. /все още Лалю Маринов/ дебютира през 1917 в сп. „Всеобщ преглед“. До 1922, когато излиза първата му стихосб. „Арена“, следва различни линии в лит. традиция. Съдбовно за творческия му поврат е запознанството с Гео Милев. Л. е поетът, който в течение на 2 десетилетия претворява посланието на своя приятел: „Българската литература се нуждае от оварваряване“. „Арена“ се появява като гръмогласен авангарден манифест, „плесница“ върху лицето на всевъзможните лит. конвенции. Всичко в нея е различно от общоприетото: тя надхвърля всякакви представи за поетически допустимото, разбива тематичния кръг на предвоенната поезия, подиграва се саркастично с клишетата на лит. традиция. Това е първата българ. стихосбирка, в която категорично се пренебрегва пунктуацията; експресивните рисунки на Иван Милев рязко се отграничават от техниката на тогавашната илюстрация. „Арена“ е недвусмислен симптом на едно преломно време, в което е неизбежна преоценката на худ. критерии на предходната епоха. От друга страна, тя е отглас от идейно-естетическия бунт на футуризма, експресионизма и имажинизма в неговата синтетична и специфично балк. транскрипция. Всичко онова, което в „Арена“ присъствува в абстрактно-манифестна форма, се конкретизира концептуално и естетически във втората книга на Л. „Железни икони“. Тя е пресечна точка на различни тенденции и външни влияния в неговата поезия, намиращи се в процес на преосмисляне. В нея изпъкват двете основни и контрастни начала, върху които се гради синкретичната му поетика – антиестетиката и гръмка провокативност на авангардното мислене, импулсирано от Гео Милев, и нац.-специфичните митологеми и изразни средства, извличани от фолклорната традиция. Те не са достатъчно плътно скрепени и в тях проникват немалко чужди инвенции. Единна по своята експресивност, стихосбирката е разноезична в концептуално и формално отношение. Част от стихотворенията следват „Арена“, други напомнят рус. футуризъм; откриват се асоциации както със „Септември“ и „Ад“, така и с „Иконите спят“ на Гео Милев. Доловимо

е преливането между авангарда и фолклора. Редица стихотворения са наситени с изключително ярки и пластични образи и загатват за върховете на поетичното майсторство, които Л. достига в поемата „Мирни размирни години“. Посветена на войната, тя въздействува чрез конфликта между две реалности – мира и войната, в техния тотален нравствен смисъл, издигнат до конфликт между човешкото и нечовешкото. Силата на „Мирни размирни години“ е в нейната метафорична наситеност, в контрастно конструирания образен свят, огледално противопоставящ селото и войната. Съчетавайки обвинението и проклятието, поемата подчертава ярко драстичната несъвместимост между душевността на бълг. селянин и войната, която безвъзвратно осакатява тази душевност. Тя е забележителна със съчетаването на фолклорна образност и авангардна структура и светоусещане. И макар на пръв поглед фолклорното начало да надделява, поемата може да се определи като епична по замисъл, имажинистична по худ. реализация. Поезията на Л. от 20-те и 30-те г. е свидетелство за реализацията на родното в неговата ориентирана към авангардни форми поетика. При Л. става дума преди всичко за разпадането на сакралността на понятието „родно“ чрез силно огрубена, материално-приземена и карнавално-шумна образност, която носи поетическото послание. И тази реализация не е някакво спонтанно следване на външно възприети модели, а естетическа концепция, която поетът следва в продължение на 2 десетилетия, като въвежда в поезията все по-остри контрасти и шокиращи непоетизми – предизвикателство спрямо лит. клишета, но и спрямо статуса на поетичното, формиран в бълг. лит. история. На военната тема е посветена и поемата „Запад – Изток“, писана през годините на II световна война. В нея войната се интерпретира не чрез човешката драма на жертвите, а чрез нац. драма на въвлечените в нея народи. Тревожната съпричастност на автора прониква в поетическата материя, оцветява я емоционално и я обогатява с експресивни внушения. След „Запад – Изток“ в творчеството на Л. настъпват бързи обрати, които засягат същностни негови аспекти. Дръзкият варварин и саркастичен хулител трябва светкавично да се пренастрои – времето изисква от него не пародии и гротески, а одаистични хваления и публиц. патос. Промените в поетиката му имат по-скоро типологичен, отколкото индивидуален характер. Необходимостта да бъде отразявана /а не чувствувана/ новосъздаващата се социална действителност изтласква на върха на жанровата йерархия поетическия репортаж и стихотворната публицистика. От формална гледна точка повратът в творчеството на Л. се изразява в последователен интерес към мащабни епични форми, но всъщност засяга и по-дълбоки естетически и мирогледни характеристики. Показателна е например разликата между „Мирни размирни години“ и нейното продължение „Горан Горинов“ – най-адмирираната от критиката през 50-те г. книга на Л. Докато първата внушава, втората разказва; вместо наситената емоционална въздейственост се появяват хрониката, репортажното отразяване на войната; драматизмът и психол. дълбочина са белези само на първата книга. Същото може да се каже за повечето от епическите произведения на Л. от този период. На други закономерности се подчинява лириката му след II световна война. Още в „Зора зазорила“, „Мъдростта на годините“ и „Зуници над България“ се очертават основните тематични и идейно-естетически особености, характеризиращи зрялата му поезия – „Претворения“, „Сказания“, „Брегове на мисълта“, „Намерени писма“ и „Земни видения“. Тази лирика формира единно контекстуално цяло, включващо няколко устойчиви теми и мотиви, чието развитие се изразява преди всичко във все по-разнообразното им и задълбочено интерпретиране. Провокативността, конфликтността и контрастното единство от противоположности на ранната му поезия отстъпват пред мъдростта и сливането, успокоеността на поетичния поглед, търсенето на дълбочина и стремежа към равносметка, насочена както към личността, така и към истор. битие на народа, пред пантеистичната радост от едно дълбоко осъзнавано единство с живота и природата. Заявил през 1922 „Аз сам ще ви уча на нова естетика“, Л. остава без следовници и епигони в бълг. поезия – навярно защото е прекомерно своеобразен, за да бъде следван. С поезията си той е пръв в много отношения – безкомпромисно и дръзко прекрачва редица табута, лежащи между високите и ниските пластове на езика, създава поезия, която си служи с уличния жаргон и простонар. слово. Творчеството му е мост между авангарда на 20-те г. и новаторските търсения на поколението от 40-те г.; първомайстор е на поетичната гротеска, която това поколение забравя, а през 60-те г. други поети доразвиват. Др. псевд.: Ли С, Ли М /с Мицо Андонов/.

СЪЧ.: Арена. Стихотворения. 1922; Железни икони. Стихотворения. 1927; Мирни размирни години. Поема. 1928; Запад – Изток. Слав. поема. 1944; Горан Горинов. Войнишка поема. 1946 /1953/; Бойни песни. 1949; Със ски по планините. Пътепис. 1950; Утро над родината. Стихотворения. 1951; Строителни години. Стихотворения. 1952; Гора вековна. Стихотворения. 1954; Град се гради. Поема. 1954; Избрани произведения. 1920–1954. 1955; Зора зазорила. Поеми и сонети. 1956; Скиорчето Раю. 1956; Избрани произведения. 1957; По планини и

равнини. 1958; Преславни походи. Избр. военни стихове. 1958; Мъдростта на годините. 1959; Васил Левски. Лирич. животопис. 1960; Големият майстор. Разкази и приказки. 1960; Единак. Приказки и разкази. 1961; Зуници над България. Лирика. 1962; Светло и Сред нощ. Роман. 1962; Дъб под небето. Стихотворения. 1963; Дълбоко усое. Импресии. 1965 /1973/; От изгрев до залез. Роман. 1966; Стихотворения, поеми. 1966 /1967, 1968, 1969, 1970/; Избрани стихотворения. В 2 т. 1967–68; Моите птици. Разкази и описания. 1967; Избрано. 1968; Претворения. Стихове. 1968; Размразената лавина. Есета, мисли и спомени. 1970; Сказания. Стихове. 1970; Щъркели. Разказ за деца. 1970; Врагове на мисълта. Стихове. 1971; Избрани творби. 1971 /1972, 1973/; Шумка, зелена букова. Избр. стихотворения. 1971; Намерени писма. Стихове и поеми. 1973; Козлето в планината. Стихотворения и разкази. 1974; Земни видения. Стихове и поеми. 1975; Избрани творби. 1978; Железни икони. Избр. произведения. Поезия, проза. 1989.

ЛИТ.: Т о ш к о в, М. Ламар. Разговори и беседи. 1977; С у г а р е в, Е. „Аз сам ще ви уча на нова естетика...“ – предг. към „Железни икони. Избр. произведения“. 1989.

Е. Сугарев

ЛАМБÒВСКИ, Бойко Панов /13.III.1960, София/. Завършва гимназия в София /1979/ и Ин-та за световна литература „М. Горки“ в Москва /1987/. Работи в Междунар. отдел на СБП /1987–89/; лит. консултант в Централния студентски дом на културата в София /от 1989/.

Творческият дебют на Л. е насърчен от поета Ив. Давидков. Поезията му се отличава с метафорично-символна конструкция и асоциативно натоварена поанта. Стиховете му отразяват размислите на изпълнения с неверие съвременник. Понякога натежават прекомерната стилизираност и естетизираност, но като цяло преобладава логиката на мисълта и емоциите. Л. превежда поезия от рус. /„Заблуденият конквистадор“ от Н. Гумильов, 1992/ и фр. език.

СЪЧ.: Вестоносец. 1986; Ален декаданс. 1991; Едварда. Стихотворения. 1992.

Ил. Костова

ЛÈВЧЕВ, Владимир Любомиров /17.X.1957, София/. Завършва англ. ез. гимназия /1976/ и изкуствознание във ВИИИ /1982/ в София. Ред. в отд. „Поезия“ /1982–90/ в изд. „Нар. култура“. Издател и ред. на независимото списание за литература и публицистика „Глас“ /от 1989, Самиздат/. От 1990 е завеждащ отд. „Култура“ във в. „Демокрация“, от 1991 – зам. гл. ред. на „Литературен вестник“. За пръв път публикува стихове във в. „Народна младеж“ /1972/ и в сп. „Родна реч“ под името Владимир Любомиров. Лирическият герой на Л. се вълнува както от реалните социални проблеми на съвременността, така и от вечните екзистенциални въпроси на битието. Стиховете му са силно метафорични; преобладава асоциативната алегорична представа за света, вплитат се общокултурни аналогии. Л. е преводач на англоезична поезия: Дж. Кийтс, Т. Елиът, А. Гинсбърг и др. Стихове на Л. са публикувани в антол.: „Child of Europe“ /London, 1990/, „Young poets of Bulgaria“ /London, 1990/.

СЪЧ.: Аритмии. 1977; 16 стихотворения. 1981; Кой съчинява моя живот. 1983; Някой ден. 1983; Цветя, градове и морета. 1986; Пейзаж на неизвестен майстор. 1987.

М. Димитрова

ЛÈВЧЕВ, Любомир Спиридонов /27.IV.1935, Троян/. Завършва гимназия в София /1953/, библиография и библиотекознание в Соф. ун-т /1957/. Лит. консултант /1957/ във в. „Народна младеж“, ред. в Лит. ред. на Радио София /1957–58/, работи в отд. „Пропаганда и агитация“ при ЦК на ДКМС /1958–61/ и на строежа на МК „Кремиковци“. През 1961–72 последователно е спец. кореспондент, завеждащ отд. „Поезия“, зам. гл. ред. и гл. редактор на в. „Литературен фронт“. Предс. на Нац. клуб на младата худ.-творческа интелигенция /1971/, пръв зам.-председател на Нац. съвет на ОФ /от 1971/, първи зам.-председател на К-та за култура /1975–79/, предс. на СБП /1979–88/. Нар. представител в VI, VII, VIII /обикновено/ НС.

За пръв път печата през 1950 във в. „Народна младеж“ – стихотворението „На пост“. След 1951 стихове на Л. излизат във вестниците „Литературен фронт“, „Народна младеж“, „Работническо дело“, „Стършел“, в списанията „Септември“, „Пламък“, „Младеж“, „Жената днес“ и др. Първите му поетически прояви са дръзки и предизвикателни, провокират скованите от идеологически директиви публиц. и лит. трибуни на 50-те г. Естетическото бунтарство на Л. съвпада с частичното идейно размразяване след 1956, което спомага за официалното му приемане в лит. живот. Още в първата му стихосбирка „Звездите са мои“ лит. критика вижда нетрадиционен поетичен стил, модерна полит. поезия, разработваща остроактуални съвр. въпроси от позициите на предизвикателната младост и възторженост, и в същото време – поезия питаща, търсеща и тревожна. По-късно около книгите на Л. „Завинаги“ и „Поезия“ се разгарят продължителни полемики – за и против свободния стих, за и против космогоничната образност и патетичната дързост, за и против интелектуалната поезия. В края на 60-те г. Л. се утвърждава като водеща фигура сред т. нар. априлско поколение. Най-характерно за поезията му от това време е опитът да се съчетаят темите от конкретния трудов делник с един експресивен, дързък Уитманов стил на широки културно-истор. референции и

пространствена необозримост, на декларативна ексцентричност в стил Маяковски и аполинеровска трагична метафоричност. През 70-те г. чуждите влияния в поезията на Л. са вече асимилирани и синтезирани, налице е богатство от интонации, неоафористичност, противоречива чувствителност. В същото време в редица книги /„Дневник за изгаряне“, „Свобода“ и др./ се забелязват идеологически компромиси. Причина за това е изтласкването на Л. не само в култ., но и в полит. живот, което предполага пълно подчинение на тоталитарните догми. Самото априлско поколение /след първоначалния си положителен принос в развитието на бълг. поезия/ се превръща в идеен високоговорител, проповядващ едни и същи официозни теми и мотиви. Като „поетичен ръководител“ на „априлците“ и после като предс. на СБП Л. трудно отстоява собствената си позиция; популярността му нараства, книгите му се превеждат в Полша, Франция, САЩ, Перу, Канада, Италия, Индия, Гърция и др. страни. През 80-те г. той е инициатор на редица официални култ. прояви: ежегодни априлски лит. дискусии върху съвр. бълг. литература, междунар. писателски срещи в София; съдействува за издаването на книги на млади творци, за превеждането на бълг. литература в чужбина. Полит. му кариера е съчетана с творческа продуктивност. През 80-те г. поезията на Л. до голяма степен се освобождава от площадния тон, от полит. цитат. Лирич. субект в „Заклинания“, „Лък“, „Бавен марш и други стихотворения“, „Метроном“ е умъдрял, отказал се е от голото предизвикателство, от метафората-провокация. До голяма степен това е поредна естетическа игра, повлияна от поетиката на европ. постмодернизъм, стил, който запазва интелектуалната енигматичност чрез недоизказаността и търси опорни точки в традиционната философия, в първичната природа и делничната житейска мъдрост /„Седмата смърт“/. Л. чете лекции по поетическо изкуство в Соф. ун-т /1983–84/, които публикува през 1986, участвува в междунар. форуми за поезията; редовен член на Европ. академия за наука, изкуство и литература /Париж/, носител на златен медал и на званието „Кавалер на ордена на поезията“ /1985/ на тази академия, на бълг. и чуждестр. награди. По стихове на Л. са създадени много песни от известни бълг. композитори. По негови сценарии са игралните филми „Мълчаливите пътеки“ /1967/, „Гибелта на Александър Велики“ /1968/, „Сладко и горчиво“ /1975/; докум. филм „Виетнам е близко“ /1968/. Произведения на Л. са преведени на англ., араб., грц., исп., ит., кирг., нем., пол., португ., рум., рус., тур., словен., укр., унг., финл., фр., хинди, швед. и др. езици.

СЪЧ.: Звездите са мои. Стихотворения. 1957; Завинаги. Стихотворения. 1960; Позиция. Стихотворения. 1962; Но преди да остарея. Стихотворения. 1964; Пристрастия. Стихотворения. 1966; Обсерватория. Стихотворения. 1967; Рецитал. Стихотворения. 1968; Стихотворения. 1970 /1972/; Стрелбище. Стихотворения. 1971 /1974/; Поеми. 1972; Дневник за изгаряне. Стихотворения. 1973 /1975/; Звездопът. Поеми. 1973; Самосъд. Стихотворения из десет книги. 1975; Свобода. Стихове. 1975; Изход. Стихове. 1976; Поздрав към огъня. Стихове. 1976 /1978/; Следлюбов. Стихотворения. 1980; Откъс. Стихове. 1980; Заклинания. Стихотворения. 1981; Поеми. 1981; Настъпление на мечтите. Публицистика. 1982; Лък. Стихове. 1983; Казани думи. Слова, статии. 1983; Самосъд'83. Стихотворения из четиринадесет книги. 1983; Работническа кръв. Стихотворения. 1984; Бавен марш и други стихотворения. 1984; Поезия. Кн. 1–2. 1985; Васил Андреев търси хора. Докум. поема. 1986; Поетическото изкуство. 1986; Метроном. Стихове. 1986; Убий българина. Роман. 1988 /1989/; Седмата смърт. Стихове. 1989.

ЛИТ.: Г е о р г и е в, Л. Любомир Левчев. 1985; Любомир Левчев. Био-библиографски указател. 1986.

А. Димчева

3.V.2003

ЛЀКОВ, Дочо Николов /11.X.1928, Ямбол/. Завършва гимназия в родния си град /1946/ и бълг. филология в Соф. ун-т /1953/. През 1953–55 е учител в Грудово и Сливница. Аспирант по възрожд. литература /1956/, н.с. /1961/, ст.н.с. II ст. /1974/ в Ин-та за литература при БАН. През 1966 защитава канд. дисертация на тема „Проблеми на реализма в българската белетристика през Възраждането“. Д-р на филол. науки /1988/ с монографията „Писател – творба – възприемател през Българското възраждане“. Научен секр. /1974–76/; през 1983–89 е завеждащ секция „Бълг. литература до Освобождението“, от 1989 – „Литература на Бълг. възраждане“ в Ин-та за литература. Чете курс лекции по история на бълг. възрожд. литература в Соф. ун-т /от 1975/ и в Пловд. ун-т /1975–81/; проф. /от 1983/. Зам. гл. ред. на „Речник на българската литература“ /3 т., 1976–82/, на поред. „Литературна история“ – през 1977–89, отг. ред. на поред. „Учители-будители“ – 1983–89; предс. на филол. секция при Съюза на учените в Б-я /от 1990/.

Л. разработва проблеми на литературата, текстологията, книгознанието, връзките на фолклора с литературата, архивното наследство през Възраждането и др. В трудовете си провежда последователно общокултурния и социологическия подход. Изследва живота и творческото дело на възрожденци, работили от 30-те до 70-те г. на XIX в. Плод на дългогод. му проучвания са лит.-крит. очерци за В. Друмев, Л. Каравелов, Р. Жинзифов и Р. Колесов. Чрез статиите и книгата си за Т. Пеев открива този драматург за лит. история. Раз-

глежда възникването, развитието и характерните особености на наративната тенденция във възрожд. литература /„Проблеми на българската белетристика през Възраждането"/. В отделни студии разкрива връзката между фолклора и новобълг. литература, значението на чуждите литератури, типовете преводи и причините за проникване на чуждестр. писатели и жанрове, процесите на идентификация и обособяване чрез прозата. Обобщаващ подход към обекта на изследване – Бълг. възраждане, е постигнат в кн. „Литература. Общество. Култура". Триделната ѝ композиция представя идеята за основните посоки при изследване на лит. процеси – специфично лит. аспект, ролята на литературата във и за обществото, формирането на лит. култура. Поставени са и нови проблеми: за лит. поколения, географията на лит. развой, паралитературните явления /спомоществователство, масовизиране на литературата, лит. д-ва/. С изследването „Писател – творба – възприемател през Българското възраждане" в бълг. филол. наука се въвеждат проблемите на рецептивната естетика. Проследяват се основните категории читател, слушател, възприемател и техните подвидове; динамиката на лит. процес чрез взаимоотношенията, формулирани в заглавието на книгата. Обобщение на авторовите търсения с оглед единството на лит. развой са двата тома „Българска възрожденска литература. Проблеми, жанрове, творци". Съст. и ред. на „Из архива на Любен Каравелов" /съвм. с Цв. Унджиева и Л. Минкова/. 1964; „Райко Жинзифов. Публицистика". Т. 1–2 /съвм. с Цв. Унджиева и Ил. Конев/. 1964; „Любен Каравелов. Събрани съчинения" /съвм. с Цв. Унджиева и П. Тотев/. Т. 1–9. 1965–68; „Васил Друмев. Съчинения" /съвм. с Ив. Сестримски/. Т. 1–2. 1968; сб. „Фолклор и литература" /съвм. с П. Динеков/. 1968; „Райко Жинзифов. Съчинения". 1969; сб. „Тодор Пеев". 1972; сб. „Проблеми на българския фолклор" /съвм. с П. Динеков, Ст. Стойкова и Н. Кауфман/. 1972; „Из архива на Васил Друмев /Климент Търновски/". 1973; „Свята и чиста република. Доклади и научни съобщения" /съвм. с П. Динеков и Ив. Унджиев/. 1973; „Българска възрожденска драма". 1973 /1978/; „Любен Каравелов. Страници от творчеството му". 1974; „Тодор Пеев. Съчинения" /съвм. с Ив. Сестримски/. 1976; „Ил. Р. Блъсков. Спомени". 1976; „Неофит Рилски. Приписки в библиографията му" /съвм. с А. Алексиева/. 1976; „Васил Друмев. Художествено творчество. Критика". 1976; сб. „Българската литература и народното творчество". 1977; „Добри Войников. Избрани произведения". 1978; „Любен Каравелов. Избрани творби". 1980 /1982, 1985/; „Петко Р. Славейков. Съчинения". Т. 5, 6, 7 /съвм. със Ст. Михайлова/. 1980–81; „Добри Войников. Съчинения в 2 тома". 1983; „Любен Каравелов. Събрани съчинения. В 12 тома". Т. 1, 2, 3, 4. 1984; „Любен Каравелов. Библиография". 1986; „Райко Жинзифов. За обща майка, за България..." 1989; „Добри Войников. Научни доклади". 1990; сб. „Жанр и възприемател през Възраждането" /съвм. с Ив. Радев/. 1991; сб. „Васил Априлов и българската възрожденска култура". 1991; „Юбилеен сборник. Васил Друмев /Климент Търновски/. 1841–1991". 1992. Студии и статии на Л. са публикувани в грц., нем., рус. и чеш. научен пер. печат. Л. е един от авторите на „A biobibliographical Handbook of Bulgarian Authors" /Slavica publishers Ins. Columbus, Ohio. 1982/.

СЪЧ.: Проблеми на българската белетристика през Възраждането. 1970; Васил Друмев – живот и дело. 1976; Любен Каравелов. 1977; Тодор Пеев. Страници от живота и съдбата на един възрожденец. 1978; Р. Жинзифов. Лит.-крит. очерк. 1979; Литература, общество, култура. 1982; Ради Иванов Колесов. 1983; Ръкописните учебници на Добри Чинтулов. 1987; Писател – творба – възприемател през Българското възраждане. 1988; Българска възрожденска литература. Проблеми, жанрове, творци. Т. 1–2. 1988; Българска възрожденска литература /съвм. с К. Топалов, К. Станева и Н. Черножев/. 1991.

К. Михайлов

ЛЕОНИ́ДОВ, Румен Александров /17.V.1953, София/. Завършва техникум по електроника /1972/ и бълг. филология в Пловд. ун-т /1979/. Лит. сътрудник във в. „Студентска трибуна" и ред. във в. „Средношколско знаме". От 1979 е завеждащ отдел „Поезия и критика" и отг. секретар на сп. „Факел". Чл. на ред. колегия на в. „Литературен вестник" /от 1990/.

Дебютира със стихове и епиграми във в. „Средношколско знаме" и сп. „Родна реч". Със стихове, фейлетони и очерци сътрудничи на лит. пер. печат, на Бълг. радио и на Бълг. телевизия. Л. принадлежи на поколението, разочаровано от Апр. пленум на ЦК на БКП /1956/ и ненамерило социална реализация в годините на тоталитаризма. Поетичното му творчество е своеобразен протест срещу духовната задуха на 80-те г. Л. е подчертано градски поет: стиховете му са тематично свързани с живота на столичния град; развива в поезията си кафкиански мотиви. Форми на социалния му протест са емоционалният взрив, разразяващ се в скандал, парадоксът, преобръщането на понятията, епатажът. Предпочита белия стих със свободно развитие на теми и образи, но владее и мерената реч. Качествата на лирич. му герой са акумулирани циклообразно и варират в различен социален контекст. Това е аутсайдерът с висше образование, човек с нестабилна професия,

притежател на жилище, но бездомник. В бълг. условия Л. актуализира мотивите на поета Вл. Висоцки, придавайки им отчетливо индивидуално звучене. Преводач и популяризатор на чуждестр. поети в Б-я /Вл. Висоцки, Б. Виан и др./.

СЪЧ.: С огъня си спомни за искрата. Стихове. 1982; Голям и малък. 1990.

Л. Цветков

ЛЙКОВА, Розалия Николова /14.X.1922, Луковит/. Завършва гимназия в Бургас /1941/, право /1945/ и слав. филология /1949/ в Соф. ун-т. Защитава канд. дисертация на тема „Сатирата в българската литература през 30-те години“ /1960/ и докт. дисертация – „Естетически прелом в поезията на 20-те години“ /1975/. Работи като стажант в Соф. обл. съд /1945–47/. Редовен асистент /1949/, доц. /1963/, проф. по нова бълг. литература /1967/ в Соф. ун-т. Отстранена от лекции в ун-та /1972–75/ и изключена от СБП /1972–81/ заради статията ѝ „Принципи на гледната точка на разказвача“ /Лит. мисъл, 1971, № 6/, в която разглежда творби на Георги Марков. Специализира по проблеми на символизма в ун-та в Брюксел /1976/ и в ун-та във Варшава /1968–69/. Чете лекции в Москва /1973/, Солун /1980/, Минск /1984/. Води спецкурс на тема „Проблеми на младата поезия“ в Соф. ун-т /1989–90/. Участвува с доклади и съобщения на междунар. научни форуми /VI междунар. славистичен конгрес, Прага, 1968; „Българо-белгийски културни връзки“, Брюксел, 1978; VIII междунар. славистичен конгрес, Загреб, 1978; II междунар. конгрес по българистика, София, 1986; конференция „Българо-скандинавски културни връзки“, Финландия, 1989; конференция за модернизма, Прага, 1990; конференция „Лява литература през 30-те години“, Варшава, 1990/. Съст., ред., автор на встъпителни студии към произведения на Г. Караславов, О. Василев, В. Карагьозов, Г. Марков /Караславов, Г. Избрани съчинения в 10 тома. Т. 1. 1956; Василев, О. Съчинения в 5 тома. Т. 1. 1965; Съчинения в 4 тома. 1984; Карагьозов, В. Избрани произведения. 1959; Марков, Г. Литературни есета. 1990/. Съст. на сб. „Септемврийското въстание в българската литература“ /съвм. с Е. Константинова/. 1983.

За първи път печата лит.-крит. статии в сп. „Септември“ /1949/. Първите ѝ книги са лит.-крит. очерци за творческия свят на Г. Караславов и Мл. Исаев. По-късно се насочва към въпроси на поетиката на бълг. худ. проза /„Българската белетристика между двете войни. 1918–1944“, „Писатели и време“, „Съвременни автори и проблеми“, „Разказвачът в съвременната българска белетристика“/ и на поезията между двете войни /„За някои особености на българската поезия. 1923–1944“, „Естетически прелом в поезията на 20-те години“, „История на българската литература. Поети на 20-те години“/. Трайно място в научните ѝ търсения заемат проблемите на европ. и бълг. символизъм /„Проблеми на европейския символизъм“, „Проблеми на българския символизъм“, „Портрети на български символисти“, „Художествени насоки на българския символизъм“/. Л. обхваща развитието на европ. символизъм от различни страни – разглежда неговите филос. източници, връзките му с романтизма, импресионизма и парнасизма; естетическите му позиции и платформи и неговите традиции; особеностите на худ. структура в творчеството на фр., рус., пол., чеш., словаш. символисти. Интерпретация в изследванията на Л. получават и проблемите на бълг. символизъм – разглеждат се въпросите за социалнопсихол. и естетическия генезис на бълг. символизъм и връзките му с европейския; етапите на неговото развитие и дейността на свързаните с тях основни списания; възгледите на бълг. символисти по въпросите на поетиката; худ. аспекти на поезията на изявените представители на бълг. символизъм /представени и с отделни творчески портрети/. В проучванията си върху поезията между двете войни Л. акцентува и върху идейно-естетическите позиции и особености на худ. структура на септемврийската поезия, върху поетиката на Ел. Багряна, Ат. Далчев, Н. Вапцаров; от съвр. бълг. поезия – върху творчеството на В. Ханчев, Л. Левчев, К. Павлов. В изследванията си върху бълг. худ. проза /П. Вежинов, Бл. Димитрова, В. Попов, Й. Радичков, Н. Хайтов, Г. Мишев и др./ Л. поставя на преден план проблемите на разказвача /форми на авторово присъствие, принципи на гледната точка/, които разглежда във връзка с проблема за худ. време /разказвач и време/ и с проблема за тенденциите в съвр. бълг. белетристика /лирично и епично начало и проблеми на худ. синтез/. Л. работи и върху филос. и худ. търсене на младата бълг. поезия /от 40-те г. насам/.

СЪЧ.: Георги Караславов. Лит.-крит. очерк. 1958; Младен Исаев. Лит.-крит. очерк. 1960; За някои особености на българската поезия. 1923–1944. 1961; Българската белетристика между двете войни. 1918–1944. 1965; Писатели и време. 1968; Съвременни автори и проблеми. 1968; Разказвачът в съвременната българска белетристика. 1978; Естетически прелом в поезията на 20-те години. 1978; История на българската литература. Поети на 20-те години. 1979; Литература и художествени търсения. Избр. произведения. 1982; Проблеми на европейския символизъм. 1984; Проблеми на българския символизъм. 1985; Портрети на български символисти. 1987; Художествени насоки на българския символизъм. 1988.

М. Дачев

ЛИ́ЛИЕВ, Николай /псевд. на Николай Михайлов Попиванов/ /26.V.1885, Ст. Загора – 6.X.1960, София/. Роден в семейство на потомствени учители и свещеници. От малък остава кръгъл сирак. Основно образование получава в родния си град, завършва търговска гимназия в Свищов /1903/. Лит. му интереси се проявяват през ученическите години, но тласък за поетическа изява му дава срещата с Д. Подвързачов към края на 1903. По това време Л. е чиновник в старозагорската земед. банка и е отпечатал само 2 пародии в сп. „Българан“, подписани с инициали. През 1905–06 следва 3 семестъра литература в Лозана, откъдето изпраща стихове в списанията „Ново общество“ и „Демократически преглед“. През 1907 е чиновник в Долна баня; запознава се с Д. Дебелянов, среща се за пръв път с Вл. Василев и Б. Пенев, с които е свързана творческата му съдба. През 1908–09 е учител в III мъжка гимназия в София. Заедно с Д. Дебелянов се радва на покровителството на Д. Подвързачов и на приятелството на млади поети, журналисти, художници от неговия артистичен кръг. С. г. в сп. „Съвременник“, № 2, под стихотворението „An die Natur“ /„Към природата“/ за пръв път се подписва с псевд. Николай Лилиев, измислен от редактора на списанието Г. Бакалов. През есента на 1909 Л. спечелва конкурс и заминава за Париж, където следва търговски науки със стипендия на М-вото на търговията. От Париж изпраща стихотворения, които Подвързачов и Дебелянов публикуват в списанията „Съвременник“, „Оса“, „Смях“, „Наш живот“, „Демократически преглед“, „Съвременна мисъл“ и др. В хумористичните издания се подписва с псевд. Одуванчик, Анонимус, Лилипут. Кореспонденцията на тримата поети е ценен документ за епохата и за равнището на епистоларната култура. През 1910 Л. е представен с 14 стихотворения в първата „Антология на българската поезия. От Вазова насам“, съставена от Д. Подвързачов и Д. Дебелянов. След завръщането си от Париж /лятото на 1912/ е учител в търговската гимназия в Пловдив /1912–13/ и в Свищов /1913–15/. По време на Балк. война е граждански мобилизиран в Ст. Загора. През 1914 участвува със стихове, преводи и критика във всяка от петте книжки на редактираното от Д. Подвързачов сп. „Звено“. В I световна война е редник и кореспондент. След войната работи в Дирекцията за стопански грижи и обществ. предвидливост, в изд. на Ал. Паскалев, в Дирекцията по печата във Външното м-во, в различни редакции. Излиза в две изд. /едно след друго/ първата му книга „Птици в нощта“. От нач. на 1920 Вл. Василев започва да издава сп. „Златорог“ и привлича Л. за съредактор и постоянен сътрудник. През 1921 заминава /заедно с проф. Н. Михов/ за Виена и до септ. 1924 работи последователно в големите библиотеки на Виена и Мюнхен върху подготовката на истор. библиография за бълг. стопански живот през вековете. В тези години стриктно изпълнява ангажиментите си към сп. „Златорог“, като осигурява голяма част от чуждестр. кореспонденция на списанието. През 1922 излиза кн. му „Лунни петна“ /наградена от М-вото на просвещението/. От есента на 1924 до 1928 и от 1934 е драматург на Нар. театър в София. След поемата си „Родина“ /1925/ в продължение на 9 г. Л. не публикува нови стихове. Тази пауза е белязана с две важни събития в творческата му биография. В края на 1931 се появява антол. му книга „Стихотворения“, а през март 1934 в „Златорог“ излиза цикълът „При морето“ – последните стихове, които поетът отпечатва приживе. Те са свързани с пребиваването му във Варна, където е преподавател по фр. ез. /1932–34/ в Търговската академия. Цикълът предизвиква широк отзвук. Възприема се като поетическо възкресение и обновление, като нова стилистична ориентация на поета.

Като драматург в Нар. театър в София /1934–60/ Л. оставя трайни следи в бълг. театрална култура. Възражда и следва най-добрите традиции на театъра, положени от П. П. Славейков и П. К. Яворов. Присъствието му се оказва особено стимулиращо за развитието на бълг. драматургия. Привлича за каузата на театъра най-добрите бълг. писатели и преводачи. Превежда за нуждите на репертоара огромна част от европ. клас. и съвр. драма: У. Шекспир /„Сън в лятна нощ“, „Ромео и Жулиета“, „Крал Лир“/, Пиер Корней /„Сид“/, М. Метерлинк /„Чудото на Св. Антоний“/, Хуго фон Хофманстал /„Електра“/, В. Юго /„Ернани“/, Ал. Толстой /„Цар Феодор“/, Х. Ибсен /„Малкият Ейолф“/ и др. Името на поета е свързано с разцвета на бълг. театър през 30-те и 40-те г. След 1944 поезията на Л. е обречена на забрава и отрицание от страна на официалната лит. критика. Академик /1945/; участвува активно в изданията на Ин-та за литература при БАН.

От нач. на века до войните Л. е един от най-талантливите поети на Б-я. След появата на първите му книги неговата поезия се оказва в центъра на крит. полемики. Тя се свързва с върха и залеза на бълг. символизъм, с богатството на изобразително-изразните му средства, както и с изчерпването му като худ. система. Свързването на Лилиевата поезия със символизма, макар да има своите основания, ограничава нейното универсално значение за бълг. поезия, развила се в европ. контекст, но по свои самобитни пътища. Поезията на Л. е етап в преодоляването на езиковата съпротива, в усъвършенстването на езика

като материал за худ. изказ и естетическо превъплъщение. Опитът на европ. модернизъм и символизъм, богатата културна и лит. ерудиция на поета са вградени по такъв начин в лириката му, че тя представлява изключително постижение на българ. литература, представя нова степен в културата на лирич. изразяване. Съвършенството и ефирността на лирич. образи в тази поезия са адекватен израз на авторовата съвършена нравственост и извисеност над материалния свят. Но заедно с това – разкривайки откровенията на една обречена на страдания човешка душа, тя внушава непреходни общочовешки ценности. Поезията на Л. е преведена на множество европ. езици, името му неизменно присъствува в европ. лит. речници и енциклопедии.

СЪЧ.: Птици в нощта. 1918 /1919/; Лунни петна. 1922; Стихотворения. 1931; Стихотворения. С предг. от Г. Константинов. 1960; Събрани съчинения. В 3 т. 1964; Стихотворения. Подбор и предг. от Г. Константинов, 1968; Стихотворения. 1974; Поезия. С предг. от Н. Фурнаджиев. Съст. и ред. Е. Константинова, Н. Александрова. 1985.

ЛИТ.: Мешеков, Ив. Николай Лилиев. Романтик. Символист. 1937; Тихолов, П. Николай Лилиев. Срещи и разговори. 1962; Константинов, Г. Николай Лилиев. Човекът. Поетът. 1963; Димчо Дебелянов, Николай Лилиев и Георги Райчев в спомените на съвременниците си. 1967; Константинов, Г. 1. Едно необикновено приятелство. 1967; 2. Николай Лилиев всред своите приятели. 1971; Константинова, Е. Николай Лилиев. 1987 /1992/.

Н. Александрова

ЛИ́ЛОВ, Методи Нецов /25.IX.1933, София – 7.VII.1984, София/. Завършва средно образование в София /1951/ и българ. филология в Соф. ун-т /1956/. Аспирант /1956–59/ в Ин-та за българ. език при БАН. Защитава канд. дисертация на тема „Семантична история на глаголната представка 'по-' в българския език“ /1963/. Н.с. /1959/ и ст.н.с. в Ин-та за българ. ез., ст.н.с. /1977/ в Ин-та за литература при БАН. Специализира в Ин-та за чеш. ез. в Прага /1961/. Чете лекции по езикова култура и стилистика в Соф. ун-т и във ВПИ в Шумен; стипендиант на фондация „Хумболт“ /1968–69/; преподавател по българ. ез. и литература в Гьотингенския ун-т; изнася лекционни курсове по езикова култура, по техника на говора и по худ. слово във ВИТИЗ.

Л. започва научната си дейност като историк на българ. ез., по-късно се насочва към диалектологията, област, в която работи най-продължително; успоредно с това разработва проблеми на българ. книжовен ез., на езиковата култура и езиковото строителство. Проявява трайни интереси към устната реч, правоговора и особено към стилистиката. Анализите на Л. са на равнище езикова система, целта му е създаването на теория, улавяща същностни и специфични черти на езика на худ. литература. Той го разглежда като подсистема на нац. ез., притежаваща специфични белези в структурно и функционално отношение, подчинена на определени лингвистични и естетически изисквания. При анализа на худ. текстове Л. показва как граматическите и лексикалните елементи се превръщат в стилистични изразни средства. Търси особеностите на езика в прозата, поезията и драмата в съпоставка с книжовния ез., както и кои са критериите за оценката на худ. ез. Разглежда езиковата ситуация през различните периоди от Българ. възраждане до наши дни. Представя книжовния ез. като фактор при изграждането на нац. култура. Ред. на т. 16, 17, 18 от „Иван Вазов. Събрани съчинения. В 22 т.“ /1974–79/.

СЪЧ.: Изкуство на словото. Редактиране и стилистичен анализ. 1976; Езикът на художествената литература. 1985.

Р. Кунчева

ЛЪКА̀ТНИК, Михаил /псевд. на Михаил Георгиев Арнаудов/ /20.XI.1920, Ямбол – 3.X.1974, София/. Израства и учи в Бургас, където през 1934 е изключен от Търговската гимназия като ремсист. От 1937 продължава образованието си в Соф. търговска гимназия. Участвува във II световна война. През 1944–45 е редактор във в. „Народна войска“, 1945–46 – във в. „Литературен фронт“, 1947–49, 1957–60, 1960–68 – във в. „Септемврийче“; гл. ред. на Детската редакция в Радио София /1950–53/, ред. в изд. „Българ. художник“ /1961–62/; през 1969–74 е гл. редактор на сп. „Славейче“.

Първите си стихове помества във в. „Възход“ /Бургас/ през 1940. С псевд. Л. печата за пръв път в сп. „Златорог“ /1943/. Сътрудничи с хумористични стихове и фейлетони на списанията „Стършел“, „Сфинкс“, на вестниците „Щука“, „Нашенец“ и др. Творчеството му е посветено почти изцяло на децата и е създавано в благотворна близост с Ел. Пелин, А. Каралийчев, Н. Фурнаджиев, Ал. Муратов. Отличава се с жанрово разнообразие: стихотворения, поеми, залъгалки, разкази, фейлетони, повести, романи и др. Усетът на Л. за смешното и за богатия образен свят на децата, съчетан с умение да поставя интересни проблеми от естетически, худ.-познавателен и възпитателен характер, правят книгите му достъпни и увлекателни. В произведения на Л. за най-малките се откроява вкусът към приказното, към игрословието; хуморът му е ведър и нюансиран. Популярни са романите, стиховете за най-малките и хумористичната повест „Невероятните приключения на Билянка

Разпилянка и Живко Ленивко“. Книги на Л. са преведени на белор., нем., чеш. и др. езици. Псевд.: Емил Земенски, Емил Бородин, Михаил Блед, Ефрейтор Блед, Михаил Бронин, Млък, Остен, Роза Люксембург, Спартак.

СЪЧ.: Малкият партизанин. Поема за деца. 1946; Стихотворения. 1949; Зимна приказка. Поема. 1953; Родна земя. Стихове и фейлетони. 1953; Малкият художник. 1954; Мишкина работа. Фейлетони и римувани приказки. 1955; Щом повярваш на патока, ще потънеш надълбоко. Приказка в стихове. 1958; Вкъщи и в гората. Стихове за деца. 1958; Белият кораб. Приключенски роман. 1958 /1964, 1979, 1985/; Весели портретчета. Хумористични стихове и поеми за деца. 1959; Тропически животни. Стихове за деца. 1959; Невероятните приключения на Билянка Разпилянка и Живко Ленивко. Фантастична повест в 2 ч. с въведение и заключение. 1960 /1968, 1977/; Мишкината грешка. Приказки в стихове. 1961; Сънливка. Стихове. 1962; Връзки сини, вейте се. Стихове. 1963; Сапуненият мехур. Фейлетони. 1963; Добър юнак и ясно слънце. Поема. 1964; Великият ден. Поема. 1964; Породръжка самописка. Стихове. 1964; Смейте се, чавдарчета. Стихове. 1965; Как Савата се оплете здравата. Хумористична поема. 1966; Далечни брегове. Стихове. 1968; Бисерни зрънца. Стихове за най-малките. 1968; Пионери и чавдарчета. Стихове. 1968; Смешни странички. Стихове. 1969; Деца на слънчева земя. Стихове. 1970; Забраванко. Стихове. 1971; Мамини очички. Стихове. 1971; Янко Патиланко. Стихове. 1972; Щастливо плаване, юнга! Роман. 1973 /1982/; Аленатa чайка. Стихове. 1974; Весел зоопарк. Стихове. 1974; Янковите патила. 1975; Героите са между нас. Стихове. 1975; Райко Многознайко. 1981; Щъркели бели. 1984; Сто слънца запалени. Стихотворения и поеми. 1989; Приключения вероятни и невероятни. /Щастливо плаване, юнга! Роман. Невероятните приключения на Билянка Разпилянка и Живко Ленивко. Фантастична повест в 2 ч. с въведение и заключение/. 1989.

Р. Арнаудова

ЛЮЦКÀНОВА, Весела /Весела Люцканова Иванова/ /21.III.1935, София/. Завършва гимназия в Ловеч /1953/ и ВИСИ в София /1961/. Проектант в М-вото на транспорта, в „Химметалургпроект“, в „Бетонпроект“. Асистент във ВИСИ /1966–69/. Ред. /1969/ във в. „Строител“; зам.-дир. на лит. фонд на СБП /1969–73/; ред. в изд. „Нар. младеж“ /1973–89/. Създател и собственик на ИК „ВЛ“ /от 1992/.

В прозата си Л. поставя съвр. морално-етични проблеми, представя варианти на житейски драми на хора от различни прослойки на обществото. Център на повествованието обикновено са моралните и психол. предпоставки за драмата на героите; понякога натежава силното авторово чувство за идеализация, особено при централните образи. При повечето от тях съзнателно не се търси индивидуализация, образите им са събирателни. Одухотворени, чувствителни, привлекателни със своята специфичност, те изразяват непримиримия оптимизъм на Л., вярата ѝ в доброто. Най-често са представени в процес на равносметка, в болезнено търсене на нови идеали след драм. загуба на старите. Хуманистично внушение за тържеството на нравственото начало у човека съдържат и научнофантастичните произведения на Л. Те често звучат реторично с откритите си финали, провокиращи читателя към собствени изводи и решения. Авторката се стреми към динамизиране и обобщаване на житейските ситуации и на психол. състояния на героите. Повествованието е динамично, силно субективизирано, а умелите диалози-изповеди носят емоционален и лирич. заряд. Творби на Л. са преведени на англ., нем., пол., рус., словаш., унг. и фр. език.

СЪЧ.: Животът – това безкрайно вълнение. Разкази. 1971; Клонинги. Роман. 1976; Бяг по успоредни прави. Новели. 1977; Азбука на малкия строител. Научно-худ. книга. 1982; Тъмен джаз. Новели. 1982; Часовник в дъното на коридора. Роман. 1982; Къде живеят децата по света. Научно-популярна книга. 1984; Парола „Адриа“. 1984; Незавършен профил. Роман. 1985; Вина на невинните. Роман. 1986; Как се срещат брегове. Научно-худ. книга. 1986; Тежък портретен грим. Разкази. 1986; Лицето на Горгоната. Разкази и новели. 1987; Щъркели на леда. Роман. 1988; Другата врата. 1990.

Ил. Костова

М

МАДЖÀРОВ, Михаил Иванов /31.I.1854, Копривщица – 23.I.1944, София/. Учи в Копривщица и Пловдив. Завършва Робърт колеж в Цариград /1877/. През 1977–79 е главен учител в Пазарджик. Посещава Ерусалим, Александрия, Кайро, Яфа, Австрия, Румъния, Русия. Депутат в Учредителното НС /1879/. Поддържа близко приятелство и сътрудничество с Ив. Вазов, К. Величков и С. С. Бобчев. Един от водачите на Народната партия /Съединистка/ в Източна Румелия. Член на Обл. събрание /1880–85/, на Постоянния к-т /1880/, директор на финансите /1882–85/ в Източна Румелия. Заради русофилските си убеждения след преврата на 9 авг. 1886 е принуден да емигрира в Цариград, после в Одеса. През 1889 се завръща в Б-я. Отдава се на публиц. дейност – заедно със С. С. Бобчев редактира /1893/ сп. „Българска сбирка“, а през 1894 е главен редактор на сп. „Юридически преглед“. След свалянето на Стамболов /1894/ е министър на обществените сгради и съобщенията /1894–99/. Съдействува за възстановяването на дипломатическите отношения с Русия през 1896. През 1912–14 е пълномощен министър в Лондон. Подписва Лондонския мирен договор от 1913. Пълномощен министър в Петербург /1914–15/, министър на войната /17 май – 6 окт. 1919/, министър на външните работи и вероизповеданията /6 окт. 1919 – 16 апр. 1920/. Многократно избиран за нар. представител /1880–1911, 1919–31/; подпредседател на V ВНС, на XV обикн. НС /1911–12/. Активен член на Народната партия, гл. ред. /1894–1912/ на нейния орган в. „Мир“, а след това негов сътрудник. По почин на М. е създадено Дружеството на бълг. публицисти, което съществува до 1912. Големи са заслугите му за развитието на бълг. публицистика, народопсихология, на цялостния култ. живот в Б-я. Редовен член на БКД /дн. БАН/ от 1884. Дописен член на Слав. ин-т в Прага. Блестящ публицист, М. е автор на ценни спомени, в които възкресява съдбоносни събития от историята на Б-я. В очерците и студиите му оживява епохата на Бълг. възраждане – битът, нравите, обичаите в Копривщица. М. описва колоритно и увлекателно живота на патриархалното семейство, прави народопсихологични наблюдения, етнографски характеристики на Копривщенския край, изтъква ролята на църквата и училищата в обществения живот. Възкресява пъстрата и многолика политическа мозайка на Б-я след Освобождението. Разказва обективно и богато документирано за Съединението и Сръбско-българската война, за управлението на княз Ал. Батенберг. Езикът му е художествен, изпъстрен с копривщенски обрати на речта и старинни нюанси. Голяма част от богатото му архивно наследство не е проучена и издадена до наши дни.

СЪЧ.: Източна Румелия. Истор. преглед. 1925; На Божи гроб преди 60 години и днес. 1928 /2 разширено изд. 1929/; Последните години от живота на К. Стоилов. 1930; Дипломатическа подготовка на нашите войни. 1932; От самовластие към свобода и законност. 1936; Спомени около епохата 1854–1878. Т. 1. 1942; Спомени /1854–1889/. 1968.

Е. Константинова, Е. Трайкова

МÀНДАДЖИЕВ, Атанас Петров /19.VII.1926, София/. Завършва гимназия в София /1945/. Следва право в Соф. ун-т /1947–49/. Бивш. нац. състезател по баскетбол. През 1956–58 е редактор в сп. „Физкултура и спорт“, в Държ. военно изд. /1961–63/, през 1964–68 – ред. във в. „Народен спорт“, 1969–72 – във в. „Литературен фронт“, в Министерския съвет /1974–77/. От 1986 е член на Изпълнителния к-т на AIEP /Междунар. асоциация на писателите-криминалисти/, от 1989 – предс. на клуба „Криминална литература“ при СБП и AIEP.

Първият публикуван разказ на М. „Решаващият удар“ /1949/, както и повечето от следващите му романи и сборници с разкази са на младежка и спортна тематика. Познавач на живота в столичния град, разработва и богат спектър от градски теми. Романът „Бягство“ е панорама на софийското всекидневие преди II световна война до 70-те г. М. фабулира с лекота и изгражда колоритни герои; езикът му е жив и достъпен. Популярен е романът „Баш майстора“, предхождан от 5 телев. филма със същия герой – съвременният бай Ганьо, който преминава и в следващия хумор. роман „Маестрото“. Автор е на редица произведения с криминални сюжети, които целят да се покажат и осмислят социалните и психол. мотиви на престъпността и нейното разкриване. Книги и разкази на М. са преведени на англ., арм., иврит, исп., кит., латв., нем., рум., рус., словаш., тур., укр., унг., чеш. и др. езици.

СЪЧ.: Решаващият удар. Разкази. 1957 /1970, 1980/; Старт към живота. Роман. 1958 /1962/; Островният шип. Разкази. 1959; Рекорд сред пламъци. Разкази.1962; Когато денят е къс. Роман. 1963; Сектор Б. Роман. 1964; На всяка цена. Разкази. 1966; Белият цвят на рибите. Роман. 1968 /1976/; Пътешествие без гуми. Новели. 1968; Вълчи капан. Роман. 1969 /1975, 1987/; Отмъщението. Разкази. 1971; Нападателят. Роман. 1972 /1988/; Творец на бъдещето. Очерк. 1972; Виза за някъде. Пътеписи и докум. разкази. 1974; Ново разписание. Разкази. 1975;

Белият цвят на рибите. Модерна приказка. Решаващият удар. Избр. произведения. 1976; Бягство. Роман. 1978 /1987, 1990/; Похитителката. Новели. 1981; Неподправени диалози. Публицистика. 1982; Сладко от зелени сливи. Повест. 1983; Зеленатa стена. Разкази. 1983; Черен лист над пепелника. Роман. 1984; Когато самолетите не излитат. Разкази. 1985; Похитителката. Разкази и новели. Избр. произведения. 1986; Сладко от зелени сливи. Белият цвят на рибите. Черен лист над пепелника. Избр. произведения. 1986; Баш майстора. Роман. 1986; Маестрото. Хумор. роман. 1986; Резервният играч. Роман. 1990; Черен лист над пепелника. Жената, която наказва. Романи. 1991.

Р. Арнаудова

МАНОВ, Емил Радославов /29.VII.1919, София – 30.VIII.1982, София/. Завършва гимназия в София /1937/ и право в Соф. ун-т /1941/. Стажант-адвокат в София /1941/. През ученическите си години се свързва с младежкото комунистическо движение /чл. на РМС от 1932/, по-късно – с антифашисткото движение /чл. на БКП от 1938/. През 1941 е арестуван и осъден по ЗЗД на 12 1/2 г. затвор и лишаване от гражд. права до 15 г. /като член и организатор на нелегална бойна група в София/. Участвува във II световна война /1945/. Полит. офицер в Бълг. нар. армия /1945–52/. Подпредс. на К-та за наука, изкуство и култура /1952–54/, зам. гл. ред. в изд. „Бълг. писател“ /1955–58/, ред. в изд. „Народна младеж“ /1957, 1968/, гл. ред. /1958–66/ на сп. „Родна реч“. Секр. /1956–58/ и подпредс. /1967–68/ на СБП. От 1969 се отдава изцяло на писателска дейност.

М. дебютира с поетични опити – през 1935 публикува стихотворенията „Полъхна пролетта“ и „Идеал“ в сп. „Ученически подем“. По-късно твори в областта на прозата, лит. критика, публицистиката и драматургията. Творчеството му обхваща разнообразни жанрове – разкази, новели, повести, романи, драми. Полемичният дух и филос.-публицистичната му нагласа го насочват от традиционните прозаични форми към разнообразни жанрово-стилови търсения и съвременен функционален изказ. Така се раждат хумористично-сатир. и фантастичната проза на М., мемоарните и епистоларните текстове, есеистико-публицистичните материали. Активен участник в идейно-полит. борби, писателят остава верен на комунистическите си убеждения. Воден от романтичната идея за бъдещото справедливо комунистическо общество, разбирано като нов свят на стойности от висок етичен порядък, М. непрекъснато търси в произведенията си /независимо от жанра/ причините за разминаването между идеал и действителност. Това очертава и основните тематични насоки в творчеството му, определени от етичните проблеми на съвременността, междуличностните отношения и всекидневието на хора от различни социални среди, от нравствените им позиции и тяхното място в обществото. М. не се опитва да рисува широка панорама на своето време, а съсредоточава вниманието си върху определена тематика: проблемите на съвр. неудовлетворен човек /„Бягството на Галатея“, „Превъплъщения“/, на личния живот /повестта „Недостоверен случай“, с която М. за пръв път прави пробив в догматичното мислене и отстоява правото на твореца да представя живота в неговата противоречивост и сложност, като поставя под съмнение някои морални стойности на соц. общество/, на младото поколение /„Синът на директора“, сб. разкази „Ваня и статуетката“, „Моето първо лято“, пиесата „Витрината“/. Друг тематичен кръг очертават произведенията, посветени на антифашистката борба: затворническата хроника „Пленено ято“ – изповед на личните преживявания на М. в затвора; сборниците разкази „Огънчето“ и „Бадемовото клонче“, романът „Краят на Делиите“ /първа част от трилогията „Подир синята птица“/ – реалистична картина на времето, пресъздадена чрез характерни образи; драмата „Съвест“, в която на прицел са взети моралните страни на тази борба. Самостоятелен тематичен кръг обособяват филос. проблеми – за познанието /драмата „Ноланецът“/, за смисъла на живота /„Писма от София“, драмата „Улица Безименна“/, за връзката между човек, общество и бъдеще /„Галактическа балада“, „Пътуване в Уибробия“/. Творчеството на М. е многопластово. Набелязаните проблеми се наслагват и преплитат във всяко произведение. Навсякъде акцентите са поставени върху нравствените измерения на проблематиката. Основните конфликти неизменно произтичат от сблъсъка между идеал и действителност, активна хуманност и прагматизъм, между моралните позиции на различни индивидуалности, между двете начала в отделната личност. Образните внушения у М. се съчетават с полемичен дух, критична и логична мисъл, активен интерес към парливите проблеми на съвременността. Затова не е изненадващо и честото му присъствие на страниците на пер. печат с есета и статии на злободневни лит. теми, участието му в лит. дискусии, посветени на лит. теория, практика и критика. М. възприема лит. въпроси като част от обществ. живот. Често самият той провокира спорове или е техен център /споровете през 1957 около повестта „Недостоверен случай“; дискусията през 1966 за т. нар. нов герой в литературата, където М. отново отстоява самостоятелни убеждения, и др./. Лит.-крит. му прояви, публицистичната и полемичната му дейност са отчасти представени в самостоятелно посмъртно издание. Псевд.: Еман, Кис-кис.

СЪЧ.: Млади герои на Отечествената война. Разкази. 1945; Пленено ято. Затворническа хроника. 1947 /1948, 1955, 1984/; Генерал-полковник П. Панчевски. Биогр. очерк. 1951; Краят на Делиите. Роман. 1954 /1955/; Недостоверен случай. Повест. 1957; Огънчето. Разкази и новели. 1957; Бадемовото клонче. Разкази. 1958; Ден се ражда. Роман. 1959 /1966/; Кольо комунарчето. Разказ. 1962; Бягството на Галатея. Роман. 1963; Грешката на Авел. Драма. 1963 /циклопечат/; Букова вода. Разказ за деца. 1964; Разузнавач. Разказ за деца. 1965; Стръмнини. Роман. 1965; Моето първо лято. 1967 /1980/; Ваня и статуетката. Разкази и новели. 1967; Съвест. Пиеса в 5 карт. 1968; Писма от София. 1970; Подир синята птица. Трилогия /„Краят на Делиите", „Ден се ражда". „Стръмнини"/. 1970; Галактическа балада. Роман. 1971; Кучето на разузнавача. Повест за юноши. 1972 /1977, 1986/; Младоженецът. Комедия. 1973; Синът на директора. Роман. 1973 /1977, 1983/; Бягството на Галатея. Моето първо лято. 1975; Пътуване в Уибробия. Роман. 1975 /1981/; Внуците. Писма до Алеко. 1977; Разкази. Галактическа балада. Писма от София. 1977; Галактическа буфонада. Фантастични новели. 1978; Избрани произведения. В 2 т. 1978; Старите млади години. Берковски силуети. Софийски силуети. 1979; Пиеси. 1982; Литература. Критика. Публицистика. 1983; Недостоверен случай. Повест. Бягството на Галатея. Роман. 1984; Галактическа балада. Пътуване в Уибробия. 1986; Превъплъщения. Роман. 1986; Съчинения. В 2 т. 1987; Избрани произведения. В 2 т. 1988.

ЛИТ.: Обретенова, Ю. Емил Манов. Лит. анкета. 1985.

Ю. Обретенова

МАНÒЛОВ, Петър Георгиев /28.VIII.1939, Садово/. Следва във Филос.-истор. ф-т при Соф. ун-т. През 1988 издава в Пловдив сп. „Слухове", конфискувано от ДС. Един от учредителите на първото неформално движение в Б-я – Дружеството за защита правата на човека, създадено в Пловдив през 1988. Преследван за политическа антитоталитарна дейност, М. е принуден да емигрира през 1989 в Париж. Завръща се в Б-я през 1991. Поезията на М. е отражение на критичната му политическа и гражданска позиция. Притчовите сюжети и алегоричната форма му позволяват да прави сатиричен разрез на социалистическото общество. Свободата и правото на личен избор, нравствените ценности или моралната деградация – това са основните теми в поезията му. Драматичният сблъсък между поета и идеологическата система придава на творчеството му изповеден характер и го превръща в автентично свидетелство за протеста срещу тоталитарния режим.

СЪЧ.: Докато стана пясък. Стихове. 1980; Весене. Стихове. 1983; Сто кръпки. Стихове. Париж. 1990. Две поеми. 1990.

Е. Трайкова

МАНÒЛОВА, Наташа Иванова /11.I.1932, с. Мошино, дн. кв. на Перник/. Завършва гимназия в София /1949/ и история в Московския държ. ун-т /1954/. Преподавател във Военнополит. академия в София /1954–55/, във Висшия селскостопански ин-т /1955–57/, в Общонар. к-т за българо-съв. дружба; зав. отдел /1966–69/ в сп. „Днес и утре". Ред. /1969–75/ в худ. отдел, зам.-зав. отдел /1975–78/ във в. „Литературен фронт", зав. отдел /1978–81/ „Теория и критика" и-зам. гл. ред. /1982–90/ в сп. „Пламък".

Авторка на лит.-крит. статии и портрети, на пътеписи и на роман. Статиите ѝ имат тематико-обзорен характер. М. се интересува както от поезия, така и от докум.-худ. проза и есеистика. Творчеството ѝ е силно идеологизирано, според авторката основен „блюстител на реда" в обществата е комунистическата правда. Там, където се промъкват съмнения от творчески порядък, текстовете звучат по-убедително. Като цяло излязлото изпод перото ѝ има пропагандно-политически характер. Превежда творби от рус. и съв. писатели: „Повест за преживяното" /1965/ от Б. Дянков, „'Пеленг' 307" /1966/ от П. Халов, „Нюйоркски вечери" /1967/ от Б. Стрелников, „Любовта побеждава" /1967/ от О. Гончар, „Човекът в задния двор" /1969/ от Д. Тарасенков, „Степни балади" /1971/ от Йон Друца, „Островът на надеждата" /1972/ от А. Д. Первенцев, „Стълба към небето" /1973/ от М. Слуцки и др.; отделни разкази от Ю. М. Нагибин, А. Н. Платонов, В. Белов, Д. А. Гранин, Е. Доброволски и др.

СЪЧ.: Повест за честта. 1966; Критически записки. Статии, скици, полемични бележки. 1974; Аз не си спомням, аз живея. Лит.-крит. портрет на Веселин Андреев. 1975; Съкровеното. Тридесет и четири въпроса към известни дейци на литературата, изкуството, науката /в съавт. с В. Стефанова/. 1978 /2 доп. изд. 1981/; Димитър Методиев. Лит.-крит. очерк. 1979; Сантиментален мемоар. 1981; Критика и есеистика. Избр. произведения. 1982; Споменът, наречен любов. 1983; Любовно досие. Роман /в съавт. с Д. Шумналиев/. 1987; По повод на... 1988.

М. Тодорова

МÀНТОВ, Димитър Стефанов /13.X.1930, с. Босилковци, Рус. област/. Завършва гимназия в Полски Тръмбеш и право в Соф. ун-т /1952/. Адвокат и журналист в различни издания. Зав. ред. в изд. „Народна младеж" /1964–69/, гл. ред. на Издателството на ОФ /1970–72/. Зам. генерален дир. на ДО „Книгоиздаване" /1973–75/, гл. ред. на Центъра за лит. информация при СБП /1976–90/.

Като гимназист редактира през 1945–46 „Млад творец", през 1947 – „Полет", ученически списания, издавани от Съюза на лит. работници в провинцията, и през 1945–47 – младежката лит. стра-

ница на в. „Литературен подем“ /Ст. Загора/. Там печата първите си стихове, разкази, статии. Автор на очерци, разкази и романи, пресъздаващи бълг. истор. минало от Средновековието до I световна война. Идейно-худ. ядро на творчеството му е семейно-родовата хроника „Прадеди и внуци“, която обхваща романите „Каменно гнездо“, „Хайдушка кръв“, „Зла земя“, „Лудите глави“, „Зъбато слънце“, „Червен календар“. Отличителен белег на прозата му е богатата, грижливо проучена докум. основа. Преобладаващият в ранните творби илюстративно-описателен подход впоследствие се обогатява с по-съвременни изразно-психологически решения. М. е автор на сценарии за научно-докум. филми с истор. тематика и на сценария за игралния филм „Калоян“. Негови произведения са преведени на нем., пол. и рус. език.

СЪЧ.: Пробуждане. Роман /в съавт. с А. Дончев/. 1956; Калоян, цар на българите. Истор. роман. 1958 /1969/; Иван Асен II, цар и самодържец. Истор. роман. 1960 /1970, 1985/; Кон до коня, юнак до юнака. Истор. очерк. 1962; Свищов. Истор. очерк. 1962; Цената на мълчанието. Разкази за знаменити личности. 1962; Вятър ечи, балкан стене. Биогр. очерк за Д. Чинтулов. 1963; Щастливецът. Роман за Алеко Константинов. 1963; Елена. Истор. очерк. 1964; Хан Крум. Истор. очерк. 1964; Лясковец. Истор. очерк. 1965; Цар Калоян. Истор. очерк. 1965 /1969/; Големият ден. Роман. 1966; Каменно гнездо. Роман. 1966; Пенчо Славейков. Последните дни на поета. Докум. повест. 1967; Родолюбецът. Романизована биогр. на Хр. Г. Данов. 1969; Стъпала на надеждата. Разкази. 1969; Хайдушка кръв. Роман. 1969 /1979/; Зла земя. Роман. 1970; Дяволската вртележка. Роман за юноши. 1971 /1974/; Поглед на юг. Пътни бележки. 1971; Лудите глави. Роман. 1972; Старопрестолните градове. Очерци. 1973; Хан Крум. Роман. 1973; Ювиги хан Омуртаг. Истор. роман. 1974; Зъбато слънце. Роман. 1975; Хан Крум. Истор. разказ за деца. 1976; Червен календар. Роман. 1976; Албигойска легенда. Повест. 1977; Аулите на хан Омуртаг. Истор. разказ за деца. 1977; В полза роду и народу. Биогр. очерк за Хр. Г. Данов. 1978; Княз Борис I. Роман. 1978; Цар Симеон. Роман. 1979; Гранитната пътека. Биогр. повест за младия Д. Благоев. 1980; Избрани произведения. Каменно гнездо. Зла земя. Романи. 1980; Цар Петрово време. Роман. 1981; Ястребът. Роман за юноши. 1981; Знак върху камък. Роман. 1982; Големият поход. Роман за юноши. 1983; Южнобългарска хроника. Май – декември 1885. Роман. 1984; Виа мала. Роман. 1985; Хайдут Велко. Биогр. роман. 1985; Вълчановият мост. Роман за юноши. 1987; Денят на изкуплението. Роман-диптих. 1988; Пътят на потерята. Роман. 1988; Хайдути шетат по море. Роман за юноши. 1988; Алеко Константинов. Роман. 1989; Кървави вървища. Бунтовен летопис. 1989; Прадеди и правнуци. Романи. 1990. Размирна година. Роман за юноши. 1990.

С. Беляева

МАРАНГÒЗОВ, Николай /псевд. на Николай Цанев Нейков/ /2.I.1900, с. Късовци, дн. към Плачковци – 3.XI.1967, София/. Учи в колиби Нейчовци, Лов. област, и в Трявна, завършва Априловската гимназия в Габрово /1920/. Учител в Садово /1921–22/. Следва архитектура и същевременно работи в Дрезден и Берлин /1923–32/. Архитект на свободна практика /от 1932/, архитект във „Въздушни войски“ /1942–43/, в „Балкантурист“ /1946–47/; гл. ред. /1958–65/ на́ сп. „Картинна галерия“. По негови проекти са построени аерогарата в София, първите хотели в курорта „Дружба“ /дн. „Св. Константин“/ край Варна и др.

За пръв път печата през 1908 във в. „Славейче“ /Казанлък/. Като гимназист редактира сп. „Луна“ /Габрово, 1919/. Сътрудничи на вестниците „К'во да е“, „Литературен критик“, „Студентска борба“, на списанията „Златорог“, „Смях и сълзи“, „Стара планина“, „Летец“, „Сердика“ и др., на нем. сп. „Der Sturm“. М. е автор на стихотворения и поеми в клас. и свободен стих. Обогатява жанрово бълг. поема с редица разновидности – поема-репортаж, поема-пътепис, поема-легенда, автобиогр. поема и др. Тематичният обхват на поезията му е широк: от селския примитив и дивата природа до урбанистичния пейзаж и завоеванията на техн. цивилизация; от интимните трепети до гражд. и социалните вълнения, войната и следвоенните промени; от фолклорните предания и легенди до култ.-истор. мотиви; от съприкосновението с корените до „интериорите“ на отчуждената и скептична душа. Творческата еволюция на М. е показателна за тенденциите в бълг. литература след I световна война – от символизма през постсимволистичните авангардни търсения на 20-те и 30-те г. до реализма с подчертано демократ. насоченост. Ранните му стихове, отпечатани в стихосб. „Под разцъфналите липи“ и в сп. „Луна“, са повлияни от символизма. Цикълът „Хербарий“ /1919–22/, включен по-късно в сб. „Годишни кръгове“, е колкото в схемата на символистичната поетика, толкова и опит за пародийното ѝ преодоляване. Стремежът към новаторство намира завършен худ. израз в стихосб. „Нула. Хулигански елегии“, издадена в отсъствие на автора от Гео Милев, който измисля заглавието и псевд. Н. Янтар. В бели, скъсени до минимум стихове М. дръзко разрушава традиционните поетични канони, като смесва елементи от полюсните семантични и стилистични равнища в ярка експресионистично-сюрреалистична образност при подчертано иронични, самоиронични и гротескови ракурси. С рядкото споряване на авангардни принципи на формообразуване с елементи на родния примитив стихосбирката дава основание на Гео Милев да отправи известния си апел за „оварварява-

не“ на бълг. поезия. Лириката на М. от II пол. на 20-те и I пол. на 30-те г. продължава линията на „Нула“, като обединява похвати на експресионизма, сюрреализма и футуризма. Към края на 30-те г. елитарната в зародиша си теза за първичното като израз на универсално човешкото се преражда у М. в народностно-демократ. естетика и поетика. Поемите „Легенда за село Късовци“ и „На повратки в село“ са поврат към традиционната реалистична образност и силаботоническия стих, към популярно изкуство. Добилата широка известност „На повратки в село“, някои от покъсните поеми и стихотворни цикли – „Заник и поник в Балкана“, „Родословие“, редица от стихотворенията за деца се отличават с топлота и непосредственост, пластични образи и вкус към автентичното. Народопесенната им мелодика и етнографският колорит на словото са поредната модификация на онази характерна черта, която свързва разнопосочните дирения на поета – стремеж към създаване на родно изкуство. М. превежда главно поезия – произведения на З. Н. Гипиус, С. П. Шчипачов, Н. С. Тихонов, А. Т. Твардовски, К. В. Симонов, Р. Гамзатов, Й. Бехер, М. Цимеринг, В. Незвал и др. Др. псевд.: Валерий Есен, Любокрас, Николаус.

СЪЧ.: Под разцъфналите липи. Стихотворения /с псевд. Любокрас, в съавт. с Ванимил, псевд. на Димо Димитров/. 1918; Нула. Хулигански елегии /с псевд. Н. Янтар/. 1923; На повратки в село. Лирич. поема. 1940 /1942, 1946, 1960/; Легенди. Поеми. 1943 /1947/; Ковачница на мира. Стихотворения. 1944–1947. 1947; Повест за бялата кооперация. Поема. 1947; Годишни кръгове. Стихове и поеми. 1919–1943. 1948; Жива легенда. Стихове. 1950; Приказен град. Стихове. 1960; От Ярлово до Воронеж. Пътеписна поема. 1951 /1955/; Писмо от Артек. Стихове за деца. 1951; Чехословашка рапсодия. Стихотворения и поеми. 1952; 2 юли. Лирич. репортаж. 1953; Пионерски пост. Стихове за юноши. 1954; Тринадесет есени. Лирич. хроника. 1954; Цвятко с татко с камион. 1954; На отечествен пост. Стихотворения. 1955; Заветен път. 1957; Рилското море. Поема. 1957; Избрани стихотворения и поеми. 1958; Паметен ден. Приказка в стихове. 1958; Щастлива година. Стихотворения. 1959; Крилатото звено. Избр. творби за пионери. 1960; Избрани произведения. 1961; Къщата с червеното мушкато. Разказ за Г. Димитров. 1962; Заник и поник в Балкана. Поема. 1963 /1966/; Запролетена родина. Стихотворения. 1965; Кремиковска приказка. Поема за пионери. 1965; Русия въжделена. Лирич. хроника в 9 цикъла. 1965; На повратки в село. Заник и поник в Балкана. 1966; Сурвакари при Дядо. 1966; Сама китка. Стихотворения за деца. 1967; Родословие. Поема. 1969; Стихотворения и поеми. 1981.

ЛИТ.: М о ч у р о в, Ат. Николай Марангозов. Лит.-крит. очерк. 1964.

Цв. Атанасова

МАРАНГÒЗОВ, Цветан Николаев /3.X.1933, София/. Син на поета Н. Марангозов. Започва творческия си път с разкази, които публикува във в. „Литературен фронт“, в списанията „Пламък“ и „Септември“. С цената на компромис – финал според матрицата на соц. реализъм, успява да издаде романа „Безразличният“, изобличаващ комунизма като философия и реализация. През 1960 емигрира във ФРГ; понастоящем живее и работи в Германия. Изявява се като автор на радио- и телевизионни пиеси, сценарист и режисьор на игрални и късометражни филми, продуцент, композитор, „минезингер“, автор на видео-концепции. През 1990 отново се завръща на бълг. лит. сцена – вече като поет. Печата във вестниците „Век 21“, „Литературен вестник“, „Литературен форум“ и др. „Безразличният“ е синтетичен психол. роман, духовна автобиография на М. Лично изстрадана, драмата на индивида в ком. общество е изобразена с модерни за времето пластични средства, свидетелстващи не само за таланта, но и за широката естетическа култура на младия автор /романът е датиран: април'56/. Композицията е подчинена както на чисто белетристични, така и на музикални принципи. Благотворно влияние върху структурирането на творбата са оказали и уроците на модерните течения във визуалните изкуства. Притиснат от изискванията на цензурата, за да не убие или охули своя двойник – главния герой на романа, белетристът е принуден да го „спаси“ в типичен за соц. реализъм маниер – „еволюция“ от буржоазния индивидуализъм към соц. колективизъм. Натрапен, завършекът е като кръпка в тъканта на повествованието, чийто обертон е драмата на бълг. духовен елит, подложен на геноцид от една абсурдна социална система. Епилог на тази драма е появилата се 30 г. по-късно поезия на М. Лирич. субект, намерил някога физически излаз от „лабиринта на Страха“, психически завинаги ще се лута в него: дамгосани са спомените, поривите, душевността му. Оттук – невъзможността за съзерцаване на чистата красота и характерната за худ. поглед на поета естетизация на грозното, на отвратителното, както и безусловната антипатетичност. Иронично-скептична, парадоксално-афористична, мисълта на автора въвлича в едно перпетуум-мобиле, размества антиподите, релативизира всяка истина, подлага читателя на непрестанна интелектуална и естетическа провокация. Саморазголваща, поезията на М. регистрира не емоционалната, а мисловната експресия, отразява задъхания ритъм на едно дисхармонично съзнание в метафори-антитези, в гротесково изострени контрасти.

СЪЧ.: Безразличният. Роман. 1959; Децата на Русо. Сти-

хотворения. [1991]; Биография на сянката. Поема. 1991; Маймуните на радостта. Стихотворения. 1991.

Цв. Атанасова

МÀРКОВ, Георги Иванов /1.III.1929, с. Княжево, дн. квартал на София – 11.IX.1978, Лондон/. Завършва Първа мъжка гимназия в София /1947/. През 1947–50 учи във Висшето техн. у-ще в Русе, завършва индустриална химия във Висшия химико-технологически и металургичен ин-т в София /1952/. Инженер-технолог в ДИП „Победа“ /от 1952/, преподавател в Техникума по керамика и стъкло в София. През есента на 1948 заболява от туберкулоза, през 1958 е пенсиониран по болест. Зав. отдел в изд. „Народна младеж“ /1969/. Емигрира от Б-я на 15 юни 1969. Няколко месеца е в Италия при своя брат, след което се установява в Лондон и постъпва на работа в бълг. секция на БиБиСи. Сътрудничи с очерци, коментари и критични бележки на Радио „Дойче веле“ /Кьолн/, по-късно и на „Свободна Европа“ /Мюнхен/, където неговите „Задочни репортажи за България“ са предавани по един път седмично в продължение на 2 г. /1977–78/. В Б-я е осъден на 6 г. лишаване от свобода. След многобройни заплахи, че ще бъде убит, ако не спре своите репортажи, на 7 септ. 1978 срещу М. е извършено покушение на лондонския мост „Уотърлу“, 4 дни по-късно умира в лондонска болница. След период на пълно игнориране на името и творчеството на М. в Б-я, на 28 дек. 1989 Управителният съвет на СБП приема с пълно мнозинство предложението на Изпълнителното бюро на съюза да бъде възстановено посмъртно писателското име на М. и да се направят постъпки за изясняване на обстоятелствата около смъртта му. От 1990 по „случая Георги Марков“ се води следствие. М. е удостоен посмъртно с наградата на МОЖ /1991/.

М. дебютира във в. „Народна култура“ /№ 631, 7 юли 1951/ с разказа „Рекордьорът на уиски“. До края на 50-те г., когато излизат първите му книги, публикува разкази и очерци в пер. печат /предимно във вестниците „Литературен фронт“, „Вечерни новини“, „Труд“ и в сп. „Септември“/. 60-те г. са период на усилени творчески търсения. Освен с разкази и очерци М. присъствува в лит. живот с нови жанрови форми: романа „Мъже“ /появил се първоначално в сп. „Септември“, 1961, № 6–12, и получил наградата на СБП за най-добър съвр. роман/, новелите в сб. „Анкета“, „Портретът на моя двойник“ и „Жените на Варшава“. В тях се утвърждава героят-позиция, чиито духовни измерения са в процес на непрекъснато себеотстояване в кризисни за личността моменти, и едновременно с това ориентацията към универсална човешка проблематика. М. проявява афинитет и към драматургичния и филмовия дискурс, резултат на което са многобройните му пиеси и сценарии за филми. Предпоставките за тези разнородни реализации на творческите му интенции се крият до голяма степен и в особеностите на повествователния му стил, близък до стила на драматурга, поради което някои от тези творби /пиесата „Асансьорът“, сценариите за филмите „Мъже“ и „Анкета“/ следват появилите се вече едноименни лит. произведения. От своя страна пиесите на М. създават около себе си своеобразно релационно поле, което имплицира обтегнатите отношения между властта и отклоняващия се от нейните предписания авторов дискурс. През 1966 пиесата „Да се провреш под дъгата“ е спряна на 13-ото ѝ представление. В. „Работническо дело“ я представя в уводна статия като „чужда на българските зрители“, режисьорът и част от актьорския състав /Театър на нар. армия/ са уволнени и изселени от София за 2 г. Подобна съдба има и пиесата „Комунисти“, възложена на М. от К-та за изкуство и култура по случай 25-год. от 9.IX.1944. При работата над пиесата, замислена и осъществена като строго докум. творба за антифашистката съпротива, М. има възможност да работи с архива на МВР в продължение на 6 месеца. Това му помага да оформи образа на началника на отдел „А“ в Дирекцията на полицията – Н. Гешев, превърнал се в главен персонаж на пиесата /по-късно и в сценария на телевизионния сериал „На всеки километър“/. Пиесата е поставена в театър „Сълза и смях“ и спряна веднага след закритото ѝ представление „заради потискащо въздействие“. Спряна е и пиесата на М. „Аз бях той“ след закритата премиера на 15 юни 1969 в Сатиричния театър – деня, в който авторът взима съдбоносното решение да напусне Б-я. Макар и заплашена от подобна участ, пиесата „Атентат“ /играна на 2 юни 1969 в Нар. театър/ печели I награда на театр. преглед за 1969.

Не всички текстове, писани от М. в Б-я, стигат до своята аудитория. След отказа на Сатиричния театър да постави осъществената съвм. със Ст. Цанев драматизация по дневника на Б. Филов /„Дневникът или девет заседания за спасяването на България“, 1969/ пиесата се разпространява единствено сред приятели. Незавършено остава либретото за мюзикъла „Зиг-заг“, което М. пише също в съавт. със Ст. Цанев. Романът „Покривът“ – резултат от впечатлението, което оставя у М. падането на покрива на прокатния цех на ДМЗ „Ленин“ през 1959, интерпретирано от автора не само като документ, но и като алегория на разрухата, е оставен за по-добри времена и непубликуван приживе. Части от първия вариант на романа са публикувани във в. „Литературен фронт“ /№ 17, 26 апр. 1990/.

БАН
Институт за литература
БИБЛИОТЕКА

След установяването си в Лондон М. пише пиесата „Архангел Михаил“ /1970/, с която печели награда на фестивала в Единбург през 1974, както и новели в съавт. с Дейвид Филипс /„Достопочтеното шимпанзе“ и др./. До смъртта си пише очерци, есета и репортажи, репрезентиращи съвр. култ. и полит. действителност в Б-я, по-голямата част от които са добили популярност под наслова „Задочни репортажи за България“. Откритата и смела гражд. позиция, която М. заема в тях, осмисля концептуално гледната точка в репортажите и прави известно името на автора. През 1980 основаният фонд „Георги Марков“ издава в Цюрих излъчените по „Свободна Европа“ репортажи на бълг. ез. /в 2 т., с предг. от П. Семерджиев/. Преведени на англ. ез., те излизат през 1983 в Англия, през 1984 – в САЩ /с предг. от съпругата на писателя – Анабел Марков/. Едва през 1990 „Задочни репортажи за България“ се появяват в родината на писателя, а с помощта на поета Ст. Цанев е издадена и част от ръкописното наследство на М. – есета и очерци, писани в последните години на живота му /„Когато часовниците са спрели“/.

СЪЧ.: Цезиева нощ. Повести. 1957; Победителите на Аякс. Научнофантастичен роман. 1959; Анкета. Новели. 1961; Между нощта и деня. Разкази. 1961; Мъже. Роман. 1962 /1963, 1990/; Госпожата на господин търговеца на сирене. Пиеса. 1963; Последният патент. Комедия в 7 карт. 1965; Да се провреш под дъгата. Пиеса в 5 карт. 1966; Кафе с претенция. Комедия в 2 д. 1966; Портрет на моя двойник. Новели. 1966; Асансьорът. Пиеса в 2 ч. 1967; Калай. Комедия в 5 карт. и епилог. 1967; Атентат в затворената улица. Пиеса. 1968; Жените на Варшава. Разкази и новели. 1968; Аз бях той. Комедия в 2 ч. 1969; Комунисти. Пиеса. 1969; The Archangel Michael. /Пиеса в 2 д./. London, 1970; Задочни репортажи за България. Zurich. 2 т., 1980–81; С., 1990; Литературни есета. Париж, 1982; С., 1990; The Truth that Killed. 1984; Когато часовниците са спрели. Нови задочни репортажи за България. 1991.

М. Дачев

МÀРКОВ, Георги Митрев /9.II.1927, Тополовград – 16.V.1987, София/. Завършва гимназия в София /1947/ и бълг. филология в Соф. ун-т /1951/; асистент /от 1951/, доц. /1967/ и проф. /1975/ в Катедрата по теория на литературата в Соф. ун-т, на която е и ръководител /1972–87/. През 1966 защитава канд. дисертация на тема „Поезията на Димчо Дебелянов“. Лектор по бълг. ез. и литература в ун-та в Гьотинген, ФРГ /1970–72/. Ред. /1963–70/ в сп. „Септември“, директор на Центъра за лит. проучвания при СБП /1974–75/, зам. гл. ред. /1976–81/ на сп. „Съвременник“.

За пръв път печата през 1947 във в. „Стожер“. Работи в областта на лит. история, теория и критика. Монографичните му изследвания за Д. Дебелянов и Гео Милев поставят проблеми на творческия процес, на личностната позиция, светогледа и метода във връзка с общокултурно развитие и лит. явления. М. обръща особено внимание на идеологическото начало и на обществ. изяви на двамата поети. В теоретичен план изследва съотношението между жизнена и худ. правда, проблеми за характерите в лит. произведения, методологически въпроси на худ. интерпретация и на литературоведското мислене. Проучва и преценява делото на мнозина бълг. литературоведи и критици, критикува непълноценни изяви и едностранни подстъпи. Съст. на „Литературен архив. Т. 2. Гео Милев“ /1961/, „Българска възрожденска критика“ /1982/, „Българската литературна критика за Гео Милев“ /1985/, фототипно издание на сп. „Пламък“ /1987/. Участвува в ред. колегии на съчинения на Д. Дебелянов /1970/, Гео Милев /1965, 1971, 1976/, Д. Благоев /1974/.

СЪЧ.: Въпроси на литературния анализ. 1962; Димчо Дебелянов. Лит. очерк. 1962 /2 прераб. изд. под загл. „Поезията на Димчо Дебелянов“. 1966/; Гео Милев. Творчески портрет. 1964 /1975, 1985/; Жизнена правда и художествена правда. 1967; Литературни етюди. 1969; Методологически въпроси на литературната история. 1971; Димчо Дебелянов. 1974; Неспокойна критика. 1975; Теория, критика, литературна история. Избр. произведения. 1977; Основи на литературознанието /в съавт. с Ив. Попиванов/. 1978 /1980/; Студии за българската критика. 1983; За методологията на литературната история. 1983; Литературна теория /в съавт. с Ив. Попиванов/. 1984; Димчо Дебелянов. Творчески портрет. 1984; Битка за литературни принципи. Избр. произведения. 1987; Творби и критика. Избр. произведения. 1987; Неспокойни пътеки. Лит.-истор. изследвания. 1990.

Ив. Попиванов

МАРКÒВСКИ, Венко /псевд. на Вениамин Миланов Тошев/ /5.III.1915, Скопие – 7.I.1988, София/. Учи гимназия в Скопие; през 1934 е арестуван за участие в организация за освобождение на Македония. През 1937 идва в София, полага зрелостен изпит в I мъжка гимназия. Следва слав. филология в Соф. ун-т /1938–41/. Чл. на Македонски лит. кръжок. През 1941 е арестуван за публикуването на поемата „Бие дванаесе“ /с псевд. Илинденски/, в която предрича падането на хитлерофашизма; изпратен е в концлагерите „Гонда вода“ и „Кръсто поле“ /юни 1941 – юни 1943/. Поради заболяване от туберкулоза го прехвърлят в санаториум в с. Искрец, Соф. област. През авг. 1943 отново е арестуван и съден за неявяване пред военна комисия, обжалва присъдата и през същия месец с жена си и 4-год. си син се присъединява към македонски партизани. Чл. на Гл. щаб на народоосв. войски и партизанските отряди в Македония. Съю-

зен нар. представител в Нар. скупщина в Белград /отначало нелегално организирана в Яйце/ – през 1943–49. Участвува в нелегалното правителство на Македония /1944–45/. Депутат в Нар. събрание в Скопие /1945–49/. Работи в култ. отд. на М-вото на просветата на Македония /1946/. През 1948 е под домашен арест, през септ. 1949 е арестуван заедно със семейството си, освободен през 1951. Драматург на Нар. театър в Скопие /1953–55/. През 1956 е арестуван и осъден на 5 г. лишаване от свобода заради поемата „Съвремени парадокси" /1955, с псевд. Леопарди/. Изтърпява присъдата в затвора на о. Голи оток. През 1965 се преселва в Б-я. Нар. представител /от 1970 до смъртта си/. Акад. /1979/.

М. е автор на стихове, поеми, балади, елегии, легенди. Поезията му звучи мажорно и патетично, наситена е с революционна романтика и социална идейност. Още първите му книги – „Народни бигори – на майчин език", „Съдбата на поета Данте Алигиери" и „Огинот", го представят като самобитен поет и привличат вниманието на лит. общественост. В отзивите си за него творци като Т. Траянов, Н. Лилиев и др. отбелязват дарованието му и умелото използуване на велешко-скопския диалект. Голяма част от произведенията му са равносметка на изминатия жизнен път, на личната съдба, изпълнена с трагични моменти от антифашистката съпротива. С гражд. и патриотично чувство, със съзнание на наследник на истор. традиции на бълг. нация поетът отразява съдбовни моменти от живота на народа и неговия революционен подвиг. Някои от творбите му са в духа на античните трагедии; нац. епос „Предания заветни" е монументално епическо отражение на истор. развитие на бълг. народ. М. е автор и на емоционална интимна лирика; обогатява баладичния жанр, създава творби, следващи фолклорния модел, съчетава фантастичното с реалното, одухотворява природните и обществ. явления, а хиперболизацията е един от основните му худ. похвати. Има безспорни постижения в използуването на сонетния венец. Сонетните му венци се отличават със стройна композиция, с яснота и конкретност на мисълта, с емоционално-нравствени внушения. Характерни за цялата му поезия са простотата на сюжета в съчетание с патетика в изказа, разнообразие на ритмиката и римата /особено вътрешните рими/, пъстрота на езиковите средства, звукописът, самобитният език – съчетание между нар. езикова стихия и собствено словотворчество. Публиц. му книга „Кръвта вода не става" е отговор на опитите за фалшифициране на бълг. история. Колумбийският ун-т в САЩ издава на англ. ез. мемоарната му книга „Голи оток – остров на смъртта. Дневник в писма". В 4-томните избр. съчинения, издадени по повод 70-год. на поета, за пръв път са публикувани в Б-я поемите му „Мойот монолог" и „Над пламнати бездни". Неотпечатан остава сб. с елегии „Всемирът". М. превежда произведения от рус. /Б. Пастернак и др./, словен. /Ото Жупанчич, Назор и др./, итал. и фр. ез. /оперни либрета за Скопската опера/. Негови творби са преведени на араб., англ., исп., ит., нем., португ., рус., унг., хинди, яп. и др. езици.

СЪЧ.: Народни бигори – на майчин език. Стихотворения. 1938; Огинот. 1938; Съдбата на поета Данте Алигиери. Сонетен венец. 1938; Лулкина песна. Стихосбирка. 1939; Гоце. Поема. 1940; Илинден. Поема. 1940; Луня. 1940; Македонска лирика. 1940; Чудна е Македония. Поема. 1940; Бие дванаесе. 1941; Епос. 1944; На исток. Сонетен венец. 1944; Орлицата. Поеми и стихотворения. /С предг. от Т. Павлов/. 1944 /1950, 1966/; Партизани. Спев во 3 дела. 1945; Гламји. 1945; Климе. 1945; За родния кат. Пиеса в стихове. 1946; На прагот. Роман в стихове. 1946; Порои. Стихосбирка. 1946; Гоце. Трагедия в стихове. 1951; Сборник стихове. 1953; Над пламнати бездни. 1954; Сказна за резбарот. 1954; Съвремени парадокси. 1955; Диалог. Стихове. 1967; Епопея на незабравимите. Стихотворения. 1967; Кормилото на историята. Поема. 1967; Истината е жестока. Стихотворения. 1968; Мойот монолог. Поема. 1968; По твоя път. Поеми и стихотворения. 1969; Легенда за Гоце. Нар. трагедия в стихове. 1970; Партийо, тебе славим. Поема. 1971; Помни. Стихотворения. 1973; Избрани произведения. В 2 т. 1975 /1976/; Сплотените ръце са несломими. Стихове. 1975; Стихове за СССР. 1977; Предания заветни. Бълг. епос. 1978 /допечатка 1979/; Писмо до другарката. Стихове. 1979; Космонавтът. Необикновен сонетен венец. 1981; Съдбовни мъченици. Сонетни венци. 1981; Бунтовни вощеници. Сонетни венци. 1983; Вековни върволици. Обърнати сонетни венци. 1984; Избрани произведения. В 4 т. 1985; Български балади. 1986; Чернобил. Елегии. 1987.

ЛИТ.: П а в л о в, Т. Поезията на Венко Марковски. Крит. очерк. Печатни и писмени отзиви. 1939.

Ил. Костова

пог. 9.1.1999

МАРКÒВСКИ, Георги Борисов /31.I.1941, с. Василовци, Михайловгр. област/. Завършва гимназия в Лом /1959/ и бълг. филология в Соф. ун-т /1963/. Работи в окр. к-т на ДКМС в Михайловград /1967–68/, във „Фармахим" /1968–69/. Ред. /1970–73/ във в. „Студентска трибуна", зав. ред. в изд. „Народна младеж" /1973–79/, зам.-зав. отд. „Култура" /1979–80/ във в. „Работническо дело", ред. /1980–88/ в сп. „Септември" и гл. ред. /1988–90/ на сп. „Отечество". Ръководител на ИК „Сребърен лъв" /от 1992/.

М. навлиза в бълг. худ. проза с няколко сборника с новели, разработващи нравствено-етичните проблеми на човека от II пол. на XX в. Те открояват особеностите на наративната му поетика –

доминация на худ. фикция през преход от битово-реалистичния към условно-алегоричния изказ, подчертан стремеж към експеримент с традиционните култ. и худ. модели /сюжети, стилове, похвати, идеологеми/, разискване на една основна теза чрез прякото авторово присъствие в текста, което организира разнороден худ. материал /„Приказка за щастието“, „Повест за Истатко Бирков“ и др./. По-късно М. се насочва към романното повествование. Романите „Хитър Петър“ и „Разказвачът и смъртта“ изследват – първият в исторически, вторият в съвременен план, автономността на таланта във взаимоотношенията му с властта. Те провокират традиционния рецептивен хоризонт на читатели и лит. критици, предизвикват остра полемика във връзка с утвърждаването на един нов подход в съвр. балг. белетристика: концептуално-филос. изграждане на наративния текст посредством пародийното, притчово-алегорично пресемантизиране на културно-истор. традиция. Това са романи на усложнения полифоничен изказ, конструиран чрез използуването на различни худ. системи и култ. кодове с оглед по-цялостното осветляване на поставената тема. В „Хитър Петър“ се преобръща фолклорната и средновековно християнската традиция /цитати, образи, техн. конструкции/, за да се обогати художественият и социално-истор. образ на един нац. герой, да се потърсят нови измерения на духовните корени на нацията. В „Разказвачът и смъртта“ целенасочено се демаскира митологемата за „елитарно“ изкуство. М. е автор на сб. с етнографски разкази за деца „Селски календар“, на кн. „Достойно ест“ – личен прочит на класици от балг. литература, на „Триножник“ – опит за лична равносметка на автора. Обнародва в пер. печат интервюта, лит. рецензии, публиц. материали. Романът на М. „Хитър Петър“ е преведен на нем. и рус. ез. Отделни негови новели са публикувани в Англия, Индия, Мексико, Унгария, Чехия и др. страни.

СЪЧ.: По желязната стълба. Новели. 1971; Успоредни светове. Новели. 1975; Както за праведник, тъй и за грешник... Новели. 1978; Хитър Петър. Роман. 1978 /1980, 1985, 1988/; Селски календар. Книга за земеделски работи, за народни празници и за детски игри. 1980 /1987/; Кълна се в лукавия. Новели. 1981 /1986/; Разказвачът и смъртта. Роман. 1985; Достойно ест. Похвално слово за българската литература. 1986; Триножник. Размисли за живота и смъртта, за литературата и за себе си. 1990.

М. Иванова

МАРКÒВСКИ, Миле /Милан/ Венков /14.IV.1939, София – 12.IV.1975, София/. Завършва гимназия в Скопие /1957/ и философия в Скопския ун-т /1962/. Гл. ред. /1965–68/ на в. „Наш свят“ към изд. „Детска радост“ – Скопие; зам. гл. ред. /1968–75/ на в. „Септемврийче“.

В прозата на М. с ирония и моралистичен патос се отрича консуматорството и бездушието на съвр. човек, откъснал се от корените си. Изразен е стремежът на автора към разкриване на доброто у човека. Преплитат се лиризъм, драматизъм и дълбоко психол. подтекст на вътрешния монолог. Нравствен максимализъм проличава и в книгата „Непресъхнали кандила“, където М. търси в различни епохи от миналото вечните измерения на човешкия дълг и отговорност. Героите му, особено в приказките и романите за деца, са мечтатели, отзивчиви към чуждите грижи и болки. Основните житейски истини и проблеми и социалният заряд на творбите умело са приспособени към детските представи и понятия /най-често чрез преплитане на приказното и реалното, смешното и сериозното/. М. общува с детето интуитивно, сякаш сам е носител на детска душевност. Композицията на приказките му е непреднамерена, ситуациите – пластично изобразени, одухотворени са дори обикновените предмети. Диалогът е сгъстен, лаконичен, пейзажът – причудлив. Авторът непрекъснато изненадва с богатата си поетична инвенция, с неочакваната метафоричност, сполучливо пречупена през детския свят. Разказва сладкодумно и емоционално, със съпричастност и лирич. мекота, ненатрапчиво провокира съзнанието и обогатява мисленето на малкия читател, като съчетава съвр. светоусещане с богатата балг. приказна традиция – фолклорната и най-вече тази на А. Каралийчев. Творби на М. са преведени на нем. и сърбохърв. език.

СЪЧ.: В неделя след обед. Разкази за деца и юноши. 1964; По детските пътеки. 1965; Малко за Рамче. 1966; Тиха дълга нощ. 1968; Въздух с пенсия. 1969; Град Приказка. 1969; Котката и канарчето. 1971; Гъба под чадър. 1972; Непресъхнали кандила. 1974; Пясъчко. Приказен роман за деца. 1974 /1977/; Приказки от осмия ден. 1975; Приключенията на една гладна писалка. 1975; Рамче и слънцето. Приказки. 1975; Вълшебникът ни очаква. Приказки. 1976 /1983/; Твърдоглаво време. Хумористични разкази. 1985; Забавните приключения на Весел Мечо. Истории в картинки. 1986; Пясъчко. Едни такива приказки. 1989.

Ил. Костова

МАРТѝНОВ, Иван /псевд. на Иван Цеков Георгиев/ /11.I.1912, Ловеч – 11.IV.1991, София/. Завършва гимназия в София /1932/, следва слав. филология в Соф. ун-т /1932–34/; изключен за антифашистка дейност. Работи като книговезец, машинописец, словослагател, журналист. Многократно е арестуван и съден като антифашист. Един от основателите на Съюза на трудовоборческите

писатели /1931/ и на лит. кръжок „Хр. Смирненски“ /1933–41/. Отг. ред. /1932–43/ на в. „РЛФ“. През II световна война е доброволец на фронта /1944–45/, гл. ред. на армейския в. „Фронтовак“. През 1944–46 е завеждащ отд. във в. „Отечествен фронт“, през 1946–49 – във в. „Работническо дело“, гл. ред. /1949–63/ на сп. „Славяни“.

Първата публикация на М. е стихотворение в ученическия в. „Струя“ през 1929. Първият му разказ е отпечатан през 1930 във в. „РЛФ“. Дебютната му книга с разкази „Фронт“ е инкриминирана от полицията, а писателят е осъден по ЗЗД на 3 г. лишаване от свобода. М. сътрудничи на лит. и пер. печат. Той е белетрист с трайни интереси към социалните проблеми. Разказите му, повестта „Богородинският панаир“, романът „Мансардата“ го характеризират като познавач на живота на бедните слоеве на обществото, като разказвач с верен усет за детайлите на бита. Творчеството му се отличава с искреност и непосредственост. Впечатленията си от II световна война пресъздава в романа „Драва тече през славянски земи“. Следвоенните творби на М. са насочени към осмисляне на новата действителност, която писателят разбира като изграждане на безкласово, социално справедливо общество. Автор е на мемоарни творби, на произведения за деца. Книги на М. са преведени на пол., рус. и др. езици. Др. псевд.: Ваню Ц., Иван Заводски, Ванка Шойлев и др.

СЪЧ.: Фронт. Разкази и репортажи. 1933; Стока без купувачи. Разкази. 1937; Богородинският панаир. Повест. 1939; Мансардата. Роман. 1942 /1973, 1976/; Майчини ръце. Разкази. 1945; Герой. Разкази. 1946; Драва тече през славянски земи. Роман. 1946 /1952/; Пленникът. Новела. 1947; Малкият ятак. Повест. 1948 /1949/; Миньори. Разкази. 1950; Неописан подвиг. Очерци. 1951; Младост. Роман. 1952; Под земята. Разкази и повести. 1952; До последния дъх. Разкази. 1953; Разкази и повести. 1954; Локомотив 0027. Разкази за деца. 1955; Шипковият храст. Разкази. 1956; Новият град. Роман. 1957; Разкази за Антон Белин. 1957; С чисто сърце. Повест за деца. 1958; Пролет мила. Избр. разкази за деца и юноши. 1960; Вечният огън. Роман. 1961; Избрани произведения. 1961; При свои и чужди. Разкази и повести. 1962; Дневна светлина. Роман. 1963; Братя. Повест. 1965 /1970/; Крилете на Икар. Драма. 1965; Дъждовно лято. Роман. 1966 /1969/; Зима. Разказ. 1966; Със стрелката на часовника. Спомени. 1966; Нощта е дълга. Роман. 1967 /1972/; Преди да обраснат с трева. Избр. военни разкази. 1967; Художникът и момичето. Разкази. 1967; Огнено кълбо. Роман. 1968 /1971/; Утринно сияние. Роман. 1968; Избрани произведения. Повести и разкази. Т. 1–2. 1971; Момчето от малкия град. Повести. 1971 /1978/; Синя кръв. Роман. 1974 /1978/; Цветове на надеждата. Повести. 1975; Късове от моя живот. Спомени. 1977; Белият кон. Разкази. 1978; Портрет от натура. Роман. 1979; Главното направление. Статии и спомени. 1979; Нестригани спомени. Разкази и случки от войната. 1980 /1986/; Победителката. Роман. 1981; Пътища и срещи. Автобиогр. хроника. 1981 /1985/; Големият град. Роман. 1981; Избрани произведения. В 2 т. Т. 1. Голямото изпитание. Т. 2. Енциклопедия на нравите. 1982; Година на гневното слънце. Разкази и новели. 1982; Чудесна сплав. Роман. 1983; Лула на дружбата. Избр. военни разкази. 1984; Слънцето няма да угасне. Роман. 1985; Южният фронт. Разкази. 1987; Жестоки илюзии. Новели. 1988; Седемдесет и два бода. Повести и разкази. 1989.

ЛИТ.: Иван Мартинов. Библиографски материали по случай 60-годишнината му. 1972; Я н ч е в, Т. Иван Мартинов. Лит. анкета. 1986; Я н ч е в, Т. Иван Мартинов. Лит.-крит. очерк. 1987.

К. Янева

МАРЧÈВСКИ, Марко /псевд. на Марко Маринов Марков/ /1.X.1898, колиби Марча, дн. към Дряново – 10.IV.1962, София/. Учи в Дряново, но не завършва поради материални затруднения. След апр. 1925 е арестуван. Емигрира през Гърция в СССР. Работи в ленинградския в. „Вечерняя красная газета“, ред. в бълг. сектор на Държ. изд. на нац. малцинства в Харков. Завършва Лит. ин-т „Т. Г. Шевченко“ в Харков и аспирантура по история на бълг. литература. Лектор по бълг. литература в Харковския журналистически ин-т. През 1934 се завръща в Б-я. Арестуван за комунистическа дейност и интерниран в концлагерите „Кръсто поле“ /1941/ и „Св. Кирик“ /до 1943/. До 9 септ. 1944 е нелегален. През 1944 редактира с К. Калчев сп. „Весело другарче“; през 1946 /с Д. Пантелеев/ – в. „Лост“. Ред. в изд. „Народна младеж“ /1947–48/, през 1952–54 – в сп. „Септември“. Доц. по история на рус. и съв. литература във ВИТИЗ /1951–61/. Сътрудничи на лит. пер. печат.

Започва лит. си дейност през 20-те г. със стихове в сп. „Българан“, вестниците „К'во да е“, „Възход“. През 1924 участвува в редактирането и сътрудничи на списание „Пламък“. През 30-те г. пише статии, разкази, очерци в левия пер. печат – „РЛФ“, „Поглед“, „Щит“, „Кормило“, „Вик“ и др. Първите си книги издава в СССР на бълг. ез. – сборници с очерци за Септ. въстание /1923/, за живота на бълг. преселници в Южна Русия. В Б-я описва преживяванията си в СССР /„Осем години в Съветския съюз“/. Изявява се и в областта на детско-юношеската литература. Става популярен с творби за участието на деца и юноши в антифашистката борба /„Сините скали“, „Митко Палаузов“/ и с приключенския роман „Остров Тамбукту“. Автор на енциклопедични издания. Превежда творби от М. А. Шолохов, М. Горки, И. Илф и Е. Петров, А. П. Гайдар, Ж. Верн и др. Псевд.: Марчо Марчевски, Марчо-Марча, Панкрас, Щастлив нещастник и др.

БАН Институт за литература БИБЛИОТЕКА

СЪЧ.: Бунт. Разкази. 1930; Окървавената Огоста. Разкази. 1931; В страната на розите. Разкази. 1932; На гурбет. Разкази. 1932; Червеното знаме. Разкази. 1932; Врагове. Роман. 1934; Осем години в Съветския съюз. Кн. 1–2. 1934–35; Утро над полята. 1935; Село. Повест. 1936; Страх. Повест. 1936 /1945/; Заблудени овчици. Разкази. 1938; Калофер войвода. Повест. 1938 /1948/; Руско-български речник. 1938; Малка философско-научна енциклопедия. 1939; Малка литературна енциклопедия /илюстрована/. 2 т. 1940 /Т. 1. 1946/; Практическо ръководство за лесно изучаване на руски език. 1940; Критика на критиците. 1941; Руско-български разговорник. 1945; Септемврийски дни и нощи. Разкази. 1945; Съветски хора. 1945; Хайдути. Пиеса. 1945; Народни приказки. 1946; Съветската култура. 1947; Български народни басни и приказки. 1948; Кой е най-силен. Бълг. нар. приказки. 1948 /1955/; Сините скали. 1948 /1949, 1955/; Дядо за риба. Приказка за деца. 1949 /1955/; Героите на Белица. Роман. 1950 /1952, 1954, 1964, 1970/; Кирил Христов Киров. Очерк. 1951; Митко Палаузов. Биогр. повест. 1951 /1952, 1953, 1956, 1957, 1962, 1963, 1966, 1969, 1973 /драматизация 1956/; Партийна тайна. Повест. 1948 /1949, 1952, 1953, 1954, 1955, 1965, 1967, 1970/; Остров Тамбукту. Ч. 1–3. 1955–57 /1959, 1970/; Тихо пристанище. Повест. 1956; Повести /Калофер войвода. Страх. Тихо пристанище/. 1959; Тайнствените светлини. Повест. 1958; Диарбекирски заточеници. Роман. 1960; Партизански повести. Сините скали. Партийна тайна. Митко Палаузов. 1960; Джакомо ще стане капитан. Разкази. 1961; Добрата чучулига. Приказка. 1961; В една тъмна нощ. Приключенски повести и разкази. 1962; Златната пещера. Разкази за юноши. 1962; Лоша дума. Приказка. 1964; Партизански повести: Героите на Белица. Партийна тайна. 1974 /1975/.

ЛИТ.: Генов, Кр. Марко Марчевски. Лит.-крит. очерк. 1961.

К. Бъклова

МАТА̀НОВ, Иван Борисов /20.V.1952, София/. Завършва психология в Соф. ун-т /1976/. Ред. във вестниците „Народна младеж“ и „Литературен фронт“, в сп. „Пламък“. От 1986 е зам. гл. редактор на сп. „Родна реч“. Ред. във в. „24 часа“.

Екзистенциалните проблеми на съвр. човек – човешката уникалност, универсалността на смъртта, любовта, отчуждението, магията на словото в истината и лъжата – това са част от темите в поезията на М. В истор. и митологически образи се долавя носталгия по изгубената хармония на миналото; търси се актуален диалог с традицията. С пластична образност и лаконичен изказ М. очертава реалиите на съвременността чрез детайли на делника, изживява спомена като емоционална реалност, иронично отхвърля покоя и примирението. Създава интелектуална поезия на движението и нравственото пречистване.

СЪЧ.: Трима млади поети /в съавт./ Стихове. 1977; Аванс за трубадура. Стихове. 1982; Амнистия. Стихове. 1986; Свидетелства. Стихове. 1990.

Е. Трайкова

МА̀ТЕВ, Павел Христов /6.XII.1924, с. Оризово, Хаск. област/. Завършва гимназия в Чирпан /1938/ и слав. филология в Соф. ун-т /1949/. Работи в КНИК /1949–51/, ред. в Сценарната комисия при К-та за кинематография /1951–56/; зам. гл. ред. /1956–58 и 1964–65/ на сп. „Пламък“, гл. ред. /1964–66/ на сп. „Септември“. Предс. на К-та за изкуство и култура /1966–75/, зав. отдел „Изкуство и култура“ при ЦК на БКП /1975–77/, предс. на К-та за българите в чужбина /1978–79/. Секр. /1958–62/ и предс. /1989–90/ на СБП.

Започва да печата през 1946 във в. „Литературен подем“ /Ст. Загора/. Първоначално публикува бодри и сурови стихове за дълга, наситени с агитационен патос и екзалтираност. Постепенно преодолява еднозначността на ритмуваните лозунги, с които се цели да се изразят полит. вълнения. В книгите „Дълг“ и „С вярата на хората“ стихът му става по-раздвижен и обогатен мисловно, емоционално и образно. Голяма е последвалата еволюция на поета от оголено разсъдъчна и плакатна поезия до лирика на дълбоки изживявания, размисъл и обобщения от нравствен и граждански разред, на искрен и спонтанен порив. От края на 50-те г. лириката му става все по-аналитико-драматична, тревожна и дори меланхолична. В центъра ѝ са нравствените възрения на съвременника за обществена и личностна реализация. Стихотворения на М. са превеждани на много езици. Негови книги са издадени на рус. /„Сигналы сердца“, 1966; „Лирика“, 1968; „Чайки отдыхают на волнах“, 1968/, молдавски /„Суб черул балканик“, 1971/, нем. /„Wie die Möwen ausruhen den Wellen“, 1971/.

СЪЧ.: В строя. 1951; Ясни дни. 1952; В съветската страна. Пътни бележки. 1954; Дълг. 1955; С вярата на хората. 1959; Човешка тревога. 1960; Време, родина, любов. 1962; Родословие. 1963; Прозрения. Избр. лирика. 1965; Чайките почиват на вълните. 1965 /1967/; Стихотворения. 1966 /7 изд. – Библ. за ученика/; За постиженията и перспективите на социалистическата култура в НРБ. 1967; Неоскърбени светове. 1969; За нов подем на културния фронт. 1970; 100 стихотворения. Подбрани. 1970; Избрани стихотворения. 1972; Стихотворения. 1972; Българската художествена култура в изграждането на развито социалистическо общество. 1973; Натрупани мълчания. 1973 /1974, 1981/; Строго лято. Избр. поезия. 1974; Внезапни паузи. 1976 /1980/; Рани и слънца. Избр. стихотворения. 1978; Когато птиците летят по-бавно. 1979; Повикан от щастливи бездни. 1982; Предсказания. Изповеди. Избр. стихотворения. В 2 тома. 1984; Сърдечни затишия. 1985; В часа, когато сенките се раждат. 1987; Ти сън ли си. Любовна лирика. 1989.

ЛИТ.: Сарандев, Ив. Павел Матев. Лит.-крит. очерк. 1974; Георгиева, В. Павел Матев. Лит. анкета. 1985.

Л. Георгиев

МАТЕЕВ, Пантелей /Пантелей Матеев Карасимеонов/ /22.XI.1897, Горна Оряховица – 21.VI.1957, София/. Завършва гимназия във Варна /1916/ и Военното у-ще в София /1918/. Служи като офицер. Следва в Търговско-стопанския отд. на Свободния ун-т в София /1923–27/. След 1944 работи в Бълг. кинематография, Радио София и в ред. на в. „Вечерни новини".

За първи път печата стихове през 1923 във „Вестник на жената". Сътрудничи на леви вестници и списания. Редактира пролетарския лит. в. „Кормило" през 1936 и сп. „Нашето кино" през 1924–35. В стиховете на М. е отразена борбата за социално-класова справедливост, чувствува се борческият патос на събитията в навечерието на II световна война. През 50-те г. създава произведения, посветени на борбата за мир и демокрация.

СЪЧ.: Хамалите и аз. Стихове. 1933; Меридиани. Стихове. 1936; Шлепове. Стихове. 1939; Победна година. Стихове. 1945; Песни за републиката. 1947; Киното в борбата между демокрацията и империализма. Студия. 1948; Поеми за мира. 1950; Избрани стихотворения. 1952 /1957, 1965/; Знаме на дружбата. Стихове. 1954; Песни за мира. Стихове. 1955; Стихотворения. 1959; Избрани стихотворения. 1978; Меридиани. Стихотворения, статии, спомени за П. Матеев. Съст. и ред. Ал. Карасимеонов. 1989.

Ст. Коларов

МЕТОДИЕВ, Димитър /Димитър Методиев Христов/ /11.IX.1922, Гара Бельово, дн. към Белово/. Завършва Земед. у-ще в Садово /1941/. Следва агрономство в Соф. ун-т /1941–44/. Участвува в антифашистката съпротива и във II световна война /1944–45/. Кмет на Гара Бельово /1946–47/, дир. на местната фабрика „Родопи" /1947/. Следва журналистика в Уралския държ. ун-т „М. Горки" в Свердловск /1948–50/. Завършва Ин-та за световна литература „М. Горки" в Москва /1953/. Ред. /1953–58/ и гл. ред. /1966–89/ на сп. „Наша родина", зам. гл. ред. на сп. „Септември" – през 1958–60 и на в. „Работническо дело" – през 1961–66. През 1966–89 работи в ЦК на БКП.

За пръв път печата стихове през 1939 в сп. „Ученически устрем" /Пловдив/. В поезията му, характерна със своята тържествено-патетична интонираност и монументалност на образите, преобладават актуални гражд. и полит. теми: антифашистката съпротива /романа в стихове „Димитровско племе"/ и началното соц. строителство, истор. съдба на комунизма /„Песен за проверката", „Песен за генералната линия"/, неразделимостта на Б-я от Русия и СССР /„Песен за Русия", „Песен за великото преселение"/. „Дон Кихот и фанатик" на ком. идеи, лирич. „аз" живее със спомена за романтиката и жертвоготовността на своята ремсова младост /„Когато умирахме млади", „Шумят тополите"/, декларира съдбовната си свързаност с ком. партия /„Песен за комунизма", „Песен за нашата вяра"/. М. е автор на лирично-изповедни стихове, в които полит. ангажираност и публиц. изказ отстъпват пред нюансирани интимни преживявания и деликатни образно-пластически внушения за преходността и смъртта, любовта и красотата. М. превежда „Шир след шир" от А. Т. Твардовски, „Кобзар" от Т. Г. Шевченко, „Владимир И. Ленин" от В. В. Маяковски, стихове от рус. и съв. поети. Негови книги са преведени на англ., грц., рус., словаш., узбек., укр., фр. ез., отделни стихове – и на азърб., араб., армен., белорус., кит. и др. езици. М. е лауреат на укр. лит. награда „Максим Рилски" /1974/, на междунар. награда „Соленсара" /Франция, 1982/.

СЪЧ.: На щурм! Стихотворения. 1945; Димитровско племе. Роман в стихове. 1951 /2 прераб. изд. 1955, 1964, 1970/; Страна на мечтите. Лирич. поема. 1956; Шумят тополите. Стихотворения. 1958; Така ще си умра. Китайски дневник. Орлово гнездо. Малки поеми. 1961; За времето и за себе си. 1963 /1964/; Не съм от пръст. 1965; Стихотворения. 1966 /1967, 1968, 1969, 1970, 1971, 1972/; Затваряне на кръга. Стихотворения. 1967; Песен за Русия. 1967; Стихотворения и малки поеми. 1968; Великото преселение. Стихотворения и поеми. 1970; Избрано. 1972; И всичко пак ще се повтаря. 1975; В часа на есенната яснота. 1977 /1980/; Монолози по пътя. 1979; И мирис сладък... Лирика. 1980; Песен за генералната линия. Поеми. 1981; Избрани преводи. 1982; Избрани произведения. В 2 т. Т. 1. Стихотворения. Т. 2. Малки поеми. Димитровско племе. 1982; Лирика. Малки поеми. Димитровско племе. 1984; Душата ми е пълна с теб. 1984; Антология манускрипта. 1985; Реките, от които пих вода. Стихове. 1985; Лиричен дневник. 1988.

ЛИТ.: Манолова, Н. Димитър Методиев. Лит.-крит. очерк. 1979.

С. Беляева, Л. Малинова

МЕТОДИЕВ, Иван /Иван Методиев Маринов/ /13.IX.1946, София/. Завършва химия в Соф. ун-т /1970/. Работи в Ин-та по почвознание /1973–82/, в изд. „Бълг. художник" /1982–83/. През 1983–91 е редактор в отдел „Поезия" на сп. „Септември". За пръв път публикува във в. „Пулс" през 1973. Автор на статии върху худ. специфика на поезията. Съиздател, ред. и издател на сп. „Нава" /от 1990/, разработващо и пропагандиращо идейно-естетическите търсения в областта на най-кратките худ. форми. Поезията на М. третира филос. проблеми на битието, екзистенциалния смисъл на отношенията човек – природа, човек – време, общите за-

кони, на които се подчинява животът. Това налага търсенето на нови поетични форми. Библейско-филос. притча, присъствието на източни мотиви, късите лирически форми са предпочитаният адекватен изказ, който разчленява привидната сюжетност и се опитва да назове закодирания смисъл. Стихове на М. са преведени на англ., нем., фр. и чеш. език.

СЪЧ.: Прости сетива. 1980; Пейзаж на душата. 1983; Космогонии. 1987; Брод. Поеми. 1989; Структури. 1989; Майка на вселената. 1990.

М. Димитрова

МЕШЀКОВ, Иван Хараламбев /22.VIII.1891, Златарица – 7.I.1970, София/. Завършва гимназия в София /1911/. Следва философия в Соф. ун-т /1911–19/ с прекъсвания. Посещава семинара по естетика на д-р Кр. Кръстев. Доброволец в Балк. война /1912/. Счетоводител-инкасатор в печатница „Ал. Паскалев" /1913–14/. Волнонаемен прогимназиален учител в с. Полски Сеновец, Лов. област, и Златарица /1915–16/. Завършва ШЗО в Княжево /1916/. Участвува в I световна война като офицер /1917–18/. Работи като надничар в „Селски вестник", келнер в ресторант /1919–20/, библиотекар в Нар. библиотека /1920–25/, надничар в Нар. театър /1932–33/, библиотекар в дирекция „Храноизнос" /1943–44/; често е безработен. Чиновник в М-вото на информацията – отд. „Култ. връзки с чужбина" /1945–47/.

Първата му публикация е статията „Нравственото въздействие на Пенчо Славейков върху младите" /в. „Пряпорец", 1916/. В нач. на 20-те г. сътрудничи на списанията „Ново време", „Звезда", през 1926–28 – на сп. „Златорог". През 30-те г. публикува предимно в издания с лява ориентация – вестниците „Сеяч", „Нова камбана", „Кормило", „Брод", „Щит", списанията „Новис", „Мисъл и воля" и др. Като ученик и студент е увлечен от поезията, идеите и особено от личността на П. П. Славейков, у когото съзира духовна мощ, борческо начало и нравствена висота. Участвува в Славейковите утра из цялата страна. След войните се сближава с Г. Бакалов, Кр. Кюлявков, Л. Дюгмеджиев. Като лит. историк и критик М. се стреми да очертае единния непрекъснат развой на бълг. литература, като обедини пролетарските писатели с писателите буржоазни демократи и хуманисти. Според него талантливият творец е винаги бунтар и затова е сроден на революционния пролетарски дух. М. търси приемственост между духовността и високата етичност на индивидуализма и революционните тенденции в литературата /„Трудово-спътническа литература"/. В „Ляво поколение" /книга с характер едновременно на дневник, спомени и научно изложение/ очертава социално-психол. портрет на бълг. интелигенция преди и по време на войните, нейния път от безрезервното възхищение пред борческия, „прометеевския" индивидуализъм на П. П. Славейков до масовото ѝ олевяване, съпътствувано с отдалечаване от него като „дребнобуржоазен идеолог". М. е привърженик на артистичната худ. критика /„Към реалистична критика"/. Той центрира своя поглед върху творческата личност, изцяло изразена според него в худ. текст. Игнорира анализа на истор. и социалната действителност, биогр. данни, докум. материал, спомените и др., тъй като всичко това имплицитно се съдържа в худ. творба и трябва да бъде изведено от нея. Прилага свой оригинален комплексен подход към лит. явления, който съчетава социологично-културологичен, психоаналитичен и стилистичен анализ. Изхожда от феномена-творец, навлиза в неговия творчески свят, открива доминантата в този свят, която аналитично проверява във всички компоненти на творбата и стига до обобщения и оценки. Като интерпретатор на худ. творби – огледало на творческата личност, М. проявява усет за естетическите стойности. Стреми се да разглежда худ. проблеми естетически, без привнесено идеологизиране и социологизиране. Този подход М. прилага последователно при анализа на конкретни произведения, при осветляването на худ. дело на редица бълг. автори, различни като творчески тип, но винаги крупни фигури в лит. процес – Хр. Ботев, П. К. Яворов, Ел. Багряна, Ал. Константинов, Й. Йовков, Н. Лилиев и др. Плод на проучванията му са пространните студии за тях, както и незавършените и непубликувани изследвания за П. П. Славейков, А. Каралийчев, Елин Пелин, А. Страшимиров и др. С естетическите си виждания и с оригиналния си методологичен подход М. не се вписва в съществуващите естетически школи и направления, остава извън съвр. лит. кръгове. Критикуван е остро както отляво – за естетизъм, формализъм, биологизъм, така и отдясно – за социологизъм и догматизъм. Съставя „Антология 9 септември" /1945/. Псевд.: Доброжелател, Ив. Дъбов, Одумников, Спътник, Стрелочник.

СЪЧ.: Греховната и свята песен на Багряна. 1928; Трудово-спътническа литература. Есета и статии върху съвременните литературни насоки. 1933; Ляво поколение. От гимназията до окопите. 1907–1917. Кризис и развитие на съвременната интелигенция под въздействието на средата, литературата и събитията. 1934; П. К. Яворов – поет-богоборец. С писмо от Асен Златаров и есе върху критиката. 1934; Г. П. Стаматов. От езичник до сатирик. 1936; Към реалистична критика. Крит. есета и статии. 1936; Христо Ботйов – поет и гений. Лит.-крит. студия върху поезията и психологията му. 1936; Алеко Константинов. Велик реалист и гражданин. 1937 /1947/;

Николай Лилиев. Романтик-символист. 1937; Йордан Йовков. Романтик-реалист. 1947; Очерци, статии, рецензии. /С послеслов от Б. Делчев/. 1965; Из един живот. Мемоари. Дневници. Писма. 1968; Есета, статии, студии, рецензии. 1989.

К. Бъклова

МИЛА̀НОВ, Александър /Александър Миланов Александров/ /10.X.1933, с. Овчи кладенец, Бург. област/. Завършва гимназия в Ямбол /1952/ и рус. филология в Соф. ун-т /1957/. Учител в Чирпан /1957–58/ и в София /1962–63/. Ред. /1959–60/ във в. „Народна младеж“, ред. /1963–67, 1969–78/ в сп. „Смяна“ и в изд. „Народна младеж“ /1967–69/. Зав. ред. в изд. „Наука и изкуство“ /1981–85/. Ред. /1985/, зам. гл. ред. /1986–90/, гл. ред. /1990–91/ на алм. „Апропо“. Предс. на СПБ /от 1991/.

Публикува за пръв път стихотворения през 1951 във в. „Черноморски фронт“ /Бургас/. Сатиричните му стихове и епиграми са лирически интонирани. Те са публицистично откровени, търсят своите нравствени опори в диалог с историята. В тях дори природата е усвоила гримасите на колективното общогражданско мълчание в тоталитарното общество. През битово смешното М. достига до лабиринтите на социално абсурдното, до гротескни филос. метафори и онтологични проблеми. Сатирата му се отличава с оная плебейска дързост, която от рождение си знае, че е драга „не толкова Богу, колкото бобу“. Автор е на хумористични стихотворения и поеми за деца, които разчитат не на дидактичността, а на изненадващата игра на римите и неочакваното словотворчество. В докум.-истор. изследване „Бояджишкият бунт“ възкресява бунта и погрома в с. Бояджик през 1876 – трагичен епилог на Априлското въстание, намерил междунар. отзвук в европ. преса. М. е между най-активните съвр. бълг. преводачи, занимава се и с теория на превода. Превежда от рус. ез. творби на С. Чорни, А. С. Пушкин, М. Ю. Лермонтов, Ф. И. Тютчев, Б. Пастернак; от нем. – на Й. В. Гьоте, Ф. Шилер, Х. Хайне, Б. Брехт; от унг. – Ш. Петьофи, Е. Ади, М. Бабич, Д. Костолани. Творби на М. са преведени на белорус., груз., грц., монг., нем., сърбохърв., яп. и др. езици.

СЪЧ.: Анатема. Сатирични стихотворения. 1959; Слънца, които не залязват. Очерци и скици за строителите на Ардинската каскада. 1962; Пролетна опасност. Хумористични и сатирични стихотворения. 1963; Разговор след години. Стихове. 1965; Омагьосаният бор. Поема за деца. 1967; Приключенията на Пуйчо. Приказка. 1967; Рай за грешници. Хумористични и сатирични стихотворения. 1967; Венец от звезди. Стихотворения за деца. 1968; Бостанските човечета. Весела повест за деца. 1971; Една усмихната вселена. Лирико-хумористични поеми. 1976; Бояджишкият бунт. Докум. повест. 1977; Весели злополуки. Стихотворения и поеми за малките. 1978; Гостилница за гладни. Сатирични стихотворения. 1981; Шахматен свят. Сатирични стихотворения. 1982; Сърдечно отделение. Лирика. 1983; Световно устройство. Сатирични стихове. 1988; Кришка-мишка. Хумористични стихове за деца. 1989; Шипове от ореоли. Сатирични стихотворения. 1990.

В. Чернокожев

МЍЛЕВ, Гео /Георги Милев Касабов/ /15.I.1895, Раднево – след 15.V.1925, София/. Роден е в учителско семейство. Баща му изоставя учителството и урежда книжарница и издателство в Ст. Загора. От детска възраст М. проявява лит. интереси, рисува. Като ученик в Старозагорската гимназия /1907–11/ издава ръкописни вестници, съставя сборници, които сам илюстрира, пише хумористични, патриотични и интимни стихотворения; подписва се Гео Милев, Гео Касабов, Георги Милич, Гео Милич. Ученическите му стихове са повлияни от творчеството на П. П. Славейков, когото М. счита свой учител в поезията и естетиката. През ученическите си години превежда от рус. ез. стихове на А. С. Пушкин, М. Ю. Лермонтов, Н. А. Некрасов, А. В. Колцов, А. А. Фет и др. Следва романска филология в Соф. ун-т /1911–12/; продължава образованието си в Лайпциг /1912–14/, където слуша лекции по философия и по театр. изкуство и пише дисертация за Р. Демел. През дек. 1913 в сп. „Листопад“ се появяват първите му публикации – „Литературно-художествени писма от Германия“. По това време М. е горещ привърженик на индивидуализма и естетизма; ориентира се в нем. литература и в култ. живот в Германия, увлича се от модерната нем. поезия. През юли 1914, след започването на I световна война, заминава за Лондон, където се запознава с англ. литература, изучава англ. ез. Среща се с емигриралия белгийски поет Ем. Верхарн. Върнал се отново в Германия, за да продължи образованието си, М., заподозрян, че е англ. шпионин, е арестуван в Хамбург от нем. полиция. Поради липса на доказателства е освободен. Пристига в Лайпциг, но събитията го принуждават скоро да се прибере в Б-я /1915/. Отпечатва в ограничен тираж лит. листове за Ст. Маларме, Р. Демел, П. Верлен, Ем. Верхарн и Фр. Ницше, които съдържат преведени от М. стихове; всеки лист е посветен на някого от младите поети-символисти – Н. Лилиев, Д. Дебелянов, Т. Траянов, Л. Стоянов и Н. Райнов. М. поема грижите около книжарницата на баща си, който е мобилизиран. През зимата на 1915–16 заедно с Н. Икономов организира в Ст. Загора театр. трупа, която изнася няколко представления. През март 1916 е призован да отслужи военната си повинност в ШЗО в Княжево. Оттам като старши подофицер е изпратен в 34-и троянски полк, който е на позиция при Дой-

ран, срещу англичани и италианци. Назначен е за командир на разузнавателния апарат в града. На 29.IV.1917 неговият пост е открит от англичаните и е подложен на артилерийски огън. М. е тежко ранен в черепа и загубва дясното си око. През февр. 1918 заминава със съпругата си за Берлин, за да бъде опериран; остава до март 1919. Въпреки няколкото операции по време на престоя си посещава библиотеки, музеи, изложби, театри. Революционния кипеж в Германия, който има възможност да наблюдава, по-късно отразява в някои откъси от „Грозни прози". В Берлин се запознава с новите явления в нем. литература, свързва се с нем. писатели и художници, превежда и печата в експресионистичното сп. „Акцион". След като се завръща в София, М. издава сп. „Везни" /1919–22/, което се оформя като трибуна на символизма и експресионизма в Б-я. Под влияние на новата обществ.-полит. обстановка в страната през 1922–23 възгледите му еволюират. Промяната в светогледа му е отразена на страниците на сп. „Пламък", което започва да излиза през ян. 1924. В него М. печата статии, „Грозни прози", поемата „Септември", началото на поемата „Ад"; от списанието лъха революционен патос, ужас от кървавите събития през 1923, протест срещу фашистката диктатура. Заради поемата „Септември" кн. 7–8 на „Пламък" е конфискувана, а М. е даден под съд. През ян. 1925 списанието е забранено. На 14 май 1925 М. е осъден по ЗЗД на 1 г. тъмничен затвор, глоба от 20 000 лв. и лишаване от гражд. и полит. права за 2 г. Той решава да обжалва делото пред Апелационния съд, но на 15 май е арестуван от полицията и изчезва безследно; зверски убит от фашистите и заровен в общ гроб в Илиянци.

М. е една от най-ярките и противоречиви фигури в бълг. литература от 20-те г. Синоним на бунта и антипод на култ. клишета, наситено с духовна ярост и пренапрегнато от усилието да бъде хвърлен мост между родното и чуждото, неговото творчество е не само и не толкова индивидуален феномен, колкото внезапно избуяване на дълго отблъскван, но и дълго потискан естетически радикализъм. М. е в еднаква степен значим както като поет и критик, така и като медиум на привнесени отвън културогеми. В негово лице бълг. култура прави прочит на авангардното изкуство в автентичния му и актуален вид. За пръв път онова, което изразява най-модерните естетически търсения на Запад, намира своя синхронен тълкувател и последовател на бълг. почва. Затова спрямо неговите културологични концепции принципът на „закъснението" не е в сила. Още първата му стихосбирка „Жестокият пръстен" радикализира до крайната възможна степен един добре познат от поезията на символизма конфликт – между „аз"-а и реалността. Тук духовният свят е изживян като обречено пространство, пределно противопоставено на собствената си ограниченост във време, плът и пространство. Метафизичното спори с физическото, идеалното с баналното, но самата същност на спора е предадена катастрофично. Фактор на универсума е не идиличният блян, а самото разпадане в един свръхускорен и пренапрегнат ритъм. При все че тук могат да се забележат образни клишета, самата метафорика е форсирана и сгъстена, съчетана е по необичаен начин – поетическата чувственост не бяга от сетивото, а се стреми да проникне през него в едно духовно „отвъд", което не може да бъде рационално определено. Ето защо тази стихосбирка стои на границата между символизма и експресионизма. Сроден е случаят с поемата „Панихида на поета П. К. Яворов", писана през 1914, издадена в нов вариант през 1922. В нея М. разгръща концептуалната представа за твореца, известна още от П. П. Славейков, но също въздигната на ново емоционално и образно равнище: поетът като жертва, призвана да надмогне и тленната си обвивка, и неизбежната гавра на себеподобните, и поетът като нов Божи син, който изковава безсмъртието си чрез страданието и саможертвата.

Следващата стихосбирка на М. бележи нова, поразлична поетика. „Иконите спят" съдържа 5 интерпретации на нар. песни – техните мотиви обаче са само повод да се даде израз на една модерна, еманципирана от условностите чувственост. Те са пряко свързани с основополагащи идеи на модерното изкуство, винаги обвързващо се с първобитното и варварското, с духовната първосъщина отвъд регламентите на цивилизацията. В този смисъл „Иконите спят" не е апостроф на фолклора, а по-скоро възвръщане към него като към територия, в която чувствата, страстите и митологическите трансценденции съществуват в своя чист, непокрит и непокварен вид. Нов момент в поезията на М. е поемата „Ад", писана през 1922. В нея най-пряко са изразени основните поетически категории на експресионизма: динамиката, фрагментарността, драстично контрастиращата метафорика, духовният пароксизъм. Гротескните метаморфози на митологични схеми, пародийното втъкаване на Дантевия „Ад", начупените стихове и въплътените дори графично опозиции между „горе" и „долу" са носители едновременно на поетически ексцес, но и на един болезнено изживяван социален контраст. Сродни по дух са и неговите поеми в проза от „Експресионистично календарче", в които езикът на поета е вече език на бунта, а апокалиптичните метафори резонират пряко с революционния дух на епохата. Несъмнен

връх в поезията на М. е поемата „Септември“ /1925/. Естетически тя трудно може да бъде отнесена към някаква конкретна школа; по-скоро тук концептуално е синтезирано всичко, което поетът е научил в контактите си с модерното изкуство. Образният свят е динамизиран, фрагментаризиран, необичайно сгъстен и емоционално наситен – потърсен е максималният шок чрез непрекъснати скокове между митологичното и трагично обагрената конкретност, между възвишеното и варварското. Поемата отказва да се съобразява с изискванията на епоса в Омиров смисъл; нейната цялост е осъществена не в хронологичен, а в емоционален план – без да следва някаква непрекъсната нишка на събитията, тя се опитва да внуши тяхното екстазно опияняващо въздействие, тяхната мащабност и трагичен патос. Апокалиптичната образност служи като посредник между земното и небесното, сетивното и духовното, битовото и митологичното. Тя придава на нац. трагедия космически измерения, на конкретния факт – силата на изключителна, монументална символика. Вмъкнатите митологеми и култ. реминисценции имат не пародиен, а универсализиран смисъл. Чрез тях трагизмът на българ. бунт прекрачва всички възможни темпорални и пространствени граници и се превръща във вечен бунт срещу авторитарността, насилието и предопределеността, в бунт на конкретния човек срещу смазващата мощ на сменящия своите божествени маски универсум.

М. е един от най-оригиналните българ. лит. критици и публицисти, успяващ да измине пътеката от конкретния повод до концептуалното обобщение. Автор е на стотици статии, рецензии и бележки, печатани предимно в неговите списания „Везни“ и „Пламък“. Някои от статиите имат открито манифестен характер: „Модерната поезия“, „Против реализма“, „Посоки и цели“, „Фрагментът“, „Небето“, „Родно изкуство“, „Поезията на младите“ и др. В тях М. изминава кратка, но изключително сгъстена еволюция и същевременно формулира основните принципи на една нова естетика, която синтезира идеите на модерното изкуство в тяхната най-чиста и най-дръзка форма. Общ принцип на тази естетика е, че изкуството не изобразява, а преобразява реалността чрез методите на деструкцията, абстракцията и худ. деформация; устремено към простота и елементарност, то синтезира духовни и емоционални връзки, пренебрегвайки подробностите и контекстуалната обвързаност на материалния свят; пренебрегвайки обективната логика, то разчита в голяма степен на интуицията и подсъзнанието; съществените негови категории са вътрешният ритъм, динамиката и интензивността. От особено значение за цялостния естетически контекст на 20-те г. е статията „Поезията на младите“, в която М. подлага на унищожителна критика клиширалия се вече символизъм и издига прочутия призив „Българската литература се нуждае от оварваряване“. След 1923 в статиите му се засилват социалните акценти и революционните импулси; някои от тях – „Българският народ днес“, „И свет во тме светится“, „Възвание към българския писател“, са клас. публиц. образци, впечатляващи със своята гражд. доблест и духовна наситеност. М. е един от най-добрите българ. преводачи; превежда хиляди страници от англ., нем., рус., фр. език. Класически са преводите му на Шекспировите трагедии „Хамлет“ и „Макбет“, на поезията на Верхарн, М. Метерлинк, Верлен, Демел и др. Произведения на М. са преведени на алб., англ., араб., арм., белорус., виетн., грц., исп., ит., кит., нем., норв., пол., порт., рум., рус., сърбохърв., тур., унг., фр., чеш., яп. и др. езици. Псевд.: Д-р Григор Касиев, Ратибор, Р. Слантов и др.

СЪЧ.:Театрално изкуство. 1918; Антология на жълтата роза. 1919; Жестокият пръстен. Стихове. 1920; Експресионистично календарче. 1921; Иконите спят. Стихове. 1922; Панихида на поета П. К. Яворов. Стихове. 1922; Алманах „Везни“. 1923; Кръщение с огън и дух. Антология. 1923; Антология на червената роза. 1924; Антология на българската поезия /с предг. за развитието на българ. лирика/. 1925; Септември. Поема. 1927; Гео Милев за деца. 1945; Избрани произведения. Ред. и предг. Г. Цанев. 1950; В гората. 1954; Избрани произведения. Под ред. на Г. Цанев, Л. Милева и Ламар. 1955; Избрани произведения. Под ред. на В. Андреев. 1960; Септември. Поема. 1961 /Библ. за ученика, 13 изд./; Литературен архив. Т. 2. Гео Милев. Под ред. на Г. Марков. 1964; Избрани произведения. В 2 т. Под ред. на Г. Марков и Л. Милева. 1965 /1971/; Съчинения. В 3 т. 1975–76; Избрани преводи. 1980; Зов. Стихотворения и поеми. 1980; Стихотворения. Поеми. Критика. 1980; Септември /фототип. изд. на кн. от 1927/. 1983; Избрани творби. 1985; Музиканти. Стихотворения за деца. 1986; Пламък /фототип. изд. на сп „Пламък“, г. I–II, 1924–25/. 1986.

ЛИТ.: Възпоменателен сборник „Гео Милев“. 1936; Шаренков, Б. Гео Милев. Лит. очерк. 1944; Лист „22 години от смъртта на Гео Милев, Сергей Румянцев, Христо Ясенов, Йосиф Хербст, Васил Карагьозов, Димо Петранов и Георги Шейтанов“. 1947; Мирчев, Ив. Срещи с Гео. 1956; Лист „Гео Милев“ по случай 33 г. от смъртта му. 1958; Марков, Г. Гео Милев. Лит.-крит. очерк. 1965; Гео Милев, Христо Ясенов и Сергей Румянцев в спомените на съвременниците си. 1965; Българската критика за Гео Милев. 1971; Васевски, К. Списание „Пламък“ и неговият редактор Гео Милев. 1973; Андонова, Н. Гео Милев. Личност и творчество. 1974; Конфорти, Й. Гео Милев – театър и време. Към проблема „Гео Милев и българ. театър през 20-те години“. 1975; Марков, Г. Гео Милев. Изследване. 1975; Петров, Здр. Тръбачът. 1977; Васевски,

К., Гео Милев – журналистически и публицистически път. 1980; Българската литературна критика за Гео Милев. 1985; Марков, Г. Гео Милев. 1985; Сестримски, Ив. Литературни акварели. 1985; Фурнаджиева, Ел. Гео Милев. 1895–1925. Био-библиогр. указател. 1985; Гео Милев. Нови изследвания и материали. 1989.

Е. Сугарев, П. Ватова

МЍЛЕВ, Йордан Тошев /15.I.1933, с. Алтимир, Михайловгр. област/. Завършва Строителния техникум „Г. С. Раковски“ във Враца /1953/ и журналистика в Соф. ун-т /1965/. През 1960–61 е редактор във в. „Народна армия“, 1964–65 – ред. в Радио София; 1965–68 – отг. секр. на сп. „Пламък“, 1971–73 – отг. ред. на алм. „Дружба“. От 1968 е зам. гл. редактор и на изд. „Нар. младеж“ /през 1974–90 – гл. ред./. Предс. на Постоянната комисия към СБП за сътрудничество с Асоциацията на афро-азиатските писатели. Носител на българ. и чуждестр. лит. награди за поезия и преводи.

Печата за пръв път през 1962 във в. „Литературен фронт“. Творчеството му има широк тематичен обхват, определен от разнообразните интереси на писателя. За поезията на М. са характерни вглъбеният интелектуален размисъл, склонността към рационални обобщения и афористичен изказ, белязан с нескрита ирония. Има заслуги за приобщаването на българ. читател към древната източна поезия. Превежда на българ. език „Избрани стихотворения“ /1966/ от Гафур Гулям, „Избрани стихотворения“ /1967/ от Зулфия, „Лирика“ /1969/ от Хафез, „Рубаят“ /1970/ от Омар Хаям, „Средновековни източни поети“ /1973/ – антология, „Панчатантра“ /1976/, „Шах-наме“ /1977/ от А. Фирдоуси. Негови книги с проза и поезия са преведени на азърб., англ., араб., белорус., казах., молдав., осет., укр., унг., фарси, фр. и др. езици.

СЪЧ.: Любовта на цветовете. 1964; Нестинарски танц. 1965; Далечни погледи. 1967; Участ. 1967; Източна поема. Пътепис. 1968; Като пръстена на Сатурн. 1968; Прелиствам времето. Поема. 1970; Жена на хълма. 1971; Тук преди малко. 1972; Хора и пустини. Пътепис. 1973; Сега и утре. 1975; Любовта на цветовете. Избрано. 1977; Земя над облаците. 1977; От малката до голямата планина. 1977; Вечният сезон. 1978; Бял облак в син вир. Повест. 1978; Завръщане от Вавилон. 1979; Шегобишко. Повест за деца. 1979; Съкровището на Махараджата. Повест. 1980; 99 нощи с Шехерезада. Миниатюри. 1980 /1989/; Под покрива на света. Пътепис. 1981; Маймунски работи. Поема. 1981; Неизвестни брегове. Стихове. 1982; Господин Дръж ми Чадъра. Повести. 1983; Далечни стъпки. Избр. стихове. 1983; Ако някога. 1986; Ти толкова години чака. Лирика. 1988; Живот над облаците. 1989.

Л. Георгиев

МЍЛЕВА, Леда Гео /5.II.1920, София/. Дъщеря на Гео Милев. Завършва Амер. колеж в София /1938/ и Ин-т за детски учителки /1940/, междувременно следва в Юрид. ф-т на Соф. ун-т /1938–1941/. Зав. редакция в изд. „Народна младеж“ /1951–52/, гл. ред. /1952–55/ на сп. „Пионерска самодейност“, зав. редакция /1956/ в изд. „Българ. писател“; гл. ред. /1956–60/ на сп. „Дружинка“, гл. ред. /1960–65/ на Студията за анимационни филми, зав. Детска редакция /1965–66/ в изд. „Българ. писател“; зам.-дир. /1966–67/ и дир. /1967–70/ на Българ. телевизия. Зам.-началник на отд. „Печат и култ. сътрудничество“ в М-вото на външните работи; постоянен представител на Б-я в ЮНЕСКО в Париж с ранг посланик /1972–78/. Зам.-предс. и предс. /1960–80/ на Българ. ПЕН-клуб; предс. /1979–89/ на СПБ; чл. на Управителния съвет на СБП /1979–89/; гл. ред. /1980–90/ на сп. „Панорама“. През 1984–92 е член на Управителния съвет на Междунар. фонд за развитие на културата към ЮНЕСКО. Нар. представител в VIII и IX НС и VII ВНС. Включена е в Почетния списък „Х. Кр. Андерсен“ на Междунар. съвет по детската книга.

Творчеството на М. е насочено към читателите от всички детски възрасти. С изключение на суховатата поезия за пионери от 50–60-те г. стиховете ѝ имат максимално опростен и сбит сюжет. Популярните персонажи на съвременността, природата и фолклора са винаги открити за развитие. Драматично раздвиженото действие се отличава с подчертана игровост и с поучително-хумористични акценти; непринудената комуникативност е постигната посредством провокиращи заглавия и интригуваща фабула. Стихотворните приказки на М. са създадени въз основа на фолклорната традиция, но със съвр. светоусещане и проблемност. В тях се поставят нравствени проблеми, изразен е общочовешкият стремеж към съвършенство. Персонажите са приказно одухотворени същества из света на животните и природата. М. има постижения и в жанра на детската поема /„Черно фламинго“, „Чайката Белушка“ и др./ и на гатанката. Приносът ѝ е в приобщаването на творчеството за деца към съвр. изкуство. Стихотворенията ѝ са експресивни, ритъмът – отривист, строфите – разчупени; по такъв начин се избягва употребата на излишни „пълнежни“ фрази. Поезията на М. обогатява въображението на малките читатели, усета им за багри и светлосенки, за ритмика и хармония. М. е автор на публиц. и лит.-крит. статии и пиеси за деца и известен преводач. Превежда предимно от англ. ез. /„Стършел“ на Е. Л. Войнич, съвм. с Н. Попов; стихове от Дж. Уейн, С. Плат, Степендър, Е. Дикинсън, Е. Ли Мастърс, Л. Ферлингети, Е. Бишоп, Б. Дилън и мн. др./; съвм. с Н. Попов съставя антол. „Американски поети“ /1970/,

„Американски негърски поети“ /1975/, „Нощен дъжд. Съвременна английска поезия“ /1980/ и „Африкански гласове“ /1987/. Превежда и от фр. ез. /„Детето, което не искаше да порасне“ от П. Елюар; М. Карем и др./, и от рус. ез. /Р. И. Рождественски, С. Капутикян, С. Я. Маршак, А. Л. Барто, В. В. Бианки и др./. Съст. и ред. на сборници с инд. и англ. нар. приказки. Творби на М. са преведени на англ., араб., белорус., грц., кит., нем., пол., рум., рус., срб., укр., фр., чеш., яп. ез. Книгите ѝ „В една зоологическа градина“ и „Влакче през града“ са преведени на рум., „Работна мецана“ – на унг., пиесата „Златоперко“ – на рус., „Когато куклите не спят“ – на белорус. и пол. език.

СЪЧ.: Без кого не може. Пиески за деца. 1946; Заю на разходка. Стихове за най-малките. 1946; Весело чавдарче. Сб. за утра и забави. 1949; Няма време. Стихове за деца и юноши. 1949; Пионерска дружба. Стихотворения. 1952; Сред житата. Стихове за деца и юноши. 1952; Среща в детската градина. 1952; Алена звездица. Приказка. 1953; Работна мецана. Приказка в стихове. 1954 /1955, 1957, 1975, 1980, 1982, 1984, 1992/; По стръмната пътека. Поема за младостта на Д. Благоев. 1955 /1965, 1976/; Разходка в гората. Стихове за предучилищна възраст. 1955; Сиводрешко и Бързобежко. Приказка в стихове. 1956 /1981, 1985/; Чайката Белушка. Поема за деца. 1956; Мустакатият Иванчо. Весели стихотворения. 1957; Вескиното патенце. Приказка в стихове. 1959; Край елхата. Новогодишни стихове. 1959; Шарена книжка. Стихове за деца. 1959; Влакче през града. Стихотворения за деца. 1960; Вместо подарък. Стихове за деца и юноши. 1960; Двете изворчета. Поема за деца. 1960; Ирина в детската градина. Поемка за деца. 1960; Вълни, чайки и деца. Стихотворения. 1961; И ние сме ученици. Стихотворения. 1961; Бели лястовички. Весели стихотворения за пионери. 1962; Шишарко и самолетчето. Приказка в стихове. 1962; Весели балони. Избр. произведения. 1963; Здравни картинки. Поема за деца. 1963; Камиона, комбайна и козлето. Поемка. 1964 /1971/; По пътечката на дъгата. Стихотворения за деца. 1964; В една зоологическа градина. Поема за деца. 1965 /1975/; Малкият фокусник. Картинна книжка /в съавт. със Ст. Дуков/. 1965; Магнетофонна серенада. Стихотворения. 1966; Влак-юнак. Стихове за деца. 1967; Златоперко. Пиеса за деца. 1967; Работна мецана. Приказки. 1968; Синьото балонче и куклата с розовата рокля. Приказка. 1968 /1974/; Юначе с калпаче. Стихотворения. 1968; Цветни приказки. 1969 /1977, 1989/; Листата на брезата. Избр. приказки. 1970; Момчето и звездичката. Избр. стихотворения. 1970; Китка здравец. Сб. стихове за деца /в съавт. с Ас. Босев и Цв. Ангелов/. 1971; Когато куклите не спят. Пиеса за деца. 1973; Детска градина 105. Стихотворения за деца. 1974; Картинен свят. Стихове и разкази /в съавт. с Ел. Багряна и А. Дончев/. 1976; Черно фламинго. Поеми за деца. 1978 /1988/; Избрани произведения. В 2 т. 1980; Лиса и отровната кутия. Приказка в стихове. 1981; Грешка-смешка. Поемка. 1982; Как идва денят? Стихове за деца. 1982; Джуджето Рони. Приказки в стихове. 1983; Къде е хоботът на слона? Поемки за деца. 1983; Зайченцето бяло. Стихотворения. 1984; Момчето без име. Стихотворения и поеми за пионери. 1984; Пиеса за деца. Сборник /в съавт./. 1986; Разкажете ми приказка. Приказки в стихове. 1990.

ЛИТ.: Баева, М. и Хр. Шаллиева. Леда Милева. Био-библиогр. справка. 1970; Йорданов, Ю. и др. Леда Милева, Петър Стъпов, Валери Петров. Биобиблиогр. очерк. 1980.

Ил. Костова

МИ́ЛЧЕВ, Иван Силвестриев /31.I.1910, с. Расово, Михайловгр. област – 27.XII.1992, София/. Завършва педогог. у-ще в Лом /1928/. Учител в родното си село /1929–31/. Следва романска филология в Соф. ун-т /1932–34/. Завършва ШЗО /1941/; офицер /1943–48/. Участвува като командир във II световна война. Ред. /1949–52/ във в. „Народна армия“, в Държ. военно издателство /1952–70, с прекъсване/; зав. ред. „Поезия“ в изд. „Бълг. писател“ /1971–73/.

За пръв път печата през 1930 в сп. „Угари“ /Шумен/. По-големият дял от стихотворенията и поемите на М. са посветени на воинския живот. Основни теми и мотиви в тях са отговорността пред родината, пред близките и мирния живот. В по-късните творби на поета преобладава стремежът към себепознание и самокритичност. Все по-често звучат ноти на разочарование от неустойчивите спрямо съблазните на конформизма братя по перо. Лирич. герой осъзнава моралната деградация на индивида като отражение на нездравите обществ. порядки. Дирейки изход за себе си, той често призовава съвестта и смелостта, които вдъхват надеждата, че ще дойдат дни на справедливо изпитание за всекиго. В стихотворенията за деца поетът намира в хумора сигурна опора за приятелско общуване и въздействие върху малките читатели. М. превежда от рус. ез. книгите „Стихотворения и поеми“ от Д. Б. Кедрин /1962/ и „Избрана лирика“ от Б. Л. Пастернак /1975/. Негови стихове са преведени на англ., нем., рус., фр. и др. езици.

СЪЧ.: Поле. Стихотворения. 1931; Пост на мира. 1950; Жътвен поход. Стихове. 1951; Бойци. Поема. 1952; Дядо Фрати си изпати. Поема за деца. 1953; Пътища и хора. Пътепис. 1955; Три поколения. 1955; Пленникът от Кочфедо. 1956; Небето в капчица роса. Стихове. 1957; Поема за войника. 1958; Весели строители. Стихове и поемки. 1967; Да се откриеш. Стихотворения. 1968; Осъществяване. Лирика. 1968; Едноименници славни, чудни и забавни. Стихове за деца. 1969; Летни изненади. 1969; Лакомото зайче. 1970; Насаме със себе си. Лирика. 1970; Стихотворения и поеми. Избрано. 1970; Веселият парад. Стихотворения за деца. 1971; Смешни момчета. Поеми за деца. 1972; От десетия етаж . 1973; Лирично ежедневие. 1974; Преоткриване. Лирика. 1974; Неуловимото. Стихотворения. 1976; Оня далечен мой свят. Повест за юноши. 1978 /1986/; Великата обич. 1979; Нес-

покойни стихове. 1979; Избрана лирика. 1980; Откровено. Лирика. 1982; Равносметка. Лирика. 1986; Метаморфози. Лирика. 1989.

Р. Арнаудова

МЍНКОВ, Маргарит Иванов /11.V.1947, Плевен/. Завършва гимназия в Плевен /1968/. Сътрудник на Детската редакция при Бълг. телевизия /1970/ и драматург в драм. театри в Сливен и Враца. От 1986 е завеждащ лит. бюро на Новия драм. театър „Сълза и смях“ в София.

Пиесите на М. нарушават героико-романтичната традиция в бълг. истор. драматургия. Конкретните истор. факти – най-често съдбовни моменти от нац. или общочовешката история – са повод за филос.-етични размисли. Авторът съчетава худ. измислица и истор. реалности в сложни, многопластови конфликти. Създава пиеси-метафори, в които гротеската и фарсът органично се преплитат със сериозните интелектуални и нравствени внушения. Предпочита драматизма на подтекста пред ефектното действие, поставените въпроси в отворения финал пред еднозначната клас. развръзка. Притчовите елементи, библейските мотиви, вплетени в сюжета, асоциативните връзки между минало и съвременност определят стила в пиесите на М. Книгата „Приказки за разказване“ е интересен експеримент в бълг. детска литература с остроумните пародии на познати приказки и нови шеговити истории, с оригинални словесни игри и ненатрапливи поуки. М. е автор на пиеси за куклен театър: „Пътешествие до Африка“ /1977/, „Ето какво се случи“ /1984/, „Вълшебното дъждовно време“ /1984/, „Хитър Петър“ /1986/; на киносценария „За госпожицата и нейната мъжка компания“ /1984/. Творби на М. са преведени на пол., рус. и фр. език.

СЪЧ.: Големият бал на шахматните фигури. Пиеса. 1979; И отново за Моцарт и Салиери. Пиеса. 1979; Книга за царете. 1980; Вавилонската кула. 1982; Големият род. Пиеса. 1983; Приказки за разказване. 1984; Нощно съжителство. Пиеса. 1985; Безкрайна приказка. 1987; Жана д'Арк. Пиеса. 1988.

Е. Трайкова

МЍНКОВ, Марко Константинов /15.VII.1909, Самоков – 10.VIII.1987, София/. Начално образование получава в Холандия, прогимназиално – в Англия. Завършва III мъжка гимназия в София /1928/. Следва клас. филология в Соф. ун-т /1928–29/. Завършва англ. филология в Хумболтовия ун-т в Берлин /1933/, където защитава докт. дисертация. През 1935–39 е учител в София. Доц. /1939/ в Катедрата по германистика в Соф. ун-т; проф. /1945/. Чете лекции по англ. литература и истор. граматика на англ. ез. Завежда Катедрата по англ. филология /1946–75/. Почетен докт. на Шекспировия ин-т при ун-та в Бирмингам /1966/, почетен чл. на Шекспировата асоциация в Америка /1967/. От 1948 е член на бюрото на авторитетното списание „Shakespeare Survey“.

М. е автор на множество научни публикации, поголямата част от които са печатани в чужбина – Англия, САЩ, Германия, СССР, Франция, Италия, Израел, Югославия; сътрудничи със студии, статии и рецензии на авторитетни научни списания: „Shakespeare Quarterly“, „English Studies“, „Renaissance Studies“, „Shakespeare Jahrbuch“, „Renaissance Drama“ и др. В продължение на 50 г. – от първия му труд в областта на англ. литература „Christopher Marlowe. A Study of his Development“ до последния – „Things Supernatural and Causeless. Shakespearian Romance“, М. печата десетки книги, монографии, статии и рецензии върху англ. драма от времето на кралица Елизабет I и крал Джеймс I, които му създават световна известност на специалист в тази област. Една група от текстовете на М. са по-общи и по-обхватни по тематика. От този вид е книгата „Шекспир. Епоха и творчество“, както и обширните уводи към пиесите на Шекспир /прев. на В. Петров/, в които изследователският и информационният материал са умело съчетани. Книгата „Shakespeare. First Steps“ /„Шекспир. Първи стъпки“/ е принос към проблема за развитието на великия драматург и към трудния въпрос за хронологията на ранните му творби. „Things Supernatural and Causeless. Shakespearian Romance“ /„Свръхестествени и безпричинни неща“/ определя на базата на подробния анализ на съответните произведения характера на последния период в творческото развитие на драматурга. В едно от ранните си произведения „Verbal Repetition in Elizabethan Tragedy“ /„Повторение на думите в елизабетианската трагедия“/ М. проучва едно стилистично средство в творчеството на писателя, което хвърля светлина върху схващането на драматурга за героите, разкрива насоките на развитието на Шекспировия стил и стига до някои по-общи въпроси за периодизацията на англ. литература от края на XVI и нач. на XVII в. Проучването на някои от тези проблеми е продължено в „Baroque Literature in England“ /„Литературата на английския Барок“/. Особеностите на англ. барокова литература са също обект на изследване в студиите за ранните трагедии на Флетчър, за „Дванайсета нощ“ на Шекспир и др. Друга група публикации на М. изследва връзките на Шекспир с неговите предшественици и съвременници. Тази тема М. интерпретира в монографията си за Кристофър Марлоу и я доразвива в „Ранните комедии на Шекспир“ /Театър, 1964, № 4/, „Проблема трагического в твор-

чество Шекспира“ /„Вилям Шекспир“, АН СССР, 1964/, „Shakespeare's Forerunners“ /The Shakespearian World. Ed. by M. Roston, 1965/. Характерът на типичната Шекспирова трагедия е проследен и в редица статии за структурния модел на Шекспировите трагедии, за сюжетната им структура; в тях М. проучва начина, по който Шекспир трансформира епичен материал в драм. форма и неговите композиционни принципи. В друга група текстове въз основа на внимателното проучване на различните нива на съответните произведения и на стилните им особености М. определя тяхното авторство /или съавтори/ – изследвания, високо ценени от шекспироведите в чужбина. М. е автор и на редица учебници и учебни помагала: „An English Grammar“ /в 3 т., 1950–53/, „An Introduction to English Phonetics“ /1963, 1973/, „Texts Illustrating the History of the English Language“ /1953/, „English Historical Grammar“ /1955/, „The Study of Style“ /1960/, „Old and Middle English Texts“ /1965/, „A Survey of English Literature from the Beginning to the Close of the 17th Century. Part I“ /1947, 2 прераб. изд. излязло като част 1 на „A History of English Literature“. Т. 1–2, 1970/. Ред. на „Английско-български речник“, 1966 /2 доп. изд. 1973/, „Българо-английски речник“, 1958 /2 прераб. изд. 1962/, „Шекспир, У. Комедии в 2 т.“ /1970–71/, „Шекспир, У. Трагедии“, 1973 /1974/, „Шекспир, У. Хамлет“ /2 изд. 1976/, „Шекспир, У. Избрани трагедии“, 1983.

СЪЧ.: Christopher Marlowe. A Study of his Development. 1937; Verbal Repetition in Elizabethan Tragedy /Повторение на думите в Елизабетианската трагедия/. 1945; Шекспир. Епоха и творчество. 1946; Baroque Literature in England /Литературата на английския Барок/. 1946; Shakespeare. First Steps /Шекспир. Първи стъпки/. 1976; Things Supernatural and Causeles. Shakespearian Romance /Свръхестествени и безпричинни неща/. 1987 /2 изд. 1992 с предг. от Б. А. Моуат, ред. Дж. Л. Халио – амер. изд./.

Вл. Филипов

МЍНКОВ, Светослав Константинов /12.II.1902, Радомир – 22.XI.1966, София/. Израства в семейство на офицер. Завършва гимназия в София /1921/, междувременно е изпратен във Военното у-ще във Вайскирхен /Австрия/, за да продължи семейната традиция. Следва слав. филология в Соф. ун-т, учи в Търговско-стопанската академия в Мюнхен /1922–23/, продължава образованието си в Свободния ун-т в София. През апр. 1925 е арестуван заедно с др. писатели и е задържан 2 месеца в Дирекция на полицията. Работи като библиотекар в Нар. библиотека в София /1924–25/, книговодител, началник бюро, библиотекар в Бълг. зем. кооп. банка /1926–42/. Служител в Бълг. легация в Токио /1942–43/. Делегат на XIV междунар. конгрес на ПЕН-клубовете /1936/, когато посещава Бразилия и Аржентина. Коректор /1944–45/ във в. „Работническо дело“, ред. /1946/ във в. „Отечествен фронт“, в Бълг. кинематография /1947–51/, в сп. „Български воин“ – през 1952–54. Гл. ред. и ред. /1954–62/ в изд. „Бълг. писател“. Пътува в редица страни на Европа, Азия и Южна Америка. За пръв път отпечатва белетристичната творба „Биномът на Нютон“ в сп. „Българан“ през 1920. Като ученик пише стихове, разкази и фейлетони; увлича се от идеите на Ф. Ницше, чете произведенията на Й. В. Гьоте, Х. Хайне, Х. Ибсен, Ст. Пшибишевски, Ед. По, на нем. романтици, рус. реалисти и „прокълнатите поети“. Общува с художниците Д. Узунов, Ив. Пенков, с Н. Лилиев. Лит. му пристрастия се подсилват от личното му познанство с Густав Майринк, който задълбочава интереса му към естетиката на диаболистичната литература. Сътрудничи на сп. „Везни“ и заедно с Гео Милев и Вл. Полянов започва подготовката на поредица фантастични разкази от световни автори. Тази лит. мечта остава неосъществена поради смъртта на Гео Милев. Помага на Хр. Смирненски за излизането на „Календар Българан“ /1921/. Сътрудничи с разкази, стихове, фейлетони, приказки, пътеписи, статии, реплики и епиграми на вестниците „Българан“, „Литературен глас“, „Мисъл“, „Литературни новини“, „Развигор“, „Съвременник“, „Кормило“, „ЛИК“, „Стрелец“, „Литературен фронт“, на списанията „Хиперион“, „Българска мисъл“, „Златорог“, „Септември“, „Пламък“ и др.

Творчеството на М. е своеобразно предизвикателство към традиционно-реалистичното /и особено битописателното/ худ. изображение в бълг. литература. С ранните си диаболистични разкази той се откроява като ярък представител на модернистичните търсения в белетристиката в периода между двете световни войни. Песимистичните настроения, идеята за вездесъща смърт, пронизващи диаболистичните му творби, са формулирани лаконично в разказа „Полунощна история“: „Ние сме сенки и нашият живот е игра на сенките.“ Съвр. изследователи на творчеството му с основание сочат, че изображението на М. се обуславя от предпочитания към „ужаса отвън“, осъществен чрез „класически мотиви“ като „демонични предмети“ /портрети, часовник, икони, цигулка/ и „демонични герои“ /смърт, дявол, устрел, нечиста сила/. Насочването на М. след „Българан“ и „Хиперион“ към кръга „Стрелец“ по всяка вероятност определя интереса му и към фолклорната демонология, с чийто аксесоар той се опитва да реализира един своеобразен вариант на литература на ужаса /„Огнената птица“ от едноименния сборник, „Устрел“ от сб. „Игра на сен-

ките“, „Нечиста сила“ от „Къщата при последния фенер“ и др./. Постепенно ролята на „родител на ужаса“ в бълг. литература престава да го задоволява, тъй като М. осъзнава ограничените възможности на диаболизма в изобразяването на човешкото и човешката природа. Но макар писателят да достига до пародийно преодоляване на уроците на диаболизма, те оставят своя знак /в друг ценностен аспект/ и в зрелите му разкази от 30-те г.: универсалността на случващото се в света и с човека, отчужденият, апсихологичен герой и т. н. М. е първият бълг. писател, прозрял глобалната заплаха от роботизацията в съвр. съществуване, въздействуваща пагубно с антиемоционалния си рационализъм върху съзнанието на „човека-маса“, и гротесковите деформации на човешката същност, преобразила се в стандартизирана, дехуманизирана, алиенирана социално-ролева „маска“. Кризата на личностното себеизразяване в прекомерно технизиращия се свят е пресъздадена посредством игровата дистанция на автора от героя, в която пародийно се цитират и иронично се съвместяват различни жанрови и стилистични регистри на масовокултурните, извънхудожествени образци с престижните и „високите“, заети от лит. фонд. Така писателят постига изключително въздействие на идеята си за манипулираната, марионетна, ценностно разколебана, боравеща с представи за нещата, а не със самите неща, същност на човека в „модерната цивилизация“. Творчеството на М. е логичен момент в развоя на бълг. литература, а не само екзотичен и самотен „остров“ в нея /по определението на някои критици/. То е един универсален сатир. модел на урбанизиращото се, технократско съвр. общество, предчувствуващ безпогрешно комичните парадокси на „американизацията“ в „провинциалните“ кътчета на света и гротесковата причудливост на модерния Хомо Фабер. Така марионетките на Ч. Мутафов и автоматизираните „герои“ – автоматите на М. стават най-емблематичният израз на модернистичните търсения и постижения в бълг. литература. Условният худ. свят на М. няма преки предшественици, но затова пък има множество следовници – Л. Дилов, Е. Манов, Евг. Кузманов, В. Пасков и др. Своеобразна алтернатива на гротесково деформирания образ на машинизирания човек /най-често в лицето на ограничено-разсъдъчния учен/ е т. нар. социокултурен тип на „малкия човек“. Сатирикът не изпитва сантиментално снизхождение спрямо него, но в изобличителния си тон не го лишава от своето морално съчувствие. В йерархизираното социално пространство малкият човек е институционално предопределен в поведенските си рефлекси и обезличен. Той е подвластен на диктата на отчуждената си същност, на второстепенната си социална роля в общество на отчуждени помежду си човешки същества.

След 1944 в творческата еволюция на М. се забелязва известна промяна – публиц. оголване на сатир. прицел, свързано с предпочитание към фейлетонния сарказъм и злободневния алегоризъм. Това донякъде отслабва худ. въздействие на творбите му, тъй като силата на М. е в тънката интелектуална ирония, в изящния, артистичен поглед към света, наситен с игровите нюанси на културния му европеизъм. Една от многото му жанрови находки е актуализиращата се днес „игрова литературност“, вложена в романа-гротеска „в седем невероятни приключения“ – „Сърцето в картонената кутия“ /написан съвм. с К. Константинов/. Творчеството на М. е богато на тематични и жанрови търсения и открития: разкази и фейлетони, гротески /диаболистични, сатирични и научнофантастични/, пътеписи, приказки, репортажна „история в телеграми за съпротивата на един град“ /„Мадрид гори“/ и един останал в семейния архив сценарий за филм.

М. има големи заслуги на преводач и редактор. Превежда Андерсеновите приказки /претърпели многократни преизд./, „Хиляда и една нощ“ /1957/, „Приказки на Шехеризада“ /1959, 1961, 1963, 1972, 1977/, араб. приказки „Вълшебният кон“ /1959/ и „Волът и магарето“ /1964/ и др. Автор е на творби за деца /едновременно – за възрастни – като втора рецептивна провокация/, заемащи достойно място в сатир. му творчество. Превежда също „Лигейя и други фантазии“ /1921/, „Фантазии“ /1922/ от Ед. По; „Голем“, „Белият доминиканец“, „Кардиналът Напелус“, „Разкази“ от Г. Майринк; творби на А. П. Чехов, на Е. Лудвиг /„Юли 1914"/, на Ундсет /„Гьодолф“/, на Кн. Хамсун /„Разкази“/ и др. Книги, разкази, новели и фейлетони на М. са публикувани на англ., нем., рум., рус., фр., яп. и др. езици.

СЪЧ.: Синята хризантема. Разкази. 1922; Часовник. Гротески. 1924; Огнената птица. Четири разказа. 1927; Игра на сенките. 1928; Къщата при последния фар. 1931; Автомати. Невероятни разкази. 1932 /1935, 1947/; Сърцето в картонената кутия. Роман-гротеска в седем невероятни приключения /в съавт. с К. Константинов/. 1933 /1939, 1986/; Дамата с рентгеновите очи. Разкази. 1934 /1954, 1964, 1982/; Чудната касичка /по Андерсен/. 1934 /1940/; Захарното момиче. Приказки. 1935; Мадрид гори. История в телеграми за съпротивата на един град. 1936 /1945/; Маскираната лисица. Приказка. 1936 /1957, 1962, 1968/; Разкази в таралежова кожа. 1936 /1947/; Гост. Разкази. 1938; Другата Америка. Едно пътуване отвъд екватора. 1938 /1943, 1945/; Желязната къщичка. 1941; Японската литература. Начало, развитие, представители. 1941; Маймунска младост. Разкази. 1942; Лъв и жаба. 1943; Лунатин. Хумористични разкази. 1945; Избра-

ни произведения. Предг. П. Зарев. 1947; Колет от Америка. Разкази и фейлетони. 1950; Империя на глада. 1952 /1956/; Месечко. 1945; Отвъд океана. Разкази и очерци. 1954; Избрани произведения. Предг. Е. Петров. 1955; Избрани произведения. В 2 т. Под ред. на С. Султанов. 1955; Цар Безсънко. 1956 /1972, 1973/; Призракът от Кандари. Разкази. 1959; Бракоразводно сражение. Разкази. 1960; Патент САС. Четири разказа. 1963; Как гарджето стана певец. 1965; Снежният човек и дръвчето. 1965; Паноптикум „Лайхенвалд". Разкази. 1966; Избрани разкази. 1967; Джуджето Тинтирин. 1968; Приказки. 1971; Алхимия на любовта. Избр. разкази. 1972; Съчинения. В 2 т. Ред. С. Султанов, Хр. Йорданов. 1972; Разкази, пътеписи. Съст., ред. С. Султанов. 1976; Съчинения. В 2 т. Предг. С. Султанов. 1980 /1982/; Игра на сенките. Бълг. диаболистична фантастика. 1983.

ЛИТ.: Цанева, М. Светослав Минков. Лит.-крит. очерк. 1961; Султанов, С. Насаме със Светослав Минков. 1972; Димитър Димов, Светослав Минков, Димитър Талев в спомените на съвременниците си. 1973; Стефанов, В. Разказвачът на „модерните времена". 1990.

К. Кузмова-Зографова

МЍНКОВА, Лиляна Тодорова /29.VIII.1932, София/. Завършва гимназия в София и рус. филология в Соф. ун-т /1956/. Аспирант в Ин-та за литература при БАН, където през 1969 защитава канд. дисертация на тема „Любен Каравелов и украинската литература". През 1958–60 е асистент по рус. литература в Соф. ун-т. Н.с. /1963/ и ст.н.с. /1982/ в Ин-та за литература.

Научните интереси на М. са в областта на преводната литература в Б-я през Възраждането, славистиката и връзките на бълг. литература с рус., украин., нем. и фр. литератури и култури. По-важни нейни публикации: „Любен Каравелов и украинският фолклор и фолклористика" /Лит. мисъл, 1966, № 1/, „Една страничка из българо-полските връзки през Възраждането" /Памиетник литерацки, т. XXV, 1973/, „Кореспонденция болгар с Нилом Александровичем Поповым" /Бълг. истор. списание, 1979–80/, „Из историята на българската възрожденска повест" /Лит. мисъл, 1980, № 9/, „Някои въпроси на преводната литература на Българското възраждане. 40-те – 70-те г. на XIX век" /Сравн. литературознание, 1982, № 2/, „Руската култура като посредник в немско-българските научни и литературни връзки през Възраждането" /В: Българо-немски литературни и културни връзки през XVIII и XIX век. 1985/, „Преводачът през Възраждането и неговият читател" /В: Преводът и родният език. 1987/, „Реално и нереално присъствие. Жорж Санд в преводната литература на Българското възраждане" /Лит. мисъл, 1987, № 10/, „Този толкова желан, толкова опасен роман. Популярни романи в преводната литература на Българското възраждане" /Лит. мисъл, 1991, № 10/ и др.

М. е изявена преводачка на худ. литература от рус., укр. и фр. език. Превежда почти изцяло творчеството на Михаил Булгаков, драм. произведения на Н. В. Гогол, негови повести, повести и разкази на Ив. Бунин, произведения на В. Шукшин, Юр. Казаков, Г. Троеполски, Юр. Трифонов, В. Шкловски, Ф. М. Достоевски, В. Близнец, Евг. Гуцало, В. Стефаник, Жан-Батист Молиер, Робер Ескарпи, Алфред дьо Мюсе и др. Член на СПБ. За постижения в прев. изкуство и за популяризиране на рус. писатели в Б-я през 1988 получава наградата „Дружба", Москва.

СЪЧ.: Осип Максимович Бодянски и Българското възраждане. 1978.

П. Ватова

МЍНЧЕВ, Минчо Мънчев /25.IX.1944, с. Коларово, Хаск. област/. Завършва средно образование в Пловдив и Полувисшия железопътен ин-т „Т. Каблешков" в София. През 1967–82 е локомотивен машинист в Локомотивното депо – София; зав. ред. /1982–88/ и зам. гл. ред. на в. „Транспортен глас". Гл. ред. /от 1991/ на сп. „Железопътен транспорт" и в. „Зора".

Първите публикации на М. са във вестниците „Български воин", „Пулс", „Народна младеж", „Работническо дело" и в списанията „Пламък" и „Септември". В първата му поетична книга „Баладично всекидневие" и в следващите му стихосбирки се преплитат поетизираното всекидневие на локомотивния машинист, житейски обобщения за човешкия и гражданския дълг, за смисъла на настоящето, героиката и романтиката на миналото, вярата в бъдещето. М. се придържа към соцреалистическите поетически конвенции, характерни за 70-те г.; балансът между ангажираността, издържана в тона на съвр. декларативност, и съкровено личните преживявания и емоции е грижливо осъществен в рамките на отделните книги. Сполучливи поетически решения и образи има в стиховете, освободени от едрите щрихи и монументалните образи, в които внушенията са непретенциозни и непосредствени. В по-късните стихосбирки на М., особено в „Хляб" и „Таран", лирич. субект вече не е увереният и здраво взел в ръце съдбата си човек. В поезията му прозвучават драматични нотки на раздвоение, постига се по-дълбоко осмисляне на битието.

СЪЧ.: Баладично всекидневие. Стихове. 1974; Безсъние в неделя вечер. Стихове. 1977; Мелница. Стихотворения. 1982; Хляб. Стихотворения. 1985; Таран. Стихотворения. 1988; Ризница за голо тяло. 1990.

Д. Ватова

БАН Институт за литература БИБЛИОТЕКА

МЍРЧЕВ, Иван Мирев /11.X.1897, Ст. Загора – 14.IV.1982, Ст. Загора/. Завършва гимназия в родния си град /1921/. През 1921–49 е чиновник в БНБ.

За пръв път печата стихове през 1913 в сп. „Бисери“, редактирано от Ив. Ст. Андрейчин. Ред. /1916–18/ на сп. „Хризантеми“ /Ст. Загора/, в което дебютира Гео Милев и публикуват някои от найдобрите си творби Ем. Попдимитров и Ив. Хаджихристов. Сътрудничи на списанията „Везни“, „Хиперион“, „Златорог“, на вестниците „Млада България“, „Светлоструй“, „Литературен час“, „Литературен подем“, „Лост“ и др. Дистанциран от столичния лит. елит, М. създава творчество, което не се поддава на еднозначно определение. Първите му стихосбирки прехвърлят мост от символистичната традиция към следвоенната „предметна“ поезия. В тях личи влечение към конкретност на поетическата ситуация, лирич. преживяване е белязано от несвойствена на символизма интелектуална промисленост и рационална хладина; абстрактната символистична образност е съвместена с предметно-битови реалии. Посветени на майката, родината, любовта, стиховете на М. излъчват овладян социален критицизъм и са напрегнато тревожни, а нерядко и песимистично интонирани. В нач. на 40-те г. сигнализират кризисно изчерпване, което лирич. „аз“ се опитва да преодолее чрез вживяване в оптимизма на следвоенната действителност. „Пренастройването на лирата“ минава през илюстративността и натуралистичното правдоподобие на сборниците от 50–60-те г. и дава зрели резултати в късната лирика на М. Домогвайки се в житейската си есен до „истинското съдържание на думите“, поетът осъществява синтез на „вечното“ с текущото време и на символиката на ранното си творчество с духовните тежнения на настоящето. Псевд.: Биби, Йоан, Хризис, Черни Маргарит, Иван Грустнички.

СЪЧ.: Реките викат. Стихотворения. 1920; Тринадесет мистерии /в съавт. с Ив. Хаджихристов/. 1921; Есенна флейта. Стихотворения. 1924; Елегии. Стихотворения. 1926; Видения. Стихотворения. 1928; Отстранена земя. Стихотворения. 1929; Златно и синьо. Стихотворения. 1935; Сонети. Стихотворения. 1935; Кажете, небеса. Стихотворения. 1942; Сонети за житото. 1942; Самарско знаме. Поема. 1950; Срещи с Гео. Стихотворения. 1956; Прозорецът се отваря. Стихотворения. 1957; Звезди под Нева. Стихотворения. 1961; Чудесно преображение. Стихотворения.1963; Парламент на чувствата. Стихотворения. 1965; Часовникът на стареца. Стихотворения. 1967; Избрани стихове. 1968; Есенни наздравици. Стихотворения. 1971; Гнездо от сълчки. Стихотворения. 1976; Младост. Избр. стихотворения. 1977; Цигулка под прозореца. Стихотворения. 1980; Розовият хляб. Стихове. 1982.

ЛИТ.: Тонков, П. Иван Мирчев. Лит.-крит. очерк. 1977; Тонков, П. Иван Мирчев. Лит. анкета. 1985.

С. Беляева

МЍТОВ, Димитър Борисов /8.III.1898, Казанлък – 30.VI.1962, София/. Баща му е автор на учебници и ръководства по естествена история и биология. М. завършва гимназия в София /1918/ и слав. филология в Соф. ун-т /1923/. Работи в Дирекцията по печата към М-вото на външните работи /1920–21/. От 1921 редовно сътрудничи на в. „Развигор“, по-късно става негов уредник и самостоятелен редактор /през 1924/. Библиотекар във Фр. ин-т в София /1922–29/. Специализира /1925/ в Париж история на фр. и западноевроп. литература. През 1926–41 е преподавател по фр. и западноевроп. литература във Фр. ин-т в София. През 1927–31 редактира библ. „Бисери от знаменити романи на всемирната литература“ /на изд. „Ив. Г. Игнатов“/. През 1927–28 е редактор на в. „Литературни новини“, през 1928–29 – на библ. „Избрани съчинения“ на клас. писатели /на изд. „Хемус“/, 1928–44 – на лит. седмичник „Литературен глас“. Пръв предс. на секцията за изкуство при българо-съв. д-во в София /основано 1934/. Заедно с А. Страшимиров и Ас. Златаров е член на К-тета за защита на евреите. Гл. ред. /1945–51/ на сп. „Българо-съветска дружба“, чл. на Постоянното присъствие на Съюза на българо-съв. д-ва /от 1946/. Преподавател /от 1944/ по история на театъра в Държ. театр. школа /дн. НАТФИЗ/, проф. /1948/ по история на западноевроп. литература и ректор /1948–51, 1954–61/ на ВИТИЗ.

Творческите интереси на М. са разностранни, свързани с определени жанрове и истор. аспекти на европ. литература и по-конкретно на фр. литература. Наблюденията му върху развитието на европ. лит. процес се характеризират с оригиналност на оценките за отделни автори и лит. течения. М. активно се занимава и с лит.-крит. дейност, която засяга различни области на изкуството и литературата – худ. текст, театр. постановка, изобразително изкуство и др. Студиите му върху творчеството на А. Страшимиров, Елин Пелин, Й. Йовков и по-кратките статии за съвр. проблеми на бълг. и западноевроп. литература представят автор с изразен вкус към естетическите пропорции в худ. изображение, с предпочитание към ония лит. творби, в които социалната картина е органически свързана със задълбочен психол. анализ на човешките постъпки. Полемичната страст се подхранва от доброто познаване на фактите, отнасящи се както за отделни творчески съдби, така и за целия лит. процес. В лит.-истор. изследвания и в крит. работи на М. личи стремежът научната истина да не се обвързва с

полит. квалификация, а да намира своята обосновка в отчитането на положителното и отрицателното в дадена творческа изява. Извеждайки на преден план проблема за реалистичните посоки, в които се развиват бълг. литература и театър, М. съумява да определи и функционалното присъствие на романтизма, влиянието му при оформянето на определени школи и явления. М. редактира сб. „Изкуство и живот“ /1929/, алм. „Литературен глас“ /1931/, „Духът на новия свят“ /1932/, „В памет на Александър Дзивгов“ /100 г. български театър/ /1956/; Избрани съчинения на А. Страшимиров, Л. Стоянов и др. Превежда худ. литература от фр. ез. – Ал. Дюма-баща, Ал. Дюма-син, М. Метерлинк, Ем. Зола, Ал. дьо Мюсе, Ш. Рапопорт, П. Беноа, Кл. Фарер, П. Армон, Г. Шльомберже, Ш. Дил, А. Рембо, И. Немировска, А. Мороа и др. Псевд.: Деметриус, Любен Захариев, В. Стефанов, Д. Чергарски.

СЪЧ.: Знамена. 1933; Писатели и книги. Т. 1–3. 1934–37; Световни лица. Т. 1. 1938; Белетристи. А. Страшимиров, Елин Пелин, Й. Йовков. 1939; Очерки и критики. 1946; История на западноевропейската литература. Ч. 1–5. 1950–53; Анри Барбюс – смел борец за мир. 1953; Ромен Ролан. Живот и творчество. 1954; Христоматия по западноевропейска литература. В 3 т. 1955–58; От Виктор Юго до Андре Стил. Лит. очерци. 1956; Борци за мир и демокрация. Очерци за писатели. 1957; Антон Страшимиров. Лит.-крит. очерк. 1959; Литература, театър, публицистика. 1960; Западноевропейската литература. От Великата френска буржоазна революция до Парижката комуна /в съавт. с Ал. Пешев/. 1963 /1968, 1975/; Западноевропейската литература след Парижката комуна. 1973 /1976/; Театрални вечери. Избр. статии за театъра. 1974.

Л. Бумбалов

МИТРÒПУЛОС, Аргирис Николау /25.III.1926, с. Йерисо, Халкидика, Гърция – 7.I.1978, София/. Завършва средно образование в Солун и журналистика в Соф. ун-т /1963/. Чл. на Грц. комунистическа партия и партизанин от 1943. Емигрира в Югославия /1945/. През 1947 отново е партизанин, а по-късно – командир на партизански отряд. Емигрира в Б-я /1950/ и става бълг. поданик /1953/. Ред. /1951–52/ на грц. емигрантски в. „Лефтерия“. Завършва ВНВАУ в Шумен; офицер в Пловдив и София. Ред. в грц. ред. на Радио София /1964–71/.

Лит. си дейност започва с публикации на стихотворения във в. „Лефтерия“ през 1951. Сътрудничи на пер. и лит. печат с поезия, разкази, статии. В цялото му творчество се налага автобиографизмът. Основни теми са антифашистката борба, партизанското движение, емигрантството, изгубената родина. Доминират драматично-трагичният тон, размисълът, изстраданата изповедност. М. се стреми да осмисли своя път, проблемите на борбата и революцията, героизма в неговия морален аспект. Прозата му също е плод на лични преживявания от партизанския живот, размисъл за смисъла на борбата, за чистотата и оскверняването на революционния идеал, за духовните измерения и изпитанията на революцията.

СЪЧ.: Окървавени мечти. Стихотворения. 1961; Изстрадана радост. Стихотворения. 1963; Въпреки смъртта. Докум. повест за участието на гръцката младеж в съпротивата. 1964; Съдби. Разкази. 1965; Отворете прозорците. Стихотворения. 1967; Помни! Стихотворения. 1968; Един живот отвъд смъртта. Стихотворения. 1970; Защо се родих. Стихотворения. 1971; Как ме убиха. Разкази. 1971; На път за Колхида. Разкази. 1974; Просълзена пролет. Стихотворения. 1974; Мечтата на една роза. Избр. произведения. 1976; Зори и залези. Разкази и новели. 1978; Партизански разкази. 1978; Последната мечта. Стихове. 1979; Съдби. Избр. разкази и новели. 1981; Отвъд смъртта. Разкази, новели, стихотворения. 1986.

ЛИТ.: Ж е ч е в, Т. Аргирис Митропулос. – В: Критически дневник. 1987.

К. Бъклова

МИХÀЙЛОВ, Георги Иванов /23.XI.1893, София – 26.III.1950, София/. Завършва право в Соф. ун-т /1915/. Работи като финансов инспектор, юрисконсулт и др. Редактира авиационното сп. „Летец“, съредактор е на сп. „Везни“ през 1919–20; ред. на сп. „Страници за всички“ /1934/ и др.

М. е автор на стихове и импресии в проза, на приказки, фейлетони и статии. За пръв път печата през 1911 в хумористичния в. „Смях“. Преводи и оригинални творби обнародва във вестниците „Смях“, „Людокос“, „Българан“, „Червен смях“, Щурец“, „Развигор“, в списанията „Илюстрация светлина“, „Маскарад“, „Наш живот“, „Родно изкуство“, „Везни“, „Хиперион“, в сб. „Българан“ /1922/, „Вечеринки и утра“ /1930/ и др. Мястото му в историята на бълг. култура се определя от приноса му в развитието на преводаческото изкуство. М. е един от най-известните бълг. преводачи, особено на фр. символисти. Поетичните му преводи допринасят за разширяване кръгозора на бълг. поезия, за приобщаването ѝ към големите явления в западноевроп. и рус. литература. Публикува в отделни книги „Поеми“ от Едгар По /1919, 1926, 1945/, „Прокълнати поети“ /1921, 1936, 1941/, „Избрани произведения“ на А. Рембо /1922/, „Флорентинска трагедия“ от О. Уайлд /1923/. Превежда стихове и поеми от Ш. Бодлер, Ф. Вийон, Ж. дьо Нервал, М. Ролина, И. Жилкен, П. Верлен и др. Псевд.: Джо, Валериан, Дориан Грей, Дориан, Евгений Север, Онегин, Псевдоним, Ужким-Пушкин, Феликс, Dorian, Felix, Simplicittimus.

СЪЧ.: Акварели. Драски за съвременността. Лирич. стихотворения и импресии в проза /с подпис Псевдоним/. 1924; Въдица на любовта. Хумористични стихотворения /с псевд. Ужким-Пушкин/. 1938; Избрани преводи. Подбор, ред., предг., бел. Б. Божилов. 1976.

М. Блажева

МИХÀЙЛОВ, Иван /Ванчо/ /Иван Михайлов Гаврилов/ /26.VIII.1896, Ново село, Щипско – 5.IX.1990, Рим/. Учи в София, Солун, завършва гимназия в Скопие /1915/. Като ученик в Солун се присъединява към ВМОРО. Следва право в Соф. ун-т /1918/. Един от основателите и ръководителите на Макед. студентско д-во „Вардар“ /1919–24/. По същото време е помощник на Т. Александров. След убийството му става един от ръководителите на макед. освободително движение. Чл. на ЦК на ВМРО /1924–34/. След 1934, когато правителството на К. Георгиев забранява ВМРО, емигрира в Турция. По-късно живее в Полша, Унгария, Хърватско, Австрия и Италия.

Като публицист и мемоарист М. последователно отстоява своя полит. възглед за независима Македония, формирана върху основата на бълг. народностен елемент и в географските граници на бълг. език. Автор на стотици статии и интервюта във вестниците „Свобода или смърт“ /София/, „Македонска трибуна“ /САЩ/, „La Macédoine“ /Женева/ и в редица чуждестр. списания. Най-значителното му дело са четиритомните „Спомени“. С оглед на богатия докум. и снимков материал, осветляващ целите, организацията и функционирането на макед. революционно движение, поредицата е неоспорим първоизточник на информация за истор. наука. Свежият, неподправен нар. език определя нейната лит. значимост. Особено интересен както в тематично, така и в стилистико-изразно отношение е първият том. Издържан в традициите на бълг. възрожд. и поствъзрожд. мемоаристика, той е проникнат от романтични настроения, очаквания и надежди.

СЪЧ.: По трънливия път на македонското освободително движение /с псевд. Брегалнишки/. 1939; Спомени. Т. 1. 1958 /Италия/; Спомени. Т. 2. 1965 /Белгия/; Спомени. Т. 3. 1967 /Белгия/; Спомени. Т. 4. 1973 /САЩ/; Македония: Швейцария на Балканите /б. г., САЩ/; Сталин и македонския въпрос /б. г./.

В. Балевски

МИХÀЙЛОВ, Радослав Вангелов /10.III.1928, с. Калиманица, Михайловгр. област, дн. несъществуващо/. Завършва гимназия в Берковица /1946/. Записва Юрид. ф-т през 1946, следва задочно бълг. филология в Соф. ун-т /1959/. Не завършва поради заболяване. Сондьор-златотърсач в поречието на р. Златица /1947–49/. Завежда култ.-масовата работа в балнеосанаториума във Вършец /1955/. Журналист в окръж. в. „Септемврийско слово“ /Михайловград/ през 1956–67. Отг. секр. и зав. отд. „Вътрешна информация“ /1967–72/ във в. „Литературен фронт“. Гл. ред. на изд. „Профиздат“ /1973–78/. Чл. на писателската група при Центр. съвет на Бълг. професионални съюзи през 1979–88. За пръв път публикува фейлетон във в. „Стършел“ /1955/. Първите му разкази излизат в списанията „Септември“, „Пламък“ и във в. „Литературен фронт“ през 1960 под името Вангелов. Пише разкази, повести, новели, романи, драми, проза за деца и юноши. Пиесата му „Ревизорски уроци“ /1983/ е поставяна в Театъра на нар. армия в София. По Бълг. телевизия са излъчвани телевизионните му пиеси „Нервни времена“, „Подкуп“ и „Урок по доблест“. Сценарист е на пълнометражния телевизионен филм „Признание“. По новели на М. са създавани филми за игралното кино и телевизията. Характерни теми в творчеството му са Септемврийското въстание /1923/, животът в бълг. село, миграционните процеси, новата градска реалност, сложните взаимоотношения между съвременниците, в които нерядко се проявяват отрицателните страни на човешката природа. Погледът на М. върху съвр. действителност е реалистичен, трезв, понякога остро критичен, стилът му – лаконичен. Романите му „Взрив“, „Признание“ и „Зима без сняг“ са преведени на нем. ез. Сб. разкази „Благородни сънища“, „Тайни страхове“ и романът „Нощни изстрели“ са публикувани на рус. ез. Отделни разкази и новели на М. са излизали на англ., араб., исп., нем. и рус. език.

СЪЧ.: Утро. Разкази. 1963; Топлите хълмове. Разкази. 1965; Часът на истината. Роман. 1965; Съд. Повест. 1967; Бариери. Разкази. 1968; Зима без сняг. Роман. 1969 /1985/; Христо Михайлов. Биогр. очерк. 1970; В зеления океан на Коми. Пътепис /в съавт. с Б. Глогински, Й. Гешев/. 1970; На видело. Разкази. 1970; Взрив. Роман. 1971; Голямата фамилия. Разкази. 1971; Татко, чакам те. Повест за деца. 1971; Чудното пътуване. Повест за деца. 1973; Пъстро небе. Роман. 1973; Септемврийски камбани. Разкази и новели. 1973; Първите залпове. Роман. 1973; Нервни времена. Разкази и новели. 1974; Признание. Роман. 1975; Кръстопътища. Роман. 1977 /1982/; Отрова. Роман. 1978 /1983/; Тайни страхове. Разкази. 1978; Избрани произведения. Първите залпове. Признание. Романи. 1978; Подкуп. Новели. 1979; Кратко щастие. Новели. 1980; Урок по доблест. Романи за юноши. 1981 /1989/; Такава любов. Новели. 1981; Жажда. Роман. 1983; Изчезване. Роман. 1983 /1988/; Нощни изстрели. Роман. 1985; Разплата. Новели. 1987; Тежък изпит. Новели. 1988; Съучастници. Роман. 1989; Гневна самота. Роман. 1990.

Св. Каролев

МИХАЙЛÒВСКИ, Стоян Николов /7.I.1856, Елена – 3.VIII.1927, София/. Потомък на стар възрожд. високо просветен род. Син на Никола Ст. Михайловски, племенник на Иларион Макариополски. Учи в Търново /1865–68/. Завършва Фр. султански лицей „Галата сарай" в Цариград /1872/, където е съученик на К. Величков. Учител в Дойран /1872–74/. През 1875 заминава за Екс ан Прованс, Франция, където следва право. След Освобождението /1878/ работи като адвокат и съдия. Чл. на Свищовския съдебен съвет /1878–79/. Гл. ред. /1880/ на в. „Народний глас" /Пловдив/. Началник на отделение в М-вото на външните работи /1880/. Завършва право във Франция през 1883. Гл. секретар на М-вото на правосъдието /1883–84/, чл. на Русенския апелативен съд /1887/. Учител по фр. ез. в Русенската мъжка гимназия /1889/. Извънреден преподавател по фр. ез. в Юрид. /1892–94/ и в Историко-филол. ф-т /1897–99/. Доц. по всеобща лит. история /1895–99/ във Висшето у-ще /дн. Соф. ун-т/. Доп. чл. на БКД /дн. БАН/ от 1882, действ. чл. на БАН от 1898. Предс. на Върховния македоно-одрински к-т /1901–03/. Нар. представител /1886–87, 1894–96, 1903–08/. Заради статията „Потайностите на българския дворец" /в. „Ден", 1904/, насочена срещу княз Фердинанд I, е осъден условно. През 1905 се оттегля от активна обществ. и редакторска дейност. Сътрудничи на „Църковен вестник".

Лит. си дейност започва през 1872 в сп. „Читалище" /Цариград/. Печата и в „Периодическо списание на БКД", сп. „Мисъл" и в. „Ден". Сатирично-публиц. моралистично творчество на М. е жанрово разнообразно – басни, епиграми, афоризми, пародии, поеми, драми. Неговите басни /„Орел и охлюв", „Бухал и светулка", „Секира и търнокоп"/ са клас. образци в бълг. литература, с трайно присъствие в бълг. нац. съзнание. В епиграмите си М. е пределно афористичен и злободневен. Поезията му, изпълнена с митологични и библейски мотиви, има амбицията да постигне триединство между философия, поезия, политика. Филос.-сатиричните му сонети са подчертано космогонични и в същото време – антиномични. Занимават го метафизичните проблеми на битието, противоборството между живот и смърт, добро и зло, Бог и сатана, свобода и несвобода, аскетичната самоотверженост и властническите инстинкти. Лайтмотив на творчеството му е вечното непостигане на свободата, тържеството на посредствеността и потисничеството. Емблематична за худ. дело на М. е „Книга за българския народ", истинска енциклопедия на злото, чийто сюжет се побира в едно изречение: Заветите на престарелия архивластник към племенника му Галеб, който ще го наследи. С епиграмна яркост и острота М. изважда на показ тайни и явни механизми на деспотичната държава, която се крепи върху всевластието, страха, насилието, користолюбието. В „Книга за българския народ" са събрани антискрижалите на живота. Втурването в злобата на деня е съпротива срещу обществ. и култ. аморфност, срещу отчайващата мизерия на човешкото. Моралистично-филос. патос в творчеството на М. често е отвлечено дидактичен. Но непобедимият му скептицизъм, непрекъснатата конфликтност имат в основата си един възрожд. и същевременно общочовешки нравствен идеал: очовечаването на обществото, свободата на личността. М. е автор на един от най-светлите химни на бълг. просвета и култура „Кирил и Методий" /„Върви, народе, възродени..."/, който заедно с популярното стихотворение „Напред!" /„Напред, животът е сражение..."/ издава просветителската първооснова на неговия гневен социален критицизъм. М. въвежда източния алегоризъм като форма на социална сатира, възражда и актуализира на бълг. почва кратките сатирични форми: афоризма, епиграмата, апострофа, сатиричната парабола. Псевд.: Драгостин Истров, Драгостин Истров Муслак, Де Профундис, De Profundis, Викентий Розенберг, Евгений Рязков, Ст. Стрелков.

СЪЧ.: Сцени от парламентарния живот в България. 1884; Бог. Библейски стихотворения. 1889; Поема на злото. 1889 /1939, 1943/; Novissima verba. Стихотворения. Т. 1. 1889; Железни струни. Стихотворения. 1890; Currente calamo. Краевековни стихотворения. 1890; Книга без заглавие. Стихотворения. Ч. 1. 1892; Сатири. Нашите писачи и газетари. 1893; Философически и сатирически сонети. 1895; Книга за българския народ. 1897 /1931, 1938, 1946, 1991/; По прекия друм. Бележки и размишления. 1901; Пробуда и възход. 1902; Книга за оскърбените и онеправданите. 1903; Източни легенди. 1904; Днес чук, утре наковалня. 1905; От развала към провала. Диалогизирани очерки. 1905; Словоборците станаха богоборци. Поема. 1908; Позив към българския народ и българската интелигенция. Ч. 1. 1911; Съчинения. Т. 1. 1918; Избрани творения. 1931 /1938/; Съчинения. Т. 1–3. Избр. творения. Книга за българския народ. Поема на злото. 1938–39; Събрани басни. 1939; Неиздадени съчинения. Т. 1–2. Увод, бел. и уредба от Ив. Богданов. 1940–41; Божествен размирник. Под. ред. на Ив. Богданов. 1943; Избрани съчинения. Т. 1. 1947. Т. 5. 1948; Избрани стихотворения. Антология. 1948; Избрани съчинения. В 2 т. 1960; Басни. Епиграми. Сатири. Лирика. 1967; Стихотворения. 1967; Епиграми. 1969; Избрани творби. 1974; Избрани творби. 1987 /1986/; Божествен размирник. Философска поезия и проза. Съст. и предг. Ат. Натев. 1987. сп. Мисъл г. I 1892 кн. IX и X 597 599 „Върви, народе"

ЛИТ.: М и н к о в, Цв. Стоян Михайловски. Живот и творчество. 1940; Б о г д а н о в, Ив. 1. Стоян Михайловски. Кратка биография. 1947; 2. Стоян Михайловски. 1856–1927. Поет, трибун и мислител. Култ.-истор.

анализ с прил. на системна библиогр. 1947; Т о д о р о в, А. Стоян Михайловски. Баснописец и сатирик. 1956; Стоян Михайловски, Алеко Константинов, Георги П. Стаматов в спомените на съвременниците си. 1963; Г у л я ш к а–Б а л к а н с к а, С. Ст. Михайловски и френската философска мисъл и литература. 1987; К ь о с е в, Ал. Съдбата на едно творчество. – В: Божествен размирник. Философска поезия и проза. 1987; Н а т е в, Ат. Неприспособимият. – Пак там.

В. Чернокожев

МЍЦКОВ, Георги Христов /3.IV.1921, Пазарджик/. Завършва клас. гимназия в София /1941/ и роман. филология в Соф. ун-т /1948/. Син на деец на ВМРО, завършил живота си в емиграция. Заради потеклото си и като франкофил е репресиран от тоталитарната власт; бил е в затвора и в лагера „Богданов дол“. Работник в „Лесопаркове“ – Витоша /1953–72/. С лит. дейност се занимава от ученическите си години. От 1957 е кореспондент на бълг. сп. „Centre des études poétiqes“, от 1960 – постоянен член-жури на Фондацията „Biennales Internationales de Poésie“ /Белгия/.

Поет, преводач, съставител, автор на предговори, стотици статии, лит. портрети и рецензии за бълг. и чужди, най-вече западноевроп. писатели. Поезията му е изповедна, камерно приглушена, непосредствена, в стила на съвр. модерен реализъм. Интроспективна, често свръхсубективна, тя черпи поводи от широк кръг конкретни явления в природата, предметния свят и културната история. Автор е на стихосб. „Сянката на съдбата“, библиофил. изд. в 50 екз. Превежда предимно поезия от англ., грц., исп., нем., португ., рум., рус., фр., швед. и др. ез. В негов подбор и превод са излезли: „Надеждата на хората“ от Ар. Лундквист /1968/, „Корени“ от П. Сегерс /1968/, „Пазачът на стада“ от Ф. Песоа /1977/, „Към моята планета“ от Ал. Боске /съвм. с Л. Станчев, 1977/, „Синтаксис на мълниите“ от С. Д. Перс /съвм. с Ан. Манолов, 1979/, „Справедливостта на живота“ от М. Луци /1983/, „Непредсказано бъдеще“ от Р. Шар /1983/, „Пространства“ от Ар. Оло /1984/, „Амулети от миналото“ от Ф. Допликер /1989/, „Небесна материя“ от П. Ж. Жув /1992/. Участвува с преводи в: „Антология на новата гръцка поезия“. Т. 1–2 /1960/, „Песни и стихотворения“ от П. Беранже /1964/, „Защо да съм тъжен“ от Т. Аргези /1965/, „Антология на немската поезия“ /1966/, „Антология на съвременната френска поезия“ /1966/, „Антология на световната любовна лирика“ /1967, 1979/, „Избрани стихотворения“ /1969/ и „Зимно слънцестояние“ /1990/ от Б. Пастернак, „Избрани произведения в 6 т.“. Т. 1 /1969/ и „Избрани творби в 3 т.“. Т. 1 /1988/ от А. С. Пушкин, „Съвременна белгийска поезия. Френска и фламандска“ /1969/, „Сто шедьоври на европейската любовна лирика“ /1976/, „Сто шедьоври на сонета“ /1978/, „Унгарски поети. Антология“ /1978/, „Лирика“ от Р. М. Рилке /1979/, „Избрани творби от Ал. Блок /1980/, „Избрани творби в 3 т.“. Т. 1 от Гьоте /1980/, „Осем италиански поети“ /1981/, „Избрани творби“ от Х. Хайне /1981/, „Човекът е невинен“ от Ин. Бутита /1982/, „Крехки небеса“ от Ем. Дикинсън /1983/, „Итака“ от К. Кавафис /1984/, „Пръстенът на вечността“ /сб., 1984/, „Избрани творби“ от В. Юго /1984, 1990/, „Поезия и драми“ от Ал. дьо Мюсе /1986/, „Избрани творби в 2 т.“ Т. 1 от А. Ахматова /1990/ и др. За преводите си на ит. поети е удостоен с междунар. награда „Circe-Sabaudia“.

СЪЧ.: Сянката на съдбата. 1990; Скали, облаци и безкрайност. 1991.

Цв. Атанасова

МЍШЕВ, Георги Иванов /3.II.1935, с. Йоглав, Лов. област/. Завършва Ветеринарния техникум в Ловеч /1953/ и журналистика в Соф. ун-т /1958/. Окр. кореспондент /1958–67/ на в. „Септемврийче“, ред. /1967–70/ в изд. „Народна младеж“, ред. и сценарист /1971–83/ в Бълг. кинематография. Чл. на групата на писателите към Бълг. профсъюзи /1981–88/. Чл. на К-та за защита на Русе /1988/, за което е уволнен и изключен от БКП. Депутат в VII ВНС /1989–90/.

М. навлиза в белетристиката през 60-те г. със свой пространствен регион, идейно-тематични и худ. пристрастия. Миграционните процеси, резултат от ускорени социални и духовни катаклизми в селото и града, и свързаните с тях промени в народопсихологията на българина стават устойчиво тематично ядро в прозата му. Първите сборници с разкази представят измененията в бита и психиката на селяните по поречието на Осъм, като разрушават шаблоните в интерпретирането на драмата на колективизацията и нейния обществен отзвук. Те разкриват характерни черти от поетиката на М. – синтетична повествователна форма и хумористична тоналност, плод на силно развита социална рефлексия и сатир. нагласа, клас. композиция, романтично-лирична образност, автентично диалектно изразяване и остроумен диалог. Изключително наблюдателен и точен, М. надхвърля границите на конкретното събитие, изследвайки социални и нравствени параметри; филос.-аналитичният подход към корените на миграционните прояви задълбочава проблемността и психологизма в следващите му творби. Забелязва се интерес към цикличните сюжети и обособяването на социалните типове, изместване на лирико-хумористичното от остро полемичното, публиц. начало, на худ. фикция от социалното обобщение и тезисността. Повестта „Матриархат“ се отбелязва като

върхов етап в идейно-худ. и филос. овладяване на селската тематика. Авторът обобщава наблюденията си от миграционната стихия чрез разказа за съдбата на последните „мохикани" на селото – жените. От тази повест започва усилване на худ. условност, утвърждава се кинематографичният принцип на повествуване /„разказ-монтаж"/ с динамична смяна на гледни точки, активна авторова позиция, изразена чрез иронията и самоиронията. Следващите сборници на М. проблематизират „вилната зона" като символен синдром на нови поведенски модели и психика. Те разкриват генезиса и модификациите на еснафството, плод на разрастваща се потребителска стихия и социално-нравствена деформация на масовото съзнание. Авторът се интересува от новите езикови и мисловни шаблони на соц. бит. и морал, от обратното въздействие на нравствената деформация върху полит. структури и ценностни регулатори на обществото. Като сценарист на 10 филма /„Момчето си отива", „Прескрояване на дивите зайци", „Не си отивай", „Селянинът с колелото", „Щурец в ухото", „Вилна зона", „Дами канят" и др./ М. създава направление в българ. кинодраматургия с акцент върху експеримента, със задълбочено изследване на нац. и социалните архетипи. М. е автор на занимателна и интригуваща проза за деца и юноши, обвързана с динамиката на обществ. промени и възпитаването на нравствени ценности. Творби на М. са преведени на нем., пол., рус., рум., унг. и др. езици.

СЪЧ.: Синеокият рибар. Разкази за В. Левски. 1958 /1987/; Две момчета и Олимпи. Малка повест. 1961; Осъмски разкази. 1963; Хлапето. Разкази за юноши. 1964; Адамити. Разкази. 1966; Добре облечени мъже. Прости провинциални разкази. 1967; Матриархат. 1967 /1978/; Носачи на жалони. Повест за юноши. 1968 /1980/; Приказки по домофона. 1969; Есенен панаир. Разкази и новели. 1970; Гумена глава. Повест за деца. 1971; Отдалечаване. Повест. 1973; Гнездото на кълвачите. Приказка. 1974; Вилна зона. Повест. 1976 /1985/; Киносценарии. Момчето си отива. Не си отивай. Прескрояване на дивите зайци. Самодивско хоро. 1978; Произведено в провинцията. Новели. 1980; Бозайници. Разкази. 1982; Пъпна връв. Две повести. 1982; Селянинът с колелото. Избр. проза. 1985; Дами канят. Роман. 1986; Майстор в храстите. Приказка за деца. 1986; Добър ден, господин учителю. Разкази за деца. 1987; Четиво за мислещи тръстики. Разкази. 1992.

М. Иванова

МÒЛХОВ, Яко Аврамов /29.XII.1915, с. Каменица, дн. квартал на Велинград/. Завършва средно образование в София. Следва в Юрид. ф-т на Соф. ун-т, но не завършва по полит. причини; чл. на РМС, на въздържателното д-во „В. Левски", развива активна обществено-полит. дейност. По-късно завършва театрознание във ВИТИЗ /1959/. Работи в системата на Бълг. кинематография – чл. на сценарната редакция през 1949–54, 1963–66 в Студията за игрални филми; гл. ред. /1958–63/ на сп. „Киноизкуство", ред. в Студията за научнопопулярни филми /1963–70/, зав. отдел „Белетристика" на сп. „Пламък" /от 1973 до 1977/.

Творческите интереси на М. са насочени към литературата и киноизкуството. Като лит. критик изследва съвр. бълг. проза – развитие, тенденции, представителни творчески личности: Д. Димов, Г. Караславов, Ст. Ц. Даскалов, Ем. Станев, А. Гуляшки, В. Барух и др. Наред с утвърдени имена очертава мястото и значението на автори, обединени по регионален признак /„Пловдивски силуети"/. Разглежда худ. дело на А. Т. Твардовски, И. Г. Еренбург, Б. Н. Полевой, М. Горки и др. Изявява се като аналитичен кинокритик и киновед с интерес към кинорежисурата и кинодраматургията, към проблематиката на киносценарното творчество, историята на бълг. и световното кино /ит. неореализъм/. Има постижения и в пътеписния жанр, в кратките лит.-крит. форми, лит. портрет, в оперативната кинокритика.

СЪЧ.: Литературни кръжоци. Задачи и организация. 1947; „Млада гвардия" от Ал. Фадеев. Беседа за младежта. 1947; По следите на съвременността. Проблеми на днешния бълг. роман. 1956; Кинокритика. 1962; Съвременни белетристи. 1964; Критически хроники. 1975; Съблазните на пътуването. Портрети, спомени, размисли. 1976; Пловдивски силуети. Лит. портрети. 1980; Автографи. Портрети, скици и етюди. 1983; Времето на критика. Избрано. Кн. 1–2. 1985; Веселин Андреев. 1988; Пътуване към Америка. Пътеписи. 1989; Спомен от едно неочаквано пътуване. 1989.

К. Бъклова

п. 7 VIII. 96

МÒНОВ, Тодор /Тодор Монов Тодоров/ /6.VI.1928, с. Дерманци, Лов. област/. Завършва средно образование в родното си село /1946/ и бълг. филология в Соф. ун-т /1956/. Специализира кинодраматургия в Москва /1962–63/. Журналист в Радио София /1949–59/, ред. в Бълг. кинематография /1959–64/, драматург във Варненския нар. театър „Ст. Бъчваров" /1964–72/, сценарист към Студията за игрални филми в София.

Първата публикация на М. е през 1947 – разказ във в. „Народна младеж". Творчеството му е свързано с работническите среди. Утвърждава се като журналист, очеркист и белетрист. През 1955 М. е кореспондент на Радио София на Баташкия водносилов път. Големият строеж, опознаването на множество личности, сложните им взаимоотношения, сблъсъкът с остри социални проблеми дават материал за творбите му. Както първата книга – сб. разкази „Вълнения", така и следващите му прои-

зведения имат докум. основа. Писателят съзнателно се стреми максимално да доближи разказа до реалността. Проблемите са извлечени от строит. всекидневие. Всред големия трудов колектив М. търси човешките индивидуалности, мълчаливия героизъм в условията на тежък трудов бит. Амбицията му е да покаже облика на новия човек, който има самочувствието на строител на желаното ново общество. В повестта „Вярност“ М. се насочва към актуалната за 60-те и 70-те г. тема за равносметката, предопределена от усложнената душевност на героите. Доминира размисълът за съдбата на индивида сред променените изисквания на времето. М. е автор на сценарии за филмите „Хроника на чувствата“, „Смърт няма“, „Осмият“, „Десет дни неплатени“.

СЪЧ.: Вълнения. Разкази. 1958; Смърт няма. Роман. 1960 /1986, 1988/; Вярност. Повест. 1968 /1988/; Снежен човек. Роман. 1976 /1983/; Избрани произведения. Вярност. Смърт няма. 1978; Брегът на терасата. Роман. 1988.

К. Янева

МОЧУ̀РОВ, Атанас Савов /12.V.1931, с. Сломер, Лов. област/. Завършва гимназия във Враца /1950/ и бълг. филология в Соф. ун-т /1962/. До 1967 е учител по бълг. език и литература в с. Овча могила, Лов. област, и в Павликени. Завежда лит. ред. в Държ. изд. – Варна /1967–69/; ред. в Радио Варна /1970–73/, зам. гл. ред. на лит. алм. „Простори“ /от 1973/. Нар. представител в VII ВНС.

За пръв път печата през 1953 в сп. „Български воин“ и в. „Народна армия“. Израсъл в семейство на селски учител, М. възпява в ранните си стихове нравствените ценности на нар. бит и душевност. Носталгия по детството на село, по земята и природата се чувствува и в по-късните му поетически и белетристични творби, които пресъздават всекидневието на съвр. човек сред бетона на асфалтовите платна в големия град. Темата за селото е обект на лит.-критическото изследване „Разорани сънища“, проследяващо развитието ѝ в бълг. поезия след II пол. на 50-те г. Отмирането на селския бит и съпътстващите го светогледни изменения са разгледани в контекста на съвр. научно-техн. цивилизация, а техният отзвук в творчеството на бълг. поети се оценява като факт със световна култ. значимост. М. е автор и на куклени пиеси – „Веселите петлета“ /1970/, „Хитър Петьо“ /1972/, „Какво е най-добре“ /1975/.

СЪЧ.: Доверие. Стихотворения. 1960; Стихотворения. 1963; Николай Марангозов. Лит.-крит. очерк. 1964; Мамо, ти си плакала. Малка семейна хроника. 1967 /1975, 1981/; Вървя към теб. Стихотворения. 1968; Приключения с петлета. Поемки за деца. 1968; Александър Геров. Лит.-крит. очерк. 1970; Но животът е прекрасен. Стихотворения. 1972; Веселите петлета. Поемки за деца. 1976; Кой ще спре дъжда. Стихотворения. 1976; Хитър Петьо. Поема за деца. 1976; Всичко съм простил. Стихотворения. 1977; Последното отечество. Роман. 1977 /1980/; Живея все така. Избр. лирика. 1981; Покажи ми пътя към дома. Роман. 1982; Венчалните пръстени. Лирика. 1983; Говоря ти сега. Стихотворения. 1983; И над бездната има небе. Роман. 1983; Кръгла маса за мъж и жена. Роман. 1986; Сирашки сняг. Стихотворения. 1986; Откраднатата баба. Роман за деца. 1987; Болките се будят нощем. Роман. 1989; Бегълците. Роман. 1990; Разорани сънища. Опит върху селската поезия 1958–1983. 1990; Странникът. Роман. 1990.

С. Беляева

МУРА̀ТОВ, Александър /псевд. на Христо Мотов Мишев/ /15.VI.1914, с. Ясен, Лов. област/. Учи в Плев. гимназия /1927–30/ и Педагог. у-ще в Ловеч /1930–32/. Безработен поради левите си убеждения. Следва роман. филология в Соф. ун-т /от 1934/ и в Сорбоната, Париж /1936–37/; завършва в Соф. ун-т през 1940. Учител в Асеновград /1941/ и Славяново /1941–44/. Ред. на сп. „Кооперативно другарче“ /1945–47/, отг. ред. /1950–53/ и гл. ред. /1953–75/ на сп. „Пламъче“.

Твори в областта на социалната и гражд. поезия. Лириката му е посвоему самобитна, с ясна идейно-естетическа и худ. позиция. М. запазва своя идеен и нравствен максимализъм, формиран в годините на антифашистката съпротива, декламативното и експресивното начало в поезията си. Традиционната му стихотворна техника е съзнателно противопоставена на артистичната импровизация и лит. маниерност. Антифашистките му поеми и балади се характеризират с изразено лирико-епическо начало, а гражд. му стихотворения са остро конфликтни и идейно-тезисни. Сатир. творби на М. разкриват изострен усет към негативните социални явления и владеене на трудния жанр на баснята и епиграмата. В стихотворенията за природата и пътешествията доминира тънкият усет за пластика и детайл. Поетът търси изразителността и свободата на белия стих, за да претвори очарованието на латиноамер. пейзаж или родопската природа, което внася и нова стилистична струя в творчеството му: диалектна лексика, неочаквани сравнения и метафори. Детството, споменът, родните реалии се превръщат в духовна опора и нравствен катализатор сред прагматизма на битието. С тънък усет за детската психика М. разширява мирогледния и духовния хоризонт на малките си читатели, провокирайки представите им за приятелство и хармония, за добро и истина. М. е активен преводач, популяризатор на клас. и съвр. исп. и латиноамер., фр. и белг. поезия. В редица публиц. статии отстоява своите възгледи за преводаческото изкуство. Автор на лит.-крит. очерци за бълг. и чуждестр. твор-

ци. Почетен чл. на Съюза на преводачите в Испания. Стихове на М. са публикувани на ит., пол., рус., унг., фр. и чеш. ез. Съст. на антологиите „Съвременна белгийска поезия“ /с Ф. Верезен, 1969/ и „Винаги море ще има“ /с Ат. Далчев, 1971/.

СЪЧ.: Близо и далече. Стихотворения. 1940; Дунавска пролет. 1950; Отличник. Стихотворения за юноши. 1952; Сегашно време. Стихотворения. 1955; Спасена светлина. Стихотворения. 1960; Школска стряха. Стихотворения за деца и юноши. 1961; На разни адреси. Епиграми, стихотворения, басни. 1962; Предвестник. Избрани стихотворения. 1964; Моряк на лодка. Стихотворения за деца. 1967; Малък квартал. Стихотворения. 1968; Под други небеса. Стихотворения. 1970; Корабна капитанка. Поемка за деца. 1971; Дървените кончета. Избр. стихотворения. 1971; Водно конче. Стихотворения за деца и юноши. 1971; На тоя свят. Стихотворения. 1973; Хлябът на дните. Избр. стихотворения. 1974; Жива природа. Стихотворения. 1975; Прозорче будно. Стихотворения за деца. 1976; Избрани преводи /в съавт. с Ат. Далчев/. 1978; Горещници. Стихотворения. 1980; Испански и латиноамерикански поети. Лит.-крит. очерци. 1980; Морска тетрадка. Стихотворения за деца и юноши. 1983; Всичко. Избр. стихотворения. 1984; Окарина. Избр. стихотворения за деца и юноши. 1984; Прищевки на перото. Статии, бележки, портрети. 1988; Пробен камък. Стихотворения. 1990.

М. Иванова

МУСÀКОВ, Владимир Петров /25.X.1887, София – 28.IX.1916, Алфатар/. Завършва средно образование в София /1906/, право и финанси в Москва /1912/. Запознава се с рус. култура, литература и худ. живот, с идейните и естетическите търсения на рус. интелигенция. Сътрудничи с разкази, стихове в проза, приказки и импресии на списанията „Листопад“, „Светлина“, „Факел“. През 1912 се завръща в Б-я. Адвокат в София /1912–15/, един от основателите на първото адвокатско д-во в страната. Продължава да сътрудничи на пер. и всекидневния печат с худ. проза, лит. критика и публицистика. През 1915 постъпва в ШЗО, след завършването ѝ е изпратен на фронта. Участвува в боевете в Добруджа по време на I световна война. Ранен в сражение край с. Кубадин Кукараджа на 19 септ. 1916, пренесен е във военната болница в Алфатар, където умира след няколко дни.

М. се оформя като белетрист и драматург непосредствено преди I световна война – създава драмата „Далила“, драматургичната поема „Сатанаил“, публикува разказите „Куклата“, „Ръката“, „Момче“ и др. В някои негови творби се долавя влиянието на Л. Андреев и О. Уайлд, увлича се в индивидуалистична трактовка на съдбата на личността. М. се съмнява в смисъла на любовта, която според него е пагубна за човека и му носи само излишни мъки и страдания. На фронта създава най-значителната си творба „Кървави петна“, написана под формата на писма и личен дневник. Издадена посмъртно, тя се включва органично в тематичния кръг на антивоенната бълг. литература. Отличава се с жестокия си реализъм, с експресивен стил, хуманизъм и съчувствие към жертвите на войната. Лит. критика я определя като „честен вик срещу войната“, като „книга, написана със собствената кръв“.

СЪЧ.: Далила. Драма в 3 д. 1921; Кървави петна. 1921 /1983/; Избрани страници. 1943; Кървави петна. /Дневник/. Далила. Драма в 3 д. 1987.

Л. Стаматов

МУТÀФОВ, Енчо Пенев /9.III.1943, с. Деветак, Бург. област/. Завършва гимназия в Сливен /1961/ и слав. филология в Соф. ун-т /1968/. Ред. /1968–69/ във в. „Литературен фронт“, референт в СБП /1969–70/, лит. специалист в Агенцията за защита на авторското право /1972–73/, ред. /1976–90/ в сп. „Обзор“, гл. ред. /1992–93/ на в. „Демокрация“. Преподавател по историческа поетика на бълг. литература във Великотърн. ун-т /1987–88/ и по теория на литературата в Благоевгр. ун-т /от 1989/. През 1976 защитава канд. дисертация на тема „Време и художествено единство“; доц. /1991/. За пръв път печата рецензия през 1966 в сп. „Пламък“. М. е лит. и худ. критик, автор на рецензии, статии и портрети по проблеми на бълг. словесно и изобразително изкуство и на теорията на худ. превод. Интересите му са насочени главно към лит. процес след 1944. Според кн. „Подвижният човек“ съвр. проза осветлява социално-истор. и светогледния конфликт между 2 епохи, отличаващ се с тотално разместване на пластовете, внезапност и динамичност на промените и невиждана в миналото вътрешна неуравновесеност, подвижност на човешкия индивид. Най-изразително посоченият конфликт е онагледен в творчеството на Й. Радичков. Аналогични са преображенията в съвр. поезия – налага се ново реагиране, нови теми, нов вид худ. отражение /„Промяна в сетивата“/. Конкретните наблюдения на М. върху отделни творби, подкрепени много често с препратки към традицията, се събират около понятието „художествено единство“. Равнозначно с понятието „структура“, то е предмет на литературоведски анализ във „Време и художествено единство“. „Съпоставки в изкуството“ разширява съдържанието му чрез привличане на доказателствен материал от изобразителните изкуства и чрез съчетаване на литературоведския с изкуствоведския зрителен ъгъл в един обобщаващ възглед, според който в развитието на изкуството се редуват и взаимодействуват 2 худ. модела – паратактичен и хипотактичен. Снемайки понятието „стил“, двойката

паратаксис – хипотаксис позволява в систематизацията на историята на изкуството да се обхванат явления от рода на модерно и примитив и да се проследи не само смяната, но и съвместяването на отдалечени култ. епохи. В така очертаните културологични рамки М. разглежда творчеството на европ. и българ. художници, отклоняващо се от естетическата нормативност /„Художници“/, и размишлява за отношенията човек – цивилизация, индивид – държавност /власт/, природа – култура /„Милост за нас“/. Отделя специално внимание на пограничността като проблем на теорията на худ. превод, но и на днешната социално-полит. действителност /„Когато се разпадаха основите“/. Публикува статии на тема „Политическа промяна“ на исп., нем. и фр. ез. Автор на послеслови към т. 4 и т. 5 на Събрани съчинения в 12 т. от Ф. М. Достоевски.

СЪЧ.: Време и художествено единство. 1978; Подвижният човек. Съвременната българска проза – духовно завещание и настояще. 1978; Съпоставки в изкуството. 1980; Промяна в сетивата. 1983; Йордан Радичков. Лит.-крит. очерк /в съавт. с Д. Стайков/. 1986; Художници. Очерци. 1988; Цвете върху иконостаса. Втори буквар за изкуство и история. 1990; Милост за нас. Статии върху културата. 1991; Когато се разпадаха основите. Полит. публицистика. 1992.

С. Беляева

МУТÀФОВ, Чавдар Петров /19.IX.1889, Севлиево – 10.III.1954, София/. Завършва основно образование в Севлиево и гимназия в София /1907/. Следва машинно инженерство и архитектура в Мюнхен. Работи като архитект и худ. критик. Първите си лит. произведения печата в списанията „Везни“ и „Златорог“. Сътрудничи и на сп. „Слънце“. Редактира лит. седмичници „Изток“ и „Стрелец“. Изключен от СБП след 1944 с обвинение във фашистки възгледи. М. е представител на българ. лит. авангард; творчеството му определя до голяма степен облика на експресионистичната проза в Б-я. Развива се под влияние главно на нем. експресионизъм /преки връзки могат да се установят с произведения на К. Айнщайн, Г. Хайим и др./, а далечни негови родственици в изкуството са Стриндберг, Метерлинк, Пшибишевски. Творбите на М. са създадени почти изцяло през 20-те г. /една от книгите му излиза през 1940/. Както в повечето произведения на авангарда основните теми в тях са свързани с големия съвр. град и с трагичното разпадане на човешката психика в епохата на модерната цивилизация, с отчуждението и невъзможността човек да постигне своята идентичност. Прозата на М. разчита и на ироничната дистанция от очевидното – съчетавайки по един особен начин баналното с болезнено деформираното, шокиращите сривове с декоративния словесен орнамент, той изгражда свой собствен стил, който спрямо българ. традиция звучи провокативно. От претрупаните образни стилизации в „Марионетки“, които с всеки свой ред се подиграват със самата представа за сериозност в литературата, през необичайните и философски осмислени ракурси в серията „декоративни етюди“ /напр. „Утро“, „Пианото“, „Моторът“ и др./ до своеобразния синтез на тези две начала в „декоративния роман“ „Дилетант“ М. изгражда един свят, декоративно отчужден от реалния и мазохистично иронизиращ собствените си обекти и персонажи. Худ. интерпретация залага на деперсонализацията и деконкретизацията, на абсурдните завои на съзнанието и на гротеската, на пренареждането на елементите на действителността, на конструирането на алтернативни реалности, имащи същото право да съществуват, както и т. нар. обективна реалност. Героите на разказите му и на романа „Дилетант“ са кукли-марионетки, без лица, без собствена свобода, зависещи от ръката на куклovода-автор, който им предоставя само „възможности“, и то с единствената цел – да покаже обречеността на техните усилия, да иронизира нелепостта на действията им, да докаже абсурдността на съществуването им. Никоя от „възможностите“ не позволява човешкият дух да бъде свободен; всички са превъплъщения на временното и тленното. Стремежът да се постигне идентичност със себе си, т. е. адекватност на духа, освободен от всякакви пространствени и времеви условности, е неосъществим. Само Чудото, т. е. абсолютното, може да даде на героя свобода от оковите на материята, защото само то е отвъд битието; то е точката, в която се сливат пространство и време. И тъй като Чудото се простира отвъд границата на битието изобщо, то се идентифицира със смъртта, с нищото. Тези две конфликтни у М. сили – битие и нищо – са основни понятия на екзистенциализма, от който авторът едва ли получава преки импулси, но връзките са видими. В прозата на М. /главно в „Дилетант“/ се прави един от първите опити в Б-я да се разголи докрай отчуждението на човека в условията на модерната цивилизация и трагичното разпадане на психиката му. Обстановката в тази проза е призрачна; това са призраците на XX в. Авторовото съзнание не може да се освободи от кошмарните асоциации със съвр. свят, дори и когато редуцира реалността в нереалното – във видението и съня. Всепроникващата ирония само се опитва да се превърне в броня, за да стане в края на краищата острие, насочено към самата си същност. Абсурдите и гротеските в прозата на М. могат да предизвикат различни реакции, но не и смях, защото

са белег не на сатир. отношение към действителността, а на крайно болезненото ѝ съпреживяване; техен двигател не е някакъв перспективен идеал, а страхът и отвращението от съществуващото. М. е от онези творци, които открито казват „не“ на своята съвременност, но не знаят на какво да кажат „да“, които демаскират един свят на отчуждение, меркантилност и безпощадно нивелиране на духовното, демаскират го чрез собствените му средства и чрез собствената му абсурдност, но те самите принадлежат на този свят и не могат да посочат изход от него. Филос. риторика, интелектуалната страст към абсолютните проблеми на битето, заимствуваните от Фр. Ницше, Ст. Пшибишевски и З. Фройд идеи за властта на инстинктите над разума и за непримиримата борба между половете са полупрозрачни маски, зад които не е трудно да се прозрат конвулсиите на объркано съзнание, гърчовете на интелекта, загиващ от неспособността си да се приспособи или да преодолее враждебния нему свят. В чувството за неадекватност, в екзистенциално ограничената позиция на отричащия себе си /а чрез себе си и своето време/ се крият основните компоненти, определящи творчеството на М. В нач. на 20-те г. той вероятно е писателят с най-модернистичен език и най-чужд на традицията стил в Б-я, но ако се вземат предвид мирогледните предпоставки на произведенията му, би трябвало да бъде отнесен към най-ранния етап от кризата, чийто израз е модернизмът на XX в. В духа на неговите творби има нещо от нихилистичния патос на ранния експресионизъм, но и от епатиращия всичко маниер на дадаизма. В основата на прозата му лежи абстракцията, но татуирана с парадоксално разместените орнаменти на една доведена до абсурд действителност.

М. е един от оригиналните и ерудирани худ. критици в Б-я след I световна война. Специфична е способността му да постига концептуални обобщения и да глобализира конкретните си интерпретации, да вмества отделния худ. факт в контекста на модерното изкуство. Статиите му, посветени на автори и изложби, винаги отиват отвъд своя обект – конкретното е повод за неочаквани крит. ракурси и задълбочено филос. осмисляне. Някои есета на М., свързани с модерното изкуство, имат манифестен характер /„Зеленият кон“, „Масово изкуство“ и др./; други правят неочакван разрез на значими худ. тенденции /„Експресионизмът в Германия“/, трети извличат концептуално основни принципи на модерното изкуство /„Плакатът“, „Карикатурата“/. В худ. критика, както и в прозата си, М. изгражда един динамичен, изпъстрен с неочаквани обрати и същевременно философски наситен, съсредоточен стил, който е толкова далеч от тогавашните разбирания и традиции, че не би могъл да разчита на предшественици и последователи.

СЪЧ.: Марионетки. Импресии. 1920; Дилетант. Декоративен роман. 1926; Покерът на темпераментите. Гротески. 1926; Технически разкази. 1940; Първото сражение. 1941.

Е. Сугарев

МУТАФЧИЕВА, Вера Петрова /28.III.1929, София/. Дъщеря на историка проф. П. Мутафчиев. Завършва история в Соф. ун-т /1951/. Асистент в Ориенталския отд. на НБКМ /1950–55/, аспирант по османска история в Ин-та по история при БАН /1955–58/. През 1958 защитава канд. дисертация на тема „Феодалната рента в Османската империя XV–XVI в.“. Н.с. и ст.н.с. II ст. в Ин-та по история /1958–66/ и в Ин-та по балканистика /1966–79/; ст.н.с. I ст. /от 1980/. През 1978 защитава докт. дисертация „Кърджалийско време“. Дир. на Центъра за древни езици и култури към К-та за култура /1978–80/ и на Бълг. изследователски център в Австрия /1980–82/, секр. на СБП /1982–86/. През 1979–91 работи в Ин-та за литература при БАН, през 1991–92 – в Центъра за демографски изследвания, от 1992 – в Ин-та по история. Разработките ѝ в областта на науката са посветени главно на аграрните отношения през епохата на Османското средновековие.

Худ. творчество на М. е концептуално свързано и взаимно се допълва с многобройните ѝ научни и научнопопулярни публикации. В белетристиката на истор. тема тя дебютира с романа „Летопис на смутното време“ – панорамно изображение на живота на българите през феодалното размирие в Турция от края на XVIII и нач. на XIX в. Проблематизирано най-рано в едноименния очерк, т. нар. кърджалийско време е предмет на анализи и в монографията със същото заглавие, и в „Книга за Софроний“. „Летописът“ е новаторски опит за осветляването му „не само от позицията на османистиката, но и от своя, българска позиция“. Нетрадиционни са усилията на М. да вгради в романовото изображние материал от османските архиви, неоползотворен все още в бълг. историография, както и доказаната по образно-пластически път теза, която навремето е отхвърлена от официалните научни среди и добива публичност едва към края на 70-те г.: въпреки злините, които е причинявала, анархията в Турция изиграва и обективно положителна роля за нац. осъзнаване на българите. С оглед на това „Летописът“ може да се определи като значим образец на истор. роман, благодарение на който жанрът разширява своите нац.-познавателни функции и действува като компенсаторен и провокиращ фактор

по отношение на истор. наука, доколкото ѝ предлага малко известни данни и нови гледни точки към тях. Процесуално значими са и различията между „Летописа“ и следващия роман на М. „Случаят Джем“, онагледяващи прехода от обектно-епически към субективно-психол. тип повествование. Условно инсцениранията съд над замесените в гибелта на Джем султан обезсилва нейната романтично-екзотична трактовка в европ. литератури и оголва насилственото разрушаване на човешката личност още в условията на раннобуржоазното общество. В новаторската многосубектна конструкция на творбата е осъществена гъвкава взаимозаменяемост и повишена смислотворяща активност на категориите „свое“ и „чуждо“. Изместил традиционните сюжети от нац. минало, небългарският /чужд/ сюжет посредством едно хипотетично допускане е интегриран, „усвоен“ за историята на бълг. народност. Тази специфична жанрово-тематична инверсия сочи преодоляване на домашната затвореност и илюстративност, присъщи на истор. роман до нач. на 60-те г., и полагане на нац. проблематика в руслото на общоевроп. процеси. В европ. контекст и от филос.-хуманистичен ъгъл се третират истор. събития и в романа „Последните Шишмановци“, и в дилогията „Алкивиад Малки“ – „Алкивиад Велики“, където върху материал от 2 различни епохи /античност и съвременност/ е анализиран индивидуализмът като светогледна и социално-етична позиция. М. съизмерва егоцентричния човек, за когото няма мярка извън собствената му личност, с персонажи като Софроний /„Летопис на смутното време“/ и Фружин /„Последните Шишмановци“/, чиито действия се ръководят освен от обективно-истор. потребности и от моралния, човешки закон. Така широко разисканата през 30–50-те г. връзка водач – народ – история получава актуално тълкуване, съзвучно с хуманистичните обществ.-крит. умонастроения след разобличаването на култа към личността. През 70-те г. темата за човешките ценности е доразвита в „Героика“ и „Белот на две ръце“ /професионализмът като поле за себеутвърждаване на съвр. българин/, в „Повест с двойно дъно“ /мъчително изграждане на човешкия характер/. „Книга за Софроний“ е връщане от нов идеен ракурс към кърджалийското време и дейността на възрожд. будител. Жанрово неопределима, книгата е аналитичен коментар на Софрониевото „Житие и страдания“, който цели да коригира измислиците, да попълни липсите, да озвучи намекнатото или премълчаното, с една дума – да разграничи фикционалния свят от пораждащата го истор. действителност и фикционалния образ на Софроний от реалната му личност. Диалогичната връзка с текстове от миналото е повторно задействувана като смислотворящ фактор в романа „Аз, Анна Комнина“ – житиепис на именитата виз. държавничка и писателка, целещ да „разобличи“ собственото ѝ апологетично произведение за царуването на Алекси Комнин, озаглавено „Алексиада“. Полемичната напрегнатост между двете творби е характерна за цялото творчество на М., подхранвано от докум. текстове. Тя е елемент от скептично дистанцираната, демитологизираща авторска позиция, която уподобява световното истор. развитие със спектакъл, а човешкия индивид определя ту като протагонист, ту като участник в масовките. Автобиогр. роман „Бомбите“, възкресяващ военновременните преживявания на М., бележи началото на преход от социално-истор. проблематика към по-широкообхватната филос.-антропологична плоскост, в която ключово понятие вече не е Историята, а Животът, схващан в цялата необозрима множественост на неговите физически, биологични, обществ.-истор., психически и др. измерения. Със същата универсална, всеобемащо-разширителна семантика е натоварено понятието „белият свят“, на което в едноименния сборник с есета противостои „небитието“. Разчупвайки клишето на традиционния пътеписен жанр, М. повествува за пътувания из близки и далечни земи, а всъщност изповядва любовта си към „белия свят“. В сходна жизнеутвърждаваща тоналност е издържана феминистичната проблематика на „Аз, Анна Комнина“. Житейската съдба на героинята, представена през погледа на окръжаващите я жени, е типична за т. нар. андрократична цивилизация, в която господствуват гледната точка и ценностите на мъжа. Силейки се /невинаги по свое желание/ да се равни с него, жената накърнява житейското многообразие и равновесие; нейното призвание е да бъде природосъобразна, интуитивна и толерантна, да хармонизира света чрез майчинството и словотворчеството.

Освен научните ѝ публикации, издадени на англ. и грц. ез., в чужбина са преведени следните творби на М.: „Алкивиад Малки“ /нем., рус./, „Алкивиад Велики“ /нем., пол., рус., унг., чеш./, „Белот на две ръце“ /нем., слов., чеш./, „Предречено от Пагане“ /словаш., унг., чеш./, „Случаят Джем“ /естон., нем. – 4 изд., пол. – 2 изд., рум., рус. – 3 изд., словаш., тур. – 7 изд., унг., фр., чеш. език/.

СЪЧ.: Ранни въстания против турското владичество. 1960; Голямата борба. 1961; Кърджалийско време. 1962; Габрово. Истор. очерк. 1963; Повест за доброто и злото. 1963; Да се знае!... 1964; Летопис на смутното време. Роман. Ч. 1–2. 1965–66 /1972, 1979, 1984/; Случаят Джем. Роман. 1967 /1968, 1977, 1982, 1985, 1989/; И Клио е

муза. Есета. 1969; Последните Шишмановци. Роман. 1969 /1975, 1979, 1982/; Рицарят. Роман. 1970 /1973, 1979/; Героика. Есе. 1972 /1986/; Процесът 1873 /Левски пред съда/. Есе. 1972; Белот на две ръце. Роман. 1973 /1981, 1986, 1989/; Богомили. Истор. разказ за деца. 1974 /1976/; Железни стъпки. Истор. разказ за деца. 1974; Повест с двойно дъно. 1974; Алкивиад Малки. Роман. 1975 /1979, 1984/; Алкивиад Велики. Роман. 1976 /1979, 1984, 1989/; Кърджалийско време. Изследване. 1977; Книга за Софроний. 1978 /1979, 1983/; Румелийски делници и празници от XVIII в. Монография. 1978; Избрани творби. Алкивиад Малки и Алкивиад Велики. 1979; Предречено от Пагане. Истор. роман за юноши. 1980 /1982, 1988/; Образ невъзможен. Младостта на Раковски. 1983; Бомбите. Роман. 1985; Съединението прави силата. Роман. 1985 /1989/; Белият свят. Есета. 1987; Аз, Анна Комнина. Роман. 1991.

С. Беляева

Н

НÀКОВСКИ, Атанас Фотинов /Атанас Фотинов Наков/ /31.VIII.1925, София/. Завършва гимназия в Силистра /1938/, следва в Държ. икон. ин-т в София. Ред. /1947–48/ във в. „Студентска трибуна“, в Радио София /1949–58/, зав. ред. „Белетристика“ /1958–72/ и гл. ред. в изд. „Бълг. писател“, зам. гл. ред. /1975–86/ на сп. „Септември“.

За пръв път публикува във в. „Литературен фронт“ през 1946. Автор е на разкази, повести, романи и произведения за юноши. Най-значителните му постижения са в областта на романа. Занимава го преди всичко действителността в големия град, интерпретирана чрез поредица от сполучливо обрисувани типове и характери. В средата на 60-те г. Н. очертава някои негативни прояви на властника в условията на недемократичното общество и се опитва да анализира неговата психол. деформация. С течение на времето този проблем, само загатнат в „Мария против Пиралков“, се превръща в основна тема в белетристиката му. Нов зрителен ъгъл към проблемите на съвр. обществ. и полит. действителност Н. намира в научната фантастика. Интересуват го психол. състояние и новата междуличностна проблематика в условията на научен и техн. напредък, вътрешната съпротива на индивида срещу овеществяването, отчуждението и прагматизма. В последното десетилетие Н. се ориентира и към криминалната тема, създава творби от типа на т. нар. психол. криминалистика.

СЪЧ.: Другари. Очерк. 1949; Разкази. 1949; За три дни. Повест. 1955 /1961, 1971, 1975, 1982/; През пролетта. Повест. 1955; Просено зърно. Повест. 1957; Мария против Пиралков. Роман. 1962 /1965, 1975, 1985/; Грапавини. Новели. 1963; Улица зад реката. Роман. 1964 /1969, 1975, 1983, 1988/; С униформа и без униформа. Разкази. 1966; Безкрайната улица. Роман. 1968 /1986/; Без сенки. Фантастични новели. 1970 /1972, 1988/; Брегове на реката. Роман. 1971; Светът вечер, светът сутрин. Роман. 1973 /1975, 1977, 1981/; Избрани произведения. Мария против Пиралков. Светът вечер, светът сутрин. 1975; Да достигнеш края. 1979 /1981/; Катастрофа. Роман. 1982; В епицентъра на една омраза. Роман. 1983; Криминални романи /Катастрофата. В епицентъра на една омраза/. 1985; Романи за гениални директори. /Да достигнеш края. Мария против Пиралков/. 1985; Върхът на айсберга. 1986; С любов и без любов, или разминаване на полюсите. Роман. 1989.

Св. Гюрова

НÀТЕВ, Атанас Василев /25.IV.1929, с. Белозем, Пловд. област/. Завършва гимназия в Чирпан /1949/ и философия в Соф. ун-т /1951/. Защитава канд. дисертация на тема „За марксистко-ленинска преоценка на художественото наследство“ /1955/ и докт. дисертация – „Изкуство и общество“ в Московския ун-т „М. В. Ломоносов“ /1968/; д-р на филос. науки. През 1976 защитава втора докт. дисертация – „Подстъпи към теория на драмата“ в Ин-та по изкуствознание при БАН /д-р на изкуствознанието/. Специализира в Лайпциг и Берлин /1957, 1962/, в Москва /1962/. През 1967–69 е стипендиант на фондацията „Ал. фон Хумболт“ в Кьолн и Хановер. През 1990–91 е стипендиант на „Научен колеж“ в Берлин. Асистент в Соф. ун-т /1954–55/, н.с. /1955/, ст.н.с. /1963/ и проф. по теория на литературата /1969/, ръководител на секция „Теория на литературата“ в Ин-та за литература при БАН и на секцията „Естетика и изкуствознание“ в Ин-та за съвр. социални теории /от 1970/; преподавател по естетика във ВИИИ в София /1956–61/, по теория на литературата във Великотърн. ун-т /1963–65/. Чете лекции по теория на драмата и театр. естетика в ун-тите в Берлин, Лайпциг, Кьолн, Хановер, Амстердам, Мюнхен, Констанц и др. Директор на НБКМ /1990/ и на Бълг. култ. център в Берлин /1991–92/. Чл. на ред. колегия на сп. „Литературна мисъл“ и на сп. „Философска мисъл“.

Изследванията на Н. са в областта на естетиката, методологията на литературознанието, културологията и лит. теория. През 50-те и 60-те г. активно работи върху фундаменталните проблеми на изкуството и културата – обществ. необходимост, която ги поражда, принципите на вътрешното им самодвижение и развитие. Анализира различните естетически и литературоведски школи, предимно от немскоезичната област – неокантианство, феноменология, екзистенциализъм, „франкфуртска школа“ и особено рецептивната естетика и естетиката на въздействието. През 60-те г. изследва проблеми на теорията на драмата и историята на модерната западноевроп. драматургия. Разработва въпроси от общата теория, проучва духовната култура на Европа и Б-я през XX в. Резултат от тези изследвания са книгите му, свързани с идеите за културата, индивида и обществото, представени от европ. театър и литература. Научните трудове на Н. са създадени в един непрекъснат диалог с различни теоретични и филос. позиции, присъщи на съвр. европ. наука, което ги прави част от голямата теоретична дискусия на съвременността. Н. е носител на Междунар. награда „Готфрид фон Хердер“ /1979/. Научни изследвания на Н. са преведени на нем. и рус. език, вкл. и 2 книги – „Изкуство и общество“ и

„Подстъпи към теория на драмата“.

СЪЧ.: Цели или самоцелност на изкуството. Крит. наблюдения върху неокантианската естетика и нейното влияние в България. 1960; Записки по естетика. 1960; Между спорното и безспорното. 1961; Изкуство и общество. 1965 /на рус. ез. 1966/; Съвременна западна драматургия. Насоки и тенденции. 1965; Драматично и драматургично. 1967; Литературознание и изкуствознание. Методологически въпроси. 1969; За театъра като изкуство. 1971; Подстъпи към теория на драмата. 1972 /на нем. ез. 1971/; Изкуство и културна конфекция. 1974; Залежи в познатото. 1977; Театрална идеография. Явления, проблеми, насоки в днешния чуждестр. театър. 1983; Литературни идеи на XX в. Индивид и култура. 1985; Беседи върху самобитността на изкуството. 1988.

Ал. Панов

НÀЧЕВ, Венцеслав Антонов /12.III.1939, Габрово/. Завършва гимназия във В. Търново /1957/ и рус. филология в Соф. ун-т /1967/. Ред. /1969–80/ във в. „Пулс“, 1980–85 – в сп. „Обзор“, 1989 – в сп. „Отечество“. Ред. в ДВИ /1985–87/. Гл. ред. на алм. „Зорница“ през 1989–91, от 1991 – полит. наблюдател на в. „Зора“.

Започва лит. си дейност през 60-те г. със стихове и разкази в пер. печат. Насочва се към истор. романистика. Проявява траен интерес към българ. история от епохата на Средновековието и Възраждането. Романите му са плод на проучване на истор., етнографски и фолклорни материали. В тях худ. изображение се гради върху докум. основа. Тематично обхващат времето на турското робство, хайдушката съпротива, Велчовата завера, преминаването на Балкана през 1878 и др. Търси съвр. проекция на истор. събития и разнообразие на изобразителните похвати – житийно-притчово повествование, принципи на монтажното структуриране и др. Съставя сб. старобълг. текстове „Писахме да се знае. Приписки и летописи“. 1984.

СЪЧ.: Зотик. 1974; Велчова завера. Роман. 1976; Зли друм. Роман. 1978; Поп Харитон. 1981; Митарства. Роман. 1983; Стъпала към подиума. Повест. 1985; Горски вървища. Книга за българското хайдутство. 1986; Годеници на смъртта. Роман. 1988; Трънен венец. 1989.

К. Бъклова

НÀЧЕВ, Димитър Георгиев /4.IV.1928, с. Средни колиби, Лов. област/. Завършва гимназия в Елена /1946/ и философия в Соф. ун-т /1950/. Читалищен организатор в с. Средни колиби /1953–54/, секр. на Околийския читалищен съвет в Елена /1954–57/, програмен ръководител на радиовъзела към Окр. съвет в Търново /1957–59/, драматург на Търн. театър /1963/, коресп. на Великотърн. и Габровски окръг и ред. /1965–70/ във в. „Отечествен фронт“; драматург на Шуменския /1970/ и Габровския /1978/ театър, ред. в изд. „Народна младеж“ /1971–77/ и в изд. „Бълг. писател“ /1978–88/.

За пръв път печата през 1951 във в. „Бойно знаме“ /Пловдив/. Пише разкази, повести, романи. Писател-урбанист, изобразява живота на модерния градски човек, носител на комплекси и противоречия. Рисува „колелото на живота“, което поднася изненади и на най-подготвените за житейско оцеляване. Н. избягва да дава рецепти по благонравно поведение; дидактичните морализаторства са му чужди, дори си позволява да ги иронизира /„Защо не ръждясват рибите“/. Детайлното вглеждане в съдбите на хората от големия град го насочва постепенно към драматургията, която съответствува на драм. нагласа и на склонността му към кинематографично изображение. Автор е на пиесите „Клопка“ /поставена 1977 в Нар. театър в София/, „Последната кореспонденция на мистър Форд“ и др. Творби на Н. са преведени на англ., нем., укр. и др. езици.

СЪЧ.: Шепа зърно. Разкази. 1968; В безкрайния миг на изгрева. Докум. повест. 1970; Свилен. Докум. повест. 1972 /1984/; Една любов и толкова звезди. 1973; Колелото. Роман. 1978; Седем дни и едно престъпление. Роман. 1979; Защо не ръждясват рибите. Разкази. 1979; Мария, лятото и другите. Роман. 1981; Център на кръга. Повест. 1985; Нощ без тебе. Роман. 1986; Произшествие край старата мелница. Роман. 1986; Неуловимият. Роман. 1988; Колелото. Нощ без тебе. Романи. 1988; Клопка и други. Драми. 1988; Абадон. Разкази и новели. 1989.

М. Тодорова

НЕВÒЛИН, Минко /псевд. на Минко Савов Попов/ /2.I.1881, Карнобат – 13.IX.1972, София/. Учи известно време в Сливен, но прекъсва и в нач. на века идва в София. Запознава се с Гоце Делчев и се включва в осв. движение в Македония. Взима участие в Илинденско-Преображенското въстание /1903/ в четата на М. Герджиков. Завършва гимназия в Русе /1905/. Учителствува в Бургаско /1906–07/. През 1908 отново е в София, следва в Историко-филол. и Юрид. ф-т на Соф. ун-т. Чиновник в Генералната банка /1909–30/ и в дирекция „Храноизнос“ /1930–43/.

За пръв път печата през 1902 в сп. „Общо дело“. Сътрудничи на списанията „Мисъл“, „Демократически преглед“, „Българска сбирка“, „Съвременна мисъл“ и др. Отначало в поезията си възпява екзотиката и декоративната красота на Изтока, стиховете му са изпълнени с мечти за далечни страни. Постепенно Н. обръща поглед към борбите за нац. освобождение в Македония и Одринска Тракия, с които свързва младостта си. Сам участник в тези борби, той им посвещава стихотворения, поеми, драми и повести, свързани предимно със Странджанския край. В стихосбирката

„Жадуван свят“ изразява бодро поетично чувство, възторг от новите хора и надежди, преклонение пред подвига на партизаните и на съв. войни. Оптимистично-патосното отношение към действителността се съчетава с възкресяване на хайдушки копнежи и видения от далечното минало. Една от сполучливите творби на Н. е трилогията „Из героичното минало на странджанци“, която съдържа автобиогр. моменти и е написана въз основа на спомени на войводи, четници и дейци на Македоно-Одринската революционна организация. Др. псевд.: Снежин.

СЪЧ.: Вълните на живота. Стихотворения. 1902; Стихотворения. 1903; Акорди на меланхолията. Стихотворения. 1919; Палми в пустинята. Стихотворения. 1923; Старинни вази. Стихотворения. 1924; Братче и сестрица. Приказка в стихове. 1926; Слънцето на Багдад. Поеми. 1931; Хайдути. Драма. 1932; Да спи зло под камък. Драма. 1933; Сребърни зрънца. Стихотворения. 1933; Бели шатри. Стихотворения. 1934; Момина кула. Поема. 1936; Заплакала е гората. Стихотворения. 1937; Пушка пукна из гора зелена. Поема. 1938; Белият елен. Приказна поема. 1939; Тракийски песни. Стихотворения. 1941; Жадуван свят. Стихове. 1947; Гласът на времето. Стихове. 1950; На Странджа баир гората. Разкази. 1953 /1971/; Изминат път. Избр. стихотворения и поеми. 1955; Българи глава дигнали. Повест 1960; Избрани стихотворения и поеми. 1962; Нашите майки са ясните звездици. Повест. 1965; Нашите булки са тънките ни пушки. Повест. 1968; По хълмовете на Странджа. Избр. произведения. Повести. 1971 /1982/.

Л. Стаматов

НЕДЀЛЧЕВ, Михаил Димитров /17.VII.1942, София/. Завършва гимназия в София и слав. филология в Соф. ун-т /1968/. Ред. /1968/ в сп. „Родна реч“, във в. „Литературен фронт“ /1970/, ред. в отдел „Лит. наследство“ при изд. „Бълг. писател“ /1974–90/. Чете лекции на летните семинари за чужденци, българисти и слависти, организирани от Соф. ун-т и спецкурс по история на новата бълг. литература в Свободния ун-т /1991/. Нар. представител в VII ВНС /1990/ и в XXXVII НС /от 1991/.

Първата му публикация, посветена на обществ. дейност на д-р Кр. Кръстев, е отпечатана в сп. „Литературна мисъл“ през 1965. Активното му участие в оперативната критика през 60-те и 70-те г. постепенно еволюира в изследователски интерес към лит. история, теория и социология. Възприема някои тенденции в развитието на съвр. европ. литературознание и ги включва в структурата на собствените си модели за бълг. литературно, културно и обществено своеобразие. Патосът на лит.-истор. му изследвания е свързан с актуализиране на забравени, пренебрегнати или тенденциозно интерпретирани автори и текстове от миналото. Разглежда утвърдените христоматийни имена – Хр. Ботев, Ив. Вазов, П. К. Яворов, Й. Йовков, Н. Лилиев, Н. Вапцаров – в контекста на същностни нац.-истор. сюжети и в динамиката на социалните стилове. Възкресява за бълг. литературознание идеите и проблематиката на култ. персонализъм и автобиографизъм. Годишните му прегледи на прев. продукция в Б-я /в СПБ/ очертават нов културологичен подход към фактите на прев. изкуство като фактор за развитието на нац. култура. Публикува във в. „Век 21“ статии по проблеми на радикалдемокрацията и либерализма. Ред. на множество съчинения на бълг. поети, писатели, критици, подготвени и издадени през 70-те и 80-те г. от отд. „Лит. наследство“ при изд. „Бълг. писател“.

СЪЧ.: Критически страници. 1978; Социални стилове, критически сюжети. 1988.

Н. Александрова

НЀДКОВ, Здравко Тодоров /21.X.1942, с. Липница, Михайловгр. област/. Завършва гимназия в Оряхово /1960/ и слав. филология в Соф. ун-т /1967/. Референт в СБП /1968/, зав. отд. „Критика“ /1969–73/ във в. „Пулс“, 1973–80 – в сп. „Пламък“ и в сп. „Съвременник“ /от 1980/.

Автор на лит.-крит. и лит.-истор. статии и студии, на спомени очерци. Като лит. критик се отличава със спокоен и аналитичен поглед и предпочитание към стойностните явления в бълг. литература – Д. Дебелянов, Ат. Далчев, Гео Милев, А. Каралийчев, Н. Вапцаров, Н. Хайтов, Й. Радичкòв, Ив. Давидков, Р. Ралин, Бл. Димитрова, Ив. Цанев и др. Съст. и ред. на т. 1 от Атанас Далчев. Съчинения в 2 т. 1984.

СЪЧ.: Творчески светове. Лит.-крит. статии. 1975; Писатели и книги. 1981; Последен свидетел. Разкази. 1988.

Цв. Атанасова

НЕЗНАКÒМОВ, Петър /псевд. на Петър Димитров Димитров/ /12.X.1920, Сливен/. Завършва гимназия в Бургас /1939/ и Военното у-ще в София /1942/. През 1942–45 е командир на взвод в София и на противовъздушна батарея в Перник. Следва право в Соф. ун-т /1946–47/. От 1946 свързва творческата си биография с хумористичния в. „Стършел“, където е редактор /1946–56/, зам. гл. редактор /1956–70/. Ред. във в. „Литературен фронт“ през 1970–73, в Студията за анимационни филми „София“ /1974/, в сп. „Отечество“ през 1975–82. След 1982 е член на ред. колегия на в. „Стършел“.

Н. съчетава журналистическата си дейност с белетристично творчество. Началните години във в. „Стършел“ са изключително интензивни – писа-

телят се изявява в множество журналистически форми с предпочитание към краткия хумористичен разказ и пародията. Първите сборници на Н. съдържат хумористични разкази и фейлетони. Кн. „Железни хора“ /в съавт. с М. Иванов/ и повестта „Чудото във Въображаево“ показват умението на писателя да обобщи голям жизнен материал, да направи критична характеристика на времето. „Железни хора“ е между забележителните творби в новата бълг. белетристика, която третира сериозни недъзи на социалната система и в сферите на хумористичното творчество насочва към задълбочена интерпретация. „Тайнственият кораб“, „Разкази за петте океана“, „Жреците на Талия“ са етапни за творчеството на Н. Пародирането на приключенското четиво, истор. изследвания, мемоарите, осъществено с артистизъм и предварителна докум. подготовка, дава оригинални за бълг. хумористична литература произведения. Н. е сред тези бълг. писатели, които разширяват обозримите пространства, свързват в творбите си ценностите на различни времена и народи, изграждат худ. образи, чиито прототипи са почерпани от съвремието и историята. Н. е автор на сценарии за игрални филми; съст. и ред. на хумористични антологии и сборници. Произведенията му са превеждани на англ., белорус., исп., нем., пол., рум., рус., фр., чеш., укр., яп. и др. езици.

СЪЧ.: Пак петък. Хумористични разкази и фейлетони. 1947; Хумористични разкази. 1950; Бяло и черно. Сатир. и хумористични разкази. 1954; Безобидни разкази. 1957; Как станах герой. Хумористични разкази. 1959; Маргаритка и аз. Разкази за деца. 1959; След нас потоп. Фейлетони. 1959; В ония дни. Повести и разкази. 1960; Атила – бич божи. Хумористични разкази и фейлетони. 1961; Стара мечта. Хумористични разкази. 1961; Безсънна нощ. Хумористични разкази. 1963; Семейство Петрови. Повест. 1963; Ключ за всички врати. Хумористични разкази. 1966; Чудото във Въображаево. Хумористична повест. 1966; Тайнственият кораб. Хумористични разкази, повести и фейлетони. 1967; Ако бях млад. Хумористични разкази. 1968; 20 разказа. 1968; Бой се от данайците. Хумористични разкази. 1970; Случаят Пенлеве. Избр. разкази. 1970; Ах, тия хлапета. Разкази за деца. 1971 /1981/; Новогодишен фазан. Хумористични разкази и пародии. 1972; Барабанчикът на полка. 1973 /1983/; Век на техниката. 1974; Ода за нахалството. 1975; Тунелът Суламанш. Сатир. повест. 1975; Разкази за петте океана. 1976 /1979/; Избрани произведения. Т. 1. Разкази. Фейлетони. Пародии. Т. 2. Тайнственият кораб. Хумористична повест. 1980; Литературни пародии. 1981; Жреците на Талия. Моите литературни спомени. 1984; Четиримата Дюма. Моите литературни спомени. 1986.

ЛИТ.: Янева, К. Петър Незнакомов. Литературна анкета. 1986.

К. Янева

НЕМИ́РОВ, Добри /псевд. на Добри Харалампиев Зарафов/ /3.II.1882, Русе – 30.IX.1945, София/. Израства в семейството на бедни занаятчии. Поради липса на средства не успява да завърши гимназия, самообразова се, работи като дребен чиновник, библиотекар в БКД /дн. БАН/ от 1905 до 1918 и в М-вото на благоустройството. Чл. на Управителния съвет на СБП /от 1929/.

За пръв път Н. печата разкази през 1902 в пер. печат. Сътрудничи на списанията „Учителска мисъл“, „Народен живот“, „Демократически преглед“, „Из нов път“, „Българска сбирка“, „Съвременна илюстрация“, „Листопад“, „Везни“, „Хиперион“ и др. Автор е на богато по проблематика и жанрови особености творчество, продължава нравствено-психол. традиция в бълг. литература. В първия му сб. разкази са набелязани основните естетически позиции, на които писателят стои до последната си творба – худ. изображение да е максимално близко до всекидневните проблеми на човека с неговите психически и социално-нравствени терзания. Н. не крие своите предпочитания към странни наглед личности, в чието поведение се отразяват определени обществ. състояния и стремления. Психологизмът му не е самоцелен, подчинен е преди всичко на амбицията да се открояят сложните връзки между личността и обстоятелствата, в които тя защитава правото си на позиция и оценка /сб. „Разкази“, „Нови дни“, „Разкази на редника“, романът „Другият“, повестта „Кошмар“/. В по-обемните си творби – повестите „Дялба“, „Бедният Лука“, „Човекът, който беше нищо“ и романа „Братя“, Н. задълбочава анализа на изненадващите разрушителни обрати в психиката на личността, застъпва идеята за човешката душевност като средоточие на трагична борба между доброто и злото. В тази борба Н. открива онези истор. формирали се нравствени стойности, които помагат на личността да излезе от драм. безизходност на големия град. Реалистичният подход и социалното тълкуване на човешката душевност позволяват на автора да овладее модернистичните ефекти и да очертае до голяма степен художествено убедителен конкретно-истор. профил на тогавашната действителност – икон. миграция и моралните преображения на бившите имотни селяни, попаднали в град. среда. Интересен момент в творческото развитие на Н. е неговият стремеж да обвързва циклично творбите си, като развива определена идея в няколко сюжетно-тематични кръга. Пример за такова стъпаловидно-хронологическо организиране на житейските факти са романите „Братя“, „Първи бразди“ и „През огъня“. Особено място в творческото развитие на Н. заема романът „Ангелогласият“. Въведената от П. П. Славейков в бълг. ли-

тература тема за твореца и за творчеството като страдание и съпреживяване, като всеотдаване и непрестанно търсене на истината за света, тук намира оригинално покритие в образа на Йоан Кукузел. В тази творба, останала незабелязана от лит. критика, са заложени худ.-психол. решения /вътрешен монолог, поток на съзнанието и др./, които по-късно ще бъдат използувани пълноценно от автори като Д. Талев, Ем. Станев, П. Вежинов и др. До края на живота си Н. участвува активно в лит. живот. Пише пътеписи, рецензии и отзиви за худ. изложби, филми, театр. постановки; публикува драма. Близкото общуване с проф. Ас. Златаров и Ст. Чилингиров през 40-те г. формира у него качествата на осведомен и сладкодумен лектор по теми, свързани с европ. култура и литература, с моралните ценности на личността и др. Автор е и на творби за деца, в които разкрива познания за детската душевност и впечатлителност. Псевд.: Добра Хараламбева, Д. Хараламбиев.

СЪЧ.: Разкази. 1912; Певец. Спомени за Тасо. 1915; Нови дни. Разкази. 1916; Разкази на редника. 1917; Другият. Роман. 1918 /1920/; Кошмар. Повест. 1919; Най-добрият лекар. Двамата Петьовци. Загубени. Царят на мъдростта. Пиеси за деца. 1919; Дялба. Повест. 1922; Бедният Лука. Повест. 1923 /1928/; Дело № 9. 1925; Братя. Роман. 1927; Първи бразди. Роман. 1929; Тъмни души. Драма. 1930; През огъня. Роман. 1931; Човекът, който беше нищо. Повест. 1932; Когато бях малък. Разкази. Кн. 1. 1934 /1942, 1945/. Кн. 2. 1937 /1947/. Кн. 3. 1939 /1943/; Майко! Разкази. 1935 /1943/; Възелът. Драма. 1937; Ангелогласият. Истор. роман. 1938 /1981/; Отвсякъде. Разкази. 1939; И вечна да е! Из Македония. Пътеписи. 1941; По равната земя. Из Добруджа. Пътеписи. 1942; Честна дума. Драма в 5 карт. 1942; Дунавът. Разкази. 1943; Урок по български език. 1943; Напред. Роман. 1945; Когато бях малък. Избр. разкази за деца. 1955 /1973, 1977/; Избрани произведения. 1960; Избрани произведения. Разкази. Повести. Романи. 1982; Когато бях малък. Разкази. Съст. С. Янев. 1989.

Л. Бумбалов

НЀНЧЕВА, Екатерина Димитрова /1.V.1885, Троян – 9.II.1920, Пловдив/. Родена в семейството на медицински фелдшер, участник в Априлското въстание /1876/ и Руско-тур. осв. война /1877–78/, в освободителното движение в Македония, умрял при неизяснени обстоятелства в полицейския участък в Никопол през 1902. Съпругата му и трите й деца остават без средства. На годишнина от смъртта на бащата се самоубива 15-год. брат на Екатерина. Тези трагични събития слагат тежък отпечатък върху душевността на бъдещата поетеса. Приживе бащата е местен от град на град и заедно с него семейството живее в Севлиево, Тутракан, Балчик, Плевен, Ловеч, Луковит, с. Батошево, Русе, Никопол. Н. завършва IV клас на Амер. колеж в Ловеч и гимназия в София, записва се студентка по слав. филология. Омъжва се за публициста-общественик Ив. Харизанов и заедно с двете си деца следва съпруга си в градовете, където той е съдия и прокурор – Бяла, Търговище, Кюстендил, Н. Загора, Хасково, Пловдив, Враца. Учителствува в Кюстендил, Н. Загора, Пазарджик, Търговище, Хасково, Рила. Във Враца се разболява, семейството сѐ връща в Пловдив, където след година, изпълнена със страдания, Н. умира от туберкулоза.

Пише стихове от 14-год. възраст, увлича се от поезията на М. Ю. Лермонтов, Х. Хайне и особено от Дж. Байрон. Като студентка публикува в списанията „Летописи“, „Демократически преглед“, „Общо дело“ и главно в сп. „Мисъл“ /с псевд. Велерина/. През 1909 издава първата си и единствена стихосбирка „Снежинки“. По време на тежкото си заболяване печата в списанията „Съвременна мисъл“ и „Листопад“. Някои от писаните тогава стихотворения са издадени посмъртно. Творчеството на Н. е първата в българ. лит. история поетична манифестация на интимния вътрешен свят на жената. Основни мотиви в поезията ѝ са любовта и смъртта. Повечето от стихотворенията са пропити с тъжни настроения, израз на трагичната съдба и изострената чувствителност на авторката. Псевд.: Велерина, Велерина Харизанова.

СЪЧ.: Снежинки. Лирически песни. 1909; Избрани стихотворения. Ред. и предг. В. Ханчев. 1941; Изповеди на една мадона в черно. Стихове, писма, спомени. 1985.

М. Цанева

НИКО̀ЛОВ, Иван /Иван Николов Иванов/ /28.II.1937, с. Горски извор, Хаск. област – 28.XI.1991, София/. Завършва гимназия в Димитровград /1955/, Хасковския педагог. ин-т /1958/, българ. филология в Соф. ун-т /1965/. Журналист и гл. ред. /1960–69/ във в. „Хасковска трибуна“, гл. ред. на изд. „Хр. Г. Данов“ – Пловдив /1969–80/ и на алм. „Юг“ – през 1980–89. От 1986 е член на УС на СБП.

За пръв път печата стихове във в. „Родопска борба“ /Хасково/ и в. „Септемврийче“. От 1955 публикува поезия във вестниците „Литературен фронт“, „Народна култура“, „Литературен вестник“, „Народна младеж“, в списанията „Пламък“, „Септември“ и във всекидневния печат. Започнал с опоетизиране на селския труженик и на хармонията на естествения свят, Н. не позволява идилично-носталгичните настроения да го завладеят и въвлекат в конфликт със съвр. живот. Спомените за патриархалното село го насочват към етиката и нравствеността на българ. селянин, към мотивите за любовта към природата, за естествената хармония между нея и човека. От тях произ-

тича и виталната, „предметна“ образност, която, обогатена и интелектуализирана, създава спецификата на поезията му. Тематичният диапазон на стиховете му е широк независимо от предпочитанията към проблемите на селото – разработва идейно-полит., гражд., общочовешки и интимни мотиви. Характерни за Н. са приглушеният лиризъм, драматизмът на преживяванията, гражд. патос и ярката живописна багра. Проявява подчертано предпочитание към клас. стих. Дружеските шаржове на известни бълг. и чуждестр. творци, талантливо илюстрирани от поета А. Германов, и иронiите от сб. „Криво огледало“ издават изострена чувствителност към несъвършенствата на окръжаващата човешка среда и способност за преосмислянето им в категориите на смешното. Превежда стихове от М. Цветаева – „Избрана лирика“ /1972/, и А. Ахматова – „Избрана лирика“ /1974/. Ред. и съст. на сборниците „Питат ли ме де зората“ /1970/; „Опорна точка“ /стихове, разкази и критика от бълг. автори, 1973/; „Топчето пукна“ /1976/; „Приятели от Кишинев“ /антология, 1977/; „Спомени за Ал. Блок“ /1982/; „Спомени за С. Есенин“ /1984/; „Кръстопътна земя“ /антол. „Литературно Хасково“, 1985/.

СЪЧ.: Селянинът с хляба. Стихове. 1960; Безсънна звезда. Стихове. 1963; Бъдете празнични. Стихове. 1965; Момчето с лунички. Стихове. 1966; Юг. Стихове. 1967; Голямото лято. Стихове. 1968; Люлки над света. Стихове. 1968; Дъх на пелин. Поема. 1969; Етажерка. Стихове. 1970; Руска тетрадка. Стихове. 1971; Дай си дясната ръка. Стихове за деца. 1972; В средата на живота. Лирика. 1973; Мъжка сянка. Стихове. 1973; Парнас около нас. Дружески шаржове, пародии и епиграми /съавтор А. Германов/. Кн. 1–2. 1974–87; Седмоцветна дъга. Стихове. 1974; Подземна вода. Лирика. 1976 /1987/; Кактусовата алея. Лирика. 1977; Разни работи. Весели поеми. 1978; Изповедалня. Лирика. 1980; Криво огледало. Иронии. 1983; Сто стихотворения. 1983; Стълба в небето. Лирика. 1984; Животопис. Стихове. 1987; Требник: Приписки с върха на перото. 1989; Трилистник. Поеми. 1990.

Б. Попов

НИКÒЛОВ, Любомир Георгиев /18.XII.1954, с. Киряево, Видин. област/. Завършва гимназия в Кула и журналистика в Соф. ун-т /1979/. Ред. /от 1980/ във в. „Литературен фронт“. През 1984 специализира по линия на Междунар. писателска програма в Айова – САЩ.

За пръв път публикува стихове през 1974 в сп. „Дружба“. Сътрудничи на списанията „Пламък“, „Септември“ /дн. „Летописи“/, в. „Пулс“ и др. В поезията на Н. видимият свят се натоварва с екзистенциални значения, които го превръщат в свят на „овеществените“ метафори. Така конкретните реалии отразяват емоционални състояния, овладени от рефлексията на лирическия герой. Стихът се колебае между традиционното и модерното, като все по-настоятелно търси синтеза и хармонията на кратката лирическа форма. Н. е преводач на англоезична поезия. Негови преводи на Дж. Балабан, Р. Флинт, Т. Елиът и др. излизат в списанията „Отечество“, „Септември“, в сб. на съвр. американска поезия „Пир след тайната вечеря“ /1989/. Стихове на Н. са включени в антол. „Child of Europe“, London /1990/ и „Joung poets of new Bulgaria“, London /1990/.

СЪЧ.: Повикани от прилива. 1981; Пътник. 1987; Пияно слънце. 1991.

М. Димитрова

НИКÒЛОВ, Малчо /Малчо Николов Малчев/ /26.X.1883, с. Зараево, Разгр. област – 2.III.1965, София/. Завършва гимназия в Разград /1903/, ШЗО в София /1905/. Учител в Попово. От 1908 следва слав. филология в Соф. ун-т. Участвува в Балк. и Междусъюзническата война. Дълги години е гимназ. учител и инспектор в МНП. Редактира /от 1928/ сп. „Българска реч“. Сътрудничи на списанията „Огнище“, „Слънце“, „Демократически преглед“, „Просвета“, „Изкуство“, в. „Литературен фронт“ и др.

Марксистката лит. критика окачествява Н. като идеалист и формалист. Тя е несправедлива към неговите разработки върху бълг. лит. класика, откривайки в тях слаб социално-полит. критерий и уклон към естетизъм. Всъщност Н. е добре подготвен литератор с усет за худ. текст, с добро владеене на по-модерни литературоведски подходи. Изследователската си дейност върху живота и творчеството на бълг. писатели от няколко поколения той схваща като свой патриотичен и възрожд. дълг. Н. познава много добре главните представители и произведения на рус. клас. литература и ги интерпретира на равнището на литературознанието в СССР през 30-те и 40-те г. Колкото до приписвания му идеализъм и формализъм, те в никакъв случай не са крайни и догматични и днес могат да се разглеждат като опит за разширяване на тематичния хоризонт на бълг. литературознание в някои слабо разработени посоки. От рус. литература, на която е възпитаник и страстен популяризатор, Н. взема дълбинното, етическото начало и го възвежда в оценъчен критерий. Свободно борави с лит.-истор. паралели, асоциации и препратки. Обръща сериозно внимание на въпросите на лит. техника, жанровото своеобразие и стилистиката на худ. творба. Н. пише сладкодумно и умее да привлича читателя. Изследва възлови проблеми на бълг. и рус. литература и прави опит да ги интерпретира в социален и лит. контекст. Безспорни са заслугите му за очертаване

на рус. лит. и лит.-крит. влияние в Б-я. Познавателно значение имат паралелите между отделни автори и творби. В светлината на днешните лит.-методологически преоценки по-висока стойност придобиват качествата на Н. като методик и популяризатор на творби на бълг. и рус. писатели, застъпени в средношколската програма.

СЪЧ.: Лириката на Яворов. 1921; Кървава песен /от Пенчо Славейков/. 1923; Литературни характеристики на българските писатели от Ботева до Дебелянова. 1927 /2 изд. под загл. „Литературни характеристики на българските писатели от П. Р. Славейков до Д. Дебелянов“. 1930, 3 изд. 1934/; Литературни характеристики и паралели. 1928; Из съкровищата на нашата поезия. Изтълкувани песни и разкази. 1937; Творческият път на Йордан Йовков. 1938; Иван Вазов. Животопис и оценка на цялото му творческо дело. 1939; Нашата средношколска младеж. 1939; Пенчо Славейков. Живот, личност, дело. 1940; П. К. Яворов. Човекът и творецът. 1940; Христо Ботев. Човекът, поетът и публицистът. 1940; История на българската литература от Петка Славейкова до наши дни. 1941 /2 доп. изд. 1943, 3 прераб. и доп. изд. 1947/; От Теодор Траянов до Никола Вапцаров. Лит. характеристики. 1947; По върховете на руската литература. 1961; Житейски и литературни спомени. 1962.

Л. Цветков

НИКÒЛОВ, Минко Николов /2.IV.1929, Троян – 31.XII.1966, София/. Завършва гимназия в родния си град /1948/ и бълг. филология в Соф. ун-т /1951/. През 1954 защитава канд. дисертация върху творчеството на Хр. Смирненски, от 1955 работи във в. „Литературен фронт“. През 1956–57 чете лекции по бълг. литература в Хумболтовия ун-т в Берлин. След завръщането си в Б-я е редактор /1958–59/ в изд. „Бълг. писател“. Н.с. /1959/, ст.н.с. /1962/ в Ин-та за литература при БАН. Самоубива се.

Лит. критик, историк на бълг. литература и изследовател на модерните западноевроп. литератури, Н. заема особено място в най-новата бълг. култура. Започва лит. си дейност на 11 г., когато издава на машинопис в. „Жило“ – хумористичен седмичник с актуално обществ. съдържание, и първата си книга /с обем 44 с./, озаглавена „На литературни теми. Критики и драски“. През 1947 подготвя 2 нови машинописни томчета със същото заглавие, в които анализира творби, в поголямата си част отречени от догматичната критика като прояви на буржоазен индивидуализъм. В гимназията изучава системно и в детайли историята на бълг. литература. Духовното му формиране протича изключително интензивно. Първите си статии и рецензии печата през 1948 във вестниците „Студентска трибуна“, „Народна младеж“ и „Литературен фронт“; като студент второкурсник сътрудничи вече и на сп. „Септември“. Ранните му публикации издават младежка податливост към характерните за десетилетието доктринерска ограниченост и схематизъм. Превъзмогването на схематизма, започнало след смъртта на Сталин, и новото самоизграждане е продължителен и нелек процес, изживян драматично като личностна творческа съдба и алтернатива на времето. Съкратеният вариант на канд. дисертация за Смирненски и крит. очерк за П. Вежинов, които Н. издава след завръщането си от Берлин, запазват белезите на идеологическата щампа и догматичната стилистика. Значително развитие отбелязват публикациите на Н. за А. Страшимиров, Хр. Ясенов и Г. Райчев, отличаващи се с обективност, точност на характеристиките, лаконичност и стилова яснота. Преодолени са следите на догматизма и в монографията за Смирненски – втора основна преработка на дисертационния труд, тя остава и до днес сред най-солидните, зрели проучвания за творчеството на поета. Специално внимание Н. посвещава на чуждестр. литератури, които проучва в Германия. Наблюденията му в тази област са противоречиви и също търпят сериозно развитие. Книгата „Кризата на модерния западен роман“ и предшестващите я статии страдат от идеологическа предубеденост, но и съдействуват за приобщаването на бълг. читател към автори и творби, които години наред са му били недостъпни. Усилия за смекчаване на негативните съждения относно западноевроп. култура Н. полага в недовършения труд „Между мъртвата точка и хуманизма“. Най-издържана в интерпретационно отношение е монографията му за Б. Брехт. В нея протичат с високо мисловно и нравствено напрежение няколко мотива: за мисията на интелигента в съвр. свят, за отношението власт – изкуство, за компромиса и неговата неизбежност пред бруталното полит. всемогъщество, за ролята на изкуството като възпитател или манипулатор на масите и др. Н. работи еднакво успешно в областта на лит. история и на лит. критика. През 60-те г. се изказва за съвр. автори и творби по-рядко в сравнение с периода 1947–55, но поставя значими нравствени и поетологични въпроси. По повод романа „Иван Кондарев“ на Ем. Станев обсъжда характера на революционера и на бълг. интелигенция в моменти на полит. трусове. Сочи отговорностите на критиката, стараейки се да утвърди в нея умереност, но и нетърпимост към угодничеството. Размишлява върху причините за смъртта на поета П. Пенев, публикува статии за П. Вежинов и К. Калчев, рецензира нови книги на Бл. Димитрова, В. Петкова, Ив. Цветков. Редактира „Стихотворения“ от П. Пенев /1960/, „Съчинения в 7 т.“ на А. Страшимиров /1962/, сб. „Антон Страшимиров, Елин Пелин и Йордан Йовков в споме-

ните на съвременниците си“ /1962/. Превежда филос. и литературоведски книги от нем. и рус. език.

СЪЧ.: Христо Смирненски. Лит.-крит. очерк. 1958 /2 прераб. изд. 1965/; Павел Вежинов. Лит.-крит. очерк. 1959; Кризата в модерния западен роман. 1961; Брехт. Лит. портрет. 1963; Антон Страшимиров. Моногр. портрет. 1965; Между мъртвата точка и хуманизма. За някои явления в съвременната западна литература. 1967; Избрани произведения. Т. 1–2. 1968; Избрани произведения. А. Страшимиров, Хр. Смирненски, Брехт. Лит. очерци. 1979; Профили и проблеми. Студии и статии за българската литература. 1989.

Й. Василев, С. Беляева

НИКÒЛОВ, Нино Якимов /29.IV.1933, Троян/. Завършва гимназия в София /1950/, журналистика и унг. филология в Будапещенския ун-т /1955/. Специализира естетика в Будапеща /1956–59/ и междунар. отношения в Москва /1960–62/. Преводач от унг. ез. в К-та за култ. връзки с чужбина /1956/. Работи в М-вото на вътрешните работи /1960/ и М-вото на външните работи /1963/. Основател и ръководител на Информационния център за преводна литература към СБП /1963–66/, зав. външния отд. /1966–69/ на в. „Литературен фронт“. Дир. на Бълг. култ. център в Будапеща /1970–72, 1984–89/, зам.-предс. на К-та за приятелство и култ. връзки с чужбина /1972–74/, един от учредителите и гл. секр. на СПБ /1974–79/, предс. на творческия му фонд /1979–84/, зам. гл. ред. /1989–90/ на в. „Литературен фронт“; хонор. преподавател по унг. ез. и литература в Соф. ун-т /от 1990/.

Н. се насочва към писателска и преводаческа дейност през 50-те г. Автор е на поетични книги, в които разгръща своя епична картина за света – синтез на минало и настояще, на лично преживени събития и моралистични идеи, внушени със стилово майсторство. Откроява се с наблюдателност и усет към прояви и явления, които обикновено остават незабелязани. Интересува се от структурата както на езика, на стиловия строеж, така и на отношението на човека към универсума; вълнува се от раздвоението на личността /успех – поражение/, на видимото и невидимото /лице – душа/, а несправедливостта, безчестието, насилието са неприемливи и абсурдни за поета. Както в кратките лирич. творби, така и в поемите вдъхновението преминава от личното, националното към универсалното, в интерпретацията на които поетът постига одухотворен и интелектуализиран пейзаж. На пръв поглед съсредоточен в себе си творец, всъщност Н. е непримиримо воинствуващ към всичко, което застрашава и накърнява човешкото достойнство. Разочарован от реалностите на обществ. бит, той се отдръпва в мълчание за дълъг период. Според посланията на Н. „сполуката“ не е във всепризнатия успех, а в хармонията със самия себе си. Автор е и на публицистични статии и есета. Н. е сред най-активните преводачи и популяризатори на унг. литература в Б-я. Превежда десетки шедьоври на унг. класика и съвр. литература: „Без люлка и без гроб“ от Атила Йожеф /1966/, „Лирика“ от Шандор Петьофи /съвм. с Ат. Далчев, 1970, 1985/, „Обожаване на горещия вятър“ от Ласло Наги /съвм. с Ат. Далчев, 1976/, „Стихове“ от Ендре Ади /1977/, „Унгарски поети. Антология“ /1978/, „Сезонът на елегиите“ от Габор Гараи /1978/, „Другата безкрайност“ от Андраш Фодор /1981/, „Като странен вестител“ от Гюла Юхас, Михай Бабич /1983/, „От душа до душа“ от Дежьо Костолани, Арпад Тод /1986/, „Унгарски поети от XX в. Антология“ /1986/, „Цветето на тишината“ от Ференц Юхас /1991/; творби на Я. Вайда, Г. Иллеш и др. Н. превежда от англ. и рус. ез.: Кр. Росети, Р. Джеферс, Т. Дилан, М. Ю. Лермонтов, А. А. Вознесенски, Е. А. Евтушенко и др. Плод на 20-год. труд е преводът му на „'Калевала'. Фински народен епос“ /1992/ – изключителен принос в развитието на преводаческото изкуство в Б-я, за който Н. е удостоен от Кралство Финландия с орден „Златен лъв“ /1993/. Лириката на Н. е превеждана на нем., пол., рус., унг., чеш. и др. езици.

СЪЧ.: Споделени минути. 1959; Светлини край релсите. 1967; Годините не си приличат. 1967; Всяко завръщане е мълчаливо. 1972; Безсъние. 1974; Присъствието на морето. 1975; И отраженията на далечния бряг. 1976; Стихотворения. 1977; Лято, четвъртък. 1978; Поеми. 1979; Докато стъпките се разминават. Лирически поеми. 1982; Като дъх. 1983; След Колумб. 1983; Никулден. Лирика. 1983; Красимира в бяло. Любовна лирика. 1987; Пустеят клоните. 1989.

Й. Стефанова

НИКÒЛОВА, Светлина Тодорова /1.I.1942, Враца/. Завършва гимназия в родния си град и бълг. филология в Соф. ун-т /1964/. През 1970 защитава канд. дисертация на тема „Патеричните разкази в старата българска литература“. Н.с. /1971/, ст.н.с. /1982/ в Кирило-Методиевския научен център към Президиума на БАН. От 1988 е зам.-председател на Слав. библейска комисия при Междунар. к-т на славистите. Ред. и чл. на ред. колегия на „Кирило-Методиевска енциклопедия“ /1985 –/, чл. на ред. колегия на поредицата „Кирило-Методиевски студии“. През 1969 заедно със съпруга си Ил. Т о д о р о в подготвя за печат том 2 на „Сборник от български народни умотворения“ от К. Шапкарев. Научноизследователската ѝ работа е съчетана с преподавателска и лекторска дейност: в Соф. ун-т, в Ин-та за усъвършенствуване на учители в Ст. Загора, в Утрехтския ун-т, Нидерлан-

дия /1976/. Чете лекции на Летните семинари за чужденци по бълг. език и литература в София. От учебната 1989/90 е хонор. преподавател в Катедрата по кирилометодиевистика в Соф. ун-т и в Катедрата по бълг. ез. в Пловд. ун-т. Участвува в нац. и междунар. научни конгреси, конференции, сесии и симпозиуми.

Научните интереси на Н. са съсредоточени към изследване на въпроси на кирилометодиевистиката, текстологичните и археографските проблеми на старобълг. книжнина, към кратките повествователни жанрове в старите слав. литератури и връзките между старобълг. литература и фолклора. Автор е на първото бълг. изследване върху патеричните разкази; поддържа хипотезата, че преводът на сводния патерик, чийто текст представлява избор на различни патерични сборници, е дело на Методий. Застъпва свое становище за типовете описание на слав. ръкописи, като въз основа на класификацията им очертава съвр. изисквания към тях. В обобщителни студии за съвр. състояние на кирилометодиевистките проучвания, за постиженията и перспективите в тази област отделя специално внимание на въпроса за пълното крит. издание на изворите за живота и дейността на св. св. Кирил и Методий; защитава гледището за по-стеснен обхват на понятието „кирило-методиевски извори". Приносен характер имат изследванията ѝ върху Проложното житие на Методий; издирва и обработва 82 неизв. преписа, извършва текстологичен анализ, въз основа на който прави извод за времето на създаването на произведението /XII–XIII в./. Важно място в проучванията на Н. върху паметници на кирило-методиевската епоха заемат произведенията на св. Климент Охридски: върху материал от „Похвално слово за пророк Илия" поставя въпроса за авторския текст на творбите и за хронологията на запазените до днес редакции на текстовете. Н. е автор на студии върху източниците за живота и делото на Методий, за филос. възгледи на Константин-Кирил, за повестта „Стефанит и Ихнилат", на научнопопулярни статии, рецензии в областта на старобълг. литература. Има над 140 научни публикации, някои от които са отпечатани в Германия, Гърция, Полша, СССР, Югославия. Превежда творби от старобълг. на новобълг. език.

СЪЧ.: Патеричните разкази в българската средновековна литература. 1980.

Б. Цигова

НИКÒЛЧИНА, Миглена Илиева /10.XI.1955, с. Ружинци, Видин. област./. Завършва гимназия с изучаване на англ. ез. в София /1974/ и англ. филология в Соф. ун-т /1979/. Защитава канд. дисертация на тема „Митът за Прометей и поетиката на английския романтизъм" /1983/. Канд. на филос. науки. Гл. асистент по история на античната и западноевроп. литература в Соф. ун-т /от 1984/. Специализира теория на литературата в Ун-та в Лондон – Онтарио, Канада /1989–92/ с докторат на тема „Смисълът на майцеубийството. Прочит на Виржиния Уулф чрез Юлия Кръстева".

Изявява се в няколко области – поезия, проза, литературознание, худ. превод. Поетиката на худ. ѝ текстове се отличава със свръхсубективна, солиптична сетивност, сюрреалистична образност, обилие на митологични образи и мотиви. Научните ѝ изследвания са върху естетиката на романтизма, романтическия утопизъм и др. форми на худ. утопизъм, на фантастиката. Превежда писмата на Ем. Дикинсън в изд. „Крехки небеса. Избрани стихотворения и писма" /1983/. Автор на предговори към прев. издания.

СЪЧ.: Три след полунощ. Стихове. 1985; Митът за Прометей и поетиката на английския романтизъм. 1988; Билет за Вега. Разкази. 1990; Човекът-утопия. 1991.

Цв. Атанасова

НЙЧЕВ, Александър Димитров /11.V.1922, с. Медковец, Михайловгр. област – 17.XI.1988, София/. Завършва клас. гимназия във Варна /1941/ и клас. филология в Соф. ун-т /1945/. Специализира новогрц. филология в Атина /1965/. Асистент от 1949, доц. /1958/, проф. /1963/ по клас. филология в Соф. ун-т. Защитава докт. дисертация на тема „Атическата трагедия в нормите на Аристотел" през 1948 в Соф. ун-т и II докт. дисертация – „L'énigme de la catharsis tragique dans Aristote" в Московския ун-т през 1971. Декан на Ф-та по западни филологии /1970–72/, ръководител на Катедрата по клас. филологии /1970–80/ в Соф. ун-т. Дългогодишен ред. на ГСУ, ред. /1980–88/ на сп. „Филология". За постижения в изучаването на античната литература и приноси в изследването на Аристотел е удостоен с междунар. награда „Готфрид фон Хердер" /1982/.

Н. дебютира като ученик със свои стихове и преводи на поезия от ит. и клас. езици в списанията „Прометей" и „Българска реч" през 40-те г. Като студент подготвя първия си самостоятелен превод на „Едип цар" от Софокъл. Публикува проблемни студии и статии главно в ГСУ, в списанията „Език и литература", „Български език", „Филология", „Сравнително езикознание" и др., във вестниците „Народна култура", „Литературен фронт" и др. Част от публикациите му излизат в научни пер. издания в Гърция, Франция, Италия, Португалия и др. страни. Н. разгръща многопосочна научноизследователска дейност в няколко основни области: старогръцка литература, антич-

на естетика, поетика и философия, проблеми на Аристотеловата драматическа теория, същност, филос.-естетически смисъл и функции на трагическия катарзис, съпоставително езикознание, българо-грц. езикови и лит. отношения през Възраждането, проблеми на езиковата етимология, диалектология, история на новата бълг. литература и бълг. език. Проучва Софрониевия превод на Езоповите басни /ГСУ, Филол. ф-т, LVII, 1963/, грц. заемки в говора на с. Бесвина, Леринско /Изв. на Ин-та за бълг. ез., 1963/; особено значение има изследването му „Четириезичният речник на Данаил" /ГСУ, Ф-т по зап. филологии, LXI, 1, 1972/, доказващо бълг. характер на т. нар. македонски език, и др. Монографията на Н. „Алеко Константинов" представлява цялостно литературоведско изследване на жизнения път, идейно-нравствените позиции и творческото дело на писателя. Въз основа на проучен нов архивен материал се осветляват страни от биографията на А. Константинов, разглеждат се основните му произведения във връзка с конкретни събития от обществ. и полит. живот, анализират се еволюцията на твореца, особености на езика му /лексика, фразеология/, композиционни и изобразителни похвати.

От началото на творческия си път през няколко десетилетия Н. реализира мащабна и продуктивна преводаческа дейност с изключителен приносен характер за развитието на бълг. култура. Преводните му издания /от старогрц., латински ез. и в различни жанрови форми/ съдържат встъпителни студии и научен коментар, често допълвани и преработвани при преиздаванията, носещи неизменно белезите на висок професионализъм, езикова и литературоведска ерудиция. Н. е автор на следните преводни книги: „Едип цар" от Софокъл /1946/; „Трагедии" от Софокъл /1956, 1982/; „Трагедии" от Есхил /1967, 1982/; „Диалози" от Лукиан /1971/; „За поетическото изкуство" от Аристотел /1975/; „Прикованият Прометей" от Есхил /1976, 14 изд./; сб. „Антични трагедии" /1977/; сб. „Антични комедии" /1978/; „Комедии" от Аристофан /1985/; „Реторика" от Аристотел /1986/. Научната и преводаческата дейност на Н. е рецензирана и оценена в пер. изд. в Гърция, Франция, СССР, Италия, Португалия, Австрия и др. страни.

СЪЧ.: История на класическата литература /в съавт. с Б. Геров/. 1949; Алеко Константинов. Монография. 1964; L'énigme de la catharsis tragique dans Aristote. 1970; La Catharsis tragique d'Aristote. Nouvelles contributions. 1982; Костурският българо-гръцки речник от XVI век. Изследване. 1987.

М. Шишкова

(+ 27.VI.1997) /погреб. 30VI 1997/

НЍЧЕВ, Боян Димитров /6.I.1930, Берковица/. Завършва гимназия в родния си град и бълг. филология в Соф. ун-т /1952/. Аспирант по слав. литератури; защитава канд. дисертация на тема „Реализмът на Бранислав Нушич" /1952/ и докт. дисертация на тема „Съвременният български роман" /1980/. Н.с. /1957/, ст.н.с. /1972/, проф. /1981/ в Ин-та за литература при БАН; зам.-дир. /от 1976/, дир. /1989–91/ на Ин-та. Проф. по история на слав. литератури в Соф. ун-т, ръководител на катедрата /от 1976/. Чл. на ред. колегия и гл. ред. /1990–91/ на сп. „Литературна мисъл"; чл. на ред. колегия на сп. „Септември". От 1991 е посланик на Б-я в Чехо-Словакия /дн. в Чехия/.

Интересите на Н. са насочени главно към историята и развитието на слав. литератури в контекста на европ. и на бълг. литература в системата на слав. култури. През 50-те и 60-те г. пише студии по отделни проблеми от историята на бълг. и южнослав. литератури /„Проблеми и типове на балканската сатира". – ИИЛ, 1956, № 18–19, и др./; автор е на портрети на известни бълг. и южнослав. писатели – Д. Талев, Бр. Нушич, Ем. Станев, Ст. Загорчинов, Н. Вапцаров, П. Ю. Тодоров, Й. Радичков и др. Интерес представлява статията му за „Бай Ганьо" на Ал. Константинов, в която разглежда образа на героя в контекста на прехода от патриархално към модерно общество. Едно от основните му съчинения е „Увод в южнославянския реализъм. От фолклор към литература в естетическия развой на южните славяни през XVIII и XIX в.". В него Н. предлага оригинална теория за пораждането на модерните южнослав. литератури пряко от някои форми на фолклора, на базата на опозицията условност – неусловност. Книгата предизвиква широка дискусия в бълг. и славистичното литературознание. През 70-те г. Н. разглежда предимно въпроси от бълг. лит. история /„Методологически проблеми на българската литературна история". – Лит. мисъл, 1976, № 5, и др./. Кн. „Съвременният български роман" обобщава дългогод. му изследвания върху развоя на епичното в бълг. проза и движението ѝ към крупни жанрови и изобразителни форми. През 80-те г. вниманието му се насочва към теорията и практиката на сравнителното литературознание /„Сравнително литературознание и национална литература". – В: Проблеми на сравнителното литературознание /1978/; монографията „Основи на сравнителното литературознание"/. Задълбочават се интересите му към развитието на бълг. лит. история и отношението му спрямо отделни изявени автори – книгите „Критика и литературна история" и „Проблеми и профили". Най-ярко тази тенденция се проявява в монографичното изследване „Вапцаров и нашият поетичен диалог със света", в което от съвр. позиции Н. разглежда цялостния и противоречив образ на Вапцаров и неговото

творчество. Съст. на сб. „Славянските литератури в България“ /1987/. Статии и студии на Н. са публикувани на нем., рус., сърбохърв., чеш. и др. езици. На рус. ез. е издадена кн. „Съвременният български роман“.

СЪЧ.: Димитър Талев. Лит.-крит. очерк. 1961; Бранислав Нушич. 1962; Национална съдба и литература. 1968; Увод в южнославянския реализъм. От фолклор към литература в естетическия развой на южните славяни през XVIII и XIX в. 1971 /1976/; Литературни портрети и проблеми. 1972; Пътят на българската проза към крупни епични форми. 1974; Съвременният български роман. Към история и теория на епичното в съвременната българска художествена проза. 1978 /1981/; Критика и литературна история. 1980; Проблеми и профили. 1980; Основи на сравнителното литературознание. 1986; Вапцаров или нашият поетичен диалог със света. 1989; Литературна класика и съвременност. 1990.

Ал. Панов

НЍЧЕВ, Драган Павлов /14.IV.1937, Казанлък – 22.III.1988, София/. Завършва гимназия в родния си град /1955/ и слав. филология в Соф. ун-т /1963/. Учител във вечерния механотехникум в Димитровград /1963–64/, в Климатичната гимназия „А. Иванов“ в Копривщица /1964–67/. През 1968–72 е редактор във в. „Пулс“, през 1972–88 – в отд. „Критика“ на сп. „Пламък“.

За пръв път печата през 1962 в сп. „Пламък“. Сътрудничи на почти всички лит. пер. издания със статии, очерци, рецензии за съвр. бълг. проза, лит. критика и поезия. Насочва вниманието си към конфликтни моменти от биографиите на съвр. бълг. писатели. Привличат го крит. портретуване, мемоарът, лит. анкета. Н. проявява предпочитание към автори с хумористични творби и усет за гротесково изображение. В книгите си подчертава сложността на житейската биография на твореца, търси артистизма на перото му, моралистичните ефекти от пресъздадените жизнени събития и конфликти /изследванията му върху творчеството на Чудомир, Г. Стоев, Е. Каранфилов/. Н. следи текущия лит. живот – като оперативен критик прави усилия да извлече трайното и общовалидното от многообразието на лит. прояви. Н. превежда от рус. ез. повестта „Полет към слънцето“ /1975/ от М. П. Девятаев, разкази от В. Бубнис и В. Токарьова. Отделни негови статии са публикувани на рус. език.

СЪЧ.: Профили и етюди. 1977; Чудомир. Лит.-крит. очерк. 1980; Генчо Стоев. Лит. анкета. 1983; Ефрем Каранфилов. Лит. анкета. 1985; Насрещен сценарий. Фейлетони и миниатюри. 1988.

М. Тодорова

НÒНЕВ, Богомил Николов /17.II.1920, София/. Завършва средно образование в София /1938/ и слав. филология в Соф. ун-т /1943/. Военен кореспондент /1944–45/ през II световна война; кореспондент на в. „Отечествен фронт“ в Белград, аташе по културата и печата в посолството на Б-я в Белград /1947–50/. Предс. на Сценарната комисия при К-та за кинематография /1951–53/, гл. ред. /1954–66/ на сп. „Наша родина“, дир. на Българско радио и ген. дир. на Българско радио и телевизия /1966–68/, началник на отдел „Печат и информация“ при М-вото на външните работи, пратеник в Тунис /1972–76/, съветник в МС /1979–82/. Лит. си дейност Н. започва през 30-те г. в ученическите издания „Ученически подем“ и „Звън“. Сътрудничи с очерци, рецензии и статии на списанията „Просвета“, „Изкуство и критика“, „Златорог“, вестниците „Дъга“, „Светлоструй“. Засяга широк кръг обществ.-полит. и култ. въпроси. Автор е на статии, очерци, есета по проблемите на лит. жанр /„В защита на очерка“, „За криминално-приключенския жанр“/, лит. език /„Езикът на литературата и езикът на живота“/, лит. критика и др. Насочва се към утвърдени творци на худ. слово от миналото /Ив. Вазов, Елин Пелин, Г. Райчев, Ст. Загорчинов, Чудомир/, към съвр. поети и белетристи /В. Ханчев, Н. Вапцаров, Ал. Геров, П. Матев, Бл. Димитрова, Ем. Станев, П. Вежинов/. Пише сценарии за докум. филми, съставя фотоалбуми, редактира сборници с поезия, публицистика и лит. критика. Автор на худ. пътеписи за Алжир, Тунис, Мароко, Виетнам, Испания.

СЪЧ.: Дунавската конференция в Белград 1948 /в съавт. със Ст. Кръстев/. 1949; Градове и хора. 1955; Жанрове и художествено майсторство. Лит.-крит. очерци. 1955; Добрите пътища. Виетнамски дневник. 1957; Брод през времето. 1960; Ветрове на надеждата. Размисли, паралели, пътеписи. 1965; Защо се борим за мир. 1965; Критически летопис. 1960–1965. 1965; За преводаческото изкуство. 1966; Критически страници. 1940–1970. 1970; Одобрения и несъгласия. Лит. публицистика. 1971; Биография на времето. Сб. публиц. статии и есета за България. 1972; Откриване на неочакваното. 2 ч. 1976, 1977; Залези и размисли. 1978; Облекло официално. 1979 /1986/; Прагове на времето. 1980; Избрани страници. В 2 кн. 1980. 1. Пътеписи. Есета. 2. Студии. Литературна публицистика. По стъпките на дните. Студено лято. 1981; Есенно небе. 1982; Забравената планина. Летописни бележки на скали и стари книги. 1984; Асен Златаров – общественик, гражданин, писател. 1985; Строги нощи. Размисли и образи. 1986; Приятели на прилива. Есета. 1989.

К. Бъклова

О

1995

ОВÀДИЯ, Давид Хаим /1.XII.1923, Кърджали/. Завършва гимназия в Пловдив /1943/ и рус. филология в Соф. ун-т /1950/. Участвува в антифашисткото движение, партизанин във II средногорска бригада „В. Левски“ /1944/. Военен кореспондент /1945/. Ред. /1944–46/ във в. „Отечествен глас“ /Пловдив/, Радио София /1949–50/, Партиздат /1952–53/, изд. „Народна младеж“ /1953–88/.

Като гимназист публикува статии в списанията „Ученически подем“ и „Ученически полет“. От 1945 сътрудничи на пер. и лит. печат. В литературата навлиза като поет на антифашисткото движение. Първите му стихосбирки са отклик на събития и случки от близкото минало и на злободневни теми. Постепенно идейно-тематичният диапазон на поезията му се разширява, обогатява и преосмисля. Изпъква личностното, автобиогр. и изповедно начало, партизанската тема се разработва от позицията на преживяното и изстраданото, без декларативност и парадност. Образът на съвременника не се вмества в характерните за времето шаблони. Крит. отношение към действителността намира най-силна проява в жанра на епиграмата. Конкретните факти от реалната социална и обществ. действителност най-често са повод за худ. обобщения с нравствен и граждански патос. През последните години в поезията на О. се забелязва в структурно отношение подчертан интерес към белия стих, а в тематично – към интимната лирика. О. има заслуги за развитието на съвр. бълг. докум.-мемоарна проза. В спомените му емоционалното отношение на участника и очевидеца се съчетава с безпристрастието на хрониста и изследователя. В разрез с оформената традиция за създаване на широки епически платна, еднозначно тълкуване и премълчаване на някои моменти от антифашистката съпртива О. показва явно предпочитание към „неприятните истини“, поставя под съмнение мита за масовостта на движението, не отминава болезнените теми /за предателството и др./. Забележимо е вниманието му към противоречиви фигури на партизанското движения, за които официалната мемоаристика от 50-те и 60-те г. предпочита да мълчи. Насочването към факта, документа, субективния спомен, уважението към различни, дори диаметрално противоположни становища, предопределят диалогичната форма на последните му творби и своеобразния полифонизъм на повествованието, в който един от многото гласове е гласът на автора. О. не си присвоява ролята на съдник, оставя на читателя правото сам да направи изводите въз основа на богатия фактически материал. Автор е на репортажи, очерци, разкази, рецензии, статии по актуални лит. проблеми. Превежда от рус. език произведения на поетите М. А. Дудин, С. П. Шчипачов, Я. В. Смеляков, М. Л. Матусовски, А. Л. Барто, Л. И. Ошанин, Р. Гамзатов, Е. А. Евтушенко и др. и на литературоведите Д. Д. Благой, Б. С. Мейлах, В. В. Виноградов и др. Творби на О. са преведени на англ., нем., рус., фр. и др. езици.

СЪЧ.: Партизански дневник. Стихотворения. 1948 /2 доп. изд. 1963, 1969/; До последния миг. Стихотворения. 1950; Отрядът живее. Стихове. 1951; Роднят бряг. Стихотворения. 1952; Петър Ченгелов. 1954; Стихове за партизанския отряд. 1955; Дом. Стихотворения. 1956; Омразата не бива да угасва. Стихотворения. 1958; Несбъдната среща. Стихове. 1960; Епиграми. 1961; Късна среща. Стихове. 1964; Август, август... Спомени. 1965 /1969, 1979/; Стихотворения. 1967; Менахо или терористът. Худ.-докум. повест. 1970 /1982/; Трябва да се живее. Стихотворения. 1972; Избрани стихове. 1973; Август, август... Менахо или терористът. Докум. повест за Менахем Менахемов. 1973; Белият снежен килим. Стихотворения. 1975; Леваневски. Докум. повест за Запрян Георгиев Фазлов. 1978 /1980/; Партизаните. Истор. разказ за деца. 1980; Избрани произведения. В 2 т. 1983; Аз вярвам в мълчаливата любов. Любовна лирика. 1987; Дед или Разгромът. Докум. роман. 1990.

ЛИТ.: Димитров, Бл. Давид Овадия. Лит. анкета. 1983.

Р. Илчева

III. 1997

ОГНЯ̀НОВ, Христо Дамянов /29.XII.1911, с. Тресонче, Дебърско/. Произхожда от фамилия на строители и зографи, представители на Дебърската иконописна школа. Първоначално образование получава в родното си село – в бълг., а след I световна война – в срб. у-ще. През 1926 идва в Б-я, завършва гимназия в Ст. Загора /1932/, правни и държавно-стопански науки в Соф. ун-т /1936/. Като стажант-адвокат работи във в. „Зора“ /1937/; през 1939 е кореспондент на в. „Зора“ в Берлин. Пътува във Франция, Гърция, СССР, Австрия. Докт. по право при Инсбрукския ун-т /1951/. Живее и работи в Рим, където в Папския източен ин-т /Ватикана/ се посвещава на проучвания върху историята, езика и литературата на бълг. народ и балк. народи, върху историята на Бълг. православна църква, католицизма и протестантството. Следва славистика в Мюнхен /1953–56/ и в Сиракюз, щата Ню Йорк /1959–62/. Лектор по бълг. ез. в Ун-та в Сиракюз. От 1962 е в Мюнхен, участвува в предавания на Радио „Свободна Европа“ по исторически, литературни, езикови и църковни въпроси. Съосновател и предс. на Бълг. академи-

ческо д-во „Д-р Петър Берон“, основано през 1965; съредактор на органа му „Български годишници“ /„Bulgarische Jahrbücher“/. Чл. на Екзил-ПЕН-клуб и на Свободния германски авторски съюз /Freier Deutscher Autorenverband/. Участвува в симпозиуми по проблеми на литературите в изгнание /емигрантските литератури/, по въпроси на човешките права в страните от Източна и Югоизточна Европа. Живее в Залцбург, Австрия.

За пръв път О. публикува стихотворение в сп. „Родина“ през 1928. Като ученик в гимназията е председател на лит. кръжок и редактор на ученическото сп. „Ехо“. Сътрудничи на ученически вестници и списания /„Струя“, „Ученически подем“, „Българска реч“, „Светлоструй“ и др./. Като студент редактира в. „Обзор“, където обнародва стихотворения, статии, интервюта, къси фейлетони. По-късно сътрудничи във вестниците „Литературен час“, „Вестник на жената“, в списанията „Предел“, „Съдба“, „Българска мисъл“, „Златорог“, „Светулка“, „Детски свят“, „Детско знаме“ и др. Във в. „Зора“ отпечатва интервюта с видни българи и чужденци, разговори с писатели, пътни бележки и др. Поетичното му творчество е изповедно и автобиографично, пронизано от дълбока патриотична болка на изгнаник, в чието самосъзнание и емоционална памет живеят недосегаеми от времето и преживените изпитания, образите на родината, родния край, близките и природата. Поетът познава пантеистичното съзерцание на нейната красота, могъщество и разнообразие, възвеждащо до религиозно вглъбяване и житейски оптимизъм. Самотата и страданието пречистват сетивните възприятия, стимулират мъдро светоотношение, душевна ведрина и жизнелюбие. Стилистиката и поетиката му са в традициите на българ. клас. поезия.

СЪЧ.: Южни ветрове. Стихотворения. 1938; Пътешествие. /Пътешествие. Зимна приказка. Непратени писма. Броеница. Вятърът. На стража/. Мюнхен, 1954; Bulgarien. Kultur der Nationen. Nürnberg, 1967; Assisi-Sonette. München, 1976; Südwinde. Neue bulgarische Lirik, Heroldsberg, 1978; Превъплъщения. Стихотворения. Мюнхен, 1978; Асизки сонети. Предг. П. Увалиев, послеслов И. Огнянова. 1992.

Г. Григоров, М. Шишкова

ОГНЯ́НОВА, Елена Боянова /13.IX.1928, с. Радуй, Соф. област/. Завършва философия и българ. филология в Соф. ун-т /1950/. Учителка в София /1951/, нещатен сътр. в Ин-та по етнография при БАН /1951–54/, фолклорист в Радио София /1954/, зав. сектор „Нар. музика“ в Дирекцията за творческо и изпълнителско изкуство към М-вото на културата /1954–59/, секр.-ред. на многотомното изд. „Българско народно творчество“, ред. в изд. „Българ. писател“ /1959–90/.

Изследовател на българ. народно творчество, бит и култура. В поредица от худ.-докум. книги разкрива народопсихол. прояви на българина, регионални особености на характери и нрави, колорита на езика, хумора и словотворчеството. В сб. и пер. издания публикува статии върху българ. фолклор и обичаи. Някои от проучванията ѝ са обнародвани и в чужбина: „Косово и Косовската битка от 1389 г.“ /Белград, 1970/, „Съвременност и фолклор“ /Мюнхен, 1971/, „Творчество и репертоар на една съвременна българска разказвачка“ /Отава, 1978/. Сб. „Баба, дядо, внуче“ има 3 изд. на нем., 2 на рус. и укр., 2 на пол. ез. „Приказки от България“ са издадени на нем. ез. /1987/. Съст. и ред. /в съавт./ на „Български народни приказки, пословици, поговорки и гатанки“ /1963, 1964, 1966, 1967, 1970, 1971, 1973/.

СЪЧ.: Богатството на народната песен /в съавт. с Р. Кацарова/. 1963; Семейно-битови песни /в съавт. с Д. Осинин/. 1963; Откога се зора зазорила /в съавт. с Г. Крънзов/. 1968; Популярни изпълнители на народна музика. 1977 /1981/; От извора. 1980; Не сме отсега. Житейската философия на един шоп. 1983 /1984/; Работни ръце, чисто лице. Народни умотворения за труда. 1984; Ние, шопето... 1985; Достигнало до нас. Предания и легенди. 1985 /1990/; Жената на баща ми. 1986 /1989/; Люлчина песен. 1990.

Л. Бораджиева

ОСИ́НИН, Димитър /псевд. на Димитър Николов Попов/ /10.II.1891, с. Долна Бела речка, Михайловгр. област – 18.IV.1981, София/. Завършва Духовната семинария в София /1911/ и слав. филология в Соф. ун-т /1926/. През 1911–19 е учител в с. Горна Бела речка и в с. Бърдарски геран, Михайловгр. област; през 1916–18, по време на I световна война, е офицер на Южния фронт при Вардар и Дойран. През 1922 е учител в Бяла Слатина. Участвува в Септемврийското въстание /1923/ и след разгрома му емигрира в Сърбия и Австрия. Завръща се в Б-я през 1924. През 1926–29 е преподавател в Свещеническото у-ще на гара Черепиш; като библиотекар във Варн. мъжка гимназия /1929–34/ развива активна журналистическа дейност. През 1934–44 е учител в I мъжка гимназия в София, през 1944–45 е директор на културата и висшето образование при МНП. След 1945 се посвещава на лит. и култ.-организационна дейност.

О. сътрудничи със стихотворения, лит.-крит. и публиц. статии във вестниците „Работнически вестник“, „Развигор“, „Ведрина“, „Литературен фронт“ и др., в списанията „Червен смях“, „Нов път“, „Септември“ и др. В поезията му, част от която е с маринистична тематика, съзерцанието

на природата отключва филос. размисли за преходното и вечното, за тайните на битието. В някои от творбите му доминират социални мотиви. Пътеписите на О. съчетават романтичен унес от непосредствения досег с природата, уважение към трудовото всекидневие и свободолюбивия дух на българина, размисли за миналото и настоящето на бълг. народ, преклонение и ревниво бранене на духовното наследство. Худ. му публицистика обхваща различни области – литература, език, образование, фолклор, история и др.; засяга проблеми, особено важни за бълг. култура и нац. съдба. О. има заслуги като фолклорист, прецизен познавач и вещ тълкувател на бълг. нар.-песенно творчество. Събира, обработва и издава нар. песни. Един от съставителите и отг. ред. на „Българско народно творчество“ /13 т., 1961–65/. Обработва и съставя „Народни любовни песни“ /1936/, „Народни празнични песни“ /1937/; „Заплакала е гората. Нар. хайдушки песни“ /1939, 1943, 1947/, „Душата на българина. Битови нар. песни“ /1945/, „Дърво столовато. Битови нар. песни“ /1955/, „Хайдушки песни“ /1961/. Превежда худ. творби от Х. Хайне, Й. В. Гьоте /I част на „Фауст“/, А. Стриндберг, Кн. Хамсун, Дж. Байрон, А. А. Блок, М. Горки, П. С. Кохан и др. Псевд.: Вървбан Глогов, Езикар, Януда Димчева, Антропка и др.

СЪЧ.: Морски ветрила. Стихотворения. 1934; Тихи пристанища. Стихотворения. 1934; Битейски песни. Стихотворения. 1943; Срещу Огоста. Пътни скици. 1952; Примамни простори. Планински пътеписи. 1955; Там, дето шуми Бързия. Пътеписи. 1955; По хайдушки сборища. Очерци. 1957 /1971, 1981 – под загл. „По скали и по орляци. Епопея на хайдутството. Докум.-худ. очерци и пътеписи“/; През тиха бяла Дунава. Очерк. 1959 /1976 – под загл. „Там буря кърши клонове. Пътят на Ботевата чета. Докум. повест“/; Спомени за Н. Хрелков /в съавт. с А. Хрелкова и Д. Хаджилиев/. 1960; От лехичка по стръкче. Нар. песни. 1961; По пътя на вождовете на въстанието – 1923 г. Истор. очерк с маршрути. 1963 /1972/; Каменна приказка. Пътеписи. 1965; През родна земя. Избр. пътеписи. 1967; Земя ненагледна. Избр. пътеписи. 1971; В огледалото на народните песни. Очерци. 1973; Литературни въпроси. Избр. статии. 1976; Житата пътуват. Пътеписи. 1978; Избрани произведения. В 2 т. 1981.

Л. Малинова

ÒСТРИКОВ, Иван Димитров /4.VIII.1929, Враца – 24.IX.1979, София/. Завършва право в Соф. ун-т /1952/ и икономика във ВИИ в София /1953/. Работи като икономист и адвокат, ред. /1963–71/ в сп. „Септември“. От 1971 до 1979 е редактор в Бълг. кинематография – творчески колектив „Стрелец“.

О. е автор на белетристични и драм. произведения за деца и възрастни. Занимават го преди всичко нравствените и психол. проблеми на съвр. човек. Белетристиката му е чужда на фалшивия оптимизъм и патетичното политиканство.

СЪЧ.: На ръсъмване. Пиеса. 1958; Откраднатият пръстен. Повест-приказка. 1959 /1961, 1981/; Грижата на ангелите. Пиеса. 1962; Денят започва от среднощ. Разкази. 1962; Чудният ден. Повест-приказка. 1962; Барикада от чували. Разкази. 1964; Обущарят и другите. Пиеса. 1964; Космонавти. Повест. 1965; Приятелите на Методи. Пиеса. 1965; Цветовете на пламъка. Разкази. 1965; Любовта на Катерина. Повест. 1967; Радинка и големият лъжец. Повест-приказка. 1967; Така изгарят диамантите. Разкази. 1968; Изумителните измислени пътешествия на едно момиче. Повест-приказка. 1969; Път през Ада. Пиеса. 1969; Честност под наем. Новели. 1970; Ширината на океана. Пиеса. 1971; Обща кръв. Разкази. 1974; Съвсем необикновен подарък. Весела повест. 1976; Голямата любов на голямата ми сестра. Роман. 1978; Границите на любовта. Избр. новели. 1979; Момичета. Роман. 1981; Следователят и брилянтите. Хумористични разкази. 1981; Стоманена игла. Новели. 1981.

Св. Гюрова

БАН
БИБЛИОТЕКА

П

Мот. 1IX.2005

ПАВЛÒВ, Иван Александров /1.I.1944, Плевен/. Завършва гимназия в родния си град и слав. филология /чеш. език и литература/ в Соф. ун-т /1968/. Стажант-асистент /1969/ и асистент /от 1972/ в Катедрата по слав. литератури в Соф. ун-т. През 1979 защитава канд. дисертация на тема „Начално развитие на чешкия литературен реализъм“. Лектор по бълг. ез. и литература в Карловия ун-т в Прага /1977–79/. Доц. по слав. литератури в Соф. ун-т от 1984.

Чете курс лекции по история на слав. литератури, история на чешката литература, увод в слав. филология, чехословашко странознание в Соф., Великотърн. и Пловдивския ун-т. Разработва въпроси, свързани с историята на слав. литератури от ранното Средновековие до наши дни. Отделя специално внимание на ролята и значението на слав. първоучители: „Кирило-Методиевите традиции в чешката литература и култура“ /В: Изследвания по кирилометодиевистика. 1985/; „Образът и делото на Методий в чешката литература“ /В: Кирилометодиевски студии. 1987, № 4/. Проучва българо-чехосл. лит. връзки в широк културологичен контекст, представяйки възможностите на сравнителния метод: „Неизвестни поетични отзвуци от български народни песни в чешката литература“ /Език и лит., 1980, № 4/; „’Тютюн’ от Димитър Димов и ’Куцият Орфей’ от Ян Отченашек: философско-идеологически постановки и повествователна поетика“ /Сравн. литературознание, 3, 1983/; „Формиране на нова поетика в българската и чешката възрожденска проза“ /В: Славянска филология. Т. 20/ и др. Изследва иманентната и рецепционната ориентация на бълг. и чеш. литература през Възраждането; историята на бълг. славистика. Установява паралели между творчеството на Георги Марков и Вацлав Хавел /Летописи, 1991, № 1/. Автор на предговори към издания на Карел Чапек, Ян Неруда, Б. Йоцов и В. Хавел.

СЪЧ.: Българо-чешки литературни паралели /в съавт. с В. Тодоров/. Част I. 1983; Съвременният български и чешкият роман. 1985; История на чешката литература. Част I /съвм. с В. Тодоров/. 1986; Емил Георгиев. Бележити университетски учени. 1988; История на чешката литература. Част II /съвм. с Хр. Балабанова, В. Тодоров/. 1989.

К. Михайлов

ПАВЛÒВ, Константин Мирчев /2.IV.1933, с. Витошко, Соф. област, дн. изселено/. Завършва гимназия в София /1952/. Следва право в Соф. ун-т. Ред. в Радио София /1957–59/, изд. „Бълг. писател“ /1961–62, 1964–65/, в. „Литературен фронт“ /през 1963/, в Мултифилм /1965–66/; консултант и ред. в Бълг. кинематография /1973–91/, гл. худ. ръководител на Канал I в Бълг. нац. телевизия /1992/. Заради независимото му поведение и творчество е преследван и уволняван; често е безработен. Носител на наградата за поезия, отсъдена от Междунар. академия на изкуствата, Париж /1992/.

П. е между най-значителните бълг. поети и кинодраматурзи през II пол. на XX в., автор с релефно очертана физиономия и оригинална стилистика. Има значителна роля за формиране на съпротивата срещу официозността на изкуството по време на тоталитарния режим. За пръв път печата стихове през 1947 във в. „Септемврийче“. Започва творческия си път с хумористични стихове и епиграми предимно на обществ.-полит. теми. Поезията му от периода на зрелостта е на границата между лирика и сатира; отличава се с активност на авторската позиция, нюансирано преливане на самоирония, ирония и сарказъм, споени от многозначни алегории. Тя е нравствен протест срещу насилието върху човешката личност при тоталитарната система. Творбите на П. са неподражаем реализъм на абсурда; психологическото и социалното проникновение на поета представя духа на времето, в което кошмарът измества естественото битие. Стиховете му провокират интелектуалното познание на духовно освободения читател. Те разрушават тривиалните пространствено-времеви измерения чрез изненадващи образи-метафори, чрез привидно абстрактни асоциации и подвеждащи с външната си еднозначност сравнения, създавайки сложен колаж между сетивна реалност и апокалиптични видения. П. изгражда един гротесков свят, в който човешкият дух е окован от невъзможността да направи своя избор, от желязната предопределеност на полит. догма. Затова поетът търси опорни кодове в едно философски разширено пространство, в което се преплитат болезнени прозрения, мъчителни впечатления и тревожни предупреждения. Образите са натоварени с обемни символни значения. Те внушават ту ироничната дистанция на отчуждения от света и от себе си човек, ту явния скептицизъм към илюзорната видимост на нещата. В поезията на П. се срещат, противопоставят и хармонично допълват красотата и уродливостта, подлостта и достойнството, доносникът и светецът, смъртта и животът, любовта и отмъщението. Поетиката му е новаторска – органично синтезира пародийното и сериозното, худ. условност и натурализма, притчовото и злободневното. Оригиналността на П. намира високо признание в чужбина

още от края на 60-те г. Официалната лит. критика в Б-я се нахвърля необуздано върху поета и предизвиква забрана на неговите творби за повече от 20 г. Стихове на П. са преведени на англ., исп., нем., пол, рус., сърбохърв., унг. и др. езици.

П. е автор на пиеси, повечето от които не са получили разрешение за поставяне на сцена – „Табу" /съвм. със Ст. Цанев, 1968/, „Стари неща" /1968/, „Древна трагедия" /1970/, „Бунт в неделя" /1971/, „Птици" /1971/, и на сценарии – „Ние не се предаваме" /1962/, „Птици" /мултфилм, 1966/, „Данаил" /1967/, „Проводник" /1967/, „Алфонс" /1967/, „Софрониада" /1968/, „Двама майстори" /за Майстора и Ст. Венев, 1973/, „Село в равнината" /телевизионен сценарий в 6 серии, заснет, но забранен за излъчване, 1973/, „Масово чудо" /1974/, „Спомен за близначката" /1977/, „Чуй петела" /1978/, „Илюзия" /1980/, „Бяла магия" /1982/, „Зла памет" /1984/, „Без драскотина" /1986/.

СЪЧ.: Сатири. 1960; Стихове. 1965; Стари неща. Избр. стихове и киносценарии. 1983; Появяване. Стихове. 1989; Агонийо сладка. Стихове. 1991; Убийство на спящ човек. Стихове. 1992.

ЛИТ.: В. „Прилеп", № 2, 1990. Бр. ед., посветен на К. Павлов.

Й. Василев, Е. Трайкова

ПАВЛÒВ, Тодор Димитров /14.II.1890, Щип, Македония – 8.V.1977, София/. Дядото и бащата на П. са учители-възрожденци. Преследвани от турците, през 1900 се преселват в София, където П. завършва Клас. гимназия /1908/. През с. г. записва философия и педагогика в Соф. ун-т, но поради липса на средства прекъсва и става учител в Лом /1910–11/; завършва Соф. ун-т /1914/ и отново учителствува /1914–15/. По време на I световна война е представител на Бълг. червен кръст в бълг. армия в Добруджа. След края на войната учителствува в Казанлък /1919/; оформя отрано материалистическите си възгледи, под влияние на Окт. революция /1917/ възприема окончателно идеите на марксизма. През 1922 е гл. редактор на сп. „Младеж", орган на ЦК на Комсомола. След превратa на 9.VI.1923 е арестуван и затворен, по-късно е амнистиран. След атентата в черквата „Св. Неделя" в София /1925/ отново е арестуван, осъден е на 12 и 1/2 г. затвор. Освободен през март 1926. През 1927–29 отново е в затвора. Занимава се активно с обществена и научна дейност. П. е един от редакторите /1929–34/ на в. „РЛФ" и инициатор за създаването на Съюза на трудовоборческите писатели /1931/. През 1932 заминава за СССР. В Москва е професор по диалектически материализъм в Ин-та за червена професура /1932–36/, декан на Филос. ф-т на Ин-та по история, философия и литература, проф.-консултант и действ. член на Ин-та по философия при АН на СССР. В Москва написва основния си труд „Теория на отражението". Завръща се в Б-я през 1936 и разгръща научна, организационна и обществ. дейност в областта на философията, литературата и културата. Участвува в многобройни научни полемики в пер. печат. През 1941–43 е интерниран в концлагерите „Гонда вода", „Кръсто поле" и „Св. Кирик". След 1944, до обявяването на Б-я за република, П. е един от тримата регенти /1944–46/. Чл. на Президиума на Нар. събрание /1947–54, 1962–71/, предс. /1947–62/ и почетен предс. на БАН /1962–77/. Дир. на Ин-та по философия при БАН /1947–52, 1960–77/. Завежда Катедрата по диалектически материализъм в Историко-филол. ф-т на Соф. ун-т /1948–52/, основател /1945/ и гл. ред. /до 1977/ на сп. „Философска мисъл". Акад. /1945/, чл. на 10 чуждестранни АН, общественик, полит. и държ. деец и един от най-титулуваните в бълг. научен и култ. живот по времето на тоталитаризма. Канд.-чл. /1954–57/ и чл. /1957–77/ на ЦК на БКП, чл. на Политбюро /1966–76/.

Първата си книга „Към нов живот" /с псевд. Павлуша/ издава на 16 г. Преживяното в затвора пресъздава в разкази и есета, събрани под загл. „Лъчи от преизподнята". В затвора пише и някои от ранните си филос. съчинения. В разработките по проблемите на пролетарската литература от 20-те и 30-те г. воюва срещу фашистката идеология и естетическия формализъм в подхода към изкуството. През II пол. на 30-те г., след завръщането си от СССР, П. има определени заслуги за частичното преодоляване на левосектантското отношение към творчеството на Ив. Вазов, Ал. Константинов, П. П. Славейков, П. К. Яворов, Елин Пелин, Т. Траянов, Й. Йовков и др. Той не приема социологичния подход на Г. Бакалов и подлага на преоценка методологията на пролетарската теория и критика за изкуството. Стреми се да бъде по-обективен в оценката на худ. факти и да ги интерпретира естетически, а не вулгарносоциологично. В нач. на 40-те г. П. критикува худ. и естетическите позиции на сп. „Златорог" и на неговия гл. ред. Вл. Василев. Спорът между двамата е принципен и разкрива 2 коренно противоположни подхода към лит. явления и худ. творци. Докато П. защитава обществ.-идейната функция на худ. творба, Вл. Василев абсолютизира творческата личност като мерило и основен фактор в нея, издигайки я до „единствен агент на художественото осъществяване". В спора не липсват взаимни обвинения, които излизат извън обсега му; по-късно Вл. Василев плаща скъпо за ангажирането си с него. В първите год. след 1944 П. участвува в преоценката на бълг. лит. наследство – пи-

ше доклади и статии за някои класици на литературата, като Ив. Вазов, Ал. Константинов, П. П. Славейков и др. Постепенно позициите му се втвърдяват, главно при отстояването на постулатите на соц. реализъм, чийто основен теоретик е през 60-те г. Догматизмът и тясно партийният подход са характерни за оценките му на много съвр. автори и явления на лит. и култ. през периода на тоталитаризма. Писанията му често имат характер на истина от последна инстанция, с която е невъзможно да се спори. Много от оценките на П. в областта на лит. теория и критика днес са преодолени като догматични и ограничени във времето. Крах преживява и неговата теория за соц. реализъм като единствено правилен метод за худ. отражение на действителността. П. разработва подробно и проблемите на материалистическата марксическа гносеология – теория на познанието, реалистична концепция за изкуството, връзката между науката и различните видове изкуства и т. н. Фактите от областта на естетиката, лит. теория и критиката П. разглежда също през призмата на материалистическата теория на отражението, която утвърждава обективния характер на научното и худ. познание, но подценява ролята на худ. субект. Характерна е кн. му „Обща теория на изкуството“, в която той проследява развитието на естетическата мисъл от Платон до съвременността. П. се обявява както срещу идеалистическите, така и срещу вулгарно-материалистическите възгледи за изкуството. Известен е и като основен критик в Б-я на ремкеанството и на неговия главен бълг. представител проф. Д. Михалчев. П. е автор и на изследвания, статии и доклади, посветени на творчеството на У. Шекспир, А. С. Пушкин, Н. В. Гогол, Х. Ибсен, М. Горки, Вл. Маяковски и др. Трудът му „Основни въпроси на теорията на познанието“ /на бълг. ез., 1938/ е отпечатан на грц., нем., рус., словаш, срб., чеш. и др. езици. Негови книги, студии и статии са преведени в чужбина. Псевд.: Ф. Грозданов, Т. Грозданов, д-р Ф. Димитров, П. Досев, Пролетарий, Читател.

СЪЧ.: Към нов живот. Драм. сцени. 1906; Притчи и поеми. /1906–1918/. 1922; Педагогическият анархизъм. 1922; Понятие за трудовото възпитание. 1922; Очерки по материалистическата философия. Спиноизъм и диалектически материализъм. 1927; Диалектическият материализъм и „теорията за образите“. 1929; Идеализъм и материализъм. Очерки по материалистическа философия. 1929; Айнщайн или Енгелс. 1930; Дино Еднооки. Сюжети. Стихии. 1930; Мисъл. Смях. Душата на варварите. 1930; На литературни и философски теми. 1930; Ремкеанство и материализъм. Научнофилос. студии. 1930; „Трудово-спътническата“ литература. 1930; Работническо-селска солидарност. 1932; Теория на отражението. 1936 /на рус. ез. в СССР/ /1945, 1947, 1962/; Обща теория на изкуството. 1937 /1938/; Метафизика и диалектика. 1938; На литературни и философски теми. 1938; Основни въпроси на теорията на познанието. Теория на отражението. 1938; Нация и култура. 1939 /2 прераб. изд. 1940/; Поезията на Венко Марковски. Крит. очерк. 1939; Против объркването на понятията. 1939; Свобода на волята. 1939; Случайност и необходимост. 1939; Що е демокрация. 1939; Що е материя. 1939; Що е наука. 1939; Що е общество. 1939; Що е нация. 1939; Що е патриотизъм. 1939; Що е практика. 1939; Що е съзнание. 1939; Що е философия. 1939; Георги Бакалов. Лит. критик. 1940; Критика и „критика“. На литературни и философски теми. 1940; Материализъм и другите философски учения. 1940; Поезията на Вл. Маяковски и някои основни въпроси на литературната теория и практика. 1940; Философията и частните науки. 1940; Христо Ботев. Поет, критик и философ. 1940; Що е изкуство. 1940; Съвременни философски учения. 1941; Интелигенцията, нашето студентство и задачите му в отечественофронтовска България. 1945; С перо и меч. Слово. 1945; Фашизмът на теория и практика. 1945; Владимир Илич Улянов. 1946; Гоце Делчев. 1946; Иван Вазов – народен поет и класик. 1946; Максим Горки. 1946; На литературни и философски теми. 1946; Христо Ботев. Васил Левски. Светозар Маркович. Речи и статии. 1946; Цанко Бакалов–Церковски. Реч. 1946; Лъчи от преизподнята. 1947 /1956, 1971/; Академията на науките през 1947 и научният план за 1948 г. Доклад. 1948; Българо-съветска дружба. 1948; Български поети и писатели. 1948; Всеобща връзка и взаимозависимост на явленията. 1948; Движение, изменение и развитие в природата и обществото. 1948; Диалектическият материализъм – единствената научна философия. 1948; Марксическият диалектически метод. 1948; Наука и партийност. 1948; А. С. Пушкин, М. Горки, Вл. Маяковски, Д. Благоев. 1949; Основни въпроси на естетиката. Т. 1. 1949; Христо Ботев. 1949; Български поети и писатели. 1950; Иван Вазов. По случай 100-год. от рождението му. 1950; Обща характеристика на марксическия материалистически метод. 1950; Познаваемост на света. 1950; Философия и биология. 1950; Философия и физика. 1950; За българо-съветска дружба и мир между народите. 1951; Марксистко-ленинското учение за войната и борбата за мир. 1951; Философия и естетика. 1951; Изкуство и живот. Лит. история, теория, критика и полемика. 1953; Равносметка на една идеологическа реакционна философия. 1953; За марксическа естетика на литературата. 1954; За марксическа история на България. Статии, доклади, изказвания, рецензии. 1938–1954. 1954; За марксическа естетика, литературна наука и критика. Т. 1–2. 1954–55; Кратко изложение на марксическата теория на отражението във връзка с учението на И. П. Павлов. 1954; За типичното в действителността и художественото му отражение в изкуството. 1955; Избрани педагогически произведения. 1955 /1971/; Основното в мичуринското учение в светлината на диалектическия материализъм. 1955; Философия и биология. 1955; Диалектическата материалистическа философия и частните науки. 1956; За метода изобщо и частно за художествения социалистическо-реалистически метод. 1956; Основно-

то в учението на И. И. Павлов в светлината на диалектическия материализъм. 1956; Христо Ботев – безсмъртен син, учител и вожд на народа. 1956; Основни въпроси на марксистко-ленинската естетика. Т. 1. 1958; Притчи и приказки за човека. 1906–1958. 1958; Характер и значение на социалистическата революция в България. 1958; Теория на отражението и кибернетиката. 1959; Още веднъж за характера на Деветосептемврийското народно въстание. 1960; Ретикуларна формация, мозъчна кора и съзнание. 1960; Смях. 1962; Информация, отражение, творчество. 1965; Безсмъртно славянско и общочовешко културно дело. 1969; Към диалектическо единство на дарвинизма и генетиката. 1970; Ленинизмът в битка за човека. Статии. 1970; Тодор Генов. 1974; Тодор Павлов за изкуството. 1974; Три конгресни доклада. 1974; Единен и многолик. Социалистическият реализъм – творчески метод. 1976; Мисъл и дело. Избр. страници. 1976; Идейни съкровища в историята на България. Статии. 1977; Спомени. 1977; Шест писма. Въпроси на научната философия. 1977; Избрани произведения. Т. 1–10. 1957–71; Етюди. Студии. Статии. 1983; Избрани философски съчинения. Т. 1–3. 1985–87.

ЛИТ.: Заимов, Й., Л. Велинова. Тодор Димитров Павлов. Библиография. 1957; Попов, Н., Здр. Петров. Тодор Павлов. Кратък очерк. 1958; Калошин, Ф. Н. Тодор Павлов. 1960; Павлова, Г. Ръка за ръка. 1962; Ценков, Б. Тодор Павлов – теоретик на изкуството и литературен критик. 1973; Димов, Г. Тодор Павлов и проблемите на литературната теория, история и критика. 1974; „Теория на отражението“ и съвременността. Юбилейна научна сесия по случай 40-те год. на „Теория на отражението“ от акад. Тодор Павлов.1978; Георгиева, Д. Материалистическата диалектика като теория и метод. Историко-филос. очерк за творчеството на Т. Павлов. 1980; Т. Павлов – виден теоретик на марксистко-ленинската философия. Сб. 1983; Атанасов, Ал. Акад. Тодор Павлов. Научно, творческо и идеологическо дело. 1990.

Л. Стаматов

ПАНАЙÒТОВ, Филип Ламбев /30.X.1933, Златарица/. Завършва гимназия в Златарица /1951/ и история в Соф. ун-т /1956/. Ред. в БТА /1956–58/, през 1958–60 – във в. „Патриот“, през 1960–65 – зав. отдел във в. „Народна младеж“, 1965–67 – отг. ред. на в. „Пулс“, през 1967–70 е гл. редактор на сп. „Младеж“, през 1979–89 – на в. „АБВ“. През 1980 защитава канд. дисертация на тема „Българският периодичен печат и Септемврийското въстание 1923 година“. Преподавател /от 1969/, доц. /1973/ и проф. по журналистика в Соф. ун-т /от 1984/.

Творческите изяви на П. са с широк жанров, стилов и тематичен диапазон – научни изследвания, публицистика, худ.-докум. проза. Проучва предимно личности и събития от най-новата история, историята на българ. журналистика и публицистика. Изважда от забвение факти и имена: Й. Хербст, Д. Найденов, Кр. Раковски. Автор е на очерци и анкети по проблемите на младежта, българ.-съв. взаимоотношения, на худ.-докум. разкази за юноши и деца главно с истор. тематика. В основните си трудове съчетава задълбочеността на изследовател с темперамента на публицист и умението на повествовател.

СЪЧ.: Участието на младежта в Септемврийското въстание 1923. 1958; Българийо мила, земя на герои. 1962; 1923. 1963 /1973, 1983/; Автопортрет на поколението. 1965; На твоите години. Разкази за деца и юноши. 1966 /1986/; В страната на Съветите 30 години по-късно. Пътепис. 1967; Димитровски комсомол. Очерк. 1968 /1970, 1972, в съавт. със Ст. Мирчев/; Съвременници на бъдещето. Докум. разказ за първите бълг. социалисти. 1971 /2 прераб. и доп. изд.: Чучулигите. 1981/; Гусларят. 1973; Димитър Найденов – познатият и неизвестният. Жизнен и творчески път. 1973 /2 прераб. и доп. изд.: Да устоиш на всичко. Жизнен и творчески път на Димитър Найденов. 1987/; Двубой в ефира. 1941–1944. Докум. очерк. 1975 /2 доп. изд. 1980/; Печатът в огъня на въстанието. Септемврийското въстание и българският периодичен печат. 1979; Йосиф Хербст. Живот и смърт. 1981; Септемврийското въстание 1923. 1983; Д-р Кръстьо Раковски. Допълнение към автобиографията му. 1988; И мъртвите ще проговорят. Допълнения към автобиографията на Кръстьо Раковски. 1990; Истината, в която никой не повярва. 1991.

Цв. Атанасова

Сф. рог. 200...

ПАНÒВА, Искра Йорданова /13.IX.1918, Радомир/. Завършва гимназия в София /1937/ и романска филология в Соф. ун-т /1950/. Чл. на БОНСС и РМС /от 1938/. Многократно арестувана, 2 пъти изключвана от Соф. ун-т за антифашистка дейност. През 1941–42 е в концлагера „Св. Никола“ /Асеновград/. През 1942 е осъдена на доживотен затвор. Чл. на ЦК на РМС /1944–50/, представител на българ. младеж в Белград, в СФДМ в Париж /1946–47/, гл. ред. на сп. „Младеж“ през 1948, началник отд. „Връзки с чужбина“ /1948–50/ и зам.-предс. на КНИК /1952/. Н.с. /1958/, ст.н.с. /1975–80/ в Ин-та за литература при БАН. През 1973 защитава канд. дисертация на тема „Вазов, Елин Пелин, Йовков – майстори на разказа“. Съучредител на Клуба за подкрепа на гласността и преустройството в Б-я /есента на 1988/.

За пръв път печата през 1936 в ученическото сп. „Звън“ под името А. Георгиева. През 1938–41 сътрудничи на женската и младежката страница на в. „Заря“ под името С. Костова, на сп. „Наука“ и на нелегални издания в затвора. По-късно публикува във вестниците „Младежка искра“, „Работническо дело“, „Народна младеж“, „Народна култура“, в списанията „Младеж“, „Литературна мисъл“ и др. П. работи в областта на поетиката, стиловия анализ, методологията на литературозна-

нието и общата естетика. Още в края на 50-те г. започва изследванията си върху проблеми на стила /„Около проблема за стиловия анализ". – Лит. мисъл, 1959, № 5/. Резултат от задълбочени проучвания е книгата ѝ „Вазов, Елин Пелин, Йовков – майстори на разказа", в която авторката съчетава умението да анализира в детайли структурата на творбата на всичките ѝ равнища – от фразата до авторската гледна точка – със задачата да разкрие идейното и смисловото богатство на разказа. По своеобразен начин книгата става класическа за българската литературоведска мисъл. Междувременно П. работи активно в областта на методологията на литературознанието и естетиката – проучва проблеми на гносеологията, изследователските школи и др. Студиите ѝ, свързани с различни естетически спорове, са събрани по-късно в книгата „За статута на човека". П. се изявява и като активен научен полемист. Участвува в редица по-значителни лит. дискусии /„Методологическият спор". – Лит. мисъл, 1972, № 6; „Колко е черен дяволът" /по повод „Диви разкази" на Н. Хайтов/. – Лит. мисъл, 1974, № 3; „Под манастирската лоза". – Сб. „Елин Пелин. Сто години от рождението му" и др./. Особен резонанс получава статията ѝ „По повод на един мит" /Филос. мисъл, 1980, № 7/, свързана с есето на Т. Жечев „Митът за Одисей", около което се завързва остра дискусия. Съст. и ред. на сб. „Елин Пелин. Сто години от рождението му" /1978/, „Граници и възможности на литературознанието" /1986/.

СЪЧ.: Вазов, Елин Пелин, Йовков – майстори на разказа. 1967 /1975, 1988/; За статута на човека. Методи и проблеми на съвременната естетика. 1978.

Ал. Панов

(17.VII. 2009)

ПАНÒВА, Снежина Димитрова /16.I.1933, Долни Дъбник/. Завършва бълг. филология в Соф. ун-т /1956/ и театрознание във ВИТИЗ /1959/. Аспирант на ГИТИС „А. В. Луначарски", Москва, където през 1967 защитава канд. дисертация на тема „Молиер в България". Завежда катедра „Театрознание" в НАТФИЗ, доц. /от 1976/. През 1981 защитава докт. дисертация на тема „Основни проблеми в развитието на българската комедия /1956–1978/". Проф. /1985/.

Автор на студии и статии, публикувани в списанията „Литературна мисъл", „Театър", „Септември", „Проблеми на изкуството", в Годишник на ВИТИЗ, „Съвременна театрална теория и критика" и др. Разработва цялостен курс лекции по теория на драмата за НАТФИЗ. Върху солидна теоретична основа анализира възлови моменти от развитието на бълг. комедия и драма. Участвува в театроведски дискусии по проблемите на бълг. театрална естетика и комедиография. Извежда от забрава имена и явления от историята на драматургията и театъра. В „Смях и присъда" и в „Пиеса срещу пиеса" осветлява актуални проблеми на съвр. драма.

СЪЧ.: Теория на драмата. 1973; Молиер на българската сцена. 1975; Смях и присъда. 1978; Стъпала на комедията. 1980; Пиеса срещу пиеса. 1984; Ст. Л. Костов. 1987.

Л. Бораджиева

ПАНТЕЛÈЕВ, Димитър /Димитър Пантелеев Менкаджиев/ /16.XI.1901, София – 16.IV.1993, София/. Завършва гимназия в София /1921/; междувременно работи като продавач на вестници и касиер в ресторант. Секр.-библиотекар в Нар. театър в София /1926–32/, дир. на библиотеката на Нар. събрание /1934–51/, драматург на Соф. нар. опера /1952–58/. Секр. /1932–37, 1952–56/ на СБП. Чл.-кор. на Словен. академия на науките и изкуствата /1981/.

За пръв път П. печата стихотворение през 1918 в сп. „К'во да е". От 1919 редовно сътрудничи на списанията „Голгота" /Враца – Ст. Загора/, „Хиацинти" /Пазарджик/, „Лебед" /Ямбол/ и „Съдба", което редактира през 1932–43, на вестниците „Развигор", „Литературен глас", „Стрелец". След 1944 публикува в обществ.-лит. печат статии и есета, сътрудничи на детските списания „Светулка", „Детска радост", „Весела дружинка", „Росица", „Славейче", „Пламъче", „Дружинка" и в. „Септемврийче". Деец на туристическото движение, автор на пътеписи за Витоша, Рила, Родопите, Стара планина, Осогово, Юлийските Алпи в списанията „Български турист", „Завети", „Съдба", в лист „Алеко" и в. „Ехо". В библ. „Алеко" е обнародвана студията му „Планината в българската литература" /1940/. Творчеството на П. от 20-те г. изразява новаторската естетическа тенденция, издигаща срещу „безплодното визионерство" на символизма идеята за „предметност" и „жизнена свежест" на худ. възприятия. Тази идея е проявена в поетическия сб. „Мост", който П. издава заедно с Ат. Далчев и Г. Караиванов, и в дебютната му стихосбирка „Стрелец", дала име на лит. кръг от привържениците на т. нар. предметна поезия. Неразривна връзка с реалния свят, вяра в живота и човека /въпреки самотата и страданието/ са устойчивите мотиви в лириката на П., които ѝ придават екзистенциално-обобщен смисъл и драм. изповедност. Сб. „Дървар" бележи началото на 30-год. мълчание, нарушавано единствено от книгите за деца, което обаче не следва да се схваща като отказ на поета от ранните му естетически възгледи. Чужд на полит. конюнктура както в творческите си търсения, така и в гражд. си поведе-

ние, към края на 50-те г. /сб. „Косачът се завръща от коситба“/ П. отново се обръща към екзистенциалните проблеми на човека, към житейската му драма. В жанровете на сонета, на късото лирич. стихотворение и на баладата създава образци в бълг. поезия. Късната му лирика затвърждава и задълбочава внушенията за хармонична слятост на лирич. „аз“ с любимото на поета тракийско поле, с природата и с хората. Идеята на кръга „Стрелец“ за съчетаване на родното с култ. влияния П. реализира и като познавач на поезията на слав. народи. Негово дело са антологията „Славянски поети“ /съвм. с Л. Стоянов и М. Грубешлиева, 1940/ и преводите на „Партизански песни“ от К. Дестовник-Каюх /1948/, „Горски венец“ от П. Негош /1949/, „Конче Гърбоконче“ от П. П. Ершов /1956, 1982/, „Чешки поети“ /съвм. с В. Раковски и Н. Марангозов, 1956/, „Песни за Полша“ от Ю. Озга-Михалски /1960/, „Мирисът на земята“ от Д. Максимович /съвм. с Ел. Багряна, 1963/, „Моите кораби“ от О. Жупанчич /1965/, „Словашки поети“ /съвм. с В. Раковски и Н. Марангозов, 1966/; превежда творби на М. Конопницка, Вл. Броневски, Ю. Тувим, М. Еминеску. Съст. на сб. „Поети, приятели на България“ /1966/. Творби на П. са преведени на молдав. и пол. език. Псевд.: Д. Бобкин, Олга Бончева, Марта Бръшлянова, Страхил Будинов, Гладник, Екс трудовак Онуфри, Пантелей Пътник, Поручик Томас, Глан, Приятелят Герман, Радуил Радев, Рицар на печалния образ, Сиромах Лазар, Иван Чурила и др.

СЪЧ.: Мост /в съавт. с Ат. Далчев и Г. Караиванов/. 1923; Стрелец. 1924; Дървар. Стихотворения. 1928 /2 доп. изд. 1942/; Прозорче. За деца и юноши. 1933; Скиорче. Стихове за деца. 1939; Детско сърце. Стихотворения за деца и юноши. 1942; Косачът се завръща от коситба. Стихотворения. 1959; Ветре, дай ми крила. Стихотворения за юноши. 1960; От прозореца на бащината къща. Стихотворения за деца и юноши. 1961; Есенен гроздб. 1962; Лирика. 1963; Раковина. Стихотворения. 1966; Тракийски видения. 1968; Жива пепел. Стихотворения. 1945–1969. 1969; Глинена чаша. Избр. лирика. 1971; Найхубавият празник. Стихотворения. 1971; Топла земя. Стихотворения. 1973; Не падай, нощ. Избр. лирика. 1976; Сонети за едно утро и един залез. 1978; Невидимият великан. Гатанки. 1979; Гостът на червения мост. Стихове за деца. 1980; Чучулига. Избр. стихове за деца. 1981; Гроздобер. Избр. лирика. 1981; Последният автобус. Лирика. 1982; Петел на покрива. Стихотворения за деца. 1983; Тракийски балади. Стихове. 1983; Избрани стихотворения. 1983; Щастлив от малко, доволен от нищо. Стихове. 1984; Обърканн спомени. Мемоарна книга. 1986; Спасена лирика. 1987; Домашен щурец. 1988.

С. Беляева, М. Тодорова

ПÀНЧЕВ, Панчо Борисов /17.XI.1933, София/. Завършва гимназия с преподаване на рус. ез. в София /1951/ и театрознание във ВИТИЗ /1955/. Ред. в Студията за документални филми /1956/, ред. /1957–63/ във в. „Работническо дело“, през 1963–66 – в сп. „Септември“, гл. ред. /1966–69/ на сп. „Театър“ и на Студията за анимационни филми в Бояна /1969–78/; драматург на Музикалния театър „Ст. Македонски“ /1973–78/, на Нар. театър за младежта /1978–89/ и Центъра за театрално-артистични прояви /1989–91/.

П. навлиза в драматургията с професионалната подготовка на театровед. Още първите му пиеси „Напречно сечение“ /1963/, преработена в „Очи в очи“, и „Тайната на старата къща“ /1965/ показват познаване на сценичните закони, творческа изобретателност и своевременна реакция на наболели обществ. проблеми. Авторът снема проявите на нравствените норми до битовата проза на всекидневието. Структурата на пиесите е стегната, с уклон към техническия експеримент. Действието е съсредоточено около един експлозивен конфликт. Следващите пиеси на П. – „Приказка за калпаците“, „Има ли смисъл да утепваме мечка“, „Приказка за тиквата“ и др. са в руслото на фолклорно-битовата комедия. Те очертават едно направление в бълг. нац. драматургия, характерно със специфичната интерпретация на фолклорни теми и мотиви, с въвеждането на фолклорната поетика и естетика в театъра. Авторът използува клас. структура на приказката за извеждането на актуални проблеми. Като следва динамиката на приказната фабула, създава свои приказни сюжети, в които рефлектират съвременна асоциативност и пародийност. Съществена особеност е притчовият финал на комедиите. В жанрово отношение те търсят своето място между „комедията на ситуациите“ и „комедията на характерите“. Персонажите са деиндивидуализирани в духа на фолклорната конвенция и са подчинени на авторовата теза. П. се движи в широк жанрово-тематичен периметър: психол. пиеса, фолклорно-битовата и лирична комедия, аналитичната драма. Често пиесите му са еклектични, с преплитане на различни средства и похвати. Тази особеност изпъква в драматургията му за деца и юноши – „Кукла букла“ /1975/, „Кладенецът“ /1975/, „Пролет по никое време“ /1985/ и др. В тези поетични комедии авторът създава един приказно-романтичен свят на фантастичното, в който границите между реалност и условност са заличени, останали са само извечните категории добро и зло. Интерес представляват пиесите му с т. нар. ученическа проблематика – „Покана от Париж“, „Дуел на тенискорта“ /1987/ и др. В тях с психол. дълбочина и мярка са разгледани проблеми на 16–17-годишните, анализирани са разкъсаните връзки между поколенията, моралната и социалната отговорност

на педагога. Романтичният акцент е заменен със сатир. заостреност. П. е автор на пиеси за радио и телевизия, на либрета за музикално-сценични творби /оперите „Антигона-43“, „Славеят на г-жа Орхидея“, в съавт. с Вл. Башев/, на сценарии за анимационни филми с междунар. награди /„Дупката“, „Наследници“, „Ан пасан“/. Пиесите му са поставяни в Б-я и в чужбина /Германия, Русия, Чехия, Словакия, Унгария, Финландия, Полша, Румъния, Монголия, Белгия, Кипър, САЩ и др./. Премирани са на нац. прегледи за драма и театър.

СЪЧ.: Приказка за калпаците. Комедия за малки и големи. 1967 /1975/; Очи в очи. Пиеса. 1968; Има ли смисъл да утепваме мечка. Комедия. 1969; Приказка за тиквата. Комедия за малки и големи. 1972; Откриването на остров „Любомир“. Комедия. 1973; Голямото имане. Писмото. Пиеси. 1976; Покана от Париж. Комедия. 1982; Приказка за калпаците. Има ли смисъл да утепваме мечка. Вълци нема. Избр. пиеси. 1983; Произшествие. Пиеса. 1984; Червеният петел. Снежанка и седемте козлета. 1987; Неизречено на глас. Стихове. 1987; Зоологическа азбука. Гатанки. 1988; Гатанки цветанки. Азбука. 1990; Спортни гатанки. Азбука. 1991.

М. Иванова

ПÀНЧЕВ, Стамен /Стамен Панчев Стаменов/ /1.XII.1879, Орхание, дн. Ботевград – 23.III.1913, до с. Ялос край Мраморно море/. Завършва педагог. у-ще в Казанлък /1898/. Следва педагогика във Висшето у-ще /дн. Соф. ун-т, 1899–1903/. Сближава се с Н. В. Ракитин. Учител в гимназията в Троян /1903–04/. Военната си служба отбива в ШЗО в София, откъдето е уволнен през 1907 с чин запасен подпоручик. Учител /1907–09/ и дир. /1909–12/ в гимназията в Орхание. Участвува в Балканската война /1912–13/. На 17 март 1913 е ранен тежко в боевете при Чаталжа.

Стихотворенията на П. са събрани от Н. В. Ракитин и Д. Василев и са обнародвани за пръв път след смъртта му през 1913. Основни мотиви в лириката му са хармонията между човека и природата, красотата на любовното чувство. В стиховете, които П. пише през войната, преобладава гражд.-патриотичната тема. Поетът показва трагедията на войната, която обрича човека на страдание, откъсва го от мирния труд. Популярно е стихотворението на П. „Сине мой...“, разкриващо интимно човешкия смисъл на саможертвата за род и родина. П. оставя в ръкопис няколко разказа, недовършената поема „Размирни години“ и географски-етнографския очерк „Град Орхание“.

СЪЧ.: С перо и меч. Антология. 1913 /1927, 1943/; С перо и меч. Избр. произведения. Отбор и ред. В. Александров. 1960; С перо и меч. Писма. 1983.

В. Чернокожев

ПАРПЪ̀ЛОВА-ГРЪ̀БЪЛ, Любомира Деянова /6.IX.1946, Сливен/. Завършва гимназия в Сливен /1964/ и балг. филология Соф. ун-т /1969/. Аспирант /1970–72/ и филол.-спец. /1973/ в Ин-та за литература при БАН. Н.с. /1974/ и ст.н.с. /1982/ в Ин-та за фолклор, БАН. През 1975 защитава канд. дисертация на тема „Поетика на българските вълшебни приказки“. От 1983 живее в САЩ. Преподавател по балг. ез. и литература и по рус. ез. в Държ. ун-т на щата Охайо, гр. Кълъмбъс /1983–90/ и по рус. ез. в Ун-та Охайо Уеслеан, гр. Делауер /от 1989/. Защитава докт. дисертация – „Руската стихотворна пародия /1815–1870/. Литературни и социални функции“ /1990/. Специализира в СССР /1974, 1990/, Унгария /1976/; стипендия „Fullbright“ /1979/ и „Jakob Javits“ /1987–89/.

Изследователските интереси на П.-Г. са насочени към балг., южнослав. и рус. фолклор, етнография, литература. В монографията „Българските вълшебни приказки. Въведение в поетиката“ подлага на структурно-типологичен анализ системообразуващите и композиционните характеристики на жанра, пародийното му инобитие, истор. му движение по посока към авантюрната приказка. Проучва поетиката на баладата /„Problems of Ballad Scholarschip in Bulgaria“. – In: II Arbeitstagung über Probleme der europäischen Volksballade... – Publication of Folklore Museum and Archives № 5. University of Janina. Faculty of Philosophy. Department of Folklore. Ioannina /Greece/. 1981; „The Ballad of the Immured Wife. Notes about its Structure and Semantics“. – In: Balkan Studies 25.2, Thessaloniki. Institute for Balkan Studies. 1984/, на истор. легенда /„Bulgarian Historical Legends“. – In: Culture and History of the Bulgarian People: Their Bulgarian and American Parallels. Ed. Walter W. Kolar. Pittsburg; Dacuesne University Tamburitsans Institute of Folk Art Press. 1982/, на епическата песен /„Parody in Bulgarian Epic Songs“. – Във: Втори международен конгрес по българистика. Доклади. Т. 15. Фолклор. 1988/. Разработва проблеми на сравнителния балк. и южнослав. фолклор /„Вариативността във фолклора – социални и естетически аспекти“. – В: Проблеми на българския фолклор. Т. 3. 1977; „The 'Polyphemus' Type in Bulgarian and Greek Folklore“. – В: Културни и литературни отношения между българи и гърци от средата на XV до средата на XIX век. Втори българо-гръцки симпозиум. 1984 и др./, на теория на фолклора /„Към въпроса за националната специфика на фолклора“. – В: Единство на българската фолклорна традиция. 1989/. В статии /„Йордан Йовков и българския фолклор“. – Лит. мисъл, 1975, № 4; „Фолклорни мотиви в 'музиката на цялото'“. – В: Българската литература и народното творчество. 1977; „Елин Пелин и българският фол-

клор“. – В: Елин Пелин. Сто години от рождението му. 1978/ осветлява отношението фолклор – литература. Интервюира съвр. бълг. автори /Бл. Димитрова, Й. Радичков, Г. Величков/. Съст., ред., коментар /съвм. с Д. Тончева/ на „Българска народна поезия и проза. Т. 6. Народни приказки“. 1982; ред. на сб. „Проблеми на българския фолклор. Т. 7. Смехът във фолклора.“ 1987. В съавт. с проф. Ч. Грибъл публикува учебници и помагала по бълг. език в САЩ.

СЪЧ.: Българските вълшебни приказки. Въведение в поетиката. 1978.

С. Беляева

ПАСЍ, Исак Соломон /13.III.1928, Пловдив/. Завършва гимназия в Пловдив /1946/ и право в Соф. ун-т /1950/. Преподавател по философия в младежки школи в Пловдив /до 1953/. Асистент по философия във ВМИ в Пловдив /1952–59/. Преподавател по естетика /от 1960/, доц. /1966/, проф. /1971/ във Филос. ф-т на Соф. ун-т. Защитава канд. дисертация /1959/ и докт. дисертация на тема „Смешното“ /1972/. Участвува в междунар. конгреси по естетика в Букурещ /1972/, Варна /1973/, Дубровник /1980/, Монреал /1984/, Нотингам /1988/; в междунар. Хегелов конгрес, Москва /1974/; в световни конгреси по философия – Дюселдорф /1978/, Монреал /1983/, Брайтън /1988/; в симпозиум на философите от балк. страни в Делфи /1992/ и др. Своя път като автор П. започва с публикации в областта на общата естетика, с отзиви за нови явления в културата. Активно сътрудничи на пер. и лит. печат от 60-те г. Публикува в списанията „Театър“, „Изкуство“, „Философска мисъл“, „Септември“, „Проблеми на изкуството“, „Литературна мисъл“, „Език и литература“ и др., във вестниците „Народна култура“, „Литературни новини“, „Литературен фронт“, „Култура“ и др. В края на 60-те г. П. създава поредица от етюди върху значителни творци от различни епохи: Бокачо, Сервантес, Шекспир, Волтер, Шилер, Балзак, Томас Ман. Във време, когато бълг. интелигенция и учащата се младеж са изолирани от световната култура, П. става истински култ. мисионер. Етюдите му съчетават най-добрите постижения на съвр. критика с проникновен анализ на идеите и худ. текстове. С монографията за естетиката на Кант започва нов етап от творческото разгръщане на П. – изследвания и портрети на видни представители на филос. и моралистичната мисъл – Монтен, Паскал, Ларошфуко, Лабрюйер; представя последователно нем. класическа естетика и модерните естетически школи. Творчеството на П. се отличава със строга систематичност и последователност. Чрез монографиите си за основни естетически категории той създава предпоставка за по-късните конкретни наблюдения върху школи и автори, като постига изчерпателна картина на развитието на естетическата мисъл от Ренесанса до наши дни. По този начин П. става продължител на усилията на д-р Кр. Кръстев, Ив. Шишманов, Б. Пенев, Д. Михалчев за приобщаване на бълг. интелигенция към върховите постижения на световната култура. Неразделна част от изследванията на П. е серията от преводни книги из областта на философията, естетиката и литературата, на които той е съставител, редактор, автор на встъпителни студии, коментари: „За красотата и изкуството. Фрагменти из историята на западноевропейската естетика от Ренесанса до романтизма. XV–XIX век“ /1966, 1975/, „Литературна есеистика“ от Т. Ман /т. 1–2, 1975, 1978/, „Гьоте за литературата и изкуството“ /т. 1–2, 1979/, „Философска проза“ от Х. Хайне /т. 1–2, 1981/, „Естетика“ от Фр. Шилер /1981/, „Естетически есета“ от Х. Ортега-и-Гасет /1984/, „Раждането на трагедията и други съчинения“ от Фр. Ницше /1990/, „Естетика, изкуство, литература“ от З. Фройд /1991/, „Избрани произведения“ от С. Киркегор /т. 1–2, 1991/. Статии и студии на П. са публикувани в редица европ. страни.

СЪЧ.: Трагичното. Монография. 1963; Философски литературни етюди. 1968; Естетически студии. 1970; Смешното. Монография. 1972 /1979/; Томас Ман. Изследване. 1975; Естетиката на Кант. Изследване. 1976; Френски моралисти: Монтен, Паскал, Ларошфуко, Лабрюйер. 1978; Есета. 1981 /2 доп. изд. 1987, 1992/; Немска класическа естетика. 1982; Метафората. 1983; При изворите на модерната естетика. 1987; Проблеми, хора, спомени. 1992.

Й. Василев

ПÀСКОВ, Виктор Маринов /10.IX.1949, София/. Завършва гимназия в София и консерватория в Лайпциг /1976/. Свири в джазови формации; до 1980 работи като композитор, оперен певец и музикален критик в Германия. Лит. и музикален ред. към Агенция „София прес“ през 1980–87. От 1987 е редактор и кинодраматург в Студия за игрални филми „Бояна“. През 1990–92 живее в Париж.

Дебютира със стихове в сп. „Родна реч“ през 1964. Публикува разкази и новели в лит. пер. издания. Основна тема в творчеството на П. е проблемът за духовното оцеляване, резистентността срещу социалната и нравствената бруталност на действителността, за съхранението на творческото начало като възможност за етична и естетическа съпротива. В прозата му се преплитат различни култ. пластове; често композицията е подчинена на законите на музиката, езикът е силно експресивен, което създава ново равнище на худ. условност.

Втората книга на П. „Балада за Георг Хених“ е публикувана във Франция /1989/ и е преиздадена от изд. Seuil през 1990. За нея получава Голямата лит. награда на Бордо /Франция/. Преведена е също в Англия, Германия, Испания, Полша, САЩ, СССР, Чехия, Словакия, Швейцария. Автор е на киносценариите „Ти, който си на небето“, „Индиански игри“, „Пльонтек“ и „Духове“.

СЪЧ.: Невръстни убийства. 1986; Балада за Георг Хених. 1987; Ций Кук. 1991; L'Allemagne, coute cruelle. Paris. 1992.

М. Димитрова

ПАУНОВ, Димитър Петров /19.IV.1942, София/. Завършва гимназия в родния си град /1961/. Ред. /1962–63, 1965/ във в. „Кремиковски металург“. Следва минно инженерство /1967–68/. През 1968 работи в „Берлинер ансамбъл“ /Брехтов театър/ в Берлин, ГДР. Ред. /с прекъсвания, от 1969/ във в. „Литературен фронт“. Референт на СБП /1985–87/. Ред. в Профиздат /1987–89/. Дир. на Бълг. култ. център в Берлин /от 1992/.

За пръв път печата през 1959 във в. „Литературен фронт“. В разказите си изобразява своите герои в началото на жизнения им път, когато в сблъсък с практицизма и консуматорството те проявяват съпротивляемост и нравствена сила. Постепенно драматизмът на повествуването вплита иронични и хумористични акценти. Героите му притежават понякога способност за самоирония в процеса на самонаблюдение и разгръщане /„По мокрите улици“/. П. се стреми да разкрие трудностите при опазване на съвестта и достойнството, развенчавайки външната претенциозност, ефектност и приспособленството в условията на тоталитаризма. В романа „Малки състезания“ проличават търсенията на автора в сферата на съвр. романова поетика. В „Самотният пътник за Берлин“ и „Биплан в дъжда“ чрез оригинална въздухоплавателна тематика П. влага автобиографични моменти. В романовите му творби се задълбочават самоиронията, крит. нюанси, сарказмът, търсят се допирни точки с философията на съвр. европ. роман. Авторът разгръща и публиц. дейност – печата статии, есета, лит.-крит. бележки /във вестниците „Демокрация“, „Век 21“, „Литературен форум“/; създава сценарии на телевизионните игрални филми „Аероплани“ /1974/ и „Нефт“ /1975/. Творби на П. са преведени на нем., чеш. и др. езици.

СЪЧ.: Първо лято. Разкази. 1965; Да откриеш виновния. Разкази. 1966; Мечо, Лиса и аз. 1968; По мокрите улици. Разкази. 1975; Малки състезания. Роман. 1985; Самотният пътник за Берлин. Роман. 1987; Биплан в дъжда. 1989.

В. Бояджиева

ПАУНÒВСКИ, Иван Димитров /10.X.1935, София – 27.IX.1990, София/. Завършва гимназия в родния си град /1953/ и рус. филология в Ленинград /1960/. Ред. /1961–64/ във в. „Литературни новини“, в изд. „Нар. култура“ /1964–73/, зав. отд. „Публицистика“ /1973–83/ в сп. „Пламък“, чл. на ред. колегия на сп. „Пламък“ /до 1990/.

За пръв път печата през 1961 във в. „Литературни новини“. Сътрудничи на централните лит. пер. издания. Автор на статии, студии, очерци, портрети, есета, рецензии, предговори, интервюта и др. Централно място в публикациите му за бълг. литература заемат творци като Хр. Ботев, Ал. Константинов, Д. Дебелянов, Г. Караславов, В. Ханчев, Ал. Геров, Н. Фурнаджиев, Ив. Пейчев, А. Германов, Л. Левчев, Вл. Башев и др. Но П. изследва и худ. дело на автори, с които литературознанието почти не се е занимавало. Търсейки истината за творческите им намерения и реализация, въз основа на докум. материал и свои логически хипотези, критикът се превръща в своеобразен лит. „детектив“, което прави книгите му новаторски и оригинални. В цялостното си крит. наследство той се откроява със зрелия си професионализъм и самостоятелност на крит. интерпретации. Вещо и толерантно перото му докосва забравени худ. светове и явления, прониква в деликатни творчески самосъзнания и лаборатории, открива присъствието на бълг. нац. дух в разнолики духовни феномени. Изследванията му върху творби на Н. В. Гогол, А. С. Пушкин, М. Ю. Лермонтов, Ф. М. Достоевски, А. Н. Островски, М. Горки, М. А. Шолохов, М. М. Пришвин, И. Бабел, И. Г. Еренбург, В. А. Луговской и др., споменните му портрети, цикълът за Ал. Геров и дори рецензиите на П. говорят за високи естетически критерии и усет към творческата неповторимост на разнообразни индивидуалности. Ерудиран лит. изследовател и взискателен стилист, с безспорни успехи в лит.-крит. синтез и портретуване, П. е автор на мащабния истор.-докум. и полит. роман „Възмездието“, постигнал с многоизмеримата си проблематика необичайна популярност. Романът е преведен на пол. ез. /1974/. Студии и статии на П. са публикувани на рус. и пол. език.

СЪЧ.: И пак да си спомниш. Лит. критика. 1969; Възмездието. Докум. повест. 1971 /1982, 1988 – с подзагл. „Политически роман“/; Малки неща. Лит. критика. 1978; Минало несвършено. Етюди и студии. 1985; Точка разни. Очерци. 1987.

Р. Арнаудова, М. Тодорова

ПÈЕВСКИ, Любомир Стаменов /7.IV.1943, с. Фурен, Михайловгр. област/. Завършва гимназия в Криводол /1961/ и ВМЕИ /1970/. Ред. в „Хумор, сатира и забава“ на Бълг. радио /от 1969/.

За пръв път публикува през 60-те г. във в. „Студентска трибуна“. Автор на фейлетони, хумористични стихове, епиграми. Заедно с Г. Ивчев и Г. Христов създава първата бълг. буфоопера „Цар и водопроводчик“ /1971/. Пише сатир. пиеси – „Госпожице, да му отпуснем края“ /1981/, „Черни очи за случайни срещи“ /1986/, „Чаровни недомлъвства“ /1988/, „Европейски дом“ /1991/, „Конвертируем човек“ /1991/, мюзикъла „Последен лев“ /1992/, в които проявява остро сатир. отношение към актуални социални проблеми. В центъра на фантастичните му произведения стои интересът към научните хипотези и открития, вярата в човешкия разум, в хуманността на научните принципи. Повествованието е интригуващо, действието е широкообхватно. Доминира криминално-приключенското начало, което подчинява фантастичното, без да се набляга върху психологизма. Разказваческият му дар личи в приказно-приключенските романи за деца и юноши, които поставят общочовешките проблеми за доброто и злото, смелостта и свободата, справедливостта и красотата в човешките отношения. Творби на П. са преведени на англ., нем., пол., рум., рус., словаш., унг. и чеш. език.

СЪЧ.: В страната на Черната снежинка. Роман. 1976; Очите на професор Самберг. Роман. 1979; В горите на принц Мъхомъх. Роман. 1981; Да разплачеш плачуща върба. Фантастични новели. 1986; Малчо. Приказка. 1992.

Ил. Костова

ПЀЙЧЕВ, Иван Петров /16.XII.1916, Шумен – 9.VII.1976, София/. Учи гимназия в родния си град. През 1933 е изключен като член на ученически стачен к-т без право да продължи образованието си. Чл. на РМС. През 1939 идва в София и общува с левите лит. среди. На 9 септ. 1944 взима участие в свалянето на властта в Шумен. През 1949 е на строежите в Димитровград. Живее и работи в Шумен и Калофер /1950–64/, многократно е на свободна писателска практика. От 1964 е в София. Драматург на Сатир. театър в София /1968/.

Лит. критика свързва П. с поетите на 40-те г. и търси ключа към неговата поетика в идейно-худ. своеобразие на това поколение. Духовно свързан с него, П. се откроява като самобитен, артистичен и оригинален творец, с интелектуално усложнен и дълбоко драматичен худ. светоглед. Още в младежките му стихове се усеща напрежението между социално-гражд. активна позиция и импресивно-изповедната, лирична нагласа. Социалният и нравственият бунт пораждат засилен драматизъм и емоционално напрежение в стиховете му. Романтично-патриотичната поезия на П. проправя пътя на героико-романтичната патетика на т. нар. априлско поколение в съвр. бълг. литература. Героизмът на антифашистката съпротива, Родината и свободата стават основни тематични реалии в лириката му. Те пораждат полемично зареденото слово, чуждо на символната импресия и пронизано от скрити и явни цитати, които динамизират стиха. Зрелият период в поезията на П. експлицира нови черти от поетиката му: нравственият императив, ритмизираният стих и романтичната образност отстъпват пред интелектуално-филос. резигнация и трагичната изповедност, пред белия стих, подтекстовата асоциативност и метафоричност. Болезнено чувствителен и вътрешно раздвоен, поетът отразява социалните и нравствените катаклизми на времето през призмата на своята гражд. безкомпромисност и задушевно-трагична изповедност. Морето и любовта са двете опорни точки в поетическия му свят, символи на стремежа към абсолютна чистота и хармония, на мечтаната себереализация и свобода. Творческата равносметка и мъчителното самовглъбяване засилват словесния експеримент в късната лирика на П., разпъвайки я между разрушените клишета на поетическия език и изстраданото екзистенциално внушение. П. е автор на пиесите „Всяка есенна вечер“ /1955/, „Ковачи на мълнии“ /1958/ и „Денят след най-кратката нощ“ /1959/, които поставят началото на „лирическата вълна“ в бълг. драма от 60-те г. С тях той създава един драматургичен модел, в който интелектуално-филос. подход и наситеният психологизъм изместват външната сюжетност и събитийност, придавайки на словесното действие вътрешна динамика. Особено популярна е „Всяка есенна вечер“, полемизираща с тезисно-плакатните антифашистки пиеси. Тя осмисля неподправената героика на съпротивата чрез екзистенциалните въпроси за личностния избор и свободата, за компромиса и смисъла на саможертвата. Пиесата е поставяна в много чуждестр. театри. Отделни творби на П. са преведени на пол., рус. и фр. език.

СЪЧ.: Стихотворения. 1948; В минути пред атака. Стихотворения. 1955; Началото на деня. Стихотворения. 1955; Всяка есенна вечер. Пиеса. 1960 /1976, 1986/; Далечно плаване. Стихотворения. 1962; Всяка есенна вечер. Ковачи на мълнии. Пиеси. 1963; Лирика. Избрано. 1964; Лаконично небе. Стихове. 1967; Стихотворения. 1967; Есен на брега. Стихотворения. 1968; Избрани стихотворения. 1970; Знамената са гневни. Стихотворения. 1973; Лирика. Избр. стихотворения.1976; Орбити. Стихотворения. 1976; Сенки на крила. Стихотворения. 1977; Далечно плаване. Лирика. Драми. Спомени за поета. 1986.

ЛИТ.: К у н ч е в, Б. Иван Пейчев. Лит.-крит. очерк. 1986.

М. Иванова

ПЀНЕВ, Боян Николов /27.IV.1882, Шумен – 25.VI.1927, София/. Завършва гимназия в Русе /1902/ и слав. филология в Соф. ун-т /1907/. През 1907–08 е учител в София. Частен хонор. доц. /1909/, ред. доц. /1912/, извънреден проф. /1917/, редовен проф. /1925/ в Соф. ун-т, титуляр на Катедрата по бълг. и слав. литератури /1925–27/. През 1912–13 е командирован в Мюнхен и Берлин, за да се запознае с влиянието на нем. литература върху слав. литератури; през 1913–14 продължава командировката си в Краков, Варшава и Прага, където изучава влиянието на пол. и чеш. литература върху Бълг. възраждане. По покана на пол. М-во на просветата през 1923–24 чете лекции по история на бълг. литература в ун-тите в Краков, Варшава и Лвов. Дописен чл. на БАН /1918/. В Соф. ун-т чете лекции за бълг. литература през XVII и XVIII в., началото на новобълг. литература, бълг. литература преди Освобождението, дамаскини, В. Друмев, Л. Каравелов, Хр. Ботев, Ал. Константинов, Ив. Вазов, началото на литературата у слав. народи, увод и преглед на слав. литератури, рус. литература през Александровата епоха, руския стих, представители на слав. романтизъм, пол. романтизъм, новата пол. лирика, А. С. Пушкин, А. Мицкевич.

П. е един от най-изтъкнатите бълг. лит. историци и критици от първите десетилетия на XX в. Творец с ярко изразена индивидуалност и с разностранни интереси, които засягат както лит. история и наука, така и музиката, изобразителното изкуство и др. области на човешката духовност. Тази многостранност намира завършен израз в съчетаването на истор. подход към лит. явления и процеси с живия усет за естетически значимото и ценното в бълг. и световната култура. В изследователската му дейност лит. историк съжителствува със строгия и взискателен ценител, с естета. Това определя и двете области на интересите и приносите му – лит. история и критика. В продължение на 2 десетилетия П. успява да обгърне и да нарисува с проникновение и дълбочина широка панорама на бълг. литература от Възраждането до най-новите писателски имена. Като лит. историк се числи към второто поколение учени след Освобождението; един от малцината, които изработват и прилагат своя научна методология за осветляване на фактите и за анализа на лит. процес. Основният принцип, от който се ръководи, е изискването да се „разглежда литературното развитие във връзка с взаимодействието между отделната личност и околната среда и уяснява не само реалните, но и духовните отношения на това взаимодействие“. П. не пристъпва към истор. личности, явления и процеси шаблонно, не прилага механично методологическите си принципи, а се стреми да отчита сложността и спецификата на конкретната житейска и обществ.-духовна ситуация. В 4-томния му труд „История на новата българска литература“ се подчертават личността и средата и тяхното определящо значение в даден момент и епоха. Културно-историческият метод на П. е едно от високите постижения на бълг. историография и литературознание след Освобождението. Като лит. историк П. отчита, че във всяко лит.-истор. проучване има 2 момента, с които изследователят трябва да се съобразява – историко-генетическият, който задължава учения да си служи с категориите причинност и еволюция при проучване на явленията, процесите, личностите, и естетическият, изискващ творбата да се оценява като суверенна естетическа единица. П. смята, че естетически значимите творби са продукт на продължителни натрупвания и на труден еволюционен път. Според него изследователят е длъжен да разглежда не само естетически значими творби, но и произведения, които „нямат художествена стойност, обаче разкриват някоя интересна страна от духовния живот на дадена епоха и отразяват нейните господствуващи възгледи и чувства“. Крайната цел на естетическата оценка П. вижда в разкриването на органическата „връзка между форма и съдържание“, което е и „главна задача на естетическото разглеждане на литературата“. Отделя изключително внимание на творческата личност, защото е убеден, че литературата се създава от мощни художнически индивидуалности. Абсолютизирайки тази постановка, П. понякога откъсва личността на писателя от обективната социална и духовната среда, разглежда я изолирано. В схващанията си за същността и ролята на лит. критика е последовател на П. П. Славейков и поддръжник на импресивната критика, която „трябва да излага не своите основания, а своите впечатления“. На импресивната същност на критическия метод на П. се дължат в известна степен недооценяването на някои писатели /Ив. Вазов, Елин Пелин, Г. П. Стаматов, Хр. Смирненски/ и надценяването на други, както и някои спорни оценки за съвременната му бълг. литература /„Основни черти на днешната ни литература“. – Златорог, 1921, № 4–5/. Като естетически максималист в крит. си дейност П. невинаги отчита спецификата на бълг. действителност; воюва страстно и безкомпромисно за по-високи худ. и естетически изисквания, за достигане върховете на световната худ. мисъл, за постигане на по-висок етап в развитието на бълг. худ. литература. П. е един от най-добрите познавачи и популяризатори на пол. литература и култура в Б-я. Псевд.: Б. П., У.

СЪЧ.: Посоки и цели при проучване на новата ни лите-

ратура. 1910; Сръбският шовинизъм /изд. на фр. ез./. 1916; Г. С. Раковски. Живот и дейност. 1917; Началото на Българското възраждане. 1918 /1919, 1929, 1946/; Паисий Хилендарски. 1918 /1946/; П. Р. Славейков. Живот и творчество. 1919; Първата българска повест „Нещастна фамилия“ на В. Друмев. 1929; Бетховен. Живот и творчество. /Под ред. на Н. Лилиев/. 1930; Българската литература. Кратък истор. преглед. 1930 /1933, 1945, 1946/; История на новата българска литература. Т. 1–4. 1930–36 /2 изд. 1976–78/; История на новобългарската литература. Стенографски бел. по лекциите на... 1934; Полска граматика. 1934; Любен Каравелов. Живот – личност – творения. 1936; Алеко Константинов. Биография. 1937; Дневник. Спомени. /Подбор и ред. Ив. Сарандев/. 1973; Изкуството е нашата памет. 1978; Студии, статии, есета. 1985.

ЛИТ.: Р а д е в, Ив. Боян Пенев. 1976; Иван Д. Шишманов, д-р К. Кръстев, Б. Пенев в спомените на съвременниците си. 1983.

Ив. Сарандев

ПЀНЕВ, Крум Тодоров /31.XII.1901, София – 12.VII.1986, София/. Завършва гимназия в родния си град /1920/. Като гимназист се свързва с работническото движение. Следва драматургия в Торино, Италия /1921–23/. След военната си служба работи като технически чертожник /1925/. През 1935–36 редактира в. „Ведрина“, легално издание на БКП /т.с./. С група антифашисти е интерниран в концлагера „Кръсто поле“ /1941–43/. Работи в М-вото на информацията и на изкуствата /1944–45/. Драматург на Музикалния театър /1946/ и на Театъра на нар. армия /1947/ в София. За пръв път публикува през 1919 във в. „К'во да е“ под псевд. Елфи. Сътрудничи на левия печат – в списанията „Ведрина“, „Наковалня“, „Звезда“, във вестниците „РЛФ“, „Литературен преглед“, „Кормило“, „Заря“ и др. Участвува в изготвянето на възпоменателните листове „М. Горки“ /1936/ и „А. С. Пушкин“ /1937/. Продължава традициите на социално-борческата поезия – мечтае да падне „пръв“ в бъдещата революция, изповядва любовта си към социално онеправданите и тревога от приближаващата II световна война. Жизнелюбива и иронична едновременно, следвоенната лирика на П. издава изострен усет за обществ. и нравствените противоречия в новата действителност. Те пораждат у лирическия „аз“ съмнение и разочарование, но и упование в добрите начала на живота, непримиримост пред несгодите и страданието. Особено отчетлива става драм. напрегнатост в късните стихове на П., излъчващи умора и умъдрена самотност в часовете на житейския заник. В драматургията си поставя важни психол. проблеми с актуален обществ. еквивалент /„Короната заслепява“/. Превежда „Ад“ от Данте /1936/, стихове на А. С. Пушкин, А. А. Сурков и др. Творби на П. са преведени на нем., пол., рус., фр. и чеш. ез. Псевд.: Елфи, Мак Елфи, Крупен, Куция дявол, К. П.

•

СЪЧ.: Отражения. Стихове. 1938; Пожарът. Драма в 4 д. 1945; Пролетни маневри. Стихове. 1945; Стихотворения. 1946; Епоха. Стихотворения. 1947; Избрани стихотворения. 1952; Скици на път. Стихотворения. 1957; Звезди над облаците. Стихотворения. 1960; Следи от стъпките ми. Поезия. 1962; Короната заслепява. Истор. драма. 1963 /1974/; По нов път. Драм. хроника в 7 карт. 1964; Поетична хроника. Стихове. 1969; Живот и лирика. Избр. стихотворения. Т. 1–2. 1971–72; Близо до хората. Стихове. 1976; Пълноводие. Избр. произведения. 1978; Изворите пеят. Стихотворения. 1979; Избрани стихотворения. Т. 1–2. /Съст. М. Пенева/. 1981; Лирика за всички. 1984; Колонада. Стихотворения. 1984; Лирика. 1986.

Х. Дудевски, С. Беляева

ПЀНЕВ, Пеньо /Пеньо Пенев Митев/ /7.V.1930, с. Добромирка, Лов. област – 27.IV.1959, Димитровград/. Учи гимназия в Севлиево, участвува в бригадирското движение. От 1949 работи в Димитровград като строител, разпространител на печата и журналист във в. „Димитровградска правда“. Прави усилия да се устрои в София /през 1950 постъпва на работа във в. „Стършел“/, но не успява. През 1957 редактира многотиражката „Добруджанска дума“ в ДЗС „Я. Забунов“, Тутраканско. От 1958 е кореспондент на в. „Литературен фронт“ в Димитровград. Самоубива се.

За пръв път печата стихове през 1947. Приживе издава само една стихосбирка – „Добро утро, хора!“, посветена на хората със сини ватенки, поставили си амбициозната задача да преобразят облика на страната. П. е техен вдъхновен поет. Ранните му песни са възторжени и оптимистични. Поетът вярва в бъдещата индустриализация на Б-я и се включва с лично участие в трудовите усилия за превъзмогване на бедността, неравенството, несправедливостите. Строителната му поезия е вапцаровска по дух и образност. П. е автор и на стотици сатир. стихотворения, повечето от които и до днес не са събрани и издадени в книга. В тях авторът бичува разпространени обществ. недъзи, като на отделни места стига до разтърсващи обобщения /„Епоха“, „По-добре не го раждай!“, „На разсъмване“ и др./. Въпреки преобладаващия оптимистичен тон на строителната му лирика, поезията на П. не е еднозвучна. В редица стихове силно противоречивата авторова личност се изявява свободно и разкрепостено, противно на строгите и безпощадни постулати на времето. Преодолявайки агитационния патос на ранните си песни, П. навлиза в сферите на дълбоките идейни и психол. противоречия, което го довежда до сблъсък и конфликт с властвуващия примитивизъм, за

да му спечели популярност сред читателите. С поемата „Дни на проверка“, която не можа да види отпечатана, и цикъла „... Всеки своя пътека си има“ П. е един от първите поети на съпротивата срещу бруталностите на оформящия се тоталитаризъм. Като свръхчувствителна антена той долавя отрано страшните нравствени и духовни опустошения, които вещае обезценяването на идеала и превръщането му в прикритие на патологичен кариеризъм и използвачество. Самоубийството не е случаен епизод в биографията на поета, а епилог на честно и достойно изживян живот. Стихотворения на П. са преведени на чужди езици.

СЪЧ.: Добро утро, хора! 1956; Ние от двадесетия век. 1959; Стихотворения. 1960 /1962/; Стихотворения. 1963 /1970/; Когато се наливаха основите. 1965; Стихотворения. Библ. за ученика. 1965 /1967, 1968, 1969, 1971, 1972, 1973, 1975, 1979, 1985/; Дни на проверка. Поема. 1969; За вас, потомци. Стихотворения. 1969; Дни върху приклада. Войнишки дневник в стихове и писма. 1972; Избрани стихотворения. 1980; Стихотворения. 1981 /1990/.

ЛИТ.: И в а н о в, М. Повест за Пеньо Пенев. 1964 /1988/; Г е о р г и е в, Л. Пеньо Пенев – поетът с ватенката. 1965 /1970, 1983, 1990/; Г е о р г и е в, Л. Поет на младежката дързост. Лит. очерк. 1980.

Л. Георгиев

ПЀНЧЕВА, Станка Михайлова /9.VII.1929, Сливен/. Завършва гимназия в родния си град /1947/ и рус. филология в Соф. ун-т /1951/. Ред. в Радио София /1951–55/, в изд. „Народна младеж“ /1955–56/, кореспондент на в. „Народна култура“ в Русе – през 1956–58. Ред. /1959–75/ в отд. „Поезия“ на сп. „Септември“, в сп. „Отечество“ – 1975–84. През 70-те и 80-те г. е член на Нац. съвет на ОФ и на Нац. к-т на жените в Б-я.

П. дебютира със стихотворение във в. „Изгрев“ през 1942. Публикува стихове, есета, очерци, преводи в списанията „Пламък“, „Септември“, „Съвременник“, „Жената днес“, „Наша родина“, „Отечество“, „Читалище“, „Юг“, „Всяка неделя“ и др., във вестниците „Литературен фронт“, „Народна култура“, „Пулс“, „Народна младеж“, „Литературен форум“ и др. Още в ранните си стихосб. „Опъната струна“, „Кладенец на птиците“, „Вселена“ поетесата се откроява от общия фон на декларативно-патосно внушаване на злободневните теми със спонтанното си доверие към естетическата самостойност на личния духовен свят, с превес на емоционално-изповедното начало. Отличителността ѝ в съвр. бълг. поезия се обуславя от верността към суверенитета на лирич. самоанализиращия се и себеизразяващ субект, в чието полезрение постепенно навлизат проблемите на съвременността с нравствено-филос. акценти. Основна тема в цялостното поетично творчество на П. е любовта, интерпретирана в богата мотивна гама като изначална екзистенциална и ценностно многоизмерима категория, доминанта в женската природа, чувствителност и поведение. Изобразена във вариативността на чувствено-емоционалните прояви, в диалектиката на нейните приливи и отливи, любовта се изживява като зов на плътта и окриленост на духа. Активизира сетивата и усетите за природната красота и щедрост, за пъстроцветието на живота, но преди всичко – хармонизира битието и прониква в разума на всемира. Реализирана в съвр. град, в интериора на дома, най-често любовта открива своя паралелизъм в света на природата, за да се преобрази в общение-единение с първозданните начала: земята, огъня /слънцето/, водата /морето/ и въздуха /небето/ – простор за поривите, въображението и мисълта. В изживяването на любовта се оглежда една витална женственост, чиято сила е в себераздаването, автентичността на чувствата и изповедната искреност. От 70-те г. поезията на П. разкрива тенденция към активизиране на аналитико-съзерцателното, рефлективното начало в авторското самосъзнание. Лирич. „аз“, верен на изповедността и антипатетичната си нагласа, изживява с овладян, глъбинен драматизъм сложни персонални, граждански и етични проблеми. Тематичният диапазон се разширява и обхваща житейската и творческата равносметка, съдбата на словото и изкуствата, кръговрата на сезоните в човешкия живот, гордостта и достойнството в свят на релативизиращи се стойности, сред крушението на илюзии /от обществ. и нравствен разред/ и ерозията на консумативното всекидневие. С безпощадна искреност е разкрита темата за самотността и самоограбването в есента на живота /„Сезонът на загубите“/, за любовта – обреченост на спомена, за смъртта като част от битието и неумолимо отсъствие-присъствие на скъпи покойници в продължаващ монологичен „диалог“, за съдбата на децата във време на информационна инвазия и духовна дезориентация. Лирич. героиня – съвр. жена и творец, е изобразена в основните ѝ екзистенциални роли и предназначения: любима, майка, съпруга и възпитателка на две поколения. Психол. ѝ автопортрет и индивидуалното ѝ времепространство са драматично напрегнати, дисхармонични, обсебени от повелите на бита и магнетизма на творчеството. Творческият акт – „опит за бягство“ от самотата и резигнацията, от властта на спомените и задълженията, от вината за „мълчанията“ в миналото и многогласата „кресливост“ на настоящето, е възведен до целебна личностна алтернатива, словото – до послание-зов за повече човечност и емоционална отзивчивост. Минорно инто-

нирана, използуваща многообразието на звуковите възможности на ритмизирания стих, поетичната фраза клони към лаконизъм, семантично натоварване на думата и словосъчетанието; стихово-строфичната организация е графично изразителна и обогатена /„Сезонът на загубите“, „Опит за бягство“/. В прозаичните си фрагменти и есета П. коментира главно проблеми на творчеството, худ. светоглед и процес, на поезията като „дисекция на душата“ – собствената /„Без свидетели“/, или търси поводи-паралели между прочетеното слово и поетическите си прозрения /„Опит за бягство“/. Превежда поезия от рус. /Б. Ахмадулина – „Избрани стихотворения“, 1968; А. Ахматова, М. Алигер и др./, рум., унг., корейски и монг. ез. Съст. /съвм. с др. автори/ на ант. „Българска фантастика“ /1976/, „Фантастика“ /от ГДР, Полша, Румъния, Унгария, 1978/, „Съветска фантастика“ /1980/. Отделни творби на П. са публикувани на нем., пол., рус., чеш. и фр. език.

СЪЧ.: Пълнолетие. Стихове. 1952; Опъната струна. Стихотворения. 1957; Кладенец на птиците. Стихотворения. 1960; Вселена. Стихотворения. 1964; Земя на огньовете. Стихотворения. 1965; Пламенни сърца. Очерци. 1965; Горчива билка. Избр. лирика. 1966; Знаменоски на свободата. Очерци за видни българки – участнички в Априлското въстание. 1966; Ябълкова градина. Стихове. 1965–1966. 1967; Есенно сияние. Стихотворения. 1968; Моята власт. Стихове. 1970; Пясъчна лилия. Стихове. 1972; Стихотворения. Избр. лирика. 1973; Хляб и сол. Стихове. 1973; Човек за човека... Есета. 1976; Планета за двама. Стихотворения. 1977; Избрана лирика. 1979; Без свидетели. 1980; Недовършен свят. Стихотворения. 1982; Помежду им – ела тънковита. 1982; Разкопки. Стихотворения. Размисли. 1984; Сезонът на загубите. Стихотворения. 1986; Опит за бягство. Лирика. 1992.

М. Шишкова

ПЕТКА̀НОВ, Константин Николов /29.XI.1891, с. Каваклия, Лозенградско – 12.II.1952, София/. Семейството му участвува в църковно-нац. борба и Илинденско-Преображенското въстание /1903/; по време на Балк. война /1912–13/ се преселва в Б-я. П. завършва бълг. мъжка гимназия „П. Берон“ в Одрин /1907/. Следва слав. филология в Соф. ун-т /1912–15/. През 1913 е доброволец в Македоно-Одринското опълчение. Завършва школата за запасни подпоручици в Скопие. Участвува в I световна война. През 1910–12 учителствува в Малко Търново, с. Инедже, Лозенградско, и в Бунархисар, през 1919–20 – в Созопол. От 1921 живее в Бургас; предс. на музикалното д-во „Родни звуци“ и библиотекар в Общинската библиотека. През 1926 завършва библиотекарски курсове. От 1930 живее в София. През 1932 се оженва за писателката Магда Драгова /М. Петканова/. Библиотекар на Българо-югосл. д-во /1933–34/, дир. на културата в М-вото на информацията и изкуствата /1944–47/. Ред. /1930–35/ на сп. „Тракия“, сп. „Балкански преглед“ – от 1946. Един от водачите на Тракийската организация – чл. и секр. на Върховния тракийски к-т. Акад. /1945/.

П. печата за пръв път през 1920 във в. „Странджа“ /Бургас/. От значение за творческото и идейното му развитие е дългогод. му приятелство с художника Ил. Бешков и дружбата му с лит. критик Г. Цанев. П. е един от основателите и редовен сътрудник на сп. „Изкуство и критика“. Сътрудничи на списанията „Завет“, „Листопад“, „Златорог“, „Философски преглед“, на вестниците „Тракия“, „Литературен глас“, „Съвременник“, „Вестник на жената“ и др. Творчеството на П. е огромно по обем – романи, повести, драми, произведения за деца, есета, полит. и народоведски статии, спомени и рецензии. Първата му книга – „Самодива“, поема в проза – излиза през 1923. Изключително продуктивен е през 30-те г. – издава 12 романа, 3 повести и много истор. разкази. П. е органично свързан с тракийския пейзаж, с фолклора, с нац. история и съдба. Идеализира патриархалния селски бит, истор. старини, вярва, че родовата памет е висша духовна добродетел. Прозата му съдържа многобройни битови подробности, словото му звучи тържествено. Забележителен е цикълът градски разкази, посветени на страданията и самотата на бежанците; в тях има високо емоционално напрежение и съчувствие към „малкия“ човек. П. е майстор на епичната стихия. Романите му създават широко платно на бълг. живот, съдържат изстрадани размисли за нац. съдба. Творецът обръща особено внимание на нар. бит, на изконно бълг. религиозни представи. Чистата и дълбока вяра в Бога е особено характерна за светогледа на П. Хрониката му „Жътва“ /„Старото време“, „Хайдути“, „Вятър ечи“/ е многопланова картина на нар. живот, талантлив разказ за хайдушките години и за църковните борби, за гражд. и полит. самоосъзнаване на бълг. народ. Тези теми П. доразвива в романите „Преселници“ и „Индже войвода“. Повестите „Нямата“, „Кладенец“, романът „Магия“ са посветени на етико-религиозни проблеми – в тях тържествуват любовта и вярата, възпяват се непреходните добродетели на нацията. Цикълът „Белите извори“ и „Дамяновата челяд“ разказва за най-новата история на бълг. село; засилена е социалната критичност. Романът „Морава звезда кървава“ е антивоенно, пацифистично произведение. П. е оригинален есеист. Есетата му са наситени с проникновени народоведски наблюдения; в тях е синтезирана авторовата житейска философия – „Бунтарски настроения у българина“, „Характерни черти

на българина“, „Селският дом“, „Селската душа“, „Славянското сърце“, „Смъртта в представите на българина“ и др. са сред най-зрелите му есеистични творби. П. е вдъхновител на балета „Нестинарка“ от М. Големинов. Произведения на П. са преведени на нем., унг., чеш. и др. езици. Псевд.: Константин Николов, К. Н., К. п. Н., К. Проданов.

СЪЧ.: Самодива. Поема в проза /с псевд. Константин Николов/. 1923; Тракийски разкази. Кн. 1. 1925; Без деца. Роман. 1927 /2 попр. изд. 1943/; Беглец. Повест. 1929; Старото време. Роман. 1930 /1944/; Легенда за смъртта на цар Иван Шишман. Истор. разказ. 1931; Хайдути. Роман. 1931 /1945, 1953/; Нямата. Повест. 1932; Вятър ечи. Роман. 1933 /1946/; Легенда за цар Бориса. Истор. разказ. 1933; Морава звезда кървава. Роман. 1934 /1945, 1979/; Индже войвода. Ч. 1–2. Роман. 1935 /1946/; Кладенец. Повест. 1936; Момчил. Драм. балада в 6 карт. 1936 /1946/; Симеоновият меч. Истор. разказ. 1936; Царица Мария Ирина. 1936; Вълнолом. 1937; Иде от равнината. Роман. 1937; Преселници. Роман. 1937; Първият годеж на Самуила. Истор. разказ. 1937; Цар Иван Срацимир. Истор. разказ. 1937; Цар Иван Шишман. 1937 /1942/; Девет дни. Истор. разказ. 1938; Екзарх Антим I. Истор. разказ. 1938; Златната земя. Роман в 2 кн. 1938; Илинденски дни. 1938; Непобедимият. Истор. разказ. 1938; Омайно биле. Разкази. 1938; Слънчева роса. Разкази за деца. 1938; Четири легенди. 1938; Богомилът Василий. Истор. разказ. 1939; Боляри. Роман. Кн. 1–2. 1939; Бунт в Несебър. Истор. разказ. 1939; Войводата Сермон. Истор. разказ. 1939; Кирпичената къща. Роман. 1939; Слово за Априлското въстание. 1939; Теофилакт Охридски. Истор. разказ. 1939; Ангелина. Роман. 1940; Мощите на Свети Иван Рилски. 1940; Победа. Истор. разказ. 1940; С нами Бог. Истор. разказ. 1940; Битка при Одрин. Истор. разказ. 1941; Магия. Роман. 1941; Пожар в равнината. Истор. разказ. 1941; Велик събор. Истор. разказ. 1942; Смъртта на Свети Сава. Истор. разказ. 1942; Човекът с дългите уши. Разкази. 1942; Великата земя. Истор. разказ. 1943; Дамяновата челяд. Роман. Кн. 1. 1943; Кръст господен. Истор. разказ. 1943; Сърцето на народа. Истор. разказ. 1943; Черната чума. Истор. разказ. 1943; Славянското сърце. Три беседи. 1945; Сух залък. Разкази. 1945; Белите извори. Роман. 1946; Размирник. Повест. 1949; Бунт в равнината. Разкази и спомени за Преображенското въстание. 1955; Детски години. Спомени. 1965; Жътва. Роман-трилогия: Старото време. Хайдути. Вятър ечи. 1968 /1985/; Белият вятър на Странджа. Избр. творби. 1983.

ЛИТ.: В а с и л е в, М. Константин Петканов. Крит. очерк. 1970.

Г. Цанков

ПЕТКÀНОВА, Магда Драгова /16.VIII.1900, с. Цар Аспарух, дн. с. Стамово, Хаск. област – 16.V.1970, София/. Съпруга на К. Петканов. Следва математика в Соф. ун-т /1918–21/. Работи като статистик и проверител в М-вото на железниците, пощите и телеграфите /1927–29/, коректор в Държ. печатница /1929–32/. Активно подпомага макед. революционно движение. След 1946 е член на ред. колегия на сп. „Театър“ и на ръководството на секция „Драматургия“ при СБП.

Първите си стихове отпечатва през 1925 във „Вестник на жената“, на чиито страници се утвърждава като поетеса. Социалните проблеми, макед. революционни борби в първите ѝ стихосбирки са пречупени през погледа на очакващата любима, на вярната съпруга, на жертвоготовната майка, опазваща светостта на домашното огнище. В по-късната лирика на П. романтично-съзерцателното светоусещане преминава в по-аналитично, философски вглъбено отношение към екзистенциалните и нравствените въпроси. Постоянни теми в поетичния ѝ свят са сблъсъкът между илюзии и реалност, преходността на младостта и щастието, самотната зрелост, любовта като дълг и несбъднатите копнежи. Героинята на П. е драматично раздвоена между обременяващите задължения на бита и изплъзващите се възможности за духовна реализация, между порива на емоционалната жена да бъде свободна и независима личност и ограничителните норми на патриархалния дом. Поетичният изказ на П. е силно повлиян от фолклора, затова някои нейни творби се възприемат и изпълняват като нар. песни – „Ако зажалиш някой ден“, „Свещите запалих“, „Снощи те видели нашенци край село“ и др. П. е авторка и на драми в стихове. За сюжети на истор. си пиеси подбира най-често съдбоносни моменти от бълг. нац. история. Използува докум. достоверност като основа за разгръщане на народопсихол. обобщения, на остри социално-полит. конфликти. Действуващите лица в драмите на П. са сложни, противоречиви личности, трагично обречени на своите идеали. „Една от нас“ е пиеса с типична за 50-те г. любовно-производствена тематика, в която конфликтът е изкуствено предпоставен, а решението му – тривиално. Сценарист /със З. Жендов/ на филма „Шибил“ /1968/, автор на либретата „Ивайло“, „Левски“ /„Водите прииждат“/, „Към пропаст“, „Сеяч на дните, дето идват“. Превежда творби от пол., чеш. и сърбохърв. език.

СЪЧ.: Македонски песни. Стихове /с подпис: Магда Минева/. 1927; Изгубен камък. Стихове. 1933; Кавалите свирят. Стихове. 1939; Царица Теодора. Драма. 1946; Буна за земя. Драма. 1956; Левски. Повест. 1957; Стихотворения. 1958; Една от нас. Пиеса. 1960 /1970/; Самуил. Драма. 1961; Райна княгиня. Биогр. очерк. 1962; Командировка. Комедия. 1964; Апостолът на свободата. Пиеса. 1966; Една от нас. Стихотворения и пиеси. 1970.

Е. Трайкова

ПЕТКÀНОВА-ТÒТЕВА, Донка Николова /15.VIII.1930, Бургас/. Завършва гимназия в Бургас /1948/ и бълг. филология в Соф. ун-т /1952/. Асистент по бълг.

литература до Освобождението към Катедрата по българ. литература в Соф. ун-т /1955/, доц. /1970/, проф. /1980/. През 1957 защитава канд. дисертация на тема „Дамаскините в българската литература", през 1977 – докт. дисертация „Апокрифи и фолклор". Ръководи Катедрата по кирилометодиевистика в Соф. ун-т от основаването ѝ /1980/. Преподава старобълг. литература и фолклор във ВПИ в Шумен /1971–76/. Зам.-декан на Ф-та по слав. филологии в Соф. ун-т /1972–76/. Лектор по българ. ез. и българ. литература в Хумболтовия ун-т /1965–68/ и в Свободния ун-т /1976–79/ в Берлин, в Кьолнския ун-т /гост-проф., 1983–85/, в Ин-та по славистика в Залцбург /гост-проф., 1987 и 1990/. Дир. на Междунар. колоквиум по старобългаристика през 1985 и 1989 в София. Удостоена с Хердерова награда /1988/, с Кирило-Методиевска награда на БАН /1988/.

П.-Т. изследва проблеми на старобълг. и възрожд. литература, на българ. фолклор. В областта на кирилометодиевистиката приносен характер имат публикациите ѝ „Литературни особености на Пространното житие на Константин-Кирил" /в сб. „Хиляда и сто години славянска писменост". 1963/ и „Кирил и Методий в някои легендарни книжовни паметници" /в сб. „Константин-Кирил Философ". 1969/, в които се разкриват мястото и ролята на слав. просветители в духовната култура на славяните. Отделя специално внимание на жанровите и стиловите особености на реторическата проза през Средновековието /„Реторическата проза през Средновековието". – Лит. мисъл, 1974, № 6; „Нови черти на похвалното слово през XIV–XV в." – В: Търновската книжовна школа. 1371–1971. 1974, и др./. П.-Т. е авторка на първото по рода си монографично изследване на дамаскинарската литература, което завоюва трайно място в българ. и чуждестр. медиевистика. От съществено значение са приносите ѝ в проучването на българо-грц. и гръцко-българ. книжовни взаимоотношения. П.-Т. проявява специален интерес към апокрифната литература през Средновековието. Обобщителният труд „Апокрифна литература и фолклор" хвърля нова светлина върху непроучени въпроси около възникването на апокрифите и взаимопроникването на апокрифи и устна традиция. Към този кръг проблематика се отнасят проучванията на П.-Т. върху средновековната символика, в които се съдържат ценни наблюдения. Не остават встрани от вниманието ѝ и някои по-общи въпроси на апокрифната книжнина /„Апокрифната литература и личното творчество на старобългарските писатели". – Старобългаристика, 1981, № 3; „Богомилството и апокрифната литература". – Старобългаристика, 1982, № 3, и др./. Изследвайки прехода от стара към възрожд. литература, П.-Т. посвещава обширна студия на „История славянобългарская" от Паисий Хилендарски /„Паисий Хилендарски и средновековната традиция". – Старобългаристика, 1983, № 1/. Обобщаващият труд „Старобългарска литература". Ч. 1 /IX–XII в./; Ч. 2 /XIII–XVIII в./ е предназначен за учебник за студенти българисти и слависти. Той включва всички нови открития в областта на старобълг. литература през 70-те и 80-те г. и интерпретира материала с обновена методика, подлагайки на крит. преоценка редица традиционни становища. П.-Т. участвува в съставянето на „Христоматия по старобългарска литература" /1961, 1967, 1974/, на учебници за горния курс на средните у-ща. Съст., автор на предговори, на преводи и коментари към антологии на старобълг. творби в Б-я и в чужбина: „Quellen reinen Wassers. Eine Anthologie mittelalterlicher Literature" /Berlin, 1979/; „Стара българска литература. 1. Апокрифи" /1981, 1982/; „Народното четиво през XVI–XVIII век" /1990/. Участвува в междунар. научни форуми, в конгресите по българистика, славистика и балканистика.

СЪЧ.: Христо Ботев. 1961; Делото на Кирил и Методий. 1963; Дамаскините в българската литература. 1965; Въпроси на старобългарската литература. 1966; Преславски писмена. 1967; Хилядолетна литература. 1974; Апокрифна литература и фолклор. 1978; Константин-Кирил – денница на славянския род. 1983; Старобългарска литература. Ч. 1. /IX–XII в./. 1986; Ч. 2 /XIII–XVIII в./. 1987; Приемственост и развитие. 1992.

А. Милтенова

ПЕТКÒВ, Любен Желязков /3.VI.1939, с. Крушевец, Бург. област/. Завършва гимназия /1957/ и Висш икон. ин-т във Варна /1962/. Редактор в Радио Варна /1965–66/, в. „Народна младеж" /1969/, ред. /1969–73/ в сп. „Младеж", в изд. „Български писател" отд. „Белетристика" /1974–87/ и сп. „Съвременник" /от 1990/.

Като студент печата очерци и репортажи в пер. издания, излизащи в Бургас, Варна и Сливен. За пръв път публикува разказ във в. „Литературен фронт" през 1967. Дебютната му повест „Зелени кръстове" е оценена положително от критиката. П. е сред първите българ. писатели, които разработват през 70-те г. актуални теми в екологичен и миграционен аспект. Философският микрокосмос в разказите, повестите и пътеписите му почти винаги е вграден в национална макросистема или в регионална среда /Странджа планина/. Сб. с разкази и новели „Розовият пеликан", „Горско цвете", „Зимно море", „Смъртта на фантаста" фиксират моментни състояния от бита и морала на българина, който мълчаливо, но емоционално изстрадва драматичната дисхармония между града и селото, патриархалните корени и настъплението на „модерния" свят, собствения си стремеж

към душевна чистота и загиващата екосистема. В худ. пътеписи „Земя на стоте хълма“ и „Зелените облаци“ П. задава тревожни въпроси, свързани с истор. минало и нац. добродетели; чрез директно публицистично слово призовава към спасяване на бълг. природа. В истор.-докум. роман „Преображение господне“, изобразяващ автентични моменти от Преображенското въстание, авторът разкрива закономерности на нац. ни съдба, които имат далечно повторение и в съвремието. В книгите си за деца П. използува похвати на циклизирания разказ, осъвременената клас. приказка и етико-естетически анималистични символи /„Синята планина“, „Щъркел през октомври“/, както и докум. разказ /„Око на света“, „Варненският часовник“/. Творби на П. са преведени на исп., нем., пол., рум., рус., укр. и унг. език. Книгата „Порта с лъвче“ излиза на унг. език /1992/.

СЪЧ.: Зелени кръстове. Повест. 1968 /1984/; Розовият пеликан. Новели. 1973; Земя на стоте хълма. Пътепис. 1974; Горско цвете. Новели. 1975; Кошничка с диви ягоди. Разкази за деца. 1975; Порта с лъвче. Повести. 1977; Белите сестри. Приказка. 1978; Градините на Ева. Новели. 1978; Календар. Повест. 1978; Старият дъб. Приказка. 1979; Дом на космонавти. Разказ за деца. 1980; Зимно море. Разкази. 1980; Синята планина. Повест за деца. 1981; Господин Малко вълче. Роман. 1981; Варненският часовник. Роман за юноши. 1983 /1986/; Смъртта на фантаста. Разкази. 1985; Странджански панаир. Приказка за деца. 1986; Великата пустиня. Повести. 1987; Първолачето Борко. Разказ за предучилищна възраст. 1987; Щъркел през октомври. Разкази за деца. 1987; Око на света. Книга за родния край. 1988; Зелените облаци. Пътепис. 1989; Градините на Адам и Ева. 1989; Преображение господне. Роман. 1990.

А. Димчева

ПЕТКÒВА, Ваня /Ваня Петкова Садик/ /10.VII.1944, София/. Завършва гимназия в София /1962/ и слав. филология в Соф. ун-т /1967/. Ред. /1966–68/ в сп. „Славейче“, кореспондент-преводач в Бълг. посолство в Хартум, Судан /1969–70/, ред. /1970–73/ във външния отд. на в. „Литературен фронт“; специализира исп. ез. в Ин-та за чужди езици „Хосе Марти“ в Хавана, Куба /1974–75/. Ред. в отд. „Поезия“ /1978–90/ на сп. „Съвременник“.

За пръв път печата есе и стихотворение през 1959 във в. „Средношколско знаме“. Сътрудничи на почти всички лит. пер. издания. Поезията на П. се отличава с подчертана виталност, оригинална тематика и образност. С първите си стихосбирки поетесата взривява традиционните представи за благопристойна и „нравствена“ творческа позиция. Заема се със задачата да утвърди еротичното начало в любовта и свободното човешко общуване, но свързани с личната отговорност към себеподобните /стихосб. „Куршуми в пясъка“ и „Грешница“/. Събрала полюсите в крит. оценки – от гневното отрицание до възторжената апологетика, – П. създава смут в лит.-крит. среди. Но съхранява собствената си физиономичност, изненадва с нови провокативни публикации, дръзка и жизнена в отстояваната позиция. С лекота прекрачва границите на нац. различия, постига обобщения с интернационални акценти, търси общочовешките измерения на съвр. проблеми, домогва се до техния трагизъм и съдбовност за човечеството. Поставени в плана на любовта, темите и идеите ѝ съдържат тревожност и предупреждения със съвр. смисъл и звучене. П. е художничка на загадъчността и силата на женската природа, обрисувана „отстрани“ и чрез самонаблюдение. Творбите ѝ отразяват витална спонтанност на реакциите, но и мисловни синтези, прогнози за бъдещето на човечеството. В тази „мъжка“ загриженост за проблемите на света темите за майчинството и детството звучат своеобразно и поновому /стихосб. „Обет за мълчание“, „Прощаване“, „Земетресение“/. Стиховете на П. за любовта възпяват еротичната връзка между индивиди, разделени от граници и предразсъдъци, но обитаващи общата планета /„Черната гълъбица“, „Кестенова любов“/. Съст. на антол. „Съвременни арабски поети“ /1968/. Превежда от араб., арм., рус., срб. и фр. език. Стихове на П. са преведени на англ., араб., бантусуахи, исп., ит., рус., фр. и др. езици.

СЪЧ.: Солени ветрове. Стихотворения. 1965; Детство в кошница. Разкази. 1966; Куршуми в пясъка. Стихотворения. 1967; Привличане. Стихотворения. 1967; Грешница. Стихове. 1968; Нунче, внучката на дядо Качи. Приказка. 1968; Предсказание. Стихове. 1970; Черната гълъбица. Стихотворения. 1972; Кестенова любов. Стихове. 1973; Оли, оли-охлювче. 1974; Обратна река. Поеми и стихотворения. 1976; Обет за мълчание. Стихотворения. 1979; Venceremos Behceremos. Лирич. есета за Куба. 1980; Синята книга. 1980; Триптих. 1980; Гръм. Стихотворения. 1984; Циганский романс. Стихове. 1984; Земетресение. 1988; Прощаване. 1989.

М. Тодорова

ПЕТРÒВ, Валери /Валери Нисим Меворах/ /22.IV.1920, София/. Завършва италианското у-ще в София /1939/ и медицина в Соф. ун-т /1944/. Лекарската си професия практикува кратко време и се отдава изцяло на литературата. Участвува в последната фаза на II световна война като военен писател /1945/. Един от основателите на в. „Стършел“; през 1945–62 е редактор, зам. гл. редактор и член на ред. колегия на вестника. Аташе по печата в Рим /1947–50/. Ред. в СИФ /1955–68, 1977–80/, в изд. „Бълг. писател“ – през 1961–62. Нар. представител в VII ВНС /1990–91/.

За пръв път печата през 1936 в сп. „Ученически подем". Сътрудничи на сп. „Хоровод". Като ярък талант се изявява в сп. „Изкуство и критика". Периодът 1940–48 е особено плодотворен за П. – написва поемите „Палечко", „Детинство", „Iuvenes dum sumus", „Край синьото море", „На път", „Тавански спомен", циклите „Нощи в Балкана", „Стари неща малко по новому" и др., част от които са включени в книгата „Стихотворения". Тя очертава характерния профил на поета, макар да не включва някои от поемите поради цензурните ограничения на времето. Те излизат за пръв път значително по-късно – през 1962. Първата стихосбирка на П. отразява духа на съпротивата срещу фашизма, но критиката я посреща с неразбиране и жестока атака заради нейното поетично своеобразие, несъвместимо с каноните на соц. реализъм и догматичното мислене. Стилът на П. е изграден от ирония, игрословици, загатнати асоциации, ефектни рими и остава недостъпен за мнозина схематично устроени критици. П. е един от поетите, които представят духа на модерния град и психиката на младия човек, на студентството. След период на стилова нивелация под натиска на идеологическите конюнктурни фактори П. се възвръща към автентичната нагласа и създава лирич. поема „В меката есен" /1960/. Критиката започва да коригира оценките си, съзира богатството и многообразието на поезията му. При дискусиите през 1962–67 неговото име попада във фокуса на крит. внимание. Времето след 1956 е период на творческа активност за П. Стихосбирката „Дъжд вали – слънце грее" е лирич. дневник, изграден от размисли, наблюдения и насмешки над младежката наивност. През 60-те г. поетът се насочва предимно към сатир. поема и създава произведения, искрящи от остроумие, хуманизъм, оптимизъм и остра критичност към социалните недъзи. Част от тях са издадени в сб. „На смях", а значително по-късно, след отпадането на цензурните ограничения, излизат в книгата „Сатирични поеми". П. има значителен принос за развитието на бълг. кино. Автор е на сценарии: на игралните филми „Точка първа" /1956/, „На малкия остров" /1958/, „Първият урок" /1960/, „Слънцето и сянката" /1962/, „Рицар без броня" /1966/; на киноновелите „Васката", „Есенно слънце", „Откъде се знаем"; на мултфилмите „Приказка за бобровото клонче", „Гръмоотвод" и др. П. е между значителните представители на съвр. бълг. драматургия; въвежда в нея модерни похвати на естрадата. В лирич. пиеса „Когато розите танцуват" /1961/ съчетава разнородни сценични елементи, хумор, оптимизъм и младежки порив; представяна е с успех в Б-я и в чужбина. Автор е и на сатир. спектакъл „Импровизация" /съвм. с Р. Ралин, 1962/, на пиесата „Сън" /1968/, на куклената пиеса „Бяла приказка" /1973/, на лирич. пиеса за деца и възрастни „В луйната стая", на пътеписи за Китай и Африка. Книгите на П. за деца носят всички белези на творбите му за възрастни, но допадат на малките читатели със своята непосредственост, заразителен хумор и доверителна интонация.

Познавач на няколко чуждестр. литератури и езици, П. е сред талантливите и изключително продуктивни преводачи. Превежда „Комедии" /в 2 т., 1970–71/ и „Трагедии" /в 2 т., 1973–74/ от У. Шекспир, стихове за деца от Дж. Родари, Р. Киплинг, С. Михалков и др. Творби на П. са публикувани на основните европ. езици. Псевд.: Асен Раковски, Скамейкин, Приятел.

СЪЧ.: Към полюса. Роман за експедицията на Нобиле /с псевд. Асен Раковски/. 1938; Птици към север. Поема за папанинци /с псевд. Асен Раковски/. 1938; Народен съд. Хороводна агитка. 1944; Стихотворения. 1949; Дните, които живеем. Стихотворения. 1952; Гост – герой. Поема за деца. 1953; Там на Запад. Стихотворения. 1954; Книга за Китай. 1958; В меката есен. Поема. 1961; Поеми. 1962; Когато розите танцуват. Пиеса. 1965; Африкански бележник. 1965; Поеми. 1966; Дъжд вали – слънце грее. Стихотворения. 1967; Като погледнеш назад. Избр. стихотворения и поеми. 1969; На смях. Сатир. поеми. 1970; Поезия. Избр. стихотворения и поеми. 1973; Бяла приказка. 1977; Стихотворения и поеми. 1977; Копче за сън. Приказна повест. 1978; Меко казано. 1980; Избрани произведения. В 2 т. 1980; В луната стая. 1982; Пук. Приказка. 1983; Поезия. 1984; Избрани стихотворения. 1984; Пет приказки. 1986; Сатирични поеми. 1988; Избрани произведения. В 2 т. 1990; Невероятните приключения на Син Дядо /съвм. с Хр. Ганев/. 1992.

Й. Василев

ПЕТРÒВ, Драгомир Христов /26.I.1934, София/. Завършва гимназия в София /1951/, едновременно учи в Музикалното у-ще. Следва в Музикалната академия /1952/. Завършва ит. филология в Соф. ун-т /1958/. Преводач и ред. в БТА /1958–63/ ред. /1963–68/ във в. „Пулс", лектор по бълг. език в Римския ун-т /1963–64/, кореспондент /1964–65/ на в. „Народна младеж" в Родопите, ред. /1969/ във в. „София-нюз"; работи в отдел „Международен" на СБП /1970/, драматург в театър „София" /1971–72/, ред. /1974–83/ в сп. „Български курорти", гл. ред. /1983–85/ на „Кръгозор" – пер. издание за чуждестр. литература, изкуство и култура на К-та за култура, зам. гл. ред. /1985–90/ и гл. ред. /от 1991/ на бълг. издание на сп. „Куриер на ЮНЕСКО". През 1975 и 1977 издирва и заснема в архивите на Ватикана и Конгрегацията за пропаганда на вярата в Рим много документи за историята на бълг. земи, чиито копия се съхраняват в Бълг. истор. архив.

П. е поет и преводач. Мотивите за любовта, тъгата по детството, завръщането към близките и миналото доминират в поезията му. Характерно е присъствието на спомена, на митически и истор. образи, което придава носталгично-романтична атмосфера на творбите му. Печата есета и публиц. статии, изследвания върху българо-ит. култ. връзки. Събира иманярски легенди; автор е на обстойни и оригинални фолклористични студии, в които осъществява и сравнително-митологични съпоставки, на театр. поема „Страстите цар Шишманови“ /постав. във Великотърн. театър през 1980–81, излъчена по Радио София, 1979/. Превежда стихове предимно от ит. и фр. поети – класици и представители на модерната поезия – „Животът не е сън“ /1961/от С. Куазимодо, „Блуждаещи звезди“ /1965/ от Дж. Леопарди, „Лирика“ /1970/ от М. Буонароти, „Сонети и поеми“ /1971/ от У. Фосколо, „Стената на звука“ /1976/ от П. Сегерс, „Трудът уморява“ /1977/ от Ч. Павезе, „Поезия“ /1983/ от Г. Аполинер /съвм. с К. Кадийски/. Съст. на антол. „Осем съвременни италиански поети“ /1967, 2 прераб. изд. 1981/, в която е и един от основните преводачи, и на „Италиански театър на XVIII век.“ /1987/ изцяло в негов превод. Участвува със свои преводи в сборниците „Антология на световната любовна лирика“ /1967, 2 изд. 1977/, „Сто шедьоври на европейската любовна лирика“ /1976/, „100 шедьоври на сонета“ /1978/, „Лирика“ от Р. М. Рилке /1979/ и др. Стихотворения на П. са преведени на ит., пол., рум., рус., унг. и фр. език. Отзиви за негови творби и преводи са публикувани в ит., рум., фр. пер. и лит. печат.

СЪЧ.: Кладенци. Стихотворения. 1967; Битие. Стихотворения. 1977; Византийски елегии. Стихотворения. 1980 /1989/.

Р. Койчева

ПЕТРÒВ, Емил Томов /5.VIII.1924, София/. Завършва гимназия в София /1942/ и право в Соф. ун-т /1949/. През 1947–48 и 1953–58/ е уредник, редактор и зав. отд. „Критика“ на в. „Литературен фронт“. Работи в Сценарната комисия на Бълг. кинематография /1949–52/. Предс. на Съюза на бълг. кинодейци /1953–55/. Гл. ред. /1955–90/ на сп. „Киноизкуство“.

За пръв път печата през 1938 във в. „Заря“, сътрудничи на сп. „Златорог“. П. е активен лит. и кинокритик – публикува статии, рецензии и критични обзори в пер. печат. Главната сфера на интересите му е съвр. бълг. поезия; следи нейния развой, насоки и перспективи. Проявява професионална взискателност, усет за индивидуално своеобразие, широта на подходите. Следовник е на рус. революционно-демократ. критика /В. Г. Белински, Н. Г. Чернишевски/, плаща данък на марксистко-ленинските естетически догми, на партийни норми и постановки. Войнствената позиция на П. срещу т. нар. сив поток в поезията и киното е искрена и последователна. В границите на позволеното за култовските и застойните времена той е непримирим, понякога дори хаплив противник на безконфликтното представяне на действителността, на схематизма и външното правдоподобие. В кинокритиката отстоява изискването за висока филмова култура. П. е автор на год. прегледи на лит. и кинопродукция. В кратките лит.-крит. жанрове е остро критичен и наблюдателен. Съст. на сборниците: „Въпроси на съвременната българска литература“ /1955/; „Избрани български сценарии“ /1961, 1971, 1978/; „Сборник литературни сценарии“ /1967/; „Избрани сценарии на световното кино“ /1968–69/; „Игра на дявола“ /1970/; „Фасада и реалност“ /1971/; „Мисли за киноизкуството“ /1972–73/.

СЪЧ.: Поезия и псевдопоезия. 1956; Поезията в настъпление. 1961; Силата на поезията. 1961; Бяло и черно. Статии за българското киноизкуство. 1971 /2 разш. изд. 1974/; Литература. Киноизкуство. 1974; Човешко – тоест социално, социално – тоест човешко. 1981; Подемът. 1981; Вибрации. Избрани статии. В 2 т. 1984; Разумът на страстта. Статии и студии. 1988.

Л. Цветков

+ 23 март пог. 2000

ПЕТРÒВ, Здравко Желев /13.VI.1928, Шумен/. Завършва гимназия в родния си град /1946/. Следва право /1947–49/, завършва философия /1954/ в Соф. ун-т. През 1953–56 е редактор във в. „Народна младеж“, 1956–57 – във в. „Народна култура“, 1957–60 – в сп. „Септември“. Аспирант в Академията за обществ. науки при ЦК на КПСС /1960–63/. Защитава канд. дисертация на тема „Ленинизацията на марксическата критика през 30-те години“ /1963/. Н.с. /1963/, ст.н.с. II ст. /1967/, ст.н.с. I ст. /1980/ в Ин-та за литература при БАН. Завежда отд. „Критика“ в сп. „Пламък“ /през 1970–72/, чл. на ред. колегия и зам. гл. ред. /1973–82/ на в. „Литературен фронт“.

П. публикува за пръв път през 1949 във в. „Литературен фронт“. Сътрудничи на лит. пер. печат с отзиви и статии по въпроси на текущия лит. живот. Посвещава изследвания на поезията и на лит. критика от Възраждането до наши дни. Принадлежи към т. нар. артистична, импресионистична критика, която през 60-те г. отхвърля вулгарния социологизъм и естетическата нормативност, присъщи на крит. мислене по времето на култовския период. В спор с тях П. още в нач. на десетилетието предлага да се преразгледа идейно-психол. драма на Ас. Разцветников след конфликта в сп. „Нов път“ /лит.-крит. очерк „Асен Разцветников“/ и съз-

дава поредица от есета и портрети на бълг. и чуждестр. автори от различни епохи, чиито личности и творчески светове интерпретира с вдъхновение и усет за индивидуалната им неповторимост. В жанра на есето и лит. портрет най-изразително се проявяват специфичните особености на крит. му стил – спонтанно съпреживяване на лит. творба, импресивен изказ, богати асоциативни паралели в областта на световната литература и изкуство, открито заявени субективни предпочитания към определени творци и книги /„Срещи с големи и малки“, „Силуети на любими автори“, „Страници за поезията“, „Приказници“ и др./. Приносен характер имат портретите на изтъкнати творци на бълг. худ. слово – Хр. Ботев, П. К. Яворов, Гео Милев, Ел. Багряна, А. Каралийчев, Н. Фурнаджиев, Хр. Радевски, Ат. Далчев, „родените между две войни“ Б. Райнов, Ив. Пейчев, В. Ханчев, Б. Божилов, Бл. Димитрова, Г. Джагаров, П. Матев, Л. Левчев, Ив. Динков и др. Като лит. историк П. проследява развитието на лит.-крит. идеи /„Критика и критици“/, на съвр. поезия /„Българската поезия през социалистическото тридесетилетие“ в „Очерци по история на българската литература сред Девети септември 1944 година“/. Лит.-крит. му подход откроява друга специфична особеност на импресионистично-крит. интерпретация – нейния относително несистемен, фрагментарен характер. Познавач и ценител на световната и нац. худ. традиция, П. е съставител на сб. „Българските есеисти между двете войни“ /1981/, „Хайнрих Хайне“ /1981/, сб. есета „Оскар Уайлд. Критикът като художник“ /1982/. Ред. на Съчинения на Д. Дебелянов /1970, 1982, съвм. с Е. Константинова/, на Избрани творби от Стендал /1982/ и др. Статии на П. са публикувани на рус. ез. в лит. пер. издания.

СЪЧ.: Тодор Павлов. Кратък очерк /в съавт. с Н. Попов/. 1958; Срещи с големи и малки. 1962; Асен Разцветников. Лит.-крит. очерк. 1963; Вечни спътници. Есета. 1966; Литературни силуети. 1966; Мъдростта на древните митове /в съавт. с Цв. Стоянов/. 1968 /1975/; Личности и съдби. 1970 /1974/; Профили на съвременници. 1973; Законно и незаконно родени умове. Есета. 1976; Критика и критици. Очерци. 1977; Тръбачът. 1977; Избрано. Лит. портрети на поети. 1978; Силуети на любими автори. 1978; Асоциативни пътувания. 1980; Моят свят. 1980; Очерци по история на българската литература след Девети септември 1944 година. Кн. 2. Поезия. 1980; Творци от няколко поколения. 1984; Възрожденци. Худ.-докум. очерци. 1987; Страници за поезията. 1988; Критици. Избрано. 1988; Поети. Избрано. 1988; Приказници. 1990.

С. Беляева, М. Тодорова

+ 14.04.2005

ПЕТРÒВ, Ивайло /псевд. на Продан Петров Кючуков/ /19.I.1923, с. Гюкчедьолюк, дн. с. Бдинци, Варн. област/. Завършва гимназия в Добрич /1942/. Участвува в последната фаза на II световна война. Деловодител във Варна /1946–47/. През 1947–49 следва право в Соф. ун-т. Ред. в Радио София /1949–53/, в изд. „Бълг. писател“ /1953–66/, през 1966–67 – в сп. „Пламък“, 1968–71 – във в. „Литературен фронт“. Съветник в Съвета за духовни ценности към Държ. съвет /1973–83/.

Печата за пръв път през 1945 във в. „Фронтовак“. Творчеството му е тематично обвързано със съвр. действителност. В сб. разкази „Кръщение“ и повестта „На чужда земя“, опрян на фронтовите си впечатления, разкрива бита и преживяванията на обикновените войници. Широка известност му донася повестта „Нонкината любов“, пресъздаваща променената съдба на селската жена при започналата колективизация, индустриализация и миграция от селото към града. Близка до Йовковата традиция, творбата наподобява жанрова сцена: патриархалните норми, срещу които се бунтува героинята, са „по йовковски“ облагородени и естетизирани. В лирико-романтична светлина са представени частнособственическият бит и патриархалните взаимоотношения и в романа „Мъртво вълнение“. Писан след разобличаването на култа към личността, той е един от първите сполучливи опити за диалектическо осмисляне на революционния поврат в бълг. село. Колективизацията е обективно необходима при съграждането на един нов свят, но тя е трагическо крушение на вековни жизнени навици и морални ценности, без които бълг. селянин се усеща опустошен, пронизан от отчаяние и чувство за катастрофизъм. Романът се откроява в тогавашния лит. живот с образнопластическата релефност на характерите и конфликтите, но преди всичко заради суровите внушения за насилието и жертвите на култовското време. Скептично-уравновесеният худ. поглед на П. отрано съвместява трагиката с комизма на съвр. житейска реалност. Работейки върху „Мъртво вълнение“, писателят създава и първия си опит в хумора и сатирата – „Глупава повест“. Следват поредица разкази и няколко повести /„Най-добрият гражданин на републиката“, „Три срещи“, Божи работи“, „Четиринадесет целувки“/, в които сарказмът е съчетан понякога с лиризъм и неизменно с моралистична проницателност. Независимо какво пародира – библейски мотиви /„Божи работи“/ или идеологеми на тоталитарното общество /„Най-добрият гражданин на републиката“/, ироничната проза на П. разголва безличните провинциално-еснафски съществования с присъщата им суетност, неискреност, глупост и дори жестокост. Специфичен белег на разказите и повестите са автобиографизмът, забавената и интригуваща фабула, увенчана с неочакван финал, който ѝ придава смислова дълбочина и многоплановост. В ми-

ниатюрите от цикъла „Малки илюзии“ човешкото несъвършенство е контрастно съотнесено с благопристойната привидност на нещата от живота и не без горчивина демаскирано, но все още пази отблясъка на лиризма. В „Объркани записки“ ирониятa и автоирониятa вече видимо взимат превес над лиричното, описателността отстъпва пред рефлексията, която става все по-критична. Свободното размишление по повод някогашни или сегашни случки от живота на повествователя се редува с епизоди, чиято функционално-худ. природа е съвсем очевидна. От всичко това се окръгля авторовият скептично-моралистичен възглед за света, който в кн. 2 на „Записките“ придобива откровена социално-изобличителна насоченост, доколкото засяга въпроса за обществено-лит. порядки и за гражд. позиция на твореца в тоталитарната система. Най-висок е градусът на ироничната напрегнатост в повестите „Преди да се родя“ и „И след това“ поради рязката смяна на авторовата световъзприемателна позиция. Обърнат отново към някогашното село, П. вече не го опоетизира, напротив – подчертава неговата материална и духовна нищета. По такъв начин пародира носталгичните умонастроения в „селската“ белетристика от 60-те г. и същевременно подлага на съвр. преоценка традиционни за бълг. литература идеологеми – роден дом, семейно-родова общност и т. н. Предизвикателство към господстващата рецептивна нагласа е парадоксалната гледна точка на повествователя, която прави обозрими събитията далеч „преди да се родя“, а не само „след това“. Според някои критически тълкувания творбата бележи разрив с провинциалния манталитет и патриархалната старина; според други – осъзнаване на бълг. съдбовна свързаност с миналото въпреки мизерията и грозотата му. Романът „Хайка за вълци“ – нова, актуализирана версия за събитията и човешките страсти в периода на колективизацията, показва, че второто тълкуване е по-адекватно на авторския замисъл. В сравнение с „Мъртво вълнение“ картината на миналото е по-богато нюансирана, аналитично-проникваща и безпощадно изобличителна. Внушавайки усещане за докум. достоверност, романът сплавя елементи от различни белетристични жанрове и представя в отделни глави няколко ретроспективно разгърнати житейски истории. Те се събират в епизода на хайката и отключват поредица трагически въпроси: постижимо ли е едно хуманно общество с антихуманни средства, могат ли да се помирят социалната ангажираност и нравствената автономност, истор. необходимост и индивидуалната свобода, способен ли е човешкият индивид да се освободи от миналото в себе си. П. поставя знак за равенство между миналото и връзката със земята, труда, собствеността. Тази връзка е изконна и свещена, а накърняването ѝ е едно от най-страшните престъпления срещу човечността. Отношенията история – етика, престъпление – наказание, отговорност – вина се разискват и в романа „Присъда смърт“, откликващ на разкритията за незаконните репресии след 9.IX.1944. Идеологизираният класово-партиен морал е несъвместим с вековечните нравствени закони, обезсмисля и най-безкористните стремления към хармонично обществ. устройство, внушава романистът. Произведения на П. са преведени на чужди езици: „Нонкината любов“ /белорус., кит., монг., нем., рус., яп./, „Мъртво вълнение“ /нем., рус./, „Най-добрият гражданин на републиката“ /нем., рус./, „Божи работи“ /пол./, „Преди да се родя и след това“ /нем., рум., рус., фр./, „Хайка за вълци“ /нем. рус., словен./.

СЪЧ.: Кръщение. Разкази. 1953; Нонкината любов. Повест. 1956 /1961/; Мъртво вълнение. Роман. 1961 /1963, 1979, 1984/; На чужда земя. Повест. 1962; Малки илюзии. Разкази. 1963 /2 доп. изд. 1968/; Авария. Повест. 1965; Зелената шапка. Разкази. 1965; Объркани записки. Новели. Кн. 1. 1971; Преди да се родя. И след това. Повести. 1968 /1969, 1971, 1973, 1975, 1981/; Лъжливи хора. Повести. 1973; Преди да се родя и след това. Мъртво вълнение. 1973 /1975/; Любов по пладне. Разкази. 1976 /1978/; Есенни разкази. 1978; Божи работи. Повести. 1979; Най-добрият гражданин на републиката. Повести. 1980; Три срещи. Разкази. 1981; Хайка за вълци. Роман. 1982 /1986, 1987/; Избрани произведения. В 2 т. 1983; Объркани записки. Кн. 2. 1989; Присъда смърт. Роман. 1991.

ЛИТ.: И л и е в, Ст. Ивайло Петров и неговите герои. 1990.

С. Беляева

пог. X 2004

ПЕТРÒВ, Йосиф Лалев /14.V.1909, с. Чирен, Михайловгр. област/. Завършва Техн. у-ще в София /1930/ и ШЗО в София /1932/. Следва в Свободния ун-т /1932–37/, по същото време работи в Държ. печатница в София. От 1929 членува в Бълг. младежки земеделски съюз, от 1933 – в БЗНС. Учител в Техн. у-ще в Бяла Слатина /1937–42/. Хумболтов стипендиант по галванотехника в Германия /1942–43/. През 1943–45 е директор на Занаятчийското у-ще във Враца. Чиновник в М-вото на земеделието /1945–48/, учител по галванотехника в Ин-та по фина механика и оптика в София /1948–52/, учител по технология на металите във Вечерния техникум „Ат. Романов“ в София /1952–56/. Заради активното си участие в опозиционното земеделско движение през 1956–59 е затворен в концлагера „Персин“ край с. Белене. През този период е изключен от СБП; членството му е възстановено след 10.XI.1989. Учител по гал-

ванотехника в София /1960–69/. През 1969–87 работи като занаятчия. Нар. представител, доайен и предс. при откриването на VII ВНС /юли 1990 – окт. 1991/.

За пръв път печата през 1925. Сътрудничи на почти всички пер. хумористични издания. В поезията му се усеща виталността на селския син, стъпил здраво върху бащината земя. Чужд е на всякакви школи, достатъчно му е да се чувствува народен гуслар. Селското шегобийство на П., което има дълбоки корени във фолклора, избуява в тревожна сатира. През 1946 пише сатир. поема „Безсмъртният" – първия бълг. самиздат, разпространяван тайно сред интелигенцията. Поемата е сатира срещу самодоволния, алчен материализъм, срещу прагматичното оскотяване на човека. В концлагера „Персин" създава стиховете, които едва през 1990 са включени в книгата „Вик от каторгата". Те не са записвани, а са сътворявани наум и запаметявани през дългите лагерни години. Поезията на П. завладява със силата на преживяното, с апокалиптичния пейзаж на каторжния ад. Мъката на своята заключена младост и на стотиците жертви на насилието П. превръща в песенен клас. стих. Псевд.: Звездилин, Пчешкодрян, Севдан, И. П.

СЪЧ.: Родна земя. Стихове. 1939; Под развети знамена. Стихове. 1944; Селски и войнишки хуморески. 1945; Босилкова китка. Народни мотиви. 1946; Оранжева земя. Стихове. 1947; Чорапът се разплита. Комедия. 1948; Вик от каторгата. Стихове. С предг. от Р. Ралин. Рис. Т. Цонев. 1990.

В. Чернокожев

ПЕТРÒВ, Янаки /Янаки Петров Иванов/ /28.II.1947, с. Голямо Буково, Бург. област/. Завършва Техникума по морски и океански риболов в Бургас /1967/ и бълг. филология в Соф. ун-т /1978/. Работник във флотационната фабрика към мина „Росен" /1967/, печатарски работник в Държ. военно издателство /1974/; ред. в изд. „Бълг. художник" /1978/, през 1979 – в сп. „Деца, изкуство, книги", от 1981 – в алм. „Море".

За пръв път печата през 1960. Поезията на П. за възрастни е наситена с проблемите на отчуждението като реакция срещу конформисткия стремеж да се постигне с цената на всякакви компромиси „достойно място" в йерархията на властта. Оттук и непримиримостта на лирич. герой, затворен в самотата си. Не желаейки да остане в плен на тези мрачни настроения, поетът се посвещава на търсения в областта на творчеството за деца, воден от надеждата, че тук талантът му може да бъде по-полезен. След първоначалните подражателни стихове за малките П. успешно овладява трудните жанрове на занимателната детска поезия. Жизнерадостно-весели, добронамерено-възпитателни, стиховете му за най-малките добиват все по-голяма популярност. Сполучливо намереният псевдоним /Чичо Чичопей/ също осигурява на поета детското доверие и привързаност.

СЪЧ.: Лирично ято. Стихове. 1975; Зимна птица. Стихове. 1978; Чичо Чичопей. Весели стихотворения за деца. 1980; Африканец на комин. Весели стихотворения и гатанки. 1981; Ловец-храбрец. Приказка. 1985; Приказка за Мурджо, патките и Лиса. 1987; Къщичка с огледала. Поема. 1986; Бягай, бягай, зайче... Весели стихотворения. 1988; Гърне с похлупак. Стихотворения за деца. 1988; Робин Бобин. 1990.

Р. Арнаудова

ПОДВЪРЗÀЧОВ, Димитър Димитров /6.X.1881, Ст. Загора – 13.XI.1937, София/. Учи гимназия в Ст. Загора /до 1895/ и в Хасково /1896–97/, но не завършва поради липса на средства. Чиновник в Окр. училищна инспекция в Ст. Загора /до 1903/ и в Шумен /1903–07/, секр. на III мъжка гимназия в София /1907–11/. Ред. /1909–10/ на хумористичното сп. „Оса". През 1911–12 редактира с Ал. Божинов сп. „Смях", през 1914 – сп. „Звено", където привлича за сътрудници Н. Лилиев, Д. Дебелянов, Й. Йовков, К. Константинов, Г. Райчев и др. Участвува в Балканската война 1912–13. През I световна война е един от лит. редактори на сп. „Отечество" и на в. „Военни известия". Ред. в книгоизд. на Ал. Паскалев /1918–20/, драматург на Нар. театър в София /окт. – дек. 1920/. От 1919 до 1934 е журналист и коректор във вестниците „Зора", „Епоха", „Час", „Демократически сговор", „Македония" и др. Редактира /1934–36/ заедно с Елин Пелин и Й. Сливополски детското вестниче „Пътека". Ред. /1936–37/ във в. „Днес".

За пръв път печата стихове /с псевд. Забравен талант/ през 1898 във в. „Смях и сълзи". Сред ранните му творби особено място заема пародията. П. е майстор на фейлетона, баснята, афоризма, хумористично-сатир. стихотворение и худ. превод. Той е духовен стожер на поетите-символисти, които организира, покровителствува и насърчава. Хумористично-сатир. му творби се отличават с нетрадиционно двуединство на лирика и сатира, с висока култура на стиха. Присъщи са му мрачните, сгъстени сентенции, иронията, скептицизмът. П. съживява традициите на афоризма в бълг. литература, обновява бълг. басня, изпълвайки клас. баснени сюжети с ново социално съдържание и остър публицистично-сатир. патос. Автор е на произведения за деца, сред които се отличава с антивоенната си хумористична насоченост поемата „Война в джунглите". Съст. и ред. заедно с Д. Дебелянов на „Българска антология" /1910/, първата представителна антология на бълг. поезия в нач. на XX в. Ред. заедно с Д. Бабев на сб. „Теа-

тър и вечеринки“ /1910/.
П. оставя на бълг. културa съвършени преводи от световната класика: „Разкази“ /3 т., 1904–05/ и „Тома Гордеев“ /1905/ от М. Горки, „Похожденията на Чичикова или мъртвите души. Поема“ /2 т., 1911–14, съвм. с Г. Миндов; от 1950 със загл. „Мъртви души“ – 16 изд./ и „Ревизор“ /1917, 1919/ от Н. В. Гогол, „Пътуванията на Гъливера из далечни и незнайни страни на света“ /2 т., 1914/ от Дж. Суифт, „Хамлет“ /1917/ от У. Шекспир, „Картоиграч“ /1923/ и „Братя Карамазови“ /1928/ от Ф. М. Достоевски, „Дон Кихот Ламаншки“ /1926/ от М. де Сервантес, „От ума си тегли“ /1930/ от А. С. Грибоедов, „Крокодил Крокодилов Крокодилски“ /1930/ от К. И. Чуковски, „Квадратурата на кръга“ /1930/ от В. П. Катаев, „Малката стопанка на голямата къща“ /1930/, „Романът на три сърца“ /1930/, „Приключенията на Джоанна“ /1933/, „Дъщеря на снеговете“ /1934/, „Джери островитянина“ /1935/ и др. от Дж. Лондон, „Маскарад“ /1935/ от М. Ю. Лермонтов. За Нар. театър в София превежда пиеси от А. Н. Островски, Л. Н. Толстой, А. П. Чехов, М. Горки, Б. Шоу, Кн. Хамсун, Е. Ростан, В. Баум и др. Негови творби са превеждани на рус. и чеш. език. Псевд.: Забравен талант, Хамлет, принц Датски, Некий Нагел, Гений № 3, Деметриус П., Стар воин, Нестроевая сволоч, Extravag, Бай Станьо Познавача, А. А., Д. П., Н. Н. и др.

СЪЧ.: Генерал-лейтенант Найденов. Животописна скица. 1917; Как дяволът чете Евангелието. Хумористични драски, мисли и парадокси, фейлетони. 1932 /с псевд. Хамлет, принц Датски/; Приключенията на Крачун и Малчо в София. Кн. 1–2. 1933–34 /1991/; Война в джунглите. Приказка в стихове. 1934; Басни. С предг. от Н. Лилиев. 1938; Избрани съчинения. Под ред. на Ив. Генадиев и Здр. Подвързачов. Кн. 1. Стихотворения. 1938; Кака Пена. Хумористични разкази и фейлетони. 1942; Бай Станьо познавача. Разкази и задачи. /В съавт. с Елин Пелин/. 1952; Избрани произведения. С предг. от Хр. Радевски. 1975; Избрани преводи. С предг. от Б. Банов. 1978; Избрани произведения. С предг. от Хр. Радевски. 1981.

ЛИТ.: Чернокожев, В. Безпощадният мечтател. Страници за Димитър Подвързачов. 1986.

В. Чернокожев

ПОЛЯ́НОВ, Владимир /псевд. на Владимир–Георги Иванов Тодоров/ /6.V.1899, Русе – 4.XII.1988, София/. Завършва гимназия в София /1919/. Следва медицина в Соф. ун-т /1919–21/, в Грац, Австрия /1921/ и в Мюнхен /1922–23/ и философия във Виена /1922/. Завършва Дипломатическо-консулския отд. на Свободния ун-т в София /1928/ и режисура във Варшава /1939/. Работи в Нар. библиотека в София /1924/, секр. на Гл. дирекция на железниците /1924–34/, чиновник в М-вото на нар. просвета /1937, 1939–41/, дир. на Нар. театър в София /1941–44/ и на Държ. театр. школа /1942–45/. Участвува във II световна война като доброволец. Режисьор на театрите в Бургас /1946–47/, в Русе /1947/, на Нар. театър за младежта в София /1947–51/, Пловдив /1951–57/ и Перник /1957–60/. Дир.-режисьор на театрите в Сливен /1961–63/ и Разград /1963–65/, гл. режисьор на Родопския театър в Смолян /1965–70/. Един от основателите и секр. /1926–32/ на Бълг. ПЕН-клуб.
Творчеството на П. се характеризира с жанрово разнообразие – разкази, поеми в проза, фейлетони, романи, повести, пиеси, статии по лит. и театр. въпроси, рецензии, очерци, научнопопулярни статии и др. Ранните му творби са диаболични, с изразено предпочитание към психологията на личността. Основен елемент в тях е анализът на състояния, в които определящи са фатализмът и мисълта за болезнената зависимост на човешката душевност от сили, чиято същност остава непостижима за разума /сб. „Смърт“ и „Комедия на куклите“/. Психол. плътност на интригата в първите му сборници разкази и в драм. ескиз „Човекът в огледалото“ се определя най-често от необичайни постъпки и преживявания. Обект на худ. изображение и в по-късните му романи е всекидневният градски бит с неговата хаотичност и социална несигурност. В творческото си развитие П. обхваща широк диапазон от проблеми – парадоксите на подсъзнателното, гротесковите форми, в които се изявява срещата между действителното и фантастичното, истор. битие и съвр. противоречивост на бълг. душевност. Повлиян в нач. на писателската си дейност от модните тогава постромантични явления в европ. литература /диаболизъм, фройдизъм и футуризъм/, П. се утвърждава като майстор на психол. детайл и скрупульозен художник на живота, в който социалното присъствува не в неговата събитийност, а като индивидуална човешка драма. Вниманието на автора към определени обществ. явления /Септемврийското въстание, 1923, събитията през 1925 и др./ е провокирано преди всичко от амбицията да се установят възможните граници, в които отделната личност е способна да взема решения. Обществ. позиция на П. е откровена и категорична по отношение на полит. конюнктура. Без да се включва в партийните борби преди 1944 и без да имитира идеологическа праволинейност след това, П. се налага в култ. живот на Б-я като страстен полемист и есеист, чиито позиции трудно могат да бъдат подчинени на тесни полит. интереси. Личност с богата култура и лит. ерудиция, той е един от първите популяризатори на фантастичния жанр в бълг. литература – през 1920 /съвм.

със Св. Минков/ създава библ. „Галерия на фантастите". Съавт. и съст. на антол. „Пет години" /1925/. Превежда худ. литература от англ. и нем. език. Негови произведения са преведени на грц., ит., нем., рум., рус., сърбохърв., тур. и др. езици. Др. псевдоними: Пикадор, Г. Полянов, С. Слав, Флорински.

СЪЧ.: Смърт. Разкази. 1922; Комедия на куклите. Разкази. 1923; Момичето и тримата. Разкази. 1926; Крадецът. Разкази. 1927; Рицари. Разкази. 1927; Човекът в огледалото. Драм. скиз. 1927 /1931/; Двете страни на медала. Комедия. 1928 /1934/; Слънцето угаснало. Роман. 1928; Четири разказа. 1928 /1933/; Ивайло и Мария. Истор. приказки. 1929; Вик. Роман. 1932; Черните не стават бели. Роман. 1932; Звезди в прозореца. Разкази. 1935; Гладният вълк. Роман. 1936; Бащи и синове. Драма. 1937 /1938, 1948, 1962/; Княз без корона. Роман. 1937; Крали Марко. Очерк по нар. мотиви. 1937; От крилатия змей до самолета. Кратка история на въздухоплаването. 1938 /1947/; Ероика. Драма. 1940; Веднъж тъй, после тъй. Комедия. 1948; От първата лодка до парахода-град. 1947; Велики пътешественици. Кратка история на завладяването на земята. 1948; Победители. Драма по едноименна творба. 1949; Закаляване на сабята. Драматизация по рамана „Волоколамското шосе" от А. Бек. 1950; Сините скали. Драматизация на едноименния роман от М. Марчевски. 1950; Христофор Колумб. Адмиралът на морето-океан. 1956; Епоха на смелите. 1957; По пътя. Разкази. 1959; Дълбокият преход. Пиеса. 1960; Търсачи на Елдорадо. 1960; Слънчеви пътеки. Пиеси. 1961; Белият вятър на планината. Повест. 1963; Майка. Драма. Александър Топалов. Пиеса. 1964; Невидимият ключ. Повест. 1964; Любов и др. едноактни пиеси. 1966; Ръцете на приятеля. Разкази. 1974; Случаят Иван Андреев. Повести и разкази. 1978; Хроника на узряването. Роман. 1979; Избрани произведения. Разкази. Христофор Колумб. Роман. 1979; Срещи по дългия път. Мемоарни импресии. 1984; Бащи и синове. 1988; Пътеки през неуловимото. Разкази, миниатюри. 1988; Вик. Роман. Повести и новели. Ранни диаболични разкази. Съст. М. Неделчев. 1989; Диаболични повести и разкази. 1990.

Л. Бумбалов

ПОЛЯ̀НОВ, Димитър /псевд. на Димитър Иванов Попов/ /4.X.1876, Карнобат – 25.IX.1953, София/. Завършва гимназия в Сливен /1894/, където приема идеите на социализма и се свързва с БРСДП. Следва медицина в Нанси, Франция /1894–1902/. През 1903–05 учи в ШЗО в Княжево. Участвува във войните /1912–18/. Занимава се с партийноорганизационна и лит. дейност; работи в партийни и синдикални издания.

За пръв път печата разказ през 1894 във в. „Сиромашки защитник" /Сливен/. Сътрудничи на вестниците „Работнически другар", „Социалист", „Стрелочник", „Напред", „Социалистически преглед", „Работническа защита", на списанията „Дело", „Ден", „Ново време", „Пролетарий", „Начало", „Борба" и др. Редактира списанията „Червен смях" /през 1920–23/, „Нови дни" /през 1925/, в. „Наши дни" /през 1924–25/, издава /1925–33/ сп. „Наковалня". След спирането му се насочва към преводаческа дейност. Считан е за основоположник на партийната пролетарско-соц. поезия; публикува и разкази, фейлетони, легенди, статии. Тематизира социалните противоречия, борбите на работническата класа, утопичното ком. бъдеще. Абстрактно-романтичната образност и пропагандно-публиц. ударност на творбите му са пряко свързани с вменената им утилитарно-просветителска функция. П. я счита за главно достойнство на пролетарската литература, подценявайки формално-худ. специфика за сметка на т. нар. идейна целесъобразност. Превежда произведения главно на фр. автори – В. Юго, О. дьо Балзак, Е. Зола. Псевд.: М. Морянин, Д. Карновец, Алан, Неофит, Блез Паскал, Самоук, Чук, Червен смях, Горазд, Ал. Шонар, Черноризец Храбър, Читател, Онуфри Сливнишки, Червенко.

СЪЧ.: Морски капки. Стихове и проза. 1907; От Изток до Запад. Приказки и легенди. 1909; Железни стихове. 1921; Гладният вълк. Краят на един роман. 1936; Избрани стихотворения. 1895–1945. С предг. от Б. Делчев. 1945 /1947/; Белият гълъб. Стихове за мира. 1951; Избрани произведения. В 2 т. 1952–54; Избрани произведения. Стихове. 1955; Избрани стихотворения. 1958; Събрани съчинения. В 6 т. 1960–62; Избрани творби. С предг. от Кр. Генов. 1966 /9 изд./; Избрани съчинения. С предг. от Е. Константинова. 1976 /1986/; Избрани творби. 1983.

ЛИТ.: Д. И. Полянов. 50 години литературна дейност. Юбилеен лист. 1945; Възпоменателен лист Димитър Полянов. 1876–1956. 1956; В е с е л и н о в, Г. Димитър Полянов. Лит.-крит. очерк. 1964; Димитър Благоев, Георги Кирков, Георги Бакалов, Димитър Полянов в спомените на съвременниците си. 1968; Димитър Полянов и социалистическата литература в България. Сб. изследвания по случай 100 г. от рождението му. 1976.

С. Беляева

ПО̀НДЕВ, Петър Станев /11.VI.1914, Бургас – 12.XI.1984, София/. Завършва гимназия в София /1934/ и право в Соф. ун-т /1938/. Адвокат /1940–44/, юрисконсулт на Ин-та за обществ. осигуряване /1944–45/. От 1947 се занимава с редакторска и издателска дейност. Гл. ред. на изд. „Народна младеж" /1948–50/, зав. отдел /1952–54/ във в. „Литературен фронт", ред. и гл. ред. на изд. „Бълг. писател" през 1955–65, чл. на ред. колегия на в. „Литературен фронт" /от 1966/.

Първата му публикация е статията „Пролетариат и поезия" /сп. „Сигнал", 1933/. Печата статии на лит. теми от 1933 във вестниците „Заря", „Академик", „Култура", „Искра" и др. Един от най-дей-

ните лит. критици и историци след 1944. Изследва бълг. лит. класика, съвр. бълг. литература, пише отзиви за книги на В. Петров, Кр. Григоров, Ст. Ц. Даскалов, Д. Талев, П. Вежинов, Б. Райнов, А. Гуляшки, проучва творчеството на Л. Каравелов, Ив. Вазов, З. Стоянов, М. Георгиев, Ал. Константинов, Елин Пелин, Й. Йовков, Чудомир, Н. Вапцаров. Утвърждава лит. факти с общонац. значение, подчертава обвързаността на творбата с проблемите на епохата, гражд. полезност на писателя, цени връзката на класиката със съвременността.

СЪЧ.: По въпросите на изкуствознанието. Ч. 1. 1939; „Общественият договор“ и демокрацията. Студия. 1944; В. Г. Белински и историческото развитие на Русия. Студия. 1945; Човекът-социалист Асен Златаров. Очерк. 1945; Догматизъм и правда. Статии. 1956; Никола Вапцаров. Лит.-крит. очерк. 1956 /1965/; Алеко Константинов. Критико-биогр. очерк. 1959 /2 доп. изд. 1963/; Елин Пелин. Лит.-крит. очерк 1959 /1976/; Съвременност и минало. Статии. 1961; Майстори на разказа. Елин Пелин. Йордан Йовков. Изследване. 1962; Книга за народната съдба. /„Записки по българските въстания“ на Захари Стоянов/. 1963; Литература и народ. Избр. произведения. 1964; Българска художествена проза. Лит-крит. очерци. Ч. 1. 1967; Избрани страници. 1974; Българската художествена проза. Лит.-крит. очерци. 1977; Изкуството да изменяш света. 1979; Иван Вазов и неговата проза. Лит.-крит. очерци. 1980; Така ги видях. Спомени и портрети. 1982; Българската литература. Избр. произведения. Т. 1. Художествена проза. Т. 2. Пътища познати и непознати. 1984.

К. Янева

ПОПДИМИТРÒВ, Емануил /Емануил Попдимитров Попзахариев/ /23.X.1885, с. Груинци, Босилеградско – 23.V.1943, София/. Завършва педагог. у-ще в Кюстендил /1904/. През 1904–06 е учител в с. Долни Коритен, Соф. област и в с. Долна Лисина, Босилеградско. Следва философия в Соф. ун-т /1906/, но поради участие в освиркването на Фердинанд I при откриването на Нар. театър /3 ян. 1907/ е изключен. Следва с държ. стипендия земеделие в Монпелие, Франция /1907/. Завършва философия във Фрибург, Швейцария /1912/. Учител в Лом и Хасково /1912–14/. Участвува в I световна война като преводач на Южния фронт и в Гл. квартира в Кюстендил. Изповядва пацифистични идеи. През 1920 се включва активно в групата „Кларте“ в Кюстендил. Частен доц. /1923–43/ в Катедрата по сравнително литературознание в Соф. ун-т.

За пръв път печата стихове през 1907 в сп. „Художник“. Сътрудничи на списанията „Демократически преглед“, „Художник“, „Съвременна илюстрация“, „Факел“, „Звено“, „Хризантеми“, „Слънце“, „Везни“, „Огнище“, „Парнас“, „Наши дни“, „Хиперион“, „Чернозем“, „Ек“, „Пламък“, „Българска мисъл“, „Съдба“, „Предел“, на вестниците „Развигор“, „Светлоструй“, „Литературен глас“, „Час“, „Литературен живот“ и др. Твори във всички лит. жанрове – лирика, лиро-епически поеми, худ. проза, драматургия, лит. теория и критика. Създава произведения за деца – стихове, поемки, приказки, „драматични поеми“. Автор е на филос. студии. Филос. му възгледи са формирани под влиянието на А. Шопенхауер, Фр. Ницше, Й. Ремке и главно на А. Бергсон. Допринася за изграждането на бълг. филос. култура не чрез самобитни идеи, а чрез рецепцията на модерни за времето в Европа филос. теории. Пръв в Б-я прави системен анализ на Бергсоновите естетически възгледи /кн. „Естетиката на Бергсона“/. Определя Бергсоновата теория за интуицията като неовитализъм и своеобразен естетизъм, а интуицията – като познание „от естетически разред“, в което вижда корените на символизма /студията „Философски предпоставки на символизма“. – Филос. преглед, 1929, № 1/. Редица статии на П. – „Бергсон. Философия на интуицията“ /Хиперион, 1922, № 4–5/, „Неовитализмът в съвременната натурфилософия“ /Хиперион, 1923, № 8–10/ и най-вече книгата му за Бергсон го нареждат сред теоретиците – застъпници на бълг. символизъм. Естетическите му схващания, подобно на худ. му изяви, вибрират между апология на индивидуализма и символизма и тяхното отрицание /„Позив към българския писател“. – Огнище, 1919, № 2/.

Най-безспорни са достиженита на П. като лирик. Той се утвърждава преди всичко със 17-те си „Женски портрети“ от стихосбирките „Сънят на любовта“ и „Песни“ и с пейзажните си стихотворения. Едновременно съзерцателен и витален, лирич. субект в стиховете му е устремен към повисш духовен идеал, към висша хармония, която дири в природата и във вечната женственост. Поетът съчетава по своеобразен начин персоналистичната идея и поетиката на символизма с пантеистичен култ към природата и предпочитание към визуалното внушение. При него изобразителното начало е по-силно от музикалното. Това определя както специфичното място на П. сред бълг. символисти, така и непрестанните лъкатушения на поетиката му между романтично-символистичния и предметно-реалистичния худ. модел. Ранните му стихове /сб. „Юношески стихотворения“/ са наивно романтични. Стихосбирките „Сънят на любовта“ и „Песни“ бележат еволюция към имресионистичен символизъм, изпъстрен с реалистични елементи. По-типични за поетиката на символизма са сб. „Плачущи върби“ и „Вечерни миражи“, макар и в тях да не стига до възможния предел на стилизация и символизация. Въпреки иносказанието образите му никога не загубват конкретния си

план. След I световна война тенденцията към поярка предметност, отново подчинена на символни внушения, се засилва /сб. „Кораби“/. Настъпилият след войната обрат в позицията на лирич. субект, отварянето му към динамиката на световните събития намира израз в една поетика, която споява елементи на символизма, експресионизма, футуризма и реализма /поемите „Чернозем“, „Народ“, „Обожествяване“, голямата лиро-епическа поема „Златни ниви и бойни полета“/. Наученото от българ. фолклор, чието присъствие се долавя още в ранните стихове на поета, се проявява все по-осезателно и директно. През 30-те г. П. стига до един неореализъм, обогатен както от символизма и от постсимволистичните авангардни течения, така и от българ. нар. поезия /стихосб. „Есенни пламъци“/. Отличен познавач на фр. символизъм и нем. неоромантизъм, от които черпи уроци, П. през целия си творчески път се стреми да съчетае универсалното с родното. В края на 30-те г. като критик и като поет застава на подчертано гражд.-демократ. позиции. Създава голямата „хумористична поема“ „В страната на розите“ – остра сатира срещу обществ. пороци. П. е безспорен майстор на българ. стих. В по-голямата част от творбите си /вкл. драмите и приказките/ предпочита стихотворната форма. В творчеството си за деца изпъква предимно като лирик /сб. „Иглики“, „Росни капки“, „Песни за малките“/. Популярни са приказките му в стихове – „Цар Януари“, „Цар Салтан“ и др. Лирич. натюрел на П. проличава и в худ. му проза, където импресията преобладава не само като жанр, но и като стилистичен похват. Особено показателна в това отношение е автобиогр. му проза /„Живот и блян“, „Дневникът на самотния“/, а в известна степен и романът му „Пред буря“. През 20-те и 30-те г. събира и обработва нар. песни. Като лит. теоретик допринася не само за изясняване естетиката на модернизма /предимно на символизма/, но е и сред първите задълбочени изследователи на българ. стих. Превежда и издава на съвр. българ. ез. основни произведения на старобългр. литература /антол. „Глас от дълбините“/. Превежда „Крал Хенрих четвърти“ от У. Шекспир /1908/, „Песен за камбаната“ от Фр. Шилер /1930/, „Апостолът“ от Ш. Петьофи /1946/ и др. Рисува /с молив и маслени бои/ пейзажи и потрети.

СЪЧ.: Юношески стихотворения. 1904–1907. 1911 /1913/; Маска. Романтична пиеса. 1912; Смъртта на скулптора. 1912; Сънят на любовта. 1912; Дневникът на самотния. 1904–1913. 1914 /1926, 1935/; Песни. Трета стихотворна сбирка. 1914; Плачущи върби. Лирич. албум. Четвърта стихосбирка. 1914; Живот и блян. Разкази и стихопроза. 2 кн., 1919–26 /1934, 1935/; Вечерни миражи. Пета стихосбирка. 1920; Пред буря. Роман. 1921 /1935/; Свободни стихове. Шеста стихосбирка. 1921; Знамена. Седма стихосбирка. 1922; Идилии. 1922; Стихове и песни. 1922; Драматични поеми. Чатертон. Соломея. 1923 /1933/; Драматични поеми. Йов. Смъртта на човека. Маска. Соломея. Фавни. 1923; Естетиката на Бергсона. 1923 /1938/; Кораби. Стихове. 1923; Вселена. Десет поеми. 1924; Дъщерята на Йефтая. Трагедия. 1924; Ибсен и ибсенизмът в литературата. 1924; Френският символизъм. 1924; Воденичарката. Комедия-приказка. 1926 /1933/; Драми на героичните борби. 1926; Иглики. 1926; Самодиви. Нар. песни. 1926 /1934/; Пред дверите на любимата. Антология. 1927 /1943/; Златна жътва. Втора книга стихове. 1928; Златни ниви и бойни полета. Поема. 1929 /1943/; Песни за родната земя. 1929; Смях и присмех. Хумор и гротески. 1930 /1933/; Росни капки. Стихове. 1931 /1938, 1947/; Събрани съчинения. Т. 1–16. 1931–38; Преображение. Поема в 7 видения. 1932; Глас из дълбините. В храма на българското слово. 1933 /1943/; Той не умира. Пиеса в 4 д. 1933; Есенни пламъци. 1935; Добри Войников. 1936; Цар Константин Асен Тих. 1937; Цар Самуил. Драм. хроника. 1937; Кочо Чистеменски. 1938 /1943/; Росни капки. Стихове за деца. 1938; Философски предпоставки на символизма. 1938; Философски студии. 1938; Цар Януари. Приказки за деца. 1938; В страната на розите. Хумористична поема. 1939 /1943/; Ботев като поет. 1941; Изследвания върху строежа на стиха с оглед към българската поезия. 1942; Купол. Избр. стихотворения. 1943; Росни капки. Избр. стихотворения за деца. 1947; Избрани произведения. Стихове и поеми. 1954; Песни за малките. 1959; Избрани произведения. 1962; Стихотворения. Поеми. 1978; Златни ниви и бойни полета. Стихотворения и поеми. 1985; Слънчова сестра. Стихотворения. 1988.

ЛИТ.: Гогов, Г. /Константинов/. Емануил поп Димитров. 1922; Юбилеен сборник Емануил п.Димитров. По случай 25-годишна литературна дейност. 1906–1931. 1931; Тридесет години литературна дейност на писателя Емануил п. Димитров. 1906–1936. 1936; Дудевски, Хр. Емануил Попдимитров. Лит.-крит. очерк. 1969; Емануил Попдимитров, Гънчо Белев и Николай Хрелков в спомените на съвременниците си. 1971.

Цв. Атанасова

ПОПИВÀНОВ, Иван Ганчев /30.XI.1927, Кермен/. Завършва гимназия в Ямбол /1946/ и българ. филология в Соф. ун-т /1950/. Учител /1952–55/ в Ямбол; ред. /1955–59/ във в. „Народен другар“ /Ямбол/. Асистент /1959/, доц. /1972/, проф. /1982/ в Катедрата по теория на литературата в Соф. ун-т. Защитава канд. дисертация на тема „Основни проблеми на реалистичната литературна композиция“ /1967/ и докт. дисертация – „Аспекти на трагикомичното в литературата“ /1979/. Лектор по българ. ез. и литература в Будапеща /1963–65/; ред. /1967–70/ в сп. „Пламък“, през 1971 – във в. „Литературен фронт“. Секр. по въпросите на критиката в СБП /1983–89/.

Научноизследователските и творческите му прояви са в областта на лит. теория, история, критика и есеистика. Изследва лит. наследство и

проблеми на съвр. лит. процес. Лит.-истор. му книги се отличават с предпочитание към тясна жанрова профилираност – поезия, проза и др. Проучва естетическите и филос.-теоретическите аспекти на худ. развитие, като акцентува върху индивидуалните особености на творците и тяхното приносно значение. Подходът му към индивидуалната отличителност на авторите в очерците и портретите е психобиографичен. Проблематиката на жанровата специфика, на структурата на лит. творба дълги години е в центъра на вниманието му.

СЪЧ.: Принципи на литературната композиция. 1964; Орлин Василев. Лит.-крит. очерк. 1965; Христо Ясенов. Очерк. 1968; Захари Стоянов. 1969 /1985/; Творчески принципи. 1969; Светоглед, идейност, творчество. 1970; Проблеми на литературния жанр. 1972; Въпроси на литературната теория. 1973; Любен Каравелов. 1975; Патос и творчески подход. 1975; Аспекти и образи. 1977; Трагикомичното в литературата. 1978; С величието на труда. 1980; Същност и структура на литературната творба. 1980; Ескизи и портрети. 1981; Творчески устреми. 1981; Жанр и жанрова специфика. 1984; Литературна теория /в съавт. с Г. Марков/. 1984; Съвременната поезия. Естетически насоки. 1986; Теория на литературната творба. В 2 т. 1987; Светъл като песен. Худ.-докум. „роман“ за Христо Ясенов. 1987.

Ил. Костова

ПОПÒВ, Васил Стефанов /29.VII.1930, с. Миндя, Великотърн. област – 12.X.1980, Пловдив/. Завършва гимназия в София /1948/. Временно е библиотекар и коректор; следва задочно /3 семестъра/ право в Соф. ун-т. Ред. /1952–53/ в армейския в. „Бойно знаме“, в сп. „Наша родина“ – през 1953–54; в сп. „Отечество“ и във в. „Народна култура“ – 1955–57. Като журналист работи и живее сред строителите на Девня, Баташки водносилов път, Горубсо – Мадан, Рудозем, Панагюрски мини, Кремиковци. Ред. /1964–66/ и зав. отд. „Белетристика“ /1973–80/ във в. „Литературен фронт“. През 70-те г. посещава многократно Куба, страни от Латинска Америка, СССР и Западна Европа. Чл. на журито на лит. конкурс „Каса де лас Америкас“; носител на междунар. награда за разказ на същия конкурс /1975/.

П. дебютира с разказа „Един ден от две години“ в сп. „Български воин“ през 1952. Ранните му публикации /разкази, очерци, пътеписи, репортажи/ са свързани с вестниците „Бойно знаме“, „Български воин“, „Отечествен зов“, „Вечерни новини“, със списанията „Наша родина“ и „Отечество“. Покъсно обнародва разкази, новели, пътеписни и портретни есета, слова, преводи, лит.-крит. рецензии, статии, интервюта, изказвания по лит. и обществ. въпроси в списанията „Пламък“, „Септември“, „Съвременник“, „Журналист“, „Хоризонт“ и др., във вестниците „Литературен фронт“, „Народна култура“, „Пулс“, „Отечествен фронт“, „Труд“ и др. Автор с широка амплитуда на идейно-тематичните и изобразително-изразните търсения, в осъществяването на които се открояват многостранно и витално дарование, експериментаторски дух и продуктивни жанровоструктуриращи способности. Обвиняван през 50-те и нач. на 60-те г. от догматичната критика и управляващите полит. инстанции в чуждопоклонничество и подражателство /„хемингуейевски интонации“, „неореалистични навеи“, „песимизъм“, „импресионизъм“/, П. следва свое възходящо развитие, белязано от стремежа към разширяване на естетическите хоризонти на бълг. култура, към съизмерване на нац. худ. слово с новаторските явления в световната литература. Този стремеж определя до голяма степен поведението му на независима, „конфликтна“ личност, изживяла интензивно краткото си творческо време, приобщила се към постиженията на съвр. чуждестр. литератури /главно англо- и испаноезичните/, постигнала общение с творци от типа на Ил. Бешков, Цв. Стоянов, У. Сароян, Н. Гилен, Г. Маркес, М. Бенедети и др. Още в ранните си разкази и репортажи журналистът П. се дистанцира от безконфликтното описателство и лакировъчния оптимизъм, полага акценти върху трудностите в социализацията на личността и нейната многопроблемна адаптация в условията на драматични социалнопсихол. и обществ. промени. Първите му книги – „Разкази“ и „Малката мина“, са в руслото на „задължителната“ за времето тематика – антифашистката съпротива, войнишкото всекидневие, социалистическото строителство, – но разкриват и съзряването на устойчиви светогледно-естетически и концептуално-изобразителни отлики на белетристичния му талант. В тях П. съсредоточава вниманието си не само върху драматизма на събитията /исторически и социален/, но и върху драматичното и трагикооптимистичното изживяване на тези събития от героите; условните сюжети са подстъп към разкриване на човешките дилеми, изпитания и самопроверки. Редуцираната сюжетофабулна събитийност е възведена до психол. събитийност, конкретно-истор. и житейска ситуация се обема от сгъстеното психол. пространство на персонажа, наситено с подтекстова лирич. съпричастност и загатвания за бъдещи прозрения от филос.-етичен разред. Още тук П. създава първообрази на онази богата гама от разновидности на разкази-психол. ситуации, разкази-портрети и етюди, заредени с драматизма на гранични ситуации, на избора, себеотстояването или себевъзмогването, на интензивното съжителство между минало, настояще и бъдеще в духовния свят на индивида, които опре-

делят основното съдържание на книгите му „Това красиво човечество“, „Зеленият тръбач“, „Самолет от Цюрих“. Открояват се трайното предразположение на писателя към драматичното начало в живота /с неговите трагикомични видимости и нюанси в първия план на изображението/, интересът му към мига на „ставането“ на психол. събитие, афинитетът му към контрастите между повърхностно-привидното и глъбинното в битието и в човешкия образ, към тезата и антитезата във всяка персонална и социална правда. Очертава се и характерният му интензивен графичен рисунък, който рядко – в по-късната проза – се нюансира от живописно-пластичната окраска на словото. Възлово място в развитието на П. и в бълг. худ. процес през 70-те г. заема кн. „Корените. Хроника за едно село“ – синтез между разкази от сборниците „Корени“ и „Вечни времена“. Творбите в тази книга, циклично обвързани чрез единна образна система, обща социалнопсихол. и филос. тематика, постепенно разгръщащи се /чрез монтажно сцепление и пренареждане/ ситуации-състояния на героите и пунктирана сюжетно-фабулна линия, бяха осмислени от автора и лит. критика като отворена худ. структура, жанрово гравитираща към новелистичния роман. В психол. времепространство на една привидно статична човешка вселена и едно умиращо село П. вмества драматичната проблематика на социалното и духовното битие на българина в условията на обществ. и нравствено-психол. трансформации, стресове и конфликти от нач. на 50-те г. до наши дни. Условния сюжет на хрониката-роман /обусловен от конкретно-истор. явления – колективизацията и миграционните процеси/ писателят насища с актуални за времето и непреходни обобщения-послания: за пораженията от прекъснатия континуитет в нац. и духовното развитие, за трагическата несиметричност на съвр. човек, изтръгнат от собствените му „корени“, от духовното му родословие, за суверенното място на традицията и съхранените ценности в нравствените координати на съвремието. В прагматично-повседневните преображения на живота авторът опоетизира неговата неунищожимост в надбитиен, филос.-екзистенциален план /архитипният образ на баба Неделя/, внушава дълголетието на Словото-памет за миналото, приобщава преходното индивидуално и социално човешко време към „вечните времена“ на духа. С „Корените. Хроника за едно село“ П. прави основополагащ и оригинален принос в утвърждаването на коренотърсаческата развойна линия в бълг. худ. проза, на коренотърсачеството като културологичен и поведенски модел в нац. живот на 70-те г. Трагическата раздвоеност на личността между минало и настояще, между емпириката на снобско-консумативното битуване и битието на духовното, на оцелелите морални стойности осмисля творческите дирения на П. в първия му роман „Времето на героя“, недооценен, посрещнат враждебно от критиката заради „модернистичните увлечения“, нравствения скептицизъм и мрачната ирония на повествователя. Романът разкрива кризисни състояния на т. нар. худ.-творческа интелигенция – отглас на глобални кризисни ситуации в социалния и култ. живот на обществото. В многоперсонажната, многопроблемна и усложнена /като поетика и стилистика/ структура на романа „Низината“ П. пародира дискретно традиционния „производствен“ роман на 50-те г., изобразява социалистическото строителство като героично усилие за трансформация на материално-техническите реалности, но и като разтърсващи човека трансформационни процеси: драматично сплитане на човешки съдби, конфликтно изграждане-рушене на човешки взаимоотношения, нови възли на драматично напрежение в съкровения духовен свят на индивида. Човекът е отново с усложнен статут – откъснат от корените си, увиснал между земното притегляне и хоризонтите на увличащата цел, между миналото и настоящето у себе си. Експерименторската поетика на „Низината“ синтезира и „преработва“ различни типове романово повествуване, изобразително-стилови похвати и въвежда новаторското за бълг. литература естетическо самоосъзнаване и самоанализиране на романа в потока на белетристичния разказ. Експерименторската, жанровоконструиращата енергия на П. се изявява особено категорично в неговите разнородни прояви в областта на худ. публицистика. Радетел на жанровата разкрепостеност, той създава стотици жанрово неопределими, контаминиращи елементи на разнообразни есеистични форми, творби – слова, портрети, пътеписи, „документални разкази“ /определението принадлежи на автора/, в които съжителстват документализмът, автентичните наблюдения, полит. и културологичните коментари, синтетичното портретуване с авторските изповеди и косвени самохарактеристики. Худ. му публицистика носи белезите на реторико-патосно отношение към света на словото и изкуствата /словата/, към природата в нейната пищност, динамика /пътеписните есета/ и виталистичните радости в живота, към волята за преобразяване на света в различни меридиани на човешката земна общност. В нея се реализира /както в посочените сб. разкази/ втората голяма тема на неговия живот и творчество: светът през погледа на българина и Б-я, видяна с очите на чужденеца. Сред публиц.-есеистичната му проза се откроява книгата „Слова“ – вдъхновено продължение и осъвременяване на средновековното

похвално слово, в която П. изповядва съкровените си пристрастия към истор. и творчески фигури с властно присъствие в собствения му духовен свят и в култ. памет на българина. В синхрон със „Словата“ са и проявите на автора в сферата на лит. критика /рецензии и статии предимно за преводна литература/, свидетелство за лит.-крит. дарование и естетическа култура. Потвърждават ги и предговорите и послесловите му към произведения на А. Ферес /1967/, Дж. Кери /1974/, П. Неруда /1975/, Ги дьо Мопасан /1876/, Г. Алегрия /1977/, Дж. Хелър /1977/, Г. Маркес /1978/, Ал. Карпентиер /1981/. П. е автор на пиесите „Легенда“ /1965/, „Кактусът“ /1970/ и „Селски притчи“ /1975/; на сценарии за игралните филми „Свобода и смърт“ /1968/, „Вечни времена“ /1974/, „Жив автобус“ /1979/; на сценарии за докум. филми от цикъла „България“ /1969/ и телевизионната поредица „Документални филми за София“ /1969/; драматизира „Марсиански хроники“ от Р. Бредбъри /1972/. Превежда отделни произведения на Дж. Селинджър /1963/, С. Фейхоо /1965/, О. Х. Кардосо /1973/ и „Избрани творби. Един живот. Новели. Разкази“ от Ги дьо Мопасан /1976/. Произведения на П. са публикувани на азерб., англ., исп., нем., пол., рус., укр., унг., фр. и чеш. ез. Романът „Низината“ е преведен на рус. ез. /1980/. Псевд.: Васил Поляк, Васил Поляков, Васил Стефанов.

СЪЧ.: Разкази. 1959; Корав хляб. Разкази за деца. 1960; Малката мина. Повест. 1962; Човекът и земята. Разкази. 1962; Корените. Разкази. 1967; Времето на героя. Роман. 1968 /1979/; Това красиво човечество. Разкази. 1971; Спокойствие. Разкази. 1972; Вечни времена. Разкази. 1973; Зеленият тръбач. Разкази. 1975; Горещи следи. Портрети. Пътища. Образи. 1975; Корените. Хроника за едно село. 1975 /1977/; Низината. Роман. 1977 /1979, 1984/; Слънцето на Грузия. Пътепис. 1978; Слова. 1978; Дайкири. Разкази за Куба. 1979; Самолет от Цюрих. Разкази. 1980; Оставете балкона отворен. Избр. разкази. 1980; Вечни времена. Избр. произведения. Предг. Св. Игов. Съст., ред., бележки М. Шишкова. 1988.

ЛИТ.: Васил Попов. 1930–1980. Библиограф. указател. Великотърн. университет. 1984.

М. Шишкова

ПОПÒВ, Владимир Стефанов /28.V.1942, Русе/. Завършва гимназия в Русе /1960/ и българ. филология в Соф. ун-т /1967/. През 1972–80 е редактор във в. „Пулс“, 1980–84 – ред. в сп. „Родна реч“, от 1985 е редактор в сп. „Пламък“.
Поезията на П. изразява нравствена съпротива спрямо социалната и духовната ограниченост, в която неговото поколение бе принудено да съзрява. Обект на поетическия размисъл са интимните ценности, които осмислят човешкия живот: домът, децата, любовта, отечеството, приятелството. Худ. изказ се отличава със сърдечност и топлота, придаващи автентичност на лирическия герой. Стихотворенията и кратките поеми са приглушено лирични или овладяно драматични; стихът е пестелив, предметно-метафоричен.

СЪЧ.: Тайна. Стихове. 1979; Страница. Стихотворения. 1984; Сърдечни емисии. Стихове. 1989.

Р. Арнаудова

ПОПÒВ, Йордан Софрониев /5.IV.1941, София/. Завършва българ. филология в Соф. ун-т /1966/. От 1969 работи във в. „Стършел“ – ред., зав. отдел, зам. гл. ред. и гл. ред. /от 1989/.
Първата публикация на П. е фейлетонът „Обръщение“ във в. „Студентска трибуна“ през 1962. От с. г. е редовен сътрудник на в. „Стършел“. Автор на миниатюри, фейлетони, хумористични разкази, повести, пародии, сатир. роман, пътеписи, сценарии. Творбите му са оптимистични, с реалистично-сатирична насоченост към проблемите на „малкия човек“, парадоксите на бита и полит. картина на съвременността. Дребното наглед събитие извежда към обобщения за социално значими факти /сборниците „Слаби лакти“, „Прекрасно време...“/. Непринуден и ведър хуморист на делника, предпочита късите жанрови форми; запазва равновесие между комизма и филос. характеристика. Постига сатирико-комичния ефект не с рязко изобличение, а с притча, лиризъм, ирония, себеирония. В „Ботур – владетелят на Козяк“ загатванията за съвремието са в исторически рамкиран текст – пародия на „тип“ романи за миналото. В пътеписите си П. дири общото в различните в географско и обществено отношение действителности. Негови разкази и фейлетони са преведени на повече от 40 езика: англ., белорус., виетн., грц., дат., естон., инд., исп., ит., кит., кор., латв., литов., нем., фр., хърв., чеш., швед., яп. и др.

СЪЧ.: Тъгата на слона. 1970; Чадата на лукавия. 1972; Лек против меланхолия. 1974; Птичи глътки. Хумористични разкази. 1974; Сините лястовички. Хумористична повест. 1974; Покойникът, комуто предстоеше развод. 1976; Перушината на часовникарите. 1978; Слаби лакти. Хумористични разкази. 1980; Човек на покрива. 1980; Преодоляване на съблазни. Хумористични разкази. 1981; Балсам за наивни очи. 1982; Из живота на пророците. 1982; Един идиот в София. 1983; Преодоление соблазнов. Юмористические рассказы. М., 1984; Свободно, поправи се! Хумористични разкази. 1985; Прекрасно време за подреждане на керемидите. Хумористични разкази. 1985; Landschaft mit Hund. Berlin. 1985; Ботур – владетелят на Козяк. Сатир. роман. 1987; Един гледа сватба... 1989; Обратна захапка. Хумористични разкази. 1989; Виж ми окото. Разкази и пародии. 1990; Деликатна ситуація. Киев. 1990; С ченге, хипопотам и балалайка. 1991.

Д. Димитрова

ПОПÒВ, Стефан Савов /24.I.1906, София – 20.X.1989, Мюнхен/. Учи в нем. католическо у-ще в Русе /1913–16/, завършва гимназия в София /1924/ и право в Соф. ун-т /1930/. През 1917–29 е деен член и председател на Юношеския туристически съюз; ред. на неговите издания „Млад турист“ и „Български турист“. Учредител и предс. на Бълг. алпийски клуб /1929/, гл. ред. на годишниците му. През 1932 основава движението „Млада България“ и редактира /1932–36/ списанието му. Предс. на Междунар. студентска лига за ново устройство на Европа /1933–36/. Гл. ред. /1934–39/ на в. „Утро“; сътрудничи на вестниците „Народ“, „Слово“, „Отечество“, „La Bulgare“ и на сп. „Юридическа мисъл“. Дир. на Германо-бълг. търговска камара в Берлин /1939/, аташе по печата и култ. аташе при Бълг. легация в Берлин /1940–42/, Будапеща /1942–44/, Берн /1944/. След края на II световна война е уволнен, през 1947 му е отнето бълг. гражданство. Частен възпитател на Симеон Борисов Кобург-Готски през 1952–55, гл. ред. на бълг. отдел при Радио „Гласът на Америка“ в Мюнхен /1955–74/. Основател и предс. на Бълг. академично д-во в Германия „Д-р Петър Берон“. През 1979–81 чете лекции в Баварската АН на тема „Сто години свобода“ и „Тринадесет български века“. През 1987 осъществява по радио „Свободна Европа“ серия предавания на тема „Идеята за Европа през вековете“.

С многобройните си публикации в нем. и бълг. печат П. утвърждава възгледа за обединена Европа, бори се срещу забравата на Б-я и за преобразуването ѝ като демократична държава. Худ. му творчество е вдъхновено от пиетет към природата, която стимулира емоционалното извисяване и нравствената еволюция на човешката личност. Филос.-истор. му трудове са своеобразна сплав от анализи и размишления върху историята и политиката на Англия, Франция, Германия, Русия. Книгата му „Безсъници“ е пронизана от носталгична обич към родината; тя е животоописание и филос. размишление на автор със сложен граждански и житейски път.

СЪЧ.: Планини и хора. 1938; Der Wille zum Gestalt. Мюнхен. 1970; Българската идея. Мюнхен. 1981; Краят на всички илюзии. /Европейският културен песимизъм/. 1982; Народ. 1987; Безсъници. 1992.

В. Балевски

ПОПÒВА, Надя Христова /1.VI.1952, София/. Завършва литература в Ин-та за световна литература „М. Горки“ в Москва /1974/. Ред. в Радио София /1974–89/, от 1989 – в сп. „Панорама“. Публикува стихове във вестниците „Пулс“, „Народна младеж“, „Народна култура“, в списанията „Пламък“, „Септември“, „Дружба“ и др.

В поезията на П. се налагат рефлективното осмисляне на явленията и търсенето на истинските им стойности. Преобладават темите за отчуждението, за изкуството и твореца, противопоставящи се на прагматиката в живота; за сложната метаморфоза на чов. отношения, за житейската равносметка. Любовният мотив в стиховете ѝ съчетава примирената болка от разминаването с любимия, с копнежа по взаимност. Превежда от рус. ез. произведения на А. П. Межиров /„Да не заспива съвестта“, 1981/, Ю. Воронов /„Забрава няма“, 1985/, О. Н. Шестински /„В очакване на прилива“, 1986/, М. И. Цветаева, А. А. Вознесенски, Т. Кузовлева, Д. В. Давидов и др. Стихове на П. са преведени на англ., рус. и чеш. език.

СЪЧ.: Линия на живота. Лирика. 1981; Новолуние. Лирика. 1987.

Л. Малинова

ПОПÒВА-МУТÀФОВА, Фани Добрева /3.X.1902, Севлиево – 9.VII.1977, София/. До 12-год. възраст живее в Торино, където баща ѝ завършва генералщабна академия. Тук се заражда любовта ѝ към ит. литература. П.-М. общува с широк кръг ит. писатели и интелектуалци; особено много цени бащата на неореализма Дж. Верга. П.-М. завършва гимназия в София /1922/. През 1922–25 следва в консерваторията в Мюнхен /специалност пиано/, където се запознава с бъдещия си съпруг – писателя Ч. Мутафов. След 1945 т. нар. Народен съд я осъжда на 7 г. затвор „за профашистки идеи“ – обвинена е в користно прокарване на прогермански политика, за уреждане на изложба на герм. книга, за организационната ѝ работа в Европ. писателски съюз; 2 г. е в затвора. Докато падне забраната над романите ѝ, редактира книги, превежда от ит. език.

За пръв път печата през 1924 във „Вестник на жената“. Сътрудничи с психол. разкази на списанията „Българска мисъл“, „Златорог“, „Златоструй“, на вестниците „Литературни новини“, „Стрелец“, „Съдба“ и др. Пише статии за проблемите на модерната жена в сп. „Философски преглед“. Първите ѝ книги с разкази – „Жени“ и „Жената на приятеля ми“, се посрещат възторжено от критици като Ив. Радославов, Вл. Василев, Ас. Златаров и др. В тях авторката постига проникновени наблюдения върху всекидневието на еманципираната жена, които са в унисон с поетичните търсения на Ел. Багряна. П.-М. става особено известна и получава признанието на читателите с истор. си романи и повести, главно с тетралогията „Солунският чудотворец“, „Дъщерята на Калояна“, „Йоан Асен“ и „Последният Асеновец“. Тя е под влияние на романтичния възглед за историята, нейни учители са В. Юго и А. Дюма-

баща. Особено много я интересува психологията на монарха и неговото обкръжение. П.-М. проучва стари хроники и истор. съчинения, преди да пристъпи към работа, умело изгражда характери, винаги остава вярна на истор. истина. Историята звучи като вълшебна приказка, но същевременно подхранва патриотични чувства. Разказът за династията на Асеновци дава възможност да се поставят основни въпроси на нац. развитие: сблъсъкът със западноевроп. цивилизация, търсенето на най-добрите пътища за благоденствието на Б-я. Обвиненията, че писателката се ограничава в тесния кръг на дворцовите интриги, са несъстоятелни, тъй като по този начин тя осмисля механизмите на властта. В биогр. си роман „Доктор Петър Берон“ осветлява поновому живота и делото на учения-енциклопедист. Остават незавършени повестта ѝ за бълг. княгиня и виз. императрица Елена Драгаш и идеен проект за психол. роман „Седемте цвята на любовта“. Сред детските ѝ книги особено близка до светоусещането на малкия читател е повестта „Зарко и хвърчилата“. Романите ѝ „Солунският чудотворец“ и „Дъщерята на Калояна“ са драматизирани. Произведения на П.-М. са преведени на англ., исп., ит., нем., пол., рум., унг., фр., чеш. и др. езици.

СЪЧ.: Жени. 12 разказа. 1927; Жената на приятеля ми. Разкази. 1929; Солунският чудотворец. Ч. 1–2. 1929–30 /1942, 2 попр. изд. 1969, 6 изд. до 1989/; Момина скала. Легенда. 1930; Недялка Стаматова. Повест. 1933 /1942/; Зарко и хвърчилата. Повест за юноши. 1934; Огледало, нимби и цветя. Разкази. 1934; Цар Калоян. Истор. картини. 1934; Велики сенки. Разкази. 1935 /1940, 1943, 1967, 1970/; Дъщерята на Калояна. Роман. 1936 /1942, 1962, 1968, 1981, 1983, 1985, 1989/; Една жена. Разкази. 1936; На кръстопът. Повест. 1937 /1942/; Приказки за Крали Марко. 1937 /1944/; Христо Ботев. Драм. картини. 1937; Цар Иван Асен II. 1937 /1941, 1984, 1986, 1989/; Червената мантия. Разкази. 1937; Ангел Кънчев. Роман. 1938 /1942/; Последният Асеновец. 1939; Боянският майстор. Роман. 1939 /1943, 1989/; Легенди. 1941; Разкази. Т. 1–2. 1941–43; Повести. 1942; Одрин падна! Очерк /в съавт. с Г. Дилчовски/. 1962; Доктор Петър Берон. Биогр. роман. 1972; Верен и безстрашен. Разказ за Ангел Кънчев. 1976; По стръмното, към звездите. Разказ за Петър Берон. 1977; Когато бяха малки. Разкази. 1979; Седмият грях. Легенди. 1981.

Г. Цанков

ПРАВЧÀНОВ, Симеон Кирилов /16.VI.1936, София – 31.VIII.1987, София/. Завършва гимназия в София /1954/ и рус. филология в Ленинградския държ. ун-т /1959/. Учител в София /1959–61/. През 1961–63 е редактор във в. „Учителско дело“, 1963–64 – във в. „Труд“, 1964–66 – във в. „Литературен фронт“. Зав. сектор „Литература“ в К-та за приятелство и култ. връзки с чужбина /1966/ и зав. отдел /1966–68/ в сп. „Обзор“; зам.-дир. и дир. на Бълг. култ. център в Прага /1969–71/; ред. /1968–69/ и зав. отдел /1972–79/ в изд. „Бълг. писател“, зам. гл. ред. /1972–79/ на в. „Антени“. През 1979–87 е на работа в апарата на ЦК на БКП. Като лит. историк и критик П. проявява предпочитание към худ.-докум. повествование. Привличат го бълг. писатели, интелектуалци със самоотвержено гражд. поведение и леви възгледи. В книгите си за Хр. Ясенов, Хр. Смирненски, А. Страшимиров, за съдебните разправи с бълг. лява интелигенция разкрива враждебността на всеки фашизъм към самостоятелното мислене на интелигенцията и духовния суверенитет на личността. Очерците му дават представа за съпротивата на бълг. писатели срещу нац. предходници и следовници на Гьобелс. Издирвайки непознати и малко известни документи за А. Страшимиров, Г. П. Стаматов, Хр. Смирненски, Н. Вапцаров, В. Воденичарски, Цв. Спасов, П. разкрива драмата на свободната мисъл и воля, интелектуалното и физическото насилие в различните му разновидности – от уволнения за идеи и убеждения до съдебен произвол и унижения без съд и присъда. Като лит. историк П. води към извода, че мястото на бълг. словесност е преди всичко място в историята. Лит.-крит. му интереси са насочени и към поезията на В. Ханчев, А. Германов, П. Караангов, към прозата на Г. Караславов и Д. Димов. Автор е на обзорни статии за развитието на съв. литература, поддържа професионални контакти със съв. писатели, артисти, публицисти, педагози; пише очерци за А. Н. Островски и М. Горки. Книгата „Майстора в Народното събрание“ свидетелствува за щателно проучване на протоколите на бълг. парламент. Целта на автора е да посочи универсалното значение, което има анализът на парламента, направен още в нач. на века от парламентарния оратор и полемист Г. Кирков. П. показва как един социалдемократ, възпитан във Виена, се бори в бълг. парламент за демокрация, основана върху развито гражд. съзнание, култура, чувство за социална справедливост и отговорност, себеизява на творческия Аз на личността. Публицистиката на П. засяга главно култ., педагог. и гражд. въпроси.

СЪЧ.: През прозореца на вагона. Разкази. 1965; Автор и герои. 1966; За да останеш. Лит.-крит. етюди, портрети, статии. 1970; Веселин Ханчев. 1971; Едно последно лято. Христо Смирненски – етюди за неговия живот и творчество. 1972; Път размирнометежен. Книга за съдбата и творчеството на Хр. Ясенов. 1974; Неуморимият обвинител /А. Страшимиров/. 1975; Обвинители и обвиняеми. Български писатели срещу полицията, буржоазния съд и реакцията. 1977 /2 доп. изд. 1983/; Евангелие на ненавистта. По страниците на романа „Хоро“. 1978;

Майстора в Народното събрание. 1980 /1987/; Неуморимият обвинител. Път размирнометежен. 1986; Ще остане песента. 1988.

П. Тотев

ПРÒДЕВ, Стефан Иванов /15.IX.1927, София/. Завършва гимназия в София /1946/. Като ученик участвува в антифашистката съпротива. Чл. на ред. колегия /1945–46/ на в. „Средношколско единство". През 1954–56 е редактор във в. „Народна младеж", 1957–59 – в отд. „Култура" на в. „Отечествен фронт", 1959–61 – в сп. „Септември", 1961–64 – в отд. „Публицистика" на в. „Литературни новини" /един от основателите на вестника/, 1965 – в сп. „Българска музика". Гл. ред.: през 1965–79 – на изданията на БТА „ЛИК" и „Паралели", 1979–83 – на сп. „София", 1984–88, 1990 – на в. „Народна кулутра", от 1989 – на в. „Работническо дело" /от 1990 – „Дума"/. Предс. на СБЖ /1990/. Нар. представител в VII ВНС /1990/ и в XXXVI НС /от 1991/.

За пръв път печата през 1942 във в. „Железничарски подем". Продуктивен публицист, автор на статии, есета, репортажи, очерци, лит.-крит. рецензии, излезли в лит. и пер. печат. Основен жанр в творчеството на П. е есето. Подчертаната склонност на автора към синтетично осмисляне на фактите и явленията, ярко изявеният нравствено-полит. патос, способността да съчетава белетристика с публицистика, точната и ясна фраза са характерни за публиц. му материали. Те са тематично свързани с големи световни събития и личности /„Революцията", „Баладата", „Симфонията", „Автопортретът" и др./, с възлови моменти от бълг. история. Посветени са на актуални съвр. проблеми и явления /кн. „Отблясъци", „Редове", „Есета", „Живи теми" и др./. П. е автор на романизована биография на Фр. Енгелс /„Фред или пролетта"/. От нач. на 70-те г. в творчеството му присъствува темата за амер. война във Виетнам. Впечатленията си от неколкократните пътувания като спец. кореспондент на БТА П. предава в пътеписите „Виетнам или страданието" и „Известният град Виентян", събрани в кн. „Пътеписи". С докум. точност и гражд. темперамент рисува нещастието на страната, преживяваща ужаса на войната. Към същата тема се връща отново в сб. новели „Пътуване към пижамата". В худ.-докум. форма разказва за хора и събития, с които случаят и войната са го срещнали. Журналистическата страст и гражд. прямота на П. се проявяват и в редакторските колонки /водени от него/ във вестниците „Работническо дело", „Народна култура" и „Дума". Обикновено те са посветени на злободневни полит. и култ. теми, в поставянето и интерпретирането на които авторът твърдо отстоява своите идейно-полит. убеждения и пристрастия. Книгата на П. „Фред или пролетта" е преведена на арм., виетн., кирг., кит., рус. и укр. език.

СЪЧ.: „Работнически вестник" – разобличител на милитаризма и царската военщина. 1900–1912. 1953; Паралели. Публицистика. 1962; Фред или пролетта. Романизована биогр. 1963 /1965, 1970, 1977, 1984/; Отблясъци. Публицистика. 1968; Редове. Есета. 1971; Пътеписи. 1973; Червеното чудо. Есета за революцията. 1974 /1975/; С обич и гняв. Избр. есета, памфлети и пътеписи. 1977; Живи теми. Публицистика. 1978; Мозайка. Есета и профили. 1980; Пътуване към пижамата. Новели. 1982; Раждането на шедьоврите. 1983; Имало едно момче... 1986; Разказът на палача. Есета. 1987; Фо и ероика. Новели. 1987; В края на 80-те. Публицистика. 1990.

Ю. Обретенова

ПРОТОХРÌСТОВА, Клео Стефанова /7.VII.1950, София/. Завършва гимназия в Пловдив /1969/ и бълг. филология в Соф. ун-т /1973/. Асистент по антична и западноевроп. литература в Пловдивдския ун-т /от 1974/. Води спецкурс по проблемите на атическата трагедия /от 1988/. Защитава канд. дисертация на тема „Пародийното в английския роман от средата на XVIII век /Фийлдинг и Стърн/" /1983/. Специализира в Гърция /1987–88/. Лектор по бълг. език и литература в Сиатъл /САЩ/ /1991–92/. Автор на студии и статии по проблеми на лит. история и теория и на предговори към издания на англоезични писатели. Проявява специален интерес към въпросите на поетиката, междутекстовостта и титрологията в областта на западноевроп. и бълг. литература. Участвува в конференции и школи по проблемите на историческата поетика.

СЪЧ.: Несъвършени изречения. 1990; Благозвучието на дисонанса. Опити върху междутекстовостта. 1992.

М. Дачев

ПЪНДЕВ, Васил Маринов /8.IX.1892, Дупница – 4.III.1930, София/. Израства в семейство на литератор. Баща му Марин Пундев е учител, директор на Солунската девическа бълг. гимназия, издава учебници, редактира списанията „Просвета", „Нашето училище" и „Училище". П. завършва гимназия в София /1908/ и слав. филология в Истор.-филол. ф-т на Соф. ун-т /1913/. По време на Балканската война, като студент, е четник в Македония /в четата на Хр. Силянов/ и доброволец в Македоно-Одринското опълчение. След войните е учител в I мъжка гимназия в София. Редактира вестниците „Свободна реч", „Македония" и „Вардар". Публикува във в. „Литературен глас" и в списанията „Българска мисъл", „Златорог" и др. Използува псевд. Чакрè – име на легендарен ма-

кедонски войвода. Член на Дружеството на бълг. журналисти, на СБП, на ПЕН-клуба. Убит от политическите си противници на софийска улица.

Ерудиран и разностранен лит. историк и критик с широк спектър на творчески интереси и изследвания. Проучва бълг. литература от Възраждането и следосвобожденския период, както и върховите прояви на символизма. Вниманието му привличат първите стихотворци, гръцко-бълг. лит. връзки, периодичният печат преди Освобождението, делото на Д. Чинтулов, К. Огнянович, Т. Траянов, Н. Лилиев, Ив. Вазов, К. Христов и др. Прави първия превод на лавровенчаната поема на Гр. Пърличев „Сердарят“, издава съчиненията му /1930/. Пре-вежда творби от рус. и западноевроп. класици.

СЪЧ.: Характеристики. 1914; Добри Чинтулов. 192 Боян Магьосникът. 1923; Периодически печат пред Освобождението. I. Списания. 1927; II. Вестници. 193 Гръцко-български литературни сравнения. 1929; Днеш-ната българска лирика. 1929; След злодейството. Шест месеца от убийството на Александър Протогеров. 192 /1991/; Първи стихотворци. 1939; Рибният буквар. 194

К. Топалов

Р

РАДЕВ, Иван Николов /26.II.1943, с. Гороцвет, Разгр. област/. Завършва гимназия в Разград /1962/ и бълг. филология във Великотърн. ун-т /1968/. Работи в отдел „Изкуство и култура“ към Окр. к-т на ДКМС в Разград /1968-69/. Аспирант във Великотърн. ун-т, където защитава канд. дисертация на тема „Боян Пенев и проблемите на възрожденската литература“ /1973/. Асистент по история на новата бълг. литература /1973/, доц. /1977/, проф. /1991/ във Великотърн. ун-т. През 1990 защитава докт. дисертация на тема „Българската възрожденска литература до 40-те години на XIX в. Нравствено-етични аспекти, еволюция на връзката 'етическо – естетическо'“. Ръководител на Катедрата по история на бълг. литература във Великотърн. ун-т; чете курс лекции по бълг. възрожд. литература /от 1982/.

Дебютира със статии и студии по нова бълг. литература /„Творчеството на Г. Караславов в оценката на литературната критика от средата на 40-те години“. – В: Георги Караславов. Изследвания, посветени на 70-годишнината му. 1976; „Историческата трилогия на Л. Каравелов и началото на българския роман“. – В: Проблеми на новата българска литература. 1978, и др./. Основните научни интереси на Р. са в областта на Бълг. възраждане, историята на лит. наука и критика, следосвобожденската литература, връзките между бълг. и слав. литератури. Проучва творчеството на Софроний Врачански, Л. Каравелов, Бачо Киро Петров, Ст. Стамболов, Ил. Блъсков, Б. Пенев, П. П. Славейков, Вл. Василев /„Етюд върху творчеството на Пенчо Славейков: Достоянията на епика. От 'Момини сълзи' до 'Сън за щастие'“. – Трудове на ВТУ. Т. 12, 13; „Боян Пенев и Йован Скерлич“. – Лит. мисъл, 1982, № 4; „Л. Каравелов и общуването му с творчеството на Тургенев“. – Лит. мисъл, 1986, № 1; „Вл. Василев – начало на литературнокритическата му дейност“. – Алм. Море, 1986, № 1; „Паратекстуални аспекти на изява и диалог с читателя“. – Лит. мисъл, 1989, № 4, и др./. В монографичния си труд „Боян Пенев“ Р. изследва сложния идеен и творчески свят, проблеми на еволюцията и методологията на големия бълг. лит. историк, критик, естет, професор по бълг. и слав. литератури. Има публикации и по проблеми на съвр. бълг. литература, за худ. дело на В. Попов, А. Дончев, Г. Стоев, Е. Евтимов и др. Съст. на изд. със съчинения на Б. Пенев: „Изкуството е наша памет“. 1978; „Студии, статии и есета“. /Библ. „Български критици“ при изд. „Бълг. писател“/. 1985; на Ил. Блъсков: „Повествования за възрожденското време“. 1984; на В. Друмев /Библ. за ученика/. 1987; „Български молитвеник“. 1990; „Софроний Врачански. Съчинения. В 2 тома“ /в съавт./. 1989–92.

СЪЧ.: Боян Пенев. Монография. 1976; Българската възрожденска литература. 1980 /2 доп. изд. 1988/; С белега на времето. 1980; Българската възрожденска литература до 40-те години на XIX век. 1982; Софроний Врачански. Личност и творческо дело. 1983; Предходници и съвременници. 1984; Столица на оцелелите. 1984; Нравственият патос на ранновъзрожденската ни литература. 1987; Белочерковският апостол. 1987; Критическа вечерня. Статии. 1990; Български авантюристи. Ч. 1. 1991; Библията и българската литература. Пътеводител. 1991.

Н. Аретов

РАДЕВ, Милчо Янков /4.IV.1925, Дупница/. Завършва гимназия в София /1944/ и медицина във ВМИ, София /1955/. Лекар в Профсъюза на миньорите /1955–58/, във фабрика „Емил Марков“ /1959–60/. Ред. /1962/ в сп. „Здраве“. Чл. на ред. колегия и зав. отдел „Изкуство“ /1964–70/ във в. „Литературен фронт“. Гл. ред. в Студията за игрални филми на Бълг. кинематография /1970–73/, ред. /от 1973/ и зав. ред. /1975–78/ в изд. „Бълг. писател“. Чл. на ред. колегия и зав. отд. „Проза“ /1978–88/ на сп. „Съвременник“.

За пръв път Р. публикува разказ през 1954 във в. „Вечерни новини“. Печата разкази, новели, повести, статии, есета по социалнопсихол. проблеми в списанията „Септември“, „Съвременник“, „Антени“ и др., във вестниците „Литературен фронт“, „Свободен народ“, „Култура“, „Литературен форум“, „1000 дни“, „Демокрация“. Автор с категорично изразено предпочитание към съвр. градска проблематика, с траен интерес към душевността, светоотношението, човешките и професионалните равносметки, ценностните ориентири и раздвоеното самосъзнание на урбанизирания човек. Използува кратките белетристични жанрови форми с разколебано сюжетостроене и фабулиране, с превес на вътрешния монолог, фрагментарната ретроспекция и психол. скиз. В центъра на авторовото внимание е темата за любовта като съществена екзистенциална необходимост и проява на човека, която в условията на традиционни условности и предразсъдъци, на отчуждение или девалвация на морални стойности се изживява често като среща-разминаване между различно устроени индивиди, оставяща усещане за тотална самотност и неадекватност на човешките отношения. Функционални за привидно непретенциозния психологизъм /съзнателно следван от автора/ се

оказват моноперсонажното повествуване, камерното осветляване на емоционалния и чувствения свят на героите, в който миналото властвува над настоящето и оставя незаличими следи върху характера, поведението и самопреценката. Продуктивно през последните години е автобиогр.-спомененото начало /повестта „Моята част от тебе“. – Съвременник, 1988, № 1, есетата в пер. печат/, което утвърждава Р. като познавач и своеобразен летописец на столичния град, на неговата атмосфера, колоритни образи и места от различни десетилетия. Р. проявява афинитет към лаконичната фраза, усет за всекидневната разговорна лексика и жаргон, навлезли в езика на днешния градски човек. По повестта „По тротоара“ създава радиопиеса и сценарий за игрален филм /1965/; автор е на радиопиесата „Снимка в рамка“, излъчена по Радио Прага /1984, 1987/ и Бълг. радио /1986, 1987/. Книги на Р. са преведени на пол., рум., рус., словаш., чеш.; отделни произведения – на англ., сърбохърв., унг. и тур. език.

СЪЧ.: По тротоара. Повест. 1960 /1963, 1973, 1975, 1984/; Събота вечер. Роман. 1966 /1975, 1981/; Улица „Шипка“. Разкази. 1968; Вчера отново. Роман. 1974; По тротоара. Повест. Събота вечер. Роман. Избр. произведения. 1975; Скици с молив. Разкази и есета. 1976; Снимка в рамка. Повест. 1978 /под общо загл. „Събота вечер“ – 1981/; Верига или... паяжина. Повест. 1979; На третия етаж, на последния. Повест. 1983; Далечните прозорци на улица „Луи Леже“. Разкази. 1986; Разумната Моника. Разкази. 1989.

М. Шишкова

РАДЕВ, Симеон Трайчев /19.I.1879, Ресен, Македония – 15.II.1967, София/. Учи в Ресен, Охрид, Битоля, завършва лицея „Галата сарай“ в Цариград /1898/, където изучава фр. език, клас. и фр. литература. Завършва право в Женева /1902/. Чл. на ВМОРО от 1895. Прякото му участие в макед. движение се прекратява след разгрома на Илинденско-Преображенското въстание /1903/. Сближава се с дейци на Нац.-либералната партия на стамболовистите /крило Н. Генадиев/, разработва програмата ѝ, кандидатира се за депутат без успех. Участвува в Балк. и в началото на Междусъюзническата война. През 1913 е член на бълг. делегация за сключване на мирния договор в Букурещ. Пълномощен м-р в Букурещ /1913–16/, Берн /1916–17/, Хага /1920–21/, Анкара /1923–25/, Вашингтон /1925–33/, Лондон /1935–38/ и Брюксел /1938–40/. До 9 септ. 1944 е пълномощен министър на разположение в София, след тази дата е уволнен, по-късно пенсиониран. Забранява му се достъп до печата и каквато и да е обществ. или полит. дейност. Живее в мизерия, но усилено работи над историографски трудове и спомени. Част от ръкописите му са откупени на нищожна цена от БАН, но не са публикувани. Едва в последните години на живота си има възможност да печата. Първите авторски опити на Р. са във връзка с борбите на Македон. край за освобождение от турско робство. Като студент сътрудничи на швейцарския печат със статии за положението на населението в родния му край, оставен от Берлинския договор /1878/ в пределите на Осм. империя; в Женева издава двуседмичен лист на македон. революционери на фр. ез. – „L'Effort“ /1900/, в Париж – „Le Mouvement Macédonien“ /1902/. Кореспондент на соф. всекидневник „Вечерна поща“, негов съред. /от 1903/ и гл. ред. /1905-09/. Съред. /от 1906/ и гл. ред. /от 1909/ на сп. „Художник“. Основател и директор-стопанин /1911–12/ на всекидневника „Воля“. Р. е разностранна и високообразована личност, която оставя следи в няколко области на бълг. култура и в обществ. живот. Той е публицист, лит. и худ. критик, историограф, мемоарист, политик, дипломат. Владее основните европ. езици. Приятелствата и познанствата го свързват с мнозина видни общественици, дипломати и хора на изкуството в Б-я и в чужбина. През 1902–12 развива активна публиц. дейност /ок. 1400 загл./ – коментари,беседи, памфлети, интервюта, очерци за личности от цял свят, репортажи за събития в Б-я и в чужбина и др. Публиц. му произведения засягат вътрешната политика на Б-я /парламентарен живот, конституционни въпроси, полит. борби, социални проблеми, икономика, банково дело, култура, образование и др./, македон. въпрос и неговите междунар. аспекти, външната политика на Б-я, полит. и култ. живот в чужбина, световната политика, социалното устройство, междунар. икон. отношения и др. Голяма част от тях се отличават с лит. достойнства и не са загубили своето значение, защото представят пъстрата и динамична картина на живота от I десетилетие на XX в. Р. е автор на лит.-крит. статии, театр. отзиви, беседи за художници и за изложби. Критическите му принципи се изграждат под влияние на представителите на импресионизма. Проявява се като борец срещу естетическия догматизъм, срещу „схоластическото иго на д-р Кръстев“; законодател за него е вкусът. Р. утвърждава творчеството на писатели като З. Стоянов, Ив. Вазов, Елин Пелин, Г. П. Стаматов и др. Основна творба на Р. е докум.-истор. хроника „Строителите на съвременна България“ – крупно произведение едновременно на бълг. историография и на бълг. литература. Тя представя създаването на новата бълг. държава след Освобождението /1878/, изработването на Търновската конституция, формирането на партии, полит. борби в страната през I десетилетие свободен живот, влиянието на Ве-

ликите сили, пристигането на първия бълг. княз Александър I Батенберг, неговата детронация и усилията на Ст. Стамболов да опази независимостта на бълг. държава. Пресъздадени са обществ. настроения, профилите на главните дейци, обрисувани са с напрежение сблъсъците между отделните течения. Р. проявява видима симпатия към дейците на либералната групировка, но фактите в творбата са богато документирани и представени обективно с истор. отговорност. Авторът е използувал всички достъпни за него архивни източници, разпитал е основните действуващи лица, проучил е пер. печат и успява да постигне релефност на изображението. Неговата творба е настолна книга за няколко поколения българи. Тя е продължение на летописната традиция, положена от З. Стоянов, а същевременно използува и богатия опит на фр. историография от XIX в.

През периода, когато е пълномощен министър, творческата продуктивност на Р. спада рязко. Писателските и публиц. му импулси се събуждат през кратките пребивавания в родината. След напускането на дипломатическия пост в Берн той написва на фр. ез. книгата „Македония и Българското възраждане през XIX в." – пръв опит за системно разглеждане на личностите и събитията от тази епоха. Проследени са етапите на борбата срещу елинизацията в главните центрове и усилията на макед. българи за създаване на просветни огнища, участието им в установяването на самостоятелна бълг. Екзархия. Очерците за видни обществ. и култ. дейци от Македонския край съдържат приносни елементи. През 1933–35 и 1940–43 Р. активно сътрудничи с историографски очерци, статии по обществ. и култ. въпроси на в. „Зора", редактиран от приятеля му Д. Крапчев. През последните 2 десетилетия от живота си Р. пише историографски трудове и мемоари, които обхващат събития от средата на 90-те г. на XIX в. докъм 1918. Поголямата част от тях все още се пазят в ръкопис. В неиздадените си съчинения, сътворени при тежките условия на недоимък и цензура, Р. разглежда политиката на правителството на д-р К. Стоилов и следващите кабинети до средата на I десетилетие на XX в. Изключително богатство, недостъпно за публиката вече половин век, представляват спомените на Р. Те разказват за неговото участие в макед. борби за нац. освобождение, за месеците в Макед. край след младотур. преврат, за преговорите в Букурещ през 1913, за сключването на Солунското примирие през 1918 и др. Особено ценни са спомените за личности, с които авторът е общувал, за атмосферата в Женева през студентските му години, за култ. средища в София от нач. на XX в. Сб. „Погледи върху литературата и изкуството и лични спомени" включва част от крит. му произведения и фрагменти от спомени за писатели, артисти и общественици. В кн. „Ранни спомени" разказва за своето детство и за ученическите си години. Кн. „Конференцията в Букурещ и Букурещкият мир от 1913 г." е малка част от неговите мемоари, но свидетелствува за високата докум. и лит. стойност на творбите му. Р. е един от майсторите на бълг. докум. проза, познавач на нар. психология и на родната история, един от най-големите бълг. публицисти. Мястото му в нац. литература и историография още не е оценено по достойнство. Той е сред създателите на бълг. проза наред със З. Стоянов, Ив. Вазов, Елин Пелин, Й. Йовков, К. Константинов. Псевд.: С. Ведар, Велко, Б. Гурин, С. Нежданов, Революционер, В. Шариваров, Шариваров, А. В., Paul Christian, B. Gourine, Kim Bilir, Kim Bylir, Snobinette, Vedar.

СЪЧ.: Д-р Кръстев като литературен критик. 1907; Строителите на съвременна България. Т. 1–2. 1910–11 /т. 1 – 1911; т. 1–2 – 1973, 1990/; Начала на Народнолиберална партия. 1911; La Macédoine et La Renaissance bulgare au XIX siècle. 1918 /2 изд. на бълг. ез. Македония и Българското възраждане през XIX в. Ч. 1–3. 1927–28, 1943/; La Question Bulgare et les Etats Balkaniques /в съавт. с Никола Милев/. 1919; Погледи върху литературата и изкуството и лични спомени. 1965; Ранни спомени. 1967 /1969/; Конференцията в Букурещ и Букурещкият мир от 1913. 1992.

Й. Василев

15.II.1996

РАДЕВСКИ, Христо Василев /10.X.1903, с. Белиш, Лов. област/. Завършва средно образование в Ловеч /1922/, следва романска филология в Соф. ун-т /1924–25/. Изявен деец на ком. и антифашистки печат от 30-те и 40-те г. От 1925 е помощник на Д. Полянов в издаването на сп. „Наковалня". Участвува в редактирането на вестниците „Новини", „РЛФ" /един от основателите, гл. ред. на вестника/, на списанията „Звезда", „Жупел". След 1944 е редактор на култ. отдел на в. „Работническо дело" /1944/, гл. ред. /1945/ на в. „Литературен фронт", гл. ред. /1958–63/ на сп. „Септември". Култ. съветник в Бълг. посолство в Москва /1945–48/, гл. секр. на СБП /1949–58/. Чл. на ЦК на БКП /1958–62/. Нар. представител във II, III и VII НС.

За пръв път публикува стихотворение през 1924 в сп. „Звънар". Изявява се като поет, публицист, хуморист, преводач. Участвува в идейно-естетическите търсения на пролетарския лит. фронт. Първите му творби се определят от разбирането за класовия характер на изкуството и литературата, за гражд. дълг на писателя. В тях присъствува мотивът за родното село, за земята, за селския труд. Жив е споменът за Септ. въстание от 1923, за жертвите. В град. среда Р. се насочва към пре-

създаване на живота и духовния свят на работническата класа. Първата му стихосб. „Към партията“ /1932/ бележи етап в развитието на бълг. лява поезия. След Хр. Смирненски Р. продължава интереса към човека – носител на новите идеи на времето, човека – творец на историята. Характерни за лирич. герой на Р. са класовата му определеност, безкомпромисната партийна позиция, пренебрегването на индивидуалния „аз“ в името на колектива. Той става синоним на комуниста в бълг. литература от 30-те г. Поетът защитава патосно достойнствата на своя лирич. герой и идеята за справедлива промяна на обществ. ред. В покъсната си лирика Р. постига сливане на интимно-изповедното с гражд. начало. Стиховете му добиват психол. дълбочина, поезията му се обогатява с нови мотиви, разширяват се мисловният и емоционалният ѝ обсег. Лирич. герой навлиза в драматични ситуации, еволюира сложно, конфронтира се с тях и ги осмисля съкровено. След 1944 лириката на Р. се насища с нова и разнообразна проблематика. Излязлата през 1963 сбирка „Небето е близо“ отразява настъпилите промени в живота на родината. Кн. „Разокована страна“ и „Хора“ включват стихове с ярка полит. публицистичност наред с творби, отзвук на интимни преживявания и внимателни вглеждания в настроенията на съвременника. Все по-настойчиво се налага темата за природата. Стихосб. „Премъдрата книга“ отразява възторга пред красотите на Б-я, пресъздава вълнения от общуването с планината и морето, с дърветата и заснежените поля. Пейзажността е придружена от размисъл и съзерцание, от загриженост за съдбата на човека в сложните му взаимоотношения с природата. Поетическата реакция е белязана от житейски опит и мъдрост. Важен дял в творчеството на Р. заемат хумористично-сатир. му произведения. Участието си в пролетарския хумористичен печат поетът смята за повеля на полит. момент и истор. време. Създава актуални творби, полит. целенасочени, остро изобличителни. В тях осмива фашистката полиция, буржоазния печат, недъзите на държавния ред, видени през очите на автор с категорично изразени леви позиции. Пише хумористични разкази, стихове, фейлетони, басни. Сатиричната му дарба се разгръща особено активно през 40-те и 50-те г. Книгите с басни и сатири бичуват бюрокрацията, егоизма, хамелеонството и др. недъзи на обществ. бит. Сатиричните стихотворения на Р. са от два типа: напомнят стихотворни фейлетони, предизвикани от конкретни случки и лица, или засягат трайни белези на човешкия характер, мислене и поведение. Автор е и на популярни поемки и стихове за деца. Проявява усет към забавното и поучителното, намира верния тон за общуване с малкия читател. Публиц. и лит.-крит. статии на Р. се отличават с открито поставяне на остри проблеми, с познаване на творчеството на поети от различни поколения. Кн. „Слово за поетите“ и „Битки за утре“ го изтъкват като публицист със своя позиция. Двата тома със спомени за съратници „Живи като живите“ пресъздават важни събития от миналото /20-те и 30-те г./, както и образите на някои от най-своеобразните бълг. писатели, художници и музиканти от периода след 1944. В мемоарните си очерци Р. съчетава фактологията, мемоаристиката с размисъла – преоценка и равносметка. Има заслуги като преводач и популяризатор на рус. и съв. литература в Б-я. Неговата „Антология на съвременната руска поезия“ /1938/ за пръв път дава представа на бълг. читател за творчеството на съв. поети. Р. превежда „Борис Годунов“ и „Цигани“ от А. С. Пушкин, „Демон“ от М. Ю. Лермонтов, „Мъртви души“, „Тарас Булба“, „Сорочински панаир“, „Женитба“ от Н. В. Гогол, „Осемнадесета година“ от Ал. Н. Толстой, много книги от С. Я. Маршак и др. Ред. на библ. „Съветски поети“, издавана от изд. „Народна култура“, от която излизат над 100 книги. Под ред. на Р. излизат „Избрани произведения“ /1946/ от Н. Вапцаров, произведения на Хр. Смирненски, Н. Фурнаджиев и др. Псевд.: В. Бедов, Гражданин, Жандар, Жупел, Избирател, Наблюдател, Оптимист, Пародист, Сиромах, Пешеходов, Пламенов, Владимир Пламенов, Ротфронт, Свидетел, Боян Стременов, Елена Странджева и др. Произведения на Р. са превеждани на пол., рум., рус. и укр. език.

СЪЧ.: Към партията. Стихове. 1932; Ние сме правова страна. Стихове. 1933; Пулс. Стихове. 1933 /1945/; Събко-Зъбко. 1938; Фокусите на Ян Бибиян. Книга за чудесата. 1938; Наопъки. Стихове за деца. 1943; Мечтател. Стихове за юноши. 1944; Въздух не достигаше. Стихове. 1945; Уважаемите. Басни. 1947; Избрани стихотворения. 1949; Басни. 1950 /1951, 1953, 1956/; Смелчаци. Избр. стихотворения за деца и юноши. 1951 /1960/; Избрани стихотворения. 1954; Избрани произведения в три книги. Лирика. Сатира. Фейлетони. 1956–57; Те още живеят. Сатир. стихотворения. 1959; Извоювана родина. Избр. стихотворения. 1961; Сатира. 1961; 100 басни. 1961; Китна родина. Стихотворения.1962; Небето е близко. Стихотворения. 1963; Избрани стихотворения. 1964; Страшният разбойник. Поема за деца. 1964; Стана весело. Стихотворения за деца. 1965; Стихотворения. /Библ. за ученика/. 1965 /12 изд./; Не е верно ли? Сатира. 1966; Разокована страна. Стихотворения.1966; Весела книжка. Стихове за деца. 1967; Дванадесетте братя. Книжка-календарче. 1969; Живи като живите. Спомени. Кн. 1–2. 1970–72; От тука почва обичта. Стихотворения за деца. 1970; Слово за поетите. 1970; Хора. Стихове. 1970; Премъдрата книга. Стихотворения. 1971; Стихотворения. 1971; Хубав ден. Избр. стихотворения. 1972; Лирика.

Избр. стихотворения.1973; Одумки. Стихотворения за деца. 1975; Сатира. Избр. стихотворения. 1975; Въдичари. Разказ в стихове. 1976 /1983/; Избрани преводи. 1977; Стихотворения за деца. 1977; Избрано. Стихотворения. 1978; Битки за утре. Избр. лит. статии и портрети. 1979; Гледец. Стихотворения. 1980; Лиричен бележник. Стихове. 1981; Избрани творби. Лирика. 1983; Лирика II. 1983; Сатира. 1983; Стихотворения за деца. 1983; Избрани стихотворения. 1983; Нашата рамайка. Стихове. 1985; Стихотворения. 1986; Весели приятели. Стихове за деца. 1986; Времето е проверка. 1987; Трудна пролет. Стихотворения. 1988; Човешкият дълг. Статии и есета. 1988; Невероятно, но... факт. Стихотворения. 1990.

ЛИТ.: В а с и л е в, М. Христо Радевски. Очерк. 1982; Ж е ч е в, Т. Христо Радевски. Творчески портрет. 1983.

К. Янева

РАДЙНСКА, Валентина Димитрова /11.IX.1951, Сливен/. Завършва гимназия в Сливен /1969/. Следва бълг. филология в Соф. ун-т /1969–71/. Завършва лит. ин-т „М. Горки“ в Москва /1976/. През 1978–79 сътрудничи на ред. на в. „Народна младеж“. От 1979 е редактор в Студия за игрални филми „Бояна“. Поезията на Р. притежава онова вътрешно съсредоточаване, което изисква смело конфронтиране на самосъзнанието и рефлексите на лирич. герой с конфликтите на действителността. Авторката търси и опитва да защити правото на личността на свобода и независимост от догмите на тоталитарното време. В поетическия изказ доминира усетът за драматичното, контрапунктиран от интелектуално интензифицираното съзнание. Р. дири връзките между епохите в постоянен диалог с образци на изкуството, от които черпи сили да опонира срещу въздействието на социалната проблематика. В най-новите си стихове експериментира с изказните форми, отговарящи на създаващите се нови междуличностни и човешки отношения; енергията на словото поражда нови интелектуално-поетични конструкции. Страстното търсене на истината, на нов език за новото време е в драматично единство с усета за загадъчността на съществуването, със съзнанието за противоречията между света на реалното и света на изкуството.

В превод на Р. са излезли „Тихата Ема“ от Б. Золотарьов, „Предвестникът“ от В. Осипов, стихове и проза на М. Цветаева, стихове на А. Ахматова в „Избрани творби“ в 2 т. /1990/, стихове на Б. Ахмадулина, Юнна Мориц, Силва Капутикян и др. Стихове на Р. са превеждани на англ., белорус. исп., нем., пол., рус., сърбохърв., унг., чеш. и др. езици.

СЪЧ.: Към мен върви човек. 1977; Нощна книга. Стихове. 1983; Не. Стихотворения. 1989; Чистилище. Стихове. 1992.

Р. Арнаудова

РАДЙЧКОВ, Йордан Димитров /24.X.1929, с. Калиманица, Михайловгр. област, дн. изселено/. Завършва гимназия в Берковица /1947/. Заболяване от туберкулоза налага неколкогод. период на лечение и възстановяване /в санаториум в с. Искрец, Соф. област, и в родното му село/. Кореспондент /1951/ и ред. /1952–54/ на в. „Народна младеж“, през 1954–60 е редактор във в. „Вечерни новини“, 1960–62 – в Сценарната комисия при Бълг. кинематография, 1962–69 – ред. и чл. на ред. колегия на в. „Литературен фронт“. Съветник в Съвета за развитие на дух. ценности на обществото към Държ. съвет /1973–86/, зам.-предс. на СБП /1986–89/.

Р. започва лит. си дейност с импресии, които публикува във в. „Народна младеж“ през 1949–51. Печата очерци и разкази във вестниците „Вечерни новини“ и „Литературен фронт“, а първият му сб. разкази „Сърцето бие за хората“ излиза през 1959. В сб. с разкази „Прости ръце“, „Обърнато небе“, „Планинско цвете“, „Шарена черга“ и „Горещо пладне“ Р. до голяма степен запазва емоционалността, характерна за първите му публикации. Но в тази част от творчеството му личи и стремежът към постепенно ограничаване на лирико-романтичното; все повече се налага обликът на повествовател, чието въображение и склонност към екзалтация съзнателно се неутрализират. С това се очертава началната насока в развитието на автора – към стабилизиране на традиционните изразни средства и подчиняването им на тематизма и актуализма на бълг. литература от края на 50-те г. Същевременно още в ранния си период Р. сам разколебава тази насока, създавайки първото, най-ниското равнище на напрежение между традиционни и нови похвати, характерно за цялостното му творчество. На този етап в основата на противопоставянето на конвенционалното в бълг. проза е стремежът на Р. да представи по-цялостно и с повече съпричастие противоречивата същност на бълг. селянин чрез съчетаване на лирично-психологическото с насмешката и с иронично-анекдотичното. Сб. разкази „Свирепо настроение“ създава прецедент в бълг. литература преди всичко с неепичното повествователно поведение на автора. Загатнатата в ранния период склонност към отклонения от каноните на жанра придобива системен характер: постъпателността на разказа непрекъснато се нарушава, верижната последователност на събитията отсъствува, повествователният център е разколебан, като понякога се стига до пълното му загубване или до пародиране на сюжетно-фабулни ходове. Изобилствуват асоциативните отклонения; повторителността се осъществява на всички равнища на повествованието. Езикът се характеризира със сти-

лово смешение и самобитна метафоричност. Новите худ. похвати се използуват пълноценно преди всичко благодарение на двойствената позиция на автора. От една страна, той гледа на средата, от която произлиза, с очите на наблюдател, който има съзнанието за принадлежността си към нея, но успява да спази необходимата дистанция, за да я прецени трезво, от друга, въпреки социалнопсихол. трансформации, претърпени в новата, град. среда, неговото съзнание не ѝ е напълно подчинено – т. е. необходимата дистанция отново е налице. Близък едновременно и на традиционния селски бит, и на съвр. град. живот, Р. отстоява и своята независимост от тях – позиция, която се оказва ключова при худ. им сблъсък в сб. „Свирепо настроение“. Основната тема и в следващите книги остава съдбата на съвременника в разместващите се истор. и социални пластове. Сблъсъкът между консерватизма на бълг. село и модерния живот в разказите на Р. от 60-те и 70-те г. е представен предимно със средствата на гротеската и пародията /сб. „Водолей“, „Плява и зърно“, „Как така?“/. Същевременно с разширяването и обогатяването на тематиката и проблематиката авторът се насочва и към други жанрове, като установява своеобразен баланс между новите си похвати и традиционното повествуване. Така в новелите си осъществява интересна интерпретация на проблема за самотата и преодоляването ѝ чрез сближаването между човека и природата /„Козел“, „Дървената кука“/; за отчуждението между хората, довеждащо ги до житейски абсурди, за неизчерпаемата човешка любознателност /„Козята брада“, „Заекът“/; за необходимото зачитане на природните закони и сблъсъка на исторически неизбежното със старото, което обаче не е изцяло обречено, а стойностно, жизнеспособно, можещо да се приспособи /сб. „Спомени за коне“/. В стремежа си към максимално разкриване на сложността на съвр. проблеми и представянето им от повече гледни точки Р. непрекъснато търси форми с подчертано предпочитание към отворените сюжети. Циклизираното повествуване му дава възможността да продължава, макар и в някои случаи условно, изчерпаните на пръв поглед сюжетни линии чрез прехвърляне на познати герои от разказ в разказ и от книга в книга. Най-цялостен и завършен вид този похват има в сб. „Барутен буквар“. Нетрадиционните худ. похвати на Р., съчетани с клас. жанрови форми, позволяват на автора да разработва повече аспекти от съвр. живот върху ограничено повествователно пространство, включително и чрез пародирането на някои от тези форми. Особено характерни в това отношение са неговите пътеписи за Сибир и Швеция, романите „Всички и никой“ и „Прашка“, новелата „Кожениият пъпеш“. Във всяка своя книга Р. непрекъснато допълва с нови аспекти темите за конфронтацията и съжителството на традиционното и новото в съвр. живот, за неизчерпаемото любопитство на човека и непрестанното му движение към познание за себе си или за света, за неговото вечно незадоволено желание да вниква в непознатото и скритото, да променя действителността. Винаги съумява да даде израз на копнежа за хармония между природата и човека, за съзвучие между стремежите на хората и последствията от тях. Успява да наложи новата си поетика в бълг. проза и преди всичко в краткия разказвателен жанр, като разчита главно на антиепичното повествование и на широкото използуване на иронията, гротеската, фантастичното. Р. не се самоизолира в своя специфичен худ. свят: запазва и обогатява приносното в новите си повествователни похвати, като през целия си творчески път непрекъснато се връща и към традиционните худ. средства. Същността на поетиката на Р. е в напрежението между това постоянно, но частично възвръщане към традиционното и новото, създадено от автора.

Едновременно с безпрецедентните си белетристични прояви Р. се откроява с новаторството си и в съвр. бълг. драматургия. Паралелно с антиепизма в прозата могат да се открият и антидраматургични похвати в пиесите му. Мястото на действието в тях е условно, пространството е на всички и на никого /т. е. отворено – и това се използува много активно от автора/. Няма главни и второстепенни герои, а последователността в речевите изяви на персонажите е без особено значение. Събитията са изравнени в своята значимост, липсва традиционното развитие на действието към кулминация и спад на напрежението след нея. Създадените ситуации са не само равностойни по значение, но и относително самостоятелни, а това води до разколебаване на сюжетните връзки. Както в прозата на Р., така и в драматургията му доминира неочакваното съжителство между трагично и комично, осъществено най-ефектно на структурно равнище – чрез повторителността; в пиесите му тя се проявява най-често чрез лайтмотивите. Темите и проблемите от драматургичното творчество на Р. в основни линии съвпадат с търсенията му в белетристиката. Автор е на пиесите „Нова библия“, „Суматоха“, „Желязното момче“ /за деца/, „Януари“, „Лазарица“, „Опит за летене“, „Кошници“ и „Образ и подобие“, повечето от които са играни с успех в Б-я и в чужбина /Беларус, Германия, Естония, Литва, Полша, Румъния, Русия, САЩ, Унгария, Финландия, Чехия, Словакия, Швейцария, Швеция, Югославия/. Автор е и на сценариите за игралните филми „Горещо пладне“ /1966/, „Привързаният балон“ /1967/ и

„Последно лято“ /1978/. Белетристични творби на Р. са преведени на англ., белорус., грц., дат., естон., исп., ит., литов., макед., молдав., нем., норвеж., пол., португ., рум., рус., словаш., сърбохърв., тюркм., укр., унг., финл., фламанд., фр., чеш. и швед. език. Псевд.: Глигор Глигоров.

СЪЧ.: Сърцето бие за хората. Разкази. 1959; Прости ръце. Разкази. 1961; Обърнато небе. Разкази. 1962; Планинско цвете. Разкази. 1964; Шарена черга. Разкази. 1964; Горещо пладне. Новели. 1965; Свирепо настроение. Разкази. 1965; Неосветените дворове. Роман-пътепис. 1966 /1969, 1979/; Нова библия. Пиеса. 1966; Водолей. 1967; Козята брада. Новели. 1967; Суматоха. Пиеса. 1967; Вятърът на спокойствието. Новели. 1968; Ние, врабчетата. 1968 /1970, 1977, 1984/; Барутен буквар. 1969 /1972, 1976, 1987/; Коженият пъпеш. 1969; Скални рисунки. Новели. 1970; Човешка проза. Разкази. 1971; Плява и зърно. Разкази. 1972; Малко отечество. 1974 /1981/; Как така? 1974; Януари. Зимна поема. 1974; Всички и никой. Роман. 1975 /1976, 1984/; Спомени за коне. Новели. 1975 /1976, 1978, 1980/; Шест малки матрьошки и една голяма. 1977; Прашка. Роман. 1977; Суматоха. Януари. Лазарица. Опит за летене. 1979 /1982/; Опит за летене. Пиеса. 1979 /1980/; Прашка. Всички и никой. 1979; Избрани произведения. В 2 т. 1979; Педя земя. 1980; Малка северна сага. 1980; Луда трева. 1980; Нежната спирала. Разкази. 1983 /1987/; По водата. Новели. 1983; Изпаднали от каруцата на Бога. 1984; Скакалец. Разкази. 1984; Верблюд. Разкази и новели. 1984; Кошници. Пиеса. 1985; Тенекиеното петле. Новели. 1985; Скандинавците. 1985; Ноев ковчег. Роман. 1988; Избрани произведения. В 3 т. 1989; Хора и свраки. 1991.

ЛИТ.: Мутафов, Е., Д. Стайков. Йордан Радичков. Лит.-крит. очерк. 1986; Звезданов, Н. Неосветените дворове на душата. /Йордан Радичков/. 1987.

Б. Попов

РАДКОВ, Радко Василев /31.I.1940, Търново/. Завършва Духовната семинария в София и клас. филология в Соф. ун-т /1966/. Ред. в изд. „Нар. култура“ /1966–69/. Аспирант в Ин-та по балканистика /1970–73/. Преподавател по клас. езици във Великотърн. ун-т /1973–79/. Един от основателите и гл. драматург на Старинния театър в София /1978–81/. Преподавател по антични езици във Великотърн. ун-т /от 1991/.

Поезията на Р. разработва вечните теми за любовта, смъртта и Бога. Неин постоянен интерес е историята, включително бълг. средновековна история. Лиричната му книга за Византия е единственият в бълг. поезия опит за пресъздаване атмосферата на една отминала култ. епоха чрез вживяване в духовното ѝ съдържание. Р. възражда старинната форма на „царския сонет“, чиито образци в Б-я създават Ив. Вазов, К. Христов, Д. Бояджиев, Н. Лилиев. Драматургията на Р. също черпи вдъхновение от истор. личности и събития; отличава се със своя виртуозен стих. В различни театри и по Бълг. телевизия са поставяни неговите пиеси „Балдуин Фландърски“ /1969/, „Хан Аспарух“ /1970/, „Битката за Преслав“ /1971/, „Патриарх Евтимий“ /1975/, „Сонети за Казанлъшката гробница“ /1978/, „Похвално слово за словото“ /1978/, „Тайната вечеря“ /1979/, „Слово за Търновград“ /1979/, „Йоан Кукузел“ /1980/, „Оцелялото четвероевангелие на Иван-Александър“ /1980/, „Теофано“ /1981/, „Йоан и Цезарят“ /1990/. През 1985 по случай 5-год. от провъзгласяването на св. св. Кирил и Методий за покровители на Европа пиесата му „Похвално слово за словото“ е представена в Париж, Рим, Ватикана. Р. е носител на нац. награди за драматургия на истор. тема, на 2 чуждестр. отличия – междунар. фр. награда „Соленздзара“ /1983/ и на званието „Кавалер на френската култура“ /1985/.

СЪЧ.: Византийски запеви. Стихове. 1978; Сонети. 1978; Слово за Търновград. Стихотворения. 1991.

П. Велчев

РАДÒЕВ, Иван Дашев /30.III.1927, Пордим/. Завършва гимназия в Плевен /1946/, следва право /1947–49/ и бълг. филология /1949–51/ в Соф. ун-т. Ред. /1954–55/ във в. „Стършел“, в. „Родни криле“ /1955/, сп. „Български воин“ /1957/. Драматург в Нар. опера в София /1963–68/, гл. ред. на Бълг. телевизия /1969–70/; драматург на театрите „Сълза и смях“ /1970–72/ и „София“ /1972–86/, на театъра в Перник /1986–90/. Носител на специалната извънредна награда за цялостно творчество, присъдена от Междунар. академия на изкуствата в Париж /1992/.

Първата публикация на Р. е стихотворението „Молба“ /в. „Росна китка“, № 8–9, 1939/. Участието му в строителните бригади на Хаинбоаз /1947/ и в Чехословакия /1948/ определя тематиката на ранните стихове, с които сътрудничи на вестниците „Ведрина“, „Народна младеж“, „Литературен бюлетин“, „Литературен фронт“ и др. Бригадирската тема, селото и природата са основа на първата му книга „Шумят знамената“, посрещната благосклонно от лит. критика. Стиховете са искрена възхвала на безкористния младежки ентусиазъм. Чужди на декларативния патос, на фалшивата лозунгова революционност, те завладяват със свежестта на чувствата, с непринудеността на пастелната тоналност и стават еталон за бригадирска поезия в бълг. литература от края на 40-те г. Р. е автор на първия любовен цикъл, печатан след 1944 /в. „Литературен фронт“, № 33, 14 авг. 1952/, станал повод за бурна дискусия. По юношески чистата, романтично обагрена лирика е възприета от нормативната критика като „сек-

суално-буржоазна“, „еротична“, „порочна“, „упадъчна“. Постепенно упреците за „вредителство“, за липса на „идейно здраве“ се прехвърлят и върху личния живот на поета; той е принуден да напусне София и да се установи в Сливен и Бургас. Книгата му „Стихотворения“ представлява мост от емоционално-сензитивна лирика към по-вглъбена поезия-размисъл, поезия-анализ на човека и неговата същност. Нежните трели отстъпват на тъгата, на скепсиса; вместо веселата закачка и безобидната насмешка трайно се настаняват горчивата усмивка, иронията, самоиронията, сатирата, сарказмът. Стихосбирката „Един бял лист“, издадена след 15 г. поетическо мълчание, е нов етап в лириката на Р. по отношение на съдържание и стилистика. Метафорична, иносказателна, абстрактна, стигаща до гротеската и абсурда, тя разкрива колизиите на ума и душата. Обобщенията и филос. осмисляне на екзистенциалните въпроси на съвременника са най-убедително осъществени в „Бяло потъване“ и „Феникс“. По неповторим начин са изобразени издевателствата над индивида във времето на тоталитаризма, трагиката на духа, емоционалните и менталните противоречия и драми на мислещия човек. Поетът надниква в необяснимите слоеве на подсъзнателното, съчетава делничното с вечното, зловещо-трагичното със смешното. Създава многопластова интелектуална поезия, наситена с поливалентни познания за човешкия космос.

Р. е един от създателите на т. нар. лирична драма през II половина на 50-те г. заедно с Ив. Пейчев, В. Петров, Б. Божилов, Г. Джагаров. Първата му пиеса „Светът е малък“ е сага за любовта между двама млади на фона на социалните и полит. сътресения. В миниатюрите от 1986 /пародия на мнимия авангардизъм в изкуството/ за пръв път в бълг. драматургия са представени младежките несъгласия и бягства /в преносния и в прекия смисъл/, станали причина за спирането на спектаклите; „Човекоядката“ /микромодел на деформираното общество/ е предупреждение за опасността жертвите на тираничния властник да се превърнат и в негови помощници, поради търпимостта и несъпротивлението на злото; в „Сън“ е разкрита драмата на десидентстващия човек, на вътрешния емигрант, решен да не прави компромиси със съвестта си, за да се съхрани като морал и личност, макар че избраните от него средства и поведенски модел го разрушават. Р. не е радетел на стриктното спазване на „чистите“ жанрове. Сам определя последните си пиеси като „драматични комедии“. Те са добре балансирана смесица от абсурдно и реално, от трагично и комично, от драматично и фарсово, от поетично и фарсово, от поетично и притчово, от сентенция и нонсенс. В голяма част от творчеството си Р. изпреварва своето време с проницателния си поглед, изявява се като свободна личност, предпочела интелектуалния бунт на отрицанието, на неприемането като философска разправа с ограничеността на близкото минало. Стихове и пиеси на Р. са преведени на англ., белорус., грц., естон., исп., пол., рум., рус., словаш., укр., унг., фр., чеш. и яп. език.

СЪЧ.: Шумят знамената. Стихове. 1951; Израстват хора. Поема. 1952; Пролетно разсъмване. Стихотворения. 1953; Китайчето Хао Ли. Поема за деца. 1954; Димо Димолее. Приказка за един певец, който онемя. 1956 /1969/; Стихотворения. 1958; Баладична поема. 1960; Светът е малък. Новела в 4 карт. 1962; Одисея. Лъжа в 2 ч. 1963; Голямото завръщане. Пиеса в 6 карт. 1965; Ние не сме уморени. Едноактни пиеси: Автостоп. Петрол. Джудо. Ромео и Жулиета. 1969; Над морското равнище. Пиеса. 1970; Червено и кафяво. Пиеса в 2 ч. 1972; Един бял лист. Стихотворения. 1975; Избрани пиеси: Светът е малък. Голямото завръщане. Пожарът. Червено и кафяво. Садал и Орфей. 1977; Стихотворения и поеми. 1978; Човекоядката. Пиеса в 2 ч. 1979; Голямото куче на малкия Иванчо. Пиеса. 1981; Биволът. Пиеса. 1981; Чудо. 1983; Сън. Драм. комедия. 1987; Грешни сънища. Стихотворения и поеми. 1987; Драматични комедии. 1987; Таралеж. Драм. комедия. 1988; Песъчинки-животинки. 1990; Бяло потъване. Децими. Феникс. Кн. 1–2. 1992.

ЛИТ.: Г а р е в а, М. Иван Радоев. Лит. анкета. 1987.

М. Гарева

РАДОСЛÀВОВ, Иван Радков /31.XII.1880, Горна Оряховица – 5.X.1969, София/. Син на възрожденеца Радко М. Радославов – висикообразована за времето си личност, учител, деен участник в борбите за бълг. църковна и полит. независимост, предс. на Дряновския революционен к-т. Учи в Разград, Свищов, Търново и София. Следва право в Лозана /1902–07/, междувременно пребивава в Женева /1902–04/, Брюксел /1905–07/, странствува в Берн, Берлин, Париж и Виена. Чиновник в М-вото на финансите /1908–14/. Ред. /1914/ на „Български търговски вестник“. Ред. в Дирекцията на печата /1914–17/. Участвува в Балк. война като редник при Бунар Хисар и Чаталджа /1912–13/ и в I световна война като военен кореспондент /1915–17/. През 1917 е аташиран към култ.-дипломатическа мисия за защита на бълг. нац. интереси в Берн. Там редактира нейния орган „Correspondance Balkanique“, в който публикува полемични статии в защита на бълг. кауза, излезли по-късно в отделно изд. – сб. „Под знамето на България“. Чл. на БЗНС от 1918. Дир. на печата към М-вото на външните работи и на изповеданията /1921–23/. Участвува в редактирането на земеделските вестници „Защита“ – през 1923–24, и

„Земеделско съзнание“ – през 1924–26. Гл. библиотекар /1928–31/ и дир. /1932–34/ на Нар. библиотека и музей в Пловдив. Уредник на училищен музей към М-вото на нар. просвещение /1937–41/. Чл.-основател на СБП /1912/. Чл. на Д-вото на бълг. журналисти /земеделци/. Ред. /1905–07/ на детско-юношеското сп. „Росна китка“. Заедно с Т. Траянов и Л. Стоянов редактира най-голямото бълг. символистично сп. „Хиперион“ – през 1922–31. Издава /1926–27/ сп. „Хроники“. Съст. и ред. на поетичната антол. „Млада България“ /1922/.

Р. дебютира през 1894 със стихове в ученическото сп. „Извор“ /Русе/. Ранните му творчески прояви – плод на младежкото му увлечение по народническо-соц. идеи, са в стила на типичната за времето сантиментална гражд. лирика. Участвува със стихове в сб. на Г. Бакалов „Лъчите на поезията“ /1901/ и „Към свобода!“ /1902/. В Швейцария контактува с рус. емигранти социалдемократи, но същевременно все повече се приобщава към индивидуализма. През 1905 се присъединява към интелигентската социаллиберална група на Г. Бакалов, Д. Полянов, П. Делирадев, П. Мутафчиев и др. Престоят му в Брюксел е решаващ за окончателния му преход „от Карл Маркс към Фридрих Ницше“. Освен с индивидуализма, който той чувствува „жизнено изживян и осмислен“, в Брюксел Р. се свързва съдбовно и със символизма, чийто ревностен и последователен апологет е в продължение на повече от 2 десетилетия. Начало на зрялата му творческа дейност е програмната статия „По повод Тургенева /Писмо до П. Ю. Тодорова/“ /сп. „Наш живот“, 1912, № 5/. Сътрудничи със статии, стихове, рецензии, прегледи на списанията „Ново време“, „Работническо дело“, „Наш живот“, „Художник“, „Съвременна мисъл“, „Родно изкуство“, „Завети“, „Септември“, на вестниците „Балканска трибуна“, „Народни права“, „Воля“, „Литературен фронт“, „Земеделско знаме“ и др. Р. е критик и теоретик на бълг. символизъм. Макар и неоригинални – адаптация на теорията на фр. символизъм и предимно на Реми дьо Гурмон, неговите естетически възгледи изиграват решителна роля за утвърждаването и отстояването на символистичното направление в бълг. литература. В програмно-полемичните си статии, като „Градът“ /„Наш живот“, 1912, № 7/, „Малък повод за големи въпроси“ /„Звено“, 1914, №1/, „Българският символизъм: основи – същност – изгледи“ /„Хиперион“, 1925, № 1/, „Родно или чуждо“ /„Хиперион“, 1927, № 9–10/, „Делото на българския символизъм“ /„Хиперион“, 1928, № 5–6/ и др., защитава новата, нетрадиционна естетика и поетика и определя мястото на символизма в бълг. лит. процес. Като анализира динамиката на лит. развитие, диалектиката в смяната на направленията и школите, Р. отстоява тезата за закономерната поява на символизма в Б-я. В сп. „Хиперион“ помества серия портрети на бълг. поети символисти /Л. Стоянов, Тр. Кунев, Ем. Попдимитров, Т. Траянов, Д. Дебелянов, Хр. Ясенов, Н. Лилиев/, представени от него в антол. „Млада България“, станала символична за времето и лит. кръг. Крит. му текстове от този период са твърде субективни. Особено пристрастен е към Т. Траянов, когото противопоставя на П. К. Яворов. Отричайки приемствените връзки между естетиката на кръга „Мисъл“ и бълг. символизъм, Р. всячески се стреми да омаловажи и худ. постижения на П. П. Славейков, П. Яворов и П. Тодоров. Обявява Яворов за псевдомодернист и му отрича правото на място сред бълг. символисти. Много по-обективни са преценките на Р. за бълг. писатели реалисти – Л. Каравелов, Т. Влайков, Ал. Константинов, Елин Пелин и др. С откривателство са белязани статиите му за З. Стоянов. Р. е сред първите критици, оценили худ. достойнства на „Записки по българските въстания“. Книгата му „Българска литература. 1880–1930“ е първият опит за теоретично осмисляне на историята на бълг. литература, съдържа оригинални наблюдения върху спецификата на лит. процес в Б-я и динамиката на жанровото развитие. Р. превежда „Еволюция на родовете в историята на литературата“ от Ф. Брюнетиер /1907/, „Поеми в проза“ от Ш. Бодлер /1910/, „Съкровище на смирените“ от М. Метерлинк /1918/, „Таис“ от А. Франс /1921/, „Сцени от живота на бохемата“ от А. Мюрже /1921/ и др. Псевд.: R.

СЪЧ.: Под знамето на България. 1920; Идеи и критика. Т. 1–2. 1921–39; Портрети. 1927; Българска литература. 1880–1930. 1936 /2 прераб. и доп. изд. 1947/; Книга от мои страници. Лит.-крит. статии. 1968; Спомени. Дневници. Писма. 1983.

Цв. Атанасова

РАЗЦВЀТНИКОВ, Асен /псевд. на Асен Петков Коларов/ /2.XI.1897, с. Драганово, Лов. област – 30.VII.1951, Москва/. Завършва гимназия в Търново /1916/. Следва слав. филология в Соф. ун-т /1920/, слуша лекции по естетика във Виена и Берлин /1921–22/, завършва право в Соф. ун-т /1926/. Учител по нем. ез. в Механотехн. у-ще в Габрово /1927–29/ и известно време в III мъжка гимназия в София. След това се отдава изцяло на лит. дейност. През 1937–44 редактира /заедно с Ем. Коралов, Ц. Цветанов и др./ в. „Весела дружина“. След 1944 работи в Ин-та за худ. преводи към М-вото на информацията и изкуствата.

Творческият път на Р. е сложен и противоречив. За пръв път печата през 1917 в сп. „Българан“ под псевд. Анри. В края на 1919 започва да сътрудничи на пролетарския печат – на списанията „Чер-

вен смях“, „Младеж“, в. „Работнически вестник“ и др. Под псевд. Хенри Фей публикува в сп. „Червен смях“ стихотворения, фейлетони, хумористични разкази и сценки. От особено значение за творческото развитие на Р. през тези години е дружбата му с Хр. Смирненски. След потушаването на Септ. въстание /1923/ Р. сътрудничи на сп. „Нов път“, редактирано от Г. Бакалов, и на в. „Наши дни“. На страниците на тези издания той се утвърждава като един от най-талантливите поети „септемврийци“. Образува се известната „четворка“ от „Нов път“: А. Разцветников, Н. Фурнаджиев, А. Каралийчев и Г. Цанев. В края на 1924 в списанието избухва спор за т. нар. втори период в поезията на П. К. Яворов. Младите сътрудници на „Нов път“ не са съгласни с догматичните оценки на Г. Бакалов за Яворов, не приемат и обвиненията му за общоделство с буржоазията. В нач. на 1925 те напускат редакцията на списанието и престават да сътрудничат в партийните и антифашистките издания. През 1924 Р. издава първата си стихосбирка „Жертвени клади“, в която най-големи са завоеванията на поета в жанра на баладата – „Удавници“, „Каин“ и др. След напускането на „Нов път“ Р. изживява духовна и творческа криза – крушение на социалните блянове, идейна обезвереност и объркаността. В поезията му зазвучават дълбоко песимистични интонации, а самотата и отчуждението се изживяват като трайни състояния на духа. Най-характерни творби от това време са поемата „Двойник“, стихотворните цикли „Пряспа“, „Блуден син“ и др. През 30-те и нач. на 40-те г. Р. се приобщава към търсенията на поетите демократи и хуманисти, създава образци на психол. лирика. Стихосбирката му „Планински вечери“ е сред най-добрите постижения в бълг. поезия от този период – с изповедния тон на творбите и с дълбочината на преживяванията. Постепенно се утвърждава и като един от най-талантливите поети за деца в Б-я. Създаденото от него в тази област се отличава с духовна чистота и благородство, бляскаво въображение, искрящ хумор, остроумие и находчивост, светъл поглед, нежност и състрадание. Автор е на драмата „Подвигът“, посветена на Апр. въстание /1876/. Големи са постиженията на Р. в областта на худ. превод: „Херман и Доротея“ от Й. В. Гьоте /1929/, „Тартюф“ от Молиер /1937/ и др. Др. псевд.: Чаррик, Денчо Етърски, Пчела, Пчела № 1, Хенри, Fey и др.

СЪЧ.: Жертвени клади. Стихове. 1924 /1925/; Двойник. Поема. 1927; Юнак Гого. Стихове. 1931; От нищо нещо. Весели приказки и гатанки. 1932 /1947, 1991/; Деветият брат. Приказки, стихове и гатанки. 1934 /1943/; Планински вечери. Стихове. 1934; Хороводец Патаран. Весели стихове и гатанки. 1936; Гатанки. 1939; Мързелан и Мързеланка. Приказки в стихове. 1939; Българският хекзаметър. 1942; Стихотворения. 1942; Що е то? Стихове и гатанки. 1943; Комар и Мецана. Избр. стихотворения, гатанки и стихове. 1946; Подвигът. Драма в 3 д. 1946; Познай що е то? Сто нови гатанки с ключ за отгатването им и азбучник. 1948; Щурчово конче. Приказки и залъгалки. 1948 /1949/; Голямата баница. Приказки и залъгалки. 1949; Майстор Манол. Легенда. 1949; 100 що е то. Нови гатанки с ключ и азбучник. 1949; Сговорна дружина. Приказка. 1950; Избрани произведения. Преводи. Т. 1. 1952; Избрани стихотворения. 1952; Стихотворения. Приказки и гатанки. 1952; Що е то? 220 гатанки с ключ за отгатването им и азбучник. 1956; Славният ловец. Приказка. 1959; Чудното хоро. Избр. произведения за деца. 1959; Пролетно хоро. Гатанки. 1961; За най-малките. Стихчета и приказки. 1962; Сговорна дружина. Избр. произведения за деца. 1962; Пременото щурче. Залъгалки. 1963; Избрани произведения. В 3 т. Ред. Г. Цанев, К. Зидаров, Н. Фурнаджиев. 1963–64; Юначина. Стихотворения, залъгалки, гатанки. Избр. произведения за деца. 1968; Избрани произведения за деца. Кн. 1–3. Кн. 1. Юначина. Кн. 2. От нищо нещо. Кн. 3. Сговорна дружина. 1970; Храбрите щурци. Стихотворения, приказки и залъгалки. 1975; Щурчово конче. Приказки, гатанки, скороговорки, залъгалки. 1975; Събуди се ясно слънце. Избр. произведения за деца. 1976; Събрани съчинения. В 4 т. Т. 1. Лирика. Т. 2. Стихотворения, приказки, гатанки и залъгалки за деца и юноши. Т. 3. Стихотворни преводи. Статии за превода. 1981–82; Юнак със златна риза. Стихотворения за предучилищна възраст. 1983; Приказчица. Римувана приказка. 1987.

ЛИТ.: Петров, З. Асен Разцветников. Лит.-крит. очерк. 1963; Асен Разцветников, Ангел Каралийчев и Н. Фурнаджиев в спомените на съвременниците си. 1976; Зидаров, К. Асен Разцветников в живота и поезията. Спомени и размисли. 1976; Стаматов, Л. Асен Разцветников. Лит.-крит. очерк. 1978; Николова, В. Духовна биография на Асен Разцветников. 1984; Стаматов, Л. Асен Разцветников. /Поредица „Бълг. писатели за деца и юноши“/. 1982; Андреева-Попова, Н. Асен Разцветников и немската поезия. 1992.

Л. Стаматов

3 ян 1995

РАЙКОВ, Божидар Николов /8.I.1939, Смолян/. Завършва средно образование в София /1956/ и бълг. филология в Соф. ун-т /1961/. От 1963 сътрудничи на НБКМ в София, зав. отдел „Ръкописи и старопечатни книги“ /1974–77/, зав. Научната секция по книгознание, палеография, архивистика и ориенталистика /от 1985/. Зам.-предс. /1977–87/ и предс. /от 1988/ на Бълг. археографска комисия. Зам.-дир. на НБКМ /от 1988/. Защитава канд. дисертация на тема „Етрополският книжовен център през XVI–XVIII в.“ /1973/ и хабилитационен труд „Славянската ръкописна сбирка на Рилския манастир в българската и балканската книжовна и културна история“ /1986/. Канд. на филол. науки /1973/, н.с.

/1970/, ст.н.с. /1974/, проф. /1987/ в НБКМ. Участник в Зографската научна експедиция /1978–79/. Инициатор и участник в междунар. научни прояви, проведени съвм. със Съветската археографска комисия, Археографския отдел на Нар. библиотека на Сърбия в Белград, Патриаршеския ин-т в Солун и др. Чете лекции по бълг. и слав. палеография в Соф. ун-т и в ун-та в Къламбъс, САЩ /1974/. Предс. на Научния съвет на НБКМ и чл. на научните съвети на Църковния историко-архивен ин-т, Кирило-Методиевския научен център и Центъра за славяно-виз. проучвания „Ив. Дуйчев". Лит. историк, археограф, палеограф. Изследователската му дейност обхваща широк кръг проблеми от старобълг. и ранновъзрожд. литература. Основните му научни приноси са в областта на археографията и палеографията. Има заслуги за утвърждаването на бълг. концепция за описи на слав. ръкописи. Съвм. с Хр. Кодов и Ст. Кожухаров подготвя първия цялостен научен опис на книжовното наследство на светогорския манастир „Св. Георги Зограф". Научен ръководител на българо-рус. колектив по описването на бълг. ръкописи в Държ. публична библиотека „Салтиков-Шчедрин" в Санкт Петербург. Един от изследователите на ръкописните сбирки в Рилския манастир и в др. бълг. книжовни хранилища /„Йеромонах Даниил и Етрополският книжовен център през първата половина на XVII в." – Старобълг. литература, 1971, № 1/. Медиевистичните занимания на Р. по лит. история включват издания на ранни старобълг. паметници /Банишко евангелие/ и на новооткрити химнографски /„Два новооткрити преписа от службата на Кирил Философ и няколко бележки върху нейния състав". – В: Константин-Кирил Философ. Юбил. сборник по случай 1100-год. от смъртта му. 1969/ и агиографски съчинения /„Неизвестно проложно житие на Иван Рилски". – Език и лит., 1970, № 3/. Като палеограф се интересува от средновековното бълг. изкуство – Етрополската калиграфско-худ. школа, украса и подвързия на бълг. ръкописи от XV–XVIII в. Научните му интереси са насочени и към езиковедски проблеми: развитието на кирилското писмо, тайнописа, историята на ресавския правопис в бълг. писмена традиция /„Развой на българското кирилско писмо през Средновековието". – В: Славянска палеография и дипломатика, 2, 1985; „Към историята на ресавския правопис в България". – В: Зборник Владимира Мошина. Београд. 1977/. Р. проследява историята на средновеков. бълг. културни средища и книжовните връзки между тях /„Книжовни връзки между Търново и Рилския манастир през Средновековието". – Старобълг. литература, 1984, №15/. Характеризира лит. контакти между срб. и бълг. книжовници от XVI в. /„Два ръкописа на Йоан Кратовски в Зографския манастир". – В: Хилендарски зборник 6. Београд. 1986/.

Съществени са приносите на Р. за проучването на първия Софрониев препис на „История славяноболгарская" от 1765 и на Зографската ѝ чернова от 1762, на живота и делото на Паисий Хилендарски /„Композиция и структура на Паисиевата 'История славяноболгарская'" 1762. – Във: Втори международен конгрес по българистика. Доклади. 11, 1987; „Нови исторически документи за живота и смъртта на Паисий Хилендарски". – Известия на НБКМ, 14 /20/, 1976; „Един документ за Паисий Хилендарски от неговото пребиваване в Сремски Карловци през 1761 г." – В: Българско средновековие. Българо-съв. сб. в чест на 70-год. на проф. Ив. Дуйчев. 1980; „Животът на Паисий". – Известия на НБКМ, 18 /24/, 1983; „'История славяноболгарская' 1762 на Паисий Хилендарски в развоя на българския книжовен език през Възраждането". – В: Kształtowanie się nowobułgarskiego języka literackiego /do roku 1878/. Wrocław – Warszawa – Kraków. 1989/. Преиздава фототипно /съвм. с М. Стоянов/ бълг. възрожд. вестници. Представя с научен коментар, ез. и лит. анализ фототипното изд. на Абагар на Филип Станиславов; проучва редки и старопечатни издания. Ръководи работата по установяването, каталогизирането и научното описание на бълг. ръкописно наследство от X–XVIII в., запазено в Б-я и в чужбина. Има публикации в СССР, Югославия, Германия и Полша.

СЪЧ.: Паисий Хилендарски. История славяноболгарская. Първи Софрониев препис от 1765 г. I. Увод, новобългарски текст и коментар. II. Фототипно издание. 1972; Абагар на Филип Станиславов. Рим, 1651. 1979; Банишко евангелие. Средонбълг. паметник от XIII в. /в съавт. с Е. Дограмаджиева/. 1981; Опис на славянските ръкописи в библиотеката на Зографския манастир в Света гора. I /в съавт. с Хр. Кодов и Ст. Кожухаров/. 1985; Славянски ръкописи в Рилския манастир. I /в съавт. с Хр. Кодов и Б. Христова/. 1986; Паисиевият ръкопис на „История славяноболгарская" от 1762 г. 1989.

Ел. Томова

8 VI 2007

РАЙНОВ, Богомил Николов /19.VI.1919, София/. Син на Николай Райнов. Завършва гимназия в София /1938/ и философия в Соф. ун-т /1943/. Участвува в антифашистката съпротива. През 1944–46 работи във в. „Работническо дело", Радио София и Радио Родина към Военното м-во. Хонор. доц. /1947/, редовен доц. /1951/, проф. по естетика /1954–86/ във ВИИИ в София. Зам. гл. ред. /1947–53/ на в. „Стършел", гл. ред. /1949–50/ на сп. „Художник", зам. гл. ред. /1950–53/ на сп. „Септември", гл. ред. /1952–53/ на сп. „Изкуство", зам. гл. ред. /1960–63/ и гл. ред. /1966–70/ на в. „Лите-

ратурен фронт". През 1953–60 е култ. аташе в Париж. Подпредс. /от 1967/ и първи зам.-предс. /1972–89/ на СБП. Чл.-кор. на БАН /от 1974/.

За пръв път печата през 1936 в сп. „Ученически подем". Сътрудничи на вестниците „Светлоструй", „Вестник на жената", „Литературен критик", „Литературен живот", на сп. „Изкуство и критика". Участник в младежкия ляв лит. кръжок „Хр. Смирненски". Оформя се в средите на интелектуалната левица, съчетавайки кабинетната ерудиция, придобита в бащиния дом, с опита на уличната бохема. Дебютният сб. „Стихове" и сб. „Любовен календар" са проява на урбанистично култивираното му скептично светоотношение с предизвикателно-антитрадиционалистка насоченост. Младият Р. се бунтува срещу общоприетите социално-битови клишета, но и срещу деактуализираната лит. норма. От това произтичат имажинистичната раздвиженост и иронично-пародийните деформации на предметния град. декор, които му придават необичайни, „очуднени" очертания. Търсейки мястото си в тревожната предвоенна действителност, лирическият „аз" избира пътя на социалната активност в името на един по-справедлив свят. Усвояването на градската тема продължава в романа „Пътуване в делника", написан в жанра на т. нар. репортажен роман. В докум.-достоверен социологизиращ план е разкрито всекидневието на столичните жители с техните битови навици, нрави, социални роли. Фрагментарно-мозаичната композиция скрепява десетки житейски истории и човешки образи, чиято типовост, нарицателност е знак на безликото съществуване в модерния град. След войната Р. превежда стихове от В. Маяковски, съставя антологии, печата в подлистника на в. „Стършел" пародии на криминални сюжети /в съавт. с В. Петров, П. Незнакомов, П. Вежинов, Челкаш/. Сборниците „Стихотворения" и „Стихове за петилетката" са патетичен славослов на социалистическото общество, издържан в духа на догматичните естетически предписания. Печатът на култовската идеология личи и в публикациите по естетика, за които Р. иронично се произнася след години в автобиогр.-споменната си проза. Белетристичните сборници „Човекът на ъгъла", „Дъждовна вечер" и „Нощни булеварди" потвърждават трайното му предпочитание към клас. поетика, в която се вграждат и модерни изразни решения. Изградени върху парижките впечатления на Р., трите книги приобщават бълг. читател към отричаната и недостъпна по онова време западноевроп. действителност. Въпреки че изобразителният фокус улавя предимно нейните социални противоречия и драми в духа на идеологическото противопоставяне Изток – Запад, социално детерминираните „човешки истории" са разказани с психол. проникновение, което им придава хуманистично, неповторимо-индивидуално звучене. В новелата „Както само ние умираме" за пръв път се проявява интересът към самотническото съзнание и към граничните ситуации, приближаващ по-сетнешното творчество на Р. към фр. лит. екзистенциализъм. В гранична ситуация – пред прага на смъртта, се разкрива героят от „Пътища за никъде" – една от най-остропроблемните и популярни творби, създадени след разобличаването на култа към личността. Повестта има автобиогр. основа и представя равносметката на един живот, догарящ в затвореното пространство на болничната стая, но осмислен върху широк обществено-истор. фон. Асоциативните преходи между обективно-събитийния и ретроспективно-споменния план на разказа недвусмислено сочат култовската действителност и в нея – трагическия сблъсък на творческото начало с умъртвяващата власт на догмата. Но тъй като разстроеното съзнание на умиращия я митологизира, а страховете му придобиват мистичен и дори онтологичен характер, худ. конфликт надхвърля конкретно-истор. пространство и време. Актуалните антикултовски внушения прерастват в размишление за вековечната стоическа съпротива на човека срещу разрухата и смъртта – в името на разумността, яснотата, хармонията. Повестта откроява 2 устойчиви образа в творчеството на Р. – на самотния човек, който стоически се домогва към истината, и символиката на Пътя и Пътуването, онагледяващи драматизма на домогването. Повестта „Инспекторът и нощта" поставя началото на цикъла „Три срещи с инспектора", в който криминалното разследване е сюжетоорганизиращ фактор и същевременно повод за анлиз на съвр. обществ. бит и нрави. В романа „Господин Никой" детективската интрига се запазва, но действието се пренася в чужбина, а на смяна на самотния и чувствителен криминален инспектор Антонов идва разузнавачът Емил Боев. Той е обединяващата фигура в друг цикъл, написан също в първолична форма и пронизан от дискретна ирония. Приключенията на Боев са момент от противоборството на 2 обществ.-полит. системи и могат да бъдат разбрани в контекста на монографиите, които Р. посвещава на масовата култура и на т. нар. черен роман. Отчитайки неговите социални функции, Р. създава контраобразци на масова култура, предназначени да популяризират и утвърждават ценностите на комунистическата идеология. Самотническите усилия на разузнавача го сближават с балерината от повестта „Черните лебеди", която, макар резигнирано да съзнава разликата между вродения талант и придобития професионализъм, продължава да работи неистово за своя съвършен танц. Обра-

зът ѝ е родствен с личността на твореца от автобиогр.-споменната поредица, съставена от цикъла „Този странен занаят“, новелистичния триптих „Тютюневият човек“ – „Пътят за Санта Крус“ – „Елегия за мъртвите дни“ и романа „Третият път“. Повествованието е фрагментарно-асоциативно: житейските факти са проецирани върху екрана на паметта и въображението. Така картината на средата и епохата, в която е формиран творецът, се превръща в пространство на индивидуално-психол. и творческо себепознание, където се обсъждат значими култ.-истор. проблеми: за приемствеността между бащи и деца, за драм. търсене на своя гражд. и творческа позиция, за изкушенията и рисковете на писателския занаят. Оценена като най-значителното му дело, автобиогр. проза на Р. е отворена към неговото худ. творчество, но и към изкуствоведските му изследвания и крит. портрети на именити западноевроп. и бълг. художници. Автобиогр. характер имат и есеистичните сборници „Магичен фенер“ и „Тайната“, обобщаващи изкуствоведския и лит.-творческия опит на Р., както и монографията „Тайното учение“ – изложение на теософските възгледи на Е. П. Блаватска, които бащата на писателя е споделял. Лиричният сб. „Краят на пътя“ е своеобразен автобиогр. роман, житейска равносметка, белязана от резигнация и автоирония. Осъзнал краха на официалната идеологическа доктрина, лирическият „аз“ размишлява за миналите победи и тяхната човешка цена, за догмите, в които е вярвал, за разминаването между поривите на младостта и автоматизма на всекидневието, за собствената истор. вина. Р. е автор на сценарии на филми – „Инспекторът и нощта“, „Бялата стая“, „Господин Никой“, „Няма нищо по-хубаво от лошото време“, „Голямата скука“, „Един наивник на средна възраст“, „Реквием за една мръсница“, „Тайфуни с нежни имена“. Превежда лирика от А. С. Пушкин, М. Ю. Лермонтов, А. А. Блок, Фр. Вийон, П. дьо Ронсар, Ш. Бодлер, Е. Верхарн, П. Елюар и др. Творчеството на Р. е представено с над 80 преводни изд. на основните европ. езици /англ., исп., ит., нем., португ., фр./ в почти всички европ. страни и в много страни на Латинска Америка.

СЪЧ.: Стихове. 1940; Стихотворения. 1941; Любовен календар. Лирич. поема. 1942; Сталин. Поема. 1944; Пътуване в делника. 1945 /1969, 1982/; Стилът в изобразителните изкуства. Увод в стилознанието. 1948; Стихотворения. 1949; Проблеми на изобразителното изкуство. 1950; Естетика. 1951; Стихове за петилетката. 1951; Пътни бележки от Израел, СССР и Унгария. 1952; Против изкуството на империализма. 1953; Човекът от ъгъла. Разкази. 1958 /1960/; Дъждовна вечер. Новели. 1961; Както само ние умираме. Новела. 1961; Александър Стайнлен. Монография. 1962; Стихове. 1962; Франс Мазарел. Монографичен очерк. 1962 /1963/; Нощни булеварди. Очерки и разкази. 1963; Инспекторът и нощта. Повест. 1964; Амазонката. Пиеса в 6 карт. 1965; Стоян Венев. Монография. 1965; Един човек се връща от миналото. Роман. 1966; Пътища за никъде. Повест. 1966; Свободата на твореца в буржоазния свят. Лекция. 1966; Господин Никой. Няма нищо по-хубаво от лошото време. Романи. 1967 /1971, 1982, 1985/; Сините цветя. Избр. разкази. 1967; Няма нищо по-хубаво от лошото време. Роман. 1968 /1971, 1974, 1983/; Бразилска мелодия. Роман. 1969; Градски ветрове. Избр. стихове. 1969; Моята непозната. Избр. разкази и повести. 1969; Пътищата на ционизма. 1969; Художествено майсторство. 1969; Три срещи с инспектора. Повести. 1970; Черният роман. 1970; Голямата скука. 1971 /1974/; Ерос и Танатос. 1971; В сянката на града. Разкази. 1973; Един наивник на средна възраст. 1973; Реквием за една мръсница. Роман. 1973; Масовата култура. Монография. 1974; Един наивник на средна възраст. Реквием за една мръсница. Романи. 1975 /1986/; Портрети. 1975 /1989/; Елегия за мъртвите дни. Спомени за Николай Райнов. 1976; Този странен занаят. Автобиогр. роман. 1976; Умирай само в краен случай. Роман. 1976; Тайфуни с нежни имена. Роман. 1977; Третият път. Роман. 1977; Черните лебеди. Повест. 1977; Разкази и повести. 1978; Този странен занаят. Елегия за мъртвите дни. Третият път. Избр. произведения. В 2 т. 1979; Само за мъже. 1979; Тайфуни с нежни имена. Умирай само в краен случай. Романи. 1979 /1984/; Денят не си личи по заранта. Роман. 1981; Магичен фенер. Есета. 1982; Пътища за никъде. Черните лебеди. 1982; Илия Бешков. Монография. 1983; Не ме разсмивай. Роман. 1983 /1989/; Трима самотници. Очерци за Дьога, Сезан, Ван Гог. 1983; Тайната. Лит. изследване. Кн. 1–2. 1984; Избрани преводи. 1985; Голямата скука. Денят не си личи по заранта. 1986; Паскин. Монография. 1986; Юнгфрау. Избр. новели. 1986; Бялото лице на смъртта. Африканска скулптура. Монография. 1987; Краят на пътя. Стихове. 1988; Стъпки по пясъка. Стихове. 1936–1986. 1989; Тайното учение. Начало и развитие на теософията. 1991.

ЛИТ.: Наимович, М. Едно поколение. Лит.-крит. очерци. 1981; Игов, Св. Богомил Райнов. 1986.

С. Беляева

РАЙНОВ, Николай Иванов /1.I.1889, с. Кесарево, Лов. област – 2.V.1954, София/. Завършва Духовната семинария в София /1908/. Негови учители са В. Златарски, Ст. Младенов, А. Протич. Следва философия в Соф. ун-т /1911/, но е принуден да прекъсне поради липса на средства. Работи като писар в Провадия /1911/. Участвува в I световна война като военен кореспондент на Дойранския фронт. Завършва Държ. худ.-индустриално у-ще в София /1919/. През с. г. предприема продължително пътешествие из Египет, Сирия, Палестина, Гърция и Италия. Работи като гл. библиотекар в Нар. библиотека в Пловдив /1922–27/. Гл. ред. на сп. „Зеница“ – през 1920, сп. „Орфей“ – през 1926.

През 1925–27 е командирован в Париж, за да се запознае с паметниците на клас. изкуство и култура. Проф. по история на изкуството /1927–50/ в Худ. академия в София. Акад. /1945/, дописен чл. на Бълг. археологически ин-т /1925/.

За пръв път Р. публикува стихове през 1904 в списанията „Летописи“ и „Художник“ под псевд. К. Поборников. Истинският му лит. дебют е книгата „Богомилски легенди“, подписана с псевд. Аноним. С нея той насочва вниманието на лит. критика към себе си /макар и позакъсняло поради войните/, поставя я пред загадката не само на тайнствената личност, стояща зад псевдонима, но и на особеностите на перото си, на импулсите за творчество. Загадъчни са и неговата нехарактерност, липсата на белези, според които да бъде причислен към една или друга тенденция в бълг. литература. Р. е изключително продуктивен автор – след I световна война издава почти едновременно 7 книги, пише поезия, белетристика, филос. трактати, трудове по въпроси на изобразителното изкуство, фолклора, етнографията, сътрудничи на пер. печат, проучва много паметници на културата, публикува статии за изкуството и литературата; повече от 2 десетилетия преподава история на изкуството. Отвъд тези факти Р. е един от духовните катализатори на процесите в бълг. култура между двете световни войни. Личността му е нестандартна, провокираща критериите за нормалност и установеност; тя променя представите за обемността и перспективите на творческия „аз“, създава нови естетически, стилистични и тематични алтернативи. Филос.-естетическата основа на творбите на Р. е близка до някои дилеми, актуални за бълг. изкуство от първите десетилетия на XX в. – напр. отношението между изкуство и действителност, между творец и публика. За разлика от П. П. Славейков, който ратува за хармонична, цялостна и надмогваща съмненията личност, Р. превръща дуализма в продуктивна естетическа и филос. категория. Двойствеността според него не е пречка, а предпоставка за себеутвърждаването и себевъзмогването; героите му са разпънати между мит и реалност, между Изтока и Запада, между „някога“ и „днес“, между милосърдието и правото на силния. А еретичното начало – съществуващо на национално и на индивидуално ниво – е основният мотив в голяма част от произведенията му; то е и техният креативен и съотносим със социокултурната реалност елемент. Р. използува системата на митологичното мислене като градивен материал и като носител на дълбоко закодирано авторско послание. По-важна обаче за него е способността на мита да се трансформира и преконструира, да поема нови съдържания чрез своята универсална знакова символика и обемност във времето; съществена е възможността да бъде осмислен от една етнически и исторически обособена общност, като едновременно с това запазва обвитите в тайнственост знаци на универсалното. Опирайки се на тези възможности на мита, Р. създава образна и символна система, която уподобява безкрайни, вместени едно в друго и едно върху друго огледални отражения, като не веригата от преобразования, а наслагването е основната му закономерност. Синкретичната естетика на писателя използува тази закономерност, но по качествено нов и чужд на митологичното съзнание начин, твърде близък до модернистичното изкуство. Авторът е извън системата от митологични значения – творческата му свобода пренарежда знаковата система на световната митология, смесва различни нива на спираловидното ѝ развитие, реконструира закодираната в отделни митологеми цялостност и прави това в зависимост от авторските мирогледно обосновани намерения, привнасяйки нови, чужди на цялата митологична система идейно-естетически компоненти. Алтернативността, характерна за повечето произведения на Р., обезсмисля всякакви опити за еднолинейно тълкуване. Тя е в пълно съгласие с основната концепция на писателя – за дуалистичния характер на човешката природа, за вечната борба между антагонистичните начала като основен двигател на човешкия дух. Тази концепция определя същността на главния герой на Р., независимо дали се нарича Сатанаил или Исус. Той е резултат от абстрахирането от всичко случайно и индивидуално, което води до достигане на героя-символ, героя-маска, героя-идея – тази тенденция може да се проследи в бълг. литература от Ст. Михайловски през П. П. Славейков и Р. до някои търсения на лит. авангард /напр. при Св. Минков и Ч. Мутафов/. Творчеството на Р. е ярък и изчистен израз на два основни естетически принципа, защитавани не само от него след I световна война – декоративността и синтетичността. Естетиката му следва принципите, на които се подчинява и худ. му мироглед; в тях синтетичността играе особена, водеща роля. Р. превежда на езика на литературата основните принципи на декоративното изкуство, изискващи условност, стилизация, символна извисеност и орнаментална структура на худ. изображение. Стилът му обаче не е само и просто декоративен, той е и иконографски, тъй като писателят свежда и персонажа, и действието, и фона на това действие към едно целенасочено конструирано единство, заличаващо конкретността и търсещо определени символни значения. Синтетичността у Р. винаги съотнася конкретното към абстрактното, издига героя до символ или до обобщен тип, до иконичен знак

на някаква надличностна общност, в чиито черти може да се разкрие отношението на самия автор към нея. В този смисъл творбите му, вкл. и т. нар. от някои критици социални разкази – в сборниците „Сиромах Лазар“ и „Счупени стъкла“, както и оригиналните и преразказани от него приказки, са винаги синкретични и синтетични: със стремежа към абстрахиране от всичко конкретно и случайно, с постоянното присъствие на иносказателни елементи, с притчовия си /а не аналитичен/ изказ, с декоративния си стил и език. Затова най-адекватният прочит на произведенията на Р. е тоталният – интерпретацията им не като феноменологични цялости, а като фрагменти от една обща картина, която се стреми да очертае един абсолютен, философски натоварен модел на човешката същност, човешкото съществуване и поведение. В най-дълбоките си пластове този модел се отнася не към миналото и съвременността, а към бъдещето, защото се стреми да прозре чертите на нов тип човек – човека на бъдното, надмогнал себе си, духовно самоопределящ се, свободен от всякакви материални и емоционални обвързаности.

Р. е автор на 30 сборника с преразказани бълг. и чуждестр. нар. приказки и с преводи – поредицата „Приказки от цял свят“. Превежда „Тъй рече Заратустра“ от Фр. Ницше /1919/. Изявява се и като художник /илюстрира собствените си произведения; самостоятелна изложба в Пловдив – 1922, посм. изложба в София през 1984/ – с пейзажи, акварели.

СЪЧ.: Богомилски легенди. 1912 /1918, 1938/; Видения из древна България. 1918; Градът. 1918; Книга за царете. 1918; Очите на Арабия. 1918; Слънчеви приказки. 1918; Между пустинята и живота. Роман. 1919; Източно и западно изкуство. 1920; Светилник на душата. 1920; Имало едно време. Сказание в пролог и 3 д. 1923; Графиката на Николай Павлович. 1924; Зараждане на изкуствата и печата. 1924; Златното птиче. 1924; Най-хубавите народни приказки. 1924 /1929/; Днес и утре. 1925; Мистицизъм и безверие. 1925; Орнамент и буква в славянските ръкописи на Народната библиотека в Пловдив. 1925; Сиромах Лазар. 1925; Учителят като художник. Беседа. 1925; „Науката“ против теософията. 1926; Ремкеанство и теософия. 1926; Али Баба и разбойниците. Завистливият съсед. Араб. приказки. 1927; Вълшебният кон. Араб. приказка. 1927 /1938/; Хиляда и една нощ. Избр. приказки. 1927 /1942/; Вечни поеми. 1928; Корабът на безсмъртните. Стихове. 1928; Възглед в историята на изкуството. 1928; Малък художествен речник. 1928; Човекът и образът му. 1928; Великият цар. 1929; Една вечер у Перикла. 1929; Синдбад морякът. Араб. приказка. 1930 /1943/; Княз и чума. Приказка за деца. Ч. 1–2. 1931; Приказки от цял свят. 30 т. 1931–34; История на пластичните изкуства. Т. 1–12. 1931–39; Самодивско царство. 1933; Отдавна, много отдавна. 1939; Сърдечен огън. 1939; Счупени стъкла. 1939; Пълно събрание на съчиненията. Т. 1; 11–15. 1938–39; Вечното в нашата литература. Кн. 1–9. 1941; История на изкуството. Т. 1–2. 1943–45; Как се печати книга. Печатарско изкуство. 1943; Архитектурен стил. 1945; Кръвожадните. Роман. 1947; Николай Павлович. 1955; Приказки от цял свят. 1964 /1974/; Български приказки. 1965 /1976/; Избрани произведения. 1957; Избрани произведения. В 4 т. 1969–71; Съчинения. В 5 т. Т. 1–2. 1989–90.

ЛИТ.: Юбилеен лист за Николай Райнов. 1939; Тихолов, П. Николай Райнов. Живот, творчество, анекдоти. 1948; Райнов, Б. Елегия за мъртвите дни. 1976; Райнов, Б. Този странен занаят. Елегия за мъртвите дни. 1978; Рачо Стоянов, Николай Райнов, Стоян Загорчинов, Константин Константинов в спомените на съвременниците си. 1978; Андонова, Н. Николай Райнов. Лит.-крит. очерк. 1980; Андрейчева, В. Книга за Николай Райнов. 1989.

Е. Сугарев

РАЙЧЕВ, Георги Михайлов /7.XII.1882, с. Топракхисар, дн. с. Землен, Хаск. област – 18.II.1947, София/. Учи в гимназията в Ст. Загора, но не успява да завърши. Писар в Ст. Загора /1906–07/, в III мъжка гимназия в София /1908–10/, деловодител в IV мъжка гимназия /1910–19/. Библиотекар в М-вото на финансите /1919/ и в НС. През 1923–24 е командирован в Мюнхен. Коректор, журналист и инспектор по читалищата при М-вото на нар. просвещение.

За пръв път публикува стихотворение през 1900 във в. „Справедливост“. Любовни и социални стихотворения печата в списанията „Развитие“ и „Труд“ през 1902–03; подписва ги с псевд. Г. М. Орлин. Под същия псевд. излиза и първият му разказ „Спътници“ /1907/ в сп. „Наш живот“. Продължава да пише стихове, сътрудничи на в. и сп. „Българан“ /с псевд. Гриша Печорин/, на в. „Младост“ и др. За първи път се подписва със собственото си име през 1909 в сп. „Съвременник“. През тези години се сближава с Д. Подвързачов, Н. Лилиев, Д. Дебелянов, К. Константинов, А. Страшимиров, Й. Йовков и др. Влиза в култ. живот на столицата и се свързва с тогавашната лит. бохема. Приятелството му с групата на символистите му помага да разшири културата си, да се запознае със съвр. тенденции в чуждите литератури. Р. възприема символистичните възгледи за изкуството, но в зрялата си белетристика не се изявява в това направление. В първото десетилетие на века изучава западноевроп. и рус. култ. и лит. явления; увлича се от творчеството на Ж. Роденбах, Кн. Хамсун, Ф. М. Достоевски, И. П. Якобсен, Ст. Пшибишевски. Р. е противоречив, разнолик, своеобразен белетрист. Творческият му път е сложен, изпълнен със страстни увлечения и упорити търсения, с неудовлетвореност и стре-

Институт за литература БИБЛИОТЕКА

меж към развитие. Амбицията да надмине не само предшествениците си, но и себе си понякога изправя Р. пред риска да претърпи творческо поражение /романът „Господинът и момичето“/. Но тя е положителен двигател в творчеството му, придава тревожно напрежение и драматизъм на повествованието. В най-добрите си произведения Р. остава верен на себе си, на отзивчивата си натура, на вродената си чувствителност и наблюдателност /повестите „Мъничък свят“ и „Грях“, разказите „Лина“, „Карачакал“, „Смърт“, „Мерзавец“/. Прониква дълбоко в душевността на бълг. селянин и в разкъсаната от противоречия същност на следвоенния градски човек. Силата му е в пластичното изобразяване на конкретната човешка страст /„Грях“, „Мерзавец“/. Стреми се винаги да бъде проблемен, да открои общочовешкото в образите /„Незнайният“, „Страх“/. Най-понятен и близък му е светът на първичното, на примитивно-стихийното, но силно го привличат висшите сфери на духа. Представител е на аналитичния психологизъм в бълг. белетристика и майстор на психол. характеристика. Негов учител в тази насока е Ф. М. Достоевски. Повествованието му се отличава с динамизъм, нервност, драматично-емоционално напрежение. До войните /1912–18/ Р. пише повестта „Царица Неранза“, недовършения роман „Ессе Номо“, стихове и поеми за селото, много хумористични произведения, отпечатани във в. „Българан“, списанията „Оса“, „Шантеклер“, „Смях“ и др. Първите му сполучливи разкази „Старци“, „Врагове“, „Гюргя“ излизат в сп. „Наш живот“ през 1911–12 и се открояват с емоционалната си наситеност, с одухотворената си атмосфера и колоритния език. Сложната проблематика на следвоенното време навлиза в зрялата белетристика на Р. – повестта „Мъничък свят“, разказа „Вълци“, психол. повест „Грях“ и др. Повестта „Мъничък свят“, наред със селските му разкази и повести, е най-далеч от чуждите образци. Тя е един от върховете в творческото му развитие и разкрива таланта на зрял писател хуманист. Името на Р. се свързва с модернистичните тенденции в бълг. литература след I световна война. Сб. „Разкази“ /1923/ съдържа типично диаболистични творби. В разказите „Страх“, „Безумие“, „Съновидения“, „Карнавал“, „Lustig“, „Незнайният“ писателят изследва патологични душевни състояния, показва разпадането на човешката личност сред разрушителните стихии на войната. Под влияние на романтизма и на Йовковата белетристика Р. създава повестта „Песен на гората“ и приказно-лирическата пиеса в стихове „Еленово царство“. През 30-те и 40-те г. повествованието му става по-конкретно и жизнено /„Карачакал“, „Вълчето“, „Майчина вяра“, „Коледна нощ“, „Пъстрата броеница“ и др./. Издава няколко сборника с приказки и разкази за деца, които са значима страница в бълг. детска лит. класика. В края на живота си, овладял метода на психол. реализъм, Р. разработва уверено селската проблематика /повестите от „Златният ключ“/. Осъществява стихотворен превод на „Басни“ от И. А. Крилов /1928, преизд. 1945, 1956/. Превежда произведения на Ф. М. Достоевски. Произведения на Р. са преведени на англ., пол., рус., словаш., унг. и др. езици. Псевд.: Г. М. Орлин, Гриша Печорин, Граф Алмавива, Г. М. Оралков и др.

СЪЧ.: Любов в полето. Весели разкази. 1918 /псевд. Гриша Печорин/; Мъничък свят. Бележник на един разлюбен. 1919; Царица Неранза. Повест. 1920; Греховна повест. 1923; Разкази. Кн. 1. 1923; Песен на гората. Разкази. 1928; Еленово царство. Легенда в стихове. 1929 /1935/; Божи дарове. Детски разкази. 1930; Легенда за парите. Разкази. 1931; Ягодова майка. Приказки. 1933; Димчови страници. Стихове за Д. Дебелянов. 1934; Най-хубавото птиче. Весели приказки за деца. 1937; Водният цар. Разказчета за юноши и деца. 1938; Чудното огледало. Приказка. 1939; Котешки заговезни. Разкази за деца. 1940; Намереният дневник. 1940; Небесният воин. Легенди. 1940; Избрани съчинения. Кн. 1–3. 1940–43; Невидимият ездач. Приказки и разкази. 1941; Златният ключ. Триптих. 1942; Измамената лисанка. Разкази за деца. 1942; Цар скъперник. 1942; Калинка. 1942; Краден заяк. 1943; Хайдушкото село. 1943; Крилати гости. Разкази за деца и юноши. 1943; Борко веселият. Разкази за деца и юноши. 1945; Марко мързеланко. Весели приказки. 1945; Благословен гост. Разкази.1946; Врабци-крадци. Разкази. 1946; Верен другар. Разкази за деца и юноши. 1947; Малкият спасител. Разкази. 1949; Избрани повести и разкази. 1953; Пъстра броеница. Избр. приказки и разкази за деца и юноши. 1956; Избрани произведения в два тома. 1957; Вълчето. Разкази. 1959; Най-хубавото птиче. Избр. приказки и разкази за деца и юноши. 1962 /1977/; Съчинения. В 2 т. 1968; Имало едно мече. Приказки и разкази за деца. 1970 /1981/; Майчина вяра. Разкази. 1971; Повести и разкази. 1975; Песен на гората. Избр. творби. 1980; Избрани творби. 1982; Мъничък свят. Повести и разкази. 1983; Приказки. 1983; Джуджетата под пряспата. Приказка. 1986; Лика-приличка. Приказки. 1987; Най-хубавото птиче. Приказка. 1990.

ЛИТ.: Димчо Дебелянов, Николай Лилиев и Георги Райчев в спомените на съвременниците си. 1967; Константинова, Е. Георги Райчев. Лит.-крит. очерк. 1970; Константинова, Е. Георги Райчев. Жизнен и творчески път. 1982; Вумбалов, Л. Лабиринтите на Психея. Г. Райчев и психологическите търсения на българските белетристи между двете световни войни. 1988.

Е. Константинова, П. Ватова

РАКИТИН, Никола Василев /псевд. на Никола Василев Панчев/ /6.VI.1886, с. Лъджене, дн. с. Трудовец, Соф. област – 2.V.1934/. Завършва гимна-

зия в София /1903/ и слав. филология в Соф. ун-т /1908/. Учител по бълг. ез. и литература в Плевен /1908–33/. Участвува в I световна война /1914–18/. Дир. на Военноистор. музей в Плевен /1933–34/. Несправедливо обвинен в злоупотреба с държ. пари и публично оклеветен, Р. се самоубива. Погребан е в Плевен.

За пръв път печата стихове през 1906 в сп. „Демократически преглед“. Сътрудничи на всички големи лит. пер. издания. Хармонията между човека и природата е основна тема в поетичния свят на Р. Болезненото усещане за разкъсващата се изконна връзка със земята, болката от погубената автентичност на традицията пораждат драматизма в стиховете му. На социалната несправедливост, на апокалипсиса на войната, на безмилостната грубост на битието Р. противопоставя своето сакрално поетично пространство, в което властвуват красотата на одухотворената природа, радостта от обикновените малки неща в уютния свят на пасторала. В стиховете му се преплитат идилични спомени от детството със сетивната реалност на настоящето – вселена от цветове и звуци. За Р. природата е храм, в който обремененият от грехове човек търси успокоение и покаяние. Нейният извечен кръговрат неотменно му напомня за преходността на земните страсти, за измамните илюзии на младостта и горчивите разочарования на зрелостта. Само в нейното лоно неспокойният дух може да намери, според поета, разгадка на тайнствата на живота и смъртта, да се поучи от миналото и да прозре посланията на бъдещето. В пейзажните стихове на Р. има не само пантеистичен възторг; те са натоварени с многозначни символни значения. Един щрих, един случаен на пръв поглед детайл внушава трагично примирение пред невъзможността светът да бъде по-справедлив или провокира асоциации с тревожните събития на времето. Сб. „Размирни години“ е протест срещу страданията и абсурдната жестокост на войната. Р. не разбира нейните полит. и социални механизми. За него тя е антихуманен акт, който лишава човека от правото на избор, насърчава тъмните инстинкти и с това предизвиква ужас и погнуса. Освен свидетелство за гражд. позиции на Р., тези стихове са и предчувствие за трагичната му участ. Неуспял да отговори на фатално сплетения възел от съмнения и обвинения, самотен и уязвен от делничната грубост, чрез своята поезия Р. отправя настойчиво послание за съединяване на прекъснатите нишки между природата и първичния човешки мир, за повече доброта и мъдрост между хората. Стихове на Р. са превеждани от К. Балмонт и печатани в изданията на рус. емиграция. Във Франция /1961/ излиза том с негови стихове в превод на А. Монтини.

СЪЧ.: Под цъфналите вишни. Стихове. 1909; Животът може би е сън. Стихове. 1911; Беглец. Стихове. 1914; Размирни години. Стихове. 1919; Преди да съмне. Стихове. 1920; Златни нишки. Стихове. 1922; Родното село. Стихове. 1922; В тишината на далечния град. Стихове. 1923; Васил Левски. Портрет /в съавт. със С. Георгиев/. 1923; Жената и морето. Стихове. 1923; Мургаш. Стихове. 1923; На една струна. Стихове. 1923; Освободеният Прометей. Драм. поема. 1923; Лес. Стихове. 1924; Морско лято. Стихове. 1924; Щърчето гнездо. Стихове. 1924; Цветя от моите градини. Стихове. 1925; Слънчеви люлки. Стихове. 1926; Зима при Вит. Стихове. 1929; Пролет при Вит. Стихове. 1929; Дунавски сонети. 1930; Цветя от вечната пролет. Стихове. 1930; Черноморско лято. Стихове. 1930; Дарове на Балкана. Стихове. 1932; Капят листата. Стихове. 1933; Русалска поляна. Разкази. 1938; Черни маниста; Стихове. 1941; Съчинения. Кн. 1–2. 1946; Избрани стихотворения. 1955; Избрани стихотворения. 1962; Стихотворения. 1971; Творчество и съдба. Стихотворения, спомени, разговори, писма. Съст. и ред. Св. Ракитин и Кр. Куюмджиев. 1985.

ЛИТ.: Н. В. Ракитин. 1908–1933. Юбилеен сб. 1933; Григоров, Г. Н. В. Ракитин. Лит.-крит. очерк. 1967; Кюмджиев, Кр. Никола Василев Ракитин. Предг. в „Стихотворения, спомени, разговори, писма“. 1985; Ракитин, Св. Повест за моя баща. 1986.

Е. Трайкова

РАКÒВСКИ, Вътьо Драганов /9.XI.1925, с. Голяма Брестница, Лов. област/. Завършва гимназия в Плевен /1944/ и слав. филология в Соф. ун-т /1950/. Участвува в бригадирското движение /1948, 1950/. Коректор в изд. „Народна младеж“ /1950–52/ и в сп. „Септември“ /1952–56/; ред. /от 1956/ и зав. отдел „Поезия“ /1983–90/ в сп. „Септември“. Във връзка с култ. спогодба между Б-я и Чехословакия през 1953 специализира в Прага, което поставя начало на трайния му интерес към чеш. литература и култура.

За пръв път публикува стихове през 1942 в сп. „Българска реч“. В първата си стихосбирка, посветена на бригадирското движение, възпява трудовия ентусиазъм, младежката дружба и революционните промени в живота. Постепенно Р. освобождава поезията си от идеологическите схеми и се развива като творец с богато нюансирана лирическа чувствителност. Стиховете му се отличават с тематично разнообразие, съжителство на повествователни и лирически елементи, с освободена строфическа и ритмическа организация, съзвучна на емоционалните и смисловите акценти на изказа. Природата присъствува постоянно в поетическата му образност, съотнесена с преживяванията на лирич. субект. Тя е извор на духовно равновесие, хармонизира живота на съвр. човек, обединявайки мисъл и чувство, преходно и вечно, минало и настояще. Светът на природата цен-

ностно се асоциира с романтиката на детските години, с порива към свобода и творчество. В по-новите си стихове Р. постига лирико-филос. синтез на проблема за смисъла на битието. Автор е на стихотворения за деца. В умението на Р. да създава лирическо настроение, като преоткрива поетически обикновените неща, се долавя отзвук от дългогод. му общуване с чеш. и словаш. поезия. Автор на множество поетични преводи от чеш. и словаш. ез. – в пер. печат, сборници, антол. и поет. книги: И. Волкер. Гост вкъщи. Стихотворения. 1963; В. Незвал. Метличини и градове. Избр. стихове. /Съвм. с Д. Стефанов и Гр. Ленков/. 1966; Я. Сайферт. И пак е пролет. Избр. стихове. /Съвм. с Д. Стефанов/. 1968; Л. Новоменски. Излъгаха ли те мечтите. Стихове. /Съвм. с Д. Стефанов/. 1969; В. Четвъртек. Я, топка! 1970; В. Завада. Пеша по пътя. Избр. стихове. /Съвм. с Ат. Далчев/. 1972; К. Бибъл. Зад прозореца вечер. Избр. стихове. 1975; Ян Пиларж. Отлитане на птиците. Стихове. 1979; Ив. Скала. Железни облаци. Избр. стихотворения. 1981; Янко Крал. Дългът на смелите. Стихотворения. 1981; М. Флориан. Звездна лоза. 1983; В. Маршичек. Вълна подир вълна или малък морски цирк. 1983; М. Велек. Съприкосновения. Избр. стихотворения. 1984; М. Валек. Толкова обичам да пътувам. 1986; Я. Сайферт. Цялата красота на този свят. Поезия и спомени. /Съвм. с Д. Стефанов и С. Каникова/. 1986; Вл. Холан. Нощ с Хамлет. Избр. стихотворения. 1989 и др. За преводаческа дейност е носител на чехосл. награди „П. О. Хвйездослав“ /1971/ и „В. Незвал“ /1982/. Превежда от рус. ез. произведения на А. С. Пушкин, А. А. Блок, С. А. Есенин и др. Стихове на Р. са преведени на англ., белорус., груз., исп., рус., укр., унг., финл. и др. езици.

СЪЧ.: На брега на Марица. Стихотворения. 1951; Дъга над равнината. Стихотворения. 1954; Пътник през света. Стихотворения. 1958; Високосни години. Стихотворения. 1961; Сребърно утро. Стихотворения за пионери. 1961; Хляб и чувства. Стихове. 1962; Пет минути преди деня. Стихове. 1964; Близко ехо. Стихове. 1966; Делничен свят. Стихове. 1966; Вечерни покриви. Лирика. 1968; Шал от калинки. Стихове за деца. 1968; Добър ден, Галилей! Стихове. 1970; Насрещен сняг. Стихове. 1971; Ветровити подножия. Стихове. 1974; Съботен гроздобер. Избр. лирика. 1975; Синята дъга. Стихове. 1976; На редутите край Плевен свети огън. Истор. разказ за деца. 1977; Прозорец за птици. Стихотворения. 1978; Спасени чувства. Избр. стихотворения. 1978; С облаче на рамо. Стихове за деца. 1979; Под стряха от дъжд. Стихове. 1982; Диогенови фенери. Стихотворения. 1984; Кълбо. Стихотворения. 1984; Лирика. Т. 1 и 2. 1985; Амфитеатър. Стихотворения. 1988; Битие. 9 стихотворения. 1989.

Хр. Балабанова

П. 21.07.2004

РА̀ЛИН, Радой /псевд. на Димитър Стефанов Стоянов/ /22.IV.1923, Сливен/. Правнук на Таньо войвода – сподвижник на В. Левски и приятел на Стефан Караджа. Завършва гимназия в родния си град /1941/ и право в Соф. ун-т /1945/. През юли – септ. 1941 заедно с Д. Мундров и Щ. Скубарев списва и редактира нелегалния антифашистки бюлетин „Истината по антисъветската война“. През 1942 е арестуван. През 1944 /3 месеца/ завежда отд. „Агитация и пропаганда“ в Околийския к-т на ОФ в Сливен, но поради несъгласие с „революционните“ действия на ръководството му заминава доброволец на фронта. Участвува във II световна война /1944–45/. Ред. /1945–46/ в сп. „Славяни“. Бригадир в Югославия /1947/. През 1953 е един от създателите на Стършеловия сатир. театър – първия бълг. театър на сатир. миниатюра, който става средище на антикултовската сатира. През 1946–49 е редактор във в. „Литературен фронт“, през 1952–61 – във в. „Стършел“, 1961–63 – във в. „Литературни новини“, 1961–63 – в Студията за игрални филми, 1964–66 – в Студията за хроникални и докум. филми, където създава поредицата докум. киносатири „Фокус“. Ред. в изд. „Бълг. писател“ /1967–68/, в Бълг. кинематография /1976–87/, през 1987–90 – във в. „Литературен фронт“. От 1992 заедно с Б. Димовски и К. Стоянов издава в. „Щастливец“.

За пръв път печата стихотворение през 1931 в детския в. „Изгрев“ /Сливен/. Първите му хумористични стихотворения и анекдоти са публикувани през 1939–40 във в. „Бургаски фар“. Същинската творческа биография на Р. започва със стихосбирката „Войнишка тетрадка“, в която войната не е апотеоз на фанфарни победи, а човешки паметен знак за негероичния и нехрабър воин, който в смъртта не търси слава, а свобода. Родов белег в творчеството на Р. е двуединството на лирика и сатирика, където „добро и зло кипят в едно тесто“. Трагичната дълбочина на сатирата му се ражда пак от оная елегична тревога за човешката съобщност, която непримирена тръпне и в лириката му. Р. непрекъснато търси изненадващо нови изобразително-изразни средства за по-нюансирано вглеждане в загадките на битието, одухотворява с чувство за мярка дори най-делничното в човешкия живот. Предметният му пластичен стих продължава линията на Ат. Далчев в бълг. поезия, наследявайки и гражданско-творческата й етика. Сатиричните творби на Р. са изключително популярни. Те бранят нар. чувство за справедливост, предусещат взривоопасните зони в социалното пространство. Р. е най-острият епиграмист в бълг. поезия. Неговите епиграми активизират и обновяват чисто фолклорни формотворчески традиции. Характерна за епиграмното му изкуство е кни-

гата „Люти чушки“, изгорена през 1968 в пещите на Полиграфическия комбинат в София, с няколко издания в чужбина на бълг. език. Сатир. творчество на Р. преосмисля и актуализира традициите на притчата, пословицата, поговорката, баснята, нар. приказка. От фейлетонно злободневното, анекдотичното /в ранния си хумор/ сатирикът стига до философски вглъбената сатира, до сатир. романесе /„Кадровикът Теофраст“/. Р. възражда нетрадиционните за бълг. сатира кратки жанрови форми – апострофа, афоризма, сатиричната парабола; разширява жанровата територия на съвр. сатира, вътрешновидовото ѝ богатство с уникалните си думи-хибриди. Афористичността на сатир. слово, неговата полемична диалогичност са доведени до пределните си възможности. Р. работи активно във всички жанрове на сатир. изкуство. Автор е на сатир. спектакли „Дяволското огледало“ /съвм. с Б. Априлов, 1957/, „Импровизация“ /съвм. с В. Петров, 1962/, преведена с. г. на словаш. ез., „Няма виновни“ /1956/, на пиесата „Конферанс“ /1973/, сатир. „опера за певци без глас“ „Златното руно“ /1980/, кинокомедията „Невероятна история“ /1962/, киносатирите „Лакпром“ /1965/, „Борба за икономии“ /1965/, „Вездесъщия“ /1965/, „Инцидент“ /1966/, „Новогодишен подарък“ /1966/. Пише сценариите за докум. филми „Н. Й. Вапцаров“ /1953/, „Атанас Далчев“ /1967/, „Редник Пеньо Пенев“ /1970/, „Корените на дърветата“ /1970/, „Червените календари“ /1971/, „Устойчивост“ /1972/, „Кървавата картотека“ /1973/, „Само смъртта ще ме спре“ /1973/. Автор е на сценарии за игралните филми „Лаура“ /1957/, „Ще дойде детето“ /1966/, „Аз съм Левски“ /1974/; за мултфилмите „Човек и шише“ /1966/, „Голям епос“ /1973/. През 50-те г., когато в Б-я джазът се смята за еретично изкуство, Р. е един от ревностните му поддръжници; заедно с М. Левиев създава /1965/ формацията „Джаз Фокус“. Превежда „Пектусан“ /1950/ от Те Ги Чен, „Съмнителната истина“ /1972/ от Аларкон, „Сганарел“ /1974/ от Молиер; стихове от А. С. Пушкин, Й. В. Гьоте, Б. Брехт. Стихове, епиграми и др. произведения на Р. са преведени на 37 езика. Псевд.: Младен Волен, Рали Г. Далилин, Рали К., Раликор, Димитър Ралин, Ралко.

СЪЧ.: Стихотворения. 1949; Четиридесет дни. Стихотворения. 1950; Планина се срина. Стихотворения. 1954; Войнишка тетрадка. Стихове. 1955 /1963, 1970, 1984/; Строго поверително. Хумористични стихотворения и разкази. С предг. от Ил. Бешков. 1956; История с лъв. Хумористични разкази. 1958; Второ раждане. Хумористични разкази. 1959; Непредвидени чувства. 1959 /1961/; Безопасни игли. Епиграми. 1960; Халосни патрони. Хумористични разкази и епиграми. 1962; Внимателни фейлетони. 1963; Исправленная ошибка. Фельетоны. 1963; Лирика. 1965; Личен контакт. Сатир. стихове. 1965; Моля, заповядайте! Епиграми. 1966; Духът и второто шише. Фейлетони и епиграми. 1967; Люти чушки. Народни епиграми. 1968 /1990 с предг. от Р. Узунова и Б. Ташев/; Есенни къпини. Рис. Н. Коканова. 1972 /1977/; Обстоятелства. Предишни и по-предишни стихове. 1940–1968. Худ. Н. Петков. 1973; Всичко ми говори. Стихотворения. 1975; Хляб и портокали. 1975; Няма начин, Хамлете! Хумористични разкази. 1978; Апострофи. 1980; Характери хорски. Сатир. есета. 1980; Ще дойде детето. Лирич. повест. 1981 /1985/; Война и мир в три страници. Фейлетони и параболи. 1982; Епиграми в рамки. 1983; Избрани творби. В 2 т. 1984; Дяволска територия. Сатир. есета и епиграми. 1986; Езопиада. Басни. 1987; Кадровикът Теофраст. Сатир. есета. 1987; Последен понеделник. Стихотворения. 1988; Коило – галена трева. Лирика. 1989; Самораслиці. Афоризми. 1989; Съвременна приказка за златната рибка. Приказка за всички възрасти. 1990. Златното руно. Опера за певци без глас. 1990.

В. Чернокожев

РАН БОСЍЛЕК /псевд. на Генчо Станчев Негенцов/ /26.IX.1886, Габрово – 8.X.1958, София/. Завършва Априловската гимназия в Габрово /1904/, където става учител /1904–08/. Следва слав. филология и право в Соф. ун-т /1908–10/, завършва право с докторат в Брюксел /1916/. Известно време е адвокат, но по-късно се посвещава изцяло на лит. творчество.

За пръв път публикува детски стихове и приказки през 1906 в сп. „Светулка“. От 1907 е сътрудник и редактор на сп. „Картинна галерия за деца и юноши“, участвува в редактирането на сп. „Светулка“, в. „Врабче“. Гл. ред. /1923–47/ на сп. „Детска радост“, където привлича за сътрудници много от най-добрите бълг. писатели и най-талантливите художници-илюстратори по онова време – Ил. Бешков, Ал. Божинов, В. Лазаркевич, Б. Ангелушев и др. Зам. гл. ред. /1953–58/ на сп. „Дружинка“, ред. на детските и юношеските издания на изд. „Хемус“. Пръв предс. /1928/ на Д-вото на детските писатели, впоследствие многократно преизбиран. Творчеството на Р. Б. е посветено изключително на децата – поезия, ритмична проза, приказки. Характеризира се с проницателна близост до света на детето, до неговите проблеми и стремежи, до детската психология. То представлява образно-емоционално отражение на детската душевност и въображение, които авторът познава много добре. Пресъздадените ситуации са познати или напълно възможни, героите са близки на малкия читател до такава степен, че той би могъл да се идентифицира с тях. Творбите са наситени с оптимизъм, топлота и ведър смях. Чрез звучния стих и ритмика Р. Б. целенасочено търси продължение на фолклорната традиция. Принос на автора в литературата за деца от 20-те и 30-те г. е ритмичната му проза – късите разказчета в епис-

толарна форма за веселите приключения на патиланците. С лекота и свеж хумор в тези случки реалистично са обхванати различни страни от бита на провинциалното бълг. градче, в което запазените полупатриархални нрави смешно се сблъскват с утвърждаващия се град. начин на живот. В центъра на повествованието, естествено, са поставени малките жители – пакостници, но и помагачи, в чието патиланско царство доброто винаги тържествува. Компактното повествование, простите сюжети, еднолинейната композиция и сполучливата изказна форма – ритмична проза и леснодостъпна реч в прости рими, правят патиланските истории едно от най-популярните произведения на бълг. проза за деца между двете световни войни. Централно място в творчеството на Р. Б. заемат нар. приказки. В някои случаи той преобразува сюжети и форми, заимствувани от фолклора /напр. приказки-залъгалки от „Задави се Петлю“/, други преразказва на богат и звучен език. Издава много книжки с приказки – бълг., норв., рус., хинди, швед., яп. Р. Б. е сред най-добрите бълг. преводачи на световна лит. класика за деца и юноши – превежда или побългарява приказки на Х. К. Андерсен, Братя Грим, Ш. Перо, творби на В. Буш, М. Твен, А. С. Пушкин, А. П. Чехов, Омир /„Троянска война“, 1911 и „Странствуванията на Одисея“, 1911 – и двете съвм. с Г. Палашев/.

СЪЧ.: Мечти /с псевд. Ран Босилков/. 1906; Веселият дядо. Животът на Толстоя. 1921 /1931/; Златното пиле. 1923 /1929, 1939/; Косе Босе. Нар. приказка. 1923 /1926, 1938, 1939, 1943, 1959, 1967, 1968, 1971, 1986, 1991, 1992/; Зорница. Сценирана приказка по Андерсен. 1924 /1938/; Кума Лиса. Нар. приказка. 1924 /1941/; Кумчо Вълчо. 1924 /1941/; Сестрите на Макс и Мориц /побълг. по В. Буш/. 1924 /1928, 1937/; Патиланчо. Писма от Патиланча до Смехурка. 1925 /1926, 1934, 1942, 1946/; Чик-чирик. Стихове. 1925 /1940/; Неродена мома. Нар. приказка. 1926 /1932, 1933, 1938, 1966, 1970/; Бате Патилан. Весели писма от Патиланча до Смехурка. 1927 /1934, 1943, 1945/; Патиланско царство. 1927 /1939, 1943, 1945, 1968, 1972, 1982, 1985/; Смехурко. Детски утра и забави. Лит. сборник. 1927 /1933/; Баба Меца. 1928 /1942, 1946/; Патиланчо Данчо. Весели писма до Смехурка. 1929 /1934, 1942/; Синчец. 1930 /1943, 1947/; Юначният грънчар. Индийска приказка. 1930 /1943/; Бързоногата царкиня. Естонска нар. приказка. 1931 /1939/; Весели народни приказки. 1931 /1939/; Ежко Бежко. 1931 /1939, 1943/; Заю Баю. 1931 /1939/; Златен рак. Приказка. 1931 /1942/; Златна ябълка. 1931 /1939/; Момче и вятър. Нар. приказки. 1931 /1951/; Народни смешки. 1931 /1940/; Незнаен юнак. Нар. приказка. 1931 /1932, 1933, 1939, 1960, 1963, 1989/; Дяволчето с бялата опашка. Весели приказки. 1932 /1934, 1941, 1947/; Куку и Мяу. Весели приказки. 1932 /1934, 1941/; Жива вода. Приказки. 1934 /1991/; Патиланчо на село. 1935 /1939, 1943/; Весели очички. 1936; Гарван грачи. Смешен филм за деца. 1936 /1939, 1943/; Смехотворци. Весели приказки. 1937; Бялото петленце. Весели приказки. 1939 /1943/; Овчар и самодива. Нар. приказка. 1939; Въглищарят Когоро. Яп. приказки. 1941; Кой за какво плаче. Яп. приказки. 1941; Момче от праскова. Яп. приказки. 1941; Омагьосаната царкиня. Яп. приказки. 1941; Сламка за хилядо жълтици. Яп. приказки. 1941; Три съвета. Яп. приказки. 1941; Трима юнаци. Яп. приказки. 1941; Чудната книжка. Яп. приказки. 1941; Чудният старец. Яп. приказки. 1941; Норвежки приказки. Т. 1–2. 1941–42; Златно гущерче. Весели приказки. 1942; Патиланско училище. Весели писма от Патиланча Данча до Смехурка. 1942; Ученик на дявола. Норв. приказки. 1942; Воденичарският син и змеят. Швед. приказка. 1943; Гороломчо. Швед. приказки. 1943; Ела при мене, овчарче. Швед. приказки. 1943; Златно момиче. Швед. приказка. 1943; Морската царица. Швед. приказки. 1943; Невидим другар. Швед. приказка. 1943; Три кучета. Швед. приказка. 1943; Три хубавици. Швед. приказки. 1943; Шведски приказки. Кн. 1–2. 1943; Палави ръчички. 1945; Весел Пейчо. 1946; Заю Баю размирник. 1949; Първи приказки. 1952; Нова песен. 1953; Приказки. 1953; Весели приказки. По нар. мотиви. 1954; Дядо и ряпа. 1955 /1984, 1991/; Радост. Избр. стихотворения, приказки и патиландски писма. 1956; Баба Меца и Заю Баю. 1958 /1967/; Чудна свирка. Приказки. 1958; Голчо. Приказка. 1959; Чудната кутийка. 1959; Косе Босе, Кумчо Вълчо и Кума Лиса. Приказки. 1961; Тримата братя и златната ябълка. 1963 /1974/; Няма де се сърдиш. Приказка. 1964; Родна стряха. Избр. стихотворения за деца. 1964 /1967/; Патиланци. Весели писма до Смехурко. 1970 /1975, 1978, 1985/; Гарван грачи. Весели приказки и разкази. 1973 /1978/; Бърза работа. Косе Босе. И баба знае. Приказки. 1974; Големанко. Весели приказки и разкази. 1974; Смехурко. Весели приказки. 1976; Неродена мома. Незнаен юнак. Жива вода. Нар. приказки. 1978 /1988/; Магаре боб яде ли. 1981; Рисунки с муцунки. 1984; Игра. Стихотворения и весели разкази. 1986; Клан-недоклан. 1986; Бабино петленце. Т. 1. 1989; Кума Лиса и Овчарко. 1991.

ЛИТ.: Хаджикосев, С. Ран Босилек. Лит.-крит. очерк. 1985.

Ил. Костова

РÒСЕН, Петко /псевд. на Петко Георгиев Чорбаджиев/ /15.X.1880, с. Ковчас, Лозенградско – 30.IV.1944, Бургас/. Завършва гимназия в Русе /1901/. Записва се да следва в Историко-филол. ф-т на Соф. ун-т, прехвърля се в Правния ф-т. През 1903 участвува в Илинденско-Преображенското въстание в Странджанския край. Следва право в Париж и Женева. През 1909 се установява в Бургас. Участвува в Балканската и в I световна война. Известно време е адвокат. През 30-те г. става член на Демократ. партия; нар. представител /1931–34/. Заради демократ. убеждения и славянофилство през 1939 е интерниран за 6 месеца в местността Панагюрски колонии край Панагюрище.

Р. обнародва първата си крит. статия през 1904 в

сп. „Демократически преглед“ – рецензия за повестта на А. Страшимиров „На кръстопът“. Сътрудничи активно в списанието през следващите години. Публикува и в списанията „Мисъл“, „Хиперион“, „Златорог“, „Българска мисъл“, във вестниците „Зора“, „Слово“, „Пряпорец“, „Свободна реч“ и др., където печата публиц. статии, разкази, лит. критика. Автор е на книги с пътеписи, разкази и лит. критика. Най-известни са лит.-крит. му фейлетони „Сурва, сурва година“ /1928–44/ в януарските броеве на в. „Зора“ /до 1932/ и във в. „Слово“. В някои от тях дава положителна оценка на творчеството на Й. Йовков, Р. Стоянов, А. Каралийчев, Д. Немиров, Н. Фурнаджиев, Н. В. Ракитин, Ас. Разцветников, Чудомир, Елин Пелин, Н. Марангозов, К. Константинов, Н. Райнов, Г. Караславов. Р. защитава реалистичните и демократ. позиции в бълг. литература, макар че като критик проявява и субективизъм. Автор е на лит. портрети на А. Страшимиров, П. К. Яворов, Елин Пелин, К. Христов, Т. Траянов, които познава лично. Белетристичната му книга „От Дунав до Бяло море“ е посрещната положително и от лит. критика. Като най-зряла се възприема книгата му „В поле широко“, която има автобиогр. характер. През последните години от живота си Р. води дневник, посветен на срещи и разговори с представители на бълг. литература и култура. Част от спомените му са издадени посмъртно. Псевд.: Ге, П. Р., П. Р-н.

СЪЧ.: От Дунав до Бяло море. Видено и преживяно. 1927 /2 попр. и доп. изд. 1943/; На Еньовден. Лит. сенки и силуети. 1928; Между народа. Видено и чуто. 1933; В поле широко. Видено и преживяно. 1938; Спомени и размисли. 1963; През гори зелени. Разкази, очерци, статии. 1982.

Л. Стаматов

РУЖ, Иван /псевд. на Хрисим Кръстев Коеджиков/ /2.XI.1909, Попово/. Завършва гимназия в родния си град /1927/, Висшата кооп. школа в София /1929/ и право в Соф. ун-т /1932/. Следва полит. и стопански науки в Свободния ун-т /1930–34/. Чл.-учредител на Съюза на трудовоборческите писатели, създаден в края на 1931. Инспектор в Съюза на популярните банки /1937–45/. Участвува във II световна война, награден с офицерски кръст за храброст. Доц. по кооп. дело във Ф-та по стопански и социални науки на Соф. ун-т /1948–51/. Чл. на ред. колегия и зав. отдел „Литература и изкуство“ /1950–52/ на в. „Работническо дело“. Доц. по история на бълг. литература в Държ. висше театр. у-ще /1952–53/. Зам. гл. ред. на сп. „Септември“ през 1952–57 и на сп. „Пламък“ през 1958–61. Началник на сценарния отдел /1961/ и гл. ред. на Сценарната комисия /1962–65/ към Бълг. кинематография. Гл. ред. /1969–72/ на в. „Народна култура“. Първи зам.-предс. на СБП /1969–72/. За пръв път печата през 1925 във в. „Народна борба“ /Шумен/ пътеписа „Излет до Юмрукчал“. От 1929 редовно сътрудничи на кооп. и левия печат – във вестниците „Кооперативна защита“, „Кооператор“, „Млад кооператор“, „Ехо“, „РЛФ“, „Кормило“, „Заря“, в списанията „Жупел“, „Звезда“, „Нова литература“, „Научен преглед“ и др. В статии и рецензии Р. отстоява работническата тема и социалната проблематика; намесва се в дискусии, печата разкази и приключенска повест за юноши. След 1944 Р. е сред лит. критици, застъпващи категорично позициите на БКП. Сътрудничи на вестниците „Работническо дело“, „Лост“, „Отечествен фронт“, „Кооперативен фронт“, „Пулс“ и на списанията „Септември“, „Пламък“, „Ново време“, „Съвременник“, „Родна реч“, където, както и в част от книгите си, поставя актуални въпроси на съвр. лит. процес. Съст. /съвм. с К. Калчев и Св. Минков/ на антол. „Десет години белетристика. 1944–1954“ /1954/, на сборниците „Съветски разкази“ /1954/, „Нови съветски разкази“ /1958/, „Млади съветски белетристи“ /1963/, „Литературата на 30-те години“ /1985/. Статии на Р. са преведени на рум., рус. и унг. език. Псевд.: Илия Самотник, Иван Селянов, Ломов, Молот, Работничката Катя, Тютюноработничката Катя, Иван Ястров.

СЪЧ.: Божиловци-кооператори. Разказ. 1929; Кооперативни врагове. Повест. 1932; Коопертивна Дания. Монография /в съавт. с Кр. Коеджиков/. 1933; Разкази на кооператора. 1944; Изкуство и критика. Статии и очерки. 1947; Законът на литературните джунгли. 1959; Корейски записки. – В: Г е н о в, Т. Червена ранена земя. 1960; Тайнственото отвличане. 1960 /1963, 1968, 1980/; Художествената литература и нейната съдба. 1979; Общество, литература и работническа класа. Изследване. 1988; Накъде по-нататък? Публицистика. 1989.

Х. Дудевски

РУМЯ̀НЦЕВ, Сергей /псевд. на Димитър Диловски Митов/ /5.IX.1896, с. Блъсничево, дн. Румянцево, Лов. област – 16.IV.1925, София/. Завършва гимназия в Плевен /1916/, където учител по бълг. ез. и литература е Н. В. Ракитин, насочил лит. му интереси и прояви, и ШЗО в София /1917/. През 1917 е адютант в щаба на полка в Плевен и командир на рота. Участвува в I световна война, в която е раняван 3 пъти. Учителствува в с. Златна Панега /1918–19/ и в Блъсково /1919–21/. Чл. на организацията на тесните социалисти; наклеветен, че е извел ученици на „червена първомайска манифестация“ /1921/, е уволнен от м-ра на нар. просвещение, преместен на работа в Нар. театър в София /юни 1921/. Чл. на БЗНС от 1921, ред. във

в. „Земеделско знаме“, секр. на Ц. Церковски. През апр. 1922 заедно с Ал. Стамболийски Р. участвува в междунар. конференция в Генуа; придружава Стамболийски в обиколката му във Франция, Италия, Швейцария и Англия. От европ. столици изпраща материали за в. „Победа“. След завръщането си е един от основателите и редакторите на хумористичния в. „Див дядо“. На 9 юни 1923 е арестуван и изпратен на разстрел. Спасява го негов съученик. Живее нелегално, арестуван е, интерниран в с. Блъсничево. След Септемврийското въстание /1923/ участвува в изграждането на „единен фронт“ с всички революционно настроени сили. Отново преминава в нелегалност и се укрива в различни села. На 16 апр. 1925 е разкрит, арестуван в Стара Загора, отведен в София и изгорен в пещите на Дирекция на полицията.

За пръв път печата през 1911 в сп. „Вртокъщник“ стихотворението „Майчина песен“. Сътрудничи със стихове, памфлети, пародии, маршове и оди на списанията „Слънце“, „Младежка земеделска мисъл“, „Сеяч“, на вестниците „Див дядо“, „Художествена седмица“, „Литературно ехо“, „Отечество“, „Народ“, „Земеделско знаме“, „Земеделски страж“, „Мир“, „Победа“ и др. Лит. дейност на Р. е краткотрайна /1921–25/. Проявява талант предимно в полит. сатира. Силни са и неговите маршове, оди, както и някои „конспиративни песни“, особено пародиите му „Селски бодили“ /по творби на Хр. Ботев, Ив. Вазов, П. К. Яворов, Д. Дебелянов, Д. Бояджиев, Н. Лилиев, Т. Траянов/, в които с язвителна ирония се заклеймяват полит. лидери и конюнктурни полит. борби. Известност получава стихотворението му „Гърмиш и жигосваш“ /1924/, написано по повод убийството на П. Д. Петков. Псевд.: Сергей, Валерий, Бедния Серьожа.

СЪЧ.: Селски бодили. 1924; Стихотворения. 1945 /1946/; Избрани стихотворения. 1945; Стихотворения. 1945; Избрани стихотворения. Под ред. на Д. Гундов. 1955; Избрани стихотворения. Под ред. на В. Андреев. 1959; Избрани стихотворения. 1976; Избрани стихотворения. Послеслов Д. Гундов. 1976 /1978, 1986/.

ЛИТ.: Ганчева, Н. Сергей Румянцев. Биогр. очерк. 1958 /2 прераб. изд. 1977, 1978/; Карадимов, А. Сергей Румянцев. В двубоя на новия свят и на стария. Биография. 1981.

Х. Йорданов

РЪ̀ПЧЕВ, Георги Кирязов /2.IX.1957, София/. Завършва гимназия в София /1975/ и българ. филология в Соф. ун-т /1982/.

За пръв път публикува във в. „Средношколско знаме“ и в сп. „Родна реч“ през 70-те г. В поезията си отразява обречеността на своето поколение, отърсващо се от юношеските илюзии. Легендите и историята са „взривени“ и преобърнати в метафори на настоящето. Отхвърля уравниловката на битието и на индивидуалностите в „малкия живот“, противопоставен на делата на „големите“. Характерни за поезията на Р. са сетивната и емоционалната наситеност, скептицизмът и болезнената чувствителност към противоречията на съвременността, към трагичното в живота. Публикува в първите броеве на алманасите „Мост“ и „Глас“ /Самиздат/. Автор на статии в поредицата „Периодика и литература“. Т. 1, 2 /изд. на Ин-та за литература при БАН /. Превежда от англ. ез. /Дж. Ленън, Р. Пен Уорън, Л. Ферлингети/, съвр. американски поети; от рус. ез. /А. Ахматова, Б. Окуджава, Н. Гумильов, Ал. Ведянски, Й. Бродски и др./. В превод на Р. през 1992 излизат „Розата и пръстенът“ от У. Такъри и „Песен на песните“ – от староеврит. Творби на Р. са преведени на англ., грц. и исп. език.

СЪЧ.: Уморени от чудото. 1982; Смяна на нощната стража. 1987; Смъртта на Тибалт. 1989; Силните на нощта. 1991.

Ил. Костова

РУСАЛѝЕВ, Владимир /псевд. на Ангел Маринов Пенков/ /13.IX.1899, с. Драганово, Лов. област – 14.VI.1973, София/. Завършва гимназия в Търново /1918/. Магазинер в потребителната кооперация в родното си село /1918–19/, библиотекар в Перник /1921–23/. Уредник /1924/ на сп. „Угар“, ред. /със Сотир Янев/ на сп. „Червена трибуна“, ред. на вестниците „Трезво дете“, „Звънар“, на сп. „Предел“ и др. Изнася многобройни сказки из страната, посветени на литературата, изкуството, кооп. движение, трезвеността и др.

Р. печата стихове от 1920. Сътрудничи на списанията „Смях и сълзи“, „Обществена мисъл“, „Кооперативна просвета“, „Хиперион“, „Кооперативна пробуда“, на вестниците „Светлоструй“, „Литературен свят“, „Мисъл“, „Брод“, „Завой“ и др. Публикува стихове, разкази, импресии. Определено влияние върху Р. оказва Ас. Разцветников. В творчеството си разработва социални и патриотични мотиви. Автор е на поемата „Рудничари“, посветена на живота на миньорите в Перник, пропита със социален сантиментализъм и революционна реторика. Пише книги за Д. Дебелянов, Хр. Морфова и Ек. Ненчева. Оставя интересни спомени за А. Страшимиров, Т. Траянов, Ст. Чилингиров, Г. Райчев, Ас. Разцветников, Ем. Попдимитров и др. По-значително място в българ. литература заемат книгите му със стихове и разкази за деца и юноши, много от които са свързани с детските години на автора. Др. псевд.: Ангелина П., Светломир Пиринski, Търнокоп.

СЪЧ.: Рудничари. Поема. 1923 /1934, 1944/; Зима над

родината. Стихове. 1926; Псалми. Поема в проза. 1926; Стихове. 1926; Бунтовни – 1876. Поема. 1927; Великата река. Новела. 1930; Кръст и знаме. Стихове. 1930; Жътва. Поема. 1931; Когато жеравите отлитат. 1933; Бялата звезда. Разкази за деца и юноши. 1935; Бездомник в нощта. Животът, любовта и смъртта на Димчо Дебелянов. 1936 /1939, 1944, 1946/; Майчина мъка. Разкази и приказки за деца и юноши. 1936; Писма от Драганово. 1937; Звънчето звъни. Стихове за деца. 1938; Песни от мансардата. Стихове. 1938; Слепите щъркели. Разкази за деца и юноши. 1938; Майчина песен. Стихове за деца. 1939; В двореца на Дядо Коледа. Стихотворения и разкази. 1941; В плен на дяволите. Разкази и приказки. 1942; Песен за безсмъртната любов. 1942; Разкази и приказки. 1942; Пътеката на мравките. 1943 /1945/; Мадона в черно /Екатерина Ненчева/. 1944; Вълшебната песен. Илюстрирани разкази за деца и юноши. 1946; Капка по капка. Спестовен сборник. 1947; Нощна песен. Избр. стихотворения. 1947; Песента на щуреца. 1947; Идат радостни години. Стихове за деца и юноши. 1956; Юнак Заю. Приказка в стихове. 1956; Стихотворения и поеми. 1957; Българският славей Христина Морфова. 1958; Сладкопойна чучулига. Избр. стихотворения и разкази за деца. 1961; Духна вятър развигор. Стихове за деца. 1962; Който в ранина се буди. Стихотворения за деца. 1963; Каква е тази песен чудна. Избр. стихотворения за деца. 1964; Лирика. 1971; Пролетна утрин. Избр. стихотворения, приказки и разкази за деца. 1972; Мемоари. 1977.

ЛИТ.: К а р а т е о д о р о в, В. Владимир Русалиев. Лит.-крит. портрет. 1932; Н а у м о в, М. Творческият път на Владимир Русалиев. 1939.

Л. Стаматов

РУ̀СЕВ, Никола Петров /13.VII.1932, Берковица – 16.VII.1990, София/. Завършва гимназия в София /1950/ и режисура във ВИТИЗ /1954/. Като студент работи в Радио София. През 1955–58 е режисьор в Театъра на селото. Драматург на Толбухинския театър /1961/, на Театъра на Нар. армия /1962–68/, на театър „Сълза и смях“ в София /1968–72/ и в СИФ „Бояна“. Секр. по драматургия в СБФД /1981/ и по драматургия в СБП /1981/. Неколкократно уволняван от работа поради принципната си гражд. и творческа позиция. От 1989 е на щат в Театъра на Нар. армия; съкратен и предсрочно пенсиониран /1990/. Р. е оригинален творец с принос в развитието на лит. и театр. процес в съвр. Б-я. Навлиза в литературата от театъра, познава и владее правилата на сценичното изкуство. Филос.-мирогледната му нагласа и ерудиция в областта на бълг. история очертават идейно-тематичните параметри на творчеството му. Средновековието /„Старчето и стрелата“, „Драг и робът“/, Априлското въстание /1876/ /„От земята до небето“/, антифашистката съпротива /„Я, колко макове“/ са истор. призма, през която изкристализират народопсихол. му обобщения. Р. интерпретира вечните морално-психол. и филос. въпроси на историята – за властта и ролята на истор. личност, за жертвата и саможертвата, за личностните и социалните измерения на свободата. Разрушава традиционния модел на истор. пиеса. В семантичен план утвърждава нова, оригинална концепция за истор. събития, която нерядко полемизира с утвърдените истор. представи и тълкувания. В структурен план се разграничава от познатите театр. схеми и стереотипи, като въвежда техниката на филмовия монтаж. Принципът на дегероизация и деромантизация е водещ в изграждането на идейно-образната система. Персонажите на Р. нямат нищо общо с истор. личност-еталон; те са обикновени хора, които знаят цената на своя бунт и саможертва /„От земята до небето“/, безименни младежи, създали и изстрадали една нова философия на антифашистката борба /„Я, колко макове“/. В сатир. гротеска „Старчето и стрелата“ Р. разкрива неподозираната дълбочина на социалната и моралната отговорност на един бълг. хан /Телериг/, мистифицирал своята истор. личност, отрекъл се от себе си в името на своя народ и неговото бъдеще. В сложната галерия от образи в пиесите му се открояват 2 плана – обективният, хроникалният, на трагичното истор. битие и пародийно-комичният, гротесковият, фолклорният, които формират худ. им стилистика. В творбите му на съвр. тема отново се наблюдава стремежът да се извисят въпросите на всекидневието до универсалните филос. проблеми /„Писмата“, „Букетче сухи незабравки“, „Двоен креват за Адам и Ева“/. Автентичността на човешката личност, механизмите на нейното социално и морално поведение са доминиращите аспекти в интерпретацията на истор. и съвр. теми. Възлова е ролята на ремарката в творбите му – очертава битовия и психол. контекст на събитията. Р. е автор и на романите „Приказка за Стоедин“ и „Философът“. Чрез структурите на мита и вълшебната приказка в „Приказка за Стоедин“ се създава притчов модел на съвр. общество с неговия егоистичен морал и прагматична философия. Кинороманът „Философът“ се вписва тематично в контекста на истор. пиеси, очертава трудния път на Словото, неговия генезис и приемственост. Р. пише детско-юношески пиеси, постигнали сценична популярност, сценарии за филми, радиопиеси.

СЪЧ.: Я, колко макове. Драма в 3 д. 1964 /3 изд. 1965/; Табакера 18 карата. Комедия. 1967; Старчето и стрелата. Пиеса. 1968; Пиеси. 1970; Зеленатa брадавица. Гост. Как писар Тричко не се ожени... Едноактни пиеси. 1970; Писмата. 1978; От земята до небето. Пиеса. 1978 /1981/; Приказка за Стоедин. Роман-приказка. 1979 /1985/; Философът. Роман. 1982; Избрани пиеси. 1982; Лют звяр. Юнаци с умни калпаци. Детски

пиеси. 1984; Букетче сухи незабравки. Пиеса. 1986; Пиеси. 1989.

М. Иванова

РУ̀СЕВ, Пеньо Николов /29.VIII.1919, с. Трояново, Бург. област – 17.I.1982, София/. Завършва гимназия в Бургас /1937/ и слав. филология в Соф. ун-т /1943/. През 1938 е арестуван като анархист и осъден по ЗЗД на 8 месеца затвор. От 1945 е асистент в Ин-та за бълг. език, от 1950 – н.с. в Ин-та за бълг. литература при БАН. Доц. /1945/ и проф. /1965/ по бълг. литература в ВИТИЗ, проф. по бълг. литература във Висшия педагог. ин-т във В. Търново /от 1963/. През 1972 защитава докт. дисертация на тема „Психология на художественото възприемане“ в Ин-та за рус. литература в Ленинград. Зам.-ректор и ректор на Висшия педагог. ин-т във В. Търново /1963–67/, зам.-ректор на ВИТИЗ /1969–72/, ръководител на секция „Култ. история на балк. народи“ към Ин-та по балканистика при БАН /1968–72/.

Ранните си разкази, стихотворения и статии Р. печата през 1938–40 във вестниците „Вечерна бургаска поща“ /Бургас/ и „Литературен глас“. Част от тях влизат в книгата му „Ние и те“. Лит. историк и критик с традиционна изследователска методология и няколко насоки на проучванията: бълг. лит. история, психология на лит. възприятие, бълг. и балк. култури, рус.-бълг. и рум.-бълг. лит. връзки, творчеството на бълг. и рус. писатели. Основни студии: „Проблемът за културата и културните взаимоотношения от гледна точка на кибернетиката, теорията на информацията и общата теория на комуникациите“ /Годишник на ВИТИЗ „Кр. Сарафов“, 16, 1976/; „Древните балкански култури и българската народностна култура. Културното общуване на Балканите от VI до X в.“ /Годишник на ВИТИЗ „Кр. Сарафов“, 17, 1977/; „Sur le période historique de la communication culturelle et littéraire dans le Sud-Est europeen“ /Néohélicon, 1975, № 3–4/; „Разцвет и разпадане на човешката личност в творчеството на Елин Пелин“ /В: Сб. „Елин Пелин. Сто години от рождението му“. 1978/. Съст. и ред. /съвм. с И. Панова и Р. Коларов/ на цит. сб. Преработва комедията „Криворазбраната цивилизация“ от Д. Войников“ /1959/. Псевд.: П. Ангаров.

СЪЧ.: Ние и тѐ. Разкази и скици. 1947; Пейо Яворов. Възприятия и художествена творба. 1947; Творчеството на Елин Пелин до Балканската война. 1954; История на българската литература от Смирненски до наши дни. 1957; Никола Вапцаров. Лит.-крит. очерк. 1963; Михалаки Георгиев. Лит.-крит. очерк. 1965; Григорий Цамблак в Румъния и в старата румънска литература /в съавт. с А. Давидов/. 1966; За възприемането на художествените произведения. Психология на художественото възприемане. 1968; Похвално слово за Евтимия от Григорий Цамблак /в съавт. с Ив. Гълъбов, А. Давидов, Г. Данчов/. 1972; Как възприемаме художествените произведения. 1975.

Х. Дудевски

С

САМУЙЛОВ, Виктор Исак /10.V.1946, София/. Завършва гимназия с преподаване на рус. език в София /1964/ и балг. филология в Соф. ун-т /1970/. Ред. във в. „Народна младеж“ през 1970–74, ред. /1974–78/ в сп. „Български воин“, в САФ /от 1978/. За пръв път публикува във в. „Средношколско знаме“ през 60-те г. Пише сценарии за анимационни филми, текстове на песни. Карикатурист. В стиховете му са отразени урбанистичното светоусещане на съвременника, делничното му всекидневие. Градският пейзаж е гротескно деформиран. Изказът е функционално лаконичен, словото е смислово натоварено, нюансирано. В хода на лирич. повествование се използува класическият парадокс. Сатирата на С. е насочена към унифицирания „панелен“ човек; в нея са съчетани болката, иронията и проникновеността, усетът към трагичното и баналното в миговете на делника. Стиховете му за деца се отличават с предметност, непринуденост, закачливост; близки са до образното детско мислене, до незавършените представи на детето за света. Превежда поезия от рус. език.

СЪЧ.: Моментално фото. Стихове. 1972; Нощем тръгват снегорини. Стихове. 1977; Безсърдечен грамофон. Стихове за деца. 1982; Няма как. Сатир. стихотворения. 1982; Домашно море. Стихове за деца. 1983; Ей така. Стихове за деца. 1987; Конецът между нас и небесата. Стихотворения. 1988; Ни Бог, ни дявол, ни муза. Песнички, горчилки, самоиронии, сарказми. 1989; Между нас да си остане. Стихове за деца. 1989.

Ил. Костова

САПÀРЕВ, Огнян Стефанов /4.VIII.1942, София/. Завършва гимназия в Пловдив /1960/ и слав. филология в Соф. ун-т /1967/. Ред. /1971–72/ в „Разпространение на филми“ и в сп. „Пламък“, в Документалната студия към Балг. телевизия /1972–73/. От 1973 – асистент, от 1978 – доц. по теория на литературата в Пловдивския ун-т. През 1976 защитава канд. дисертация на тема „Масовата култура. Естетически и социални аспекти“. Канд. на филос. науки. Преподавател в ун-та в Будапеща /1983–88/, ст.н.с. в Ин-та по социология /1988–89/ и в Ин-та за литература при БАН /1989–90/. Председател на К-та за телевизия /1991/. От 1992 – ст.н.с. в Ин-та за литература.

За пръв път публикува лит. рецензии в сп. „Септември“ /1966/. Проучванията му са в областта на лит. теория и критика, научната фантастика, естетиката и практиката на масовите комуникации, киното, социалните аспекти на културата. Книгите му се отличават с аргументираност, артистичност, скептицизъм и самоирония. Привличат го проблемите на парадоксалното, комичното, игровото, фантастичното, метафоричното. Методологическият му подход е близък до структурно-системния анализ, без да пренебрегва естетиката на въздействието. Лит. му статии и портрети са нетрадиционен прочит на произведенията на Гео Милев, Н. Фурнаджиев, Хр. Смирненски, А. Страшимиров, Елин Пелин, Св. Минков, Й. Радичков, Л. Дилов, Г. Алексиев и др., ситуирани в контекста на балг. литература и култура. Негови публикации са преведени на нем., рус., укр. и унг. език.

СЪЧ.: Изкуство и масова култура. 1978; Литературни проблеми. 1979; Литература и интерпретация. 1988; Фантастиката като литература. 1990.

М. Гарева

САРÀНДЕВ, Иван Атанасов /~~29~~ 28.II.1934, Ямбол/. Завършва гимназия в родния си град /1952/ и балг. филология в Соф. ун-т /1958/. Ред. във вестниците „Народна младеж“ /1960/, 1965–66 – „Пулс“, 1966–67 – „Литературен фронт“, ред. в Агенция „София-прес“ /1967–68/ и през 1969–72 – във в. „Народна култура“. Завежда отдел „Критика и литературознание“ в изд. „Балг. писател“ /1972–74/. Н.с. /1974/, ст.н.с. /1979/, проф. /1988/ в Ин-та за литература при БАН. През 1972 защитава канд. дисертация на тема „Пенчо Славейков като литературен критик“, през 1986 – докт. дисертация – „Йордан Йовков. Жизнен и творчески път“. Преподавател в Пловдивския ун-т, където чете цялостен курс лекции по история на балг. литература след I световна война. Ръководител на проблемна група „Литературни анкети“, създадена към Ин-та за литература през 1974, със задача да продължи и обогати традицията на Ив. Д. Шишманов, М. Арнаудов, Сп. Казанджиев в областта на лит. анкетиране и изворознание. Чл. на ред. колегия на поредицата „Литературни анкети“. Участвува с доклади в нац. и междунар. научни конференции, конгреси, симпозиуми. Под ред. на С. излизат: Б. Пенев. Дневник. Спомени. 1972; сб. „Септември 1923 в българската литература“ /съвм. с Т. Жечев/. 1973; П. П. Славейков. Псалом на поета. 1976; Б. Пенев. История на новата българска литература в 4 тома /съвм. с П. Зарев/. 1976–78; История на българската литература. Т. IV /съвм. с П. Зарев и Ефр. Каранфилов/. 1976; Йордан Йовков. Биобиблиогр. указател. 1980; Г. Милев. Зов. Стихотворения и поеми. 1980; Сб. „Йордан Йовков. Нови изследвания“ /съвм. с М. Шишкова/. 1982; Боян Пенев. – В: „Иван Д. Шишманов, д-р Кръстев, Боян Пенев в спомените на съвременниците си“. 1983; В. Карагьозов. Избрани творби

/съвм. с Г. Карагьозов/. 1984; М. Цветаева. Избрани произведения в 2 тома. 1984; Дора Габе. Биобиблиогр. указател. 1985; Критика, есеистика, народопсихология. Юбил. сб. в чест на чл.-кор. Ефр. Каранфилов /съвм. с Цв. Атанасова/. 1988; сб. „Елисавета Багряна. Нови изследвания“ /съвм. с П. Динеков, М. Цанева, Р. Кунчева/. 1989; С. Атанасова. Живот сред книгите. 1990.

Автор на статии, студии, лит. портрети и монографични изследвания, осветляващи историята на бълг. литература от Освобождението до наши дни. Проявява специален интерес към определени етапни моменти от развитието на естетическата и лит.-критическата мисъл в Б-я /П. П. Славейков, Б. Пенев/, както и към творческите светове на Дора Габе, Й. Йовков, Б. Делчев, Ел. Багряна. Монографичните му трудове са подплатени с проучена и интерпретирана докум. и фактологична основа, разкриват предпочитание към психобиографичния подход. Лит. му анкети с Ем. Станев, Дора Габе, Ел. Багряна свидетелстват за проникване в атмосферата на различни лит. и обществ. десетилетия, за постигнато общуване с ярки творчески индивидуалности. В разработките си, посветени на най-новата литература, С. съчетава критическия с истор.-лит. подстъп към худ. явления.

СЪЧ.: Имена и години. Лит. теория и критика. 1967; Герои и конфликти. Лит.-крит. очерци. 1967; Книга за Дора Габе. 1974; Павел Матев. Лит.-крит. очерк. 1974; Живот се дава за живот. 1976; Емилиян Станев. Лит. анкета. 1977; Пенчо Славейков. Естетически и литературно-критически възгледи. 1977; В света на „Старопланински легенди“. 1980; Йордан Йовков. Жизнен и творчески път. 1986; Дора Габе. Лит. анкета. 1986; Елисавета Багряна. Лит. анкета. 1990.

ЛИТ.: А т а н а с о в а, С. Иван Сарандев. Биобиблиография. Толбухин. 1985.

Д. Леков

поч. 6 X 2001

СВЀЖИН, Георги /псевд. на Георги Иванов Нейков/ /3.XI.1922, с. Дойренци, Лов. област/. Завършва гимназия в Ловеч /1941/ и медицина в София /1951/. Участник в антифашистката съпротива, политзатворник /1942–44/. Зам. гл. ред. /1952/ на в. „Здравен фронт“, ред. /1965/ във в. „Работническо дело“, зав. отд. „Поезия“ /1966–67/ в сп. „Пламък“, гл. ред. /1968–80/ на в. „Пулс“, дир. на Нац. музей на бълг. литература /1980–90/, гл. ред. /от 1990/ на в. „Мисъл“.

Публикува за пръв път през 30-те г. във вестниците „Школско звънче“, „Кавалче“, „Народен глас“, „Светлоструй“, „Младо село“, в списанията „Гребец“, „Звън“, „Българска реч“, „Ученически подем“ и в младежкия лит. сб. „Чернозем“. От 1946 сътрудничи в пер. и лит. печат. Творчеството на С. се отличава с гражд. и полит. ангажираност. Централно място заемат темите за изкуството и революцията, за антифашистката борба, за вярата, пренесена през изпитанията, за саможертвата в името на идеала, за героизма във всекидневието. Лирич. герой се обявява срещу плаката и фалша в човешките отношения и в изкуството, срещу безразличието. Освен с превес на романтиката поезията на С. се характеризира с богатство на сатир. жанрове /хумористични стихотворения, пародии, фейлетони в стихове, епиграми и др./. В тях се критикуват негативните явления на съвремието – грандоманството, подмазвачеството, култовщината, метаморфозите на самозабравилите се. Злободневките са отклик на актуални проблеми – от екологията до недостатъците на детската литература. Разминаването на действителността с идеала насочва автора към миналото. Той търси потвърждение на ценностната си система в революционните години, нравствена опора – в спомена за загиналите съратници. В същото време С. се обявява против идиличното представяне на историята и акцентира върху драматизма и противоречията ѝ. В последните години в лириката му доминират интимните мотиви – за дома, за връщането към корените, за границата и паралела между нравствената и физическата смърт. В драматургията си /пиесите „Радиация“, „Камилски птици“, „Съдби човешки“, „Диви ягоди“ и др./ С. поставя въпросите за патриотизма и „дезертиралата съвест“, за подробностите, които правят историята. Миналото е морален коректив на настоящето. Героите са показани във върхови ситуации, пред съдбовни решения, в които се разкриват гражд. им позиции и човешките им качества. Образът на „врага“ също не е лишен от човешки облик и мотивации на постъпките. В по-късните пиеси антиподът се превръща във втори вариант, в алтернативно жизнено поведение. Стихове на С. са преведени на англ., араб., белорус., пол., рум., рус., тур., укр. и др. езици. Др. псевд.: Жорж дьо Свежан, Скалпел, Бодил.

СЪЧ.: Непреклонна младост. Стихове. 1956; Всеки смята себе си за гений... Сатира. 1960; Дяволски трели. Стихотворения. 1961; Диагнози. Сатир. стихове. 1964; Очите парят. Стихове. 1967; Злото от срам умира. Сатир. стихотворения. 1968; Неаполитанска песен. Пиеса в 2 ч. 1972; Стихотворения. Избрани. 1972; Поеми. 1975; Мелница за нерви. Избр. сатири. 1981; Избрани творби. В 2 т. 1982; Отвъд цъфтежа. Стихотворения. 1989.

Р. Илчева

СВЍЛЕНОВ, Атанас /Атанас Свиленов Митрев/ /18.XI.1937, София/. Завършва гимназия в родния си град /1957/ и слав. филология в Соф. ун-т /1963/. По време на следването си членува в лит. кръжоци „В. Воденичарски“ и „Д. Дебелянов“. Сътруд-

ничи на в. „Софийски университет“ и на в. „Студентска трибуна“. Ред. и зав. култ. отдел /1962–64/ на в. „Студентска трибуна“. Ред. в Бълг. нац. филмотека /1966/, в сп. „Пламък“ /1967/, в култ. отдел на в. „Земеделско знаме“ през 1970–75. Ред. в отдел „Критика“ /1976–90/ на в. „Литературен фронт“. Зам. гл. ред. /от 1990/ и гл. ред. на в. „Литературен форум“ /от 1992/.

За пръв път печата през 1957 във в. „Народна младеж“. Оттогава сътрудничи редовно на пер. лит. печат, на Бълг. радио и Бълг. телевизия. Проявява предпочитание към психобиографичния подход, към кратките лит.-крит., есеистични и публиц. жанрове, чрез които съумява да изрази своето творческо гледище за разнообразна съвр. проблематика и за худ. наследство. Автор е на публикации по въпроси на литературата, киноизкуството, естрадната музика и джаза, на множество интервюта с бълг. и чуждестр. писатели, кинорежисьори, актьори и др. Отличава се със способността да открива творческото своеобразие на представяния автор или явление, да утвърждава оригиналното у тях. С. е един от убедителните бълг. портретисти. Интересуват го както постиженията, така и противоречивите прояви, неуспехите в литературата, киното, масмедиите. Търси връзката между народопсихологията и поетиката на индивидуалното творчество, между нац. дух и духовния живот на твореца. С. е сред малцината познавачи на бълг. култура като цяло /еволюция, проблеми, представители/, анализира тенденциите на общокултурните и лит. идеи в съвр. общество. Лит.-публиц. му дело носи полемичен патос, издава широта на погледа и умение да се изрази лично отношение. Затова често става обект на лит.-крит. апострофи и дискусии. Съст. и ред. на „Книга за Павел Вежинов“. 1986. Отделни статии на С. за литературата и киното са публикувани на рус. ез. /в „Литературная газета“, „Вопросы литературы“, „Иностранная литература“/, на нем., пол. и чеш. език.

СЪЧ.: Пристрастия. Лит.-крит. статии. 1968; Отблизо. Интервюта-портрети на бълг. и съв. писатели. 1969; Събеседници. Анкети. 1975; С повея на Април. Сб. интервюта. 1976; Съвременници. Статии и портрети. 1978; Притежания на паметта. 1983; Събеседници. Книга втора. 1984; Знаци по пътя. Профили на български писатели. 1987.

М. Тодорова

СЕВÀН, Севда /псевд. на Франсухи Кеворк Бахчеджиян/ /6.XI.1945, Нова Загора/. Семейството ѝ се установява в Б-я след турския геноцид над арменците през 1922. Завършва бълг. филология в Соф. ун-т през 1974. През 1972–78 е редактор в сп. „Младеж“, след което преминава на свободна писателска практика.

Романите на С. съчетават докум. факти от трагичната съдба на арменския народ с психологизма на худ. интерпретация. Чрез синтез между истор. достоверност и увлекателна фабула, между емоционално съпреживяване на миналото и истор. обективност се постига не само динамично интригуващо сюжетно действие, но се внушава доверие в истинността на оценките и анализа на причините, довели до геноцида срещу арменците в началото на XX в. Белетристиката на С. разчупва класическата представа за истор. проза с многопластово разгръщане на битово-психологическо към наситено с драматизъм епическо повествование. Ярка метафоричност, колоритни сравнения, изразна експресивност и библейски асоциации определят характерния стил на прозата ѝ. Романите на С. „Родосто, Родосто...“ и „Някъде на Балканите“ са преведени на арм. език /1990/.

СЪЧ.: Камък върху камък. Стихове. 1974; Родосто, Родосто... Роман. 1982 /1985/; Някъде на Балканите. Роман. 1987; Това е мой дълг. Пътепис. 1987.

Е. Трайкова

СЕВЕРНЯ̀К, Серафим /псевд. на Серафим Николов Серафимов/ /10.VII.1930, с. Горна Липница, Лов. област – 24.V.1988, Хавана/. Завършва гимназия в Търново /1947/ и бълг. филология в Соф. ун-т /1951/. Зам. гл. ред. /1952/ на сп. „България“, кореспондент на в. „Литературен фронт“ в Русе и Добруджа /1953–56/, ред. /1956–62/ в сп. „Пламък“, драматург на Държ. музикален театър „Ст. Македонски“ /1962–64/ и Държ. сатиричен театър в София /1964–66/, гл. ред. на редакция ЛИК в Бълг. телевизия /1966–70/, един от основателите и зам. гл. ред. /1970–71/ на сп. „Съвременник“, зам. гл. ред. /1971–74/ на в. „Литературен фронт“. От 1975 до края на живота си е гл. редактор на сп. „Отечество“.

За пръв път печата във в. „Литературен фронт“ през 1948. Първите му сборници с разкази и очерци са свързани с промените в бълг. село през 50-те и 60-те г., написани са в характерния за времето стил на оптимистично утвърждаване на новата соц. действителност. С. е автор на книги с репортажи и худ. пътеписи /„От Горна Липница до Монтевидео“, „Художествени пътеписи“ и др./, с публиц. статии и есета /„Филипики и пристрастия“, „Ако ти не изгориш, ако аз не изгоря...“/, в които се разглеждат нравствени проблеми. Писателят реагира остро срещу егоизма и завистта, равнодушието и алчността в обществото. Интересува се живо и от известни бълг. истор. личности, разказва за общуването си с поети, художници и писатели /„Изкачване на Еверест“/. Автор е на худ.-докум. повести. Най-популярна е „Охридска

балада“, в която е възкресена ярка изява на бълг. самосъзнание на охридчани, спасили живота на бълг. войници в края на II световна война. Като гл. редактор на сп. „Отечество“ С. проявява гражд. смелост и публикува статии, насочени срещу тоталитарния режим. Най-успешни са проявите му в областта на худ.-докум. и публиц. жанрове. Присъщи на С. са гневните филипики, темпераментното водене на спора; понякога използува грубоват език, но е находчив в аргументите си и убедителен в защитата на избраната позиция. С. е фигура, която се откроява в бълг. култ. живот през 70-те и 80-те г. с пристрастните си оценки. На рус. ез. е издаден негов сб. с есета „Познати и непознати“ /1977/. Отделни творби на С. са преведени на рус., англ., пол., чеш., унг. и др. езици.

СЪЧ.: Стопани. Разкази. 1952; Свои хора. Разкази и фейлетони. 1954; Десет разказа. 1957; От нашия кореспондент. Очерци, репортажи, пътни бележки. 1959; Златното сияние. Есета. 1961; Привечер. Разкази. 1962; Смъртта на подпоручика. Разкази. 1962; Ракетите, спътниците и ти /в съавт. с Ф. Дамев/. 1964; Ветрило от сандалово дърво. Разкази. 1966; Криле. Повест. 1967; Между розата и лъва. Худ. пътеписи. 1969; Ден днешен. Худ. пътеписи /в съавт. с Н. Инджов/. 1971; Охридска балада. Повест. 1971 /1979, 1984, 1987/; Бели грижи. Разкази. 1972; Квадратна вселена. Худ. пътеписи. 1972; Книга за Септември. Докум. повест. 1973; Черешовото топче. Истор. разказ в картинки. 1973; Аз съм Левски. Истор. разказ за деца. 1974; Повторен календар. Докум. проза. 1975; Филипики и пристрастия. Есета. 1976; Когато розите стават звезди. 1979; Изкачване на Еверест. Есета. 1980; Привечер. Избрани разкази и есета. 1980; Земя, отрупана с история. Есета. 1981; Чудомир. Монография. 1983; Северен дърворез. Есета и очерци. 1985; От Горна Липница до Монтевидео. Очерци и пътеписи. 1986; Зелено небе. Докум. роман. 1986; Свободният преди Освобождението. Докум. книга за Левски. 1987; По острието на бръснача. Есета за вчерашния, днешния и утрешния ден на България. 1987 /1990/; Рози сред звездите. Публицистика. 1988; Ако ти не изгориш, ако аз не изгоря... Есета. 1988; Ветрило. Разкази. 1990.

Л. Стаматов

СЕВЀРСКИ, Цветан Иванов /9.I.1941, с. Ставерци, Плев. област/. Завършва Висше артилерийско у-ще в Шумен, офицер /1961–63/. Завършва бълг. филология в Соф. ун-т /1968/. Ред. във в. „Септемврийче“, зам. гл. ред. /1971–74/ на сп. „Авиация и космонавтика“, ред. /1974–83/ във в. „Вечерни новини“, ред. в Държ. военно изд. /1983–84/. Чл. на групата на военните писатели и композитори към МНО.

Автор на разкази, повести и романи за деца и юноши. Проявява траен интерес към проблемите на детето и познаване на неговата душевност. Постига занимателна приключенска фабула и строен сюжет. Възпитава у деца и юноши трайни човешки добродетели – дружелюбие, приятелство, преклонение пред подвига и героизма, интерес към фантастичното. В творчеството си за възрастни С. разработва в героико-романтичен план сюжети, свързани с всекидневието на армията. Третира темата за II световна война и следите, които тя оставя в човешките души. Романът „Съдбата на невинен убиец“ е преведен на чеш. език /1990/.

СЪЧ.: Незагаснали огньове. Повести. 1973; Война без жертви. Повести. 1978; Сърдит Петко и останалите. Разкази за деца. 1979; Приказки за разказвача на приказки. Разкази. 1981; Наказвам те с любов. Роман. 1982; Полет до безкрая. Разкази. 1983; Съдбата на невинен убиец. Роман. 1985; Шеги по вечерно време. Разкази. 1985; Патилата на петела Павел. Приказен роман. 1985; Син на светлината. Роман. 1987; В сянката на времето. Роман. 1989.

В. Бояджиева

СЀВОВ, Кольо Димитров 23.IX.1933, с. Черна могила, Хаск. област – 11.VIII.1991, София/. Завършва гимназия в Харманли /1951/ и Библиогр. ин-т в София /1958/. Комсомолски деятел в Родопския минен басейн /1951–52/. Служи във Военноморския флот /1952–55/; електротехник на язовир „Студен кладенец“ /1955–56/. Инспектор по култ. въпроси в Град. нар. съвет във Варна /1958–62/, гл. ред. /1962–67/ на в. „Маяк“ и ред. /1969–70/ на многотиражка в завод „Първи май“ във Варна. Съветник по култ. въпроси в промишления комплекс „Девня“ /1971–74/; гл. ред. /1974–85/ на лит. алм. „Простори“. Гл. специалист в СБП /1985–88/; зав. отдел /1989–90/ във в. „Литературен форум“. От 1990 е зам. гл. редактор на в. „Република“.

За пръв път печата стихове през 1952 във в. „Димитровска вахта“ /Варна/. В ранните си стихотворни сборници възпява романтиката на моряшкото и строителното всекидневие. От началото на 70-те г. смислово-емоционалните внушения на поезията му се разширяват, преживяването на сегашното включва образи-ретроспекции на миналото и предчувствия за бъдещето. Лирическият „аз“ се чувствува духовно свързан с легендарни фигури от тракийската древност, с творческите светове на П. Яворов, Хр. Ботев и Н. Вапцаров, с фолклорната традиция. Стихът е метрически многообразен, обогатен с елементи на народнопесенната ритмика и образност. Влечението на съвр. човек към истор. корени е тематизирано и в романа „Градището“. С. е автор на филмови и телевизионни сценарии. Негови произведения са преведени на англ., араб., грц., исп., кор., нем., норвеж., пол., рум., рус., словаш., сърбохърв., тур., укр., унг., фр., хинди, чеш. и др. езици.

СЪЧ.: Котвите се вдигат. Стихове. 1961; Моряшки възел. Стихове. 1964; В средата на лятото. Стихове. 1969; По високото било. Лирични поеми. 1971; Големият ден. Стихове. 1972; Индустриален пейзаж. Стихотворения и поеми. 1974; Дневник с адрес. Худ. публицистика. 1976; Есенно море. Стихове. 1976; Моите странствувания. Есеистични пътеписи. 1978; Походно легло. Поеми. 1978; Между два празника. Стихове. 1979; Под едно небе. Есеистични разговори. 1979; Насрещни ветрове. Стихове. 1980; Чужди грехове. Докум. очерци. 1980; Оброк. Поеми. 1981; Айсберги. Стихотворения и поеми. 1982; Градището. Роман. 1982; Безбрежия. 1983; Книга на живите. Рапсодия в 3 части с пролог. 1984; Безветрие. 1985; Непредвидено време. Стихотворения и поеми. 1989.

С. Беляева

СЀМОВ, Марко Атанасов /11.VII.1939, с. Видима, Лов. област/. Завършва гимназия в Троян /1956/ и ВИИ в София /1962/. Лит. сътрудник /1962–72/ във в. „Работническо дело“, гл. ред. в К-тета за радио и телевизия /1972–82/, зам. гл. ред. /1981–84/ на в. „Работническо дело“. Наблюдател по вътрешнополит. въпроси в К-тета за радио и телевизия /1984–89/. Защитава канд. дисертация на тема „Типология на отрицателните явления при социализма“ /1973/ в Ин-та по социология при БАН и докт. дисертация на тема „Народопсихология в творчеството на З. Стоянов, А. Страшимиров и Ив. Хаджийски“ /1984/ в Ин-та за литература при БАН. Проф. в Катедрата по философия и социология в Соф. ун-т /от 1985/.

Автор на множество публикации – статии, очерци, есета, а така също на радио- и телевизионни предавания по проблеми на социалната психология и народопсихологията. Следвайки традициите на Ив. Хаджийски, изследва динамиката на обществ. процеси и тяхното въздействие върху душевността и моралните възгледи на съвр. българин, утвърждава завещаните от миналото нравствени добродетели и усилията за тяхното опазване в днешно време. Широк обществен отзвук предизвикват пътеписните книги на С. и най-вече посветените на Япония. Популярността им произтича от факта, че те откриват в чуждестр. действителност тенденциите и постиженията на демокрацията, чиято липса в бълг. общество все по-болезнено се осъзнава през II половина на 80-те години.

СЪЧ.: Колелото на историята. 1970; Тридесет и три крачки към зрелостта. 1974; Силуети по магистралата. 1975; Шарени сенки. 1978 /1984/; По стъпалата на живота. 1979; Четиридесет крачки зрелост. 1981; Земя за обич. 1982; Мисли насаме. 1982; Душевност и оцеляване. 1982; За Япония като за Япония. 1984 /1990/; Трите ключа. 1985; Баба знае две и двеста. 1985; Фул Макс. 1986; Монголия, каквато ще я помня. 1986; От зимата нататък. 1988; Там, гдето. 1990; И за Америка като за Америка. 1991.

В. Балевски

СЕРАФЍМОВ, Иван Николов /21.VII.1944, Габрово/. Завършва Техникум по механотехника в Габрово /1963/ и бълг. филология във Великотърновския ун-т /1969/. Работи в АТЗ, Ст. Загора /1969–71/. Репортер /1971–72/ във в. „Труд“, ред. в изд. „Народна младеж“ /1972–89/ и в сп. „Родна реч“ /от 1989/.

Дебютира със стихове в сп. „Родна реч“ през 60-те г. Публицист, есеист, поет, фантаст, лит. критик. С цялостното си творчество търси смисъла на човешкото съществуване в хармонията с природата, утвърждава любовта и съзиданието като предпоставки за вечността на живота. Идейните внушения, без да са абстрактно усложнени, се постигат емоционално и чрез символни обобщения. Фантаст. разкази на С. са преведени на нем. и рус. език.

СЪЧ.: За да разтвори птицата крила. Стихотворения за деца. 1973; Въздух за новороденото. Публицистика. 1977; Душата и нейната сянка. Етюди върху обичаи, вярвания и представи. 1980; Страхът от пътешествия. Стихотворения. 1980; Детският свят – превъплъщения и идеи. Лит. студия. 1984; Да погалиш земята. Есета. 1986; Само разтвори ръце. Стихотворения за деца и юноши. 1988; С планини от въздух на гърба си. 1988; Хокерно погребение. Фантастични етюди. 1989.

Ил. Костова

11.20 II.97 г.

СЀСТРИМСКИ, Иван Димитров /7.IX.1916, Долна баня/. Завършва гимназия в Пазарджик /1935/ и икон. науки в Държ. висше у-ще за финансови и административни науки в София /1943/. Библиотекар в читалище „Виделина“ в Пазарджик и в столичната град. библиотека /1936–42/. През 1944–48 е редактор във в. „Освобождение“, през 1948–49 – в сп. „Сердика“, през 1955–58 – в Студията за научнопопулярни филми, 1958–60 – в сп. „Българо-съветска дружба“, 1960–65 – във в. „Литературен фронт“; ред. /1966–70/, зав. отдел /1970–71/, зам. гл. ред. /1972–73, 1975–79/ в изд. „Бълг. писател“, зам.-дир. на Бълг. култ. център в Берлин /1973–75/. През 1963–90 е член на ред. колегия на сп. „Читалище“.

За пръв път публикува през 1932 във в. „Ученически устрем“ /Пловдив/. Обнародва лит. статии, портрети, очерци, студии, рецензии, публиц. материали в лит., култ. и обществ.-полит. печат. Работи предимно в областта на бълг. литература от епохата на Възраждането до 1944. Лит.-крит. му занимания са насочени и към проблеми и явления от съвр. лит. живот. В кръга на творческите му интереси влизат преводаческото изкуство, мемоаристиката, библиографията, книгознанието, библиофилството, развитието на бълг. култура. Автор е на лит.-истор. изследвания за живота и творчеството на Н. Бончев, Д. Войников, Н. Йовано-

вич, С. Радулов, Др. Манчев, К. Фотинов, Ив. Богоров, Ст. Захариев и др. Печата портрети и статии за Ив. Вазов, П. П. Славейков, М. Белчева, К. Величков, Елин Пелин, Й. Йовков, Д. Дебелянов, Д. Бояджиев, Ц. Церковски, Н. Лилиев, Гео Милев, Хр. Смирненски, Н. Вапцаров и др. Съст. и ред. на лит. сборници – мемоарни, лит.-истор., лит.-критически. Под негова редакция и с негови предговори и коментари излизат съчиненията на: В. Друмев, Н. Бончев, К. Величков, М. Георгиев, Т. Г. Влайков, Ц. Церковски, П. П. Славейков, Д. Бояджиев, Стр. Кринчев, Т. Траянов, Н. Лилиев, Ив. Вазов, Н. Фурнаджиев, Ив. Радославов, М. Вълев и др. Превежда белетристика от рус. език. Псевд.: Ив. Златарев, Ал. Табаков, Ив. Димитров, Борис Тодоров, д-р Г. Георгиев, Хр. Георгиев, И. Иванов, Ив. Д. Иванов, СИД, ИДИС, И. С., Ив. С-ски, д-р Г. Г., Ив. С, Б. Г. и др.

СЪЧ.: Лопушанската дружина. Истор. студия. 1953; Тодор Каблешков. Биогр. очерк. 1955; Мария Грубешлиева. Лит.-крит. очерк. 1962; Отражения. Лит.-крит. очерци и портрети. 1969; Цветан Спасов. Лит.-крит. очерк. 1970; Литературни беседи. Етюди и портрети. 1971; Крум Велков. Лит.-крит. очерк. 1972; Етюди. 1976; Елин Пелин. Лит. студия. 1978; Портрети и записки. 1978; Димитър Бояджиев. Лит.-крит. очерк. 1980; Български мотиви. Портрети. Спомени. 1982; Нешо Бончев. Лит.-крит. очерк. 1982; Литературни акварели. 1985; Никола Фурнаджиев. Лит. студия. 1986; Избрани произведения в два тома. Т. 1. Литературни портрети и етюди. Т. 2. Литературни студии. 1986; Земя и слово. Портрети и очерци. 1987.

ЛИТ.: Грънчарова, Ст. Иван Сестримски. Библиография. С предговор от С. Янев. 1987.

Д. Леков

СИВРИ́ЕВ, Станислав Стефанов /16.IX.1924, с. Даръдере, дн. Златоград – 24.III.1989, София/. Завършва средно образование в с. Лъджене /дн. квартал на Велинград/ и висше във Военната академия, София /1948/. Партизанин във II родопска бригада. Военен комендант на Златоград /от 9 септ. 1944/. Участвува във II световна война /1944–45/. Кадрови офицер /1944–58/. Ред. в сп. „Родопи“, в лит. алм. „Зорница“, в сп. „Български воин“.
Лит. си дейност започва през 1942 със стихотворения в сп. „Българска реч“. Публикува разкази и стихове във в. „Народна войска“, сп. „Български воин“, сп. „Войнишка самодейност“ и др. В творчеството си разкрива преживявания и вълнения на партизанина и на участника във войната. Има предпочитания към есето, импресията, лиричната миниатюра. В последните си книги с худ. публицистика засяга съвр. обществ. и нравствени проблеми. Обработва партизански спомени: „През кръв и пожари“ от Тр. Керелов, „Дълг към времето“ от Ц. Иванов, „Ако нямаше хора“ от Т. Стефанов. Съст. на книгата „Словото на Бешков“ /1965/. Съставя албум за Златоград, за с. Боженци, Лов. област /в съавт. с А. Германов/.

СЪЧ.: Батальонът с песни се завръща. Стихотворения. 1952; Пачка патрони. Разкази и фронтови очерци. 1958; С едната истина. Роман. 1958; Петко войвода. Разкази. 1959; Хората са навсякъде. Повест за думи, къщи, песни, звукове и тези, които са ги видели. 1963 /1966/; Завръщане след бягство. Очерци. 1867; Светът е стар. Разкази. 1968; Илия Бешков. Творчески портрет /на рус. ез./. 1969; Път към своите. Разкази и очерци. 1969; Дни, които сближават. Разкази. 1971; ... И земята престана да се люлее... Разкази. 1971; Когато бях офицер. Разкази. 1973 /1976/; Върти се, върти се... Избр. разкази. 1974; Искри от искри. Размисли, есета, публицистика. 1975; Като печелим – какво губим. 1978 /1988/; Докато косим ливада. Есета. 1983; Избрани произведения. В 2 т. Т. 1. Мораво сияние. Т. 2. Прекрачен живот. 1984; Фронтова дреб. Разкази. 1984; Ръжено кафе. Разкази. 1985; До видело. Разговори с Илия Бешков. 1988.

К. Бъклова

СИЛЯ́НОВ, Христо Иванов /28.V.1880, Цариград – 26.IX.1939, София/. Учи в Цариград, Солун и Битоля, където завършва гимназия. През една ваканция с другари извървява пеш пътя от Битоля до София, за да види свободна Б-я. Като ученик става член на макед. революционна организация. Следва история в Швейцария, завършва в София /1907/. Учителствува в Прилеп /1901–02/. През 1902 минава в нелегалност с четата на войводата М. Лерински. Участвува в Илинденско-Преображенското въстание /1903/. След потушаването му се заселва в София. Занимава се с журналистика и обществ. дейност. Преди избухването на Балк. война /1912–13/ отново е в Македония с четата на В. Чекаларов. След това се занимава с публицистика, създава крупни историографски трудове. Предс. на Д-вото на столичните журналисти /1931–32/.
За пръв път печата през 1898 в сп. „Ученически другар“. Участвува в редактирането на пер. издания „България“, „Бум“, „Демократически преглед“, „Сила“, „La Bulgarie“ и др. Сътрудничи с хумористични разкази, статии и фейлетони на списанията „Ново време“, „Просвета“, „Пролетна заря“, „Македонски преглед“, „Съвременна илюстрация“, „Македония“, „Македоно-Одрински преглед“, „Художник“, „Народ и армия“, „Сборник от турските зверства“, „Седмица“, „Свободно мнение“, „Наблюдател“, „Отечество“, „Военни известия“, „Обединение“, „Листопад“, „Нови хоризонти“, „Български турист“, „Нова България“, „Известниците „Македонска трибуна“, „Завет“, „Македония“, „Вардар“, „Знаме“, „Време“, „Вечерна поща“, „Нов век“, „Мир“, „Трибуна“ /Враца/, „Знание“, „Илинден“, „Пряпорец“ и др. Издава в. „Си-

ла“ /1930–31/. Основава /съвм. с Ал. Кипров/ хумористичния в. „Българан“ и остава задълго в кръга на българановците. С помощта на А. Страшимиров започва работа като редактор във в. „Ден“. Повикан в Цариград, за да поеме издаването на екзархийския в. „Вести“ в решителен полит. момент /юни 1908/, когато се премахва цензурата. Редактира /съвм. с П. К. Яворов и Д. Крапчев/ в. „Илинден“. През 1918 основава сп. „Сила“, което първо след войната отделя широко място на лит. материали и привлича писателите. Още по време на четничеството С. започва да печата стихове. Песните му наподобяват Чинтуловите и са популярни сред населението на Македония, особено песента „Бързай, млад войводо“, посветена на Г. Делчев, и „Стружка мома“, смятани за нар. песни. Поезията на С. не допринася за развитието на бълг. стих, но има пропагандно значение. След нац. катастрофа през 1913 С. публикува книги и статии в защита на бълг. кауза. Възпитаван в традициите на рус. идеалисти, той брани слав. култура. В нач. на I световна война написва книга, с която напомня връзките на бълг. народ с Русия; като се опира на факти от миналото и настоящето, сочи общите интереси на двете страни. След 1923 застъпва позициите на Демократ. сговор. С. е изтъкнат бълг. публицист; статиите му са пръснати в многобройни пер. издания и досега не са обнародвани в книга. Мястото му в бълг. литература се определя от неговите спомени, истор. трудове и публицистиката му. С. започва да се изявява в прозата, като разработва дневниковите си записки, отнасящи се до четничеството и до участието му в Илинденско-Преображенското въстание. През 1905–06 печата в „Македоно-Одрински преглед“ серия от очерци под загл. „Спомени от Странджа“. Те имат докум. стойност, разкриват без фалшива романтика, с трагизъм преживелиците на участниците, рисуват образи на дейци като М. Герджиков и др. Очеркът на С. „Един именит син на Костурско. Васил Чекаларов“ е между най-сполучливите биогр. книги в бълг. литература. Той сочи несъмнената дарба на автора, умението му да схване противоречията в характера и постъпките на ярка личност като В. Чекаларов. С. успява да създаде потресаващ докум. разказ за трагедията на населението от Македонския край, жертва на амбиции и апетити на съседните балк. държави. Продължава традицията на З. Стоянов, П. К. Яворов и С. Радев. Кн. „От Витоша до Грамос“ възпроизвежда в подробности похода на четата на Чекаларов из Македония. Спомените „Писма и изповеди на един четник /1902 г./“ са изградени върху дневникови записки, но надхвърлят значението на истор. свидетелство; притежават сериозни худ. качества. Пресъздадена е обстановката при подготвянето на Илинденско-Преображенското въстание, обрисувани са битът на населението в Леринския район, психологията на четниците. Скицирани са образите на Г. Делчев и на други по-скромни участници в революционното движение. Книгата на С. се родее със „Записки по българските въстания“ от З. Стоянов, има силно патриотично въздействие. В двутомното истор. изследване „Освободителните борби на Македония“ С. проявява качества на добросъвестен изследвач и на умел прозаик. Той има за образец „Строителите на съвременна България“ от С. Радев. Подробно са разгледани последиците от Берлинския договор, настроенията в Македонския край, първите прояви на недоволство, създаването на революционната организация, възникването на различните течения в нея, Илинденско-Преображенското въстание, отзвукът му, началото на братоубийствата, промяната на полит. сили в Османската империя. Книгата обхваща събитията до 1908. Материалите за т. 3 остават необработени поради смъртта на автора. Изследването „Освободителните борби на Македония“ е „интелектуален подвиг“, както го определят многобройните възторжени отзиви при появата му. То е ценно не само с богатата си документация, почерпана от тогавашния печат в чужбина и в Б-я, от спомени на съвременници, но и с вдъхновено пресъздадените сцени, с образите на революционери като Г. Делчев, Д. Груев, Хр. Матов, П. Тошев, Г. Петров, Б. Сарафов, Ив. Гарванов и др. „Освободителните борби на Македония“, както и другите книги на С., са недостъпни за публиката в продължение на 2 десетилетия през ком. режим след 1944. С. превежда комедията „Тъй трябва да стане“ /1908/ от Бр. Нушич, разкази от А. Франс, стихове от К. Д. Балмонт, А. Фьодоров, К. Мюлер и др. Псевд.: Ружкин, Сирак, Спектатор, Rouge, Иже Глаголев.

СЪЧ.: Тъгите на роба. Стихотворна сбирка /в съавт. с Вл. Ковачев/. 1903; Стихове. 1905; Един именит син на Костурско. Васил Чекаларов. 1914; Сръбско-българският спор и Русия. 1915; Македонската емиграция и българският национален въпрос. 1919; От Витоша до Грамос. Походът на една чета през Освободителната война – 1912. 1920; Писма и изповеди на един четник /1902 г./. 1927 /1967/; Освободителните борби на Македония. Т. 1–2. 1933–1943 /фототипно изд. 1983/; Спомени от Странджа. Бележки по Преображенското въстание в Одринско – 1903. 1934.

Й. Василев

СИМЕÒНОВ, Емил Владимиров /13.VII.1945, София/. Завършва гимназия в София /1963/ и тур. филология в Соф. ун-т /1970/. Лит. сътр. в многотиражката „Транспред“ /1965/, репортер в Радио София /1970–71/, ред. /1971–72/ във в. „Народен

спорт“, ред. /1973–91/ във в. „Литературен фронт“ /дн. „Литературен форум“/.
За пръв път печата през 1956 във в. „Септемврийче“. Автор на стихове и очерци. Поезията му е лаконична, най-често свързана с конкретна случка, поради което сюжетно-събитийните елементи играят доминираща роля в цялостното ѝ структуриране и звучене. Творбите му пораждат размисъл за етичните въпроси в живота на съвр. човек. Без да е дидактичен, С. е настоятелен в посланията си за повече хуманизъм и естественост в човешките взаимоотношения. Любовните му стихове внушават трагизъм и меланхолия. Превежда поезия от тур. и рус. език. Негови стихове са превеждани на рус. език.

СЪЧ.: На сто разумни крачки. Стихове. 1976; Сега и тук. Стихове. 1979; Зъл и нежен. 1986; Таблетка за сън. 1985.

М. Тодорова

СИМЍДОВ, Димитър Асенов /21.XI.1898, Оряхово – 11.XII.1984, София/. Внук на революционния деец и книжовник Филип Симидов. Участвува в I световна война /от 1916/ и във Владайското въстание /1918/. Завършва гимназия в София /1918/ и стоматология в Брюксел /1926/. След завръщането си в Б-я 2 г. се занимава със земеделие, след което се отдава на свободна писателска дейност. Работи като началник на отдел в Радио София /1942–44/.
Дебютира през 1915 в сп. „Смях“. В стиховете му личи влияние на символизма. Разказите и комедиите му отразяват градския бит. Романът „Непобедени“ е епически разгърнато автобиогр. повествование за събитията на Южния фронт през I световна война, довели до Владайското въстание. В мемоарната книга „Страници от един живот“ се съдържат ценни, увлекателно изложени свидетелства за култ. действителност в Б-я до началото на 40-те г. Автор на стихове, приказки, разкази за деца и юноши, на крит. статии и рецензии; превежда над 150 книги от световната класика – творби на Омир, Софокъл, Еврипид, Аристофан, Вергилий, Марон, М. де Сервантес, Молиер, Дж. Байрон и др.

СЪЧ.: Стихотворения. 1923; Добромир Хриз. 1930; Беладин, царският син. Приказка в стихове. 1931 /1942/; Нал и Дамаянти. Разкази. 1938; Тонко Късметлията. Приказка за деца. 1938; Прокурорът има думата. 1939 /1944/; В плен на разбойниците. 1941; Вълшебните крила. 1941; Гарчо пъдарчето. 1941; Главчо с двете глави. 1941; Защо гаргата краде злато? 1941; Надлъганият чорбаджия. 1941; Огнени пътеки. Разкази. 1941; Перушан юнак. 1941; Село Кикендалево. 1941; Смъртната присъда. 1941; Трите девойки и д-р Фауст. 1941; Цар Магар. 1941; Изневярата на госпожа Лимончева. 1942; Гости от небето. Разкази. 1943; Сокол – юнашка птица. Приказка. 1944; Таралежът няма бодли. Комедия. 1963; Непобедени. Роман. 1968; Страници от един живот. Спомени. 1978.

С. Беляева

СИРА̀К СКЍТНИК /псевд. на Панайот Тодоров Христов/ /22.XI.1883, Сливен – 5.III.1943, София/. Завършва Богословското у-ще в София /1902/. Учител в прогимназията в с. Върбец, в Сливен и другаде /1903–04/. През 1908 заминава за Петербург, където учи живопис в частното у-ще на Л. Бакст /състудент на М. Шагал и В. Кандински/. Чл. на групата „Мир искусства“, която в края на XIX и нач. на XX в. се оформя като център на рус. худ. авангард. Запознава се с модерните течения в европ. изкуство, изпитва влияние от Петербургската декоративна школа /Рьорих, Билибин, Петров-Водкин/; изпраща лит.-худ. писма до сп. „Демократически преглед“. През 1912 се завръща в Б-я, участвува в Балк. война. През 1913–17 учителствува в Асеновград. Сред. на сп. „Златорог“ – от 1922. Драматург и артистичен секр. на Нар. театър в София /1923–24/, където поставя /1923/ пиесата на М. Метерлинк „Мона Вана“ и изработва проектите на декори към нея. През 1924–25 е библиотекар в М-вото на просвещението, от 1935 до смъртта си – гл. ръководител на Радио София. Предс. /1927/ на д-во „Родно изкуство“, пръв предс. /1931/ на Съюза на д-вата на художниците /дн. СБХ/.
С. С. се утвърждава като една от най-ярките фигури в междувоенното бълг. изкуство. С ерудиция и темперамент работи за приобщаване на бълг. култура към модерните европ. явления. Започва творческия си път като поет и автор на импресивно-лирич. проза. Дебютира /1905/ със стихове в сп. „Художник“. Сътрудничи с поетични творби на списанията „Наш живот“, „Демократически преглед“, „Наблюдател“, „Слънце“, „Българан“. Поезията на С. С., в която преобладава интимно-изповедният тон, не принадлежи към най-ярките явления на бълг. символизъм, но живописно-колоритната яркост на природните картини в нея ѝ придава специфичен индивидуален облик. Музикалността на стиха е пренебрегната за сметка на декоративната експресивност и визуалност на образите. Като живописец, худ. и театр. критик С. С.сътрудничи активно на списанията „Българска реч“, „Съвременник“, „Везни“, „Хиперион“, „Златорог“, „Художествена култура“ и др. Естетически и творчески се противопоставя на миметичния принцип в изкуството и в разбирането си за модерен стил се ориентира към експресионизма /статиите „Старо и ново изкуство“, 1919, „Тайната на примитива“, 1923/. Псевд.: П. Кобалт, Н. Р-ски. С. С.

СЪЧ.: Изповеди. Кн. 1. Стихове. 1910; Избрани статии /1920–1943/. 1981.

ЛИТ.: К р ъ с т е в, К. Сирак Скитник – човекът, поетът, художникът, критикът, театралът. 1974; И г о в, Св. Поетът Сирак Скитник. – В: Грозните патета. 1989.

Хр. Балабанова

СЛАВЀЙКОВ, Пенчо Петков /27.IV.1866, Трявна – 28.V.1912, Брунате, Италия/. Най-малкият син на П. Р. Славейков, от когото наследява много като човек, гражданин и поет. Учи в Трявна и Ст. Загора, където през 1876 баща му е назначен за учител. Преживяното в Ст. Загора по време на Руско-тур. осв. война остава завинаги в съзнанието на бъдещия поет; тези „враснали тъй дълбоко в душата спомени“ служат на С. по-късно при работата му върху „Кървава песен“. Семейство Славейкови едва се спасява от пожарищата и се събира в Търново. След края на войната се премества в Сливен, през 1897 – отново в Търново, където Петко Славейков издава вестниците „Остен“ и „Целокупна България“, а С. ги разпространява. В края на 1879 семейството се установява в София, където С. учи до 1881, когато след суспендирането на Конституцията от Александър I Батенберг баща му е арестуван и интерниран. Продължава образованието си в Пловдив. През 1883 С. е един от начинателите и водителите на ученическия „смут“ в Пловдив. реална гимназия – против лошото преподаване на „предметите“ /след като учители като П. Р. Славейков, П. Каравелов и Тр. Китанчев били заменени с „парфюмирани контета и умствено боси ’възпитатели’“/. По това време е под въздействието не само на баща си, но и на бащиния си приятел Петко Каравелов. През тези години се заражда любовта му към нар. творчество; бащата и децата записват нар. приказки, песни, легенди, старинни предания. С. придружава често баща си в пътуванията му из различни краища на Б-я за езикови, етнографски и фолклорни проучвания, изучава от първоизвора изкуството и езика на народа. През ян. 1884, след нещастен случай върху заледената р. Марица, заболява тежко. Въпреки продължителното лечение в Пловдив, София, Лайпциг, Берлин, Париж за цял живот остават поражения – затруднен вървеж /движи се с бастун/, пише с усилия и говори трудно. След тримесечна борба със смъртта С. се отдава на мрачни мисли, страда от пристъпи на меланхолия, от които търси лек в книгите и в творчеството. За да излезе от тежката криза, му помагат И. С. Тургенев и В. Г. Короленко с „Живи мощи“ и „Слепият музикант“. В борба с „неволята“ С. калява волята си и започва да гледа на страданието като на „велик учител“, извисяващ духа. Тази идея намира по-късно худ. израз в редица творби /„Cis moll“ и др./. Възгледът за страданието се затвърждава и от творческото му общуване по-късно с Х. Ибсен, Фр. Ницше, Х. Хайне и др. След нещастието у С. се заражда и склонността да прославя самотата. Стихотворенията, които пише по това време, са повлияни от Хайне, чиито творби чете в рус. превод. Към средата на 1884 семейството му е отново в София. С. продължава да учи и да пише. През 1885 се сближава с Ал. Константинов. Двамата сътрудничат на сп. „Библиотека Свети Климент“ с преводи от рус. поети. През Стамболовия режим Славейкови преживяват тежки години. Всички братя, високообразовани хора, владеещи чужди езици, автори на стихове, журналисти, публицисти и общественици, като демократи и русофили са подлагани неведнъж на преследване и побоища. Това затвърдява крит. отношение на С. към стамболовизма и изобщо към тогавашната бълг. обществ.-полит. действителност, подхранва полит. му демократизъм. С крит.-обществ. патос са пропити много негови стихотворения от края на 80-те и I половина на 90-те г. /„Бащин край“, „Любимий падишах“, „Дим до Бога“, „Манго и мечката“, „Цар Давид“ и др./. Същевременно С. пише и интимна лирика. Събира я в първата си кн. „Момини сълзи“, създадена под неасимилираното влияние на Хайне. Бързо разбрал нейната незрелост, 1 г. след излизането ѝ С. иззема непродадените екземпляри, за да ги изгори. В нач. на 90-те г. се очертава друга тенденция на Славейковата поетическа мисъл – вглъбяване в света на истор. личности, велики творци, герои на духа. През 1892 в сп. „Мисъл“ се появяват първите редакции на поемите „Cis moll“, „Сърце на сърцата“, „Успокоения“, „Фрина“. По това време в поезията на С. се набелязват почти всички идейно-емоционални, жанрово-стилови насоки, характерни за зрялото му поетическо творчество – патриотична, баладична, фолклорна, интимно-лирична, филос.-истор., легендарна, източнодидактична и др. През 1892 С. заминава да следва в Лайпциг по препоръка на д-р Кр. Кръстев. Макар да няма завършено средно образование /поради продължителното боледуване/, се записва /със застъпничеството на Ив. Д. Шишманов/ за студент по философия. От Лайпциг сътрудничи редовно на сп. „Мисъл“ и на сп. „Българска сбирка“; създава поемите „Ралица“, „Бойко“, „Неразделни“ и др. клас. епически песни, първите глави на епопеята „Кървава песен“, много от миниатюрите в „Сън за щастие“. Като студент С. си поставя за задача да разшири житейския, филос., естетическия си кръгозор, да школува при големи творци. Лекциите, които слуша, свидетелствуват за многостранните му интереси: естетикът-неокантианец Й. Фолкелт чете история на новата философия, обща естетика, естетика на

поетическото изкуство, естетика на драмата; философът-идеалист, психолог-експериментатор, физиолог и фолклорист В. Вунт – психология, етика, история на философията; Е. Елстер – история на нем. литература, Вюлкер – лекции за творчеството на У. Шекспир; Волнер – за нар. епос на южните славяни и др. Интересът на С. към живописта и скулптурата го насочва към Лайпцигското д-во на любителите на изкуството, в което членува. Чл. и на Лайпцигското лит. д-во; посещава театр. премиери. Вглъбява се в творчеството на Й. Гьоте и Хайне, чете изследвания за тях, интересува се не само от худ. им дело, но и от филос. и естетическите им възгледи. Измежду десетките съвр. нем. поети, които задържат вниманието му, се открояват Т. Щорм, Д. Лилиенкрон, Р. Демел, Г. Фалке, Н. Ленау и др. Чрез нем. преводи С. се запознава със сканд. литератури, проучва творчеството на Х. Ибсен, Й. Якобсен и др. Пръв в Б-я се запознава с идеите на дат. философ С. Киркегор; чете трудовете на Г. Брандес, К. Ланге, А. Шопенхауер, Ф. Ницше. С многостранните си интереси, с неизтощимото си остроумие си спечелва авторитет сред бълг. студенти в Лайпциг. Още през I година на следването е избран за председател на бълг. секция при Слав. академическо д-во, на следващата става предс. на д-вото. Подготвя дисертация на тема „Хайне и Русия“, но не я завършва, защото не успява да поработи, както възнамерявал, в рус. библиотеки. В Лайпциг С. завършва /1896/ кн. 1. от „Епически песни“, подготвя кн. 2., продължава да твори интимна лирика, извисявайки се над ранните си лирич. произведения. /Стихосбирката „Сън за щастие“ е плод на многогод. творческа работа в тази насока./ Изпраща първите си крит. текстове, излезли във в. „Знаме“.

С. се завръща в Б-я в нач. на 1898. Назначен е за учител в Соф. мъжка гимназия и е командирован в Нар. библиотека в София. Става близък помощник на д-р Кръстев в редактирането на сп. „Мисъл“ и е в центъра на лит. кръг „Мисъл“. Поддир. /1901–09/ и дир. /1909–11/ на Нар. библиотека, дир. на Нар. театър /1908–09/. През септ. 1908 предприема с театъра турне из Македония, което в Битоля, Прилеп и др. селища се превръща в култ. и обществ. манифестация, чийто вдъхновител е поетът-директор. За краткия си престой в Нар. театър С. се проявява като енергичен, високоерудиран и талантлив ръководител и режисьор. Бранейки независимостта на театъра от некомпетентни вмешателства, влиза в конфликт с м-ра на просвещението Н. Мушанов и напуска. През 1909 е командирован в Москва за участие в честването на 100-г. от рождението на Н. В. Гогол. Заедно с проф. В. Златарски прибира в Б-я костите на М. Дринов и библиотеката му. От Русия С. пише няколко писма до М. Белчева, в които се изявява като народолюбец и антимонархист, хуманист и демократ. По време на казионния Славянски събор /1910/ като ревностен славянофил-демократ, привърженик на идеята за „славянско единение на чисто културна почва и на основа на братско съгласие“, С. протестира в отворено писмо до делегатите на събора и в реч на публично събрание. В нач. на март 1911 е командирован в Цариград, Атина, Неапол, Соренто, Рим, за да се запознае с библиотечните сгради и с развитието на библиотечното дело. След завръщането си в София С. се отдава на трескава работа: завършва ч. 2 на „Кървава песен“ /IV–VI песен/, подготвя антол. „Немски поети“. На 10 юли 1911 м-рът на просвещението С. Бобчев го уволнява от поста дир. на Нар. библиотека и го назначава уредник на училищния музей при М-вото на нар. просвещение. С. не заема длъжността и заминава за чужбина. Преди да отпътува, председателствува събрание, на което се учредява клон на д-вото „Приятели на руския народ“ /с предс. А. Франс/. В края на авг. С. е в Цюрих, където го посреща М. Белчева. Живее в различни селища – Люцерн, Хофлу, Горат, Гьошенен, Андермат, Логано. Силният душевен гнет влошава здравето му, С. прави героични усилия да работи. В края на ноем. пристига в Италия. Най-дълго се задържа в Рим – 3 месеца. През май 1912 отново е на път – през Флоренция, към Енгандините, към планината, търсейки лек за тялото и душата. В края на май пристига в курортното селище Брунате над езерото Комо, където умира. Поради преждевременната му смърт предложението на швед. проф. Ал. Йенсен, преводач на „Кървава песен“ и на др. негови творби, да бъде удостоен с Нобелова награда не е разгледано от Нобеловия к-т. Погребан е в селското гробище; костите му са пренесени в Б-я през 1921.

Худ. творчество, жизнената философия, естетиката и светоотношението на С. са удивително многостранни и противоречиви. Той не само не се бои от противоречията, но често ги прославя, защото смята, че „верният на себе си всякога противоречи и си противоречи“. Това съответствува и на импресивно-експресивния му начин на мислене и писане. С. смята, че теориите налагат калъп върху човека, природата, живота, обедняват ги, осакатяват ги, а той иска те да бъдат характеризирани в цялото им многообразие, в безкрайната им променливост. Прозата му /пътеписи, очерци, статии, писма/ е волна, силна, емоционална, с дръзновени прескоци: словото е твърде често двугласно, разядено от ирония, криещо вътрешна полемика, пародиращо. С. разбира относителността на явленията, но е предразположен да хиперболизира тази относителност и подвижност. Той вниква

в противоречията на нещата, в преминаването на едно понятие в друго, но е склонен да изпуска единството на противоположностите. Неговата диалектика е силно субективизирана. Поетическото му творчество, което примирява повече или по-малко противоречията, е по-единно, макар да е израз на различни страни на сложния дух. В обществ.-полит. възгледи, естетиката и поетическото творчество на ранния С. преобладава реалистичната социална насоченост. Същевременно много рано се зараждат в светогледа и творчеството му индивидуалистично-скептични идеи и мотиви, които са израз преди всичко на разочарования от байганьовската обществ. действителност, подсилват се и от личната неволя. В Германия индивидуалистично-естетските тенденции се засилват, но същевременно се задълбочава /благодарение на Гьоте, Хайне и романтиците/ школуването на С. в света на нар. творчество. Стихотворението „Луд гидия“, пропито със светла нар. мъдрост, епически съдбовната балада „Чумави“, изпълнена с нар. фантастика и мистика, поемата „Коледари“ и др. се зараждат в творчески контакт с нар. песенно изкуство. От поетическото вглъбяване в нар. душа се раждат и творби като „Ралица“ и „Бойко“, в които народностното е от по-високо худ. естество. Отвръщайки се от „врявата на деня“, от „стръвния рев на съвременността“, от „калта на дневните битви“, С. търси опора в природата, в култа към красотата, бленува за извисяване над жизнените противоречия, за преодоляване на душевните си конфликти. Неговият „велик копнеж към другий бряг“, към естетическо превъзмогване на действителността намира идейно-емоционален и худ. израз в стихотворения като „Пред острова на блажените“, „Псалом на поета“ и др. В лирич. му сб. „Сън за щастие“, жанрово-стилово единна творба, намира оригинално естетическо въплъщение копнежът към „другия бряг“, към „уталожване и вътрешна свобода“. В Славейковия идейно-емоционален свят патосът на освобождаване на личността е основен. В някои творби /„Жрец на живота“, „Богоборец“/ се отхвърля съзерцателното отношение към света. С. се стреми да освободи човешката личност от остарели нравствени понятия и норми, от лични и обществ. предразсъдъци, от веригите на традициите. За постигане на това според него е необходимо да се води борба преди всичко с филистерството във всички негови форми. Друг крепител на угнетяващите човека норми според С. е църквата. Атеизмът му е пантеистически обагрен, под влияние главно на Гьоте и на Б. Спиноза. /Именно в пантеистичен дух и смисъл той употребява понякога понятието Бог или пък то му служи като символ на нещо възвишено./ С. прославя силата и независимостта на човешката личност /„Cis moll“, „Сърце на сърцата“, „Фрина“, „Ралица“, „Римлянка“, „Болният монах“ и др./. В красотата и силата на душата включва гордостта, неразделна от чувството за собствено достойнство, величано през целия му живот. С. не само славослови духовната сила и самостоятелност; самият той е силна и волева личност, има смелост да говори открито това, което мисли, и пред силните на деня. Идеите за пълно освобождаване на личността се отразяват дълбоко върху обществ.-полит. му възгледи; критичното отношение към нравите и порядките в Б-я С. запазва до края на живота си. Той е последователен противник на всички антидемократични, диктаторски домогвания и прояви. Многократно се изказва против царе, „властители“ и техните помощници – журналистите от котерийния жълт печат. Нац. освобождение за него е само предпоставка за по-висш тип свобода – свободата на личността. Възмутен от стамболовисти, народняци, радослависти и др. и от техните глашатаи по вестниците, С. с течение на времето пренася чувствата си към партиите и политиката изобщо, мъчи се да разреши гражд. проблеми, които го тревожат, на индивидуално-нравствена основа, да намери лек за социалните злини на чисто морална плоскост. Това е най-трайният източник на противоречията в обществ.-полит. му позиции и възгледи. Блянът за пълна индивидуална свобода подхранва крит. му патос спрямо еснафството; същевременно – естетизмът му понякога го подтиква към прекомерно разширяване на понятието „тълпа“. В естетическите възгледи на С. идеята за свобода на личността взема формата на своеобразен култ към „свой разум и своя воля“, към независимост, гордост и самостоятелност на твореца, към изобразяване и изявяване „размаха на свободната воля, полета на свободния дух“. Мечтаейки страстно да бъде напълно свободен в творческите си прояви, С. заявява принципното си зачитане на чуждата творческа индивидуалност: „Една личност не се оборва, а всичко, що се иска от нас, е да я разбираме.“ Тези два култа – към свободното поетическо изявяване и към чуждата ярка индивидуалност – в света на С. са понякога във вътрешно единство и хармония, в други случаи те повече или по-малко се противопоставят. Една от централните идеи в естетическите възгледи на С. е идеята за самосъзнанието на творческата личност. Писателят трябва да съзнава не само нещата около себе си, но и самия себе си. Само тогава в произведенията му ще има хармония – качество, което поетът-критик неизменно поставя високо, когато разглежда худ. творчество, колкото и да допуска, да приема и да възхвалява противоречията у създателите му. Правото да се нарича

художник има тъкмо писателят със самосъзнание, майсторът, стремящ се към все по-голямо изобразително-изразно съвършенство, а не стихийният поет, колкото и да е природно талантлив. Самосъзнанието предполага и изисква самокритичност. С. притежава това рядко качество – няма друг бълг. поет, който така взискателно и упорито да е преработвал и поправял творбите си; неговият „бог на художеството“ изисква труд и самокритичност. Взискателността към художниците на словото и собствената му самовзискателност го подтикват да иска много и от читателите, да се обявява страстно против „фасулковците“, еснафите, търсещи в изкуството само ефектното, лековатото, забавното. Въпреки всички увлечения в тази насока неговият критицизъм е истор. обусловен и необходим за времето, в което твори. Редица характерни идеи на С. се вливат – при цялата си индивидуална обагреност – в общото русло на някои филос.-естетически течения в Европа на синора между XIX и XX в. Въздействието на тези течения върху С. е възможно поради родствени предразположения на духа. Най-големи учители на С. остават Гьоте и особено Хайне. За тях и за редица др. великани на худ. слово и мисъл, като А. С. Пушкин и Л. Н. Толстой, с които общува творчески и към които се стреми да приобщи бълг. читатели, пише интересни статии и есета. С. изиграва голяма роля в бълг. литература не само като поет, но и като лит. критик и есеист, като култ. мисионер. Псевд.: Б. Иванов, Л. Цаклин, Ол. в. Гелд, Олаф ван Гелдерн, П. Айдонидис, П. П. С., П. П. Сл., П. С., П. Сл., С., Сл. П. Петков, Сл. Петков, Ферхад Меддахи, Х., Ц. Негови произведения са преведени на основните европ. езици.

СЪЧ.: Момини сълзи. 1888; Епически песни. Кн. 1. 1896 /1917/; Блянове. Епически песни. Кн. 2. 1898; Епически песни. 1902 /1917/; Сън за щастие. 1906; Сън за щастие. 1915 /1916/; Епически песни. 1882–1907. 1907 /1917/; На Острова на блажените. Антология. 1910; Кървава песен. Ч. 1–3. 1911–13 /1919–20, 1925/; Немски поети. 1911 /1917/; Книга на песните. Ред. д-р Кр. Кръстев. 1917 /1921 – под ред. на Б. Пенев, 1961 – под ред. на Б. Делчев/; Отбор на стихотворения из „На Острова на блажените“. 1922 /1927/; Събрани съчинения. Под ред. на Б. Пенев. Т. 1–7. 1921–26; Избрани съчинения. Нареди Мара Белчева. 1923; Ралица, Бойко и други стихотворения. 1927; Писма от Пенчо Славейков до Мара Белчева. 1929 /1940/; Заратустра. На Острова на блажените. 1932; Пътни очерки. 1939; Избрани творения. Ред. Д. Осинин. 1948; Избрани произведения. В 2 т. Отбор и ред. Д. Осинин, А. Тодоров. 1953–55; Събрани съчинения. В 8 т. Под ред. на Б. Делчев и др. 1958–59; Избрани стихотворения. Предг. М. Цанева. 1959 /1962/; Напред! И все напред! Избр. творби. Подб. и ред. Г. Константинов. 1960; Избрани съчинения. Предг. М. Цанева. 1962 /Библ. за ученика – 3 изд./; Избрани творби. Подбор, ред., бел. от Ив. Сестримски. 1962 /Библ. за ученика – 7 изд./; Съчинения. В 2 т. Ред. А. Тодоров, Б. Делчев. 1966; Избрани стихотворения и поеми. Съст. Хр. Радевски. 1967; Поезия. Ред. К. Зидаров. 1972; Псалом на поета. Стихотворения и поеми. Подб., ред., предг. Ив. Сарандев. 1976; Завръщане към „На Острова на блажените“ /фототип. изд., посветено на 120-г. от рождението на П. П. Славейков; предг. М. Неделчев/. 1986.

ЛИТ.: Маринополски, Й. Критици. Отзиви на един читател за д-р Кр. Кръстев и П. Славейков. 1910; Коларов, Ив. Философията и естетиката на Пенчо Славейков. 1914; Кръстев, Кр. Христо Ботйов – П. П. Славейков – П. К. Яворов. 1917; Белчева, М. Пенчо Славейков. Бегли спомени. 1923; Минков, Цв. Поезията на Пенчо Славейков. 1936; Керимидчиев, Г. Пенчо Славейков – поетично-художествени идеали и възгледи. 1938; Николов, М. Пенчо Славейков. Живот, личност, дело. 1940; Теодоров, Е. К. Немската лирика на български. „Немски поети“ на П. Славейков. 1941; Славейкова, Св. Пенчо Славейков. Биогр. очерк. 1955; Бекяров, Ал. По следите на Пенчо Славейков в Италия. 1946; Константинов, Г. Пенчо Славейков. Лит.-крит. очерк. 1961; Пенчо Славейков, П. К. Яворов, П. Ю. Тодоров в спомените на съвременниците си. 1963; 100 години Пенчо Славейков. Юбил. сборник. 1966; Пенчо Славейков. Лит. архив. Т. 3. Ред. Ст. Каролев. 1967; Каролев, Ст. Жрецът воин. Т. 1–2. 1976; Сарандев, Ив. Пенчо Славейков. Естетически и литературно-критически възгледи. 1977; Фай, Хилде. Пенчо Славейков и немската литература. 1981; Каролев, Ст. Преображенията на поета /„Жрецът воин“. Кн. 3/. 1988.

Ст. Каролев

СЛАВЀЙКОВ, Петко Рачев /17.XI.1827, Търново – 1.VII.1895, София/. Учи в килийни и светски у-ща, в грц. и тур. у-ще /1835–43/; самообразова се. Учителствува през по-голямата част от живота си – от 1843 до 1888 – в Търново, Ловеч, Плевен, Берковица, Трявна, Цариград, Одрин, Ст. Загора, Пловдив. Преподава буквар, бълг. и старобълг. ез., история, теория на словесността, история на бълг. и европ. литература.

С. е един от изтъкнатите дейци в борбата за независима бълг. църква – участвува самостоятелно от 1854 /по-късно и като представител на християнски общини/. Един от организаторите на Великденската /3.IV.1860/ и на Богоявленската акция /5.I.1872/ и един от водачите на партията на „младите“. Ратува чрез своите вестници „Гайда“ и „Македония“ за демократ. уреждане на бълг. църковна йерархия. Противодействува на католическата пропаганда и на Униатското движение /1860–74/. Участвува активно в живота на бълг. колония в Цариград – чл. на Бълг. община, на Общината на бълг. книжнина, предс. на Бълг. читалище, участвува в учредяването на Бълг. благодетелно братство „Просвещение“ и на печатарското д-во „Про-

мишление“. Организатор на първата бълг. етнографска изложба през 1873. Решително се противопоставя на проекта на Мидхат паша за сливане на тур. и бълг. у-ща. За провежданата от него нац. и социална политика вестниците му неоднократно са спирани; С. е арестуван и затварян. Взима дейно участие в полит. борби за нац. освобождение: в Кримската война /1853–56/ като информатор, в подготвяното от Капитан дядо Никола въстание /1856/. След Априлското въстание /1876/ подпомага изпратените от Великите сили комисии за разследване на положението в Б-я. По време на Рус.-тур. осв. война /1877–78/ е деец на гражд. управление в Ст. Загора, Трявна, Люле Бургас, Сливен, създава град. милиция. Като военен деец организира разузнавателни чети, участвува в отбраната на Ст. Загора и в боевете при Шипка; водач е на групата войски с командуващ ген. М. Скобелев при преминаването през Химитлийската пътека; преводач и разузнавач. След Освобождението /1878/ продължава полит. си дейност. Той е един от водачите на Либералната партия в Княжество Б-я, издател и редактор на нейните печатни органи /„Целокупна България“, „Независимост“, „Търновска конституция“, „Истина“, „Правда“/. Участвува в Учредителното събрание /1879/, изработило първата бълг. конституция. Предс. на Търновския окр. съд /1879/, дир. на Нар. библиотека /1880/, предс. на II НС /1880/, м-р на нар. просвещение /1880/, м-р на вътрешните работи /1880–81, 1884–85/, депутат в I обикн. НС /1880/ и във Великото НС /1887/. С. подкрепя Съединението /1885/, комисар е на Източна Румелия до поемането на юрисдикцията от бълг. княз. Доброволно участвува в Срб.-бълг. война /1885/ като гл. инспектор по санитарно дело. След превратa /9.VIII.1886/ за кратко време участвува в регентството. Последователен демократ, славянофил, русофил, С. се противопоставя на опитите за суспендиране на Търновската конституция; противник е на режима на пълномощията /1881–83/, установен от княз Александър I Батенберг, на Стамболовисткия режим /1887–94/, на личния режим на княз Фердинанд I. Многократно е арестуван, интерниран, забранено му е да учителствува; полит. емигрант в Източна Румелия /1881–83/. С. е дописен член /1875/ и почетен член на БКД /дн. БАН, 1884/.

С. заема видно място в бълг. култура и наука; той е писател, филолог, фолклорист, етнограф, социолог, журналист, редактор и издател. Изразява особеностите на бълг. нац. характер, един от строителите на съвр. бълг. език, съчетава худ.-естетическите достижения на фолклорната, старобълг. и възрожд. традиции. Издава повече от 75 книги – оригинални и преводни. Сред тях немалък е делът на учебникарската, дидактичната, забавната литература, на произведенията с практическа насоченост – ръководства за поведение, полезни съвети, първата готварска книга и др. С. е сред първите бълг. писатели с комплексно творчество – обхваща трите лит. рода /лирика, епос, драма/, документалистика, мемоаристика, публицистика, прояви на устното словесно творчество /реторически произведения, сказови, анекдотични, паремийни форми/. Утвърждава реалистичното направление в литературата. Основоположник на бълг. сатира, на литературата за деца и юноши, на любовната и пейзажната поезия. Внася редица нови теми, проблеми, герои /жената и нейната душевност, работническата проблематика, интелигента и неговия свят/. Продуктивен преводач. Въвежда в худ. практика не само изтъкнати европ. творци /Х. Хайне, А. С. Пушкин, Н. В. Гогол, Д. Дефо/, но и отделни направления /приключенската, забавната и сензационната литература, мелодрамата/. Някои текстове побългарява. Редица негови творби са преработки на произведения от други автори. Книжовната си дейност С. започва с преписването на „История славяноболгарская“ /1842/. Вторият препис, направен от него, послужва на Хр. Павлович за издадения от него Царственик /1844/. Под влияние на църковно-религиозната книжнина и фолклора написва Акатист на три светители /1842–43/, Житие святаго Теодора Тирона /1847/, сатирите „Прославило се Търново“ /1843/ и „Огледало“ /1847/. Решава да преразкаже Паисиевата история в стихове, стреми се към създаване на нац. епос; успява да пресътвори отделни моменти от бълг. нац. съдба, с което изгражда историко-патриотичната тенденция в бълг. литература /поемите „Крумиада“ и „Самуилка“, „Бойка войвода“, „Кракра Пернишки“, „Робка“ – недовършена, и „Кралев Марко“ – недовършена/. С. е един от създателите на популярна литература – „Песнопойка“, „Веселушка“, „Нова песнопойка“, „Залъгалка или любовно разговорниче...“, „Славейче“, календари, год. месецослови, преразказани нравоучителни сюжети; полага началото на нововъзрожд. любовна лирика. Създавана в балк. култ. контекст, тя има допирни точки с любовната нар. песен – бълг., грц., тур. Характерни за Славейковата любовна поезия са възпяването на женската красота, ренесансовата свобода, утвърждаването на плътско-виталното начало. В нея са представени някои основни любовни ситуации: несподелената и неосъществена любов, тъга от раздялата, радост от любовното преживяване /„Любов“, „Борба за целувка“, „Напомняне“, „По море се скитам ази“, „Не растат саминки“/. С. продължава темата и в сатир. насока, придавайки ѝ нац. елемент – утвърждава бълг. характер на семейството, осмива диктата на модите. В пейзажната му

лирика природата е повод за естетическо възприятие, разгърнати са романтичното съответствие и контрастът между душевното преживяване и външния свят /„Нощ“, „Гори“, „Стара планина“, „Пролет“, „Нива“/. Силна е тенденцията към революционна, социална и полит. поезия. Към първата той е подтикнат от самите истор. събития – Кримската и Освободителната война /„Към дружината“, „За бащини права свещени“, „На прощаване“, „Българине, не разбра ли“/. С високо худ. майсторство са създадени социалните му елегии /„Не пей ми се“, „Жестокостта ми се сломи“, „Епилог“/. Особено място в поезията на С. заема поемата „Изворът на Белоногата“ – творба, съчетаваща елементи на балада и предание, разкриваща противоборството на 2 цивилизационни системи и представяща своеобразното проникване на фолклорната поетика, мотиви и елементи в личното творчество. Популярна е темата за тежкото положение на селянина, за стремежа към по-добър живот /„На село“, „Тъжна картина“/, както и сатир. поезия на С. В нея той осмива недъзите на обществото, изгражда социални типажи. Жанровете са разнообразни – от епиграмата и пародията до изобличителната сатира /„Песен на паричката ми“, „Песен на тираните“, „Степени на правдата“/. С. е първият бълг. баснописец. Издава сб. „Басненик“, в който включва басни от Езоп, превежда и побългарява басни от И. А. Крилов, Лафонтен; създава и свои оригинални басни /„Петел и елмаз“, „Пътници и псета“, „Осел и славей“, „Куко и пипе“/. Многопосочна е дидактичната поезия на С., с която той подтиква към труд и знание, към утвърждаване на добродетели. Родоначалник е на училищната песен. Значими постижения има в областта на нравоучителната и докум.-мемоарната литература. Особено ценни са неговите автобиогр. творби /„Историята Медникарова“, „Български притчи. История на събирането им“, „Автобиография“/, биографични творби /„Рада Барачкикина“, „Иларион Ст. Михайловски, митрополит Търновский“, „Павел Бакич“, „Чавдар войвода и Лалуш“, „Отец Неофит Хилендарец или Бозвели“, „Поп Стойко или Софроний, епископ Врачански“, „Богоридевците“/ и мемоари /дневниците във в. „Македония“, от Ст. Загора, 1887/. Богати на данни за възрожд. епоха са и многобройните му писма – С. поддържа връзка с всички повидни обществ. дейци по това време. Голяма популярност сред съвременниците му имат „новата мода календари“ – оригинални социални пародии. В областта на драматургията С. оставя много сценични диалози с нравоучителен характер, битовите комедии „Малакова“ /1864/ и „Днешната ни търговия“ /1874/, незавършената драма „Старозагорченката“.

Като журналист С. издава и редактира повече от 23 вестника и списания. Сред тях са първото списание за литература „Смесна китка“ /1852/, първият сатир. вестник „Гайда“ /1863–67/, първото женско списание „Ружица“ /1871/, първото детско списание „Пчелица“ /1871/; един от най-авторитетните полит. вестници до Освобождението – „Македония“ /1866–72/. С. е собственик на печатница „Македония“ /1866–72/. В статиите си разглежда важни въпроси на управлението, законовата уредба на обществото, националностите, църковната борба, еволюционната и революционната идея за социален напредък. Той е първомайстор на фейлетона и на вестникарската сатира. На страниците на пер. печат С. обнародва оперативната си критика, статии по лит.-истор. и теоретични въпроси /„Вестникарски разправи“, „Св. Климент Величкий“, „Лафонтеновите басни“, „Григорий Цамблак“, „Що е роман“, „Веда Словена и Ст. Веркович“/. В своите вестници С. води рубрика за книгопис, сътрудничи с рецензии и в др. пер. издания, участвува в дискусии за прозаичните жанрове, за естетическия характер на смешното, за спецификата на драматургията, за необходимостта от театр. култура. С. смята, че за основа на новобълг. ез. трябва да се вземе живият нар. говор, съобразен с традиците на старобълг. ез., и че трябва да се утвърди източната диалектна говорна практика като книжовна норма; застъпва фонетичния принцип на правописа. За нормативизацията на бълг. книжовен ез. голяма роля имат Славейковата журналистическа и лит. практика, преводът му на Библията /съвм. с Хр. К. Сичан-Николов, А. Лонг и Ел. Ригс/ под егидата на Библейското д-во /на новобълг. ез., 1864–66/. Ценен е дългогодишният труд на С. по съставяне на речник на бълг. език /недовършен/. Народоведът С. е оставил многобройни текстове, които са източник на истор., географски, етнографски познания за Б-я и българите. Съществен извороведски материал съдържат описанията на древни паметници, населени места, истор. предания, живота в бълг. земи през XVII–XVIII в., недовършеният географски речник. Специално внимание С. отделя на развитието на образователното дело /„Габровското у-ще и неговите първи попечители“/. През по-голямата част от живота си той събира фолклорни материали, издава 2 сб. с нар. песни /1860 и 1868/. Най-внушителна е сбирката му от поговорки, пословици, гатанки, имена – повече от 17 000; голяма част от тях издава в „Български притчи или пословици и характерни думи“. Съществена е заслугата му за изследване на бълг. обичаи, обредна система, демонология, народопсихология. Псевд.: П. Р. С., Медникаров, Медникариди, Котларов, Дядо ви Дудрин, от Балкана г. Петков, Твой

на дъжд и на вятър приятел О., Недодялан писач, Хитър Петър, Ш., Аз, Аз който съм, Един дявол, Тройчо Гайдин, Един луд № 16.

СЪЧ.: Български пословици. Из I-го тома прибавлений к Известиям II-го отделения Академии наук. 1852; Езопови басни /Баснеиик/. Букурещ, 1852; Песнопойка или различни песни, сатири и гатанки на българский язик за увеселение на младите. Букурещ, 1852; Смесна китка. Букурещ, 1852; Веселушка за развеселяване на младите. Цариград, 1854; Скратение на священата история за употребление в народните училища. Прев..., Цариград, 1855; Месецослов за 1856. Цариград, 1856; Нова мода календар за 1857. Цариград, 1856; Нова песнопойка. Избрана от ветата и от Веселушка с приложение на много още други нови песни и сатири и от най-употребителните турски песни. Цариград, 1857; Скратение на турската история от основанието на империята до наште дни. Списана на французшки от Н. Малуфа. Прев..., Цариград, 1857; Буквар. Цариград, 1858 /2 изд. 1868, 3 изд. б. г./; Букварче. Цариград, 1860; Български народни песни. Цариград, 1860; Начално ръководсто за длъжностите на человека. Сочинение Франгиска Соабия... Прев..., Вена, 1861 /1868/; Смешний календар за Нова година. Цариград, 1861; Залъгалка или любовно разговорниче, издадено за разтуха на младите. Цариград, 1862; Извод от советите на здравий разум [От Доситей Обрадович]. Прев..., Цариград, 1863 /1863/; Славейче или събрание на различни песни български и турски за разтуха на младите. Цариград, 1864; Габровското училище и неговите първи попечители. Цариград, 1866; Левът, младий крал на животните. Иносказателна приказка. Прев..., Цариград, 1867; Осем дена царувание или историята на Мазаниела [От П. Шевалие]. Прев... Цариград, 1867; Български народни песни. Свръзка I. Цариград, 1868; Иванчо и Марийка. Нравоучителна приказка. Цариград, 1868 /1870/; Исторически примери върху нравствеността. Свръзка I. Цариград, 1868; Лодойска. Поляшка истор. приказка [От В. Шербюли]. Прев..., Цариград, 1868; Начална книжка за черковно чтение. Цариград, 1868 /1869/; Питомка или правила за прилично поведение между человецити. Из Фр. Соабиа. Цариград, 1868 /1871/; Първа читанка /след буквaрът/. Цариград, 1868; Разбойникът в Балкана. Прев..., Цариград, 1868; Искрици или разни поучителни приговорки. Цариград, 1869; Кратка священа история. Цариград, 1869; Кратка читанка. Цариград, 1869; Наръчен наставник за найпотребните неща на всяка къща и на всякого человека. Цариград, 1869; По въпросът за жените. Цариград, 1869; Робинзон на островът си. Приказка твърде нравоучителна [от Д. Дефо]. Прев..., Цариград, 1869; Сиромах Богдан или способ за обогатяване [от Б. Франклин]. Книжка много поучителна за народа. Прев. и преработил..., Цариград, 1869; Спомен за тисящелетието от денът на смъртта на святаго Кирила. Цариград, 1869; Хубавинка Янка. Любопитна приказчица. Цариград, 1869; Цариградски потайности [роман от Клавди дьо Монтен]. Ч. I–III. Цариград, 1869–1875 /2 изд. Ч. 1 и 2, 1877/; Готварска книга или наставления за всякакви гозби според както ги правят в Цариград и разни домашни справи. Цариград, 1870 /1874/; Дневникът на бедният момък или преговаряния върху человеческий живот. От Октава Фьойлета. Прев..., Цариград, 1870; Кратки приказки за децата..., Цариград, 1870; Кратък месецослов за година 1870. Цариград, 1870; Песнопойка или събрание на разни песни български и турски. Цариград, 1870; Предвещание или пълно изтълкование на сънищата, виденията и явленията..., Цариград, 1870; Три приказки за децата, назначени за подарък на Нова година. Цариград, 1870; Какъв е един, който ся готви кандидат за архиерей в народната ни черква. Цариград, 1871; Кратък месецослов за година 1871. Цариград, 1871; Смешен календар за Нова година 1871. Цариград, 1871; Кратък месецослов за високосната година 1872. Цариград, 1872; Кратък месецослов за година 1873. Цариград, 1872; Наръчни наставления за учителите. Цариград, 1872; Отечество и любов или от трън, та на глог /Поляшка приказница/ [от В. Шербюлие]. Прев..., Цариград, 1872; Кратък годишен месецослов за година 1874. Цариград, 1873; Потайностите на царските палати. Роман от Ксавиера де Монтепена. Ч. I. Прев..., Цариград, 1873; Царят на планините. Роман на Едмонда Абу. Прев..., Цариград, 1873; Кратък годишен месецослов за високосната 1876. Цариград, 1875; Кратък годишен месецослов за 1877 година. Цариград, 1876; Сурвакня за 1879. Сливен, 1878; Календарче. Цариград, 1879; Кратък месецослов за 1879. Търново, 1879; Календарче. Пловдив, 1882; Христоматийка. Пловдив, 1882; Две писма от бившите мои избиратели от Селджиковската избирателна колегия. Пловдив, 1883; Календарче. Пловдив, 1883; Последното ми ходене в София. Пловдив, 1883; Читанка за I и II отделение. Пловдив, 1883; Ново календарче за високосна 1884; Пловдив, 1884; Размишления върху положението ни. София, 1886; Смесна китка. 1886; Дребни стихотворения за децата от отделенията. Пловдив, 1888; Български притчи или пословици и характерни думи. Пловдив. Ч. 1. 1892. Ч. 2. 1897 /1954, 1972 – под. ред. на М. Арнаудов/; Избрани съчинеия. Кн. I. Стихотворения. С предг. от Пенчо Славейков. 1901; Избрани съчинения. Т. I. С предг. от Б. Пенев. 1927; Избрани съчинения. Стихотворения под ред. на Г. Цанев. 1933; Стихотворения под ред. на В. Каратеодоров. 1938; Избрани произведения. Автобиография. Стихотворения. Под ред. на Г. Константинов. 1939 /1942/; Татковина. Избр. произведения за деца и юноши. Под ред. на Г. Константинов и С. Султанов. 1955; Избрани произведения. Т. I–II. Подбор, ред. и бел. на Цв. Македонска. С предг. на П. Динеков. 1954–56 /1969/; Литературен архив. Т. I. 1959; Съчинения. Пълно събрание. В 10 т. Съст. С. Баева, Ел. Диловска, Цв. Македонска. Под ред. на Г. Цанев, П. Динеков, Ст. Божков. Т. I–V. 1963–77; Славейче. Стихотворения за деца. Подбор и ред. С. Баева. 1964; Стихотворения. Под ред. на П. Динеков. 1966; Клонченца зеленки. Избр. творби за деца и юноши. Подбор, ред., бел. и прил. от Т. Жечев. 1972 /6 изд./; Съчинения. 1974; Съчинения в 8 т. Ред. колегия: С. Баева, Д. Леков, Ст. Михайлова, П. Тотев и Цв. Унджиева. С предг. от П. Динеков. 1878–81.

ЛИТ.: Пенев, Б. П. Р. Славейков. 1919; Даскалов, Б. Трявна в миналото. VI. П. Р. Славейков в Търново. 1927; Константинов, К. Дядо Славейков. 1927;

Кулелиев, Й. П. Р. Славейков. 1827–1927. 1927; Славейков, Р. Петко Рачов Славейков. Очерк за живота му и спомени за него. 1927; Делирадев, П. Изследвачите на България. Т. 2. П. Р. Славейков. 1939; Минков, Цв. Петко Р. Славейков. Живот и творчество. 1941; Динеков, П. Петко Р. Славейков. Творчески път. 1956; Русакиев, С. П. Р. Славейков и руската литература. 1956; Славейкова, Св. 1. Дядо Славейков. Случки из неговия живот. 1957; 2. Петко Славейков. Биогр. очерк. 1959; Минев, Д. Из живота на Петко Славейков в Цариград и Одрин. 1964; Петко Р. Славейков, Любен Каравелов, Христо Ботев, Захари Стоянов в спомените на съвременниците си. 1967; Баева, С. Петко Славейков. Живот и творчество. /1827–1860/. 1968; Константинов, Г. Петко Рачов Славейков. Разказ за него и неговото време. 1968; Гълъбов, К. Петко Р. Славейков. Живот, дейност, творчество. 1970; Дюгмеджиева, П., Е. Василева, Е. Фурнаджиева. Петко Р. Славейков. 1827–1895. Био-библиография. 1979; Топалов, К. Петко Р. Славейков. 1979; Баева, С. Петко Р. Славейков. Лит.-крит. очерк. 1980; Попов, К. Езикът на Петко Славейков – лексика и фразеология. 1983.

К. Михайлов

СЛАВѝНСКИ, Петър /псевд. на Петър Атанасов Чолаков/ /19.III.1909, София/. Завършва гимназия в Ст. Загора /1928/ и право в Соф. ун-т /1932/. Работи в дирекция „Храноизнос“ /1933–36/, в Столичната община /1937–44/. Ред. на сп. „Млад турист“, в. „Планинче“, сп. „Сердика“, сп. „Българска община“. Кмет на София /от 9 септ. 1944/. Военен кореспондент по време на II световна война. Предс. на Клуба на култ. дейци и гл. секр. на Бълг.-унг. д-во /1946–51/. Дир. на Държ. музикален театър „Ст. Македонски“ /1953–54/. Чл. на К-та за европ. сигурност и сътрудничество /1972/.

Лит. си дейност започва през 20-те г. със стихотворения, разкази и приказки за деца. Печата във вестниците „Народ“, „Спорт“, „Ехо“. През 30-те г. пише истор. драми, разглежда проблемите на властта, на демокрацията и диктатурата, на творческата личност. В цикъла романи „Краят на господарите“ отразява впечатленията си от II световна война /1944–45/ и поставя обществ.-полит. въпроси. Създава худ.-докум. романи за съвр. живот в Добруджа – „Птици долитат при нас“ и „Далечини далечни“. Автор на сценария за филма „Птици долитат при нас“, на творби за деца и юноши. Произведения на С. са преведени на нем., рус., словаш., укр. и чеш. език.

СЪЧ.: Фрина. Драма за живота на древните атиняни в 8 карт. и пролог. 1935; Клеомен Тиранът. Драма из живота на древните спартанци в 5 д. 1937; Павел Зограф. Драма в 6 карт. и пролог. 1939; Висшето общество. 1946; Последният щурм. Роман. 1951 /1952, 1955, 1964, 1969, 1984/; Унгария. Пътят на една нар. демокрация. 1951; Оран. Очерк. 1954; Роден нефт. Очерк. 1955; Птици долитат при нас. Роман за юноши. 1957 /1961, 1970/; Непобедим живот. Новели. 1958 /1966/; Момичето със слънчеви коси. Разкази за деца и юноши. 1959; Пратеник на свободния свят. Драма в 5 д. 1959; Претворена земя. Роман. 1959 /1968–70/; Вечните огньове. Разказ. 1960; Тайни. Комедия. 1960 /в съавт. с Б. Дановски/; Победени хоризонти. Роман. 1962 /1966/; Русаля. Пиеса в 7 карт. 1962; Слънчев извор. Новели. 1962; Вълци. Басня в 9 карт. 1963 /в съавт. с Б. Дановски/; Живот за живота. Роман. 1963 /1965, 1980, 1985/; Чудото на трийсетте знака. Разкази за моето детство. 1963; Нелегалният в автобуса. Новела. 1965; Далечини далечни. Роман по писма. 1967; Игра. Комедия в 2 ч. 1969; Пролет в крайморския град. Разкази за деца и юноши. 1973 /1976/; Просторите на Добруджа. Пътепис. 1973; Огънят на спомените /1942–1945/. 1975; Врагове – добросъседи. Разкази за деца. 1976; Птици долитат при нас. Далечини далечни. Романи. 1977 /1989/; Лъжльото. Разкази за деца. 1978; Избрани произведения. В 2 т. Т. 1. Победени хоризонти. Роман. 1979; Т. 2. Клеомен. Ширинея. Автобусът. Пиеси. 1979; Царчо-магарчо. Приказки за деца. 1983; Родът Шишмановски. Роман. 1984; Пиратклуб. Роман. 1987; Търсачи на свои пътища. 1988.

К. Бъклова

СЛÀВОВ, Атанас Василев /25.VII.1930, Сливен/. Учи в Амер. основно у-ще в София до закриването му през 1941. По време на II световна война семейството му е евакуирано в Сливен. През ноем. 1944 се връща в София, където С. завършва гимназия и англ. филология в Соф. ун-т /1953/. През 1953–65 е преподавател по рус. ез. в курсовете, организирани от Обединения к-т за българо-съв. дружба, библиотекар в Нар. библиотека в София, участвува в предаванията на Радио София за чужбина, работи като картограф в Родопите. Преподавател по англ. литература в Соф. ун-т /1961–71/, където води семинар за поезията и драмата на англ. Средновековие и Ренесанс и за англ. проза и поезия на XIX и XX в. Защитава канд. дисертация на тема „Функции на ритъма в художествената стихова реч“ в Ин-та за литература при БАН /1965/. През 1966–76 работи в Ин-та за изкуствознание при БАН; основава секция по дизайн и секция по информация и документация, съосновател на проблемна група за изучаване на бълг. приложни изкуства. Н.с. по фолклор и теория на изкуствата и фолклора /от 1974/. Съосновател и чл. на междунар. група по сравнителна слав. метрика към Ин-та за лит. изследвания при Пол. АН /1971–76/. Изпълнителен секр. на научния проект „Основни насоки на световната култура до 2000 година“ към Научното обединение по изкуствознание при БАН /1975–76/, във връзка с което заминава за САЩ – работи в Отдела за междунар. научни изследвания и обмен в Ню Йорк /1975–76/. Автор на свободна практика и диктор в Радио „Свободна Европа“ /1978/ и в БиБиСи /Лондон/

през 1978. Работи по проблемите на източноевроп. култури към Центъра „Уудроу Уилсън" във Вашингтон /1979/ и като инструктор по бълг. ез. в Държ. департамент, Вашингтон /1980–83/ и в Центъра за езикови научни изследвания, Мериленд /1983/. Радиосценарист, ред. и диктор в „Гласа на Америка" /1980–90/.

С. е автор на стихове, научнофантастична проза, мемоари, изкуствоведски, стиховедски, лит.-теоретични, лит.-крит., историко-етнографски изследвания, книги за деца, сценарии за анимационни, докум. и пълнометражни филми; радиосценарист, преводач от англ. ез. За пръв път публикува стихове през 1962 във в. „Литературни новини", получили публично отрицание в речта на Т. Живков пред интелектуалците /15 апр. 1963/. Първата му книга „Сливен. Градът на сукното и барута" обхваща 100-год. период от развитието на града. С. се връща отново към Бълг. възраждане в книгата „Жеравна", в която представя истор. участ, стопанското и дух. развитие на с. Жеравна, приноса на неговите култ. и обществ. дейци. С „Добри Желязков – Фабрикаджията" прави опит да надскочи ограничения поглед към Бълг. възраждане, представяйки го чрез житейската съдба на Д. Желязков и контактите му с видни сливенски възрожденци. Интересът на С. към духовния живот и бълг. култура през XIV в. и нейните видни книжовници – Теодосий Търновски /„Духовникът"/, Патриарх Евтимий /„Книжовникът"/ и Григорий Цамблак /„Политикът"/, е засвидетелствуван в книгата му „Прочее, нека моето слово...". С. е автор и на научнофантастичните повести „Факторът 'X'" и „По голямата спирала". Изявите му като филмов сценарист са свързани с анимационните филми „Парад" /награден на междунар. кинофестивали в Москва, 1961, и в Оберхауз, 1965/ и „Индиговият пират" /награден на Междунар. филмов кинофестивал в Испания, 1974, и на Нац. кинофестивал за детски филми в Б-я, 1975/, с игралния филм „Герловска история" /2 награди на Междунар. филмов фестивал във Варна, 1971/. Изкуствоведските занимания на С. са представени в книгите „Медни съдове" /т. 2 от поред. „Българско художествено наследство", в която авторът разглежда развитието на медникарството в Б-я и худ. особености на медните изделия/, „Традиции и перспективи в българското приложно изкуство", „Дърворезбите на Роженския манастир" и др. Лит.-крит. и теоретичните му търсения присъствуват в книгата „В сянката на Фордовия мит", където С. разглежда въпроса за „аутсайдера" в амер. литература /неговата филос. и социална същност, присъствието му в творчеството на битниците и на т. нар. лутащо се поколение, тяхната естетика/; в публикации по проблемите на частните методи на сравнение и класификация при худ. анализ, в дисерт. му труд. През 1974 Пол. АН издава кн. му „Очерк върху българското стихосложение" /на пол. ез./, в която с помощта на статистическия метод С. прави опит да обхване бълг. стихова традиция от IX в. до наши дни, а през 1987 – кн. „Сравнителна славянска метрика" /на пол. ез./, на която С. е съавтор.

След напускането на Б-я /1976/ С. започва да пише своите мемоари, на които до голяма степен дължи известността си на Запад. Те са писани на англ. ез., но първоначално звучат на бълг. /четени от самия автор/ в 52 седмични предавания по Радио „Свободна Европа" под загл. „Пътеки под магистралите" /1978–79/. По-късно излизат на бълг. ез. под загл. „С трева обрасли" в Парижкото изд. „Пеев & Попов" /1983/. През 1986 пълният вариант на мемоарите се появява на англ. ез. /изд. „Оксидентъл прес", Вашингтон/ под загл. „With the Precision of Bats". Книгата на С., в която през призмата на автобиографизма е пресъздадена специфичната за тоталитаризма полит. и култ. атмосфера в Б-я, печели наградата на Legerete International Writers Union Book за най-добра автобиография през 1986. Съдбата на мемоарите в Б-я е коренно различна – срещу С. е заведено следствено дело № 178 /1978/, след възобновяването на което през 1981 авторът е осъден на 9 г. лишаване от свобода. На 1.II.1991 наказателното дело срещу С. е прекратено окончателно.

Поетическото творчество на С. след напускането на Б-я намира израз в стихосбирките „Стихове 1962. Порнографска поема 1968" /излязла на бълг. ез. в Мюнхен/, „Mr. Lampedusa Has Vanished", „The Dough of America is Rising in Me". През 1988 С. публикува под псевд. Al Santana гротесковата пародия „Handling Vegetables". Връщане към бълг. полит. и култ. действителност е и кн. „The 'Thaw' in Bulgarian Literature", която кореспондира с четените по Радио „Свободна Европа", но все още непубликувани мемоари. „'Размразяването' на българската литература" запознава англоезичния читател с истинската същност на процесите в бълг. лит. живот, видени от интелектуалец с „поглед отвътре", и представлява опит за репрезентация на бълг. лит. нрави през 50-те, 60-те и 70-те г. През различните периоди на творческата си дейност С. сътрудничи активно на „Литературна мисъл", „Пламък", „Септември", „Литературни новини", „Народна култура", „Изкуство", „Крисчън сайънс монитър", „Вашингтон пост". Членува в различни творчески обединения: Нац. съвет по дизайн /бълг., 1972–74/, худ. съвет на Студия за анимационни филми /бълг., 1971–76/, Амер. асоциация за насърчаване на бълг. култура /съпредс./, Амер. асоциация за развитие на славистичните из-

следвания /съпредс./, Амер. ПЕН-клуб, ПЕН-клуб на писателите в изгнание – амер. клон. Част от текстовете, които С. пише през 70-те и 80-те г., остават непубликувани – „Бъдещето на българската култура до 2000 година“ /съавт./, „Световната култура до 2000 година“ /ред., съавт./, „Ковано желязо“, „Comparative East European Cultures“, „Bulgaria Revisited“ и др.

Преводаческата дейност на С. е свързана предимно с периода му в Б-я, когато превежда от англ. ез. „Студеният дом“ /1959/ от Ч. Дикенс /съвм. с Цв. Стоянов/, „Нашият човек в Хавана“ /1960/ от Гр. Грийн, „Аз чукам на вратата“ /1962/ от Ш. О'Кейси, „Велик род сме ние“ /1962/ от У. Сароян, „Абрахам Линкълн“ /1963/ от К. Сандбърг, „Били лъжецът“ /1966/ от К. Уотърхаус, „Момчето от Джорджия“ /1961, съвм. с Цв. Стоянов/ от Ъ. Колдуел. Ред., съавт. и съст. на преводни антол. сборници /изд. „Нар. култура“/.

СЪЧ.: Сливен. Градът на сукното и барута. 1962; В сянката на Фордовия мит. 1963; Жеравна. 1965; По голямата спирала. 1965; Факторът „Х“. 1965; Прочее, нека моето слово... 1966; С иждивението на еснафа. 1966; Плюшеният мечо. 1967; Сивушко и Пънчушко. 1967; Дърворезбите на Роженския манастир. 1968; От камък и дърво. 1968; Добри Желязков – Фабрикаджията. 1969; Zarys Wersyfikacji Bulgarskiej. 1974; Медни съдове. 1975; Традиции и перспективи в българското приложно изкуство. 1975; The „Thaw“ in Bulgarian Literature. 1981; Стихове 1962. Порнографска поема 1968. 1981; Mr. Lampedusa Has Vanished. 1982; С трева обрасли. 1983; The Dough of America is Rising in Me. 1986; With the Precision of Bats. 1986; Handling Vegetables. 1988; Оловното кълбо. 1991; Пак заедно. Яворови до Елхови. 1991; С точността на прилепи. 1992.

М. Дачев

СМЍРНЕНСКИ, Христо /псевд. на Христо Димитров Измирлиев/ /29.IX.1898, Кукуш – 18.VI.1923, София/. Роден в семейството на сладкар, член на основаната от Г. Делчев Македон. революционна организация. През 1904–08 е ученик в началното у-ще в Кукуш. От ноем. 1908 живее в София – при дядо си по майчина линия, свещеник Ан. Кръстев. Попада в семейство с книжовни традиции и под силното въздействие на вуйчо си Вл. Попанастасов, поет хуморист. През 1908–10 учи в София. Завръща се в родния си град и завършва Кукушката прогимназия /1911/. Поради липса на средства не може да се запише в желаната от него Солунска гимназия и е принуден временно да прекъсне обучението си; помага на баща си в сладкарския занаят. След опожаряването на Кукуш по време на Междусъюзническата война /1913/ семейството му се преселва в София, споделя съдбата на бежанците, живеещи в един от крайните квартали на столицата. През есента на 1913 С. се записва в строит. отдел на Държ. средно техн. у-ще, същевремнно помага на баща си, продава вестници, работи в бригада по измерване на шосета и жп линии край Никопол /1915/. Започва да пише и публикува хумористични творби. През 1917 напуска Техническото у-ще и постъпва във Военното у-ще, чийто режим се оказва сковаващ за свободолюбивия поет. Става инициатор на прояви, илюстриращи протеста му към установените норми в у-щето. Чете западноевроп. и рус. клас. литература. По време на Владайското въстание /септ. 1918/ е изпратен като юнкер срещу въстаналите войници. Дълбока душевна криза, в чиято основа лежат хуманистичните му разбирания, е причината поетът да напусне предсрочно Военното у-ще. Записва се студент в Юрид. ф-т /1918/. Тежкото му материално положение го принуждава да работи непрестанно: той е писар и карнетист в управлението на транспорта /1919/, агент и ревизор в Дирекцията за стопански грижи и обществ. предвидливост /1920/, репортер във в. „Заря“ /авг. 1920 – март 1921/, измервач и контрольор в дъскорезницата на кооперация „Освобождение“, под с. Радуил, Самоковско /май – авг. 1921/, касиер в книжния склад „Слово“, надничар в Самоковското градско лесничейство „Чамкория“ /1922/. През 1921 С. става член на БКП, участвува в митинги, демонстрации, акции в помощ на бедните. През пролетта на 1923 заболява от туберкулоза.

От апр. 1915 С. започва да публикува хумористични лирич. творби във в. „К'во да е“. Сътрудничи /от 1916/ на списанията „Българан“, „Барабан“, „Художествена седмица“ и др. Съвместно с група младежи организира и редактира /ян. – ноем. 1917/ седмичното лит.-хумористично сп. „Смях и сълзи“. През 1918–22 е в ред. колегия на сп. „Българан“, сътрудничи на хумористичните списания „Сатър“ и „Червен смях“, на в. „Народна армия“ и сп. „Младеж“, на лит.-научната притурка на в. „Работнически вестник“. Отдавна желае да основе списание, което да обединява безпартийни писатели в борбата им срещу реакцията; през ноем. 1922 С. заедно с брат си Тома Измирлиев започват да издават хумористичното сп. „Маскарад“, което спира да излиза след заболяването на поета. С. твори в сложна, кръстопътна социокулт. обстановка непосредствено след I световна война и трагедията на втората за Б-я нац. катастрофа. Творчеството му заема възлово място в развитието на идейно-естетическите тенденции в бълг. литература. Той навлиза в поезията с хумористични творби, отразяващи вълненията на млад бохем, презрял нуждите на всекидневието, но същевременно носещ неговото бреме. Влияние върху изграждането му като творческа личност оказва брат му. Умело съчетавайки комизъм и лиризъм, най-

ранните творби на поета излъчват жизнеутвърдително светоусещане. Откликващ на злободневните събития, С. поетически хроникира обществ.-полит. ситуации и настроения, обхваща живота в неговата многоликост и внушава своя личностна и творческа позиция. Пародийното съчетаване на худ. елементи постепенно навлиза и в творби с остра социално-полит. проблематика. Обект на сатир. му перо са безскрупулни търговци, корумпирани личности, мними патриоти, отдалечилите се от народа властници, служителите на църквата, псевдокултурата, цензурата и печатът, вълчите и тартюфовски времена, в които отсъствуват законите на морала, човешките пороци и недостатъци. Хуманистична позиция излъчват антивоенните му творби, в които се преплитат болката за измъчения народ, тревогите от последиците на Ньойския договор за нац. съдба на Б-я, желанието за възмездие на полит. виновници. Особено ясно С. пресъздава унизителната бедност на човека от низините, борбата му за хляб в условията на смазващия с полюсната си социална атмосфера град /цикъла „Зимни вечери“/. Ключови образи в поезията му са гаврошовците, романтичният юноша, изправен пред жестоката действителност, старият музикант, умиращото от туберкулоза момиче, уличната жена, малката цветарка, работникът /„Братчетата на Гаврош“, „Юноша“, „Жълтата гостенка“, „Цветарка“, „Уличната жена“/. С. създава творби със забележителен хуманистичен заряд, представляващи нов тип социална поезия – не плакатно-лозунгова, поляновски ограничена пролетарска лирика, а стихове, които отразяват драмата на времето чрез интимно-съкровеното в човешката съдба. Творящ в период на ясно олевяване в полит. живот и в изкуството, С. става първият ярък худ. изразител на духовната съпричастност към социално слабите, бедните, към трагедията на работническата класа и надеждата в бъдещето. Романтичният му копнеж за справедливост и човешко щастие кореспондира в творчеството му с идеята за свобода, с младежкия му идеализъм и оптимизъм. Творбите му, въплътили романтичния бунт на юношата-поет, излъчват светлина, огън, духовно озарение и жертвоготовност на устремения към идеала борец /„През бурята“, „Пролетно писмо“, „Към висини“, „Йохан“ и др./. С. пресъздава бунта на масите, на тълпите пролетарии, изпълнени с усещането за предстояща кървава стихия /„Гневът на робите“, „Гладиатор“ и др./. Този порив към грандиозното социално преобразование надхвърля конкретния истор. момент, за да се открои обобщената идея за вечна обич и правда. Тематична група в поезията му са стихотворенията, с които откликва на революцията в Русия /1917/. С патетико-тържествен тон поетът приветствува победата ѝ – за него тя е израз на осъществената вековна мечта на човечеството /„Червените ескадрони“, „Москва“/, и с пареща болка пресъздава трагедията на глада в Поволжието /„Глад“, „В Поволжието“, „Поема за руското дете“/. Успоредно с патоса на героичното, с актуално-социалното в лириката на С. се открояват интимно-изповедни творби, разкриващи нежната чувствителност на поета.

Лириката на С. носи белезите на нов тип поетика, съчетала наслоената нац. изобразително-изразна традиция с нови идейно-естетически търсения. Творбите му своеобразно синтезират вазовския поетически изказ с интимно-изповедната традиция и стилистика на символистите, поетическата знаковост на предметно-реалистичната поезия с худ. публицистичност и трибунна лексика на пролетарската поезия, кърваво-апокалиптичната пластика и лирич. начало на септемвр. литература. Естетически изчерпаните до този момент лирич. стилове С. явно и дискретно пародира, оттласквайки се от еднозначните естетически системи. Оригиналните поетически инвенции и пародийното се открояват в многопластовия синтез на комично и трагично, низко и възвишено, всекидневно-преходно и вечно. С. създава и лирич. проза /с елементи на импресия, пародия, пътепис, есе и др./, която отново откроява романтичната му нагласа и гражд.-хуманистична позиция /„Очи“, „Босоногите деца“/. Белетристичните му творби, сред които особено се открояват фейлетоните, очертават аналогични на лириката му худ. процеси – от злободневни към панорамни сатир. обобщения. Наред с добродушния хумор и болка за малкия човек С. успява естетически да ситуира актуално-глобални полит. проблеми и световни политици в контекста на времето, да открои маскарадното в полит. игри, чиито жертви са обикновените хора /„Политическа зима“, „Карнавална приказка“, „Политически калейдоскоп“ и др./. Фейлетоните му синтезират публиц., сценично-драматургични, притчово-митологични и др. елементи, жанрово обогатявайки бълг. сатир. проза. Връх на сатир. творчество на поета са неедноозначно жанрово определимите „На гости у дявола“ и „Приказка за стълбата“ – творби, в които са закодирани многопластови внушения. Писани в края на живота му, те, както и някои други поетични творби, също създадени през последните месеци, загатват за появилото се болезнено съмнение и скептицизъм у поета. Дълбок филос.-психол. анализ го отвежда към трагедийното осъзнаване на невъзможността за постигане на идеала. С. вижда социалното несъвършенство не само в актуалните проблеми на времето, а и в несъвършенствата на човешката природа. Очертава се нова линия в развитието на

твореца – от актуално-социалната проблематика към творби с преобладаващ нравствено-филос. акцент. Не всичко от лит. наследство на С. устоява проверката на времето и на съвр. худ. критерии, но творчеството му представлява отворена естетическа система, богата на възможности за нови лит.-крит. тълкувания. С. превежда поезия от рус. поети. Негови творби са преведени на англ., нем., рус., фр. и др. езици /над 30/. Псевд.: Ведбал, Вилмон, Вилмон Чизмовлачник, Гаврош, Кямил ефенди, Орезам, Лорд Джеймс Шокинг и др.

СЪЧ.: Разнокалибрени въздишки в стихове и проза. 1918; Да бъде ден! 1922 /1922, 1925, 1963, 1969/; Волни песни. 1924; Зимни вечери. Нарисува Ал. Жендов. Предг. Г. Цанев. 1924 /1963/; Съчинения. Под ред. на Т. Боров и Т. Измирлиев. Т. 1–3. 1932–33. Т. 1 /1935, 1939, 1944, 1945, 1946, 1948/. Т. 2 /1940, 1945, 1946, 1948/. Т. 3 /1940, 1945, 1947/; Да бъде ден! Предг. от Ц. Ташева. Киев, 1934; Избрани произведения. Под ред. на Т. Боров, Ж. Дюстабанова, Хр. Радевски. С биогр. очерк от Г. Караславов. 1948 /1949/; Каменарче. Стихове. Подб. В. Акьов. 1950; Избрани съчинения. В 2 т. Под ред. на Т. Боров и Хр. Радевски. Т. 1. 1951 /1952, 1954/. Т. 2. 1952; Юноша. Избр. стихотворения за юноши. 1953; Избрани творби. Под ред. на Б. Божилов. 1955 /1961/; През бурята. Под ред. на Хр. Радевски и А. Тодоров. 1958; Събрани съчинения. В 4 т. Под ред. на П. Зарев, Хр. Радевски, А. Тодоров и Г. Цанев. Предг. Хр. Радевски. Т. 1–4. 1958–60; Червените ескадрони. 1961; Избрани творби. Предг. и съст. от М. Николов. Библ. за ученика. 1962 /1963, 1964, 1965, 1966, 1967, 1968, 1969, 1970, 1971, 1972/; Стихотворения. 1963 /1965/; Избрани творби. В 2 т. 1968 /1972/; На чист въздух. Избр. хумористични произведения. 1969; Новият Прометей. Избр. творби. 1970; Стихотворения. Под ред. на А. Тодоров. 1970; Избрани творби. Съст., ред., бел. С. Правчанов. 1973. Библ. за ученика. 1973 /1974, 1975, 1976, 1977, 1979, 1980, 1987/; Северно сияние. С предг. от Б. Божилов. 1977; Събрани съчинения. В 6 т. С предг. от Хр. Радевски. 1978–84; Пролетно писмо. Избр. стихотворения. Съст. и ред. С. Правчанов. 1982; Стихотворения. Хумор и сатира. Съст. и ред. Хр. Радевски. 1984; Съчинения. В 2 т. Съст. и ред. В. Иванова и Ил. Тодоров. Предг. Хр. Радевски. Т. 1–2. 1988; Да бъде ден! С послеслов от Л. Бумбалов. 1989.

ЛИТ.: Николов, М. Христо Смирненски. Лит.-крит. очерк. 1958 /2 прераб. изд. 1965/; Георгиев, Л. Христо Смирненски. Монография. 1962 /2 прераб. изд. 1967/; Чолаков, З. Христо Смирненски. Творчески портрет. 1988.

Л. Малинова

СОКÒЛОВ, Николай /псевд. на Никола Иванов Давидов/ /22.III.1927, с. Сердар чифлик, дн. Стояново, област Монтана/. Завършва гимназия във Враца /1946/. Като участник в бригадирското движение /1946–47/ е кореспондент на в. „Работническо дело“ и в. „Народна младеж“; през 1948–49 – ред. във в. „Септемврийче“, 1950 – ред. в Радио София, 1950–52 – в сп. Пламъче“, от 1960 – в сп. „Славейче“.

Започва лит. си дейност през 1945 с публикации във вестниците „Средношколско единство“, „Септемврийче“, „Народна младеж“. Автор на стихове и белетристични творби, предназначени предимно за юноши. Основни мотиви са предаността към родината, любовта към природата и труда. Драмата „Майстор Манол“ и разказите за героични личности от периода на нац.-освободителната и антифашистката борба се отличават с историко-познавателна и патриотично-възпитателна насоченост.

СЪЧ.: Мирен дом. Стихотворения за пионери. 1953; Чудната сила. 1954; Очи орлови. Стихове. 1955; Крилатият град. Стихотворения за деца. 1956; Звънни, звънче. Стихове и гатанки за деца. 1959; Пожар. Поема. 1959; Цар Въглян. Поема. 1959; Здравка. Стихове. 1960 /1963, 1979/; Какъв войник. Поемка. 1960; Вихрушка. Стихотворения за деца, гатанки и залъгалки. 1961; Златната парица. Приказка. 1962; Кой изплаши звездите? Гатанки и залъгалки. 1962; Майстор Манол. Драм. поема в 2 ч. 1963 /1969/; Завод с кули. Поема за деца. 1964; Вртележка. Стихове за пионери. 1966; Гости на вечеря. Поема за деца. 1966; Малък театър. 1966; Цар джудже. Приказки. 1966; Лястовички. Стихотворения, залъгалки и гатанки. 1968; Синът на султан Хайдар. Приказка в стихове. 1968; Двамата другари. 1969; Приказка за Вртишия. 1970; Български огнища. Стихове за деца. 1971; Историята на два войнишки ботуша. Разказ. 1971; Шарена огърлица. 1971; Ванюша барабанчикът. Приказка. 1973; Петле в клетка. Разказ. 1974; Септемврийски куриер. Поеми за деца. 1974; Сякаш съм звездичка. Стихотворения. 1974; Кой как расте. Стихотворения за деца. 1976 /1988/. Алени и сини. Избр. стихотворения и поеми за деца. 1977; Къщурка-смехурка. Гатанки, залъгалки, римушки. 1977; Рада българка. Приказки и разкази. 1978; Детството на войводата. Героични разкази. 1980; Летен ден. 1980; Силни и юначни. Стихотворения. 1981; Писма на дружбата. 1984; Не съм ли вълшебник? 1986; От коя звезда си? 1986; Къщички за птици. 1987.

С. Беляева

СОТѝРОВ, Васил Сотиров /31.V.1947, София/. Завършва фр. ез. гимназия в София /1966/, следва бълг. филология в Соф. ун-т. Ред. /1971–79/ в ред. „Хумор, сатира и забава“ при Бълг. радио, ред. /1981–84/ в сп. „Карикатура“, 1984–88 – в Студията за анимационни филми „София“. Ред. /от 1991/ във в. „Пардон“.

Пише лирика и сатирични произведения. Поезията му се отличава с простота на изразните средства и чувствителност към нравствената проблематика на съвременността. Като сатирик се характеризира с остро чувство за детайла, за смешното, пошлото и жалкото в обществ. и индивидуалния живот. Актуален и злободневен, С. се стреми и към обобщения за вечните проблеми на човека и човешкото битие. Превежда от фр. ез.: Рьоне Депестр –

„Корен на небесната дъга“ /1978/ и Давид Дион – „Крилото на желанието“ /1983/. Съст. и преводач /от фр. ез./ на книгата на виетн. поет То Хиу „Запомнете моите думи“ /1981/.

СЪЧ.: Лъвовете никога не плачат. Хумористични разкази. 1981; Убийство на щурец. Стихове. 1982; Смъртен скок. Стихове. 1989; Да ти излезе номерът. /Библ. „Стършел“/. 1989; За едни има – за други няма. Сатирични стихове. 1990; Поръчка за събуждане. Сатири... 1990; Цвете в саксия. Стихотворения за деца. 1990; Пъдене на лоши духове. Сатирични стихове. 1991.

Л. Григорова

СПÀСОВ, Иван Миладинов /12.I.1931, с. Волуяк, Соф. област/. Завършва гимназия в София /1949/ и бълг. филология в Соф. ун-т /1956/. Учител в Симеоновград, Димитровград и София /1956–62/. Ред. /1962–72/ във в. „Учителско дело“, зав. отдел „Критика“ /1972–78/ в сп. „Съвременник“, 1979–91 – в сп. „Пламък“.

Дебютира с рецензии за съвр. бълг. автори през 50-те г. във вестниците „Родопска борба“ /Хасково/, „Димитровградска правда“ /Димитровград/, „Отечествен глас“ /Пловдив/ и в сп. „Родна реч“. От 1957 сътрудничи постоянно на пер. лит. печат със статии, прегледи и обзори на текущото развитие на съвр. бълг. поезия и проза. Като оперативен критик се отличава с бързи реакции и полемична нагласа, която придава на публикациите му публицистична ударност. Придържа се към официалните постановки за реализма и т. нар. социалистически реализъм, за героиката и романтиката в худ. произведение, за „положителния“ /съвременния/ герой, за т. нар. сив поток в литературата. Интересува се от облика и еволюцията на „априлското поколение“, от проблемите на самобитността и съотношението традиция – новаторство в днешната бълг. поезия. През 80-те г. се изявява като лит. историк, изследва худ. светове на няколко поколения бълг. поетеси. Стреми се да определи доминантите на индивидуалното им творчество, да открие типологични белези в конкретния поетичен модел; крит. му изказ е емоционално оцветен, личностен и понякога – образен. С. участвува и в обсъждането на въпроси, свързани с обучението по литература в бълг. училище.

СЪЧ.: На път с връстниците. Лит. портрети и статии. 1968; Биография на съвременника. 1972; Поезия на три десетилетия. Лит.-крит. очерк. 1974; Безкраен свят. Лит. портрети. 1976; Изображение и конфликти. Лит.-крит. студии и очерци. 1976; Из днешната българска поезия. Студии и фрагменти. 1978; Пристрастия и полемики. 1978; Черти от съвременната българска литература. Лит.-крит. очерци. 1980; Поезия и поети. Избр. статии и портрети. 1981; Портрет на едно поколения. Ч. 1–2. 1981–84; Като тънка везна. Съвременни български поетеси. 1983; Словото като живот. Лит.-крит. очерци. 1985; На звезден връх. Лит.-крит. очерци. 1986; И слънцето върни. Български поетеси. 1987; Георги Джагаров. Лит.-крит. профил. 1988; Душата отговори чака. Български поетеси. 1989.

Р. Илчева

СПÀСОВ, Цветан /Цветан Спасов Илиев/ /1.XI.1919, Плевен – 14.II.1944, Плевен/. Завършва гимназия в родния си град /1938/. Следва право в Соф. ун-т /1938–42/. Чл. /1940–41/ и секр. /1941–42, 1943–44/ на Окр. к-т на РМС в Плевен. През юни 1942 е осъден задочно на смърт и преминава в нелегалност. През окт. 1942 се връща в Плевенския край, участвува в организирането на партизанското движение. Политкомисар на Бъркашката чета /авг. – ноем. 1943/. При изпълнение на организационни задачи в Плевен е обграден заедно със Сл. Алексиев в яташка квартира. Сражават се с войска и полиция и за да не бъдат заловени живи, се самоубиват.

С. печата за пръв път през 1932 в детското сп. „Поточе“. Сътрудничи на вестниците „Въздържателче“, „Бургаски фар“, „Заря“, „Светлоструй“, „Академик“, „Култура“, „Кооперативна защита“, „Завой“ /Варна/, „Литературни новини“, „Хоровод“ и др.; на плевенските списания „Бодил“ и „Студенец“, на сп. „Българска реч“ и др. Ранните му стихотворения изразяват вълненията на юношеството – жажда за волност, за обич и нежност, преданост към майка и родина, разочарование от несправедливостите в обществ. устройство, вяра в хората от мансардите и сутеренитe. По-късните му творби са тематично свързани с антифашистката съпротива. Вдъхновяват го героите от нац.-освободителното движение, социалистическите идеали /стихотворенията „Левски“, „Вяра“, „Кървава песен“/. Убеден е, че най-важната задача на твореца е „да пречупи през сърцето си времето“, че щастието е в борбата, в устрема към подвиг и висока цел, а любовта е духовна и идейна хармония. В непретенциозни по форма злободневки и гротески С. поставя съществени обществ. и нравствени проблеми, разкрива социални противоречия, критикува моралното разложение, еснафската ограниченост, самоцелното изкуство, политиката на управляващите. В лит.-крит. и лит.-теоретичните си статии и отзиви, показващи ранна зрелост на мисълта, С. воюва за реалистично, революционно, високохуд. изкуство /„Дългът на писателя“, „Връзката литература – живот“, „За хумора“, „Против творческото отпущане“, „Народ, писател, книга“, „Действителната красота на бъдещето“, „Любовен календар“ и др./. С. е поет с обещаващо, неосъществено дарование. Псевд.: Волен, Ри-Руж, Светослав Аджаров, Н. Адлер.

СЪЧ.: Избрани произведения. Предг. и ред. Б. Делчев. 1947; Събрани творби. Стихотворения, хумор и сатира, статии и беседи. 1957; Избрани произведения. Под ред. на В. Андреев. 1960; Събрани творби. Лирика, хумор и сатира, статии и беседи, писма. 1973; Избрано. С предг. от В. Андреев. 1979.

ЛИТ.: Делчев, Б. 1. Цветан Спасов. – В: Български революционни поети. Антология. Т. 2. 1947; 2. Цветан Спасов. – В: Мъките на реалиста. 1954 /вж. и Родени между две войни. 1963/; 3. Недоизпята песен /Цветан Спасов/. – В: Избрани произведения. Т. 2. 1980; Вандов, Ив. Цветан Спасов. Биогр. очерк. 1959; Спасов, Цв. С. Един осмислен живот. Мемоари. 1988.

П. Колева

СПИРИДÒНОВ, Александър /Александър Ангелов Петков/ /4.IX. 1937, с. Недан, Лов. област/. Завършва гимназия в Етрополе /1958/ и бълг. филология в Соф. ун-т /1965/. Учител в Смолян /1964–67/ и в с. Средни колиби, Лов. област /1967–69/, възпитател в СПТУ „Боруш" /1969–70/, референт в СБП /1970–72/, ред. /1972–74/ във в. „Литературен фронт", зав. отдел „Критика" /1974–76/ във в. „Пулс", ред. /1977–80/ в сп. „Дружба", зав. отдел „Критика" /1980–85/ във в. „Литературен фронт", гл. ред. в Изд. на НС на ОФ /1985–90/.

За пръв път печата през 1965 във в. „Литературни новини". Интересува се главно от развитието на съвр. бълг. литература. Особено внимание отделя на творчеството на Георги Караславов, на идеите и образите в романовата поредица „Обикновени хора". В монографията „Димитър Талев" проблемът „образи и идеи" се свързва с разширяването на Талевия възглед за истор. съдба на Македония. Социологическият, идейно-тематичният подход доминират и в оперативно-крит. публикации на С., които се отличават с публиц. откритост, нерядко и с полемична ударност, и засягат широк кръг въпроси на текущия лит. живот и процес: състоянието на „селската" и истор. белетристика, т. нар. категории „народност" и „партийност" в литературата, нац. ѝ самобитност, отношението национално – интернационално.

СЪЧ.: Народност, партийност, съвременност. 1972; Образи и идеи в „Обикновени хора". 1975; Героите на Георги Караславов. Изследване на основни образи и идеи. 1978; Овладени и неовладени територии. 1979; Димитър Талев. 1982 /1986/; Георги Караславов. 1984; От дискусия към дискусия. 1984; Светлосенките на таланта. 1986; От дискусия към дискусия. Избр. произведения. 1987; Екзотични спомени. 1988; Собствено мнение. 1989.

С. Беляева

СПРОСТРÀНОВ, Димитър Евтимов /30.X.1897, София – 8.VII.1967, София/. Син на известния книжовник и общественик Евтим Спространов. Завършва гимназия в София /1914/ и право в Соф. ун-т /1918/. Участвува в I световна война. През 1924–29 живее в Париж, работи в автомобилните заводи „Ситроен". Адвокат при Бълг. нар. банка във Видин и София /1930–46/, науч. секр. в М-вото на информацията и изкуствата /1947/, ред. във в. „Изгрев" – през 1948 и в изд. „Нар. култура".

Започва лит. си дейност през 1921. В ранното му творчество преобладават персонажи от средите на интелигенцията. Повестите „Двамата от предградията на Париж" и „Другата Клавдия" представят стремежа към отношения на солидарност и човешка взаимност сред технизираната, негостолюбива към чужденеца парижка действителност. Битово-истор. романи „Охридска пролет" и „Самообречени" отразяват нац.-освободителните борби на българите в Македония, отличават се с патриотично звучене и достоверно изображение на епохата.

СЪЧ.: Край огъня. Разкази. 1923; Хора. Разкази. 1930; Двамата от предградията на Париж. Повест. 1931; Белият вълк. Драма. 1934; Другата Клавдия. Повест. 1936 /1947/; Синята светлина. Драма. 1938 /1948/; Човешка менажерия. Роман. 1938 /1948/; Великата жертва. Драма. 1940; Бентът. Драма. 1947; Синове на родината. Пиеси. 1950; Охридска пролет. Роман. 1961 /1967, 1987/; Самообречени. Роман. 1964 /1966/.

С. Беляева

СТАМÀТОВ, Върбан Василев /27.V.1924, Търново/. Завършва гимназия във Варна /1943/, следва във ВМИ в София и философия в Соф. ун-т. Ред. /1945–51/ във в. „Изгрев" и в. „Вечерни новини", през 1952–56 – във в. „Литературен фронт", 1956–57 – във в. „Народна култура". През 1961–75 е зам. гл. редактор на сп. „Пламък", редактор в изд. „Бълг. писател", в изд. „Г. Бакалов", Варна. Зав. отдел „Белетристика" в изд. „Бълг. писател" /1977–86/. Междувременно работи на корабите на Бълг. морски флот и в „Океански риболов".

Започва да печата разкази и репортажи през 1945 във в. „Изгрев". Сътрудничи на лит. пер. печат с очерци, разкази и статии. Интересуват го съвр. социални и психологически проблеми. Налага се със своя територия в белетристиката – морето и неговото отражение върху истор. и социално-психол. съдба на българина, на съвр. човек. Трайно привличат творческото му внимание животът, изпитанията, мъжеството, мълчаливият героизъм, социалните и нравствените проблеми на човека, свързан съдбовно с морето и морската професия, на моряците от корабите за далечно плаване. Произведения на С. са преведени на латв., пол. и рус. език.

СЪЧ.: Войнишка хроника. 1948; От обич. Разкази. 1957; Старият боцман разказва. Разкази за деца и юноши.

1960; Брегът на бедните. Роман. 1964; Аня. Повест. 1967; Островитяни. Роман. 1968; Тюленчето. Разказ за деца. 1969; Флагман. Роман. 1972 /1974, 1978/; Писма от морето. 1973; Голямото горчиво езеро. Роман. 1979; Щурец на полюса. 1982; Избрани произведения. В 2 т. Т. 1. Голямото горчиво езеро. Роман; Т. 2. Флагман. Щурец на полюса. Романи. 1984; С лодка до Арарат. 1985; Смърт в Лодърдейл. Роман. 1989.

К. Бъклова

СТАМÀТОВ, Георги Порфириев /25.V.1869, Тираспол, Молдова – 9.XI.1942, София/. Роден в семейството на юрист, българин по произход. Баща му е съдебен следовател, през 1880–86 – председател на Върховния касационен съд в София, м-р на правосъдието. С. учи в Южнослав. пансион на Т. Минков в гр. Николаев заедно с Ал. Константинов и Г. Кирков. Там прави първи опити да пише стихове на рус. ез. През 1882 пристига в София, по волята на баща си постъпва във Военното у-ще, което е чуждо на неговия дух. През 1888 завършва Военното у-ще, служи като офицер в Пловдив и в Сливен /1889/. През 1890 е уволнен заради русофилските си настроения. Следва право във Висшето у-ще в София /1893–95/, в Женева /1895–1900/; завършва в София /1902/. Съдебен кандидат в София, военен съдия през I световна война. До пенсионирането си /1921/ работи в различни съдебни ведомства в София и в страната /Кюстендил, Трън и др./. Не подписва нито една смъртна присъда.

За пръв път печата през 1891 в сп. „Денница“ – стихотворението „Невесел е за мен денят...“ /с псевд. Аврамов/. От ранните му лит. опити – елегии, балади, поеми, епиграми, драми в стихове, не е запазено нищо. В Сливен заедно с приятеля си от Военното у-ще Г. Стойнов редактира /1891/ сп. „Разсъмване“, от което излизат само 3 кн., неоткрити досега. Заедно с А. Страшимиров, Д. Т. Страшимиров и Ст. Руневски редактира сп. „Наш живот“. Сътрудничи на списанията „Мисъл“, „Българска сбирка“, „Съвременник“, „Съвременна мисъл“, „Листопад“, „Златорог“, „Българска мисъл“, „Изкуство и критика“, на вестниците „Литературен глас“, „Вестник на жената“ и др. Опитите му в областта на поезията и драмата /„Лигурийци“, „Кръв и вода“/, макар и нелишени от худ. достойнства имат случаен характер. Най-типични жанрови форми в творчеството на С. са разказът и кратката повест. Първият му разказ е „Откога Загорови са щастливи“ /сп. „Мисъл“, 1894, № 10/. Още в ранните си белетристични творби /„Идилия“, „Вестовой Димо“, „Picknick“, „Хамалин“, „Нашата земя“/ С. проявява сатиричния си талант. Стреми се да обхване герои от различни социални слоеве – офицери, чиновници, съдии, писатели, художници, лекари, хамали, вестовои, слугини. Разкрива преди всичко тъмните страни в човешката природа. Постоянни теми в разказите му са обезличаването на личността, скритата трагедия на малкия духом човек, който съществува единствено чрез своите първични атавистични инстинкти. Особено саркастичен е С., когато изобличава военщината /„Вестовой Димо“, „Picknick“/ или чиновниците – бюрократи и службогонци. Често срещани мотиви в разказите му са измяната в любовта, бракът по сметка, фалшът в семейните отношения; жената е почти винаги част от сделката, лекомислена и порочна прелъстителка /„Изненада“, „Милков и Славин“, „За едно кътче на душата“, „Нарзанови“/. След I световна война С. създава най-зрелите си разкази /„Вирянов“, „Паладини“, „Малкият Содом“ и др./. Засилват се антивоенните и антибуржоазните му настроения. Острието на сатирата му се насочва срещу космополитизма и упадъка на нравите след войната /„Малкият Содом“/. С. пръв в бълг. проза /след П. П. Славейков в поезията/ се опитва да проникне в духовния свят на творческата личност /„Паладини“/. И тук остава верен на своя непобедим скептицизъм. Талантът, вдъхновението, идеалът са стока, която може да се продава и купува. Загубил вяра във всичко човешко, С. е склонен да абсолютизира злото. Чрез разказите му в бълг. литература, свързана дотогава повече със селото, широко навлизат градската тематика и градският персонаж. Своеобразно новаторски е и неговият лаконичен и афористичен стил, който противостои на традиционния битовизъм и описателността в бълг. проза. Произведения на С. са преведени на англ., исп., ит., кит., нем., рус., фр. и др. езици. Псевд.: Аврамов.

СЪЧ.: Избрани очерки и разкази. Т. 1. 1905; Лигурийци. Драм. фарс в 6 сцени. 1910; Скици. Разкази. 1915; Паладини. 1924; Разкази. Т. 1–2. 1929–30; Прашинки. Разкази. 1934; Рибари. Роман. С предг. от Калина Малина. 1942; Избрани разкази. 1951; Вестовой Димо. Разкази. 1957; Съчинения. В два тома. Под ред. на Св. Минков и Н. Янков. С предг. от С. Султанов. 1961 /2 доп. изд. 1983/; Избрани разкази. С предг. от Г. Цанев. 1961 /Библ. за ученика – 15 изд./; Разкази. Под ред. на С. Султанов. 1967; Вестовой Димо. Разкази. 1982.

ЛИТ.: М е ш е к о в, Ив. Г. П. Стаматов от езичник до сатирик. 1936; Стоян Михайловски, Г. П. Стаматов, Алеко Константинов в спомените на съвременниците си. 1963; Й о в е в а, Р. Георги П. Стаматов. За някои страни от поетиката на разказвача. 1985.

В. Чернокожев

пр. 10.V.2005

СТАМÀТОВ, Любомир Вълканов /18.VI.1940, с. Светлен, Разгр. област/. Завършва гимназия в Попово /1958/ и бълг. филология в Соф. ун-т /1965/. Ред. /1965–67/ във в. „Знаме на комунизма“ /Тър-

говище/. Аспирант /1968–71/, н.с. /от 1974/, ст.н.с. /от 1985/ и зам.-дир. /от 1989/ на Ин-та за литература при БАН. Защитава канд. дисертация на тема „Асен Разцветников. Идеен и творчески път“ /1972/.

Автор на студии и статии за З. Стоянов, Ив. Вазов, М. Георгиев, Ас. Разцветников, за кръга „Мисъл“, за лит. пер. печат. Занимава се и с оперативна лит. критика. Изследванията му се отличават с богат и нов фактологичен материал, с обективност в изложението. Монографичното му проучване „Д-р Кр. Кръстев. Личност и критическа съдба“ разкрива многоизмеримостта на личността и творческото дело на д-р Кръстев в контекста на кръга „Мисъл“ и неговата еволюция. Автор на предг., съст. на изд. „Хора и война. Разкази и писма“ от Вс. Гаршин /1977/.

СЪЧ.: Асен Разцветников. Лит.-крит. очерк. 1978; Асен Разцветников. Бълг. писатели за деца и юноши. 1982; Д-р Кр. Кръстев. Личност и критическа съдба. 1987.

В. Балевски

СТÀНЕВ, Емилиян /псевд. на Никола Стоянов Станев/ /28.II.1907, Търново – 15.III.1979, София/. През 1922 семейството му се премества в Елена, където С. учи до VI /X/ кл. Завършва гимназия във Враца като частен ученик /1928/. Учи живопис в Худ. академия в София при проф. Ц. Тодоров. Следва финанси и кредит в Свободния ун-т в София. През 1932–44 е чиновник в столичната община. През 1945 управлява ловното стопанство в с. Буковец, Лов. област. Завежда отд. „Белетристика“ /1950–55/ във в. „Литературен фронт“. Нар. представител в VI и VII НС /1971–81/. Акад. /1974/. За пръв път печата през 1931 в библ. „Книга на книгите“ – разказа „Срещу Великден“. Сътрудничи на списанията „Съдба“, „Завети“, „Златорог“, „Изкуство и критика“, „Венец“, „Кооперативна просвета“, „Българска реч“, „Българска мисъл“, „Ловец“, на вестниците „Литературен глас“, „Литературни новини“, „Дъга“, „Литературен живот“, „Вестник на жената“ и др.; след 1944 – на централните пер. издания. Първата книга на С. „Примамливи блясъци“ съдържа социални разкази. Неизменна среда на худ. му открития са човекът, животните, природата. Сюжетите и героите му са традиционни. Писателят не търси причините за трагичните колизии в живота, нито пък рисува оптимистични перспективи. Без да стига песимизма на Г. П. Стаматов, С. е далеч от социалното бодрячество. Убедителен е, когато не рисува картини-прогнози. В социалните му ескизи доминират безизходицата, убийственото всекидневие, затъпяващият труд, социалните контрасти. Реакциите на героите му в повечето случаи са следствие от емоционално отношение към заобикалящата ги действителност. С. изтъква предимно униженията, несполуките, които ги съпътстват; социалното разграничаване остава скрито. Героите му не отиват по-далеч от стихийния протест и възмущението. С. рисува психологията на провинциалния град и на личността, поставена в еснафско обкръжение, във време, когато обществ. институции се възправят срещу отделния човек. Героите му се лутат в дебрите на социалните джунгли, откъдето не намират изход. Единствен отдушник са сънищата и мечтите им, плановете за по-интересен живот /„От скука“, „Чужденец“/. Със сб. „Сами“ С. поставя начало на поредицата книги за животните и природата – „Вълчи нощи“, „Дива птица“, „Тежък живот“, „След лова“ и др., която го нарежда сред най-истъкнатите бълг. анималисти. Той познава до тънкост своеобразието на природата, рисува я като безпределно, първично начало, което не провокира интелекта и не отприщва лит. асоциации. Със същата проникновеност и пластика изобразява и света на животните. Познанията си за тях получава по визуално-чувствен път. С. е художник сенсуалист – естетическите му обобщения не са откъснати от осезаемостта на конкретната ситуация, образ или картина. Притежава изключителна дарба да се превъплъщава, да се слива с природата и да я приема такава, каквато е – без задръжки, без условностите на цивилизацията, да разбира жестоките ѝ закони. В царството на инстинктите, където се води борба за продължение на рода, понятието жестокост е лишено от съдържание. С. не очовечава животното, а остава верен на суровите истини, които властвуват в животинския свят. Смъртта в анималистичните му творби не е еднозначно понятие; тя е необходимост на самия живот. При представянето ѝ авторът запазва худ. мяра, границата, в която описанието все още остава естетическо, освободено от отблъскващата натуралистичност. Когато рисува конкретни сцени от живота на дивите зверове, С. извежда на преден план законите, действуващи в царството на инстинктите, в борбата за съществуване. В разказите си за животните и природата разглежда смъртта като ретроспективно ограничен процес – с начало в миналото, а в бъдещето – безкраен. В смъртта той вижда действието на закона за всеобщото като предпоставка и необходимост за неговата вечност. Хуманизмът на писателя не се проявява всякога по отношение на конкретната форма на живот, но винаги като дълбоко промислена концепция за процеса. В този смисъл хуманизмът му може да се определи като концепционален.

През II пол. на 40-те г. С. като че изчерпва възможностите на късите белетристични форми. Нас-

тъпва времето на зрелостта – житейска и творческа. В повестта „В тиха вечер“ писателят изобразява вътрешния свят на героя от антифашистката съпротива в мигове, когато той трябва да вземе решение и да понесе отговорност пред другарите си и пред историята. Новият материал за худ. пресъздаване налага промени и в изразните средства – появяват се ретроспекцията, разказът в разказ, потокът на съзнанието като белетристичен похват. С. загатва за възможностите си за широка и многоаспектна аналитичност в изображението. Героят е показан в състояния, при които възприема действителността едновременно в 2 или 3 плана. „В тиха вечер“ подсказва генерални промени в стила на С., които се долавят отчетливо в повестта „Крадецът на праскови“ – едно от големите постижения на съвр. бълг. худ. проза. Писателят разказва за една жена – самотна и отчуждена от средата, в която е заставена да живее, за стремежа ѝ да бъде щастлива. В образа ѝ са вплътени черти на вечната жена с изконната ѝ жажда за обич, за продължение на рода. Истор. и времевите граници на повествованието са условни. В тях С. търси решение на вечните проблеми на правото на щастие, свобода, красота. Възкресява свят, изпълнен с нравствена героика, красота и дълбоки човешки вълнения. Със смъртта на героинята изчезват красотата на сърдечните пориви, благородната саможертва и поезията на любовта. От окт. 1950 С. работи в продължение на 14 г. върху романа „Иван Кондарев“. В него описва събития, свързани с подготовката, избухването и разгрома на Септемврийското въстание /1923/. Рисува ярки епически платна и характери. Сюжетното действие е поместено в рамките на няколко месеца – от Деветоюнския преврат /1923/ до погрома на въстанието. Централно място в изображението заемат полит. сблъсъци; те не са сухо регистрирани, а са органически изведени от житейските отношения, от индивидуалните съдби на героите – земни, стъпили твърдо на родната земя, с характери, моделирани от нац. условия. Романът е опит за осмисляне на нац. история и участ, на характера и битието на българина през първите 2 десетилетия на XX в. Авторът е на страната на народа и от тази позиция тълкува образите и конфликтите. Внушава идеята, че истинският нар. водач не само споделя нар. участ във върхови истор. изпитания, но трябва да завещае и идеал, който би оправдал жертвите и разрушенията по време на въстанието. Романът е принос в худ. разработка на темата за Септемврийските събития в бълг. литература. Подчертаният интерес на С. към филос. проблеми на нац. история е изявен в истор. му романи. В „Легенда за Сибин, преславския княз“ са обрисувани ранните етапи от разпространението на богомилството в Б-я, сблъсъкът му с официалната християнска религия, непреодоляното езичество в съзнанието на част от родовата аристокрация. Главният герой Сибин е с търсещ дух, мисълта му е в непрекъснато движение и раздвоение. Той е интелектуалният представител на бълг. родова аристокрация, обременена от прабълг. наследственост в религиозните вярвания и бит. У него се борят християнските норми, богомилската догматика, почитта към езическия бог Тангра и младостта, жизнеността. Сибин е трагичен образ. Неговият трагизъм произтича не толкова от конфликта между езичеството и християнството, колкото от истор. обреченост на позицията му – отрицание на прогреса и разумността на истор. развитие. Обективният смисъл на поведението му се изразява в субективен стремеж да се върне развитието назад, към езичеството и доброто старо време на прадедите. Затова Сибин загива; неговият край е исторически предопределен. Онова, което той не успява да осъществи в интелектуалните си терзания, го постига отец Силвестър, който отхвърля официалната религия в името на свободното човешко съзнание. Идеите му обаче срещат обществ. организация и съзнание, които не са подготвени да ги осъществят. В конкретния момент те се превръщат в заплаха за съществуването на богомилската еклезия. Смъртта на героя прераства в истор. потребност. Той е трагична личност по същите причини, по които и Сибин, само че с обратен знак. Във 2 ч. на романа – „Тихик и Назарий“, С. поставя проблема за функционалността на изкуството, за взаимоотношението между рационалното и сетивното познание. В романа „Антихрист“ са изобразени събития от последните десетилетия на XIV в. Чрез разказ от първо лице главният герой Теофил разкрива своя живот. В духовната си структура той носи рационално мислене, което търси обективни критерии за изводите на ума, потвърждение в непосредствения житейски опит. На тази основа възниква конфликтът между него и обществото. С. улавя двете главни тенденции в бълг. обществ. развитие през последните десетилетия на XIV в. и ги фокусира в личности като Теодосий, Евтимий и Теофил. Теодосий и Евтимий са не само идеолози на бълг. църква, но и духовни стратези на бълг. царство. Конфликтът с Теофил е неизбежен и двупосочен – гносеологически и социален. Героят носи в себе си първите тръпки на ренесансовия човек, на новото мислене и светоусещане, изпреварили обществ. условия. В края на романа истор. ограниченост на Евтимиевата позиция разделя учителя и ученика веднъж завинаги. Бълг. история в „Антихрист“ се осмисля чрез нейните трагични, повратни моменти. Макар да ни връща 6 века назад,

романът е в съзвучие с актуални проблеми и на съвременността. Характерно за истор. романистика на С. е, че той се домогва до смисъла на процесите, които зреят в недрата на историята, назовава точно движещите сили на истор. развитие и прогрес, пречупени през съдбата на отделния човек. В последната си незавършена творба „Насън и наяве“ /Пламък, 1978, № 1; 1979, № 1/ писателят поставя проблема за моралната отговорност на съвр. наука пред човечеството. В края на живота си С. се връща към кратките белетристични форми – печата разкази за деца и възрастни. Сред тях с актуалната си проблематика се открояват разказите за възрастни – „Вълкът“ /1970/, „Скот Рейнолдс и непостижимото“ /1971/ и „Язовецът“ /1975/. Започнал със социални творби, С. разгръща истинските си възможности в анималистиката и в тълкуването на историята. Автор е на произведения за деца и юноши. Творбите му са преведени на повече от 20 езика.

СЪЧ.: Примамливи блясъци. Разкази. 1938; Мечтател. Разкази. 1939; Сами. Разкази. 1940; Последна борба. 1942; Вълчи нощи. Разкази. 1943 /1947, 1963/; През води и гори. Приключенията на един таралеж и на една костенурка. Повест. 1943 /1948, 1954, 1961, 1979 със загл. „През води и гори“/; Лакомото мече. Разкази за деца. 1944 /1947, 1950, 1977/; Делници и празници. Разкази. 1945; Дива птица. Разкази. 1946; В тиха вечер. Новела. 1948; Крадецът на праскови. Повест. 1948 /1980, 1987/; Повест за една гора. Роман за юноши. 1948 /1955/; Тежък живот. Разкази. 1948; Когато скрежът се топи. Повест. 1950 /1956, 1978/; Чернишка. Повести. 1950 /1967, 1976/; Януарско гнездо. Разкази. 1953 /1955/; Горски чудеса. Весели приказки за деца. 1954 /1962/; След лова. Избр. разкази. 1954; Слънчево зайче. Разкази. 1954 /1962/; Къщичка под снега. Приказка за деца. 1955 /1961, 1968, 1971, 1974/; Палавница. Приказка. 1955; Пролетна разходка. Приказка. 1955 /1962/; Бодливият трън. Приказка за деца. 1956; Избрани разкази. 1957; Иван Кондарев. Роман. 1958 /Кн. 1. Ч. 1–2. 1958, кн. 2. Ч. 3, 1964, 1967, 1971, 1979/; Козелът. Разкази. 1958; Страшната птица. Приказка. 1958; Избрани разкази и повести. 1959; Избрани разкази и повести. 1965; Съби. Разкази за деца. 1965; Иван Кондарев. Пиеса в 3 д. /циклопечат/. 1967; Легенда за Сибин, преславския княз. Повест /с послесл. от П. Динеков/. 1968 /1974/; Няма що. Приказка за деца. 1968; Повест за една гора. Фокер. Дива птица /с послесл. от Н. Хайтов/. 1968; През води и гори. Лакомото мече. Избр. творби за деца. 1968; Разкази и повести. Под ред. на Ст. Каролев. 1968; Антихрист. Роман. 1970 /1973/; Търновската царица. Крадецът на праскови. Вълкът. Скот Рейнолдс и непостижимото. Повести и разкази. 1973; Търновската царица. Повест. 1974; Избрани повести и разкази. 1976; Избрани произведения. В 3 т. 1977; Юнски ден. Разкази. 1979; Събрани съчинения. В 7 т. 1981–83; Слънчевото зайче. 1984; Когато скрежът се топи. 1985; Иван Кондарев. Т. 1–2. 1988; Къщичка под снега. 1988; Разкази. Крадецът на праскови. Антихрист. 1990.

ЛИТ.: Сарандев, Ив. Емилиян Станев. Лит. анкета. 1977; Йовева, Р. Философско-историческите романи на Емилиян Станев. 1981; Добрев, Ч. Забранените плодове на познанието – Емилиян Станев. 1982; Каролев, Ст. Неутоломият. Книга за Емилиян Станев. 1982.

Ив. Сарандев

СТАНЕВ, Любен Николов /4.XII.1924, Пловдив/. Завършва гимназия /1943/ и медицина в Медицинския ф-т в Пловдив /1949/. До 1953 е военен лекар. Ред. и гл. ред. в Студията за игрални филми /1953–71/, сценарист във II творчески колектив „Младост“, от 1989 – гл. ред. на творчески колектив „Алфа“ към Студията.

Започва да печата разкази през 1939 в ученическото сп. „Ученически устрем“ /Пловдив/; от 1949 сътрудничи на лит. и пер. печат. Както в белетристичното, така и в кинематографичното си творчество С. проявява траен интерес към действителни истор. личности /Г. Димитров, ген. Вл. Заимов, ген. Н. Никифоров/, но изгражда и фикционални образи на хора от средите на младежта и на интелигенцията в големия съвр. град. Разкрива в делничните им взаимоотношения несъответствието между общочовешките нравствени норми и недъзите на съвр. индивид: отчужденост, морално безразличие, кариеризъм, безпринципност. Елементите на киностилистиката /визуалност, монтажно-асоциативни връзки и др./, които сценаристът С. оползотворява за целите на белетристичното изображение, усилват неговата житейска достоверност и психол. мотивираност. Взаимопроникването между белетристика и кинодраматургия се наблюдава и на проблемно-тематично равнище – значителна част от новелите и романите на С. са основа /или са писани върху основата/ на киносюжети. По тях са заснети игралните филми „Малката“ /1959/, „Цар и генерал“ /1966/, „Мъже в командировка“ /1968/, „Наковалня или чук“ /в съавт. с Ив. Радоев, 1972/, „Вината“ /1976/, „Предупреждението“ /1982/, „Тази хубава зряла възраст“ /1984/, „Човек на паважа“ /1986/, „Софийска история“ /1990/ и др. Творби на С. са преведени на нем., рус., словен., укр. и др. езици.

СЪЧ.: Пеницилин. Разкази. 1952; Дим над равнината. Очерци. 1954; Клетвата. Повест. 1956; Семейство Ласкови. Повест. 1956; Студена къща. Разкази. 1957; Една жена не спи. Разкази. 1961; Поглед от хълма. Роман. 1968; Събота следобед. Разкази. 1970; Заледеният мост. Роман. 1972 /1974/; Красивите чужди брегове. Разкази и пътеписи. 1972; Тази хубава зряла възраст. Повест. 1973; Софийска история. Роман. 1975; Вината. Роман. 1978; Недей ми казва сбогом. Роман. 1978; Песента на щурците. Разкази. 1980; Тревожно лято. Двойният възел. Худ.-докум. повести. 1983; Избрани

произведения. В 2 т. 1984; Момичето от провинцията. 1984; Време за сделки. 1989.

С. Беляева

СТАНЙШЕВ, Кръстьо Иванов /12.V.1933, Бургас/. Завършва гимназия в родния си град /1951/ и бълг. филология в Соф. ун-т /1962/. Коресп. /1956–57/ на в. „Литературен фронт" от Бургас, през 1957–60 е редактор в отдел „Поезия" на в. „Литературен фронт", 1960–64 – в сп. „Родна реч". Завежда детско-юношеския отдел в изд. „Бълг. писател" /1965–90/. От 1991 е директор на изд. къща „Цанко Церковски".

За пръв път публикува стихове през 1948 във в. „Народен фар" /Бургас/. От 1956 сътрудничи на лит. пер. издания. Отличителни белези на творчеството му са камерно-интимната проблематика, вътрешната съсредоточеност, класическата избистреност и забавено-елегичната ритмика на лирическия изказ. Екзистенциално обобщени, делничните наблюдения и размишления се събират около мотива за думите, придаващи на нещата от живота трайност, усъразмереност, разумност. Откритостта на поетовото съзнание към отдалечени във времето творчески светове е особено отчетлива в сб. „Крипта", в който лирическият „аз" преосмисля тематиката на средновековната бълг. поезия. В сб. „Лично стопанство" думите са равнопоставени с битийните първоначала – земята, природата, земеделския труд. С. е автор на произведения за деца с пъстра тематика. Активен преводач от англ., нем. и рус. ез. Негови стихотворения са преведени на англ., нем., пол., рус., унг., фр., чеш. и др. езици.

СЪЧ.: Лицето на света. Стихотворения. 1960; Синьото море. Стихотворения. 1961; Виждане. Стихотворения. 1965; Смела звезда. Стихотворения за пионери. 1965; Въведение. Стихове. 1967; Вртележка. Стихове за деца. 1967; Книжни лодки. Стихотворения за деца. 1967; Митология. Стихове. 1968; Звездичка с крила. Поемка. 1969; Тичай, слънце. Стихотворения за деца. 1969; Облак ранобуден. Стихове за деца. 1970; Славното пътуване на храбрата капка. Стихотворения. 1970; Ключе за устата. Стихотворения за деца. 1971; Фенер вълшебен. Стихотворения за деца. 1973; Дървен меч и книжна шапка. Стихотворения за деца. 1974; Любовна грижа. Стихотворения. 1974; Нужни-задружни. Стихове за деца. 1974; Солунските братя. Истор. разказ за деца. 1975 /1976/; Къща с човече. Стихотворения. 1976; Птицата на твоя покрив. Стихотворения за деца. 1976; Пътуващият цирк. Приказки. 1976; Врана с прана перушина. Стихове за деца. 1977; Кратки загадки. Стихотворения. 1977; Папагалът Бонифаций и други приказки за птици. 1978; Знайни-незнайни. 1979; Отворени врати. Избр. 1979; Пазители на Водния дух. Роман за деца. 1979; Хитрата снежинка. 1979; Крипта. Истор. стихотворения. 1980; Перо от птица прелетна. 1981; Умно паяче. 1981; Верен брат бъди ми. Стихотворения за деца.1982; Питанки-скританки. 1983; Свидетел на душата. Избр. стихотворения. 1983; Шапка на жабка. 1983; Кой ще каже. 1984; Ни тук, ни там. Гатанки и залъгалки. 1984; Папагалски приказки. 1984; Вълк във влак. Гатанки, залъгалки и весели стихове за деца. 1985; Селска къща. Стихотворения. 1985; Цар с магарешки уши и други весели истории. 1986; Щур щурец. 1986; Лесна азбука. 1987; Лично стопанство. Стихотворения. 1988; Сто стоножки. 1988; Нищо нещо. Гатанки. 1989; Отворени врати. 1989; Празноглавче. 1989.

С. Беляева

СТАНÒЕВ, Янко Стоянов /9.X.1944, с. Долна Секирна, Соф. област/. Завършва техникум в Перник /1964/. Ред. /1965–68/ в сп. „Български воин", коресп. в Бургас и ред. /1968–72/ във в. „Народна младеж", ред. /1976–90/ в сп. „Дружба".

За пръв път публикува разкази, когато е в казармата /60-те г./. Сб. с разкази „Билет за отиване" и „Ние сме богове" черпят теми от войнишкото всекидневие, разкриват пътя на възмъжаването, формирането на нравствени принципи у младия човек. С мек хумор и иронично себевглеждане С. показва как юношата се превръща в мъжествен субект, готов да изпита върху плещите си недъзите на света и най-вече - на бълг. действителност. В тази ситуация героите му остават витални и неуморими веселяци. „Неандерталецо, мой" е пример за съвр. любовен роман, в който най-малко се говори за любов, а се разкрива светът на мечтите и недостижимите идеали. Кн. „Шепот край вратата" е съставена от 3 кратки новели, в които властвуват – деликатно, но ярко, царствените жени на авторовите видения и мечти. Романтично обагрена, сгрята от хумор и светли надежди, прозата на С. се чете с лекота и интерес. Селският бит на неговите съвременници е не само обект на весели случки; С. търси в селото здравия корен на своите чувства и нравствени принципи /„Ловецът на таралежи", „Домашни истории"/. Разкази на С. са преведени на рус. език.

СЪЧ.: Билет за отиване. Разкази. 1972; И ние сме богове. Разкази. 1972; Неандерталецо, мой. Роман. 1976; Шепот край вратата. Малки повести. 1977; Старите казарми. Разкази. 1979; Ловецът на таралежи. 1980; Домашни истории. 1981; Двойникът. Роман. 1985.

М. Тодорова

СТÀНЧЕВ, Красимир Стефанов /9.III.1949, София/. Завършва средно образование в София /1967/ и бълг. филология в Соф. ун-т /1971/. Хонор. асистент по старобълг. литература /1971–72, 1973–74/, аспирант в Катедрата по бълг. литература /1974–76/ в Соф. ун-т. Редовен асистент по старобълг. литература /1977/, доц. /1984/. Защитава канд. дисертация на тема „Изграждане на човешките образи в старобългарската агиографска проза"

/1978/. Научен секр. на Комисията за слав. ръкописи при CIBAL /от 1981/. Чл. на бюрото на Археографската комисия и на научния съвет на Центъра за славяно-виз. проучвания „Ив. Дуйчев“. От 1988 е лектор по бълг. ез. и литература в Римския ун-т. През 1991 печели конкурс за асоцииран проф. по слав. филология в Италия. От 1992 е титуляр на курса по слав. филология в новосъздадения III Римски ун-т.

С. е специалист по лит. история на Бълг. средновековие, слав. археография и палеография, по въпросите на прехода от стара към нова бълг. литература. Основно място в изследванията му заемат теоретичните проблеми на средновековната поетика, стилистика и спецификата на жанровете. За да изясни виз.-слав. концепция за образното познание, С. разглежда идеите на Псевдо-Дионисий Ареопагит /V–VI в./ и отражението им в старобълг. съчинения /„Концепцията на Псевдо-Дионисий Ареопагит за образното познание и нейното разпространение в средновековна България“. – Старобълг. литература, 3, 1978; „Ареопагитският корпус в превода на Исайя Серски. Археографски бележки“. – Археографски прилози, 3, 1981/. Специално внимание отделя на неразработени въпроси на старата бълг. поезия – понятието „поетическа реч“ и видовете ритмични системи в поетическите произведения /„Ритмичната структура в химничната поезия на Климент Охридски“. – Бълг. език, 1969, № 6; „Старобългарската поезия – графично оформяне и термини за означаването ѝ“. – Бълг. език, 1972, № 3; „Старобългарската поезия. /Кратък исторически преглед/“. В: Литературознание и фолклористика. Сб. в чест на 70-годишнината на акад. П. Динеков. 1983/. С. изследва развоя на агиографските жанрове през Бълг. средновековие и мястото им в лит. процес /„Структура на художествения образ в старобългарската агиография“. – Старобълг. литература, 8, 1980; „Търновската книжовна школа и развитието на агиографските жанрове“. – В: Руско-балкански културни връзки през Средновековието. 1982/. Обобщение на теоретичните му проучвания са книгите „Поетика на старобългарската литература“ и „Стилистика и жанрове на старобългарската литература“ – първите по-обемни трудове в Б-я в тази област, които отразяват важен етап от развитието на бълг. медиевистика. С. изследва периода на формиране на бълг. литература и делото на книжовниците от IX–X в. /„О философско-эстетических взглядах Константина-Кирилла Философа“. – Старобългаристика, 1979, № 2; „Словата на Йоан Екзарх Български“. – Старобълг. литература, 25–26, 1991, и др./. Нов поглед върху творчеството на Климент Охридски, основан върху новооткрити произведения на писателя, е изложен в кн. „Климент Охридски. Живот и творчество“ /в съавт. с Г. Попов/. Разработвайки текстологията на отделни старобълг. преводни творби, С. прави изводи за хронологията на проникването им в Б-я и на преработките им от бълг. книжовници /„Един неизвестен фрагмент от апокрифен сборник и някои проблеми на апокрифната литература“. – Старобълг. литература, 15, 1984/. С описанията на редица ръкописни сбирки в Б-я /„Славянските ръкописи в музея на Възраждането – Варна“ /в съавт. с Тр. Банков/. – Старобълг. литература, 4, 1978; „Опис на славянските ръкописи в Пловдивската народна библиотека 'Ив. Вазов', постъпили след 1920 г.“ и др./ и в чужбина – Гърция, Италия, Франция /„Археографски бележки от националната библиотека в Атина“ /в съавт. с А. Джурова/. – Старобълг. литература, 9, 1981; „Неизвестные и малоизвестные болгарские рукописи в Париже“. – Старобългаристика, 1981, № 3; „Опис на славянските ръкописи във Ватиканската библиотека“ /в съавт. с А. Джурова и М. Япунджич/ С. има принос за научното им систематизиране. Проучва българо-виз. и българо-грц. книжовни взаимоотношения и балк. книжовни средища, в които се осъществяват двустранни контакти; посвещава редица студии на литературата на българите-католици през XVII и XVIII в. За пръв път след Л. Милетич подробно разглежда павликянската поезия и въвежда редица ръкописи на павликянската книжнина /„Поезията на българските павликяни“. – Лит. мисъл, 1975, № 1; „Литературата на българите-католици през XVII–XVIII в. и преходът от Средновековие към Възраждане“. – Лит. мисъл, 1981, № 3; „Поезията на българите-католици през XVIII–XIX в. и въпросът за нейните образци“. – В: България, Италия и Балканите. Обществено-исторически и културно-естетически взаимоотношения. XV–XX век. 1988/. С. участвува в славистичните и българистичните конгреси, конференции и симпозиуми. Съст. и ред. на научни сборници по история на литературата и слав. палеография. Отг. ред. и автор на студии в т. 1 на „История на българската литература“.

СЪЧ.: Поетика на старобългарската литература. /Основни принципи и проблеми/. 1982; Опис на славянските ръкописи в Пловдивската народна библиотека „Ив. Вазов“, постъпили след 1920 г. 1982; Стилистика и жанрове на старобългарската литература. 1985; Опис на славянските ръкописи във Ватиканската библиотека /в съавт. с А. Джурова и М. Япунджич/. 1985; Климент Охридски. Живот и творчество /в съавт. с Г. Попов/. 1988.

А. Милтенова

СТÀНЧЕВ, Лъчезар Дончев /12.IX.1908, Вършец – 13.III.1992, София/. Завършва гимназия в София

/1927/ и романска филология в Соф. ун-т /1937/. Специализира фр. език и литература в Париж /1937/. Лектор по бълг. език в У-ще за живи източни езици, Париж /1938/. Чл. на фр. д-во „Амикал бюлгар". Учител по фр. и бълг. език в мъжката гимназия в Лом /1941–42/. Лектор по фр. език в Държ. политехника /1942–48/. Гл. ред. /1946–48/ на сп. „Чавдарче", на сп. „Дружинка" /1949/. Началник на Кабинета на предс. на Президиума на НС /1949–53/. Ред. /1953–54/ във в. „Литературен фронт", гл. ред. /1957–67/ на сп. „Славейче". Завежда отд. „Литература и изуство" в Държ. стопанско предприятие „Хемус" /1967–69/ и ред. „Литература и изкуство на чужди езици" в агенция „София-прес" /1969–71/.

За пръв път публикува през 1925 в сп. „Нови дни". Поезията му от 30-те г. изразява настроенията на градската интелигенция; С. е поет с ново социално виждане. След 1944 разработва темата за антифашистката съпротива; в лириката му навлиза нова проблематика – С. остава верен на гражд. си позиция, като обогатява поетическите си търсения. Творчеството му за деца е жанрово многообразно и значително по обем. Превежда от фр. език съчинения на В. Юго /т. 7, 1990/, „Песен за Роланд" /1985/, творби на Молиер, Ем. Верхарн, Л. Арагон, както и от рум., рус. и чеш. език. Негови творби са преведени на чужди езици. Псевд.: Л. Жаднев, Л. Веронов, Л. Владимиров.

СЪЧ.: Безшумни дни. Стихотворения. 1930; Заю Баю воденичар. Приказка в стихове. 1933; Пролет на булеварда. Стихотворения. 1933; Лудориите на Летка, Бежковата братовчедка. Весели истории в картини. 1934 /1943/; Най-верният приятел. Разказ. 1934 /1942, 1943/; Бежковците из Европа. Поема. 1935; Веселите пътешествия на Бежко, Бързолет и Летка. Поема за деца. 1935; Смелото нападение в Хималаите. Разказ. 1935; Хора по стрехите. Стихотворения. 1935; Капка по капка вир става /в съавт. с Чичо Дичо – Г. Караславов, 1937/; Веселба в гората. Стихотворения за деца. 1938 /1946/; Намереното съкровище. Пиеса. 1938; Щъркел шарен дългокрак. Стихотворения. 1938; Юнашка дружина. Приказки и разкази. 1938; В царството на пигмеите. Роман за деца и юноши. 1939 /1943/; Децата на пещерите. Роман за деца и юноши. 1939 /1943, 1944/; Земя под слънцето. Стихотворения. 1939; И без тебе мога аз. Поема за деца. 1939 /1948/; Сто врабци на гроздобер. Стихотворения. 1939; Весели приключения. Поемка. 1942; Веселите братовчеди. Бежко, Бързолет и Летка. История в стихове. 1942; Веселите пътешественици. Поема за деца и юноши. 1942; Веселият Караман. Весела история в стихове. 1942; Намереното съкровище. Роман. 1942; Българска олимпиада с най-весела награда. Поема за деца. 1943; Весел пътник с нов балон. История в стихове. 1943; Весели случки. История в стихове. 1943; Морският ястреб. Разказ. 1943; Нощни приключения. Разказ. 1943; Свети Климент Охридски. Истор. разказ. 1943; Честният син. Разказ. 1943; Горска приказка. 1944 /1956, 1961, 1966, 1970/; Кой ще ни познае. Стихотворения и гатанки. 1945; Славянски чеда. Стихотворения и разкази. 1945; Борба под земята. Роман. 1946; Весели другари. Весели истории в картини и стихове. 1946; Преди хиляда години. Разказ. 1946; Умният рибар. Разкази и приказки. 1946; Хитрините на Иглика. Весели истории. 1946; Весела година. Стихотворения за деца. 1947; Горски телефон. Стихотворения за деца. 1947; Заю, Ежко и Лисана. Приказка в стихове. 1949 /1956/; Пробив. Стихотворения. 1949; Аз съм вече ученик. Стихотворения. 1955; Завинаги в сърцата. Стихотворения. 1955; Сред игри и песни. Стихотворения и гатанки за най-малките. 1955; Пионерска тръба. Стихотворения, басни и гатанки. 1956; Весели другари. Избр. стихотворения, приказки в стихове и гатанки. 1958; Гости крилати от страни непознати. Стихотворения за най-малките. 1958; За червената връзка. Поема за деца и юноши. 1958; Момчето от село Мечка и катеричката Жълъдка. Приказка. 1958; Шарени пера в родната гора. Стихове за деца. 1958; Огън в равнината. Избр. стихотворения. 1959; Ачо – гумено човече. Поемка. 1960; Тайната на Чавдар. Поема за юноши. 1960; Бежко, весел фотограф. Приказка в стихове. 1961; Слънце огрява Балкана. Поема за юноши. 1961; Страната на буквите. Оперета за деца /в съавт. с О. Василев/. 1963; Веселата класна стая. Приказка в стихове. 1963; Ех, да може. Стихове за малките. 1963; Малката учителка. Поема. 1963; Разиграй се, пръчко здрава. Приказка в стихове. 1963; Червеното хвърчило. Стихотворения и поеми за юноши. 1963; Педя човече – лакът брада. Поема за деца. 1964; Бодко Бързоходко. Приказка в картини. 1965; Ще ида при партизаните. Разкази за юноши. 1965; Приключенията на две мравки. Приказка. 1966; Сладки ли са пържените рибки. Приказка. 1966 /1974/; Боички-сестрички. Стихотворения, вертележки-смешки, верижки, броилки, гатанки. 1967; Слънчеви капки. Избр. произведения за деца. 1968; Книжка-верижка. Стихотворения за деца. 1969; Сребърно звънче. Вертележки, гатанки, стихотворения. 1969; Братче и сестриче. Сценка в стихове. 1971; Очертания. Избр. стихотворения. 1971; Бойко на чудните острови. Повест за деца. 1972; Гумено човече. Поема за деца. 1973; Колелото на годината. Стихове и приказки. 1974; Малкият моряк от Девня. Разказ. 1974; Приказни пътеки. Избр. приказки в стихове. 1974; Слънчеви приливи. Стихотворения. 1975; Завръщане към утрото. Избр. лирика. 1978; Защо избягах от къщи. Роман за деца и юноши. 1979; Кой освободи топлия вятър. Роман за деца. 1979; Приказка за Маца завистлива. 1979; Чудният дядо. 1982; Мигове и вечност. Стихотворения. 1982; Приказка за житото и жълтичката. 1983; Облаци с картинки. Стихотворения за деца. 1983; Многознайка. Що е то? 100 гатанки и още нещо. 1983; Есенно злато. Избр. стихотворения. 1983; Вършец. Албум. 1983; Златното перо. Приказка. 1984; Погрешна стъпка. Роман за юноши. 1984 /1987/; България е моята родина. Стихотворения за деца и юноши. 1985; Приказка за бай Стоян. 1986; Приказни пътешествия. Романи. 1987; Василчо и истинското слонче. 1988; Стихотворения. 1988. Т. 1. Пролетни водопади. Т. 2. Изгреви и залези от пламък. 1988; Скривалището. 1989.

ЛИТ.: Цанков, Ат., Шаллиева, Хр. Лъчезар Станчев. Био-библиогр. очерк. 1974.

К. Янева

СТÀНЧЕВ, Стефан Петров /7.IV.1907, Казанлък/. Завършва средно търговско у-ще в Бургас /1927/ и библиотечни курсове при Върховния читалищен съюз в София /1934/. През 1930–31 издава в Бургас сп. „Провинция“; ред. във в. „Морска заря“, чл. на ред. колегия /1934–35/ на сп. „Гребец“. Библиотекар в Град. библ. в Бургас /1934–42/, гл. библиотекар в Град. библ. в София /1942–45/, през 1945–48 е уредник на Депозитния отд. в НБКМ и ред. на „Български книгопис“; ред. в Сценарната комисия при Бълг. кинематография /1948–49/, гл. ред. /1950–53/ на сп. „Кино“, ред. /1954–56/ във в. „За кооперативно земеделие“, гл. ред. /1956–78/ на сп. „Турист“. Дългогод. читалищен деец.

За пръв път печата през 1928 в сп. „Часове“. Сътрудничи на „Вестник на жената“, „Светлоструй“, „Провинция“, „Гребец“, „Българска мисъл“, „Читалище“, „Съдба“, „Български турист“, „Ведрина“ и др.; след 1944 – на в. „Отечествен фронт“, сп. „Читалище“, сп. „Турист“ и др. Твори в областта на поезията, естетиката, пътеписа. Рисува с любов бълг. природа, разработва теми от родната история, в която откроява светли страници. Извежда нравственото начало като основна човешка потребност.

СЪЧ.: Преломна стрелка. Стихотворения. 1929; Дружба. Стихотворения. 1930; Тракийски песни. Стихосбирка. 1934; Моряк. Стихотворения. 1935; Димчо Дебелянов. Поет на спомена. 1937; Сребърни везби. Опити. 1940; Черноморянче. Стихотворения. 1940; Живият Паисий. Есе. 1941 /1942/; Разковниче в сърцето. Есета. 1941; Медено кавалче. Стихове за деца. 1943; Родна земя. Очерк. 1943; Пушкин. Крит.-биогр. очерк. 1947; Руски албум. Лит. портрети и есета. 1947; Софийски часове. Лит. дневник. 1948; Библиотечно ръководство. 1949; На раздумка. Пътеписен дневник. 1959; Под ясно слънце. Пътеписи. 1962; Котел. Истор. очерк. 1963; Автобус 95. 1964; Странджанският край. Истор. очерк. 1966; Майстор Колю Фичето. Романизована биография. 1971 /1982, 1987/; Дневник в зелено и синьо. 1975; Разказ за Жеравна. 1975 /1982/; Пътуване в дружбата. Пътеписи. 1977; С перо от чайка. Българско черноморие. 1979; Люлка на войводи /съавт./. 1984; Броеница. Есета. 1989.

Д. Илинова

СТÀНЧЕВА, Паулина /псевд. на Калиопа Костова Баласакева–Станчева/ /31.I.1907, Бургас – 12.VII.1991, София/. Завършва гимназия в Бургас /1926/. Ред. /1945–50/ в сп. „Жената днес“, началник на Детския отдел /1951–56/ на Радио София. Деятелка на женското движение, общественичка.

С. дебютира с любовна лирика във вестниците „Вестник на жената“, „Бургаски фар“, „Светлоструй“, „Литературен глас“ и др., в списанията „Литературен час“, „Българска мисъл“, „Гребец“ и др. Със съпруга си Ст. Станчев поддържат връзки с Г. П. Стаматов, А. Разцветников, Н. Лилиев, Л. Стоянов, Гео Крънзов и др. Стиховете ѝ са реплики-апострофи към съвременността, в които поетесата добронамерено, но категорично изразява гражд. и човешките си позиции. Зад разнообразната тематика търси духовните измерения на личността, героиката на миналото и настоящето, простите човешки радости; открива поезията в дребните делнични неща, завоалира реалността и провокира читателя да я търси във все по-конкретните и едновременно с това все по-метафорични образи на нейните стихотворения-размисли. Творчеството на С. за деца също отразява порива ѝ към доброто и красотата, към веселото и светлото в живота. В белетристиката си тя извежда актуални проблеми от всекидневието – социални, нравствени и духовни, свързани с формирането и развитието на съвр. дете. Без следа от покровителство и назидателност търси и утвърждава качества на човешката личност и с това печели емоционалното съучастие на читателя. Богатата събитийност, увлекателната и интригуваща сюжетна линия са съобразени с юношеското пристрастие към романтичното, към пътешествията, откривателството и приключенията. Във „Весели пътеки“ и „Да живее зеленият цвят“ С. възражда за бълг. детска литература худ. пътепис; тревожно поставя екологични проблеми, старае се да възпита у читателите си етично отношение към природата, като обръща внимание и на познавателната страна с точни детайли и описания на природни явления и състояния. В късите разказчета-спомени от „Шарено детство“ със светла носталгия, с майсторско осъвременяване, с чувство за хумор и със самоиронията на зрелия човек към своето детство, без излишен сантиментализъм С. създава калейдоскопичен портрет на отминалото време и на тогавашните хора. Специфично е приказното творчество на С. Тя смесва моменти от известни приказки и в техните небивалици вмъква за герой днешното дете, като запазва здрави нишки между приумиците и реалността. Познавайки неочакваните находки на детската логика, начина на мислене и изразяване на съвр. деца, тя използува детската лексика и словесни обрати, за да увлече читателя към игра, в която зад фабулната развлекателност, без нравоучителство, тактично да го доближи до същностното значение на сложните житейски истини. Поемите на С. за деца могат да се характеризират като приказки в стихове. В жанрово и тематично богатото си творчество за деца поетесата открива и изглажда белезите на духовното загрубяване на

възрастния и непрекъснато го връща към първоизвора на нравствената чистота. С. е съставител и съавтор на сборниците: „Жените в борбата за мир и социализъм“ /1954/, „Граничната бразда. Разкази, стихотворения, очерци, спомени“ /1971/, „Боички за мама. Стихове и разкази за деца“ /1973/, „Децата на България. Албум“ /1979/ и др. Нейни творби са преведени на груз., рус., унг. и др. езици.

СЪЧ.: Дни и нощи. Стихотворения. 1934; Затишие. Стихотворения. 1937; Горско училище. 1946; Младост. Стихотворения. 1949; Марийкината рокличка. 1953; Нови жени. Очерци. 1953; Прозорец с гълъби. Стихове. 1961; Умница. /Разкази за малкото Ани/. 1962; Момчето с котвата. Разкази за пионери. 1964; Денят е дълъг. Стихове. 1965; Двете братчета и Суска. Поемка. 1966; Момчето и кучето. Поема за деца. 1966; Новата Червена шапчица. Приказка за деца. 1966; Хора и ветрове. Разкази. 1966; Избрани стихове. 1967; Д'Артанян се връща победител. Граничарска повест за юноши. 1969 /1984/; Слънце за зимата. Стихотворения. 1970; Още съм жива. Докум. повест за М. Тасева. 1971; Весели пътеки. Пионерски пътеписен дневник. 1976; Брегове. Стихотворения. 1977; Златната петорка. Повест за юноши. 1978; Да живее зеленият цвят. Случки и преживелици за деца. 1980; Приказка за близнаците. 1981; Шарено детство. 1981 /1988/; Приказки за Катеринка. 1982; Контрасти на слънцето. Стихове. 1984; Сезони на душата. 1984; Гълъбово небе. Стихове. 1985; Моите безброй приятели. Повести. 1985; Немирното облаче. Поемка. 1986; Сам между мама и татко. Роман за деца. 1986; Изненадите продължават. Повести и приказки. 1987; Коронясано дърво. Стихове. 1987; Момчето с хубавото име. Роман от пакости и олелии. 1989; Море и суша. Стихотворения. 1989.

ЛИТ.: Димитрова, Ив., К. Градева и др. Паулина Станчева. Пелин Велков. Цилия Лачева. Биобиблиогр. справка. 1983.

Ил. Костова

СТÀТКОВ, Димитър Евстатиев /16.VI.1924, София/. Завършва нем. гимназия в София /1943/, право /1948/, нем. филология и философия в Соф. ун-т /1963/. Работи в завод „Кл. Ворошилов“ /1950–52/, в изд. „Нар. култура“ /1952–56, 1965–66/, в редакцията на „Бълг. енциклопедия“ /1959–65/. Емигрира в Германия /ФРГ, 1966/. Ред. /1966–69/ в „Дойче веле“, преподавател по бълг. ез. и литература /1969–89/ в ун-та в Бохум. Следва нем. филология, философия и източноевроп. история в Бонския ун-т; защитава докт. дисертация на тема „Поетичният свят на Николаус Ленау“ /1971/. Носител на междунар. Хердерова награда за преводаческа дейност и главно за превода на „Фауст“ /1966/.

Изследователските интереси на С. са насочени към историята на нем. и бълг. литература, като обхващат цялостното им развитие. Публикувал е над 100 рецензии, научни и енциклопедични статии в нем., австр., швейцарски и бълг. издания. През последното десетилетие съсредоточава вниманието си към съвр. бълг. литература и култура. От 1966 е постоянен сътрудник на Радио „Дойче веле“ с коментари по лит., култ. и полит. проблеми. Разгръща активна преводаческа дейност; превежда от нем., англ., рус. на бълг. език /Гьоте, Хайне, Шилер, Байрон, Брехт, Пушкин, Лермонтов, Некрасов, Ед. Асадо и др./ и от бълг. на нем. език /Чудомир/. Най-крупното му преводаческо дело е преводът на „Фауст“ от Гьоте /с бележки, 1958, 1963, 1966, 1967/ и „Странствуванията на Чайлд Харолд“ от Байрон /1958/. Автор на статии по теория на превода, публикувани в научни издания в Германия.

СЪЧ.: Tschudomir. Das Begräbnis und andere heitere Geschichten. Berlin. 1962; Nikolaus Lenaus poetische Welt. Bonn. 1971.

Д. Петканова

СТÈФАНОВ, Валери Стоилов /21.VII.1958, Дупница/. Завършва гимназия в родния си град /1976/ и бълг. филология в Соф. ун-т /1983/. От 1984 е редактор в отд. „Критика“ на в. „Литературен фронт“ и редовен асистент в Катедрата по бълг. литература в Соф. ун-т. През 1991 защитава канд. дисертация на тема „Литературен и социокултурен контекст в разказите на Светослав Минков“. За пръв път публикува крит. статии в сп. „Пламък“ през 1981. Печата студии, статии, рецензии в пер. лит. издания. Обект на литературоведския му анализ са съвр. бълг. литература и лит. класика. Изследва проблема за връзките между лит. явления, за новия прочит на клас. произведения, провокиран от ситуирането им в съвр. литературен, обществен и социокултурен контекст.

СЪЧ.: Имената на времето. 1988; Разказвачът на „модерните времена“. 1990.

М. Димитрова

СТÈФАНОВ, Васил Димчев /15.XI.1933, Варна/. Завършва гимназия в родния си град /1951/ и театрознание във ВИТИЗ /1958/. Лит. сътрудник и ред. /1958–70/ в сп. „Театър“. Н.с. в Ин-та по изкуствознание при БАН /1970/. Защитава канд. дисертация на тема „Проблеми на композицията в съвременната българска драма“ /1969/ и докт. дисертация – „Абсурдизмът или театър на отчуждението“ /1979/. Ст.н.с. I ст. /от 1982/ в Ин-та по изкуствознание. От 1990 е директор на Нар. театър „Ив. Вазов“.

За първи път печата през 1954. Активно участвува в лит. и театр. пер. печат със статии, рецензии, крит. студии. Научните му интереси обхващат ши-

рок кръг проблеми – теория на драмата и театъра, спецификата на куклення театър, съвр. западноевроп. театър. В последните години изследва генезиса и развитието на бълг. драматургия и театър през Възраждането. Трудовете на С. се отличават с аналитична задълбоченост и прецизност. Теоретичните му интерпретации са обвързани със сериозно проучване на емпиричния материал и включването му в широк истор. контекст. Това движение между фактологията и систематичното единство на културата прави изводите му убедителни, дава отражение и върху крит. дейност на С. Статиите, актьорските му портрети и рецензии се характеризират с изострено внимание към материалната фактура на спектакъла и съотношението на изграждащите го елементи, с приоритет на обективния над емоционално-оценъчния анализ, с отстояване на „отчуждената" крит.-рефлексивна позиция.

СЪЧ.: Драма и композиция. 1965; Съвременен куклен театър. 1971; Театрални срещи. 1973; Абсурдизмът или театър на отчуждението. 1977; Литература и театър. 1983.

Св. Байчинска

СТЀФАНОВ, Първан /Първан Стефанов Рангелов/ /1.I.1931, с. Чепърлянци, Соф. област/. Завършва гимназия в Годеч /1948/ и слав. филология в Соф. ун-т /1952/. Учител в Мездра /1952–53/. През 1953–58 е редактор във в. „Народна младеж", 1958–60 – в сп. „Младеж", 1961–64 и 1971–72 – в Бълг. кинематография, 1967 – в изд. „Бълг. писател", 1972 – в изд. „Народна младеж". Драматург на театрите във Варна /1960/, Хасково /1964–66/, Пазарджик /1984–90/ и на Театър „София" /1973–84, 1990–91/.

Публикува за пръв път в сп. „Пламъче" през 1948. Още първите му стихосбирки – „Соколови пера", „Песни за гнева и радостта", „Далечините обещават", „Пътуване към усмивката", „Насрещно време", освен неизбежната за времето актуална обществ. проблематика носят и някои от характерните и най-стойностни черти на неговата поезия: интимно-изповеден тон, полемичност, тиха категоричност на нравствената позиция, лирична атмосфера. В тях е силна връзката с родния край, с детството и юношеството, с изконни народностни добродетели. На спомена С. отрежда ролята на морален коректив, а любовта възприема преди всичко като философия на свободата, на красивото и етичното в човешката душа. Някои от следващите му стихосбирки – „Циганско лято", „Ковано слънце", както и книгите „Диагноза", „Подарявам ти тоя кестен", „Премълчана любов" и др. разширяват неговия поетичен свят, развиват плодоносно най-добрите качества на ранната му поезия. Худ. синтетичност се реализира успешно и в стихотворения-миниатюри – тъжна равносметка на изминатия житейски път, тихо, присъщо на поетовия натюрел сражение и прощаване със заблудите на младостта. Чужд на патриотарското въодушевление, С. е автор и на стихотворения, в които обръщането към историята е повод да се поставят съвр. личностно-етични или обществ. проблеми. Този подход е характерен и за пиесите, които пише в съавт. със съпругата си Н. Драгова: „Еретици" /1968/, „Между два изстрела" /1969/, „Мечтател безумен" /1972, 1975/, „На война като на война" /1972/, „Светът от майка е роден" /1973/, „Пиеси" /1981/, „Дипломати" /1984/, и др. Превежда поезия от пол. и рус. език. Стихове на С. са преведени на пол., рус., укр. и др. езици.

СЪЧ.: Соколови пера. 1956; Сред пробудените степи. 1957; Песни за гнева и радостта. 1958; Далечините обещават. 1962; Пътуване към усмивката. 1964; Насрещно време. 1966 /1973/; Циганско лято. 1968; Стихове. 1969; Стихотворения. 1970; Ковано слънце. 1971; Арматура за барабани. 1973; Кратки поеми. 1974; Малки нашествия. 1978 /1983/; На глас и на ум. 1981; Диагноза. 1982; Подарявам ти тоя кестен. 1984; Премълчана любов. 1984; Лирика. 1986.

К. Топалов

СТЀФАНОВА, Лиляна Димитрова /17.IV.1929, София/. Завършва гимназия в София /1947/ и Лит. ин-т „М. Горки" в Москва /1954/. Ред. /1957–64/ в отдел „Критика" и „Поезия" във в. „Литературен фронт", зам. гл. ред. /1964–67/ на сп. „Септември", гл. ред. /1967–88/ на сп. „Обзор". Предс. на Столичния съвет на културата /1977–80/ и зам.-мр на МНП /1980–84/. Гл. ред. /1988–89/ на в. „Литературен фронт".

Печата за пръв път през 1945 във в. „Средношколско единство". Авторка на стихове за деца и възрастни, на пътеписи, докум. проза и худ. публицистика. Написани в свободен стих, творбите ѝ се отличават с лаконизъм и директност на посланията. Предпочита темите за любовта, за дълга и преклонението пред родното, за конфликтите, съпътствуващи чов. самопознание, които често интерпретира в полит.-идеологически план. Докум. проза на С. се характеризира със стремеж към конкретност, яснота и целенасоченост на идеологическите внушения. Пътеписните ѝ книги „Една есен в Америка", „Вулканите на Мексико димят", „Япония без кимоно и ветрило" тематично са свързани с характерните за XX в. открития на техниката, без да се губи чувството за нац. специфичност и истор. съдба на българина. С. съчетава в творчеството си екзистенциални въпроси с проблеми на технизираното модерно съзнание. Публицистиката ѝ следва каноните на социалистичес-

ката доктрина. Превежда от рус. ез. творби на С. С. Смирнов, В. А. Солоухин, Ю. В. Друнина. Произведения на С. са преведени на около 20 езика. По-важни преводни изд.: „Встают Родопы". Стихи. 1953; „Сестры". Стихи. 1955; „Буду помнить тебя, Узбекистан". 1960; „Мой день". Стихи. 1962; „Избранная лирика". 1976; „Превышения скорости. Избранная лирика". 1982.

СЪЧ.: В Москва. 1952; Щастливо плаване. Пътепис. 1953; Ще те помня, Узбекистан. Пътепис. 1955; Когато сме на двадесет години. Стихотворения. 1956; Под върховете на Кавказ. Пътепис. 1957; Света, който обичам. Стихове. 1958; Ида при вас! Стихове. 1961; С тебе на поход. 1961; Срещи. Беседи със съв. писатели. 1963; Една есен в Америка. Докум. проза. 1964 /1968, 1973, 1979/; Светлината от хората. Очерци. 1964; Стихове. 1965; Обич и мъка. Стихове. 1967; Вулканите на Мексико димят. Докум проза. 1969 /1973, 1979/; Глас от бъдещето. Лирика. 1969; Слънцето ме целуна. Стихове. 1970; Време и дълг. Есета, етюди, статии. 1971; Южен бряг. Стихове. 1972; Парола. Стихове. 1973; Япония без кимоно и ветрило. Докум. проза. 1973 /1988/; Огнена орбита. Стихове. 1974; Непозволена скорост. Стихотворения и поеми. 1976; Пиша – значи обичам. Есета, статии. 1976; Време, характер, личност. Есета. 1978; Магнитно поле. Стихотворения. 1978; Лирика. Избрано. 1979; Катеричке моя. Стихове за деца. 1981; Не дует, а двубой. Публицистика. 1981; След полунощ. Стихове. 1982; Весела къща. Стихотворения за най-малките. 1983; Шепот и вик. Стихове. 1984; Влюбена, както някога. Стихове. 1985; Душите ни са заедно. Любовна лирика. 1986; Смешен котарак. Стихове за най-малките. 1986; Болка на глас. Стихове. 1987; Молив, опасно подостренен. Публицистика. 1989.

М. Тодорова

СТЀФАНОВА, Невена Борисова /20.II.1923, София/. Дъщеря на писателя Б. Светлинов. Завършва гимназия в родния си град /1941/ и живопис в Държ. худ. академия /1946/. Във връзка с култ. конвенция е изпратена в Унгария /1949–50/, където изучава унг. ез. Ред. в Сценарната комисия при Бълг. кинематография /1951, 1960–63/, във в. „Народна култура" – 1957, в сп. „Жената днес" – 1958–59; ред. в отд. „Белетристика" /1963–75/ на изд. „Бълг. писател". С. е сред учредителите на Клуба за гласност и преустройство /8.III.1988/. Чл. на ръководството на Бълг. ПЕН-център /от 1990/. С. печата за пръв път стихове през 1936 в сп. „Българска реч". Сътрудничи с поезия, проза, есеистика, преводи и публиц. материали на вестниците „Звън", „Ученически подем", „Светлоструй", „Литературен глас", „Младеж", „Правда", „Младежка искра", „Литературен фронт", „Работническо дело", „Народна култура", „Култура" и др., на списанията „Българска реч", „Златорог", „Литературен живот", „Изкуство", „Славяни", „Жената днес", „Септември", „Пламък" и др. Творчеството ѝ се отличава с голяма тематична и жанрова пъстрота, с изобразително-изразно експериментаторство. Проявява трайно предпочитание към смесените жанрови форми – дневник-пътепис, писмо – послание и изповед, разказ – портретна бележка и автопортрет, роман-биография; създава лиризирана проза с превес на психол. рефлексия, на автобиогр. емоционално-споменно начало. Поезията ѝ внушава двуединството на художника-живописец с поета-съзерцател, вгледан в красотата и „разума на природата", в истината, „грозна и красива" за света наоколо и у самите нас, в логиката и парадоксите в гражд. реализация на своето поколение. Ранните ѝ стихове /нач. на 40-те г./ разкриват вълненията на художничката в учебното ателие, изучаваща уроците на майсторите на палитрата и на „моделите", които животът поднася. Изживяла патосно-декларативното изразяване на младежкия възторг от „новия живот" и соц. строителство /„Без име", „Стихотворения", „Лято в пустата", посветена на Унгария/, поетесата рано постига творческа независимост и дистанцираност от опеката на догматичната естетика и критика. Още в нач. на 50-те г. /творбите, поместени в „Стихове"/ се доверява на собствения си духовен свят и изобразително-пластична култура, пише лирич. миниатюри, поетични ескизи, фиксиращи мигновени умонастроения или непреходното ѝ светло жизнелюбие. Съзерцанието на природата – обикнато състояние на лирич. субект, поражда размисли и асоциации от сферата на човешкото общуване, осъществяване в изкуството, в индивидуалния житейски път. Постепенно се разширява мотивната интерпретация на темите за любовта и майчинството, за творчеството и ценностната ориентация на съвр. личност, за пътуванията в големия свят на худ. наследство /изобразително и словесно/, които авторката изживява като пътувания към самата себе си. Смесването и контаминацията на различни жанрови форми, осъществени понякога в единна композиционна цялост /„Писма и стихове"/, са опит за очертаване „географията на душата" и маршрутите на пътешествията, но те са преди всичко повод за културологичен паралелизъм и асоцииране на худ. процеси, личности и факти. Свободното повествуване, лирич. ритъм и интонираност определят характера и на пътеписните ѝ книги, посветени на Б-я /„Романтично пътешествие", „Созополски стъклописи", „През девет баира"/ и чужбина /„Пътешествия", „Непознати улици"/, в които живописните изображения се преплитат с размишления за съизмеримостта на нац. пейзаж, изкуство, култура с постиженията на европ. цивилизация. Съжителството на поета-пластик, есеист, очеркист, пътеписец, тълкувател на лит. процес и творческия акт, определя облика

на саморазкритията в „Страници от литературен бележник“ и „Тридесет и три скици с перо и един автопортрет“ /„Избрани произведения“, т. 2/. В годините на творческа зрелост С. осмисля спомените от детството, етапите на личната духовна биография и облика на своето поколение /„В гипсова отливка“/. Насочва се към разгърнати белетристични форми – романи, худ.-докум. дневник, докум.-есеистична биография-портрет /„Книга за Златю Бояджиев“, „Книга за Давид Перец“/, худ. истор.-биограф. хроника за семейството, бащата и родовата памет /„Две далечни светлини“/, имплициращи проучване на архиви, докум. свидетелства за предходни култ., полит. и истор. десетилетия.

С. развива активна преводаческа, съставителска и редакторска дейност. Превежда от англ., рус., унг. и фр. език: „Снегурочка“ от Н. Островски /1952/, „Стихотворения“ от А. Йожеф /1953/, „Избрани стихове“ /1952/ и „Витязът Янош“ от Ш. Петьофи /1953, 2 прераб. изд. 1986/, „Избрани стихове“ от Е. Ади /1972/, „Синята птица“ от М. Метерлинк /1978/, „Пътешествия“ /1948/ и „Човекът от луната“ /1986/ от Н. Маклухо-Маклай, „Аз бях агент на Сталин“ от генерал Валтер Г. Кривицки /1992/. Ред. на „Стръкчета трева. Избр. стихове“ от У. Уитман /1965/; съст. и превод на „Антология на унгарската поезия“ /1967/; съст. на „Унгарски народни приказки“ /1955/; съст., предг. и преводи на „Антология на съвременната френска поезия“ /1967/; съст., ред. на „Антология на българската поезия“ /на фр. ез., 1968/; съст. и преводи на „100 шедьоври на баладата“ /1974/ и „Сто шедьоври на европейската любовна лирика. XX век“ /1981/ и др. Отделни произведения на С. са публикувани на пол., рум., рус., унг. и фр. език.

СЪЧ.: Без име. Лирич. поема. 1945; Стихотворения. 1948; Лято в пустата. Стихотворения. 1951; Щит на мира. Поема. 1952; Гласове на равнината. Стихотворения. 1954; Стихове. 1957; Цветен филм. Хумористична повест. 1958; Романтично пътешествие. Пътеписи и очерци из България. 1959; Откриване на света. Повести. 1960; Созополски стъклописи. Размисли, портрети, скици. 1962; Нови стихове. 1963; Пътешествия. Бележки, импресии, очерци. 1964; През девет баира. Пътни бележки от Родопите. 1965; Писма и стихове. 1967; Поезия. 1968; Непознати улици. 1970; В гипсова отливка. Повест. 1972 /1974/; Откровения. Стихотворения. 1973; Следата от нас. Худ.-докум. дневник за пътешествие по море. 1975; Последното денонощие. Роман. 1978; Книга за Васил Бараков. 1981; Книга за Давид Перец. 1981; Книга за Златю Бояджиев. 1981; Избрани произведения. В 2 т. 1983; Докато ви чакаме. Роман-хроника. 1984; Амплитуди. Портрети, есета, спомени, скици. 1986; Две далечни светлини. Страници от семеен архив. 1987.

М. Шишкова

СТÒЕВ, Генчо Динев /5.II.1925, Харманли/. Завършва гимназия в родния си град /1945/ и философия в Соф. ун-т /1951/. Участник в антифашистката съпротива, политзатворник. До есента на 1946 работи в Околийския к-т на РМС – Харманли. Ред. /1948–49/ във в. „Народна младеж“, 1950–51 и 1965–67 – във в. „Литературен фронт“, ред. в изд. „Народна младеж“ /1952/, Партиздат /1956–61/ и изд. „Бълг. писател“ /1968/.

За пръв път С. печата стихове във в. „Младежка искра“ през 1946. Сътрудничи на пер. печат със стихове, разкази и главно с докум.-публиц. материали. Пише за в. „Литературен фронт“ поредица очерци за всекидневието на работническата класа, които издава в сб. „Истински хора“. Останал чужд на идеологическата конюнктура, през 1954 е официално порицан и в течение на едно десетилетие престава да публикува, без да прекъсва връзката си с работническите среди. Наблюденията му от това време са в основата на романа „Лош ден“ и на новелите от сб. „Като ластовици“, оценени от лит. критика като значими образци на белетристиката с работническа тематика. Двете творби се отличават с монтажно-асоциативна организация, емоционална наситеност и експресивност. На първи план е изведена характерологията на действуващите лица – хора с високо професионално умение и самочувствие, душевно цялостни и конфликтни, груби и чувствителни. Съчетанието на съвр. професионализъм с анархистичен манталитет, издаващ патриархално-селското им потекло, е специфичен щрих към худ. психография на днешния бълг. работник. Противоречията на съвр. общество занимават С. и в романа „Циклопът“. Тук те се проявяват като несъответствие между гражд. поведение и частния живот на Капитана, който охранява мира на планетата с подводницата си сред глъбините на световния океан. Изпълнявайки дълга си към човечеството, героят обрича на самота и страдание близките си хора. Безпокойството за нарушената хармония, съчетано с мисъл за възможен ядрен апокалипсис, е предадено посредством импресивен стил, заличаващ границата между разумното и подсъзнателното и съполагащ действителното с илюзиите и халюцинациите. В повестта „Цената на златото“, която пресъздава защитата и гибелта на Перущица в дните на Априлското въстание /1876/, и в продължението ѝ – романа „Завръщане“, е анализиран двустранно проблемът човешки индивид и история. „Цената на златото“ откроява неговите възвисяващо-героични измерения – старата Гюрга Хадживрянева избира смъртта, за да отстои чов. си достойнство. „Завръщане“ представя периода от Освобождението /1878/, когато възрожд. идеали са поругани и синът на Гюрга – републиканецът Павел, е

трагически съкрушен сред истор. безвремие. Разказът за Хадживрановия род осветлява морално-психол. мотивация на нац.-осв. борби и последвалата ги криза на ценностите, но „снема“ и диалектиката на истор. развитие, осмислено като неразчленима цялост и непрестанно редуване на възход и падения, на поражения и победи. Дилогията е вътрешно споена както от общия персонаж и сюжетно-фабулната последователност, така и от стиловото ѝ единство. Повествованието е лаконично и метафорично сгъстено, богато на емоционални оттенъци и асоциативни преходи. Конфликтите са предадени в техните символно-типизиращи прояви, а динамизмът на действието е онагледен чрез върхови психически състояния, които нареждат „Цената на златото“ сред най-ярките постижения на бълг. истор. белетристика. Романът „Досиетата“ продължава историята на Хадживрановци във времето на антифашистката съпротива и обществ. промени след 1944. С откровения си автобиографизъм и клас. поетика той представлява равносметка за разминаването на революционния идеал с реализацията му. Революцията не би могла да бъде рожба на цивилизацията и акт на духовна приемственост, ако нейна движеща сила са хора, превърнали своята човешка непълноценност в идеология и социална практика. Произведения на С. са преведени на чужди езици: отделни новели от сб. „Като ластовици“ /пол., рус., укр., чеш./, „Цената на златото“ /грц., дат., естон., латв., литов., нем., пол., рум., рус., унг., чеш., в откъси – кит., швед./, „Завръщане“ /рус., укр., чеш./.

СЪЧ.: Истински хора. Очерци. 1953; Лош ден. Роман. 1965; Цената на златото. 1965 /1967, 1971, 1977/; Като ластовици. Новели. 1970 /1978/; Циклопът. Роман. 1973 /2 прераб. изд. 1982/; Цената на златото. Лош ден. Избр. произведения. 1975; Завръщане. Роман. 1976; Цената на златото. Завръщане. 1979 /1983/; Избрани произведения. В 2 т. 1985; Досиетата. Роман. 1990.

ЛИТ.: Н и ч е в , Др. Генчо Стоев. Разговори и беседи. 1983.

С. Беляева

СТÒЙКОВ, Рашко Стойчев /27.XII.1934, Стара Загора/. Завършва гимназия в родния си град /1952/ и бълг. филология в Соф. ун-т /1956/. Учител в Мъглиж /1957–60/, уредник на къщата-музей „Гео Милев“ в Ст. Загора /1960–69/. Отг. ред. /от 1969/, зам. гл. ред. /от 1972/ в Бълг. телевизия; зав. студия „Комедия“ в Телевизионния театър /от 1978/, наблюдател в Програмна дирекция /1981–92/.
За пръв път публикува през 1950 във в. „Септември“ /Ст. Загора/. Сътрудничи със стихове на списанията „Пламък“, „Септември“, на вестниците „Стършел“, „Литературен фронт“, „Пулс“ и др. Идейно-образният и емоционалният свят на С. са повлияни от приобщаването му към жизнената атмосфера, гражд. подвиг и лит. дело на Гео Милев. Това обяснява гражд.-етичната целенасоченост в подхода му към проблемите на съвременността: съвр. човек е съпоставен с духовните качества на личности от бълг. история, примери за гражд. съвест и творческа смелост /Г. Милев в „77 стъпала“, Н. Вапцаров в „Рецитал в Гарнизонното стрелбища“/. В докум.-биогр. лирич. драма „Жестокият пръстен“ /поставена за пръв път в старозагорския театър „Гео Милев“ през 1969/ с публиц. патос осветлява моменти от трагичната съдба на бълг. прогресивна интелигенция през 20-те г. В стиховете си С. постига преки идейни внушения, резултат от гражд. категоричност на авторовата позиция. Поетът прави самопреценка и тръгвайки от личния микросвят и неговите проблеми, осветлява скрития смисъл на реално съществуващи в обществото житейски и социални проблеми. Поезията му е изповедна, понякога – романтично-наивистична и публицистично директна. Стихът е предметен, със собствена тоналност и лексика; поантите често звучат афористично. В епиграмите и сатир. стихотворения С. постига оригинални сатир. характеристики, като остава безкомпромисен нравствен максималист. Автор е на сценариите „Криворазбраната цивилизация“ /тв-мюзикъл по Д. Войников/, „Вражалец“ /по Ст. Л. Костов/, „Милионерът“ /по Й. Йовков/ и др. Подбира и преразказва антични и други анекдоти /сб. „Амфитеатър“, 1978/. Стихове на С. са преведени на англ., белорус., виетн., исп., пол., рум., рус., укр., фр. и чеш. език.

СЪЧ.: Дивите петли. Стихове. 1962; 77 стъпала. Стихове. 1966; По късата процедура. Епиграми. 1969; Смисъл. Стихове. 1976; Празнична каторга. Стихове. 1981; В очакване на хуманоидите. Избр. стихотворения. 1982; Писари на боговете. Избр. стихотворения. 1984; Рецитал в Гарнизонното стрелбище. Стихове. 1987; Спартански строфи. 1991.

Ил. Костова

СТÒЙКОВА, Стефана Минчева /19.II.1922, София/. Завършва гимназия в София и слав. филология в Соф. ун-т /1945/. Асистент в Ин-та по бълг. език при БАН /1945–47/. От 1947 до 1972 работи в Етнографския ин-т с музей, където е н.с. от 1950 и завеждащ секция „Словесен фолклор“ /от 1969/. След създаването на Ин-та за фолклор /1973/ завежда секция „Словесен фолклор“ /1973–88/. През 1974–82 е зам.-директор на Ин-та. През 1960 защитава канд. дисертация на тема „Българските народни гатанки“. От 1963 е ст.н.с., от 1977 – професор. Чете лекции по бълг. фолклор в Истор. ф-т на Соф. ун-т, специалност етнография /1974–89/.

Специализира в Прага, Москва, Братислава.
С. изследва широк кръг от проблеми, свързани с бълг. фолклор. Инетресува се от новите форми на съществуване и предаване на фолклора, от развитието на фолклорната песенност в различните истор. епохи. Изследва взаимоотношението на нар. поетично творчество с новата бълг. литература – ролята на книгата в разпространението и битуването на фолклора, явлението фолклоризъм и фолклоризация на личното поет. творчество /„Развитие и съвременно състояние на българския песенен фолклор". – В: Проблеми на българския фолклор. 1976; „Ботевите песни в българския фолклор". – Бълг. фолклор, 1976, № 2; „Фолклорът и културните промени". – В: Фолклор и общество. 1976/. Съавтор е на крупното изследване, посветено на юнашкия епос – Български юнашки епос. СбНУ. Т. 53. 1971. Обстойно осветлява съвр. състояние на юнашката песенна традиция, носителите и разпространителите на епоса, регионалното разпространение на традицията и проучванията на бълг. юнашки епос. Трайна тенденция в научното й дело е изучаването на епическата песенна традиция. Многобройните й студии и статии са изградени на сравнително-истор. основа и засягат битуването на песните и худ. им специфика. Методологически значими са наблюденията на С. върху приемствеността между епическата и хайдушката песен, разгледана в контекста на балканските традиции /„Хайдушките песни на балканските народи през епохата на националното им Възраждане". – Бълг. фолклор, 1975, № 1; „Из поетиката на българските и сърбохърватските хайдушки песни. Поетическо време и пространство". – В: Славянска филология. Т. 16; „Общи черти и различия между българските и сръбските хайдушки и гръцките клефтически песни". – В: Славянска филология. Т. 17/. Поредица от публикации са посветени на истор. песенни жанрове /„Към въпроса за историзма на българските исторически песенни жанрове". – Бълг. фолклор, 1981, № 4, и др./. Принос в бълг. фолклористика е единствената засега монография за бълг. народни гатанки, в която е систематизиран и класифициран тематично и художествено многообразен материал. С. е съставител и редактор на няколко сборника с фолклорни текстове /„Хайдушки исторически песни" от поредицата „Българска народна поезия и проза". Т. 8, и др./.

СЪЧ.: Принос към изучаването на българския партизански бит и фолклор /в съавт./. 1954; Огнището в българския бит. 1956; Българските народни гатанки. 1961; Български народни гатанки. /Пълно събрание с уводна статия и коментар/. 1970 /1984/.

И. Бокова

СТОЯНОВ, Анастас Анастасов /2.VIII.1931, с. Живовци, дн. изселено/. Завършва гимназия в Михайловград /1950/ и слав. филология в Соф. ун-т /1955/. Ред. в Радио София /1957–59/, през 1959–65 – във в. „Септемврийче", зав. ред. в изд. „Народна младеж" /1965–66/, секр. на СБП /1966–69/, ред. /1969–72/ във в. „Народна младеж"; през 1972–74 е гл. редактор на сп. „Пламък", 1974–91 – на сп. „Пламъче".
За пръв път печата през 1949 във в. „Народна младеж". Ранните му стихове са в духа на господствуващата тогава публиц. поезия с гражд. проблематика. Постепенно преодолява патетичността и се насочва към сферите на по-камерната интимност. Първата му стихосбирка с любовни творби прозвучава самотно върху фона на казионното гръмогласие. В най-хубавите му стихотворения интимно-лиричните мотиви се съчетават с проникновения в общественозначими теми и с интерпретиране на героични епизоди от близкото и далечното минало. Видими нишки свързват творчеството на С. с фолклорните традиции. Голям дял в поезията и прозата му заемат произведенията за деца и юноши. С. е съставител и редактор на сб. „Това е песен. Антология на 25-те рози" /1969/. Превежда стихотворения от И. Г. Еренбург. Негови творби са преведени на белорус., груз., грц., рус., укр., фр. и др. езици.

СЪЧ.: Първа любов. Лирика. 1955; Майска виелица. Лирика. 1961; Пъстра торбичка. Стихотворения за деца. 1961; Есенни макове. Поеми. 1963; Имаше едно момче. Повест-приказка. 1964 /1967, 1973, 1979, 1984, 1989/; Малко е да те обичам. Поема. 1964; Посвещение. Стихове. 1964; Звезда запали селото. Повест-приказка. 1966; Кой е най-силният. Поема за деца. 1966; Наричайте ме вечност или миг. Антология на маковете. Стихове и поеми. 1966; Кладенчови очи. Стихове. 1967; Танцът на Шива. Неизпратени писма от Индия. 1970; Уловени сънища. Поеми. 1970; Конници. Роман-приказка. 1971 /1981/; Мравешка пътека. Приказки и стихотворения за деца. 1971; Неделни новели. Разкази. 1973; Пралюбов. Избр. стихотворения. 1973; Очарование. Лирика. 1974; Скитания. Писма от Индия. Кипърските кипариси. 1974; Пролетно преображение. Стихотворения. 1975; Избрани стихотворения. 1976; Сто приказки. Приказки и анекдоти за деца. 1977; На грешната земя. Лирика, сонети, стихотворения в проза. 1978 /1980/; Още сто приказки. 1980; Жертвено цвете. Любовни елегии, епични песни, строфи. 1981; Повече от любов. Поема в дневници и молитви. 1982; Търсете българския алпинист. Поема в 32 монолога. 1985; Казвам се Малчо. Приказки, притчи, анекдоти. 1989; Златната лисица. Част първа: Хищникът. Роман в притчи, поеми и разследвания. 1989.

Л. Георгиев

СТОЯНОВ, Захари /Джендо Стоянов Джедев/ /1850, с. Медвен, Бург. област – 2.IX.1889, Париж/.

Роден в семейството на овчаря Ст. Далакчиев. Учи в църковното /след 1860 взаимно и класно/ у-ще в с. Медвен /1856–62/. Овчар в с. Инджекьой /дн. Тополите/, Варн. област и в с. Подвис, Бург. област /1866–70/. Шивашки чирак в Русе /1871–72/. Чл. на Русенския революционен к-т. Чиновник по Баронхиршовата железница на гара Търново-Сеймен /дн. Симеоновград, 1873/. Участвува в Старозагорското въстание /1875/. Един от апостолите на IV революционен Пловд. окръг по време на Априлското въстание /1876/. След разгрома на въстанието е затворен в Пловдив, по-късно принудително е изпратен в с. Медвен. Нелегално отива в освободеното Търново /1877/. Чл. на окръжния съд в Търново /1880/. Секр. на Апелационния съд и съдебен следовател в окръж. съд в Русе /1881/. Служител в Дирекцията на правосъдието на Източна Румелия /1882–85/. Оглавява БТЦРК, който организира съединението на Източна Румелия с Княжество България /1885/. От 1886 е в София. Нар. представител в НС /1886/, подпредс. на НС /1887/, предс. на НС /1888–89/.

За пръв път публикува фейлетони в рубриката „Знаеш ли ти кои сме“ /1880/ във в. „Независимост“ и статии /1881/ във в. „Работник“. Редактира в. „Работник“ /1881/, в. „Борба“ /1885/, в. „Свобода“ /1887–89/. Активно сътрудничи на вестниците „Независимост“, „Братство“, „Съветник“, „Светлина“, „Южна България“, „Свирка“ и др. Публицистиката на С., особено в началото, е под силното идейно-емоционално и стилно-езиково влияние на Л. Каравелов, както и на рус. революционни демократи В. Г. Белински, Н. Г. Чернишевски, Н. А. Некрасов. До средата на 80-те г. като политик стои на леворадикални русофилски позиции. Поддържа в Източна Румелия връзки с рус. емигранти-народници, а чрез тях и с рус. революционна емиграция в Швейцария и Румъния. В периода на борбата за Съединението се обявява против политиката на рус. правителство. След 1885 става активен член на народнолибералната стамболовистка партия и застава начело на органа ѝ в. „Свобода“. Публицистиката на С. се отличава с полемична острота и борбен, настъпателен дух. Чрез статии и фейлетони той воюва на много фронтове – срещу полит. и идейни противници, срещу мними „дълбокоучени“, откъснали се от народа нашенски „аристократи“, срещу подкупни журналисти. Критикува социални недъзи, утвърждава революционното минало, пламенно защитава идеалите, паметта и делото на нац. революционери, ратува за почит и възхвала на техните образи и завети. Това е публицистика с висок емоционален градус – гневна или възторжена, винаги предълно откровена и понякога до грубост невъздържана. Фейлетоните му носят ярка полит. окраска и партийни пристрастия. Безпощадната критичност и непримиримост към противната страна, цветистият език, жлъчната понякога подигравка, взетите направо от нар. говори „солени“ изрази им придават нерядко памфлетна острота.

В лит.-крит. си дейност /особен обект на която е делото на Л. Каравелов/ С. е повлиян от идеите на рус. демократична литература от 70-те и 80-те г. с нейните основни постулати – реализъм, демократизъм, обществ. служене на литературата. Убеден е в социалната детерминираност на литературата и нейните гражд. обществ.-възпитателни функции; приема действителността като единствен източник и материал за худ. пресътворяване. Актуалният полит. живот /политиката на Батенберг, режимът на пълномощията, Съединението/ е тема на първата книга на С. „Искандер бей. Разказ из българския живот“, както и на „Чардафон Велики“, „Заробването на Гаврил паша, 6-ти септември 1885 г.“ и др.

Основната творческа дейност на С. е свързана с мемоарно-биограф. произведения. Като мемоарист, биограф и белетрист той се движи в тематичната територия на близкото революционно минало – неговото пресъздаване и преосмислянето му в съотношение със съвр. критерии за нац. нравствени ценности. Това определя идейния патос както на „Записки по българските въстания“, така и на „Васил Левски /Дяконът/. Черти из живота му“, „Христо Ботйов. Опит за биография“, „Четите в България на Филип Тотя, Хаджи Димитър и Стефан Караджата. 1867–1868“. Същият идеен патос определя и редакторската и издателската дейност на С. около съчиненията на Л. Каравелов и Хр. Ботев. В тези две насоки той осъществява основния си замисъл – да се опишат бълг. въстания от 40-те и 50-те г. до 1876, да се осветли техният истор. смисъл, героизъм и величие, да се посочат техните задължаващи традиции. Биографиите на В. Левски и Хр. Ботев, книгата за Хаджи Димитър и Ст. Караджа, писани паралелно със „Записките...“ и в пряка идейно-тематична връзка с тях, разширяват, допълват, обогатяват образно-емоционално темата за бълг. революционни борби и за ярките личности в тях. Най-значителното произведение на С. е „Записки по българските въстания. Разказ на очевидци. 1870–1876“ – плод на дългогодишно осмисляне, равносметка на собствения жизнен път, събиране на факти, документи, спомени и разкази на очевидци и участници в събитията, на тяхното пресяване и композиране в единно цяло. В процеса на работата авторът надхвърля първоначалната задача – да опише личните си преживявания по време на преломните за нацията събития от 1875 и 1876. Постепенно създава худ. свят – богат, емоционално пъстър, мно-

гообразен и противоречив. Тръгнал от собствената си биография, авторът разширява повествованието до епични размери и превръща мемоара в многопластов разказ с оригинална познавателна и худ. стойност. С. обхваща въстанията и техните основни етапи – подготовка, избухване, ход, поражения, последици. Навлиза в същността на епохата чрез многобройни епизоди и множество лица-участници. В стремежа към истор. мащабност търси вътрешния смисъл на събитията, на поведението и действията на участниците в тях. Обхваща дълбоки пластове от народопсихологията и нац. характерология. Съчетанието на докум. автентичност с белетристично изображение и публиц. патос става основа за жанровата уникалност на „Записките...“. Книгата е едновременно разказ и мемоар, очерк и документ; съдържа пътеписни описания и елементи на автобиография. Всичко това е обединено от мощното авторско присъствие, от неговата ярка личност, неспокойна, с подвижна мисъл, тревожно самосъзнание и постоянна емоционална съпричастност. Тази личност свързва калейдоскопа от пластични изображения, драматични сцени, диалози, патетични отклонения и трезви разсъждения в една привидно нестройна, нетрадиционна, но вътрешно логично обусловена композиция. Худ.-докум. стойност на „Записките...“ се определя преди всичко от истор.-социалните измерения на образите и от тяхното психол. и пластично представяне. Тези образи са десетки – от различни слоеве, възрасти, професии, народности – от водачите /Г. Бенковски, П. Волов, Т. Каблешков, поп Груйо/, техните известни и неизвестни сподвижници, последователи и противници /селяни, овчари, занаятчии, търговци, даскали, попове, турци, цигани/ до „черните души“ на предателите. Обхванато е цялото пълноводие на живота в един истор. отрязък от време, във възход и падение, с проявите на героизъм, предателство, равнодушие. Характерни са емоционално-естетическите преливания от трагично и патетично извисяване към комично приземяване; смесицата от величие и дребнавост, краткият път от апотеоза до анекдота. Главен герой в „Записките...“ е авторът, разкрил себе си в процеса на социалното и духовното си изграждане като участник във въстанията и чрез уникалните си скитания из тур. затвори след техния погром, когато извиква на помощ способностите си за артистични превъплъщения, за да оцелее. Художническата смелост, с която самокритично и самоиронично изобразява себе си, смехът над себе си, слагат последния щрих върху неговия оригинален автопортрет. Наблюдателност, усет за психол. и пластичен детайл, майсторство на диалога, непресекващо чувство за хумор, ирония, самоирония и сатир. острота са основните качества на художника С. Преките публиц. намеси от своя страна разкриват критика-моралист, патетичния есеист, аналитичния народопсихолог. В стилно-езиково отношение „Записките...“ предлагат изключително разнообразие – стилистична пъстрота, включване на метафоричното, пластичното и емоционално-изразното богатство на бълг. език от епохата. С обхвата на изображението, с идейно-тематичното си богатство и многопроблемност, с худ. си достойнства и докум.-информативната си стойност „Записките...“ съчетават върховите постижения на историографа, публициста, народопсихолога и белетриста С. Книгата предлага оригинални решения на възлови проблеми от нац. лит. история и теория – отношенията субективно – обективно, художествено – документално, автор – разказвач, история – съвременност и др. Полага традиции в областта на бълг. мемоарно-докум. худ. проза. Псевд.: Аз, Барон Лулчо, Барон фон Тиквеш, Барон фон Цървуланко, Стар Комита, Стоян овчарят, Omega, С., Х., Н., XZ, „?“.

СЪЧ.: Искандер бей. Разказ из бълг. живот. 1882; Васил Левски /Дяконът/. Черти из живота му. 1883 /с предг. от Цв. Минков, 1937, 1940; под ред. на Ст. Каракостов. 1943, 1946, 1982, 1987/; Записки по българските въстания. Разказ на очевидци. 1870–1876. Т. 1–3. 1884–92 /с предг. от Ал. Балабанов 1928, 1939, 1940; с предг. от Л. Стоянов 1948, 1949, 1957; с предг. от П. Пондев 1962; с предг. от В. Андреев 1956, 1967, 1975, 1976, 1977, 1986, 1987/; Заробването на Гаврил паша, 6-ти септември 1885 г. 1885; Черти из живота и списателската деятелност на Любен С. Каравелов. Реч. 1885; Четите в България на Филип Тотя, Хаджи Димитър и Стефан Караджата. 1867–1868. 1885 /1938, 1940, 1967, 1977, 1980; с предг. от Е. Каранфилов 1982, 1987/; Какво направихме в Търново? Отчет към моите избиратели в Пловдив, Котел и околиите. 1886; Кои са виновниците на 9 август? 1886; Коронованите нихилисти в България. 1886; Не му беше времето. /Отговор на брошурата „Недоразумението между българското и руското правителства“/. 1886; Чардафон Велики. 1887 /1942/; Христо Ботйов. Опит за биография. 1888 /1892, 1919, 1940, 1946, 1966, 1976/; Априлското въстание. Из „Записки по българските въстания“. 1942 /1949, 1955, 1967, 1968, 1969, 1970, 1971, 1974, 1975, 1976, 1979, 1981/; Неиздадени съчинения. Увод, ред., бел. от А. Емануилов. 1943; Съчинения. В 3 т. Ред. Ал. Бурмов и др. 1965–66 /1983/; Непознати страници. Материали от личния архив на писателя. Съст., бел. Й. Пележев. 1981; Из „Записки по българските въстания. Разкази на очевидци. 1870–1876. 1988.

ЛИТ.: Благоев, Д. Нашите апостоли. /Захари Стоянов като публицист, апостол и патриот/. 1886; Заимов, Ст. Миналото. Етюди върху „Записките“ на Захари Стоянов. 1895; Никитов, Н. Захари Стоянов. 1938; Захари Стоянов – възпоменателен лист по случай 50 години от смъртта на З. Стоянов. 1889–1939. 1939; Натан, Ж. Идеен и социологичен разбор на „За-

писките“ на Захари Стоянов и на „Под игото“ от Иван Вазов. 1946 /1949/; Христов, Хр. Захари Стоянов – обществена и политическа дейност. 1948; Константинов, Г. Захари Стоянов като публицист и писател. 1952; Минев, Д. Иван Вазов и Захари Стоянов – литературни отношения и влияния. 1958; Пондев, П. Книга за народната съдба. „Записки по българските въстания“ на Захари Стоянов. 1963; Петко Р. Славейков, Любен Каравелов, Христо Ботев, Захари Стоянов в спомените на съвременниците си. 1967; Попиванов, Ив. Захари Стоянов. Биография. 1969 /1985/; Каранфилов, Е. Най-българското време. Книга за „Записките“ на Захари Стоянов. 1976 /1979/; Чирпанлиев, Ст. Медвенският размирник. Докум. повест за детството на Захари Стоянов. 1978 /1983/; Захари Стоянов. Нови изследвания и материали. 1980; Ташев, Т. Животът на летописеца. Ч. 1–3. 1984–89; Ангелиева, Ф. и др. Захари Стоянов. Биобиблиогр. 1985; Христов, Хр. Захари Стоянов. 1989.

К. Бъклова

СТОЯ̀НОВ, Людмил /псевд. на Георги Стоянов Златарев/ /6.II.1886, с. Ковачевица, Соф. област – 11.IV.1973, София/. Не успява да завърши Пловдивската гимназия поради липса на средства. През лятото на 1905 пристига в София. Работи на тухларниците край Княжево, репортер на в. „Пряпорец“ и на в. „Балканска трибуна“; посещава заседанията на НС. Заедно с демократично настроени студенти участвува в освирквaнето на княз Фердинанд I при откриването на Нар. театър в София /3 ян. 1907/. Участвува като редник в Балк. и в Междусъюзническата война; заболява от холера. През I световна война е артилерист и военен кореспондент. След войната развива активна редакторска и публиц. дейност – редактира списанията „Везни“ /с Гео Милев/, „Театър-Студия“, „Хиперион“ /с Ив. Радославов и Т. Траянов/, вестниците „Преглед на антивоенното движение“, „Щит“, „Брод“, „Литературен преглед“, лит. сб. „Кормило“ и др. Участвува в междунар. конгреси на писателите в защита на мира и културата в Париж /1935/, Мадрид и Валенсия /1937/. Като гост на Съюза на съв. писатели посещава Москва /с М. Грубешлиева/. През 1940–41 заради антивоенна и антифашистка дейност е интерниран /със съпругата си М. Грубешлиева/ в Пазарджик, по-късно в с. Сомовит, Лов. област. След 1944 развива широка лит. и обществ. дейност. Предс. на СБП /1946–49/, акад. /от 1946/, дир. на Ин-та за бълг. литература при БАН /1949–59/. Чл. на Световния съвет на мира /1948/.

За пръв път печата през 1905 в сп. „Македонски преглед“ – стихотворението „Косер войвода“. Развитието на С. като поет символист започва с обнародването на цикъла стихотворения „Замръзнали цветя“ /сп. „Художник“, 1906, № 8–9/. През 1907–10 се движи в кръга на Д. Дебелянов, Н. Лилиев, Д. Подвързачов, К. Константинов, Ем. Попдимитров, Ив. Йотов, чиито кумири са Е. Верхарн, В. Я. Брюсов, А. А. Блок, а настолна книга – „Тъй рече Заратустра“ от Ф. Ницше. Със символистични образи и настроения са наситени първите му стихосбирки „Видения на кръстопът“, „Меч и слово“, „Светая светих“ и драмите „Томирис“ и „Аполон и Мидас“. Нова насока в развитието му очертават антивоенните разкази „Отмъщението на Рафаил Давидов“ и „Чайлд Харолд“ /„Съвременна мисъл“, 1919, № 8, 10/. След 1923 С. отстъпва от символизма като теория и практика и постепенно преминава на позициите на авангардното и гражд. ангажирано изкуство. За този процес на нови идейни и творчески търсения свидетелствуват разказите му „Милосърдието на Марса“, „Светата бедност“, „Хатидже“, стихотворението „Не мога без хора“. В новия етап особена роля изиграва интересът на С. към истор. минало на бълг. народ, получил худ. израз първоначално в драмата „Гибелта на Раковица“, по-късно – в романите „Бенковски“ и „Стамболийски“, в зрялото му произведение с истор. сюжет – повестта „Мехмед Синап“. Връх на худ. съзряване на С. е повестта „Холера“ – една от най-силните бълг. антивоенни творби, написана с докум. точност и психол. задълбоченост. В лириката му след 1944 преобладават теми от съвр. живот, борбата за мир и др. В художествено най-завършените му лирически творби са постигнати граждански патос, простота на изказа, естественост на речта. От замисления серия автобиогр. романи С. издава само „Детство“ и „Война“. Автор е на много статии по лит. и обществ. въпроси с полемична насоченост. През 1939 възглавява широк колектив от преводачи към книгоизд. „Ив. Г. Игнатов“, които реализират първото бълг. издание на пълното събрание на съчиненията на А. С. Пушкин в 10 т. /1941–42/. Негово дело са пълното събрание на съчиненията на М. Ю. Лермонтов в 5 т. /1942/ и отделни произведения от У. Шекспир, Дж. Байрон, О. дьо Балзак, Н. В. Гогол, И. С. Тургенев, Л. Н. Толстой, Ф. М. Достоевски, А. П. Чехов и др. За заслугите му като преводач е отличен с първата междунар. лит. награда „М. Горки“ /1972/. Произведения на С. са преведени на арм., белорус., груз., кит., нем., рус., словаш., сърбохърв., унг., фр. и др. езици. Псевд.: Апостол П., Балдуин, А. Благов, П. Богоев, Еразмус, Еремиа, Зоил, Над. Иванова, Кандид, Б. Струмски, Тантал, Телемах, Валериан Тихомиров, Stradivarius и др.

СЪЧ.: Видения на кръстопът. Елегии, песни, послания. 1914; Меч и слово. Героични песни за България. 1915–1916. 1917; Томирис. Трагическа поема в 5 сцени. 1921 /1924/; Трагедията на живописта. За изкуството на художника Борис Христов. 1922; Аполон и Мидас. Ан-

тична комедия. 1923; Земя. Романтическа поема. 1923; Син человечески. Християнска поема. 1923; Гибелта на Раковица. Драма. 1924; П. К. Яворов. Поет на любовта и смъртта. 1925; Прамайка. Четвърта книга стихове. 1922–1925. 1925; Антигона. Трагедия в стихове. 1926; Димчо Дебелянов. Спомени и впечатления. 1926; Светая светих. Лирич. молитвеник. 1919–1923. 1926; Бич Божий. Разкази. 1927; Мара, хубава българка. 1928; Боян Магесник. Житие. 1929; Женски души. Разкази. 1929; Бенковски. Един фантастичен живот. Роман-хроника. 1930 /1943, 1958, 1972/; Васил Левски. Живот, апостолство, смърт. 1930 /1943/; А. Стамболийски. Земеделският апостол. Романизуван живот. 1931 /1971/; Прародина. 1931; Холера. Войнишки дневник. 1935 /1945, 1949; 1956; 10 изд. Библ. за ученика/; Вълците пазят стадото. Комедия. 1936; Мехмед Синап. Историята на един бунт. 1936 /1939, 1945, 1947, 1958, 1961, 1970/; Съвременна Европа. Дневник на едно пътуване до Париж. 1936; Болно сърце. Разкази. 1938; Моите срещи. Срещи и разговори със съвр. европ. писатели. 1938; Земен живот. Стихотворения и поеми. 1939; На преден пост. Разкази. 1939; Зазоряване. Роман. 1945 /1968/; Милосърдието на Марса. Разкази. 1945 /1971/; Стихотворения. 1908–1939. 1945; Пътят на махалото. Антифашистки статии. 1946 /1968/; Лермонтов. Крит.-биогр. очерк /на рус. ез./. 1947; Сребърната сватба на полковник Матов. Повест. 1947 /1963/; Избрани творби. 1948; Американските зверства в Корея. 1951; Вторият световен конгрес на привържениците на мира във Варшава /16–21.IX.1950/. Решения и изводи. 1951; Избрани съчинения. Т. 1–6. 1952–56; Отвъд желязната завеса. Стихотворения. 1953; Стихотворения. Избр. произведения. Т. 1. 1954; Избрани творби. 1958; Народ и писатели. Лит. и обществ. статии. 1961; Детство. Автобиогр. повест. 1962 /1971/; Избрани творби. С предг. от П. Зарев. Т. 1–5. 1964–73; Пистолет и цигулка. Разкази. 1966; Ехо от Аврора. Избр. произведения. 1967; Поетичен животопис. Избр. стихотворения. 1905–1967. 1968; Литературни очерци за български и съветски писатели. 1968; Балади и поеми. 1970; Разкази и повести. 1972; Война. Роман. 1973; Избрани творби. Под ред. на Г. Димов. 1978; Избрани творби. В 2 т. Подб. и ред. Б. Делчев. 1983.

ЛИТ.: Зидаров, К. Людмил Стоянов. Крит.-биогр. очерк. 1948 /1958/; Людмил Стоянов. Юбилеен сб. 1949; Людмил Стоянов. Изследвания и статии за творчеството му. 1961; Захаржевская, В. Людмил Стоянов – от символизма к социалистическому реализму. Киев. 1982.

Х. Дудевски

СТОЯНОВ, Николай Методиев /24.IV.1948, Карлово/. Завършва гимназия в София /1966/ и бълг. филология в Соф. ун-т /1972/. Ред. в Радио София /1973–74/, в Студията за игрални филми „Младост“ /1974–76/, ред. в сп. „Пламък“ – през 1976–86; зам. гл. ред. /1987–89/ на сп. „Пламък“, дир. на ИК „Пламък“ /1991/.

За пръв път печата през 1964 във в. „Средношколско знаме“. Автор на разкази, новели, пътеписи, репортажи, на сценарии за телевизионни филми и др. Притежава остро чувство за съвременност. Гъвкави и устойчиви, героите на прозата му са космополитни в стремежите си към себеутвърждаване, без да преминават с лекота границата между доброто и злото. Драматизмът на характерите е психологически нюансиран /„Хубав ден за всички“, „Нощна връзка“, „Квартални хроники“/. В новелите и пътеписите на С. се откроява и темата за изкуството, извисено над битово-преходните неща, за съдбата на неговите създатели. Долавя се атмосферата на големия град, но и екзотиката на чуждоземното, непознатото. Негови творби са преведени на англ., армен., исп., нем., пол., рус., фр. и др. езици.

СЪЧ.: Хубав ден за всички. Разкази. 1972; Една на един милион. Разкази. 1973; Нощна връзка. Новели. 1979; Квартални хроники. 1981 /1990/; Книга без корици. Новели. 1985; Транзитна виза. 1987; Пантеон под Балкана. 1987; Работилница за убийства. Роман. 1991.

М. Тодорова

СТОЯНОВ, Рачо /Рачо Стоянов Генов – Дуфев/ /7.X.1883, Дряново – 12.I.1951, София/. Учи в Априловската гимназия в Габрово /до 1902/, прекъсва поради липса на средства. Установява се във Варна, където е чиновник, актьор в пътуващ театър. Коректор /1904–10/ във в. „Ден“, библиотекар в Нар. събрание /1910–14/ и в БАН /1914–26/. Като журналист работи в редакциите на вестниците „Мир“, „Македония“ и „Знаме“.

Лит. си дейност започва с интимна и социална лирика, без особена худ. стойност. За пръв път печата през 1904 в сп. „Летописи“ – разказа-легенда „Човекът“, за който А. Страшимиров публикува възторжени отзиви. Сътрудничи на списанията „Демократически преглед“, „Съвременник“, на вестниците „Ден“, „Македония“, „Литературен фронт“ и др. Първият му сб. „Разкази“ е посрещнат ласкаво от лит. критика. През 1927 Нар. театър в София открива сезона си с драмата на С. „Майстори“, превърнала се в събитие за театр. живот на годината, играна с успех и в чужбина. След продължително мълчание през 1936 публикува повестта „Майка Магдалина“, наградена от БАН /1937/. По-голямата част от произведенията на С. остава в ръкопис. Основен проблем в творчеството му е човекът, разглеждан в сложен психол. план. Авторът се интересува не само от характера на личността, но и от пътя, който човекът изминава – от индивидуалист /„Човекът“/ до творец-новатор /„Майстори“/. Този модел на худ. претворяване се обуславя от хуманизма на писателя. Човекът е „видян“ отвътре, уловени са нюансите в душевните му преживявания, специфичните характерологични черти. В повечето от про-

изведенията на С. се чувствува атмосферата на следвоенните години. Писателят се интересува предимно от нравствените и моралните последици от войната, от дълбоките социални промени, деформиращи личността, водещи я до трагичен край. Нов момент в бълг. литература от 20-те г. е темата за изкуството, извисено над фолклорно-битовото /драмата „Майстори“/ и за любовта, превърнала се в съдба за твореца. В годините на изострен полит. живот, на лит. крушения и модни увлечения С. остава верен на крит. изображение с подчертани психол. акценти. Със способността си да наблюдава и по оригинален начин да отразява ставащото около него той се утвърждава като творец със собствен худ. стил, със свое място в лит. живот между двете световни войни. Превежда творби от англ., рус. и фр. ез. – „Севастополски разкази“, „Поликушка“ от Л. Н. Толстой, „Юноша“, „Бели нощи“ от Ф. М. Достоевски, „Леонора“ от А. Бенет, „Мартин Идън“, „Лунната долина“ от Дж. Лондон, „Ранна есен“, „Двадесет и четири часа“ от Л. Бромфийлд, „Островът на съкровищата“ от Р. Л. Стивънсън и др. Псевд.: Рафаил Миленков, Сатин, Satin.

СЪЧ.: Разкази. 1909; Майстори. Драма в 4 д. 1927 /1928, 1956, 1986/; Майка Магдалина. Повест. 1936; Избрани произведения. 1961; Политикани. Комедия в 3 д. 1966; Майка Магдалина. Майстори. 1968; Съчинения. В 2 т. 1976; Майстори. Майка Магдалина. Вълчи дол. 1982.

ЛИТ.: К р ъ н з о в, Г. Рачо Стоянов. Творец и личност. 1978; Рачо Стоянов, Николай Райнов, Стоян Загорчинов, Константин Константинов в спомените на съвременниците си. 1978; Д и м к о в, Н. Рачо Стоянов. Лит.-крит. очерк. 1984.

Н. Димков

СТОЯ̀НОВ, Румен Борисов /29.X.1941, с. Драганово, Великотърн. област/. Следва бълг. и исп. филология в Соф. ун-т. Дипломира се в Хаванския ун-т /1967/ със специалност испано-американска литература. От 1970 е преподавател в Катедрата по иберороманска филология в Соф. ун-т. На дипломатическа работа /култ. аташе/ в Бразилия /1972–75/; преподавател по бълг. ез. в Мексиканския нац. автономен ун-т /1983–88/.

Пише стихове на бълг., исп. и португ. език. Ранните му творби, писани и издадени на португ. ез., носят екзотичния колорит на Южна Америка и опоетизират нейната природа, бит и култура. В „Бавни стихотворения“ и „Прилив“ център на лирическия размисъл е родината, нейната истор. съдба и настояще, приемствеността на „аз-а“ с предците и синовете. Като поет се развива все по-осезателно към преосмисляне на фолклорната и старобълг. словесна традиция. Стихотворенията му са построени върху принципа на силогизма – тезата и антитезата се „умиротворяват“ в поантата, изведена до афоризъм. Асоциативен автор, търсещ общото и единното в парадоксално изключващи се на пръв поглед образи, ситуации, мотиви. Творбите му са най-често спор, диалог с читателя. По ритъм са „бавни“, по звучене – плавни, „обстоятелствени“. Подчертано метафоричен стих на поет с рационална нагласа.

Творби на С. са преведени в Унгария, Португалия, Испания, Мозамбик, Куба, Мексико, Никарагуа, Еквадор, Гватемала, Уругвай, Коста Рика и в др. страни. Превежда поезия и проза от исп. и португ. на бълг. език и обратно. За пръв път печата превод на бълг. ез. през 1963, а на исп. – през 1964. Работи в областта на лит. и култ. връзки на Б-я с Испания, Португалия и Латинска Америка. Разпространява бълг. култура в тези страни чрез свои преводи, статии, интервюта. Като преводач има предпочитание към сгъстени белетр. текстове, проявява словотворчество, търси нови изразни средства в бълг. ез. Превежда книгите: „Сух живот“ от Г. Рамос /1969/; „Сто години самота“ от Г. Маркес /1971, 1978/; „Южна автострада“ от Х. Кортасар /1972/; „Observatorio“ от Л. Левчев /1975/; „Мащехо и майко моя“ /съвм. със Ст. Бакърджиев/ от Блас де Отеро /1977/; „Всички огньове“ от Х. Кортасар /1978/; „Човешка материя“ от В. Алейсандре /1979/; „Бароков концерт“ от А. Карпентиер /в колектив/ /1979/; „Някой, който се шляе“ /и съст./ /1981/ и „Междуетажие“ /и съст./ /1985/ от Х. Кортасар, „24 poetas búlgaros“ /съвм. с Рубен Вела/ /1985/, сб. „Попол Вух“ /1987/.

Съставя книгите: Хулио Кортасар. Всички огньове. 1978; Весенте Алейсандре. Човешка материя. Стихотворения. 1979; Испански морски новели. Антология. 1981; Венецуелски разкази. Сборник. 1983; Роке Далтон. Часът на пепелта. Стихотворения. 1983.

СЪЧ.: Poemas no Brasil. Рио де Жанейро. 1981; Бавни стихотворения. 1983; Прилив. Стихотворения. 1989.

Л. Григорова

СТОЯ̀НОВ, Цветан Савов /28.I.1930, София – 3.VII.1971, София/. Завършва гимназия в София /1947/, право в Соф. ун-т /1952/ и школа по журналистика /1954/. Работи в БТА /1953–55/. Лит. сътрудник във в. „Земеделско знаме“ през 1955–56. Ред. /1961–63/ в отд. „Критика“ на сп. „Септември“, през 1967–69 – във в. „Литературен фронт“. Н.с. /от 1969/ в Ин-та за съвр. социални теории. Защитава канд. дисертация на тема „Идеи и мотиви на отчуждението в западната литература от средата на XVIII в. до средата на XIX в.“ /1970/ в Ин-та за литература при БАН.

Творчеството на С. обхваща произведения от раз-

лични жанрове – есета, литературоведски и социалнопсихол. изследвания, лит. критика, повести, роман, пътеписи, диалози, публицистика, стихове, преводи. Дебютира във в. „Отечествен фронт“ /№ 1014, 1947/ със статията „Вапцаров и неговата вяра“. За интереса му към лириката на Н. Вапцаров през този най-ранен период говори и др. негова статия – „Ботевското у Вапцаров“ /в. „Отечествен фронт“, № 1263, 10 окт. 1948, подп. Цветко Стоянов/, а така също и открити в архива му материали, които свидетелстват, че С. е възнамерявал да пише по-цялостно изследване за поета. Като студент в Юрид. ф-т С. сътрудничи на пер. печат с журналистически материали. До 1956 публикува очерци, пътеписи, есета. От средата на 50-те г., когато настъпва времето на зрялото му творчество, до края на живота си е активен сътрудник на пер. печат, където помества многобройни лит. статии, рецензии, студии, полемични бележки, очерци, както и повестта „Разказ за кадифе“ /сп. „Септември“, 1965, № 3/. Зрелите му публикации са своеобразна симбиоза между белетристика, философия, критика, история и публицистика, като особено трайна линия в творчеството му е диалогът – възкресявайки древния филос. диалог, С. същевременно изгражда нови негови разновидности. В анализите си съчетава умело похватите на литературоведа, социалния психолог, културолога и белетриста. Изявява се и като един от най-изтъкнатите специалисти в Б-я по история на европ. литератури. С опита си за систематично изследване на западноевроп. литератури продължава традициите на Ив. Шишманов, Б. Пенев, Ал. Балабанов и М. Арнаудов, но характерно-специфично за С. е, че ориентира концепцията си около една обединяваща идея – идеята за отчуждението. Като цяло творчеството на С. е конструирано от две глобални /по значимост и обхват/, взаимопроникващи се теми – за отчуждението /като обект на изследване и като феномен за преодоляване в човешките отношения/ и за културата като общение. Двете теми могат да бъдат открити – пряко или косвено – в почти всички негови текстове. „Културата като общение“ е пресечната точка на много публикации на С. в пер. печат, част от които по-късно са обединени в посмъртно излезлите книги „Невидимият салон“, „Броселиандовата гора“ и едноименния Т. 1 от избр. му съчинения. „Отчуждението“ също присъствува в много от приживе публикуваните текстове на С. – като мотив /„Над твоя дом спокойствие“/, като обект на анализ /„Нишките, които се прекъсват“, „Хипиевската субкултура“ и др./. Независимо от това и двете теми звучат с пълна сила в някои от посмъртно излезлите книги на С. и най-вече в „Идеи и мотиви на отчуждението в западната литература“ и „Геният и неговият наставник“. За основа на „Идеи и мотиви...“ служи дисертационният труд на С., но значително обогатен с нови лит. анализи, теоретични постановки, както и с нова текстова част. Ако „Нишките, които се прекъсват“ за пръв път, в популярно-есеистична форма, поставя въпроса за алиенацията от психол., лит.-истор., социологична и филос. гледна точка, „Идеи и мотиви...“ преосмисля познанието за този проблем научноаналитично и филос. мащабно. Дори в своя непълен, незавършен вид /от замисленото 3-т. изд., което трябвало да се разпростре през декаданса, модернизма и крит. реализъм до екзистенциализма, следвоенната философия, социология и литература, излиза само първият, също незавършен том, подготвен за печат от съпругата на С. – А. Войникова/, изследването представя в нова светлина творческо-мисловния континуум на С. – в неговата мащабност, задълбоченост, ерудираност, но и с имплицитното му предизвикателство към проблемността на научното и творческото мислене в Б-я през 60-те г. Другата посмъртно публикувана значима творба на С. – незавършената повест-изследване „Геният и неговият наставник“ – излиза първоначално в сп. „Септември“ /1971, № 11, 12/. Като отделна книга и тя е подготвена за печат от А. Войникова, с приложения и разработки на последната незавършена част. Намерените в архива на С. ранни варианти на нач. на книгата, включването на темата за рус. култура в цялостния замисъл на „Идеи и мотиви“, както и фактът, че С. прекъсва тритомното си изследване върху отчуждението, за да реализира идеите си от „Геният и неговият наставник“, недвусмислено подсказват и значимостта на темата, и близостта ѝ до концептуалното мислене на С. В този смисъл чрез отношенията между Ф. М. Достоевски и К. Победоносцев С. не само проследява творческата история на романа „Братя Карамазови“ и идейните течения в Русия през XIX в., но и създава синтетична филос. проза, която отразява копнежа му по хуманизъм.

С. е един от най-добрите и активни бълг. преводачи от англ. и рус. ез. през 50-те и 60-те г. със собствени възгледи по въпросите на превода и най-вече за т. нар. „филологическа вълна“. Превежда и издава поезията на П. Б. Шели /съвм. с Ил. Люцканов, предг. от С., 1959/, Р. Гамзатов /съвм. с Бл. Димитрова, 1963/, О. Бергхолц /съвм. с Ел. Багряна, П. Стефанов, 1965/, У. Уитман /съвм. с Г. Славов, 1965/, Дж. Байрон /съвм. с Гр. Ленков, Л. Любенов, 1968/, Е. Дикинсън /с предг. от С., 1971/; „Гъливер при великаните“ от Дж. Суифт /1957/, „Студеният дом“ от Ч. Дикенс /съвм. с Ат. Славов, 1959/, „Преданият приятел“ от О. Уайлд /1961/, „Тортила Флет“ /1961/ и „Зимата на наше-

то недоволство“ от Дж. Стайнбек /1963, съвм. с Ал. Стефанов/, „Момчето от Джорджия“ /1961/ от Ъ. Колдуел /съвм. с Ат. Славов/, „Сияйна зора“ /1962/ от Дж. Лондон, „Път към висшето общество“ /1964, съвм. с Ал. Стефанов/ от Дж. Брейн, „Да убиеш присмехулник“ /1965/ от Харпър Ли, „Книга за джунглата“ /1967/ от Р. Киплинг и др.; драмите „Отело“ и „Много шум за нищо“ от У. Шекспир, „Цезар и Клеопатра“ от Б. Шоу. След смъртта на С. в архива му са открити десетки непубликувани преводи на творби от световната класика и от съвр. поети. Голяма част от стихотворните му преводи е представена в том от поредицата „Български преводачи“ /С т о я н о в, Цв. Избрани преводи. 1984/.

Произведения на С. са преведени на англ., бенгали, латишки, нем., рус., сърбохърв., чеш. и др. езици. След преждевременната му и нелепа смърт елитните бълг. лит. издания /„Литературна мисъл“, „Литературен фронт“, „Септември“, „Народна култура“ и др./ публикуват статии, в които се дава заслужено висока оценка на цялостната дейност на С., надхвърляща рамките на родната културна традиция.

СЪЧ.: Ние и Арчи. Екскурзоводска история. 1961; Случаят с професора. Повест. 1966; Над твоя дом спокойствие. Повест. 1967; Нишките, които се прекъсват. Проблемът за алиенацията в литературата и обществената психология на Запад. 1967; Мъдростта на древните митове. Преразкази на митологични мотиви /в съавт. със Здр. Петров/. 1968; Изключителната биография на Буди Будев. Роман. 1969; Броселиандовата гора. Статии по проблемите на съвременната западна литература и социална психология. 1973; Идеи и мотиви на отчуждението в западната литература. Монография. В 3 т. Т. 1. От Робинзон до Манифеста – 1719–1848. 1973; Геният и неговият наставник. Идейните отношения между Достоевски и Победоносцев: една скрита страница от историята на патернализма. 1978; Невидимият салон. 1978; Съчинения. В 2 т. Т. 1. Културата като общение. 1988; Т. 2. Отчуждението. 1988.

Й. Василев, М. Дачев

СТРÀНДЖЕВ, Коста Иванов /12.I.1929, Пловдив – 11.XI.1991, София/. Завършва гимназия в Пловдив /1947/ и икономика във ВИИ в София /1951/. Инструктор в Окол. к-т на ДКМС в Пловдив /1951/, журналист във в. „Отечествен глас“, Пловдив /1952/. През 1953–59 е комсомолски инструктор и редактор на в. „Водносиловец“ на енергийната каскада „Баташки водносилов път“. Кореспондент на в. „Литературен фронт“. Гл. ред. /1959–68/ на в. „Комсомолска искра“, Пловдив, ред. /1965–68/ във в. „Отечествен глас“, Пловдив. Гл. ред. /1968–71/ на лит. алм. „Тракия“.

Лит. си дейност започва през 1953 с очерци и репортажи в пер. печат. Автор е на разкази и новели, в които споделя впечатленията си от строителството на каскадата. На фона на величествения родопски пейзаж пресъздава всекидневието на строежа, често грубо и сурово. Постепенно преодолява журналистическия подход и навлиза в по-сложна нравствена и психол. проблематика, прониква в противоречиви човешки съдби. Запазва интереса си към работническата тема, която е основна и в пиесите, и в докум. му произведения. Пише и за деца и юноши.

СЪЧ.: В Баташките планини. Очерк. 1956 /в съавт. с Хр. Чавдаров/; Ние от водната кула. Разкази. 1962; Третият по пътя. Разкази. 1964; По съобщение на печата. Повест. 1965; Колко струва човекът. Очерци. 1967; Таран. Новели. 1968; Белязани мъже. Разкази. 1971; Боровете не превиват клони. Драма в 4 д. 1971; Черният сватбар. Повест-хроника. 1971 /1986/; Водовъртежи. Докум. повест и очерци. 1972; Малък Сечко. Разкази. 1972; Храбростта да живееш. Докум. повест. 1974; Най-храбрата звезда. Разкази за деца. 1975; Стръмен свят. Очерци. 1975; Внезапна жена. Новели. 1976 /1979/; Мъжка молитва. Разкази. 1976; Дом без биография. Драма. 1977; Искам да ви видя. Три повести. 1978; Извисяване. Докум. повест за П. Ченгелов. 1980; Пътуващи хора. Новели. 1980; Топъл сняг. Разкази и новели. 1980; Жарки българи. Докум. новели. 1981; Чист като гълъб. Разкази. 1983; Човешко пространство. Худ. публицистика. 1983; Нека да те има. Повести и новели. 1987; Обречени на истината. Повести и новели. 1989.

К. Бъклова

пог. IX 2000

СТРАТÌЕВ, Станислав /псевд. на Станко Стратиев Миладинов/ /9.IX.1941, София/. Завършва средно образование в София /1959/ и бълг. филология в Соф. ун-т /1968/. Работи в завод „В. Коларов“ /1962/; ред. /1964–68/ във в. „Народна младеж“, през 1968–76 – във в. „Стършел“. От 1976 е драматург на Държ. сатиричен театър в София.

С. дебютира като белетрист. Първите му творби очертават основните особености на творчеството му: лирико-съзерцателно повествование и фейлетонно-сатир. оценка на социалните и нравственопсихол. дилеми на съвременника. Напрежението между двете предразположения на таланта му определя по-късно творческата оригиналност на С. Хумористичната му публицистика – фейлетони, сатир. очерци, сценки, разкази, доказва сатир. дарование и траен интерес към худ. територии на комичното. С. преминава през различни жанрови експерименти – новелистичния цикъл и повестта, сатир. драма и миниатюрата, разкривайки многостранните си заложби. Социално-психол. и нравствената патология на тоталитарната действителност формира тематичното ядро на творчеството му. Характерен за творческия процес на С. е постоянният интерес към теми и мотиви, взети направо от действителността и разработени с раз-

лични средства на комичното – иронията, сатирата, гротеската, абсурда. В хумористичната проза авторът афористично маркира проблемите, а в сатир. комедия ги подлага на прецизна дисекция, като разработва за пръв път в бълг. драматургия принципите на гротесково-сатир. подход. Комедийният модел на С. предлага взривното, скокообразното развитие на една необичайна ситуация, разработена със средствата на комичния абсурд /откриването на римска баня в съвр. жилище в „Римска баня“, подстригването на сако от велур в „Сако от велур“, отправянето на рейс в неизвестна посока в „Рейс“/. Реалната логика на събитията е подменена със сатирико-гротескна деформация, абсурдът разголва трагико-комичните измерения на житейските и социалните реалности, на личностния статус на съвр. човек. Персонажите въпреки социалната си и психол. характеристика се групират около два основни „архетипа“ – на Чиновника и на Максималиста. Събитийната верига е разкъсана, изпълнена с неочаквани обрати, решени в сюрреалистичен план. Преплитането на разнородни стилистични пластове създава комично напрежение. В последните си творби авторът отново се връща към прозата, разработвайки жанра на сатир. миниатюра. Построена върху пародийния принцип, тя травестира актуални полит. и социокултурни събития от съвр. живот. С цялото си творчество сатирикът С. изобличава същността на бюрокрацията с нейните институции, психика и морал, които обезличават и унищожават идейните и нравствените устои на личността. Автор е на филмови сценарии, публикувани в сп. „Киноизкуство“: „Гардероб“ /1972/, „Пазачът на крепостта“ /1972/, „Слънце на детството“ /1976/, „Кратко слънце“ /1978/, „Оркестър без име“ /1979/, „Равновесие“ /1981/. Пиеси на С. са превеждани и поставяни в САЩ, Франция, Швеция, Индия, Куба, СССР и др. страни. Носител е на престижни нац. и междунар. награди.

СЪЧ.: Самотните вятърни мелници. Разкази за юноши. 1969 /1980/; Троянският кон. Хумористични разкази и миниатюри. 1971; Дива патица между дърветата. Повест. 1972; Пътешествие без куфар. Повест. 1972; Пеещият кораб. Хумористични разкази. 1973; Пейзаж с куче. Хумористични разкази. 1977 /1986/; Римска баня. Комедия в 2 д. 1977; Подробности от пейзажа. Повести. 1978 /1981, 1986, 1990/; Сако от велур. Комедия в 2 д. 1979; Рейс. Комедия в 2 д. 1982; Капитаните от Бискайския залив. Разкази и повести. 1982; Живот в небето. Повест за деца. 1983 /1988/; Пиеси. 1984; Подробности от пейзажа. Балкански синдром. Пиеси. 1990; Последно кино. Новели и разкази. 1991; Българският модел. Хумористични миниатюри. 1991; Упражнения по другост. Разкази. 1992.

М. Иванова

СТРАШИМИ́РОВ, Антон Тодоров /15.VI.1872, Варна – 7.XII.1937, Виена/. Роден в семейството на зидар, преселник от Разложко. 13-год. напуска родния си град, скита из Добруджа, слугува в кръчми и кафенета, работи по тютюневи ниви и като словослагател, книговезец, бояджия. Учи V /дн. IX/ кл. в Разград, след това в Земед. у-ще в Садово, което напуска. През 1890–94 е начален учител из различни села във Варненско и Бургаско. Развива активна просветна дейност. Редактира в. „Глас от Изток“ /Бургас/. Увлича се от народническия социализъм. През 1895 заминава за Берн, Швейцария, слуша лекции по литература и география, запознава се с творчеството на Х. Ибсен, А. Стриндберг, М. Метерлинк. Гимназ. учител във Видин /1898–99/. Заедно с д-р З. Димитров, д-р Н. Петков и В. П. Гочев редактира лит. научнопопулярно сп. „Праг“ /Видин/. Учител в Педагог. у-ще в Казанлък /1899–1900/; уволнен от педагог. у-ще /заради спречкване с кмета/ със забрана да учителствува. Участвува в македонското освободително движение като четник на Яне Сандански. Редактира в. „Реформи“, орган на Върховния македон.-одрински к-т, и сп. „Звезда“ /Търново/ – от кн. 5, издава сп. „Културно единство“ /Солун/. През 1902 заедно с Т. Г. Влайков и Ил. Георгиев е един от основателите и редактор /през първите 2 г./ на сп. „Демократически преглед“. Споделя възгледите на оглавяваната от Н. Цанов Демократическа партия. През 1902 е нар. представител на младодемократическото крило в Демократическата партия в XII НС; нар. представител и през 1911 /XV НС/, 1929 /XXII НС/. От 1901 издава сп. „Наш живот“. Участвува в Балканската война като редник. През Междусъюзническата и I световна война е военен кореспондент; сътрудничи на в. „Военни известия“ и сп. „Отечество“. Редактира /1921/ сп. „Наши дни“, което отразява култ. живот в Б-я след войните. Създава и редактира /1922–23/ „Българска общодостъпна библиотека“. След Септ. въстание /1923/ пише знаменития позив „Клаха народа, както и турчин не го е клал“ – акт на гражд. смелост и достойнство. Защитава жертвите на Цанковия терор, основава помощен к-т за подпомагане на сираците. Неподкупната му авторска и гражд. съвест го издига на върха на обществ. събития. Дейно сътрудничи на сп. „Пламък“ на Гео Милев; печата във в. „Звезда“ и в. „Новини“. През 1926 под ред. на С. излиза в. „Ведрина“.

С. печата за пръв път през 1889 в сп. „Искра“ /Шумен/ – стихотворението „Мъчно, тясно ми е – простор ми дайте“ /№ 3, с псевд. Мирьо/. Първия си разказ „Дулчев“ /с псевд. Т-о/ публикува през 1892 в № 21 на сп. „Лъча“ /Пазарджик/. Сътрудничи на списанията „Ден“, „Мисъл“, „Българска

сбирка“, „Ново време“, „Социалист“, „Летописи“, „Просвета“, „Демократически преглед“, на вестниците „Развигор“, „Литературен глас“ и др. В ранните разкази на С. – „Анатема“, „На нивата“, „На широк път“, „Данаил“, „Косю“, се долавят влияния на народничеството. Подхващайки познатите теми за радостите и скърбите на селския живот, за недоволството на селяка от кметове, чорбаджии и бирници, С. не превръща битовото изображение в битописателство. Герои на разказите му са бунтари, непокорници, които не се помиряват с неправдите. В първата си повест „Щастието на един век“ /по-късно със загл. „Габровка“, „Еснафка“, отпечатана в сп. „Български преглед“, 1900/ авторът възхвалява добродетелите на българката – пазителка на родовите традиции от предосвобожденската епоха. В основата на повестта „Змей“ са жестокото суеверие и предразсъдъците в традиционното бълг. село. В изображението на семейнобитовите отношения се вграждат елементи на фантастично-митологичното мислене. Повестта „Кръстопът“ е картина на селските бунтове срещу десятъка по времето на радославистките режим /1899–1901/. Към селската белетристика на С. принадлежи и романът „Есенни дни“, в който мотивът за любовта на двама млади е наситен с остродрам. конфликти. Опитвайки се да разруши „старата битова кора“, С. създава поредица романи, в които се стреми да обхване живота на големия град, да разгадае духовната криза на интелигенцията. Романът „Смутно време“ е опит за пресъздаване на обществ. живот в Б-я след 1886. В следващите си творби с градска тематика – „Среща“, „Висящ мост“ /2 изд. със загл. „Без път“/, „Бена“, „Пропаст“, С. продължава да търси новите социални, икон. и психол. промени в град. начин на живот, опитва се да обясни драмата на героя интелигент, навлизайки в сферата на подсъзнателното, ирационалното, субективистичното. Романът-хроника „Вихър. С шопите към Цариград“, създаден през Балк. война, обединява различни жанрове. Отличава се с подчертана автобиографичност, с оригинални народоведски наблюдения. Връх в творчеството на С. е романът „Хоро“. Същинската тема на романа е не толкова погромът след потушаването на Септемврийското въстание 1923, колкото разпадането на общността, трагическото преобръщане на традиционната фолклорна обредност. Повествованието започва със сватба, но всъщност разказва за смърт. Хорото около труповете на убитите е символ на кървавия ужас и насилието, но в свързването на сватбата със смъртта прозират елементи от древния народен мироглед. Засегнати са формирани с векове стереотипи в душевността на българина и ценностни критерии, свързани с взаимоотношенията между личност и колектив, традиция и съвременност. Словото в „Хоро“ е клетвено, предизвикателно; загробващо, но и възраждащо, то брани погазената чест на българина.

Бунтарството на С. е изразено и в недовършения роман „Роби“, където действителни лица и епизоди от макед. движение се въвличат в ефектно сензационно-приключенско развитие на действието. Творческият интерес на С. към трагичните сблъсъци и противоречия в човешкия живот, вътрешната напрегнатост и драматизъм на диалога в прозата му обуславят и интереса към драмата. Първата му пиеса „Сватба в Болярово“ /играна през 1900 от драм. трупа „Сълза и смях“/ е сценична разработка на „Есенни дни“. Двигател на драм. действие във „Вампир“ са първичните тъмни страсти, които изправят майка срещу дъщеря и тласкат героите към гибел. Опитът на С. да създаде комедията „Мрак“ е неуспешен. Писателят усеща по-вярно трагичното, отколкото комичното в живота. В комедията „Свекърва“, писана за откриването на Нар. театър в София, той владее законите на смешното. Битовата тема за отношенията между снаха и свекърва прераства в конфликт между поколенията, между консерватизма на патриархалния морал и новия „градски“ начин на живот. Комедията „Къща“ осмива байганьовските апетити на банков чиновник. Във фарса „Пред Влахернските врата“ /1908/ С. се връща към преексплоатираната тема за бракасметка и властта на парите. Със сюжети от борбата за освобождение на Македония са пиесите „Прилепски светци“ и „Отвъд“. В стремежа си да създаде модерна драма – „Ревека“, „Към слънцето“ /„Отрешени“/, „Свети Иван Рилски“, „Над безкръстни гробове“, С. повтаря теми, идеи, мотиви, заети от М. Метерлинк, Фр. Ницше и Ст. Пшибишевски. Автор е на народоведски проучвания, събрани в кн. „Нашият народ“, където подробно разглежда бълг. етнически групи; на много пътеписи, селищни проучвания, очерци, брошури по макед. въпрос, лит. студии и статии. Произведения на С. са преведени на пол., рус., срб., унг., чеш. и др. езици. Псевд.: Н. Бистренов, Босилко, А. Бъднев, Данила, В. Данилов, Дойрян, Г. Живков, Земен, Истров, Кинема, К. Кънчев, Мирьо, Наблюдател, Постов и др.

СЪЧ.:Да се учим! Разправя... 1895; Смях и сълзи. Разкази. 1897; Поп Кръстьо пред народен съд. 1898; Смутно време. Роман в 3 ч. Из живота ни след превратa в 1886. 1889; Българската интелигенция и Македоно-одринското освободително дело. 1900; Македонски войводи. Етюди из бълг. геройства в Македония. По разкази на живи свидетели. 1900; Прилепски светци. Трагическа игра в 3 д. с епилог. Из македонския живот. 1900; Мрак. Комедия в 3 д. и 1 сцена. Из селския ни живот. 1901;

Ашик. Багдадски певец. Легенда. 1902; Вампир. Драма в 5 д. Из живота на старопланинските колибари. 1902; Есенни дни. 1902 /1922/; Черню. Социален етюд. 1902; Кръстопът. Повест и други разкази. 1904; Среща. Роман. 1904; Кръстю Асенов. Роман-биография. 1906; Отвъд. Драма в 4 д. и 1 епилог. 1906; Свекърва. Комедия в 5 д. 1906 /1932, 1956/; Истината по положението в Македония. 1908; Ревека. Драма в 3 д. 1908; Апостолът на свободата /Гоце Делчев/. 1909; Песен на песните. 1910; Пиеси. Т. 1–2. 1910–12; Свети Иван Рилски. Истор. трагедия в 5 д. 1911; Войни и освобождение. 1916; В Германия. 1917; Към слънцето. Драма в 3 д. с пролог. 1917; На село и на война. Избр. страници. 1917; Червени страници. 1917; Българи, гърци и сърби. Народоведска студия. 1918; В южните земи. 1918; Габровка. Повест. 1918; Книга за българите. 1918; Без път. Роман. 1919; Змей. Крайдунавска повест. 1919; Из Родопите. Пътешествия и легенди. 1919; Родопска легенда. 1919; Съчинения. Т. 1. 1919; Бена. Роман. 1921 /1927/; Публични беседи. 1921; Антология. 1922; Български театър. Драми. 1922; Вихър. С шопите към Цариград. Ч. 1–2. 1922; Грях. Три повести. 1922; Комедии. 1922; Народ и поет. 1922; Нашият народ. 1923; Палач и злодей. 1924; Преход. Блуждаещи огньове. Привет, будни! Прелом. Изповед. Срам. 1926; Хоро. Роман. 1926 /1956, 1961; 16 изд. Библ. за ученика/; Драми. Вампир. Отрешени. Лобна скала. 1929; Новели. 1929; Избрани съчинения. Т. 1–3. 1929; Жени и мъже в живота и литературата. 1930; Народни утра и вечеринки. 1930; Роби. Роман. Ч. 1–2. 1930; Творчество и живот. Автобиогр. страници. 1931; Село Върбовчец. 1932; Съчинения. Т. 1–3. 1932; Реформатор. Петко Каравелов – психологически очерк. 1934; Диктаторът. Нови проучвания върху живота и личността на Стефан Стамболов. Кн. 1–3. 1935; Пропаст. Из записките на един лекар. 1936; Цанко Дюстабанов. 1936; Стефан Стамболов. 1938; Съчинения. Пълно крит. изд. под ред. на Д. Б. Митов. Т. 1–5. 1947–48; Упоритото шопче. Разкази. 1959; Съчинения. В 7 т. 1962–63; Повести и разкази. 1968; Романи. 1970; Избрани творби. 1979; Вихър. Роман. 1982; Хоро. Роман. Разкази. Статии. Предг., ред., прил. Ст. Елевтеров. 1985; Късове. Пътеписи. 1989.

ЛИТ.: Антон Страшимиров. Личност и дело. 1872–1931. Юбил. сб. 1931; Митов, Д. Б. Антон Страшимиров. Лит.-крит. очерк. 1959; А. Страшимиров, Ел. Пелин, Й. Йовков в спомените на съвременниците си. 1962; Николов, М. Антон Страшимиров. Моногр. очерк. 1965; Владков, Л. Антон Страшимиров. Библиогр. 1972; Каранфилов, Е. Антон Страшимиров и душевността на българина. 1979 /1987/; Стефанов, Ст. С шопите сред вихъра. Антон Страшимиров и Балканската война. 1985; Правчанов, С. Неуморимият обвинител. 1986; Коларов, Р. В художествения свят на романа „Хоро“. 1988.

В. Чернокожев

СТРЪМСКИ, Георги /псевд. на Георги Асенов Йорданов/ /25.XI.1932, с. Слокощица, Соф. област/. Завършва гимназия в Кюстендил /1950/ иълг. филология в Соф. ун-т /1955/. През 1955–60 е гимназиален учител в Пирдоп, Кюстендил и София. Ред. в Радио София /1960–64/, гл. ред. /1965–66/ на в. „Пулс“; зав. отд. „Детско-юношеска литература“ в изд. „Ълг. писател“ /1966–70/, зам. гл. ред. /1971–73/ на сп. „Обзор“, гл. секр. на СБП /1973–76/ и гл. ред. /1976–91/ на сп. „Септемврийче“.

За пръв път печата стихове през 1949 във в. „Народна младеж“. Творчеството на С. е свързано с поколението, което навлиза вълг. литература в края на 50-те и през 60-те г., наречено „априлско“. То има определени заслуги в развитието на поезията и обновлението ѝ: възстановяване на творческата индивидуалност, откровен диалог с читателите, тематично и жанрово обогатяване, бунт срещу сивотата и еднообразието в живота, наивна вяра в по-добро бъдеще. С. е автор на книги със стихове за възрастни, които също са белязани от подема в поезията през 60-те и 70-те г. /„Огънят, на който съм се грял“, „Докато живея, докато обичам“, „Под листопад и цветопад“/. Те разкриват облика на поет, влюбен в красотата на родния край, чувствителен към вълненията на съвременниците, но до известна степен безкритичен към острите проблеми на обществото. Интерес представляват циклите му от стихове, създадени по картини на Вл. Димитров–Майстора – главно като опит да се предаде чрез поетическото слово изобразителната стихия на големияълг. художник. С. е сред най-активните автори за деца в Б-я през последните десетилетия. Издава многобройни сборници със стихотворения, посветени на децата и юношите, възпитавани в миналото като жители на Държавата „Пионерия“. Независимо от робуването на идеологически клишета поетът е честен пред малките си читатели и им внушава трайни нравствени добродетели, любов към родния край и красотите наълг. природа /„Големият и малкият“, „Детелина“ и др./. На подрастващите са посветени и белетристичните му книги „Наско Защото“, „Техни величества децата“, „Голямото пътешествие“ и др., наситени с приключения, ведър хумор и вяра в доброто. С. проявява влечение към худ.-докум. проза. Многократно се връща към един от големите майстори на творчеството за деца – А. Каралийчев, пише книга за него /„Имаше един вълшебник“/. В нея, освен оценките и размислите за отделни творби на писателя, особено ценни са включените разговори с А. Каралийчев по различни поводи, моменти от биографията му и др. Успешна е и книгата му „Владимир Димитров–Майстора. Творчески и жизнен път“, вкл. и вариантът ѝ за деца – „Художникът и слънцето“. В нея са пресъздадени моменти от творческото всекидневие на художника в Кюстендилския край, поместени са спомени за Майстора от моделите на някои от забележителните му плат-

на. С. проявява траен интерес към проблемите на детската литература в Б-я; в статии, очерци, есета споделя личния си опит, тревогите и търсенията на други бълг. автори за деца /„Съвременници на бъдещето“, „Големият малък човек“/. По текстове на С. са създадени музикални творби – песни за деца, маршове, оратории. Повестта „Наско Защото“ е преведена на рус. ез.; издадена в Русия и Молдова; пътеписната кн. „Земята на огъня“ – в Германия и Азърбайджан. Стихотворения на С. са преведени на англ., белорус., грц., нем., рус., укр., фр. и др. езици. Съвм. с Л. Исаева С. превежда „Стихотворения и поеми“ от В. Фьодоров.

СЪЧ.: Две поеми. 1958; Три писма. Поема. 1962; Моите пролети и зими. Стихотворения и поеми. 1963; Напред, другари млади. Повест. 1963; Пионерската държава. Стихотворения и поеми. 1964; Барабанчик. Стихове за деца. 1965; Слънце, дай ръка! Стихотворения. 1966; Слово за комуната. Поема. 1967; Огънят, на който съм се грял. Стихотворения. 1968; Писма от моето детство. Стихотворения за деца. 1969; Голямото пътешествие. Повест за юноши. 1969 /1979/; Горната земя. Стихотворения за деца. 1969; Владения. Стихотворения. 1970; Космонавт Хиляда и едно. 1970; Наско Защото. Две повести. 1970 /1973, 1986/; Бяло, зелено, червено. Избр. стихове за деца. 1972; Големият и Малкият. Стихотворения за деца. 1972; Новите приключения на Наско Защото. 1972; Прегръдката на Димитров. Поема за деца. 1972 /1974/; Книга за Майстора. 1972; Безсмъртното звено. Разказ в картинки. 1973; Добър ден, Альоша. Стихотворения за деца. 1973; Художникът и слънцето. Повест за деца. 1973 /1981, 1987 под загл. „Книга за Майстора“/; Майсторът. Разказ за деца. 1974; Пътници с червени връзки. Стихотворения за деца. 1974; Техни величества децата. Очерци и есета. 1974; Хиляда и един Ивановци. Повест. 1974; Докато живея, докато обичам. Стихотворения. 1975 /1979/; Пролетна вертележка. Стихотворения за деца. 1975; Едно море край нас синее. Разказ за деца /в съавт. с Д. Попова/. 1976; Имаше един вълшебник. Худ.-докум. повест. 1976; На мач. Поема за деца. 1976; Детелина. 1977 /1981/; Застават синовете до бащите. Есета. 1977; Земята на огъня. Пътепис. 1978; Рисувам своята родина. Поема. 1978; Сърце като слънце. Стихотворения за деца. 1978; Приказка хилядолетна. Стихотворения и есета за деца. 1979; Владимир Димитров–Майстора. Творчески и жизнен път. 1980; Син на Костадина. Стихотворения. 1980; Избрани стихотворения. 1980; Великото преселение на децата. Стихотворения и есета. 1980; Владимир Димитров–Майстора преди да е станал майстор. Повест за деца. 1981; Съвременници на бъдещето. Деца, книги, писатели. Статии, есета, портрети. 1981; Под листопад и цветопад. Избр. стихове. 1982; Песен за чудесната страна. Стихотворения. 1981; Димитров, Пионерия, Родина. Стихотворения за деца. 1982; Училищен номер 1. Читанка за пионери. Разкази и стихотворения. 1983; Под знамето на мира. Разказ за деца. 1983; Портрети на момичета и момчета. Стихотворения за деца. 1983; Рилска тетрадка. Лирика. 1984; Моя Пионерия. Стихотворения за деца. 1984; Татко, мама и ние. Стихотворения за най-малките. 1985; Големият малък човек. Статии, есета, портрети. 1986; Песен, приказка, палитра. Стихотворения и разкази за деца. 1987; Вълшебници на моето детство. 1987; Питка от Стражица. Поема за деца. 1990; Безсмъртният отряд. Книга за деца-герои и за нас. 1990.

Л. Стаматов

СТУ̀БЕЛ, Йордан /псевд. на Йордан Иванов Бакалов/ /19.II.1897, София – 30.XII.1952, София/. Завършва гимназия в столицата, следва право в Соф. ун-т /1920–21/. Командирован е от М-вото на нар. просвещение в Париж /1925–26/. Ред. на лит. седмичник в. „Съвременник“ /съвм. с Г. Константинов и Н. Фурнаджиев, 1930/. Гл. уредник на Лит.-худ. отдел на Радио София /1935–43/, дир. на Бълг. радио /1943–44/. За „профашистки изказвания“ е арестуван /1945/ и задържан 6 месеца в Соф. централен затвор: осъден условно на 1 г. затвор от Нар. съд. По това време С. заболява тежко.

За пръв път печата през 1914 в сп. „Смях“. Сътрудничи на списанията „Листопад“, „Везни“, „Сила“, „Театър и изкуство“, „Общ подем“, „Маскарад“, „Септември“, на вестниците „Българан“, „Барабан“, „Слово“, „Вестник на жената“, „Зора“, „Български воин“, „Вардар“, „Пиринский глас“, „Литературен глас“, „Литературни новини“ и на почти всички детски пер. лит. издания. Особена роля за творческата му еволюция изиграва сътрудничеството му в сп. „Златорог“ и дългогод. му приятелство с неговия гл. ред. Вл. Василев. Повлиян първоначално от поетиката на символизма /негови стихотворения са включени в антол. „Млада България“, под ред. на Ив. Радославов, 1922/, С. постепенно постига „свой, по-прост и сърдечен стих“ /Г. Константинов/, наситен с народопесенни интонации и приобщен към вечните евангелски теми. Християнско смирение, но и дълбоко съчувствие към съдбата на бедните и несретни люде – това е най-характерната особеност на неговите сдържано скръбни „сиротински песни“. Творчеството му за деца завладява с бликащата като „стубел“ виталност, с майсторските ритми, с изобразителната неизчерпаемост на точно намерената „багра“ за всеки празничен или делничен миг в живота. То е сред най-талантливото, създадено в бълг. литература за деца и юноши, сред христоматийните ѝ образци. С. е съставител на сборниците: „Одрин“ /съвм. с К. Гълъбов/. 1923; „Небесни камбани“. 1937; „Народни религиозни песни“. 1938; „Долетели два гълъба“. 1946; „Рано преди слънце. Трудови нар. песни“. 1952; на сборниците с творби за деца: „Златни дни“. 1933; „Сговорна дружина планина минава“ /съвм. със Св. Минков/. 1934; Др. псевд.: Глория Гречиана, Дако, Надя Павлова, Синигер, Юрий Б. и др.

БАН
Институт за литература
БИБЛИОТЕКА

СЪЧ.: Съдба. Стихове. 1925 /1990, библ. „Златорог“, № 3, фототипно/; Веселите роднини. Поеми. 1926 /1929/; Дим се дига. Нар. песен. 1931; Небивало. Стихове за деца. 1931 /1935/; Скитница-игла. Поема за деца. 1931; Господин Свинчок. Сатир. поема. 1932 /1954/; Гост от Бомбай. Небивала история. 1933; Златната катеричка. Игра в 5 карт. 1933; Пролетно хоро. Стихове за деца. 1933; Сиротински песни. Стихове. 1934; Лакомият Живко. Весели поеми за деца. 1935; Ламя троеглава. Приказка. 1935 /1954/; Щурче свири. 1936; Бабина градинка. Стихове за деца. 1937; Лудориите на Писана. Весели поеми за деца. 1937; Басни по Лафонтена /в съавт. със Сл. Красински/. 1938; Мома хубавица. 1938; Сурва, сурва година. Стихотворения за деца. 1938; Бяла Коледа. Стихотворения за деца. 1939; Богородична люлка. Стихове. 1940; Наказаните вълци. Поема. 1940; Весели дни. Нар. приказки. 1941; Горска христоматия. 1941; Златното яйце. 1942 /1946/; Игличина полянка. Стихотворения за деца. 1943; Чуден свят. Преразказани приказки. 1945; Ало! Ало! Тук джуджето д-р Тик. 1946; Мише царство. 1946; Палавите джуджета. 1946; Снежинка. 1946; Фрида и Киоли. 1946; Звездица-вечерница. Разкази. 1947; Празнично звънче. 1947; Пътека до небето. Стихове за юноши. 1947; Разкази. 1947; Дядо Сладкодумко. Приказки. 1953; Родна книга. Стихове за деца. 1953; Зелен венец. Избр. стихотворения за деца. 1956; Цъфти, роден край. Избр. стихотворения за деца. 1961; Щъркова люлчица. Избр. стихотворения за деца. 1966; Листило клонче. Избр. стихотворения за деца. 1975 /1987/.

ЛИТ.: Ц а н е в, Г. Литература за деца. – В: Проблеми на днешната българска лителатура. 1939.

К. Кузмова-Зографова

СУГÀРЕВ, Едвин Стефанов /27.XII.1953, София/. Завършва гимназия в София и българ. филология в Соф. ун-т /1978/. Библиотекар на МА /1978–79/, асистент по българ. ез. в ИЧС /1980–81/. От 1981 е аспирант, от 1984 – филол.-проучв., от 1985 – н.с. в Ин-та за литература при БАН, където защитава канд. дисертация на тема „Българската литература преди Първата световна война и немският експресионизъм /мирогледни и стилистични паралели/“ /1985/. Преподавател по нова българ. литература в Соф. ун-т /1987/. Води спецкурс за българ. експресионизъм в Пловд. ун-т /1988/. Ред. /от 1989/ на алм. „Мост“ /Самиздат/; от 1990 е член на ред. колегия на сп. „Литературна мисъл“, на Изд. синдикат и на Изд. съвет на в. „Демокрация“. Гл. ред. и чл. на ред. колегия на изд. „Мисъл“ /от 1990/ и гл. ред. /от 1991/ на в. „Литературен вестник“. Участвува във II конгрес по българистика /София, 1986/, в научни конференции в Прага и Варшава /1990/, в Салона на книгата /Париж, 1990/. Нар. представител в VII ВНС и XXXVI НС.

С. изследва естетическите концепции и програми на худ. кръгове и течения след I световна война, следвоенния модернизъм и експресионистичните тенденции в българ. литература, творчеството на Н. Райнов, Ч. Мутафов, Ламар. Специално внимание отделя на поетиката на експресионизма и естетическата биография на Гео Милев. Изследва спецификата на поетичния език, неговите граници и възможности. Като поет дебютира през 1980 в сп. „Септември“. Публикува стихове и в списанията „Пламък“, „Дружба“; в алманасите „Море“, „Янтра“, „Простори“; във вестниците „Пулс“, „Век 21“ и др. Поезията му представлява интелектуален протест на освободеното, търсещо съзнание срещу нарушената хармония в човешкото битие и сковаващите рамки на явления от съвр. социална действителност. Многопластовата образност в стиховете му, съчетали сетивно възприятие с филос. вглъбеност, провокира читателя с начина на поставяне на редица екзистенциални проблеми. С. е съставител и редактор, автор на встъпителни студии към произведения на Н. Райнов /Р а й н о в, Н. Съчинения. В 5 тома. Т. 1, 1989/ и Ламар /Л а м а р. Железни икони. Избр. произведения. 1989/.

СЪЧ.: Българският експресионизъм. 1988; Лоши сънища. 1988; Водни кръгове. 1989 /1991/; Вълча памет. 1989; Обратното дърво. 1989; Калейдоскоп. 1990.

М. Дачев

СУГÀРЕВ, Рашко Михайлов /1.IV.1941, Пловдив/. Завършва гимназия в родния си град /1959/ и медицина във ВМИ в Пловдив /1967/. Завежда Окр. психиатричен кабинет в Смолян /1968–72/, ред. /1973–75/ в сп. „Тракия“. Работи в Д-вото на писателите в Русе /1976–77/, ред. в изд. „Народна младеж“ /1978–80/ и във Военното изд. /1980–92/. За пръв път печата през 1962 във в. „Комсомолска искра“. Основна тема в творчеството му е светогледно-психическата разколебаност на човешкия индивид, когато истор. обстоятелства го застават да се адаптира към промените в социалнобитовите условия /„Дунавски новели“/, да заеме категорична нравствена позиция /„Балада за князе“, „Преображения господни“/, да определи отношението си към предшествуващите поколения /„Отказ от наследство“/. Ситуацията на разколебаност е разкрита през субективната гледна точка на персонажите, в резултат на което границата между обкръжаващата ги действителност и отраженията ѝ в плана на паметта и въображението се заличава. Така се оформя усложнена, болезненоекспресивна картина на живота, в който човекът полага мъчителни усилия „да докара света на фокус“, но и сам да застане „на фокус“ сред него, т. е. да действува исторически и нравствено отговорно. В редица случаи неспособността да поемеш отговорност издава нравствена недостатъчност. Оттук и неоднозначната, иронично-дистанцирана оценка на разколебания човек, изразена

със средствата на езиковата пародия или чрез гротесково деформиране на образи и ситуации. Произведения на С. са преведени на нем., рус. и чеш. език.

СЪЧ.: Ние, праведните. 1971; Старшината и слънцето. Разкази. 1973 /1983/; Дунавско хоро. Повест. 1976; Синева и сняг. 1978; Балада за князе. Разкази и повести. 1982; Отказ от наследство. Роман. 1984; Преображения господни. Роман. Кн. 1. 1988; Светлината на онези дни. Новели. 1988.

С. Беляева

СУЛТÀНОВ, Симеон Стефанов /1.VI.1927, Сливен – 29.I.1989, София/. Израства в семейството на учители по бълг. ез. и литература, издатели на детското сп. „Изгрев“ /30-те г., Сливен/. Завършва гимназия в родния си град /1946/, записва право /1948/, следва философия /1949–50/ в Соф. ун-т; напуска поради заболяване от туберкулоза. Завежда „Худ. самодейност“ в щаба на младежката строителна бригада „Г. Димитров“, уредник на сп. „Бригадирска естрада“ /1947/. Ред. /1948–49/ в сп. „Младеж“, в култ. отд. на в. „Народна младеж“ /през 1950/. Ред. /1952–56/ в изд. „Народна младеж“. Ред. /1956–65/, зав. ред. „Критика“ /1965–68/, гл. ред. /1968/ и директор /1968–89/ на изд. „Бълг. писател“.

През ученическите си години С. публикува кратки разкази в детския пер. печат. Като лит. критик дебютира с рецензия във в. „Заря“ /1944/; 50-те г. отпечатва крит. текстове в сп. „Младеж“ и в. „Народна младеж“, по-късно сътрудничи на централния лит. пер. печат. Отличителността и мястото на С. в съвр. култ. живот се определят от дългогодишната му издателска дейност, от ролята му за развитието и утвърждаването на „Бълг. писател“ като престижно издателство през 50–80-те г. Издателската работа слага отпечатък върху творчеството му на лит. историк, есеист, критик и интерпретатор на бълг. худ. процес. С. пише само за автори с безспорно присъствие в нац. култура, самобитни и оригинални таланти, чието дело принадлежи днес към лит. класика – Й. Йовков, Св. Минков, А. Каралийчев, Г. Райчев, Г. Стаматов, Ил. Волен. В тази трайна изследователска ориентация към ярки творчески личности се създава селективна естетическа култура, антиконформистко мислене и поведение, респект към лит. наследство. Монографичните му книги и лит. портрети се предхождат или съпътствуват от издателски прояви: съставителство, редакция, авторство на предговори и коментар към съчиненията на посочените писатели. Тази избирателно-оценъчна дейност С. извършва със задълбочено проучване на авторски архиви, ръкописи, варианти, дневници, бележници, кореспонденции, за да стигне до свои наблюдения и текстологични изводи. Но за него издаването на избрани или събрани съчинения означава преди всичко десетилетно приобщаване към света на разнолики художнически индивидуалности, с които постига житейска, човешка и професионална близост. Така издателско-интерпретативната литературоведска дейност се изживява като общение-диалог между две творчески фигури /автор и интерпретатор/, сближени в атмосфера на доверителна изповедност и интелектуално-нравствено съпричастие. Диалогът се осъществява „насаме“ с обекта на проучване – съмишленик и съучастник в изследователския процес – в буквалния /при Минков, Каралийчев, Волен/ и в преносния смисъл на думата /при Йовков и Стаматов/. В тази диалогична обвързаност, допълнена с лични анкети, срещи по творчески и житейски поводи, пътувания, обща издателска работа, предизвикани изповеди, самопризнания и свидетелства на близки, С. постига свой „ключ“ за проникване в „творческата лаборатория“ на писателя, свое умение да се докосне с деликатност до чувствителни струни в човешкото самосъзнание /Каралийчев, Йовков/. Изследователската му оптика се определя от интереса към индивидуалната отличителност и оригиналност на художника, към неповторимото в духовния му свят и дарование, дало живот и плодове в света на словото. Така психобиогр. подход /от лит.-крит. очерк за Каралийчев през „литературните етюди“ за Йовков до многопроблемното монографично проучване „Съдбата на един приказник“/ прехожда в цялостна изследователско-интерпретативна концепция, обуславяща композицията, личностните акценти в характеристиките и обобщенията, емоционалната багра на крит. изказ. Изследователят проявява отзивчивост и усет за тълкуване на автори със съвършено различна творческа природа и типология на худ. рефлективност, светоглед и изобразително-изразни предпочитания: съзерцание на статичното и повтарящото се, култ към нравствената и физическата красота /Йовков/, гротесково-сатирична деформация – изобличение на съвр. действителност /Минков/, романтично опоетизиране на миналото, природата и детския свят /Каралийчев/, „жесток реализъм“, проникващ в социалното и нравственото падение /Стаматов/. Съсредоточавайки вниманието си върху авторската личност и съдба, върху психологията на творческия труд и биографията на книгите, С. съумява да ги постави в контекста на различни лит. и обществ. десетилетия, на развойните традиции на разнообразни жанрови форми, за да открои характерността и новаторството на писателя, да пречисти образа му от наслоенията на нормативната догматична критика. При цялата пъстрота на ме-

тодологическите подстъпи, извеждаща до психобиогр. концепиране на крит. изложение, изследователят прониква в спецификата на конкретния худ. текст, в неговата логика и образна система, за да внуши дълголетието на клас. произведения с непреходна естетическа стойност /„Старопланински легенди“, „Вечери в Антимовския хан“/. Личната ангажираност с проблематиката, дългогодишният пиетет към определени творчески светове, общуването с които се превръща в част от собствената интелектуална биография, определят и стилистиката на С.: в повечето случаи той създава субективизирана критическа проза, наситена с импресионистично-есеистични фрагменти, белетристична разказност и споменно-изповедни нюанси. Проявява пристрастие към лаконичната, пречистена фраза, понякога метафорично обагрена, извеждаща до сентенции. С. е съставител и редактор на съчинения на Й. Йовков /1956, 1961, 1963, 1970, 1976, 1978, 1980, 1982, 1986, 1989/; Св. Минков /1967, 1976/; А. Каралийчев /1954, 1958, 1962, 1968, 1972, 1977, 1982/; Г. Райчев /1956/; Г. Стаматов /1967/; М. Георгиев /1961/; П. Р. Славейков /1955/ и др. Автор на предговор, съст. и ред. на „Есета, статии, студии, рецензии“ от Ив. Мешеков /1989/; чл. на ред. колегия на поред. „Български критици“ /изд. „Бълг. писател“/. Отделни студи и статии на С. са публикувани на нем., рус. и чеш. език.

СЪЧ.: Ангел Каралийчев. Лит.-истор. очерк. 1958; Четирима белетристи. Г. П. Стаматов, Г. Райчев, А. Каралийчев, Ил. Волен. 1960; Сатирици. Г. П. Стаматов, Св. Минков. Лит. очерци. 1964; Йовков и неговият свят. Лит. етюди. 1968 /1971, 1980/; Насаме със Светослав Минков. 1972; Незавършени разговори. Портрети, очерци, лит. бележки. 1976 /1980/; Избрани произведения. Йовков и неговият свят. Насаме със Светослав Минков. 1978; Съдбата на един приказник. 1985; Избрани произведения. Кн. 1–2. 1987.

М. Шишкова

Т

ТА̀ЛЕВ, Димитър /Димитър Талев Петров–Палисламов/ /1.IX.1898, Прилеп – 20.X.1966, София/. Расте в семейството на майстор железар и ковач, в чийто дом владее дух на патриархална сърдечност и възрожд. патриотизъм. На 9 г. остава без баща. Балк., Междусъюзническата и I световна война определят безсистемното му образование – учи с прекъсвания в Прилеп, Солун, Скопие, Ст. Загора, завършва гимназия в Битоля /1920/. Следва по 1 семестър медицина и философия в Загреб и Виена /1920–21/; завършва слав. филология в Соф. ун-т /1925/, където слуша лекции при професорите Ив. Д. Шишманов, Й. Иванов, Б. Пенев, М. Арнаудов, Л. Милетич и Ст. Младенов. Коректор /от 1927/, чл. на ред. колегия /1929/, гл. ред. /1930–31/ и дир. /1933–34/ на в. „Македония“, който се оформя постепенно като орган на дясното крило на макед. движение /Ив. Михайлов/. Сътрудник /1935/ и ред. в култ. отд. /1938–44/ на в. „Зора“. Изключен от СБП /1944/. През окт. 1944 е арестуван, без официално обвинение, без съд и присъда, с упреци за „прояви на великобългарски шовинизъм“ е задържан в Соф. централен затвор /до края на март 1945/. Изпратен е в „трудово-изправително селище“ /лагер/ в Бобовдол /до края на авг. 1945/. Отново е арестуван през окт. 1947, тежко болен е въдворен на работа в мина Перник, рудник „Куциан“ /до февр. 1948/; оцелява с усилията на сълагерници. Семейството му е изселено /1948–52/ от София в Луковит, където в условията на обществ. изолация Т. доработва романа „Железният светилник“, създава „Преспанските камбани“ и „Илинден“. Посвещава се на свободна писателска практика. Нар. представител в V НС. За пръв път печата като ученик в Скопската гимназия /1917/ разказа „В очакване“ /в. „Родина“/, написан по подражание на Ив. Вазов, под чието влияние впоследствие укрепва дарованието му. През I пол. на 20-те г. Т. публикува социални разкази и импресии – плод на временни леви умонастроения, във вестниците „Работнически вестник“, „Работническо единство“, „Лъч“ и в сп. „Нов път“. През 20–30-те г. се ориентира към макед. пер..печат /излизащ в Б-я/, обнародва разкази, пътеписни очерци, легенди, импресии във вестниците „Македонска трибуна“, „Свобода или смърт“, „Вардар“, в сп. „Родина“ и др. Като редактор и директор на в. „Македония“ публикува всекидневно уводни /програмни/ статии, полемични материали, коментари, очерци, спомени, разкази, „поетическа география на Македония“, отразяващи героичното минало и трагичното настояще на макед. освободителни борби. Публицистиката му разкрива фактическа осведоменост и идейно-полит. противоречия, полемичен темперамент, лични пристрастия и самозаблуди; но неизменно е пронизана от дух на страстно българолюбие и синовна обвързаност със съдбата на родния край. Във в. „Зора“ /30-те и нач. на 40-те г./ печата разкази, пътеписи, спомени, театр. отзиви, портрети на писатели, статии по култ. и обществ.-полит. въпроси. От 1957 публикува в централния пер. и лит. печат по проблеми на худ. творчество, истор. белетристика, творческия процес, за личности и явления от нац. лит. история. Първата книга на Т. „Сълзите на мама“ – приказки за деца, носи белезите на неизживян социален сантиментализъм. Първото му голямо начинание – трилогията „Усилни години“ /„В дрезгавината на утрото“, „Подем“, „Илинден“/ е смел опит на младия автор да създаде епическо романово повествуване за прелюдията, кулминацията и поражението на Илинденско-Преображенското въстание /1903/, озарило с пожарите си детството му, породило в младостта убеждението, че „трябва да напише нещо голямо за Македония“. Свидетелство за творческо дръзновение /Т. няма предходници и значителни съперници в илинденската романова проблематика/, трилогията е документ за ранната целенасоченост, за обречеността на писателя на една съдбовна тема – революционноосвободителните борби на Македония, за полувековното изстрадване на една идея – свободата на родината. В стремежа към всеобхватност и изчерпателност авторът изгражда повествуване, изпъстрено с епизоди на илюстративна доказателственост, самоцелно битоописателство и сензационни фабулни ефекти. Въстанието е представено като дело на учители-просветители; не се прониква в неговите истор. закономерности, в същината на социалнопсихол., нац. и локалните му характеристики. Но в „Усилни години“ се съдържат моменти, подсказващи появата на бъдещия писател сърцевед, народопсихолог и историописец: съзрява концепцията му за човешкия образ като средоточие на истор. живот на нацията, индивидуализацията на героите /убедителна или тенденциозно преднамерена/ става основен изобразителен принцип на художника, а отделни сцени са симптоматични за значителни пластико-изобразителни възможности. Романистът се движи с по-голяма сигурност в света на второстепенните герои, носители на нравствените добродетели на българина, на истор. му скептицизъм и съзнателна жертвеност. Набелязват се доминантите в типологията на Талевата истор.-психол. романистика: намалена до мини-

мум истор. дистанция, историзъм, подвластен на стихията на носталгичните пориви, на изгарящата съпричастност и възрожд. патосното преклонение пред героичното в неговите нац. и индивидуалночовешки измерения. От обект на худ. изследване и реставрация истор. събития се превръщат в субективно изстрадани, промислени събития в собствената емоционална памет и човешко самосъзнание. Съзрява Талевият продуктивен автобиографизъм от възрожд. тип, при който биографията на художника съвпада с нац. одисея на родния край, а трагизмът на истор. превратности се изживява като съкровена, неизразима лична болка. Прибързан опит за многопроблемно епическо сюжетостроене, „Усилни години“ е подготвителен етап, „генерална репетиция“ за бъдещия четиритомен илинденски романов летопис. През 30-те г. нараства пиететът на писателя към моралните устои на българина, към поезията в делничните взаимоотношения и етичния смисъл на човешкото битие. Създава разкази с битово-психол. патриархална тематика, включени в книгите „Златният ключ“, „Старата къща“ и „Завръщане“. Интертекстуално обвързани с късното му творчество, те съдържат постижения в областта на психол. реализъм и приобщават писателя към нац. повествователна традиция – Т. Влайков, Й. Йовков, К. Петканов, Ст. Загорчинов. Кн. „Великият цар“ е свързана с дълголетния интерес на Т. към драматизма на Самуиловата епоха, към властната привлекателност и трагичната обреченост на личността на средновековния бълг. цар. Писателят оценява по-късно тези книги като необходими „стъпала към големото“ – същинското му худ.-историографско дело. Извороведски характер имат биогр. очерк „Гоце Делчев“ и истор.-географското, полит. описание „Град Прилеп. Борби за род и свобода“, съдържащи част от проучената информативно-докум., фактологична основа на илинденската тетралогия. Отклонение от тази идейно-тематична линия е романът „На завой“, посветен на съвр. проблематика, оправдаващ напускането на полит. сцена в името на частнособственическата реализация, на любовта към земята и нейните пречистващи истини. Но Т. вече живее, съсредоточен в мащабния си замисъл да напише многотомна романова поредица за Илинденската епопея и трагизма на Балканите по време на войните. В нач. на 40-те г. създава първия роман – „Железният светилник“, отпечатва завършени глави от него под формата на разкази във в. „Зора“ /№ 7398, 7403, 7410, 7418, 7437, 7443, 7447, 7453, 7479, 7498, 7540 от 1944/. По-късно – при наложената и съзнателно следвана самоизолация от обществ.-полит. и лит. живот, при максимална концентрация и воля за самоотстояване Т. написва следващите 2 книги от останалата незавършена /по авторски замисъл/ романова серия. Тетралогията „Железният светилник“, „Преспанските камбани“, „Илинден“ и „Гласовете ви чувам“ е първият и уникален по обхват и дълбочина в бълг. литература романов епос за подготовката, зенита и епилога на Илинденско-Преображенското въстание, изобразено като истор. закономерен, неизбежен етап от многостепенния процес на разгръщане на Бълг. нац. възраждане и нац.-демократична революция. С епически замах и възрожд. влюбеност Т. пресъздава борбата на бълг. народ за независима нац. черковна организация, за демократизация на учебното дело в антидогматичен, антиклерикален дух, за превръщането на бълг. училище от светско в общонародно. Възстановява процеса на организиране и утвърждаване на революционните комитети като характерна нац. форма и своеобразен принос в развитието на европ. народноосвободителни движения и нац. борби. Проследява извисяването на бълг. революционно-демократична мисъл до водещите тенденции във философскосветогледните системи на времето. Успоредно с това Т. отразява могъщите ренесансови процеси, протичащи в недрата на една локално ограничена освободителна борба. Летописът прераства в история на разкрепостяването и консолидацията на ренесансовата личност, усложнени и обременени от сгъстения истор. трагизъм, от абсурдите в нац., полит., етнопсихол. драми и конфронтации на балк. народи на един географски и истор. кръстопът /края на XIX и нач. XX в./. Усвоил клас. изобразителен идеал за триединство на морално съвършенство, физическа красота и жизнеустойчивост, писателят изгражда човешки образи – въплъщение на ренесансова хармоничност и цялостност. Изобразява Илинденската епопея като време на активно изграждане на бълг. народностна етична култура, на ускорено формиране на нац. характер и ценностна система с устойчив, общочовешки смисъл. Етичната култура на българина той открива в проявите на масов подем и героизъм, на библейски стоицизъм /нарисувани с резки щрихи, напластявания на боите във фактурата на епичното платно – „Гласовете ви чувам“/, но етичната окриленост на духа съзира преди всичко във върховите моменти на самостоятелен избор и самоидентификация на личността, когато участието в революцията се изживява като персонален аксиологичен акт и желана екзистенциална реализация. Ангажиран с широк времепространствен обхват на събитийното изображение, авторът концентрира вниманието си и върху верижната обвързаност на поколенията от една фамилия, за да проследи унаследяването и еволюцията на родовото начало, духовното еди-

нение на генерациите и тяхната обособеност, психол. отличителност и нови функции в протичащото истор. време. Така, следвайки традиционното линейно-постъпателно сюжетофабулиране, където историята детерминира човешките характери и социалнопсихол. атмосфера, Т. създава и първата в нац. литература семейна хроника /сага/, възведена до епична хроника на обществ. живот. Единна образна, идейно-тематична и нравствено-филос. система, тетралогията предлага съществени различия в поетиката и стилистиката на съставящите я романи. Камерното повествуване, прецизната композиция, колоритно-пластичното портретуване, старинната декоративна живопис и народното сладкодумие на „Железният светилник" извеждат делничното човешко битие до внушителността на истор. битие на нацията в „Преспанските камбани", където доминират многоперсонажният психологизъм и психологията на масовите умонастроения, многоаспектното разгръщане на персонажа в територията на разширени времепространствени пластове. В „Илинден" худ. фикция отстъпва място на „суровия факт", на докум. и споменното свидетелство, на действителните истор. лица, романистът – на историографа-идеолог и политик, който иска да внуши директно „целата правда" за времето, събитията, героите. В „Гласовете ви чувам" Т. се насочва към моноперсонажно структуриране и концепиране на романовия текст, полага акценти върху антропоцентричната интерпретация на усложнената екзистенциална проблематика, извежда към размисъл за човешкото самопознание и познание в истор. прогрес, към прозрения за психологията, етиката и философията на историята. Променливо е наративното поведение на повествуващия „аз", интензифициран е психологическият рисунък, нараства ролята на разнообразни по форма интроспекции и ретроспекции, а изображението се отличава с графична, чернобяла експресивност.

В същото интензивно изживяно творческо десетилетие /50-те г./ Т. създава и тритомния роман „Самуил" – летопис за края на Първата бълг. държава. Отново демонстрира авторското си предпочитание към преломни епохи, наситени с истор. напрежение, към героикотрагични личности, средоточие на драматична екзистенциална, социалнопсихол. и истор. проблематика. Чрез образа на Самуил – цар и обикнат нар. вожд с безспорно човешко обаяние, авторът проследява истор. участ на средновековната югозападна бълг. държава в навечерието на покоряването ѝ от Византия; с епическа широта разкрива сепаративните тежнения, социалните брожения сред нар. маси и болярството – проекция на междунар. борби, асимилаторски планове и съперничества на Балканите. Чрез Самуил третира въпроса за ограничените възможности на индивида в истор. процес, за трагичната вина на истор. фигура, недооценила реалностите, изпреварила времето си с реформаторски помисли и дела, обременила съвестта си с огромна истор. отговорност. Интерпретира съвр. проблематика с предистория и предпоставки в далечното минало: за деформиращата роля на всяка заслепена, фанатична отдаденост на една идея, за невъзможността да се постигнат благородни цели с антихуманни средства /образът на Рун/. Социалният реформизъм, държавническата реорганизация, управленското новаторство са несъвместими – внушава авторът – с незачитането на личността, с жестокостта и безцеремонното заличаване на уникалния човешки живот. Тези дръзки за 50-те г. послания /със съвр. адресат/ на „традиционния епик" Т. осигуряват актуалността на романовия летопис за времето на Самуил, утвърждават десетилетното авторово убеждение, че „корените на съвременността" са в миналото. Това концептуално схващане писателят прокарва и в „Хилендарският монах", „Кипровец въстана", „Братята от Струга", илюстриращи траен интерес към възрожд. епоха, но и прекомерно осъвременяване на конкретноистор. проблематика. Като цяло худ. дело на Т., самобитно и смело противопоставящо се на идеологемите и предписанията на нормативната догматична естетика, е фундаментален принос в развитието на нац. истор.-психол. проза; създава традиции в тълкуването на бълг. душевност, характер и поведение в тяхната устойчивост и динамика в истор. процес, в мащабното изображение на върхови събития от нац. история в нейната диалектика и социалнопсихол. параметри. Произведения на Т. /главно части от трилогията/ и разкази са преведени на около 20 ез., между които англ., арм., литов., нем., пол., рум., рус., тур., унг., фр., чеш. и яп. език. Псевд.: Димо Болгарин, Димитър Палисламов.

СЪЧ.: Сълзите на мама. Приказки за деца. 1925; Усилни години. Роман. Ч. 1. В дрезгавината на утрото. 1928; Ч. 2. Подем. 1929; Ч. 3. Илинден. 1930; Под мрачно небе. Драма. 1932; Златният ключ. Разкази. 1935 /1943/; Великият цар. Истор. разкази. 1937 /1943/; Старата къща. Разкази. 1938 /1943/; На завой. Роман. 1940; Гоце Делчев. Биогр. очерк. 1942; Град Прилеп. Борби за род и свобода. Очерк. 1943; Завръщане. Разкази. 1944; Железният светилник. Роман. 1952 /1955, 1957, 1960, 1964, 1966, 1968, 1969, 1972, 1984/; Илинден. Роман. 1953 /1956, 1957, 1958, 1961, 1964, 1966, 1969/; Кипровец въстана. Повест. 1954; Преспанските камбани. Роман. 1954 /1956, 1957, 1960, 1964, 1966, 1969/; Илинденци. Роман за юноши. 1955; Самуил. Роман. Кн. 1. Щитове каменни. 1958; Кн. 2. Пепеляшка и царският син. 1959; Кн. 3. Погибел. 1960 /2 прераб. изд. Самуил. Роман-летопис за края на Първата българска държава. Кн. 1–3. 1966; 1968, 1974,

1978–79, 1984, 1987–88/; Братята от Струга. Повест. 1962 /1962, 1972/; Повести и разкази. 1962; Хилендарският монах. Роман. 1962 /1972/; Гласовете ви чувам. Роман. 1966 /1969/; Железният светилник. Преспанските камбани. Илинден. Гласовете ви чувам. Романи. 1966 /1985–86, 1987/; Съчинения. В 11 т. Под ред. на Ем. Станев, Ст. Каролев, М. Шишкова, Бр. Талев, Вл. Талев; предг. Ст. Каролев. 1972–78.

ЛИТ.: Н и ч е в, Б. Димитър Талев. Лит. очерк. 1961; Димитър Талев, Светослав Минков, Димитър Димов в спомените на съвременниците си. 1973; С п и р и д о н о в, Ал. Димитър Талев. 1982 /1986/.

М. Шишкова

ТА̀НЕВ, Димитър Христов /7.X.1934, София/. Завършва гимназия в София /1952/ и българ. филология в Соф. ун-т /1956/. Учител в Козлодуй /1956–57/, Брезник /1957–60/ и София /1961–66/. Ред. в Радио София /1967–68/; ред., зав. отдел „Критика“ и отг. секретар /1968–73/ на в. „Пулс“. Отг. секр. /1974–85/ и зам. гл. ред. /1985–86/ на сп. „Пламък“. Съветник в К-та за култура /1986–89/. Зам. гл. ред. на сп. „Пламък“ /от 1989/.

Публикува за пръв път през 1961. Автор на лит.-крит. статии, очерци, портрети, есета, рецензии, докум. материали. Книгата му „Срещи с младата проза“ анализира тенденциите в развитието на младите българ. белетристи, спецификата на новото, което те внасят през 70-те г., връзката им с традициите в българ. литература. Т. се стреми да открои най-яркото в литературния „делник“ – в поезията, прозата, лит. критика и история. Критическото му внимание е насочено към актуалното в проблематиката, към художествеността на анализираните творби. Съст. и ред. на лит.-крит. сборници, поет. алм., белетр. подборки в Б-я и в чужбина. Статии на Т. са преведени на нем., рум. и рус. език.

СЪЧ.: Дълг и време. Лит.-крит. статии, портрети и есета. 1973; Срещи с младата проза. 1976; Поглед върху антифашистката проза. Лит.-крит. очерк. 1981; В литературния делник. Статии, профили. 1982; Откровения. 1984; Отгласи. 1985; Попътна критика. 1987.

М. Тодорова

ТАРЍНСКА, Стефана Стефанова /7.V.1933, София/. Завършва гимназия в София /1951/ и българ. филология в Соф. ун-т /1955/. Аспирант в Ин-та за литература при БАН, където защитава канд. дисертация на тема „Прозата на Христо Ботев“ /1976/. Филол.-спец. /1960/, н.с. /1968/, ст.н.с. /1986/ в Ин-та за литература.

Проучва проблеми на българ. литература през Възраждането – творчеството на Хр. Ботев /„Злобният смях на поета“. – Септември, 1971, № 11; „Ботев и първият социалистически кръжок в Букурещ“. – Лит. мисъл, 1976, № 3; „Христо Ботев и френската политическа карикатура“. – В: Литературознание и фолклористика. 1983; „’По чувства сме братя ний със тебе’“: революционната поезия на Каравелов и Ботев от 1870–1871 година“. – В: Втори международен конгрес по българистика. Доклади, 11, 1987; „Ново свидетелство за рецепцията на Ботевото стихотворение ’Майце си’“. – В: Жанр и възприемател през Възраждането. 1991/, дейността и творчеството на Софроний Врачански, Неофит Бозвели, Димитър Великсин и др. /„Софроний Врачански, румънското общество и румънската литература“. – В: Българо-румънски литературни взаимоотношения през XIX в. 1980; „Присъствието на Д. Великсин в румънския литературен живот“. – Лит. история, 13, 1985; „Добри Войников и Д. Великсин“. – В: Добри Войников. 1990/. Изследва въпроса за формирането и развитието на фейлетона през Възраждането, за прехода от стара към нова литература, лит. живот на българ. емиграция в Румъния /„Възникване на фейлетона в българската литература“. – Изв. на Ин-та за литература, кн. 14–15, 1963; „Ускорено развитие и исторически процес“. – Лит. история, 1, 1977; „Руска революционна литература сред българската емиграция в Румъния. 1875–1878“. – Лит. история, 9, 1982; „Документи за театралната дейност на Добри Войников и браилските българи“. – Лит. мисъл, 1983, № 9/. Има публикации в рум. научен печат /„За тайнствения другар на Хр. Ботев – Флореско“. – Analele Universităţii Bucureşti, Limbi si literaturi străine, 1979, № 2; „Un scriitor bilingv. – Dimităr Veliksin.“ – Revista de istorie şi teorie literara. Buc. 1983, 1 /в съавт./. Съст. и ред. на: Неофит Бозвели. Съчинения. 1968; Хр. Ботев. Избрани творби. 1972 /12 изд./; Христо Ботев. Избрани публиц. произведения. 1976; Христо Ботев. Събрани съчинения в три тома. Т. 2. 1976 /1979/; Христо Ботев. Събрани съчинения в два тома. 1986.

СЪЧ.: Прозата на Христо Ботев. 1966.

Д. Леков

ТА̀СЕВ, Златко Василев /12.II.1951, с. Баланово, Соф. област/. Завършва Техникум по електротехника в Радомир /1970/ и българ. филология в Соф. ун-т /1977/. Ред. в Радио Благоевград /1977/, през 1978–79 – във в. „Пиринско дело“, зав. лит. бюро в Драм. театър в Благоевград /1980/, зав. отд. „Критика“ /1982–85/ в алм. „Струма“. От 1985 е редактор в отд. „Теория и критика“ на в. „Литературен фронт“.

За пръв път публикува във в. „Литературен фронт“ през 1975. Интересува се главно от съвр. българ. поезия и отношението ѝ към нац. худ. традиции.

Автор на рецензии и обзорни статии по проблеми на текущия лит. живот, на лит.-крит. портрети на Г. Джагаров, Л. Левчев, М. Шопкин, П. Стефанов. Отделя специално внимание на творците, родени в Пиринския край – В. Марковски, Вл. Голев, Е. Евтимов, К. Кюлюмов, П. Караангов. Осветлява тематичното и стиловото многообразие на съвр. литература и функциите ѝ като средство за общуване, извеждайки на преден план нейния родолюбив патос и отзивчивостта ѝ към актуалните въпроси на съвр. обществ. развитие.

СЪЧ.: Патриотизъм и творчество. 1981; Жизненост и литература. 1988; Хоризонти на лирическата порив-ност. 1989.

С. Беляева

ТАХОВ, Георги Иванов /15.IV.1932, София/. Роден в семейството на емигранти от Македония, племенник на Наум Тахов, събирач и издател на бълг. фолклор от Македония. Завършва гимназия в София /1951/, следва във ВИТИЗ /1952/. Ред. в Радио София /1960/, в изд. „Народна младеж“ /1967/, през 1972–84 – във в. „Пулс“, през 1985 – в сп. „Факел“. В 1985 е арестуван във връзка с акростих „Долу Тодор Живков“, отпечатан във в. „Пулс“. До края на 1989 е лишен от право на работа. От 1990 е редактор във в. „Литературен фронт“, дн. „Литературен форум“.

Лит. историк, критик, цублицист, есеист, поет. В областта на лит. и култ. история обнародва предимно статии, посветени на малко известни или съзнателно пренебрегвани личности, явления и събития. Често публикациите му са с полемичен характер, внушават гражданска ангажираност и непримиримост към проявите на къса истор. памет, малокултурие и небрежност. Есеистико-мемоарната и докум. му проза съдържа автобиогр. свидетелства, автентична и колоритна информация, очертава автора като съвр. летописец на бълг. столица София. В поетичните си книги Т. се стреми да изгради нова образност, характеризираща се с точност на изказа, чужд на декларативността, да постигне искреност на чувствата и идеите. В изповедната книга „Машината на страха“ – прозаико-лирич. дневник на писателя, са проследени механизмите на въздействие и психол. терор върху част от бълг. интелигенция по времето на тоталитаризма, изживени като индивидуална човешка съдба.

СЪЧ.: Разчупване на хляба. Стихове. 1965; Ще ви намеря. Стихове. 1967; Живите знаци на България. Есета. 1968; Лица от вестник. Стихове. 1979; Градили майстори болгаре. Народното изкуство на България. 1980; Литературна София. Страници из романтиката на младата столица. 1983; София между две столетия. 1987; От Средец до София. Летописи и епизоди от софийските махали. 1987; Машината на страха. 1991.

В. Балевски

ТЕНЕВ, Любомир Димов /25.IV.1915, Хасково – 9.III.1993, София/. Завършва полуклас. гимназия в София /1936/ и право в Соф. ун-т /1943/. Адвокат /1943–46/, инструктор по култ. клубове на Камарата на културата /1947/, театр. съветник в К-та за изкуство и култура /1948/. Сред основателите на Държ. висше театр. у-ще /1948/ и негов зам.-ректор /1948–51/, ректор /1951–53/, доц. /1950/, проф. /1952/ по история на западноевроп. театър. Завежда Катедрата по театрознание във ВИТИЗ /1948–51, 1965–80/. Зам.-дир. на Научното обединение по изкуствознание при БАН /1973–80/. През 1947 е редактор на сп. „Изкуство“, 1948 – в сп. „Театър“, 1968 – в сп. „Проблеми на изкуството“. Чл. на Бюрото на Съюза на артистите в Б-я /1965–73/, на Управителния съвет на СБП /1972–76/ и на Худ. съвет на Нар. театър „Ив. Вазов“ /1945–60/.

Т. заявява своите театр. пристрастия още в гимназията; сътрудничи на сп. „Звън“, по-късно – и на сп. „Изкуство и критика“. Започва с оперативна критика, за да навлезе дълбоко в проблематиката на театр. поетика и естетика. Сътрудничеството му с театр. новатори и реформатори като Гео Милев, Сирак Скитник, Б. Дановски, Л. Стоянов активира и обогатява театр. призвание на критика. От 1945 се утвърждава като един от водещите театр. критици в сп. „Изкуство“ и във в. „Литературен фронт“. Т. съчетава ерудицията на учен и специалист по история на западноевроп. театър с амбицията да запълни множество бели полета в областта на театр. и драматургичната поетика, теория и естетика в Б-я. Интересува се от редица въпроси, свързани със специфичния худ. и рецептивен статус на драматургичната творба, които рефлектират в спектакъла, в сценичната ѝ реализация. Т. изследва взаимното влияние и проникване на драматургични и сценични структури, конфликтната и образната конструкция на драмата и спектакъла, сценичния език и стилистика. В стремежа си да осветли цялостно поставените проблеми авторът гравитира към театр. им интерпретация за сметка на драматургичната. Приносни са изследванията му за героя и диалога в съвр. драма, за композицията и образа в клас. и съвр. драматургия. Постоянен е интересът му към проблемите на актьорското и режисьорското изкуство, на традицията и модернистичните търсения в нац. театър и драма. Критикът владее жанровата територия на есето, лит. портрет, театралното портретуване и очерка. С професионализъм и артистичност създава галерия от портрети на бълг. театр. творци – актьори, режисьори, драматурзи. Т. де-

монстрира пристрастия към синтезните изкуства, разработвайки редица въпроси на радио- и телевизионната пиеса, на едноактната драма, анализирайки еволюцията на театр. и драматургичните техники. Един от най-прецизните изследователи на У. Шекспир, Фр. Шилер, А. П. Чехов, Молиер, на средновековния театър и испанската ренесансова драма. Класически остават драматургичните му анализи на Хамлет и на бълг. клас. драматургично наследство. Изследователският подход на Т. съчетава обективно-рационалистичното аналитично начало с емоционално-пластичната асоциативност. Творческата дейност на Т. бележи етап в бълг. театр. теория, естетика, история и критика.

СЪЧ.: Драма и сцена. Театр. статии. 1959; Драматургия и съвременност. 1961; Театрални светлини. Сб. статии. 1965; Хамлет. Лит.-крит. анализ. 1965 /1973/; Актьори и роли. Творчески портрети. 1966; Маска и перо. 1968; Театър и действителност. Статии. 1971; Конфликти и време. 1972; Театрални размисли. Статии. 1973; Избрани произведения. В 2 т. 1975; Те в пространството на сцената. Очерци. 1977; Срещи във вечерни часове. Статии. 1978; Пристанища за мигове. Театр. есета. 1981; Театрални сезони. Статии. 1984; Разкъсани мрежи. Статии. 1984; Избрани произведения. В 3 т. 1985; Огледала. 1988.

М. Иванова

ТЕОДОРОВ-БАЛАН, Александър Стоянов /15.X.1859, с. Кубей, Бесарабия – 12.II.1959, София/. Завършва гимназия в София. Следва слав. филология в Лайпциг, завършва в Прага /1884/. Д-р по философия на Карловия ун-т в Прага /1884/. Гимназ. учител и служител на МНП /1884–88/. Хонор. преподавател /1888/, редовен преподавател /от 1889/ по общослав. етнография и диалектология и по история на бълг. ез. във Висшето у-ще в София, проф. /1893/ и титуляр на Катедрата по бълг. литература /1893–1907 и 1910–34/ в Соф. ун-т. Ректор на ун-та /1889, 1896–97, 1902–03/. Акад. /1884/. Действителен чл. на Бълг. археологически ин-т /1922/. Почетен д-р на Соф. ун-т /1939/.

Т.-Б. е виден езиковед, лит. историк и библиограф, един от създателите на бълг. филол. наука. На лит. проблеми посвещава над 200 публикации. От следосвобожденската литература по-специално внимание отделя на творчеството на Ив. Вазов, подчертава реализма и нац. му характер – „Преглед на поетическата творба на Вазова“ /Периодическо списание, 1900, № 61; 1901, № 62; 1902, № 63; 1905, № 66/; „Път за българската книжнина, осветлен върху основата на една поема“ /Училищен преглед, 1922, № 10/. Т.-Б. има голяма заслуга за периодизацията на бълг. литература – „Почетък на стара и нова българска книжнина“ /Училищен преглед, 1921, № 1–3; „Откога да започваме новата си книжнина“ /Българска мисъл, 1933, № 1/. Трудът му „Българска литература“ е първото научно обобщение на лит. развитие в Б-я от IX до края на XIX в. Централно място в научното дело на Т.-Б. заемат изследванията на бълг. книжовен ез., на неговото съвр. състояние. Той има големи заслуги за проучването му, за цялостното му изграждане и обогатяване, за запазването на народностната му основа. Чистотата на езика, правилността, богатството и благозвучието му са основната грижа на изследователя. Борбата на Т.-Б. за чистотата на езика се изразява не само в отстраняването на чужди думи и изрази, но и в подбора на български по дух изразни средства, във внасяне на нар. елементи от бълг. диалекти. Той е изкусен езиков строител благодарение на основното познаване на словообразувателните езикови закони. Големи заслуги има и за теоретичното изучаване на граматичния строеж на бълг. книжовен ез., за създаването на научна бълг. граматика. Неговата „Българска граматика. Дял 1. За думите. Ч. 1. Звукословие“ е най-обширната до днес фонетика на бълг. книжовен ез. Особено място в бълг. езиковедска литература заемат „Нова българска граматика“ /в нея по нов начин се разглеждат редица граматични особености на бълг. книжовен ез./ и „Нова българска граматика за всякого“ /незавършена/. Граматичните трудове на Т.-Б. с богатия си фактически материал и с точните си формулировки го представят като един от най-добрите познавачи на бълг. ез. Занимава се и с общоезиковедски теоретически въпроси. Той е един от първите бълг. езиковеди, които прокарват граница между понятията език като система и реч като проява. Полага усилия и за създаване на точна бълг. граматична терминология. В непосредствена връзка с грижите му за устройството на бълг. книжовен ез. са заниманията му с бълг. лексикология и лексикография. Тълкува произхода, значението и словообразувателните възможности на отделни думи и изрази, разкрива словното богатство на бълг. ез. Допринася и за създаването на бълг. тълковен речник. Т.-Б. влага много усилия и за въвеждане на демократ. правопис, разбирайки голямата му роля за повишаването на езиковата култура и за правилното усвояване на книжовния език. Той е автор на публикации, посветени на правописни въпроси. Особено ценни са изследванията му „Борбата за съвременен правопис“ и „Принос към историята на българския правопис“, в които обстойно разглежда развитието на бълг. правопис през 1921–23. Т.-Б. има ценни приноси и в областта на бълг. диалектология и на историята на бълг. книжовен ез. Автор е на „Принос към въпроса на българските носовки“ /Периодическо списание, 1882, № 3/, където разглежда остатъци-

те от носовото произношение на преселниците от Македония в Брацигово, на „Западните български говори“ /Периодическо списание, 1886, № 19–20/, „Един особит звук в родопското наречие“ /Периодическо списание, 1904–05, № 65/ и др. Т.-Б. е автор на първия опит за история на бълг. книжовен език. В статията си „Към историята на българския език. Българският книжовен език и правопис“ /Периодическо списание, 1890, № 32–33, 34/ разглежда началните прояви на бълг. книжовен език през I половина на XIX в. и борбите за установяване на бълг. правопис, който да отговаря на бълг. фонетична система. Отделя внимание и на обучението по бълг. ез. в у-щата, плод на което са неговите оригинални и научно издържани учебници и учебни помагала, както и многобройните му статии във вестници и списания. Т.-Б. е основател на съвр. бълг. библиография. Автор е на капиталния труд „Български книгопис за 100 години /1806–1905/“ и на изследването „Книгописният труд у българите“. Превежда творби от слав. и нем. поети и писатели.

СЪЧ.: Българска литература. 1896; Паисий Хилендарски. История славяноболгарская. 1762. 1898; Софроний Врачански. За стогодишнината на новата българска печатна книга. /1806–1906/. 1906; Български книгопис за 100 години. 1806–1906. 1909; Българска прослава на хилядо години от смъртта на Свети Климент Охридски и на хилядо години българска просвета. 1916; Българи в Югозападно Моравско. По Й. фон Хаи в 1858 г. 1917; Свети Климент Охридски в книжевния помен и в научното дирене. 1919; Кирил и Методий. Св. 1–2. 1920–34; Борбата за съвременен правопис. 1921–1923. 1924; Българска граматика. 1930; Нова българска граматика. 1940; Състояние на българската граматика. 1947; Нова българска граматика за всякого. Дял 1–2. Св. 1–4. 1954–61; Български залиси с език, книжнина и общество. 1956.

ЛИТ.: Сборник в чест на академик Александър Теодоров-Балан. 1955.

В. Попов

ТЕÒФИЛОВ, Иван Николов /24.III.1931, Пловдив/. Завършва гимназия в Пловдив /1949/ и ВИТИЗ в София /1955/. През 1955–61 е драматург и режисьор в театрите в Силистра, Сливен, Русе, Бургас. През 1959 специализира в Чехословакия. От 1962 до 1978 е драматург в Централния куклен театър. През 1978–91 е редактор в изд. „Нар. култура“, библ. „Поетичен глобус“, в която излизат преводи на големи съвр. поети от цял свят. Едновременно е редактор /1984–91/ в отдел „Поезия“ на сп. „Пламък“, в което публикува за първи път творби на редица млади поети, оформящи до голяма степен облика на бълг. поезия през 80-те г., утвърждава техните имена.

Т. се изявява в няколко сфери на култ. и лит. живот от 60-те г. насам. Ранните му поетически публикации от края на 50-те и нач. на 60-те г. и първата му стихосбирка „Небето и всички звезди“ го открояват на поетичния фон с изненадващото и нюансирано изграждане на образите, със сетивното възприемане и съпреживяване на света, със стремежа за проникване отвъд видимите очертания на нещата. Внушенията разчитат не на грандиозната монументалност на образи и идеи, а на загатването, привидно незначителните детайли, постепенно усложняващата се пластичност и живописност. Т. търси и разработва потенциалните възможности на словото. Във фокуса на поезията му стоят неизменно ценности от нравствен порядък, независимо дали става дума за видимия свят, за интимни вълнения или за истор. пътуване на човека към днешния ден. Стойностно е мястото на Т. и в развитието на съвр. бълг. драматургия, главно на куклотеатралната. Започнал като автор на пиеси за драм. театър /„Чума“, 1957; „Къщата на сенките“, 1958; „Как завърши денят“, 1960; „Поетът и планината“, 1964/, които са обект на скандални сваляния от сцена и на остри статии в пер. печат, написани от идеологически законодатели в изкуството, Т. преминава на работа в Центр. куклен театър, където открива възможностите на куклено театрално изкуство. Автор е на ок. 10 куклени пиеси, повечето от които поставя сам; играни са в почти всички европ. страни, в Африка, Индия, Канада /„Хитрушко“. 1962; „Часовникарят“. 1964; „Крали Марко“. 1967; „Стихове и кукли“. 1967; „Рицарят на черния замък“. 1968; „Малкият принц“. 1972; „Декамерон ’72“. 1972; „Алената царица“. 1973; „Оле, затвори очички“. 1974; „Историята на храбрия войник“. 1975; „Цветният човек“. 1977; „Индже войвода“. 1978; „Котаракът в чизми“. 1980/. „Крали Марко“ е играна на най-големия фестивал на изкуствата – Кралските тържества в Единбург /Англия, 1969/, „Часовникарят“ получава Специалната награда на Междунар. съюз на дейците на куклено изкуство /УНИМА/ през 1965 за най-изявен гражд. спектакъл; др. пиеси на Т. са представяни на междунар. форуми на куклено-театр. изкуство. Куклената драматургия на Т. използува максимално възможностите, които предлага природата на куклата, смело комбинира различни театр. елементи, усложнявайки драматургичната форма, адресирана не само към децата, но и към възрастните.

Т. е известен и с множество преводи от рус. ез. – поезия на И. А. Бунин, И. Северянин, Н. С. Гумильов, А. Бели, И. Аненски, Й. Бродски, В. Висоцки и др. Негови драматургични и поетически произведения са превеждани на англ., исп., пол., сърбохърв., укр., унг., чеш. и др. езици. Псевд.: Иван Свежин.

СЪЧ.: Небето и всички звезди. 1963; Чума. /Романтична драма в 5 д./. 1966; Амфитеатър. 1968; Град върху градове. 1976; Богатството от време. Избр. стихотворения. 1981; Споделено битие. Стихове. 1984; Дървеното конче от вертележката. 1985; Часовникарят. Декамерон'72. Цветният човек. Котаракът в чизми. /Театрална библ./. 1987.

П. Ватова

ТЗАВЀЛЛА, Христофор Траянов /3.IV.1934, с. Руля, Костурско/. Потомък на знатен бълг. род от Егейска Македония. На 13-год. възраст е евакуиран в Чехословакия, където завършва средното си образование. Следва във Висшия строителен ин-т в Бърно /1951–54/. През 1955 емигрира в Канада. Следва англ. ез. и литература в Блурския вечерен колеж /Канада, 1955–59/ и кинорежисура в Ню Йорк /1960–61/. След кратък престой в Югославия се установява в Б-я /1964/. Завършва история в Соф. ун-т /1969/. Нещатен сътрудник на Слав. к-т; от 1975 е инструктор в отд. за патриотично възпитание на младежта в ЦК на ДКМС, през 1980–92 е ръководител на секция по сравнително народознание в Научноизследователския ин-т по културата при БАН и К-та за култура.

Участието му в бълг. лит. живот е разностранно. Превежда на англ. ез. стихотворения на бълг. поети, участвува със свои и преводни материали в радиопрограми за българите в чужбина, осъществява като автор и водещ 36 предавания от телевизионната поред. „Потомците разказват", сътрудничи на пер. печат със статии за осв. движение в Егейска Македония и Беломорска Тракия; в списанията „Пламък" и „Литературна мисъл" печата студии за бълг. възрожд. поети /траен интерес проявява към творчеството на Гр. Пърличев/, превежда от централното макед. наречие на костурски говор /в Радио София, съвм. с В. Бранев/ драмата на В. Чернодрински „Македонска кървава сватба". Автор на предговорите към „Алексис Зорбас" /1973/ и „Капитан Михалис" /1975/ от Н. Казандзакис и към романа на Р. П. Уорън „Цялото кралско войнство" /1974/. Значителна част от научната дейност на Т. е посветена на фолклористични проучвания. Фолклорната му сбирка /датира от 1948/ съдържа автентични материали от Македония и Беломорска Тракия, записани главно сред емигрантските среди в различни страни; наброява над 140 000 пословици и поговорки, 20 000 песни, 1200 приказки, 700 легенди, 20 000 проклинания, анекдоти за Хитър Петър и др., събрани в над 170 т. Нейната значимост е оценена от видни бълг. учени – Ив. Дуйчев /автор на предговора към подготвения за печат, но неиздаден сб. от фолклористичната сбирка на Т. „На ползу роду болгарскому"/, П. Динеков, Т. Жечев, Т. Ив. Живков, Хр. Вакарелски и др. /8-те тома, подготвени за издаване, са спрени от печат/.

Лит. си творчество Т. създава на бълг., англ., грц. и чеш. ез.; на родния му костурски говор са написани неговите сонети, частично публикувани в пер. печат. За пръв път печата през 1949 – стихотворението „Рекичката" на грц. ез. в издаваното от грц. емиграция в Югославия сп. „Аетопула". В Канада публикува стихотворения на бълг. и англ. ез. в бълг. емигрантски печат, с който не прекъсва връзка и след установяването си в Б-я. Оттук изпраща над 400 стихотворения, публикувани в Канада, САЩ, Австрия, Австралия и Чехословакия. В емигрантския печат публикува и статии за нац.-осв. движение в Егейска Македония и Беломорска Тракия, народоведски изследвания, над 2000 максими, неиздадени в Б-я. Дебютната му стихосбирка „Копнежи" илиза в Скопие. Първата му публикация в Б-я е стихотворението „Станете от гробовете" /Литературен фронт, 1964/. Стихотворенията на Т. се открояват с тематичната си и жанрова монолитност, с лапидарен стил и сентенциозност на изказа. Тематично свързани с бълг. история – от езическата до възрожд. епоха, те провокират чувствителността на съвр. човек с драм. светоусещане, психологически мотивирано със съхраненото чувство за съдбовна обвързаност на поета и народността, с трагичното изживяване на нерешени нац. проблеми, предопределили съдбата му на автор-пилигрим. Осмисляйки поетически превратностите на историята, той преоткрива и възражда духовния подвиг на себеотстояването и го избира за свой нравствен императив. В първата му стихосбирка, издадена в Б-я, оживяват патриотичният патос на предците, наследената воля за нац. самосъхранение. Поетът открива в трагичното поражение на Самуил – един от откроляващите се образи в „Глаголици", алегория на сложната истор. съдба на народа, предопределила участта и на епическия герой, и на поета. В „Кирилици" Т. търси спецификата на нац. култура в амалгамата от тракийски, прабълг., християнски и богомилски култ. наслоения. Концепцията за „многогласието" на бълг. култура той изразява и чрез диалогичната композиция на поемите, включени в сборника. Полилингвизмът на поета е осмислен и преживян като отправна точка по пътя на самопознанието: космополит по неволя, той преоткрива у себе си българина. Извървявайки в обратната посока пътя – от света към родината, в двете си стихосб. поетът търси корените на родната култура и открива нейната изначална приобщеност към древната и новата европ. цивилизация. В „Басни в диалози" диалогизмът на формата и сентенциозността на изказа са отглас от спора между космополитичната духовност на съвр. човек и тежкия му жребий, наследен от предците. В тази творба яс-

но проличава двойствеността на авторовата гледна точка, позволяваща му да се дистанцира от реалностите на бита с неговите условности, за да го иронизира, да се надсмее и над естествения си стремеж за социална реализация. От тази позиция Т. създава една иронична автобиография и пародирайки жанра на баснята и диатрибния тон на филос. диалог, се надсмива над съвр. общество. В конфликтите си с него героят остава морално неуязвим, докато социалната среда, демаскирана с езоповия ез. на баснята, разкрива своята монологичност, затвореност и поради това – абсурдност.

СЪЧ.: Копнежи. 1959; Глаголици. Прев. от англ. Вл. Свинтила. 1969; Кирилици. Прев. от англ. Вл. Свинтила. 1972; Басни в диалози. 1990.

Св. Иванова

ТЍНТЕРОВ, Стефан Константинов /22.III.1885, Бургас – 6.VIII.1912, Ст. Загора/. Завършва клас. гимназия в Пловдив и право в Соф. ун-т. Работи като пом.-прокурор в Ст. Загора.
Първите си лит. опити прави през 1905. Сътрудничи на списанията „Демократически преглед“ и „Гражданка“. Познавач на римската, нем. и фр. поезия; създава неголямо по обем творчество, чиито светогледно-емоционални, тематични и изразно-психологически особености го приближават към естетиката на символизма. С времето абстрактните, филос.-мистични настроения на ранните му творби отстъпват пред автентични, породени от конкретната житейска реалност мотиви и образи. Характерен пример е последното му печатано стихотворение „В памет на П. П. Славейков“. Поезията на Т. не е издадена в отделна книга. Автор е и на статии, разкриващи несъмнена крит. дарба. Псевд.: Вен. Тин.

С. Беляева

ТО̀ДОРОВ, Ангел Тодоров Тошков /20.X.1906, Видин – 25.II.1993, София/. Завършва средно образование във Видин /1925/ и право в Соф. ун-т /1930/. Специализира в Париж и Дижон, Франция /1930–31/. Работи като адвокат и журналист. Един от активните дейци на ком. и антифашисткия печат /вестниците „РЛФ“, „Единство“, „Ехо“, „Брод“, „Щит“, списанията „Звезда“, „Наши дни“, „Наковалня“, „Жупел“ и др./. Участвува в работническото профсъюзно движение, изявява се сред писателите от пролетарския лит. фронт. Един от основателите на Съюза на трудовоборческите писатели в Б-я, секр. на соф. му секция. Преследван от властта за антифашистка дейност, арестуван, изпратен в т. нар. черни роти. Участвува като доброволец през 1945 във II световна война, редактира в. „Фронтовак“. Гл. ред. /1944/ на в. „Литературен фронт“ /съвм. с А. Гуляшки/, гл. ред. през 1951–53 на в. „Вечерни новини“, през 1961–82 – на сп. „Българо-съветска дружба“. Зам. гл. ред. на в. „Отечествен фронт“, 1956–61 – на сп. „Септември“ и в. „Стършел“. Секр. на СБП /1947–48, 1958–62/. Предс. на СПБ /1974–79/, почетен предс. /1979/.
Първата публикация на Т. е през 1921 в сп. „Пчела“. Изявява се като белетрист, поет, сатирик, преводач и журналист. Писателското си дело ангажира с пролетарското и антифашисткото движение в Б-я. Първата му книга „Клуб и фабрика“ пресъздава в репортажен стил живота на град. пролетариат. Акцентира върху събития, важни за разбиране психиката на трудовия човек и на промените в съзнанието му, насочени към съпротива спрямо социалната действителност. Поезията на Д. е израз на обществ. вълнения и на авторовата убеденост в призванието на работническата класа да преобрази света. Лирич. герой е интелигентът, съпричастен към класовата борба на пролетариата. В духа на социалния критицизъм са издържани и хумористичните творби на Т. Автор е на изследвания върху историята на бълг. литература, на отзиви за текущия лит. живот. Статиите му се отличават с актуална за времето тематика и дискусионен патос. Т. е съставител и редактор на сборници, антологии, на избр. творби на бълг. писатели. Популяризира рус. поезия в Б-я. Превежда от фр. и рус. ез. Негови произведения са преведени на нем., рус., фр. и др. езици. Псевд.: Ангел Те, Ив. Зарянов, Ив. За, Дамян Калинов, Дамун Чубра, Кикот Вери, Ангел Бдин, Богдан Младенов, Страшимир Руданов, Рудан, Стра Руд.

СЪЧ.: Клуб и фабрика. Разкази. 1932; Поеми без лъжа. 1936; Полезни поеми. 1938; Из моя войнишки бележник. Стихотворения и разкази. 1948; Червено знаме. Избр. стихотворения. 1944–1949. 1949; Много шум... Хумористични стихотворения и фейлетони. 1952; Културата в защита на мира. Студия. 1953; Животворната правда на художествената литература. Статии и студии. 1954; Стоян Михайловски. Баснописец и сатирик. 1956; Избрани стихотворения. 1957; Дълга ръка. Хумористични разкази. 1958; Планински дъб. Стихотворения. 1959; Ха да викнем. Фейлетони. 1960; Студен душ. Избр. хумористични разкази и фейлетони. 1962; Достойна правда. Стихотворения. 1963; Български писатели. Преценки и впечатления. 1964; Сред народа. Избр. стихотворения. 1966; Слънце наше, въздух наш. Стихотворения. 1971; Пролетарски песни. Избр. стихотворения. 1973; Заводско сияние. Избр. произведения. 1976; Армия, литература, съвременност. Лит.-крит. статии. 1981; Избрани произведения. Т. 1. Лирика. Т. 2. Очерци и статии. Лит. портрети. Лит. спомени. 1987; Да бъдем весели. Стихове за деца и юноши. 1989.

ЛИТ.: Г е н о в, Кр. Ангел Тодоров. Лит.-крит. очерк. 1967; Г р и г о р о в, Г. М. Ангел Тодоров. Лит. анкета. 1986.

К. Янева

ТОДОРОВ, Илия /Илия Тодоров Илиев/ /31.V.1941, с. Лом-Черковна, дн. с. Бойка, Разгр. област – 14.XII.1990, София/. Завършва гимназия в Бяла /1959/, българ. филология в Соф. ун-т /1966/ и 6-месечен курс за библиотекари-висшисти към К-та за изкуство и култура /1967/. Библиограф в Справочно-библиогр. и информационен отдел на НБКМ /1966–68/. Аспирант по текстология в Ин-та за световна литература „М. Горки“ в Москва /1968–72/, където защитава канд. дисертация на тема „Текстология новой болгарской литературы. /Принципы и методы работы над источниками текстов/“. Филолог.-спец. /1972/ и н.с. /1973/ в Катедрата по българ. литература в Соф. ун-т /до 1978/. Специализира в Румъния /1973/. Ст.н.с. по текстология в Българ. археографска комисия при НБКМ /1978–81/. Ст.н.с. в Ин-та за литература при БАН /1982/, научен секр. на Ин-та /1985–89/, ръководител на секция „Лит. изворознание и библиография“ /от 1987/.

Лит. историк, текстолог и библиограф. Работи в областта на българ. възрожденска литература и на българ. литература след Освобождението. За пръв път печата през 1966. Автор на ок. 150 публикации. Основните му научни приноси засягат важни проблеми от творчеството на Паисий Хилендарски и Хр. Ботев. Т. разкрива зависимостта на текста на Зографския ръкопис на Паисиевата история от изворите на автора /истор. съчинения на Мавро Орбини и Цезар Бароний/ и обосновава тезата, че този ръкопис е чернова на Паисий /„Към въпроса за първообраза на Паисиевата история“. – Българ. език, 1967, № 1/. Установява генеалогията на преписите на Паисиевата история, разработва идеята за съществуването на 2 оригинала на произведението, посочва принципите, според които трябва да се подготви крит. издание на „История славяноболгарская“, изследва изчезналия Жеравненски препис от преди 1772 /„Въпросът за критическото издание на 'История славяноболгарская'“. – Лит. мисъл, 1971, № 4; „Жеравненският препис на 'История славяноболгарская'“. – Изв. на НБКМ, 16 /22/, 1972; „За реконструкцията на един изчезнал препис на Паисиевата история“. – В: Литературознание и фолклористика. 1983; „Едиционно-текстологически проблеми на Паисиевата „История славяноболгарская“. – В: Problemy edytorskie literatur slowiańskich. Wroclaw – Warzawa – Kraków, 1990/. Т. предлага нов прочит на единствения запазен творчески ръкопис на Хр. Ботев /фрагмент от чернова на последното му стихотворение/ и аргументира становището, че единствената автентична Ботева редакция е поместена във в. „Нова България“ /„Отново за автентичния текст на последното Ботево стихотворение“. – Лит. мисъл, 1971, № 1; „Дякон Васил Левски“. – Лит. мисъл, 1982, № 7/; проучва протичането на творческия процес у Ботев /„В творческата лаборатория на Хр. Ботев“. – Лит. мисъл, 1976, № 3/, разкрива липсата на автентичен текст на „Символ-верую на българската комуна“ /„Символ-верую на българската комуна“. – Летописи, 1991, № 1/. Резултатите от наблюденията си върху работата на Ботев над текста и върху посмъртната история на Ботевите поетични творби обобщава в основния си труд „Над Ботевия стих“. Т. открива и публикува за пръв път неизв. писма, документи и творби на Неофит Бозвели, худ. и публиц. произведения на Н. Геров, писма и ръкописи на Ив. Вазов, ръкописни материали на К. Шапкарев /съвм. с Н. Жечев/ и др. Издирва и за пръв път анализира стихотворенията на Д. Великсин на рум. ез., публикувани в рум. пер. печат, открива неизв. фейлетони от Ал. Константинов и др. Изследва архивното наследство на Й. Хаджиконстантинов-Джинот, Гр. Пърличев, К. Миладинов, К. Величков, Ц. Церковски, Елин Пелин и др. Т. работи и в областта на текстологията: разглежда връзката между историята на текста на худ. произведения и историята на лит. ез., принципите и методите на изучаване на историята на текста, тенденциите и закономерностите в историята на текстовете на творбите от новата българ. литература, възможностите за електронноизчислителни текстологически изследвания. Участвува активно в издаването на българ. лит. класика. Внася съществени промени в начина на подготовка и представяне на бележките към многотомните издания на българ. класици. Съставя, подготвя за печат текста и вариантите и е автор на коментара към „Събрани съчинения“ на Ив. Вазов в 22 т. /т. 7, 9 – 1976, т. 10, 12, 13 – 1977, т. 19, 20 – 1979/, „Събрани съчинения“ на Хр. Смирненски в 6 т. /т. 1, 2 – 1978/, „Събрани съчинения“ на Ал. Константинов в 4 т. /т. 2, 4 – 1980–81/, „Съчинения“ на К. Величков в 5 т. /т. 1 – 1986/, към стихотворенията на Ц. Церковски от сб. „Полски песни“ /1988/. Подготвя за печат двутомни издания на съчиненията на Хр. Смирненски /1988, съвм. с В. Иванова/ и на Ал. Константинов /1989, съвм. с Т. Тихов/, „Сборник от български народни умотворения“ от К. Шапкарев /т. 2 – 1969, съвм. със Св. Николова/ и др. Ред. на библиогр. указател за Ал. Константинов /1983/ и Хр. Ботев /1991/.

СЪЧ.: Над Ботевия стих. Текстологически изследвания. 1988.

Св. Николова

ТОДОРОВ, Петко Юрданов /26.IX.1879, Елена – 14.II.1916, Швейцария/. Роден в заможно чорбаджийско семейство с широки култ. интереси, което е в роднински връзки със семейството на Ст.

Михайловски. Учи гимназия в Търново /1894–95/. Като ученик се увлича от идеите на социалдемокрацията, чете марксическа литература, създава лит. групи, устройва неделни четения. През 1896 заминава с брат си Христо за Тулуза, Франция, и постъпва в „Лисе насионал". Чете рус. и фр. литература /А. С. Пушкин, М. Ю. Лермонтов, Л. Н. Толстой, Г. Флобер, Ги дьо Мопасан и др./, сътрудничи на в. „Ла Депеш", свързва се с фр. общественици – Ж. Жорес и др. Пише антимонархически статии. През 1897 се връща в Б-я. Установява се в Русе, заедно с Ив. Белинов издава в. „Законност", където помества статии по обществено-полит. въпроси. По повод на Възвание към русенските граждани, насочено срещу правителството и княза, е изправен пред Русенския окр. съд, но е освободен като малолетен. Следва право в Берн, Швейцария /1898/, литература в Берлин и Лайпциг; завършва през 1904. В нач. на XX в. под влияние на П. П. Славейков и д-р Кр. Кръстев подлага на преоценка обществ. и естетическите си възгледи. Започва да изучава философията на нем. индивидуализъм. През март 1912 заминава да се лекува от туберкулоза на о-в Капри, където се запознава и се сближава с М. Горки. Умира в Швейцария; тленните му останки са пренесени и погребани в София на 15.VI.1921.

Първото си произведение – очерк за Иларион Макариополски, Т. написва като ученик във II отделение. В ученическите си години пише стихотворения, разказчета и скици, които печата в ученическите изд. в. „Другар" и в. „Съвременна младеж", а по-късно – в списанията „Искра", „Светлина" и др. Някои от тях събира в първата си книга „Драски" /с псевд. Пенко/. Следващата му книга „Стихове на скучната лира" излиза под същия псевд. Ранното творчество на Т. е повлияно изцяло от идеите на социалдемокрацията, разработва социални проблеми, но не се отличава със забележителни худ. качества. Т. продължава да пише социални разкази и в Тулуза – публикува ги в соц. издания „Ново време", „Работнически вестник", „Червен народен календар" и др. В края на 1899 написва първата си идилия „Певец", бележеща промяна в творчеството му и ориентиране към модерните европ. идейни и естетически течения, свързани с философията на индивидуализма. В следващите произведения – идилии и драми, Т. съчетава тези идеи с изконно бълг. психоемоционални характеристики; в народностното начало търси общочов. измерения в душевността и поведението на личността. Творбите му са романтико-реалистични. В първото десетилетие на XX в. Т. е една от забележителните фигури в бълг. култ. живот – независима личност със завидна култура, европ. тип интелектуалец. Произведенията му носят печата на гордия му характер, на душевен финес и извисена духовност. Т. се стреми да постигне изящност и артистичност в словесното изкуство. Бунта си срещу ефемерността на социалното и всекидневното чов. битие демонстрира в зрялото си творчество чрез гордо отшелничество. Живее в близко духовно родство с кръга „Мисъл", с филос., естетическите и худ. търсения на д-р Кръстев, П. П. Славейков и П. К. Яворов. Активно присъствува в бълг. лит. живот; създава драмите „Страхил страшен хайдутин", „Първите", „Змейова сватба" и „Невеста Боряна", един том „Идилии". Различни като худ. ценност, те внасят нов нравствен и естетически смисъл в използуваните като худ. канава нар. поверия. Под влияние на Х. Ибсен и Г. Хауптман Т. превръща худ. си обобщения в образи-символи. Търсенията за самоизява на творческата, градивната личност стават основна тема в зрялото му творчество. Типичен герой на идилиите му е гордият, независим, волен човек – харамията, несретникът, носещ силен дух и висока нравственост /Калина от „Мечкар", гусларят от „Гусларева майка", Косьо от „Змейно", Бойко от „Несретник" и др./. Т. пресъздава интензивното духовно горене, драм. кризи в съзнанието на самотника. Творбите му се отличават с романтично приповдигната емоционална атмосфера и изящен пейзажен рисунък. Богатата образност и своеобразният слог превръщат някои от идилиите в худ. синтез между поезия и проза. Псевд.: Н. Бойко, П. Слезкин, Стрезо и др. Произведения на Т. са преведени на англ., итал., нем., пол., рус., словаш., чеш. и др. езици.

СЪЧ.: Драски /с псевд. Пенко/. 1894; Стихове на скучната лира /с псевд. Пенко/. 1895; Хамали и циганка. Два съвременни разказа. 1895; Бойко. Разказ из живота на един млад учител. 1896; Бай Драган. Разкази. 1898; В лоното на сиромашията. Разкази. 1898; Защитителна реч на П. Тодоров. 1898; Конкурс. 1898; Маргарит. 1898; Идилии. 1908 /1918/; Драми. Кн. 1. 1910 /1946/; В Гетсиманската градина. Една песен. По жътва. Камъни. 1919; Съчинения. Т. 1–2. 1922–23; Зидари. Драма. 1929 /1939/; Съчинения. 1930; Самодива. Драма. 1931; Змейова сватба. 1932; Невяста Боряна. Страхил страшен хайдутин. Драми. 1932; Първите. Драма. 1934; Идилии. Кн. 1–2. 1938; Славяните и българската литература. Лит. статии. 1944; Избрани произведения. 1948; Събрани произведения в три тома. 1957–58; Писма. 1966; Избрани творби. 1968; Идилии. Разкази. Драми. 1972; Идиллии. 1978; Събрани съчинения в 4 тома. 1979–81.

ЛИТ.: К и р и л о в, И. П. Ю. Тодоров. Биогр. наброски. 1921; Петко Ю. Тодоров. Лит. сб. за 10-год. от смъртта на писателя. 1926; Vilinskij, S. Petko Jur. Todorov /Život a dilo/. Brno, 1933; Г е о р г и е в, Л. Петко Ю. Тодоров. Монография. 1963; Пенчо Славейков, П. К. Яворов, П. Ю. Тодоров в спомените на съвременниците си. 1963.

Е. Константинова, П. Ватова

ТОДОРОВ, Цветан Тодоров /1.III.1939, София/. Син на видния бълг. културен деец проф. Т. Боров. Завършва гимназия в София /1956/ и бълг. филология в Соф. ун-т /1961/. Учител в с. Дългопол, Варн. област /1961–62/. Получава стипендия на името на Ал. Теодоров-Балан и заминава на специализация в Париж /1963/. Защитава канд. дисертация на тема „Семиотичен анализ на 'Опасни връзки' – епистоларен роман на дьо Лакло" /1966/ под ръководството на Р. Барт и държ. докторат на тема „Теория на литературния анализ" /1970/ при М. Дюфрен в Ун-та в Нантер. Асистент в Екол пратик де от-з-етюд /École Pratique des Hautes Études/ в Париж /1964–66/. Гост-проф. във Факултета по романска филология на Йейлския ун-т, САЩ /от 1967/. Доц. по история на литературата във Венсен /1968/. Преподавател в Екол нормал сюперийор /École Normale Supérieure/, Париж /1970/. Работи в секция по общо езикознание /1968–71/ и в секция по философия /от 1972/ в Нац. център за научни изследвания /CNRS/ в Париж. Чете лекции в различни ун-ти във Франция, САЩ, ФРГ, Италия, Великобритания, Канада, Норвегия, Белгия, Дания, Бразилия. Един от сътрудниците на сп. и библ. „Tel Quel", задграничен ред. на лингвистичното сп., издавано в Ун-та в Мичигън, САЩ /1966/. Чл. на ред. колегия на сп. „Poétique" /1970–89/ и негов гл. ред. /съвм. с Ж. Женет, от 1970 до 1983/.

Фр. литературовед, лингвист и семиотик със световна известност, Т. започва научната си дейност в Б-я. След ранната си първа публикация във в. „Септемврийче" /„Живата книга", пътепис в съавт. с Хр. Рафаилов от 19.VIII.1953/ Т. сътрудничи на пер. печат със статии, които експлицират както широтата на интересите, така и предпочитанията му към структуралния стилистичен анализ. Предмет на изследванията му са творчеството на П. К. Яворов /Пламък, 1960, № 9/, фейлетоните на Ал. Константинов /Родна реч, 1961, № 4/, „Дон Кихот" на Сервантес /Родна реч, 1962, №10/, особеностите на фолклорната поетика /Език и литература, 1963, № 3/, повестта „Нечиста сила" от Елин Пелин /Лит. мисъл, 1963, № 1/, „Сиротна песен" от Д. Дебелянов /Език и литература, 1964, № 2/. Т. сътрудничи и с рецензии на сп. „Бълг. език" /1963, № 2/ и в. „Лит. новини" /през периода 1961–63/.

Скоро след установяването си във Франция /1963/ Т. започва да печата свои текстове в някои от елитните фр. списания. В първия специален бр. на сп. „Communications", посветен изцяло на семиологични изследвания и носещ заглавието „Recherches sémiologiques" /1964, № 4/, редом с тестове на Кл. Бремон, Кр. Мец и най-вече – с „Eléments de sémiologie" на Р. Барт Т. публикува „La description de la signification en littérature", а във втория специален бр. на списанието, посветен на структуралния анализ на разказа /1966, № 8/, редом с А. Греймас, Ж. Женет, Р. Барт, У. Еко Т. печата „Les catégories du récit littéraire". В първите години от пребиваването му излизат още „Les poètes et le bon usage" /„Revue d'esthétique", 1965, т. XVIII/; „Les registres de la parole" /„Journal de psychologie", 1967, № 3/ и др., които за кратък период от време утвърждават Т. не само като автор със значимо присъствие във фр. печат /тук трябва да се посочат и списанията „Poétique", „Critique", „Langages", „Tel Quel", както и междунар. сп. „Semiotica"/, но и като едно от водещите имена в науката за литературата. През 1965 Т. привлича вниманието на специалистите, като събира, превежда и представя пред фр. публика текстове на рус. формалисти. Сб., издаден в библ. „Tel Quel", носи названието „Théorie de la littérature. Textes des Formalistes russes" и е с предговор от Р. Якобсон, който насърчава Т. в това начинание. След тази изява всяка книга на Т. получава значителен отзвук в научните среди.

Теоретичните текстове на Т. разглеждат основни проблеми на поетиката, реториката и неореториката, семиотиката на литературата и лингвистиката, на теориите на символа, на фантастичната литература, на антропологията и културологията, на комуникацията, като в същото време демонстрират отлично познаване на процесите в литературознанието, реториката и лингвистиката, както и на най-видните им представители от ранните периоди до съвременността. Методологическите търсения на Т. се съотнасят към насоките на фр. структурализъм и постструктурализъм, не без привкуса на англосаксонската традиция, без да се вместват изцяло в тях; носят отпечатъка на ярка индивидуалност със свой път в науката, което особено ясно личи в анализите му на разказвателните похвати и на символното в езика и литературата. Според Т. в зоната на поетиката влизат общите закони на строежа на лит. форма, класификацията на повествователните гледни точки /„визии"/, на тропите и фигурите, регистрите на речта, разкриването на универсалните сюжетни единици и блокове – проблеми, които до голяма степен поставя в текстовете си, писани през 60-те г.

Първата самостоятелна книга на Т. е „Littérature et signification" – изследване, което в по-различна форма представлява дисертацията на Т. от 1966 и което разглежда взаимоотношенията между литература и акт на означаване /т. е. пораждането на значения/ чрез анализа на „Опасни връзки" от Ш. дьо Лакло. Отправна точка на изследването е самата поетика – нейните концепции, методи и възможности за анализ на лит. творби. От една стра-

на, Т. изследва смисъла на писмата /конотация и функции на писмата – предимно референциалната, формалния модел на комуникация, интерпретацията на персонажите и т. н./, а от друга – водещ е анализът на повествованието /логиката на действие на персонажите, „визиите“ на повествованието, регистрите на речта и повествователните форми, повествованието като процес/. Изследването съдържа приложение, което засяга проблемите за актуалността на реториката, за образния и поетичния език. Това е всъщност небезизвестната статия на Т. „Tropes et figures“ /публикувана преди това в сб. „To honor Roman Jakobson“/. Следващата книга на Т. – „Grammaire du Décaméron“ представлява лингвистично ориентирано изследване върху теорията на повествователните структури, в което /на базата на едноименната творба на Бокачо/ са разграничени три наративистични аспекта: семантичен, словесен и синтактичен. Акцентирайки върху последния, Т. развива идеята за „граматика на разказа“ – една от основните идеи-конструкти и в книгата му от 1971 – „Poétique de la prose“. Писани в периода 1964–69, есетата в нея отново третират проблеми на поетиката, извеждайки на преден план синтаксиса на повествованието. Текстовете на „Одисея“, „Хиляда и една нощ“, „Светият Граал“, на творби на Х. Джеймс, Ф. М. Достоевски, Дж. Конрад са опорни точки за Т. при разглеждането на проблема за повествователните трансформации /прости, или още спецификации, и сложни, или още реакции/, за четенето като изграждане и повествователните филтри, за „търсенето“ на разказа като търсене на код и напрежение между повествователна и ритуална логика, за „тайната“ на разказа като конституиращ принцип и двигател на повествованието, за словото-действие, словото-разказ и обрамчващия разказ, както и на проблема за жанра. В един по-теоретичен аспект тези проблеми присъстват и в „Poétique“, излязла най-напред под заглавието „La poétique structurale“ като част от колективния труд „Qu'est-ce que le structuralisme?“ /F. Wahl, ed., 1968/, а няколко години по-късно, значително променена – и в отделно издание. В нея Т. дава определение на понятието „поетика“; разглежда взаимоотношенията на поетиката с херменевтиката, лингвистиката, семиотиката, перспективите ѝ спрямо историята на литературата и естетиката, при което поетиката се определя като „преходен етап“. В предлагания от Т. модел на лит. анализ се разглеждат посочените вече аспекти – семантичен, словесен и синтактичен, в тяхната детайлизация /модус, време, визия, залог, текстови структури, повествователен синтаксис/. Към ранния период на Т. се отнасят още „Introduction à la littérature fantastique“ и „Dictionnaire encyclopédique des sciences du langage“. В първата от тях Т. разглежда фантастичната литература в тясна връзка с жанровата теория, при което прави разлика между „чисто“ фантастично, фантастично-странно и фантастично-чудесно. Фантастиката се представя през призмата на рецепцията – в основата стои колебаещият се между вяра и неверие и съмняващият се в реалността на фантастичния свят възприемател /имплицитен читател/. В колективния труд „Dictionnaire...“ /в съавт. с О. Дюкро, М.-С. де Шонен, М.-К. Хазаел-Масийо и М. Ф. Вал/ Т. е автор на голяма част от статиите, разработвайки предимно проблеми на реториката, стилистиката, семиотиката и историята на литературата. Сред по-важните от тях са: „Rhétorique et stylistique“, „Poétique“, „Sémiotique“, „Signe“, „Histoire de la littérature“, „Genres littéraires“, „Le discours de fiction“, „Figure“, „Texte“, „Style“, „Vision dans la fiction“. В края на 70-те и началото на 80-те г. Т. реализира свой проект върху теорията и историята на символното в езика и литературата /включващ и обстоен преглед на по-важните концепции, школи и представители/ в своеобразна трилогия състояща се от „Théories du symbole“, „Symbolisme et interprétation“ и „Critique de la critique“. Първата от тях представлява подбор от истор. детерминирани възгледи за символа и знака от античността /Аристотел, Секст Емпирик/ до съвременността /Р. Якобсон/. Средищно място заемат учението за символа на Августин Блажени, от една страна, и на романтиците от Йенския кръг и техните последователи, от друга. Т. търси зараждането на западната семиотика в доктрините на Стоиците и най-вече в тази на Августин Блажени, разглежда проблема за „блясъка“ и „мизерията“ на реториката, за нейния разцвет и/или девалоризация. Осветлява естетическата доктрина на романтизма, пречупена през понятието „символ“, чието развитие представя обстойно чрез възгледите на братята Шлегел, Новалис, Шелинг, К. Ф. Мориц и Шлайермахер. Разглежда З. Фройд в аспекта на учението за тропите, Ф. де Сосюр – в аспекта на различието по въпроса за мотивираността на знака, Р. Якобсон – в аспекта на учението за поетичния език. Част от тези проблеми преминават и във втората книга от трилогията, в която Т. изследва основно явлението „езиков символизъм“ /действието на непрекия смисъл/. В нея символното и интерпретацията се разглеждат като две страни на едно и също явление. Изследва се самият акт на интерпретацията, както и разновидностите на езиковия символизъм /фразов и дофразов, вътрешно- и външнотекстов и т. н./, въпросът за „неопределеността“ на смисъла /тук Т. изхожда от романтичната и символистичната традиция/; анализират се егзегетиката и филологията като

интерпретативни стратегии, от гледна точка на проблема за смисъла на текста. Извеждат се проблемите за видовете контекст, за безкрайността на смисъла и валидността на авторовите интенции. Прави се преглед на различни видове интерпретации /тези на импресионистичната критика, на фройдистката и марксистката критика, на структурализма/, сред които се търси и мястото на личната авторова позиция. Това търсене продължава и в третата книга на Т. /неслучайно в англ. издание от 1987 Т. добавя две нови кратки глави към оригиналното изд. на фр. език, в които допълнително уточнява личните си позиции/. Тук Т. не просто прави преглед на крит. мислене през XX в. /разглежда се периодът 1920–1980/, а по-скоро търси корените на идеите, съставящи неговата платформа, като изборът на авторите до известна степен е и субективен: в началото са рус. формалисти /Л. Якубински, Р. Якобсон, В. Шкловски, Б. Айхенбаум, Ю. Тинянов/ и техните възгледи за поетичния език; следват А. Дьоблин и Б. Брехт, разгледани в светлината на проблема за епичното; Ж.-П. Сартр, М. Бланшо и особено Р. Барт – от позицията „критиците като писатели"; М. Бахтин – като една от най-забележителните и енигматични фигури в европ. култура от първата половина на XX в.; Н. Фрай – в светлината на многообразното му лит.-крит. дело; Я. Уат и П. Бенишу – първият чрез кореспонденцията си, а вторият – чрез разговорите си с Т. След „Théories du symbole" с определено историчната й ориентация и „Symbolisme et interprétation" – с подчертано теоретична, през 1978 излиза и „Les genres du discours" – книгата на „практиката". В нея също се разглеждат проблеми на теорията – дискутират се категориите литература, дискурс, жанр, проблеми на поезията и прозата; възможността, дали може да се говори за „семиотика на литературата", ако под това не се разбира „реторика"; самото понятие „литература" се разглежда в истор. перспектива, за да се въведе родовото спрямо него понятие „дискурс". Но, от друга страна, голяма част от книгата е посветена на анализа на отделните текстове /Стендал, Е. А. По, Новалис, Бодлер, Рембо и др./, както и на нелитературните жанрове, нивата на анализ и вариативността на вербалните форми /магията, играта на думи, гатанката, сентенцията/. Излязлата през 1987 „La notion de littérature", макар и с леки промени, включва есета от „Les genres du discours" и „Poétique de la prose", с което от по-късна дата третира същите проблеми. Не така е обаче с други книги на Т. от 80-те г.: сред тях изпъкват „Mikhaïl Bakhtin. Le principe dialogique" и „La Conquête de l'Amérique: la question de l'autre". В първата Т. разглежда жизнения и творческия път на М. Бахтин, осветлявайки интересни /и спорни/ моменти от неговата творческа биография и вещо анализирайки значимите концепции в текстовете на рус. учен. Основно място се отделя на проблема за авторството /Т. дава свое предложение за изписване на името на спорните текстове/ на М. Бахтин, В. Н. Волошинов, П. Н. Медведев; на теорията за речевите актове, филос. антропология, интертекстуалността и лит.-истор. възгледи на Бахтин. Книгата е придружена от библиография на работите на Бахтин и неговия кръг. Във втората от посочените книги – за откриването и завладяването на Америка, зад фасадата на многобройните истор. сведения и цитирани документи стоят проблемите на семиотиката, антропологията, културологията и хуманността; зад интригуващия сюжет – как Кортес успява да покори Монтесума – изпъкват водещите мотиви: за познаването и зачитането на Другия, за владеенето на комуникацията като екзистенциален проблем на културата. Безспорен интерес в това отношение представляват двете последни книги на Т. – „Les morales de l'Histoire" и „Face à l'extrême". Първата от тях, представляваща сбор от есета и хроники /печатани в „Lettre Internationale"/, разглежда междуличностните отношения в съвр. свят, проблема за „кръстосването на културите"; за нея Т. получава голямата междунар. награда на Женева – „Жан-Жак Русо" /на междунар. изложение на книгата в Женева, 1991/. Във втората Т. разглежда най-жестокото откритие на XX в. – тоталитарните полит. режими в тяхната крайна форма – концентрационните лагери. Зад приведения богат фактически материал и интересния зрителен ъгъл на представяне на нещата стои тройният сюжет на книгата: лагерите като екстремна ситуация, като наситен образ и квинтесенция на тоталитарните /националсоциалистически и комунистически/ режими; темата за нравствеността /за да не се повторят уроците на лагерите, трябва да се изследват глъбинните причини за тяхната поява, да се разтърсва стената от безразличие, която съпътства познанието за тях/, както и темата за собствената личност, за нейното място и участие в процесите на Историята. С това „Face à L'extrême" заявява себе си като целенасочено осмисляне на човешкото поведение не само в екстремни ситуации, но и изобщо пред лицето на историята. Части от книгата /главите „Ni monstres ni bêtes" и „Épilogue"/ са преведени на бълг. ез. /Лит. вестник, юли – окт. 1991, под заглавие „На предела"/. Изцяло преведена на бълг. е и „Poétique de la prose" /„Поетика на прозата", 1985/, отделни глави от „La Conquête de l'Amérique" и „Critique de la critique", „Les morales de l'Histoire", както и статии и лекции на Т. пред чужда аудитория. През дек. 1988 Т. е избран за почетен доктор на Соф. ун-т /акаде-

мичното му слово е на тема „Хуманитарни науки и нравственост“/. Автор е на съставителства, предговори, библиографии /за стила/, доклади на междунар. форуми, както и на частта „Poétique“ в „Encyclopédia Universalis“, т. 14, 1985. Преведен е на много езици, сред които англ. /почти всички негови текстове/, бълг., исп., нем., рум., рус. и др. Псевд.: Ц. Боров, Ц.

СЪЧ.: Littérature et signification. 1967; Grammaire du Décaméron. 1969; Introduction à la littérature fantastique. 1970; Poétique de la prose. 1971; Dictionnaire encyclopédique des sciences du langage. 1972 /avec O. Ducrot/; Poétique. 1973; Théories du symbole. 1977; Symbolisme et interprétation. 1978; Les genres du discours. 1978; Miknaïl Bakhtine. Le principe dialogique suivi des Ecrits du Cercle de Bakhtine. 1981; La Conquête de l'Amérique. 1982; Récits aztéques de la conquête. 1983 /avec G. Baudot/; Critique de la critique. 1984; Frêle bonheur, essai sur Rousseau. 1985; La Notion de littérature et autres essais. 1987; Nous et les autres. 1989; Les morales de l'Histoire. 1991; Face à l'extrême. 1991.

М. Дачев

ТОМОВ, Александър Александров /3.VII.1944, София/. Завършва гимназия в София /1962/ и бълг. филология в Соф. ун-т /1970/. Ред. в Радио София /1971–81/, киносценарист в Студията за игрални филми „Бояна“ /1981–91/.
Т. е поет, белетрист, драматург, киносценарист със специфичен глас в съвр. бълг. литература с градска тематика. В центъра на творчеството му е „предградието“ – извор на съкровени споменни преживявания, подхранващи носталгично-драматичната и тъжно-самоироничната му лирика, и същевременно – обект на социални и психол. дисекции, арена на остри сблъсъци, баналноабсурдни истории и тъмни страсти, пресъздадени в белетристичните му творби. Проявява афинитет към романтиката на асоциалното, като в характерните за определено време и регион явления дири проявление на глъбинни душевни процеси. Придържа се към клас. жанрови форми – песенен стих, сказова проза, в които вплита иронично-пародийни интонации. Като разказвач предпочита динамичната сюжетна линия, насечена от внезапни обрати. Негови повести и романи са преведени на исп., нем., пол., рус., словаш., унг. и чеш. език.

СЪЧ.: Приказните езера. Поемка за деца. 1973; Ринг в гората. Приказка. 1973; Улица към предградието. Новели. 1977; Квартал Надежда. Стихотворения. 1978; Елегия за птици. Новели. 1983; Луминесцентни балади. Стихове. 1984; Светата Ана. Повести. 1984; Памет. Новели. 1985; Мелница за ветровете. Роман. 1986; Корупция. Роман. 2 кн. 1989–90; Абсурдна любов. Разкази и новели. 1990; Корупция. 3 кн. 1991; Здрач и печал. Повест. 1992.

Цв. Атанасова

ТОМОВ, Божидар Радев /28.V.1944, Перник/. Завършва гимназия в София /1962/ и бълг. филология в Соф. ун-т /1969/. Ред. /1968–69/ във в. „Средношколско знаме“, ред. в Радио София /1969–70/, зав. отдел „Белетристика“ /1970–73/ във в. „Пулс“, ред. /1975–89/ в сп. „Пламък“.
За пръв път печата през 1958 във в. „Средношколско знаме“. Автор на поезия и проза, на худ. публицистика. Поезията му е директна, лаконична, лишена от метафорични акценти. Прозата на Т. разкрива по-свободно творческо въображение, склонност към експериментиране в областта на композицията, по-разностранни психологически внушения. Основните герои в прозата му са технократи, интелектуалци, по-рядко – хора на трудовото всекидневие. Т. изследва духовните противоречия и раздвоения на съвременниците, включването им в сложни житейски конфликти, в които изживяват своя личностен драматизъм и скептична неувереност, отчуждение от света на простите човешки радости и усещания. Произведения на Т. са преведени на пол. и рус. език.

СЪЧ.: Разходка с тролей. Стихове. 1969; Среща в Меркурий. Роман. 1974; Шампионите. Разкази. 1974; Докато живеем. Публицистика. 1976; Будилник под възглавницата. Новели. 1977; Старият вечен войник. Разкази. 1980; Някой за Хамлет. Новели. 1981; Чужд живот. Роман. 1982; Самотен ездач. 1985; Стъпки по водата. Стихотворения. 1986; Разказ за двама. 1987; Лятото на шампиона. 1987; За деца и възрастни. Роман. 1987.

М. Тодорова

ТОМОВА, Екатерина Томова /7.VII.1946, Пловдив/. Завършва гимназия в Асеновград /1964/ и бълг. филология в Соф. ун-т /1970/. Една от основателките на в. „Асеновградски зов“ /1974/; ред. в изд. „София-прес“ /1980–81/, през 1981–91 – във в. „АБВ“, от 1991 – във в. „Демокрация“.
Независимо от жанровата рамка всички худ. текстове на Т. по същество са поезия и изповед. Докум. разкази „Забравените от небето“ са разкази-есета, разкази-поеми, с почти пълно сливане на субекта и обекта на изображението, с извисяване на регионално самобитното до универсални човешки измерения. Автентични като етнографски и народопсихол. материал, те разкриват една нар. космогония, в чиито духовни доминанти се оглежда веруюто на поетесата.

СЪЧ.: Трима млади поети. Стихове. 1975 /в съавт. с П. Парушев и Б. Христов/; Забравените от небето. Докум. разкази. 1981; Автопортрет. Стихотворения. 1989.

Цв. Атанасова

ТОМОВА, Малина Цанева /21.I.1950, Пловдив/. Завършва гимназия с преподаване на рус. език, като частна ученичка – и англ. гимназия в родния си

град /1968/, след което учителствува в с. Мугла, Пловд. област. Завършва рус. филология в Соф. ун-т /1976/. Сътрудничи на вестниците „Народна младеж“, „Пулс“, „Литературен фронт“, на списанията „Тракия“, „Септември“, „Пламък“ и др. От 1980 е редактор в алм. „Янтра“ /по-късно „Литературен вестник“/.

В поезията си Т. осмисля сътворяването на нещата, духовно значимото и съдбовното за човека. На нарушената хармония в човешкото битие противопоставя естествения първообраз на реалностите, беззащитната искреност, виталното световъзприятие. Съчетали различни стилово-изразни традиции, стиховете й се отличават с многопластова образност и филос.-афористично звучене. Превежда от рус. ез. стихове на К. Некрасова – „Третото око“, „Малки романи“ от естон. писател Ен Ветемаа, „Съдби“ от Н. Й. Илина, „ZOO, или нелюбовни писма“ от В. Б. Шкловски и др. Няколко цикъла нейни стихотворения са преведени на исп., рус. и унг. език.

СЪЧ.: Душа. Стихове. 1978; Ежелюбов. Стихове и бързописи. 1987.

Л. Малинова

ТÒНКОВ, Петър Бонев /6.VI.1941, Перущица – 19.X.1992, Ст. Загора/. Завършва гимназия в Пловдив /1959/ и българ. филология в Соф. ун-т /1966/. Работи в Металургичния комбинат „Кремиковци“ /1967/. През 1969–72 е редактор във в. „Тракия“ /Ст. Загора/, 1972–73 – в Радио Стара Загора, 1973–78 – в лит. алм. „Хоризонт“ /Ст. Загора/. Зав. ред. „Култура“ в Радио Стара Загора /1978–83/; от 1984 е отг. секретар на лит. алм. „Хоризонт“.

За пръв път печата през 1966 във вестниците „Народна култура“ и „Септемврийче“. Изследванията му са посветени главно на съвр. лит. живот. Автор е на рецензии и на обзорно-аналитични студии за състоянието на младата белетристика, трактовката на работническата тема, поетическите дебюти през 70-те г. Публикува портретни статии за П. Яворов, Н. Хайтов, А. Германов, Д. Жотев, Ив. Николов, Ст. Стойчев, П. Матев, П. Стефанов и др. В ранните му студии за естетическите възгледи на В. Г. Белински, Н. Г. Чернишевски и Ф. М. Достоевски и в монографичния очерк „Иван Мирчев“ крит. наблюдения на Т. са подстъп към по-общи естетико-теоретични и лит.-истор. изводи.

СЪЧ.: Литература и живот. 1973, Иван Мирчев. Лит.-крит. очерк. 1977; Литературни светове и проблеми. 1981; Иван Мирчев. Лит. анкета. 1985.

С. Беляева

ТОПÀЛОВ, Кирил Любомиров /21.V.1943, София/. Завършва гимназия в София /1961/ и българ. филология в Соф. ун-т /1968/. Работи в Полиграфическия комбинат, във в. „Народна младеж“ /през 1966–67/, референт в СБП /1969/, филолог-специалист в Ин-та за българ. ез. при БАН /1969–71/, аспирант по българ. възрожд. литература в Соф. ун-т /1971–74/. Редовен асистент по история на българ. литература в Соф. ун-т /от 1974/. През 1975 защитава канд. дисертация на тема „Проблеми на българската възрожденска поезия“. Специализира съвр. грц. филология в Атинския ун-т /1978–79/. Доц. /1982/ по възрожд. литература в Соф. ун-т. Ред. в изд. „Българ. писател“ /1977–88/. Чл. на Междунар. ПЕН-клуб и на световната елинистична академия „Аркадия“.

Лит. историк и критик, белетрист, драматург и киносценарист. Научноизследователските му интереси са съсредоточени върху проблематиката на възрожд. литература /„Проблеми на възрожденската поетика“, „Проблеми на българската възрожденска литература“, монографиите „Григор Пърличев. Живот и дело“ и „Петко Р. Славейков“ и др./. Обхватно изследва значението на П. Р. Славейков, Неофит Бозвели и редица други българ. възрожденци в лит. история на Б-я. В двата тома „Възрожденци“ значително разширява историколит. си интерпретация на възрожденската и следосвобожденската проблематика чрез анализ на творческото дело и жизнения път на личности като Ив. Денкоглу, Г. С. Раковски, Д. и К. Миладинови, Ил. Блъсков, Н. Бончев, М. Арнаудов, П. Динеков. В крит. му полезрение са и съвр. автори /„Споделено за поезията“/. Като белетрист Т. се изявява през 70-те г., но е забелязан от лит. критика след излизането от печат на повестите „Бягай... Обичам те“, „Бъди благословена“, „Оттук до хоризонта“. Повестите „Бъди благословена“ и „Не се сърди, човече“ /филмирани/, са изградени върху динамичен, интригуващ сюжет, третират темата за изоставените извънбрачни деца, чиято трагична съдба авторът поставя над фалшивите морални догми на обществото. Друга тема, която занимава писателя през 80-те г., е съвр. тълкуване на представите за щастие. Повестта „Стайна температура“, романите „Разминаване“ и „Нерви“ разкриват не само умирането на личната житейска илюзия за щастие, разминаването и отчуждението на индивидите, но и бавното разграждане, самоопровергаването на голямата обществ. заблуда за априорното съществуване на хармонията. Препитайки мотива за престъплението и наказанието, Т. въвлича героите си в сложна психол. игра, в която вината не е еднозначна, не е индивидуална, нито абстрактно социална. В по-късните си творби Т. се стреми към авторово монологизиране на

романовата форма. Сред книгите му за деца и юноши най-популярна е „Бягай... Обичам те“, претърпяла преработки, преиздания, филмирана. Като драматург Т. е известен с многократно поставяните пиеси „И есен идат щъркели“, „Притча за Философа“, „Свободно съчинение за слънцето“, „Експериментът“, „Вива академия“, „Страшният съд“, „Нерви за любов“, „Бизнес“, „Игра на мъж и жена“, „Знак, че сме живи“. Повести и пиеси на Т. са преведени на грц., ит., кит., нем., пол., рум., рус., словаш., унг. и др. езици. Крит. оценки за научните публикации и худ. му творчество са публикувани в Гърция, Румъния, Чехия, Словакия. Съст. и ред. на антол. „Българска възрожденска поезия“ /1980/.

СЪЧ.: Споделено за поезията. 1975; Бягай... Обичам те. Повест. 1976; Бунтовна светлина. Докум. разкази. 1978; Бъди благословена. Повест. 1979; Петко Славейков. 1979; Проблеми на възрожденската поетика. 1979; Оттук до хоризонта. Повест. 1980 /1985/; Будилник с латерна. 1981; Григор Пърличев. Живот и дело. 1982; Светогорският бунтар. 1982; Бъди благословена. Не се сърди, човече. Повести. 1982 /1984, 1987/; Проблеми на българската възрожденска литература. 1983; Стайна температура. Повест. 1985; Разминаване. Роман. 1986; Бягай... Обичам те. Роман. 1986 /1990/; Нерви. Роман. 1989; Петко Р. Славейков. 1990.

А. Димчева

ТО̀ТЕВ, Петко /Петко Тотев Петков/ /12.I.1932, с. Бичкиня, дн. към Габрово/. Завършва Априловската гимназия в родния си град /1950/ и българ. филология в Соф. ун-т /1956/. Учител по българ. ез. и литература в Котел /1956–58/ и в Априловската гимназия /1958–60/. През 1960–62 специализира във в. „Литературная газета“ и в сп. „Вопросы литературы“ в Москва. Ред. /1962–66/ в отд. за лит. критика и теория на в. „Литературен фронт“. Зав. ред. „Балкански литератури“ в изд. „Нар. култура“ /1966–69/, ред. в отд. „Мемоаристика“ в Партиздат /1969–73/, зам. гл. ред. /1973–90/ на в. „Антени“. Сътр. и консултант на отд. „Литературно наследство“ в изд. „Българ. писател“ /през 80-те г./.

Т. е лит. историк, критик и публицист. Изследва творчеството на Л. Каравелов, П. Р. Славейков, Ал. Константинов, Г. Кирков, Н. Вапцаров, Й. Радичков, Г. Стоев, П. Вежинов, В. Мутафчиева и др. Автор на множество лит. рецензии, статии по обществ., култ.-истор., екологични проблеми, по въпроси на българистиката. Съст. и ред. на съчинения на българ. класици: Л. Каравелов. Събрани съчинения в 12 т. Т. 6 /1985/; т. 8 /1986/; т. 10 /1987/; т. 12 /1992/; П. Р. Славейков. Съчинения в 8 т. Т. 1 /1978/; В. Е. Априлов. Съчинения /1968/; Ив. Богоров. И се започна с „Български орел“ /1983/.

СЪЧ.: Литературни статии. 1974; Политическата сатира на Георги Кирков. 1974; Алеко Константинов. 1977 /1990/; Книги за препрочитане. 1979; За него – Живота. Пет подстъпа към „Моторни песни“ на Никола Вапцаров. 1983; Винаги има и други. 1988.

Св. Гюрова

ТО̀ШКОВ, Михаил Георгиев /9.I.1931, Пловдив/. Завършва гимназия в София /1950/, следва в Худ. академия /1955/. Монтьор, шлосер, стругар, художник в различни софийски предприятия и заводи. Ред. в Детския отдел на Радио София и в Култ. отдел на Дома на съв. наука и култура /1977–78/. Сътрудничи на средствата за масово осведомяване, на пер. печат с лит. и общокулт. материали. Ранната поезия на Т. е свързана с битовите реалии и пасторалните представи за селската действителност, свидетелствува за драматичния й разлом през 60-те г. Част от творчеството му е посветено на партизанското движение. Романът-хроника „Повярвай в моя Бог“ проследява в докум.-психол. план кулминациите на Априлското въстание /1876/. Анкетата с поета Ламар е резултат от дългогодишно общуване, съдържа информация за култ. живот в страната в продължение на няколко десетилетия. Произведения на Т. са преведени на рум., рус., унг. и финл. език.

СЪЧ.: Ръждивата брадва. Стихове. 1963; Спирала. Стихове. 1967; Протуберанси. Стихове. 1968; Въоръжени с надежда. Хроника за Април 1876. 1976; Ламар. Разговори и беседи. 1977; Сълза върху желязно цвете. Лит. обработка на спомените на Стоян Юруков. 1979; Знак и дума. Самиздат. 1982; Повярвай в моя Бог. Роман-хроника. 1984.

Цв. Трифонова

ТРАЯ̀НОВ, Теодор Василев /30.I.1882, Пазарджик – 15.I.1945, София/. Завършва I мъжка гимназия в София /1899/. Следва във Физико-математическия ф-т на Соф. ун-т /1899–1900/ и в Техническото висше у-ще във Виена /1901–08/. Участвува като доброволец в двете балк. войни през 1912–13. Включва се в четата на Хр. Чернопеев. Заема различни дипломатически длъжности в Българ. легация във Виена /1914–20/ и в Българ. генерално консулство в Бреслау /Вроцлав, 1922/. През 1921 временно е освободен от длъжност и пребивава в Б-я. През 1923 правителството на Ал. Цанков окончателно го отзовава, Т. се завръща в родината и се отдава на лит. дейност. Учител в I мъжка гимназия в София /1926–33/.

За пръв път печата стихове през 1899 в сп. „Смях“. Сътрудничи на списанията „Българска сбирка“, „Наш живот“, „Демократически преглед“, „Художник“, „Ново общество“, „Съвременник“, „Съвременна мисъл“, „Свобода“, „Художествена култу-

ра“, „Факел“, „Звено“, „Народ и армия“, „Везни“, „Парнас“, „Хиперион“, „Модерно изкуство“, на алм. „Южни цветове“, на вестниците „Ден“, „Оса“, „Злъчка“, „Епоха“, „Вестник на жената“, „Зора“, „Литературни новини“, „Мисъл“, „Заря“, „Литературен глас“, „Литературен свят“, „Мир“, „Литературен живот“ и др. Участвува в лит. сборници и антологии – „Българска антология“ /1910/, „Поетична година“ /1915/, „Най-отбрани песни“ /1917/, „Млада България“ /1922/, „Одрин“ /1923/, „Лорд Байрон“ /1924/. Заедно с Ив. Радославов и Л. Стоянов редактира през 1922–31 най-голямото българ. символистично сп. – „Хиперион“. Съществено влияние върху идейно-естетическото му съзряване оказва дългогодишното му пребиваване във Виена: запознава се в оригинал с трудове на нем. философи като Й. Г. Фихте, Г. В. Хегел, Е. Хусерл, Фр. Ницше, с писатели романтици и неоромантици; приет е от виенската артистична бохема, свързва се с писатели като Р. М. Рилке, А. Шницлер, Х. фон Хофманстал, С. Георге, Х. Бар и др. Включва се във виенския култ. живот – негова драматизация /пантомима/ на „Младият крал“ от О. Уайлд /музика Д. Караджов/ е поставена във Фолксопер /1914/. Т. е най-последователният българ. поет символист, за когото символизмът е преди всичко философия. Творец с високо самосъзнание; символистичната му поетика е по-скоро от рационален, отколкото от интуитивен тип. Заедно с П. К. Яворов Т. е родоначалник на българ. символизъм. Мнозина критици /най-вече от кръга около сп. „Хиперион“/ смятат стихотворението му „Нов ден“ /сп. „Художник“, 1905/ за начало на символистичното направление в Б-я. Ив. Радославов провъзгласява Т. за създател на нова епоха в българ. литература. Цялото творчество на Т. е подчинено на стройна концепция – постигане на универсалното чрез пълното изживяване на индивидуализма /„Regina mortua“, „Химни и балади“/ и чрез превъплъщаване на българ. дух, отразен в „историческата съдба“ /„Български балади“/, „националния мит“ /„Романтични песни“/ и „националния гений“ /„Пантеон“/. Като отхвърля непосредната изповедност, поетът дири надличностното, космичното, трансценденталното. Стремежът му да проникне в мистично-ирационалните видения на душата – „мъртвата царкиня“, да проследи подсъзнателния й живот впечатлява повече като идея, отколкото като пластичен израз. Образната система на Т. не надхвърля символистичната конвенция и носи редица традиционни реалистично-импресионистични черти. Конструктивно-комбинативен, стихът на Т. в повечето случаи не постига съответно на мащабния му поетически замисъл визуално-музикално внушение и често звучи пресилено патетично и реторично. Сред българ. символисти Т. се откроява с богоборческия и жизнеутвърждаващ дух на поезията си. Той съчетава българ. магика и месианство /символ на източното присъствие в българ. съдба и характер/ с романтичен титанизъм /символ на „освободения“ европ. човек/. Характерни за него са митологичните образи, свързани с варварското прабитие, с богомилството и адамитството. Въплъщение на житейското и творческото му кредо – победа на духа над материалния живот, е кн. „Пантеон“ – поетична апология на избраниците на духа, одически химн на световни и българ. „прокълнати“ поети, оригинална по замисъл и артистично превъплъщение антология, която има известно сходство с „На Острова на блажените“ на П. П. Славейков. Т. е автор на статии и рецензии за литература, театър и музика, печатани предимно в сп. „Хиперион“. Превежда драмите „Ричард III“ от У. Шекспир, „Фиеско“ от Фр. Шилер, „Шутът Тантрис“ от Е. Хард, „Принц фон Хомбург“ от Х. фон Клайст, поставяни в Нар. театър в София. Адаптира на българ. ез. произведения за деца. Псевд.: Анжар, Т. Мур, Т. Т., Т. Тр.

СЪЧ.: Regina mortua. Стихотворения. 1909; Химни и балади. Избр. стихотворения. 1902–1909. 1912; Български балади. 1921; Песен на песните. 1923; Романтични песни. 1926; Освободеният човек. 1905–11. 1929; Декламаториум. Най-популярни песни и поеми. 1932; Пешо чорлавият. Истории за непослушни деца. Нагодил на българ. ез..., 1933; Най-хубавите басни за деца. Нагодил на българ. ез..., 1934; Едно, две, три... Стихове от... /б.г./; Пантеон. 1934; Земя и дух. 1921–1926. Кн. 1. 1941; Избрани стихотворения. 1966; Избрани творби. 1981.

ЛИТ.: Бенароя, М. Теодор Траянов и неговият мир. 1926; Райнов, Н. Вечното в нашата литература. Български класици. VII. 1941; Кирил Христов, Димитър Бояджиев, Теодор Траянов в спомените на съвременниците си. 1969; Балабанова, В. Теодор Траянов. 1980; Горянски, П. Дни без залези. Спомени и очерци. 1981; Илиев, Ст. Теодор Траянов – грядущ и непознат. 1983; Теодор Траянов. Нови изследвания. 1987.

Цв. Атанасова

У

УВАЛИЕВ, Петър Христов /12.I.1915, София/. Завършва ит. у-ше в София /1928/, фр. колеж в Пловдив /1932/, право и държ. науки в Соф. ун-т /1936/. Работи в Дирекция по печата към М-вото на външните работи и в самото М-во на външните работи /1936–47/. През 1947 е на работа в Бълг. посолство в Лондон. В края на 1948 остава като емигрант в Англия. 40 г. работи в Радио Лондон /Би Би Си/. Владее англ., исп., ит., латински, нем., старогрц. и фр. език. Сценарист, режисьор, худ. ръководител на театр. постановки в Англия, САЩ, Италия, Франция и Германия. От 1968 е председател на междунар. журита на Биеналето на рисунката и рисувания портрет в Риека; чл. на множество др. журита. Автор е на над 4500 емисии на култ. теми по Радио Лондон на бълг. ез., осъществява предавания на фр. ез. за France Culture. Почетен д-р на Соф. ун-т /1992/.

В периода 1936–47 сътрудничи на пер. издания „Златорог", „Театър", „Изкуство и критика", „Балкан", „Свободен народ", „La parole Bulgare", „Слово", „Мир" и др. Публикува статии, рецензии и есета по проблеми на литературата, театъра, актьорското майсторство, изобразителното изкуство, киното. Публикациите му се характеризират с конкретен анализ, който е повод за културологични изводи и обобщения, за оригинални самостоятелни интерпретации. Перото му е темпераментно, полемично, формата на изказ – експресивна. В лит.-крит. му отзиви и анализи редица бълг. и чуждестр. автори са получили адекватно тълкуване и оценка в различни десетилетия. Превежда на ит. и фр. ез. творби на П. П. Славейков, Т. Траянов, Ел. Багряна, Н. Марангозов, Ив. Мирчев, Ив. Хаджихристов, Ст. Загорчинов и др. Публикува в чуждестр. пер. издания лит. критика на англ., исп., ит. и фр. език. Псевд.: Пиер Рув.

СЪЧ.: Търнър: структурен разрез /на англ., исп., фр. ез./. 1982; Филмът като технологическа съдействителност /на англ. ез./. САЩ, 1985; От оптема до зрително изречение: опит за граматика на видимото /на англ., фр. ез./. Финландия. 1986; Европа, намерена и загубена. Есета /на англ. ез./. 1988; Багряна и целомъдрените. Митоанализ на „Кози рог". Българският облик на Шекспир /на англ. ез./. 1992.

В. Балевски

УЗУНОВ, Генчо Янков /28.X.1919, Стара Загора/. Завършва гимназия в родния си град /1940/ и право в Соф. ун-т /1944/. Работи в М-вото на вътрешната и външната търговия /1948–50/, в К-та за държ. контрол /1950–53/ и във в. „Отечествен фронт" – през 1953–58. Ред. /1958–69/, зам. гл. ред. /1969–79/ на в. „Стършел".

За пръв път печата през 1947 във в. „Стършел". Проявява трайни предпочитания към жанра на фейлетона и хумористичния разказ. С усет за злободневното и битово-анекдотичното разголва нравствената недостатъчност на съвр. градски човек. Сатирично-изобличителните внушения произтичат от шаржирането на ситуации, поведенски жестове или на самото заглавие на творбата. В приключенската повест „Искам да живея", предназначена за юноши, са пресъздадени събития от времето на антифашистката съпротива. Произведения на У. са преведени на англ., исп., нем., пол., рус., унг., фарси и чеш. език.

СЪЧ.: Нашите мечти. 1952 /в съавт. с Е. Робов/; Пиперлия доклад. 1957 /в съавт. с Е. Робов/; Златен мъж. Хумор. разкази. 1958; Шопска салата. Хумор. разкази. 1962; Зоология на нашето време. Хумор. разкази. 1965; Напречен разрез. Хумор. разкази. 1967; Скромни делници. Разкази и фейлетони. 1967; Искам да живея. Повест. 1968; Аз си имам две съседки. Хумор. разкази. 1969; Кой от двамата. Хумор. разкази. 1971; Принудително кацане. Хумор. разкази. 1973; Майонеза от Шопен. Хумор. разкази. 1975; Кротки деца. Разкази за деца. 1976; Да ни вземат дяволите. Разкази и фейлетони. 1978; Тайната вечеря. Хумор. разкази. 1978; Песен за глухи. Избр. съчинения. 1979; Свидетелски показания. 1981; Не спи зло под камък. 1983; И така нататък... 1984; Поклонник на красотата. 1985; Библиографска рядкост. 1988; Главоболия човешки. Избр. фейлетони, разкази и новели. 1989.

С. Беляева

УЗУНОВА, Румяна Димитрова /18.IV.1936, Ямбол/. Завършва машинно инженерство в МЕИ в София /1959/, през 1962–67 следва задочно бълг. филология в Соф. ун-т. Работи като проектант в „Енергопроект" /1959–60/ и преподавател по машинно чертане в техникума „Киров" /1960–61/. През 1961–63 е редактор във в. „Учителско дело", откъдето е уволнена с обвинение „поет-херметист". Учителствува в Техникума по автоматика /1964–74/. Ред. /1971–74/ в отд. „Критика" на в. „Литературен фронт", отново е уволнена заради положителен отзив за дебюта на поета Биньо Иванов. От 1978 е редактор в София-прес. През 1980 по полит. причини емигрира в Париж, сътрудничи на Радио „Свободна Европа". От септ. 1981 работи в нюйоркското бюро на „Свободна Европа". През ян. 1982 е назначена в бълг. редакция в Мюнхен. През 1988–89 интервюира десетки бълг. интелектуалци, с което доказва наличието на съпротива срещу тоталитаризма и комунизма в Б-я. За пръв път се връща в родината си по време на Екофорума /окт. 1989/, а от 1991 води бълг. бюро

на Радио „Свободна Европа“ в София.
У. е лит. критик с широк поглед върху съвр. бълг. литература. Аналитично осмисля творческата личност на писателя П. Вежинов. Пише стихове, автор е на непубликувани творби. Занимават я фантастичната литература, модерната проза. Ценни са полит. й есета и репортажи, в които разкрива престъпния характер на тоталитарната система и доказва значимостта на интелектуалната съпротива.

СЪЧ.: Павел Вежинов. Крит. очерк. 1980.

Г. Цанков

УЗЪ́НСКИ, Георги Славчев /10.II.1934, с. Безденица, Михайловгр. област – 27.XII.1987, Шумен/. Завършва средно образование в родното си село /1952/ и бълг. филология в Соф. ун-т /1957/. На кореспондентска работа в различни градове. Установява се в Шумен; щатен сътрудник на местния окр. вестник.
От 1954 печата разкази във в. „Вечерни новини“. С разкази, очерци и репортажи сътрудничи на вестниците „Литературен фронт“, „Отечествен фронт“, на сп. „Септември“. Страстен почитател на М. А. Шолохов и Кн. Хамсун, У. проявява траен интерес към първобитните, досоциални феномени на живота и худ. съзнание. С това той продължава традициите на един от най-силните лит. региони в Б-я – Врачанско-Михайловградския /с безспорен лидер Й. Радичков/. В отличителния за региона магически реализъм У. внася свое специфично фолклорно-детско световъзприятие. В сагообразния епос „Ни горе връх, ни долу корен“ са изградени нестандартни образи, представители на различни социални слоеве. С пъстрата си жанрова канава /етнографски очерци, лиро-епика и модернистичен роман/, със своя колорит и конкретни детайли произведението на У. напомня творчеството на Н. В. Гогол и Й. Йовков. Без идеологически клишета, с максимално отдалечаване от готовите схеми авторът повествува в различни модалности, сменя времеви и пространствени планове. Приказно-фолклорното начало се персонализира и обратно – образите придобиват приказнични черти. Съчетават се несъединими величини: вяра със суеверие, свобода на личната воля с фатализъм. У. еднакво добре борави и с езическата старина, и с характерната за региона сплав от католицизъм и източно православие. Оттук и обобщителната сила на неговата творба за бълг. нац. психология и култура.

СЪЧ.: Подземен град. Научнофантастична повест за юноши. 1957; Подаръкът. Повест за деца и юноши. 1962; Ни горе връх, ни долу корен. Роман. 1988.

Л. Цветков

22 XII 2020

УНДЖЙЕВА, Цвета Иванова /30.V.1930, София/. Завършва гимназия в София /1948/ и бълг. филология в Соф. ун-т /1952/. Филол.-спец. в сектор „Хр. Смирненски“ към Ин-та за литература при БАН /1953–60/, н.с. в Ин-та /1961/, ст.н.с. /1974–90/. Изследва проблеми на бълг. литература през Възраждането. Има публикации и за творчеството и естетическите възгледи на Хр. Смирненски, участвува в издаването на съчиненията му /1958–60/. Най-продължително проучва лит. дело на Л. Каравелов /„Л. Каравелов за националното своеобразие на литературата“. – В: Сб. Изследвания и статии за Л. Каравелов. 1963; „За творческата история на една Каравелова повест“. – ИИЛ, 1966, кн. 18–19; „Образният свят на Каравеловия фейлетон“. – Бълг. журналист, 1984, № 12; „За някои особености на Каравеловия фейлетон“. – В: Любен Каравелов. Сборник по случай 150 години от рождението му. 1990/, Хр. Ботев /„Хр. Ботев и 'Тъпан'“. – В: Сборник в чест на акад. М. Арнаудов. 1970; „Някои особености на Ботевото публицистично майсторство и нашата съвременност“. – В: Христо Ботев – идеал и знаме на поколенията. 1973; „За един мотив и един образ във възрожденската поезия“. – Лит. мисъл, 1976, № 3; „Някои стилно-езикови особености на Ботевата поезия“. – В: Сб. Език и стил на Христо Ботев. 1980; „Поезията на Христо Ботев и неговите съвременници“. – В: Христо Ботев. Библиогр. указател. 1992/. У. изяснява въпроси, свързани с историята на бълг. фейлетон /„Към въпроса за авторството на фейлетоните 'Знаеш ли ти кои сме?'“. – ИИЛ, 1959, кн. 8; „Фейлетонът през Възраждането“. – В: Сб. Възрожденски фейлетон. 1968/. Проучва въздействието на фолклора върху възрожд. литература /„Фейлетоните на Петко Славейков и народното творчество“. – В: Сб. Фолклор и литература. 1968; „Поезията на Христо Ботев и българската народна песен“. – В: Сб. Българската литература и народното творчество. 1977/. Изследва делото на Р. Жинзифов, С. Филаретов, българо-рус. връзки през Възраждането /„Из историята на българската публицистика в Русия. Неизвестни статии и документи на Л. Каравелов“. – Лит. мисъл, 1976, № 2/. У. издирва, проучва и издава архивни и др. материали от епохата на Възраждането /„Документи от Българското възраждане в съветските архиви“. – ИИЛ, 1962, кн. 12/. Съст. и ред. на: „Райко Жинзифов. Публицистика“. Т. 1, 2 /съвм. с Д. Леков и Ил. Конев/. 1964; „Из архива на Любен Каравелов“ /съвм. с Д. Леков и Л. Минкова/. 1964; „Любен Каравелов. Събрани съчинения“ /съвм. с Д. Леков и П. Тотев/. Т. 1–9. 1965–68; „Възрожденски фейлетони“. 1968; „Хр. Ботев. Събр. съчинения“. Т. 1, 2. 1976; „Христо Ботев. Шандор Петьофи“ /съвм. с Ш. Карик/. 1977; „Петко Р. Славейков.

Съчинения“. Т. 1–8 /съвм. с Д. Леков, П. Тотев, Ст. Михайлова, С. Баева/. 1978–82; „Български автори в руския периодичен печат. 1854–1864“. Т. 1. 1982; „Л. Каравелов. Събрани съчинения в 12 тома“. 1984–90.

СЪЧ.: Любен Каравелов. Белетрист и фейлетонист. 1968; Христо Ботев – живот и дело /съвм. с Ив. Унджиев/. 1975 /на рус. ез. 1976/; Христо Ботев. Брошура в превод на 12 езика /в съавт. с Ив. Унджиев/. 1976; Христо Ботев. Живот и творчество /в съавт. с Ив. Унджиев/. 1983; Сава Филаретов. 1990.

Д. Леков

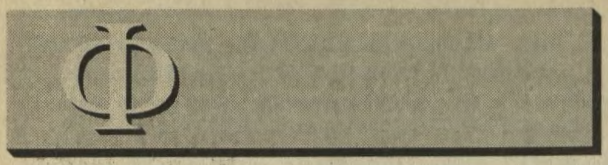

ФЍЛКОВА, Федя Райкова /10.III.1950, Ябланица/. Завършва гимназия с преподаване на нем. ез. в Ловеч /1968/ и нем. филология в Соф. ун-т /1972/. Преводач в нем. ред. на София-прес, хонор. преподавател в Катедрата по нем. филология на Соф. ун-т и ред. в Лит. отд. на в. „АБВ“. Ред. /1982–85/ и зав. отд. „Поезия и драматургия“ /1986–91/ в изд. „Нар. култура“. От 1992 е културен аташе в Австрия.

Докато в първата стихосбирка на Ф. „Цветя с очите на жени“ основен мотив е любовта, интерпретирана като екзистенциално състояние, стихосбирките „Нежен въздух“ и „Рисунки в мрака“ съдържат цикли с посвещения на Ек. Ненчева, М. Белчева, А. Ахматова, И. Бахман, Кр. Волф и др. Чрез тях внушенията на Ф. се съотнасят диалогично с нац. и европ. поетическа традиция. Привличат я творчески личности със сложна житейска съдба, белязани със знака на трагичното. Това личи и от подбора на книгите, на които Ф. е преводач: „Русалката си отива“ /1978/, „Трите пътя към езерото“ /1981/ и „Малина“ /1984/ от И. Бахман, „Учениците от Саиз“ /1979/ от Новалис, „Няма място. Никъде“ /1981/, „Касандра“ /1985/ и „Авария“ /1989/ от Кр. Волф, „Денят на коронацията“ /1981/ и „Красивата Елизе“ /1985/ от Х. Кант и др. Ф. е редактор на преводни книги от Г. Е. Лесинг, Фр. Шилер, Х. фон Додерер, Г. Бюхнер, Е. Аренд, Р. Далтон, Р. Музил, Х. Брох, Р. М. Рилке, Г. Хофман, Х. Мюлер и др. Нейни стихове са преведени на англ., нем., пол. и чеш. език.

СЪЧ.: Цветя с очите на жени. Стихотворения. 1982; Нежен въздух. Стихотворения. 1988; Рисунки в мрака. 1990.

М. Тодорова

ФÒТЕВ, Христо Константинов /25.III.1934, Истанбул/. Завършва фабрично-заводско у-ще в Сливен /1951/. Моряк на моторен кораб /1953–54/, художник в стенописното ателие на Дом „Украса“, Ямбол /1957–59/, драматург на Бург. драм. театър „А. Будевска“ /1961–62/, творчески секр. на Д-вото на бург. писатели /1964–90/, гл. ред. на алм. „Море“ /от 1990/.

Още в първите книги на Ф. – „Баладично пътуване“, „Лирика“, „Сантиментални посвещения“, „Пристанище“ и др., баладично-романтичното се налага като основна емоционална и худ. доминанта в поетическия му стил. Една от централните и най-плодотворни теми в творчеството му е морето, възприето не самоцелно-пейзажно, а в многообразието на неговата символика. Поезията на Ф. е подчертано лирична, с непоказен, вътрешен драматизъм. Присъща ѝ е тихата тоналност, приглушената, но мелодична реч. Поетът търси отговор на някои от най-важните за съвр. душевност нравствени дилеми. За поетичното му световъзприемане е характерно движението – във времето и пространството, назад – към детството, и нагоре – към зрелостта. Чувствителен и раним, лирическият субект възприема любовта като най-истинското измерение на живота, смисъл на човешкия път през битието. В природата търси загадката на живота, мярката на духа, метафората на вечния стремеж към съвършенство. По-късните и някои от последните книги на Ф. – „Обещание за поезия“, „Литургия за делфини“, „Венецианска нощ“ и др., задълбочават съзерцателността, вглъбеността на поетическия натюрел, като същевременно разширяват тематичния и жанровия обсег на худ. търсения.

СЪЧ.: Баладично пътуване. Малки песни и балади. 1961; Лирика. 1965; Сантиментални посвещения. Стихотворения. 1967; Пристанище. Стихотворения. 1969; Обещание за поезия. Стихотворения. 1978; Литургия за делфини. Стихотворения. 1981; Спомен за един живот. Стихове. 1982; Словесен пейзаж. Избр. стихотворения. 1984; Венецианска нощ. Поеми. 1989; Книга за свободата. Поема. 1991.

К. Топалов

ФУРНÀДЖИЕВ, Никола Йорданов /27.V.1903, Пазарджик – 26.I.1968, София/. Поради професията на бащата /техник/ семейството му променя няколко пъти местожителството си – Сливен, Елена, отново Сливен. Завършва гимназия в Чирпан /1922/, започва да следва медицина в София. Завършва философия и педагогика в Соф. ун-т /1930/. Стажант-учител в София, библиотекар в МНП /1932/, учител в бълг. у-ще в Цариград /1933–38/, в Пазарджик /1938–39/ и в София /1940–44/. Гл. ред. /1945–49/ на в. „Литературен фронт“, гл. ред. и зав. отд. „Поезия“ в изд. „Бълг. писател“, ред. /1961–63/ в сп. „Септември“.

Първите поетически стъпки на Ф. са под влияние на Ив. Вазов, по-късно – на П. П. Славейков, П. К. Яворов, Д. Дебелянов, Н. Лилиев, Д. Бояджиев и др. Първото му стихотворение, запазено в ръкопис, е „Скръбна песен“ /13.XI.1917/. За пръв път печата през 1918 в хумористичния в. „К'во да е“, на който става редовен сътрудник /с псевдоними Веселяк и Дядо Лука/. През 1919 обнародва стихотворения в сп. „Ученическа мисъл“ с псевд. Ник. Брезин, през 1923–24 сътрудничи на сп. „Нов път“, редактирано от Г. Бакалов. От 1925 сътруд-

ничи на сп. „Златорог“. През 1929–37 изживява творческа криза и не публикува сериозни лирич. творби. Чл. на ред. колегия /1930–31/ на в. „Съвременник“ /съвм. с Г. Константинов и Й. Стубел/, в който през 1932 обнародва остра изобличителна статия против Хитлер и неговите поддръжници. Оформянето на Ф. като поет е свързано със сп. „Нов път“. Освен стихове печата рецензии за книги, списания и театр. представления. Проявява полемичен дух, воюва за ново, революционно изкуство. Интересува се живо от съв. литература и я защитава от нападки. Подлага собствените си творби на безпощадна преценка, вслушан в строгия глас на съвестта си. Ф. е дълбоко емоционална натура, разтърсвана от взривове на чувствата и мисълта. Притежава остро социално съзнание и будно чувство за гражд. отговорност. У него човекът, гражданинът и художникът на словото говорят с един глас. Оттук идват силата и внушението на поезията му, нейната искреност и дълбочина, революционният ѝ патос. В литературата Ф. влиза със съзнанието, че трябва да изрази революционния патос на епохата по свой начин, с нови, свои образи, че трябва да предаде грандиозния ритъм на времето в поезия, която няма да повтаря нищо старо, а ще се насочи към нови естетически открития. Богатата гама от настроения и мисли, силата, свежестта и суровата първичност, дори грубост на образите, тревожната музика, трагичната атмосфера на стихотворенията в „Пролетен вятър“ и на голяма част от поемата „Дъга“ са отклик на Септемврийското въстание /1923/, събитие, което става трайна тема в творчеството му. В бълг. поезия Ф. е новатор в постановката на проблемите, в образната система, в худ. похвати и в поетическия речник. В противовес на символистичната поезия Ф. застава на коравата земя, сред стихиите на природата и бурите на обществ. действителност. Диалектиката на творческата му мисъл обединява живота и смъртта, ужаса и надеждата, омразата и любовта, скръбта и радостта, трагичното и оптимистичното, за да утвърди постъпателния ход на живота, радостната същност на битието. За Ф. животът и светът са движение и действие – „танцуват дървета и камъни“, „веселата жътва в нивите препуска“, „тъмните бездни хлестят“, „тътнат в огнени бездни годините“. Към действителността той се отнася творчески – руши я, претопява нейните сурови отломъци и създава нови комбинации. Смелите асоциации, които свързват явленията и нещата в поезията му, често са изненадващи, но те са белязани с непримиримост и омраза към всичко банално в живота и в изкуството. Ф. сътворява нова, ярка поезия на земното и конкретното, на оптимизма и социалното чувство, на дейния хуманизъм, на вярата в народа и в светлото начало на света. Със смелите си образи, с изразните си средства и худ. похвати самобитното творчество на Ф. влива нова кръв в бълг. поезия – буйна, гореща, неспокойна. Създава лирич. произведения, в чиито най-хубави редове бие пулсът на националното, родното, непокорното, протестиращото, бунтовното начало. Но националното се слива с общочовешкото. Поезията му е изпълнена и с мъчителни противоречия, с подеми и спадове в самочувствието, придаващи ѝ трагичен характер. Ф. се бори с депресията и я преодолява /поемите „Сватба“, „Дъга“ и „Дете“/. „Сватба“ е израз на мечтата за революция, „Дъга“ означава надмогване на кървавия спомен от поражението на Септемврийското въстание, „Дете“ внушава копнеж, мечта и надежда за утрешния светъл ден, чието настъпване се рисува с грандиозни есхиловски образи, а худ. палитра е с ярък нац. колорит. В поезията на Ф. през II пол. на 30-те и нач. на 40-те г. звучат най-силно 2 мотива – изобличителен, разкриващ обществ.-полит. атмосфера, и оптимистичен, утвърждаващ вярата в идването на нов свят, изразена най-определено в края на 1941 в стихотворението „Пред неизвестността“. В стихосбирките „По пътищата ти вървях“, „Слънце над планините“ и „Най-трудното“ Ф. е с нов поетически профил, постига стил на спокойна простота, на мъдри лирич. размисли и задушевност. По строеж и по съдържание много от стихотворенията в „По пътищата ти вървях“ и в някои от другите две стихосбирки представляват своеобразен лирич. пътепис, който не само рисува картини на природата, но и разкрива моменти от живота и черти от психиката на трудовите хора. Авторът се взира във всекидневието на живота, в душевността на хората, чувствува дълбоката си връзка със своя народ. Основен за поезията му продължава да бъде проблемът за народа и за отношенията на поета с него. В творческия си път, от първата стихосбирка „Пролетен вятър“ до последната – „Най-трудното“, Ф. създава поезия, която с оригиналността и худ. си сила заема едно от най-значителните места в историята на бълг. лирика. Автор е на творби за деца. Превежда произведения от А. С. Пушкин, А. Блок, А. Ахматова, Б. Пастернак и др. Стихотворения на Ф. са преведени на англ., пол., рум., рус., унг., фр., чеш. и др. езици. Псевд.: Ник. Брезин, Веселяк, Дядо Лука, К. Йорданов, Скорпион, Ч. Тодоров, Фиделио.

СЪЧ.: Пролетен вятър. 1925; Дъга. Стихотворения. 1928; Златни клонки. Сб. приказки за деца. 1933; Стихотворения. 1938; Свободна родина. Стихове за деца и юноши. 1944; Радостни дни. Избр. стихотворения за деца и юноши. 1949; Велики дни. 1950; Между приятели. Пътни бележки. 1952; Смели пионери. Стихове за деца и юно-

ши. 1953 /1956/; Пътуване до Чили. Срещи и впечатления. 1955; По пътищата ти вървях. Стихотворения. 1958; Избрани стихотворения.1959; Лагерна вечер. Стихове за деца и юноши. 1959; Слънце над планините. 1961; Години чудни. Стихотворения. 1962; Избрани стихотворения. 1963; Най-трудното. Лирика. 1964; Родино свидна. Избр. стихотворения за деца и юноши. 1964; Какъв ще стана. Стихотворения. 1966; Стихотворения. /Библ. за ученика – 1966, 1967, 1968, 1969, 1970, 1971, 1973/; Съчинения. В 4 т. Под ред. на Г. Цанев и Хр. Радевски. 1970–73; Стихотворения. 1978; Пролетен вятър. Под ред. на Т. Жечев и Ив. Давидков. 1981; Съчинения. В 2 т. Под ред. на Г. Цанев и Хр. Радевски. 1983; Избрани преводи. 1983; Пробудена земя. Стихотворения за деца. 1989.

ЛИТ.: Цанев, Г. Никола Фурнаджиев. Лит.-крит. очерк. 1963; Асен Разцветников, Ангел Каралийчев и Никола Фурнаджиев в спомените на съвременниците си. 1976; Сестримски, Ив. Никола Фурнаджиев. Лит.-крит. очерк. 1986; Кьосев, Ал. „Пролетен вятър" на Никола Фурнаджиев в художествения контекст на своето време. 1988.

Г. Цанев

ФУЧЕДЖИЕВ, Дико Славов /16.VII.1928, с. Граматиково, Бург. област/. Завършва гимназия в Малко Търново /1946/ и право в Соф. ун-т /1952/. Чл. на РМС от 1943. Работи в Окол. к-т на РМС и Окол. к-т на СНМ в Малко Търново, в селсъвета в с. Граматиково, на медна мина в Странджанския край. Ред. /1954–61/ във в. „Вечерни новини", в Сценарната комисия при Българ. кинематография /1961–63/; ред. /1963–65/ и зав. отд. „Проза" /1965–72/ в изд. „Народна младеж". Съветник в М-вото на външните работи /1972/, съветник по култ. въпроси в посолството на Б-я в Париж /1973–76/, дир. на Нар. театър „Ив. Вазов" в София /1976–90/. Секр. и гл. секр. на СБП /1965–72/. Нар. представител в VI–IX Нар. събрание.

Ф. публикува за пръв път разказ през 1956 във в. „Вечерни новини". Автор е на разкази, новели, повести и романи, в които трайно присъствуват проблемите на съвр. личност, с акценти върху тяхната екзистенциална, нравствено-психол. съдържателност и многоизмеримост. От повестта „Небето на Велека" /първата му значителна белетристична творба/ до романа „Студеното отдалечаване" Ф. интерпретира вариативно основната тема на собствения си живот и творчество – екологията, – схващана като мащабна съвр. категория, обемаща отношението към природата, материалната среда, чистотата на социалното битие, духовния живот и душевността на съвременника. Още ранните му творчески прояви са симптоматични за оттласкването на автора от традиционното образно-пластическо повествование с причинно-следствено линеарно сюжетостроене, за предпочитанията му към субективно-психол. разказ. Това обуславя превеса на моноперсонажното структуриране на текстовете и изображението, пристрастието към асоциативно-фрагментарното лиризирано повествуване със засилени функции на вътрешномонологичното саморазкриване, изразяване и самооценка на личността. Интроспекциите често пораждат ретроспекции или са ретроспективни, защото в духовния свят и поведенската реализация на героите активно присъствува тяхното минало – изворите на живота, началото на пътя, детството, младостта, примерите на предходниците, създали критерии за гражд. и нравствено поведение. В този смисъл творчеството на Ф. се приобщава към коренотърсаческите тежнения в съвр. бълг. проза. Коренотърсаческата проблематика е регионално обвързана със Странджанския край и р. Велека, изобразени с носталгична одухотвореност, пластично-изобразително умение и дискретен лиризъм. Продуктивното автобиогр. и изповедно начало възвежда красотата на родния пейзаж до съкровена алтернатива на всекидневната емпирика, на прагматизираното и хаотично съществуване на съвр. градски човек, а образа на Реката – до внушителна метафора с богати структурообразуващи, изобразителни и смислотворни функции. Реката в прозата на Ф. символизира не само целебната природна красота, нейната променливост или мъдро спокойствие; тя внушава динамиката на живота, необратимия ход на времето, но и тяхната глъбинна обвързаност с миналото, с унаследената духовна култура, с нравствените повели и борческите традиции на предшествениците, съобразяването с които според автора е съдбовен императив на съвремието. Проблемите на научно-техн. развитие, индустриализацията и урбанизацията на пейзажа, интерпретирани като проблеми на разколебаната хармония между човека и природата, извеждат до обобщения за нарушеното единство между традиция и новаторство, нравствено и рационално, професионално осъществяване и душевно равновесие на индивида /„Реката"/. Моноперсонажното повествуване благоприятствува за проследяване на житейската съдба и душевността на герои с предразположения към интровертен тип поведение, със склонност към самоанализ, самовглъбяване, репродуциращи в собствения си душевен свят обществ. и социалнопсихол. проблематика. Най-пълноценно се проявява логиката на техните характери, емоции и разум в гранични екзистенциални ситуации – внезапна загуба на близък човек, трагична истина за неизлечима болест, пред прага на смъртта. Така повествованието се фокусира върху житейската равносметка на героите, при която се оценностяват емоционално-споменното ядро на самосъзна-

нието, личностните присъствия по изминатия път, сътвореното със своите ръце, сърце и интелект. Житейската равносметка често се допълва или трансформира в творческа равносметка, в размисъл за мотивацията, психологията и етиката на творческия процес, за същината и предназначението на изкуството /„Зелената трева на пустинята“, „Жаждата, която изгаря“ и др./. Изкуството, което създават героите на Ф. /негови интелектуално-артистични двойници/, е стоическа самозащитна реакция на личността срещу парадоксите в социалното битие и човешките отношения, ерозията на характерите и нравите, неумолимостта на биологичните закони. То е материализирана емоционална памет за духовните стожери на миналото, убежище-пристан в алиениращото настояще и заветно послание към бъдещето. Романовото и новелистичното дело на Ф. съдържа приносни моменти в утвърждаването на съвр. психол. и рефлективна проза, в обогатяването на нейната поетика и стилистика. Автор е на сценария на игралния филм „Гневно пътуване“ /1971/. Разкази и новели на Ф. са преведени на англ., исп., нем., рус., сърбохърв. и чеш. език. Повестите „Небето на Велека“ и „Животът – тази кратка илюзия“ са издадени на рус. ез. /1956, 1966/; романът „Реката“ – на нем. и пол. ез. /1978/.

СЪЧ.: Вълчи сънища. Повест. 1961; Пролетен сок. Разкази. 1963; Небето на Велека. Повест. 1963 /1969/; Гневно пътуване. Повести. 1965 /1967/; Въздушните мостове. Разкази. 1970; Прости истории. Повести и новели. 1972; Студеният северен вятър. Повест. 1972; Реката. Роман. 1974 /1977, 1984/; Зелената трева на пустинята. Роман. 1978 /1980/; Светът в сърцата ни. Избр. произведения. Небето на Велека. Гневно пътуване. Животът – тази кратка илюзия. Синият тютюнев дим. Дървото на греха. Въздушните мостове. Зодията на рака. 1978; Студеното отдалечаване. Роман. 1981; Да отгледаш кукувица. 1984; Жаждата, която изгаря. Роман. 1985.

М. Шишкова

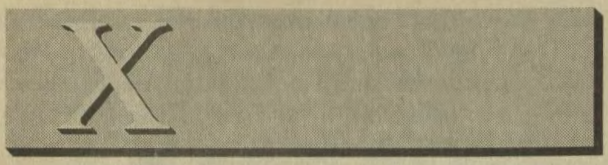

ХАДЖИЙСКИ, Иван Минков /13.X.1907, Троян – ок. 3.X.1944, Висока чука, Югославия/. Завършва търговската гимназия в Свищов /1926/, философия и право в Соф. ун-т /1936/. Кратко време е чиновник в Търново и Троян. Работи в София като адвокат и юрисконсулт на фирми. Като ученик се включва в комунистическото движение. Многократно е арестуван, съден и осъждан. Чл. на БКП от 1931 до 1934. Постепенно се оттегля от активна полит. дейност, не одобрява болшевишките методи и монтираните процеси в Москва. През 1941–42 организира благотворителни акции за подпомагане на преследваните и изпратените в концлагери. Авторските му прояви и полит. му възгледи на демократ с широки разбирания го поставят в изолация от сталинистките среди в БКП. Участвува във II световна война като военен кореспондент – доброволец към II бълг. армия. Загива при неизяснени обстоятелства.

За пръв път печата през 1920 в сп. „Юноша“ /Русе/. От нач. на 30-те г. сътрудничи на вестниците „Вик“, „Кормило“, „Час“, „Ведрина“, „Глобус“, „София“, „Заря“, „Литературен критик“, „Дъга“, на списанията „Философски преглед“, „Трезвост и култура“, „Изкуство и критика“, „Научен преглед“. Пише фейлетони, рецензии, есета, статии, които се отличават с усет за актуалните проблеми на културата и политиката, с находчиво изобличение на демагогията и корупцията в управляващите среди. Постепенно в публицистиката на Х. нахлува социологична струя и от 1937 до смъртта си той се проявява предимно като социален психолог, макар да не прекратява и публиц. си дейност. В края на 30-те г. много известни и обсъждани в широки среди са неговите студии-есета „Психология на военната дисциплина“, „Из философията на съвременния затвор“, „Психология на нашето иманярство“ и др. Основен влог на Х. в бълг. култура и наука са социално-психологическите и народоведските му студии. В тях той показва качества на оригинален мислител и познавач на нар. душа. Още първата му книга – „Авторитет, достойнство и маска“, прави силно впечатление с тематичната си находка, с атаката срещу зараждащия се фашизъм, с умението да се открият социални типове, макар да се чувствуват следи от неизживяно сектантство. Най-значителното произведение на Х. – „Бит и душевност на нашия народ“, съдържа огромен фактически материал, с проблематика, която се поставя за пръв път в бълг. наука. Т. 1 е посветен на бита и душевността на бълг. селячество. Съчетавайки научни подходи и белетристична разказност, истор. факти с находчиви съвр. съпоставки, Х. представя простотата в стопанския живот на селяка, обичаите, любовта, брака, обредите, вярванията; особено внимателно и вещо разглежда нравствеността и нейното значение за запазването на народността. В т. 2 се насочва вниманието към бита и душевността на еснафа и дребния собственик. Аналитично и с уверен писателски похват са представени особеностите на бълг. занаятчийски съсловия, психологията на еснафа преди Освобождението /1878/, неговите навици, обичаи, морал, отношението му към обществ. борби, вкл. участието му в Априлското въстание /1876/. Излязъл от печат след смъртта на автора, този том представлява истинска енциклопедия на бълг. занаятчийство. В отделни глави са разгледани съществуващите в Б-я занаяти и тяхното значение, мъчителното формиране на еснафа, пестеливостта му, собствената му стихия, неговият индивидуализъм. Ръкописът на недовършения т. 3 на книгата, смятан дълги години за изчезнал, бе в известна степен възстановен /може би в първоначален вариант/ от дъщерята на автора Мария Хаджийска и публикуван в сп. „Социологически проблеми“ /1986, № 3, 4, 5/, по-късно и в отделна книга. В него се разглеждат проявите на еснафа и на дребния собственик след Освобождението. Проследени са парламентарното маневриране, отношението на различните партии към еснафа и собственика, особените им интереси, зараждането на партизанщината, службогонството. Подстъпът на Х. като социален психолог се отличава с оригинално приспособяване към статистическия и архивния материал, макар и оскъден, към възможностите на науката през онази епоха и към собствените му влечения. Въз основа на отделни случаи, лица, факти, подбрани майсторски, авторът прави теоретични изводи и верни наблюдения. Жанровата сложност на текстовете му, които по четивност се доближават до худ. литература, е истинско откритие и може би заради това те не са оценени по достойнство в продължение на десетилетия. Активно участие в тази жанрова сплав имат и хуморът, хрумването, интуицията. През 30-те г. Х. утвърждава социалната психология и народоведство, като се опира на традициите, положени от З. Стоянов, А. Страшимиров, С. Радев, използува евристично постановки на Фр. Енгелс, на етнолози и етнографи /Бр. Малиновски, Л. Морган и др./. Произведения на Х. са преведени на нем., пол. и рус. ез. Псевд.: Иван Минков, Банко Минков, Джото, Ив. М-в, Х-ски, Ха-ски, Ив. М., И. М.

СЪЧ.: Авторитет, достойнство и маска. 1933; Българско наказателно право. Особена част. 1935; Любов и брак. 1936; Бит и душевност на нашия народ. Т. 1–2. 1940–45 /2 изд. т. 1. 1945, 1966; т. 2, 1966/; Психология на Априлското въстание. 1943; Оптимистична теория за нашия народ. Под ред. на Н. Давидов и Ефр. Каранфилов. 1966; Съчинения. В 2 т. Под ред. на Н. Давидов и Ефр. Каранфилов. 1974; Гражданска смърт или безсмъртие. Съст. и ред. Й. Василев. 1986; Иван Хаджийски. Неизвестно от него, неизвестно за него. Съст. и ред. М. Хаджийска. 1989.

ЛИТ.: Щ и п с к и, Ив. Иван Хаджийски. 1972; В а с и л е в, Й. Иван Хаджийски в българската култура. 1988; Т о м о в, Цв. Иван Хаджийски. 1990.

Й. Василев

ХАДЖИКÒСЕВ, Симеон Дончев /7.III.1941, София/. Завършва гимназия в София и българ. филология в Соф. ун-т /1965/. Ред. в изд. „Народна младеж“ /1969–71/, 1971–72 – в алм. „Дружба“, 1972 – във в. „Литературен фронт“, 1973–74 – в сп. „Септември“, 1974–75 – в изд. „Българ. писател“. През 1971 защитава канд. дисертация на тема „Идейно-естетическото развитие на творчеството на Пол Елюар“ в Соф. ун-т, през 1989 – докт. дисертация на тема „Провансалската лирика и нейното въздействие върху късносредновековната европейска поезия“ в Ин-та за литература, БАН. Преподавател по история на западноевроп. литература /от 1972/, доц. /1981/, ръководител на Катедрата по теория на литературата /1990/, проф. /1991/ във Ф-та по слав. филологии в Соф. ун-т. Дир. на Центъра за лит. информация при СБП /1975–82/. Лектор по българ. литература и култура в Лионския ун-т /1978–80/. Зам.-дир. на Ин-та за литература при БАН /1983–89/. Гл. секр. на Д-вото на филолозите-българисти /1984–90/, предс. на Съюза на филолозите-българисти /от 1990/. Член на Д-во на българ. ПЕН клуб. За пръв път печата през 1958 в сп. „Родна реч“. Като лит. критик и историк работи по проблеми на новата и съвр. българ. литература, на сравнителното европ. литературознание. В трудовете си „Българският символизъм и европейският модернизъм“ и „Българският символизъм“ изследва същността и поетиката на символизма в Б-я, мястото му в националния лит. развой. Главната теза на Х. е, че поетиката на българ. символизъм е неоромантична по дух и импресионистична по техника. Основните му научни разработки са в областта на сравнителното литературознание. Х. проучва проблеми на историята и теорията на западноевроп. литератури, по-специално на провансалската поезия, която интерпретира като първата светска лирика на западноевроп. народи след епохата на античността и първата римувана лирика в европ. лит. история. Автор е на статии и рецензии за съвр. българ. поети и писатели. Превежда худ. литература /стихове, повести, романи/ от англ., галиски, исп., португ., прованс., финланд. и фр. език: романа на П. Модиано „Улица на 'Тъмните магазинчета'“ /1980/; Веркор. Вълчи капан. – В: Веркор. Френски повести. 1981; Емар, Кр. Морето съвсем не се вижда. – Пак там; Р. Кьоно. Упражнения по стил /1991/; стихове от Тармо Манелиус, Антониу Диниш Да Круш е Силва, Щевану Коелю, Луиш де Камоинш, Перду Вивиаш, Дон Диниш, Ф. Намора, Ант. Боту, Саул Диаш, Родригес Пита и др. Съст. на антол. на българ. поезия; съст. и преводач на антол. на португ. клас. поезия – „Както са едно вода и жажда“ /1985/, антол. на провансалската лирика – „Снегът зеленина сънува“ /1990/. Съст. и ред. на сб. с лит.-крит. статии и доклади от научни конгреси. Автор на над 600 студии и статии. Има публикации във Франция, Финландия и СССР.

СЪЧ.: Поезия, проза, критика. 1971; Проза и време. 1972; Българският символизъм и европейският модернизъм. 1974; Патриотизъм, партийност и творческо вдъхновение. 1975; От Данте до Елюар. 1976; Критически пристрастия. 1977; През погледа на критика. 1978; Българският символизъм. Изследване. 1979; Молиер. Изследване. 1979; Завръщане в детството. 1980; Критически делници. 1980; Отблизо и отдалеч. 1982; Критически писма. 1984; Сред незабравимите страници. 1984; Критически прицели. 1985; Ран Босилек. 1985; Шекспир. Творчески портрет. 1985; Вечното в преходността. 1987; Вълшебният свят на детството. 1989; Сред класиката. Сб. студии. 1989; Провансалската лирика и средновековната европейска поезия. 1991; Две пълни шепи с труд. Из записките на конформиста. 1991; Класическо, т. е. съвременно. 1992; Сред шедьоврите на западноевропейската литература. 1992. Изгаснеш в конформиста кн. 2. изд. 3. 1997 *Ив. Т.-Манова*

ХАДЖÌХРИСТОВ, Иван Мирчев /1.IV.1892, Стара Загора – 23.XII.1970, Стара Загора/. Завършва гимназия в родния си град /1912/. Живее и работи в Стара Загора – подсекр. на Окръж. съд /1920–22/, зав. Градската библиотека /1924–34/, ръководител и уредник на Радио Стара Загора /1935–48/, началник отдел „Наука и изкуство“ при Окръж. НС.

За пръв път печата стихотворението „Хризантеми“ /1908/ в сп. „Светлина“. Сътрудничи на „Везни“, „Барабан“, „Кавал“, „Хиперион“, „Литературен глас“, „Съвременник“, ЛИК, „Хризантеми“, „Гребец“, „Златорог“, а след 1944 – на „Литературен фронт“, „Народна култура“, „Пламък“, „Септември“. С ранното си творчество Х. продължава традициите на символизма в българ. лирика след войните. Под влияние на реалната истор. обстановка влага в творбите си социални акценти, разработвайки мотивите на скръбта и круше-

нието на идеалите. Поемите му „Гибел“ и „Анна“ са лирически откровения на следвоенните поколения. Лирическият герой на Х. е надарен с емоционална отзивчивост, лесно раним от суровия живот; привличат го природната красота и трудът на орачите. Поетът има склонност към романтична образност, присъщи са му хуманистичните и демократични умонастроения. След II световна война Х. изживява известна еволюция – творбите му излъчват личен и обществен оптимизъм. Пише стихове за проблемите на новото време, за грц. деца и за младежкия фестивал в Будапеща, за борбата на корейския и виетнамския народ, за строителството в родината /„Размишления пред завода“/ и др. Х. е един от майсторите на бълг. стих. Превежда от рус. ез. /„Червен смях“ от Л. Андреев/. Псевд.: И. Жарин, Mefisto.

СЪЧ.: Гибел. Стихотворения. 1924; Елен и гора. Стихотворения. 1938; Денят. Стихотворения. 1961; Избрани стихотворения. 1963; Месецът слиза зад мен. 1968; Писма от далеч. 1982; Марсианско вино. Избр. стихотворения. 1982.

Ив. Сарандев

30 VI 2002

ХАЙТОВ, Николай Александров /15.IX.1919, с. Яврово, Пловд. област/. След завършване на прогимназия работи в Пловдив като камериер, келнер, общ работник в жп кариери край с. Крумово, Пловд. област. Завършва гимназия като частен ученик в Асеновград /1938/ и Лесотехн. ф-т в Соф. ун-т /1943/. Инженер-лесовъд из Родопите и Рила /1946–54/. През 1957–60 е редактор във в. „Народна култура“, през 1960–63 – в сп. „Наша Родина“. Гл. ред. /от 1965/ на сп. „Родопи“. Предс. на столичния съвет за култура /1975–77/. Секр. на СБП /1966–68/.

За пръв път печата очерка „Предни постове на родното строителство“ през 1954 в сп. „Септември“. Първите му разкази със сюжети от колективизацията на бълг. село са близки до фактическата достоверност на очерка и репортажа. С „Искрици от огнището“ и „Разбулена Родопа“ Х. открива за съвр. бълг. литература духовния свят на Родопа и родопчанина. В книгите му „Шумки от габър“ и „Диви разкази“ историческата, социалната и битовата картина на Родопите е само фон за драмата на мъжествените и мъдри планинци. Силни, вътрешно свободни, цялостни личности, героите на Х. привличат със своята винаги активна нравствена позиция срещу отчуждението на съвр. градски човек от родово-патриархалната съобщност. В сблъсъка на различните ценностни системи се заражда романтично-приповдигнатият драматизъм в разказите на Х. Героизацията често съжителствува с иронията – свидетелство за особената жизненост на Хайтовите герои. В съвр. бълг. проза Х. е поет на гората; той умее да отгатва нейния психически живот. Проникайки в най-дълбоките пластове на бълг. душевност, история, фолклор, нрави, обичаи, авторът не идеализира първичната красота на примитива, а се стреми да свърже вековната нар. моралистична култура с актуалните проблеми на съвремието. Книгата на Х. „Диви разкази“ става през 1974 повод за разгорещени полемики между т. нар. импресионистична и аналитична лит. критика. Израз на усилията на Х. да не прекъсват нишките между минало и съвременност е неговата особена ревност към бълг. история. Той е автор на няколко селищни монографии, на историко-докум. проучвания за последните мигове и за гроба на В. Левски, които предизвикват спорове в истор. наука. В творчеството на Х. се преплита майсторството на писателя и публициста. Красноречив пример е есеистичната книга „Бодливата роза“ – предупреждение не само за нарушената хармония между човека и природата, но и за екологията на междуличностните отношения. Х. има заслуги и за развитието на съвр. бълг. драматургия. Пиесите му – исторически и съвременни – са насочени към същностното в бълг. нац. характер и нац. съдба. Х. е автор и на произведения за деца, статии по обществ.-култ. и езикови въпроси, есета. По негови творби са създадени игралните филми „Краят на песента“ /1970/, „Шарен свят“ /1971/, „Козият рог“ /1972/, „Дърво без корен“ /1974/, „Ламята“ /1975/, „Мъжки времена“ /1977/, „Черешова градина“ /1977/, телевизионният сериал „Капитан Петко войвода“ /1981/, „Орисия“ /1983/. Кн. „Диви разкази“ е преведена на англ., араб., груз., грц., дат., киргизки., сърбохърв., укр., фламандски, чеш. и яп. език. Отделни творби на Х. са преведени на англ., грц., молдов., нем., рум., рус., словаш., тур. и др. езици.

СЪЧ.: Съперници. Разкази и очерци. 1957; През вековете. 1958; Село Яврово /Асеновградско/. Селищна монография. 1958; Искрици от огнището. Разкази. 1959; Писма от пущинаците. Очерци, пътеписи. 1960; Разбулена Родопа. Пътеписи. 1960; Хайдути. Истор. очерци. 1960 /2 прераб. изд. 1971, 1974, 1976, 1979, 1985/; 85 години от Априлското въстание. 1961; Жени-хайдутки. 1962; Смолян. Три върха в средновековната история. 1962; Старите у дома. 1962; Асеновград. 1963; По земята. Пиеса в 7 карт. 1963; Девин. 1964; Матей Преображенски – Миткалото. Биогр. очерк. 1964; Асеновград в миналото. Истор., стопански и етнографски очерк. 1965 /1983/; Горски разкази. Очерци. 1965; Родопски властелини. Очерци. 1965 /1974, 1976, 1983/; Село Манастир, Смолянско. Истор.-етнографско изследване /в съавт. със Сл. Дичев/. 1965; Шумки от габър. Книга за Родопите. 1965 /2 доп. изд. 1966, 1971, 1973, 1977, 1984/; Гората. Лит. сборник /в съавт. с Кр. Бояджиев и Ал. Димитров/. 1966; Горски тревоги. Приказки и разкази за деца. 1966; Кучета. Лодка в гората. Пътеки. Едно-

актни пиеси. 1966 /1968/; Диви разкази. 1967 /1969, 1970, 1972, 1974, 1976, 1980, 1986, 1988, 1989, 1992/; Заключена пролет. Пиеса. 1967; Искрици от огнището. Телевизионна пиеса. 1968; Хайдути. Пиеса в 9 карт. 1968; Шарена сол. Едноактни пиеси и интермедии по мотиви на традиционния фолклор. 1968; Ангел войвода. Роман в картини за деца. 1970; Ламята. Приказна повест за деца. 1970 /1977/; Приключения в гората. Разкази за деца. 1970; Родопските комити разказват. Спомени и разкази. 1972; Капитан Петко войвода. Истор. очерк. 1974 /1981, 1984, 1990/; Чакър войвода. Разказ за деца. 1974; Бодливата роза. Есе. 1975 /1976, 1977, 1981, 1986/; Перуански записки. 1975; Публицистика. Човек – природа, език – литература, история, краезнание – фолклор, разни. 1975; Момчил юнак. Истор. разказ за деца. 1976; Разкази с опашки. Разкази за деца. 1976; Надникване в съкровеното. Интервюта. 1977; Избрани произведения. Разкази, есета. 1979; Избрани произведения. В 2 т. 1979; Животворният извор. Есе. 1979; Хвъркатото корито. Разкази и есета. 1979 /1982/; Желязната гора. Приказки и разкази за деца. 1980; Вълшебното огледало. Есета. 1981 /1982/; Магьосникът от Брезе. Разкази. 1980; За творчеството. Интервюта. 1982; Разкази и есета. 1984; Да възседнеш глиган. Разкази. 1985; Миналото на Яврово, Девин, Манастир. Истор. очерци. 1985; Последните мигове и гробът на Левски. Изследване. 1985; Пиеси. 1986; Гробът на Васил Левски. Изследване. 1987; Истини в сянка. Статии, есета, интервюта. 1987; Светогорски записки. Пътепис. 1987; Африкански записки. Пътепис. 1988; Дневник. Кн. 1. 1988; Избрани произведения. В 3 т. 1989.

В. Чернокожев

ХÀНЧЕВ, Веселин Симеонов /4.IV.1919, Стара Загора – 4.XI.1966, София/. Завършва гимназия в родния си град и право в Соф. ун-т /1941/. Участвува във II световна война /1944–45/. Лит. уредник /1938–43/ във в. „Литературен глас“, началник на Отдел за литература и изкуство в Радио София /1945/, драматург в Нар. опера /1949–51/ и в Сатир. театър в София. Ред. /от 1958/ в сп. „Пламък“ и в Бълг. кинематография. Съветник по култ. въпроси в посолството на Б-я във Варшава /1962–64/ и Париж /1964–66/.

За пръв път печата през 1934. Сътрудничи на вестниците „Час“, „Литературен глас“, след 1944 – на всички пер. лит. издания. В първата му стихосбирка „Испания на кръст“, посветена на Исп. гражд. война /1936–39/, преобладава пацифистичният протест. Етап в творческото развитие на Х. е стихосбирката „Стихове в паласките“ – лиричен дневник на героизма и мъжеството на бълг. войник във II световна война. Гражд. и интимните вълнения на поета винаги са в единство и хармония. В стихосбирките „Лирика“, „За да останеш“, „Избрана лирика“ ранната поезия на неовладяната патетика отстъпва пред вглъбения лирико-филос. размисъл за същинските стойности на човешкото битие. В творчеството на Х. живее мъдрата ренесансова радост от живота. И в най-драматичните му стихове /от цикъла „Жив съм“/ не е нарушена хармонията между чувство и разум. В тях доминира моралният стоицизъм и светлото жизнелюбие, превъзмогнали страданията и съзнанието за неизбежния финал на живота. Иронията е органично присъща на поезията на Х. Афористичната и ясна форма на стиха свидетелствува за зрелостта на поетическите му идеи. Х. е автор на пиеси – „Злато“, „Отровен хляб“, „Двамата и смъртта“, и на нереализирания филмов сценарий „Крали Марко“. Превежда „Героична комедия“ от Е. Ростан /1961/, творби от фр. и рус. поети. Негови стихотворения са преведени на нем., пол., рум., рус., укр., унг., фр., чеш., яп. и др. езици.

СЪЧ.: Испания на кръст. Стихове. 1937; Избрани стихове. 1948; Знаме на дружбата. Стихотворения за пионери. 1952; Луиджи. Поема. 1953; Стихове в паласките. 1954 /1957, 1960/; Смешен пантеон. 1957; Лирика. 1960; Машината на времето. 1960; Роза на ветровете. Стихотворения. 1960; Чудната врата. Стихове за деца. 1960; Лирика. 1961; Стихотворения. 1962; Пъстро ято. Стихове за юноши. 1963; За да останеш. Избр. лирика. 1965; Свирепият славей. Сатир. стихотворения. 1965; Стихотворения. 1966 /11 изд. на Библ. за ученика/; Стихотворения. 1966; Малки пиеси за големи сърца. Едноактен театър. 1967; Избрани произведения. Под ред. и с предг. на Ем. Петров. 1969; Избрани творби. 1976 /1980, 1986/; Жив съм. Стихове. 1987.

ЛИТ.: Правчанов, С. Веселин Ханчев. Лит.-крит. очерк. 1971; Стаев, Ст. и др. Веселин Ханчев. 1919–1966. Биобиблиография. 1989.

В. Чернокожев

ХРÈЛКОВ, Николай Радев /16.XII.1894, Бяла Слатина – 27.VIII.1950, София/. По баща е родственик на Л. и П. Каравелови. Учи в родния си град, през 1910 идва в София, но не успява да се запише в Държ. худ.-индустриално у-ще поради пропускане на срока за записване. Семейни обстоятелства го задържат в столицата. Младият Х. проявява лит. способности, рано забелязани от учителката му Санда Йовчева /бъдеща писателка/, която го свързва с артистичната среда на Т. Траянов, Д. Дебелянов, Н. Райнов, Ал. Балабанов, Л. Стоянов. Тази среда повлиява благородно върху духовното развитие на Х.; разширява и задълбочава самообразованието му. По време на войните /1912–18/ работи в реквизиционното бюро към М-вото на финансите. Отбива редовната си военна служба в Плевен и на фронта /1917–18/. Нац. катастрофа на Б-я, народното недоволство и революционният радикализъм на Октомври, Радомирските и Владайските събития го отвеждат в клубовете на БРСДП /т. с./. В нач. на 1919 става член на тази партия. Свързва съдбата си с настро-

енията и борбите на демократичната и ком. левица; сближава се с Хр. Ясенов, Гео Милев и С. Румянцев. По-късно им посвещава антивоенната си поема „Среднощен конгрес“. Тя остава единствената му книга, отпечатана приживе. Между 1919 и 1925 поетът е без постоянна работа, живее в несигурност и оскъдица; коректор в изд. „Цвят“ /1919–20/, доставчик на облекло и обуща за войската /1922/, контрольор по трамвайната линия София – Княжево. След събитията през април 1925 Х. емигрира в Югославия, след това – в Австрия и Франция, където заболява от туберкулоза. Изпълнява задачи на Задграничното бюро на БКП и на Междунар. организация за подпомагане на революционери в нелегални условия, за което е осъден на 100 дни строг тъмничен затвор; лежи в затвора в Нови Сад през 1927. В Б-я се завръща през 1928, болен и с несигурно препитание. Библиотекар в М-вото на нар. просвещение /1931/, принуден е да напусне поради острата реакция на властимащите срещу него след появата на „Среднощен конгрес“. Х. е един от основателите на Съюза на трудовоборческите писатели /1932/ и на Съюза на приятелите на СССР /1932/, участвува в сбирки и лит. четения, редактира издания и превежда, работи за единение на творците, които стоят на общодемократични и антифашистки позиции. Здравословното му състояние се влошава; след 1936 партийни и ремсови среди организират подписка за парична помощ и лечение на Х. Поетът продължава за изпълнява своя дълг и да осъществява творческите си замисли, където и да го водят „болничните митарства“ и оздравителните процедури /Лакатник, Искрец, Банско, с. Лъджене /дн. към Велинград/, където е интерниран след разстрела на Н. Вапцаров. Двамата поети поддържат връзки през 1940–42. В последните години от живота си Х. се установява в Горна баня; участвува /заедно с Марко Поло, Елин Пелин, Ал. Балабанов и др./ в култ. бригада „Република“ /1946/. Умира в Общинската болница за гръдоболни.

За първи път името на Х. се появява на страниците на списанията „Червен смях“ и „Социалистически преглед“ през 1919–20. В началните години на формирането си е повлиян от символизма, вълнуват го модерните явления в изкуството, сътрудничи на списанията „Везни“, „Хиперион“ и „Пламък“. Събитията през 1923–25 определят решително позициите му. Постига известност със септ. мотиви в поезията си от 1925–35, които претворява по самобитен и оригинален начин. Значителните му приноси в разработката на темата са осъществени на страниците на левия печат – във вестниците „Брод“, „РЛФ“, „Кормило“, „Светлоструй“, „Звезда“, „Заря“, „Мисъл и воля“, „Литературен глас“, „Полярна звезда“, в списанията „Българска мисъл“, „Наковалня“, „Нов път“ и др. Между творбите му най-популярни стават „Балада за три сестри“, „Има една песен“, „Бойчиновският последен бой“, „Смърт под Габровница“, „Кукай, кукувице!“, „Среднощна коситба“, „Песен“, „Гонитба“, „Размишления в колата“, изпълнените с висок трагизъм обръщения на поета към родината от циклите „Дневник“ /1928/ и „Деветият талаз“ /1933/. Поемата „Среднощен конгрес“ е тревожен вик срещу ужасите на войната, срещу онези, които я предизвикват и стимулират зверското у човека. Впечатляваща в поетическия маниер на Х. е променената функция на символистичната образност. Поетът не толкова „преодолява“, колкото пренасочва енергията на образа-символ към руслото на идейните си убеждения. В алхимията на претворяването тази струя се смесва с конкретните факти, случки, епизоди, с романтическия изблик на Спомена и Мечтата, често изнасящи от отключената памет фолклорна знаковост и интонации. Така се ражда Хрелковият стих. Той дължи своеобразието и изобличителната си сила на епичния размах и баладичното начало, съюзени с идейната вярност и безкомпромисност. Те му придават обособеност и изключителност в общото течение на пролетарската поезия от края на 20-те и през 30-те г.; обуславят авторовата неуязвимост в спора между „идейници“ и „качественици“ /по повод на в. „Кормило“/, превръщат Х. в безспорен предшественик на Н. Вапцаров в бълг. поезия. В аспекта на тематичното пъстроцветие и жанрово-видовата разслоеност любопитни свидетелства за авторовите настроения и размисли са Парижкият и Австрийският цикъл, преводите му от фр., рус. клас. и съв. поети и особено на Пушкиновия „Евгений Онегин“ /за пръв път поемата е преведена от Х., 1936/. През 1944–50 творчеството му се обогатява с нови теми – стихове-възпоменания за борбата, стихове за труда, за новия живот и бълг.-съв. дружба, проникнати от надеждите и илюзиите на тогавашното време. Х. пише бележки и статии по нравствени и естетически въпроси, скици на бълг. писатели, хумористично-сатир. творби в стихове и проза, параболи и притчи, афоризми, свидетелствуващи за разнообразни тематични и жанрово-стилови възможности на дарованието му, за свой личностен поглед върху „истините за хората и света“. Отделни творби на Х. са преведени на пол., рус. и чеш. език. Псевд.: Братован, Чуковец, Виктор Байгулев, Давид Байгулев, Виден Видев, Дякон Червени, Витан Клиновски, Роландсен, Сретен Белий, Сретен Пробойница, Харолд Чий, Юниус.

СЪЧ.: Среднощен конгрес. Поема за незнайния воин. 1932 /1950/; Дочакан ден. Стихотворения. 1952; Неотразимото.

Хумор и сатира. Подб. и ред. Д. Осинин. 1953; Избрани творби. Ред., предг. Д. Осинин. 1960; Стихотворения. 1965; Избрани стихотворения. Ред. и предг. Ив. Бурин. 1966 /Библ. за ученика – 7 изд./; Избрани творби. Подб., ред. и животописни бел. Т. Тихов. 1972 /Библ. за ученика – 2 изд./; Избрани произведения. Подб., ред. А. Хрелкова и Д. Осинин. Предг. П. Динеков. 1973; Стихотворения и поеми. 1976; Балада за три сестри. Стихотворения и поеми. Подб., ред., предг. Ив. Сарандев. 1984.

ЛИТ.: Хрелкова, А., Д. Осинин и Д. Хаджилиев. Спомени за Николай Хрелков. 1960; Бояджиев, Н. Николай Хрелков. Лит.-крит. очерк. 1964; Емануил Попдимитров, Гьончо Белев и Николай Хрелков в спомените на съвременниците си. 1971; Янчев, Т. Н. Хрелков. 1971; Бурин, Ив. Има една песен... Мисли за поета и човека Николай Хрелков. 1975; Хрелкова, А. Пътят на моя брат. 1975; Ценков, Б. Николай Хрелков. 1976; Пондев, П. Голям и недооценен творец. – В: Така ги видях. 1982.

М. Бенчев

ХРИ́СТОВ, Борис Кирилов /14.VIII.1945, с. Крапец, Соф. област/. Завършва гимназия в Перник /1963/ и бълг. филология във Великотърн. ун-т /1970/. Работи като учител, журналист, редактор в Студията за игрални филми, в лит. алм. „Струма“ и сп. „Феникс“ – от 1992.

Поезията на Х. е един от най-безспорните и същевременно най-оспорваните феномени в бълг. култ. живот през 70-те и 80-те г. Още първата му стихосбирка „Вечерен тромпет“ се възприема и като изключително явление, и като опасно за поетическото скудоумие изключение в започналата война между нетърпимостта към таланта и непримиримостта спрямо идеологическата обездушеност в поезията. Създавайки собствен свят, метафорично наситен и напълно несводим към каквито и да било клиширани образци, стиховете на Х. възвръщат критерия за индивидуално присъствие като абсолютна мярка в цялостния поетически контекст. Х. е особено чувствителен и чувствено обемащ териториите на екзистенциалното: и реминисценциите от детството, и осмислянето на смъртта като край и ново начало са в еднаква степен основа за неговите поетични анихилации. Във „Вечерен тромпет“ по особен начин се преплитат митологичното и ежедневното. Те не са противопоставени, а взаимно се покриват, сугестивната мощ на стиховете се дължи в най-голяма степен на тяхното двуединство. Ако „Вечерен тромпет“ е стихосбирка на изповедта, при която личността е рана и прозорец към една хаотична универсалност, то в „Честен кръст“ поетичното мислене е с обратен знак: там митът се индивидуализира, митологичното придобива измеренията на лична съдба, индивидуалното се съвместява с митологични сигли, вмества се между тях, обема ги като изоставени черупки. Х. използува библейската символика, за да съхрани и удържи тежестта на индивидуалното, преживяно като тотален свод и като разлагаща се пясъчна пирамида. Стихотворения като „Мравките пеят“ и особено „Стената“ са поетични присъди над бездуховността на времето и в най-добрия смисъл на думата са творби, протестиращи и отхвърлящи впримчващата реалност. В още по-голяма степен това важи за „Честен кръст“ – поема със значение на поетичен манифест на поколението на Х. и метафора на единствено възможния бунт – на отказващия се, затварящия се в себе си човек. Х. е и оригинален прозаик. Ранните му повести „Сляпото куче“ и „Долината на обувките“ изграждат особен свят на отхвърлени и несретници, в който лудостта, чудатостта и свободният преход от реалността във видението изграждат декорите на съкровената човечност. В този свят смъртта е вездесъща, но нейната всепроницаемост е и курсив за живота. Сюрреалистичната смес от наивизъм и парадоксални трансценденции, от митологични пародии и апокалиптични видения, лутащи се между трагичното и водевилното, изпълва романа „Бащата на яйцето“, демонстриращ виртуозна писателска техника и калейдоскопично разместващи се символни обобщения. Същността на поезията като особен вид прорицателно съществуване е тема на може би най-сериозното произведение на Х. – „Смъртни петна“, където границата между поезия и проза е заличена. В тази повест авторът за пръв път вмъква своите тристишия, писани още през 60-те и 70-те г., които по-късно излизат и в отделни книги: „Думи и графити“ и „Думи върху други думи“. В тези книги е потърсена неотделимата връзка с рисунките на Я. Левиева и Анри Кулев. Макар и предълно сгъстени, тристишията на Х. нямат нищо общо с хайку – потърсено е не концентриращото присъствие, а парадоксално вклиняващата се метафоричност. Х. е автор на сценарии за игрални, докум. и анимационни филми – „Бащата на яйцето“, „Сънувам музика“, „Лабиринти“, „Корабът“, „Смъртта на заека“. Х. участвува в междунар. писателска програма на Ун-та в Айова, САЩ; осъществява авторски рецитали в Торонто, Вашингтон, Ню Йорк, Сан Франсиско, Хамбург, Мюнхен, Атина, Делхи, Варшава и др. Антол. му книга „Крилете на вестителя“ е преведена на англ. ез.; стихове на Х. са преведени на англ., нем., рус., ит., хинди и др. езици.

СЪЧ.: Вечерен тромпет. 1977 /1979/; Честен кръст. 1982; Бащата на яйцето. 1987; Сляпото куче. Долината на обувките. 1990; Думи и графити. 1991; Крилете на вестителя. 1991; Смъртни петна. 1991; Думи върху други думи. 1992.

Е. Сугарев

ХРИ́СТОВ, Кирил Генчев /23.VI.1875, Стара Загора – 7.XI.1944, София/. Учи в родния си град, Самоков, Търново и София. През 1895 е изпратен със стипендия от Военното м-во в Морското у-ще в Триест, където се запознава с творчеството на клас. и модерните ит. поети Данте, Дж. Леопарди, Дж. Кардучи, Л. Стекети, Д'Анунцио. След 1-год. престой се завръща в Б-я. През 1897–98 живее в Неапол и Лайпциг. Учител в Шумен /1900/, през 1901 е преместен в София и командирован в библиотеката на Висшето у-ще /дн. Соф. ун-т/. Заедно с А. Страшимиров редактира сп. „Наш живот". През Балканската, Междусъюзническата и I световна война е военен кореспондент и сътрудник на в. „Военни известия". През 1922 напуска доброволно Б-я и се установява в Лайпциг като ръководител на семинара по бълг. ез. и литература. Премества се в Прага, където организира свободни курсове по бълг. ез. и литература в Пражкия ун-т /1930/. В Б-я се завръща през 1938.

Х. започва лит. си дейност с преводи от С. Я. Надсон и А. А. Плещчеев. За пръв път публикува свое стихотворение през 1895 в сп. „Дело" /№ 9/. Сътрудничи на всички лит. пер. издания. Пише стихове в социален дух, които разкриват влиянието на народническата и соц. литература върху него. Скоро настъпва идеен прелом – Х. се свързва с кръга „Мисъл" /д-р Кръстев и П. П. Славейков/, където адмирират и утвърждават лит. му талант. Х. е първият бълг. поет, който си позволява да заяви за себе си, да манифестира в лириката си радостта от живота, чувствената наслада на любовта, да ѝ даде право на съществуване в литературата, да възпроизведе природата в нейната подвижност и променливост, пълна с живот, творяща във вечна хармония със себе си. Първичен и непосредствен, Х. създава поезия, чужда на декадентската умора и изнеженост. Езикът му е предметен, земен, веществен, но почти непригоден за по-сложни психол. изяви. Един от източниците на творчеството му е нар. песен, но в нея Х. не търси етически и филос. стойности, а жизнерадост, красота и здраве. В епическите жанрове лирикът Х. няма особени успехи, макар че „Русалка" и „Гюргя" са сред най-хубавите балади в бълг. литература – в тях той се издига над лирич. си субективизъм и стига до сливане с народностната етична представа. През 90-те г. Х. се вписва в настроенията на обществото, изживяващо последните трепети на патриархалното си съзнание, и става изразител на една обществ. необходимост, но по-късно изостава от развитието на нац. литература. През Балканската война възпява военната доблест на народа, но в екзалтираните си стихове невинаги отличава истинския патриотизъм от шовинизма; в бълг. лит. история Х. оставя име и на тръбач на бълг. шовинизъм, независимо че в част от стиховете му се долавят и страданията на човека, изтръгнат насилствено от градивния си труд. Упрекван в липса на идеали, Х. се насочва към сатир. поезия, която вътрешно не му е присъща /„Полковник Джамбазов", „Орала мухата на вола на рогата"/. Връща се към миналото, опитва се да реши големите нац. и култ. проблеми на българина – епопеята „Чеда на Балкана". Краят на I световна война носи на Х. разочарования и покруса. Творбите му от този период /поезия, романите „Тъмни зори" и „Мечтатели"/ са бедни откъм художествено значими идеи, докато пътеписите и мемоарите му имат неоспоримо значение. Превежда драмата „Сирано дьо Бержерак" от Е. Ростан, стихотворения от М. Ю. Лермонтов, А. С. Пушкин, Я. П. Полонски, А. Негри, Л. Кастелано, Я. Връхлицки, П. Безруч, И. Хора и др. Псевд.: Сеньор Салвадоре, В. С-ва, К., К. К., Signor Salvator и др.

СЪЧ.: Песни и въздишки. 1896; Трепети. Стихотворения. 1897; Вечерни сенки. Стихотворения. 1899; На кръстопът. Стихотворения. 1901; Избрани стихотворения. С предг. от Ив. Вазов. 1903; Самодивска китка. 1905; Стълпотворение /Богоборци/. Трагедия в стихове. 1905; Приближени хоризонти. Стихотворения. Прев. от рус., нем., ит. и фр. от К. Христов. 1911; Слънчогледи. Самодивска китка. Intermezzo. Царски сонети. Втори сборник стихотворения. 1911 /1939/; Химни на зората. Тихи песни и легенди за живота и смъртта. Първи сборник стихотворения. 1911 /1939/; Към Цариград. Песни. Кн. 1. 1912; На нож! Нови песни и стихотворения. 1913; Боян Магесникът. Истор. трагедия в стихове. 1914; Старият воин. Пиеса. 1914; Бурни години. 1913–1916. Избр. статии. 1916; Победни песни. 1913–1916. 1916 /1933, 1940/; Огнен път. Военни разкази. 1913–1917. 1917; Ръченица. Пиеса. 1917; Охридска девойка. Драма. 1918; Три дни с миноносец Дръзки. 1918; Разкази. 1919; Иван Вазов. Кратък животопис. 1920; Тъмни зори. Роман. 1920 /1991/; Празник в пламъци. Драм. поема. 1921; Антология. 1922 /2 доп. изд. 1944/; Мечтатели. Роман на една лятна нощ. 1925; Чеда на Балкана. Епическа поема. 1928; Майстор и дявол. Сцени из живота на българите в началото на X столетие. 1933; Вълнолом. Стихотворения. 1937; Кротки и буйни луди. Разкази. 1937; Гюргя. Либрето. 1939; Слънчогледи. 1939; Кой проваля българската драма? 1939; Простори. 1940; Игра над бездни. Стихотворения. 1941; Затрупана София. Спомени. 1944; Последни пожари. Стихотворения. 1944; Избрани произведения. С предг. от В. Йосифов. 1953; Избрани стихотворения. 1968 /Библ. за ученика – 4 изд./; Българска реч. Избр. стихове. 1974; Избрани творби. 1975; Съчинения. В 5 т. С предг. от Кр. Куюмджиев. 1966–68; Стихотворения. 1980; Старият бивак /Д. Дебелянов, К. Христов и др./. 1981; Светулка. Стихотворения за деца и юноши. 1983; Трепети. С предг. от Д. Аврамов. 1987.

ЛИТ.: Василев, Вл. Паралели /върху творчеството на Кирил Христов/. 1914; Поет и критици. Ан-

тология от фрагменти на разни статии и рецензии върху поезията на Кирил Христов. 1914; Грудев, Г. Д. Национална литература. Петко Тодоров и народните песни. Пенчо Славейков и народните песни. Кирил Христов и народните песни. 1918; Панайотов, В. Македония в творчеството на Кирил Христов. 1925; Каратеодоров, В. Кирил Христов. 1935; Кирил Христов. 1875–1935–1938. 1938; Каракостов, Ст. Кирил Христов за себе си. Истор.-лит. анкета. 1943; Авджиев, Ж. Кирил Христов. Лит.-крит. очерк. 1965; Арнаудов, М. Кирил Христов. Живот и творчество. 1967; Куюмджиев, Кр. Кирил Христов. Лит.-крит. очерк. 1967; Кирил Христов, Димитър Бояджиев и Теодор Траянов в спомените на съвременниците си. 1969; Куюмджиев, Кр. Певец на своя живот. 1974 /1980/; Атанасов, Н. Поетът на майските копнежи /б. г./; Минков, Цв. Кирил Христов. Живот и творчество /б. г./.

К. Куюмджиев

ХРИСТÒЗОВ, Николай Димитров /6.I.1931, с. Раковски, дн. квартал на Димитровград/. Завършва гимназия в Хасково /1948/ и бълг. филология в Соф. ун-т /1952/. Учител по литература в София /1952–54/, ред. /1954–64/, гл. ред. /1964–67/ на Лит. редакция на Радио София, зам. гл. ред. /1967–72/ на сп. „Обзор“ и на сп. „Септември“ през 1972–84; зам.-предс. на СБП /1979–84/, предс. на Координационния съвет „13 века България“ /1984/. Гл. ред. /от 1988/ на сп. „Обзор“.

За пръв път публикува стихове през 1947 във в. „Народна борба“ /Хасково/. Поет и преводач на лирика, автор на докум. проза и худ. публицистика. В поезията му се съчетават лиричност и драматизъм на световъзприемането и изживяванията. Нравственият катарзис на лирическия герой прераства в стоицизъм на духа с широк спектър на въздействие – стихосб. „Бдение“, „Ранено мълчание“, „Битка за мигове“, „Сняг в гнездото“. Х. третира темите на съвр. екология и природосъобразност, като утвърждава както съзерцанието на хармоничните послания, които ни отправя природата, така и активното присъствие на личността в променящия се свят /„Третата планета“, „Черна кутия“, „Земя без въздух“/. Човекът е част от вселената и не би могъл да съществува пълноценно, ако не осъзнава съдбовността на тази взаимовръзка. Докум.-худ. му книги „По дирята на безследно изчезналите“, „Гарнизонното стрелбище“, „Дългът да живееш“ извеждат на първи план проблема за човека и човешката съдба в историята. Исторически преломното време е фон, на който се откроява личността /Гео Милев, Й. Хербст, Н. Вапцаров/. Личността, призвана да твори изкуство или обновителни за обществото идеи, тласната в гибелни истор. събития, е обединяващ център в публицистиката, докум. проза и отчасти в поезията на Х. Авторът не робува на конвенционални представи за победители и жертви /„Дългът да живееш“ и „Границите на оптимизма“/. Преводите на Х. „Сто сонета за любовта“ от П. Неруда и „Избрани стихотворения“ от К. Кулиев показват предпочитание към сродни духовни светове. Превежда също творби на М. Ю. Лермонтов, Н. А. Некрасов и др. Стихове на Х. са преведени на англ., исп., пол., португ., рум., укр., унг., фр. и др. ез.; самостоятелни книги – на естон., нем., пол., рус., тур., укр., чеш. и др. езици.

СЪЧ.: Първи песни. 1958; Знамената не тежат. Стихове. 1965; Деветнадесет песни за Цветан Зангов и една за нас. 1966; Дългът да живееш. Докум. повест. 1967; Бдение. Стихове. 1969; Третата планета. Стихове. 1971; По дирята на безследно изчезналите. 1972 /1973, 1977, 1978, 1981, 1984/; Ранено мълчание. Стихове. 1975; Битка за мигове. Стихотворения. 1976; Границите на оптимизма. Худ. публицистика. 1978; Сняг в гнездото. Избр. лирика. 1981; Гарнизонното стрелбище. 1983 /1987/; Черна кутия. Стихове. 1988; Земя без въздух. 1989.

М. Тодорова

ХРИСТОФÒРОВ, Асен Георгиев /16.XII.1910, Пловдив – 10.VIII.1970, с. Говедарци, Соф. област/. Начално образование получава в Берлин /1918–19/ и в нем. у-ще в Пловдив. Завършва Робърт колеж в Цариград /1931/, където преминава 2-год. курс по литература, и Лондонския икон. ин-т /1934/. Работи в Гл. дирекция на статистиката /1935–38/, в Статистическия ин-т за стопански проучвания при Соф. ун-т /1938–40/ и в Търговската индустриална камара /1941–43/. Хоноруван преподавател /от 1940/, доц. /1943/ и проф. /1945/ в Държ. висше у-ще за финансови и административни науки. През есента на 1947 е уволнен, през юни 1951 – септ. 1952 е репресиран в Следственото управление на МВР и ТВО – о. Персин. Лишен от право да се занимава с научна дейност, Х. се оттегля във вилата си край с. Говедарци и се отдава на лит. творчество.

Лит. опити прави още през 1930 в Робърт колеж, където основава и редактира колежанското ученическо списание. По време на следването си пише „Скици из Лондон“, в които се съдържат интересни сведения за морала, културата и образователната система в Англия през 30-те г. Обект на изображение в пътеписите, историко-географските очерци, разказите и повестите му са природата на Рила планина и ежедневието на самоковските шопи. Позицията на отшелник-интелигент откроява техния светогледен примитивизъм и консерватизъм на фона на историко-социалните промени. Наблюденията на Х. издават тънко чувство за хумор и имат безспорна народопсихол. значимост. Романизираният летопис „Ангария“,

изграден върху грижливо проучени докум. свидетелства, пресъздава робската закрепостеност и борбеността на българите от Самоковския край в епохата на турското робство. Превежда от англ. ез. творби на Дж. Лондон, Х. Филдинг, Ш. Бронте, Дж. К. Джером, Дж. Джойс. Псевд.: Асен Доспейски, А. Г. Х.

СЪЧ.: Скици от Лондон. 1945 /1947/; Боен път /псевд. Асен Доспейски/. 1955; Скици из Рила. 1957 /1964/; В дебрите на Рила. Пътеписи. 1957 /1968/; Мацакурци. 1958 /2 изд. под загл. Вуцидей. 1962/; Планинари. Разкази за юноши. 1959 /1968/; Ангария. Романизирана летопис. 1960 /1966/; Искровете. Историко-геогр. очерк. 1962; Самоков. Истор. очерк. 1962; Трима с магаре на Рила. Повест. 1963 /1973/; Кутрето на школо. Разказ. 1964; Иманяри. Повест. 1965 /1970/; Говедарци и околности. 1967; Вуцидей. Иманяри. Повести. 1970; Откровения. Поля, гори и хора. Очерци. 1970.

С. Беляева

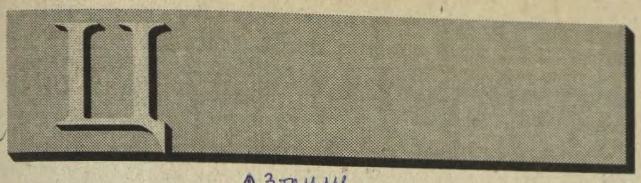

ЦА̀НЕВ, Георги Ценов /21.IX.1895, с. Борован, Михайловградска област – 21.VII.1986, София/. Завършва гимназия във Враца /1915/. Записва се студент по слав. филология в Соф. ун-т, но е мобилизиран по време на I световна война. В края на войната прекарва повече от 1 г. в пленнически лагери в Гърция. Завърнал се в родината през 1919, продължава следването си; занимава се с полит. и лит. дейност като симпатизант на ком. партия и сътр. на изданията ѝ. След завършването на Соф. ун-т /1923/ специализира в Карловия ун-т в Прага /1926–28/, дълги години е учител в София. Частен доц. /1945/, редовен доц. /1946/, проф. /1949/ и ръководител на Катедрата по история на бълг. литература /1950–61/ в Соф. ун-т. Декан на Историко-филол. ф-т /1951–52/. Дир. на Ин-та за литература при БАН /1959–63/ и зав. Секцията по история на бълг. литература след Освобождението /1950–75/. Чл.-кор. на БАН /1952/, акад. /1974/.

Критик и историк на бълг. литература. Сътрудничи с рецензии, статии и прегледи на списанията „Нов път“, „Артист“, „Златорог“, „Училищен преглед“, „Българска реч“, „Философски преглед“, „Съдба“ и др., на вестниците „Работнически вестник“, „Развигор“, „Наши дни“, „Звезда“, „Литературни новини“, „Литературен глас“, „Съвременник“, „Дума“, „Родна нива“, „ЛИК“, „Огнище“ и др. Редактира /1938–43/ сп. „Изкуство и критика“, през 1945–48 – ред. и гл. ред. на сп. „Изкуство“. Първата публикация на Ц., посветена на стихосбирката на Хр. Смирненски „Да бъде ден“, излиза в сп. „Младеж“ през 1922. По градус на крит. възторг пред дарованието на поета и по дълбочина на проникновението тя надхвърля рамките на дебюта и учудва със своя професионализъм. Посочените качества са присъщи и на повечето публикации на Ц. в сп. „Нов път“, във в. „Работнически вестник“, „Наши дни“ и др. В тях, противно на съществуващата практика, талантът се оценява независимо от партийната принадлежност на творците, а худ. взискателност се проявява както спрямо „чуждите“, така и спрямо „своите“. Като критик Ц. не цени много „агитацията в изкуството“. Критерият му е формиран от примера на първостепенни лит. образци. Противопоставя се на опростителството, на вулгаризирането и ограничаването на понятия като „социална, ангажирана поезия“, но в духа на своето време Ц. воюва срещу разбирането, че изкуството се твори от самотни страдащи личности. Тези постановки предизвикват несъгласие сред сектантските кръгове на лявата интелигенция, гледащи с подозрение „четворката“ в сп. „Нов път“ – А. Разцветников, Н. Фурнаджиев, А. Каралийчев и Г. Цанев. По повод участието им в прословутото честуване на П. К. Яворов през 1924 четиримата са заклеймени, че са се съюзили с „буржоазни писатели“ като Ел. Багряна, Вл. Полянов, Й. Стубел и Д. Пантелеев. Обвинени в ренегатство, те скъсват с Г. Бакалов и с доскорошните си съидейници и намират трибуна в сп. „Златорог“. Конфликтът нанася тежки душевни травми на Разцветников, Каралийчев и Фурнаджиев, смутен и объркан е и Ц. След специализацията си в Прага той продължава да защитава гражд., социалното изкуство. От една страна, утвърждава реалистичните търсения на Г. П. Стаматов, Ем. Попдимитров, Ал. Константинов, Й. Йовков, А. Страшимиров, О. Василев, Ил. Волен, Св. Минков, Ст. Загорчинов, Ем. Станев, Г. Караславов., П. Вежинов, А. Каменова, Г. Райчев, К. Петканов и др., а от друга – подлага на унищожителна критика закъснелия символизъм и „асоциалните“ произведения на Б. Дановски, Вл. Полянов, Ч. Мутафов, Й. Стратиев, Хр. Цанков–Дерижан, Ив. Хаджихристов и др. „Мъртва ивица“ – така озаглавява Ц. една своя статия, насочена срещу епигоните на символизма и криворазбрания модернизъм. И в сп. „Златорог“ той съхранява реалистичните си разбирания за литературата. Не престава да изисква от нея да бъде обществено ангажирана и като участник в ред. колегии на вестниците „Развигор“, „Съвременник“, „ЛИК“ и особено като ред. на сп. „Изкуство и критика“, чийто облик се определя от сътрудничеството на изтъкнати творци, сред които Т. Г. Влайков, Стаматов, Райчев, К. Константинов, Ил. Бешков, К. Цонев, Б. Ангелушев, Д. Узунов, Д. Дечев, Н. Балкански и др. В „Изкуство и критика“ печатат също и Хр. Радевски, Г. Караславов, О. Василев, П. Вежинов, Ив. Хаджийски; там правят първите си стъпки В. Петров, Б. Райнов, Бл. Димитрова, Ал. Геров. За Ц. критиката е изкуство, критикът е художник. Като ученик и последовател на чеш. критик Фр. Шалда Ц. не познава нищо по-важно от усета и стила в крит. изкуство. И за него критерият и вкусът са първоелементите на крит. майсторство. Когато пише за някой писател, той се стреми да очертае физиономичното в творческата личност, характерното, отличителното. Така и самият критик изявява своята индивидуалност – не само с вярната оценка, но и с умението да портретува, да изгражда чрез анализ и синтез образи на творци и картини от лит. движение. С актива на утвърден критик Ц. работи в областта на лит. история, а след 1944 се насочва изцяло към нея, като постепенно изоставя оперативната критика. При небла-

гоприятни за независимо творчество условия той успява да се опази от натиска на догматизма и вулгаризаторството. Трудовете му съдържат навеи от миналото; общата унила атмосфера не е пощадила и тях – но в книгите, посветени на Яворов и някои от класиците, е изразено разбиране за сложните противоречия в развоя на бълг. литература. В периода на догматично опростителство Ц. излиза с новаторско предложение – „да престанем да оперираме само с две категории реализъм – критически и социалистически: между тях има редица междинни моменти". Негова заслуга е изваждането от забвение и запазването от охулване имената на П. П. Славейков, Стаматов, Ст. Михайловски, както и по-пълното и обективно тълкуване на творчеството на Ив. Вазов, Ив. Шишманов, Г. Милев, Н. Вапцаров и др. Най-добрите му студии /за Ал. Константинов, Елин Пелин, Стаматов и др./ съдържат отправни моменти за връщане в литературата и на мнозина отричани писатели, за възстановяване на нейната цялост, разнообразие и богатство. Движейки се умело между крайностите на естетизма и академизма, Ц. доказва на практика, че теоретик, историк и критик могат да бъдат една неразделима личност. Проявява високия си професионализъм и като съставител и редактор на съчиненията на Л. Каравелов, Смирненски, Фурнаджиев и др., и като отг. редактор на т. 3 от „История на българската литература" в 4 т. /1962–76/. Псевд.: Младен Иванов, Г. Вилин, Из-кри, И. К. и др.

СЪЧ.: Писатели и творчество. 1932; Литературни студии. 1938; Проблеми на днешната българска литература. 1939; Идеи и образи. 1944; Пътят на Яворов. 1947; От символизъм към реализъм и социална поезия. 1948; Страници от историята на българската литература. 1953 /1956, 1958/; По пътя на реализма. 1960; Критика. Избр. лит.-крит. статии. 1961; Никола Фурнаджиев. 1963; Писатели и проблеми. Избр. статии. 1965; Традиция и новаторство. 1965; Страници от историята на българската литература в 4 тома. Т. 1. С патоса на възторга и изобличението. 1967; Т. 2. На прелома между две столетия. 1971; Т. 3. По нови пътища. 1973; Т. 4. Художествени образи и критически идеи. 1975; Избрани съчинения. Т. 1–3. 1975; Историческият роман в българската литература. 1976; Среща с миналото. 1977; На литературни теми. 1980; Книга за критиката. 1980; Страници от миналото. 1983.

ЛИТ.: Г е о р г и е в, Л. Георги Цанев. Лит.-крит. очерк. 1976.

Л. Георгиев

ЦÀНЕВ, Иван /Иван Цанев Иванов/ /30.XI.1941, с. Острица, Рус. област/. Завършва гимназия в Русе /1959/, следва рус. и бълг. филология в Соф. ун-т. Ред. /1966–67/ във в. „Студентска трибуна", лит. консултант /1969–71/ в сп. „Родна реч", ред. /1973–76/ и зав. отдел „Поезия" /1977–81/ в сп. „Пламък", за кратко време – в изд. „Бълг. художник" и в сп. „Славейче". От 1986 е редактор в изд. „Бълг. писател" /дн. ИК „Бълг. писател"/.

За пръв път печата през 1959 във в. „Дунавска правда" /Русе/. През 1965 спечелва конкурса на в. „Пулс" за най-хубаво стихотворение на млад поет. Сътрудничи активно на лит. пер. печат със стихове за възрастни и деца, с есеистична проза. Ц. е един от ярките представители на т. нар. тиха лирика в съвр. бълг. литература. Поезията му е плод на деликатна чувствителност и вглъбен самоаналитичен психологизъм, на сдържан, но завладяващ с автентичността си драматизъм. Проблемът за екзистенциалния избор /особено в „33-ата годишнина" на човека/ е централен за творчеството му. Ц. постига филос. дълбочини в интерпретацията на вечните въпроси на битието. Светъл трагизъм пронизва стиховете му, посветени на трудното боготърсачество на човека от XX в., когато „всички митове са мъртви, преди мълвата да ги е родила" /„Ахил на XX век"/. Без да заема месианска поза, лирическият „аз" утвърждава възраждането на неомитологията на хамлетовците, но не като бездейни мислители, а като носители на световния разум, способни да съединят „разпадащата се история". Според логиката на неговата поезия митовете, спасителни за човечеството, се оказват живи. Но те са по иванцаневски делнични. Поетът вярва в „душата" на „добрите неща", постижима в усилията на „малките хора", следващи неотменно символичния път на своя „седмоднев". В стиховете си за деца Ц. създава един носталгичен, ясно романтизиран, дори понякога утопичен образ на хармоничната природа. Но чрез този „русоистки" поглед към екологичните реалности на днешната бълг. земя той постига още по-силно влечение към съкровените ѝ изконни стойности. Характерна особеност на „детските" стихове на Ц. е възможността за двоен прочит, който те визуално постигат – и като послание /игра в играта/ към възрастния читател. В своя чудноват „лексикон за барабури" поетът умело разиграва застиналия лексикален фонд на езика, като съумява да назове поновому, на „три гласа", целия свят на детето – и през неговите любопитни очи, и от дистанцията на възрастните, и със самонаблюдението на творящия тези две гледни точки. Стремежът към „едничката дума" на поетическото слово, способна да изрази в точността си духа на твореца, е специфичен за поетиката на Ц. с клас. ѝ простота. Докато в по-ранните си стихосбирки поетът е чужд на ироничната нагласа към света, постепенно той става все по-скептичен към възможностите на думите, все повече се доверява единствено на идва-

щите издълбоко, от най-съкровените тайници на душата слова /„Тема за виолончело“/. Едновременно с това Ц. твори в т. нар. твърди жанрови форми /най-вече сонети/, изискващи поетическо майсторство и интелектуална сила. Насочва се към т. нар. сонет за сонета /метасонета/, в който преосмисля и някои традиционни жанрови конвенции. „Тихият поет“ ни убеждава в изчерпаността на някои „строги“ модели /напр. „царския сонет“ с предвзетата му орнаментална епитетика, за която е дошло време да отстъпи място на динамиката на глаголните форми/. Предпочитанието към сонета у Ц. е свидетелство за постигнатата хармонична простота на изказа, нетърпяща излишествата на многословността. Ред. и автор на послеслов към „Небесни релси“ от Гр. Ленков /1986/. Стихосбирки на Ц. са издадени на слов. и унг. ез.: Versei. Euròpa Könyvkiado. Budapest. 1985; Nedel'nè zemetrasenie. Slovenskỳ spisovatel /в съавт./. 1988. Отделни творби са преведени на англ., исп., рум., рус., словен., сърбохърв., унг., финланд., чеш. и др. езици.

СЪЧ.: Седмица. Стихотворения. 1968; Неделен земетръс. Стихотворения. 1973; Дневно щурче. 1975; Телеграма. Стихотворения. 1977; Чухалче. 1979; Едничка дума. Стихотворения. 1981; Седем вятърчета. 1982; Огънче алено. 1984; Трички сестрички. 1985; Училище за слънчогледи. 1986; Светлоструй. 1987; Седмоднев. Избр. стихотворения. 1987; Питанки и чуденки. 1988; Зарчета-велизарчета. 1989; Тригласо момче. 1990; Стихове и междустишия. 1992.

К. Кузмова-Зографова

ЦÀНЕВ, Стефан Неделчев /7.VIII.1936, с. Червена вода, Рус. област/. Завършва гимназия в Русе /1954/, журналистика в Соф. ун-т /1959/ и драматургия в Московския киноинститут /1965/. През 1959–60 е кореспондент на в. „Народна младеж“ в Родопите. Ред. в Студия за игрални филми /1965–67/, драматург в Държ. сатиричен театър /1967–70/, в Театъра на окръзите /1970–73/, в театър „София“ /1973–84/, в Драм. театър в Пловдив /1984–91/ и в театър „София“ /1991/.

За пръв път печата стихове през 1953 във в. „Дунавска правда“ /Русе/. Поезията на Ц. е подчертано комуникативна – диалогичният контакт с адресата /назован или потенциален/ определя нейната интонация и стил. Използува свободния стих със смислово натоварени римни и ритмични акценти. Ораторските модулации в гласа на лирич. „аз“ подчертават емоционалната ангажираност на автора с нравствените и духовните ценности на живота и обществото. Революцията – социална или научно-техническа – е оценена от позициите на човешката индивидуалност, на нейната духовна свобода и гражданска отговорност. С критичния си патос Ц. нерядко поставя под съмнение идеологическите митове на социализма, за което е обвиняван в абстрактен хуманизъм и естетическо позьорство; негови творби са цензурирани и поставяни под възбрана. Винаги ангажиран с актуалните обществ. събития, Ц. същевременно запазва критично-бунтарската си позиция, превръщайки я в творчески рефлекс и худ. ответност. В драматургията си Ц. развива философско-етичната проблематика на своята поезия. Революцията и властта, предателството спрямо идеала, истинският и фалшивият героизъм, диктатурата и свободната човешка мисъл, еснафското примирение и революционната дързост са основни теми в пиесите му, реализирани като борба на идеи и житейски позиции. В истор. събития и сюжети Ц. влага актуална и злободневна проблематика /„Истинският Ивайло“, 1962; „Процесът против богомилите“, 1969; „Събота'23“, 1971/. Съчетаването на истор. достоверното с легендарното и митологичното е характерен похват в драматургията му. Използува и елементи на фарса, гротеската, пародията. Пиесите „Последната нощ на Сократ“ /1986/, „Тайната вечеря на Дякона Левски“ /1987/, „Страшният съд“ /1988/, „Другата смърт на Жана д'Арк“ /1989–90/ образуват своеобразна тетралогия в худ. интерпретация на историята и истор. личности и чрез актуализираните във връзка с тях нравствени и филос. проблеми. Ц. е сред авторите, представящи съвр. бълг. драма в чужбина. Пиесите му са преведени на редица европ. езици. „Последната нощ на Сократ“ получава междунар. признание – поставена е в Санкт Петербург, Киев, Рига, Варшава, Симферопол, Шчечин, Лайпциг, Кил, Париж, в Чехия, Словакия и Швеция. Специално за англ. сцена пише пиесата „Параноя“ /1991/, играна в Royal Court Theatre. Ц. внася в драматургията си елементи на мюзикъла: „Рицарят на печалния образ“ /1978/, „Любовни булеварди“ /1982/. Автор е и на пиеси за деца /„Джуджето и седемте снежанки + 1“, 1976; „Най-чудното чудо“, 1985, и др./. Стихове на Ц. са преведени на белорус., исп., ит., монгол., пол., рус., сърбохърв., укр., унг., фр. и чеш. език.

СЪЧ.: Часове. Стихове. 1960; Истинският Ивайло. Драма. 1962; Композиции. Стихове. 1963; Хроники. Стихове. 1965; Перигей или най-голямото приближаване до земята. Стихове. 1967; Парапети. Стихове. 1968; Аз питам! Стихотворения и поеми. 1975; Анини приказки. Стихотворения за деца. 1976; Събота'23. Драма. 1978; Реквием. Стихове. 1980; Как маймуните произлезли от човека и още седем Анини приказки. Поеми за деца. 1982; Лирика. 1983; Поеми. 1984; Небесни премеждия. Стихове. 1986; Сезонът на илюзиите. Любовни стихотворения. 1988; Спасете нашите души! Стихове. 1992; Проце-

сът против богомилите. Животът – това са две жени. Последната нощ на Сократ. Другата смърт на Жана д'Арк. Пиеси. 1992.

Хр. Балабанова

ЦÀНЕВА, Милена Георгиева /20.V.1930/. Дъщеря на лит. историк и критик Г. Цанев и на поетесата Бленика. Завършва гимназия в София /1949/ и българ. филология в Соф. ун-т /1953/. Аспирант /1954–56/, хонор. асистент /1956/, редовен асистент /1958/, ст. асистент /1962/ по българ. литература след Освобождението /1878/ в Соф. ун-т. Защитава канд. дисертация на тема „Иван Вазов в Пловдив" /1967/. Н.с. /1963/, ст.н.с. /1969/, ст.н.с. I ст. /1979/ в Ин-та за литература при БАН. Завежда Катедрата по българ. литература в Соф. ун-т /от 1980/, проф. /1982/. Чете курс лекции по българ. литература от Освобождението до I световна война в Соф. ун-т /от 1980/. Ред. в отд. „Критика и литературознание" в изд. „Българ. писател" /1970–72/. Зам. гл. ред. /1976–89/ на сп. „Литературна мисъл". Ред. /от 1984/ и зам. гл. ред. /от 1991/ на сп. „Език и литература". Чл. на Академичния съвет на Соф. ун-т /от 1991/.

От 1954 сътрудничи на пер. печат с лит.-истор. и лит.-крит. статии, студии и рецензии по проблемите на българ. литература след Освобождението. Многообразието на научноизследователските ѝ интереси обхваща творчеството на Хр. Ботев, Ив. Вазов, П. П. Славейков, Ат. Далчев, Н. Фурнаджиев, Ел. Багряна, Хр. Смирненски, Хр. Радевски, Св. Минков, Н. Вапцаров, които проучва задълбочено и обстойно. Предлага интересни интерпретации за поезията на Далчев, Багряна, Фурнаджиев. Принос за българ. литературознание са дългогод. ѝ занимания с делото и личността на Вазов, чийто жизнен и творчески път и проблеми на поетиката са предмет на много нейни изследвания. Сред научните интереси на Ц. са и проблемите на българ. поезия между двете световни войни /води и едноименен спецкурс в Соф. ун-т през 1976/, за еволюцията на писателския тип в първите следосвобожденски десетилетия, за автентичната проекция на лирич. Аз, проблемът поет – общество, които са в основата на редица нейни публикации. Ц. участвува в междунар. научни форуми: българо-сканд. симпозиуми и срещи, българо-рум., българо-ит., българо-нем., българо-слов., българо-финл. симпозиуми, конгреси по балканистика, българистика, славистика, българистични научни конференции. Чете лекции в Ун-та в Хелзинки /1985/ и в Ун-та в Упсала /1992/. Ред. /съвм. с П. Динеков, П. Зарев, Г. Цанев/ на „Ив. Вазов. Събрани съчинения в 22 тома" /1974–80/. Съст. и ред. на т. 14 и 15, съвм. с Ил. Тодоров – на т. 19 и 20 от същото изд. Съст. и ред. на „Иван Вазов. Стихотворения" /1968, 1972/; „Иван Вазов. Повести и разкази" /1971/; „Иван Вазов. Немили-недраги" /1972/; „Творби и проблеми. Литературни анализи" /1979/; „Иван Вазов. Сборник по случай 125-годишнината от рождението на писателя" /съвм. с В. Вълчев, Ст. Каролев, 1976/; „Захари Стоянов. Нови изследвания и материали" /съвм. с Н. Георгиев и К. Бъклова, 1980/; „Българската литература и световният литературен процес. Доклади" /съвм. с П. Зарев, Б. Ничев, Д. Петканова, 1983/; „Иван Вазов. Стихотворения и поеми" /1985, библ. „Световна класика"/; „Иван Вазов. Съчинения в 4 тома". Т. 1. /1986/; „Българската литература след Освобождението /1878/. Съвременна българска литература. Доклади" /съвм. с Е. Каранфилов, Ив. Сарандев, 1988/; „Българската критика за Иван Вазов" /съвм. с Ил. Тодоров, 1988/; „Елисавета Багряна. Нови изследвания" /съвм. с П. Динеков, Ив. Сарандев, Р. Кунчева, 1989/. Съавт. на „Литература за 10 клас" /1984, 1992/. Чл. на ред. колегия на „Речник на българската литература. В три тома" /1976–82/. Гл. ред. на „Периодика и литература". Т. 1. /1985/. Отг. ред. на отд. „Литература" в „Енциклопедия 'България'". В 7 тома. /1978– /. Книгата на Ц. „По страниците на 'Под игото'" е издадена на рус. ез. /„Роман Ивана Вазова 'Под игом'", 1975/. Някои от текстовете ѝ са публикувани и на чужди езици: „Pencio Slaveikov". – Il Premio, Anno III, 1966, № 13–14; Introduction to Pencho Slaveykov. Stikhotvoreniya. – In: Modern Slavic Literatures, vol. 2, 1976; „Ivan Vazov. K padesatémi výroči úmrti bulgarského basnika a spisovatele". – In: Ivan Vazov, ČSAV, Praha, 1971; „Poetka Bagriana". – In: Literatúra a súčasnost. Antológia bulgarskej literárnej vedy. Bratislava, 1981; „Atanas Daltschew". – In: Literatur Bulgariens 1944 bis 1980. Berlin, 1981; „La France et la poésie des 3 Bulgares". – In: Actes du cinquantenaire de la chaire de Bulgare à L'Inalco /1933–83/, Paris – Inalco, 1986; „The Dance of the Fire-Walkers". – In: The Devil's Dozen. Thirteen Bulgarian Women Poets. London, Boston, Sofia, 1990.

СЪЧ.: Светослав Минков. Лит.-крит. очерк. 1961; Из поетичния свят на Иван Вазов. Лит.-крит. статии. 1965; Иван Вазов в Пловдив. 1966; Профили и етюди. 1968; Иван Вазов. 1973 /1983/; Петима поети. 1974; По страниците на „Под игото". 1976 /1989/; В търсене на героя. Иван Вазов на прелома между две епохи. 1979; Писатели и творби. 1980; Поет и общество. 1985; Автори, творби и проблеми. 1990; Иван Вазов. Поетически път. 1992.

М. Дачев

п. 1996

ЦÀЧЕВ, Климент Пенев /7.VIII.1925, с. Радинец, дн. с. Обнова, Лов. област/. Завършва гимназия в гр. Левски. Следва право /1947–51/, завършва българ. филология в Соф. ун-т /1956/. През 1946–49 участвува в бригадирското движение. През 1950–73 /с

прекъсвания/ е редактор във вестниците „Народна младеж“, „Литературен фронт“, „Труд“, „Народна култура“, в списанията „Наша родина“ и „Пламък“, в Профиздат. През 1956–58 работи в Румъния. Спец. кореспондент на вестниците „Народна младеж“ и „Литературен фронт“ в Русе /1956–58/. Драматург на театъра в Плевен /1963/ и на театър „София“ /1969–70/. Зав. отделите „Поезия“ и „Белетристика“ в сп. „Пламък“ /1965–82, с прекъсване/.

За пръв път печата през 1945 във в. „Отечествен фронт“. Активно сътрудничи на лит. и пер. печат. Автор на стихотворни сборници, белетристични книги и пиеси. Започва със стихове за бригадирското движение, по-късно се ориентира към различни прозаични жанрови форми. В прозата му преобладава съвр. социална, гражданска и нравствена проблематика. В романите си разглежда отношението любов – омраза, минало и настояще, човек – общество. В центъра на вниманието му е образът на съвременника от 60-те и 70-те г. Превежда творби от рум. /на Д. Дешлиу, Й. Брад, М. Бенюк, Д. Ботез, Т. Аргези, В. Турбуле, М. Еминеску, Д. Мирча, З. Станку/ и от рус. ез. /на А. А. Сурков, М. Рилски, Г. Емин/ и др. Негови драми са поставяни в Румъния, Чехословакия. Творби на Ц. са преведени на груз., нем., пол., рум., рус., словаш., унг., фр. /Швейцария/ и чеш. език.

СЪЧ.: Стихотворения. 1948; Първи сноп. Стихове. 1951; Село Обнова. Поема. 1953; Дни и хора. Разкази. 1954; Тримата другари. Приказка в стихове. 1955; Нови стихотворения. 1957; От много любов. Драма. 1958 /1960, 1967/; Горчив залък. Повест. 1960; Завръщане на земята. Драма. 1963; За любовта. Новели. 1966; Момчетата станаха мъже. Повест. 1966; Наследството на бащите. Драма. 1967; Сбогуване с пролетта. Стихове. 1967; Шепа пръст. Стихове. 1967; Августовско безветрие. Новели. 1968; Войници. Роман. 1968; Изстрел. Пиеса. Некролог. Комедия. 1968; Последният от отряда. Сурова нежност. Пиеси. 1968; Свят широк. Разкази. 1968 /1985/; С другари на път. Стихове. 1969; Благословен живот. Роман. 1971; Цената на доверието. Драма. 1971; По-просто от истината. Роман. 1973; Първият урок. Разкази. 1973; Шест делника, един празник. Роман. 1974; Благословен живот. Роман в 3 ч. 1975; Осем новели за любовта. 1976; Есенни дъждове. Новели. 1977; Имаше такава песен. Новели. 1977; Жестокост. Роман. 1978; Дом като другите. Роман. 1980; Началото на пътя. Спомени. 1980; Сътворението на земята. Новели. 1980; Равносметка. Стихотворения. 1981; Кръстопът на дните. Роман в 3 ч. 1984; Невроза. Роман. 1984; Насаме с всички. Лирика. 1985; За първия сняг и нежността. Стихотворения. 1988; Любов без обич. Роман. 1988; Завръщане при началото. Автобиогр. записки. 1990; Зной и хладен вятър. Новели. 1990.

Х. Дудевски

ЦВЕТКÒВ, Иван Александров /15.X.1924, с. Неделево, Пловд. област/. Завършва гимназия в Пловдив /1945/. Политзатворник в Пловдив и Варна /1944/. След 1944 работи в Обл. к-т на РМС в Пловдив. Завършва рус. филология в Държ. ун-т в Ленинград /1951/ и аспирантура в Московския ун-т. Асистент /1951–54/ и зав. Катедрата по рус. ез. и литература /1976–80/ в Соф. ун-т. Н.с. /1958/, ст.н.с. /1968/ и проф. /1985/ в Ин-та за литература при БАН. Съветник на м-ра на просветата и културата /1958–61/. Зав. отд. „Критика“ /1966–68/ във в. „Литературен фронт“, гл. ред. /1968–73/ на сп. „Родна реч“, секр. /1973–80/ на СБП, зам. гл. ред. /1981–89/ на сп. „Съвременник“. Предс. на бълг. секция на Междунар. асоциация на лит. критици /от 1972/.

За пръв път публикува стихове през 1938 в сп. „Ученически полет“ /Пловдив/, чл. е на ред. му колегия. В затвора сътрудничи на нелегалното издание на сп. „Пламък“ /Варна/, след 1944 печата във вестниците „Отечествен глас“ /Пловдив/, „Лост“, „Литературен фронт“, в сп. „Млад кооператор“ и др. Единствената си стихосбирка „Песни за героите“ издава през 1945. Като лит. критик се утвърждава с изследванията си върху рус. и съв. литература и рус.-бълг. лит. взаимоотношения. Ц. се интересува в еднаква степен от бълг. и рус. клас. и съвр. поезия, худ. проза и критика. В първото си историко-лит. проучване „Максим Горки и българската литература“ разглежда въпроси, отнасящи се до проекциите на лит. наследство на М. Горки, до цялостното възприемане на творчеството на рус. писатели в Б-я и въздействието им върху бълг. общественост. В следващите книги задълбочава изследванията си за традициите на рус.-бълг. култ. влияния, за връзките между явленията в рус. литература и бълг. лит. процес, между рус. и бълг. нац. история и култура. Ц. проявява подчертан интерес към типологични паралели между творци както от една, така и от различни нац. литератури. Изследователските му предпочитания са насочени и към преоткриване на популярни автори и творби от лит. история /Л. Н. Толстой, А. П. Чехов, Ф. М. Достоевски, М. Горки, Л. М. Леонов, А. Твардовски; Хр. Ботев, П. Яворов, Гео Милев, Хр. Смирненски, Н. Вапцаров/, и към творческите изяви на най-младите в съвр. литература. „Образи и проблеми“ и „Критика и белетристика“ издават засилващото се увлечение на Ц. към най-новата бълг. литература и особено към автори като Й. Радичков, Н. Хайтов, Г. Стоев, Ив. Цанев. Следи процесите в съвр. бълг. поезия, белетристика и критика успоредно с тенденциите в съвр. рус. худ. проза и литературознание. Използува различни жанрови форми: монографии, статии по методологични проблеми на лит. исто-

рия и критика, полемики, лит. портрети и есета, проблемни рецензии, кратки отзиви и бележки. Участвува в съставяне и редактиране на сборници: „Октомври и българската литература“ /1967/, „Руски морски новели“ /1971/, „Откъснати страници. Иван Бунин и Александър Куприн“ /1975/, „Сто шедьоври на руската любовна лирика“ /1975/, „А. Чехов. Размисли“ /1975/, „Ч. Айтматов. Избрано. В 2 т.“ /1976/, „В. Астафиев. Избрано“ /1977/, „Ал. Блок. Душата на писателя. Худ. публицистика“ /1983/, „В. Брюсов. Изкуство или живот. Лит.-крит. очерци“ /1984/, „А. Чехов. Избрани творби. В 8 т.“ /1987/ и др. Статии на Ц. са преведени на араб., нем., рус,. фр. и др. езици.

СЪЧ.: Песни за героите. 1945; Максим Горки и българската литература. Историко-лит. изследване. 1964; Образи и проблеми. Из съв. литература. 1968; Критика и белетристика. 1972; Страници за прозата. Лит.-крит. статии. 1974 /1979/; Литература на човешкия подвиг. Статии и очерци за съв. литература. 1980; Съвременни худ. търсения. Статии и портрети. 1981; Погледи към две литератури. Очерци. 1983 /1988/; Избрани произведения. В 2 т. Т. 1. Максим Горки и българската литература. Т. 2. Страници за две литератури. 1984; По върховете на времето. Публицистика. 1986; Преломно време. Студии, очерци, портрети. 1990.

Р. Русев

ЦВЕТКÒВ, Лазар Иванов /9.VII.1935, София/. Завършва гимназията за чужди езици в Ловеч /1954/ и българ. филология в Соф. ун-т /1958/. Аспирант в Ин-та за световна литература „М. Горки“ в Москва, където защитава канд. дисертация на тема „Гоголевские традиции в болгарской литературе“ /1963/. Има лични контакти с Я. Кирпотин, Б. Пастернак, А. Кузнецов, А. Ахматова, О. Манделщам, А. Синявски, Ев. Евтушенко, А. Вознесенски и др. Филол.-спец. в Ин-та за литература при БАН /от 1963/, н.с. /от 1964/ и ст.н.с. /от 1990/. Репресиран от тоталитарната власт, уволняван през 1970 и 1975, реабилитиран политически и възстановен на работа в Ин-та /1990/.

Започва да публикува по време на следването си. През 1969 насилствено е изолиран от научния и обществ. живот; арестуван, съден, излежава незаконна присъда в Софийския и Старозагорския затвор. След неколкогодишен физически труд се посвещава отново на научноизследователска дейност. Тематичният диапазон на проучванията му е широк – животът и лит. дейност на Н. В. Гогол, Ф. М. Достоевски, И. С. Тургенев, Л. Н. Толстой, Н. А. Некрасов, А. Т. Твардовски, Б. Л. Пастернак, О. Е. Манделщам, А. Солженицин, И. Г. Еренбург, Х. Хайне, Стендал, У. Скот, К. Чапек, Хр. Ботев, Ив. Вазов, Хр. Смирненски, Й. Йовков, Н. Вапцаров, К. Калчев, П. Матев, Ив. Давидков и др. Във феноменологичен и типологичен план Ц. третира автори, творби и явления /предимно от рус. и българ. литература/, които обуславят устойчиви, инвариантни тенденции на худ. усвояване на действителността в ключови образи и идеи през характерни истор. етапи на XIX и XX в. Публикациите му са жанрово разнообразни – статии, студии, есета, лит. портрети, предговори. Основни публикации: „Камен Калчев“. – Лит. мисъл, 1964, № 4; „Три фазы литературного взаимодействия. К вопросу о типологической связи между Гоголем и Йовковым“. – ИИЛ, 1966, № XVIII–XX; „Прощаване с Ермилов“. – Лит. мисъл, 1966, № 6; „Петдесет години съветски разказ. В 2 т.“ Предг. /съст. и ред. съвм. с Г. Германов и Ив. Цветков/. 1967; „Тайната на Тургенев“. – Лит. мисъл, 1969, № 1; „Изследване на процесите“. – В: Сб. Младият герой в съвременната българска литература. 1969; „Спорът за Некрасов“. – Лит. мисъл, 1972, № 1; „Престъпление и наказание“. Предг., 1974; „Духовните търсения на Пастернак“. – Лит. мисъл, 1990, № 9. Ц. участвува с доклади и науч. съобщения в нац. и междунар. форуми по българистика, русистика, славистика и балканистика, провеждани в Б-я.

М. Гургулова

ЦЕРКÒВСКИ, Цанко /псевд. на Цанко Генов Бакалов/ /16.X.1869/, Бяла Черква, Великотърн. област – 2.V.1926, София/. От майка си наследява любовта към нар. творчество. Учи в Бяла Черква, Търново, Пловдив, Казанлък /в Педагог. у-ще/, Силистра /до 1892/. Учител в с. Бей бунар /дн. Средище/, Шумен. област /1892/, с. Полски Тръмбеш /дн. град, 1892–94/, с. Мусина /1894–96/ и с. Батак /1896–97/, Великотърн. област. Младият Ц. се увлича от народническо-социалистически идеи. Активна народопросветна и култ. дейност развива най-вече в с. Мусина, където издава /съвм. с Г. Недялков/ „Евтина библиотека“, библ. „Младеж“, „Селски вестник“. През 1897–1900 е в родното си село. Занимава се със селскостопански труд, развива обществ., просветителска, редакторска, издателска и журналистическа дейност. По почин на Ц. на 27 май 1899 се организира събор, „първото събрание от селяни“ в с. Мусина, на което се решава да се свика конгрес на полит. земеделско движение. В „Селски вестник“ /20 септ. 1899/ обнародва „Възвание към българските земеделци“ и става един от инициаторите, организаторите и основоположниците на Българ. земед. народен съюз /1899/. Редактира сп. „Селска пробуда“ – през 1903–05, в. „Земеделско знаме“ /1907/, участвува в редактирането на сп. „Земеделска мисъл“. Нар. представител /1905–23/, м-р /1918–23/. След превратa на 9 юни 1923 е арестуван и изпратен в зат-

вора. Освободен е на 5 ян. 1925; отново е арестуван след априлските събития през 1925. На 21 март 1926 съдът го оправдава; признат за невинен, Ц. излиза от затвора с разбито здраве и полусляп.
За пръв път печата през 1891 стихотворението „Молепсаний" в сп. „Ден" /№ 7–8/. Сътрудничи със стихове, разкази, сценични „игри", статии, памфлети, реплики, пиеси на списанията „Детска почивка", „Ден", „Съвременна младеж", „Българска сбирка", „Мисъл", „Светлина", „Ново време", „Звезда", „Просвета", „Наш живот", „Селска пробуда", на вестниците „Работнишки другар", „Съвременен преглед", „Летописи", „Работнически вестник", „Общо дело" и др. Лит. дело на Ц. е тясно свързано с обществ. и полит. му дейност. От детството си записва нар. песни, сродява се духовно с поетиката и стилистиката на фолклора. Започнал като поет-социалист, Ц. става широкоизвестен със стихотворението „Молепсаний", което се превръща в манифест на соц. му младост. Стихотворението му спечелва много приятели и врагове. Извор на творческото му вдъхновение е селската действителност. Най-значителни са лирическите му произведения. В ранните си творби изразява народническо-социалистически разбирания и социално-борчески чувства. Социалният патос остава основен и за по-късните му творби, но Ц. споделя и интимни настроения. Голяма част от стиховете и поемите му са написани в духа на нар. песен. Лирич. герой е свързан с изживяванията на човека от село. Ц. воюва срещу монархията, експлоатацията на селянина, бирниците като представители на държ. апарат; изразява тревогите и мечтите на селския труженик, ратува за социална справедливост. От песните му струи жажда за волност и красота, за повече радост и щастие в живота на човека, свързан със земята. В тях трептят болките и жалбите на селската душа – чувствителна, богата и открита. Стихотворения като „Из полето аз се скитам", „Вино пия хардалия", „Девойче, девойче", „Коня яхам – коня аджемия", „Що ми не дохождаш", „Изведи ме, мамо", „Я ми подай, мамо", „Попей ми, Радке, попей ми", „Сивляно, Сивляно" и др. се пеят като нар. песни. В българ. литература от края на XIX и I четвърт на XX в. Ц. се откроява като поет с темпераментно перо, с верен усет за художествеността, образността и поетиката на нар. песен, от която творчески се учи и чиито традиции продължава. Ц. е автор и на разкази, на 3 романа, от които най-сполучлив е „Из гънките на сърцето", писан в затвора и издаден посмъртно, на пиесите „Луди млади" и „Под старото небе". Белетристиката му е свързана с конфликтите в следосвобожденското българ. село. Разказите му са сродни по тематика с разказите на М. Георгиев, Т. Г. Влайков, Хр. Максимов и др. Др. псевд.: Белочерковски, Ибришим Ефенди, Калина Малина, Саръджизмели Мемедаа, Селяк, Пран Гого, Хайдут Сидер, Цанко Ц., Цанко, Ц. Ц. и др.

СЪЧ.: Няколко Цанкови стихотворения из печалните му часове. 1892; Печални часове. Стихове. 1895; По Гергьовден. Разказ. 1895; Бачо Стоян и два нови гроба. Разкази. 1896; Бирникът дошел. Разказ. 1896; Воловарчета. Разказ за деца из селско-ратайския живот. 1896; Механджийско милосърдие. Разказ. 1896; Две-три нови народни песни. 1900; На румънѐ. Поема из живота на жетварите. 1901; Снимки и приумици. 1901; Още две-три нови песни. 1902; Ружа. Стихотворен разказ. 1904; Детска раздумка. Стихове за деца. 1905; Полски песни. Избр. стихове. 1905; Луди млади. Сценична игра. 1908; Разсънки. Жални песни. 1908; Тъжби. Полит. песни и припевки. 1908; Халосник. Сценична игра. 1908; Росни капки. Стихотворения. 1912; Разкази. 1917; Събрани съчинения. В 3 т. 1918; Боян. Поема. 1919; Под старото небе. Драма. 1921; Из гънките на сърцето. Роман. 1926; Селяшки въздишки. 1929; Златни класове. Стихове за деца. 1930; Писма от затвора. 1932; Халосник. Битова пиеса в 3 д. 1932; Избрани съчинения. 1943; Избрани творби. 1946; Луди млади. Пиеса в 5 карт. 1946; Съчинения. В 3 т. Ред. Н. Атанасов. 1947; Полска китка. Стихове за деца. 1948; Избрани произведения. 1951; Избрани произведения. Подб., ред., предг. Ив. Сестримски. 1955; Кукуригу, петленце. Избр. произведения за деца. 1956; Бирникът дошел. Разкази. 1960; Избрани съчинения. Предг. и ред. Ив. Сестримски. 1969; Събуди ме, мамо. Стихотворения и разкази за деца и юноши. 1970.

ЛИТ.: Атанасов, Н. Цанко Церковски. 1891–1921. 1921; Атанасов, Нед. Цанко Церковски. Спомени. 1921; На Цанко Церковски. Юбил. сборник. 1891–1921. 1921; Савчев, Г. Лириката на Цанко Церковски. Крит. етюд. 1921; Възпоменателен лист „Цанко Церковски – Сергей Румянцев", бр. единствен, 1937; Лист „Цанко Церковски", бр. единствен, 1946; Атанасов, Н. Цанко Церковски. 1946; Цанков, Хр. – Дерижан. Певецът на селото – Цанко Бакалов Церковски. 1946; Павлов, Т. Цанко Бакалов Церковски. 1946; Кожухаров, К. Цанко Церковски. Биогр. очерк. 1956 /1970, 1977/; Цани Гинчев, Михалаки Георгиев, Константин Величков, Т. Г. Влайков и Цанко Церковски в спомените на съвременниците си. 1964; Димов, Д. Р. Цанко Бакалов Церковски. 1968.

Хр. Йорданов

ЦÒНЕВ, Беньо Стефанов /12.I.1863, Ловеч – 5.X.1926, София/. Завършва класно у-ще в родния си град /1878/ и клас. гимназия в Загреб /1884/. През 1884–86 учителствува в Лясковец и Лом. Следва слав. и романска филология при проф. В. Ягич във Виенския ун-т /1886–88/, завършва в Лайпцигския ун-т /1890/ с докторат по философия и слав. филология на тема „За източнобългарския вокализъм" /публикуван в СбНУ, 1890–91, № 3 и 4/, учи при професорите А. Лескин, В. Вундт, К.

Бругман. През 1890–93 Ц. е учител в Соф. държ. мъжка гимназия и лектор по нем. ез. във Висшето у-ще. През 1891–92 чете лекции по история на бълг. ез. и слав. /кирилска/ палеография. Доц. /1893/, редовен проф. /1895/ по история на бълг. ез. и диалектология, титуляр на Катедрата по история на бълг. ез. /1893–1926/. Декан на Истор.-филол. ф-т /1897–1917, с прекъсвания/, ректор на Ун-та /1910–11/. Дописен чл. на БКД /дн. БАН/ /1898/, действителен чл. на БАН /1900/. Предс. на Историко-филол. клон на БАН /1915–21/. Действителен чл. на Бълг. археологически ин-т.

Ц. е един от основателите на бълг. езикова наука. Изследва въпросите за мястото на бълг. ез. сред останалите слав. езици и истор. му връзки с рум., рус. и унг. език; проблемите на съвр. бълг. ез. и правопис. В т. 1. от „История на българский език“ Ц. представя в синтезиран вид историята на езика, неотделима от историята на народа и от развитието на останалите слав. езици. Гл. 5 е най-пълното описание на писмените паметници в историята на бълг. ез. Възприетата тридялба в езиковата ни история – старобълг., среднобълг. и новобълг., е актуална до днес. Т. 2 и т. 3 от историята са подготвени за печат след смъртта на Ц. от акад. Ст. Младенов /1934; 1937/. Специален интерес за Ц. са описите на писмените книжовни паметници в Б-я и в чужбина; те съставят огромен труд от над 2000 страници. В историята на бълг. литература Ц. е известен като редактор на сп. „Български преглед“ /1893/. В него той публикува стихове /с псевд./, десетки рецензии за учебници и пер. или лит. издания – в рубриките „Книжнина“, „Книжовни вести“, „Книжовни и научни вести“. От 1891 Ц. изучава творчеството на Ив. Вазов и пръв посочва композиционни и езикови слабости в романа му „Нова земя“ /Бълг. преглед, 1896, № 7–8/. През 1895–97 в същото списание печата отзиви за творби на П. Ю. Тодоров, Д. Т. Страшимиров, Ив. Миларов, К. Величков, К. Христов, Т. Влайков. Ц. е първият редактор и издател на „До Чикаго и назад“ от Ал. Константинов /Бълг. преглед, 1898, № 1, 3, 4, 5/. Превежда произведения на Й. В. Гьоте, Х. Хайне, Г. дьо Мопасан, Е. Зола, А. Доде, В. Юго, А. П. Чехов, П. Прерадович, А. Тресич-Павичич. Псевд.: Б. Ю., Б. Юнг, Орфен, Ялпухов.

СЪЧ.: Добрейшево четвероевангелие. Среднобълг. паметник от XIII в. 1906; Опис на ръкописите и старопечатните книги на Народната библиотека в София. 1910; Определени и неопределени форми в български език. 1911; Опис на славянските ръкописи в Софийската народна библиотека. 1913; Врачанско евангелие. Средновековен български паметник от XIII в. 1914; Отбор народни песни. Ч. 1–2. 1917; Произход и език на моравците. 1919; История на българский език. Т. 1–3. 1919–37; Славянски ръкописи и старопечатни книги на Народната библиотека в Пловдив. 1920; Към правописна обнова. 1921; Правописен речник на българския книжовен език. 1925.

ЛИТ.: Жерев, Ст. Б. Цонев. 1989.

Д. Димитрова

пост. 22.7.2010

ЦÒНЧЕВ, Дончо Стефанов /27.VII.1933, Левски/. Завършва гимназия в София /1950/ и геология в Соф. ун-т /1959/. Зидар /1951–53/, геолог по различни обекти в Родопите и Странджа /1959–63/, учител в София /1963–66/, геолог в М-вото на горите /1966–68/, зав. ред. в изд. „Народна младеж“ /1968–70/, зам. гл. ред. на Профиздат /1970–73/, зав. отдел „Бълг. литература“ /1973–89/ в сп. „Съвременник“, дир. на сп. „Лов и риболов“ /от 1989/, основател и дир. на в. „Наслука“ /от 1991/.

За пръв път публикува през 1956 във в. „Студентска трибуна“ /разказа „Боровинки“/. Сътрудничи на лит. пер. издания с разкази, новели, повести и драми. В основата на голяма част от творбите му стоят конкретни, фиксирани с остра наблюдателност, епизоди от собственото му всекидневие – общуване в семейния кръг, контакти с писатели, ловни преживявания, професионален опит. Разказва стегнато, с лекота и непринуденост, с ненатраплив хумор и ирония. Подбира наглед непретенциозни, делнични ситуации в природата и човешкото общество, които са повод да разгърне разсъжденията си за измеренията, парадоксите и нравствено утежнените конфликти на битието. Като цяло творчеството му е белязано с пристрастие към проблеми и характери от съвременността, в която се сблъскват полярни схващания за нравственост, изявяват се неподозирани потенции на човешко благородство или се разкриват затулени страни от съкровения свят на човека. Преди да пристъпи към лит. дейност, Ц. натрупва запас от впечатления и сюжети от разнообразни сфери на живота. Една от възловите теми в тематично пъстрото си творчество интерпретира в дебютната книга „Мъже без вратовръзки“, изследваща трудовото, нелишено от романтичен привкус всекидневие на геологопроучвателите. Повестта се откроява с колоритния си език, със земната и открита душевност на героите, постигнали душевно равновесие в общуването с природата. Проличават характерни черти от почерка на Ц.: динамичен диалог, усет за композиране, склонност към опростени конструкции на фразата, точност на детайлите. Тези стилови отлики се потвърждават в сб. новели „Червени слонове“, за който авторът получава междунар. лит. награда. Особено предпочитана от Ц. е спортната тематика. Худ. интерес към нея се подхранва от спортната кариера на писателя /автомобилен състезател и боксьор/, от ситуациите в света на спорта, в които се подлагат

на изпитания човешката етика и характери /разказите „Голямата победа“, „Краят на летежа“ и др./. С повестта „Малкият водолаз“ Ц. навлиза в детско-юношеската проза, където се изявява като изобретателен разказвач, умеещ да извежда значими филос. обобщения и поуки от игривите детско-приказни и приключенски сюжети, да поднася актуалните си послания неусетно, чрез стремителни сюжетни ходове, напрегнато повествование, балансирано между реалността и фантастиката /„Малкият водолаз“, „Пътешествие до Гигантия“/. Както в разказите, адресирани към децата, така и в прозата за възрастни присъствуват ловната тема и сюжетите от света на природата и животните. В няколко анималистични разказа /„Цивилизация с трион“, „Хубавицата“, „На паважа“, „Шаро“/ Ц. нахвърля контурите на тази тема, после я развива в „Опасни типове“, където тя става доминираща, за да стигне до сб. „Ако можехме да ги чуем“, съставен изцяло от разкази за животни. Подкрепени с пестеливи пейзажи, анималистичните му творби са наситени с подтекст, метафоричен език, асоциативни връзки и аналогии с човешкото общество. Чрез природния и анималистичния свят Ц. стига до внушения за човешката психика и морал, търси източниците на хармонията и равновесието в системата човек – природа. Персонажите му са от всевъзможни социални пластове: инженери-геолози, работници, актьори, лесовъди, спортисти, а сред тях и „лесни момчета“, млади хора „извън правилата“, „принцове“ на охолния живот. Те са релефни, неднопланови, чрез тях авторът изследва мисленето, чувствата, духовните измерения на съвр. човек в различни житейски ситуации. Персонажната лексика е подплатена с жаргонни думи и грубовати изрази, чрез които авторът цели „фаталния контакт“ с читателя. В жанрово отношение търсенията на Ц. са многопосочни. Почти всеки сборник е конгломерат от теми, но и от разнородни жанрови форми. С традиционните разкази и новели съжителствуват разкази – докум. хроники, приказни есета, афоризми и худ. миниатюри с филос. послания /„Трохи от кюшетата на торбата“/. Романите, в които Ц. залага предимно на занимателната интрига, преплитайки криминално-приключенски линии и любовни авантюри /„Лесни момчета“, „Почти любовна история“/, по редица жанрови признаци се доближават до повестта. В поредица от лит.-крит. статии и филос. есета под заглавие „За майсторството на разказвача“ авторът разкрива своите възгледи за писателския труд. Ц. създава и няколко пиеси – „Хубавата Мария“, „Неупотребените“, „Интимна терапия“, „Конфликтна личност“; киносценариите „Докато ме потърсиш отново“, „Голямата победа“, „Правилата“, „Удавникът“. Произведения на Ц. са преведени на повече от 20 езика.

СЪЧ.: Мъже без вратовръзки. Повест. 1966; Неделя следобед. Разкази. 1967; Това наоколо. Разкази и миниатюри. 1969; Малкият водолаз. Повест за деца. 1970; Роман на колелета. Роман. 1970 /1974/; Червени слонове. Новели. 1970; Опасни типове. Разкази. 1971; Почти любовна история. Роман. 1972; Правилата. Роман. 1972 /1977/; Обратният лъч. Разкази. 1973; Златният дядо. Разкази за деца. 1974; По пътя на снежните върхове. Разкази. 1975; Принцовете. Роман. 1976 /1991/; Ако можехме да ги чуем. Разкази за животни. 1977; Окото. Разкази. 1977; Татко, дядо и аз. Разкази. 1977; Книжният Петкан. Дневникът на един геолог. 1978; Пътешествие до Гигантия. Роман. 1978; Лесни момчета. Роман. 1979; Мостовете. Разкази. 1979; На добър час, момчета. Разкази. 1979; Случки в двора, край гората, из въздуха и под водата. Разкази и приказки. 1979; Бисерчето. Приказка. 1980; Колиба в лозето. Разкази и новели. 1980; Звезден прах. Разкази и новели. 1981; Портрет за вечни времена. Разкази. 1981; Протестът. Разкази. 1981; Жълтата къща. Роман. Кн. 1. 1982; Куковден. Избр. разкази. 1982; Аз съм тук. Избр. разкази. 1983; Празник без подарък. Разкази. 1983; Тъга, която излиза. Роман. /Кн. 2 от „Жълтата къща“/. 1984; Червени слонове. Разкази и новели. 1984; Къщата на песните. Разкази. 1985; Лятно време. Разкази и новели. 1985; Снежният рай. Разкази. 1986; Черното пиле. Роман. /Кн. 3 от „Жълтата къща“/. 1986; На Странджа баир душата. Роман. 1987; Протоколи и измислици. Разкази. 1987; Прогнозата. Роман. 1988; Дневникът на един геолог. Новели, разкази, миниатюри. 1989; За майсторството на разказвача. Лит.-крит. очерци. 1989; Свирчо. Разказ. 1989; Момчета зад прозорците. Разкази. 1990; Циганинът. Роман. 1991; Ние, децата на голямата лъжа. Роман. 1992.

Р. Русев

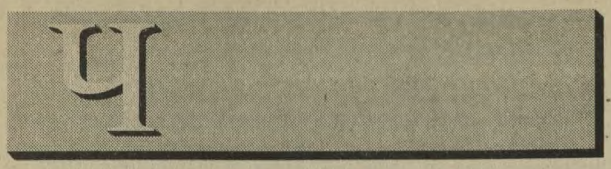

ЧАВДÀРОВ-ЧЕЛКÀШ, Димитър /псевд. на Димитър Василев Коцев/ /19.III.1912, с. Горна Бешовица, Михайловгр. област – 6.XI.1972, София/. Завършва търговска гимназия в София /1931/ и финанси в Свободния ун-т в София /1936/. Книговодител в банка, чиновник в Дирекцията на статистиката. Един от основателите на лит. кръжок „Хр. Смирненски“ /1933–41/. Участвува във II световна война като военен писател-доброволец – редактира /1945/ в. „Часовой“. Основател и гл. ред. /1946–61/ на в. „Стършел“. Чл. на Сценарната комисия при Студията за игрални филми /1961–63/, на дипломатическа работа в Рим /1963–68/.

Ч.-Ч. печата първите си разкази във в. „РЛФ“. Изявява се като журналист, хуморист и белетрист. Има заслуги за изграждането и развитието на антифашисткия печат през 30-те и 40-те г. Редактира вестниците „Младежки преглед“, „Съвременник“, „Жар“, „Кореспондент“, „Хоровод“, един от редакторите на ученическия сб. „Жажда“ /1939/; спомага за творческото израстване на даровити млади автори. Ч.-Ч. се утвърждава като сатирик-фейлетонист с остро перо, гражд. ангажираност и тематична актуалност на творчеството. Критичността му към социалното устройство на обществото преди 1944 преминава по-късно в непримиримост към проявите на бюрократизъм, властолюбие, кариеризъм и еснафство в новата действителност. Белетристиката му е тематично свързана с участието на Б-я във II световна война /сб. „Иван и неговите другари“/. Авторът проявява интерес към обикновения войник, въплъщаващ добродетелите на бълг. народ, патриотизма и героизма. Избягва патетизма на изображението, запазва реалистичния си усет за човешкото поведение и социалната стойност на събитията. Автор е и на хумористични пиеси, разкази за деца, пътеписи. Др. псевд.: Братя Нечаеви /с Петър Димитров Димитров/, Димич, Репортьор Ч., Хайдут Сидер, Тура и др.

СЪЧ.: Весело сърце. Хумористични разкази /в съавт. с Чучурин – П. Вежинов/. 1938; 9 септември 1944. Хумористични разкази и фейлетони. 1945; Командирът. Разкази и фейлетони. 1950; Щастливи мигове. Разкази. 1950; Криви пътеки. Хумористични разкази и фейлетони. 1953; В старата гора. Весела повест за деца и юноши. 1955; Иван и неговите другари. Разкази за Отечествената война. 1955; Далечна и близка Монголия. Пътепис. 1956; Пясък в машината. Комедия в 4 д. 1956; Приятни фейлетони. 1957; Тези пари. Комедия в 8 карт. 1958; Всичко наопаки. Хумористични разкази. 1959; Нежелани гости. Фейлетони. 1959; Върбова сянка. Хумористични разкази. 1961; Избрани творби. 1962; Нулева група. Пиеса в 3 д. /в съавт. с Ал. Геров/. 1963; Разкази. 1963; Чудо невидено. Фейлетони. 1963; Останки печални. Хумористични разкази. 1969; Юлско утро. Разкази. 1969; Езикът на птиците. Разкази за деца. 1972; Лучана от село Дженацано. Разказ за деца. 1972; Неделя сутринта... Избр. творби. 1972; Приказка за таланти. 1972; Междуцарствие. Хумористични разкази. 1977.

К. Янева

ЧЕРНЬШЕВ, Славчо Иванов /3.VII.1924, Попово/. Завършва гимназия в родния си град /1942/. Следва филология и философия в Соф. ун-т /1945–51/. Коректор и техн. уредник в Наркоопиздат /1945/, уредник /1946/ на сп. „Жената днес“ и в. „Стожер“. Драматург на радиотеатъра /в Радио София/, член на Сценарната комисия и зав. ред. „Реклама и пропаганда“ в Бълг. кинематография /1947–50/. По време на военната си служба /1950–52/ работи в МНО и завежда худ. отдел на Държ. военно изд.; през 1953 – зав. отдел на в. „Народна култура“. От 1954 живее в Созопол – на свободна писателска и журналистическа практика.

За пръв път публикува стихотворения през 1941 в сп. „Българска реч“. Изявява се в различни жанрове на худ. литература и журналистиката. Диапазонът на творческите му интереси е широк – Октомврийската революция, партизанското движение, подвизите на бълг. и рус. войник. Откликва на нац. и междунар. събития – войната в Корея и Виетнам, строителството в Б-я и др. Безспорните му успехи са в разработката на темата за морето. Ч. е сред най-добрите маринисти в бълг. поезия и проза. В интерпретацията му на морската проблематика се съчетават острите жизнени наблюдения, многостранните човешки и гражд. вълнения, худ. търсения и открития на автора. Морето е преживяно във всички аспекти и етапи на морския живот. То подхранва и прозата му с основен жанр разказа и доминанта – морската романтика. Чрез произведенията си за деца и юноши Ч. възпитава у подрастващите свободолюбие и предприемчивост.

СЪЧ.: Земя и небе. Стихове. 1952; Поема за летеца. 1954; Зад синия далечен океан. Поема за деца и юноши. 1955; Неспокойно сърце. Стихотворения. 1955; Вятърната мелница. Роман за юноши. 1957 /1962/; Морето. Стихотворения. 1957; Капитан Леванти. Повест. 1960; Созополски разкази. 1963; Стихове. 1965; Ветрове, пясъци и звезди. Роман. 1966; Стихотворения. 1966; Отвъд хоризонта. Разкази. 1968; По море. Пътепис. 1971; Корабни дневници. 1972; Одисей. Избр. стихове. 1974; Морски разкази. 1975; Човек зад борда. Разкази и новели. 1978; Лунните острови. Роман. 1980; Одисей в Аполония. Стихотворения. 1981; Влюбени във вятъра платна.

Разкази, новели и една повест. 1985; На път за нос Хорн. Стихове. 1989.

Л. Цветков

ЧИЛИНГИ́РОВ, Стилиян Хаджидобрев /26.X.1881, Шумен – 23.XI.1962, София/. Роден в семейството на занаятчия. Завършва педагог. у-ще в Шумен; едновременно работи като обущарски и книжарски чирак, като овчар. Ученик-телеграфист на Провадийската гара /1897/. Учител в с. Мечка, Разгр. област, и в с. Султанлар /дн. с. Султанци/, Варн. област. Участвува в селските бунтове срещу десятъка /1900/, заради което е уволнен, арестуван и интерниран. Работи в администрацията на сп. „Звездица“. Коректор на сп. „Училищен преглед“. Завършва педагогика в Соф. ун-т /1909/. Специализира история на литературата в Берлин и Лайпциг /1909–11/. Учител по нем. и бълг. ез. във II соф. мъжка гимназия. Командирован в Нар. библиотека в София, където по това време работят П. П. Славейков и П. К. Яворов. Ред. на в. „България“ – от 1911 и на сп. „Бразда“ – през 1914–15 /съвм. с Д. Мишев/. Секр. на Прогресивнолибералната партия, която напуска след Междусъюзническата война /1913/. Поддир. /1916–19/ и дир. /1919–22/ на Нар. библиотека в София, дир. на Нар. етнографски музей в София /1923/. Един от основателите на СБП и негов предс. през 1941–44. Предс.на Върховния читалищен съюз /1941–44/. Нар. представител от Преславска околия в XV обикновено НС /1911–13/.

За пръв път печата през 1898 в детското сп. „Звездица“. Лит. си дейност Ч. започва със стихове; пише и разкази, драми, пътеписи, романи. На писателската си работа гледа като на просветителско и културно труженичество. Романите на Ч. имат най-често автобиогр. основа; в тях се търси разрешение на обществ. и нац. проблеми. Героите му са еснафи, селяни, учители. Романът „Хлеб наш насущний“ е апотеоз на бълг. еснафство, което изнася борбата за църковна и полит. независимост през Възраждането, а след Освобождението тежко понася ударите на модерната индустрия. „Владо Булатов“ е пръв опит за създаване на сонетен роман в бълг. литература. Ч. е автор на биографии на възрожд. дейци, на спомени, пътеписи, студии по история на Бълг. възраждане, по етнография, фолклор, педагогика, читалищно и библиотечно дело. Съставя „Славянска антология“ /1910/, сб. „Прослава на Иван Вазов“ /1921/, „Помен за Ивана Вазов“ /1922/, христоматии и читанки за прогимназиите. Съставя, но не успява да издаде библиография на бълг. пер. печат от 1844 до 1910 – ок. 20 000 фиша. Превежда поемата „Песни за роба“ /1919/ от Св. Чех и стихотворения от Х. Хайне, Ш. Петьофи и др. Негови творби са преведени на ит. и сърбохърв. ез. Псевд.: Булгарикус, Батю Стилю, Деян Скромний, С. Добрев, Един българин, Скитач, Прогресист, С. Спартански, Стилю Чирака и др.

СЪЧ.: Блянове и тъги. Стихотворения. 1901; Букетче. Стихотворения за деца. 1901; Еднаж да съмне. Стихотворения. 1907; Крилата тежат. Драм. разказ в 1 д. 1909; Христо Д. Максимов като педагог. 1909 /2 доп. изд. със загл. Христо Д. Максимов. Личност и педагог. 1940/; Крали Марко. Драм. поема. Дял I. 1911; Реч, произнесена от Преславския народен представител... при общите дебати по бюджета. 1911. 1912; Австрия или Русия. 1914 /с псевд. Булгарикус/; В защита на учителя и училището. Парламентарни речи. 1914; Леонид Андреев и неговите конкретни обвинения /в съавт. с Д. Мишев/. 1914; Отговор на Леонид Андреев /в съавт. с Д. Мишев/. 1914; Песен за селяка. 1914; Харалан Ангелов. Принос към нашата осв. поезия. 1914; Моят рапорт. Едно мнение за уредбата на Нар. библиотека. 1915; За род и чест. Стихове. 1916; Възраждане на Добруджа. 1810–1878. 1917; Добруджа и нашето Възраждане. 1917; Една автобиографична бележка за Васил Друмев – митрополит Климент. 1917; Поморавия по сръбски свидетелства. Истор. издирвания. 1917 /2 доп. изд. 1942/. Принос към възраждането на Добруджа. 1917; Не бил достоен. Битова драма в 3 карт. 1918; Сръбско-българските отношения от най-старо време до днес. 1918; Стефан Караджа. Животописни бел. 1918; Партиите на националния погром. Книга за народа. 1919 /с псевд. Прогресист/. Първи стихотворения на Вазова. 1920; Равна Добруджа. Пътни бел. и впечатления. 1920; Сонети. 1920; Дом на човещината. Впечатления от възпитателното заведение Ат. Ичван. 1921; Владо Булатов. Роман в сонети. 1922; Васил Левски. Живот и революционна дейност. 1923; Ранни камбани. Стихове за деца и младежи. 1923; Причини за Сръбско-българската война, 1885. 1924; Задачите на читалището. Реч... 1925; Хлеб наш насущний. Роман. 1926 /1957, 1981, 1983/; Рибният буквар. 1927; От малък воин до велик художник и мъдрец. 1928; Шинел без пагони. Роман. 1928; Любен Каравелов. Принос към кризата в неговата душа. /1929–1939?/; Пътни бележки и впечатления. 1929; Тилилей свири. Стихотворения за деца. 1929; Тъй ми се стори. Разкази. 1929; Български читалища преди Освобождението. Принос към историята на Бълг. възраждане. 1930; Малкият спестовник. Разказ. 1930; Сърбите и ние. 1930; Начала, застъпени в нашите читанки за II, III и IV отделение /в съавт. с Н. Монев/. 1931; Деца на ада. Роман-триптих. 1932; Ела, Сънчо, от горица. Люлчени песни. 1934; Майка. Сонетна симфония. 1934; Читалища след Освобождението. 1934; Майчини песни. Книга за бебета. 1935; Против чуждите училища. 1935; Първа жертва. Роман. 1935; Слънчова мъка. Стихотворения за деца. 1935; Невиждан враг. Роман. 1936; Детски дни. Педагог. разкази. 1938; Какво е дал българинът на другите народи. 1938 /1939, 1941/; Панайот Волов. Животописен опит. 1938 /1940, 1942/; Рибена кост. Роман. 1938; Всезнайко. Разкази за деца и юноши. 1939; До коле, о, Господи. 1939; Милкината радост. 1940; Принос към историята на българската просвета в Добруджа. 1940; Чудната кутия.

1940; Жабок с подкови. Наши и чужди приказки. 1941; Царят на дриплювците. Приказки и разкази. 1941; И не введи нас во изкушение. Кн. 1–2. 1942 /1983/; Майка Богородица. Разкази. 1942 /2 доп. изд. 1955/; Мидхад паша и земеделските каси. 1942; Немирният ученик. 1942; През Македония. 1942; Хаджи Минчо. Пиеса в 5 д. 1942; Маджари и поляци в Шумен. Принос към историята на бълг. цивилизация. 1943; Иван Вазов отблизо и далеч. 1953; Моите съвременници. Спомени. 1955; В стария башин дом. Избр. стихотворения и разкази за деца. 1959; Великден. Стихове за деца. Б. г.; Възхвала на българския език. Б. г. /2 изд. 1942/; Документи за Скопската и Нишката епархия. Съобщава... Б. г.; Илия Р. Блъсков. Материали за живота и дейността му. Б. г.; Птички. Стихове за деца. Б. г.

ЛИТ.: П е н е в, Б. Доклад върху трудовете на Стилиян Чилингиров. 1923; И л ч е в, Ст. Стилиян Чилингиров. Живот и творчество. 1932; Р у с а л и е в, Вл. Стилиян Чилингиров. – В: Мемоари. 1977; Г о р я н с к и, П. Стилиян Чилингиров. – В: Дни без залези. 1981; Ц а н е в, Г. Шестдесетгодишнината на Стилиян Чилингиров. – В: Страници от миналото. 1983; Я н к о в, Н. Стилиян Чилингиров. – В: Детето и книгата. 1985.

В. Чернокожев

ЧОЛА̀КОВ, Здравко Георгиев /22.IX.1941, Казанлък/. Завършва гимназия в родния си град /1959/ и бълг. филология в Соф. ун-т /1966/. Ред. във в. „Септември“ /Ст. Загора, през 1966–67/, зав. отд. /1967–69/ във в. „Средношколско знаме“, ред. /1969–70/ във в. „Студентска трибуна“. Асистент в Катедрата по история на бълг. литература в Соф. ун-т /1972–84/, доц. /1984/, проф. /1992/. През 1975–88 е завеждащ отд. „Критика“ и зам. гл. редактор на сп. „Септември“. През 1977 защитава канд. дисертация на тема „Теоретични проблеми на българската антифашистка поезия“, през 1991 – докт. дисертация на тема „Душата на художника: проблемът за творческата личност – човека на изкуството – в българската поезия и проза след Освобождението до наши дни“.

За пръв път печата през 1963 във в. „Студентска трибуна“. Сътрудничи на лит. пер. печат със статии и рецензии. Оперативен критик с интереси към съвр. литература и към представители на бълг. лит. класика /Хр. Смирненски, Н. Вапцаров, Гео Милев/. В първата си книга „Дебютната вълна“ Ч. анализира проблеми на съвр. млада поезия и проза. С приносен характер са портретите на Ив. Цанев, Н. Кънчев, К. Донков, Н. Йорданов, Л. Петков, Ст. Стратиев. В кн. „Поети и време“ очертава поетическата панорама на 60-те и 70-те г. чрез творчеството на Ст. Цанев, М. Берберов, А. Германов, П. Караангов. В „Теоретични проблеми на българската антифашистка поезия“ Ч. воюва с принизените критерии и с шаблоните в тълкуването на „гражданската тема“. В изследването „Философски проблеми на българската поезия“ с чувство за историзъм е анализирана ролята на художника в моделирането на света. „Комуникативният“ характер на художествеността, когато тя е доведена до съвършенство, без да е загубила от специфичната си елитарност, е тема на теоретичния труд „Душата на художника: проблемът за творческата личност – човека на изкуството – в българската поезия и проза след Освобождението до наши дни“. Приносен характер има и монографичното му изследване „Христо Смирненски“. Статии на Ч. са преведени на пол., рус. и др. езици.

СЪЧ.: Дебютната вълна. Проблеми на младата българска поезия и проза. 1974; Поети и време. 1974; Теоретични проблеми на българската антифашистка поезия. 1975; Философски проблеми в българската поезия. 1979; Душата на художника: проблемът за творческата личност – човека на изкуството – в българската поезия и проза след Освобождението до наши дни. 1986; Христо Смирненски. 1988.

М. Тодорова

ЧУДОМЍР /псевд. на Димитър Христов Чорбаджийски/ /25.III.1890, с. Турия, Хаск. област – 26.XII.1967, София/. Учи в Старозагорската гимназия /до 1906/. Завършва Държ. худ.-индустриално у-ще в София /1913/. Участвува в Балканската и в I световна война. Гимназиален учител по рисуване в Казанлък /1920–33/. Специализира рисуване в Париж /1929–30/. След 1933 е на свободна писателска практика. До смъртта си е председател на читалище „Искра“ и директор на Истор.-етнографския музей в Казанлък. Чл. на Върховния читалищен съвет /от 1938/. Нар. представител през 1959.

За пръв път публикува карикатури и римувани злободневки през 1907 във в. „Балканска трибуна“. Сътрудничи с карикатури, хумористични стихотворения, епиграми, разкази, фейлетони на списанията „Барабан“, „Остен“, „Жило“, „Червен смях“, на вестниците „Слово“, „Зора“, „Искра“ /Казанлък/ и др. Жизнерадостният нар. хумор в творчеството на Ч. продължава фолклорната традиция на Хитър Петър, линията на Вазовите „Чичовци“, на хумореските на М. Георгиев и Елин Пелин. Късите хумористични разкази, жанрово близки до анекдота и фейлетона, имат изключителна популярност, която ги приближава по функции до нар. масова култура. Героите на Ч. – провинциални чудаци и зевзеци, дребни чиновници, еснафи, селяни, са обрисувани с изобразителна непосредственост. С хапливо-фамилиарното си опако волнодумство те бранят своята свобода и индивидуалност от безпаметния, безстрастен автоматизъм на лъжецивилизацията. Смехът на Ч. има своите ко-

рени в патриархалния бълг. демократизъм. Но той не остава само при провинциално-битовото жизнелюбие, при „хумореската“, а се превръща в ритуал, в езически празник за тялото и душата. Специфичен за творчеството на Ч. е синкретизмът на писаното и рисуваното слово. Той сам илюстрира разказите и фейлетоните си; създава над 150 картини и множество рисунки, с които прави самостоятелни художествени изложби. Ч. е автор на незавършената повест „Мама“, на трудове по краезнание, читалищно и музейно дело. Негови произведения са преведени на рум., рус., словаш., сърбохърв., чеш. и др. езици. Псевд.: Брей, Два пъти фан, Фанфан, Дели Димо, Ер малък, Ъ, Максим Гладний, Мария Василева, Оскар Бум, Пилот, Сечко-Бечко, Стрелец, Фанко Фтичката, Чанка-Чунга, Шлук и Яу, Яу, Ч., Чуд. и др.

СЪЧ.: Не съм от тях. Весели разкази. Кн. 1. 1935 /1938, 1940, 1942, 1944, 1946/; Нашенци. Весели разкази и драскулки. Кн. 2. 1936 /1939, 1940, 1942, 1943, 1946, 1948/;Аламинут. Кн. 3. 1938 /1940, 1941, 1944, 1946/; Кой както я нареди. Кн. 4. 1940 /1941, 1942, 1943, 1945, 1946/; Консул на Голо бърдо. Весели разкази. 1947; Избрани произведения. 1949; Избрани произведения. Съст. Св. Минков и Ем. Петров. 1950; Избрани произведения. Предг. П. Пондев. 1955 /1957, 1960, 1963/; Панаир. Хумористични разкази с ил. от автора. 1957; Избрани произведения. 1966; Избрани произведения. Предг. С. Северняк. 1968; Избрани произведения. 1968 /1971/; Пестете ни времето! Миниатюри и афоризми. 1969 /1975/; Съчинения. В 3 т. Подбор и ред. П. Пондев и С. Северняк. 1969–70 /1971, 1980, 1981/; Разкази. 1978; Под шарената черга. Избр. разкази и фейлетони. Съст. и ред. Др. Ничев. 1981; Не съм от тях. Нашенци. Разкази. 1986; И я че изокам некой ден. Весели разкази и одумки. 1988; Еди как си. Весели разкази и одумки. 1990.

ЛИТ.: Богданов, Ив. Чудомир. Лит.-крит. очерк. 1961; Матев, Г. Срещи и разговори с Чудомир. 1978; Колев, К. Живот в провинцията. 1979; Димитрова, Л. Чудомир. Разговори и беседи. 1980; Ничев, Др. Чудомир. Лит.-крит. очерк. 1980; Людмил Стоянов, Чудомир, Ламар в спомените на съвременниците си. 1981; Серафим Северняк, Чудомир. Монография. 1983.

В. Чернокожев

ШАПКÀРЕВ, Кузман Анастасов /1.II.1834, Охрид – 18.III.1909, София/. Основно образование получава в грц. у-ще в родния си град при вуйчо си Я. Стрезов. С него по-късно отваря частно у-ще. Учител по грц. и бълг. ез. в Струга /1856–59/, Охрид /1859–61/, Прилеп /1861–65, 1872–73/, Кукуш /1865–72, 1881–82/, Битоля /1873–74/. Активно участвува в реорганизирането на учебното дело в Македония, основава мъжка и девическа гимназия в Солун, където е учител. След Освобождението /1878/ известно време живее и работи в Пловдив, след това е нотариус в Окр. съд в Сливен /1887/ и Ст. Загора, мирови съдия във Враца и Орхание /дн. Ботевград, 1888–92/. Действ. чл. на БКД /дн. БАН/ от 1900.

Ш. сътрудничи със статии по проблемите на езика и просветното дело във вестниците „Македония“, „Право“, в сп. „Читалище“ и др. Голям е приносът му за развитието на бълг. фолклористика. Крупно дело на Ш. е неговият „Сборник от български народни умотворения“, който съдържа над 1300 нар. песни, 289 приказки, описания на нар. обичаи и облекла, творби от фолклора на балк. народи. Издава няколко учебни помагала, с които допринася за съвр. развитие на бълг. просвета и педагог. мисъл. Събира много материали за живота на братя К. и Д. Миладинови, оженва се за най-голямата дъщеря на Д. Миладинов през 1863. Псевд.: Един македонец, К. А. Ш., К. Ш.

СЪЧ.: Български буквар... Цариград. 1866; Голяма българска читанка или втората част от Българскийт буквар... Цариград. 1868; Наръчно св. благовествование или сбор от евенгелските четения. Цариград. 1869; Майчин язик... Букварче или първоначални уроци по най-лесна метода наредени. Солун. 1872 /1874/; Материали за животописанието на братя Х. Миладинови Димитрия и Константина. С прибавление нещо за живота на Нака С. Станишев. 1884; Русалки. Древен и твърде интересен български обичай, запазен и до днес в Южна Македония. 1884; Сборник от народни старини. Кн. 3. Български народни приказки и верования. 1885; Сборник от български народни умотворения. Ч. 1–3. 1891–94 /2 изд. в 4 т. Ред. колегия: П. Динеков и Ст. Стойков. С предг. от П. Динеков. 1968–73/.

Ст. Коларов

ШЕЙТÀНОВ, Георги Василев /14.II.1896, Ямбол – 2.VI.1925, гара Бельово, дн. към Белово/. Учи в родния си град. Приема идеите и практиката на анархизма. По-късно еволюира от стихийния бунт на индивидуалиста до убеден привърженик на масовото революционно действие. Заради убежденията си е изключен през 1913 от гимназията. През лятото на с. г. подпалва Окр. съд, арестуван е, но избягва от участъка. До края на живота си живее в нелегалност. С чужд паспорт емигрира през Варна в Кюстенджа, Цариград, Яфа, Кайро, Александрия, Марсилия, Париж. Свързва се с дейци на фр. левица, с бълг. и рус. революционни емигранти. През лятото на 1914 се връща в Б-я и публикува първата си статия „Предателската социалдемокрация в ролята си“ /в. „Работническа мисъл“, 16 септ. 1914/. След престрелка с полицията край Казанлък е заловен и хвърлен отначало в Пловдивския, по-късно в Соф. централен затвор /1915–17/. В затвора организира бунтове; успява да се срещне с Ал. Стамболийски, Р. Даскалов, А. Прудкин и др. През юни 1917 избягва. Организира бойни групи. През март 1918 преминава фронтовата линия и се озовава в Москва. Свързва се с дейци на болшевишката партия /К. Радек, Кр. Раковски/, публикува във в. „Всемирная революция“ 4 статии, които възхваляват Октомврийската революция и отправят апел за подкрепата ѝ. Научил за войнишкото въстание /1918/, Ш. се връща в Б-я, но то е вече потушено. Убеден е, че за успеха на борбата е необходимо да се обединят силите на всички революционни групировки, издава 2 позива: „Писмо до анархистите“ и „Писмо до интелигенцията“. По време на акция през окт. 1919 след престрелка с полицията е арестуван и изпратен в Сливенския затвор, откъдето избягва през март 1920. На 15.VIII.1920 започва издаването на нелегалния в. „Бунт“ /излизат 3 броя/, в който помества полит. и лит.-крит. статии. Ш. обикаля страната и се изявява като агитатор, оратор и организатор на антифашистката съпротива. Свързва се с представители на различни революционни и демократични партии и обществ.-полит. групи – Ст. Димитров, Д. Хаджидимов, П. Д. Петков, Н. Петрини, Т. Паница, Ас. Златаров, А. Страшимиров, Гео Милев, Н. Хрелков и др. Участвува в организирането и списването на сп. „Пламък“ /1924–25/, публикува статии в легалния и нелегалния ляв печат. През 1924 заедно със Ст. Димитров, Д. Грънчаров, Петрини, Паница е един от създателите и организаторите на Единния фронт. През 1925 води чета в Търновския балкан. На 27 май Ш. е заловен край Нова Загора, заедно с други единнофронтовци е убит от привърженици на Ив. Михайлов в околностите на гара Бельово.

Лит. наследство на Ш. не е обемно – няколко стихотворения и ок. 30 статии. Творчеството му е пропито от патоса на революцията. Отличава се с дълбочина на социалните обобщения, с ярка мисъл и експресивност на изказа. Статиите му „Светлина и свобода“, „Знамето на епохата“, „Изкуст-

вото и човекът“, „Начало“, печатани в сп. „Пламък“, са сред върховите постижения на бълг. полит. и социално-филос. публицистика.

СЪЧ.: Избрани статии. 1944.

ЛИТ.: Каранфилов, Ефр. Георги Шейтанов. – В: Българи. Кн. 2. 1971.

М. Тодорова

ШЕЙТА̀НОВ, Найден Христов /1890, Троян – 1970, София/. Завършва гимназия в София. Следва история и философия в Лайпциг и Прага. Защитава докторат в Германия. Преподава нем. ез. в I соф. мъжка гимназия. Сътрудничи на списанията „Златорог“, „Българска реч“, „Философски преглед“, „Съдба“, „Философия и социология“, на вестниците „Хемус“ /Троян/, „Литературен глас“, „Изгрев“ и др.

Ш. е есеист, народопсихолог, историк, културолог. Студиите и есетата му, публикувани предимно в „Златорог“, засягат широк спектър от проблеми, отличават се с необичайна гледна точка и самобитен стил. Занимават го характерът и съдбата на източната и западната цивилизация /есетата „Цар Долар“, „Съдбата на славянството“/, видни личности от бълг. култ. история /св. св. Кирил и Методий, Хр. Ботев, П. Р. Славейков/, езическите елементи в нац. култура, орфизмът, нестинарството, циганското присъствие, митологията на балк. земи, истор. предания. Изследовател на тракийския орфизъм, Ш. е измежду първите бълг. историци, подчертали значимостта на тракийската античност за културата на Европ. югоизток. Пръв анализира бълг. еротичен фолклор. В студията си „Сексуалната философия на българина. Увод в нашия неофициален фолклор“ /Златорог, 1932, № 3/ застъпва тезата за „силно еротична отсянка“ в манталитета на българина, за „български сексопантеизъм“, като се позовава на бълг. еротичен фолклор в най-широките му прояви – космогония, ономастика, битов и анималистичен фолклор, поговорки, заклинания и др. Ш. смята, че бълг. „примитивен езически светоглед“, „осмислен и извисен“, може да послужи като основа на „движение за оригинална философия, наука, изкуство и литература“. Това кредо осъществява в собственото си худ. творчество – книгите „Любов. Вселеноглед. Начало“, „Любов. Вселеноглед. Човек“ и драмата „Царвулиада“. Двете книги „Любов. Вселеноглед...“ включват афористична стихопроза, поетично-метафорична възхвала на андрогинното двусъщие на космоса и човека, на човешкото битие и познание. Худ. сублимат на народопсихол. наблюдения на Ш. е и драмата „Царвулиада“, която за разлика от опоетизираната еротика на „Любов. Вселеноглед...“ пресъздава психол. и социален примитив в грубата му до вулгарност голота. Липсата на действие, абсурдно-дадаистичният диалог, метафоричната обобщеност на персонажа, изпъстреният с диалектизми и неологизми език причисляват тази драма към характерните за 20-те г. опити за бълг. авангардизъм. Ш. е сред първите изследователи на циганското малцинство в Б-я. Автор на „Речник на циганския език“ и на трактат по „циганология“. Чужд на студения академизъм, Ш. подхожда към всяка тема като поет, но най-много се вълнува от бълг. „чутовно минало“. Кн. „Великобългарски светоглед“ и истор. му есета са издържани в поетично-приповдигнат, месиански-пророчески стил и звънтят от патриотична страст, но без какъвто и да е шовинизъм. Пише учебни помагала: „Отечественознание за IV отделение“ /в съавт. с Ив. п. Василев/. 1941; „Учебник по българска и обща история за III прогимназиален клас“ /в съавт. с Б. Божиков/. 1942 /1943/. Псевд.: Тилилей, Труве Демон, д-р Н. Ш.

СЪЧ.: Царвулиада /в 3 д./. 1923; Култ на тялото. Борба за нова култура и нов мироглед. 1928; Любов. Вселеноглед. Начало /в съавт. с Мария Шейтанова; загл. на корицата: Любов. Космогония. Начало/. [1931]; Любов. Вселеноглед. Човек /в съавт. с М. Шейтанова; загл. на корицата: Любов. Космогония. Човек/. [1933]; Принос към говора на софийските цигани. 1933; Великобългарски светоглед. [1940]; Великобългарска младеж. Проблеми, организиране, насоки /в съавт. с Н. Памукчиев/. 1941.

ЛИТ.: Кръстев, К. Д-р Найден Шейтанов. – В: Спомени за културния живот между двете световни войни. 1988.

Цв. Атанасова

ШИВА̀ЧЕВ, Борис Константинов /24.III.1902, Плевен – 30.I.1932, София/. Завършва гимназия в Ловеч /1920/. През ученическите си години проявява талант на художник. През 1920 заминава за Южна Америка /Аржентина/, където в продължение на 4 г. е хамалин, металоработник, чертожник, зидар, работник при петролни извори. Активно сътрудничи на исп. и латиноамер. печат. През 1924 се връща в Б-я, болен от туберкулоза. Следва дипломация и консулство в Свободния ун-т в София /1927/, но болестта го побеждава.

Първите публикации на Ш. в бълг. печат са от 1926. Сътрудничи със статии и рецензии на вестниците „Развигор“, „Литературен глас“, „Глобус“, „Литературни новини“, „Мисъл“, „Светлоструй“, „Идеи“, „Вестник на жената“ и др. Изявява се като лит. критик и темпераментен публицист. Статиите му за латиноамер. и исп. литература са написани с вещина и естетически вкус. Внася в бълг. модерна литература идеите на космополитизма, на свободното скиталчество. С търсенията си на-

помня Блез Сандрар и Х. Милър. Романът му „Изобретателят“ е новаторски худ. експеримент, първото произведение в бълг. литература, засягащо темата за хомосексуализма. Ш. е силно повлиян от идеите на З. Фройд. Остава неразбран от бълг. лит. критика. Известен е главно с произведенията си, посветени на Южна Америка – сб. разкази „Сребърната река“ и пътеписа „Писма от Южна Америка“. Това са изповеди, изстрадани творби, които свидетелстват за худ. майсторство на автора, за умението му да разказва увлекателно, да води читателя из далечни екзотични страни. Става популярен като „българският Джек Лондон“. С вещината на психолог той анализира скритите механизми на латиноамер. всекидневие, напипва острите социални конфликти, които разтърсват обществото. Влюбен в свободата скитник, творецът инстинктивно бяга от всяко тоталитарно насилие, а пристрастието му към човешката трагедия на работниците го отвежда към анархистичния бунт. Характерно за Ш. е модерното романтично светоусещане. Незавършената комедия „Дружество с ограничена отговорност“, намерена в архива му, е свидетелство за драматургичния му талант. Превежда от исп. ез. Псевд.: Борислав Витски.

СЪЧ.: Сребърната река. Разкази. 1926 /1986/; Изобретателят. Роман. 1931 /1992/; Писма от Южна Америка. 1932 /1945/; Неиздадени разкази. 1942; Съчинения. Т. 1. Космополитизъм и литература. Статии и критики. 1947; Писма от Южна Америка. Избр. произведния. 1958; Избрани произведения. 1973.

ЛИТ.: Лист в памет на Борис Шивачев, бр. ед., 1938; Русев, П. Борис Шивачев. 1947; Борис Шивачев. 1902–1932–1947. Възпоминателен сборник. 1947; Василев, Дж. Борис Шивачев. Лит.-крит. очерк. 1976.

Г. Цанков

ШЍНОВ, Чавдар Стоев /28.V.1941, София/. Завършва гимназия в София /1959/ и бълг. филология в Соф. ун-т /1967/. Ред. /1965–84/ във в. „Стършел“, кинодраматург в Студията за игрални филми „Боряна“ /1984–91/, гл. ред. /от 1991/ на в. „Пардон“. За пръв път печата през 1958 във в. „Средношколско знаме“ /фейлетона „Папион Африкански“/. Във фейлетоните и хумористичните си разкази разкрива различни степени на морална деградация, скрита зад еснафско благополучие. Сатир. отрицание на филистерския морал и духовната нищета постепенно еволюира в интерес към психол. мотиви на делничното поведение на „малкия човек“ от столицата. Зад баналното му всекидневие писателят разкрива драмата на неосъществения човек, който след поредица от компромиси се адаптира към конформизма и меркантилността, издигнати в норма в бълг. общество през 70-те и 80-те г. Ш. интерпретира нравствено-психол. проблематика и в по-обемни белетристични форми – новела, роман, в киносценариите си. Като следва Йовковата традиция в разкриването на човешките характери и я съчетава с богато нюансиран комизъм, той разчупва прозата на сивото всекидневие на героите си, за да открие съхранената човечност, моралния жест, порива за промяна и съпротива срещу конформизма и да утвърди идеята за активната позиция и личната отговорност на индивида за нравствения и социалния статус на съвремието. Този проблем писателят поставя и в романа „Да се любим на инат“, чийто сюжет по-късно преработва в сценарий за филма „Да обичаш на инат“. Ш. е автор и на лит. сценарии за филмите „Маневри на петия етаж“, „Петък вечер“, „Музикален момент“ и др. В детско-юношеските си повести и пиеси разглежда сродни етични проблеми. Повестта „Битката за Лява Бяла Съзлийка“ е преведена на чеш. ез. /1983/, детската повест „Отвличането на автобуса“ – на нем. и рус. ез. /1987/. Пиесите за деца „Винтчето Прокопчо“ и „Мене никой не ме обича“ са отличени с I награда на нац. прегледи на радиопиесата /1974 и 1978/, драматизацията „Отвличането на автобуса“ – с междунар. награда на ОИРТ /1980/.

СЪЧ.: Голямата премиера. Хумористични разкази. Библ. „Стършел“ /в съавт. с Д. Бегунов/. 1968; Тикви за тикварите. Хумористични разкази. Библ. „Стършел“. 1970; Греховна любов. Хумористични разкази. Библ. „Стършел“. 1972; Ден за добри дела. Разкази. 1973; Големите маневри. Хумористични разкази. 1975 /2 доп. изд. 1981/; Приказки без царски дъщери. 1975; Опасни типове. Хумористични разкази. Библ. „Стършел“. 1978; Първи сняг. Новели. 1978; Любовта и страданията на младата Ангелова. Хумористични разкази. Библ. „Стършел“. 1980; Безнадежден случай. Хумористични разкази. Библ. „Стършел“. 1982; Битката за Лява Бяла Съзлийка. Повест за юноши. 1982; Отвличането на автобуса. Повест за деца. 1983; Да се любим на инат. Роман. 1983; Цецето и златната рибка. Хумористични разкази. Библ. „Стършел“. 1984; Особена жена. Хумористични разкази. Библ. „Стършел. 1990; Гошо и вълкът. 1990.

Св. Иванова

ШИШМА̀НОВ, Димитър Иванов /19.XI.1889, София – 1.II.1945, София/. Син на Л. Драгоманова и проф. Ив. Шишманов. Завършва средно образование в София /1907/ и право в Женева /1913/. През 1914–19 служи в съдебни ведомства. Като началник на Бълг. комисия по репарациите /от 1929/ участвува в междунар. срещи и конференции. Началник на Съдебния отдел в М-вото на вътрешните работи и на нар. здраве /1932–35/. През 1935 – извънреден пратеник и пълномощен м-р в Гърция. Гл. секр. /зам.-м-р/ в М-вото на външните работи и изповеданията /1940–43/. От окт. 1943 до

май 1944 е министър на външните работи. Чл. на Управителния съвет на СБП /1930/. Съветник в Бълг. ПЕН-клуб /1932/. Изключен от СБП през 1945. Осъден на смърт и разстрелян за „провеждане на пронемска политика".

Ш. сътрудничи на лит., всекидневни и пер. издания с разкази, приказки, лит. и музикални обзори, статии, рецензии за актуални култ. събития. Изнася сказки на лит. и общокултурни теми, по правни въпроси. Публикува в списанията „Златорог", „Борба", „Звено", „Обществена мисъл", „Литературни новини", „Демократически преглед", „Възход", „Листопад", „Българска реч", „Българска мисъл", „Ек", „Изток", „Стрелец", „Маскарад"; във вестниците „Слово" /от 1923 до 1944/, „Литературен живот", „ЛИК" /„Прожектор"/, „Вестник на жената". В повестите „Депутатът Стоянов" и „Хайлайф" Ш. разкрива манталитета и духовната криза на част от бълг. интелигенция в предвоенните години. С усет за съвременност, документална правда и реализъм отразява полит. живот в Б-я. Дневникът на младия чиновник от „Хайлайф" е нравствена преценка за определена прослойка в обществото. В разказите си Ш. е точен наблюдател на икономическите, полит., социалните и психол. промени в тогавашна Б-я. Природата е фон и участник в повествованието. Романът „Бунтовник" е опит да се впише образът на анархиста в социалната и лит. действителност. В прозата на Ш. се чувствува влиянието на модните за времето европ. филос. учения /Метерлинк, Пшибишевски, Вжезина, Ницше/. Близкото истор. минало е друга тема в разказите му. Ш. е майстор на диалога, организира драматургичния материал с вещина и усет за пародийност. Пиесите „Кошмарът" и „Панаирът в Стародол" се играни в Нар. театър и от театр. трупи в страната. Ш. е автор на музиката за оперетата „Щастливото сираче" /1927/. В „Блянове край Акропола" пресъздава с филос. съзерцателност впечатленията си от Гърция. Автор е на приказки и сценки за деца. През 1938 учредява лит. конкурс за ръкописни произведения „Лидия и Иван Шишманови". Отделни творби на Ш. са преведени на англ., грц., нем., рум., фр. и хърв. език. Псевд.: Д. Ми, Мика, Мика Странник, Д. Ш.

СЪЧ.: Депутатът Стоянов. Повест. 1919 /1928/; Хайлайф. Повест. 1919 /1928/; Разкази. 1919; Бунтовник. Роман. 1920 /1928/; Странни хора. Разкази. 1924; Кошмарът. Драма в 3 акта. 1929 /пост. 1927/; Блянове край Акропола. 1938; Зограф Павел. Разкази. 1938; Панаирът в Стародол. Комедия в 3 акта. 1942 /пост. 1930/; Пламъчета над делника. 1942.

Д. Димитрова

ШИШМÀНОВ, Иван Димитров /22.VI.1862, Свищов – 23.VI.1928, Осло/. Син на Д. Е. Шишманов. По предложение на унг. учен Ф. Каниц на 14 год. е изпратен да учи в Педагогическото у-ще във Виена, завършва през 1882. Учител в Свищов /1882–83/. Следва с държ. стипендия философия и литература в Йена /1884/ и в Женева /1885–86/, завършва в Лайпциг с докторат /1888/. Когато през 1885 се обявява Съединението на Източна Румелия с Княжество Б-я, той написва текста на апела на бълг. студенти в Женева, отправен чрез печата към всички народи да подкрепят справедливото дело на бълг. народ. През есента на с. г. се завръща в Б-я, за да участвува като доброволец в Сръбско-бълг. война. Като студент Ш. слуша лекции по философия и психология, по древноизточни и нови литератури, по културна история, филология, етнография и по др. хуманитарни дисциплини в момент, когато по-голямата част от представителите на тези науки застъпват теориите на позитивизма. По същото време, особено в Женева, Ш. редовно посещава публичните лекции на Ж. Жорес, Г. В. Плеханов и др. Сближава се с укр. ученемигрант М. Драгоманов, който му предоставя на разположение богатата си библиотека. По-късно се оженва за дъщеря му Лидия Драгоманова. Ш. е един от основателите на Висшето у-ще в София /дн. Соф. ун-т, 1888/. Извънреден преподавател /1888–89, 1892–94/, редовен преподавател и проф. по всеобща лит. и култ. история във Висшето у-ще /1894–1903/. Настоява и действува за превръщането му в ун-т, пише специална статия – „Нашето Висше училище" /1892/. Частен хоноруван доц. /1909–11, 1919–21/, редовен проф. и титуляр на Катедрата по сравнителна лит. история в Соф. ун-т /1911–18, 1924–28/. Ш. работи едновременно и в МНП като началник на отделение /1889–94/. В продължение на ок. 4 десетилетия чете лекции по културна история, всеобща история на литературата, история на източните литератури, теория на нар. поезия, начало и развитие на лит. история, сравнителна лит. история на Ит. ренесанс, сравнителна история на западноевроп. литератури – от Средновековието до XVIII в. вкл. Инициатор на множество култ. почини и законопроекти, организатор на просветни д-ва и т. н. Основател и ред. /1889–1902/ на „Сборник за народни умотворения, наука и книжнина", издание, което изиграва важна роля за развитието на нац. наука и за популяризирането на бълг. култура в чужбина. Участвува и в редактирането на сп. „Български преглед"през 1893–1900. Отхвърлил на два пъти предложението да стане м-р на нар. просвета, той се съгласява едва през 1903 след голям натиск да поеме министерския пост при изричното условие, че ще му се даде възможност да осъществи своята дълбоко промислена култ.-просветна програма, в която се стреми да използува опита на

напредналите страни, като се съобразява и с нац. условия, с конкретните нужди на бълг. народ. Тази всеобхватна програма, която обосновава в речта си в Нар. събрание през 1904 и в някои статии, се характеризира с демократичност, с искрени усилия да се изведе на по-висока степен културата на народа. Макар да не успява да осъществи плановете си в пълнота, Ш. прави демократични нововъведения в учебното дело и свързва името си с основаването и развитието на много столични културни ин-ти – Нар. театър, Музикалното у-ще, Художествената академия, Етнографския музей, Бълг. археологическо д-во, читалища, библиотеки, изложби и др. Под всевъзможни форми изпраща в чужбина учени, писатели, художници, музиканти, учители и др., за да се сродят със завоеванията на др. народи. Консервативните кръгове недоволствуват от широката култ.-образователна дейност на Ш. и го обвиняват, че чрез политиката си поощрява противодържавни настроения, атеизма и т. н. Когато правителството под натиска на двореца затваря ун-та след освиркването на княз Фердинанд от прогресивното студентство при откриване на Нар. театър /3 ян. 1907/, Ш. в знак на протест напуска министерския пост. Заминава за Швейцария, за да продължи научните си занимания, но не престава да следи живота в Б-я, споделя с близки и приятели неодобрението си на водената от буржоазните правителства политика, обосновава истор. победа на соц. идеи. Завръща се в Б-я през 1909 и поема отново университетските си преподавания, включва се активно в култ.-просветния живот. Избран е за председател на Учредителния конгрес на Общия читалищен съюз /1911/. През Балканската, Междусъюзническата и I световна война Ш. се застъпва за мирно уреждане на международните спорове, за създаване на общ съюз между балканските народи, изобличава шовинизма на балканските правителства, съветва увлеклите се по шовинизма писатели да се откажат от „зоологическия патриотизъм“, да възпяват чувствата на хуманност, да се борят против тиранията и войната. През лятото на 1917 заминава като представител на Съюза на бълг. учени, писатели и художници на конференцията на соц. партии в Европа, свикана в Стокхолм във връзка с приближаващия край на войната, и обосновава националната кауза на Б-я. Посещава Норвегия и Дания, води разговори с Г. Брандес. През 1918–19 е пълномощен м-р в независима Украйна. След I световна война е един от ревностните дейци на формиращото се световно движение за мир и дружба между народите. Сближава се с Р. Ролан, М. Горки и др., приветствува идеята за създаване на европ. съединени щати – Паневропа, става председател на Бълг. секция на Паневропейския съюз и на Бълг. секция на ПЕН-клуба /1926/. Ш. поддържа връзки с извънредно широк кръг учени, писатели, култ.-обществ. дейци от почти всички европ. страни. Действителен чл. на БАН /1902/, дописен чл. на Срб. академия на науките и изкуствата в Белград /1892/, на Югославската академия на науките и изкуствата в Загреб /1899/, чл. на грц. научно д-во „Парнас“ /1896/, действителен чл. на Научното д-во „Шевченко“ в Лвов /1914/, почетен чл. на Ун-та в Харков /1907/ и на др. научни организации. През лятото на 1928 заминава за Норвегия, за да участвува в конгреса на ПЕН-клуба. При изпълнение на тая благородна мисия умира.

С многообразната си дейност и гражд. поведение Ш. е звено между възрожд. епоха и следосвобожденска Б-я. Интересуват го проблемите на бълг. и световната лит. и култ. история, въпросите на етнологията, фолклора и етнографията, книжнината на Бълг. нац. възраждане, съвр. лит. развитие, въпросите на филологията, психологията, педагогиката и образованието. В много от тези области Ш. оставя ценни приноси, които бележат нов етап в развитието на бълг. хуманитаристика и имат значение до днес. През 1889 Ш. издава обемистата си студия „Значение и задачи на нашата етнография“, която е солидна програма и основа за по-нататъшни издирвания. Последвалите трудове в тази област издигат бълг. фолклористика на нов етап. Основаният от Ш. „Сборник за народни умотворения, наука и книжнина“ е неизчерпаем извор за проучване проблемите на славянознанието. Нар. творчество за Ш. има не само историко-познавателно, но и естетическо значение. Непрестанните му призиви за издирване и изучаване на паметниците на нар. творчество са съпроводени с неуморни усилия сам да разработи някои от най-сложните проблеми в тази област. В това отношение особено показателен е трудът, посветен на генеалогията и развоя на балада-та, „Песента за 'мъртвия брат' в поезията на балканските народи“. Прилагайки сравнително-истор. метод, Ш. характеризира бита и духовния свят на балк. народности, тяхната народопсихология. На подобна сравнителна основа са изградени много от фолклорните му студии. В доклада „Проблемите на българската етнография във връзка с общославянската“, изнесен на конгреса на слав. етнографи и географи в Прага /1924/, Ш. чертае широка програма за проучване на слав. нар. творчество. При различни случаи предупреждава, че в процеса на изследване на култ. минало трябва да се пазим от всякакви шовинистични теории и тесногръд национализъм или сантиментализъм. С основание смята, че нито една от съществуващите теории не може да обясни в пълнота сложните

въпроси на нар. творчество и че науката тепърва ще трябва да търси по-сигурни критерии и принципи. В непосредната си практика на изследвач използува отделни елементи от различните теории, като с успех прилага сравнително-историческия метод. С изследванията си върху различни страни и проблеми на нар. творчество доразвива традициите на българ. възрожденци. Ръководен от същото желание да решава чрез науката обществ.-народностни и нравствено-естетически задачи, Ш. се насочва и към изучаване епохата на Българ. възраждане. Анализира делото на двигателите на нац. пробуждане от Паисий Хилендарски до Хр. Ботев. Ш. е първият, който детайлно изследва по-общите и по-специалните въпроси, свързани с възникването и развитието на възрожд. книжнина, като съчетава умело принципите на лит. и на културния историк. Той поставя тълкуването на нац. явления на широка основа, търси връзки и сходства със съседни и по-далечни народи. За разлика от някои историографи от онова време Ш. гледа на Българ. възраждане като на истор. обусловено социално-икономическо явление, а не само като на култ.-истор. проява. В стремежа си да осветли различните обществ.-истор. и индивидуално-психол. предпоставки за формирането и развитието на възрожд. и на съвр. му литература Ш. отделя особено внимание на ролята на култ. взаимовръзки, на лит. взаимоотношения. В това отношение той следва редица принципи на материалистическата наука, най-вече концепциите на Г. В. Плеханов, когото неведнъж цитира. Особено внимание Ш. отделя на връзките на българ. литература с литературите на др. народи и на първо място с руската – студията „Наченки от руско влияние в българската книжнина“ /1899/, печатана с някои допълнения и на рус. език в изд. на Рус. АН /1901/, и др.

Макар още през 80-те г. на XIX в. да обнародва няколко лит.-крит. статии, Ш. почти избягва да се занимава с пряка крит. дейност. Обнародва рецензия за „Хъшове“ от Ив. Вазов и кратка бележка по повод на превеждането на „Под игото“ на чужди езици и опитите на българ. критика романът да бъде отречен. Но той не остава чужд на проблемите на съвр. литература. Следи отблизо нейното развитие, използува всички форми и случаи да подкрепи и да насърчи творческите дарования. Дори когато изследва лит. паметници от далечни времена, когато се занимава с проблемите на фолклора или на възрожд. книжнина, Ш. умее да актуализира истор. материал, да направи интересни съпоставки със съвр. лит. живот. В специална теоретическа статия обосновава разбиранията си за задачите на лит. критика – „Задачи на литературната критика от психосоциологично гледище“ /1925/. Разглежда появата на отделните лит.-крит. школи и теории във връзка със съществуващите конкретно истор. условия. Обявява се против онези, които предписват някакви вечни и неизменни естетически норми.За да може да играе ролята на стимулиращ фактор, критикът според Ш. трябва да подхожда конкретно исторически и непредубедено към лит. явления, да разбира и обяснява всяка оригинална проява, да цени худ. творба с оглед на въздействието ѝ върху обществото. Неговото основно задължение е да открива таланта и да му разчиства пътя и, от друга страна, да подготвя публиката да оцени тоя талант, без претенцията за непогрешимост. В статията си „Тенденциозно изкуство или изкуство за себе си“ /1896/ Ш. отхвърля схващанията на нем. идеалистическа школа и подчертава, че произведение без тенденция не може да има.

Други по-важни трудове на Ш. са: „Принос към българската народна етимология“ /Сборник за нар. умотворения, 1893, № 9/; „Югославянският епичен размер от едно ново гледище“ /Български преглед, 1898, № 5/; „Критичен преглед на въпроса за произхода на прабългарите от езиково гледище и етимологиите на името ’българин’“ /Сборник за нар. умотворения, 1900, № 16–17/; „Френската наука и Веда Словена“ /Сборник в чест на Луи Леже, 1925/; „Константин Г. Фотинов, неговият живот и неговата дейност“ /Сборник за нар. умотворения, 1894, № 11/; „Един непознат труд на Неофита Бозвели, неговата цена за историята на нашето Възраждане и неговите отношения към ’Мати Болгария’“ /Сборник за нар. умотворения, 1901, № 18/; „Паисий и неговата епоха. Мисли върху генезиса на Българското възраждане“ /Списание на БАН, 1914, № 8/; „Венелиновите книжа в Москва“ /Български преглед, 1897–1898, № 8, 9, 10/; „Априловият сборник от български народни песни в архивата на Раковски“ /Списание на БАН, 1919, № 18/; „Студии из областта на Българското възраждане. В. И. Григорович, неговото пътешествие в Европейска Турция /1844–1845/ и неговите отношения към българите“ /Сборник на БАН, 1916, № 6/; „Значение и заслуги на братя Миладинови“ /Списание на БАН, 1912, № 3/; „Раковски като политик“ /Сборник на БАН, 1918, № 9/; „Владика Йосиф Щросмаер“ /Български преглед, 1899, № 6/; „Русское влияние и Пушкин в болгарской литературе“ /„А. С. Пушкин в южно-славянских литературах“/ /Сборник Отделения русского языка и словесности императорской академии наук, т. 60, 1901/; „Нови студии из областта на Българското възраждане. В. Е. Априлов, Н. Рилски, Н. Бозвели“ /Списание на БАН, 1926, № 13/; „Българите в ’Orlando Furioso’ и в по-старата френска драма“ /Български преглед, 1900, № 8/; „Опити за обясне-

ние на литературните явления с особен оглед към образователния фактор“ /Училищен преглед, 1905, № 8/; „Задачи на литературната критика от психосоциологично гледище“ /Българска мисъл, 1925, № 2/; „Алеко Константинов от едно ново гледище“ /Училищен преглед, 1927, № 8/; „Психосоциологичният метод в литературната история. /Нужда от една нова наука – литературна социология/“ /Училищен преглед, 1928, №1/.

Ш. заслужено си спечелва име на верен приятел на бълг. писатели, безкористен „меценат“ на родното изкуство. Особено плодотворна е дружбата му с Ив. Вазов. Резултат на разговорите и анкетите, които води с него, е недовършената и посмъртно издадена кн. „Иван Вазов, спомени и документи“. С разбиране Ш. се отнася и към И. Добровски, Й. Груев, Ил. Блъсков, Ц. Гинчев, както и към по-младото поколение – К. Величков, М. Георгиев, Ал. Константинов, П. П. Славейков, П. К. Яворов, Елин Пелин, К. Христов и др. Той дава отпор на естетската критика, която под различни форми отрича или подценява творчеството на Ал. Константинов – „Алеко Константинов от едно ново гледище“ /1927/. Насърчава П. П. Славейков, съветва Яворов да използува таланта си за възпяване „на ония идеали, за които и един Ботев загина“. Противно на официалната критика Ш. високо оценява драмата „В полите на Витоша“. За него социологията и психологията са двата най-ярки стълба на лит. история. Своя метод той нарича психосоциологичен. Дълбоко е убеден, че този метод дава сравнително най-голяма възможност да се вникне в сложните и многообразни лит. явления; в специална статия обосновава и теоретическите му основи. Ш. пише и за непрекъсваемостта на лит. процес, за ролята на традицията, на лит. влияния, на социалния живот и на творческата личност, за идейно-възпитателното значение на литературата. Макар да не се освобождава от някои позитивистично-социологични веяния на времето, полага усилия да следва материалистическите разбирания при разглеждането на историко-литературни, теоретико-естетически проблеми на литературата.

СЪЧ.: Тарас Шевченко – неговото творчество и неговото влияние върху българските писатели преди Освобождението. 1914; Литература и образование. Тенденция в изкуството. 1926; Иван Вазов. Спомени и документи. 1930 /2 доп. изд. с предг. от М. Арнаудов, 1976/; Епиграми и портрети. 1931; Литературна история на Възраждането в Италия. Под ред. на М. Арнаудов. 1934; От Паисий до Раковски. Статии по Бълг. възраждане. 1944; Епиграми. 1968; Студии, рецензии, спомени, писма. Под ред. и с предг. на Г. Димов. 1969; Избрани съчинения. В 3 т. Под ред. и с предг. на Г. Димов. 1965–71.

ЛИТ.: Сборник в чест на проф. Ив. Д. Шишманов по случай 30-годишната му научна дейност. 1889–1919. 1920; Проф. д-р Ив. Д. Шишманов. In memoriam. 1928; Димов, Г. 1. Иван Д. Шишманов. Литературен критик и историк. 1956; 2. Иван Шишманов. Лит.-крит. очерк. 1964; 3. Иван Шишманов – строител на българската национална наука и култура. 1988.

Г. Димов

ШÒПКИН, Матей Любенов /29.IX.1938, с. Долна Липница, Лов. област/. Завършва Строителен техникум във В. Търново /1957/ и бълг. филология в Соф. ун-т /1964/. Лит. консултант /1963–64/ и зав. отдел /1964/ във в. „Студентска трибуна“; ред. в Радио София /1965–67/, референт в СБП /1968–69/, през 1969 завежда отдел „Поезия“ в изд. „Народна младеж“, през 1970–72 – във в. „Литературен фронт“. Секр. на СБП /1972–86/, предс. на Столичния съвет за култура /1986–90/. Гл. ред. /1990–91/ на сп. „София“.

За пръв път печата през 1955 във в. „Народна младеж“. Поезията на Ш. има широк тематичен обхват – от носталгията по родното място до проблемите на съвр. човек, жител на планетата. Внушава идеята за вечния стремеж на човешката личност към истината за обществата и тяхната история, за конфронтацията между силите на „мрака“ и „светлината“. Голяма част от стиховете му са посветени на Б-я, на родното село, на Търновград. В най-новите му творби доминира любовното чувство, което ражда елегично-пастелни настроения. Превежда поезия от груз., рус. и укр. ез. Негови стихове са преведени на англ., белорус., груз., исп., литов., рум., рус., пол. и фр. език.

СЪЧ.: Двадесета пролет. Стихове на един войник. 1959; Вечерен сняг. Стихотворения. 1966; Потомък. Стихотворения. 1967; Територия. Стихотворения. 1969; Везни. Стихотворения. 1971; Априлски коловози. Стихотворения. 1973; Разстояния. Стихотворения. 1974; Щит. Стихотворения. 1974; Приказка за Търновград. Стихотворения. 1976; Прослава на Април. Есета. 1976; Територия. Стихотворения. 1977; Звездна конница. Пътепис. 1978; Полето на честта. Стихотворения. 1978; Добрата дума. Стихове. 1979 /1988/; Жребий. 1981; До втората тръба. Стихотворения. 1981; Безсънни предели. 1983; Нежност. Интимна лирика. 1984; Родословни гласове. Стихотворения. 1985; Благослов от Царевец. Стихотворения. 1986; Аудитория. Стихотворения. 1987; Песенен символ. Стихотворения. 1988; Местожителство на любовта. Интимна лирика. 1990.

М. Тодорова

ШÒПОВ, Драгомир Георгиев /13.VIII.1938, София/. Завършва гимназия в столицата и бълг. филология в Соф. ун-т /1965/. Ред. /1967–72/ и отг. ред. /1972/ в Радио София; зам. гл. ред. /1974–89/ на в. „Земеделско знаме“ и гл. ред. /от 1990/.

За пръв път печата стихове през 1959 във в. „Народна армия“. Проявява предпочитание към клас. стих, но има творби и в свободен стих. В книгите му трайно присъствуват природата и възхищението от нейната хармоничност. Психологическите промени в душевността на съвременника, породени от градския начин на живот, предизвикват жаждата за необходими корективи в духовното и човешко битие, съотнесени към съвършенството на природата /стихосб. „В една капка дъждовна“, „Трева и сняг“, „Преди да се завърна“/. Автор на две стихосбирки за деца, наситени със свеж, игрив хумор. Апелира за повече човещина и лична, гражданска и нац. отговорност в худ.-публиц. книга „Да не лъжем живота“. Стихове на Ш. са преведени на англ., исп., рус. и фр. език.

СЪЧ.: В една капка дъждовна. Стихове. 1970; Ветровете нямат възраст. Стихове. 1974; Какво запомних от деня. Стихове. 1979; Трева и сняг. Стихове. 1979; Летопис за началото. Поема. 1982; Преди да се завърна. Стихове. 1984; Непослушен влак. Стихотворения за деца. 1986; Въздух за песен. Стихове. 1987; Да не лъжем живота. 1987; За дълго тук. Стихотворения. 1988; Малкият художник. 1989.

М. Тодорова

ШУМНАЛИЕВ, Димитър Георгиев /3.III.1947, София/. Завършва вечерна гимназия в София /1965/ и българ. филология в Соф. ун-т /1971/. През 1973 завършва езиковата школа на СБЖ и специализира фр. ез. в Ун-та в гр. По, Франция. През 1988 специализира в Писателското у-ще на Ун-та в щата Айова, САЩ. От 1970 до 1974 е редактор във в. „Народна младеж“, през 1974–75 – коментатор в Българ. радио, 1975–79 – зав. отд. „Култура“ на в. „Отечествен фронт“, 1979–84 – ред. и зав. отд. във в. „Литературен фронт“, 1984–90 – зам. гл. ред. на в. „Народна култура“, 1990 – зам. гл. ред. на в. „Дума“, 1990–91 – гл. ред. на в. „Пулс“, 1991–92 – гл. ред. на в. „Факс“ и на седмичника „Арт“. От 1992 е гл. редактор в пресгрупа „168 часа“. Участвува в междунар. писателски семинари и конкурси /Семинара за източни литератури в Ун-та Комплутенсе в Мадрид, лит. конкурс в Арнзберг, Германия, и др./.

Ш. е автор на различни типове романи: приключенски, криминален, семеен, филос., еротичен и др., с истор. и съвр. тематика. Пространствено средище в творчеството му е Абдовица – район в покрайнините на София, където авторът концентрира различни истор. епохи, герои, проблеми, опитвайки се да разкрие в тях общочовешки значения. В пресечната точка на социални, нравствено-етични и филос. проблеми се открояват темите за деспотичната власт и порива към свобода, за любовта, красотата, истината, предателството и др. В различни произведения варират едни и същи мотиви и образи. Без да открояват единна филос.-естетическа концепция, романите на Ш. внушават скептицизма като житейско-худ. позиция. В сплитането на реалност и худ. измислица се взаимопроникват различни стилови пластове: огрубено-натуралистичен, гротескно-фантазен, еротичен, езическо-фолклорен, екзотичен и др. Съотнасянето им изтъква патологичното, физически и духовно уродливото. Действието се развива фрагментарно новелистично с преплитане на няколко сюжетни линии и на различни гледни точки. Разкази и новели на Ш. са преведени на англ., естон., нем., рус., словаш., фр. и др. езици.

СЪЧ.: Такова мълчание, такава война. 1975; Дървото. Роман. 1978; Видение ме води. Роман. 1981; Платната на Абдовица. Повести. 1982; Тресавището на Абдовица. Роман. 1983; Пари за умиране. Роман. 1983; Жлътица. Роман. 1985; Приют за лисици. Роман. 1985; Любовно досие /в съавт. с Н. Манолова/. Роман. 1987; Меден капан. Роман. 1988; Речни духове. Роман. 1989; Роман в буркан. 1989; Любовта на крокодила. Роман в разкази. 1990; Геена. Роман. 1991.

Л. Малинова

ШУРБАНОВ, Александър Владимиров /5.IV.1941, София/. Завършва гимназия в София /1958/ и англ. филология в Соф. ун-т /1966/. Репортер в БТА /1963–66/. Специализира в Ун-та в Съсекс, Великобритания /1967–68/. Защитава канд. дисертация на тема „Поетиката на Джон Дън“ /1972/ и докт. дисертация на тема „Творчеството на Кр. Марлоу и зараждането на ренесансовата трагедия“ /1991/. Асистент по англ. литература /1972/, доц. /1978/ в Соф. ун-т. Завежда Катедрата по англ. филология /1977–79 и от 1989/. Декан на Ф-та по клас. и нови филологии /1983–87/. Лектор по българ. ез. и литература в Лондонския ун-т /1970–71/ и в Калифорнийския ун-т в Лос Анджелис /1979–81/. Почетен д-р на Кентския ун-т, Великобритания /1990/. Чл. и чл.-учредител на СПБ.

За първи път публикува стихотворения през 1956. Поезията му се отличава с тънка наблюдателност и филос. вглъбеност. Търсенията му са в областта на ритмически овладения стих. Автор на литературоведски изследвания върху англ. ренесансова поезия, обнародвани на българ. и англ. ез. в Б-я и в чуждестр. специализирани издания: „Преобразованието на елизабетинската поетическа образност в творчеството на Джон Дън“ /1970/, „Драматическата образност на Джон Дън“ /1973/, „Символизъм на облеклото в поемата на Марлоу 'Херо и Леандър'“ /1973/, „Някои функции на поетическата образност у Джордж Хърбърт“ /1975/, „Сонетите на драматурга“ /1981/, „Англо-българска прозодична съвместимост“ /1985/, „Проникването

на Милтън в България“ /1986/, „Превъплъщението на Доктор Фауст в 'Изгубеният рай'“ /1991/ и др. Ш. превежда и представя с крит. студии изтъкнати англ., амер. и др. англоезични автори: Дж. Чосър /„Кентърбърийски разкази“, 1970/, Дж. Милтън /„Изгубеният рай“, 1981/, Д. Томас /„И смъртта ще остане без царство“, 1992/ и др. Превежда антол. „Театър на английския Ренесанс“ /1975/. В лит. печат, в сборници и антологии са публикувани негови преводи на стихотворения от Е. Спенсър, Ф. Сидни, Кр. Марлоу, Б. Джонсън, Дж. Дън, Р. Крашоу, Дж. Милтън, А. Марвъл, П. Б. Шели, Дж. Байрон, И. Ситуел, У. Б. Йейтс, Е. Паунд, У. Х. Одън, Т. Хюз, К. Сандбърг, Р. Фрост, Р. Лоуел и др.

СЪЧ.: Третата ръка. Стихове. 1977; Ренесансовият хуманизъм и лириката на Шекспир. 1980; Забравени облаци. Стихове. 1985; Място за човека. Стихотворения. 1987; Земята на живата вечност. Индийски дневник. 1990; Между патоса и иронията. Кристофър Марлоу и зараждането на ренесансовата драма. 1992.

П. Велчев

Я

ЯВОРОВ, Пейо Крачолов /псевд. на Пейо Тотев Крачолов/ /1.I.1878, Чирпан – 29.X.1914, София/. Завършва V /IX/ кл. в Пловдив /1893/, където възприема соц. идеи. През авг. 1893 започва работа в Чирпанската телеграфо-пощенска станция, през юни 1894 е преместен в Ст. Загора, където се запознава с Г. Бакалов. След 1 месец отново е в Чирпан; тук работи като секретар на соц. група. През апр. 1897 е преместен в Сливен, на 7.VIII.1898 е назначен за началник на телеграфо-пощенската станция в Стралджа, от септ. е телеграфист в Анхиало /дн. Поморие/. На 1.V.1901 става завеждащ IV телеграфо-пощенски клон в София. Условията, при които работи навсякъде, са неблагоприятни за творчески труд. За да намери „идеен тласък", без какъвто не може да твори по собствените му признания, се включва във ВМОРО, с която влиза във връзка през май 1897 в Сливен. През 1900 Я. иска да бъде назначен за учител в Македония, но Екзархията му отказва поради липса на място. На 30.XII.1901 е уволнен от телеграфо-пощенския клон в София и става гл. редактор на в „Дело" – независим македоно-одрински лист. През февр. 1902 заминава за Македония – на „истинска народна и човешка служба". Включва се в четата на М. Чанков; на 13 февр. с. г. е пленен в с. Драгобраша от върховистката чета на капитан С. Стоянов. След 2 дни е освободен и се отправя за София. Като агитатор против върховистите обикаля много села и градове на Б-я. На 6.I.1903 отново тръгва за Македония. Редактира хектографския в. „Свобода или смърт". На 9 май се връща в София, на 16 май с. г. отново е в Македония с четата на Яне Сандански. Поради недоразумение с него Я. го напуска и застава начело на друга чета. На 7 юли се завръща в София. Участвува в списването на в. „Автономия", а след Илинденско-Преображенското въстание /1903/ е в ред. на в. „Илинден". Избран е за член на задграничното представителство на ВМОРО. Ив. Д. Шишманов го командирова в Нар. библиотека в София за съставяне на фишов каталог. През септ. 1904 Я. е библиотекар, а в нач. на 1905 е назначен за зам.-поддиректор на мястото на П. П. Славейков. Междувременно е един от редакторите на сп. „Мисъл" на д-р Кр. Кръстев. През 1906–07 е командирован за „усъвършенствуване по литература" в Нанси; през 1909 за 2 месеца посещава Женева, Виена и Париж. От авг. 1908 до 1913 е драматург на Нар. театър в София. През юли 1910 е командирован в Париж, „за да изучава отблизо театралното дело". Там на 13 юли умира Мина Ю. Тодорова, сестра на П. Ю. Тодоров, с която Я. е свързан сърдечно. Тогава започва да води своя филос.-поетичен дневник. Към края на окт. 1910 започва работа над I действие на трагедията „В полите на Витоша", окончателно я завършва към края на ян. 1911. В края на 1910 Я. среща Лора Каравелова, с която се венчава на 19.IX.1912. След 2 дни тръгва с четата за Македония. Връща се в София на 25 ноем. На 25.VI.1913 заминава за фронта, отива в Кюстендил. На 15 юли отново е в София. Вечерта на 29.XI.1913 Лора се застрелва. Поразен от случилото се Я. стреля в слепоочието си и остава полусляп. Усилията на лекарите да възстановят зрението му, опитите на д-р Кръстев да бъде изпратен на лечение във Виена са безуспешни. Годината, която преживява Я. след смъртта на Лора, е мъчителна и поради мълвата, че той е нейният убиец. Последвалите съдебни разследвания сломяват волята му за живот. Изтерзан, взема голяма доза отрова и се застрелва.

Първата творба на Я. е стихотворението „Напред", обнародвано през 1895 във в. „Глас македонски". След него излизат „Пред тъмничния зид" и „Пролетна жалба на орача" /в. „Ден"/. За пръв път поетът се подписва с псевд. П. К. Яворов, даден му от П. П. Славейков, под стихотворението „Свърнах стадо, либе Радо..." /сп. „Мисъл", 1899, № 1/. През 1900 под влияние на събитията в Шабла и Дуранкулак и на непосредствените си впечатления от митинга против десятъка в с. Батаджик /дн. с. Бата/, Бург. област, създава стихотворенията „Сизиф", „Край огнището", „Май". През с. г. в сп. „Мисъл" публикува стихотворенията „Арменци", „Калиопа", поемата „Градушка", първите стихове от „Есенни мотиви", през 1901 – „Нощ". Още преди да издаде първата си стихосбирка „Стихотворения" /1901/, Я. е най-популярният бълг. поет. Стихосбирката му получава възторжени оценки от А. Страшимиров, Б. Ангелов, Ст. Минчев и др.; за него се изказват положително Ив. Вазов, К. Величков, д-р Кръстев. През 1904 П. П. Славейков пише предговор към 2 изд. на „Стихотворения". През този период Я. се ръководи от вярата в обществ. функция на изкуството. Изразява симпатии към онеправданите селски маси; в „Градушка" представя трагичната им безпомощност пред стихийните природни бедствия. Продължавайки народническо-демократ. традиции на бълг. литература от 90-те г. на XIX в., поетът вярва в „лъчата всепобедна на знанията", които ще укрепят у бедните и духовно невежи маси волята за борба и те ще намерят „към честита бъдност пътеката най-права". Я. не се задоволява само с констатацията за безправното положение на селячес-

твото, а под влияние на соц. идеи търси социални перспективи. В стихотворенията „На един песимист“, „Арменци“, „Заточеници“ призовава за борба против нац. потисничество и социалното неравенство, утвърждава революционното бунтарство като път за спасение от „гнет вековен“. Стихът му е богат на конкретни наблюдения, плътен и звучен, съчетаващ любовта и гнева, суровостта и музикалната внушителност. Разбирането на Я. за мисията на поета се приближава до Ботевото – поетът трябва да бъде борец за нар. правда, да изгори в борбата. Същевременно в първата книга на Я. се очертават двете лица на поета – мислите и чувствата се подхранват не само от оптимистични надежди /„На един песимист“/; те са разядени и от драм. съмнения /„Нощ“/. В поезията му отеква гласът на прокудените арменци, но се долавя и обезверената му мисъл. Появява се образът на поетовия двойник, характерен за символистичната поезия. По собствените му думи в личността му се преплитат „донкихотовско вертоглавие, хамлетовска принудителна лудост, лермонтовска мързелива тъга“. Творби като „Чудак“ и „Нощ“ свидетелстват за двуликата душа на поета. Метаморфозата, преживяна от Я., задълбочава и завършва настроения, характерни още за някои от първите му стихове, в които пролетните надежди се редуват с мрачна меланхолия. След поражението на Илинденско-Преображенското въстание Я. преживява дълбока душевна криза и заявява, че не може да пише по стария начин, да остане със старите „социални възгледи“ и „патриотически мечти“. Решава да мине „моста на декадентството“. През този период особено влияние му оказва поезията на фр. символисти. През 1906, когато е командирован в Нанси, усилено чете Ш. Бодлер, П. Верлен, Г. Кан, А. Самен, Ф. Жам, превежда стихотворения от М. Метерлинк, които излизат в сп. „Мисъл“. Между модерните фр. поети най-силно влияние му оказва Бодлер. Характерът на Яворовия прелом може да се разбере чрез програмното стихотворение „Песен на песента ми“ от стихосб. „Безсъници“, което е междинно звено в творчеството му, преходна степен в духовното му развитие. През 1910 излиза цикълът „Прозрения“, където Я. търси спасение от кризата и отчасти го намира в любовта към майка и родина. Но в „Смъртта“, „Песента на човека“, „Към върха“, „Самота“, „Дни в нощта“, „Без път“, „Зов“, и др. взимат връх страдалческият песимизъм, усещането за самотност, предчувствията за приближаващия „ужасен призрак“ на смъртта. Тези творби доближават Я. до европ. модерна поезия и откриват нова страница в историята на бълг. литература. В тях П. П. Славейков намира „всички характерни белези на модерния символизъм“. Призрачните видения на поета изискват нова фонологична и семантична структура на стиха и езика, отдалечаваща го от битовата и простонар. реч на „Калиопа“, „Хайдушки песни“, от тяхната земна жизненост, фолклорни мотиви и образи. Предметната образност е туширана, стиховете придобиват смислова многозначност; пластичното изобразяване на нар. живот в „Градушка“, „На нивата“ отстъпва пред музикалното внушение на стиха. Така Я. успява да навлезе в „пропастите дълбоки“ на душата. Но създава и стихотворения като „Две хубави очи“, „Вълшебница“, „Ела“, „Блян“, „На Лора“, „Пръстен с опал“, „Обичам те“, „Не бой се и ела“, в които „ужасният призрак“ отстъпва на естествените преживявания. Поетът се противопоставя на фалшивата идеализация на света, разрушава устойчивите форми на бита и търси красотата на движението, на възникването и изчезването, на раждането и смъртта. Стиховете му съчетават противоположни духовни състояния, наситени са с антитези „пламък – хлад“, „зной – скреж“, „грях – чистота“, „добро – зло“. Патосът на ботевското бунтарство се пренася в друга плоскост – във вътрешното изгаряне на личността и в непрекъснатото дирене. Едновременно с поезия Я. създава и белетристични творби. Пише мемоарната кн. „Хайдушки копнения“, в която харамийските грижи изместват метафизическите преживявания. „Професионалното революционерство“ въвлича поета в динамиката на живота и той, както сочи в мемоарите си, не се стреми към духовно самоусъвършенстване, а подчинява себе си на революционните закони. Завоят, който Я. прави от „субективната затвореност“ към дейност в името на реалната действителност и нейното изменение, е ясно изразен в очерка за Гоце Делчев. В него Я. продължава традицията на бълг. революционна и реалистична проза /Хр. Ботев, Ив. Вазов, З. Стоянов/. Със своята „импулсивна натура“ и „драматически темперамент“ Я. е предразположен и към драматургично творчество. Пръв опит в тази област той прави през 1901 с откъса „При раздяла“, посветен на Априлското въстание /1876/. Според Я. истинската драма има една основна задача – „да изяви вътрешния човек“, нещо, към което се стреми и в прозата си. Затова се заема с изучаване на драматургичната техника и закони. В съдбата на героите си Христофоров и Мила от „В полите на Витоша“ Я. проектира своята лична съдба и съдбата на Мина. В съмненията им разкрива собствените си съмнения, в раздвоеността им – своята раздвоеност. Христофоров не може да понася „нравствената лъжа“, той е „побъркан идеалист“, обладава тънко чувство за несправедливостите на живота и се стреми към идеал, чиято същност е

чисто духовна. Както авторът във „Философско-поетически дневник“ поставя „духа над всичко“, така и героят му се бори за „духовно самоусъвършенстване“. Поетът и драматургът Я. внушава, че само когато хората разберат необходимостта от духовна просвета, ще успеят да обновят обществ. организъм. Сходни филос.-психол. задачи решава и в драмата „Когато гръм удари, как ехото заглъхва“. Един от основните герои – Попович, е благороден човек, който иска да живее за доброто на хората. Както Христофоров, и той се оказва неприспособим към реалностите с абстрактните си теории за добро и зло. Я. продължава, от една страна, голямата традиция на Ботев и Вазов, от друга, трасира пътя на символизма в бълг. литература. В творчеството му се откриват 2 големи направления от края на XIX и началото на XX в. – романтико-реалистичните и народностно-демократ. тенденции оригинално се преплитат със символистични. Я. превежда „Ромео и Жулиета“ /1914/ и „Укротяване на опърничавата“ /посм. изд. 1915/ от У. Шекспир. Негови произведения са преведени на 25 езика.

СЪЧ.: Стихотворения. I. 1901 /1904, с предг. от П. П. Славейков/; Гоце Делчев. 1904 /1917, 1942, 1972, 1989/; Безсъници. Стихове. 1907; Хайдушки копнения. Спомени от Македония. 1902–1903. 1909 /1917, 1942, 1977, 1987/; Подир сенките на облаците. Отбрани стихотворения. 1910 /1941, 1942, 1966, 1972, 1982/; В полите на Витоша. Трагедия. 1911 /1943, 1963, 1968/; Когато гръм удари, как ехото заглъхва. Пиеса. 1912; Поезията на П. К. Яворов. Статия от Н. Вранчев и прил. Отбор стихотворения. 1923 /1926, 1933, 1941, 1946/; Стихотворения. 16 окт. 1914–1924. 1924; Съчинения. Т. 1–3. 1924; Съчинения. Под ред. на Вл. Василев. Т. 1–5. 1934–36 /1939–40/; Събрани съчинения. Под ред. и с предг. от Г. Найденова. Т. 1–5. 1942–44; Избрани творения. Под ред. на П. Динеков. 1948 /1950/; Избрани произведения. 1953; Избрани стихотворения /с предг. от Г. Цанев/. 1955; Избрани стихотворения. 1957; Стихотворения. 1957; Избрани стихотворения. 1959 /Библ. за ученика – 14 изд./; Копнения. Избр. произведения. 1959; Събрани съчинения. В 5 т. /предг. от П. Данчев/. 1959–60 /препечатка – т. 1–5. 1977–79/; Стихотворения. 1963 /1967/; Съчинения. В 3 т. 1965 /1970, 1971/; Избрани съчинения. В 2 т. 1968; Стихотворения. Под ред. на Г. Цанев. 1970; Съчинения. В 2 т. 1974; Стихотворения. В полите на Витоша. Предг., ред. П. Данчев. 1978 /Библ. за ученика – 1980, 1982, 1984, 1988/; Лирика. 1985.

ЛИТ.: Кръстев, д-р К. Стихотворения от П. К. Яворов. 1905; Добринов, В. Трагедията на П. К. Яворов. 1915; Арнаудов, М. Към психографията на П. К. Яворов. 1916; Кръстев, д-р К. Христо Ботев, П. П. Славейков, Петко Тодоров, П. К. Яворов. 1917 /1917/; Яворов споменник. 1877–1914. 1919; Николов, М. Лириката на Яворов. 1921; Милев, Г. Панихида за поета П. К. Яворов. Поема. 1922 /1924/; Златаров, Ас. Трагедията на П. К. Яворов. 1925; Найденов, Н. Истината по трагичната случка с Лора и П. К. Яворов. 1923; Стоянов, Л. П. К. Яворов. Поет на любовта и смъртта. 1925; Арнаудов, М. Съдбата на П. К. Яворов. По повод публикуваното следствено дело. С прилож. писма на Яворов до Лора. 1926; Арнаудов, М. Из живота на П. К. Яворов. Нови приноси към биографията и характеристиката на поета. 1934; Меворах, Н. Делото Пейо Яворов. 30.XI.1913 – 29.X.1914 г. 1934; Мешеков, Ив. Яворов като поет богоборец. 1934; Найденов, Н. П. К. Яворов. Последни дни. Спомени. 1934; Иванов, В. П. К. Яворов като човек и поет. 1935; Каравелова, Л. Лора до Яворов. Писма. 1935; П. К. Яворов. Юбилеен сборник. 1878–1914–1938. I. 1938; Минков, Цв. П. К. Яворов. Живот, дейност, творчество. 1940; Райнов, Н. Вечното в нашата литература. Български класици. Т. 7. 1941; Недялков, Хр. Пейо Крачолов Яворов. Произход. Живот. Творчество. 1943; Русев, П. Пейо Яворов. Възприятия и художествена творба. 1947; Найденова-Стоилова, Г. 1. П. К. Яворов. Ч. 1–2. 1957; 2. П. К. Яворов. Летопис за живота и творчеството му. 1959 /1986/; Кремен, М. Романът на Яворов. Ч. 1–2. 1959 /1970, 1972, 1983, 1985/; Арнаудов, М. Яворов. Личност, творчество, съдба. Биогр. и психологическа анкета. 1961 /1970/; П. П. Славейков, П. К. Яворов, П. Ю. Тодоров в спомените на съвременниците си. 1964; Генов, Кр., Л. Генов. Яворовите творби „На нивата“, „Градушка“, „Арменци“, „Песен на песента ми“. 1965; Драгова, Н., П. Стефанов. Между два изстрела. Пиеса. 1969; Георгиев, Л. П. К. Яворов. Романизирана монография. 1972 /2 прераб. изд. 1982/; Зарев, П. П. К. Яворов. 1974 /1984/; Илиев, Ст. Противоречивият свят на Яворов. 1976; Данчев, П. Яворов. Творчески път. Поетика. 1978; Гайдаров, Н. Житейската драма на Яворов. 1979; Българската критика за Яворов. 1978; Пейо К. Яворов. 1878–1914. Био-библиография. 1978; П. К. Яворов. Статии, студии, изследвания и есета. 1980; Яворов – раздвоеният и единният. Нови изследвания. 1980; Каравелова, Л. Лора – Яворов. Писма и документи. 1983; Марковска, М. Писмата на Мина до Яворов. 1984; Спомени за П. К. Яворов. 1989.

Ст. Илиев

п.1996

ЯГОДОВ, Марий /псевд. на Марин Петров Бочев/ /17.VIII.1912, Долни Дъбник/. Завършва Педагог. у-ще в Ловеч /1931/. Учител в Долни Дъбник /1931–40/ и в с. Войница, Велешко /1940–41/, където е граждански мобилизиран. Учи в Административния отдел на Свободния ун-т /1941–44/. Участвува във II световна война /1944–45/ като военен журналист. Работи във в. „Земеделско знаме“ /през 1945–47 и 1953–67/ и в Бълг. земеделска нар. банка /1946–53/.

За пръв път печата през 1931 в сп. „Мисъл“. През 1940–41 сътрудничи на в. „Литературен глас“. Основна тема в творчеството му е установяването на човека сред истор. превратности. Персонажите му са хора от народа, чиито индивидуални съдби са обвързани със значителни обществ. събития от периода на нац.-освободителните борби

или на антифашистката съпротива. Миналото е представено ретроспективно и се вписва в епично разгърнатата картина на нац. колективно-истор. живот, на чийто фон действуващите лица преживяват драм. перипетии и разтърсващи душевни състояния. Изображението им се отличава с емоционална напрегнатост и аналитико-психол. задълбоченост, за които допринасят и взаимопресичането на различни времепространствени планове и особено простонар. сказово повествование, богато на старинни лексикални форми и стилистични фигури. Изразени в подтекста или от името на повествуващия летописец, моралистичните и народопсихологическите внушения се събират около една централна худ.-хуманистична идея: всяка душа „си има нещо, дето я отличава от другите... но то трябва да се хване, за да бъде портретът на душата пълен и правдив". Произведения на Я. са преведени на литов., пол., рус. и чеш. език.

СЪЧ.: Дим над градовете. Стихове. 1938; Земя. Драма в 3 д. 1938 /1946/; Тревога. Стихотворения. 1939; Нова чест. Битова драма в 3 д. 1945; Ние можехме да бъдем безсмъртни. Портрети-репортажи от село. 1946; Предтечите. Драм.-истор. хроника. 1947; Нещастният пасианс. Комедия в 3 д. 1948; Славовица. Шест песни за една легенда. 1948; В поле широко. Пиеса в 3 д. 1951; Двубоят. Пиеса в 9 карт. 1953; Горун призори. Роман. 1956 /1972, 1983/; Мюмюновите гълъби. Новела. 1962; Антина и ветровете. Роман. 1963; Мечтател. Повести и разкази. 1966; Древният път. 1977 /1981/; Юрламп, великият артист. 1979; Оброчни пришествия. Роман. 1980; Избрани произведения. В 2 т. 1982; Сватби в Анимерската котловина. Новели. 1982; Упокой за несретници. Новели. 1984; Автопортрети – съвременни и вечни... Новели. 1986; Романизовани бивалици-небивалици. 1989; Големият най-малък син. Лична книга за Илия Бешков. 1989.

С. Беляева

ЯЗОВА, Яна /псевд. на Люба Тодорова Ганчева/ /23.V.1912, Лом – VII.1974, София/. Произхожда от семейство на интелектуалци. Баща ѝ Т. Ганчев е доктор на филос. науки, завършил в Цюрих, Швейцария. Неин родственик е бълг. етнограф, библиограф, краевед и книжовник акад. Н. Начов. Завършва гимназия в София /1930/ и слав. филология в Соф. ун-т /1935/. Публикува стихове, разкази, статии, пътни бележки в пер. и лит. печат: във вестниците „Литературен глас", „Литературен преглед", „Развигор", „Вестник на жената", „Дневник", „Мир", „Зора" и в списанията „Светулка", „Другарче", „Вяра и живот" и др. Заедно с Н. Балабанов издава през 1941–43 списание за деца „Блок". Чл. на Д-вото на детските писатели, Д-вото на жените писателки и на Бълг. ПЕН-клуб. Умира в самота и при неизяснени досега обстоятелства.

Първите ѝ три книги са стихотворни сборници. Тематичните мотиви в тях са свързани с чувствения живот на жената, с мистичната сила на природните стихии, с нац. съдбовност и символика. Това, което ги отличава от общата интимно-сантиментална гама на женската поезия през 30-те г., е социалната тема. В стиховете на Я. се появяват образи от социалното дъно – гамени, просяци, циганки, проститутки. Поетесата прониква в психиката на социал. низини и предусеща гнева и озлоблението, които ще разрушат устоите на обществото. Както в лириката, така и в прозата си тя проявява влечение към психологичното. Стиховете ѝ са наситени с екстатични изживявания, с разпокъсани халюцинаторни видения и болезнена тоналност. В най-добрите ѝ творби върху психологическия мотив се наслагват имажинистки елементи – рустикални пейзажи и образи на атавистичното и дивото, които сгъстяват драматизма на емоционалното и смисловото внушение. В прозата си Я. търси измеренията на необикновената личност, бунтарството на духа срещу предразсъдъците и съдбата /„Капитан"/. Творческите ѝ пристрастия са свързани с историята. Драмата „Последният езичник" е посветена на покръстването и борбата на престолонаследника Владимир срещу византизацията на бълг. държава. Драматургичната интерпретация извисява образа на ослепения княз до трагизма на самотното прозрение, до пророческо обобщение за национално-истор. битие. Пиесата е преведена на нем. ез. от проф. Ал. Балабанов. Я. създава и първия истор. роман с небългарска тематика – „Александър Македонски". За целта тя посещава Сирия, Египет, Палестина, Турция. Книгата е завършена до края на 1944, но от нея са отпечатани само 8 коли. Бурните полит. промени отхвърлят в забвение това интересно произведение. Деветосептемврийските събития бележат прелом в творческия път и житейската съдба на Я. Обречена на изолация и принудително мълчание в продължение на 3 десетилетия, тя успява да надмогне несправедливия жребий и през тези години създава книгата на своя живот – истор. трилогия „Балкани". Романите „Левски", „Бенковски" и „Шипка" /части от трилогията/ са широко епично платно за нац.-освободителното движение на българите в края на турското робство. Худ. уникалност на това голямо творческо дело се дължи на свободното съчетаване на разнообразни жанрови и текстови характеристики. Фикционалният епически свят е в синтез с докум.-фактологични изследвания, есеистичен коментар, легендарни текстове и биогр. портрети. Нестандартността в подхода към истор. време разширява неговите граници, повествованието навлиза в дълбочината на древни културни пластове.

Философско-истор. идея обхваща не само масовия порив към свобода и героизъм, но извежда и значението на моралния абсолют в лицето на Водача като пример за святото дело. Но и тази мащабна епопея има драматична съдба. Завършена през 1962, предложена за печат, препоръчана с високи оценки от писателите Д. Талев и Г. Томалевски, тя е отхвърлена формално на основата на абсурдно и догматично рецензентско съчинение, зад което мимикрира полит. цензура и дискриминацията спрямо т. нар. буржоазни писатели от страна на тоталитарната власт. Трилогията е отпечатана за пръв път 25 г. след написването ѝ и 13 г. след смъртта на авторката. В оцелялата част от архива на Я. чакат своя час още 3 белетристични произведения, принадлежащи на бълг. култура.

СЪЧ.: Язове. Стихотворения. 1931; Бунт. Стихове. 1933; Кръстове. Стихове. 1934; Ана Дюлгерова. Роман. 1936 /1938/; Капитан. Роман. 1940; Последният езичник. Драма в 3 д. 1940; Герой. Разкази. 1941; Лица в черти, в стихове и колелца. 1941; Левски. Роман. 1987; Бенковски. Роман. 1988; Шипка. Роман. 1989.

Цв. Трифонова

пог. 8.11.1998

ЯНÀКИЕВ, Мирослав Николов /19.VIII.1923, София/. Завършва гимназия в София и слав. филология в Соф. ун-т /1947/. Асистент /1947/, доц. /1963/, проф. /1979/ в Катедрата по бълг. език в Соф. ун-т. Чете лекционни курсове по старобълг. ез., съвр. бълг. ез., историческа граматика на бълг. ез., стилистика, стихознание, количествени методи за изследване на езиковата практика, информатика в Соф. ун-т и по семиотика в Благоевгр. ун-т. Ръководител /1966–68/ на Катедрата по бълг. ез. в ИЧС. Преподавател по бълг. ез. във Филологическия ф-т на Московския ун-т /1972–76, 1978–86/. Чл. на Изпълнителния к-т на Междунар. асоциация по семиотика /IASS/ /1969–1986/.

Я. е филолог с широк интердисциплинарен профил, новатор в проправянето на пътеки към неизследвани области на науката. В трудовете си използува методите на математическата логика, теория на информацията, семиотиката, математическата статистика. Патосът на научните му търсения е в точното, логически непротиворечиво описание и класифициране на изследваните обекти. Езиковите явления са наблюдаеми – това е основен методологически тезис на учения, който отхвърля нормативния подход към езика и се насочва към живите форми на неговото функциониране. В областта на стихознанието оригинални са теоретическите му разработки при описанието на стиховия ритъм, за чиято цел въвежда за пръв път термини като „фема“, „ритмема“, „ритморазличител“ и др. В стилистичните си проучвания отстоява количествения /„глотометричния“/ подход като диагностичен при изследване многообразието на езиковите явления. В редица студии, публикувани в издания на Московския държ. ун-т съвм. с Н. Котова /„Сопоставление некоторых количественных характеристик славянских языков“. – Слав. филология, вып. 7, Изд. МГУ, 1968; „Глотометрический подход к вопросу о близости славянских языков“. – Слав. филология, вып. 9, Изд. МГУ, 1973; „О многообразии морфем в славянских языках“. – Слав. филология, вып. 10, Изд. МГУ, 1978 и др./ Я. прилага глотометричния подход за съпоставително изследване на слав. езици. Участвува дейно в разработването на проблемите на езиковото обучение по бълг. ез. в средните училища. Създава учебници и програми, които, съобразени със съвр. равнище на детската психология, откриват неподозирани възможности за интелектуално и нравствено развитие на учениците. Радетел е за масовото въвеждане на компютъра в училищното обучение.

СЪЧ.: Старобългарски език. Текстове и речник /съвм. със Ст. Стоянов/. 1956 /1960, 1965, 1972, 1976/; Българското стихознание. 1960; Записки по стилистика на българския език. 1964; Как да редактираме собствено съчинение. 1976; Стилистиката и езиковото обучение. 1977; Електрониката в помощ на учителя филолог. 1988.

Р. Коларов

ЯНЕВ, Владимир Атанасов /26.I.1950, Пловдив/. Завършва гимназия в Пловдив /1967/ и бълг. филология в Соф. ун-т /1972/. До 1980 е учител по бълг. ез. в Неделино, Златоград и Пловдив, след това е редактор във в. „Странница“ /Ст. Загора/. От 1982 е преподавател по съвр. бълг. литература в Пловд. ун-т.

Публикува стихове, разкази, есета от 1975. Участвува с рецензии и обзори в пер. лит. печат. Научните му публикации са в областта на бълг. и рус. литература. Първата му книга „Живея и препрочитам“ се състои от 2 части: първата е посветена на класици на бълг. литература – Хр. Ботев, Ал. Константинов, П. П. Славейков, Н. Лилиев, Й. Йовков; втората част съдържа истор. очерк за пловд. литература от нач. на века до 60-те г. и статии за пловд. поети Д. Овадия, Цв. Зангов, В. Урумов, Ив. Теофилов, Ал. Бандеров, Н. Заяков, Ив. Вълчев, П. Анастасов, Ив. Странджев, Т. Чонов, Й. Велчев, Н. Славов, В. Сариев и Д. Тонев.

СЪЧ.: Живея и препрочитам. 1990.

Б. Попов

ЯНЕВ, Симеон Янакиев /27.XI.1942, с. Нови хан, Соф. област/. Завършва гимназия в Елин Пелин /1960/ и бълг. филология в Соф. ун-т /1967/. Ред. /1967–70/ във в. „Студентска трибуна“, през

1970–74 в сп. „Пламък“, през 1974–75 – във в. „Литературен фронт“, в изд. „Български писател“ /1975–77, 1981–84/, сп. „Обзор“ /1990–91/. Аспирант /1970–72/ в Катедрата по бълг. литература в Соф. ун-т, асистент /1974/, доц. /1980/, проф. /1990/. Защитава канд. дисертация на тема „Художественият свят на Елин Пелин и българската повествователна традиция“ /1973/ и докт. дисертация – „Пародийното в литературата“ /1989/. Лектор по бълг. ез. и литература в университетите в Брюксел, Льовен, Гент, Белгия /1978–80/. Секр. на СБП /1989–90/. Белетрист, лит. историк и критик, автор на народопсихол. есеистика. Творчеството му за деца, останало встрани от идеологическата конюнктура, пресъздава всекидневието на детето у дома, в училището, сред природата. Съчетавайки лиризъм с дискретен хумор, белетристичното действие внушава чувство на душевен уют и хармонична слятост на младите герои с обкръжаващата жизнена среда. На традиционните морални ценности /уважение към труда, към социума и неговите традиции/ като основа на националния възпитателен модел Я. набляга и в изследванията си на бълг. детско-юношеска проза от Възраждането до наши дни. Развитието ѝ до 1944 г. е основа за изясняване на някои общотеоретични положения: спецификата на детското естетическо съзнание, автономността на творчеството за деца, формирането му под влияние на преводната литература, съотношенията му с фолклора и с литературата за възрастни и пр. Специфичен дял в творчеството на Я. съставят есетата за изтъкнати дейци на Бълг. възраждане – З. Стоянов, П. Волов, Ц. Дюстабанов, Г. Бенковски, Петър Бонев и др. Психобиографичният разказ клони към обобщения за динамичната природа и за представителните особености на бълг. нац. характер, както и за диалектиката на двете противоборстващи идейни тенденции през възрожденската епоха – революционния активизъм и еволюционизма. Актуални народоведски и социалнопсихол. внушения се съдържат в иронично-пародийната романова поредица „Биографии на писатели, генерали и трети лица“, фокусирана върху превратностите в бълг. история през XX в., и особено в поредицата статии, публикувани в периодичния печат след 10.XI.1989 и посветени на деформациите на бълг. нац. съзнание в периода на тоталитаризма. Проучванията на Я. като лит. историк и критик са посветени главно на бълг. проза. В „Традиции и жанр“ върху материал из творчеството на Л. Каравелов, Ив. Вазов, Елин Пелин, Й. Йовков и А. Каралийчев са описани два типа повествование – фрагментно и монолитно, маркиращи развитието на разказния жанр от Възраждането до 30-те г. на нашия век. Обект на анализ в „Тенденции в съвременната проза“ е отношението лирично – епично и новите форми, които динамиката му поражда в прозата на 60–70-те г. Според монографията „Пародийното в литературата“ пародията е отношение и светоотношение, определен вид творч. настройка. Предложеният теоретичен възглед, снет в плана на лит. история, откроява слабо изследвани трансформационни механизми и функции и повишава културно-истор. значимост на творби /„Пижо и Пендо“ от Елин Пелин, хумористичната поезия на Хр. Смирненски/, считани по правило за развойно несъществени и периферни. Я. е съставител на антол. сборници „Български разкази за животни“ /1984/, „Български стихотворни пародии“ /1988/ и др. Съавтор е на учебници по бълг. лит. за средните у-ща и полувисшите ин-ти, ред. на над 100 книги, в т. ч. съч. на Ц. Гинчев /1986/, Ник. Начов /1989/, произведения за деца от П. Р. Славейков и В. Попович /1988/ и др. Отделни разкази на Я. са преведени на нем., пол., рус., хол. и чеш. език. Има научни публикации в Белгия, ГДР, СССР.

СЪЧ.: Но преди да изляза на ринга. Разкази. 1970; Прочетено крадешком. Страници от дневник. 1973 /1986/; Традиции и жанр. Поглед към еволюцията на бълг. разказ. 1975; Ден и нощ, нощ и ден. Повест. 1976; Корени. Есета. 1976; Тенденции в съвременната проза. 1977; Българска детско-юношеска проза. Основни насоки в развитието ѝ до 9 септ. 1944. 1979 /1987/; Биографии на писатели, генерали и трети лица. Роман. Ч. 1. 1983. Ч. 1–2. 1986; Критически прегледи. Погледи върху литературата за деца и юноши. 1985; Но каквото и да бъде... Разкази и повест. 1985; Корени. Български характери. Ч. 2. 1987. Ч. 1–2. 1989; Пародийното в литературата. Монография. 1989.

С. Беляева

ЯНЕВ, д-р Янко /13.XII.1900, Пещера – 12.II.1944, Дрезден/. Завършва полуклас. гимназия в Пловдив. През 1919 заминава за Германия с намерение да следва драматургия, впоследствие избира философия и история. Учи в Лайпциг, Фрайбург, Хайделберг. Защитава дисертация на тема „Живот и свръхчовек“. От 1923 работи в Университетската библиотека в София. През 1934 е поканен да чете лекции по история на бълг. култура в Берлинския ун-т. Загива при бомбардировките над Дрезден.

Поет, философ, есеист. Сътрудничи със статии по филос. и култ. въпроси на вестниците „Стрелец“ и „Съвременник“, на списанията „Златорог“, „Българска мисъл“, „Листопад“, „Училищен преглед“, „Хиперион“, „Българска реч“, „Съдба“. Младежките си поетически опити обнародва с псевд. Янко Беляков. Като философ се формира под въздействието на Хегел. С научния коментар на идеи-

те и личността му Я. се утвърждава като един от най-активните поддръжници на хегелианството в Б-я, спечелва си известност и в Германия. Познат е също като ценител и интерпретатор на нем. класицизъм и романтизъм /есета за Г. Е. Лесинг, Р. М. Рилке и Х. фон Клайст в сп. „Българска мисъл“, за Й. В. Гьоте в сп. „Златорог“/. Повлиян е от „философията на живота“ /Шопенхауер, Бергсон и главно Ницше/; разглежда съотношението дух – материя, като изтъква ирационалния аспект на духовното творчество. Според „Антихрист“ – есеистичната биография на Ницше, основополагащи в ницшеанската теория са усвоеното от античността „Дионисиево начало“ и образът на Свръхчовека. Вариант на този образ е „героичният човек“ от едноименната книга, в която Я., следвайки Ницше, ревизира традиционните схващания за обществото, любовта и брака, размишлява за античната и новата история, за морала и за пороците, с които човекът е обречен да се бори. Понятието за „героичния човек“ изразява една общоевроп. социокултурна нагласа в навечерието на II световна война /през годината, когато Я. пише книгата си, Г. Бакалов обнародва статията „Изобразете героичното!“/, но като отглас от ницшеанството се асоциира с националсоциалистическата идеология, а самият Я. се смята в пролетарско-революционните среди за апологет на германския фашизъм. Неприязънта към Я. се усилва поради интереса му към представителите на т. нар. индивидуализъм в бълг. литература /биография на Д. Кьорчев, статии за д-р Кръстев в сп. „Българска мисъл“, 1927, № 4, и за П. К. Яворов в сп. „Златорог“, 1924, № 8/. В резултат Я. е изключен от СБП през септ. 1944; името му е заличено от летописа на междувоенната култ. действителност, а от съчиненията му остават единични екземпляри, съхранявани в спецфондовете и в частни библ. сбирки. През 1933–34 под редакцията на Я. излизат двата тома с избр. съчинения на Д. Кьорчев /Т. I. Литературно-философски фрагменти; Т. 2. Политически статии/.

СЪЧ.: Грях и скръб. Стихове. 1918; На север. Стихове. 1918; Копнения. Стихове. 1919; Антихрист. 1926; Върху ирационалното в историята. Опит върху проблемата за историята с оглед към логиката на Хегел. 1927; Хегел, личност, съдба, философия. 1928; Хераклит Тъмния. Пророкът от Ефес. 1928; Димо Кьорчев. Худ. биография. 1932; Петър Чаадаев. Личност и философия. 1932; Героичният човек. 1934.

С. Беляева, Г. Тахов

ЯНКОВ, Йордан Величков /8.VI.1936, Сливен/. Завършва гимназия в Сливен /1954/ и Ин-та за прогимназ. учители в Ст. Загора /1957/. Учител /1957–61/; следва журналистика в Соф. ун-т /1961–66/. Зав. отдел „Поезия“ /1966–76/ във в. „Пулс“, отг. секр. /от 1976/ на сп. „Дружба“ /дн. „Глобус“/. Гл. ред. на изд. „Парабола“ /1992/.

В поезията на Я. се долавя осмислянето на постоянно изтичащото човешко време. Тя отразява мига в диалектическата му връзка с изживяното и с търпеливо очакваното бъдеще. Любовната му лирика е нежна, с мекота и дълбочина на емоциите. Стиховете му за деца са характерни с нестандартна образност и предметност, насочени са към детската любознателност. Я. е автор на есета за бълг. художници /„Утринни ателиета“/. Превежда произведения от фр. и яп. ез. – с подстрочници. Негови творби са преведени на англ., белорус., дат., исп., ит., норв., рум., рус., словаш., сърбохърв., укр., унг. и фр. език.

СЪЧ.: Обятия. Стихове. 1966; Понеделник, вторник, сряда. Стихове. 1968; Юни. Стихове. 1976; Пътна врата. Стихове. 1978; Утринни ателиета. 1981; Дърво с квадратна шапка. Стихотворения за деца. 1985; Следобедни думи. Стихотворения. 1986; Дълъг ден. Стихотворения. 1986; Попитай градинаря. Стихотворения. 1987.

Ил. Костова

ЯНКОВ, Николай Костов /2.III.1925, София – 30.IX.1982, София/. Завършва гимназия в столицата /1943/, следва право /1945–48/ и философия /1948–51/ в Соф. ун-т. Журналист, редактор, лит. сътрудник във в. „Народ“ през 1946–48, в. „Народна младеж“ – 1948–50, в изд. „Нар. младеж“ – 1950–52, в. „Литературен фронт“ – 1952–66; секр. на СБП /1962–66, 1980–82/, гл. ред. /1966–75/ на сп. „Картинна галерия“. Дир. на изд. „Отечество“ /1975–82/.

Първите си лит.-крит. статии Я. публикува във в. „Литературен глас“. Посвещава творческата си дейност на проблемите на теорията и историята на литературата за деца и юноши. Проучва отделни автори и творби, архивното им наследство, детско-юношеската периодика. Изследва въпроси на естетиката, поетиката и стилистиката на детското худ. творчество. Участвува в съставянето и редактирането на сборници и антологии – „Смяна“ /1950–53/, „Българската критика за Никола Вапцаров“ /1969/, „Поезия за деца и юноши“ /1969, 1974/, „Златни страници. В 6 т.“ /1975–80/, „Български писатели за своето детство и за творчеството си за деца“ /1978/, „Знаме на мира. Литературни творби за деца от цял свят“ /1979/ и др. Участвува в съставянето на читанки, в редактирането на съчиненията на П. Ю. Тодоров /1957–58/, Г. П. Стаматов /1961/, Кр. Кюлявков /1964/, Й. Йовков /1970–73/. Подбира и редактира творби на видни детско-юношески писатели и поети от миналото /Ем. Попдимитров, Г. Райчев, Чичо Стоян, Ран Босилек, Ас. Разцветников и др./. Открива и

насърчава съвр. млади таланти в литературата за деца и юноши.

СЪЧ.: Книги, автори и време. Лит. статии. 1961; Разговор за книгите. Наблюдения върху една литературна година. 1963; Критически бележник. Лит. въпроси. 1964; Достояния. Лит. писма и скици. 1967; Детство и детска литература. 1971; Детска литература. История и критика. Избрано. 1975; Прости истини. Из нашия литературен живот. 1976; Любимата книга. Разкази и случки за и около „Под игото". 1979; Да пишеш за деца... Срещи с автори, срещи с книги. 1980; При утрото на живота. Български поети за деца. 1982; Детето и книгата. 1985; Творци и време. Лит. портрети. 1989.

ЛИТ.: Йорданов, Ю., В. Борисова. Николай Янков. Био-библиогр. очерк. 1976.

Ил. Костова

ЯРЪМОВ, Димитър Петров /16.V.1942, с. Кирилово, Бург. област/. Завършва гимназия в Елхово /1960/ и бълг. филология в Соф. ун-т /1967/. Ред. във в. „Кооперативно село" – през 1968–69, „Литературен фронт" – през 1969, кореспондент на в. „Септемврийче" за Ямб., Слив. и Бург. окръг /1971/; 1971–73 – ред. в сп. „Родна реч", в изд. „Народна младеж" /1973–77/. Зам. гл. ред. /1977–82/ на сп. „Родна реч", зав. отд. „Белетристика" /1982–84/ във в. „Литературен фронт", зам. гл. ред. на изд. „Народна младеж" /1984–87/. От 1987 е гл. редактор на сп. „Родна реч".

За пръв път Я. отпечатва разказ през 1973 във в. „Студентска трибуна". В ранното си творчество изобразява битовите и нравствените промени в съвр. село и в малкия провинциален град. Сб. „Даром дадено" слага начало на проблема за приемствеността с духовните традиции на миналото, който обединява новелите от сборника с народопсихол. есета под загл. „Залък за утре", романа „Балканска поема", сб. „Притчи" и фолклорно стилизираната „Повест за Иванчо". Вграждайки в белетристичната конструкция елементи от фолклора /в „Балканска поема" – и от средновековната литература/, Я. подчертава диалектиката на преходното и устойчивото в нац. бит и душевност. „Смешен роман" бележи връщане на ново концептуално-худ. равнище към социалните конфликти и нравствените недъзи на съвр. общество. Иронично-пародийната деформация на образите, проявена още в дебютните разкази на Я., става все по-отчетлива и усилва социално-крит. острота на идейните внушения. Автор е и на драмите „Тракийска рапсодия" и „Легенда" /поставяни 1980 в Старинния театър, София/. Произведения на Я. са преведени на нем., пол., рум., рус., словаш., унг., хинди и чеш. език.

СЪЧ.: Среднощни петли. Разкази. 1968; Свят светува. Разкази. 1970; Простри ръка. Роман. 1974 /1977/; Даром дадено. Новели. 1977 /1988/; Залък за утре. Есета. 1978; Балканска поема. Роман. 1981; Чудни работи. 1981; Нежни души. Новели. 1985; Задочни беседи. Редакторска книга. 1987; Смешен роман. 1988; Притчи. 1989; Брадати лъжи. Разкази за деца. 1990.

С. Беляева

ЯСЕНОВ, Христо /псевд. на Христо Павлов Туджаров/ /24.XII.1889, Етрополе – V.1925/. Основно образование получава в Етрополе. Учи последователно в Копривщенската и в Търговската гимназия в Свищов. Завършва гимназия във Враца /1907/ и Държ. худ.-индустриално у-ще в София /1919/. Първи етап в творческата биография на Я. са ученическите години в Свищов, където започва да се занимава с рисуване. Следва врачанският период, свързан с читалище „Развитие" и зачестилите стихотворни опити – Я. вече печата под различни псевд. в ученическите списания и със собственото си име в студентски сборник. През 1907 е приет да следва в Худ. рисувално у-ще в София. В края на 1909 приятелят му Б. Хаджибончев го представя на А. Страшимиров, който, възхитен от стиховете му, го привлича за сътрудник на лит. сп. „Наш живот" /под име „Наблюдател" през 1910–11/. Страшимиров измисля и псевдонима Ясенов, с който младият поет става известен в лит. среди. Срещите с вече изявени писатели и поети /Г. Райчев, Т. Траянов, Д. Дебелянов, Н. Лилиев, Г. П. Стаматов, Л. Стоянов, К. Константинов и др./ са важен момент в творческата биография на Я. до войните /1912–18/. През този период той сътрудничи и на списанията „Смях" и „Звено". През 1913 Я. отказва да стане член на СБП /избран е посмъртно през 1945/. Участвува в Балк. /1912/ и Междусъюзническата /1913/ война. След връщането си в София продължава да учи в Худ. рисувално у-ще. През 1914 постъпва в ШЗО в Княжево, след което е ст. подофицер в Орхание /дн. Ботевград/. Участвува и в I световна война /1914–18/ – като взводен командир в Сърбия и на Южния фронт, произведен е в чин поручик /1917/. След Солунското примирие Я. избягва от пленнически лагер /с. Секулово/, където е държан като заложник. През 1919 се връща в София и с. г. завършва Худ. рисувателно у-ще. От 1919 е учител по рисуване в София. През 1919 започва да издава с Кр. Кюлявков сп. „Червен смях"; тогава се запознава с Хр. Смирненски. През 1920 поради недоволство от качеството на първите броеве на списанието Я. и Кюлявков са отстранени с партийно решение /Я. е член на БКП от 1919/, а за гл. ред. е определен Д. Полянов. В края на 1922 Я. заболява от туберкулоза и лежи няколко месеца в санаториума в с. Искрец, Соф. област. От 1923 поддържа връзка с Военната организация на БКП

/т. с./. След потушаването на Септемврийското въстание /1923/, в което не участвува пряко, Я. е член на ред. колегия на „Бюлетин на общия помощен комитет за подпомагане на пострадалите от фашизма“ /от който излиза само 1 бр./, участвува активно в дейността на к-та. От края на 1923 е привлечен за сътрудник на военнотехн. комисия към ЦК на БКП /т. с./. На 20 март 1924 Я. е интерниран в Горна Джумая /дн. Благоевград/. Във в. „Развигор“ се появяват протестни декларации на бълг. интелектуалци срещу задържането на поета /№ 136 от 29.III. и № 137 от 5.IV./ На 30 март 1924 лит. задруга „Хиперион“ провежда четения в полза на Я. Протестни материали се появяват и в редактирания от Й. Хербст в. „АБВ“. Калина Малина, Кр. Кюлявков, Ил. Бешков, Ал. Балабанов и др. публикуват свои текстове в защита на Я. /в „Развигор“, „Звънар“, „Ек“/. На 4 април 1924 Я. е освободен. Поетът отговаря с декларацията „На всички адреси“ /„Развигор“, № 138, 15.IV.1924/, в която благодари на всички, които са го подкрепили, и обявява своята гражд. позиция. След атентата в църквата „Св. Неделя“ в София, на 22.IV.1926 Я. е арестуван. Първоначално е отведен в у-ще „Фотинов“, по-късно /10 май 1925/ преместен в Дирекция на полицията. Обявен е за безследно изчезнал.

Я. издава единствената си стихосбирка „Рицарски замък“ през 1921 като № 1 на замислената от Гео Милев библ. „Книги за малцина“. Повечето от стиховете, влезли в 12-те цикъла на стихосбирката, са писани през 1909–12 и с малки текстологични различия /предимно в цикъла „Пан“/ голяма част от тях са публикувани в пер. печат /до 1919/. По своето формално-семантично единство стихосб. на Я. се вписва в отвоюваната вече свои територии в бълг. литература символистична традиция, тъй като притежава характерни черти на символистичната поетика. „Рицарски замък“ попада в обширен поетичен контекст, който отвежда към поезията на К. Д. Балмонт, А. А. Блок, В. Иванов, П. К. Яворов, Д. Дебелянов. Едновременно с това поради своеобразното символистично /а в цикли като „Пан“, „Ведрина“ – неороман-тично/ моделиране на действителността Я. представя с „Рицарски замък“ свой собствен поетичен модел. Към него могат да бъдат съотнесени и др. стихотворения, публикувани през 1911–12 в сп. „Наблюдател“ и „Наш живот“, които Я. не включва в стихосбирката си. След I световна война и Октомврийските събития в Русия /1917/ настъпва промяна в естетическите позиции на Я. Тя е изразена както в характерния предговор към стихосбирката, така и в малкото му по обем творчество след войните. Показателни за този период са няколко стихотворения, публикувани в списанията „Червен смях“ и „Везни“ /1919/, и стихотворението „Петроград“ /Ботев лист, 1920/, сътрудничеството в сп. „Пламък“, ориентацията на Я. към хумористично-сатир. стихове, памфлети и фейлетони, в които главни теми са ситуацията в Б-я след войните, цената на постигнатия мир и полит. борби в Русия след 1917. От Я. са открити и двадесетина картини /предимно портрети, сред които и портрет на А. Страшимиров/, повечето от които изчезват безследно по времето на комунистическата власт. Псевд.: Еро Розен, Хр. Розин, Хр. Трепетликин, Ваня Петроградски, Трети интернационал, Чрезвичайка, Юденич, Агапия Деникинова и др.

СЪЧ.: Рицарски замък. 1921; Събрани произведения. 1947; Събрани произведения. 1953; Избрани произведения. 1960; Съчинения. 1965; Димчо Дебелянов. Христо Ясенов. Димитър Бояджиев. Стихотворения. 1973.

ЛИТ.: Бойкински, П. Христо Ясенов. Поет и гражданин. 1945; Николов, Ст. Христо Ясенов. Биогр. очерк. 1956; Гео Милев, Христо Ясенов, Сергей Румянцев в спомените на съвременниците си. 1965; Александров, В. Христо Ясенов. Лит.-крит. очерк. 1967; Попиванов, Ив. Христо Ясенов. Лит.-крит. очерк. 1968; Правчанов, С. Път размирно метежен. Книга за съдбата и творчеството на Христо Ясенов. 1974; Правчанов, С. Неуморимият обвинител. Път размирно метежен. 1986; Попиванов, Ив. Светът като песен. Художествено-документален роман за Христо Ясенов. 1989.

М. Дачев

ИМЕНЕН ПОКАЗАЛЕЦ

АВДЖИЕВ, Ж. Д. /7
АВРАМОВ, Д. Г. /7
АКЬОВ, В. Г. /8
АЛЕКСАНДРОВА, Р. /9
АЛЕКСИЕВ, Г. И. /9
АЛЕКСИЕВ, Р. Н. /10
АЛИПИЕВ, П. /10
АНГЕЛОВ, Б. /11
АНГЕЛОВ, Б. С. /11
АНГЕЛОВ, Цв. К. /12
АНДАСАРОВ, П. Г. /13
АНДРЕЕВ, В. /13
АНДРЕЕВА-ПОПОВА, Н. П. /14
АНДРЕЙЧИН, Ив. С. /15
АНТОНОВА, Н. М. /16
АНЧЕВ, П. К. /16
АПОСТОЛОВ, К. /16
АПРИЛОВ, Б. /17
АРЕТОВ, Н. А. /18
АРНАУДОВ, М. П. /18
АСЕНОВ, Др. /19
АТАНАСОВ, Г. В. /20
БАГРЯНА, Ел. /21
БАДЕВ, Й. А. /22
БАКАЛОВ, Г. И. /23
БАЛАБАНОВ, Ал. М. /24
БАНКОВСКИ, Хр. П. /25
БАНОВ, Б. Р. /26
БАРУХ, В. С. /26
БАШЕВ, Вл. Д. /27
БАШЕВА, М. И. /27
БЕЛЕВ, Г. Т. /28
БЕЛЧЕВА, М. И. /28
БЕЛЯЕВА, С. А. /28
БЕНБАСАТ, А. Н. /29
БЕНЧЕВ, М. Н. /29
БЕРБЕРОВ, М. А. /29
БЕШКОВ, Ил. /30
БИОЛЧЕВ, Б. А. /31
БЛАГОЕВ, Д. /32
БЛЕНИКА /33
БОГДАНОВ, Б. И. /34
БОГДАНОВ, Ив. Г. /35
БОЖИЛОВ, Б. Б. /36
БОЖИНОВ, Ал. Н. /37
БОЙЧЕВ, Б. В. /37
БОЙЧЕВ, Ст. Т. /37
БОРИСЛАВОВ, Ив. /38
БОРИСОВ, Г. /38
БОРОВ, Т. /38
БОСЕВ, Ас. И. /39
БОСЕВ, Р. А. /40
БОЧЕВ, Д. В. /41
БОЯДЖИЕВ, Д. И. /41
БОЯДЖИЕВ, П. Л. /42
БОЯДЖИЕВА, В. /42
БРАТАНОВ, Г. К. /43
БРАТИНОВ, П. Х. /43
БРЪЗИЦОВ, Хр. Д. /43
БУМБАЛОВ, Л. С. /44
БУРНАСКИ, Е. С. /44
БЪЧВАРОВА, Св. Т. /44
ВАЗОВ, Ив. М. /46
ВАПЦАРОВ, Н. Й. /51
ВАСИЛЕВ, Вл. М. /54
ВАСИЛЕВ, Й. А. /55
ВАСИЛЕВ, М. И. /55
ВАСИЛЕВ, О. /56
ВАСИЛЕВА, В. Г. /57
ВЕЖИНОВ, П. /57
ВЕЛИЧКОВ, Г. В. /59
ВЕЛИЧКОВ, К. /59
ВЕЛИЧКОВ, М. А. /61
ВЕЛЧЕВ, В. П. /62
ВЕЛЧЕВ, П. В. /62
ВЕСЕЛИНОВ, Г. В. /63
ВЛАЙКОВ, Т. Г. /63
ВОЛЕН, Ил. /65
ВУТИМСКИ, Ал. /66
ВУЧКОВ, Юл. Д. /67
ВЪЛЕВ, Д. Й. /67
ВЪЛЕВ, М. /67
ВЪЛЧЕВ, Й. Т. /68
ВЪЛЧЕВ, Н. С. /69
ГАБЕ, Д. П. /70
ГАЛИНА, Л. /72
ГАНЕВ, Хр. К. /73
ГАНЧЕВ, М. /74
ГАНЧЕВА, Б. Л. /74
ГАНЧЕВА, В. Л. /75
ГЕНОВ, Кр. Т. /75
ГЕОРГИЕВ, Ем. И. /76
ГЕОРГИЕВ, К. /77
ГЕОРГИЕВ, Л. Х. /77
ГЕОРГИЕВ, М. М. /78
ГЕОРГИЕВ, М. /78
ГЕОРГИЕВ, Н. Г. /79
ГЕРМАНОВ, А. Д. /80
ГЕРМАНОВ, Г. Д. /81
ГЕРОВ, Ал. Ц. /81
ГЕЧЕВ, Ал. С. /82
ГЕЧЕВ, Ст. А. /83
ГИНЧЕВ, Ц. /83
ГОЛЕВ, Вл. И. /84
ГОНЧЕВ, К. Х. /84
ГОРЯНСКИ, П. /85
ГОЧЕВ, Г. В. /85
ГРАНИТСКИ, Ив. /86
ГРАШЕВА, Л. Б. /86
ГРИГОРОВ, Кр. /87
ГРИГОРОВА, Л. К. /87
ГРУБЕШЛИЕВА, М. И. /88
ГРУЕВ, Ст. П. /88
ГУЛЕВ, Д. Л. /89
ГУЛЯШКИ, А. С. /89
ГУРГУЛОВА, М. Д. /90
ГЪЛЪБОВ, К. С. /91
ДАВЕРОВ, Вл. Г. /93
ДАВИДКОВ, Ив. /93
ДАЛЧЕВ, Ат. Х. /95
ДАМЯНОВ, Д. П. /96
ДАМЯНОВ, Кр. Р. /96
ДАНАИЛОВ, Г. Х. /97

ДАНЧЕВ, Г. /97
ДАНЧЕВ, П. И. /98
ДАСКАЛОВ, Ст. Ц. /98
ДАСКАЛОВА, Л. Г. /99
ДЕБЕЛЯНОВ, Д. В. /100
ДЕЛЧЕВ, Б. /102
ДЕНЕВ, Мл. Ж. /103
ДЖАГАРОВ, Г. Г. /104
ДИЛОВ, Л. /104
ДИМИТРОВ, Бл. /106
ДИМИТРОВ, М. /106
ДИМИТРОВ–РУДАР, П. /106
ДИМИТРОВА, Бл. Н. /107
ДИМИТРОВА, Ел. Й. /109
ДИМОВ, Г. Х. /109
ДИМОВ, Д. Т. /110
ДИМОВСКИ, Д. Ж. /112
ДИМЧЕВА, Р. К. /112
ДИНЕКОВ, П. Н. /112
ДИНКОВ, Ив. И. /113
ДИЧЕВ, Ив. С. /114
ДИЧЕВ, Ст. Н. /114
ДОБРЕВ, Д. Н. /115
ДОБРЕВ, Ч. А. /116
ДОНКОВ, К. Г. /116
ДОНКОВ, Сл. А. /117
ДОНЧЕВ, А. Н. /117
ДОНЧЕВ, Н. /118
ДРАГОВА, Н. Н. /119
ДУБАРОВА, П. С. /120
ДУДЕВСКИ, Хр. Л. /120
ДУЙЧЕВ, Ив. С. /120
ДУШКОВ, Ат. Г. /122
ЕВТИМОВ, Е. М. /123
ЕЛЕВТЕРОВ, Ст. /123
ЕЛЕНКОВ, К. Р. /124
ЕЛИН ПЕЛИН /124
ЖЕКОВ, В. Н. /128
ЖЕНДОВ, Ал. С. /128
ЖЕЧЕВ, М. /129
ЖЕЧЕВ, Т. /129
ЖИВКОВ, Т. И. /130
ЖОТЕВ, Д. /131
ЗАГОРЧИНОВ, Ст. П. /132
ЗАИМОВ, Ст. С. /132
ЗАИМОВА, Ж. /133
ЗАНЕТОВ, Г. Т. /133
ЗАРЕВ, Вл. П. /134
ЗАРЕВ, П. /135
ЗВЕЗДАНОВ, Н. П. /136
ЗДРАВКОВ, Ив. М. /136
ЗИДАРОВ, К. /137
ЗИДАРОВ, Н. И. /137
ЗЛАТАНОВ, Зл. /138
ИВАНОВ, Б. С. /139
ИВАНОВ, В. Д. /139
ИВАНОВ, Й. Н. /139
ИВАНОВ, М. В. /141
ИВАНОВА, Кл. И. /142
ИВАНОВА, М. Ц. /143
ИВЧЕВ, Г. А. /143
ИГНАТОВ, Р. Г. /143
ИГОВ, Св. А. /143
ИЗМИРЛИЕВ, Т. Д. /144
ИКОНОМОВ, Т. П. /144
ИЛИЕВ, Г. /145
ИЛИЕВ, К. И. /146
ИЛИЕВ, Ст. /146
ИНДЖОВ, Н. И. /147
ИНКЬОВ, Д. Я. /147
ИРЕЧЕК, К. Й. /148
ИСАЕВ, Мл. /149
ИСАЕВА, Л. А. /150
ЙОВЕВА, Р. /151
ЙОВКОВ, Й. С. /151
ЙОРДАНОВ, Ал. /153
ЙОРДАНОВ, Н. А. /154
ЙОРДАНОВ, Р. Р. /155
ЙОРДАНОВ, Юл. Ц. /155
ЙОСИФОВ, В. /155
ЙОСИФОВА, Ек. П. /156
КАДИЙСКИ, К. К. /157
КАЗАНДЖИЕВ, Сп. С. /157
КАЗАСОВ, Д. Т. /158
КАЛИНА МАЛИНА /158
КАЛОЯНОВ, А. /159
КАЛЧЕВ, К. /160
КАЛЧЕВ, Хр. К. /161
КАМЕНОВА, А. /161
КАНОВ, Л. М. /162
КАНУШЕВ, Д. М. /163
КАРААНГОВ, П. К. /163
КАРАКАШЕВ, Вл. Г. /164
КАРАЛИЙЧЕВ, А. И. /164
КАРАНФИЛОВ, Е. С. /167
КАРАПЕТРОВ, П. К. /168
КАРАСИМЕОНОВ, Ал. П. /169
КАРАСЛАВОВ, Г. С. /169
КАРАСЛАВОВ, Сл. Х. /171
КАРАСТОЯНОВ, Хр. Т. /171
КАРИМА, А. /172
КАРОЛЕВ, Ст. Н. /173
КАСАБОВА, Бл. Й. /174
КЕРИМ, У. /174
КЕХЛИБАРЕВА, Н. Д. /174
КИНОВ, В. Д. /175
КИРКОВ, Г. Й. /175
КИРКОВ, Д. Щ. /176
КЛИСУРОВ, Т. /177
КОЖУХАРОВ, Ст. Е. /177
КОЛАРОВ, Р. С. /178
КОЛАРОВ, Ст. Л. /179
КОЛЕВ, В. Г. /179
КОЛЕВСКИ, В. Л. /179
КОНЕВ, Ил. Х. /180
КОНСТАНТИНОВ, Ал. И. /181
КОНСТАНТИНОВ, Г. Г. /183
КОНСТАНТИНОВ, Г. /184
КОНСТАНТИНОВ, Е. /184
КОНСТАНТИНОВ, К. И. /185
КОНСТАНТИНОВ, П. С. /186
КОНСТАНТИНОВА, Ел. Г. /187
КОРАЛОВ, Ем. /188
КОРУДЖИЕВ, Д. Г. /189
КОСТОВ, Ст. Л. /189
КРАПЧЕВ, Д. В. /190
КРАСИНСКИ, Сл. /190
КРЕМЕН, М. /191
КРЪСТЕВ, К. В. /191
КРЪСТЕВ, Кр. К. /192
КРЪСТЕВА, Юл. С. /194
КУЕВ, К. М. /195
КУЗМАНОВ, Е. Г. /196
КУЛЕКОВ, Ив. Г. /196
КУНЕВ, Тр. /197

КУНЧЕВ, Б. Б. /197
КУНЧЕВА, Р. Т. /198
КУЮМДЖИЕВ, Кр. Т. /198
КЬОРЧЕВ, Д. П. /199
КЬОСЕВ, Ал. Д. /200
КЪНЧЕВ, Н. Х. /201
КЮЛЮМОВ, К. С. /201
ЛАЗОВСКИ, Ат. /203
ЛАМАР /203
ЛАМБОВСКИ, Б. П. /205
ЛЕВЧЕВ, Вл. Л. /205
ЛЕВЧЕВ, Л. С. /205
ЛЕКОВ, Д. Н. /206
ЛЕОНИДОВ, Р. А. /207
ЛИКОВА, Р. Н. /208
ЛИЛИЕВ, Н. /209
ЛИЛОВ, М. Н. /210
ЛЪКАТНИК, М. /210
ЛЮЦКАНОВА, В. /211
МАДЖАРОВ, М. И. /212
МАНДАДЖИЕВ, Ат. П. /212
МАНОВ, Ем. Р. /213
МАНОЛОВ, П. Г. /214
МАНОЛОВА, Н. И. /214
МАНТОВ, Д. С. /214
МАРАНГОЗОВ, Н. /215
МАРАНГОЗОВ, Цв. Н. /216
МАРКОВ, Г. И. /217
МАРКОВ, Г. М. /218
МАРКОВСКИ, В. /218
МАРКОВСКИ, Г. Б. /219
МАРКОВСКИ, М. В. /220
МАРТИНОВ, Ив. /220
МАРЧЕВСКИ, М. /221
МАТАНОВ, Ив. Б. /222
МАТЕВ, П. Х. /222
МАТЕЕВ, П. /223
МЕТОДИЕВ, Д. /223
МЕТОДИЕВ, Ив. /223
МЕШЕКОВ, Ив. Х. /224
МИЛАНОВ, Ал. /225
МИЛЕВ, Г. /225
МИЛЕВ, Й. Т. /228
МИЛЕВА, Л. Г. /228
МИЛЧЕВ, Ив. С. /229
МИНКОВ, М. И. /230
МИНКОВ, М. К. /230
МИНКОВ, Св. К. /231
МИНКОВА, Л. Т. /233
МИНЧЕВ, М. М. /233
МИРЧЕВ, Ив. М. /234
МИТОВ, Д. Б. /234
МИТРОПУЛОС, А. Н. /235
МИХАЙЛОВ, Г. И. /235
МИХАЙЛОВ, Ив. /236
МИХАЙЛОВ, Р. В. /236
МИХАЙЛОВСКИ, Ст. Н. /237
МИЦКОВ, Г. Х. /238
МИШЕВ, Г. И. /238
МОЛХОВ, Я. А. /239
МОНОВ, Т. /239
МОЧУРОВ, Ат. С. /240
МУРАТОВ, Ал. /240
МУСАКОВ, Вл. П. /241
МУТАФОВ, Е. П. /241
МУТАФОВ, Ч. П. /242
МУТАФЧИЕВА, В. П. /243
НАКОВСКИ, Ат. Ф. /246
НАТЕВ, Ат. В. /246
НАЧЕВ, В. А. /247
НАЧЕВ, Д. Г. /247
НЕВОЛИН, М. /247
НЕДЕЛЧЕВ, М. Д. /248
НЕДКОВ, З. Т. /248
НЕЗНАКОМОВ, П. /248
НЕМИРОВ, Д. /249
НЕНЧЕВА, Ек. Д. /250
НИКОЛОВ, Ив. /250
НИКОЛОВ, Л. Г. /251
НИКОЛОВ, М. /251
НИКОЛОВ, М. Н. /252
НИКОЛОВ, Н. Я. /253
НИКОЛОВА, Св. Т. /253
НИКОЛЧИНА, М. И. /254
НИЧЕВ, Ал. Д. /254
НИЧЕВ, Б. Д. /255
НИЧЕВ, Др. П. /256
НОНЕВ, Б. Н. /256
ОВАДИЯ, Д. Х. /257
ОГНЯНОВ, Хр. Д. /257
ОГНЯНОВА, Ел. Б. /258
ОСИНИН, Д. /258
ОСТРИКОВ, Ив. Д. /259
ПАВЛОВ, Ив. А. /260
ПАВЛОВ, К. М. /260
ПАВЛОВ, Т. Д. /261
ПАНАЙОТОВ, Ф. Л. /263
ПАНОВА, И. Й. /263
ПАНОВА, Сн. Д. /264
ПАНТЕЛЕЕВ, Д. /264
ПАНЧЕВ, П. Б. /265
ПАНЧЕВ, Ст. /266
ПАРПУЛОВА-ГРИБЪЛ, Л. Д. /266
ПАСИ, И. С. /267
ПАСКОВ, В. М. /267
ПАУНОВ, Д. П. /268
ПАУНОВСКИ, Ив. Д. /268
ПЕЕВСКИ, Л. С. /268
ПЕЙЧЕВ, Ив. П. /269
ПЕНЕВ, Б. Н. /270
ПЕНЕВ, Кр. Т. /271
ПЕНЕВ, П. /271
ПЕНЧЕВА, Ст. М. /272
ПЕТКАНОВ, К. Н. /273
ПЕТКАНОВА, М. Д. /274
ПЕТКАНОВА-ТОТЕВА, Д. Н. /274
ПЕТКОВ, Л. Ж. /275
ПЕТКОВА, В. /276
ПЕТРОВ, В. /276
ПЕТРОВ, Др. Х. /277
ПЕТРОВ, Ем. Т. /278
ПЕТРОВ, З. Ж. /278
ПЕТРОВ, Ив. /279
ПЕТРОВ, Й. Л. /280
ПЕТРОВ, Ян. /281
ПОДВЪРЗАЧОВ, Д. Д. /281
ПОЛЯНОВ, Вл. /282
ПОЛЯНОВ, Д. /283
ПОНДЕВ, П. С. /283
ПОПДИМИТРОВ, Ем. /284
ПОПИВАНОВ, Ив. Г. /285
ПОПОВ, В. С. /286
ПОПОВ, Вл. С. /288
ПОПОВ, Й. С. /288
ПОПОВ, Ст. С. /289

ПОПОВА, Н. Х. /289
ПОПОВА-МУТАФОВА, Ф. Д. /289
ПРАВЧАНОВ, С. К. /290
ПРОДЕВ, Ст. И. /291
ПРОТОХРИСТОВА, Кл. С. /291
ПУНДЕВ, В. М. /291
РАДЕВ, Ив. Н. /293
РАДЕВ, М. Я. /293
РАДЕВ, С. Т. /294
РАДЕВСКИ, Хр. В. /295
РАДИНСКА, В. Д. /297
РАДИЧКОВ, Й. Д. /297
РАДКОВ, Р. В. /299
РАДОЕВ, Ив. Д. /299
РАДОСЛАВОВ, Ив. Р. /300
РАЗЦВЕТНИКОВ, Ас. /301
РАЙКОВ, Б. Н. /302
РАЙНОВ, Б. Н. /303
РАЙНОВ, Н. И. /305
РАЙЧЕВ, Г. М. /307
РАКИТИН, Н. В. /308
РАКОВСКИ, В. Д. /309
РАЛИН, Р. /310
РАН БОСИЛЕК /311
РОСЕН, П. /312
РУЖ, Ив. /313
РУМЯНЦЕВ, С. /313
РУПЧЕВ, Г. К. /314
РУСАЛИЕВ, Вл. /314
РУСЕВ, Н. П. /315
РУСЕВ, П. Н. /316
САМУИЛОВ, В. И. /317
САПАРЕВ, О. С. /317
САРАНДЕВ, Ив. А. /317
СВЕЖИН, Г. /318
СВИЛЕНОВ, Ат. /318
СЕВАН, С. /319
СЕВЕРНЯК, С. /319
СЕВЕРСКИ, Цв. И. /320
СЕВОВ, К. Д. /320
СЕМОВ, М. А. /321
СЕРАФИМОВ, Ив. Н. /321
СЕСТРИМСКИ, Ив. Д. /321
СИВРИЕВ, Ст. С. /322
СИЛЯНОВ, Хр. И. /322
СИМЕОНОВ, Ем. В. /323
СИМИДОВ, Д. А. /324
СИРАК СКИТНИК /324
СЛАВЕЙКОВ, П. П. /325
СЛАВЕЙКОВ, П. Р. /328
СЛАВИНСКИ, П. /332
СЛАВОВ, Ат. В. /332
СМИРНЕНСКИ, Хр. /334
СОКОЛОВ, Н. /336
СОТИРОВ, В. С. /336
СПАСОВ, Ив. М. /337
СПАСОВ, Цв. /337
СПИРИДОНОВ, Ал. /338
СПРОСТРАНОВ, Д. Е. /338
СТАМАТОВ, В. В. /338
СТАМАТОВ, Г. П. /339
СТАМАТОВ, Л. В. /339
СТАНЕВ, Ем. /340
СТАНЕВ, Л. Н. /342
СТАНИШЕВ, Кр. И. /343
СТАНОЕВ, Я. С. /343
СТАНЧЕВ, Кр. С. /343
СТАНЧЕВ, Л. Д. /344
СТАНЧЕВ, Ст. П. /346
СТАНЧЕВА, П. /346
СТАТКОВ, Д. Е. /347
СТЕФАНОВ, В. С. /347
СТЕФАНОВ, В. Д. /347
СТЕФАНОВ, П. /348
СТЕФАНОВА, Л. Д. /348
СТЕФАНОВА, Н. Б. /349
СТОЕВ, Г. Д. /350
СТОЙКОВ, Р. С. /351
СТОЙКОВА, Ст. М. /351
СТОЯНОВ, Ан. А. /352
СТОЯНОВ, З. /352
СТОЯНОВ, Л. /355
СТОЯНОВ, Н. М. /356
СТОЯНОВ, Р. /356
СТОЯНОВ, Р. Б. /357
СТОЯНОВ, Цв. С. /357
СТРАНДЖЕВ, К. И. /359
СТРАТИЕВ, Ст. /359
СТРАШИМИРОВ, А. Т. /360
СТРУМСКИ, Г. /362
СТУБЕЛ, Й. /363
СУГАРЕВ, Е. С. /364
СУГАРЕВ, Р. М. /364
СУЛТАНОВ, С. С. /365
ТАЛЕВ, Д. /367
ТАНЕВ, Д. Х. /370
ТАРИНСКА, Ст. С. /370
ТАСЕВ, Зл. В. /370
ТАХОВ, Г. И. /371
ТЕНЕВ, Л. Д. /371
ТЕОДОРОВ-БАЛАН, Ал. С. /372
ТЕОФИЛОВ, Ив. Н. /373
ТЗАВЕЛЛА, Хр. Т. /374
ТИНТЕРОВ, Ст. К. /375
ТОДОРОВ, А. /375
ТОДОРОВ, Ил. /376
ТОДОРОВ, П. Ю. /376
ТОДОРОВ, Цв. Т. /378
ТОМОВ, Ал. А. /381
ТОМОВ, Б. Р. /381
ТОМОВА, Ек. Т. /381
ТОМОВА, М. Ц. /381
ТОНКОВ, П. Б. /382
ТОПАЛОВ, К. Л. /382
ТОТЕВ, П. /383
ТОШКОВ, М. Г. /383
ТРАЯНОВ, Т. В. /383
УВАЛИЕВ, П. Х. /385
УЗУНОВ, Г. Я. /385
УЗУНОВА, Р. Д. /385
УЗУНСКИ, Г. С. /386
УНДЖИЕВА, Цв. И. /386
ФИЛКОВА, Ф. Р. /388
ФОТЕВ, Хр. К. /388
ФУРНАДЖИЕВ, Н. Й. /388
ФУЧЕДЖИЕВ, Д. С. /390
ХАДЖИЙСКИ, Ив. М. /392
ХАДЖИКОСЕВ, С. Д. /393
ХАДЖИХРИСТОВ, Ив. М. /393
ХАЙТОВ, Н. А. /394
ХАНЧЕВ, В. С. /395
ХРЕЛКОВ, Н. Р. /395
ХРИСТОВ, Б. К. /397
ХРИСТОВ, К. Г. /398
ХРИСТОЗОВ, Н. Д. /399

ХРИСТОФОРОВ, Ас. Г. /399
ЦАНЕВ, Г. Ц. /401
ЦАНЕВ, Ив. /402
ЦАНЕВ, Ст. Н. /403
ЦАНЕВА, М. Г. /404
ЦАЧЕВ, Кл. П. /404
ЦВЕТКОВ, Ив. А. /405
ЦВЕТКОВ, Л. И. /406
ЦЕРКОВСКИ, Ц. /406
ЦОНЕВ, Б. С. /407
ЦОНЧЕВ, Д. С. /408
ЧАВДАРОВ-ЧЕЛКАШ, Д. /410
ЧЕРНИШЕВ, Сл. И. /410
ЧИЛИНГИРОВ, Ст. Х. /411
ЧОЛАКОВ, З. Г. /412
ЧУДОМИР /412
ШАПКАРЕВ, К. А. /414
ШЕЙТАНОВ, Г. В. /414
ШЕЙТАНОВ, Н. Х. /415
ШИВАЧЕВ, Б. К. /415
ШИНОВ, Ч. С. /416
ШИШМАНОВ, Д. И. /416
ШИШМАНОВ, Ив. Д. /417
ШОПКИН, М. Л. /420
ШОПОВ, Др. Г. /420
ШУМНАЛИЕВ, Д. Г. /421
ШУРБАНОВ, Ал. В. /421
ЯВОРОВ, П. К. /423
ЯГОДОВ, М. /425
ЯЗОВА, Я. /426
ЯНАКИЕВ, М. Н. /427
ЯНЕВ, Вл. А. /427
ЯНЕВ, С. Я. /427
ЯНЕВ, Я. /428
ЯНКОВ, Й. В. /429
ЯНКОВ, Н. К. /429
ЯРЪМОВ, Д. П. /430
ЯСЕНОВ, Хр. /430

СЪКРАЩЕНИЯ

авг. – август
азерб. – азербайджански
акад. – академик
алб. – албански
амер. – американски
АН – Академия на науките
англ. – английски
антол. – антология
араб. – арабски
армен. – арменски
афг. – афганистански
б. г. – без година
балк. – балкански
БАН – Българска академия на науките
ББИ – Български библиографски институт
белг. – белгийски
белорус. – белоруски
библиогр. – библиографски
биогр. – биографичен
БКД – Българско книжовно дружество
БОНСС – Български общ народен студентски съюз
браз. – бразилски
БРП – Българска работническа партия
БРСДП /т. с./ – Българска работническа социалдемократическа партия
бург. – бургаски
БУС – Български учителски съюз
Б-я – България
бълг. – български
в. – век, вестник
ВАК – Висша атестационна комисия
варн. – варненски
виетн. – виетнамски
виз. – византийски
ВИСИ – Висш институт за строително инженерство
ВИТИЗ – Висш институт за театрално изкуство
ВЛТИ – Висш лесотехнически институт
ВМГИ – Висш минно-геоложки институт
ВМИ – Военно-медицински институт
ВМОРО – Вътрешна македоно-одринска революционна организация
ВНВУ – Висше народно военно училище
ВНС – Велико народно събрание
ВПИ – Висш педагогически институт
ВСИ – Висш селскостопански институт
възрожд. – възрожденски
герм. – германски
г. – година, години
гл. – главен
год. – годишнина, годишник
гражд. – граждански
груз. – грузински
грц. – гръцки
ГСУ – Годишник на Софийския университет
ГСУ, ФФ – Годишник на Софийския университет, Филологически факултет
д. – действие
дат. – датски
ДБИ – Държавен библиотечен институт
д-во – дружество
дек. – декември
дир. – директор
дн. – днес, днешен
докт. – докторска
д-р – доктор
докум. – документален
доп. – допълнен
доц. – доцент
драм. – драматичен
държ. – държавен
европ. – европейски
ез. – език
ЕИМ – Етнографски институт с музей
ЕЦЕЛ – Единен център за език и литература
зав. – завеждащ
загл. – заглавие
зам. – заместник
зап. – западен
ЗЗД – Закон за защита на държавата
избр. – избрани
Изв. – Известия
ИИИ – Известия на И-та за изобразително изкуство
ИИЛ – Известия на Ин-та за литература
изд. – издание, издателство
ИК – Издателска къща
ил. – илюстрация
ин-т – институт
ирланд. – ирландски
исп. – испански
истор. – исторически

ит. – италиански
Ифф – Историко-филологически факултет
ИЧС – Институт за чуждестранни студенти
канд. – кандидат, кандидатска
казах. – казахски
кит. – китайски
клас. – класически
кн. – книга, книжка
КНИК – Комитет за наука, изкуство и култура
к-т – комитет
кооп. – кооперативен
кор. – корейски
кореспон. – кореспондент
крит. – критически
култ. – културен
лат. – латински
латв. – латвийски
лирич. – лирически
лит. – литературен
литов. – литовски
лов. – ловешки
МА – Медицинска академия
македон. – македонски
м-во – министерство
м-р – министър
МГИ – Минно-геоложки институт
МГУ – Московский государственный университет
международ. – международен
МНП – Министерство на народната просвета
МНО – Министерство на народната отбрана
молдав. – молдавски
МС – Министерски съвет
н. с. – научен сътрудник
НС – Народно събрание
нар. – народен
НАТФИЗ – Национална академия за театрално и филмово изкуство
нац. – национален
нач. – начало
НБКМ – Национална библиотека „Св. св. Кирил и Методий“
нем. – немски
НИПК – Национален институт за паметниците на културата
НМБЛ – Национален музей на българската литература
ноем. – ноември
норвеж. – норвежки
обществ. – обществен
ОДРЛ – Отдел древнорусской литературы
окт. – октомври
осм. – османски
отг. – отговорен
отд. – отдел
отпеч. – отпечатък
педагог. – педагогически
пер. – периодичен
перс. – персийски
подл. – подлистник
пол. – полски, половина
п-в – полуостров
пом. – помощник
попр. – поправен
поред. – поредица
португ. – португалски
посм. – посмъртно
предг. – предговор
предс. – председател
прераб. – преработен
прил. – приложение
проф. – професор
псевд. – псевдоним
психол. – психологически
ПСп – Периодическо списание
публиц. – публицистичен
разгр. – разградски
ред. – редактор, редакция, редакционен
РМС – Работнически младежки съюз
рум. – румънски
рус. – руски
русен. – русенски
с. – село, страница
с. г. – същата година
сатир. – сатиричен
САФ – Студия за анимационни филми
сб. – сборник
СбБАН – Сборник на БАН
СбНУНК – Сборник за народни умотворения, наука и книжнина
СБЖ – Съюз на българските журналисти
СБП – Съюз на българските писатели
СБХ – Съюз на българските художници
секр. – секретар
септ. – септември
СИФ – Студия за игрални филми
сканд. – скандинавски
слав. – славянски
словаш. – словашки
словен. – словенски
соф. – софийски
соц. – социалистически
сп. – списание
СПБ – Съюз на преводачите в България
СпБАН – Списание на БАН
спец. – специалист
срб. – сръбски
ССБ – Съюз на слепите в България

ССП – Съюз на свободните писатели
ст. н. с. – старши научен сътрудник
старобълг. – старобългарски
старогрц. – старогръцки
СФДБ – Съюз на филмовите дейци в България
съавт. – съавтор, съавторство
събр. – събрани
съв. – съветски
съвм. – съвместно
съвр. – съвременен
сърбохърв. – сърбохърватски
съст. – съставител
сътр. – сътрудник
съч. – съчинения
т. – том
театр. – театрален
т. нар. – така наречен
ТОДРЛ – Труды Отделения древнорусской литературы
тур. – турски
укр. – украински
унг. – унгарски
ун-т – университет
у-ще – училище
ф-т – факултет
февр. – февруари
филол. – филологически
филол.-спец. – филолог-специалист
филос. – философия
финл. – финландски
фр. – френски
худ. – художник, художествен
хърв. – хърватски
ЦИИТ – Централен институт за изчислителна техника
ч. – част
чеш. – чешки
чл. – член
чл.-кор. – член-кореспондент
чуждестр. – чуждестранен
швед. – шведски
ШЗО – Школа за запасни офицери
юбил. – юбилеен
югосл. – югославски
юрид. – юридически
ян. – януари
яп. – японски

РЕЧНИК ПО НОВА БЪЛГАРСКА ЛИТЕРАТУРА

НАД 500 ТВОРЦИ
НА БЪЛГАРСКАТА ЛИТЕРАТУРА (1878 – 1992),
ПРЕДСТАВЕНИ С ВЕЩИНА И ОБХВАТ
ОТ НАЙ-ДОБРИ СПЕЦИАЛИСТИ

ЛИЧНОСТИ, ЯВЛЕНИЯ И ПРОЦЕСИ,
ОЦЕНЕНИ ОБЕКТИВНО И ТЪЛКУВАНИ В
ДУХА НА НОВОТО ВРЕМЕ

ШИРОКА ПАНОРАМА
НА ЛИТЕРАТУРНИЯ ЖИВОТ В БЪЛГАРИЯ
ОТ ОСВОБОЖДЕНИЕТО ДО
ДЕН-ДНЕШЕН

ЦЕ́НА 180 ЛВ.